BRIEVEN

van COBET aan GEEL

UIT PARIJS EN ITALIË

Nov. 1840—Juli 1845.

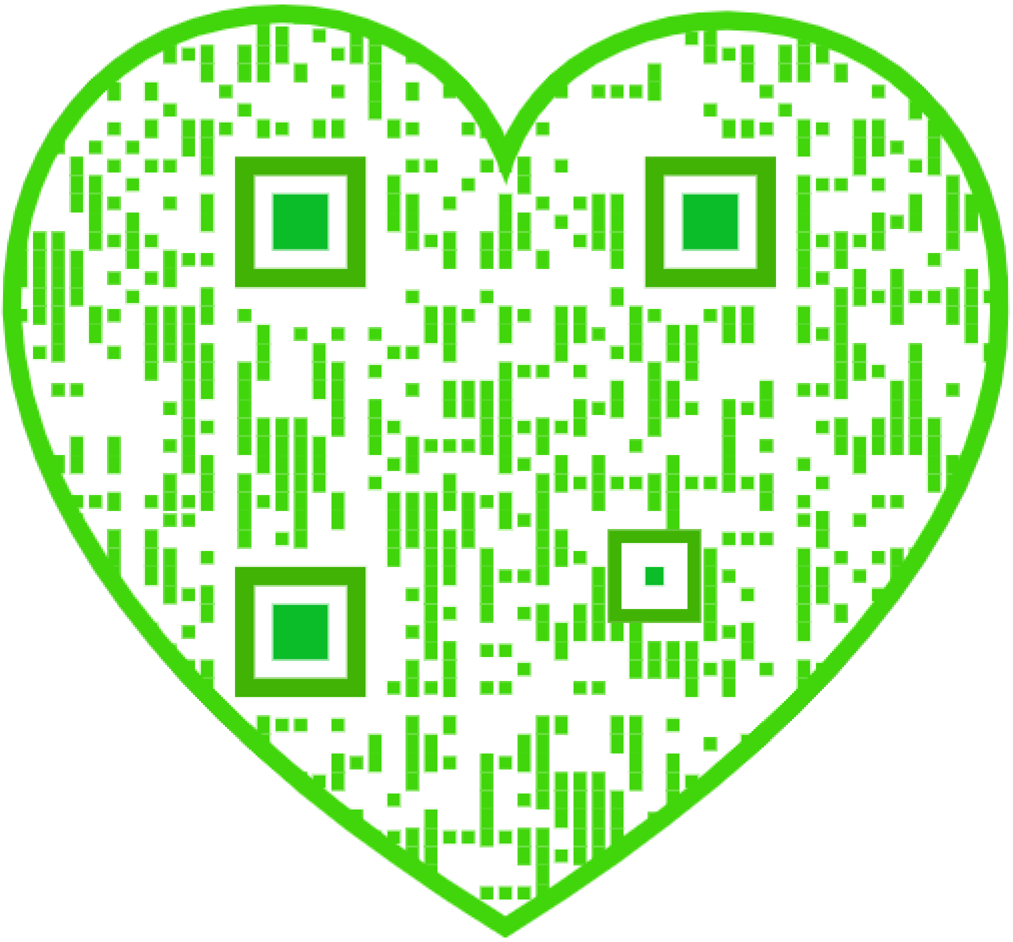

BRIEVEN

VAN COBET AAN GEEL

uit Parijs en Italië

Nov. 1840–Juli 1845

UITGEGEVEN

DOOR

Dr. R. FRUIN en Dr. H. W. VAN DER MEY.

LEIDEN. – E. J. BRILL.
1891.

INLEIDING.

In 1849, toen COBET gedurende twee jaren reeds te Leiden nevens de Romeinsche Antiquiteiten het Grieksch doceerde, met een meesterschap en een luister zooals na de dagen van SCALIGER niemand onder ons, vond GEEL bij het schrijven aan een vriend aanleiding om over de uitgaaf van Simplicius te spreken, die het Koninklijk Instituut, waarvan hij een werkzaam lid was, zich voorgenomen had te bezorgen, en waarvoor COBET de bouwstof in buitenlandsche bibliotheken gedurende een reis van vijf jaren had verzameld. »Ik zie er niet veel van worden", zoo schreef hij aan Dr. TEN BRINK. »Nu, daar wordt zooveel niet aan verloren. Toen ik de reis van COBET bewerkt en bestuurd heb, greep ik het opgeworpen Simplicius-plan van KARSTEN aan, maar mijn arrière-pensée was de *πάρεργα* van COBET en al het onberekenbare nut dat hij van een vijfjarige geleerde reis zou trekken. Dit is nog al goed terecht gekomen, en van al de geringe bemoeiingen in mijn leven is dit de eenige, op wier uitkomst ik mij in stilte iets laat voorstaan" [1]).

Inderdaad er bestond reden voor die stille en bescheiden zelfvoldoening. Want hoe zeldzaam geleerd en bekwaam COBET, toen hij de reis aanvaardde, ook reeds geweest mocht zijn, dat hij evenwel eerst gedurende die reis, door den dagelijkschen omgang met de beste en leerrijkste codices, de man was geworden, dien hij zich nu betoonde, was buiten twijfel. Wie hem hiertoe de gelegenheid had geopend, mocht zich vleien dat hij, al zijn overige verdiensten ter zijde gelaten, aan de

1) De brief berust thans in de Boekerij van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde.

klassieke wetenschap een onvergelijkelijken, een eenigen dienst had bewezen.

In dit bewustzijn kon het niet anders of GEEL moest de brieven, die hij tijdens de reis van COBET ontvangen had, met zorg en liefde bewaren. Zij bewezen dát, waar hij zijn roem in stelde. Zij toonden de vruchten, die het verblijf buiten 's lands, te midden der schatten van de rijkst voorziene bibliotheken, had opgeleverd, en hoe de leerling, die bij het afscheid nemen nog eerbiedig naar zijn meesters had opgezien, weldra aan zich zelf overgelaten gerijpt was tot den zelfstandigen man met eigen inzicht en een eigen methode, die hij door onverpoosden arbeid en ingespannen nadenken verworven had, en thans op zijn beurt van den katheder met vurige overtuiging aan een jonger geslacht inprentte en door zijn schitterend voorbeeld aanbeval. Die kostbare brieven hoopte GEEL dat nòg eens, na zijn dood, uit de bewaarplaats waarin zij vooreerst verholen moesten blijven, aan het licht gebracht en uitgegeven zouden worden; en bijtijds nam hij zijn maatregelen om ze daartoe ook na zijn verscheiden te beveiligen. Aan den vriend, dien hij ze toevertrouwde en die hem, helaas, reeds in het graf gevolgd is, aan PLUYGERS, droeg hij op te zorgen, dat zij veilig bleven liggen, totdat vijftig jaren over hen verstreken zouden zijn, en dat zij dan ter gelegener tijd door den druk gemeen werden gemaakt.

Aan dat verlangen, door PLUYGERS weer aan jongere vrienden overgebracht, wordt bij dezen voldaan. Wel zijn de vijftig jaren nog niet ten volle verstreken: er ontbreken nog vier of vijf aan; maar het oogenblik scheen thans geschikter voor de uitgaaf dan het waarschijnlijk over eenige jaren zijn zal, als de belangstelling, bij het overlijden van den schrijver thans bijzonder gespannen, weer verflauwd zal wezen. Bovendien, wat GEEL met zijn bedongen uitstel voorkomen wilde: dat ongunstige en barre oordeelvellingen over personen en zaken een pijnlijken indruk maakten op hen, die er door getroffen werden, of op hun naaste vrienden — daarvoor is het gevaar reeds nu niet grooter dan het over enkele jaren wezen zal: ook heeft COBET zich later in openbare geschriften over het werk van anderen weinig minder vrijmoedig en onbewimpeld uitgelaten

dan hij het op jeugdigen leeftijd in deze vertrouwelijke brieven doet. Juist die jonge jaren en de losse en vrije toon der briefwisseling ontnemen aan het krasse woord, waar het voorkomt, elke hatelijke beteekenis. Op een vermaning tot meer lankmoedigheid, die hij van Geel voorzag, heeft Cobet eens zelf bij voorbaat geantwoord: »ik schrijf u al wat ik denk, vertrouwelijk, uit volle overtuiging en met de bewijzen voorhanden. Dit is immers een voldoende verontschuldiging" (blz. 570). Voor ons is het dit zeker. Bij het lezen vergeten wij geen oogenblik, dat het brieven aan een vertrouwd vriend zijn, waarin een jeugdig man uitspreekt al wat hij denkt, in den geest van een tijd die reeds ver achter ons ligt.

Gaarne hadden wij aan de brieven van Cobet de antwoorden van Geel toegevoegd, waren zij maar tot ons gekomen. Maar in den aard van Cobet lag het niet de brieven, die hij ontving, te bewaren. Op reis, als hij een stad verliet waar hij een poos gewoond had, placht hij al de daar ontvangen brieven, die hij niet naderhand zou wenschen over te lezen, te vernietigen of achter te laten: zoo zegt hij zelf (blz. 397); en tijd en lust tot veel herlezen lieten hem zijn codices niet. Of hij er meer dan een of twee thuis heeft gebracht, laat zich betwijfelen; zeker is het dat wij er na zijn dood niet meer onder zijn papieren gevonden hebben. Die enkele, die eer bij toeval dan bij keus aan de algemeene opruiming ontsnapt schijnen te zijn, want bijzonder belangrijk zijn zij niet, hebben wij zonder aarzelen in de verzameling opgenomen, als proeve vooral van de wijs waarop Geel aan Cobet doorgaans schreef, ook over allerlei zaken en voorvallen, die deze, omdat zij de Grieksche letteren niet betroffen, in zijn antwoord slechts even terloops placht aan te roeren, zoodat wij soms nauwlijks gissen kunnen waarvan eigenlijk sprake is. Meer dan één brief van Cobet begint dan ook met de betuiging, dat hij te vol is van zijn studiezaken om over iets anders te spreken, blijkbaar ten einde de klacht van Geel af te weren, dat hij altijd over codices en enkel over codices schrijft en bijna nooit over zich zelf en zijn eigen wedervaren. De belangstelling van Geel (behoeft het gezegd?) reikte veel verder en omvatte veel meer. Hoe spijtig dus vooral ook hierom, dat wij zijn brieven niet

bezitten: voor de historia literaria dier vijf jaren, die COBET uitbleef, zouden zij aan menig vergeten feit herinnerd, menige schrandere opmerking ten beste gegeven hebben.

Daarentegen hebben wij tusschen de brieven aan GEEL ook eenige aan BAKE kunnen invoegen, die ons door den tegenwoordigen bezitter, professor KARSTEN, welwillend ten gebruike zijn afgestaan. Aanvankelijk had BAKE, naar het schijnt, de brieven, die hij van zijn jeugdigen vriend nu en dan ontving, niet belangrijk genoeg gekeurd om ze te bewaren. De eerste, die tot ons is gekomen, dagteekent uit Florence van Mei 1842, toen COBET al anderhalf jaar op reis was en hem meermalen geschreven had. Van toen af schijnt BAKE ze hooger te hebben gesteld; uit de reeks worden er althans in het vervolg niet vele meer gemist. Zij getuigen van gelijken eerbied als die aan GEEL, maar van minder gemeenzaamheid; zij zijn ook niet zoo losweg en zonder nadenken geschreven. Vooral hierom waren zij ons welkom, omdat zij een gaping in de briefwisseling met GEEL, tijdens het tweede verblijf te Venetië, gelukkig aanvullen. Niet alle, maar toch de meeste hebben wij in onze verzameling ingelijfd.

Zonder aarzelen hebben wij ook van een welwillend aanbod gebruik gemaakt en eenige brieven opgenomen, door COBET op reis aan zijn achtergelaten akademievrienden, met name aan den proponent, later predikant MENZEL gericht. Zij leeren ons COBET van een eenigszins anderen kant kennen dan de brieven aan zijn gewezen leermeesters doen. Zij zijn nog openhartiger en durven meeningen en vooroordeelen uitspreken, die zelfs aan GEEL niet beleden mochten worden. Zij toonen ons eerst onbewimpeld, hoe weinig dingen op de wereld voor COBET van belang waren; in hoe engen kring de wetenschap besloten lag, die wetenswaardig was naar zijn schatting. Ook hier hebben wij het te betreuren, dat slechts de helft van het geheel tot ons is gekomen, en dat de brieven van MENZEL ontbreken. MENZEL bezat meer dan gewone gaven en een scherper oordeel dan de meesten: wat hij COBET ten antwoord gaf op de spotternij met allerlei wetenschap, die hem lief was, buiten die der Grieksche en Latijnsche letteren, zou zeker wel verdiend hebben gehoord te worden.

Er komt in al die brieven hier en daar wel iets voor, dat wij liever hadden weggelaten: een heftige uitdrukking, een overijld oordeel, een thans verouderd vooroordeel; en wij hebben ook meermalen in beraad gestaan om meer te schrappen dan wij ten slotte na rijp beraad gemeend hebben te mogen doen. Het doel der uitgaaf is COBET te doen kennen gelijk hij was, gelijk hij zich uitsprak, en dat doel was niet te bereiken indien wij sommige trekken van zijn beeld willekeurig verzwakten. Wij willen ook vertrouwen, dat een zoo afgezaagde, zoo algemeen erkende waarheid, als: dat men de geschriften naar hun dagteekening moet beoordeelen, ook op deze brieven zal worden toegepast. Wij geven ze dus nagenoeg onverkort en onveranderd, gelijk zij uit de pen zijn gevloeid: alleen in den stijl hebben wij ons kleine wijzigingen veroorloofd, zeker niet meer dan de schrijver zelf zou gedaan hebben, indien hij ze voor de pers gereed had gemaakt; de spelling hebben wij naar het hedendaagsche gebruik ingericht. Met onze aanteekeningen zijn wij spaarzaam geweest, en doorgaans hebben wij ons bepaald tot hetgeen voor recht verstand van den tekst onmisbaar scheen, natuurlijk voor zoo ver onze kennis reikte. Vooral scheen het voor den lezer wenschelijk telkens verwezen te worden naar die plaatsen in COBET's geschriften van later tijd, waar hij de stof, die hij in zijn brieven aanroert, meer opzettelijk heeft behandeld. Om aan dien wensch te kunnen voldoen heeft een onzer geen moeite ontzien.

Wij hadden gaarne den bundel versierd met de beeltenis van COBET, zooals hij er gedurende de reis heeft uitgezien en bij zijn thuiskomst zich vertoonde, met de knevels, waarvan hij aan MENZEL schrijft (blz. 23) en waarmee hem sommigen van zijn oudere vrienden zich nog levendig herinneren. Maar zulk een portret bestaat niet van hem. Bij gebrek er aan geven wij er een van ettelijke jaren later, dat ons bijzonder welgeslaagd schijnt en dat, op de knevels na, hem vrijwel voorstelt zooals hij was terwijl hij de brieven aan GEEL schreef. Zijn gelaat en houding hadden toen reeds de gestalte en de trekken aangenomen, die nagenoeg onveranderd gebleven zijn tot op het noodlottige oogenblik, waarop zijn verval aanving. Wie hem onder het lezen der brieven zich denkt gelijk het portret hem afbeeldt,

loopt geen gevaar van hem zich anders voor te stellen dan hij toen reeds was.

Zooals met zijn uiterlijk is het ook met zijn innerlijk, met zijn karakter en verstand gegaan. Na zijn thuiskomst van de groote reis is COBET weinig of niet meer veranderd. Wie hem in die latere jaren, in zijn bloeitijd, van nabij en goed gekend hebben, zullen hem bij het lezen dezer brieven — wij hebben bepaaldelijk die uit den laatsten tijd op het oog, — terstond in al zijn eigenaardigheid herkennen. Daarin juist bestaat, naar onze meening, de eigenlijke waarde der brieven, en uit dien hoofde is het dan ook dat wij, met toestemming van zijn eenige dochter en zijn schoonzoon, aan den wensch van GEEL voldoen en den bundel in het licht zenden. Niet zoo zeer om den wetenschappelijken inhoud: het beste en het meeste van hetgeen de brieven tot verklaring of verbetering van oude teksten bevatten, is later in de Mnemosyne en elders aan de geleerde wereld meegedeeld en zal dus thans weinig aandacht meer trekken. Maar buiten deze verzameling bestaat er, zoo ver wij weten, geen gedenkstuk, waaruit zij, die COBET bij zijn leven niet gekend hebben, zich van zijn verschijning, gelijk men tegenwoordig zegt, van zijn leven en streven, van zijn oordeelen en gevoelen, een juist denkbeeld kunnen vormen. Hier, bij uitzondering, geeft hij zelf zich te kennen gelijk hij was, in alle oprechtheid, zonder iets te vermommen of te plooien. Onder de vreemdelingen, met wie hij verkeerde doch niet meer dan onvermijdelijk was, bleef hij zich steeds eenzaam en verlaten gevoelen. Zijn liefste ontspanning van den afmattenden en uitputtenden arbeid was het schrijven van brieven, waarin hij uitstortte wat er in hoofd en hart bij hem omging, voor vrienden in wie hij volle vertrouwen stelde. Die brieven waren hem wat anderen een dagboek is: een middel om zichzelf tot klaarheid te brengen den overstelpenden toevloed van indrukken en gewaarwordingen, dien het leven, dat hij onder de codices leidde, bij hem achterliet, en dien hij aan de lieden, met wie hij omging, niet uiten kon, omdat zij er weinig belang in stelden en er nog minder van begrepen. GEEL daarentegen kende hem en zijn wetenschap en had beiden lief. Als hij aan hem ging schrijven, liet COBET zijn pen den vrijen loop en in

die pen stortte zich dan de stroom van zijne gedachten ongedwongen uit, zoodat de volgorde en samenhang er soms onder leden en de eene opmerking de andere verdrong. Voor wien het bovenal om de zaken te doen is, moge dit een nadeel zijn: ons, die in de eerste plaats verlangen waar te nemen hoe zich de philoloog gevormd heeft, zou een meer overdachte en gekunstelde vorm der brieven niet zoo gewenscht zijn.

Tot de vorming van Cobet hebben met zijn natuurlijken aanleg de omstandigheden van zijn leven op het gelukkigst samengewerkt. Waren de scholen, om het voornaamste het eerst te noemen, in zijn jeugd ingericht geweest gelijk zij tegenwoordig zijn, wij durven beweren dat hij dan ook een ander man zou zijn geworden, zonder die bekrompenheid van kennis en opvatting, die wij nu in hem niet loochenen kunnen, maar aan den anderen kant zeker niet zoo uitnemend, niet zoo eenig in de wetenschap, aan wie hij zich geheel gewijd heeft. Ongetwijfeld lag het van der kindsheid af in zijn aard het bijbelsche voorschrift na te leven en wat zijn hand vond om te doen, dat te doen met alle kracht. Maar had die hand velerlei te doen gevonden, veel te gelijk en met gelijke inspanning, zij zou met den besten wil toch aan niets haar volle kracht hebben kunnen besteden. Onze hedendaagsche knapen verkeeren maar al te veel in dit geval. Van den aanvang hunner opvoeding af wordt er velerlei onder hun aandacht gebracht, en hoe meer zij in leeftijd vorderen, hoe meer die aandacht over een veelheid van onderwerpen verdeeld wordt. Opzettelijk wordt hun belangstelling voor telkens nieuwe zaken gevraagd, hun blik voortdurend verruimd. Dat dit stelsel groote voordeelen heeft, zullen wij zeker niet ontkennen. Jongelieden van goeden aanleg en betamelijke vlijt weten van een aantal vakken van wetenschap als zij aan de Akademie komen reeds meer, dan Cobet er ooit zijn leven lang van geleerd heeft. En bekend maakt doorgaans bemind. Wat Cobet in den grond van zijn hart minachtte, omdat hij het niet kende en in den samenhang met al het overige niet begreep, wordt door onze jongelieden, die de lagere school en het gymnasium met behoorlijken ijver hebben afgeloopen, op prijs gesteld en bij voortduring, zooal

niet beoefend, toch in het oog gehouden en geëerd. Maar die veelheid van kennis — ook dat mogen wij ons niet ontveinzen — wordt noodzakelijk verworven ten koste van de diepte van kennis, die de betere tijdgenooten van COBET aan de Akademie meebrachten. Hoe zou het anders kunnen zijn? Wie al zijn kracht aan ééne zaak besteedt, brengt het daarin verder, dan zoo hij dezelfde mate van kracht over twee zaken verdeeld had. Had COBET van de moderne talen en haar letterkunde, van de geschiedenis en de natuurwetenschap moeten leeren wat onze jongelieden er van te leeren krijgen, hij had van het Latijn en Grieksch onmogelijk kunnen weten wat hij er bij zijn komst aan de Akademie van wist. Ook hier heeft men te kiezen of te deelen.

COBET was de zoon en niet de eenige zoon (hij had een jongeren broeder en een zuster) van onbemiddelde ouders. Zijn vader, van Hugenootsche afkomst maar gansch Hollander geworden, was op jeugdigen leeftijd in den zomer van 1800 in staatsdienst getreden, als ordinair klerk van het Uitvoerend Bewind, en drie jaren later in gelijken rang, maar met verhoogd salaris, overgeplaatst naar het Departement van Oorlog, waaraan hij werkzaam bleef totdat het met den laatsten dag van het jaar 1810 werd opgeheven, of, juister gezegd, ingesmolten bij het algemeen Departement van Oorlog te Parijs. Dat was de oorzaak, die den nazaat van den Hugenoot naar het oude vaderland terugvoerde. Hij was toen drie en dertig jaren oud en nog ongehuwd; bij herhaalde opklimming had hij het gebracht tot den rang van kommies en tot een tractement van 1200 gl. Te Parijs trad hij met een Française in het huwelijk, Mlle MARIE BERTRAND, die zich een nicht beroemde te zijn van HENRI-GRATIEN comte de BERTRAND, wel bekend als gunsteling van NAPOLEON, bij wien hij zelfs den betreurden DUROC als Grand-maréchal du palais is opgevolgd. Maar die bevordering geschiedde kort voor den gedwongen afstand des Keizers, dien de generaal in het ongeluk trouw is gebleven en eerst naar Elba, later, na de honderd dagen en Waterloo, naar St. Helena is gevolgd. Gelegenheid om iets voor den echtgenoot zijner nicht te doen schijnt hij niet gevonden te hebben.

Ook deze bleef aan zijn verleden getrouw en keerde niette-

genstaande de betrekkingen, die hij in Frankrijk had aangeknoopt, zoodra Holland weer zelfstandig was geworden, met zijn jonge vrouw derwaarts weder. Zij brachten een zoon met zich, die hun, terwijl Holland zijn banden loswrong, den 28en November 1813 in de Rue du Bac geboren was. Geen kostbaarder geschenk hadden zij aan het herboren vaderland kunnen vereeren; want die zoon was onze CAREL GABRIËL: Franschman van afkomst en geboorteplaats, maar Hollander in hart en ziel, niet minder dan zijn vader. »Il faut devenir Français, Monsieur", zei hem eens op reis een vreemdeling, die zag hoe het landschap om Fontainebleau hem bekoorde. »Que Dieu m'en préserve", was zijn antwoord, en hij ging den man betoogen hoe er in zijn barder vaderland meer gezond verstand en grondige kennis te vinden waren dan goede smaak in Parijs (blz. 98).

De vader werd na zijn terugkeer opnieuw in 's lands dienst genomen: hij stond te goed bekend om niet gewild te zijn. Hij schijnt evenwel niet meer aan het Ministerie van Oorlog, maar aan dat van Waterstaat en Publieke Werken gebruikt te zijn geworden. Van daar werd hij in 1820, toen dat Departement werd opgeheven, overgeplaatst naar Binnenlandsche Zaken, met den rang van eersten kommies en aanzienlijk hooger tractement.

Intusschen brak voor den zoon de leertijd aan: hij werd naar de school van het Nut van het Algemeen gezonden, de Departementsschool, zooals men die placht te noemen, aan wier hoofd de gunstig bekende onderwijzer BEEKMAN stond. Aanvankelijk werd hij bestemd voor een beroep in overeenstemming met den stand zijns vaders. Maar spoedig toonde hij aanleg en ijver voor iets hoogers. Het was de predikant, bij wien hij ter catechisatie ging, Ds. SLUITER, die dit het eerst opmerkte en er den vader opmerkzaam op maakte. Hij begreep dat er in den knaap de stof voor een waardig predikant stak, en door zijn betrekking was hij in de gelegenheid om hem een studiebeurs te bezorgen. De vader nam het voorstel gretig aan, en dus werd besloten dat de jonge COBET zou gaan studeeren. Deze heeft nooit vergeten aan wien hij dat besluit te danken had, en met de innige piëteit, die tot zijn wezen behoorde, heeft hij de nagedachtenis van Ds. SLUITER steeds in eere gehouden en gezegend.

In Mei van het jaar 1827 verliet hij de lagere school voor de Latijnsche. Het is ons niet gelukt te weten te komen, hoe ver zich op de Departementsschool het onderwijs had uitgestrekt, en met welke mate van kennis toegerust wij ons dus COBET bij zijn komst aan het gymnasium moeten voorstellen. Maar eenigszins kunnen wij het afmeten naar de eischen, die het toenmalig Koninklijk Besluit op het Hooger Onderwijs aan den aankomeling stelde. Het examen, dat dezen werd afgenomen, moest doen blijken »dat hij wel bedreven was in het lezen, schrijven, rekenen, de gronden der Hollandsche taal en de beginselen van de aardrijks- en geschiedkunde". Veel verder vermoeden wij dat het onderwijs, hetwelk COBET genoten had, zich ook wel niet zal hebben uitgestrekt: dat hij er al de leering uit getrokken heeft, die er »met goed gedrag en buitengewone vlijt" uit te trekken was, mogen wij veilig vertrouwen en wordt ten overvloede in het getuigschrift, dat hij van de Bestuurders ontving, verzekerd. Te oordeelen naar hetgeen wij van elders weten, zal het onderwijs in de gronden der Hollandsche taal, dat meteen de beginsels van den zinbouw in het algemeen omvatte, degelijk en grondig geweest zijn. Natuurlijk kende de zoon eener Fransche moeder die nooit vlot Hollandsch heeft leeren spreken, die moedertaal bijna even goed als zijn eigen taal. Maar andere kennis, buiten die, welke op de school onderwezen werd, zal hij wel niet bezeten hebben. Wat hij ongetwijfeld daar ook heeft aangenomen is de gewoonte, die hem bijgebleven is, om veel van buiten te leeren. In de brieven aan GEEL citeert hij zelden hedendaagsche schrijvers, behalve HELMERS en TOLLENS. Op de scholen nu in zijn kindertijd placht men de schoonste stukken uit de Hollandsche Natie en de Overwintering op Nova Zembla in het geheugen te prenten. Voor iemand als COBET is vroegtijdige oefening van dien aard voorzeker van blijvend nut geweest.

Aan de Latijnsche school was het leeren der oude talen zoozeer de hoofdzaak, dat de bijvakken: wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, haast niet in aanmerking kwamen; voor dat alles was dan ook slechts het laatste uur van den schooltijd bestemd. Grieksch en Latijn benevens de kennis van dat wat volstrekt onmisbaar is om de schrijvers in die oude talen te verstaan:

hiertoe, kan men gerust zeggen, bepaalde zich het onderwijs gedurende de vijf jaren die COBET in de school doorbracht.

Niet lang nadat hij ze verlaten had is men tot inzicht gekomen, dat deze leerstof voor den tijd dien men beleefde niet meer voldoende was, en is de Latijnsche school met een school van middelbaar onderwijs, die nevens haar bestond, ineengesmolten en in een Gymnasium herschapen. Het waren de Curatoren der Latijnsche school, van wie het voorstel hiertoe uitging. »Wel (zeggen zij in een schrijven aan Burgemeester en Wethouders van Oct. 1837) wel voldoen de Latijnsche scholen alhier in haar tegenwoordigen kring aan hetgeen men van dezelve verlangen kan, doch de stand waarop het onderwijs en de wetenschappen in het algemeen zich thans bevinden vordert dringend, dat men zich ook tevens op moderne talen en letteren toelegt. Dat verlangen thans alle ouders voor hunne kinderen, maar slechts aan weinige ouders zijn de middelen gegeven om in deze behoefte te voorzien". Volgens hun voorstel, op deze beweegredenen gegrond, werd de leerstof der oude Latijnsche school aan het Gymnasium aanzienlijk uitgebreid en bij gevolg een niet onaanzienlijk gedeelte van den tijd, die vroeger aan de oude talen was voorbehouden, afgestaan ten behoeve der tot nog toe geheel verzuimde en der tot nog toe al te stiefmoederlijk bedeelde bijvakken. Steeds in deze richting voortschrijdende is men er in de laatste jaren toe gekomen om zelfs over het geheel afschaffen van het Grieksch aan het Gymnasium te gaan denken.

Het is hier zeker allerminst de plaats om het voor en tegen van zulk een voorstel te bespreken. Het is ons met deze herinnering slechts te doen om duidelijk te doen uitkomen, hoe verschillend de opleiding van COBET en zijne tijdgenooten geweest is van die welke onze hedendaagsche jongelieden te beurt valt, waaruit noodzakelijk volgt dat ook hun gansche opvatting van Akademische studie van de tegenwoordige aanmerkelijk verschillen moest. Wie, als COBET, vijf jaren lang al zijn aandacht, al zijn leerkracht, zonder noemenswaardige afleiding, uitsluitend aan de twee klassieke talen besteedde, moest daarin niet alleen vorderingen maken, die wij ons thans nauwlijks denken kunnen, maar tevens voor haar schoonheid en haar

vormende kracht een eerbied en een liefde opvatten, die bijna noodzakelijk minachting en verwaarloozing van het overige met zich brachten. Wie onzer onder ongeveer dezelfde omstandigheden voor de Hoogeschool werden opgeleid, zullen zich herinneren dat aan de Latijnsche school studeeren niet veel anders beteekende dan studeeren in de letteren. De overige wetenschappen stonden in de achting van leermeesters en scholieren bij die der klassieke oudheid verre achter. Het werd dan ook de gewoonte, dat de besten onder de aanstaande juristen en theologen in plaats van het voorgeschreven propaedeutisch een candidaatsexamen in de letteren aflegden.

Lag het aan den aard der toenmalige scholen, gelijk wij die beschreven hebben, dat er uit de studenten in de letteren toen zulke voortreffelijke praeceptoren en rectoren te voorschijn kwamen? Wij durven het niet beslissen; maar zeker is het dat in die dagen aan het hoofd van sommige Latijnsche scholen uitstekende onderwijzers stonden, wier namen nog bij de ouden van dagen onder ons in gezegend aandenken zijn. Zulk een rector had Cobet het geluk te 's-Gravenhage te treffen in Kappeyne van de Coppello. Niemand die op zijn vorming zulk een beslissenden invloed heeft geoefend, niemand wien hij voor zijn onderricht en zijn leiding zoo dankbaar is gebleven, zijn leven lang. Waar hij later gewoond heeft, overal heeft het portret van dien leermeester de meest in het oog vallende plaats in zijn studeerkamer bekleed, tot op zijn dood toe. Zelfs de beeltenis van Geel heeft het uit die eereplaats niet kunnen verdringen. Doch hoe hoog hij »zijn braven rector" vereerde en hoezeer hij zich aan hem verplicht rekende, toonde ons eerst op verrassende wijs, bij gelegenheid dat wij zijn nagelaten boeken opruimden, zijn Horatius van Lambinus. Met sierlijk schrift had hij op het schutblad aangeteekend, dat dit exemplaar eens aan Kappeyne had behoord:

»Hunc librum carissimi et dilectissimi Praeceptoris || Kappeyne van de Coppello || τοῦ μακαρίτου || ex ipsius Bibliothecae distractione || emit || grati animi discipulus || ipsi olim acceptissimus || C. G. Cobet. || Multis ille bonis flebilis occidit, nulli flebilior quam mihi" — en zoo voorts. Er volgen nog een aantal citaten uit de klassieke schrijvers bijeengezocht om de ver-

plichting en de erkentelijkheid aan den leermeester in allerlei vorm te betuigen.

Diens uitnemend onderricht heeft COBET het laatste anderhalfjaar dat hij aan het Gymnasium bleef, bijgewoond, op den leeftijd dus waarop het gemoed het vatbaarst is voor indrukken en waarop het zich in vaste plooien gaat zetten. Gedurende dien tijd, mogen wij derhalve aannemen, heeft zich de liefde voor het Grieksch (het lievelingsvak ook van KAPPEYNE, van wiens hand nog een bruikbare en indertijd ook veel gebruikte Grieksche grammatica over is) voor goed bij COBET gevestigd, en is de lust gerijpt om aan dat vak zijn leven te wijden.

Maar toen hij het Gymnasium, met eerbewijzen overladen, verliet en naar de Hoogeschool bevorderd werd, verscheen hij aldaar, en werd hij in het Album Studiosorum den 7en Mei 1832 ingeschreven, als aanstaand theologant: de beurs, waaruit de studiekosten gevonden moesten worden, vorderde dit volstrekt. Hij kwam te Leiden, vergezeld van zijn ouders en hun gansche gezin. Zijn vader, die het met zijn laatsten chef niet best vinden kon, had zijn eervol ontslag en zijn pensioen aangevraagd en verkregen, en kwam zich nu te Leiden op de Mare metterwoon vestigen. Als theologant en student-Leidenaar begon dus COBET zijn Akademische loopbaan, weinig opgemerkt. Een zijner eerste daden was zich te laten inschrijven als vrijwilliger bij het studenten-jagercorps, dat zijn lauweren in den tiendaagschen veldtocht wel al geplukt had en thans op nonactiviteit was gesteld, maar wie weet voor welke krijgsgevaren en krijgsroem nog was voorbestemd. Een zoo warm vaderlander moest zich bijtijds in dat corps laten opnemen en in den wapenhandel oefenen: wij weten dat het vaderland gelukkig den goeden wil voor de daad heeft mogen nemen en COBET rustig aan zijn studiën laten. Maar toen hij zeven jaren later naar Frankrijk en Italië heen toog, stond in zijn paspoort eershalve zijn vrijwillig engagement vermeld.

Van zijn eerste studiejaren weten wij overigens weinig of niets. Hij ging om met jongelieden, veelal zooals hij voor de godgeleerdheid bestemd, en die ook zooals hij weinig in het oog vielen. Hij nam de propaedeutische colleges en daaronder die

in het Hebreeuwsch waar, maar haastte zich niet om examen te doen. Bij zijn professoren van de literarische faculteit raakte hij niet bijzonder bekend. Alleen met Geel, die hem als trouw bezoeker der Bibliotheek had opgemerkt, kwam hij op meer gemeenzamen voet. Intusschen was zijn vader maar kort te Leiden gebleven; het pensioen was niet rijkelijk, en toevallig bood zich de gelegenheid aan om er nog iets bij te verdienen als administrateur van landgoederen in Overijsel. Als zoodanig was hij met de overige familie reeds in den loop van 1833 naar Zwol verhuisd, zoodat de student op kamers moest gaan wonen, bij Emeis op het Rapenburg, waar hij, met zijn allesbehalve wispelturigen aard, gebleven is, voor en na zijn studiereis, tot op zijn huwelijk toe. Niemand behoeft het ons te zeggen, dat daar de exemplaria Graeca nocturna manu et diurna behandeld en versleten werden: zelfs geen Pisones hebben het Horatiaansche voorschrift ooit zoo gehoorzaam nageleefd. Zeldzaam was dan ook de Grieksche geleerdheid, die de student in de theologie zich eigen maakte. Doch wat baatte hem dit voor de loopbaan die hem wachtte? Wij hebben hooren verhalen en hebben geen moeite om te gelooven, dat zijn vader, een man van stipte regelmaat, niet tevreden over hem was en zich niet veel goeds van hem voorspelde. Inderdaad de twee jaren, binnen welke een gewoon theologant zijn propaedeutisch placht te doen, gingen voorbij; een derde volgde en nog altijd was er van examen doen geen sprake. Maar in dat derde jaar gebeurde iets, dat voor het leven van onzen student van het grootste belang is geworden. Onder de prijsvragen, die den 8en Februari 1835 werden uitgeschreven, was er eene van de literarische faculteit, die een Prosopographia Xenophontea verlangde, gelijk er dertien jaren vroeger een Platonica gevraagd en door Groen van Prinsterer, der bekroning waardig, geleverd was. Een uitlokkende stof en juist gepast voor een student, mits hij reeds een uitgebreide lectuur van de Attische schrijvers bezat. Niet minder dan zeven antwoorden kwamen dan ook bij de faculteit in, en daaronder drie die voor bekroning in aanmerking behoorden te komen, en onder deze drie weer een dat bij uitstek verdienstelijk was. De hoogleeraren vroegen zich af, van wien dat voortreffelijk antwoord wel

wezen mocht, maar konden onder hun studenten niemand bedenken, dien zij er toe in staat rekenden. »Zou het niet van COBET kunnen zijn?" vroeg GEEL aan BAKE. Maar die wierp dat vermoeden ver weg: »COBET is een knappe, lieve jongen", antwoordde hij, »maar zulk werk ligt boven zijn bereik". Eindelijk werd officieel in een faculteitsvergadering het oordeel vastgesteld: de twee voldoende antwoorden zouden loffelijk worden vermeld, en het derde als voortreffelijk geroemd en bekroond worden. Van dat laatste werd het naambriefje terstond geopend, en de naam van C. G. COBET kwam er uit te voorschijn. Zooals een nog weinig vermaard veldheer met ééne groote overwinning, een CONDÉ b. v. met Rocroi zijn naam voor altijd vestigt, zoo COBET met zijn Prosopographia. Na zijn dood is ons het briefje, zooveel jaren wel bewaard, in handen gekomen, waarin hem BAKE den 31 Dec. 1835 de tijding van zijn overwinning naar Zwol, waar hij de vacantie doorbracht, meldde. De toon er van bewijst, hoe weinig toen nog de professor met den student vertrouwd was.

»Ik heb het genoegen (zoo luidde het) aan den Heer C. G. COBET te berichten, dat zijne prijsverhandeling, in de vergadering der letterkundige faculteit gisteren gehouden, met algemeene stemmen de medaille waardig is gekeurd, hoezeer hem de overwinning eenigermate betwist werd door twee andere verhandelingen, aan welker schrijvers ieder het accessit is toegekend. Ik hoop dat deze gelukkige uitkomst hem zal aansporen tot volharding in de studie der Letteren, waarover ik hem gaarne bepaald wenschte te onderhouden, terwijl de tijd tot het vereischte examen over die verhandeling nader door ons zal worden opgegeven. Zijn Dw. J. BAKE, decanus".

Wie BAKE gekend heeft kan zich voorstellen, hoe gelukkig hij was in de ontdekking van een zoo begaafd, zoo veel belovend student, en hoe hij zich voortaan aan hem gelegen liet liggen. Er kwam bij, dat COBET nog vóór zijn bekroning een lang gekoesterd plan ten uitvoer had gebracht en van studievak en loopbaan veranderd was. Hij had de theologie vaarwel gezegd en was literator geworden. Juist in de dagen toen zijn prijsverhandeling bij de faculteit rondging, had hij, den 4en December, zijn groot-mathesis, en den 11en zijn candidaats

in de letteren, natuurlijk magna cum laude, afgelegd. Zijn beurs moest hij dien ten gevolge verliezen; maar de voorspraak zijner professoren en zijn eigen verdiensten vooral bezorgden hem een half jaar later eene, evenwel slechts karige, ondersteuning van staatswege, die dat verlies weer vergoedde.

Zoo ving voor COBET het nieuwe jaar, 1836, onder de gunstigste voorteekenen aan. Den 8en Februari ontving hij uit de handen van den Rector Magnificus, professor COCK, een jurist uit de oude school en een voortreffelijk latinist, de gouden medaille met een korte, maar daarom des te treffender toespraak:

Accede, laudatissime COBET: qualis tu sis non est quod dicam. Ipse, quos vicisti, testes producis, alterum experimentis, alterum certissimis indiciis nobis cognitum. Macte virtute tua! En praemium laude cumulatissimum.

Inderdaad de overwonnelingen in den wedstrijd, J. G. TYDEMAN, candidaat in de rechten en letteren te Leiden, en A. G. WICHERS, candidaat in de letteren en student in de rechten te Groningen, stonden beiden zoo bijzonder gunstig aangeschreven, dat hen te overtreffen tot de hoogste eer strekte. Het judicium der faculteit had het bovendien uitgesproken: al het lofwaardige van hun arbeid was ook in het werk van COBET te vinden, dat daarenboven bijzondere verdiensten bezat, die hoogelijk werden geroemd.

Van nu af was de studietijd voor COBET een tijd van enkel genot. Alle banden, die hem gekneld hadden, waren afgeschud. Aan geen theologie, aan geen Hebreeuwsch of Arabisch had hij meer te denken, aan geen colleges, aan geen examens. Hij behoefde niets te doen dan waartoe zijn lust hem dreef. Hij deed dat dan ook van den ochtend tot den avond, met onverminderd genot en in de opgewektste stemming. In BAKE en GEEL en ook in PEERLKAMP, hoewel deze uit zijn aard meer teruggetrokken bleef, had hij juist de leermeesters, die een leerling als hij behoefde: mannen van ruimen blik en daarom vrij van al wat naar naijver, naar vrees van in de schaduw gesteld te worden, zweemde. Wat HECTOR van zijn zoon hoopte, dat men eens van hem zeggen zou dat hij veel beter krijgsman was dan zijn vader, dat wenschten GEEL en BAKE even oprecht en vurig van elken voortreffelijken student, in wien

zij een geestelijken zoon zagen; en zij verheugden zich van harte nu COBET meer en meer dien vromen wensch ging vervullen. Zelden is een geleerde zoo volkomen vrij geweest van eigendunk en eigenbaat als BAKE. Plaats te maken voor wie op een eerste plaats aanspraak had, was hem een waar genoegen; daarbij liet hij dan het jeugdige talent zich vrij in eigen gekozen richting ontwikkelen. GEEL, van een meer gemoedelijken aard, had wel gewenscht op den jeugdigen vriend, aan wien hij zich toewijdde, invloed te oefenen en hem te leiden in de goede richting. Maar COBET liet zich niet leiden, door niemand. Met de meeste dankbaarheid hoorde hij de voorschriften en raadgevingen van GEEL aan, zonder ér zich echter naar te richten. Als een natuurplant schoot hij zijn wortels uit zooals zijn neiging het wilde, en nam geen voedsel op dat hem niet vanzelf aanstond. Zijn zucht naar vrijheid was zoo groot, dat aansporing om iets te doen, dat hem niet behaagde, juist een tegenovergestelde uitwerking op hem had. In zoover was BAKE meer nog dan GEEL een man naar zijn hart. Maar dat hart was te gevoelig om de liefderijke bedoeling, die GEEL wel eens lastig maakte, niet te waardeeren en met wederliefde te beantwoorden. Wie de brieven aan beide leermeesters aandachtig leest, zal, gelooven wij, in het verschil van toon de fijne schakeering van gevoel, die wij hier aangeven, terugvinden.

Onder zijn medestudenten stond sedert zijn bekroning COBET als buitengewoon knap algemeen bekend en werd om zijn gaven door allen hoog vereerd. Maar met de besten uit de andere faculteiten knoopte hij weinig of geen omgang aan. Zijn oude bekenden onder de theologanten liet hij niet loopen, hoe ver hij hun ook boven het hoofd was gewassen. Buitendien, al verkoos hij voor zich zelf een ander studievak en een andere loopbaan, voor de protestantsche theologie, vrijzinnig opgevat, en voor de roeping van een eenvoudig, gemoedelijk predikant koesterde hij toen en nog lang daarna een bijzondere hoogachting. Ook dat mogen zijn brieven getuigen. Nevens de theologanten werden thans ook de literatoren, die hij op de spaarzaam door hem bezochte colleges en bij GEEL en BAKE aan huis ontmoette, in den kring van zijn bekenden opgenomen. Van dezen verdienen vooral twee, wier namen telkens in de

brieven terugkeeren, vermelding: KAPPEYNE VAN DE COPPELLO en HAMAKER. Beiden waren jonger dan COBET en werden student toen hij al van de theologie tot de letteren was overgegaan. Van KAPPEYNE, den zoon van zijn rector, verschilde hij in karakter te veel, dan dat hij ooit intiem met hem geworden zou zijn. »Ik heb altijd veel hart voor hem gehad", schrijft hij aan GEEL, »eerst om zijn vader, en daarna ook om hem zelven: hij is een beste jongen" (149). Dat hij hem gaarne plaagde en zijn philologische bekwaamheid op de proef stelde, blijkt ten overvloede uit menige plaats in de brieven. Veel hooger als vriend en als philoloog stelde hij HAMAKER, den huisgenoot van GEEL: ook dit is uit de brieven duidelijk te bespeuren. HAMAKER had, weinige maanden nadat hij student was geworden, in het najaar van 1835 zijn beide ouders kort na elkander aan een besmettelijke ziekte verloren, en was toen bij GEEL, die met zijn vader, den bekenden hoogleeraar in het Oostersch, zeer bevriend was geweest, komen inwonen. Met hem kon COBET, die daar hoe langer hoe meer huisvriend geworden was, het best vinden; en in de zomervacantie van 1837 maakten de beide vrienden, door de mildheid van HAMAKER's grootmoeder hiertoe in staat gesteld, een wandeltocht langs den Rijn en naar Frankfort, waarop zij ook met GEEL's geleerde vrienden te Bonn, met prof. NÄKE onder anderen, kennis maakten, en zich bijzonder goed amuseerden. Het was de eenige maal dat COBET de grenzen overschreed, voordat hij zijn groote studiereis aanvaardde, en tot het laatst van zijn leven heeft hij er de aangenaamste — en laten wij er bijvoegen, de levendigste — herinnering aan behouden.

Tot denzelfden tijd zal nog een voorval gebracht moeten worden, dat een onzer uit den mond van COBET zelven vernomen heeft. Bij zekere gelegenheid sprekende over het min of meer pijnlijke van verschillende wijzen van sterven, zeide hij, dat verdrinken zeker al tot de minst smartelijke behoorde: hij wist dat bij eigen ondervinding. Eens bij Zwol in den IJsel zwemmende was hij door kramp bevangen en gezonken. Toen hij bijkwam bevond hij zich in het huisje van den tolbaas aan den straatweg, die langs de rivier loopt, en wist volstrekt niets van wat er met hem gebeurd was van het oogenblik af dat hij

wegzonk. Ware hij verdronken, hij zou van het scheiden uit het leven niets hebben gevoeld. Nu hoorde hij dat de tolbaas hem had zien zwemmen, en gelukkig had opgemerkt dat hij plotseling verdween, hem terstond was nagesprongen en hem gered had. Het kenmerkt COBET dat hij, buiten die eene gelegenheid, nooit van dit voorval sprak, zoodat niemand, van hen die wij er naar vroegen, zelfs zijn zuster niet, die toen nog zeer jong moet geweest zijn, er ooit van gehoord had. Hij hield niet van het ophalen van geschiedenissen, waarbij hij hoofdpersoon was geweest: interessant te schijnen viel niet in zijn smaak.

In Februari 1838 richtte hij met de besten van zijn medestudenten in de letteren een dispuut op, Collegium Philologicum geheeten, waarvan hij tot op zijn vertrek naar Parijs de voorzitter en de ziel is geweest. Na zijn vertrek is het dan ook weldra te niet geloopen. Er werd daar een Grieksch en een Latijnsch auteur gelezen en door een der leden uitgelegd. Er werden theses gesteld en verdedigd, nu en dan ook een redevoering gehouden. De plechtige openingsrede, natuurlijk door COBET uitgesproken, is nog in herinnering gebleven bij een die haar hoorde. Van de oprichting af waren leden VERMOOTEN WEYERS, HARTMAN DRABBE, P. HALBERTSMA, KAPPEYNE VAN DE COPPELLO en HAMAKER; allen jonge menschen van beteekenis, die zich de eer van met COBET te hebben omgegaan waardig hebben getoond. Dat zijn voorbeeld en zijn invloed tot hun vorming machtig hebben bijgedragen: wie die er aan twijfelt? In een brief aan MENZEL roemt COBET er op, dat thans in Holland de philologie goede vorderingen maakt, en die lofspraak was hem ernst. Met de voorliefde voor zijn naaste omgeving, die hem eigen was, vindt hij op reis nergens een kring, die met den Leidschen vergeleken mag worden.

Van den omvang zijner studie gedurende die jaren en van den rijkdom van kennis, dien hij zich toen vergaderd heeft, zijn geen andere blijken meer voorhanden, dan die in de brieven hier en daar toevallig voorkomen. Maar die zijn ook voldoende om er ons een denkbeeld van te geven. Zij bewijzen ons, dat hij bij het aanvaarden van zijn reis nagenoeg alles had gelezen wat er van de Grieksche literatuur, de Byzantijnen uitgesloten, tot ons is gekomen. Over alle klassieken zonder onderscheid spreekt hij, waar het te pas komt, als over oude

bekenden, met wier eigenaardigheid van taal en stijl hij vertrouwd is. Dat kan ons van hem ook niet zoo zeer verwonderen. Doch eveneens kent hij de auteurs van den tweeden en den derden rang, en verder alle scholiasten en lexicografen, die hem bij de kritiek der Attici van dienst kunnen zijn. Hij heeft ze alle als student gelezen en herlezen en bestudeerd. Trekt op reis een codex van Hesychius zijn aandacht, hij schrijft: »Ik heb zoo menigmaal te Leiden en nu hier met groote inspanning dat rare boek bekeken, altijd heeft het denzelfden indruk op mij gemaakt" (350); en dien indruk gaat hij nu in het breede beschrijven. Van dergelijke uitweidingen zijn de brieven vol. En wat hij gelezen heeft staat hem in het geheugen geprent. Met zijn stalen geheugen, van zijn prille jeugd af dagelijks geoefend, kent hij al wat ooit zijn belangstelling heeft gewekt van buiten. Te Milaan bevindt hij zich zonder gedrukte boeken te midden van handschriften. »Ik heb in de laatste dagen", schrijft hij van daar, »een groote menigte codices in handen gehad, o. a. Philostratus, Harpocration, Pollux, Scholia op Aristophanes, Aeschines, Lucianus, de Anthologia Graeca, Aristides enz. enz. Ik heb bijna nooit een editie gevonden om deze codices mee te vergelijken, maar heb mij moeten behelpen met plaatsen die ik mij herinnerde" (141). Plaatsen, die hij zich herinnert uit Philostratus, Harpocration en wat dies meer zij! Te Florence valt hem een palimpsest in handen; hij tuurt er op en ontcijfert eindelijk eenige brokken van regels, die geen samenhangend geheel vormen en voor ons althans niets kenmerkends opleveren. »Bij regel 10 gekomen", zoo schrijft hij aan Geel, »riep ik uit: ἔχω τὸν ἄνδρα: die woorden staan in Plutarchus *de Garrulitate*, en het blijkt ook uit de rest zonneklaar dat het dit boek is" (226). Zoodra hij het kan naslaan, bevindt hij ook dat hij zich niet heeft vergist (228). Wat geven zulke losse trekken niet van het geheel te denken! Te Florence verdiept hij zich in den codex der Erotici, door Courier en Furia vermaard geworden. Aan Bake hierover en bepaaldelijk over Longus schrijvende, zegt hij: »Toen ik de noten van Locella voor het eerst las, was ik nog zeer jong student: thans bevallen zij mij al zeer weinig" (243). Waar vinden wij een tweeden jongen student, die van Locella en zijn noten

ooit gehoord heeft? En tot de gedrukte boeken heeft zich zijn studie niet bepaald. Ook de Leidsche handschriften heeft hij doorgezien. In een brief aan GEEL heeft hij het over de Lysistrata van Aristophanes. »Niet zonder lachen", schrijft hij, »zie ik de critici haspelen over het woord πλαδδικῶ in vs. 171. Niemand, die onzen Leidschen codex met aandacht beziet, zal iets anders zien staan dan πλαδδιῆν; ik herinner mij de plaats duidelijk"; (27) en wat hij verder verhaalt toont dat dit waarlijk geen grootspraak is. Een anderen keer maakt hij GEEL den aard van zekeren codex duidelijk door hem te vergelijken met »onzen Leidschen codex van Homerus (Voss. quarto)" (43) enz. enz. En denk niet dat hij zich in de codices althans tot de groote klassieken heeft bepaald. Een handschrift van Simplicius te Parijs heeft in zijn oog »een groote overeenkomst van vorm en letter met het *Etymologicum Magnum* op de Leidsche Bibliotheek" (14). Een Leidschen codex, waarover GEEL hem geschreven heeft, meent hij zich te herinneren: »Ik geloof dat ik hem in handen heb gekregen toen ik Philostratus nazag" (132).

Er was maar ééne schaduwzijde aan het geluk dier jonge jaren, ééne zorg die het nu en dan stoorde. Ook daarvan bewaren de brieven aan GEEL de gedachtenis. »Mijn gansche leven" schrijft hij uit Parijs, »is tot heden toe, ik moet het dankbaar erkennen, eene reeks van genoegens geweest, alleen nu en dan verbitterd door de blinde godheid, tot wie ik zeggen mag met het scolium: διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἐν ἀνθρώποις κάκ' ἐστιν" (82). Behoeften had hij weinig, maar wat zijn stand meebracht kon hij zich niet ontzeggen. Al wat laag en min was boezemde hem afschuw in: uitzuinigen en beknibbelen was hem onmogelijk. »Tenez et n'en parlez plus", was zijn liefste antwoord als iemand hem afzette (96). »Er is een zeker φρόνημα, dat een fatsoenlijk mensch nooit ongestraft kan verzaken", voegde hij GEEL eens gemelijk toe, (489) en hij verzaakte dat ook als student niet. Zoo kon het niet anders of zijn karig inkomen moest nu en dan te kort schieten. Maar van den ouden Dominus VAN DEN BERGH, een philoloog op zijn manier, dien hij gaarne in zijn gastvrije pastorie te Oestgeest bezocht, en van wien hij zijn liefde voor de muziek — een platonische liefde — heeft over-

genomen, van Ds. VAN DEN BERGH had hij geleerd, »dat alles te recht komt", (474) en die levenswijsheid deed hem zulke zorgen, als zij oprezen, spoedig aan een kant zetten. In de zwaarmoedige brieven uit zijn eenzaamheid buiten 's lands geschreven beroemt hij zich dan ook op de nooit gestoorde opgeruimdheid van geest, die hem te Leiden eigen was.

Nog één zorg was er, die hem als candidaat soms beklemde: het doctoraal examen. Tegen dat examen kon hij natuurlijk niet opzien. Op ieder oogenblik van iederen dag was hij bereid het te ondergaan. Maar om tot het examen toegelaten te worden moest de student getuigschriften overleggen van bijgewoonde colleges, colleges over de Instituten bij VAN ASSEN, over de Historia juris bij THORBECKE. Wat gingen COBET die colleges en zelfs die vakken van wetenschap aan? Hij kon niet besluiten ze bij te wonen; er aan te denken ontstemde hem reeds. Nu was VAN ASSEN een schappelijk man, die, van BAKE en GEEL hoorende hoe eenig COBET in de philologie was, het wel van zich verkrijgen kon, hem ten gevalle iets te getuigen wat strikt genomen niet waar was. Maar met THORBECKE waren diergelijke »accommodements" niet te treffen. Hij vorderde dat aan de wet voldaan werd. Waarom zou COBET met al zijn voortreffelijkheid niet doen gelijk iedereen, en houden college zoo tamelijk? Meer verlangde hij niet. Maar juist omdat hij daarop stond, was het COBET haast niet mogelijk het te doen. Dus stelde hij zijn doctoraal maar altijd uit, en studeerde maar altijd voort aan het eenige dat hem de moeite waard scheen. Het zou toch wel te recht komen.

Nu, het kwam te recht; het werd te recht gebracht door BAKE en GEEL, en niet het minst door de goedgunstige fortuin.

Die fortuin beschikte, dat Dr. KARSTEN, die zich bij voorkeur met de Grieksche wijsgeeren en hun geschriften bezig hield, hoe langer hoe meer behoefte gevoelde aan een goede uitgaaf van Simplicius, bij wien tal van belangrijke fragmenten uit de verloren boeken van oude philosophen voorkwamen. Hij begreep dat het juist aan het Koninklijk Instituut, waarvan hij lid was, paste om met vereende krachten zulk een uitgaaf te bezorgen, nadat het door een verdienstelijk jongmensch op zijn kosten en onder zijn toezicht in de buitenlandsche bi-

bliotheken de bouwstof daartoe had laten verzamelen. Hij sprak er met zijn medeleden over, ook met GEEL, en deze greep het plan met beide handen aan. Wij hebben het reeds uit zijn eigen mond gehoord, niet om Simplicius noch om de fragmenten van Empedocles of eenig ander wijsgeer, maar om COBET en om diens parerga was het dezen te doen. KARSTEN, als wij wel ingelicht zijn, had voor de zending eigenlijk een ander jong geleerde op het oog gehad, die echter in COBET's schaduw niet staan mocht, en door den braven, eerlijken man dan ook niet meer aan COBET werd voorgetrokken, zoodra hij van diens betere aanspraak overtuigd was. Zoo door GEEL gewijzigd, en door hem en BAKE met al hun gezag aanbevolen, vond het voorstel, dat KARSTEN in November 1838 bij de IIIe klasse van het Instituut indiende, een gunstig gehoor. Wanneer de regeering het noodige geld verstrekken wilde, was COBET de aangewezen man om de handschriften van Simplicius — en in zijn vrijen tijd van welken Griek al niet meer — te gaan opsporen en napluizen. Maar — voordat hij op reis trok, diende hij doctor te zijn. En doctor kon hij niet worden, als hij geen doctoraal examen had gedaan, en examen kon hij niet doen, als hij geen getuigschrift van THORBECKE overlegde.

Aan het overleggen van dat getuigschrift viel echter niet te denken. Zelfs al had COBET nu nog college willen houden, de tijd ontbrak daartoe. Zoo moest er iets anders worden bedacht, en BAKE was juist de man om een uitweg te vinden. Was het niet mogelijk doctor te worden zonder vooraf examen te doen? Onmogelijk was dit zeker niet. Krachtens art. 78 van het Kon. Besluit op het Hooger Onderwijs kon zonder voorafgaand examen »aan mannen van uitstekende verdiensten, zoowel binnen als buiten 's lands, de doctorale titel als blijk van achting worden toegestaan". Zulk een blijk van achting nu begreep BAKE dat aan COBET uitnemend besteed zou zijn. En denkelijk begreep hij ook, dat collega THORBECKE meteen wel eens ondervinden mocht, dat hij met zijn vasthouden aan de wet de loopbaan van een uitnemend discipel der literarische faculteit niet vermocht te versperren.

Doch de wet had het promoveeren honoris causa aan lastige voorwaarden gebonden. De faculteit, waarbij de graad gegeven

werd, moest de voordracht doen, en de geheele senaat, daartoe opzettelijk bijeengeroepen, zijn goedkeuring er aan hechten. Zouden nu de faculteit, de senaat en de Rector, die dit jaar niemand anders was dan THORBECKE in eigen persoon, overreed kunnen worden om aldus een voorschrift der wet te verijdelen, met een daartoe door de wet zeker niet verleende macht? Het stond te bezien; en voorzichtigheidshalve wenschte BAKE met een ander dan zijn candidaat de proef te nemen.

Er was op dien tijd nog een ander uitstekend jong geleerde, die met zijn promotie verlegen zat: JONCKBLOET. Ook hij was oorspronkelijk voor een ander vak bestemd, dan waarin hij met den besten uitslag studeerde. Hij heette medicus te zijn, maar was ter nauwernood aan de propaedeutica begonnen en had geen enkel examen afgelegd. Hij was metterdaad student in de Hollandsche taal en letterkunde, en, zoo hij een der doctoraten, die toen aan onze Hoogescholen te verkrijgen waren, verdiende, verdiende hij doctor in de letteren te worden. Maar iemand van zijn leeftijd, die van het Grieksch en Latijn slechts als bijzaken werk had gemaakt, kon kwalijk van voren af aan beginnen en voor candidaats en doctoraal studeeren. Voor hem was stellig het doctoraat niet te bereiken dan langs den weg, dien BAKE voor COBET op het oog had. Met veel overleg begon derhalve BAKE zijn collega SIEGENBEEK, den hoogleeraar in het vak van JONCKBLOET's keuze, aandachtig te maken op dit middel om de buitengewone verdiensten van zijn leerling openlijk te erkennen en te beloonen, en beloofde hem zijn krachtige ondersteuning indien hij kon goedvinden een voorstel daartoe aan de literarische faculteit te doen. Dat liet SIEGENBEEK zich niet tweemaal zeggen. Hij kwam met het voorstel bij de faculteit ter tafel, en deze nam het in beginsel aan: JONCKBLOET zou een geleerd specimen schrijven en onder praesidium van SIEGENBEEK openlijk verdedigen, gelijk dat met een gewone inaugureele dissertatie placht te geschieden, en als dit afliep zooals te verwachten was, zou de promotie honoris causa aan den senaat worden voorgeslagen.

Zoo gezegd zoo gedaan. Den 22en Sept. 1840 verdedigde JONCKBLOET zijn specimen over het 3e boek van VAN VELTHEM's Spiegel historiael, en den 16en October deed SIEGENBEEK, uit

naam van de literarische faculteit, in een daartoe opzettelijk belegde senaatsvergadering het voorstel, om dien jeugdigen geleerde den graad van doctor honoris causa toe te kennen. Inmiddels had COBET zich gereed gemaakt om het door JONCKBLOET gestelde voorbeeld na te volgen, en de openbare verdediging van zijn specimen over de fragmenten van Plato Comicus tegen den 20en October aangekondigd. Bij de discussie echter over het voorstel van SIEGENBEEK in den senaat deed zich een gewichtig bezwaar voor: de Rector verklaarde te twijfelen of het Kon. Besluit wel toeliet, dat men aan een student, door hem honoris causa den graad van doctor te schenken, vrijstelling verleende van de examina, door datzelfde Besluit voorgeschreven. Volgens zijn gevoelen kon alleen de Koning, misschien ook 's Konings Minister, zulk een vrijstelling toestaan. Vele leden van den senaat verklaarden in dat gevoelen van den Rector te deelen. De stemmen staakten; een besluit werd niet genomen.

Het specimen, eenige dagen later door COBET onder het praesidium van BAKE (GEEL was extraordinair hoogleeraar en geen lid van faculteit of senaat) verdedigd, was een uitnemend stuk, zooals zelden of nooit door eenig student tot het verkrijgen van den doctorsgraad is aangeboden, en de verdediging was even zeldzaam goed. Daarop beriep zich dan ook BAKE in de senaatsvergadering van 7 November, toen hij het voorstel, ook ditmaal uit naam der faculteit, deed, om dien »praeclaro et vix paucissimis comparando juveni" eershalve den graad van doctor in de letteren toe te kennen. De stemming van den senaat was intusschen, ten gevolge denkelijk van bijzondere samenspraken, aanmerkelijk veranderd, zoodat het zich liet aanzien dat het voorstel nu wel zou doorgaan. Maar de Rector, bij zijn vroeger geuit gevoelen volhardende, verklaarde vooraf, dat zoo het aangenomen werd, hij er toch voorloopig geen gevolg aan zou geven, en dat hij eerst over de wettigheid van zulk een besluit de Regeering wilde raadplegen; en hoezeer verschillende leden, sommige met hevigheid, den Rector het recht betwisten om dus te handelen, hij liet zich niet van zijn stuk brengen; slechts voorwaardelijk kon derhalve de senaat in deze bijeenkomst het eeredoctoraat aan COBET, en meteen aan JONCKBLOET, toekennen.

De toenmalige Minister van Binnenlandsche Zaken DE KOCK, tot wien nu THORBECKE zich wendde, verkoos in een zoo teere zaak niet eigendunkelijk te beslissen: hij raadpleegde Curatoren, en dezen raadpleegden op hun beurt wéer den senaat. Van toen af was het licht te voorzien wat de uitslag van dat alles zou wezen, te eer omdat den 8en Februari in THORBECKE's plaats VAN OORDT als Rector optrad, die een der heftigste bestrijders van den tegenstand zijns voorgangers geweest was. Een brief aan Curatoren tot weerlegging van diens bezwaren, door Rector en Seniores ontworpen, werd den 19en Februari door den senaat goedgekeurd en schijnt zoowel Curatoren als Minister overtuigd te hebben. Den 17en Maart althans werd de nog steeds voorwaardelijke toekenning van het doctoraat aan JONCKBLOET en COBET in een definitieve veranderd. THORBECKE was op die vergadering niet tegenwoordig; zijn collega TYDEMAN was de eenige, die aanteekening in de Notulen verzocht van tot dit besluit niet te hebben meegewerkt.

Wij hebben gemeend, daar er over deze voor COBET belangrijke aangelegenheid allerlei onnauwkeurige verhalen in omloop zijn, de juiste toedracht, uit de bescheiden opgemaakt, hier iets breeder te moeten beschrijven. Zij strekt, naar het ons voorkomt, THORBECKE geenszins tot oneer. En in COBET is het zeker te prijzen, dat hij naderhand, toen THORBECKE staatsman was geworden, zich door geen oude veete heeft laten weerhouden van diens partij te kiezen.

Hij was reeds op reis toen het drama, waarvan hij de held was, werd afgespeeld. Zijn rol er in had hij vervuld, zoodra hij zijn uitstekend specimen op een wijs, die zijner waardig was, had verdedigd. De Regeering had bijtijds aan het besluit van het Instituut haar goedkeuring gehecht en de noodige geldmiddelen toegestaan. Zoodra zijn uitrusting gereed was gekomen, was hij dan ook naar Parijs vertrokken.

En hier zouden wij deze inleiding op de brieven gevoegelijk kunnen eindigen, want ons doel reikt niet verder dan een schets te geven van COBET's jeugd, die aan zijn studiereis vooraf was gegaan. Overigens mogen de brieven voor zich zelf spreken. Maar een paar opmerkingen zullen misschien toch niet ongepast

zijn over zaken, die allicht verkeerd begrepen kunnen worden door lezers die COBET niet persoonlijk hebben gekend.

Wij kunnen ons niet ontveinzen, dat de toon, waarop hij zich over bijna een ieder, dien hij op reis ontmoet, pleegt uit te laten, wel geschikt is om bij hen die hem niet kennen een verkeerden indruk van zijn karakter te geven. Hij zelf is zich dit bewust, en een enkele maal vindt hij zich zelfs bij GEEL tot een verontschuldiging verplicht. »Zonder Grieksche codices (had hij dezen uit Venetië geschreven) zou de eentonigheid mijner leefwijze niet zijn uit te houden: zoo laf, onbeduidend en vervelend zijn al de personen en zaken, die mij omringen. Er leeft hier niemand, die iets voor den dag kan brengen dat ik blijde zou zijn te hebben gehoord of geleerd". »Welk een stinkende pedanterie! (laat hij terstond hierop volgen) zou iemand zeggen, die hier niet geweest was" (blz. 561). — Pedanterie is, dunkt ons, een slecht gekozen woord. Ook was geen eigenschap vreemder dan deze aan het karakter van COBET. Hoogmoed, of nog liever wat de Franschen »dédain" noemen, spreekt uit deze en uit honderd andere uitlatingen, die men in de brieven vinden zal, en van dat gevoel was COBET ook zeker niet misdeeld. Het is een algemeene waarheid, dat hoe iemand over zijn evennaasten denkt, grootendeels afhangt van den dunk, dien hij van zich zelven koestert. Naar dien standaard is een ieder onwillekeurig gewoon de verdiensten van anderen af te meten. Wie dus zich zelf bijzonder hoog stelt, acht hen, die naar zijn oordeel beneden hem blijven maar hem toch nabij komen, ook hoog, en slechts in vergelijking met zich zelf gering: hij is dan wat wij pedant noemen op zijn gewaande meerderheid. Maar COBET schat zich zelf volstrekt niet boven de vereischte maat: zooals hij is en zich gevoelt te zijn, zoo behoort naar zijn oordeel iedereen te wezen; en die aan dien eisch niet voldoet vindt hij min en minacht hij. Als hij iets nieuws opmerkt, iets ontdekt, spreekt hij schande van zijn voorgangers, die dit al niet voor lang ontdekt hadden. Want dat hij het opmerkt, vindt hij niets bijzonders. Met meer zelfbehagen zou hij ook in anderen meer behagen hebben geschept. Doch al was geringschatting zijn euvel, in het toonen van zijn meerderheid had hij geen vermaak; met hen van wie hij niet leeren kon ver-

koos hij liever niet om te gaan. Alleen verwaanden, die meenden te zijn wat zij niet waren en zich daarvoor aan hem opdrongen, mocht hij gaarne ten toon stellen en vernederen. »Debellare superbos". Doch niemand die tevens meer bereid was tot het »parcere subjectis". In zijn brieven komt dit dikwerf uit: eens haalt hij de spreuk met haar eigen woorden aan (65). Ook in dit opzicht is hij steeds dezelfde gebleven. Zijn vrienden van later dagen, zijn jongere ambtgenooten in de literarische faculteit, hebben het vaak ondervonden: niemand die zich tegenover zijn minderen zoo weinig op zijn meerderheid liet voorstaan. Maar ook niemand die eens anders aanmatiging zoo moeilijk kon verdragen, en zoo onmeedoogend ten toon stelde als hij.

Tot verklaring van menig hard woord uit zijn mond behooren wij ook gedachtig te zijn, dat hij zelf van nature in zeldzame mate onbaatzuchtig was. Zooals de wijsgeeren willen dat men de deugd zal beoefenen, om haar zelve, zoo beoefende hij de klassieke letteren uit enkel liefde, om het genot dat haar beoefening hem deed smaken. Voor studeeren uit een ander beginsel gevoelde hij daarentegen de diepste verachting. Te Leiden, in den kring waarin hij zich verder ontwikkelde, vond hij doorgaans dezelfde gezindheid, zij het ook niet overal in dezelfde mate. De professoren, Geel en Bake en Peerlkamp, bezaten een positie in de maatschappij en een gevestigden naam; zij konden op hun lauweren rusten zoo zij het verkozen. Zij verkozen dat niet en studeerden voort, »pour le bon motif" natuurlijk en om geen ander. In de studentenwereld was het evenzoo gesteld. Een sterke prikkel om te werken, buiten liefde voor de studie, bestond daar niet. De examina waren zoo licht, dat men met weinig voorbereiding volstaan kon; en wie eens het jus docendi had verworven, werd haast zonder onderscheid, op zijn beurt, aan een betrekking geholpen. Wie waarlijk studeerden, deden het dus uit aandrift, en in het vak van wetenschap dat hen het meest aantrok. De studie was volkomen vrij. Cobet kon zich ook geen wereld voorstellen, waar het anders zou toegaan. Hoe moest hij zich dan verbazen en ergeren, toen hij al dadelijk te Parijs verviel in een kring van »hellénistes", zooals Courier ze beschrijft

en met droguistes en dentistes op éene lijn stelt: lieden die werkten »pour parvenir", en daarom ook niet meer werkten dan hiertoe noodig was. In zijn eersten brief aan zijn akademievrienden geeft hij zijn verontwaardiging over hetgeen hem omringt al lucht. Na de Parijsche literatoren voor bekrompen en dom te hebben uitgemaakt, wendt hij zich van hen af en zegt: »Maar dat onbeduidende volk, dat alleen studeert om geld of een betrekking, verdient uwe aandacht niet" (31). Hij houdt zich verzekerd, dat zijn medestudenten in zijne verachting van zoo iets laags van harte deelen. Om die nieuwe bekenden te beter te karakteriseeren verhaalt hij elders, dat een eerlijk Duitsch geleerde, Bethmann, een Franschman vol verbazing had hooren uitroepen: »Mais ces sacrés Allemands travaillent pour le plaisir de travailler" (9).

Even vreemd als de baatzucht bij het studeeren is hem de roemzucht. Dat een uitstekend kenner van het Grieksch en Latijn, die de teksten der klassieken zuivert van bedorven lezingen, van ingevoegde stoplappen, een Bentley, een Porson, hoogstverdienstelijk werk verricht en roem en eer verdient, staat bij hem vast. Hooger verdienste, die aanspraak geeft op edeler roem, kent hij eigenlijk niet. Maar die roem is een natuurlijk gevolg, waarnaar geen verstandig man hunkert, een toegift en meer niet op het wezenlijke loon, dat de oude letteren en de philologie aan haar beoefenaars in onuitputtelijk genot onder het werk schenken. Om het »scire" en het »scire se scire" is het hem alleen te doen. Of een ander weet dat hij weet: wat bekommert hij zich daarom? Lust om te schrijven en uit te geven gevoelt hij dan ook al heel weinig. Noode laat hij zich door Geel en Bake overhalen om een door hem te Venetië ontdekte en nog niet bekende inscriptie uit te geven, als een specimen waarmee zijn vrienden in Holland voor zijn bevordering kunnen werken. Maar hij heeft berouw over zijn belofte, zoodra hij ze gegeven heeft; zuchtend zwoegt hij aan het werk, dat hem tegenstaat zoowel om het doel als om het onderwerp, en hij verheugt zich haast als Bake hem melden moet, dat er bij den benarden staat van 's lands financiën op een aanstelling te Leiden vooreerst geen uitzicht bestaat. »Er ligt in die tijding (zoo schrijft hij dadelijk aan Geel) toch mede

iets goeds opgesloten, want indien het onmogelijk is mij te plaatsen, is het ook niet meer dringend noodzakelijk dat ik iets, wat dan ook, op staanden voet uitgeve" (534). En als BAKE aan dit besluit zijn goedkeuring heeft gehecht, antwoordt hij dezen: »Het doet mij een streelend genoegen, dat het ook u voorkomt »slechts ijdelheid te zijn" iets uit te geven, waarin men zich zelven niet voldoen kan" (572).

Men moet zich geheel in dien gemoedsaard hebben ingedacht om de harde oordeelvellingen over anderen, waarvan de brieven vol zijn, in haar juiste beteekenis en zonder overdrijving op te vatten. En daarbij moet men dan nog bovendien in aanmerking nemen, dat zulk een objectiviteit, als wij hier in den lezer verlangen, aan COBET's eenvoudig karakter geheel vreemd was: dat hij zich geenszins in eens anders denkwijze verplaatsen kon, en het niemand onder welke omstandigheden ook kon vergeven dat hij in de studie een kostwinning, een carrière zag en zocht. Arme DÜBNER, arme DINDORF! gij wordt beoordeeld naar een maatstaf, die slechts onder gansch andere omstandigheden, dan waarin gij zijt opgegroeid, de billijke is.

Toen COBET gekozen werd om de handschriften van Simplicius te gaan opsporen en bewerken, was hij voor die taak ongetwijfeld uitstekend bekwaam, in zekere opzichten. Hij verstond de taal zooals slechts enkelen; ook kende hij de handschriften, die in de Leidsche bibliotheek berustten, en had zich op deze genoeg geoefend om met andere niet veel moeite te hebben. Van dien kant was hij genoegzaam en meer dan genoegzaam voorbereid. Daarbij blaakte hij van lust om zulk een ontdekkingstocht te ondernemen. Maar nog een andere voorstudie en een andere liefde waren voor het beoogde doel noodig, die namelijk welke prof. KARSTEN voor de zending deden ijveren: kennis en belangstelling in de Grieksche wijsbegeerte en in de Aristotelische bepaaldelijk. Het kenteekent GEEL en BAKE en den geest des tijds, dien zij beleefden, dat zij de noodzakelijkheid hiervan volstrekt niet inzagen. Wij hebben het uit den mond van GEEL zelven gehoord; hij dacht bij het uitzenden van COBET slechts aan de parerga; de hoofdzaak was hem niet meer dan bijzaak. BAKE insgelijks. Beiden waren overtuigd dat voor de philologische wetenschap en haar bloei hier te lande niets zoo

bevorderlijk zou wezen als een studiereis van COBET naar de handschriftverzamelingen buiten 's lands, en in plaats van hem alleen daartoe de gelegenheid te openen, hetgeen hun, en niet zonder reden, hoogst bezwaarlijk scheen, belastten zij hem tevens met een taak, die hem slechts ten halve aanstond en waarvoor hij slechts ten halve geschikt was.

Evenzoo hebben zij na zijn terugkomst bewerkt, dat hij aan de Hoogeschool van Leiden werd aangesteld om onderwijs te geven in de Romeinsche antiquiteiten.

Dat was de manier in dien tijd bij ons. BAKE hechtte weinig aan instellingen en wettelijke voorschriften, alles bijna aan personen. Een man als COBET het noodige voor een studiereis, een betrekking aan de Hoogeschool te bezorgen was hem genoeg; of het doel der reis, de werkkring aan het professoraat verbonden, met COBET's aanleg en neigingen in overeenstemming waren, was voor hem van ondergeschikt belang.

Hoe veel beter dacht en handelde men in dit opzicht toen reeds te Berlijn! De brieven van LEOPOLD RANKE, onlangs in het licht gegeven, leveren daarvan een nieuw en sprekend bewijs. RANKE had in 1824 zijn »Geschichten der romanischen und germanischen Völker" en zijn »zur Kritik neuerer Geschichtschreiber" uitgegeven en daardoor verwachtingen gewekt, even groot maar niet grooter dan die men bij ons van COBET koesterde. Hij wenschte zijn nasporingen in de archieven, te Venetië in de eerste plaats, voort te zetten, en de deskundigen erkenden dat dit in het belang der wetenschap ook zeer wenschelijk was. Meer was niet noodig. Op voordracht van den Minister verleende de Koning het noodige verlof en het noodige geld, en herhaalde dit toen het bleek dat het onderzoek langer diende te duren dan aanvankelijk berekend was. Geen bijdoel werd aan dat hoofddoel vastgeknoopt; de jeugdige geleerde kon doen wat hij raadzaam vond en begeerde, zonder andere zorgen dan die voor zijn studie en wat daarmee samenhing.

Hoe geheel anders COBET. Hij miste het universeele, dat RANKE kenmerkt. Zijn belangstelling was binnen engen kring bepaald. De Attici vervulden zijn geheele hart. »*Φαίνεταί μοι τῆνος ἴσος θεοῖσιν*, die te Leiden de Attici grondig bestudeeren kan, midden onder deskundigen dooden en levenden" (217).

Zulk een werkkring, voorafgegaan door het bestudeeren van de beste handschriften hunner werken in de buitenlandsche bibliotheken: dat was het wat hij zich wenschte, wat de wetenschap voor hem verlangde. En men zond hem uit om Simplicius te collationneeren, met verlof om, als hij zich daaraan moe en half blind had gewerkt, zijn overigen tijd aan zijn lievelingstudie te wijden! Dat GEEL ten slotte reden had om met zijn bemoeiing in dezen tevreden te zijn, lag waarlijk niet aan de doelmatigheid van het plan, maar was alleen te danken aan het plichtgevoel en de werkkracht van COBET.

Hoe weinig hij overigens, toen hij de reis aanvaardde, voor zijn eigenlijke taak was voorbereid: daarvan leveren de brieven een merkwaardig bewijs. Al kort na zijn komst te Parijs nam hij de *Commentarii* op de boeken *de Coelo* onder handen, waarvan de Bibliotheek twee uitmuntende handschriften bezat. Toen hij de lezingen dier handschriften met de Aldijnsche uitgaaf, de eenige die bestond, vergeleek, sprong aanstonds een zoo groot verschil tusschen beide in het oog, dat hij zich er geen rekenschap van kon geven. »Nooit had ik gedacht", schrijft hij aan GEEL, »dat zulk een verschil van lezing mogelijk was" (25). Veertien dagen later was hij het met zich zelf eens geworden. »Ik ben tot de overtuiging gekomen, dat de tekst, zooals mijn beide codices dien bevatten, de echte ware tekst is, en dat de editie van ALDUS gemaakt is op een handschrift, dat op de schandelijkste wijs is verknoeid en bedorven" (38). Onderwijl had GEEL hem geschreven over den abbé PEYRON, die indertijd ook aan Simplicius gewerkt had en dien hij te Turin zou leeren kennen. Dat bracht er hem toe om naar PEYRON te informeeren en inzage te nemen »van al wat hij geschreven had, geen papyrus of catalogus uitgezonderd". Onder dat allerlei kwam nu ook »zeker werkje" onder zijn oogen, juist over de Commentarii de Coelo, waarin de abbé bewees, dat een Brabantsch geestelijke, WILLEM VAN MOERBEKE, in de 13e eeuw de Commentarii in het Latijn had vertaald, en dat de Aldina niets anders was dan een Grieksche overzetting naar die Latijnsche vertaling. Had COBET dit geweten toen hij te Parijs kwam, hij had geen oogenblik verlegen gestaan. En zonder moeite had hij het kunnen weten, want de verhandeling van PEYRON

dagteekende van 1810, en haar resultaat was sedert lang in de handboeken opgenomen, om er een te noemen in de Biographie Universelle van MICHAUD. Een maand methodische studie, eer hij op reis ging, in de historia literaria van de Grieksche philosophen, van Aristoteles en diens commentatoren in het bijzonder, zou zeker niet overbodig zijn geweest.

Ik breng dit ter sprake om opmerkzaam te maken op de schaduwzijde van de wijs van studeeren, die COBET zich van zijn jeugd af had aangewend, en die hij aan anderen placht aan te bevelen: het versmaden van alle wetenschap uit de tweede hand, het ongelezen laten van hetgeen anderen (buiten enkele criticorum principes) over de stof, die hij ging behandelen, reeds geschreven hadden. In zijn bekende vermaning aan zijn studenten: abjicienda lexica, bereikt die methode haar toppunt. Hij paste haar toe op alles. Al doende leeren was zijn vaste stelregel; en het moet erkend, dat voor zelfvorming die regel bij lieden van zijn gehalte niet te versmaden is. Maar zoo het verkrijgen van resultaten, het uitbreiden der wetenschap het doel is, waarnaar wij streven en waarvoor wij arbeiden, dan voert ons zijn regel op een verren en omslachtigen omweg.

Hoe dit zij, een man als COBET vindt altijd, al is het ook na eenig mistasten, den goeden weg, en voordat hij van PEYRON de juiste toedracht vernam, had hij al het verstandige besluit genomen, om niet voort te gaan met het collationneeren van de Aldina met de handschriften, maar den tekst der handschriften geheel over te schrijven. Een tijdroovend en afmattend en uiterst vervelend werk, — en toch slechts een gering gedeelte van den haast ongelooflijken arbeid, dien hij gedurende zijn gansche reis aan dien Simplicius, die niets deed dan hem onuitstaanbaar vervelen, te koste heeft gelegd. Er bestaat nog bij velen de argwaan, dat Simplicius niet meer dan een voorwendsel is geweest, en dat voor rekening van het Koninklijk Instituut COBET eigenlijk alleen gewerkt heeft aan hetgeen hem lustte. De schier onuitputtelijke voorraad aanteekeningen betreffende andere auteurs, dien hij thuisbracht, heeft natuurlijk aan dien waan voedsel gegeven. De brieven zullen echter het tegendeel bewijzen en toonen, hoe ernstig, hoe moedig, hoe volhardend COBET zijn kostelijken tijd heeft ver-

daan aan zaken, die hem de moeite niet waard schenen. Om dat zoo lang achtereen vol te houden werd een zeldzame mate van plichtgevoel en zelfverloochening vereischt. En ook van zelfbeheersching. Want even onuitstaanbaar als hem Simplicius verveelde, even onweerstaanbaar lokten hem de geliefde Attici en hun codices aan, die hij in zijn snipperuren soms ter hand nam en zuchtend weer ter zijde legde. Eerst te Florence, toen hij daar zijn opgelegde taak had afgedaan en door het uitblijven van zijn kredietbrief verhinderd werd terstond naar Rome voort te reizen, heeft hij voor die gedwongen werkeloosheid afleiding gezocht bij zijn geliefde klassieken, bij de Attische honigbij, zooals hij Sophocles noemt, bij Aeschylus en anderen, en sedert heeft hij zich nooit meer zoo uitsluitend met Simplicius kunnen bezighouden. Maar toen GEEL hierop later eens doelde, mocht hij het verwijt, dat in die zinspeling opgesloten scheen te liggen, met fierheid van zich afwijzen. »Het was geenszins Simplicius", antwoordt hij, »noch zijne codices die mij beklemden, zooals gij hebt gegist om mijne zwaarmoedigheid te verklaren: te Parijs, Turin, Milaan en Modena heb ik aan niets anders gearbeid, en te Florence, Rome, Napels en Venetië niets laten liggen of verzuimd dat voor de kritiek van Simplicius dienen kon" (520). Waarlijk, de brieven zullen het getuigen, meer dan driedubbelen arbeid heeft COBET geleverd voor het karige reisgeld, dat de Nederlandsche staat hem had toegelegd. Wij hebben de soms bittere klachten laten staan, die hij over de bekrompenheid der hem verstrekte geldmiddelen nu en dan in zijn brieven uit, omdat zij hem kenteekenen in zijn waren aard. Want hij klaagt niet omdat hij geen loon naar werken krijgt, ook niet omdat hij zich uit gebrek aan geld allerlei genietingen moet ontzeggen, maar alleen omdat hij gedwongen wordt telkens aan nietige geldzaken te denken en daarover zijn vrienden lastig te vallen. Niets ter wereld dat hem meer tegenstond en hem zoo ongeduldig maakte. De goede GEEL, die dit niet inziet en die daarenboven zijn jeugdigen vriend ook in dit opzicht gaarne zou willen vormen, kwetst, zijns ondanks natuurlijk, met zijn telkens herhaalde vragen en opmerkingen diens fiere gemoed en lokt spijtige antwoorden uit, zooals COBET aan GEEL over geen ander onderwerp ooit zou hebben toegevoegd.

Zoodra Cobet een groot gedeelte van zijn tijd aan andere studie, dan waarvoor hij was uitgezonden, besteden ging, verkoos hij ook niet het reisgeld te ontvangen, dat hem niet met die bedoeling was toegelegd. Er was een middel om voor zich zelf het noodige te verdienen, een middel dat hij verafschuwde, maar toch verkoos boven het teren op eens anders mans beurs en het aanhooren van vermaningen. Hij was al herhaaldelijk aangezocht om voor de collectie van Didot een uitgaaf van eenig klassiek auteur »te fabriceeren". Aanvankelijk had hij die aanzoeken afgeslagen. Nu, te Florence, neigt hij er de ooren naar. Hij heeft een paar uitmuntende codices van Diogenes Laërtius gevonden, en ziet zich met behulp van deze in staat een veel betere uitgaaf dan die van Meiboom te leveren. Hij raadpleegt zijn Leidsche vrienden, en, als die hem het plan niet ontraden, maakt hij met Dübner, Didot's factotum, een afspraak. Voor 1500 francs neemt hij het opknappen van den tekst en het verbeteren der Latijnsche vertaling op zich.

Meer dan twee jaren lang is hij aan dien arbeid, met tusschenpoozen, bezig geweest. Hoe bezig, zullen alweer de brieven getuigen. En hun getuigenis is ook in dezen niet overbodig, want ook naar aanleiding van deze uitgaaf bestaan verdenkingen tegen hem. Hoe zou misverstand hebben kunnen uitblijven? Van den aanvang af dacht Cobet iets anders te geven dan Didot bedoelde. Waar het dezen om te doen was: een tekst met een schijn van nieuwheid wegens zeker aantal nieuwe lezingen uit de codices, en een Latijnsche vertaling *en regard*, gelijk de Dindorf's en huns gelijken er hem fabriceerden, kon Cobet met den besten wil ter wereld niet voortbrengen. Voor hem was het doorgaans verbeteren van den tekst, wel met behulp der codices doch voornamelijk toch door taalkennis en scherpzinnige conjecturaal-kritiek, de hoofdzaak; de rest was slechts oppermanswerk, waarvoor hij zich eigenlijk te goed hield. Zoo heeft hij lang getobd met het afwerken vooral van die noodelooze vertaling, en toen hij eindelijk het geheel persklaar had gemaakt en verzonden, was hij de zaak zoo beu, dat hij er niet meer aan denken, niet meer van hooren kon. Hoe vaak Didot aanklopte om een geleerde voorrede, die nog ontbrak, Cobet kon niet besluiten er een te schrijven. Zonder

voorrede, doch met een Franschen brief van hem aan DIDOT, die wel voor voorbericht dienen kon, heeft de uitgaaf ten slotte het licht gezien. Naar het ons voorkomt, geven tot recht verstand ook van deze zaak de brieven zeer gewenschte inlichting.

Het honorarium voor Diogenes, dat bij vooruitbetaling grootendeels in de reiskosten werd ingebrokkeld, deed de 3600 gl. van het Instituut wat langer strekken dan anders het geval zou geweest zijn; maar eindelijk kwam toch de boodschap uit Holland, dat de middelen waren uitgeput en een spoedige terugkeer deswegens raadzaam scheen. Maar COBET zat toen juist te Venetië midden in de beroemde scholiën op Homerus en omgeven van handschriften van Athenaeus en anderen, die, nu hij daar eens was, toch waarlijk niet ongebruikt mochten blijven. Toen eindelijk is het BAKE en GEEL gelukt eenige Maecenaten te bewegen om met hen de geringe kosten voor een verlengd verblijf te Venetië te dragen. Het laatste jaar der reis is dus buiten Simplicius omgegaan.

Wat COBET niettemin voor Simplicius gedurende zijn reis heeft uitgericht ligt vervat in het Rapport aan het Instituut, hetwelk wij als tweede bijlage achter de brieven thans voor het eerst het licht doen zien. Toen hij het had opgesteld en als met één oogopslag den ganschen verrichten arbeid overzag, verklaarde hij in een brief aan BAKE over zich zelf voldaan te zijn (577). Het dunkt ons dat hij er reden toe had. Wat het bezorgen der uitgaaf betreft, op zijn collaties en afschriften gegrond, hiervan had hij zich al van den aanvang af verschoond. Van Florence uit had hij in Januari 1842 aan GEEL geschreven: »Ik heb niet alleen weinig lust, maar een hevigen tegenzin om mij, nadat ik als eerlijk man mijn arbeid zal hebben verricht, langer met de droomerijen van Simplicius op te houden. Heb ik niet het volle recht om voor de uitgaaf de Klasse zelve te laten zorgen?" (165). En hoewel hij zich toen nog door GEEL liet gezeggen om hierover het zwijgen voorloopig te bewaren, den wensch bleef hij koesteren. Anderhalf jaar later, toen GEEL hem iets had voorgespiegeld van een uitgaaf met behulp zijner collaties door KARSTEN te bewerken, riep hij uit: »Geve de hemel dat zulks geschieden moge! Ik zal hem helpen zooveel hij wil en ik kan; maar geen grooter geluk kan mij te

beurt vallen dan verschoond te worden van een gedeelte der uitgaaf" (440). Inderdaad, wie COBET gekend heeft moet overtuigd zijn, dat zulk een arbeid niet van hem te vergen, niet van hem te verwachten was. In een onbewaakt oogenblik evenwel, nadat hij in het vaderland teruggekeerd zelf lid van het Instituut geworden was, heeft hij zich de belofte laten afvleien. Vervuld heeft hij die niet: van gedurig uitstel is ten laatste afstel gekomen. Trouwens, dat zijn belofte onverplicht was en niet af te leiden uit de voorwaarden, waarop hij de zending had aanvaard, leert het Extract uit de Notulen van het Instituut, dat wij als eerste bijlage hierachter plaatsen. Hoe het verder met de uitgaaf, die bij ontstentenis van COBET aan KARSTEN werd opgedragen, is afgeloopen, behoeven wij niet te herinneren: het ligt buiten ons bestek, en staat te lezen in het voorbericht van professor BOOT voor de uitgaaf van den Commentarius in libros de Coelo.

Het behoort tot de blijvende waarde, die de brieven, naar het ons voorkomt, bezitten, dat zij alleen ons vergunnen een blik te slaan op den omvang van COBET's parerga gedurende zijn reis. Om het overzicht gemakkelijker te maken hebben wij den inhoud in tabel gebracht en aan de uitgaaf toegevoegd. Als wij in aanmerking nemen dat het parerga zijn, dat de helft van zijn tijd, zoo niet meer, door den arbeid aan Simplicius werd ingenomen, staan wij verbaasd over de werkzaamheid, die vijf jaren achtereen vereischt werd om zulk een oogst in te zamelen. Zijn gansche volgende leven is COBET bezig geweest met de in die dagen vergaderde stof te bewerken en aan de wetenschap dienstbaar te maken. En buitendien, hoeveel heeft hij met kwistige hand aan anderen geschonken. Niet dat wij met die overgroote gulheid juist zoo ingenomen zouden zijn. Integendeel, als wij zien met welke plannen COBET op zijn studiereis omging, moeten wij het wel betreuren, dat hij de uitvoering van zoo veel aan anderen heeft overgelaten. Met hoeveel liefde wierp hij zich te Venetië in de Homerische studiën. Een kritische uitgaaf van de Scholia Veneta zou hij bezorgen, om mee te beginnen. De redactie van Aristarchus zou hij daaruit herstellen, en van daar uitgaande trachten tot een nog ouder tekst op te klimmen. Maar de kritische uitgaaf der Scholiën heeft hij al dadelijk aan een ander overgelaten, van

wiens zorgvuldigheid hij geen hoogen dunk had opgevat, en van de verdere plannen is niets gekomen. Ook de arbeid, met zoo veel liefde aan Athenaeus gewijd, is niet voltooid; de bijeengegaarde stof ligt nog onbewerkt ten dienste van een lateren uitgever.

De oorzaak van deze uitkomst, die wij betreuren, is niet uitsluitend in mededeelzaamheid en zelfverloochening te zoeken, hoewel wij die eigenschappen ongetwijfeld in de eerste plaats in rekening moeten brengen. Maar er kwam bij, dat de beslommeringen, die nu eens aan het uitgeven van teksten verbonden zijn, volstrekt niet in COBET's smaak vielen, en dat hij zich te veel had aangewend slechts te doen wat naar zijn smaak was. Wij zullen niet ontkennen, dat zulk een wijze van doen haar voordeelen heeft. Immers slechts dat doet men wezenlijk goed wat men uit eigen aandrift, met vollen lust verricht. Een ander zeldzaam tijd- en landgenoot van ons, DONDERS, placht de stelling te verdedigen, dat een paedagoog zijn kweekeling nooit tot werk dwingen moet, dat dezen tegenstaat, omdat zulk werk toch geen vrucht zal dragen. Hij beriep zich daarbij op zijn eigen voorbeeld, en betuigde dat hij nooit gestudeerd had om andere reden dan omdat hij er lust toe had. Als opvoedkundige regel moge dit een paradox zijn, die kwalijk is toe te passen: tot op zekere hoogte is het stellig een waarheid, die wij niet uit het oog mogen verliezen. Horatius zegt te recht, dat de dichter om te doen weenen zelf aangedaan moet zijn. Maar dit woord is nog van veel verder strekking: ook de schrijver die behagen zal moet beginnen met zelf in zijn schrijven behagen te scheppen. Een werk, met tegenzin al zuchtende verricht, zal eindigen met voor het publiek ongenietbaar te wezen. Dat ligt zoo in den aard der zaak. De bekoring daarentegen, die aan het meeste van hetgeen COBET geschreven heeft eigen is, moet in de eerste plaats, dunkt ons, hieraan worden toegeschreven, dat hij zelf bekoord was door zijn stof en er genoegen in vond ze te behandelen en uiteen te zetten.

Maar van enkel fijne gerechten zal de mensch niet leven, en de wetenschap niet alleen van enkel aantrekkelijke bijzonderheden. Het is noodig dat er ook boeken geschreven worden, die met moeitevollen arbeid, in het zweet des aanschijns, niet

zonder verveling worden saamgesteld, en die den lezer zeker niet vermaken maar hem dienen. Tot het vervaardigen nu van zulke boeken ontbrak het COBET aan de onmisbare volharding. Zoo het noodig was, zoo de plicht het gebood, ondernam hij de taak met de beste voornemens en hield vol zoolang het hem mogelijk was, maar eindelijk kon hij niet langer; hij kon de voorrede voor Diogenes Laërtius niet schrijven; hij kon Simplicius niet persklaar maken; hij moest afleiding en verkwikking zoeken in aangenamer studie. Door deze ervaring tot zelfkennis gebracht, aanvaardde hij voortaan diergelijke »drudgery" liever niet. In de Mnemosyne vond hij eerlang het kader, dat hij gaarne vervulde met losse aanteekeningen op die schrijvers, die hij bij voorkeur bestudeerde.

Om nog andere redenen is weer werk van anderen aard, dat in de brieven wordt voorgespiegeld, achterwege gebleven. De smaak van COBET was even kieschkeurig als zijn belangstelling binnen enge grenzen beperkt. Slechts wat scherpe omtrekken had, wat duidelijk sprak en niets onzekers overliet, kortom wat *waar* was, gelijk hij het placht uit te drukken, kon hem behagen. Zoo in de kunst, en zoo ook in de wetenschap. Alle studie, wier uitkomsten hij wantrouwde — en dat wantrouwen ging zeer ver — was in zijn oog nutteloos en zelfs belachelijk. Vooral zijn brieven aan MENZEL zijn in dit opzicht hoogst karakteristiek. Er zijn volgens hem tal van zaken, waarbij het menschelijk denkvermogen nu eens niet kan: het gezond verstand vordert dat men zich met dat alles niet inlaat. Het voorbeeld van de kat in de fabel is navolgenswaardig, die zich van haar spiegelbeeld afwendt en niet tracht te begrijpen wat haar verstand te boven gaat (344). Van daar dat de philosophie zijn bête noire bij uitnemendheid is. »De philosophie der Duitschers", belijdt hij aan GEEL, »is voor mij althans ijdel gepraat, dat het gezond verstand versmaadt: zonder dat leef ik in een helder licht. Alles om mij heen is *waar*: met die λῆροι λεπτότατοι rijst er een mistige nevel om mij henen" (491). Juist dat is het wat hem in de Attici uit den goeden tijd zoo bijzonder behaagt: hun waarheid, hun duidelijkheid, hun gezond verstand, dat zich uitspreekt in een taal, kristalhelder, eenvoudig en in haar eenvoud bevallig als geen andere. Als hij,

na lang in Simplicius als begraven geweest te zijn, ontwaakt met een codex van Sophocles voor zich, is hij één verrukking. »Welke heerlijke uren heeft mij ἡ Ἀττικὴ μέλιττα in de laatste dagen doen doorbrengen. Het is mij alsof ik uit een doodslaap wakker ben geworden sedert ik Sophocles eens aandachtig bekeken heb. Dat is mijn werk; daarvoor zou ik willen leven. Sophocles verdient dat men vijf en twintig jaar besteedde om hem te verstaan en verstaanbaar te maken, nil actum reputans dum quid supersit agendum" (215, 217). Wij hebben hier de geestdrift bij de versche lectuur opgewekt, nog door geen kritiek der bijzonderheden gestoord. Maar lang duurt die onvoorwaardelijke bewondering niet. De maatstaf van het ware wordt aan het schoone aangelegd, en daarmee gemeten schiet het schoone te kort. Het pompeuze van sommige uitdrukkingen druischt in tegen den gezonden smaak. »Het is moeilijk om niet te lachen", zegt hij, »bij het lezen van de Trachiniae vs. 31—33" (220). In het algemeen, de verheven poëzie, met name de melische, is op de keper beschouwd een vreemd ding. »Ik voel daarin geen grond onder mijne voeten; het zijn voor mij althans moerassen en ik waag er mij liever niet in. Ik zie wel hier of daar iets flikkeren, maar alle zeker weten houdt op. Het is meer muziek dan taal, en om op de hoogte te komen van dat gezelschap is het beter zich op de eene of andere wijze te exalteeren dan νήφων en in koelen bloede al de hulpmiddelen van taalkennis en kritiek bij te brengen" (303).

Wien kan het verwonderen dat na zulk een ontnuchtering de lust om voor Sophocles te leven te gelijk met den smaak voor de tragische en lyrische grandiloquentie (»de beschonken verhevenheid van Aeschylus en Pindarus" noemt hij ze ergens) (546) hem vergaat? De Attici, die het een wellust is zelf te verstaan en voor anderen verstaanbaar te maken, krimpen meer en meer in tot de prozaschrijvers en de comici. Hun ten gevalle, om hen kritisch te kunnen herstellen, dient eigenlijk slechts de rest.

Hoe ruimer belangstelling, hoe meer vatbaarheid voor genot. Dat ook het tegenovergestelde waar is, leeren deze brieven. Door weinig te waardeeren buiten de philologie heeft Cobet zich van veel intellectueel genot beroofd. Van zijn verblijf onder vreemden, zijn aanraking met menschen van allerlei begaafd-

heid en aard, heeft hij weinig genoegen beleefd, en nog minder nut getrokken. Met wie hij niet over klassieke taal en letteren als met zijns gelijken kon spreken, die allen ontwijkt hij liever. »Ik vind hier geen gezelschap dat mij behaagt", schrijft hij uit Rome, »het zijn artisten, archaeologen, priesters, οὐδὲν ὑγιές" (384). Het zou vermakelijk zijn deze veroordeeling in massa aan te hooren, als het einde niet was geweest, hetgeen wij in een zijner laatste brieven aan GEEL lezen: »Ik verwilder geheel en al in deze eenzaamheid, zonder verkeer met brave en kundige menschen" (588).

Dat is de prijs, dien men betalen moet, wil men in één vak zoo uitmunten als COBET in het zijne uitgeblonken heeft. Niets dat hem in zijn concentratie van krachten scherper teekent dan zijn telkens herhaalde terechtwijzing aan MENZEL, die neiging tot uitweiden op ruimer veld verried. »Er is met prullige boeken niets anders te doen", zoo vermaant hij hem, »dan ze niet te lezen. Schaamt gij u niet, zeide BENTLEY tot zijn neef, dit boek te lezen, dat gij nimmer zult kunnen aanhalen. Onthoud die woorden, mijn waarde MENZEL" (547). Het criterium, door BENTLEY hier aan lezenswaardige boeken gesteld, is op zich zelf al bedenkelijk. Maar COBET's toepassing geeft er eerst de volle beteekenis aan. MENZEL had hem geschreven over een boek van prof. MOLL, naar het schijnt de »Geschiedenis van het kerkelijke leven der Christenen gedurende de zes eerste eeuwen". Wat hij daaruit aanhaalde over mysteriën en mysticisme en zoo voorts scheen COBET van niet het allerminste belang; het doet hem leed dat zijn vriend zich met zulke ongezonde dingen bezighoudt. »Dit is immers ook geen boek", voegt hij hem toe, »dat gij ooit zult willen aanhalen".

Maar ongevoelig zijn wij afgedwaald tot hetgeen de brieven inhouden en leeren, en dat behoort niet tot het bestek eener inleiding in de brieven. Wij hebben slechts willen aantoonen onder welke omstandigheden COBET de man is geworden, die in de brieven zich uitspreekt. Andere voorafspraak behoeven deze niet. Mogen wij met hun uitgaaf het doel bereiken, dat GEEL er zich van beloofd had.

1.

Zondag 28 Nov. 1840.

Vir Clarissime!

Ik ben gezond: ik heb mijne kamers en mijne huishouding in orde en voor alles en allen zal ik u eenige regels schrijven. Ik ben nog maar ter nauwernood tot mijzelven wedergekeerd: *βομβεῦσιν δ' ἀκοαί μοι*, dit zal alle verwarring in zaken en woorden voor deze maal, hoop ik, bij u verontschuldigen. Met een paar woorden zal ik u mijne lotgevallen tot heden mededeelen. Dinsdags (24 Nov.) namiddag kwam ik te Antwerpen en was tegen $7^{1}/_{2}$ uur te Brussel. Na $2^{1}/_{2}$ uur zat ik op de Diligence naar Parijs: na 36 uur te hebben gereden stapte ik het hotel Valois binnen: sprak, *ὡς εἰκός*, eerst de portière, daarna Mad. Vaillant en hare lieve dochter. Men wees mij aan *le numéro* 14 met bericht, dat het ook u w e kamer geweest was. Met een onbeschrijfelijk gevoel van weemoed en blijde verwachtingen ondereen gemengd rustte ik daar even uit, en overtuigd dat ik niet droomde, maar werkelijk in Parijs was, ontpakte ik een gedeelte van mijne boeken en papieren en bezocht den Hr. Hase [1]): hij ontving mij vriendelijk, zeide mij vele beleefdheden, waarvan een goed gedeelte voor u bestemd was, met verzoek om ze alle bij de eerste gelegenheid aan u over te brieven enz. enz., ik verzocht hem mij de handschriften mede naar huis te geven: hij beloofde mij dit, onder voorwaarde dat de Hr. Fagel voor mij instond. Ik begaf mij daarom terstond Rue de l'Evêque naar onzen Minister, een hupsch

1) K. B. Hase, Duitscher van geboorte, sedert 1801 te Parijs gevestigd, sedert 1832 Conservator van de handschriften der Bibliotheek aldaar.

en innemend man, die mij alles goeds verwachten deed en mij terstond den verlangden brief schreef en medegaf. Voorts bezocht ik den Hr. Paccard Dufour, wien ik mijn kredietbrief overgaf, en niets meer kunnende verrichten en (zooals iedereen, die pas even hier is) het dierbaar vaderland *et tot mihi cara desiderans anxius*, ging ik weemoedig eenige merkwaardigheden van Parijs bezichtigen: la Bourse, la Madeleine, les Boulevards, Palais du Louvre etc. etc. tot aan de Arc de Triomphe aan het einde. Ik wandelde eenige malen het Palais Royal en de Galerie d'Orleans door en tegen 8½ uur legde ik mij zeer vermoeid ter ruste.

Den volgenden dag (27 Nov.) vond ik den Hr. Miller[1]; uw brief was hem alleraangenaamst: hij verwonderde zich echter, dat zijn *opusculum* over Dio's navolgers u nog niet was in handen gekomen: hij zal er mij spoedig een exemplaar voor u van bezorgen: noch Hase noch Letronne waren dien dag te vinden. Ik nam daarop de reis aan naar Firmin Didot: uw brief bezorgde mij ook hier eene vriendelijke ontvangst: hij verzocht mij nader eens bij hem te komen en mijn adres op te geven: dit zal ik morgen doen. In de nabijheid van het Pays Latin aangekomen nam ik mij voor naar kamers om te zien: het geluk bracht mij in een hotel, waar vele Hollanders (d. i. Leidsche studenten) zich bevonden, Kuys (Cuisse zegt onze portière), Roux, Ruyssenaers, Hesselink en Pijnacker (Pinakère). Een groot gedeelte van het heimwee verliet mij: ik besloot daar te blijven wonen: het accoord was spoedig getroffen: voor 32 francs per maand heb ik hier *au quatrième* eene heldere lichte kamer: dat was de hoofdzaak: voor het overige.... *ἀλλ' οὐ γὰρ βούλομαι δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ ἔργου*: ik ben hier niet in Holland en ik begin nu reeds door het gemis de Hollandsche deugden beter te waardeeren: *c'est toujours quelque chose!* het leert mij ook vele dingen, die ik in Holland niet kende: en zoo als het gaat: ik schuur ook van achteren. Een gedeelte van den dag sleet ik met mijn brave landgenooten: *ô qui complexus et gaudia quanta fuerunt!* Ik verliet hen om den

1) B. E. C. Miller, beambte bij de afdeeling der handschriften, later bibliothecaris van de *Assemblée nationale*.

volgenden dag bij hen te komen wonen: het hotel is gelegen Quai St. Michel en ontleent ervan zijn naam *Hotel du Quai St. Michel*, *Numéro* 1. Ik zal u weldra meer schrijven.

Den volgenden dag (28 Nov. anders voor mij een der vroolijkste dagen des jaars) [1]) begaf ik mij bijtijds naar de Bibliotheek: vond den Hr. Hase, gaf hem den brief van den Hr. Fagel en een *Specimen* [2]), sprak den Hr. Miller en Bethmann [3]), die allerhartelijkst mij bejegende, mij veel vroeg naar u en beloofde mij weldra te komen bezoeken. Ik maakte al mijn zaken met den Hr. Hase gereed. Maandag bijtijds zal ik ermede beginnen: Donderdag zal ik handschriften en boeken met mij medenemen. Vandaar begaf ik mij naar den Hr. Letronne: uw brief maakte hem jegens mij allervriendelijkst; hij sprak lang en veel — over zich zelven en de helderheid waarmede hij alles wist voor te stellen. Het was mij wel niet alles even h e l d e r wat hij sprak, maar dat zal mijne schuld zijn. Hij zal mij spoedig voor u zenden een exemplaar van zijne uitgave van het *Monument de Rosette* en gaf er mij terstond een voor mijzelven. Hij beloofde mij gouden bergen en wel voldaan verliet ik hem. Ik maakte daarop aanstalten om te verhuizen, bezorgde al mijne zaken, maakte eene visite aan Mad. Vaillant, die zeer bedroefd scheen te zijn over mijn spoedig vertrek en mij op alle mogelijke wijzen wilde overhalen om te blijven of althans later bij haar terug te keeren: zij zoude het mij even goedkoop en veel gemakkelijker maken enz. enz. Er was iets hartelijks en welmeenends in hare woorden, maar ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται; ik betaalde haar 13 francs, en uit uw naam 3,50 ct. (over die 50 ct., waarvan ik geene melding gemaakt had, heb ik duizend verontschuldigingen aangehoord), en ik verliet haar niet zonder eenige aandoening om naar het minder nette en zindelijke *Hotel de St. Michel* te vertrekken. Ik abonneerde mij bij een restaurateur,

1) Zijn verjaardag.

2) Zijne *Observationes criticae in Platonis Comici reliquias*, die hij 20 Oct. 1840 in het openbaar verdedigde, en waarop hij 17 Maart 1841 den graad van Doctor verkreeg.

3) L. K. Bethmann, leerling van K. O. Müller, Jakob Grimm en Dahlmann, medewerker aan de *Monumenta Germaniae historica*, waarvoor hij eene wetenschappelijke reis maakte in Nederland, België en Frankrijk.

Rue de la Harpe voor 60 fr. per maand, alwaar wij goed en gezond voedsel krijgen. Ik heb bij den Hr. Paccard *une centaine de francs* gehaald, en ben thans geheel bereid. Morgen aan het werk!

Het is er verre van af, mijn waarde Prof. Geel, dat ik mij hier uit heimwee ongelukkig zou gevoelen, maar ik geloof dat het iedereen die uit een kleinen kring van menschen, die hem liefhebben, gerukt wordt om hier te worden geplaatst, in het begin weemoedig om het hart wordt; nu nog gaf ik half Parijs, indien 't mij toebehoorde, om u en eenige anderen te zien en te spreken; en bij het verrukkend schoone en verbazende van Parijs sta ik nog steeds *δακρύοεν γελάσας*: maar morgen ga ik aan het werk!

Een oogenblik moet ik uit Parijs naar den Haag wederkeeren. De Hr. Ferrand [1]), en de Ministers de Cocq en Verstolk v. Soelen bejegenden mij allervriendelijkst: vooral de eerstgenoemde. Door zijne aanbeveling en uit vriendschap voor mijn vader beloofde mij de Hr. Mazel, ambtenaar bij het Min. van Buitenlandsche Zaken, mij kosteloos te doen toekomen al de brieven welke hem werden toegezonden (van u) aan zijn adres, waarop zijne qualiteit aan het Ministerie was opgegeven. Bij Z. M. was niet binnen de acht dagen eene audientie te verkrijgen: ik heb hem met een brief een *Specimen* doen toekomen.

Ik zal morgen uwe boeken aan den Hr. D'Avezac en al het overige bezorgen; ik heb wellicht in dezen brief iets vergeten, maar ik zal hem eerst morgen sluiten. Ik zal nu nog twee andere briefjes schrijven, welke ik aan uwe vriendelijke verzorging opdraag; wees zoo goed deze en volgende maar aan den Hr. Oliphant [2]) te doen toekomen, die ze alle wel verder bezorgen zal. Vaarwel, mijn waarde Prof. Geel, de herinnering aan uwe lessen en uw voorbeeld zal mij, hoop ik, waar ik ben moed doen houden en van de omstandigheden en den tijd een nuttig gebruik leeren maken. Vergeet niet dat ik u deze regels schrijf in een soort van verbijstering, gejaagdheid en weemoed, welke gij zelf het best gevoelen kunt en dus verontschuldigen.

Breng mijne allerhartelijkste groete over aan Prof. Bake en

---

1) Mr. P. S. P. Ferrand, referendaris bij het Depart. van Binnenl. Zaken.
2) Vader van zijne Verloofde.

Peerlkamp: aan Hamaker en Kappeyne[1]) en verder aan allen, *qui me amantem redamant.* *Vive valeque.*

ik ben voor immer
uw ond. Dr. en erkentelijke Vriend
C. G. COBET.

Ik zal spoedig de HH. den Tex en Karsten schrijven.

NB. Ik ben druk bezig met boekhouden en zuinig te leven, maar die wintermaanden!

2.

Vir Clarissime et Optime!

Omdat gij beter dan anderen hebt kunnen gevoelen, hoe ik bij mijne eerste afwezigheid uit het vaderland, en verwijderd van al wat ik hoogachtte en beminde, moest te moede zijn, zult gij ook meer en beter dan anderen kunnen beseffen, hoe aangenaam ik werd verrast toen ik eenen brief van uwe hand bij mij vond liggen. Ik had toen nog veel bemoediging noodig en iets vervroolijkends en eenige blijken dat ik niet vergeten werd door hen, die mij zoo dikwijls hier voor den geest zweven: dit alles vond ik in uwen brief, en ik bracht dien Zondagavond veel opgeruimder door dan ik gedacht had; ik ben er u dankbaar voor, *τί πρῶτον, τί δ' ὑςάτιον καταλέξω*; Ik voorzie weder in dezen brief iets van het *πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ* van Anaxagoras, maar ook: *εἶτα ἡ εὔνοια ἐλθοῦσα αὐτὰ διεκόσμησεν.* Vooreerst, ik ben welvarende en begin van dag tot dag meer aan mijn verblijf alhier en de levenswijze gewoon te raken: ik ben niet meer bedroefd en zie met kalmte en gelatenheid de toekomst te gemoet. Ik sta op noch vroeg noch laat: ontbijt op mijne kamer, gezeten bij een vuur dat ik zelf heb aangeblazen: tegen 9 uren verzamel ik al mijne palaeographie en mijne aandacht bijeen voor Simplicius: ik werk

1) Hamaker, zoon van den beroemden Hoogleeraar van dien naam; Kappeyne, zoon van Cobet's geliefden Rector Gymnasii; beiden studenten in de Letteren, en huisgenooten van Geel.

zoolang ik maar kan: wanneer ik afgemat ben, beschouw ik de torens van de Notre-Dame, het Hotel Dieu, de Seine enz. en keer terug tot Simplicius: dit duurt tot 4 uren: het mistige weder, dat men hier bijna dagelijks heeft, maakt dan langzamerhand de letters minder zichtbaar en ik leg mijn handschrift enz. zorgvuldig weg. Het is omstreeks 5 uren, wanneer ik na eene wandeling bij mijnen restaurateur (Rue de la Harpe, over de Pont St. Michel) aankom: ik breng met onze Hollandsche studenten een groot uur door al keuvelende, lachende, etende en de couranten lezende. *παχεῖα γαςὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.* dus wanneer het ruim zeven uren is ben ik weder stil op mijne kamer aan het werk, hoewel het werken zonder boeken en zonder d e s k u n d i g e n niet vergeleken worden kan met hetgeen men te Leiden noemt w e r k e n: dit duurt tot 11 uren en dan basta — dit is mijne dagelijksche levenswijze: een enkele maal bezoek ik de Bibliotheek om handschriften of boeken te halen en des Zondags wandel ik gewoonlijk den ganschen dag, maar overigens is het alle dagen hetzelfde. Ik gevoel thans die weemoedige droefheid niet meer, welke mij de eerste dagen kwelde; ik ben niet zoo als te Leiden altijd vroolijk en blijde en opgewekt, zonder juist te weten waarom, maar ik ben kalm en bedaard en tevreden. Den ganschen dag door ben ik druk bezig en heb ik het wel naar mijn zin: des avonds eenzaam en stil bij het vuur gezeten, komt mij het heimwee wel eens onverwachts overvallen, maar spoedig komt de moed weder boven. Ik wenschte maar dat er hier eenige weinige menschen waren, die mij van harte beminden (zooals in Holland) en eenige, die mij in de philologie vooruit brachten! maar ik begin eraan te wanhopen. Ik heb hier wel aangetroffen een Prof. in de Letteren uit Zwitserland, den Hr. Zundell, een hupsch mensch, zeer aangenaam in den omgang, maar hij weet niets, dan aardig te phantaseeren over zaken, die eerst eenige jaren bestudeerd behooren te worden. Hij is echter niet verwaand en schaamt zich over zijne onkunde. Hij had het plan opgevat om Theocritus uit te geven en iets over de Parodie te schrijven, maar hij heeft mij beloofd het niet te zullen doen. Onze eerste conversatiën waren allerkomiekst: wij spraken er over alsof het slechts verschil van methode was: de Zwitsers

studeerden zóó, *nous autres Hollandais* deden het zóó: misschien minder goed en met grooter tijdverlies (*nos plumbei in extremo fere spatio haeremus* [1]) hebt gij aan de vlugge Duitschers gezegd): mijn Professor nam zulks eerst voor goede munt op en merkte eerst geheel op het laatst, wat onze Hollandsche manier beteekende. — Miller is mij bitter uit de hand gevallen door zijn boek, dat hij het laatst heeft uitgegeven [2]). Het is schande dat iemand zulke noten durft schrijven; voor wien dienen zij toch, dacht ik te Leiden. Ik weet het thans: voor Hellenisten zooals men ze te Parijs kan vinden. Wie kan zonder lachen lezen hetgeen staat p. 26. Al schreef Valckenaer dit van Bentley, zou het toch onaangenaam zijn om te lezen, maar nu..! Als mensch (zoo als men zegt) zou mij Miller wel bevallen, hij is in de conversatie innemend en vriendelijk. Ik heb hem reeds lang bij mij gewacht, en reeds lang hem beloofd bij hem te komen, maar wij wonen ver van elkander, en alleen des avonds zou het kunnen gebeuren, zoodat wij elkander tot nog toe alleen op de Bibliotheek spreken. Uw brief heeft mij in nadere kennis gebracht met Bethmann, een allerbeminnelijkst mensch: den volgenden dag, nadat hij uwen eersten brief ontvangen had, kwam hij reeds hier, en wij hebben met nog een Hollandsch student (Kuys), die Bethmann te Leiden gekend had, eenen Leidschen avond met elkander doorgebracht. Ik wilde hem zoo gaarne meer zien, maar helaas! als eerlijke lieden zijn wij beiden den ganschen dag aan onze handschriften bezig, en ook van de avonden heeft mij Simplicius menigmaal een goed gedeelte ontroofd. Ik zal u zeggen, waarom ik tegen mijn voornemen aan ook bij kaarslicht in de handschriften gewerkt heb. Het schrift, wemelende van verkortingen, en de verbleekte inkt maakten het lezen allermoeielijkst. Maar vooral de inhoud, daar de zaken meer duizeling en walging veroorzaken dan, door de belangstelling gaande te houden, nieuwe lust en krachten voor het eentonige collation-

1) In het Rhein. Mus. 6er Jahrg. 1839. p. 2 zegt Geel tot Welcker: *Nos certe Batavos natura plumbo graviores finxit, ut in extremorum spatio, quod vos saepe brevissimo curriculo traiicitis, lenti haereamus.*

2) Zie hierover blz. 21 en 28.

neeren bijzetten. Het is niet uit te spreken, hoe vele weinig beduidende dialectische subtiliteiten in dezen woordenrijken *commentarius in X Categorias* worden uitgeplozen: dezelfde kunsttermen komen in dezen keuvelenden stijl duizendmaal terug: vandaar eene menigte lacunae, deels in den cod., deels in de editie uit den cod. aan te vullen. Het is onmogelijk zonder de grootste inspanning al die haarfijne onbeduidendheden te volgen en toch was het noodzakelijk, omdat men duizendmaal verkeerd of niets zou kunnen lezen, indien het verband niet krachtdadig hielp om den wezenlijken en alleen waren vorm van elk woord uittevorschen, en men zou πρᾶγμα en πραγματεία, ἀνὰ en ἀνάγκη, πρότερον en πρότασις en honderd andere op elke pagina verwarren. Dit alles bracht te weeg dat ik niet hard vorderde, hoewel ik den ganschen dag door zat te werken, en uit verdriet hierover heb ik dikwijls des avonds maar doorgewerkt. Toch heb ik eene maand aan dit handschrift alleen moeten besteden. Ik moet vooral niet vergeten u dit te schrijven: er zijn in het Ms. fouten, die ik niet heb willen excerpeeren, omdat het lompe schrijffouten zijn b. v. κεκαλυμένος en derg.; ik ben van alle overtuigd, dat er niets mede gewonnen, maar veel plaats en tijd aan verspild wordt. Er zijn ook in de editie drukfouten in menigte: is het noodig, die uit een handschrift te verbeteren? Ik weet wel dat er grenzen zijn, binnen welke men blijven moet, en ik verzuim dus deze prullen niet geheel, maar het is immers niet noodzakelijk dit alles *religiose* te annoteeren? Zoodra het niet bloot de orthographie betreft, en de plaats is helder en klaar, sla ik niets hoegenaamd over, b. v. pag. 54, R. vs. 37 zegt Plato tegen Antisthenes, die met een spottend gezicht hem kwam vertellen: ἵππον μὲν ὁρῶ, ἱππότητα δὲ οὐχ ὁρῶ — (indien ik soms in een cod. vond ἱ πότητα, zoude ik dit moeten aanteekenen?) ἔχεις μὲν ᾧ ἵππος ὁρᾶται, τόδε τὸ ὄμμα, ᾧ δὲ ἱππότης θεωρεῖται οὐδέπω κεκτῆσθαι. Mijn goede Kappeyne zou wel zien, wat Simplicius geschreven heeft, maar ik teeken aan als een ἕρμαιον, dat er staat in het Ms. κέκτησαι. Ik vrees dat Simplicius uit deze anekdote veel te veel gehaald heeft (NB. het is de eenigste, welke ik bij hem gevonden heb, en ik meen dezelfde bij Diog.

Laërt. gelezen te hebben)[1]), hij besluit eruit, dat Antisthenes het bestaan van ποιότης ontkende. Het is bespottelijk uit eene aardigheid een dogma te willen visschen, — maar ik dwaal geheel af en keer tot mijne schrijffouten terug, door u dringend te verzoeken mij uwe gedachten daaromtrent mede te deelen. Ik ben thans druk bezig met den *Commentarius* zonder einde εἰς τὴν Φυσικὴν ἀκρόασιν; de handschriften ervan zijn alle op het laatst van de 15de eeuw geschreven en zijn zeer gemakkelijk te lezen, ik heb u dus daaromtrent niets van belang te zeggen of te vragen. Gij kunt u niet verbeelden, mijn waarde Prof. Geel, hoe vervelend en afmattend (*assommant*) dit werk is. Maar *suadent surgentia sidera somnos*, ik zal morgen dezen afmaken.

24 uren later. Ik heb heden de Bibliotheek bezocht om eenige handschriften te halen: het was zeer vroeg en ik vond Miller alleen: ik had hem in lang niet ontmoet; hij kwam terstond mij vertellen, dat hij mijne Dissertatie gelezen had en had allerlei complimenten gereed: wij spraken eenen geruimen tijd over de philologie en mijn goede Miller eindigde met te zeggen: »*nous sommes des écoliers auprès de vous autres Hollandais*" de waarheid fluisterde mij in *vous avez bien raison*, maar uit beleefdheid hield ik deze waarheid voor mijzelven. Maar waarlijk het is onbegrijpelijk van hoevele hoofdzaken zij hier niets hoegenaamd afweten: men studeert hier ook niet uit liefde voor de studie, maar *pour parvenir*, *pour se faire une position*. Bethmann hoorde een Franschman te Avranche vol verbazing uitroepen: *Mais ces sacrés Allemands travaillent pour le plaisir de travailler!* — Ik heb op de Bibliotheek een jong Duitscher aangetroffen, die de handschriften van het Grieksche N. T. collationneert, wij zullen elkander spoedig nader spreken.

Met een enkel woord zal ik u zeggen wat ik alzoo des avonds uitvoer. Ik heb tot nog toe maar veel Grieksch en ook veel Latijn gelezen. Thucydides, Aristophanes, Plato, Cicero, Livius en Sallustius hebben mij beziggehouden: ik heb het een en ander van Bentley, Porson en Ruhnkenius overgelezen, en ik leer

---

1) D. L. VI. 53, waar het Diogenes is die spot met de τραπεζότης en de κυαθότης.

palaeographie zooveel ik maar wil. In den laatsten tijd heb ik met onbegrijpelijk veel genoegen het handschrift van Apsines, waarin Longinus niet gevonden wordt, met de grootste nauwkeurigheid nagezien. Er ontbreekt in alles wat pag. 551_{23}—579_{18} bij Walz gevonden wordt: *παρὰ τὴν ἀξίαν δέ ἐςι τὸ ταῦτα πάσχειν τινά, ἅπερ αὐτῷ δοκεῖ εἶναι ἥττονα, οἷον τὸ πένεσθαι τοὺς ἐν πλούτῳ γεγονότας, τὸ Φεύγειν ·δημαγωγούς, τὸ ἀτιμίᾳ περιπεπτωκέναι ςρατηγούς. — συνελόντι δὲ εἰπεῖν ἡ ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρω μεταβολὴ κατὰ τὸν τρόπον θεωρεῖται τὸν παρὰ τὴν ἀξίαν καλούμενον.* maar behalve dat bevat de cod. eene menigte uitmuntende lezingen en herstelt tevens een groot getal l a c u n a e. Ik zal u maar eene plaats aanhalen. Pag. 485, 2 staat in den cod. dit: *ὅσον μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασι καὶ τὸ τεθαρρηκέναι τούτοις οὐδὲν ἢ* (sic) *ἐδεήθημεν παραγραΦῆς. οὕτω καὶ χωρὶς ταύτης θαρρῶν τοῖς δικαίοις εἰς ὑμᾶς εἰσελήλυθα. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο οἱ νόμοι τοῖς ἀγωνιζομένοις παρεσχήκασιν, ᾠήθην καλῶς ἔχειν, ἐμαυτῷ μὴ παρεῖναι τὸ δίκαιον ὅπερ ἡμῖν δεδώκασιν οἱ νόμοι.* Bijna al de conjecturen van Finckh, een man met goede oogen, worden bevestigd: eenige weinige door betere lezingen vervangen; ô wat is die Walz een domoor! Onder honderd andere alleen dit: hij geeft aan het boek tot titel het lemma van het eerste caput *περὶ προοιμίου*! Het herinnert mij den titel van Tzetzes, eindigende met *ἄλΦα δὲ καλουμένης*, waarover Prof. Hamaker den WelEd. Hr. Kiessling beter onderricht in de B. C. N [1]). Finckh heeft er zich door laten verschalken p. 772. — Maar genoeg hiervan. Zoodra ik de beide andere codd. nauwkeurig zal hebben vergeleken (zij waren uitgeleend, toen ik ze heden wilde medenemen) zal ik u de drie collatiën voor Prof. Bake overzenden [2]). Wat was ik verheugd, toen ik vernam welke eervolle onderscheiding hem van onzen Koning was te beurt gevallen, ik verzoek u dringend hem allerhartelijkst voor mij geluk te wenschen [3]). De varianten van Apsines en Minucianus zullen hem wel onverschillig zijn; maar alleen uit

1) Bibl. Crit. Nov. IV p. 372 sqq.

2) Zie over deze collatiën Bake in de *Prolegomena* voor *„Apsinis et Longini Rhetorica"* p. 43 sq.

3) Ter gelegenheid van de inhuldiging van Koning Willem II, 28 Nov. 1840, werd Prof. Bake benoemd tot Ridder der O. v. d. Ned. Leeuw.

eigen liefhebberij, omdat het handschrift zoo leerrijk voor mij was, heb ik er die bijgevoegd: ook die van Apsines *περὶ τῶν ἐσχηματισμένων προβλημάτων*, hoewel er noch in dit werk noch in dat van Minucianus veel uit het Ms. verbeterd wordt. Ik heb moeten lachen om eene lezing p. 542, 12: *Καθεῖλον δὲ πανταχοῦ καὶ ἐν παντὶ χωρίῳ κτλ.*, wat of onze Walz wel van dat *καθεῖλον* verstaat? Hamaker zou het wel emendeeren. Wat in de andere handschriften staat weet ik nog niet, maar in dit eerste (N. 1874. bombyc. sec. XIII) staat vrij duidelijk *Καθόλ* i. e. *καθόλου nisi fallor*. Ik zoude u een ganschen brief over dit handschrift kunnen schrijven, maar het zou u misschien vervelen.

Scriptus et in tergo necdum finitus Orestes.

Ik zal na Apsines des avonds gaan nazien Lysias en eenige anderen, maar hoezeer ik hiermede de handen zal volhebben, wenschte ik toch eenig bepaald plan te hebben, waarop ik telkens kon terugkeeren. Maar ik weet waarlijk niet wat aantevangen. Ik heb hier geene boeken en kan met niemand er over spreken. De weinige boeken, welke ik tot heden toe gebruikt heb, ontvang ik met zeer veel moeite van de Bibliotheek ter leen: de meeste editiën, welke ik verlang, zijn absent: men moet 24 uren te voren de boeken aanvragen enz.: de afstand tusschen de Rue Richelieu en de Quai St. Michel maken het niet gemakkelijker: ik moet wel eens lachen om mijzelven wanneer ik met codices en boeken beladen het Palais Royal doorsteven. Van Firmin Didot, wien ik terstond mijn adres heb bezorgd, verneem ik niets: een zekere gewaarwording waarvoor ik geen naam weet schrikt mij af om hem weder te gaan lastig vallen en solliciteeren om proeven voor hem na te zien. Schrijf mij toch op welke wijze ik mijnen tijd des avonds het nuttigste besteden kan en gij zult mij een gewichtigen dienst bewijzen.

Een enkel woord over de merkwaardigheden van Parijs: over het algemeen hebben zij mij koel en koud gelaten, behalve de Madeleine en eenige weinige andere. Ik kan het niet verklaren, maar het spijt mij dat vlak erover de obelisk van Luxor is opgericht: ik vind iets bespottelijks in dat ding, ten minste daar geplaatst, ten minste op dat voetstuk met die laffe inscripties en die afbeeldingen van mechaniek, die voor den onkundige niets en voor den deskundige niet veel beteekenen,

ten minste omsloten met die bevallige *grilles*, verdedigd door een schildwacht enz. enz. — Ik heb Napoleon zien binnenkomen: om het zoo poëtisch mogelijk te maken had ik mij goed geposteerd, tusschen den Arc de Triomphe en de Barrière de l'Etoile, om hem van nabij door het trotsche monument van zijne glorie te zien inkomen. Toch bleef ik koud, en met minachting voor het Fransche volk kwam ik tehuis terug. Het was een vrij schoone dag, maar zeer koud. Victor Hugo heeft ook staan klappertanden, want hij vond in dien dag: *La splendeur de la gloire et le froid du tombeau*, zegt hij in een extempore. — Ik heb Christina gezien op de Bibliotheek, bij de Grieksche handschriften! *où les rois vont ils se fourrer*! — Eindelijk, ik heb Rachel gezien, maar helaas! in eene ellendige *rapsodie* van Pierre leBrun, vrij (slecht) gevolgd naar het Duitsch, *Marie Stuart.* Er is onder andere een tooneel in waar Elizabeth en Maria als katten of vischwijven aan den dans raken en Maria aan Elizabeth vol kwaadaardigheid zegt, dat zij eigenlijk maar een h.... kind is! het was om te lachen; en die goede Mad. Dubois, die voor Elizabeth speelde! en de historische waarheid en de betooverende schoonheid van Maria *πᾶ ποκ' ἆρ' ἧσθε*; dit alles was vervuld met pluimpjes aan Frankrijk, die natuurlijk daar zeer wel geplaatst waren. Maar toch in spijt van dat alles, gedurende het laatste bedrijf althans, was ik niet achter het Palais Royal, maar in het vertrek waar Maria Stuart hare laatste levensuren sleet, en ik kreeg het te benauwd bij het aanschouwen van eene jonge koningin, die maar eenige uren nog zou leven: men werd als een kind weggesleept door de illusie. Maar ik heb al mijn papier volgemaakt en ik heb u nog zooveel te schrijven. Ik zal eerstdaags weder schrijven en een brief voor mijne beminde ouders insluiten, dus het vervolg hierna. Ik hoop niet dat ik u verveeld heb, maar gij kunt mij antwoorden: neen, *οὐ γὰρ προσεῖχον*, zoo als Aristoteles op eene dergelijke vraag.

Vale, vir Clarissime, meque, uti facis, ama.

NB. Vele hartelijke groeten aan Hamaker en Kappeyne. Bethmann bedankt u voor uwen brief.

3.

Viro Clarissimo J. Geel *S. P. D.* C. G. Cobet.

Si vales, optime est. Ego valeo.

Ik zal u thans in weinige woorden eene opgave doen van hetgeen ik in deze 14 dagen hier verricht heb. Maandag morgen (30 Nov.) onderzocht ik op de Bibliotheek de drie handschriften van de *ἐξήγησις τῶν δέκα κατηγοριῶν*, met welk boek ik wilde beginnen. Na van ieder een gedeelte te hebben vergeleken met de Bazelsche editie, kostte het mij weinig moeite om te begrijpen dat de *codex bombycinus* N^0 1942 een zeer goed, en de andere, beide *chartacei*, N^0 1905 en 2168, weinigbeduidende afschriften zijn. Om niet door overhaasting misleid te worden, besteedde ik ook den volgenden dag aan dit vergelijkend examen en werd genoegzaam overtuigd, dat dit handschrift geheel met de grootste nauwkeurigheid verdiende vergeleken te worden. Ik hield mij daarmede den ganschen volgenden dag op de Bibliotheek bezig, maar dankte den hemel dat de Heer Hase mij Donderdag morgen vergunde den codex, dien ik gekozen had, mede te nemen. Het werken op de Bibliotheek is in twee opzichten onaangenaam. Vooreerst omdat men geen oogenblik zich verpoozen kan door eens op te staan, de kamer rond te wandelen, in één woord, eens even om iets anders te denken; tot drie malen toe verliet ik, toen de klok van 3 geslagen had, duizelende de Bibliotheek. Maar misschien wordt dit veroorzaakt door ongewoonte; eene tweede zwarigheid zoude langer duren: namelijk het gepraat en de woeligheid op de kamer, waar men aan het werk is. De *conservateurs* en anderen hebben elkander zeer veel te zeggen en fluisteren zoo overluid, dat men moeite heeft om een Grieksche phrase zonder schade van de minste letter uit het handschrift op den gedrukten tekst over te brengen, om zoo het geringste verschil optemerken. Maar dit alles is nu verholpen, en zonder stoornis werk ik thans alle dagen aan mijne *κατηγορίαι*. Eene beschrijving van den codex zal ik u naderhand mededeelen; de letter is klein en eene menigte van verkortingen en andere tachygraphische uitvindingen hebben het papier uitgezuinigd. Op 105 folio's zeer klein quarto staat de

geheele *Commentarius* van Simplicius beschreven: elk *folium* heeft zijn *rectum* en *versum*: dus 210 pagina's. Er bestaat eene groote overeenkomst van vorm en letter tusschen dit handschrift en het *Etymologicum Magnum* op de Bibliotheek op het Rapenburg te Leiden. De afschrijver gebruikt vele verkortingen, die nergens vermeld worden: zij veroorzaken echter geene langdurige moeite. Ik heb mijne collatie gemaakt op deze wijze: ik zal hier laten volgen de varianten van pag. 45.

Pag. 45. *Rect.*

vs. 3. *ὅταν ἐπιτηδείως*
5. *ἀσωμάτους αἱ σχέσεις λόγους*
19. *ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπὶ τὸ κατὰ γένος ἀναφοράν*
21. *ποιότητας τίθεται*
22. *καὶ ταῦτα οὖν*
28. *ὅσα γὰρ ἂν ὑπάρχῃ*
31. *ἐναντίωσιν ἐπεδέχετο*
31. *ὅταν οὐσία* D.
40. *ἀνισαίτερον- εἶπεν* D.
42. *μετὰ τὸ μᾶλλον ἄνισον*
42. *ἢ ὅτι καὶ τὸ μᾶλλον ἄνισον ἐπίτασιν ἔχει καὶ ἄνεσιν, ὥςε μᾶλλον ἀνισαίτερον καὶ ἧττον εἶναι*

Pag. 45. *Vers.*

vs. 2. *τὸ μᾶλλον καὶτὸἧττον. Ὁμοιότης γὰρ ἦν ποσοῦ τὸ τοιοῦτον. ἡ δὲ ὁμοιότης ποιόν. τὸ δὲ ποιὸν ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. πάλιν δέ*
2. *τὰ πρός τι ἐπιδέχεται* D.
5. *πάλιν τὰ πρὸς τὰ παρακολουθοῦν ῥηθεντα καὶ τὰς τῶν ἀντιλ.*

Sic quamvis perineptum clare in cod. scriptum est. ῥηθεντα caret accentu.

vs. 6. *ἀπορήσει δ' ἄν τις*
7. *μεθέξεως ἦν*
10. *καὶ τὸ ἔχον* D.
15. *οὐ γὰρ καθὸ πρός τι*
17. *οὔτε γὰρ τὰ ἐναντία*
23. *ἄνεσιν ἐπιδέχεται*
24. *ἐν τοῖς ποιοῖς* D.
26. *ἦ καὶ αὗται*
32. *καίτοι καί* D.
33. *κοινά τινα συναρτ.*
33. *ἐναντιότατα*
34. *τὸ μ. καὶ τὸ ἧττον.*
35. *ἐϛιν ἡ μὲν.*
36. *ἦμεν οὐδὲ ἶσον*
41. *ἀπολείπων*
43. *κατὰ τὴν σχέσιν*
48. *προεβάλλετο*
50. *τοιαῦτα δέ ἐϛιν*
52. *οὐδὲ τὸ ἶσον*
52. *ἀποφαίνονται πολλάκις.*

NB. Een onderschrapt cijfer wil zeggen, dat de volgende regel er bijbehoort.

Deze wijze van collationneeren kwam mij de doelmatigste en beknopste voor en is met weinig gevaar verbonden om zich te verschrijven. Wanneer men den gedrukten tekst er naast legt, ontdekt men zonder moeite alle verschil van lezing. Wanneer l a c u n a e worden ingevuld, heb ik dat aangeduid, zoo als vs. 42 R. en vs. 2 V. Wanneer er iets weggelaten is, heb ik het weggelatene onderschrapt en eene D (*deest*) achter den regel geplaatst; ik heb overal de lettergrepen, waarin het verschil bestaat, onderschrapt. Dus waar iets onderhaald is, is alleen de orde veranderd. Men kan zoo nimmer mistasten, wanneer men den tekst voor zich heeft liggen, en (ik herhaal het) er is voor mij minder, veel minder gevaar (zelfs na lang gewerkt te hebben) om mij te verschrijven, omdat ik overal de lezing van het handschrift zelf opgeef. Ik behoef u echter niet

te zeggen, dat elke andere wijze of iedere wijziging van deze manier, door u opgegeven, mij hoogst welkom wezen zal.

Ik heb niet (zooals ik vroeger meende) de collatiën van de verschillende codices naast elkander kunnen schrijven. Het excerpt op de vorige pagina zal u hiervan de reden doen vermoeden. Er zijn bladzijden, die 50: er zijn er, die nauwelijks 10 varianten opleveren. Het was dus onmogelijk voor een (later te vergelijken) codex eene kolom zoo open te laten, dat elke pagina kwam naast die, waar de varianten uit een ander handschrift geexcerpeerd waren. Ik heb dus iets anders moeten bedenken. Ik heb de halve vellen papier ieder in 3 kolommen gevouwen, en daarin achtereen de verschillende afwijkingen opgeteekend. Ik zal met iederen cod. hetzelfde doen. Omdat nu de rug van iedere pagina wit gelaten is, kan men naderhand elk vel in 6 reepen snijden en zoo van ieder handschrift dezelfde pagina naast elkander leggen: *εἰ μὴ σὺ ἄλλως λέγεις*, zal ik deze manier volgen.

Ik heb heden morgen voltooid *Fol.* 57 *Vers.* van den gedrukten tekst, dat is, 114 bladzijden; na ruim 14 dagen zal dit uitstekend goede handschrift geheel gecollationneerd zijn.

Nog 23 bladzijden en het is voltooid, behalve 6 pagina's welke niet zonder reagentia ontcijferd kunnen worden; ik zal daartoe verlof vragen.

Prof. Karsten zal, hoop ik, dezen brief als ook aan hem gericht willen beschouwen; het is geene formule, wanneer ik hem van mijne hoogachting verzeker.

Vale, vir clarissime, meque, uti facis, ama.

Parijs 14 Dec. 1840.

NB. Aangezien het pakketje, waarmede ik dezen wilde verzenden, nog niet vertrekken kan en misschien nog langer zoude moeten wachten, zal ik dezen brief er uitnemen en eenvoudig op de post doen. Een anderen brief, voor u bestemd, zal ik u met dat pakket toezenden *per primam legati occasionem*; had ik dit maar vroeger bedacht! gij zult misschien wel gedacht hebben dat ik met handschriften en al was verdwenen. *Vale, vir clarissime.*

24 Dec. 1840.

a.

Mijne Waarde Vrienden!

Hoe en wat zal ik u schrijven? Vroolijk en spottend of ernstig en min of meer weemoedig? ik weet het niet en behoor zulks toch te weten, voordat ik verder schrijf. Gij vraagt mij wellicht of men hier met zijne aandoeningen en gewaarwordingen leert spelen: misschien wel, maar dat heb ik nog niet geleerd; maar ik zal u schrijven al spottende en schertsende, wanneer ik u over Parijs ga spreken, terwijl ik naar het weemoedige afdalen zal, indien het geliefde Leiden en de herinneringen aan mijn dierbaar vaderland, *ubi tot mihi cara* (of liever voluit *caros, as, a*) *reliqui*, het onderwerp van dezen brief zullen uitmaken; ik wil echter met het eerste beginnen, omdat het voor u allen aangenamer wezen zal. Luistert dan.

Op den oever van de Seine, vlak tegenover het eiland waarop het oude Lutetia stond, is thans mijn Rapenburg; in plaats van de Vliet heb ik twee kolossale gebouwen aan den overkant, de Notre-Dame de Paris, een knorrig, somber Gothisch meesterstuk, en het Hotel Dieu, waarvan men zeggen kan: »Een braaf en eerlijk man draagt somtijds slechte kleeren", want het zit leelijk in de kleeren, het onmetelijke gebouw, waarin duizenden liefderijk verpleegd worden. Op de derde verdieping heb ik eene ruime, goed verlichte kamer; het huis en mijne kamer maken een gedeelte uit van den hoek van de straat. Twee ramen hebben het gezicht over de Seine, twee aan de rechterzijde als men binnentreedt, over de kerk en het hospitaal; het is bij mij noch net noch slordig: het kenmerkende van alles is echter voorbijgegane luister en praal. Meubelgordijnen versieren mijne vensters; zij zijn zeker eenmaal prachtig geweest: twee vazen staan op mijn schoorsteenmarmer, en flankeeren mijn grooten spiegel; een vaas met gemaakte bloemen prijkt op mijn secretaire: men kan zien dat het toeval ze uit de hand heeft doen koopen, al een poosje geleden. Stelt u voor uwen ouden vriend Cobet, zittende voor eene groote ronde tafel van slecht hout, overdekt met boeken en papieren: gemelde tafel is geplaatst juist tegen den schoorsteen, zoodat het vlak van de tafel drie duim onder het schoorsteenmarmer staat. In dezen schoorsteen ligt een tweetal ijzeren staven, waarover eenige blokken brandhout dwars gelegd, vroolijk vlammen. Achter hem staat zijn ledikant, aan zijn linkerhand tusschen de twee ramen aan de Seine zijne commode, waarop eene boekenkast, vrij wel voorzien. In een anderen hoek ligt een half vaâm brandhout opgestapeld, hetgeen juffrouw Emeis[1]) niet weinig zou verwonderen; maar in plaats van Smyrnasche tapijten heeft men hier steenen vloeren, in het midden met een klein tapijt bekleed. Tegen 8½ uren kom ik hier uit de veeren en terstond steek ik licht aan, ontgloei daarmede een stuk houtskool en blaas zoo binnen vijf minuten een vroolijk vlammetje in den

1) Zijne hospita te Leiden.

haard. Gij zoudt het te kwaad krijgen met lachen, indien gij eens kondt zien hoe druk ik dan met mijn blaasbalg in de weer ben, en ik daag ieder Hollander uit om 't mij te verbeteren. Tegen dat het vuur goed brandt, brengt men mij mijn ontbijt, en tegen negen uren aan het werk: het handschrift en de philosophie van Aristoteles voor den dag, al mijne palaeographie moedig bijeen verzameld, de hoogste aandacht aangewend, en zoo gewerkt tot dat ik geheel vermoeid ben; dan een oogenblik uit het raam gekeken, een half pijpje gerookt, om weder aan het collationneeren terug te keeren: dit duurt tot vier uren. Tegen half vijf op reis naar mijnen restaurateur om op mijn gemak te gaan dineeren; ik vind daar andere Hollandsche studenten, Roux, Kuys, Pijnacker, en Hesselink, een Groningsch student, die in hetzelfde huis als ik wonen, en al keuvelende eten wij daar zeer genoegelijk. Na den maaltijd weder naar mijn hotel om te studeeren of brieven te schrijven, en vroeg naar bed: gewoonlijk voor middernacht. Zoo zijn mijne werkdagen, stil en kalm; over dag gaat alles wel: ik heb veel werk en ben er druk mede bezig; maar des avonds eenzaam bij het vuur gezeten verplaats ik mij menigmaal in mijne gedachten onder u allen, en gaf geheel Parijs met al zijn luister en klatergoud om Leiden weder te krijgen. Maar arbeid en redeneering verjagen die buien van heimwee en met moed keer ik (alles in mijne gedachte) Leiden weder uit en Parijs binnen. In de dagen of uren van uitspanning doorkruis ik deze groote stad in al hare richtingen en bewonder (of liever beschouw) hare talrijke en beroemde merkwaardigheden. In eene van deze heb ik toch bewonderd La Madeleine, den Griekschen tempel, die hier als het ware verdwaald is, en uitziende op eene Aegyptische obelisk, aan de linkerzijde de prachtige Boulevards, aan de rechterzijde de hooge smerige huizen van Parijs met zekere walging aanstaart; ô het is zulk een schoon gebouw, zoo eenvoudig en toch zoo fier, zoo vol majesteit!, het rijst zoo statig op op zijne zuilen en ziet waarlijk met een zekere minachting neder op het ellendige volk, dat geen godsdienst heeft, en dit gebrek door schitterenden luister, aan Griekenland's tempels ontleend, wil vergoeden. Nog altijd met nieuwe bewondering beschouw ik dit Grieksche gedenkteeken, en onwillekeurig richten zich op mijne wandelingen mijne schreden derwaarts henen; ô Hellas! wat zijt gij ons vooruit, die op onze beschaving zoo verwaand zijn!

Maar ik zal u liever verder vertellen, wat ik hier gezien heb. Ik heb Christina gezien: tot drie malen toe ging zij op eene schrede afstands langs mij henen en stelde mij in de gelegenheid om haar eens goed op te nemen: het is eene schoone vrouw, bevalligheid en fierheid maken het wezen van haar gelaat uit: men kan zien, dat zij beide vertoonen kan, wanneer zij wil. Ik heb haar gezien op de Bibliotheek: zij kwam de Bibliotheek bezien! zij kwam de zaal bezoeken waar de Grieksche handschriften lagen! wat is het leven der koningen en der grooten toch een poppenspel!! — Ik heb Napoleon zien begraven: *ô quantum est in rebus inane!* Er was niets te zien, dat het hart van een braaf en eerlijk mensch verwarmen kon! ijdele

vertooningen, die een versmadend glimlachen, maar geen enkele edele aandoening kunnen opwekken! In allen gevalle, ik heb het gezien. Ik had mij zoo geposteerd, dat ik den vijand der vrijheid zijn luisterrijken Arc de Triomphe zag doorrollen: met minachting voor het menschdom vervuld keerde ik tot mijn hotel weder. — Ik heb Rachel gezien, maar helaas niet in een meesterstuk, waarin de oude genieën van Frankrijk uit het vaderland van het Treurspel dichterlijke gedachten ontleend hadden; neen, eene ellendige rhapsodie, *Marie Stuart*, vrij gevolgd naar het Duitsch van Schiller, door een Fransch onbekend poëtaster, een zekeren Monsieur Pierre Lebrun, in stijve Fransche verzen gebracht: het is allerellendigst. *Te appello, mi Menzeli!* Maria Stuart, op het punt om de kamer binnen te treden, waar het schavot en de beul haar wachten, maakt nog net eventjes bijtijds eene *déclaration d'amour* aan Leicester! Maria Stuart en Elisabeth kijven als twee vischwijven en de eerste verwijt aan de laatste, dat zij eigenlijk maar een buitenbeentje is!! *Le fruit de l'adultère* (zegt zij) *profane insolemment le trône d'Angleterre*, en andere fraaiheden; verder versierd met allerlei geestig bijgebrachte pluimpjes aan het schoone, edele Frankrijk, en een jongeheer, die Roomsch wordt omdat hij te Parijs een zeer eerwaardig bisschop had gerencontreerd: deze heer (zegt hij) *dans mon ame livrée à des vapeurs funèbres*, *des dogmes Puritains dissipa les ténèbres* — gij ziet, dat ik goed geluisterd heb. In spijt van al die lafheden, was ik gedurende het vijfde bedrijf althans tot in de ziel geroerd, en de begoocheling van het talent was zoo sterk, dat ik waarlijk niet eene jonge actrice, maar eene koningin zag, die binnen weinige oogenblikken haar jeugdig leven onder beulshanden zou verliezen. Jammer, dat zulk een talent door geene groote talenten op het tooneel omgeven is: ô wat was die Elisabeth bespottelijk! Jufvrouw Emeis *major* zou het er wat beter afgebracht hebben. — Maar ik zal u nog meer van mijne tooneelondervinding mededeelen. Op den 15en Januari is Molière jarig, en ter zijner eere gaf het Théâtre Français twee zijner beroemdste stukken de *Tartuffe* en de *Malade Imaginaire*. Gij kent ze (gij, dat wil zeggen Ds. v. d. Berg, Menzel, W. A. Hirschig en R. B. Hirschig), maar ik spreek liever *in singulari*. De ondergeteekende liet die schoone gelegenheid niet ontsnappen, maar maakte twee uren lang *queue*, en zat statig te kijken: ik kan u niet uitdrukken hoe voortreffelijk die beide stukken werden uitgevoerd. Gij herinnert u de promotie van den *Malade Imaginaire* op het laatst; men had die voor dien dag zoo ingericht: de katheder voor den *praeses* en den *defendens* stonden klaar, de apothekersjongens als koor waren op hun post: voor op het tooneel prijkte een prachtige buste van Molière. Daarop verschenen heerlijk uitgedoscht in zwart fluweel, omhangen met een rooden mantel met sneeuwwit bont langs de randen, de twee beroemdste acteurs, bogen zich statig voor het publiek, legden eene krans op het beeld van den schalkschen dichter, en schaarden zich (als men dat van twee personen zeggen mag) achter de jongens, op hen volgden twee anderen, toen weder twee en zoo vervolgens; toen

kwam de beurt aan de actrices, die evenzoo defileerden. Ook Rachel kwam, dat ernstige beeld der tragische Muse, ook zij ging staan onder de *auditores*. De komieke plechtigheid ving aan: gij kent ze: mijne oogen waren niet van Rachel afgewend: zij, Melpomene, onder zulke grappen, zulke kermisaardigheden; het was mij alsof ik b. v. Ds. Tichler in een mallemolen zag zitten: maar neen, die vergelijking deugt niet, gij weet wel waarom. — Maar nog iets en wel voor Ds. v. d. Berg [1]) in 't bijzonder. Domine! ik heb de beroemdste zangers van Europa hooren zingen, en eene zangeres, die op de wereld hare wederga niet kan hebben: zij heeten — ik durf wedden dat gij mij nog maar half gelooft — zij heeten Rubini, Tamburini, Lablache, en de zangeres heet Grisi; zij zijn Italianen en zingen *ergo* Italiaansch in de Italiaansche opera. Zij hebben mij eene opera van Rossini voorgezongen, *la Gazza ladra*, dat wil zeggen, maar kom ... gij kent immers Italiaansch en ik niet — maar ik zal zeggen aan Menzel, dat het »de diefachtige ekster" wil zeggen: een zeer jong en nieuw stuk. Hier begint Rudolf Hirschig te glimlachen, omdat hij wel beter weet. — Ik zal u niet zeggen hoe schoon zij zongen; alleen dit: het was alsof men vleugeltjes kreeg, om zich boven deze aarde te verheffen; men voelt zichzelf bijna niet meer, en terwijl men opgewekt en vroolijk wordt, is het toch alsof men zich de oogen voelt zwellen. En toch, Domine, en toch is het maar een zinnelijk genot en het veredelt onze ziel niet: die sterke, levendige indruk, die geestvervoering verdwijnt zoo spoedig als een luisterrijk vuurwerk. Maar ik spreek hier alleen van mijzelven. — Nog eene zaak heb ik u meer in 't bijzonder te vertellen. Het zal u waarschijnlijk niet verwonderen, dat ik hier behoefte gevoelde om naar de kerk te gaan, vooral op den laatsten December; ik ging vragen of er des avonds gepreekt werd: *Du tout, Monsieur, mais demain à midi et demi.* Er is hier des Zondags maar eens kerk, en wel om half een: ik heb tweemaal de godsdienstoefening bijgewoond, op 1 Jan. en nog eens; de predikanten kwamen mij voor niet bijzonder uittemunten, noch door soliditeit, noch door de manier van Ds. Moquette, noch zelfs door stijl en voordracht. Zij werken kunstmatig op het gevoel en maken dus weinig indruk op het gemoed. Ik heb er een een vader hooren voorstellen, die zijn zoon door pathetische woorden terugroept van zijn gewis verderf; ik wil wel gelooven, dat zoo iets sommige menschen doet schreien, maar gij zult ook wel willen gelooven, dat het gevolg ook zeer verschillend wezen kan. Er is iets dat ons treft bij het zien van zulk een klein kerkje en zulk een klein gemeentetje in zulk eene stad — maar ook hier vertoont zich de lichtzinnigheid: men loopt wanneer men wil de kerk uit en in. Ik heb bejaarde en bedaarde menschen (ook vrouwen van gevorderde jaren) midden onder de preek zien binnenkomen en lang voor het einde vertrekken; men is daaraan gewoon, maar het hinderde mij, vooral bij die kleine schare.

1) G. Badon van den Berg, sedert 1815 predikant te Oostgeest, nabij Leiden, kenner en liefhebber van de klassieke letteren, bij wien aan huis Cobet en zijne vrienden gaarne verkeerden.

Ik zal u ook nog zeggen, dat men hier vier predikanten heeft, die dus om de vijfde week eene predikbeurt vervullen; ik heb een brief voor Coquerel, maar nog geen tijd noch lust gehad om hem te bezoeken.

Ik heb zoolang met schrijven gewacht, nu zal ik u toch een langen brief schrijven. Het is weder avond, ik ben weder stil en eenzaam bij mijn vuurtje: ik heb mijne boeken en papieren weggeschoven en het doet mij goed aan het hart u allen eens uitvoerig te schrijven, en mij onder u allen te verplaatsen. Ik heb ontzaggelijk veel en bijna al het genoegen van mijn leven vaarwel gezegd, toen ik mijn dierbaar vaderland, mijne ouders, mijne vrienden, mijne beminde, mijne leermeesters heb verlaten: ik gevoel mij echter niet ongelukkig maar kalm en bedaard; ik ben niet mal vroolijk zooals onder u, maar ik zal nooit (dat gevoel ik) den aanleg verliezen om mal vroolijk te zijn, zoodra wij weder zullen samenzijn. Ik zal buitenslands niet veel veranderen, ten minste wat de hoofdpunten betreft, en ik hoop u allen onveranderd weder te zien. Vrienden zal ik hier niet licht vinden, om kennissen bekommer ik mij weinig, vooral omdat ik hier altijd een vijftal Hollanders dagelijks bij mij zie en wij eene kleine Hollandsche kolonie vormen. Wanneer ik iets ga bezien, waar men niet alleen wezen kan zonder zich te vervelen, ga ik met een of meer van dezen; alleen wenschte ik wel eens een fiksch literator te leeren kennen, maar er zijn er geen te Parijs. Gij kunt u geen denkbeeld maken, hoe dom en bekrompen de Fransche literatoren zijn, en zij spreken met zooveel *air*, alsof er loutere Bentley's en Porson's in zaten. Maar dat onbeduidende volk, dat alleen studeert om het geld of eene betrekking, verdient uwe aandacht niet. Ik heb hier een Zwitsersch Professor in 't Grieksch ontdekt, maar hij wist niets, de goede man, en ik heb mij danig met hem vermaakt. Hij was niet verwaand, maar omdat hij in Zwitserland de eerste was, geloofde de goede ziel dat hij waarlijk al vrij geleerd was. Hij wilde Theocritus uitgeven, maar ik heb er hem van afgebracht: hij zal het niet doen.

Een paar dagen later. — Kom aan, mijn waarde vriend Menzel [1]), ik zal mij heden niet ter ruste begeven zonder mijnen brief te hebben afgemaakt; morgen zal ik hem op de post doen, want de Legatie zou hem u acht dagen later doen toekomen, en voor dit maal zal ik u mijne letteren regelrecht toezenden. Ik heb heden avond eerst aan Simplicius gewerkt, toen aan Lysias, en nu kan ik niet meer en zal mij aangenaam uitspannen door nog iets met u te keuvelen. Voor alles moet ik u mijne bewondering, die bijna aan verrukking grensde, mededeelen bij het bezien van de antieke beelden in de Louvre. Ik heb er een ganschen dag aan besteed; want helaas! voor vier maanden is deze tempel der schoonheid

---

1) Aan Menzel (Dr. W. F. Menzel, sedert 22 Juni 1840 gepromoveerd tot doctor in de godgeleerdheid) is de brief geadresseerd, en onder hem ook blijven berusten.

gesloten. Ik heb ze gezien, die meesterstukken van Grieksch genie, niet in het terugstootende pleister, maar in het doorschijnend marmer, zooals zij van onder de beitels der kunstenaars zijn te voorschijn gekomen: de Diana welke gij kent, de Venus van Milo, drie beeldschoone Venussen, een Bacchus, een Minerva, de Apollo *σαυροκτόνος* en duizend andere, boeiden mij en riepen mij telkens terug. Gij hadt bij mij moeten zijn om te gevoelen, welke verhevene gedachten bij ons ontstaan bij zulke overblijfselen, waarin het Grieksche genie voor iedereen bijna tastbaar is. NB. Er staan ook Romeinsche beelden!!! men zou denken dat de Romeinsche keizers daar zijn gezet om een gek figuur te maken! Hoe meer men die Grieksche beelden beziet, hoe schooner zij worden: zij bevatten elk eene gedachte, zij hebben eene ziel, een doel, zij staan daar niet om zich te laten bekijken. ô wat is die Venus van Milo schoon! de armen zijn er afgebroken, en in spijt van die verminking zou ik dat beeld kiezen, indien ik er een van die duizend mocht. Na de beelden beschouwde ik de mummies — ik kan het zonder lachen niet schrijven — maar het viel af; ook de grieksche vazen waren mij niet voldoende. Ik begaf mij dus naar de *Galérie Espagnole*, waar eene rijke verzameling Spaansche schilderstukken mij veel bewondering, maar ook van tijd tot tijd minachting en walging veroorzaakte; zij zijn zonder onderscheid bijeengekocht, en volgens het formaat opgehangen; maar bijna een derde gedeelte is waarlijk door het vuur, de geestdrift, de stoutheid van hunnen maker, treffend en verrukkend. Na dit alles bezichtigd te hebben trad ik de groote *Galérie du Louvre* binnen: eene zaal van 1400 voeten lang, waar de meesterstukken van alle beroemde schilders der wereld met pracht, luister en smaak zijn bijeenverzameld. Er zijn geene woorden levendig genoeg om u den indruk te doen gevoelen, welke deze zaal op ons maakt: bedenk slechts, dat onder duizend andere de beroemdste Italiaansche en Hollandsche schilderstukken u onweerstaanbaar tot zich lokken. Titiaan vooral boeide mij van de eerstgenoemden; Jan Steen, Teniers, Gerard Dow enz. enz. van de onzen. En Rubbens! en van Dijk! Van de Franschen behaagde mij Vernet, en Claude Lorrain boven de overigen. Maar komt eens allen hier en wij zullen er nader over spreken. ô dat Parijs, dat Parijs! hoevele ondeugden en hoeveel talent woelen er door elkander henen! het volkje zelf is niet kwaad, integendeel lief en aardig ... voor dengene, die niets van hen noodig heeft en zich komt vermaken, zij zijn vriendelijk, allerbeleefdst (zelfs het gemeene canaille), doen al wat zij verkiezen en laten ook ieder ander hetzelfde doen; zij zijn zeer oppervlakkig, zeer nieuwsgierig, redeneeren en maken phrasen honderd uit. Deugd en godsdienst hebben zij op hun eigen handje; hun grootste gebrek is (dunkt mij) miskenning van de heiligheid van den echt: het huwelijk beduidt niets, ongehuwd met een vrouwspersoon, welk ook, te leven is hier noch slecht noch schande, huwelijksgeluk is voor den Parijzenaar eene ongekende zaak; liefde behalve de *πάνδημος* ᾿Αφροδίτη staat gelijk met Utopia en andere zotheden, en vindt algemeene bespotting. Vriendschap kan hier de

proef niet doorstaan, omdat men vrienden heeft slechts om zich met hen samen te amuseeren. Maar genoeg: ik zal (zooals gij ziet) niet licht in Parijs blijven wonen en heb dit al geleerd door te reizen: de deugden van ons goede Holland door al onze Hollandsche laffe kleingeestigbeid henen te zien fonkelen. Genoeg van Parijs, nu naar Leiden.

Vooreerst, mijn goede vrienden Hirschig, gij begrijpt met hoeveel leedwezen ik uit eenen brief van den ouden Hr. Oliphant de rampen heb vernomen, welke u thans treffen. God geve, dat alles ten beste zij gekeerd, wanneer gij deze letteren zult lezen. Ik heb weinig lust om te schertsen, wanneer ik dit bedenk, en dus voor ditmaal niet meer, dan de herhaling van den wensch, dat nu reeds alle leed zij geweken of ten minste allengskens moge wijken. Schrijft mij spoedig goede tijdingen.

NB. ik ben niets veranderd: alleen draag ik een paar knevels, als een goed Parijzenaar, die mij zeer deftig staan, zooals mijne oude waschvrouw mij verzekert. — Amice Menzel, verzuim niet dadelijk mijne complimenten aan de familie Oliphant te gaan maken: vertel aan Oliphant [1]) al wat gij wilt uit dezen brief, en groet hem allerhartelijkst voor mij: ik zal hem nog eens schrijven, gij zult voor hem antwoorden; ik zal hun allen spoedig schrijven, en verlang zeer naar nieuwe brieven: dring er bij allen zeer op aan.

Ik behoef u niet te zeggen, mijn waarde Ds. v. d. Berg, dat een zekere benauwde aandoening van heimwee mij kwelt, wanneer ik mij levendig voor den geest terugroep hoeveel wezenlijk genoegen ik met mijne beste vrienden altijd bij u gesmaakt heb, waarvan nu niet het minste spoor is overgebleven, maar ik verban zooveel mogelijk dat verdriet, en geniet weder in mijne herinneringen die uren van hartelijke genegenheid. Vergeet mij niet; eenmaal zult gij misschien zien (hoop ik) dat lichtzinnigheid geen hoofdtrek van mijn karakter is gebleven. Vaarwel, groet al de uwen, en leef gelukkig.

Nu nog iets, mijne vrienden! bepaalt mij in uwen eersten brief een dag en uur, waarop gij zult samenzijn en gelegenheid hebben een glas op mijne gezondheid te ledigen: ik zal op dienzelfden dag en uur de uwe drinken, en onze herinneringen zullen dus elkander op één tijdpunt ontmoeten. Groet uw vader voor mij, Menzel, ook Wesseling, Post en al mijne vrienden. *Valete.*

---

1) De student Oliphant leed aan de tering; zie blz. 33.

4.

Parijs 8 Febr. 1841.

ἀνεμώκεος εἴθε δρόμον νεφέλας
ποσὶν ἐξανύσαιμι δι' αἰθέρος!

Vir Clarissime!

Si quid mea vota valebunt, zult gij dezen brief lezen volkomen hersteld of althans in dien niet onaangenamen toestand, dat gij u dagelijks in levenslust en krachten voelt toenemen; ik voor mij ben zoo gezond als ik kan wenschen, en na heden druk gecollationneerd te hebben, heb ik blijgemoed de pen opgevat om u weer iets van mij te doen hooren. Alleraangenaamst verrasten mij de hartelijke, vriendelijke brieven welke ik onlangs van Prof. Bake en u ontving. Als er brieven komen *gratior it dies et soles melius nitent!* Het is der moeite waard onze goede portière, wier genegenheid ik gewonnen heb, driftig te zien aankomen en lachend vragen: *eh bien, M. Cobet, que direz vous, quand je vous apporte des lettres, et des belles encore!* — Ik zal den brief van Prof. Bake morgen eerst beantwoorden, omdat ik eerst nog iets ervoor moet nazien op de Bibliotheek: *mais ma foi! je ne l'épargnerai pas*, want ik heb overvloed van stof en opgewektheid misschien nog meer. Ook aan u, mijn waarde Prof. Geel, heb ik allerlei dingen te schrijven en te antwoorden. Ik zal maar met Simplicius beginnen: ik verzeker u, dat ik er tot heden toe druk mede bezig ben geweest, alle dagen en een groot gedeelte van de avonden heb ik eraan besteed. Ik heb mij voorgenomen dezer dagen over dit alles eens duidelijk en uitvoerig te schrijven, *viris clarissimis S. Karstenio et J. Geelio*: ik zal dien brief naar Utrecht zenden, vanwaar hij spoedig tot u komen zal. Ik kan dus dit voorbijgaan, maar twee zaken met een woord u mededeelen: vooreerst dat Simplicius mij langzamerhand minder vervelend voorkomt, en dat ik telkens met meerder moed hem des morgens opensla; dit dank ik voor een goed gedeelte aan een paar brieven, welke ik onlangs gelezen heb. Zijne denkbeelden zijn

zoo juist en helder, hij redeneert zoo consequent, zoo fiks, dat ik hem veel van zijne temerige langdradigheid en het droge en onbehagelijke van zijn onderwerp kan vergeven. Ja waarlijk, het is beter dan domme jongens de negen mutae te leeren, en »het is mij opgedragen", dus *τοῦ ἐγὼ ἀντίος εἶμι, καὶ εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικε.* — Ik ben thans bezig aan zijne *commentarii* op de boeken *de coelo.* Nimmer had ik gedacht, dat er zulk een verschil van lezing mogelijk was, als ik ontdek tusschen de Aldina en de beide codices, welke ik hier gevonden heb. Een voorbeeld zal ik hiervan opgeven.

Aldina, p. 6. V. vs. 34.

Τῶν *νέων δέ τις δόξης ὡς δοκεῖ θηρευτὴς ἐνςάσεις τινὰς τοῦ Ξενάρχου ὑπελθὼν καί τινας ἑτέρας τοιαύτας προσεταιρισάμενος, τοῦ Ἀριςοτέλους κατήγορος ἀνεφάνη, τὸν μὲν σκοπὸν ἅπαντα ἐνςησάμενος ὥς φησιν ἀποδεῖξαι τὸν κόσμον φθαρτόν, ὥσπερ ἆθλόν τι μέγα παρὰ τοῦ κτιςοῦ ληψόμενος, εἰ κτιςὴν αὐτὸν μόνον τῶν φθαρτῶν ἀποδείξει καὶ οὐδενὸς ἀφθάρτου. διὰ δὲ ταύτην τὴν ἔφεσιν τοῖς ὑπ' Ἀριςοτέλους ἐνταῦθα λεγομένοις ἀντιλέγειν ἐπιχειρεῖ, διὰ μακρῶν βυβλίων ἐλπίζων οὐ μόνον τῷ πλήθει τοὺς ἀναισθήτους ἐκπλήξειν, ἀλλ' ὡς οἶμαι πλείςους ἀποςρέφων καὶ μάλιςα τοὺς πεπαιδευμένους ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τοσούτων λήρων* (hoe vriendelijk).

Nog een paar regels:

ὡς ἂν ἀνεξέταςα μένοντα τὰ ἐν τοσούτοις γραφέντα χάρταις ἐκ τοῦ ἀντιλέγειν μόνον πρὸς τὴν Ἀριςοτέλους δόξαν, σοφίας ἀντιποιήσηται τῷ συγγραφεῖ.

Codices, (nam fere ubique conspirant).

Τῶν *δέ τις ἐφ' ἡμῶν, δόξης, ὡς ἔοικε, θηρατὴς τῶν τε Ξενάρχου τινὰς ἐνςάσεις ὑποβαλλόμενος καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀθροίσας κατήγορος ἀνέδυ τοῦ Ἀριςοτέλους, σκοπὸν μὲν τὸν ὅλον ἐνςησάμενος ὥς φησι φθαρτὸν ἀποδεῖξαι τὸν κόσμον, ὡς ἔπαθλόν τι μέγα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ληψόμενος, εἰ φθαρτῶν μόνων αὐτὸν ἀποδείξει δημιουργόν, μηδενὸς δὲ ἀφθάρτου. διὰ ταύτην δὲ τὴν προθυμίαν τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Ἀ. ἀντιλέγειν προτίθεται, διὰ πολυςίχων βιβλίων, οὐ μόνον τῷ πλήθει καταπλήττειν ἐλπίσας τοὺς ἀνοήτους, ἀλλὰ καὶ ἀποτρέπων, οἶμαι, τοὺς πλείςους καὶ μάλιςα*

τοὺς καθαριωτέρους τῆς τῶν τοσούτων Φληνάφων ἐντεύξεως. — ὥςε ἀνεπίκριτα μείναντα τὰ γραφέντα ἐκ τοῦ πρὸς Ἀριςοτέλην μόνον ἀντειπεῖν, τοσαύτας σελίδας, δόξαν σοφίας παρασχέσθαι τῷ γράφοντι.

Zoo gaat het het gansche boek door. In de eenvoudigste plaatsen, waar geen variant mogelijk schijnt, worden synonymen verwisseld: *βούλεται-ἐθέλει*, *οἴεται-νομίζει*, *εἰδὼς-γινώσκων*, *μήποτε-ἴσως-τάχα*, enz. enz., of de orde der woorden is veranderd; in één woord, ik weet nog niet zeker of het niet korter is het gansche boek af te schrijven dan de varianten te noteeren. Een gansche week heb ik er aan gezwoegd op de Bibliotheek, van 10 uren af tot: »*il est trois heures*, *Messieurs!*" zonder op te zien, en nauwelijks 20 pagina's zijn er klaar en een hoop papier volgeschreven; ik verzoek u dringend mij uw gevoelen over dit wonderlijke verschijnsel mede te deelen. Ik zal in mijnen brief aan Karsten u meer excerpeeren; doorgaans is de lezing der handschriften eenvoudiger, beter Grieksch, sierlijker, maar nu en dan is het omgekeerd. Ik heb onder dit alles weinig tijd overgehouden voor mijzelven: ik heb echter Apsines en Longinus voltooid. Na lang wachten heb ik eindelijk de beide codd. ontvangen, eerst N. 1656. *chartac. sec.* XV. en daarna 1741. *membran. sec.* XI. door Walz nagezien, indien men dit nazien noemen mag, hetgeen die.... geleerde man eraan gedaan heeft. Ik heb heden avond de laatste pagina er van vergeleken; maar het is zoodoende laat geworden: ik zie met verbazing, dat het één uur is, dus tot morgen, tot morgen.

9 Febr. Ik heb heden weder braaf gecollationneerd: den ganschen morgen Simplicius, en des avonds Menander uit den voortreffelijken cod. N. 1874. Hoewel mij die rhetor zeer onverschillig is, wil ik hem echter geheel collationneeren; ik leer er veel palaeographie door en het is alleraangenaamst in zulk een bedorven schrijver de ware lezingen terug te vinden. De palaeographie heeft echter (*nisi fallor*) eene zeer kwade zijde: zij maakt waarlijk den geest stomp en doet dikwijls iemand tot kleingeestige en armhartige conjecturen vervallen, waar een ander met veel taalkennis en gezond oordeel *e fumo lucem dedisset.* Ik gevoel mij inderdaad minder helder en vast, wanneer ik na veel palaeographische verklaringen te hebben gele-

zen of opgemerkt, eens weder een schrijver onder handen neem, die door de critiek alleen verstaanbaar kan worden; ik weet van de meeste corrupte woorden met welke andere woorden zij hebben kunnen verwisseld worden, maar wat er staan moet zal mij een *hora felicior* misschien eens leeren, wanneer die palaeographische nevel wat voorbijgegaan is. Vervolgens is het onmogelijk vele codd. goed te lezen, wanneer men niet zeer goed alles verstaat wat men leest, ten einde bij den minsten schijn van corruptie al zijne aandacht zelfs op het minste stipje intespannen, en vele codd. behooren bestudeerd te worden om zeker te kunnen weten wat er staat. Niet zonder lachen b. v. zie ik de critici haspelen over het woord πλαδδικῶ in de Lysistr. vs. 171. Niemand, die onzen Leidschen codex met aandacht beziet, zal iets anders zien staan dan πλαδδιῆν en tevens ontdekken, dat Bast *ad Greg. Cor. p.* 229 het zeer mis heeft; ik herinner mij de plaats duidelijk: iemand die geen Grieksch verstaat zal lezen πλαδδικῶ, maar een ander, die zeker weet dat het niets beteekent, zal door die plaats met andere te vergelijken, de ware lezing helder zien, zoo als ik die *olim* bij vader Emeis[1]) gezien heb; *ibidem* heeft men gelezen ἐξιπώκειτον, dat daar zoo zeker waar is als een spondéus in den 6en voet van een *senarius*: maar er staat eene α, als men maar scherp wil toezien. Voor Longinus behoeft men zooveel inspanning niet: bijna alles (zelfs de lompste fouten) staat er duidelijk, niet voor Walz, maar voor mijn goeden vriend Hamaker *par exemple.* De palaeographie is mij toch in spijt van dit alles veel waard, omdat zij den oorsprong van duizenden fouten helder maakt als de dag, en men daardoor klaar voor zich ziet wat er stond in den cod. waaruit de onze ontleend is. Een voorbeeld zal ik uit Menander afschrijven, om Kappeyne eens te plagen, p. 236 1. Walz: πάντων κρείττων ἐςὶ καθάπερ καὶ ὁ τῶν ἀςέρων δέδεικται. Hoe is het woord, dat Kappeyne wel zal willen invullen, uitgevallen? Ook in mijn beteren cod. staat het niet. Zonder twijfel omdat het zoo geschreven was: ὁ ὅ τῶν ἀ. (cf. Bast. *Tab. Pal.* VII. 4), welk

1) Emeis, de bekende bediende van de Bibliotheek der Hoogeschool. Bij Emeis betoekent, hier en elders: op de Bibliotheek.

teeken ik ook in Simplicius heb aangetroffen. Daarentegen is de maan ingedrongen p. 283, 19: οὕτω καὶ τὴν σελήνην, οὕτω καὶ τοὺς Διοσκούρους καὶ τὸν Ἡρακλέα λέγουσιν συμπολιτεύεσθαι μετὰ τῶν θεῶν. Walz vindt het zeer natuurlijk, zelfs Finckh gaat in gedachten voorbij; maar Kappeyne zal ook hier de ware dame op hare plaats terugbrengen. Maar genoeg geschertst; om weder ernstig te worden nog een woord over Simplicius. Ik heb er heden weder 5 uren onafgebroken aan gewerkt: ik heb twaalf pagina's volgeschreven en heb toch maar 3½ pag. van de Aldina afgewerkt. Het gaat het gansche boek zoo door, als ik u gezegd heb. Staat er in de Ald. φανερόν, de cod. heeft δῆλον, πρόδηλον, ἐναργές, voor μέρος, μόριον, voor ἄστρα, ἀστέρες, voor δοκεῖ, φαίνεται, ἔοικεν enz. enz. enz. en zoo met-gansche zinnen: in plaats van ταῦτα τὰ μουσεῖα ἑαυτῷ ποιούμενος βραδύνει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ ἀεὶ τὰ αὐτὰ φληναφῶν (8. *V. vs.* 41), staat er ταῦτα θοίνην ἑαυτῷ ποιούμενος ἐνδιατρίβοι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως πολλάκις τὰ αὐτὰ φλυαρῶν; van waar toch dit zonderlinge verschil? *je suis au bout de mon latin* of liever *de mon grec*. Schrijf mij toch uwe gedachten daaromtrent en die van Prof. Bake (εἰ φορόν σοι, zeide Dio Chrys.): ik zal intusschen voortgaan met collationneeren of liever afschrijven van deze massa. Ik heb gedurende de laatste dagen op de Bibl. gewerkt, omdat ik daar dikwijls noodig had om boeken te halen of te brengen: spoedig zal ik den zwaren foliant over den Pont-Neuf dragen om er ook een gedeelte der avonden aan te kunnen besteden en zoo iets sneller te vorderen; ik ben thans aan de drukte beter gewoon, en ofschoon ik gewoonlijk midden onder het Chineesch zit, stoort het mij bijna niet. Buiten dat is het er pleizierig werken, de tijd vliegt mij om: het is een lust om te zien met hoeveel ambitie en inspanning men werkt (behalve de *conservateurs*). Ik spreek daar Miller dagelijks een oogenblik, omdat wij beiden doorgaans de eerste zijn: weldra komt dan Bethmann gewoonlijk aan. Anders zien wij elkander niet. Ik zal u in vertrouwen iets zeggen: ik ben er thans zeker van, Miller is bang om over de philologie te spreken: ik had het reeds lang gegist, maar na eenige proeven weet ik het thans zeker, ik spreek er thans maar niet meer met hem over. Het is een hupsche jongen, maar een

ellendig philoloog: zijn boek, waarvan ik u gesproken heb, is hetgeen gij vermoedt, een refutatie door een Anonymus van het *Φαλάκρας ἐγκώμιον*, aan u opgedragen; het ligt voor u gereed bij de Hollandsche Ambassade, wachtende naar een reiziger naar Holland, ik weet niet hoe lang al. Miller geeft ook uit met een zekeren Aubenas, eene *Revue de bibliographie analytique*, waarin zij beiden gedurende 1840 »*ont analysé près de neuf cents ouvrages*". Er staat in, even als in de orakels van Agoracritus, *περὶ σοῦ, περὶ ἐμοῦ, περὶ ἁπάντων πραγμάτων.* Uwe *Lettre*[1]) is erin geanalyseerd, en mijne fragmenten [2]); het laatste heb ik gezien: het is een korte inhoud, hebbende tot inleiding dat een braaf jongman, waardig leerling van M. Geel, dit werk heeft uitgegeven: voorts wordt er in opgemerkt, dat Hemsterhuis nooit gedacht had, dat er nog zooveel van de oude comedie zou zijn terecht gekomen. Het laatste nommer van 1840 is besloten met een groot-artikel »*Du mouvement scientifique et littéraire en* ...... (gij kunt wel zelf invullen, het is net als: *plongez la dans l'Océan*, en zij zal krul houden)[3]) ... *Europe*; ô die Franschen! Wanneer men jaarlijks 900 man recenseert, kan men hier de deur niet uitkomen, zonder er een te ontmoeten. Miller is op de Bibliotheek omringd van schrijvers welke hij gerecenseerd heeft. Naast mij zit een Utrechtsch jurist, Beucker Andreae, die zijne zware dissertatie over het *Jus Municipale Frisicum* vond geanalyseerd en hooggeroemd — om het Latijn: wij hebben er samen om geschaterd van 't lachen. Over mij zit de Hr. Tischendorf, die eene critische editie van het Nieuwe Testament heeft uitgegeven: mede geanalyseerd en erkend de critiek van het N. T. op veel beter gronden dan al de anderen te hebben gevestigd. De goede man kon het mij niet zonder glimlachen vertellen, maar er was eene palaeographische opmerking in tegen zijn gevoelen, en wel eene geheel verkeerde, zoodat de Hr. Tischendorf eerstdaags eene anticritiek zal geven. Behalve dit alles heeft Miller nu uitgegeven eene

1) Lettre à M. Hase, *sur le discours de Dion Chrysostome, intitulé Eloge de la Chevelure*, par J. Geel. 1839.

2) Van Plato Comicus.

3) Zinspeling op het hoofdstuk „De Pruik" van Sterne's *Sentimenteele reis*, door Geel vertaald, blz. 71.

»*Notice d'un Manuscrit Grec, contenant une rédaction inédite des fables d'Esope*", men kan van hem zeggen hetgeen Prof. Peerlkamp van Bothe zegt [1]). De tekst bestaat uit prullen. Hoe kan men in koelen bloede lezen vier zulke verzen: Ὄντος κρύους, τέττιγι μύρμηξ ἐπῄτει. Ὁ δέ, τοῦ θέρους, ἔφησε, τί ἐποίεις; Ὁ δ' ἀντέφησε· τότε λιγέως ᾖδον. Χειμῶνος ὀρχοῦ, φησί, μὴ τροφῆς ἔρα, wanneer men van buiten kent:*La cigale ayant chanté tout l'été etc.* Was het niet beter zoo iets niet uit te geven? En dan de noten! b. v. »*Voyez, dans le Lexique de Xénophon par Sturz, les exemples du mot* ἐπιτήδειος *avec l'infinitif. On disait aussi* ἐπιτήδειός τινι, ἐπί τινι, πρός τι, *et* εἴς τι. *Consultez cet article dans le Thesaurus de Henri Etienne*"! of »*Les exemples de* δέομαί τινος *suivi d'un infinitif ne manquent pas. — Voyez le Thesaurus de M. Didot.*" Of eene emendatie van Paulus Aegineta πταρμικὸν εὐθεὶς ταῖς ῥισί »*au lieu d'* εὐθεὶς *lisez* ἐνθείς". En dit zijn nog waarheden, maar elders vindt men μέλλων πλείνων verbeterd πλέειν, en het is toch zoo duidelijk uit de palaeographie dat ων is ontstaan uit den circumflex van πλεῖν. De schrijffout φαληκρός wordt dus verdedigd: »*on sait que, dans certains dialectes, on changeait volontiers en composition l'* α *en* η, *comme dans les mots* ποδήμενος *et* φορτηγός (dit woord is bitter ongelukkig gekozen) φαληκρὸς *pour* φαλακρός". Hierbij zinkt Lobeck in het niet. De *versus politici* van Tzetzes worden menigmaal gered door invoeging van δέ, en een ander door de ν ἐφελκ. uit te schrappen; bij die gelegenheid wordt aangemerkt »*Au moyen de cette simple observation M. Letronne est parvenu à corriger un grand nombre de vers de Scymnus de Chio*". Het heeft veel van een consult van schooljongens over eene drukfout. Het is onbegrijpelijk hoe men zijn smaak en tact vermorst en bederft door zijn leven in zulke prullen te slijten. Er staat in een van deze fraaie fabelen: βαπτίζων αὐτὸν πικρῶς ἐν τῷ ὕδατι ἀπέπνιξεν [2]). Miller teekent aan: »*l'expression* ἀπέπνιξεν πικρῶς *est tres jolie [on ne s'en serait pas douté] et rappelle celle du poète Eupolis, Meineke Quaest. Scen. I, p.* 43: Βάπτες μ' ἐν θυμέλῃσιν" etc.!! Welk een smaak en hoeveel geleerdheid. Maar

1) Bibl. Crit. Nov. I p. 131.
2) fab. 41.

ik zal u het gansche boek zenden, dat mij meer verontwaardiging heeft veroorzaakt, dan het misschien waard was: ik zie hier niets nieuws en heb dit dus maar eens doorgeloopen.

De Hr. Hase is een door en door wellevend mensch, die complimenten maakt zonder einde; wij spraken onlangs bij toeval over Ermerins, en hij verzocht mij dringend hem te verzekeren, *qu'il avait lu son excellent livre avec beaucoup d'intérêt et de profit* [1]). Hij is er dus beter afgekomen dan ik. Voor hoe dom moet men toch iemand aanzien om hem dit te willen wijsmaken! ô die Fransche geleerde philologen! Ik kan hun wel toeroepen uit de *Marie Stuart: Ah! je ne voudrais pas au prix d'une couronne Etre tel à vos yeux, que vous êtes aux miens!* Ik had gemeend met Tischendorf eenen aangenamen en nuttigen omgang te zullen hebben: maar ongelukkig is hij een man van de hooge critiek, hij weet terstond of eene lezing de ware is bij de inzage van de capitale letters der codices. Ik wierp hem een paar plaatsen voor de voeten, die onzin behelzen zoo als zij nu gelezen worden, b. v. aan de Galaten cap. IV, waar men moet uitschrappen *Σινᾶ ὄρος ἐϛὶν ἐν τῇ 'Αραβίᾳ* en het volgende *δέ*: maar helaas drie capitale letters houden voor eeuwig het glossema in den tekst. In deze hoop dus teleurgesteld werk ik maar alleen, en troost mij door u brieven te schrijven zonder einde: gij zult het mij daarom minder ten kwade duiden.

10 Febr. Eindelijk zal ik dezen brief afmaken. Meer dan gewoonlijk vermoeid van Simplicius ben ik zoo even tehuis gekomen, en heb mijn concierge moeten beknorren, omdat hij mijne kamer nog niet had in orde gemaakt; om weder in een goed humeur te raken vat ik de pen op. Met een enkel woord zal ik toch van mijne uitspanningen gewag maken. Sedert mijn laatsten brief heb ik drie merkwaardigheden gezien, welke ik te Leiden niet zoo licht had kunnen aantreffen: namelijk Rachel als Hermione, de Père-La Chaise en ... (*je vous le donne en quatre*) ... een *bal masqué au théâtre de la renaissance.* Ik

---

1) *Anecdota Medica Graeca e codicibus manuscriptis expromsit* F. Z. Ermerins, Med. Doct.; zie hierover C. M. Francken, *de vita Ermerinsii*, achter Ermerins' *Epistola Critica ad Soranum a se editum*, p. 88 sq.

heb daar kalm in eene loge zittende zien uitvoeren »*le galop infernal du jugement dernier*", waarin de Parijzenaars allerliefst bij het geluid van 125 instrumenten, waaronder 30 trompetten, voorstelden »hoedanig" de zielen der verwezenen voor eeuwig de hel instormden!! het verwekte bij mij eene gewaarwording als of ik onnoozele kinderen bij het vuur met kruit zag spelen. De akker du Père-La Chaise is mij uit de hand gevallen: het is geen godsakker (zoo als men in Holland zegt), het is het Palais Royal van den dood: veel praal, veel klatergoud; en zelfs, hetgeen ik mij zoo indrukwekkend had voorgesteld, het bezoeken der graven door bitterbedroefde vrienden en betrekkingen, komt neder ὡς ἐπὶ τὸ πολύ op Roomsche bigoterie. Weinig graven, bijna geene opschriften hebben mij getroffen: ik zonder uit de graven van Lafontaine en Molière en eenige weinige andere. Jacotot rust tusschen vier machtspreuken: op den koop toe krijgt men in een cirkel: »*tout est en tout*", maar het kost dikwijls moeite om het eruit te krijgen. Weemoedig en bedroefd kwam ik er den 31en Jan. aan, maar na er ruim twee uren rondgewandeld te hebben, verlieten wij het schertsende.

Rachel vertoont zich in al hare kracht (*ni fallor*) in de *Andromaque*. Zij leeft, geloof ik, eerst recht bij het voorstellen van iemand die, miskend en met voeten getreden, zijn lang verkropte verontwaardiging eindelijk lucht geeft en blakende van woede en wraakzucht verpletteren wil hetgeen hem verdrukte. Misschien heeft haar levensloop hieraan iets toegedragen. De rol van Hermione is als voor haar gedacht en geschreven; jammer dat Racine dat karakter volstrekt in de Grieksche Mythologie heeft willen encadreeren: ik herkende noch Orestes, noch Pyrrhus, noch Andromache, noch iets Grieksch hoegenaamd in deze tragedie. Als ik wel geluisterd heb, wordt Pyrrhus door de driftige soldaten van Orestes vermoord, terwijl hij als een braaf man in de kerk zich laat trouwen, zekerlijk omdat Virgilius zegt: *obtruncat ad aras*. Al die amoureuse personages en die confidentes, vooral die dikke vette Cléone bij Andromache, hebben mij wel eens midden onder de tragedie doen glimlachen, totdat Hermione weder verscheen om mij in de gespannenste aandacht te doen aanschouwen en genieten.

Maar genoeg; ik moet u nog op eenige andere onderwerpen antwoorden, en wel vooreerst op de *Quaestiones Lucianeae*: ik herinner mij duidelijk en klaar, dit boek vóór een geruimen tijd van Clarisse ontvangen te hebben: ik had er hem niet om gevraagd en heb het bewaard om het hem bij zijne komst in Leiden terugtegeven; dit heeft geduurd tot de laatste dagen. Het is ongetwijfeld per abuis bij mij bezorgd, en omdat ik het niet gelezen maar slechts even heb ingezien, heb ik er uwen naam niet in bemerkt, en was overtuigd dat het toebehoorde aan dengene, die het mij gezonden had: ik meld u dit om u te overtuigen dat hetzelfde niet met andere boeken kan gebeurd zijn. — Ik dank u dat gij zooveel genegenheid aan mijne vrienden bewijst: mijn armen Oliphant en den goeden Menzel. Wat den eersten betreft: *ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος*, ten minste wanneer men zóó leeft en sterft [1]). Menzel is zoo dankbaar jegens u als een mensch kan wezen. Hij durft het u niet te zeggen en verzocht mij zeer naïef om u dit »terloops eens te doen gevoelen". Maar *il me vient une idée*, *il ne s'attendra pas à celui là.* Zie zoo: hij kan mijnen brief laten lezen, en *οὐχ ὑπάρχων*, *ἀλλὰ τιμωρούμενος* zend ik u een fragment uit den zijnen, maar toch eenigszins *κακοηθέστερον*, want ik doe het in 't geheim en bid u het hem niet te zeggen. In mijnen volgenden brief zal ik u finantiezaken schrijven; bij het schrijven van dezen gevoelde ik mij veel te opgeruimd en blijde om over zulk een onderwerp te denken. *Vale virorum optime.*

Morgen zal ik aan Prof. Bake mijn brief verzenden, die reeds meer dan half voltooid is. Duid mij niet ten kwade dat ik zoo veel brieven insluit: meld het mij met een enkel woord indien het u lastig is.

Ik verzoek u vriendelijk Prof. Peerlkamp voor mij te groeten.

---

1) A. M. Oliphant, broeder van zijne Verloofde, candidaat in de godgeleerdheid, overleed den 10en Februari 1841.

5.

Parijs 21 Febr. 1841.

Vir Clarissime!

Ik heb hier nog nimmer zulk een blijden dag beleefd als heden: het was mij reeds lang benauwd om het hart, begraven als ik was onder de hooge, morsige, kakelbonte huizen van dit brandpunt der Europeesche beschaving: het was heden verrukkelijk schoon en zacht weder, ik ben van 11 tot 3 uren te St. Germain geweest, ik heb een helderen hemel, bergen, bosschen en water gezien; ik kwam als een ander mensch hier terug. Het is *le dimanche gras*: ik vond op de Boulevards alles in rep en roer: al de rijkdommen van Parijs wedijverden in pralende vertooning van equipages en kleeding enz.; ik gevoelde bij dit alles *Σωκρατικόν τι* — ik kan niet beter dan zoo uitdrukken de gewaarwording van iemand, die dit alles *aequo animo* en blijgemoed aanziet, maar het noch bewondert noch begeert. Evenzoo heb ik in het voorbijgaan *la renaissance de la fête des fous* aangezien; de Franschen hebben voor die dingen, dunkt mij, weinig smaak: de kostumes zijn kakelbont en walgelijk, en het is er verre vandaan, dat er eenige de minste geestigheid in die zaken steekt. Tehuis gekomen vond ik uwen brief en ik ben thans zoo opgewonden (zegt men te Leiden) dat ik mijn Zondagavond noch aangenamer noch beter besteden kan, dan door u terstond te antwoorden. Ik ben thans in de stemming, welke Plato beschrijft in zijnen Phaedrus, van iemand die *εὐπορεῖ λόγων πρὸς τοῦτον*, die nog beter verstaat dan hijzelf wat er in zijne ziel en zijne gedachte omgaat. Ik ben dus op den goeden weg om *πρός γε σὲ λαλίστερος καὶ κορώνης* te worden. Maar ik zal mij inhouden, door alleen uwen brief te beantwoorden. Het zal mij aangenaam zijn wanneer mijn goede Kappeyne zich op mij wreekt, zoo als hij van plan is. Intusschen, zijne Semele is de rechte nog niet, het is iemand van de familie der *Διόσκουροι* [1]). Ik zal hem en Hamaker eens

1) Zie hierover blz. 20.

schrijven, en om het goed te maken zal ik hem iets van de *grisettes du Quartier latin* mededeelen. Ik zal Miller spreken, en wanneer er van onze kennismaking niet veel terecht komt, zal het mijne schuld niet zijn. Ik hou hem niet voor verwaand, en toch is er geen goed hoegenaamd aan hem te doen, omdat hij van de Grammatica niets weet, en dit nimmer van zich zelven zal kunnen veronderstellen; hij heeft zijn smaak voor altijd bedorven met Tzetzes en dergelijke prullen; hij vermorst zijne studie aan het bijeenverzamelen van woorden, die nog niet in de *Lexica* zijn opgenomen, en weet van de classici niets. Dit alles hebben onze gesprekken mij terstond doen vermoeden, en thans weet ik het zeker. Hij heeft nooit iets gelezen van Bentley, Hemsterhuis, Valckenaer, Porson, Ruhnkenius, maar is vrij wel thuis in Sturz *Lexicon Xenophonteum*, Kiessling *ad Tzetzem*, Boissonadii en Crameri *Anecdota.* Wat kan er van zoo iemand worden! Ik kan hem toch niet gaan vertellen, dat *λανθάνομαι* iets anders beteekent dan *λανθάνω*: hij geeft echter uit, zonder kwaad te vermoeden: *οἱ τῶν ἀνθρώπων παῖδες τεταπεινωμένους τοὺς ἐχθροὺς ὁρῶντες – θρασυνόμενοι λανθάνονται ὑπ' αὐτῶν ἁλισκόμενοι.* Eene fraaie phrase, ook om het gebruik van *οἱ τῶν ἀνθρ. παῖδες*. Ik kan hem toch niet vertellen hoe men de woorden *εἰ δὲ πυρσός ἐϛι προφανής*, *καὶ χολὸς ἁρμόζει πτισάνης* moet construeeren, en toch teekent hij aan p. 55: »*Démétrius Pépagoménus, de Podagr. après le verbe ἁρμόζω˙ se sert du génitif, au lieu de πρός avec l'accusatif: εἰ δὲ*" etc. Dit is eene aanteekening op de woorden *ὁ λόγος οὗτος ἁρμόζει πρὸς ἄνδρα κενόδοξον. Que voulez vous, que je fasse de ces gens là?*

En hij is nog de ergste niet. Omdat ik thans dagelijks vijf uren op de Bibliotheek werk, leer ik meer van die *célébrités Parisiennes* kennen, en zij worden mij statig door Miller gepresenteerd. Voor eenige dagen nog kwam Miller mij storen in eene fraaie tirade van Simplicius tegen den goeden Joh. Philoponus, met een zeker heer, die mij werd voorgesteld als iemand, wiens verdiensten en roem zonder twijfel reeds voor lang door mij gekend en gewaardeerd werden .... M. Dübner. *Je le connaissais bien le pélérin*, uit de emendaties op den *Anonymus auctor* tegen Synesius, door hem aan Miller medegedeeld en

door dezen *cum plausu* uitgegeven. Gij zult die dwaze dingen zien. Hij verzekerde mij, dat hij twintigmaal op de Bibliotheek gekomen was om kennis met mij te maken, omdat hij mij erkende voor iemand *d'un mérite supérieur* enz. Ik antwoordde hem, dat indien ik zulks had kunnen gissen, ik geen enkelen dag zoude verzuimd hebben de Bibliotheek te bezoeken om in persoon iemand te leeren kennen, *dont la renommée était répandue à juste titre parmi toute l'Europe savante.* De groote Criticus nam dit voor zuiveren ernst op. *On peut leur jeter les compliments les plus grossiers au beau milieu de la figure*, *et ils ne se douteront de rien*, *ces célébrités Européennes. Les braves gens!* Wij spraken over eenige philologische zaken: onder andere vroeg hij mij, of ik in Simplicius vele woorden vond, nog niet in de *Lexica* opgenomen; ik verzekerde hem, dat ik zulks vooronderstelde van een groot aantal woorden; en omdat ik er op gelet had, noemde ik (dikwijls denkende om Bast en Schaefer, en in mijzelf lachende) er hem eenige op, welke ik wel dacht dat noch hij noch een ander ooit gehoord had, omdat zij in de hersens van Simplicius zijn geboren. Dit deed mijne beide geleerden watertanden en mij vragen of ik dit alles voor mij zelven had aangeteekend. Ik nam de vrijheid om hun mijne gedachten over het nuttelooze en bespottelijk kleingeestige van zulk werk ronduit te verklaren. Tot mijn groote verbazing waren zij het zeer beleefdelijk volkomen met mij eens, maar meenden toch dat het voor de critiek zeer nuttig kon zijn, omdat misschien juist zulk een woord bedorven kon zijn en uit het *Lexicon* zou kunnen hersteld worden. (NB. het zou zoo veel nut doen, denk ik, als een *Gradus ad Parnassum* voor Horatius en Virgilius). Dübner deelde mij mede, dat hij nog onlangs in Tzetzes gevonden had het woord ἀκριβεςάτως, dat nog door niemand was opgenomen. Ik vroeg hem of hij zoo goed wilde zijn, dewijl hij mij juist dit woord herinnerde, mij te zeggen of de ι lang of kort was in ἀκριβής, en of er in de Syntaxis geen onderscheid bestond tusschen κάκιςα en κακίςως [1]). Dit zijn toch geen twee geheimen. Maar het antwoord viel uit zooals ik van den beroemden man verwachtte, dat het

1) Vgl. *de Philostrati libello* περὶ γυμναστικῆς *recens reperto*, p. 42.

was ἀκρΐβής, en dat -α en -ως *promiscue* gebruikt werd. — Ik dankte hem voor zijn onderricht en .... lachte — (*sed in sinu*). Hij en de goede Miller keuren het zeer af, dat ik in het Pays Latin woon en bijna niet uitga; zij wilden mij gaarne *faire connaître Paris. Mais je n'en connais déjà que trop*, en meer dan zij gissen. Omdat ik in het Quartier Latin woon en dood eenvoudig leef, zal ik noch Hase, noch Magnin [1]), noch Letronne anders dan van verre zien en leeren kennen. Maar ik verlang ook niet meer, en ben op mijne manier te trotsch om er veel moeite voor te doen. Indien het Porsoni waren....!

Dindorfs gedrag heeft mij meer geërgerd dan verwonderd. Het is u misschien bekend, dat hij ook Philo Judaeus wil uitgeven', en beweert daartoe een ganschen *apparatus criticus* te bezitten. Dat dit laatste zoo is, is niet alleen onwaarschijnlijk maar zeker onwaar, zooals mij Tischendorf gezegd heeft, die hier de beste codices, waaronder een van de X^de^ eeuw, collationneert, zoodat die ellendige Mangejus [2]) toch eindelijk zal terecht gesteld worden.

Gij zult iemand, die wel aanmoediging waardig is, een allergrootst genoegen doen, wanneer gij mijn goeden vriend Fortman [3]) een vriendelijk woord wilt schrijven. — Wat Meineke betreft, de eer die hem toekomt, zij hem toegekend [4]) maar het is oppermanswerk. — Mijn goede, modeste Menzel zal zeker even veel ambitie als erkentelijkheid betoonen. — De *Andria* is helaas niet bij mij te vinden: ik brand van nieuwsgierigheid om die plaats eens in te zien [5]): maar er is vacantie op de Bibliotheek tot Woensdag en het is zeer lastig en moeielijk om er een boek vandaan te krijgen. Wat heb ik moeite gehad om den *Rutilius Lupus* van Ruhnkenius te krijgen; de goede Pilon verzekerde mij, dat het op de Bibliotheek niet was, en omdat ik het niet kon gelooven, liet hij mij (door buitengewone gratie) zelf in den catalogus zoeken. Ik vond het terstond, en het bleek dat hij op de letter R gezocht had. Veel ontbreekt ook: b. v. de tweede editie van den *Timaeus*, Bekkeri *Aristophanes*, Walz *Epistola cri-*

1) Charles Magnin (1793—1872), conservator aan de Bibliotheek.

2) Thomas Mangey, *Philonis Judaei opera quae reperiri potuerunt omnia*. 1742.

3) Dr. J. C. H. de Gaay Fortman, praeceptor aan het gymnasium te Zwolle.

4) Hiermede zal bedoeld worden de voltooiing van het IVe deel der *Fragmenta Comicorum Graecorum*. Vergelijk *Mnemosyne* V p. 201 (*Novae Lectiones* p. 181).

5) Zie blz. 54 sq.

tica ad Boissonade en de *Oratores* van Bekker. Voor eenige weken eerst heeft men een Duitschen nadruk ervan ontvangen.

Ik heb thans uwen brief beantwoord, behalve het voornaamste punt, waarop ik nu komen zal. Ik ben nu eindelijk tot de overtuiging gekomen, dat de tekst van Simplicius, zoo als mijne beide codices dien bevatten, de echte ware tekst is, en dat de editie van Aldus gemaakt is op een handschrift, dat op de schandelijkste wijze is verknoeid en bedorven. Eerst een voorbeeld, dat u het sterkst sprekende bewijs zal opleveren. (NB. ik heb van de beide codices den slechsten hier, die wel denzelfden tekst heeft, maar door de domheid van den afschrijver of het onleesbare of onduidelijke van den cod. welken hij voor zich had, vele fouten, lacunes enz. bevat.) Maar hoor eens:

Aldina F. 125 *V.*

τὸ δὲ ἰλλομένην εἰ διὰ τοῦ ῑ γράφεται, τὴν προσδεδεμένην σημαίνει, καὶ οὕτω καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ποιητὴς δεσμοῖς ἰλλόμενον τουτέσιν ἐνδεδεμένον, τῶν μεγάλων νώτων, ἐξέωσεν, καὶ ὅμος ἰλλασίοις τουτέσι δεσμοῖς, οὐ βίᾳ δεσμοῦντες ἄγουσιν. εἰ δὲ διὰ τῆς ε̅ι̅ διφθόγγου γράφεται, καὶ οὕτω τὴν κωλυομένην σημαίνει, ὡς Αἰσχύλος ἐν Βαττάροις.

Codex N. 16. *Suppl. Catal. Graec. Ms. N.* 16 (*deterioris notae*).

τὸ δὲ ἰλλομένην εἴτε διὰ του ῖ̃ γράφοιτο τὸ δεδεσμημένον δηλοῖ. καὶ οὕτως καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ὁ ποιητὴς δεσμοῖς ἰλλομένην μεγάλων ἀπεσείσατο νώτων καὶ ὅμβρος ἐ̓λλάσιν οὐκ ἐθέλοντα βίῃ δήσαντα ἄγουσιν. εἴτε διὰ τῆς ε̃ι δφ γράφοιτο, καὶ οὕτως εἰργομένην δηλῶν, ὡς καὶ Αἰσχύλος ἐν Βασσάραις.

Ik ben overtuigd dat, indien ik mijn anderen cod. bij de hand had, ik u de plaats zonder fouten had kunnen geven: want hij is geschreven door een knappen Griek uit een voortreffelijken codex: noch ὅμβρος noch δήσαντα, noch de andere lompe fouten zouden den tekst van Simplicius bederven. Hoe kan een *librarius* toch zoo slordig en dom zijn, dat hij op zulk eene plaats het *compendium* ὅμ̃ʸ° overschrijft ὅμος, waaruit een andere ezel ὅμβρος maakt. (NB. wanneer hiervoor eens in de *Aldina* stond Ὅμηρος, en twee codd. die belangrijke varianten opleverden, zoude het dan wel iets hoegenaamd baten het aan te teekenen, als er toch niets voor de palaeographie uit te leeren is? Kan men niet in duizend gevallen zeker

weten, wat er geschreven is door den schrijver en al de codd. laten praten?). Maar nu zal ik u nog iets anders laten zien, dat alles overtreft wat ik immer *in hoc genere* gezien en gehoord heb, en ik ben overtuigd (hoe wonderlijk het ook luiden moge) dat u nimmer in uw leven zoo iets is voorgekomen:

Aldina f. 128. *V. infr.*

Καὶ ἴσως οὐδὲν κωλύει προθέσθαι τινὰ τῶν τοῦ Ἐμπεδοκλέους ῥημάτων, τοῦτο παρεμφαίνοντα.

Cod.

Καὶ τάχα οὐδὲν κωλύει παραθέσθαι τινὰ τῶν τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἐπῶν τοῦτο δηλοῦντα.

Aldina.

(Gij verwacht de statige *hexametri* van Empedocles, maar hoor):

Τίη δ' ἐγὼ ὑποϛρέψας ἔρχομαι πρὸς ὁδὸν αἰνέων τὸν πρὶν κατειλημμένον, προσάπτων μῦθον μύθῳ ἐκεῖνο νείκεϊ μέν τε τελεώτατον ὑπείκει βάθος, δινέει δὲ μέση στοργὴ περιϛροφῆς γενομένης, εἰς ταύτην ταῦθ' ἅπαντα σύνεισιν ἓν μόνον εἶναι οὐχ ὁράᾳ, ἀλλὰ ϛρέφουσα ἱϛᾶσα ἄλλοθεν ἄλλο (Aristophanes *ταῦτ' οἶσθ' ὅτι λέγει; — μὰ τὸν Ἀπόλλω 'γὼ μὲν οὔ*) *τῶν δ' αὖ μιχθέντων ἐκχεῖται μυρία ἔθνη βροτῶν, πολλὰ δ' ὁμοῦ συνέϛη δεσμοῖσιν ἀμοιβαῖα, ὅσα δ' ἔτι τὸ νεῖκος ἔκυρσεν εἰς ἕτερον οὐκ ἀμέμπτως πάντη διέϛησεν πρὸς ἐσχατόωντα πείρατα κύκλου, ἀλλὰ τὰ μὲν ἔμεινε μελέων, τὰ δ' ᾤχοντο, ὅσον δ' ἔμεναι ὑπεξέδραμε, τόσον ἔμεναι ὑπῆλθεν* (het wordt hoe langer hoe helderder) *μειλίχιος ϛοργῆς ἀμέμπτου ἀθάνατος ὁρμά, νωθρὰ δ' ἔθνη πέφυκεν ὅσα πρὶν δαῆναι ἄβροτα εἶναι ζωά τε πρὶν ἀδιάκριτα διακοσμέουσιν ἀγυιάς* (onzin!).

Mijn slechte codex geeft het volgende:

Αὐτὰρ ἐγὼ παλίνορσος ἐλεύσομαι εἰς πόρον ὕμνων, τὸν πρότερον κατέλεξα λόγῳ λόγον ἐπιχευτεύων ἐκεῖνον ἐπὶ νεῖκος μὲν ἐνέρτατον ἵκετο βένθος δίνης δὲ μέση φιλότης ϛροφάλιγγι γένηται, ἐν τῇ ἤδὲ τὰ δὲ πάντα συνέρχεται ἓν μόνον εἶναι, οὐκ ἄφορα, ἀλλὰ θέλημα συνίϛαμεν ἄλλοθεν ἄλλα, τῶν δὲ μισγομένων χεῖτ' ἔθνεχ μυρία θνητῶν πολλὰ δ' ἅμα κατεϛήκει κεραιομένοισιν ἐναλλάξ, ὅσσ' ἔτι νεῖκος ἔρυκε μετάρσιον οὐ γὰρ ἀμφαφέως τὸ πᾶν ἐξεϛήκει, ἐπέϛᾱ τεύματα κύκλου, ἀλλὰ τὸ μέντ' ἐνέμεμνεν μελέων, τὰ δ' ἐξεβεβλήκει. ὅσον δ' αἰὲν ὑπεκπροθέοι, τόσσον αἰὲν ἐπῄει ἠπιόφρον φιλότητι ἄμφεσον ἄμβροτος ὁρμή. αἶψα δ' ἔθνεα τ' ἐφύοντο τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι. ζωρά τε τὰ πρὶν ἄκριτα, διαλλάξαντι κελεύθους.

Indien ik mijn anderen codex hier had, zoude ik u de verzen van Empedocles zonder fouten gegeven hebben; gij ziet ze thans vol fouten, wel is waar, maar gij ziet tevens, dat de *Aldina* samengeflanst is uit allerlei interpolaties en glossemata. *Ὅσσον δ' αἰὲν ὑπεκπροθέοι, τόσον αἰὲν ἐπῄει* en *ὅσον δ' ἔμεναι ὑπεξέδραμε, τόσον ἔμεναι ὑπῆλθεν*! De fabrikant van glossemata heeft ook, zoo als gij ziet, bedorven woorden geparaphraseerd: *συνέρχεται* (voor *συνέρχαται*) verklaart hij door *σύνεισιν*, en *ἄκριτα* (voor ... weder iets voor Kappeyne) door *ἀδιάκριτα*. Maar het is onnoodig er iets van te zeggen. Liever zal ik u nog een paar verzen van Empedocles afschrijven en staaltjes van corrupte teksten:

Ald. F. 129. *R.*

(Empedocles) *προςίθησιν ἐξ ὧν ὀφθαλμοὺς διέγραψεν λαμπροτάτους δι' ἀφροδίτην καὶ μετ' ὀλίγον...φησὶν, ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀφροδίτης ὅτ' ἐν πρώτοις ἐφύοντο, ὅτι δὲ περὶ τῶν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ φησὶν, ἄκουσον τῶν ςιχῶν τούτων. εἰ δὲ τίσοι περὶ τούτων ἱμερτὸς ἐμπίπλησι πίςις, πῶς ὕδατος γαίης ἀελίου τε μεμιγμένων˝ εἰδεά τ' ἐγένοντο χρώματα τε θνητῶν τοιαῦτα, ὅσα νῦν φαίνεται ἁρμοσθέντα ἀφροδίτῃ καὶ μετ' ὀλίγα, ὡς δὲ γαίην κύπρις ἐξείης ἐδίνησεν ἐν διερῷ, ἡ δὲ ἐμφυσήσας ὀλίγῳ πυρὶ δῶκεν ἐπικρατέειν. καὶ αὖθις τούτων δὲ μυίτα* (een nieuw woord voor Dübner) *ἐν τοῖς μὲν πυκνὰ, ἔκτοσθεν δ' ἀραιὰ διέγραψεν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀφροδίτης ὑγρότητα τοιαύτην λαχόντα* en iets

Cod.

ἐπήγαγεν ἐξ ὧν ὄμματα ἔπηξεν ἀτείρεα δῖ' ἀφροδίτη καὶ μετ' ὀλίγον· [γόμφοις ἀσκήσασα καταςόργους Ἀφροδίτη]...Κυπρίδος, φησὶν, ἐν παλάμῃσιν, ὅτε ξύμπρωτ' ἐφύοντο, ὅτι δὲ περὶ τούτων λέγει τῶν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἄκουε τούτων τῶν ἐπῶν· εἰ δέ τί σοι περὶ τῶνδε λιπόξῦ ἔπλετο πίςις, πῶς ὕδατος γαίης τε καὶ αἰθέρος ἠελίου τε, κιρναμένων εἴδη τε γενοίατο χροιά τε θνητῶν, τοῖα ὅσα νῦν γεγάασιν συναρμοσθέντες ἀφροδίτῃ καὶ μετ' ὀλίγα· ὡς δέ π$_{*}$[1]) *χθόνα* Κύπρις, *ἐπεί τ' ἐδείκνεεν ἐν ομ*$_{*}$*ῳ, εἰ δὲ ἀποπνοιοῦσα θοῷ πυρὶ δῶκε κρατῦναι καὶ πάλιν τῶν δ' ὅσσ' ἔσω μὲν πυκνα τὰ δ' ἔκτοθε μοῦνα πέπηγεν Κύπριδος ἐν παλάμῃσιν πλάδης τοιῆσδε τυχόντα...τοῦ Ἐμπεδοκλέους* ...

---

1) Hier is een scheurtje in den brief ontstaan, waardoor twee woorden verminkt zijn.

verder τοῦ Ἐμπεδοκλέους... εἰπόντος ἄλλοτε μὲν ϛοργὴ συνεργῇ συνερχόμενα εἰς ἓν ἅπαντα, ἄλλοτε δὲ χωρὶς ἕκαϛα προιόντα νείκεος ἔχθρα.

λέγοντος, ἄλλοτε μὲν Φιλότητα συνέρχομεν εἰς ἓν ἅπαντες, ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαϛα Φορεύμενα νείκεως ἔχθει.

Quid ais, vir clarissime! Zijn de *commentarii* van Simplicius *de coelo* niet nu eerst gevonden? Ik heb niet wel gedaan door uit de bovenstaande plaats iets weg te laten: het is noodig, dat gij dit ook ziet.

ἀγυιάς. ἐν τούτοις ἐμφαίνεται ὅτι ἐν τῇ ἁπλῇ διαθέσει ὑποχαλᾷ μὲν τὸ νεῖκος, ἡ δὲ Φιλία ὑπερισχύει, ὅτε ἐν μέσῃ περιϛροφῇ γίνεται, ὥϛε τῆς Φιλίας ἐπικρατούσης, ἔϛι δίνη καὶ ὅτι τῶν ϛοιχείων τὰ μὲν ἄμικτα μένει ὑπὸ τοῦ νείκους, τὰ δὲ μεμιγμένα ποιεῖ βροτὰ καὶ ζῶα καὶ Φυτὰ καὶ αὖθις ἀναλύεται τὰ μεμιγμένα, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν σωματικῶν τούτων λέγω. προϛίθησιν....

κελεύθους. ἐν τούτοις δηλοῦται, ὅτι ἐν τῇ ἁπλῇ διακοσμήσει ὑποϛέλλεται μὲν τὸ νεῖκος, ἡ δὲ Φιλότης ἐπικρατεῖ ὅταν ἐν μέσῳ τῇ ϛροφάλιγγι τουτέϛι τῇ δίνῃ γένηται, ὥϛε καὶ τῆς Φιλότητος ἐπικρατούσης ἔϛιν ἡ δίνη. καὶ ὅτι τὰ μὲν τῶν ϛοιχείων ἄμικτα μένει ὑπὸ τοῦ νείκους, τὰ δὲ μιγνύμενα ποιεῖ τὰ θνητὰ καὶ ζῶα καὶ Φυτά. διότι πάλιν διαλύεται τὰ μιγνύμενα. ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὀφθαλμῶν τῶν σωματικῶν τούτων λέγων ἐπήγαγεν....

δι' ἀΦροδίτην καὶ μετ' ὀλίγον περὶ τοὺς Φιλικοὺς ἥλους τῆς ἀΦροδίτης σπουδάζων καὶ τὸ αἴτιον λόγων διατί οἱ μὲν μεθ' ἡμέραν, οἱ δὲ νυκτὸς βέλτιον ὁρῶσι, Φησὶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς....

δῖ' ἀΦροδίτῃ, καὶ μετ' ὀλίγον· γόμΦοις ἀσκήσασα καταϛόργους ἀΦροδίτη. καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, τοῦ τὰς μὲν ἐν ἡμέρᾳ, τοὺς δ' ἐν νυκτὶ κάλλιον ὁρᾶν κυπρίδος, Φησίν....

λαχόντα· ταῦτα ἐξ ὀλίγων πάνυ ἐπιόντων ϛίχων ἀναλεξάμενος προὐθέμην, ἴσως δὲ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὡς ποιητοῦ μυθικώτερον τὴν ἐναλλὰξ ἐπικράτειαν αὐτῶν εἰπόντος....

τυχόντα. ταῦτ' ἐξ ὀλίγων τῶν εὐθὺς προσπεσόντων ἐπῶν ἀναλεξάμενος παρεθέμην. μήποτε δὲ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὡς ποιητοῦ μυθικώτερον παρὰ μέρος τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν λέγοντος....

enz. enz.

Maar ik zie met verbazing dat het zoo laat is alsof ik van een *bal masqué* was thuis gekomen: εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα. Ik heb wel niet veel lust om te gaan slapen, maar ik begin thans vroeg op te staan.

22 Febr. Ik behoef u niets te zeggen van de beide teksten, en de voorbeelden alleen zijn voldoende om zeker te weten welke van beide de echte is; de argumenten die er verder voor bestaan zijn even afdoende: de geschreven tekst bevat goed, eenvoudig Grieksch en de woorden en phrasen aan Simplicius eigen: de gedrukte slecht en bedorven Grieksch en tastbaar overal glossemata. In plaats van ψύχειν b. v. ψυχραίνειν, voor γειτνιᾶν γειτονεύειν, voor ὁμοφυής altijd τῆς αὐτῆς φύσεως, voor ὁμοειδής τοῦ αὐτοῦ εἴδους enz. enz. enz. De grootste onzin staat menigmaal gedrukt, en helder en duidelijk is in den codex de zaak uitgedrukt. Maar hetgeen alles afdoet is dit. De plaatsen van Plato b. v. worden evenzeer door glossemata vermorst en onkenbaar gemaakt, terwijl de codex den waren tekst heeft. Maar waartoe meer? Blijft over vooreerst de vraag, hoe en waarom men de *commentarii* zoo heeft kunnen bederven: hetgeen ik vooronderstel is zoo πρόχειρον, dat het niet der moeite waardig is het op te schrijven. Ik heb mij duizendmaal verwonderd over de zin- en ziellooze liefhebberij der latere Grieken om glossemata en paraphrases te maken op alles zonder onderscheid, ook op woorden, die een kind van 3 jaar verstaat en omtrent wier beteekenis zelfs een halve barbaar geen oogenblik kan twijfelen. Er staan b. v. in Hesychius paraphrasen op plaatsen van Homerus, die iemand doen schateren van het lachen. Zou dan een Griek niet hebben verstaan hetgeen iedere schooljongen bij ons weet? De meeste scholiasten zijn immers vol van zulke malle glossemata, die gelijk staan met de verklaringen van Minell, en van den Hr. Willemier (nog een sieraad van de Latijnsche school te Gouda), die leo opheldert door fera bestia. Er moet voor al die menschen een ongekend genot bestaan hebben in het knoeien tusschen de regels en aan de randen van een codex, want zij waren toch zeker overtuigd dat iedereen het al lang wist en zij er dus geen nut hoegenaamd mede doen konden. Waar zijn de Grammatici, welke bij vader Emeis altijd zoo lustig over mijne kamer

huppelden in hunne hoornen banden: ik zoude mij vermaken, met er een paar koddige voorbeelden uit te grijpen, want καὶ ἰλαδὸν ἐϛιν ἐλέσθαι. Ik stel mij voor een handschrift zoo als onzen Leidschen codex van Homerus (*Voss. Quarto*), waarin evenveel glossemata staan in 't rood als woorden van den tekst in 't zwart. Er wordt nog maar een schrander afschrijver vereischt, die al die roode zaken voor echt houdt, en de codex is geboren, waaruit Aldus zijn Simplicius *de Coelo* heeft laten drukken. Ik moet weder jammeren dat ik geene boeken heb. — Ik begin allerlei conjecturen te maken over den cod. Taurinensis N°. 19, Simplicii *Commentarii in IV libros Aristotelis de Coelo:* die codex zou bevatten (zoo als men beweert) veel *ineditum*, en een zekere Peyron [1]) (zoo als ik mij uit de *Empedoclea* van Karsten herinner) heeft er excerpten van uitgegeven. Maar ik vermoed waarlijk, dat de cod. Taurinensis een tweede exemplaar is van onzen Parisinus en dat de *inedita* neerkomen op verzen van Empedocles, zoo als ik ze u hooger heb afgeschreven: had ik de *Empedoclea* maar hier!, en of ik dien Peyron hier vinden zal is hoogst onwaarschijnlijk. Welke *inedita* kunnen er toch in dien cod. staan? De *Commentarii* zijn in hun geheel en worden met een toepasselijk gebed besloten ταῦτα σοί, δέσποτα τοῦ κόσμου etc., dat in den cod. 1910 veel beter is. Ik meen mij ook te herinneren de bovengemelde verzen van Empedocles bij Karsten gelezen te hebben, als door Peyron uit den cod. Taurinensis medegedeeld [2]). Maar het is lang geleden, dat ik zulks uit de editie van mijnen goeden vriend Kappeyne gelezen heb, en ik kan mij bedriegen. Maar het zal naderhand blijken. Intusschen zult gij wel begrijpen, dat hier een verzoek onder het gras schuilt, om eens even die beide boeken voor mij in te zien. Ik zal u niet licht lastig vallen met het verzoek om iets uit Simplicius na te zien, want het is al te vervelend: maar deze plaats is eene oase in deze barre en droge gewesten.

---

1) De abbé Victor Amédée Peyron (1785—1870) heeft o. a. uitgegeven: *Empedoclis et Parmenidis fragmenta e codice Taurinensis bibliothecae restituta.* Zie over hem den brief uit Parijs van 29 Maart 1841 en de brieven uit Turin.

2) Simon Karsten *Philosophorum Graecorum veterum praesertim qui ante Platonem floruerunt Operum reliquiae.* Vol. II p. 98, 104, 106, 116.

Maar in plaats van te schertsen zal het beter zijn het moeielijkste van alles eens te gaan bedenken: den beste en kortsten weg namelijk om deze vondst tot een pronkjuweel van onze editie van Simplicius te maken. Honderdmaal heb ik erover gedacht het gansche boek afteschrijven, maar honderdmaal ben ik teruggeschrikt. Behalve de argumenten welke gij mij hebt opgenoemd bestaat er nog een: het is mij nu reeds bijna eene zekerheid, dat deze tekst tot grondslag moet worden gelegd; het is dus noodig er een volkomen bruikbaar afschrift van te hebben, vooreerst als basis van de verdere collatiën, en daarna voor de uitgave. Maar in plaats van tijd te winnen zal ik er nog altijd veel, zeer veel tijd mede verliezen. Gij zult mij zekerlijk wel gelooven wanneer ik u zeg, dat ik dagelijks straf doorwerk en niet alleen mijn tijd niet verbeuzel, maar zelfs den tijd, den geringen tijd voor mijne eigene studiën bestemd, grootendeels aan Simplicius opoffer, en toch zal ik drie maanden noodig hebben voor dezen codex alleen, en wanneer ik alles moet overschrijven, zal er nog wel eene vierde maand toe vereischt worden. *C'est la mer à boire:* op elke onnoozele bladzijde van Aldus staan 54 regels, en op elken regel door elkander 80 letters. Snel schrijven, zelfs nu terwijl ik u deze regels slordig afroffel, is mijne zaak nooit, en kan bij het afschrijven van een codex niemands zaak zijn, die als een eerlijk man het doet en niet zooals b. v. Walz. Ik ben overtuigd, dat gij niet zonder eene onaangename gewaarwording de vier folianten van Simplicius zult kunnen aanzien en vooral openslaan en een oogenblik doorloopen. Maar ik zou mij in eene treurige stemming gaan brengen, en zal naderhand dezen sluiten.

23 Febr. (*Mardi gras*). Ik zal eenige oogenblikken van Simplicius uitrusten om dezen brief af te maken, ik heb er ook niet veel meer bij te voegen; den Hr. Hase over Simplicius te spreken lacht mij niet zeer aan: misschien misken ik den doodgoeden man, maar ik heb bitter weinig gedachten van zijne philologische kennis. Al wat ik van hem zie is zoo klein, zoo laag bij den grond, en zulke laffe en zoutelooze zaken, dat het mij onmogelijk is iets fiksch van zijn *ingenium* en *judicium* te verwachten. Er is hier een *Supplementum Catal. Mss. Graec.* van zijne hand, maar de *Notices et Extraits* van die hand-

schriften, de aanteekeningen op sommige plaatsen, de conjecturen enz. *font du mal au coeur.* De gedrukte catalogus der Grieksche handschriften is insgelijks een meesterstuk in dat genre. Het Latijn is zoo plomp, zoo belemmerd en dikwijls lachverwekkend; b. v. bij den codex 2129 van Stobaeus is aangemerkt »*nihil deprehendas, quod ob editis discrepet. Cum illis tamen huncce codicem conferre operae pretium foret*". Hase teekent aan op codex 46 Suppl. »*prima folia senio male habita sunt.*" Ik heb gevonden in een van die codices eene naïeve inscriptie (*Suppl. Gr.* 25): »*ex Mss. D. Bullialdi. subripui 1728*". Ik heb met Bethmann meermalen over die codices gesproken: hij had nog nooit zoo iets gehoord of gezien, maar kon zich niet begrijpen, waarom ik dien ganschen codex niet liet afschrijven, zooals hij met eene menigte gedaan had. Ik vond niet goed hem dit te verklaren, maar eene onaangename gewaarwording kwam bij mij op bij de vergelijking van de verstandige ἐλευθεριότης waarmede hij buitenslands was gezonden en de ἀνελευθερία van mijne landgenooten. Maar geen woord meer hiervan. — Ik zal in afwachting van nadere berichten van uwen kant voortgaan met collationneeren, waardoor ik altijd nog tijd winnen zal: wanneer ik uit uwen volgenden brief zal hebben vernomen, wat uwe gedachten zijn, zal ik er mij naar regelen. Intusschen wensch ik van ganscher harte, dat gij weldra op het artikel van Φαρμακεῖαι op eenen minder hoogen voet zult leven en u wel met vroolijke en opwekkende verhandelingen en dergelijke zaken meer zult willen behelpen. Ik ben vermoeid van het collationneeren en zal daarom de pen nederleggen. *Vale, vir clarissime.*

NB. Ik heb een jong Hollandsch chirurgijn voor u medegegeven mijn exemplaren van Millers werken; hij zal u misschien reeds hebben bezocht of zal weldra komen. Zijn naam is Bleeker [1]), een goede naïeve jongen.

P.S. Ik zal hier iets insluiten voor Prof. Bake; ik heb geen tijd om andere brieven te schrijven, maar eerstdaags zal ik u wel weder lastig vallen.

---

1) P. Bleeker, de later beroemd geworden ichthyoloog.

6.

Parijs 16 Maart 1841.

Vir Clarissime!

Ik kan het verzenden der ingesloten letteren niet langer uitstellen en verzoek u vriendelijk de bezorging ervan op u te nemen. Ik zal u eerstdaags eens *κατὰ σχολὴν* schrijven maar kan nu wel bij voorraad eenige regeltjes *προλαβεῖν*. Ik ben vermoeid van het werken en zal mij zoo weder sterken om de verhouding der *ϛοιχεῖα* te vervolgen. Ik heb met mijnen codex ondervonden hetgeen zoo dikwijls gebeurt: wanneer men eene moeielijke keus te doen heeft en na lang geslingerd te hebben eindelijk een besluit neemt, is het alsof een oogenblik daarna de partij, die men niet gekozen heeft, oneindig ver de beste was. Daags nadat ik u mijnen laatsten brief had geschreven, ik meen op *Mardi gras*, op de Bibliotheek gekomen zijnde, was ik volkomen overtuigd dat het volstrekt noodzakelijk was alles over te schrijven, en ben er terstond aan begonnen; ik heb na dien tijd den ganschen dag niets anders gedaan dan overschrijven. Sedert een geruimen tijd ben ik vroeg bij de hand. Alle morgen van 7¼ uren was ik aan het schrijven tot 9½, kwam op de Bibliotheek en schreef daar van 10—3 uren, en schreef vervolgens des avonds zooveel ik konde. Ruim 14 dagen heb ik mijnen tijd zoo besteed en verdeeld. Maar dikwijls, onder het schrijven op de Bibliotheek vooral, tegen 1½ à 2 uren, was het mij een oogenblik alsof mij een donkere sluier snel voor de oogen getrokken werd, en ik was dan genoodzaakt naar de open lucht te vluchten. Daarom verdeel ik nu den tijd anders: ik begin zooals te voren en schrijf door op mijne kamer tot 12 uren, en kan dan gerust zeggen, met Sappho maar om eene eenigszins verschillende reden, *ὀππάτεσσι δ' οὐδὲν ὄρημι βομβεῦ-σιν δ' ἀκοαί μοι*, maar de wandeling langs de Seine en door het Palais Royal naar de rue Richelieu frischt mij volkomen weder op, en alle duizelingen zijn verdwenen.

Het afschrijven van zulke zaken is — hetgeen gij er van veronderstelt, maar dit doet niets ter zake; van meer belang was het te zorgen dat de bedwelming en gedachtenloosheid,

welke zoo ligt den armen *librarius* van Peripatetischen onzin omkronkelt en benauwt, mij geene fouten deed schrijven, lacunes maken enz. enz.; ik heb er eene uitmuntende manier op gevonden, die ik u in mijnen volgenden brief zal mededeelen.

De hemel geve, dat gij bij het ontvangen van dezen hersteld zijt: indien het in Holland zulk verrukkelijk schoon weder is als hier, twijfel ik er niet aan. Indien dit het geval niet is, zoude ik u in bedenking geven om het hier te komen genieten. Mijn brief aan Hamaker en Kappeyne is maar half gereed. Groet ze beiden, ook vooral Prof. Bake hartelijk van mij, en — (hoe is het mogelijk, dat ik dat woord en verscheidene seconden aanzie zonder te weten wat er volgen zal) *ita vale*, *ut de me meritus es.*

7.

Parijs 24 Maart 1841.

Vir Clarissime!

Gisteren avond ontving ik de zoolang verlangde brieven uit Leiden, en ik antwoord oogenblikkelijk om twee redenen: vooreerst om mijne familie te Zwolle eenen brief te doen toekomen, die zekerlijk ἡμερολεγδόν gewacht wordt, en vervolgens omdat ik vrees dat een brief, dien ik aan Prof. Bake gezonden heb, (ik meen te gelijk met dien waarop gij mij antwoordt, ja ik weet het zeker) mij voorkomt misschien niet terecht gekomen te zijn. Er was niet veel aan verloren, maar het zoude mij toch verdriet doen, niet zoozeer om een stuk van eene collatie, die erin gesloten was, als om het kwade vermoeden, dat Prof. B. tegen mij zoude kunnen gevoelen, wanneer ik zulk eenen brief als hij mij geschreven heeft, zoolang onbeantwoord had gelaten. Voor het overige is er niets dat mij kwelt; ik geniet de voortreffelijkste gezondheid en werk dagelijks geregeld zeer veel af. Ik heb ruim 200 bladzijden van den eenen en 104 van den anderen codex afgeschreven; ik zal in deze week Prof. Karsten erover schrijven, en hem de manier opgeven, waarop ik dit gevaarlijke werk heb ingericht: ik zal hem verzoeken u dien brief toe te zenden; door zoo te doen kan ik het

afmaken van mijn anderen brief, inhoudende eene verantwoording van de wijze waarop ik hier mijnen tijd besteed heb, en eene beoordeeling van de codices van Simplicius, nog eenigen tijd uitstellen. Ik zal zoo aanstonds naar de Bibliotheek gaan en uwen brief aan Miller bezorgen; ik gevoel helaas wel hoeveel menschenkennis mij ontbreekt en dat ik niet verstandig handel door zoo brutaal te oordeelen en veroordeelen; er is echter éêne zaak waarmede ik mijzelven eenigszins verontschuldig, namelijk dat niet licht deze misschien bespottelijke μισοπονηρία in haat en kwaadwilligheid kan ontaarden. *Je pourrais leur faire du bien, si l'occasion se présentait, mais en même temps je les méprise.* — Het schrijven wil mij niet vlotten: ik ben gejaagd en verward; ik heb den ganschen morgen zitten schrijven, en ik moet dezen spoedig bezorgen Rue de l'Evêque en vervolgens op de Bibliotheek verder gaan werken. *Dans cette perplexité* weet ik er niets anders op dan al wat ik te zeggen heb zeer droog te catalogiseeren, *vous me passerez cela pour cette fois:*

I. Sinner [1]) doet mij allerlei vriendschapsbetuigingen; ik ben tot heden vrij koel en terugstuitend: hij bevalt mij niet.

II. Onze goede Bethmann is vertrokken: vele hartelijke groeten en eene dringende aansporing om een codex uit Groningen voor onze Bibliotheek te winnen, u toezendende.

III. Ermerins schrijft mij druk over Erotianus, Galenus enz., ik laat het collationneeren en heb alleen het toevoorzicht. Leve het toevoorzicht in zulke zaken! — Ermerins wil zijn boek van Hippocrates met een brief aan mij beginnen.

IV. Wat zal ik een genoegen hebben als Menzel hier komt, en bijna dubbel zal er toch aan Simplicius gewerkt worden.

V. de Hr. D'avezac heeft mij 13 franken gegeven en eene menigte groeten, ik had in commissie 14, maar hij heeft mij met uw eigen brief overtuigd.

VI. Hamaker en Kappeyne hebben mij met hunne hartelijke

---

1) Dr. G. R. Ludwig von Sinner, destijds onderbibliothecaris te Parijs, later bibliothecaris te Bern.

brieven veel genoegen gedaan. Hiernevens mijn antwoord.

VII. Ik heb Sèvres, St. Cloud en Versailles gezien en Mad. Mars! *ô suavis anima*, *quid in te dicam boni Olim fuisse*, *tales quum sint reliquiae.*

VIII. Mijne hartelijke groete aan Prof. Bake, en mijne verdediging indien mijn brief is weggeraakt.

IX. Dringend verzoek aan Prof. Geel om mij niets kwalijk te nemen (en mij dus nog meer te bederven!), en vurige wensch dat uwe gezondheid volkomen hersteld en al wat u onaangenaam konde zijn voor nu en immer weggenomen zij.

8.

Parijs 29 Maart 1841.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. E. V. Ik ben u reeds sedert een geruimen tijd een antwoord schuldig, maar heb het uitgesteld van dag tot dag; vooreerst om eene zekere melancholie, die mij eenigen tijd tot schrijven ongeschikt gemaakt heeft, en vervolgens ook omdat ik van niets hoor, zie noch weet dan *mon éternel Simplicius* — *Σιμπλίκιος δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα* — en dus niets had, dat uwe aandacht waardig was, *οὐδ' ἐγγύς*. De eerste oorzaak is weggenomen: de zwaarmoedigheid heeft gelukkig tot nog toe niet veel vat op mij, en toen de drukkende en verdoovende hitte voorbij was, werkte ik weder *animo satis aequo* aan de lange redevoeringen van Simplicius, die voornamelijk (om niet te spreken van eene bijna ongeloofelijke droogheid en langwijligheid) daarom zoo afmatten, omdat zij geen woord waarheid bevatten: de attractie van Newton heeft alle redekavelingen van Aristoteles *cum suis περὶ τοῦ οὐρανοῦ* vernietigd. De tweede oorzaak bestaat nog in haar geheel, en ik zal moeite hebben om u iets anders mede te deelen dan *τὰ περὶ τὸν Σιμπλίκιον*. Ik zal toch mijn best doen en vooreerst u vele complimenten (ik behoud met opzet dit ellendige woord) overbrengen van M. Firmin Didot en Dübner; men heeft mij verzocht

u te danken voor uwe vriendelijke aanbiedingen omtrent onze Leidsche codices. Dübner *exuit criticum* en vertoont zich thans als corrector van M. Didot, dat staat hem al veel beter; maar ik gevoel toch weinig lust om meer met hem bekend en bevriend te worden. Ik heb hem zijne dwaze complimenten wat afgeleerd door hem te zeggen dat ik ze hem wel met woeker zou teruggeven, maar dat hij dan wel zweren kon dat ik hem voor den zot hield. Ik was zeer verblijd dat uwe gevoelens en die van Prof. Bake omtrent Dübner's voorstellen zoo volkomen met mijne wenschen overeenstemden. Dübner heeft mij verzocht eens na te zien, of er iets in zijne *collection* nog niet aanbesteed was, dat mij beviel; ik zal hem bij gelegenheid antwoorden in den geest van hetgeen Prof. Bake mij geschreven heeft. — Er bestaat niet veel gevaar dat M. de Sinner *in effigie* bij mij zal verscheurd worden: hij is mij voor eenige dagen komen bezoeken om mij te vragen of ik Boissonade wilde zien: het was mij tamelijk onverschillig; en in dezelfde gevoelens kwam ik uit het Institut de France terug, na met den grooten man in de spreekkamer eenige minuten een gesprek gehad te hebben. Eene uitvlucht redde mij van Sinner's gezelschap. Hij zal mij twee exemplaren zenden van een werkje van Séguier, ik meen over het *polythéisme* [1]. Ik wensch er u en de Bibliotheek geluk mede, en hoop dat de Hollandsche Legatie ze u spoedig zal doen toekomen.

Eene plaats uit een uwer brieven had mij doen blozen over mijne onkunde omtrent een waarschijnlijk zeer beroemd persoon: den abt Amédée de Peyron. Niet zonder moeite heb ik hier eindelijk vernomen, vooreerst dat hij nog in levenden lijve te Turin was, en voorts al wat hij geschreven had, geen papyrus of catalogus uitgezonderd. Ik wist daardoor nog niet veel meer πῶς εἶχε φρονήσεως καὶ παιδείας, totdat ik een zeker werkje, waarnaar ik reeds zoolang vruchteloos had gezocht, in handen kreeg: *Empedoclis et Parmenidis Fragmenta etc. simul agitur de genuino Graeco Textu commentarii Simplicii in Arist. de coelo et mundo.* Lips. 1810. Ik had in een geruimen tijd

1) *Essai sur le polythéisme* van N. M. S. Séguier marquis de Saint-Brisson, die ook eenigen tijd te Leiden heeft gestudeerd. (1773—1854).

geen boek met zooveel nieuwsgierigheid in handen genomen: ik moest daaruit M. de Peyron maar vooral mijn codex Taurinensis leeren kennen. Droevig vond ik mij teleurgesteld ten opzichte van den schrijver. Peyron is geen deskundige maar een dilettant *à la père Séguier* bij voorbeeld; nooit doen zulke menschen zich droeviger voor dan wanneer zij een belangrijk onderwerp behandelen: bij elke schrede komt hunne onkunde en ongeschiktheid aan den dag, op eene wijze die dikwijls verontwaardiging maar nog meer den spotlust gaande maakt. Een man die niets van het Grieksch verstaat en volstrekt geen g e h o o r heeft (zou men dat niet mogen zeggen van den tact om goede verzen van kreupele regels te kunnen onderscheiden?) en zelfs in de gewone prosodie niet vast is, zulk een man zwoegende aan de jammerlijk misvormde overblijfselen van Empedocles, aan eene majestueuse poëzie met een weergalooze pracht en rijkdom van dictie: het is ergerlijk om aan te zien; en men kan niet in koelen bloede de nieuwgebakken woorden b. v. ἀμφαμφῶσα, ἀλλάξ, θέλυμνα, πιόφρων, welluidende verzen als b. v. τοῖς δ' ὄνομ' ἄνθρωποι κατέθεντ' ἑκάστῳ ἐπίσημον (dat mijn goede vriend Kappeyne wel op de geliefkoosde manier van Porson zal emendeeren) en even schrandere interpretaties lezen. De nietigste beuzelingen houden hem bezig en verschalken hem zelfs, b. v. χρεὼ δέ σε πάντα πύθεσθαι staat er in den codex, het accent op πύθεσθαι geeft het woord eene beteekenis *mali ominis*. Om het te veranderen heeft de Hr. Peyron vooreerst het advies van Fabricius en Fülleborn ingewonnen en daarna drie Turijnsche codices van Sextus Empiricus opgeslagen! (p. 57). Een spiritus asper heeft hem leelijk beet gehad, p. 41: ἠπιόφρων φιλότης stond er in den codex, Peyron leest (p. 54) Ἡ πιόφρων φιλότης (*fac pinguia — omnia praeter Ingenium* bidden wij allen met Horatius). Zelfs de corrector der proeven kreeg het hier te kwaad en bromt onder aan de pagina: »*Imo lege* ἠπιόφρων *et* (het is om te lachen) *adde hanc vocem Lexicis*". Ik behoef u niet te zeggen wie die corrector is, die in die ellendige betrekking meer Grieksch kende dan er ooit in het Institut de France te vinden geweest is [1]). ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις,

1) Ons is niet bekend wie die corrector geweest is. Het boek van Peyron, waarin hij misschien genoemd wordt, hadden wij niet binnen ons bereik.

en ik zal overgaan tot iets anders, *κατὰ τὸν Στησίχορον*, echter niet tot het *οὐκ ἔς' ἔτυμος ὁ λόγος οὗτος*, maar tot den codex Taurinensis die de aanleiding van dat alles geweest is. Hetgeen ik om andere redenen vermoed had en Prof. Karsten en u gemeld heb omtrent de mindere waarde van den codex is mij thans volkomen bevestigd. In alle opzichten zijn mijne beide Parisini verre beter dan de codex van Peyron. Alles wat Peyron ervan excerpeert levert er mij de duidelijkste bewijzen voor. In al die plaatsen heb ik een groot aantal betere lezingen of liever de ware lezingen, en nooit en nergens eene minder goede (namelijk wanneer men de goede lezingen van beide vereenigt). Dit valt in het oog in de plaatsen van Simplicius, Aristoteles, Plato, Homerus, maar vooral in de uitgebreide stukken van Empedocles en Parmenides. Ik behoef u geene voorbeelden hiervan bij te brengen. Ik moet u alleen iets vragen omtrent eene plaats van Plato in *Politico* [1]) p. 37 of daaromtrent T. VI. *Ed. Bipont.* De *Aldina* heeft *ὑπὸ μὲν γὰρ τῆς συνθέσεως πάντα τἀγαθὰ κατεσκεύαςαι*, de *codex Taur.* *περὶ μὲν τοῦ ξυνθέντος πάντα καλὰ κέκτηται*, de *Ed. Bip.* *παρὰ μ. τ. ξ. π. κ. κέκληται*, *erronee* zegt Peyron, een groot Latinist; van mijne codices A. 1910: *παρὰ μὲν γὰρ τοῦ ξυνθέντος πάντα καλὰ τέτυκται*, voor welk laatste woord B. 16 leest *κέκτηται*. Zoude *τέτυκται* niet de ware lezing zijn en is die variant reeds bekend? *Sed festinat animus* om u mede te deelen op welk eene wijze de tekst van Simplicius zulk eene rhapsodie van slecht Grieksch en onzin is geworden, *et que méconnaîtrait l'oeil même de son père*: dat heeft Peyron dan toch met groote waarschijnlijkheid aangetoond. Ik gis dat gij eenig belang stelt om het te vernemen en zal het u met een paar woorden zeggen. Een Brabantsch geestelijke, Gulielmus de Moërbeka, heeft in de 13de eeuw Simplicius *de coelo* vertaald, en die Latijnsche overzetting is daarna weder in het Grieksch overgezet. Gij kunt gissen hoe wel de plaatsen van dichters enz. daarbij voeren. De Latijnsche overzetter was een domoor, en de Grieksche niet veel minder: alles vertaalt hij woord voor woord met eene nauwgezetheid, die Peyron verbaast *Oh* (roept hij uit p. 23) *uti-*

---

1) p. 273 B.

nam tantus Graeculus pari sanctitate meliori in causa fuisset versatus! Indien men dit alles niet moest overschrijven, collationneeren en weer collationneeren, ware er geene comedie koddiger en rijker in belachelijke tooneelen en verschijningen dan die tweemaal overgehaalde Simplicius. *ϛορήσας τὴν δόξαν τῶν* enz. vond Moërbeka aan het begin van een caput, en zonder te denken aan de roode kapitale letter, die nog moest aankomen, vertaalt hij *Eversa opinione eorum*: daarom heeft de *Aldina* *Ἀνατραπείσης τῆς δόξης τῶν* enz. Het allerfraaiste zijn natuurlijk de plaatsen der dichters: Homerus zegt ergens *ὥσπερ ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Ἕκτορος μάλιϛ' ἂν ἐπεθύμει εἰς ὁμιλίαν ἀφικέσθαι.* Het is wel der moeite waardig u te zeggen hoe dat vers daar te pas komt. Aristoteles had verschillende gevoelens opgesteld omtrent de *γένεσις καὶ φθορὰ τοῦ κόσμου*, en laat de overige met rust om verwoed op dat van Plato aan te vallen. Waarom begint hij d a a r m e d e, vragen de vervelende *ἐξηγηταί.* Een slim Platonicus antwoordt: *αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς Ἕκτορος ἄντα μάλιϛα λιλαίετο δῦναι ὅμιλον.* De man heeft gelijk, maar Simplicius gelooft er niets van, omdat hij overtuigd is dat eerder Pylades Orestes zou vermoorden en verslinden dan Aristoteles andere gevoelens dan Plato zoude kunnen omhelzen. Vandaar vele *λεπτότατοι λῆροι, κατὰ τὸν Κωμικόν.* ô die philosophen! Het heelal is *πεπερασμένον* zegt Aristoteles en de gansche *Περίπατος ἐπευφημεῖ.* Maar wanneer iemand staat *ἐν τῷ πέρατι*, zegt *ἡ ϛοά, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνει*, vindt hij dan weerstand of niet: in beide gevallen is er *τι ἔξω* of *τὸ κωλῦον* of *τὸ εἰς ὅ.* Ik wenschte het gevoelen van Hamaker omtrent deze zwarigheid wel eens te hooren. Iets verder krijg ik het geval, dat iemand zijne hand steekt *εἰς τὸ μὴ ὄν. Quid mihi animi esse censes ista, nil nisi ista, quotidie describenti?* Gelukkig zal het nu weldra geheel afgeloopen zijn. Reeds sedert eenigen tijd heb ik alles afgeschreven, en ben thans bezig om alles met den anderen codex te collationneeren, waardoor ik eene menigte goede lezingen gewonnen heb, die midden uit de rampzaligste fouten nauwkeurig moeten worden uitgezocht. Ik gevoel op dit oogenblik weinig lust om u daarover meer te schrijven: het is voldoende dat ik u zeg dat deze collatie van groot belang is en de moeite en het hoofdbreken wel waardig. Binnen acht à tien

dagen zal dit gereed zijn, b u i t e n d e o n g e l u k k e n, dat wil zeggen, indien ik niet weder groote plaatsen aantref, waarin codex A midden onder den echten zuiveren tekst van Simplicius groote brokken uit de latere vertaling inschuift. Ik heb deze week 60 pagina's gecollationneerd, die mij bijna evenveel tijd gekost hebben als wanneer ik ze opnieuw had overgeschreven: er staat bijna zooveel rood op als zwart.

Ander nieuws is er niet. Sedert Mad. Mars als Elmire en als Sylvia in *Les Jeux de l'amour et du hasard* van Marivaux heb ik geen tooneel meer bezocht. De politiek laat mij even onverschillig als te voren, of liever al wat ik ervan verneem maakt mij gewoonlijk onaangenaam gestemd. Eenige dwaasheden van Parijs zoude ik u kunnen schrijven. Ik zal het niet te bont maken, want .... ik heb geene ruimte meer. Voor eene schitterende vergadering van *célébrités* stond voor eenige dagen eene zeer groote *célébrité* te spreken; hij wilde zeggen, dat men van groote mannen ook de gebreken m a g opmerken. *Je vous le donne en mille* om op zulk een inval te komen. Ernstig en plechtig sprak hij aldus: »*Il y a deux cent trente ans*, *que l'astronome Jean Fabricius a trouvé des taches dans le soleil. Il y a deux mille deux cents ans* [*tiens!*] *que le grammairien Zoïle en avait trouvé dans Homère. Il semble d o n c*, *que je pourrais içi — mêler quelques reproches à mes louanges*" enz. *Elle est jolie vraiment la conclusion et il faut être M. Victor Hugo pour débiter insolemment de pareilles bêtises.* Het spijt mij waarlijk dat ik geene plaats meer heb om u iets te vertellen van de dwaze pretenties van Victor Hugo, de *Marseillaise de la paix* van Lamartine, de drie meesterstukken van M. Alexandre Sommet enz. enz. enz. Het is misschien gelukkig. *Vale*, *vir clarissime.*

Ik zoude haast vergeten, dat ik eene betere en gemakkelijker wijze gevonden heb om uwe brieven hier te doen komen. Wees zoo goed, ze eenvoudig in een couvert te sluiten met het adres: *Mr. Mr. L. Gericke*, *Secretaire de Légation*, *Rue de la ville l'Evèque.* Mijn oude schoolkameraad en mede-student zal ze gaarne voor mij ontvangen.

Die plaats van Apollodorus heeft mij veel hoofdbreken ge-

kost, maar mij tevens weder eenigszins uit die palaeographische dommeligheid doen ontwaken. In die slaperigheid had ik wel een *ἐραϛὴς* ontdekt in de buurt van eenige *ἑταῖραι*, maar.... (ik vrees dat ik dubbelzinnig worden zal) het verband tusschen die beide was mij duister. Ik meende zeer wijs te doen door de codices van Donatus op te slaan. *Αὕτη μὲν ἡ μήρινθος οὐδὲν ἔσπασεν.* »En toch is het gemakkelijk te restitueeren" zeide ik; die plaats vervolgde mij in de Tuileriën, langs de Seine en overal. Ik ben nog niet klaar. Alleen dit *-αις ἐραϛὴς γέγονεν ἑταίραις* (*-αισιν*).... *βέβαιος* meen ik te zien, dus

(*'Ολίγ*) *αις ἐραϛὴς γέγον' ἑταίραις* (*σιν*)....
Βέβαιος.

omdat ik niet vinden kan wat er in den laatsten voet staan moet, ben ik niet zeker van *ὀλίγαις*. Ik ben zeer verlangend te weten, wat er moet staan [1]). De *librarii* hebben toch een blinden haat tegen den *apostrophus*. *γέγονεν* blijkt er gestaan te hebben. Een koddig voorbeeld hiervan staat in Demetrius bij Walz [2]) (ô mocht dat boek eens verstaanbaar gemaakt worden, ten minste de fragmenten!): *εἰ δὲ συναλείψαις εἴποις καλά ἐϛιν* (alle codices). De groote Walz maakt ervan *καλά 'ϛιν*!

In Xenophon *de rep. Laced. IX.* 5. staat *γυναικὸς δὲ κενὴν ἐϛίαν οὐ περιοπτέον.* Dit beteekent volgens Dübner: *domus etiam sine conjugio sustinenda est.* M. Letronne brengt dit bij om te bewijzen hoe voortreffelijk deze vertaling is. Gij zult mij zeer verplichten door den Hr. Kappeyne zijn gevoelen daarover te vragen. *Vale, vir clarissime.*

PS. Ik zal u voortaan schrijven voordat ik aan Simplicius gewerkt heb, want ik ben daarna.... *ἀδυνατώτατος λέγειν.*

---

1) *'Ολίγαις ἐραστὴς γέγον' ἑταίραισιν, Σύρα,*
Βέβαιος.
Zie *Mnemos.* IV p. 319 en VI p. 204 (*Nov. Lectt.* p. 123 en p. 364); zie ook de *Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis Antiquitates Romanas* p. 99.

2) Vol. IX p. 35.

9.

Parijs 17 April 1841.

Vir Clarissime!

Si vales, *optime est*, *ego valeo.* Ik heb nu waarlijk wel verdiend mij eens uit te spannen, door u te schrijven; van heden morgen vroeg af tot nu toe (halftwee) heb ik Simplicius afgeschreven καὶ ἀπείρηκα. Ik doe tegenwoordig niets anders dan overschrijven den ganschen dag door, en ben goddank ver over de helft; ik zal tegelijk met dezen brief aan Prof. Karsten een brief verzenden, waarin ik hem (en u) zoowat vertel hoe ik dezen rijstenbreiberg doorzwelg, en ik zal er eenige *specimina* insluiten: dus hierover geen woord meer. Maar neen, dit is onmogelijk, want ik weet thans van niets hoegenaamd te spreken dan van Simplicius: ik zie of hoor van niets anders en ik moet er dus op terugkomen. Ik zal echter trachten u zoo weinig mogelijk te vervelen. Ik zal u eenige staaltjes overzenden om u te doen zien, hoe onbeschaamd en dom de tekst van Simplicius bedorven is. Het is ongeloofelijk, het is zonder voorbeeld: maar ter zake. *Ald. F.* 35. *V.*: φέρε καὶ τούτους αὐτοῦ τοῦ λόγους ὡς δὴ φαῦλόν τινα λῆρον ἀποσώμεθα. Simplicius heeft geschreven: φέρε καὶ τούτους αὐτοῦ τοὺς λόγους ὅπῃ σαθρὸν φθέγγωνται περικρούσωμεν. Er schuilt eene navolging van Plato in deze woorden; indien ik uwen Dio hier had, zoude ik de plaats wel uitvinden: maar helaas [1]). — Dikwijls leest men in den tekst bespottelijken onzin b. v. *Fol.* 32. *V.* ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸν ἔλεγχον, ὥσπερ οἱ τὸν ἀνάρμοστον κατὰ τὴν παροιμίαν περιφέρουσιν Ἡρακλῆ. Ik weet niet of Erasmus dit spreekwoord heeft opgenomen, maar ik ben vrij wel overtuigd, dat hij het niet duidelijk verklaard heeft. Simplicius zelf heeft zich duidelijker uitgedrukt: ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸν ἔλεγχον, ὡς οἱ τὸν ἄτοπον Εὐρυκλέα περιφέροντες κατὰ τὴν παροιμίαν, want gij herkent onzen goeden buikspreker Eurycles uit de Σφῆκες, vs. 1019; de vergelijking is wel koddig, en die beteekenis van ἄτοπος misschien

1) *Philebus* 55 C. (ed. Badham): γενναίως δέ, εἴ πῄ τι σαθρὸν ἔχει, πᾶν περικρούωμεν.

nog niet in de *Lexica* opgenomen (gij ziet dat de kwaal aanstekelijk is). Wat moet men zeggen van onzen *interpolator*, die het verklaard heeft ἀνάρμοστος! Indien het u niet verveelt, zal ik u nog een dergelijk voorbeeld mededeelen. Simplicius spreekt *F.* 113. *V.* van het sterrenconcert van Pythagoras: deze hemelsche muziek heeft alleen dit *inconvénient*, dat men er niet het minste van hoort of bemerkt. Deze geringe zwarigheid ruimen de Pythagoristen weg door te zeggen: het is door de gewoonte van het altijd te hooren: het gaat met de koperslagers (χαλκοτύποι) ook zoo, die niets bemerken van het geweldige gedruisch dat om hen henen gemaakt wordt. Deze schrandere opmerking wordt in de *Aldina* zoo uitgedrukt: ὁ χαλκοτύπος τῶν ἤχων οὐκ αἰσθάνεται διὰ τὸ ἔθος, οὐδ᾽ ἐν διαφορᾷ τινὶ δοκοῦσιν εἶναι οἱ ἐσχηματισμένοι. Ik durf Bentley en u uitdagen om deze laatste woorden te verklaren of te verbeteren . . . *cependant on ne pourrait pas savoir* — maar neen ik geloof niet, dat het gelukkigste *ingenium* door die schandelijk bedorven lezing den weg vinden zou tot de ware. *Legendum est*: τοὺς χαλκοτύπους ὁ κτύπος οὐκ ἐπιστρέφει διὰ τὴν συνήθειαν οὐδὲ ἐν διαφορᾷ τινι δοκοῦσιν εἶναι κατακτυπούμενοι. Gij ziet hoe de ware lezing in ἐσχηματισμένοι verknoeid is. Het woord κατακτυπεῖσθαι (misschien nieuw, maar een zeer gelukkig gekozen woord) was voor de *librarii* wat kras, die zeker weldra met κατατυπούμενοι zijn voor den dag gekomen, en onze *interpolator* wist er terstond een ander woord voor.

Ik ben nu weder bereid om Simplicius bij de hand te nemen en hetgeen ik heden morgen geschreven heb nog eens oplettend na te zien: ik zoude niet gaarne willen dat het met Simplicius ging zooals met de collatie van de *Moralia* voor Wyttenbach. Het is gebleken dat alleen in het stuk *de genio Socratis* zijn over het hoofd gezien *soixante neuf corrections évidentes!* [1]) — Het is echter een allervervelendst werk, en niet zonder een

---

1) Dit is geen letterlijke aanhaling, maar Dübner zegt in de Praefatio voor de *Moralia*, bij Didot uitgegeven in 1839: „*In eximio libro* περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου *codicibus usi sumus iisdem quibus olim Wytenbachius: alios non praestabat Bibliotheca Regia: sunt autem* E *et* B. *Jam singulatim persequamur quantum et quale spicilegium nobis reliquerit ille qui viro egregio suam in excutiendis illis codicibus operam locarat*". Dan volgt de opsomming der 69 verbeteringen.

zekere huivering haal ik des morgens mijne papieren en codices uit mijn secretaire. Vrees echter niet, hetgeen gij mij schertsende geschreven hebt te vreezen, ik zal u niet licht om al die fraaiigheden verwenschen, deels om vele andere redenen en ook omdat ik σὺν θεῷ als een beter mensch zal wederkeeren. Ik zal dezen avond mijn brief aan Karsten afmaken en beide morgen verzenden. *A moi, Simplicius!*

7 *heures.* Ik zal de philosophie van Aristoteles uitstellen tot morgen, en niet zooals naar gewoonte, vliegend en gehaast, maar κατὰ σχολὴν u schrijven. *Voyons d'abord* of ik u niets heb te antwoorden. Ik zie met blijdschap, dat ik Bentley en u op zijde heb gestreefd in eene duistere plaats, en dat ik die volkomen zoo gevat heb... behalve evenwel het begin en het einde; die Σύρα [1]) had mij niet moeten ontsnappen. — Ik dank u voor uwe deelneming bij gelegenheid van het uitvaardigen van mijn diploma [2]). Ik had helaas! als student meer gelegenheid om knap te worden dan thans als doctor, want die Fransche philologen.... maar daar kom ik weder op mijn vorige zwak terug, *mais c'est plus fort que moi*, en (εἰρήσεται γὰρ πρὸς σέ) ik ben overtuigd, dat gij nog vrij wat beter dan ik de onbekwaamheid van deze *grands Seigneurs* kent en doorzien hebt. Ik hoop ook eenmaal uwe kiesche gematigdheid te kunnen navolgen, maar wanneer ik u schrijf, kan ik alles schrijven wat ik denk, en dus nog eenmaal wil ik u mijne veronderstellingen mededeelen. Eenigszins schromende dat ik den Hr. Hase miskende, heb ik eenige malen op de Bibliotheek een gesprek met hem aangeknoopt en het zulk eene richting gegeven, dat ik spoedig van mijne dwaling konde terugkeeren. Ik zat gewoonlijk tusschen Hase en Miller in (*nota quae sedes fuerat*... niet *columbis*, maar *Bethmanno*), en de gelegenheid vertoonde zich meermalen, maar ik had mij niet zeer bedrogen, ἀλλὰ τίη σοὶ ταῦτ' εὖ εἰδότι πάντ' ἀγορεύω. Ik ben overtuigd, dat gij een afkeer hebt van dat kleingeestig knutselen in de ellendigste prullen, die immer geschreven zijn [3]). Het is

1) Zie blz. 55.
2) Zie blz. 3.
3) Dit is geen voorbijgaande opvatting van Cobet, blijkens de *Oratio de monumentis literarum veterum suo pretio aestimandis*, uitgesproken in 1864,

immers waar dat nooit eene literatuur zoo laag is gezonken, en dat er niets bestaat dat walgelijker is en lamzaliger dan Tzetzes, Theodorus Prodromus, Demetrius Pepagomenus en de Anecdota van Boissonade en Cramer; en hoe werkt men dan nog aan zulke meesterstukken! Ik heb hier voor mij liggen eene »*notae MSS.*" van Boissonade (den eenigen criticus van Frankrijk... volgens Sinner). Onder andere fraaiigheden zie ik daar eene noot op de *Progymnasmata* van Nicolaus, door Walz uitgegeven uit een Parijschen codex [1]). Er staat ergens ναινοσήκασι. Walz meende dat er stond νεκαινοπήκασι [2]) (*addendum Lexx... obiter* zegt Schaefer altijd). Boissonade emendeert νενοσήκασι en zegt: »*Scriptura quidem huius loci non est valde nitida, sed de lectione mea esse bonam nullus omnino dubito*". *Hoc demum est sapere et Latine scribere!*

NB. de Hr. Hase doet mij wel eens lachen door zijne koddige gewoonte om *à tort et à travers* Latijnsche phrasen te citeeren. »*Monsieur, prenez la peine de vous asseoir, s. v. p. Romanous sedendo vincit*" [3]). Ik daag iedereen uit om in koelen bloede voort te gaan met afschrijven, als hij dit hoort. — Ondertusschen zijn dat hier groote mannen! Niet lang geleden las ik eenige artikelen van Letronne uit het *Journal des Savants.* Men kan er geen groot criticus in herkennen, foei! Onder andere emerveilleert hij zich over de vertalingen van sommige verzen van Menander door Dübner, door dezen geplaatst *au beau milieu* der vertalingen van Erotius, b. v. *Ea non imitemur, ipsi quae contemnimus* (zoo hoop ik nimmer de Latiniteit van Dübner na te volgen), en *Affert jacturam, quodcunque injustum est lucrum.* Φρονεῖν τἀνθρώπινα vertaalt D. *res sapere humanas. Non ultra*: het zoude al ruimschoots genoeg zijn voor een Franschman. Het eerstgenoemde vers luidt aldus: ἃ ψέγομεν

---

p. 13: „*est cacca quaedam et malesana antiquitatis veneratio, quae vel in clara luce nihil discernit. Audeamus aliquando huius quoque superstitionis vinculis animos ac mentes liberare*". Vergelijk ook de Praefatio voor de *Observatt. crit. et palaeogr. ad Dion. Halic. Antiqq. Rom.*, p. VII.

1) Vol. I p. 262 sqq.

2) p. 285.

3) Aanhaling uit Varro *R. R.* I. 2: „*Voltis igitur interea vetus proverbium, quod est* 'Romanus sedendo vincit', *usurpemus, dum ille venit*"?

ἡμεῖς, ταῦτα μὴ μιμώμεθα: dit is immers geen Grieksch, voor *αὐτοί*, en zelfs een Gregorius Nazianzenus onwaardig. Maar koddig vooral is zijn oordeel over Clericus: »*Le Clerc était à coup sûr un homme fort savant et d'une prodigieuse activité, mais il travaillait trop vite et sans un grand souci des juges compétents: il eut en cette occasion le tort ou le malheur de s'occuper d'un sujet pour lequel il n'était nullement préparé, dont peut-être il ne sentait nullement la difficulté*" etc. etc. Dat zijn toch de woorden van den man, die aan de literatoren geleerd heeft zich helder en klaar uit te drukken, zonder omwegen, recht op het hart van de zaak aan. Wanneer ik naderhand voor iemand pleiten zal, en ik verlang vurig het door u en van u te leeren, wenschte ik het toch wel anders te doen (maar nooit voor zulke ellendelingen als le Clerc b. v.)[1]. Het is waarlijk een genot, wanneer men de werken van een groot man verstaat, en zijn genie waardeeren kan: ik begon dit langzamerhand te Leiden te leeren, en ik kan bewijzen uit vele plaatsen van Simplicius, dat men begrijpt wat klein is, wanneer men een helder begrip heeft van hetgeen groot is. Ik begin waarlijk iets van Aristoteles te profiteeren.

Zooals het gaat, wanneer men schrijft om zich uit te spannen, zal ik nu op iets anders moeten komen, dat niets hoegenaamd met het vorige samenhangt: op de vermakelijkheden van Parijs en mijne uitspanningen. Het gure weder houdt mij binnen de barrière, en zelden, zeer zelden lokken mij de theaters des avonds uit. Het Théâtre Français alleen zoude ik herhaalde malen kunnen bezoeken. Al de rest zoude mij de tweede maal reeds vervelen. De *vaudeville* is mij uit de hand gevallen. Ik meende ἐπ' αὐτοφώρῳ het volkskarakter te vinden, ik vond *farces*, die nu en dan vrij koddig (niet geestig) waren, *aux dépens des Anglais*, *des cocus etc. etc.* Nog minder beviel mij de opera. *Les Italiens* hadden mij ongevoelig gemaakt voor Duprez' gegalm, en al wat men ziet is zoo laf. Men gaat er

---

1) *Mnemos.* IX p. 185: „*Ridere solemus Johannem Clericum, qui quum Graece non satis sciret eruditis risum debere maluit quam ab iis quae ignoraret abstinere manum: sed plures nunc sunt qui Clerico palmam hanc dubiam facere possint*".

alleen om muziek te hooren, zegt men, maar men is tevens gedwongen om allerlei lafheden met veel *pompe* te zien vertoonen, en de verzen van M. Scribe te hooren. Welke hemelsche tonen kunnen immer zulke taal bezielen als deze: *ô Jour mémorable*, *ô Jour de splendeur*, *voici la table de l'empereur (Juive).* — Na Madame Mars gezien te hebben, heb ik geen theater meer bezocht.

Ik heb eenige malen de tentoonstelling bezocht: het is niet der moeite waardig om er voor hier te komen; het ongelukkigste is, dat de schilderijen der oude beroemde meesters er achter hangen, *χάλκεα χρυσείων.*

Ik heb voor Hamaker geëxcerpeerd deze woorden, welke staan in een codex van Plutarchus N. 1671 op *de Defectu oraculorum* p. 412 *a.* [1])

Τὸ *χωρίον τοῦτο ἀσαφέϛατόν ἐϛι διὰ τὸ πολλαχοῦ διαφθαρέντα τὰ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων μὴ δύνασθαι σώζειν τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου. καὶ εἶδον ἐγὼ παλαιὰν βίβλον, ἐν ᾗ πολλαχοῦ διαλείμματα ἦν ὡς μὴ δυνηθέντος τοῦ γράφοντος εὑρεῖν τὰ λείποντα, ἐλπίσαντος δὲ ἴσως εὑρήσειν ἀλλαχοῦ.*

Ἐ*νταῦθα μέντοι κατὰ συνέχειαν ἐγράφη τὰ διαλείποντα, τῷ μηκέτι ἐλπίδας εἶναι τὰ λείποντα εὑρεθήσεσθαι.* Τ*οῦτ' αὐτὸ τοίνυν χρὴ νοεῖν καὶ πανταχοῦ τοῦ βιβλίου ἔνθα τις τοιαύτη ἀσάφεια εὑρίσκεται.*

Het kon hem te pas komen bij zijn Lysias [2]), en die oude *librarius* vertelt het zoo naïef, dat zijne woorden verdienden uitgeschreven te worden.

Groet hem s. v. p. hartelijk van mij, evenzoo ook den geluksvogel Kappeyne. Hij kan nog wel niet zeggen *ἐν καλῷ εἱμές*, zooals die dame uit Corinthe [3]), maar *non desperandum — auspice Teucro.*

---

1) Vgl. de *Annotationes ad Orationem de arte interpretandi* ad pag. 23 (p. 67): „*Audi veterem librarium haec candide confitentem in Plutarchi codice Regio Paris.* 1671 *saeculi XIII, cuius verba attulit Dübnerus nuper in praefatione ad Plutarchi Moralia*".

2) Hamaker is den 28en Maart 1843 in de Letteren gepromoveerd, op een *Specimen continens quaestiones de nonnullis Lysiae orationibus.* Hij heeft geen aanleiding gevonden om de woorden van den ouden *librarius* in zijne dissertatie op te nemen.

3) Praxinoa, bij Theocritus XV. 73.

Ik ben zeer verblijd geweest, dat mijne letteren aan Prof. Bake behouden zijn aangekomen; groet hem toch vooral van mijnentwegė, καὶ αὐτὸς

Εἰς ὥρας κἤπειτα, Φίλ᾽ ἀνδρῶν, ἐν καλῷ εἴης!

Hiernevens twee Ἱκέτιδες.

Wanneer spreekt gij financiën met mij? schrijft gij. In mijn volgenden brief.

10.

Parijs, 3 Mei 1841.

Vir Clarissime!

Deze zal u worden gebracht door mijnen vriend Kuys, een hupschen, fikschen jongen, wiens gezellig verkeer mijn verblijf tė Parijs zeer heeft veraangenaamd. Wij hebben altijd in hetzelfde hotel samen gewoond, en hij zal u oneindig juister en uitvoeriger dan in eenen brief mogelijk is, duizend kleine bijzonderheden kunnen vertellen. Ik zal daarom zeer kort zijn, vooral omdat eene weemoedige heimweeachtige stemming mij heden tot schrijven ongeschikt maakt. Hoe gaarne zoude ik in de plaats zijn van onze beide studentjes, die vandaag naar Holland wederkeeren! Ik verlang zeer naar brieven en ik hoop weldra weder iets van u te lezen. Indien het mogelijk is, zend mij dan vooral uw stuk over het Proza. Ik lees hier niets anders dan Simplicius en *les phrases du Journal de Débats*, *puis les phrasettes des Journaux de l'opposition.* Men kan er niet van zeggen, zooals Mirabeau of een ander van een jong redenaar zeide: *il ira loin*, *car il croit à cequ'il dit*, maar wel: *la parole est donnée à l'homme pour cacher sa pensée*, hetgeen bij den lezer eene onaangename gewaarwording doet ontstaan.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om u over te zenden hetgeen ik van den Hr. D'Avezac [1]) voor u ontvangen heb. Ik zal er aftrekken 3,50 voor Madame Vaillant, en mijn goeden vriend Kuys de moeite en zorg overlaten om 11 fr. 50 ct. te herleiden tot onze Hollandsche munt.

---

1) Zie blz. 4 en 48. Het is M. A. P. D'Avezac—Macaya, de geograaf vriend van Geel. (1799—1875).

Ik heb op de Quai d'Orsay wandelende een boek ontdekt, dat hier in het geheel niet tehuis behoort en veel beter bij uwe critici staan zal. Ik herinner mij dat het nog niet in uwe boekenkast staat, en ik verzoek u allervriendelijkst het een plaatsje te gunnen.

Aangenaam verraste mij een brief van Prof. Bake: ik zal eerstdaags antwoorden. Ik hoop u weldra weder te kunnen schrijven.

Ik laat den Hr. Kuys de zorg over om deze weinige regelen aan te vullen, met het verhaal, hoe Louis Philippe ons verschalkt heeft, hoe fraai de illuminatiën en het vuurwerk waren, enz.

Vale, vir clarissime, vale.

11.

Parijs 13 Mei 1841.

Vir Clarissime!

Ik ben in blakenden welstand, schrijf dagelijks 10 uren περὶ οὐρανοῦ, en ben zeer opgeruimd en tevreden.

Voor eenige weinige dagen had ik op mijne anders zoo stille kamer een levendig gesprek met een geleerd man; het eindigde ten naastenbij met deze woorden: *Ecoutez, j'écrirai à M. Geel, pour lui demander son avis: et après avoir reçu sa réponse, je vous donnerai la mienne. — Eh bien, si vous voulez me promettre de faire ce que M. Geel vous conseillera, je suis content. — Nous verrons .... Bonjour, M. Dübner, au plaisir de vous revoir.* — Ziedaar de reden, waarom ik heden avond Simplicius zal laten rusten om mij aangenamer bezig te houden. Ik zal u *rem omnem enarrare ordine*, zegt Terentius. De Hr. Firmin Didot had uwen brief ontvangen en gelezen, maar hetzij zijne gewichtige bezigheden en reizen hem de zaak hadden doen uit het hoofd gaan, hetzij ze hem niet aanlachte, hij liet niets van zich hooren. Ik voor mij had noch lust om er hem aan te herinneren, noch ook tijd om eraan te besteden. Er zoude dus over de geheele zaak niet meer gedacht zijn, wanneer niet de

Hr. Dübner zich met geweldig veel drift en beweging in het spel gemoeid had. Ik heb niets met hem op, ik heb het u geschreven, en eenige nadere ontmoetingen hebben mij niet van gedachten doen veranderen. Het tegendeel schijnt met Dübner plaats te hebben: hij overlaadt mij met dwaze complimenten, en hoe meer ik terugwijk des te meer doet hij mij *avances. Cetera omitto*: onze laatste conferentie alleen wil ik u mededeelen. Hij begon met mij duizend excusen te maken voor Didot, die desperaat was omdat hij mij nog geene visite gemaakt had. *Le pauvre homme!* Weldra kwamen onze Gnomici op het tapijt: met een oceaan van woorden trachtte mij Dübner te overtuigen dat eene editie van zulke stukken eigenlijk veel te weinigbeduidend voor mij was; het was ook nauwelijks 5 à 6 vellen druks enz. Schneidewin kon die bagatel licht waarnemen met de rest, en had zich reeds er toe aangeboden enz. enz. Evenwel, indien ik er op stond, men zoude Schneidewin afschrijven *καὶ τὰ ἑξῆς*. Ik begreep niet veel van hetgeen hij voorhad. Ik antwoordde, dat ik noch Schneidewin, noch Didot in hunne beschikkingen dacht te storen: dat ik geen lust gevoelde om mij met de zaak bezig te houden: maar dat, omdat ik zulks thans formeel weigerde, de Hr. Didot beleefdheidshalve verplicht was met u te spreken, omdat gij wel aan mij, maar misschien niet aan ieder ander deze zaak wildet afstaan.

Je croyais en être quitte. τὸ δὲ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικε, προοίμιον, zegt Plato, want nu eerst begon onze Dübner zijne onderhandelingen. Het eerste was niets minder dan eene editie van Theocritus. Half schertsende, maar van tijd tot tijd in ernst en (*soit dit entre nous*) met eenige kwaadaardige zinspelingen, deed ik hem gevoelen dat het geen kinderspel was in onzen tijd eene editie van Theocritus te geven, en bewees hem dat de grootste literatoren, zelfs Valckenaer, er niet zonder kleerscheuren waren afgekomen [1]). Met groote verontwaardiging (want ik was waarlijk kwaad geworden over de Editiënfabriek) verwierp ik het voorstel. Dübner (*ἔγνων γάρ, εὐθέως ἔγνων* zegt

---

1) Vgl. de Praefatio voor de *Nov. Lectt.* p. 6: *Meinekio prorsus assentior dicenti in Praefatione ad Theocritum: „ne ipsum quidem Valckenaerium — unum locum difficiliorem ita expedivisse, ut acquiescere possis in ea quam proposuit sententia"*. Ook Geel had in 1820 Theocritus uitgegeven.

Demosthenes) was geheel uit het veld geslagen. Hij was gewoon bewonderd te worden en aangegaapt, en ik lachte hem uit, hij bemerkte het zeer goed. In plaats van zich te verdedigen gaf hij zich over met wapens en bagage. Het hooge woord moest er uit: hij moest verklaren wat eene editie *dans la collection Didot* beteekende. Hij wierp zichzelven nog verder weg dan noodig was, en bekende zeer pathetiek dat hij zich altijd meer op het Latijn had toegelegd, en alleen verlangd had corrector van Didot te wezen, en thans buiten zijne schuld van de voornaamste Classici critische editiën vervaardigde op eene manier, die niet zeer moeielijk was, en die hij mij nu nogmaals voorstelde. Het was nu tijd om toe te passen het *parcere subjectis*, alleen ik wilde niets van Theocritus meer hooren. Maar het was nog niet afgeloopen. Hij stelde mij thans voor te maken in een onbepaalden tijd eene uitgave van de *fragmenta omnium Comicorum*: hij liet mij daarbij alles over, en vroeg alleen eene belofte, dat ik daarvan eene editie voor Didot zou fabriceeren. Ik behoef u niet te zeggen, dat er mij in dien voorslag niets hoegenaamd aanlachte, en zonder heftigheid en kort deed ik dit Dübner gevoelen. Hij zag wel dat het mij ernst was en haalde zijn laatsten pijl uit den koker. Hij zeide mij in vertrouwen, dat het bijna plicht was dat ik die taak op mij nam, omdat anders Wilhelm Dindorf het weder op zijne manier zoude afroffelen: dat hij reeds meermalen zich voor dat werk had aangeboden, en dat Didot in het belang van zijn Thesaurus hem believen moest: maar tevens met leede oogen zag, met hoeveel slordige haast zulk aanbesteed werk werd afgemaakt.

Ik weet niet of ik mij het lot moet aantrekken der schrijvers, waarvan Dindorf slechte uitgaven maakt of wil maken. Ik weet wel, dat het argument weinig indruk op mij maakte. Evenwel was de zaak van zulk eenen aard, dat ik ze u verlangde mede te deelen en uwe gedachten te vernemen; daarom antwoordde ik aan Dübner het bovenstaande.

Ik behoef u niet te zeggen om hoevele redenen mij dit aanbod onaannemelijk voorkomt, want zij liggen voor de hand. Ik hecht, zooals in alles, zeer veel aan uwe goedkeuring mijner plannen en verlang zeer uw antwoord hieromtrent te vernemen. *Si tanti videbitur*, wenschte ik wel tevens het gevoelen

van Prof. Bake omtrent deze en al dergelijke voorslagen meer (indien het nog eens mocht voorkomen) te leeren kennen.

Genoeg van Didot en Dindorf: een paar woorden over von Sinner. Hij werd mij op de Bibliotheek voorgesteld door den Hr. Hase. Ik was zeer ongunstig tegen hem ingenomen, zijn voorkomen en vooral zijne conversatie deden mij tevens vast voornemen geene intimiteit hoegenaamd met hem aan te knoopen. Niet zonder eenige moeite ontweek ik al zijne aanbiedingen voor het oogenblik door de belofte van hem daarna te bezoeken. Bijna veertien dagen daarna kwam hij mij deze belofte herinneren, en zonder onbeleefd te zijn kon ik niet langer uitstellen. Ik had echter een uitmuntend middel ontdekt om Monsieur de Sinner steeds op eenigen afstand van mij te houden. Bij ons eerste gesprek op de Bibliotheek viel mij uit den mond: *j'aime beaucoup mieux les célébrités mortes, que les célébrités vivantes.* Meer was er niet noodig om onzen Sinner zijne *chronique scandaleuse* te doen uitkramen (*Gracchi de seditione querentes*): dit bracht mij op het denkbeeld om hem met zijne eigene wapenen te bevechten, en het is volkomen gelukt. In het begin hield hij zich goed, maar toen zijne eigene afgoden eraan moesten, en hijzelf (*mutato nomine*), gaf hij het op en werd bang voor mij. Hij beschouwt mij zeker als een gevaarlijk schepsel in de republiek der letteren, een tweeden C. Scioppius. Intusschen, *il ne reviendra plus à la charge.* Indien hij mij komt bezoeken (waarvoor ik nog beducht ben), zal ik hem met een getal moeielijke plaatsen zoo aan het werk zetten, dat hem de lust vergaan zal om voor zijn pleizier nog eens aan te komen. Ook hij is behept met die zotte en onbeschaamde gewoonte om iemand complimenten te maken in zijn aangezicht; het is walgelijk. Ik herinner mij dat hij Ermerins begroette als een tweeden Izaäk Casaubonus en achter zijn rug voor nog minder dan Mericus [1]).

De naam van Ermerins herinnert mij Erotianus en mijn toevoorzicht over het collationneeren. Mijn eerste *main d'oeuvre* was een doodarm Duitscher, mij door Bethmann aanbevolen. Het was een revolutionnair van het grootste formaat: zijne

1) Mericus Casaubonus (1599—1671), zoon van Izaäk (1559—1614).

gevoelens, die hij mij met veel vuur debiteerde, hebben mij doen schateren van 't lachen. Gelukkig ben ik geen koning, want in dat geval zoude hij het niet kunnen verdragen. De arme ziel, die op niets anders bedacht is dan om alle koningen weg te vagen van het aardrijk, is ongelukkig niet vast op het artikel ὁ ἡ τό enz., zoodat ik hem spoedig het werk moest uit de handen nemen. Met den tweeden gaat het niet beter. Ik vrees dat ik zelf alles zal moeten doen.

Nieuws is er niet: mijn goede Kuys zal u wel het voornaamste hebben medegedeeld, den doop van het gewapende graafje ingesloten [1]). Ik heb den 9den *les grands eaux* te Versailles zien spelen: het was beneden mijne verwachting. Ik heb mij echter uitmuntend uitgespannen en gesterkt om weder acht dagen te copieeren. Nog veertien dagen gewerkt zooals thans (7—12, 2—5, 7—9) en alles is afgeschreven! Ik werk den ganschen dag thuis, en zie dus bijna niemand. Wachsmuth is hier: misschien zal ik hem op de Bibliotheek wel eens aantreffen. Nu en dan zie ik den Hr. Tischendorf, die de codd. *Novi Testamenti* hier bewerkt en vooral den *palimpsest* C. Het is een hupsche jongen, die druk werkt en met wien ik dikwijls om de Fransche philologen zit te lachen. Hem ontbreekt echter, zooals aan de meeste theologanten, *le sentiment du vrai* in zijne interpretatie: zij zijn te veel gedwongen bedorven plaatsen als goed verklaard te beschouwen. Vervolgens bevindt zich hier een tweede »discipel van Hermann" (titel), de Hr. Doehner, een man van een onaangenaam karakter, bits en stijfhoofdig. Toen hij hier twee dagen was beweerde hij stijf en sterk, dat wanneer men den Pont-Neuf overging naar den zuidkant, men zonder twijfel op de Boulevard des Italiens moest uitkomen. Zijne vrienden, die hier 8 à 9 maanden geweest waren, konden hem niet overtuigen. Hij was daags daarna met Tischendorf gebrouilleerd, om eene quaestie uit de orthographie. Uit voorzichtigheid heb ik eerst liever kennis gemaakt met een boekje

1) De Graaf van Parijs, geboren 24 Aug. 1838, werd den 1en Mei 1841 door den Aartsbisschop van Parijs in de Notre-Dame gedoopt. Op denzelfden dag bood de gemeenteraad van Parijs het Prinsje een degen aan, dien de Koning voor hem aanvaardde. Beide plechtigheden vindt men beschreven in het *Journal des Débats* van 2 en 3 Mei 1841.

van den man dan met hem zelf: *Quaestiones Plutarcheae.* Hij behandelt er eenige plaatsen in, genomen uit de *Symposiaca.* Letronne verkeerde in het denkbeeld dat de *Moralia* sedert Wyttenbach klaar waren (Emeis van de Bibliotheek is waarschijnlijk van hetzelfde gevoelen); hij veranderde van gedachten bij het verschijnen van Dübner's zaken. Doehner meent dat men nog bijna niets goed heeft in orde gebracht: en gij zult denken, na zijn boekje gelezen te hebben, dat het ook nu nog niet in orde is. Zijne kritiek is kleingeestig, flauw en dikwijls mis. Er is echter mede gewonnen, omdat hij uit een zeer goed Weener handschrift goede lezingen mededeelt en lacunen aanvult. Over éene plaats moet ik uw gevoelen vragen. *Sympos.* I. 1. 5 (pag. 614 *e.*) staat: *οὐδὲν ἂν τῆς Αἰσωπείου γεράνου καὶ ἀλώπεκος ἐπιεικέϛεροι πρὸς κοινωνίαν Φανεῖεν, ὧν ἡ μὲν ἔτνος τι λιπαρὸν κατὰ λίθου πλατείας καταχεαμένην, ἀλλὰ γέλωτα πάσχουσαν ἠνία.* Men bemerkt terstond dat er eene lacune is voor *ἀλλά.* In den codex *Vindob.* staat *in margine οὐκ εὐωχουμένην ἔδειξεν* en in den tekst *καταχεαμένη.* De »discipel van Hermann" vindt dit wat mal: *demonstravit seu ostendit gruem non hospitaliter exceptam* (lief vertaald), en hij maakt ervan *εὐωχουμένην ἐδέξατο*, hetgeen doet gevoelen dat onze *grus* niet *la bouche pleine* bij haren gastheer binnentrad, hetgeen zeer ordentelijk is voor zoo een dier. De »discipel van Prof. Geel en Bake" vindt dat *ἔδειξε* nog zoo kwaad niet en zelfs een gelukkig gekozen woord, dat de verbeeldingskracht gaande maakt. Hij meent het wel eens meer zoo gelezen te hebben, en indien hij te Leiden was, zoude hij er terstond voorbeelden van vinden in eene noot op den Ὀλυμπικός [1]), maar »*dans la ville des ressources*" gaat dat zoo gemakkelijk niet. *πάσχουσαν* wordt in *παρασχοῦσαν* veranderd; zou de zin er niet bij winnen, indien men Plutarchus liet zeggen dat het goede beest op dat oogenblik een gek figuur maakte (*παρέχουσαν*)? *Vale, vir clarissime*, en verblijd mij weldra met uw antwoord.

Ik zal morgen naar de Bibliotheek gaan om eenige codices van Cicero te doorbladeren, en morgen avond Prof. Bake antwoorden. Intusschen vele hartelijke groeten.

1) p. 95 sqq.

b.

[Uit een brief van 1 Juni 1841, aan Dr. Menzel].

.... Nog iets: men moet niet in Parijs zijn zonder bezigheid. Wanneer men hier niet een goed gedeelte van den dag werkt, is men hier een ongelukkig schepsel, maar wanneer men zijn tijd goed besteed heeft en den weg weet, is het hier eene stad zonder wedergade voor een ἀνὴρ φιλόκαλος. Hier heeft schoonheidsgevoel en goede smaak zijn zetel opgeslagen. Hier is zijn erf, zijn rijk [1]). Jammer maar dat godsdienst en deugd hier niet wonen. Jammer dat oppervlakkigheid zoo menigmaal de plaats bekleedt van grondige kennis, vooral in de philologie. Het is bespottelijk: het is ongeloofelijk hoe weinig kennis, oordeel en smaak de *soidisants philologues* hier bezitten: ὄνοι πρὸς τὴν λύραν. Het zijn Demosthenessen voor 't Latijn, en Mirabeau's voor 't Grieksch enz. Ik zou u kunnen verbazen en doen lachen, indien ik u staaltjes van hunne domheid en ἀκρισία vertelde. *Ce sera pour une autre fois.* Intusschen heb ik er dit verdriet van, dat ik hier alleen ben: ik kan en wil mij niet verbroederen met zulke kwakzalvers en ben liever duizendmaal alleen dan onder het gewauwel dezer luidjes: want zij zijn λαλεῖν ἄριστοι enz. Maar, zult gij zeggen, verveelt gij u dan niet wel eens, kwelt u het heimwee nooit, gevoelt gij u nimmer onaangenaam te moede? Om u de waarheid te zeggen, ja somtijds, maar toch zelden. Ik heb vooreerst geen tijd voor al die gewaarwordingen, en ik vecht er tegen *à outrance*: ik zing allerlei aria's er tegen, wandel enz. enz. en het gaat goed. Wanneer ik stil wilde gaan zitten peinzen περὶ τῶν οἴκοι φιλτάτων, zoude ik er niet voor instaan, maar dunkt u niet dat dit zeer onverstandig zou wezen?... Wandel eens voor mij naar Oegstgeest om mijne hartelijke groete te brengen aan Ds. Van den Berg en zijne geheele familie.... Vertel hem eens voor mij iets van den Quai d'Orsay: ik durf wedden dat gij er nooit iets bijzonders van gehoord hebt, maar het is mijne geliefkoosde wandeling, waar ik het meeste genoegen heb, over Holland denk, veel leer en dikwijls aangedaan vandaan kom. Maar wat is dat dan voor eene onbekende merkwaardigheid van Parijs? Ik zal het u vertellen, maar onder conditie dat gij het aan Ds. Van den Berg zult oververtellen. De Seine verdeelt Parijs in twee bijna gelijke deelen. Aan de westzijde van de stad verheft zich op den rechteroever het trotsche Palais du Louvre, voorts het onmetelijk groote Palais des Tuileries, le Jardin des Tuileries, la place de la Concorde, les champs Elysées, l'arc de Triomphe: dit alles gaat in eene rechte lijn door, langs den rechteroever naar het westen. (NB. dit alles is open en vrij, dagelijks wandel ik door het paleis van Louis-Philippe henen). Maar dit is het niet waarover ik wilde spreken (misschien een volgenden keer). Tegenover dit koninklijk en keizerlijk Parijs, op den linkeroever, is het geheel anders, en

1) Aanhaling uit Tollens' Overwintering op Nova-Sembla.

wel op zijn Ds. Van den Berg's. Ik hoop dat gij nieuwsgierig zijt. Op den linkeroever is alles nederig, eenvoudig, vlijtig. Alle huizen zijn winkels, oude firma's, klein, zonder praal, zonder gedruisch. Anderen venten hunne waren in de open lucht uit, langs de publieke gebouwen en langs het water. Het eerst wat men daar in het oog krijgt zijn kaarten van allerlei formaat, Frankrijk, Italië, Zwitserland, Europa enz. enz.. Daar tusschen in tabellen, historie, chronologie, statistiek enz. Langzamerhand en al kijkende en kijkende komt men aan portretten, generaals van de republiek en het keizerrijk, geleerden, Musici, redenaars, koningen enz. Ik bekijk nog eens gauw *le général* Bonaparte, Thiers, Mirabeau, Talleyrand, Lamartine enz. enz. enz. Langzamerhand ga ik verder: ik ga weder kaarten en tabellen voorbij: eene menigte pleisterbeelden — boeken, allerlei soort, veel classici (NB. ik heb hier de *Adversaria* van Porson gekocht) — schilderijen, maar vooral honderden en duizenden platen, overal platen, oude, nieuwe, beroemde gravures enz. enz. enz. Vooral die platen boeien mij: de meeste (het is opmerkelijk) zijn uit de historie en (zeer opmerkelijk) uit het leven van beroemde mannen. In een klein half uur ben ik ooggetuige van menig beroemd voorval, ik zie Charlotte Corday vatten en Marat sterven, Napoleon afscheid nemen te Fontainebleau, Hendrik IV binnen Parijs komen, Virgilius declameeren *hic Marcellus erit* enz. enz. enz. Maar ik zie ook Molière den geest geven in de armen van twee *soeurs de charité*, Racine in wiens tegenwoordigheid eene beroemde actrice een zijner meesterstukken declameert, ik zie Rousseau in Parijs komen, Fénélon de gekwetsten verplegen, den jongen Lally als *marmiton* gekleed op de viool spelen voor Mad. de Montpensier, Milton zijn verloren Paradijs dicteeren aan zijne dochters. Ik zie iets verder *le convoi du pauvre*: een hond met hangende ooren en loome schreden alleen achter eene schamele lijkkoets, en iets verder een goedhartig soldaat, een ouden hond streelende met de woorden: *tout ce qu'il y a de bon dans l'homme, c'est le chien.* Zoo wenschte ik wel dat wij allen *cynici* mochten worden.

Ik vergeet het voornaamste, maar om eene eenvoudige reden. Geheel aan het einde is eene verzameling van muziekstukken, bij duizenden in portefeuilles en banden: zij zijn alle reeds in handen van kenners geweest en wachten bedaard de deskundigen af.

Vaarwel.

12.

Parijs, den 1sten Juli 1841.

Vir Clarissime!

Sedert lang heb ik den tijd die voor het schrijven van brieven bestemd en uitgewonnen was aan andere bezigheden besteed, zoodat ik bijna geen raad weet om ruimte te vinden voor allen, aan wie ik niet alleen antwoord schuldig ben, maar ook hartelijk verlang te antwoorden. Ik ben welvarende, vrij wel over mijn werk tevreden en derhalve opgeruimd: gij zult dus niet schrikken wanneer ik er op laat volgen dat ook eenig verdriet en kommer mij tot heden toe heeft doen dralen om het postpapier voor mij te nemen. Ik zal u de reden hiervan verklaren, echter niet in dezen brief, maar in eenen anderen, welken ik u over eenige dagen ongeopend zal toezenden met verzoek van vriendelijke bezorging. Maar toch, in spijt van die droevige gewaarwordingen, *ἐγῷδ' ἐφ' ᾧ γε τὸ κέαρ ηὐφράνθην ἰδών.* Het Amsterdamsch Handelsblad viel mij bijna uit de handen door de aangename verrassing. *ταῦτ' ὡς ἐγανώθην, καὶ φιλῶ τὸν βασιλέα διὰ τοῦτο τοὔργον, τῇ πατρίδι γὰρ ἄξιον* [1]). Ik verblijdde mij vooreerst voor u, voor Prof. Bake, die mij uitdrukkelijk geschreven had, dat het hem leed deed de hem aangedane eerbewijzing niet met u te deelen, en voor al de anderen die er zich even als ik zoo recht hartelijk over zouden verheugen. Ik twijfel niet of het is juist die belangstelling en blijdschap, welke u tevens met de grootste eer het levendigste genoegen zal hebben veroorzaakt. Ik voeg mijne gelukwenschingen bij die van allen die u hoogachting en genegenheid toedragen. Een naïeve brief, welken ik voor eenigen tijd ontvangen heb, vertelde mij »dat het u goed stond". Ik hecht aan die woorden nog eene veel uitgebreidere beteekenis. Ik wensch tevens de grondige studieën geluk, die op zulk eene wijze, ook in de oogen van onkundigen, de welverdiende onderscheiding genieten.

1) Geel werd den 2en Juni 1841, tijdens een bezoek van Koning Willem II aan Leiden, benoemd tot Ridder der O. v. d. Ned. Leeuw.

Ik zal vóór alles op eenige punten van uwe beide laatste brieven antwoorden. »Willen zij den codex hebben of niet", vraagt gij: Neen. Ik heb aan het woord bedanken de Grieksche beteekenis gegeven. Gij schrijft aan Dübner, dat Dindorf hem reeds had nagezien. Dübner vindt bij Dindorf »*Inspexi Vossianum*" en verder geen spoor ervan. Ik begrijp nu zoo eenigszins hoe sommige codices worden nagezien. Trouwens er is geen goed te doen aan deze editie van den Scholiast: volgens Dübner zelf is het *un infame tripotage*, Parijs waardig. Maar *ὦ θυμέ*, waar gaat gij weder heen, *fortiter occupa portum!* Gij zult mij waarschijnlijk menigmaal uitgelachen hebben om mijne uitvallen, en omdat ik overtuigd ben dat ik door de jaren en het verstand krijgen *ἠπιόφρων* worden zal, zal ik mij beijveren het zoo spoedig mogelijk te wezen. Ik moet u dus nog maar verzoeken al het vorige van den goeden kant te beschouwen, dat is, als een bewijs dat ik u onbewimpeld en ronduit mijne gedachten over personen en zaken mededeelde. Ik hoop ook dat gij mij zult toegeven dat het voor een gedeelte maar stijlfouten zijn: waartegen ik voortaan waken zal. Ik zal dus niet »schelden" op Emper, ofschoon hij mij aan het lachen heeft gemaakt door zijne opmerking omtrent de verschillende wijzen van *νουθετεῖν*. Gij zult zelf niet zonder een glimlach kunnen lezen in vs. 254 van de *Σφῆκες* eene wijze van *νουθετεῖν*, waarvan de Atheensche straatjongens (zoo als uit deze plaats blijkt, zoude een compilator van den ouden tijd gezegd hebben) gezworen vijanden waren. Diezelfde plaats doet, dunkt mij, nog sterker uitkomen, hoe mal *διὰ λόγου* (juist het tegenovergestelde) klinkt bij Dio. Emper heeft het blijkbaar niet verstaan en verward met *μετὰ λόγου* [1]).

1) De opmerking betreft de plaats van Dio Chrysost. *Or.* LI, p. 546 b.: *πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲν πλεῖστοι τοὺς νουθετοῦντας κἂν διὰ λόγου τοῦτο ποιῶσι, μισοῦσι, τοὺς δὲ μεθ' ἡδονῆς κολακεύοντας θαυμαστῶς ἀποδέχονται.*

In de aanteekeningen op Dio, achter de *'Ολυμπικός*, zegt Geel p. 400: „*possumus sane credere aliquid sine sermone aliorum; monere alium, nisi qui oratione utatur, neminem posse contendo*". Hij meent derhalve dat het een of ander *epitheton* van *λόγου* is uitgevallen, of liever dat voor *διὰ λόγου* moet gelezen worden: *δίχα ψόγου*.

Hiertegen maakt Emper, in het *Zeitschrift für Alterthumswissenschaft*, 1841, nr. 45, deze bedenking: „*Recensent würde διὰ λόγου nicht angefochten haben, da νουθετεῖν nicht selten auch von andern Strafen, als Verweisen, gebraucht wird*".

Ik zal zien of ik over *le puits de Grenelle* iets merkwaardigs kan te weten komen, en zal het u dan ten spoedigste toezenden. Tot heden toe heeft men er niet over te roemen en het regent spotternijen en caricaturen. Uit deze troebele bronnen verneemt men dat het water tot nog toe nooit helder gestroomd heeft en reeds eenigmalen bijna geheel heeft opgehouden te vloeien. Men is bezig er de nieuwe pijpen in te schuiven, *pour toute l'éternité* zegt men hier. Intusschen houdt men zich bij het Gouvernement bezig om groote etablissementen op te richten om het water te filtreeren: hetgeen, dunkt mij, niet bewijst dat men groote verwachtingen omtrent den Artesischen put koestert. Maar ik hoop u daaromtrent nadere en officiëele berichten te zullen kunnen toezenden [1]).

In antwoord op een volgend gedeelte van uwen laatsten zal ik u eerst zeggen, wat ik hier alzoo doe. Ik ben reeds lang niet meer als Atlas *οὐρανὸν εὐρὺν ἔχων κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.* Goddank: ik heb alles afgeschreven en daarna met rooden inkt gecollationneerd. Ik heb vervolgens een codex uit de *Coisliniana* onder handen genomen, bevattende (zegt de catalogus) de commentaren van Simplicius op verschillende boeken van de *Φυσικὴ ἀκρόασις.* Ik heb erin gevonden allerlei uittreksels uit anderen en ook uit Simplicius: aan het begin van elk boek prijkt de naam van Simplicius en het eerste brok van zijne verklaringen. De rest bestaat uit excerpten, zoo als ik zeide, meest van Simplicius, maar ook van anderen. Dit alles is met zeer kleine letters rondom den tekst geschreven, en het verwondert mij niet dat Montfaucon zich heeft laten verschalken. Die codex heeft mij veel moeite en weinig resultaten opgeleverd. Een tweede Coislinianus, bevattende een klein excerpt van de *commentarii in X categorias*, heeft mij maar korten tijd opgehouden. Daarna kwam de beurt aan een *Palimpsest*, behelzende of liever verbergende brokken van de *commentarii in X categorias.* Wel begrijpende hoe groote verwachting en belangstelling zulk een titel alleen kan gaande maken, heb ik mij voorgenomen over eenige dagen *viris clarissimis Geelio* en *Karstenio* een soort van rapport omtrent deze fragmenten toe te zenden, inzonderheid

1) Nadere berichten vindt de belangstellende lezer o. a. in het *Journal des Débats* van 12 Mei 1841.

omdat ik overtuigd ben dat er niets mede gewonnen wordt, maar veel tijd en inspanning en *acies oculorum* vruchteloos aan wordt verspild. Ik zal echter eerst uwe goedkeuring op zware argumenten pogen te verwerven: om niet te schijnen uit onbekwaamheid of gebrek aan ijver en volharding een gewichtig document te hebben verwaarloosd. Eindelijk ben ik begonnen aan de codices van de *commentarii in Epicteti Enchiridion*, en wel met een dat nog niet lang geleden aan de Bibliotheek gekomen is en nog door niemand is gebruikt: de overige zijn geheel of gedeeltelijk nagezien door Schweighäuser en zonen, zij hebben alle zeer weinig te beduiden.

Dus over 14 dagen kan ik geheel klaar zijn met mijn Simplicie-kast en bereid om de reis naar Turin te aanvaarden. Dit herinnert mij u iets mede te deelen, dat ik bijkans vergeten had en u toch vooral wilde vertellen, inzonderheid of liever *massimamente per torvi un piccolo scrupolo, il quale pell' amicizia che avete per me potrebbe passarvi dalla mente. Sapete ch'il vostro discepolo non ha mai meno imitato il vestro esempio che nella cognizione profonda delle lingue moderne. La necessità lo ferà cangiare sistema e con poco di coraggio e di perseveranza per farsi comprendere dal Signore Peyron non avrà bisogno di parlargli in Greco.* Behalve deze bezigheid heb ik mijne collatie van Apsines overgeschreven, die van den tweeden codex waarin het fragment van Longinus staat in orde gemaakt, het *opus ineditum* van eenen onbekenden rhetor uit codex 1874 afgeschreven, en aan Erotianus en Galenus het een en ander gedaan voor mijn vriend Ermerins. Ik heb nog een codex van Erotianus na te zien, welke thans in handen is van Littré. Ik heb dezen laatsten bezocht, en hoezeer ik hem volkomen onbekend was en alleen kwam om hem zijne codices af te nemen, kan ik zijne vriendelijkheid en hupschheid niet genoeg roemen. Wanneer ik Erotianus af heb, zal ik u het gansche zoodje toezenden, en er bijvoegen de collatie van het onechte gedeelte van Menander, uit den voortreffelijken codex 1874. Indien gij ooit iets van dien Menander moogt willen weten, zal die collatie u van groot nut zijn: het is waarlijk jammer dat er juist van zulke *quisquiliae* zulk een uitmuntend handschrift bestaat, maar het is inderdaad der moeite waardig om de menigte ware lezingen

terug te vinden en met een tekst *à la* Walz te vergelijken. — Wat betreft hetgene gij mij schrijft omtrent het verlengen van mijn verblijf alhier ten voordeele mijner eigene studiën, wil ik niet ontkennen dat de eerste gedachte aan de mogelijkheid van zoo iets mij alleraangenaamst toelachte. Maar na een paar dagen rijp beraad *incertior sum multo quam eram dudum*, en ik zal u over dit onderwerp meer raadplegen dan antwoorden, of liever ik zal u de redenen opnoemen, die mij ervan zouden terughouden.

Ik weet thans veel beter dan bij mijne aankomst welke waarde men aan de codices te hechten hebbe, en ik verzeker u dat de codices zeer diep in mijne schatting gedaald zijn, in 't algemeen natuurlijk. *Sunt bona*, *sunt quaedam* etc. Een slechte codex is, dunkt mij, niets waardig, laat staan de moeite om al die dwaasheden op te schrijven: een codex *mediocris* beloont de moeite misschien, en codices *boni* κατ' ἐξοχὴν zijn er bijna niet, zekerlijk niet van classici. De codices *mediocres* leveren ook evenals de *mali* een grooten voorraad domme schrijffouten op. Wat zal men daarmede aanvangen? ik weet het niet. Wat wint men ermede? niets, volstrekt niets. Ik geloof zeker dat bijna alle codices van de classici, die men nog niet heeft nagezien, duizenden nieuwe schrijffouten voor éene dragelijke lezing zullen voor den dag brengen. Vergun mij dat ik u eenige losse gedachten hieromtrent op het papier zet: ik zal naderhand trachten op mijn onderwerp terug te komen. Er zijn plaatsen die geheel onbedorven zijn tot ons gekomen, b. v. Αἰὲν ἀριςεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων en duizenden van andere. Alle varianten dus op zulke plaatsen zijn schrijffouten zonder eenige waarde. Verder al wat de axiomata der etymologie, analogie, orthographie, syntaxis en metriek weerspreekt zijn nietige schrijffouten. Waartoe ze dan zoo vlijtig bijeenverzameld, wanneer zij voor niets deugen. Een voorbeeld: Ἴκταρ] ἐγγύς. παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, ὡς καὶ [1] Αἰσχύλος ἐν Εὐμενέσι Φησὶ [2] Χαίρετ' Ἀττικὸς λεώς. [3] Ἴκμαρ ἥμενοι Διός. Μέμνηται ὁ αὐτὸς τῆς λέξεως καὶ ἐν [4] Ἠδωνοῖς. Het is eene aanteekening van Erotianus, die goed en juist is, en correct: waaraan niets te verbeteren is. Wat behoeft men voor zulk eene plaats codices na te zien? Ik verzeker u dit niet te begrijpen.

Maar nog veel minder begrijp ik waartoe het dient om aan te teekenen: [1] Αἰσχίλος *Ms. D.* (*Man.* D'Orvill.). [2] Χαίρετε *Ms. D.* [3] ἴκταρ μὲν οἶον *Me. D.* [4] ἡδώνιος *Ms. D.* [1])

Immers indien alle codices deze fraaie lezingen hadden, zoude iedereen, die Grieksch kende, de ware lezing terstond vinden. Staat het niet bijna gelijk met eene editie van Moeder de Gans, welke onderaan elke pagina vertoonde de drukfouten der ontelbare uitgaven, netjes gerangschikt en met kapitale letters en cijfers enz. versierd, zooals eene editie van het Nieuwe Testament van Griesbach? In vier codices van Galenus vindt men ὥρσυ. ἐνιαυτοῦ, in plaats van ὥρου. In de edities is het nog fraaier ὥρσυ. ἐνιαυτῷ. Hebben de lezingen ὥρσυ en ἐνιαυτῷ eenige waarde hoegenaamd? Immers neen.

Den volgenden morgen. — Ik wilde u eigenlijk zeggen, *vir clarissime*, dat voor de Classici hier te Parijs, althans als ik mij niet bedrieg, weinig of niets te winnen is. Voor de rhetoren en sophisten enz. waarschijnlijk niet veel meer. Voor de grammatici, vrees ik, ook bijna niets meer na Ruhnkenius, en *inedita* van eenig belang zijn hier mede, vrees ik, niet meer. Heeft men niet alle recht dit te vreezen bij de herinnering aan hetgeen Boissonade, Cramer en Miller gegeven hebben? Is er iets gewonnen met de *hexametri* over de τρόποι van *l'Ecole des chartes*? ik twijfel eraan. Toen ik hier nog maar kort was en reeds terstond een aanzienlijk getal ware lezingen terugvond in Simplicius en nog veel meer in Apsines, meende ik dat een ambachtsman hier meer vinden kon in eene week, dan de grootste criticus in een jaar. Maar οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ik heb hier van tijd tot tijd eens ingezien codices van Lysias, Theophrastus, Photius, Sextus Empiricus, Hermogenes, Erotianus, Galenus: *Omnes unius aestimemus assis*, en evenzoo de Latijnsche van Livius, Cicero, Virgilius en Donatus. Er zijn er toch zeer oude onder, een Livius van de VIIIste eeuw b. v., die dus maar om en bij de 7 eeuwen tijd heeft gehad om door domme fouten onkenbaar te worden. Wat zal ik dan hier doen? vroeg ik mijzelven af, bij het herlezen van uwen laatsten. Het zekerste middel was eene menigte van codices in te zien, totdat men iets ontdekte dat al de

1) Vgl. *Mnemos.* XVI (Nov. Ser. V) p. 338 (*Collect. critica* p. 306).

vorige moeite beloonen zou. Maar (en dit is mijn voornaamste argument) hoeveel beter en met grooter kans zoude ik zulk een tijd kunnen besteden te Florence, en vooral te Venetië! Hier is alles weggemaaid, daar staat waarschijnlijk nog veel op het veld in vollen bloei. Het denkbeeld heeft reeds lang bij mij wortel geschoten, dat al wat men van de Bibliotheken verwachten mag, zijn ontdekkingen van denzelfden aard als de *Lexica Segueriana*, de *Scholiast* van Plato en van Homerus. Wanneer ik zoo iets ontdekken kon, zoude ik meenen aan de philologie eenigen wezenlijken dienst te kunnen bewijzen: maar al wat gelijkt naar de *Anecdota Graeca* der bovengemelde Heeren en naar de meeste varianten, welke het meerendeel der codices opleveren, is het bukken niet waardig om het op te rapen — *ni fallor*, en ik schrijf u dit slechts om uw gevoelen hierover te hooren. Uw antwoord alleen zal mij dus een besluit doen nemen, om hier te blijven of te vertrekken.

Ten spoedigste zal ik u weder schrijven, met de bovengemelde brieven en rapporten ingesloten. Ik zal er tevens een brief insluiten voor Hamaker, welken ik tot dien tijd uitstel omdat ik verlang dat deze nog heden vertrekt.

Binnenkort komt de Hr. Tischendorf, van wien ik u gesproken heb, voor een paar dagen te Leiden. Hij zal u bezorgen eene aanbeveling van G. Hermann en een klein briefje van den ondergeteekende. Gij weet dat men te Utrecht heeft een vrij oud handschrift van het N. T. van den codex Boreelii. Tischendorf had geschreven aan Prof. Royaards, die hem heeft geantwoord dat Heringa alles had afgedaan en dat men bezig was dat uit te geven. Dus, schrijft hij verder »*facile mecum consenties* »*primum curas illas criticas* [van Heringa] *esse edendas (quod* »*grandibus sumtibus agitur) antequam ita illum* [codex Boreelii] »*adhibeas, ut novam institueris collationem (quod et* »*supervacaneum foret)*". Als een bewijs van mijne nieuwe ἠπιοφροσύνη maak ik hier geene aanmerkingen op, noch op de zaak, noch op den stijl. Toen de Hr. Tischendorf mij vroeg of Heringa zulk een groot criticus was, dat men hem de ἀπτωσία kon toekennen, heb ik hem geantwoord, dat ik eenige reden had om eraan te twijfelen.

Vale, vir clarissime.

13.

Parijs 6 Juli 1841.

Vir Clarissime!

Deze brief zal u worden gebracht door mijn goeden vriend Tischendorf, een hupschen jongen en een goed werkman. Wij hebben zoo menigmaal over u gesproken, dat ik niet konde nalaten hem bij zijn uitstapje naar Holland en Leiden eenige regels schrift ter bezorging mede te geven, ofschoon ik wist dat hij ook zonder dat minzaam zoude ontvangen worden. Voordat gij dezen zult ontvangen zal ik u wel nadere berichten doen toekomen, zoodat ik (tot mijne niet geringe verbazing) nauwelijks weet, wat ik u thans zal melden. Ik weet toch nog twee zaken te vinden. Vooreerst, ik heb van Ermerins zijn laatste werk ontvangen en ben blijde met zijne lieve en somtijds zeer naïeve letteren. Hoewel ik niet veel tijd heb gehad om er een gedeelte van met aandacht te lezen, komt het mij toch voor dat het met al te veel spoed gemaakt is. Het moge eene *velitatio* zijn zoo als hij zegt, maar mag men dat alles maar zoo uitgeven [1])? Ik zal hem spoedig zijne collaties voor Erotianus enz. overzenden, maar weet bijna niet wat ik hem van zijn Hippocrates zeggen moet: want evenals ik hem nooit boos zal kunnen maken, zoude ik hem niet gaarne willen bedroeven, en voor alles gaat toch de waarheid *τῷ θεῷ καὶ Ἀριστοτέλει φίλη*, zegt Simplicius. Konde ik hem maar doen gevoelen dat alle knappe critici *cunctando restituunt rem.* Ik zal er nog eens over moeten nadenken.

In afwachting van uw antwoord op mijn laatsten brief en niets willende verzuimen om te ontdekken of er nog iets van belang voor mij te Parijs te doen kon vallen, heb ik er den Hr. Miller over geraadpleegd, die, hoe onbevoegd ook voor de

1) De titel van het werk is: *HIPPOCRATIS liber de victus ratione in morbis acutis.* In den „lieven en somtijds zeer naïeven" brief aan Cobet, die de voorrede uitmaakt, staan deze woorden: *„Quippe id in votis est, ut aliquando Hippocratem et Aretaeum edam; quod ut probabili ratione postea facere liceat, mihi quidem eiusmodi velitatione nunc opus esse sentio".*

rest, toch omtrent den inhoud en de waarde der codices wel onderricht zijn konde. De goede Hr. Miller is niet verwaand, maar hij heeft de eigenschap, welke ik reeds bij eene menigte Franschen meen te hebben opgemerkt: al wat zij zijn en weten is altijd in hunne eigene oogen relatief, *et ils se posent en Bentlei's pour les uns, et sont ridiculement modestes pour les autres.* Zoo lang zij wanen πλεονεκτεῖν of liever κρείττους εἶναι, weten zij alles en spreken rad en uitvoerig over alles, maar bemerken zij of vermoeden zij slechts dat zij de zwakste zijn, dan is hun eenige doel om.... (indien men uit de biljartkamer eene *metaphora* mag ontleenen) op welaf te spelen. Zoo is Letronne voor de meesten een groot man zonder wederga, maar voor Dübner *un écolier.* Voor Dübner! Onze goede Miller, om op hem terug te komen, doet ook zoo, en verhaalde mij, toen ik *de bonne foi* hem inlichtingen vroeg omtrent zaken die mij volkomen onbekend waren en waaronder hij leefde, dat hij eigenlijk niets wist, en ook geen philoloog was enz. enz.; dus dat hij misschien wat palaeographie kennen mocht, maar verder in de Grieksche literatuur een vreemdeling was enz. enz.; dus dat hij over de waarde van varianten en codices bijna in 't geheel niet durfde oordeelen; dat wat de *Anecdota* betrof, er niet gemakkelijk iets zoude gevonden worden, dat veel beter was dan »*les drogues*" — ik geef u zijn eigen woord — van Boissonade, Cramer en hemzelven. Ik was niet verwonderd over de nederigheid van mijn goeden Miller, om bovengemelde reden, evenmin als het mij zoude verwonderen indien hij kort daarop met een ander op een geheel anderen toon sprak περὶ τῶν αὐτῶν. Maar dit ligt nu eenmaal zoo in het karakter van deze menschen, en, hoewel zij nooit eigenlijk verwaand of valsch zijn, zoude men het er licht voor kunnen houden. Echter maakt zulk een karakter geen aangenamen indruk, en men leert niets van zulke menschen, zoodat ik ook thans niet verder gekomen was.

Geheel anders is mijn goede Tischendorf, in wiens plaats ik thans wel zoude willen zijn; maar ofschoon het mij nu niet zal te beurt vallen, hoop ik dat ik na mijne taak vervuld te hebben veel wijzer en beter en in één woord *te dignior* tot u zal wederkeeren.

Vale, vir clarissime.

14.

Parijs, 10 Juli 1841.

Vir Clarissime!

Ik haast mij uwen brief te beantwoorden en ik zal trachten u zoo duidelijk mogelijk op te geven, hetgeen ik in mijnen brief aan den Heer Den Tex of te onbepaald of in 't geheel niet opgegeven heb. — Wederom gevoel ik mij bij het aanroeren van zulke zaken bedremmeld, verlegen: de woorden komen mij niet in de gedachte en schikken zich niet, en de onbepaaldste zijn mij de liefste. Maar ik zal doen hetgeen gij mij verzoekt.

Ik heb een credietbrief tot 1500 franken, waarvan ik maandelijks *f* 100 (210 fr.) te ontvangen had. Eenigen tijd geleden heb ik van deze 1500 fr. de laatste 200 afgehaald. De bankier berichtte mij bij die gelegenheid, dat hij order bekomen had van Amsterdam om mij opnieuw uit te betalen hetgeen ik hem vragen zoude. Deze attentie van den kant van den Hr. Van Hall was mij alleraangenaamst en ik ben er erkentelijk voor. Ik meende echter van dit nieuwe crediet geen gebruik te maken, voordat ik antwoord uit Amsterdam zou ontvangen hebben. Ik heb dit echter niet kunnen doen, maar in 't begin dezer maand eene som van 250 fr. op mijn nieuwen credietbrief ontvangen. Om Parijs te kunnen verlaten zal ik hierbij nog noodig hebben eene som van ongeveer evenveel (250 fr.). Ik zal zekerlijk niet veel minder daartoe behoeven, omdat ik de toebereidselen tot mijne reis schat op 25 fr. slechts, waarvan er 10 alleen voor het viseeren van mijn pas *au Ministère Guizot* afgeperst worden.

Ik heb dus in acht maanden tijds, in plaats van 1680 franken (8 × 210), in Parijs noodig gehad ongeveer 2000 fr. (8 × 250) en dus door elkander gerekend maandelijks 40 franken meer dan mij was toegelegd.

Voor mijne reis naar Turin zal ik noodig hebben (dit zal ik zoo aanstonds aan de *messagerie* vernemen en invullen)[1]: dit herinnert mij u te vragen om eenige inlichtingen

1) Later is ingevuld:

d'ici à Lyon	67
de Lyon à Turin	63
	130 *francs.*

en raadgevingen over de beste wijze om die reis af te leggen.

In de derde plaats vraagt gij mij, wat ik verder per maand verlang en noodig reken. Ik geloof dat ik deze vraag niet bepaald kan beantwoorden. In vele plaatsen van Italië, vooral in Venetië, zal ik waarschijnlijk van mijne *f* 100 's maands nog iets overhouden. Mijne kamer kost mij hier 36 franken per maand: ik zal daar voor 13 fr. veel beter en fatsoenlijker wonen, en al het overige is in die zelfde mate goedkooper. Te Rome en te Weenen verwacht ik hetzelfde; van Turin, Milaan en Florence weet ik niets met zekerheid, maar veronderstel dat het daar zekerlijk niet zoo duur zal zijn als hier. In al die plaatsen heb ik dus niet meer noodig.

Maar er is iets dat ik u hierbij vragen moet: iets te Parijs misschien van geen gewicht, maar wellicht veel gewichtiger elders. In welke hoedanigheid vertoon ik mij aan de verschillende personen, die ik buitenslands ontmoet hetzij als hoofden der Bibliotheken, hetzij in elke andere betrekking? Wanneer ik als een eenvoudig Hollandsch student bij hen verschijn, is er niets in de *tenuitas* mijner levenswijze, dat hen kan verwonderen, maar wanneer ik mij voordoe als door het Kon. Nederl. Instituut met eene eervolle en moeielijke taak bekleed (hetgeen bij sommigen noodzakelijk wezen zal), zal dan diezelfde *tenuitas* mij niet bij sommigen allernadeeligst wezen? en zal niet een gedeelte hiervan op het Instituut zelf nederkomen? Ik had hier door de liberaliteit der Franschen, die sedert François I ingevoerd naderhand niet meer kon ingetrokken worden, de hulp van niemand noodig om al wat ik verlangde te bekomen. De omgang met Fransche philologen, die ik veracht, had niets bekoorlijks voor mij: ware zulks het geval niet geweest, ik zoude waarschijnlijk niet zijn geslaagd. Het grieft mij hierover te spreken en ik zal er niets meer bijvoegen.

Omdat ik gewoon ben, *vir clarissime*, geen mijner gedachten voor u te verbergen, zal ik u openhartig nog iets melden, dat mij op het hart ligt en mij kwelt. En toch is het een woord uit uwen brief, dat weder een bewijs is van uwe genegenheid jegens mij. Gij hebt deze inlichtingen noodig om mijne zaak te bepleiten, zegt gij. Dit woord gaat mij door het hart. Moet ik dan verontschuldigd en verdedigd worden, dacht ik,

en wat kan ik hebben verzuimd of misdreven, dat er voor mij gepleit worden moet? Waarlijk ik wenschte wel dat een ander, onverschillig wie, die de helft van dit alles met mij gedeeld had, eens mocht beslissen. Het is ook geene onbeduidende phrase, waarin ik den Heer Den Tex gezegd heb, dat ik bereid ben aan elk ander mijne taak af te staan [1]). — Ik gevoel dat dit alles mij te onaangenaam aandoet om zoo voort te gaan. Ik leg een oogenblik de pen neder.

De weemoedige stemming, waarin ik mij thans bevind, wordt vooral veroorzaakt door eene ongesteldheid, die niet het minste gevaar, maar veel last en hindernis teweeg brengt. Sedert eenige dagen foltert mij eene soort van koliek, die naar ik hoop spoedig wijken zal, maar mij terneerdrukt, juist op het oogenblik dat ik de meeste opgeruimdheid behoefde. Mijn geheele leven is tot heden toe, ik moet het dankbaar erkennen, eene reeks van genoegens geweest: alleen nu en dan verbitterd door de blinde godheid, tot wien ik zeggen mag met het *scolium*: διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἐν ἀνθρώποις κάκ' ἐστιν. In spijt hiervan kan ik mij niet dankbaar genoeg gevoelen voor al de voorrechten en al het geluk dat mij wedervaren is: ik schaam mij dus dat ik mij door oneindig kleinere tegenspoeden laat ontmoedigen. Ik verzoek u dringend bij het lezen van dezen brief den invloed van die spoedig voorbijgaande ἀνανδρία niet te miskennen: gij zult mij, hoop ik, nog altijd genoeg oordeel toekennen om nooit te vergeten dat honderd dergelijke verdrietigheden, en misschien later weder andere, niet kunnen opwegen tegen het groote voorrecht, dat ik U in mijn leven ontmoet heb en uwe vriendschap heb verworven.

---

1) In zijn schrijven aan Prof. Den Tex, secretaris van het Koninkl. Instituut, van 11 Juli 1841, waarop Cobet in den aanvang van dezen brief doelt, en dat over hetzelfde onderwerp handelde, had hij ten slotte gezegd:

„Er blijft mij dus niet anders over dan UEd. van dit alles kennis te geven, met verzoek deze onvoorziene omstandigheid aan de Classe mede te deelen. Ten gevolge hiervan reken ik het voor mijne plicht de Classe te verzekeren dat, wanneer er iemand mocht gevonden worden, die, door eigen middelen daartoe in staat, deze eervolle taak *minori dispendio* wilde op zich nemen, ik volkomen bereid ben, hem al mijne papieren en subsidie over te geven met al de inlichtingen welke hij zou kunnen verlangen, en zelf onmiddelijk terug te keeren, evenals ik bereid ben in het tegenovergestelde geval niets te verzuimen om mijne taak te volbrengen".

15.

Parijs, 12 Juli 1841.

Vir Clarissime!

Hiernevens twee brieven, welke ik gistermorgen *non eodem animo* geschreven heb: voor eenige dagen heb ik over mijn *Palimpsest* geschreven aan Prof. Karsten, met verzoek om u dien brief mede te deelen. Tot mijne groote blijdschap ontving ik uwen laatsten en gevolg: ik ben er altijd verscheidene dagen over verheugd. Ik zal niet langer dan noodig is hier blijven. Ik ben verontwaardigd dat de Hr. L. [1]) heeft durven antwoorden: het kan met geen ander doel gedaan zijn dan om door eenig geschreeuw in de oogen van onkundigen het aanzien weder te krijgen, dat hij bij de deskundigen verbeurd heeft. Daarom streelt zijne goedkeuring mijne eigenliefde niet. Niet veel meer heeft mijne *modestia* te lijden gehad van M. de Sinner, die mij is komen zeggen dat hij bezig is mij eene eerzuil op te richten. Ik meende hem te antwoorden: *vous me faites trop d'honneur*, *jamais je ne pourrai vous le rendre.* Maar ἔδακον τὴν κακὴν γλῶσσαν. Hij maakt eene editie van de *Memorabilia.* Zonder te lachen zeide ik hem, dat het tijd was, omdat behalve Ruhnkenius en Valckenaer niemand iets goeds aan de *Memorabilia* gedaan had. Hij moest bekennen dat hij dat waarschijnlijk ook niet doen zoude, en dat het m a a r voor de scholen was: zoodat mijne eerzuil zoo wat neerkomt op *ut pueris placeam.* Welk een onkundig schepsel is die M. de Sinner! ge-

---

1) Dr. Joannes Lenting, sedert 21 Mei 1841 Hoogleeraar te Groningen. In 1839 verschenen van hem *Observationes criticae in Aristophanis comici fabulas.* Dit boek werd door Bake aangekondigd in de Gids van 1840, n°. 8. Bake had in de *Observationes* „uiterst weinig gevonden, wat men als eene gewenschte bijdrage tot het wèl verstaan van Aristophanes zou kunnen beschouwen”. Ook de vorm en de Latiniteit lieten, naar zijn oordeel, veel te wenschen over. Hierop verdedigde zich Lenting in een uitvoerig antwoord, waarvan de voorrede gedagteekend is 9 Juni 1841. Op blz. 130 staat de „goedkeuring, die Cobet's eigenliefde niet streelt”. Zij bevat o. a. deze woorden: „dat een zoodanige geest bij een zoo vasten toeleg, eene zoo uitgebreide kunde, en eene zoo zeldzame gelegenheid, als zich voor hem heeft opgedaan, te zijner tijd allerkostbaarste vruchten moet opleveren”.

lukkig dat ik hem niet dan zeer zelden ontmoet. Nochtans is hij in een zekeren kring weer *un grand helléniste!*

Het is niet onmogelijk, *vir clarissime*, dat de Hr. Tischendorf u eenige ongerustheid om mijnentwille veroorzake, door u te zeggen dat ik hem wel eens geklaagd heb over pijn aan de oogen, vooral des avonds. Ik heb vergeten hem dit te verbieden vóor zijn vertrek, en daarom haast ik mij om u in dit geval gerust te stellen. Het heeft zeer weinig of niets te beduiden en verhindert mij alleen des avonds lang te werken, hetgeen ook niet noodzakelijk is, omdat de dag zeer vroegtijdig begint; op reis zal het wel geheel ophouden. Ik heb u niets hieromtrent geschreven, omdat men zich altijd een te groot denkbeeld van zulke kleinigheden maakt. Indien het ongeluk wilde dat eene ernstigere ongesteldheid mij trof, zoude ik het u onmiddellijk laten weten, maar *Deus averruncet.*

Bijna al de brieven die ik het laatst door u ontvangen heb waren in eene zeer vroolijke stemming geschreven, door een nieuwen Candidaat, Doctorandus en Doctor in de letteren. Zij zijn onuitputtelijk in het beschrijven van de minzaamheid, waarmede de Heeren Bake en Peerlkamp hen hebben behandeld. Het is een lust om te zien hoe getroffen al die brave jongens erdoor zijn. Ds. Van den Berg brengt met al de zijnen eene vroolijke vacantie door.... omdat Prof. Peerlkamp zijn zoon geprezen heeft om zijne a p p l i c a t i e. Welk een verschil van karakter bij de egoïsten, waaronder ik thans leef.

Vale, vir clarissime, meque ama.

16.

Parijs 27 Juli 1841.

Vir Clarissime!

Men kan iemand die, zonder op den duur week of lafhartig te zijn, eens den moed verliest, niet beter opwekken, dunkt mij, dan door eene geestigheid of eene spotternij ἢ ἀμφοῖν. Zulk eene uitwerking heeft uw laatste brief op mij gemaakt: *οὐ πεσών γε κείσομαι*, en ik ben thans weder als de ϛρατηγός naar het hart van Archilochus *ἀσφαλέως βεβηκώς.*

Deze blijde stemming en de heerlijke morgenstond (want sedert gisteren is de zon terug) zouden mij zoo lichtelijk *ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα*, ten minste in getal, doen in de pen komen, maar ik zal er op passen, en vooreerst u op eenige punten antwoorden. Het is reeds een geruimen tijd geleden, dat ik Prof. Karsten geschreven heb over mijn *Palimpsest*, met verzoek u dien brief mede te deelen. Indien bij toeval dit bericht is verloren geraakt (waaraan ik echter zeer twijfel), zal ik het u opnieuw toezenden. Deze korte opgave, gevoegd bij mijn eersten brief aan Prof. Karsten, bevat ten naastebij hetgeen gij mij raadt u te schrijven: namelijk een rapport mijner werkzaamheden en de resultaten ervan. Gij bezit eene opgave van de codices van Simplicius te Parijs; behalve deze heb ik hier gevonden een *Palimpsest* van de *Categoriae*, een codex van de *commentarii περὶ οὐρανοῦ* (N. 16. Suppl. Catal.) en een codex zonder nommer van de *commentarii in Epictetum*. Ik heb ze alle nagezien, en vertrouw vrij zeker dat ik geen groot *spicilegium* over het hoofd gezien of verwaarloosd heb.

Intusschen heb ik hier mijn ambacht geleerd: ik kan thans vrijwel met Grieksche codices terecht. Geen streepje of punt ontgaat mijne aandacht, en ik zoude bijna al de *siglae* en *compendia* uit het hoofd kunnen nateekenen enz. Ik heb onder dat alles (zooals ik u reeds geschreven heb) geene groote gedachte omtrent verreweg de meeste codices opgevat. Oude eerwaardige *membranae* brengen, zoo goed als de andere, allerlei dwaasheden voor den dag en de doorslaandste blijken van gebrek aan gezond verstand, oordeel en taalkennis. De *Lexica Segueriana* liggen voor mij (Coisl. N°. 345. sec. X) en zouden mij hiervan duizenden voorbeelden opleveren. Ik zal u liever een fragment van Aristophanes aanwijzen uit de Δαιταλῆς [1]). *Tί ὑποτεκμαίρει καὶ κακῶς ἄνδρας λέγεις* Καλοκἀγαθεῖν (*sic malim pro -ίαν*) *ἀσκοῦντας*. Verontwaardigd over dit schandelijk bederven van de verstandige Attische taal, roept de brave vader uit: *οἴμ', ὦ Θρασύμαχε, Tίς τοῦτο τῶν ξυνηγόρων τερύεται*, zeggen al de codices. Dit beduidt zekerlijk niets, maar is toch altijd nog

1) Blaydes vol. I p. 110; Th. Kock *Com. Att. Fragm.* vol. I p. 439. Vgl. *Mnem.* V p. 197 (*Nov. Lectt.* p. 177).

beter dan hetgeen Dindorf wil: *γηρύεται*, hetgeen zekerlijk wel het bespottelijkste woord is, dat in dit verband kon uitgedacht worden in het strenge proza van den braven Athener. Ik twijfel zeer of zelfs *γηρύομαι* wel Grieksch is, terwijl ik nooit anders dan *γηρύειν* gelezen heb. *῎Ακραντα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον* [1]). *Fallor*, want in de Hippolytus staat *οὐ μὴ παρ' ὄχλῳ τάδε Γηρύσει* [2]). Kan men er wel aan twijfelen dat Aristophanes *τερατεύεται* geschreven heeft? ik geloof dat gij zult zeggen »neen". Ergo zult gij ook toestemmen dat duizend codices niets beteekenen, wanneer hunne lezingen den toets van taalkennis en gezond verstand niet kunnen doorstaan; en omgekeerd, dat deze tegen al de handschriften der wereld opwegen. Prof. Bake heeft mij eens laten zien eene emendatie van G. Canter op de *Hercules Furens*. Er wordt gesproken van eene groote ramp: hij (Euripides) zegt ervan: *'Ακανθέων τις εἶπαθ' οἱ κατασένοι*, maar Canter las liever: *ἆ κἂν θεῶν τις, εἰ πάθοι, κατασένοι* [3]). Zoude het wel noodzakelijk zijn de codices van Euripides door te snuffelen om te zien of hij gelijk heeft gehad? *'Αλλὰ τίη μοι ταῦτα φίλος διελέξατο θυμός*; waarom geef ik u een voorbeeld van eene zaak, die ik vooral van u geleerd heb? Waarom niet regelrecht op de zaak aan, waarop ik komen wilde?

Dewijl er toch zoovele slechte codices zijn en zoovele schandelijke fouten zelfs in de allerbeste gevonden worden, terwijl men op duizend plaatsen zonder codices de ware lezing ontwijfelbaar zeker terugvindt, waartoe met groot tijdverlies en misschien nog grooter verveling al die prullen opgeschreven? Ware het niet oneindig verkieslijker eene keuze te doen *ex hoc sterquilinio*, vooreerst van de beste codices en daarna van die lezingen welke eenige waarde hebben; en wanneer men b. v. in plaats van *ὅτε ξυμπρῶτ' ἐφύοντο* in een *Hexameter* vindt in zijn codex *ξυμπρώταις ἐφύοντο* (Gaisf. *Poët. Gr. min.* III. p. 285. Lips. 1823) medelijden te hebben met den onnoozelen hals, die van een *apostrophus* en een *spiritus* een *compendium* maakte, maar er zich zoo weinig om te bekommeren als om

---

1) Pind. *Olymp.* II. 156 (Bergk.).

2) vs. 213. Zie Guilielmi Canteri *Novarum Lectionum libri octo,* edit. tert. p. 310.

3) vs. 115.

eene drukfout in eene Amsterdamsche courant. Wat baat het, vooral wanneer men bedorven syllaben voor Grieksche woorden erdoor krijgt, of men de varianten opteekent, waarin αι en ε, η en ι, ω en ο, υ en οι enz. enz. enz. verward zijn? Immers niets hoegenaamd. Ik ben thans goed met Simplicius bekend en loop zeer weinig gevaar om een goeden codex aan te zien voor een slechten en omgekeerd; ik zal mij ook niet zeer gemakkelijk bedriegen in hetgeen er staat, en van eene menigte verkeerde lezingen doorzie ik terstond den oorsprong [1]). (NB. dit zoude ik zoo niet aan iedereen willen zeggen, want onkundigen zouden mij voor een verwaand creatuur houden). Zoude het dus niet in alle opzichten verkieslijker zijn, dat ik uit de codices van Simplicius alleen het goede en deugdelijke excerpeerde, en de schrijffouten enz. niet ontrukte aan de vergetelheid, welke zij zoo volkomen verdienen? Ik spreek thans van den tekst van Simplicius zelven: van de plaatsen door hem bewaard zoude ik natuurlijk uit alle goede codices alle varianten excerpeeren.

Behalve het verstandige van deze methode is er nog eene *πειθανάγκη*. Acht maanden lang heeft mij Parijs beziggehouden, waar mijne codices bij mij woonden. In Italië zullen mij dagelijks slechts een bepaald getal uren vergund worden. Ik zoude nimmer aan een einde komen. Turin bezit twee codices van Simplicius, de een *περὶ οὐνοῦ*, in alle opzichten slechter dan mijne beide Parisini. Gij hebt misschien nog bij de hand het boekje van Peyron: in de eerste plaats de beste, pag. 5, staan in de codices Parisini de ware lezingen, door Peyron zelf gevonden, met eenige andere, die elk ander zou gevonden hebben: b. v. *ἐὰν ἐπιβάλλῃ τις τὸ ἄνω ϛόμιον, ὡς μὴ εἰσιέναι (τὸ ὕδωρ)*. Behoefde men wel naar Parijs te gaan om te lezen

1) Met een oogopslag ziet men de bevestiging van deze verklaring, in verband met die van blz. 85, uit den *Index palaeographicus*, die een belangrijk gedeelte uitmaakt van de voortreffelijke *Indices*, door Dr. J. Rutgers vervaardigd op Voll. II—VII van de *Mnemosyne* (*Var. Lectt.* p. 1—169, *Nov. Lectt.* geheel). Vgl. *Syllabus errorum, qui in codicibus Graecis vulgo circumferuntur necdum apud Strabonem correcti sunt. Mnemos.* XV (Nova Series vol. IV) p. 213—230 (*Miscell. Crit.* p. 206 sqq.). Vgl. ook *ad Libanium*, *Miscell. Crit.* p. 138 sqq., en de Praefatio voor de *Collectunea critica* p. v en vi.

ἐπιλάβῃ, en zijt gij er zekerder van, nu ik u zeg dat het in mijn goeden codex staat, dan gij het zoudt geweest zijn bij het eerste lezen dezer woorden? Zelfs Lenting [1]) zou het voor een drukfout houden, indien er stond in de Oratores καί μοι ἐπί-βαλε τὸ ὕδωρ, en wat behoef ik dus naar Turin te gaan om de lezing ἐπιβάλλῃ te excerpeeren. De tweede Turinsche codex bevat de *commentarii* εἰς τὴν φυσικὴν ἀκρόασιν en heeft mede zeer weinig te beduiden, volgens de excerpten van Peyron.

Wanneer gij deze wijze van collationneeren goedkeurt, zal Turin mij niet lang ophouden: ik zal met meer vrucht en spoediger werken: maar met meerder moeite, want ik heb ondervonden hoe afmattend het is van elke variant weer achtereen de waarde te wegen. Maar deze zwarigheid is gering of liever minder dan niets in Italië. Ik verlang niets liever dan voor u en Hamaker iets goeds te vinden of in 't algemeen iets voor u te kunnen doen. *Tuum — quod optes explorare labor*, ik meen het nog ruim zoo goed als Aeolus.

Prof. Reinwardt is in welstand hier aangekomen en van de vermoeienis der reis hersteld, even als al de zijnen. Ik spits mij op de conversatie van Juffrouw Reinwardt. Ik ben dus gewaarschuwd. πρότερος ἐσεῖδον.

Ik heb uw Proza met bijzondere aandacht doorgelezen: deze lectuur heeft mij eene groote menigte denkbeelden voor den geest gebracht, waaruit ik mij nog geen klaar geheel vormen kan; ik moet er nog eens over nadenken en ik moet het boekje ook nog eens overlezen. Ik heb intusschen een nieuw soort van poëzie leeren kennen: hetgeen gij schrijft blz. 14. 15. kan, dunkt mij, op weinig onderwerpen beter toegepast worden dan op dat van Torquato Tasso. Ik heb nooit de waarheid en de geschiedenis *plus cavalièrement* zien behandelen. B. v. in het tweede boek, couplet 89, heb ik een *caput* van Livius ontdekt. *Indi il suo manto per lo lembo prese Curvollo e fenne un seno; .... E guerra e pace en questo sen t'apporto: Tua sia l'elezione* etc. [2]). Zijne karakters en al de rest wijkt evenzeer af van hetgeen waar is. Maar *basta.*

---

1) Zie blz. 83.

2) Liv. XXI. 18: *Tum Romanus sinu ex toga facto „Hic", inquit, „vobis bellum et pacem portamus; utrum placet, sumite."*

Zoodra ik uit Amsterdam berichten zal hebben ontvangen, verlaat ik Parijs.

Vale, vir clarissime, meque ama.

Vele groeten s. v. p. aan Prof. Bake. Ik zal Prof. Peerlkamp schrijven vóór mijn vertrek.

17.

Parijs, 8 Aug. 1841.

Vir Clarissime!

Nog eenige uren en ik verlaat Parijs, met meer leedwezen dan ik ooit te voren zoude verwacht hebben; ik vertrek eenige dagen later dan ik gewild had, ten gevolge van eene onpasselijkheid, die, hoe gering ook, mij tegen het reizen deed opzien: eene hevige verkoudheid heeft mij bij de borst gegrepen: van dag tot dag zag ik mijne beterschap te gemoet, maar ging meer achterwaarts dan voorwaarts. Ik kan het u zonder lachen niet schrijven, maar ik moet bekennen niet veel beter te zijn dan die philosoof bij Horatius, die een groote held was, *nisi quum pituita molesta est.* Het maken van toebereidselen, afscheid nemen, inpakken enz. heeft mij nog meer uit het veld geslagen. Ik heb zoo even mijne papieren en boeken goed ingepakt (het uitzoeken der brieven die al of niet moesten bewaard worden, of liever van die welke men verlangt te bewaren, is eene zeer aandoenlijke bezigheid), en ik kan thans niet in koelen bloede denken of schrijven. Er zijn toch zeker eenige zaken, waarover ik u nog uit Parijs met een woord schrijven wil: de rest zal ik u kalm en bedaard uit Turin melden. — Ik heb Prof. Bake toegezonden de papieren, waarover ik u geschreven heb. — Ik zal (*je n'ai plus la tête à moi*) Janssen [1]) zijne berichten door Dübner toezenden. — Uit Turin zal ik Prof. Peerlkamp en Ermerins schrijven. — Ik dank u voor uwen brief aan den Hr. Heldewier: ik heb hier zooveel goeds van hem vernomen, dat mijn eerste werk zal zijn hem te be-

1) L. J. F. Janssen (1806—1868), conservator aan het Museum van Oudheden te Leiden.

zoeken. — Ik heb uit Parijs vele recommandatiebrieven bekomen, NB. ook van menschen die mij niet kenden. — Ik heb op mijnen credietbrief in geld ontvangen zeshonderd franken en voor het overschot een credietbrief op Turin gevraagd: deze manier is de eenvoudigste.

Reeds lang geleden heb ik den ingeslotenen geschreven; eerst nu kan ik hem verzenden. Mijn vriend Hamaker zal vriendelijk genoeg zijn hem aan Menzel of Hirschig te brengen, die hem wel aan zijn adres zullen bezorgen. *Vale, vir clarissime;* mijne hartelijke groete aan Prof. Bake en Peerlkamp.

Prof. Reinwardt en de zijnen vermaken zich volop te Parijs. Juffrouw Reinwardt zal u bij hare terugkomst wel iets vertellen van den 29 Juli.

Iterum vale, vir clarissime.

c.

Parijs Aug. 1841.

Amicissime Menzel!

Ik zal toch Parijs niet verlaten zonder u ten minste eenige weinige regels te schrijven, hoewel in haast en wat nog erger is zonder bepaald onderwerp. Niets dat ons beider waardig is, is mij sedert lang voorgekomen: *les jours se suivent et se ressemblent*: en verder allerlei onbeduidendheden. Julifeesten, vuurwerken, illuminaties enz. Een aangenaam gekeuvel had mij lang in de Champs Elysées teruggehouden: het was bijna middernacht. Verre weg de meeste Parijzenaars sliepen reeds (zelfs de Julifeesten deden geen kwaad aan hunne twee goede gewoonten: matig drinken en vroeg scheiden). De illuminatie was geeindigd; van elk duizendtal lampions brandde er nog een of twee: het tooverpaleis was in een morsigen boel veranderd. Dit trof mij zeer, en diep hierover nadenkende stapte ik de Place de la Concorde over. Hoevele illuminaties komen ons niet in het leven voor: alle laten spoedig alleen zulk een morsig overschot achter. Deugd en wetenschap alleen zijn eeuwige lichten, waarvan de glans niet bedriegelijk is en nooit in walm of duisternis verkeert. Dat weet iedereen, en bijna niemand doet het in zijn gedrag blijken. Wij hebben toch een hoog toppunt van beschaving bereikt, en de mensch is zooveel mogelijk verfijnd en veredeld, zeggen de lieden. Het zal wel zoo zijn, maar van tijd tot tijd zou men denken dat die beschaving kwaad sticht. Eigenbelang en ontucht zijn zoowat de voornaamste gebreken van de geestige, smaakvolle, verlichte en beschaafde Franschen. Deze beide

ondeugden worden trouwens zoo verfijnd en verfraaid, dat zij binnen vijftig jaren grooten kans hebben om in de rij der deugden te worden opgenomen. Het zijn toch twee leelijke dingen in minder beschaafde landen en kringen, en het is ontwijfelbaar zeker dat zij de ziel bederven en voor het waar geluk tevens blind en onvatbaar maken. Het is ook jammerlijk om te zien, hoe onkundig zij zijn in al wat behoort tot godsdienstige kennis: zij zijn te verstandig om Roomsch te zijn, geheel onbekend met den hervormden Godsdienst en doorvoed met brokken uit Voltaire en vooral Rousseau. Ik heb mij wel eens vermaakt met het redeneeren tegen zulk volk: maar zij zijn het eigenlijk niet waard en niet logisch. Het is waarlijk bedroevend zulk eene groote natie, die zooveel goeds bevat, in zulk eene domheid te zien verkeeren! De beschikkingen der Goddelijke voorzienigheid zijn ondoorgrondelijk. Ik ga nu met een zekeren schrik naar het bijgeloovige, fanatieke Italië: ik ben bij voorraad overtuigd, dat ik daar naast eene walgelijke devotie het verachtelijkste ongeloof en spotternij zal aantreffen. Wij zullen zien. Het is zeer wel mogelijk, dat ik daar zijnde veel meer bewondering en genegenheid voor de Franschen zal opvatten, dan zij mij ooit in hun eigen land hebben ingeboezemd. Elk Franschman gevoelt zijne vrijheid en is er trotsch op, en zal niet dulden, dat die in 't allerminste gekrenkt worden. Er is geen Franschmannetje zoo klein van postuur of van stand, die bij den schijn van beleediging of miskenning niet op zijne beenen gaat staan en zeer nijdig kijkt en niet te bedaren is. De laaghartige Italiaan verkoopt zijne vrouw om een dag in ledigheid te kunnen doorbrengen. Ik ben zeer nieuwsgierig naar de Italiaansche geleerden, ofschoon ik er bitter weinig verwachting omtrent koester. Ik zal het weldra weten: want bijna al mijne toebereidselen zijn gemaakt en over een paar dagen zullen wij de reis aannemen naar Torino. Gij moet weten, dat ik een groot Italiaan geworden ben: het is eene taal om op een achtermiddag te leeren: zoover ik zie, zit er weinig gezond verstand in en geen oprechtheid of fikschheid. *ἦ ὀλίγον οἱ παῖδα ἐοικότα γείνατο Τυδεύς.*

Ik weet niet of ik den tijd heb, Menzel, vóór mijn vertrek om Moquette en Hirschig te antwoorden. Zeg aan laatstgenoemde dat hij de *Epistola critica* van Bast onder mijne boeken zal vinden; dat Bast knap is in palaeographie en kleine grammatica, maar zonder smaak noch fiksche critiek; en dat hij de Alexandrini maar zoeken moet en de noten van Bentley op Callimachus lezen, maar, *εἰ θέλει ἀπύρετος εἶναι* (zegt.... gij weet wel wie), niet die van Ernesti. Zeg hem ook hoe Fritzsche heeft geinterpreteerd *Thesmoph.* vs. 1102, *τί λέγι τῆ Γοργῶ πέρι τὸ γραμματέο σὺ τῆ κεπαλῆ.* misschien is hij het vergeten. Het is schande, Menzel, dat men het niet vroeger gezien heeft. Met een weinig Scythisch was men klaar geweest. De drie eerste personen van het *verbum* ik zeg zijn in het Scythisch deze: *λέγι. λέγι. λέγι* en van het *verbum* ik draag *πέρι. πέρι. πέρι.* de *imperativus* van dat *verbum* *πέρε*, *πέρ'* komt veel voor. Begrijpt gij nu de plaats?

en begrijpt gij nu hoe onnoozel wij waren toen wij πέρι voor eene Scythisch-tragische praepositie aanzagen. Zeg dit vooral aan Hirschig *minor*: het is misschien nuttig voor de vergelijking met het Maleisch.

Ook mijn waarden vriend Moquette zal ik niet kunnen antwoorden. Groet hem van mij en zeg hem dat het zeer moeielijk is hem te antwoorden, omdat hij van al die dingen meer verstand heeft dan ik. Onder andere wat de *digamma* betreft, ik zie er één om de vier maanden. Echter, zoodra ik kan zal ik zijn brief nog eens overlezen en in gemoede alles wat ik grijpen en vangen kan antwoorden.

Ik ben vermoeid van het draven en rondloopen en schikken en pakken en zelfs van het schrijven. *Vale*, mijn waarde vriend, groet al onze vrienden.

18.

Turin 14 Augustus 1841.

Vir Clarissime!

Welvarend en opgeruimd ben ik voor eenige uren hier aangekomen, door de reis meer opgewonden dan vermoeid, zoodat ik veel meer lust gevoel eenige regelen te schrijven dan te rusten. Maandag morgen (3 Aug.) vroeg heb ik Parijs verlaten, onpasselijk en niet zonder eenig leedwezen; maar de schoone natuur en het zachte aangename weder hebben mij hersteld. Men kan niet genoeglijker reizen: ik had tot Lyon eene alleraangenaamste conversatie met jonge Franschen, en met treurigheid namen wij van elkander afscheid. Ik bleef een dag te Lyon om de merkwaardigheden dier stad te zien, en tevens uit te rusten van drie ἀγρυπνίαι, en den volgenden avond (Donderdag) nam ik de reis aan naar Turin: ik had tot gezelschap eene geestige oude dame en haren zoon, student te Turin: wederom vermaakte ik mij uitmuntend; en reeds verrukt door het heuvelachtige vruchtbare gedeelte van Frankrijk, dat van Fontainebleau onafgebroken tot Lyon en verder doorloopt, behoef ik u wel niet te zeggen, hoe Savoye en le mont Cenis mij hebben opgetogen. Vrijdagmorgen vroeg kwamen wij te Pont-Beauvoisin, en vonden even over de brug de *douaniers*. Zij waren vrij vriendelijk en beleefd: alleen mijne boeken versaagden hen. Zij vatten ze aan zooals een boerenjongen eene electriseermachine zou aanpakken, waarvan hij even te voren een schok gekregen

had, of liever zooals de Fransche *douaniers* op de *machine infernale* van Lillycrap vielen. *Tout cela est sujet à caution*, zeide het hoofd der bende, toen de folio's van Simplicius voor den dag kwamen; zoude hij Simplicius gelezen hebben, dacht ik, maar hij bedoelde er iets anders mede, namelijk dit: »wij zullen u al die boeken afnemen en u hier en te Turin er zooveel voor laten betalen als wij maar kunnen" (*). Het is morgen Zondag, en overmorgen feestdag, dus eerst Dinsdag zal ik ze kunnen terughalen. Wij zullen zien wat er aan te doen is. Het overige van onze reis liet niets te wenschen overig, en met blijde gewaarwordingen zijn wij hier aangekomen: ik heb mijne reisgenooten beloofd hen dikwijls te bezoeken, mijn commissionnair doen gelooven dat ik hier meer geweest was, en ben nu *ad interim* geïnstalleerd op een lief kamertje van het hotel Feder, *nella contrada di S. Francesco di Paola*, *qui m'aie en Sa Sainte garde cette nuit*, *car je vais prendre quelque repos.*

Zondag 15 Augustus 1841. — Ik weet niet, *vir clarissime*, of zulks met iedereen het geval is, maar de eerste dagen welke men alleen in eene vreemde stad doorbrengt zijn vervelend. Het is Zondag en doodelijk stil: ik heb eerst wat rondgewandeld en vele schoone ruime straten en pleinen gevonden, de gebouwen meer overladen fraai dan eenvoudig schoon. Welk een contrast met Parijs, het ἄγαλμα van een geducht volk, dat zichzelf bewondert, niet geheel en al zonder reden: hier een popperig, niets beduidend stadje en staatje, visch noch vleesch, lief en aardig onder malkanderen: *nos poma natamus.* Sprekende een ellendig *jargon*, dat men hier Italiaansch noemt, en een ander dat voor Fransch doorgaat. Met wandelen en zitten heb ik den morgen doorgebracht, tot 12 uren. Daarna heb ik een bezoek bij den Hr. Heldewier afgelegd, die mij allerhupst en vriendelijk ontving en mij zeide dat hij mij te Turin verwachtte. Gij herinnert u misschien, *vir clarissime*, dat inder-

(*) Onder andere is men verplicht te betalen *pour le triple inventaire* fr. 0.50, maar het is 9 *sous* waard dien inventaris te lezen. Uit kwaadaardigheid heb ik ze niet geholpen, maar inzage verzocht en glimlachende hardop gelezen. Twee staaltjes: van Gregor. Cor. T. I. staat de opdracht als titel, en over het Proza is als de naam van den schrijver vermeld.

tijd een Hollandsch gouverneur te Turin bij den Hr. Heldewier, de jonge Chusler, op zich wilde nemen den *Commentarius de Coelo* af te schrijven, maar dat men vriendelijk er voor bedankt heeft. Door den Hr. Chusler, dien het mij leed doet hier niet te vinden, is men hier met het Hollandsche plan bekend, en (indien ik mij niet bedrieg) in den waan, dat het onvergefelijk wezen zoude zich de eer van de ontdekking te laten ontrukken door den tekst van Simplicius niet zelf het eerst uit te geven. Ik ben op dit vermoeden gekomen door eene, hoewel zeer onbestemde, mededeeling van den Hr. Heldewier (die in alles min of meer vaag schijnt te zijn); hij zeide mij »dat er iets met den codex van Simplicius gebeurd was" *nescio quid;* alleen meende hij zich te herinneren, dat het plan om den *Commentarius de Coelo* uit te geven opgewarmd was bij het vernemen van een dergelijk plan in Holland. In allen gevalle, ik ben gewapend en weet nu hoe mij hier te gedragen. Zij weten hier niet en kunnen zelfs, meen ik, niet begrijpen, dat hun vermaarde codex geene waarde heeft in vergelijking van den Parijschen en dien van Oxford (A), dien ik heb leeren kennen uit de *Poëtae minores* van Gaisford. Zij kennen hier ook geen Grieksch, want de neef van den Hr. A. Peyron zal waarschijnlijk wel zijn *ἄξιος Κράσσου*, en die is toch bestemd om te doen hetgeen zijn vermaarde oom niet zou kunnen doen zonder zich bespottelijk te maken. Wanneer zij mij dus hier complimenten maken, zal ik hun een schitterend voorbeeld van edelmoedigheid geven en laten hun hunnen codex, evenals Hannibal aan de Tarentijnen hunne goden liet behouden. Er komt bij, dat het thans vooral allergemakkelijkst zoude zijn een voorwendsel te vinden, zonder van die *arrière pensée* iets te laten blijken. De vacantie te Turin en elders begint vandaag, en men zoude mij dus den toegang tot de codices kunnen ontzeggen. Het is daarom, dat ik, terstond na het ontvangen van dit bericht tehuis gekomen, aan den Hr. Peyron twee recommandatiebrieven toezond, ingesloten in een brief met verzoek om een onderhoud met hem vandaag of morgen vóór 12 uren, omdat tegen 1 uur de brieven bij den Hr. Heldewier moeten zijn, die juist morgen een paket naar Holland verzendt. Ik kreeg ten antwoord, dat de Hr. Peyron op zijn buiten was

à 20 *lieues d'içi*, en dat men hem morgen mijn brief zou toezenden. Terstond begaf ik mij naar zijnen broeder en zijne drie neven, vooreerst om mijnen brief terug te halen, daarna om nadere berichten in te winnen. Gekomen in de Contrada di S. Filippo 25. vond ik niemand thuis. Er blijft mij dus niets anders overig dan mij morgen nogmaals geduldig te onderwerpen en Dinsdag den Hr. Gazzera te gaan spreken. Wanneer mijne vermoedens worden bewaarheid en Turin mij of niets of nietswaardige zaken oplevert, vertrek ik oogenblikkelijk naar Milaan, en vind ik daar dezelfde zwarigheden, dan zal ik maar kort en goed naar Florence gaan. Daar zal men mij altijd genoeg te doen geven. Intusschen zal ik niets van dit alles doen zonder uwe voorkennis en goedkeuring.

Hetgeen gij mij schrijft omtrent de wijze van collationneeren verheugt mij zeer. Ik zal noch tijd verspillen, noch er de hand mede lichten: ik beloof het u. Geene goede lezing zal verloren gaan; maar fouten van spelling en uitspraak zal ik u besparen. Vooral in zulk een schrijver, waarvan men *lacunae* pagina's lang uit zijne redeneering en zijn gewonen slenter zou kunnen invullen, evenals in een welbegrepen bewijs van eene meetkundige proportie. Ik zal u uitvoerige stalen van deze methode mededeelen, zoodra ik weder eenige codices onderhanden zal hebben.

Gelukkig hebben mij de *douaniers* mijne papieren laten behouden, en ik heb uwen laatsten brief nog eens met aandacht en aandoening overgelezen. Ja! het is recht hetgeen gij schrijft omtrent het plichtmatige van het achtgeven op geldzaken, en het grieft mij in dit opzicht mijzelven bijna geweld te moeten aandoen, om te doen hetgeen het gezonde oordeel als hoogst belangrijk doet beschouwen. Ik gevoel echter lust om mij — niet te verdedigen of te verontschuldigen — maar de welmeenende en ernstige vraag te beantwoorden: »hoe is het mogelijk dat gij in dat opzicht zoo blind zijt"? Ik houd het voor een gevolg van de precaire omstandigheden, die mij gedurende mijn gansche academieleven hebben gekweld, en gedwongen niet op den dag van gisteren maar op dien van morgen te rekenen, en mij dus een werktuigelijken afschrik van alle boekhouden hebben ingeboezemd, tevens met de gewoonte om alle geld-

zaken ten spoedigste en zelfs te mijnen nadeele af te doen: *tenez et n'en parlez plus.* Dit moet u echter niet doen gelooven, dat ik geen boek houd: integendeel. Wel niet van alle kleinigheden, maar ik sla niets van eenig belang over. Met mijne finantieën is het thans zoo gesteld: gedurende de laatste dagen van mijn verblijf te Parijs heb ik bij mijn bankier fr. 600 ontvangen: 350 in zilver, 250 in goud. Tot den 26 Juli had ik daarvan te betalen fr. 250 (dus te zamen van 26 Nov., dag mijner aankomst te Parijs, tot 26 Juli.... fr. 2000). Van 26 Juli tot 9 Augustus heb ik noodig gehad bijna fr. 97. Mijne reiskosten zijn mij tegengevallen. Tot Turin (76 + 66) 142 fr., overwicht van bagaadje (7 + 8) 15 fr., vertering onder weg en te Lyon fr. 25,30, afpersingen van de *douaniers* bijna fr. 5, te zamen fr. 534, zoodat ik thans eene fortuin te administreeren heb van ruim fr. 60, waarvan mij de *dogana* nog eenige zal afpersen om mijne boeken te lossen. Maar ik heb een credietbrief van ruim fr. 600, en alles zal zich wel schikken.

Ik heb alle redenen om te gelooven dat hier alles veel goedkooper is dan te Parijs: kamerhuur, tafel enz. Bij deze gelegenheid moet ik u iets mededeelen, dat ik u reeds lang heb willen schrijven, omtrent de duurte en goedkoopheid der levenswijze, en tevens een antwoord op hetgeen gij schrijft over de Hollandsche Curtiussen (*quorum non fugio victum, si famam assequor*). Dit alles is zeer gemakkelijk zoolang men alleen tehuis is: ik zal op mijne kamer knollen eten, blij en weltevreden, veel liever dan ananassen; maar om ze te eten met degenen die ze te Parijs gewoonlijk nuttigen, dat stuit mij tegen de borst, liever niets. Men kan te Parijs, zegt men, leven zoo goedkoop als men wil: neen, Prof. Geel, dat is zoo niet, omdat men niet tehuis kan blijven: men kan niet *frère et compagnon* zijn *avec des voituriers et des crocheteurs.* Het is reeds walgelijk genoeg met schepsels zonder heldere begrippen, zonder smaak noch kennis, zonder geloof aan waarheid noch deugd samen te zijn zoodra men zijne stille kamer verlaten heeft: men heeft behoefte aan menschen die ten minste een beschaafd voorkomen en manieren hebben en ten minste in hunne taal en gesprekken eenigen adel van ziel doen vermoeden. Zelfs bij dezen openbaart zich zoo spoedig te Parijs vuig

eigenbelang of eene walgelijke onkuischheid en zedenbederf. Dio Chrysostomus zegt ergens, om de philosophen op te hemelen, dat men een goed φιλόλογος kan wezen, en toch ἑταίραις καὶ ποτοῖς συνεῖναι, maar ik geloof er niets van [1]). *Rem mihi Socraticae possunt ostendere chartae.* Ik wil u niets vertellen van hetgeen ik ervan te Parijs gehoord en gezien heb (het woord gezien niet letterlijk opgevat).

16 Augustus 1841. — Deze brief, *vir clarissime*, zal heden morgen vertrekken omdat er juist heden een pak brieven naar Holland gaat, en dus kan ik u noch het pertinente bericht over de wijze waarop ik mij heb ingericht, noch mijn adres opgeven. Ik heb met leedwezen bespeurd, dat in spijt van de welwillendheid van den Hr. Heldewier de correspondentie per legatie vooral hier zeer belemmerd wezen zal. Ik zal u toch oogenblikkelijk alles wat van eenig belang is doen weten. Morgen zal ik weten waar ik mij aan te houden heb omtrent de codices van Simplicius, en dus morgen eerst zal ik mijn huishouden op een vasten voet kunnen brengen; mij dunkt dat het wel het verstandigste zal zijn, indien ik iets van groot belang voor de zaak verneem en er éenig *periculum in mora* is, u mijnen volgenden brief maar met de gewone post toe te zenden. *Vale*, *vir clarissime.*

Mijne hartelijke groete s. v. p. aan Prof. Bake en Peerlkamp, aan Hamaker en Kappeyne van de Coppello.

d.

Turin 16 Aug. 1841.

Amici Amicissimi!

Niets anders te doen te hebben dan te schrijven en niet te weten wat men schrijven zal is een moeielijk geval, waarin ik mij helaas thans bevind. Ik zal u ten minste schrijven dat ik volmaakt gezond ben, en opgeruimd en blij hier na eene allergenoegelijkste reis ben aangekomen. *Bone Deus*! wat is dat Savoye verrukkelijk schoon en die Alpen! Nooit zal ik den Mont Cénis vergeten. Maar ik kan u alleen aanraden hier heen te komen, om het te zien. Het is onmogelijk er zich anders een denkbeeld van te maken, van die bergen, rotsen, valeien enz. Ik was buiten mij zelven van opgetogenheid; nauwelijks gingen wij weder naar boven of ik

1) Orat. LXX.

vloog het portier uit en draafde vooruit: ik behoef u niet te zeggen dat ik wat eene beweging maakte, maar ik ben ook in geen jaar zoo opgewonden geweest en ik was die beide dagen onvermoeibaar, tot groote verbazing mijner medereizigers. Zij zagen mij aan voor een Franschman, en ik heb veel moeite gehad om hun aan het verstand te brengen dat ik was een Hollander: een land dat zij trouwens de eer niet hadden goed te kennen. Het is koddig te zien en op te letten, wat elk vreemdeling zich van Holland poogt te herinneren om de conversatie een oogenblik over dat onderwerp levendig te houden. De Franschen weten er drie dingen van: 1. dat er vele moerassen zijn; 2. dat er veel handel gedreven wordt; 3. dat er bijna alles van kaas is. NB. het is onbegrijpelijk zooals de 72 dorpen van den Biesbosch bekend zijn. Ik heb overal de eer van mijn land roemrijk gehandhaafd en mij vermaakt met het goede van ons vaderland te doen contrasteeren met de gebreken van het land waartoe mijne reisgenooten behoorden. Kuischheid tegen zedenbederf, grondige kennis tegen eene praatzuchtige oppervlakkigheid, algemeene kennis tegen eene bekrompene eenzijdigheid, standvastigheid en kalmte tegen lichtzinnigheid en windmakerij enz. enz., en roemvol kwam ik altijd van deze debatten af. Op eenigen afstand van Parijs, bij het uitstappen om tegen eene hoogte op te klimmen, vond ik een heer van 30 jaren ongeveer oud, zeer eenvoudig gekleed, met wien ik een gesprek aanknoopte. Wij bewonderden samen de schilderachtige landstreek (het was te Fontainebleau) en hij bemerkte dat ik voor het eerst van mijn leven in deze streken kwam. Hij vroeg mij of ik dan geen Franschman was. Ik liet hem mijn vaderland raden, hij kon het niet ontdekken. Wij wandelden verder en gestreeld dat zijn land mij zoo bekoorde, riep hij uit: *en vérité, M., il faut devenir Français*.... *Que Dieu m'en préserve*, antwoordde ik met veel vuur, tot verbazing van mijn braven man, die mij vroeg, waarom mij die gedachte zoo verontwaardigde. In plaats van te antwoorden vroeg ik hem of hij gestudeerd had (NB. dat vraagt men gerust aan elk beschaafd Parijzenaar. Zij antwoorden altijd ja). Hij werd zeer opmerkzaam en antwoordde ja, met een nadruk die mij trof. Ik zeide hem toen ronduit, waarom ik geen Franschman wilde wezen, maar liever tot onze bardere koudere Noordsche streken behooren, waar men meer gezond verstand en grondige kennis vond dan er goede smaak was in Parijs. Daarop hadden wij eene allerkoddigste *scène*: hij sprak mij over .... theologie en exegese, om mij te polsen. Ik verzeker u, dat ik van exegese honderdmaal meer wist dan hij, zelfs van het materieel. Hij keek er gek van op, en gij raadt nooit wat hij mij vroeg. Niets minder dan of ik evenals hij was *Ministre du St. Evangile*, Protestantsch Predikant. Verbeeldt u zijne verbazing toen ik zeide van neen, maar dat *dans mon pays* elk fatsoenlijk student het Evangelie in 't Grieksch bestudeerde, en voor de *critica sacra* het allernoodzakelijkste zonder moeite leerde kennen, terwijl ik met leedwezen bemerkt had, dat men te Parijs ook in dat gewichtige opzicht in eene schandelijke onkunde verkeerde. Indien mijn goeden Dominee een

huis ware op het lijf gevallen, zoude hij niet meer beteuterd geweest zijn. Hij vroeg mij nu met groote nieuwsgierigheid naar allerlei zaken, meest zeer eenvoudig en bekend, wij raakten eenige teksten aan, welke ik hem beter liet verstaan, ofschoon ik vrees dat hij niet sterk genoeg was om het meeste te volgen en met zijne eigene ἐπίκρισις te bekrachtigen. De diligence had den top bereikt: wij scheidden. Zoodra wij weder afstegen kwam hij aanhuppelen: wij hebben wat afgekeuveld, en zelden heb ik met meer pleizier geredeneerd dan met dien man. Hij schaamde zich, ik moet het hem ter eere nageven.

Ik heb op reis en te Parijs menigmaal studenten aangetroffen, maar nooit een enkelen, die om zijne studies en kennis mijne aandacht bijzonder tot zich trok. Voor eene degelijke conversatie over studie en studiegenot zal ik moeten vasten totdat ik weder te Leiden wezen zal. Ik zal er wellicht iets van bemerken in Duitschland, maar hier in Italië ὤ μοι, μοι. Α'ίλινά μοι ςοναχεῖτε νάπαι. Ik vrees, ik vrees dat het hier in Turin niet veel beduiden zal. Het is eene dwaze gewaarwording. Verbeeldt u .... of elk anderen domoor, statig uitgedoscht, met deftige manieren, omringd van een stoet nog grooter domooren (εἰ οἷόν τε) en vermaard bij eene menigte menschen of eene gansche stad. Wanneer men bij zulke lieden komt, en hunne onbeduidendheid zich in alles verraadt en bijna elke poging om iets voor den dag te brengen een nieuw bewijs is hunner onkunde, dan wordt de ondergeteekende inwendig kwaad en zou ze wel door elkander willen smijten, maar is verplicht kalm en bedaard met die schepsels te praten en zich quasi te baden in de stralen hunner geleerdheid. Dit lot wacht mij hier, te Milaan, te Florence (bij de Furia) en overal in Italië. *Du courage.*

Turin, dat mij gedurende 24 uren in zijn boezem bevat, is een lief, popperig stadje. Het is mij eene groote verandering, uit Parijs hier. Wanneer er te Parijs 5000 menschen meer op een dag aankwamen dan gewoonlijk, zoude niemand er iets van bemerken. Hier telt ieder voor één. Het was gisteren Zondag, het is vandaag feestdag van God weet wie (er zijn hier 110 kerken). Ik wilde zoo gaarne werken en studeeren, maar het gelukt niet. Mijne boeken zijn bij de *douane*; eerst morgen zal ik ze terug kunnen ontvangen. De ezels waren er bang voor. Het is hier zeer warm en eerst tegen den namiddag kan men gaan wandelen. Er blijft mij niets over dan den geheelen morgen te zingen enz.: het is om te lachen en waarlijk niet zonder lachen kan ik u dit schrijven.

Gelukkig ben ik nog altijd opgeruimd en opgewekt, en wanneer ik weder een kwartier uurs te Leiden wezen zal, zal ik even zoo zijn als immer te voren. *Valete et gaudete.*

E per fine le bacio mille volte le mani zegt men hier in deze gedachtenlooze taal. Schrijft mij alles eens spoedig. *Iterum valete.*

De Hr. Menzel wordt verzocht dezen epistel mede te deelen aan de *fratelli* Hirschig en aan Dominee Van den Berg.

19.

Vrijdag 19 Aug. 1841.

Vir Clarissime!

Omdat de gelegenheid om brieven te verzenden hier bij de legatie zoo zeldzaam voorkomt, zal ik zorgen dat ik altijd gereed ben met eenen brief of een gedeelte van eenen brief, waarin het belangrijkste van mijne bezigheden en omstandigheden met korte woorden wordt opgegeven.

Vóór alles meld ik u, dat ik volkomen gezond, opgeruimd en tevreden ben. Indien ik wellicht in den loop van dezen brief over iets klaag, wees overtuigd dat die onaangename indruk maar voorbijgaande is, en dat ik zoo kalm en tevreden ben als maar mogelijk is, ver van mijn vaderland en mijne dierbare stad Leiden. — Dinsdagmorgen, zoo vroeg als de wellevendheid het maar eenigszins toeliet, begaf ik mij naar den Hr. Gazzera. Hij was reeds uitgegaan, maar een paar uren later vond ik hem tehuis. Hij ontving mij als een ouden kennis, met de innemendste vriendelijkheid en eene εὐήθεια, waarvan ik mij nog geene rekenschap kan geven. Hij beloofde mij den volgenden morgen te komen afhalen en nam door zijne hupsche dienstvaardigheid al de bezwaren weg, die mij verontrust hadden. Woensdagmorgen 9¼ ure gingen wij samen naar de Bibliotheek: wij vonden de twee zware folianten van Simplicius. M. Gazzera geleidde mij vervolgens naar de ruime en luchtige zaal, naast de leeskamer (gij herinnert u het lokaal), gaf mij een uitmuntende plaats, *imperium* over de bedienden, verzocht mij hem te komen bezoeken en liet mij met Simplicius alleen. Ik onderschrap dit woord, omdat het in al de kracht van zijne beteekenis moet worden opgevat. Niemand, volstrekt niemand in die ruime zalen! Ik krijg er eene soort van gewaarwording als Tacitus uitdrukt door *tentat clausa: horrescit vacuis.* Maar, om het van de goede zijde te beschouwen, het is er des te stiller en vrijer om, en na twee dagen ondervinding ben ik al vrij wel gewoon aan die ἐρημία, ofschoon ik weder gisteren bij het uit- en inkomen levendig dienzelfden indruk gevoelde, welken de beschrijvingen op mij maakten (in

de verhalen van Mevr. Scheherazade) van groote steden en prachtige paleizen, waar ieder slaapt of dood is, en één mensch, niet zonder huivering, dit alles doorwandelt. Mijne boeken zijn nog bij de *douane* of liever staan bij de censuur. Ik begon dus met den *Commentarius de Coelo*. Ik heb er te Parijs 45 *folia* ongeveer (22 van de *Aldina*) van gecollationneerd, voordat ik eindelijk *le jour après le Mardi gras* aan het afschrijven gegaan ben [1]). Vóór alles is het noodig deze 45 folio's af te schrijven en daarna de rest te collationneeren. Ik ben onmiddellijk aan het werk gegaan en heb Woensdag en Donderdag bijna 22 pagina's (11 *folia*) afgeschreven en nagezien. De bibliotheek is open dagelijks van 9—4 uren! en nog zegt men kwaad van de Italiaansche bibliotheken. Zeven uren daags zelfs in de vacantie (ofschoon dit een gunstbewijs is van den Hr. Gazzera), is veel meer dan ik ooit zou verwacht hebben: en achtereen misschien te lang. Intusschen, ik zal het zoo lang volhouden als ik maar kan, ook ging het de eerste dagen vrij goed; hoewel bijna zeven uren in eene volkomene eenzaamheid doorgebracht met het afschrijven en nazien van de vervelende, herkauwende argumentatiën van Simplicius niet kort vallen. Maar tot nu toe doet het mij lachen, en vol moed zal ik over een paar uren er weer henen gaan.

20 Augustus. — Ik was nauwelijks op de Bibliotheek aangekomen of er kwam iemand naar mij toe met de woorden: *ah! c'est donc vous, qui m'avez pris l'ouvrage des mains. — Il n'y a que M. l'abbé Peyron au monde, qui puisse me dire cela.* En het was ook zoo: waarlijk indien hij zulk een knap literator was, als hij een braaf man is, zoude het een ἑρμαῖον zijn hem te ontmoeten. νῦν δέ . . . . wij hebben eerst op de Bibliotheek wat afgekeuveld, en het gesprek des avonds al wandelende voortgezet. Inderdaad, het is een edele brave man (ik weet het en gevoelde het terwijl wij samen spraken), maar hij schrijft tegelijk een Koptisch Lexicon en over de Grieksche dialecten, eene vertaling van Thucydides in het Italiaansch (van Thucydides! er ontbreekt nog maar aan dat die in verzen was) en *une grammaire Copte* enz. enz. enz. πόλλ' ἠπίστατο ἔργα,

1) Zie blz. 46.

ik zal de rest maar weglaten. Er komt bij dat de brave man de beroemdste philoloog is.... van geheel Italië en de schrik der Franschen, die hij zeer veracht; een bewonderaar van de Duitschers en — van de Hollanders (van de laatsten zonder ze veel te kennen, maar *il n'a qu'à se bien tenir*, *je lui en donnerai des nouvelles*). Hij noemt zich *l'Allemand du Piémont*, en in spijt van zijne ἠπιοφροσύνη trekt hij geducht tegen de Fransche literatoren te veld. Hij vertelde mij met zijne *bonhomie*, dat hij hun in het aangezicht gezegd had, *qu'ils étaient des charlatans*, *qui faisaient travailler pour eux des pauvres Allemands pour se parer ensuite de leurs ouvrages.* Dit laatste is maar al te waar, en *ces pauvres Allemands ne savent pas se taire*, ik heb het ondervonden. Hij is ook bijzonder wel onderricht van alles wat daar omgaat en wist meer van hunne schurkenstreken af, dan ik zelfs te Parijs had kunnen te weten komen: zooals b. v. den diefstal door Victor Cousin beproefd van de autographen van Malebranche enz., het stelen van de papieren van Champollion door eene celebriteit, *qui déplorait publiquement cette perte irréparable* [1]. Het zal u misschien genoegen doen of liever kan u doen lachen, wanneer ik u hier insluit een briefje, waarin onze goede Peyron een *coup de griffe* van Letronne met zulk een geduchten slag beantwoordt, dat de Franschman er nog niet geheel van bekomen is [2]. — Verder heb ik voor u ontvangen een exemplaar van de Grieksche *Papyri* te Londen, vertaald en opgehelderd door Bernardino Peyron (den neef van den abt, die Simplicius wilde uitgeven), een tweede exemplaar voor Leemans en een derde voor mijzelven. Ik heb die dingen doorloopen: αὐτίκα τεθναίην, indien ik mij met zulke zaken moest bezighouden. Onbeduidender onderwerp

---

1) Salvolini.

2) *Lettre à M. Letronne*, Turin le 15 Octobre 1837. De twee geleerden waren het oneens over de beteekenis van den militairen titel: ἡγεμὼν ἐπ' ἀνδρῶν, voorkomende op een *Papyrus*. *Résumons*, zegt Peyron: *vous avez dit que* la signification précise de ce titre n'était pas encore connue. *Mon interprétation était tellement connue*, *qu'elle avait été reconnue pas un des plus habiles philologues de l'Allemagne* [Boeckh]. *Elle fut méconnue par vous*, *qui m'avez prêtez précisément l'opinion que je réfutais comme* inepte et absurde. *Ainsi vous vous êtes mis en travail pour enfanter une conjecture qui*, *à mon avis*, *rencontre des difficultés très graves.*

is niet denkbaar, (gij hebt het mij zelf het eerst doen kennen, bij het ontvangen van de fac-simile's uit Londen) en de stijl en orthographie staan in verhouding tot het Grieksch, als een brief van eene echt Leidsche keukenmeid tot de taal en stijl van — iemand die Hollandsch kan schrijven. Het is komiek hoe de schrijver met die corrupties omspringt. Het is onverstaanbaar, zegt hij maar, *nè per raccappezzare un senso probabile giova stillarvisi il cervello.* Trouwens de Hr. Bernardino zal evenveel pleizier van zijn werk hebben als de diep ongelukkige van Spaan en de Hr. Schardam [1]).

21 Augustus. — Eindelijk en niet zonder groote moeite heb ik dan toch eene kamer gevonden. Tegen alle verwachting is in Turin het allernoodzakelijkste nog duurder dan te Parijs. Ik ben verplicht geweest, om mij niet te ruïneeren, een achterkamertje te huren, dat niet bijzonder fraai noch vroolijk is; maar ik zal gelukkig er maar éene maand behoeven te blijven. Ik woon Contrada di Po, n°. 39, bij den Signor Cavalotti, klein koopman in galanterieën, voor 25 franken per maand. De hebzucht en onbeschaamdheid der Italianen is onverdragelijk. Men vroeg mij fr. 10 per maand voor het in orde maken van mijne kamer en het poetsen mijner schoenen. Ik heb hier al geleerd er 4 te bieden, zoo phlegmatiek mogelijk. Indien ik in eene vroolijke stemming was, zoude ik u al het verdriet vertellen, dat iedereen te wachten staat die met zeer bekrompen middelen hier aankomt; maar juist omdat ik nu niet vroolijk ben, zal ik het niet doen, en het goede uitzoeken. Mijn Simplicius vordert goed: ik ben den geheelen dag eraan bezig, maar omdat ik geen 7 uren achtereen kan stil zitten, loop ik tegen 12 uren de Bibliotheek uit om adem te halen en kom binnen een half uur met nieuwen moed terug. Binnen eene maand zal ik al het belangrijke van mijne beide Turijnsche codices geexcerpeerd hebben. De Bibliotheek blijft even stil en doodsch: geen Professor, geen student is hier gebleven. Ik ont-

---

1) Onder Ruhnkenius is van Spaan gepromoveerd op de *Dissertatio de Antiphonte, oratore Attico*, en Schardam op de *Disputatio de Vita et Scriptis Longini*, beide opgenomen onder de werken van Ruhnkenius, die er de maker van was. Zie Vit. Ruhnk. p. 146, p. 168—170, p. 250. Zie ook de *Praefatio* van Bergman voor de *Opuscula* van Ruhnkenius, p. XX sq. en p. XXXII.

moet niemand of hij is op het punt van vertrekken. Ik heb zoo ontmoet een Turijnsch Prof., die de geheele wereld doorreist en van elk land, van elke voorname stad op staanden voet eene beschrijving maakt en uitgeeft. Hij had er ook gemaakt van Amsterdam, den Haag en Leiden. Hij kende zeer goed Prof. Uylenbroek en Prof. Geel. Het is een zonderling mensch: ofschoon ik hem maar een kwartier uurs gezien heb, zoude men gezegd hebben dat wij vele schepels zout samen gegeten hadden, en met veel moeite heb ik bij het afscheid nemen de *embrassade* ontsnapt: die kwam mij wat al te snel voor; maar ik loop geen gevaar van den Hr. Prof. Baruffi weder te zien, die daags daarop naar Constantinopel ging om er eene beschrijving van te maken. Hij is zoo vlug dat hij reeds begreep dat ik een Franschman was en doctor in de Philos. Natur., eer ik den tijd had om hem van het tegendeel te overtuigen.

Altijd nog dezelfde stilte, dezelfde eenzaamheid. De Hr. Heldewier en zijne familie hebben mij alle mogelijke genoegens aangedaan; M. Peyron komt mij van tijd tot tijd bezoeken, en nu en dan wandelen wij in druk gesprek de stad rond. Eene enkele maal is M. Gazzera van de partij: een joviaal man, maar hij is bloot een bibliophile (even goed Grieksch als πατριδόφιλος, geloof ik): ik dacht dat de archaeologie in 't klein, zooals die hier uitgeoefend wordt, al het beuzelachtigste was, dat men bedenken kon, maar de bibliomanie doet mij dit betwijfelen. M. Peyron, in vergelijking van al de rest, bevalt mij dagelijks meer en meer: indien hij in Holland was geboren en te Leiden opgevoed, zoude hij zeker de Leidsche philologie geene oneer aangedaan hebben; het is verwonderlijk wat hij al niet uitgevoerd heeft in deze *vervecum patria.*

Vergun mij u het een het ander van hem te vertellen: er is niets dat mij meer opwekt na het ploegen in Simplicius dan κατὰ σχολὴν iets te schrijven. Reeds zeer lang geleden had M. Peyron een gesprek met Angelo Mai, waarin hij bemerkte dat de groote man de eenvoudigste zaken niet kende, dat b. v. het onderscheid tusschen φαίνομαι πεποιηκώς & πεποιηκέναι enz. een diep geheim voor hem was. Omdat Angelo Mai en anderen beweerden dat het »onmogelijk was om dat alles te weten", heeft onze

goede Peyron de Grammatica van Matthiae in het Italiaansch vertaald om ze wat op weg te helpen, maar meer dan de helft der exemplaren zijn nog te bekomen. Dit maakt hem zeer huiverig om zijn handboek voor de metriek uit te geven. NB. de heer Peyron, die het Grieksch volgens de accenten uitspreekt, bekent zeer naïef niet het minste gehoor voor verzen te hebben, en toen ik hem een half dozijn *metra* had laten hooren, die hemelsbreed verschillen en zoo sterk uitkomen, dat zij onder het lezen geheel medeslepen, zoodat men niet kan ophouden voordat het vers uit is, zeide hij mij, dat hij alleen van de *dactyli* en *anapaesti* iets meende te bemerken. — Van zijne *Palimpsesten* behoef ik u niets te melden, alleen dat ik ze met aandacht bekeken heb. — Het is opmerkenswaardig hoe geheel anders de Hr. Peyron zich vertoont, zoodra hij komt op het *chapitre* van zijne *Papyri:* Achilles in plaats van Nestor. »Daar is zijn erf, zijn rijk", daar spreekt hij als machthebbende, en in spijt van zijn zacht en beminnelijk karakter is hij somtijds scherp, dikwerf spottend.

De arme, domme Petrettini van Padua en Letronne krijgen geene genade. Prof. Reuvens ondergaat eene scherpe critiek, ook de *Catalogus* van Leemans [1]) loopt niet vrij, ofschoon de laatste vooral op eene groote dosis inschikkelijkheid kan staat maken. Bij dat onderwerp heb ik niets anders te doen dan te luisteren en op te merken. Gelukkig heb ik te Parijs wel het een en ander van hetgeen Peyron heeft uitgegeven gelezen, en was dus min of meer op de hoogte. Ik ben nu goed thuis in die geheele historie en vast besloten om er mij nimmer mede te bemoeien. Ik heb ook bevonden dat M. Peyron voor het lezen en ontcijferen van deze schatten eene zeldzame bedrevenheid bezit. Letronne begrijpt (volgens hem) van dat werk niets. M. Hase *est un peu plus fort.* — Tot mijn groot leedwezen heb ik van den Hr. Peyron vernomen, dat hij al de Grieksche codices met aandacht bekeken had en niets gevonden dat de moeite beloonde, zoodat er niets voor mij overblijft. Ik zal er echter zelf eenige inzien, om volkomen zeker te zijn,

---

1) *Bibliotheca Reuvensiana*, descripsit atque edidit C. Leemans. Praefigitur editoris epistola de vita Reuvensii. L. B. 1838.

ofschoon ik alle redenen heb om M. Peyron te gelooven. Vooreerst, omdat al wat hij zelf ervan heeft uitgegeven in den Catalogus der boeken en handschriften van Caluso [1]) niets beduidt, en vervolgens omdat hetgeen hij mij opgaf als nog waarde bezittende mij voorkomt mede niets te beteekenen. Maar ik zoude bijna vergeten u mede te deelen eenen gewichtigen dienst welken mij de Hr. Peyron bewezen heeft. Gisteren kwam hij, zooals hij mij beloofd had, *en soutane* op de Bibliotheek. Gij zult niet gemakkelijk raden waarom. Om niets anders dan om mijn zwaren foliant *de coelo* (ik kan het zonder lachen niet schrijven) stil mede te nemen en op mijne kamer te brengen; het is uitmuntend gelukt, en ik heb heden morgen vroeg en na 12 uren er braaf aan-gewerkt. M. Gazzera mag er niets van weten, maar naderhand zal hij er (zegt M. Peyron) zelf hartelijk om lachen. Op deze wijze is mijne voornaamste zwarigheid weggenomen, want het werd mij groen en geel voor de oogen tusschen $2^1/_2$ en 4 uren. Ik zal voortaan elken dag een paar uren op de Bibliotheek komen, eerst voor de *Φυσικὴ ἀκρόασις*, en daarna voor iets anders, en op mijn gemak veel meer op mijne kamer afdoen.

Ik zal u hier insluiten een extract uit eenen brief betreffende drie codices te Modena [2]). Wees zoo goed het aan Prof. Karsten te doen toekomen en mij uw gevoelen daaromtrent mede te deelen. M. Peyron zal u over eenige andere aangelegenheden schrijven. Ik herinner mij uit een uwer brieven dat gij te Turin aangenaam over Thucydides en Xenophon hadt kunnen spreken en hooren spreken. Dit doet mij veronderstellen, dat de beide Programmata (om ze zoo te noemen) of beter de twee voorlezingen van Peyron u niet onbekend zijn, welke hij in 1822 gehouden heeft: het eerste over eene plaats van Thucydides III. 91, waar de vloot van Athene gezegd wordt van Melos te zei-

---

1) *Notitia librorum ms. vel descriptorum qui, donante* Valpega Calusio, *illati sunt in reg. Taur. Athenaei Biblioth.* 1820.

2) Het betreft een brief van Cavedoni aan Peyron, welke eene reeks varianten bevat van zoo weinig beteekenis, dat hij „het overbodig acht de drie handschriften van Modena, noch zelfs het oudste, waaruit geene enkele goede lezing is te voorschijn gekomen, met een nieuw tijdverlies na te zien". — Toch is hij te Modena geweest, zie den brief van 21 Nov. 1841.

len naar Oropos τῆς πέραν γῆς, hetgeen bespottelijk is. Peyron wil lezen: τῆς Πειραϊκῆς *coll.* Thucydid. II. 23. Men kan over eene conjectuur van dien aard geen tien pagina's groot 4⁰ vol schrijven zonder zekere langwijligheid, maar eenige vrij geestige aardigheden vergoeden dit. Het tweede: *del comando militare* θέσθε τὰ ὅπλα, is nu en dan recht komisch, en doorgaans helder en overtuigend. Peyron vermaakt zich en zijne toehoorders door vooral uit Vigerus en Stürz de langdradige lijst der uiteenloopende beteekenissen van τίθεσθαι τὰ ὅπλα op te geven, en onmiddellijk er op te laten volgen eene plaats van Xenophon (*Anab.* VII, 1, 22), waar de Atheensche generaal voor Byzantium op een gewichtig oogenblik commandeert: θέσθε τὰ ὅπλα. Hij laat natuurlijk de soldaten grabbelen onder de verschillende beteekenissen en onderhoudt zoodoende een bataillonsvuur van grappen, b. v. »*un solo* θέσθε τὰ ὅπλα, *che avesse comandato Milziade*, chiosato, come egli è, dai moderni e dagli antichi filologi, *avrebbe scompligliato quell' esercito, e spento il nome Greco*". Trouwens het zoude hetzelfde effect gedaan hebben te Marathon, volgens de verklaring van Peyron, die vrij overtuigend beweert dat het wil zeggen: »Plaats rust" *Armi in terra riposo* [1]). Hij heeft er al de plaatsen der drie groote historici voor bijeen gezocht en verdient wel gelezen te worden. Ik zal het u zenden met de *Papyri.*

De Hr. Heldewier heeft mij doen weten, dat er heden morgen brieven naar Holland vertrekken, en ik zal dezen sluiten. Niets bijzonders is er voorgevallen noch zal er weldra voorvallen, naar het zich laat aanzien. Simplicius blijft even onderhoudend en belangrijk: hij laat mij pagina's achtereen collationneeren om mij te zeggen ὅτι τὰ βαρέα βάρει βαρέα ἐστὶν, hetgeen bij nader inzien een philosoof nog even zoo onkundig laat als hij was. Maar *ubi hunc quaestum occeperis Accipienda et mussitanda philosophorum amentia est.* Ik heb voor afleiding den Longinus van Toup en den Callimachus van Ernesti. De *hymni* van den laatstgenoemde zijn bijna zoo fraai als de gravures waarmede

1) Vgl. *Observationes crit. et palaeogr. ad Dionys. Halic. Antiquit. Rom.* p. 64: *Quam risissent Athenienses si quis dixisset* θέμενοι τὰ ὅπλα προῆγον, *quae inter se pugnant.*

zij prijken, maar Ernesti is onbetaalbaar. De smaakvolle Callimachus zegt van Juno: ἡ μὲν ἀπάσαις δεινὸν ἐπεβρωμᾶτο. Eenige *homines docti* vonden dit wel wat ezelachtig. Maar deftig teekent Ernesti aan: *poëtae saepenumero verba, quae proprie de bestiarum clamore dicuntur, honeste transferunt ad Deos* (Hymn. in Del. vs. 56). Uit den Longinus heb ik gezien hoe onbeschaamd Toup Ruhnkenius besteelt, terwijl *le bonhomme* Weiske met zijn aanminnig zoontje mij wel eens doet lachen: maar tevens ben ik overtuigd geworden, dat Longinus (of om zekerder te gaan, de schrijver van het fragment bij Apsines) geen woord van dit boek περὶ ὕψους kan geschreven hebben [1]. Eene zeer geringe kennis van schilderijen of liever een goed oog is immers voldoende om de verschillende tijdperken en scholen te onderscheiden: het schijnt dat dit het geval niet is in quaestieën van stijl, hoe sterk geprononceerd die ook wezen moge.

Laat mij eens bedenken of ik niets van eenig belang vergeten heb: ik geloof het niet. Ik heb M. Peyron verzocht mij voor 12 uren zijn brief te bezorgen. Mijne boeken zijn gelost, maar het is schandelijk zooveel als men er iemand voor durft afpersen. Arme Sardinische Staten! onbekwaamheid en Jezuïeten aan het hoofd en in 't bewind, soldaatjes en nietsbeduidendheid, geestelijken en domheid, de rest is »lummelige onnoozelheid". *Ipsa si cupiat salus servare prorsus non queat hanc familiam.*

Vale, vir clarissime: mijne hartelijke groeten aan de Professoren Bake en Peerlkamp. — *Iterum vale.*

P. S. Ik heb u maar éénen brief aan te bevelen. Den anderen heb ik over den Haag naar Zwolle verzonden.

20.

Turin 20 September 1841.

Vir Clarissime!

Ik wensch dat deze brief u aantreffe geheel verkwikt door eene aangename reis, en niet ontevreden na vele genoegens ἐπὶ τὰ ἤθεα te zijn wedergekeerd. Ik ben zeer welvarende, werk den ganschen dag en ben dus zeer wel tevreden. Hoe verve-

1) Vgl. *Mnem.* VII p. 151 en 186 (*Nov. Lectt.* p. 611 en 645).

lend de bezigheid ook wezen moge, wanneer men met veel ijver weder een grooten stap verder gekomen is, gevoelt men eene zelfvoldoening, die niet ver van tevredenheid *δώματα ναίει.* Binnen veertien dagen op zijn hoogst ben ik te Turin klaar. Ik heb van den codex *περὶ ὀυνοῦ* $^1/_8$ gedeelte, 242 pagina's, afgeschreven en ben thans druk bezig om mijne 1200 pagina's schrift met de rest te collationneeren: omdat men dit werk bij de el en het uur kan uitmeten, weet ik dat er nog voor ruim 12 dagen arbeid is. Van den tweeden Turinschen codex, bevattende den *Commentarius* op de *Φυσικὴ Ἀκρόασις*, een codex van zeer weinig of bijna geene waarde, heb ik geëxcerpeerd hetgeen nog het allermerkwaardigste was onder deze *ῥωπικά*. B. v. al de varianten op de plaatsen van Empedocles, Parmenides, Anaxagoras enz. enz. Bijna alle bewijzen alleen de onkunde van den laatsten overschrijver. Er is immers niet veel gewonnen' wanneer men *πλάτον* vindt en *πλάττων*, en voor *εὐωχίαις* *ἐβωχίες*, en *ἔλακεν* voor *ἔλαβεν* en *τὰ γὰρ γεγωνιωμένα οἷον κύκλος* voor *κύβος* enz. enz. enz. In den codex *περὶ ὀυνοῦ* vindt men ook veel dergelijke *ἀγάλματα*, maar ook menige goede lezing, alsook de beste lezingen van mijne codices Parisini bevestigd. Na het collationneeren van dezen codex staat de nieuwgevonden tekst vrij vast, en ik houd het voor onnoodig andere dan zeer goede codices ermede te vergelijken. Ik heb allen grond om te gelooven dat mijn verblijf in Italië van korter duur zal zijn dan ik vroeger wel verwacht had, ten minste wanneer ik (met uwe goedkeuring) alleen de goede codices gebruik en niet als eene collationneer-machine alles wil uitpersen, ook zand en keisteenen.

Het is ongeloofelijk hoe stil en bedaard ik hier tot heden gewoond heb. M. Peyron is sedert vele dagen *à la campagne sur la colline*, en ik ben dus geheel alleen. *Cela m'a fait passer quelques mauvais quarts d'heure*, maar eenmaal overtuigd dat het niet anders kon zijn ben ik gewapend met moed en geduld de zandwoestijn van Simplicius ingegaan, om niet te rusten voordat ik aan het einde gekomen zal zijn. Van tijd tot tijd bezoek ik de familie Heldewier, *la plus aimable famille du monde*: ik heb de Superga bezocht, la Galleria Reale di Pittura, waar eenige Italiaansche, maar nog meer Hollandsche en Vlaamsche

meesterstukken zijn, en eindelijk de Egyptische Antiquiteiten. Ik heb Silvio Pellico willen bezoeken, maar hij is zooals iedereen *à la campagne* (en nog niet dood, zooals men beweerde, ten minste niet in de oogen der medici). Verder heb ik niets anders gedaan dan collationneeren. — Over 14 dagen zal ik dus de reis naar Milaan aannemen. M. Peyron en M. Gazzera hebben mij zeer ongunstige denkbeelden omtrent de onvriendelijkheid en stuurschheid van den tegenwoordigen Bibliothecaris ingeboezemd. Wat er van zij, ik moet er henen en ik zal er mij van overtuigen. Er is overigens, volgens den gedrukten catalogus, niet veel bijzonders voor Simplicius in de Ambrosiana te vinden: indien het zoo weinigbeduidend is als ik uit de allerslordigste opgave van den catalogus moet opmaken, zal Milaan mij niet lang bezighouden. Ik hoop weldra uw gevoelen omtrent de codices te Modena te vernemen. Ik zal mij aldaar op zijn hoogst (indien gij zulks voor noodzakelijk mocht houden) eenige dagen onledig houden met het nazien van de voornaamste plaatsen uit den oudsten codex, om daarna onverwijld naar Florence te vertrekken.

Ik kan u niet zeggen met hoeveel verlangen ik uitzie naar eenig bericht van uwe hand: vooral thans, nu ik zoo geheel alleen hier ben opgesloten, heb ik waarlijk behoefte aan eenige opbeurende regels.

Opgetogen is mijn goede Tischendorf uit Holland teruggekeerd. Hij heeft mij een allerhartelijksten brief uit Parijs geschreven, waaruit ik zie, dat hij eenige personen en zaken bij ons te lande vrij goed begrepen heeft. Hij verzocht mij dringend u te groeten en Hamaker en Kappeyne niet te vergeten.

Nog iets: eenige dagen voor zijn vertrek vroeg mij M. Peyron, of ik dacht dat het u eenig genoegen zoude doen correspondent van de Académie des Sciences te worden. Ik heb hem geantwoord (zonder complimenten), dat ik wel niet geloofde dat zoo iets u tot een b ij z o n d e r groot genoegen zoude verstrekken, maar dat toch zulk bewijs van achting zonder twijfel eenen aangenamen indruk op u zoude maken, vooral wanneer men het u maakte in gezelschap van degenen met welke gij gaarne zulke onderscheidingen deeldet. Ik deel u dit mede, omdat het beantwoorden van den brief van M. Peyron u eene onge-

zochte gelegenheid oplevert om het hem te kennen te geven, indien gij soms hieromtrent anders dacht dan ik vermoedde.

Ik verzoek u ten slotte mijne hartelijke groete aan de Proff. Bake en Peerlkamp over te brengen.

Vale, vir clarissime.

P.S. Wees zoo goed den ingeslotene tot den 4den October[1]) te bewaren.

21.

Turin 29 September 1841.

Vir Clarissime!

Hedenmorgen vroeg was mijne collatie af en ik ben op den inval gekomen om nog heden te vertrekken. Dit heeft mij eene onbegrijpelijke drukte op den hals gehaald, maar nog wanhoop ik niet klaar te komen. Ik heb de Bibliotheek vaarwel gezegd, afscheid genomen van den Hr. Heldewier, het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, de Politie en de Ambassade van Oostenrijk bezocht om hunne *visa's*, ik heb mij een nieuwen credietbrief laten fabriceeren, en heb eindelijk mijn pas laten inbinden of liever vastmaken in den band die hem wachtte: *Eurusque Notusque ruunt Creberque procellis Africus.* Ik ben nu eenigszins vermoeid thuis gekomen, en in haast schrijf ik u eenige regels. Den dag van Maandag heb ik geheel in vroolijkheid doorgebracht met M. Peyron en zijne familie, *sur la colline.* Ik heb een goede les in de ἠπιοφροσύνη ontvangen, ofschoon uwe noot achter het Proza van toepassing is. Maar waarlijk M. Peyron is de beminnelijkste mensch, dien ik buiten Holland ooit heb aangetroffen. Ook hij bezit die naïeve vroolijkheid, die van een goed hart getuigt. Ik ben in geen jaar tijds zoo in mijn element geweest, *aussi je m'en suis donné de la bonne manière.* De goede M. Peyron begreep mij zeer wel, dus behoefde ik mijne gedachten over vele personen en zaken niet te verbloemen, en kon die volgens mijn eigen trant uitdrukken.

1) Verjaardag van zijne Verloofde.

Peyron en zijn neef, een charmante jongen maar zwak en broos, defendeerden wat zij konden, maar zij waren op alles niet even goed thuis. Met leedwezen nam ik van mijnen goeden Professor afscheid. Hij heeft mij uitmuntende recommandaties voor Milaan gisteren toegezonden. Ik wenschte wel dat ik zoo braaf was, als die brieven beweren.

Indien u de baden van Bentheim zooveel goeds hadden gedaan als mij de beide brieven, welke mij door M. Peyron zijn toegekomen, zoude uwe gezondheid volmaakt zijn: ik zal u naderhand uitvoeriger antwoorden: vooral over de genealogische quaesties; ik zal eenige dagen te Modena blijven, en heb eenen brief voor M. Cavedoni. M. Catena te Florence en hij zijn ergdenkende Jezuïeten. Ik zal zien of ik hunnen bespottelijken achterdocht door *bonhomie* kan verschalken. — Ik heb meer reden om jaloersch op u te zijn dan omgekeerd, *mais que voulez vous que j'y fasse.* — Hoe is het mogelijk dat Näke zoo met Callimachus was ingenomen! ik was zijne artikelen in het Rheinisches Museum[1]) bijna vergeten. In den psalm aan Ceres vindt men onder andere deze pathetische aanspraak van Triopas aan Neptunus: »Mijne arme koks kunnen niet meer. Zelfs mijne muilezels hebben eraan moeten gelooven. Hij heeft mijne koe opgegeten en mijn harddraver en mijn oorlogspaard en mijne huiskat, de schrik aller muizen". Bij deze hartverscheurende woorden *καὶ τὰν αἴλουρον τὰν ἔκρεμε θηρία μικκά* zwijgt Triopas stil, hij snikt, hij kan niet meer[2]). Indien dit geene platheden zijn, ben ik bereid Socrates voor een groot redenaar te verklaren en het absolutisme voor eene milde bron van zegeningen voor het volk, aan 't welk zulk een geluk te beurt valt. Maar indien ik zoo voortga zal ik doen als de groote monarch, van wien Callimachus in verrukking uitroept: *Ἑσπέριος οὗτός γε τελεῖ τά κεν ἦρι νοήσῃ*[3]). Hoe verheven is het volgende vers: *ἑσπέριος τὰ μέγιστα, τὰ μείονα δ' εὖτε νοήσῃ!*

Deze bagatellen zouden mij doen vergeten u iets belangrijks te melden. M. Heldewier heeft mij beloofd mij al mijne brieven tot Rome toe te zullen opzenden. Wees dus zoo goed

1) *Jahrgang* 1834 en 1835.

2) Zie *Callimachea* (*Mnemos.* X p. 395). Vgl. *Collect. crit.* p. 167.

3) *εἰς Δία* 87.

ze mij te zenden naar Turin, alleen met mijn naam op het adres. Mijne hartelijke groete aan Prof. Bake en Prof. Peerlkamp, aan Hamaker en Kappeyne.

Vale, vir clarissime.

Den ingeslotene heb ik in eenige ledige oogenblikken Zondag geschreven. Ik zoude nog wel een briefje willen insluiten, maar — gij begrijpt dus hoe kostbaar de tijd is.

e.

Turin, einde September 1841.

[Uit een brief aan Dr. Menzel].

Juist terwijl ik dit schreef kwam mijn goede Peyron bij mij oploopen. Hij was door slecht weder, want het regent nu, van zijne buitenplaats gekomen om mij morgen met zich mede te nemen. Gij kunt niet gelooven wat een brave man het is, dood eenvoudig en deugdzaam in den schoonsten zin van het woord. Eén staaltje: een Italiaansche prins, zijn boezemvriend, gewikkeld in eene samenzwering voor »de vrijheid", ziet zijne onderneming mislukken, wordt ter dood veroordeeld, *in effigie* opgehangen (hij was behouden te Parijs) en ontzet van al zijne goederen. Bij de terechtstelling (*in effigie* altijd) weerhield zich mijn goede Abt niet openlijk te verklaren: *c'est mon ami, je l'aime et je l'estime.* Maar hij vond op eene edelmoedige wijze middelen om den armen balling te Parijs niet alleen het noodige maar zelfs overvloed te bezorgen. Eenigen tijd daarna vroeg hem de Koning, dankbaar voor zijne gewichtige diensten, welke belooning hem aangenaam konde zijn. Hij viel op de knie en vroeg: *Sire, la grâce du Prince d. l. C.....* Hij verwierf dit. Dergelijke staaltjes zijn er meer in zijn leven. Hij heeft een helder verstand, heeft veel uitgegeven over het Latijn, het Grieksch vooral, zijne gelietkoosde studie, het Arabisch, eene Grammatica en een Lexicon van het Coptisch enz. enz. Ik ben er waarlijk trotsch op de vriendschap van zulk een man gewonnen te hebben. Er is zeer veel overeenkomst in karakter tusschen hem en Ds. Van den Berg, die in dezelfde omstandigheden hetzelfde zou gedaan hebben.

En wij allen zouden hetzelfde doen, hoop en vertrouw ik, indien wij in staat zijn Socrates en Xenophon te b e g r ij p e n. De hemel beware ons echter voor die noodzakelijkheid, die zich nimmer dan door het ongeluk van een onzer kan voordoen.

22.

Milaan 2 Oct. 1841.

Vir Clarissime!

Sedert tweemaal 24 uren ben ik hier: ik heb zelden in zulk een korten tijd zooveel afgedaan, of *eheu*! vruchteloos getracht af te doen. Ik ben thans zoo gewoon aan het reizen, dat ik morgen naar Constantinopel zou kunnen vertrekken, als het noodig was. Maar de eerste dagen in eene vreemde stad, grootendeels alleen doorgebracht, zijn niet aangenaam. NB. ik ben een doodvijand van *valets de place* etc. Tot overmaat van ongeluk heb ik, *φειδόμενος τῶν ἀλφίτων*, mijn intrek genomen in een hotel van den derden rang (Contrada ed Albergo del Falcone, dus *sous les griffes d'un oiseau de proie*) waar het noch zindelijk noch aangenaam is, *mais l'on ne m'y prendra plus*. Mijn eerste werk was de Ambrosiana te bezoeken en alzoo te trachten den Bibliothecaris il Signor Abate Catena te spreken. De Ambrosiana was gesloten en de chef *alla campagna*. De eenige troost, dien men mij gaf, was het bericht dat er zich *alle due* bevinden zou een onderbevelhebber, die mij wellicht van dienst zou kunnen zijn en mij althans nadere informatiën zou bezorgen. Ik vond een dom geestelijke, die mij even wijs liet als ik was, maar mij het adres gaf van zijn chef. Terstond schreef ik dezen een brief, sloot er dien van M. Peyron in, vloog naar de post en frankeerde hem. Voor dien tijd had ik mij begeven naar il Signor Cavaliere Labus, *Epigraphiste Impérial*, met een brief uit Parijs. *Il Signore* was *a Firenze*. Van de post ging ik naar *l'ufficio dei forestieri*. De Milanezen zijn allervriendelijkst jegens vreemdelingen. Het is mij reeds verscheidene malen gebeurd, dat ik nauwelijks mijn *favorisca di mostrarmi* etc. gedebiteerd had of zij veranderden van weg en vergezelden mij tot aan de aangeduide plaats. De ambtenaren daarentegen zijn stug en lomp. Toen men mij op dien trant afvroeg wat ik kwam doen, gaf ik zonder lachen ten antwoord, dat ik kwam maken *osservazioni diplomatiche per la revisione dei libri*. De buffels begrepen er natuurlijk niets van: alleen dit, dat zulks een armzalig middel van bestaan moest opleveren, ten minste zij vroegen

mij een bewijs van mijne *mezzi di subsistenza*. Ik had mij te Turin een credietbrief laten maken: ik stapte dus naar i Signori Oneto & Reymond, die mij zulk een certificaat opmaakten. Tot tweemalen toe heb ik er mijn goeden bankier voor moeten bezoeken, want er waren zegels enz. bij noodig. Na een tweede verhoor te hebben doorgestaan, zal ik nog 3 à 4 dagen moeten wachten om mijne *carta di sicurezza* te bekomen: *ὑπερζέω*. En dit is nog maar een *πολλοστὸν μέρος* van mijne harddraverijen door Milaan. Ik had eenige recommandatiebrieven te Turin ontvangen (NB. wanneer men een Italiaan een half uur spreekt, wil hij u met recommandatiebrieven overladen): ik vond eerst een lui, zedeloos Italiaantje, daarna een klein professortje, zeer jong maar nog minder knap. Deze wilde mij leeren kennen den Aldus van Milaan, il Signor Vallardi, die grooten invloed had aan de Ambrosiana. Ongelukkig was hij *a Firenze*, de belangen van Simplicius waren dus aanbevolen aan la Signora Vallardi, die mij alles goeds deed verwachten. Zij begrijpt er zooveel van als de oude Hanna [1]) van de codices Vossiani. Ik heb met leedwezen vernomen, dat niemand hier een woord Grieksch verstaat, de Bibliothecaris nog minder dan de rest. Ik heb wel begrepen, hoe voorzichtig zich de slaven ook uitdrukken, dat zijne vriendelijkheid en liberaliteit volkomen beantwoordt aan zijne onmetelijke geleerdheid. *Poveretto me!* — Een recommandatiebrief van een Hongaar, half cavalerie-officier en half priester, bracht mij in kennis met een Hongaarsch veldprediker van 30 à 40 Protestantsche soldaten. Een hupsch mensch, die grondige kennis eerbiedigt en bemint, zoo als Petrarca het Grieksch — zonder ze machtig te zijn. Wanneer gij bedenkt, dat ik bovendien reeds verschillende malen il Duomo heb bezocht, l'Arco della Pace van boven tot beneden bewonderd, en de voornaamste straten en *corsi* doorwandeld, zult gij begrijpen hoe ik deze beide dagen mij geweerd heb. Na al die drukte gevoel ik mij toch neergedrukt en mismoedig. *τὸ φιλόμουσον καὶ τὸ φιλόστοργον ἀτροφοῦντα μαραίνεται, τὸ δὲ φιλοθεάμον τούτων ἐστερημένον οὐκ ἐπαρκεῖ πρὸς τὸ βιωτὸν ἐμοὶ τὸν βίον ποιεῖν.* De toestand van het land boezemt mij nog meer afkeer

1) Huishoudster van Geel.

dan medelijden in. Het walgelijkste zedenbederf, slapheid, onkunde, bijgeloof *καὶ τὰ τούτων ἀδελφά* dooft hier alles uit, wat den mensch verheft boven de paarden. Dit vernietigt in mij den indruk, welke anders bij mij zou ontstaan zijn bij het aanschouwen van de merkwaardigheden van *Milano la grande. Francisco Imperatori* etc. *Lombardia Felix* staat er op l'Arco della Pace. *τὸ δ' ἐμὸν κῆρ Ἄχθεται ἐν στήθεσσιν.* Maar nog veel heftiger grijpt mij de verontwaardiging aan bij het aanschouwen van de groote kerk, den wereldvermaarden Duomo di Milano, wanneer ik stil en bedaard al wat daar vertoond wordt en omgaat, aanschouw, en bedenk *τί παρὰ θεῶν λαβόντες εἰς τί καταρρυπαίνουσι.* Maar ik maak mij weder te kwaad en zal de pen wegwerpen. Ik zal u dezen brief eerst toezenden, wanneer ik iets bepaalds zal hebben vernomen.

6 October. — Kwade tijdingen, *vir clarissime*, of liever geene, en het spreekwoord omgekeerd. Geen taal noch teeken van M. Catena, die misschien, om er het beste van te denken, niet op zijn buiten was. M. Labus, dien ik dagelijks ga bezoeken, is nog niet terug, en komt altijd *forse domani.* M. Vallardi is mede nog afwezig. De custodes van de Bibliotheek verzekeren mij eenstemmig, dat alleen in geval M. Catena (*nomen et omen*) in persoon te Milaan kwam, en dan nog bij bijzondere gunst (waarvan men zich geen voorbeeld herinnert), het wellicht zou kunnen gebeuren, dat men mij gedurende de vacantie eenig handschrift liet zien. Voorts siddert men hier op de gedachte, dat iemand uit zulk een handschrift uittreksels zoude maken. Over een zaak van dat gewicht kan men zich niet het minste uitlaten... *oh comme je me moquerais de ces imbéciles, si je ne perdais pas mon temps précieux dans une oisiveté, qui me tue.* Om niets hoegenaamd in het belang der zaak te verzuimen had ik het voornemen opgevat om M. Catena in persoon te gaan spreken, en hem te zoeken waar hij ook wezen mocht. Reeds vroeg begaf ik mij dus heden morgen naar de Ambrosiana om een meer bepaald adres te bekomen: ik keerde terug met de vaste overtuiging dat alles vruchteloos zoude zijn, en ik zal mij dus dit onaangename bezoek besparen.

Wat nu gedaan, *vir clarissime*! hier te blijven en langer dan

eene geheele maand nog in eene volslagene werkeloosheid te verspillen, — aan studie is hier niet te denken, er zijn hier noch menschen noch boeken voor ernstige studie; reeds lang kruipen mij de dagen met eene vervelende traagheid voort, en niets is minder vermakelijk dan zich geheele dagen te moeten vermaken — misschien dan nog weinig belangrijks te vinden, of zelfs verhinderd te worden in het vergelijken der handschriften, dit komt mij onverantwoordelijk voor. Er blijft mij niets anders over dan Milaan te verlaten, en na eenige dagen te Modena de handschriften bezichtigd te hebben mijne reis voort te zetten naar Florence. Het liberale Toscane zal mij genoeg te doen geven. Indien ik al te Modena dezelfde zwarigheden mocht ontmoeten als hier, ik zal het mij zonder moeite getroosten na de fraaie excerpten van M. Cavedoni.

Ik ben overtuigd, *vir clarissime*! dat ik door zoo te handelen in de gegevene omstandigheden de beste partij gekozen heb, en reken op uwe goedkeuring. Maar er blijft nog eene groote zwarigheid over. Van mijn kredietbrief te Parijs heb ik er een laten maken voor Turin, en vandaar voor Milaan. Bij mijn vertrek van Turin bleef mij een krediet over van 250 franken, welke ik hier kan ontvangen. Ik geloof niet dat ik de voorzichtigheid te ver drijf, wanneer ik huiverig ben om met zulke zwakke hulpmiddelen mij op reis te begeven naar een land, waar ik geen vriend ontmoeten zal en zelfs geen enkelen recommandatiebrief heb. Wanneer ik bedenk hoeveel tijd het kosten zal voordat er mij uit Amsterdam een nieuwe kredietbrief kan worden toegezonden, bedroef ik mij, want het is mij onmogelijk lang in deze vervelende werkeloosheid te blijven leven. — In deze moeielijke omstandigheden zal ik (hoezeer ik er ook tegen opzie) het eenigste middel beproeven, dat mij mogelijk voorkomt. Ik zal dezen brief ongesloten toezenden aan den Hr. Heldewier te Turin, met verzoek om, indien het mogelijk is, mij te doen toekomen eene som van 200 franken, (meer zal ik wel niet noodig hebben om mijnen kredietbrief te kunnen afwachten) en vervolgens u dringend verzoeken mij dien kredietbrief door Prof. Van Hall te doen toezenden naar Turin aan den Hr. Heldewier, terwijl ik te Florence aangekomen Z.H.E.G. terstond mijn adres zal opgeven. Het spreekt van

zelf, dat ik u mede verzoeken moet den Hr. Heldewier door Prof. Van Hall, het verschuldigde zoo spoedig mogelijk te doen restitueeren.

Al deze zorgen en teleurstellingen verduisteren mij wel eenigszins *le beau ciel de l'Italie.* Ik hoop dat het spoedig zal opklaren. Maar voor een literator uit Leiden zal het hier overal in vele opzichten duister en verdrietig blijven. *Vale, vir clarissime*, vele hartelijke groeten aan de Proff. Bake en Peerlkamp. *Iterum vale, meque ama.*

9 Oct. — Heden morgen of eigenlijk zoo op het oogenblik, ontving ik eene missive inhoudende onder andere het volgende: *Il Signor prefetto mi diede la permissione di dare a V. S. i codici che desidera consultare di Sulspicio* (ἰδού) *vostra S.* etc. *dalle ore dieci alle tre.*

Ik vlieg naar de Ambrosiana: maar eerst naar de post. Ik hoop dat deze weinige regels nog bijtijds te Turin aankomen. *Vale, vale, vir clarissime.*

23.

Milaan October 1841.

Vir Clarissime!

Alle zwarigheden zijn verdwenen: ik werk dagelijks mijne 5 uren op de Bibliotheek en vorder goed. Wat hier te doen is, wat ik reeds heb afgedaan en de wijze hoe zal ik schrijven aan Prof. Karsten. Ik heb u dus alleen te melden mijne min of meer koddige avonturen, gewaarwordingen enz. Terstond na het ontvangen van dien aangenamen brief en na in vliegende haast een paar regels aan het postkantoor te hebben bezorgd kwam ik aan de Ambrosiana. Verbeeld u mijne verbazing, toen een klein scorpioentje van een geestelijke mij berichtte, dat het volstrekt verboden was iets uit de codices te copieeren! Ik haalde hem Angelo Mai en Mustoxydis [1]) aan. Te vergeefs. Gelukkig kwam mij iets in de gedachte. Zeer ernstig bracht ik hem aan zijn verstand, dat ik niet gekomen was om iets hoegenaamd te copieeren, maar alleen om een gedrukten tekst met den geschrevenen te confronteeren. Ik liet hem een handschrift voor den dag halen van de Φυσικὴ

1) Andreas Mustoxydis, van Korfu (1785—1860).

'Ακρόασις en liet hem zien, dat ik den gedrukten tekst bij mij had. Ongelukkig stond er in den codex *ὂν σκοπόν* [1]), maar het liep goed af. Hij bemerkte het niet. De stichters hadden, zekerlijk in der haast, vergeten het collationneeren te verbieden. Eenige weinige dagen daarna *je lui ai copié à sa barbe* het eerste gedeelte van het *Prooemium* der *commentarii περὶ ψυχῆς*, dat in de *Aldina* ontbreekt. Ik ben thans dagelijks op de Bibliotheek met dien scherpzinnigen man en den portier, die mij de codices haalt en brengt. *J'ai graissé la patte à l'un et fait quelques compliments à l'autre* en ben dus als kind in huis aan de Ambrosiana. Ik heb den Catalogus uit de handen van den blinden Argus weten te krijgen, maar durf mij nog niet vleien met de hoop dat hij mij in de kasten der codices zal laten rondzoeken. Wij zullen zien. De stichters hebben streng het drukken van den Catalogus verboden. Ik weet niet of zij hebben bevolen en geordineerd, dat gemelde Catalogus met meer dan gewone slordigheid en wanorde zou worden opgemaakt en geschreven. Zoo ja: dan zijn zij stiptelijk gehoorzaamd. Sedert geruimen tijd is de Ambrosiana eenzaam en wordt maar zeer zelden door vreemdelingen bezocht. Met meer vrijmoedigheid dan ik gedacht had vertelde mij mijn Argus, dat zulks een gevolg was van het karakter van den Abt Catena, terwijl er in den tijd van il Signor Bentivoglio (*εὔφημον ὄνομα*) altijd een aantal liefhebbers waren.

Ik ben waarlijk verbaasd, dat ik verlof gekregen heb om op de Bibliotheek te komen en te werken. Ik schrijf het niet zoozeer toe aan den pathetischen brief, dien ik aan M. Catena heb toegezonden, als wel aan den aanbevelingsbrief van M. Peyron: ik had alle redenen om dit niet te verwachten. Ik wist dat M. Catena den Hr. Peyron niet genegen was, of liever hem benijdde en haatte, zoo zelfs, dat de goede M. Peyron aarzelde om hem te schrijven, uit vrees dat het een tegenovergesteld effect zou hebben. Ik had opgemerkt dat M. Peyron met nadruk in zijnen brief tot tweemalen toe zeide, dat Z. M. de Koning van Holland deze onderneming ondersteunde en begunstigde. Daarom heb ik den vromen Heer geschreven (ik kan het u niet melden zonder te lachen),

---

1) In plaats van: *Τὸν σκοπόν*.

dat hij den Koning van Holland zeer verplichten zou door mij den toegang te geven tot de hem toevertrouwde codices. Indien M. Catena een hoveling is, *il faut convenir qu'il joue de bonheur.*

Eenige weinige dagen na mij kwam er ook dagelijks op de Bibliotheek een Engelschman, il Signor Munster, *Presidente della Società Asiatica*, zooals mij mijn Argus gezegd heeft. Het is onmogelijk met een Engelschman kennis te maken, als deze niet den eersten stap doet. Hij komt altijd vóór mij en gaat een uur vroeger henen. Het zoude mij hier in deze duisternis dubbel aangenaam zijn indien ik met een fikschen Duitscher of Engelschman kon kennis maken, want de onkunde van dit Italiaansche volkje is walgelijk. Het eerste dat men mij vraagt, is bijna altijd of ik ook Grieksch spreek, het *non plus ultra* van grondige kennis bij deze *Signori.* In het eerst was ik gewoon te antwoorden, al lachende, dat ik er *inter pocula* niet zwaar tegen op zou zien. Toen ik bemerkte, dat zij dit ook zonder eenige moeite dachten te kunnen doen, moest ik wel van batterij veranderen en mij ook hierin schikken naar de gewoonten en begrippen van het land. Zeer onlangs nog vroeg mij een Professor, dien ik bij toeval ontmoette, weder in hoogen ernst hetzelfde. — *Si, Signore, αἰ δὲ λῇς, αὐγάσδεο.* Hij vatte dit laatste woord anders op dan de Spartaansche knapen en keek mij verbaasd aan. Toen ik hem zeide, dat dit beteekende: *parlate pure, vi risponderò*, bekende hij daartoe de Grieksche taal niet genoeg machtig te zijn. Mezzophanti is het grootste genie dat de Italianen zich denken kunnen. Alleen M. Peyron denkt er over op zijn Hollandsch. In spijt van dit alles gelooven de Italianen dat zij in de literatuur, evenals in alle andere gewrochten van den menschelijken geest, ver uitmunten boven alle volken der beschaafde wereld. Maar zij geven zich zoo onbegrijpelijk veel moeite om dit aan elkander te vertellen en duizendmaal te herhalen, dat men duidelijk kan zien dat hun geweten niet in rust is. Het onderscheid tusschen een Franschman en een Italiaan is in dit opzicht in het oog loopend. Beiden roemen hun land en pochen in het groot. Wanneer men den Franschman niet gelooft en tegenspreekt, hij lacht erom, want hij is zeker van zijne zaak, en beschouwt uw ongeloof alleen als een gevolg van bekrompenheid van begrippen of

afgunst. Een Italiaan daarentegen is er mismoedig om: hij zou door een vuur loopen om het u te doen gelooven, hij wil het u bewijzen, want de goede dunk der vreemdelingen omtrent zijn land is alles wat hij begeert. Het is wreedaardig lang tegen te stribbelen, als zoo iemand u bewijst, dat de Italianen waarlijk zoo lui en zoo bedorven niet zijn, als men wel beweert. *Pauvres gens!* Ik heb veel minder moeite met hunne taal dan ik gedacht had: te meer omdat te Turin iedereen Fransch spreekt uit liefhebberij en ik dus daar bijna niets geleerd heb. Het is hier geheel anders. Van tijd tot tijd houd ik des avonds opzettelijk college in het zuivere Italiaansch, in eene groote, helder verlichte zaal, bekend onder den naam van Teatro del Re. Geen beter middel om snelle vorderingen te maken. Ik verzeker u, dat mij geen enkel woord ontsnapt: het proza kost mij hoegenaamd geene moeite meer. Van de beroemde poëten heb ik alleen Torquato Tasso gelezen, maar zonder bewondering hoegenaamd. Zijne poëzie heeft op mij den indruk gemaakt van eene illuminatie, waar het niet ontbreekt aan gekleurde glazen, chassinetten enz. enz., dat op een afstand gezien schittert, maar *οὐδεμίαν ἔχει ἀναθεώρησιν.* Er is niets waars in dat alles: men vordert er niet mede in de kennis van het menschelijke hart, van het menschelijke leven. De Ilias daarentegen is een verrukkelijk panorama, beschenen door de zon, vol waarheid en leven, dat men beschouwt van eenen berg. Maar *basta cosi*, ik kom te Milaan terug en wel al Teatro della Scala, ten onrechte zoo vermaard. Alleen de ruime prachtige zaal is bezienswaardig. *La prima donna* is vrij wel; de rest beneden het middelmatige; de tenor bespottelijk. Het was trouwens niet gemakkelijk om hem te hooren, want terwijl hij zong, overschreeuwde hem *la platea* met allerlei kreten, waarvan de duidelijkste was: *bravo*, *ma basta.* De opera was mede erbarmelijk, maar gemaakt door *un Milanese*, dus vrij fraai in de oogen zijner stadgenooten. Tusschen het 1ste en 2de bedrijf heb ik een meesterstuk op eene wreedaardige wijze zien verknoeien, niets meer of minder dan *il castello di Kenilworth*, groot ballèt pantomime. Er ontbrak niets aan. *Les oubliettes* waren zoo fraai ingericht, dat men een pop in het costuum van Amy Robsart zag naar beneden tuimelen. *I nunc et saevas curre per Alpes*

etc. Nog fraaier moet het ballet zijn, dat er thans vertoond wordt: *Il naufragio della Medusa.* Ik wenschte wel dat dit schip nooit vergaan was, niet alleen voor de equipage, maar ook voor de schilderkunst en het tooneel. Ik heb de opera hier voor altijd vaarwel gezegd. Mijne herinneringen uit Parijs zijn meer waard dan alles wat ik hier kon hooren. Overigens is Milaan eene prachtige stad, en dagelijks *μετὰ τὸν Σιμπλίκιον* verlustig ik mij met allergenoegelijkste wandelingen. Altijd alleen, want ik heb hier niemand gevonden, die mij bevalt. Dagelijks ga ik naar de kerk: aan beide kanten van het altaar vindt men eene zeer oude inscriptie, houdende dat iedere maal, dat men den Dom bezoekt, men voor 100 jaren indulgentie verwerft. Ik heb dus reeds voor eenige duizenden jaren genoeg, *de manière que je pourrais faire des folies à Milan, sans que ça tirerait à conséquence. ô quantum est in rebus inane!* Verder heb ik bezocht la Brera, ik heb de Bibliotheek ervan overgeslagen, la Specola ter loops, maar de standbeelden en schilderijen met groote aandacht en op mijn gemak beschouwd. Dit alles heeft mij maar middelmatig voldaan.

Ik zoude bijna vergeten u te melden, dat ik terstond na mijne werkzaamheden te hebben begonnen eene kamer gezocht heb, en niet dan met zeer veel moeite heb ik er eindelijk eene gevonden: Contrada di S. Michele al Gallo. N. 3092. piano, waar *la mia Signoria Illustrissima* vrij slecht gelogeerd is. (*Secondo*: wanneer de Ambrosiana in brand staat, zijn wij hier niet zonder gevaar). Men vindt overal zonder moeite vijf, zes en meer ongemeubileerde kamers te huur, maar eene enkele gemeubileerde kamer, waar men als fatsoenlijk mensch wonen kan, is hier moeielijk te ontdekken. Ik had te kiezen tusschen eene kamer die wat al te prachtig en kostbaar was *καὶ τοὐναντίον.* Ik zal hier maar eene maand blijven, en koos weder het laatste. Waar is onze Hollandsche zindelijkheid! Maar eene maand is spoedig voorbij. Er zijn tien codices na te zien, maar er is er geen enkele onder, die mij veel moeite of tijd zal kosten. Dit brengt mij allernatuurlijkst eene plaats uit uwen laatsten brief in de gedachte [1]: Men behandelt die dingen zoo genealogisch. Ik zal mijne pen eens vermaken.

1) Vgl. blz. 112, regel 10 van boven.

Het is Zondag (17 Oct.). Indien ik alle codices geheel en al moest collationneeren, zoude ik een dozijn jaren noodig hebben, verondersteld dat ik niet van verveling ziek werd of stierf. Er blijft dus over uit dit groote getal codices in den korten tijd, die er voor bestemd is, *carpere quod est bellissimum*. De codices zijn of beter dan de *Aldina* of slechter. Wanneer zij beter zijn en van dezelfde familie is het noodig den eersten geheel te collationneeren, de volgende *locis quibusdam praecipuis* te vergelijken. Wanneer zij van lateren datum zijn en doorgaans slechter dan de *Aldina*, maar nu en dan iets goeds opleveren, is het voldoende alleen de belangrijkste plaatsen op te slaan en te vergelijken, en met de collatie van het geheele boek te wachten totdat men eenen ouderen, beteren zal gevonden hebben, om niet den tijd, dien men aan den beteren codex besteden moest, aan slechtere te verspillen.

Van de *Commentarii in categorias* heb ik te Parijs twee goede codices gevonden. De volgende zullen mij dus weinig moeite veroorzaken. De goede zijn van eene familie. Ook de slechte.

Van den onmetelijk grooten *Commentarius in libros Physicorum* heb ik tot heden toe niet dan slechte codices gevonden, alle van eene familie. Den vader hier (*sec.* 13), de zonen te Parijs (*sec.* 15), den kleinzoon te Turin (*sec.* 16).

Alleen van het 4de boek heb ik een goeden codex te Parijs gevonden. Het 4de boek is dus klaar, of liever er is waarschijnlijk zeer weinig meer aan te doen, en alleen in geval ik een codex ervan vinde, die nog beter is — hetgeen mij zeer zoude verwonderen.

Van de *Commentarii περὶ ὕπνου* begrijp ik tot heden toe niets of althans zeer weinig. *Novi tamquam digitos meos* drie codices. De beide Parisini gelijken niets op elkander, volstrekt niets. De goede lezingen van beide, vereenigd met veel critiek, zullen eene goede editie geven. De codex Taur. komt nu eens geheel overeen met A, dan weder met B, verschilt in zeer vele opzichten, mist een groot getal goede lezingen, maar levert er op zijne beurt andere op (niet zeer talrijk evenwel) die beter zijn dan de Parijsche.

De vier andere codices ken ik alleen uit excerpten: twee door

Gaisford, twee door Cavedoni; de 5de is nog niet door Cavedoni ingezien, maar jonger. Te oordeelen naar die excerpten, is de codex A van Gaisford zeer goed, B nietsbeduidend en de beide codices van Cavedoni alleronbeduidendst. Het is niet onbelangrijk u eene plaats uit de drie codices mede te deelen.

Fol. 240 *Vers. codicis. Par.* A, *pag. mea* 812 *sq.*

1. δηλοῖ δὲ καὶ τὸ τοῦ Τιμαίου ῥητὸν ὅπερ ὁ πλάτων ἐν τούτοις

τὰ ἑςία
2. παρέξεσεν οὕτως ἔχον 3. γᾶ δὲ ἐν μέσῳ ἱδρυμένα ἐςι θεων

ὄρυςορφὰς ἄγος ἀντολὰς
4. ὅρος τ' ὄρφνας καὶ ἀοῦς γίνεται, δύσιας τε καὶ ἀνατολὰς

deest πρέσσ" τὰ ἐν τῆ
γεννῶ- 5. σα κατὰ ἀπονομὰς τῶν ὁριζόντων πρεσβύςα ἐντὶ τῶν

ἐν ὀυ̅νῷ α
ἐντὸς οὐρανῶ σωμάτων 6. εἶτα ὀλίγον εἰπὼν περὶ τῶν ἄλλων ςοι-

ἄγα
χείων ἐπάγει. ὥςε ῥίζα 7. πάντων καὶ βάσις τῶν ἄλλων ἁ γᾶ

είρηται τροπάς
καὶ ἤρειςαι ἐπὶ 8. τὰς αὐτὰς ῥοπάς. Ik schrijf er de varianten van codex B boven.

Uit den codex Taur. heb ik dit aangeteekend: Vs. 1. τὸ τοῦ D. 2. παρέξεισιν. Simplicius gebruikt dikwijls παραξέειν (zonder samentrekking); in die beteekenis was het mij vreemd. 3. τὰ δὲ ἐν μέσῳ 4. ὀρυςορφὰς καὶ ἄγος. – ἀντολὰς γεννῶσα κατὰ ἀπ. τ. ὀρ. πρέσαις τάδε ἕν τὶ τῶν ἐν ὀυνῷ. 6. ὀλίγα. 7. ἄλλων ἀγαθῶν καὶ εἴρηται. Wees zoo goed hiermede te vergelijken de varianten, die Gaisford uit zijne codices heeft medegedeeld. Ik heb ze niet afgeschreven. Zij staan in het 3de deel der Poëtae Graeci Minores, achter de fragmenten van Empedocles en Parmenides. Het is tevens een argument voor de echtheid of onechtheid van het boek van Timaeus, dat wij nu hebben. Ik kan hier niets nazien, niets te weten komen in deze kinderschool. ô mijne goede stad Leiden.

Gij ziet, *vir clarissime*, dat de beide Parijsche codices te zamen b ij n a den tekst van Timaeus teruggeven, en met veel dank neem ik ἑςία, ἀντολὰς en ὀλίγα van B aan. ἐςι̅' (cf. Bast ad Longinum) en ἐςὶ kunnen de librarii niet onderscheiden. πρεσωίςα wordt in de oogen dezer lieden πρέσαις τὰ en

πρέσσ" *τὰ* enz. enz. Evenals de codex Taur. in het oog loopend met B overeenstemt, evenzoo stemt dezelfde codex op andere plaatsen overeen met A. Nog moet ik er bijvoegen, dat er in den codex A groote lacunes zijn, aangevuld wel is waar, maar uit een handschrift waarin de bedorven tekst zich bevond, hetgeen ik te Parijs met niet weinig verdriet en moeite heb ondervonden.

Van de *Commentarii de Anima* heb ik eerst hier codices gevonden, die zeer slecht zijn.

Van de *Commentarii in Epictetum* alleen te Parijs: zij zijn geheel of gedeeltelijk gecollationneerd door Schweighäuser. Zij hebben niet veel te beduiden. — *Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ.*

Ik zal u tot nadere bevestiging nog eene tweede plaats uit de *Commentarii de Coelo*, bevattende een ander fragment van Timaeus, hier mededeelen. Niet ver van het begin van het derde boek leest men in A:

B. . . . *deest* *δὲ*
1. *διὸ καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Τίμαιος ἐν τῷ οἰκείῳ συγγράμματι τάδε*

ἀρχὰς *γενομένων*
2. *γέγραφεν· ἀρχαὶ μὲν οὖν τῶν γεννωμένων ὡς μὲν ὑποκείμενον*

μαρτυρεῖ σφᾶς *ἀπογέννῶμα τὰ*
3. *ἄϋλα, ὡς δὲ λόγος μορφὰς τὸ εἶδος ἀπογεννάματα δὲ*

τοῦ τε ὧν *deest*
4. *τουτέων ἐςὶν τὰ σώματα γῆ τε καὶ ὕδωρ ἀήρ τε καὶ πῦρ*

ἀπογέννωσις *ἐςὶν*
5. *ὧν ἁ γέννασις τοιαῦτα. ἅπαν σῶμα ἐξ ἐπιπέδων ἐςὶ, τοῦτο δὲ*

ἢ μὴ τετ.
6. *ἐκ τριγώνων, ὧν τὸ μὲν ὀρθογώνιον ἰσοσκελὲς ἡμιτετράγωνον*

desunt
7. *καὶ ἑξῆς λοιπὸν τὴν τῶν τριγώνων διαφορὰν παραδοὺς τὰ τέσσαρα*

8. *σχήματα ἐξ αὐτῶν συντίθησιν* etc. *Codex Taur.* 1. *σ'ιό* D. *δὲ* *ῥ* T 2. *ἀρχάς - γενομένων.* 3. *μαρτυρεῖ σφᾶς - ἀπογέννωμα τὰ δὲ* 4. *τοῦ τε ὧν - γῆ* D. 5. *ἀπογέννωσις ταῦτα.*

En hiermede laat ik u Timaeus over. Indien hierin iets van belang mocht zijn voor den Hr. De Gelder [1]), den laatsten uit-

1) Dr. J. J. De Gelder (1802—1890), later vriend van Cobet geworden; zie het Voorbericht voor het Grieksch Leesboek voor eerstbeginnenden. In 1836 heeft hij uitgegeven: *Timaeus Locrus de anima mundi et natura.* Het fragment vindt men cap. VII p. 17.

gever van Timaeus, zult gij wel zoo goed willen zijn het hem bij gelegenheid mede te deelen.

Nieuws is er niet. Nog spoediger dan ik verwacht had zal ik hier mijne taak hebben afgewerkt. De hemel geve dat men mij niet lang naar mijnen kredietbrief late wachten en zoo dwinge hier langer dan volstrekt noodzakelijk is te blijven. Ik heb om eenigszins adem te halen, en te bekomen van de verveling van Simplicius, drie andere codices eens terloops bekeken. Een van Lysias, een van Aretaeus Cappadox en een onder den titel van Lexicon Graecum, *codex perantiquus*. Het waren excerpten uit Suidas, een *codex sec.* XIII. *in charta bombycina, nullius pretii*, en even zooveel waard als de Lysias en de Aretaeus, die beide niets beduiden. Hoevele duizenden prullen vindt men gewoonlijk in eene collectie Grieksche codices! Het lezen van den Catalogus is genoeg om iemand kwalijk te maken: ik zal mijne kans nog eens wagen aan een half dozijn andere. Misschien zal ik wel iets beters vinden. — Als bijdrage tot de reputatie van Aristoteles diene het volgende *distichon*, dat met groote letters prijkt in een der codices Ambrosiani:

Σμικρὸς Φαλακρὸς τραυλὸς ὁ Σταγειρίτης
Λάγνος προγάςωρ παλλακαῖς συνημμένος.

De ergerlijke fout tegen het metrum in vs. 1 bewijst dat het niet oud is. Ruhnkenius *ad Rut. Lup. alicubi* 1) geeft aan Aristoteles een compliment van belang. Ik wil wel bekennen dat ik niet veel achting heb voor den man.

Maar *loquaciori epistolae finis imponendus. Vale, vir clarissime, meque ama.*

Vele groeten aan Proff. Bake, Peerlkamp en Reinwardt. Ik wenschte wel te weten of een pak papieren uit Parijs aan Prof. Bake in goede orde is geworden.

Vele hartelijke groeten aan Hamaker en Kappeyne. Ik wensch dat Hamaker er met den schrik van afgekomen is en dat alles is terecht gekomen.

Ik blijf Kappeyne zeer verplicht voor het spoedig bezorgen van zekeren brief.

1) Lib. I. cap. 18 p. 62: *Miretur aliquis Aristotelem hoc virtutis testimonium Alexandro tribuere potuisse. Sed hunc quoque Lucianus Parasit. p.* 862 *philosophum parasitum, et Tertullianus Apolog.* 46 *diserte Alexandri adulatorem dicit.*

19 October 1841.

Ik maak mijnen brief weder open, omdat ik naderhand den uwen ontvangen heb, en er weder een goed getal dagen is voorbijgegaan. Brieven uit Holland, en vooral zulke, maken mij voor langen tijd zeer opgeruimd. Ik zal eens zien of er op eenige punten moet worden geantwoord. — Ik heb Callimachus gelezen om Bentley, die daar in zeer slecht gezelschap wordt aangetroffen: onder eenen zwerm *pygmaei*, *ἀνέχων κεφαλὴν καὶ εὐρέας ὤμους.* De *Hecale* iets goddelijks! ik weet met dat woord geen raad onder al de potjes confituren en inmaakselen van het goede besje. Bentley heeft al dat lekkers niet naast elkander gezet, maar de goddelijke dichter zeker wel. Maar er schuilt mogelijk iets achter, eenige eeredienst of zoo iets, dat mij ontsnapt is.

Voor het ontvangen van uwen brief had ik reeds het voornemen opgevat om Prof. Karsten te schrijven: mijn brief is gisteren vertrokken: alles is dus in orde. Nog eenige dagen en ik zal hier mijne taak hebben afgewerkt. Ik zwoeg nu met de *Commentarii in libros Physicorum* en vermaak mij met de kwinkslagen der onnoozele librarii. Wanneer de verwaande Empedocles zingen wil: 'Αλλ' *ἄγε μύθων κλῦθι, μάθη γάρ τοι φρένας αὔξει*, brengen zij den goeden philosoof zoo in de war dat hij zegt *μέθη γάρ τοι*, of in spijt van de heilige wetten van het metrum *μέθυ γάρ τοι φρένας αὔξει.* Zeer ernstig teeken ik dit alles op, om te strekken tot een *apparatus criticus* van het vers, dat niets dergelijks behoeft. Hoe meer ik de codices leer kennen, hoe minder waarde ik eraan ga hechten. Dagelijks neem ik een kwartier uurs van Simplicius af, om er eenige andere in te zien. Ik heb gezien codices van Aristophanes, Lysias, Andocides, Isaeus, Aretaeus Cappadox, Lucianus, Pollux, Eustathius, twee van Apsines, vier Lexica Graeca. Indien ik ze morgen op straat vond liggen, zoude ik ze niet oprapen om er goede lezingen in te vinden.

Ik heb geheel en al het vertrouwen gewonnen van mijnen Argus, die mij zijne geheele onkunde volmondig bekend heeft. Ik moet echter zeer behoedzaam zijn om hier iets te zien te krijgen, want er dwalen altijd achterdochtige priesters rond. De rijkdom der Ambrosiana in goede edities is ongeloofelijk. Voor Lysias heb ik gevonden den grooten Jodocus v. d. Heyden, en

zoo voor de rest. — Mijn Engelschman is reeds sedert lang vertrokken. In zijne plaats is gekomen een Duitscher, of liever een Zwitser, de Hr. Keller, Prof. te Zürich [1]). Met een Duitscher is men terstond bekend. Maar er was niet veel mede gewonnen. Hij collationneert de vier *orationes civiles* van Cicero uit codices van de 15de eeuw. Hij kent Prof. Van Assen, maar verkeert overigens in eene volstrekte onkunde omtrent Holland, terwijl men te Leiden zeer goed bekend is met de onbekookte voortbrengselen van Zurich. Overigens een zacht, beminnelijk karakter, dwepende met zijne codices. Hij behoort tot die menschen die meenen met codices alles gewonnen te hebben en overtuigd zijn dat, zoodra men iets verder durft gaan, men zich blootstelt om jammerlijk te tuimelen en op zijn minst den nek te breken. Trouwens dit kan gebeuren en hangt af van ieders respectieve krachten. Versteeg *vel judice vincam.* Die ellendige *Symbolae!* [2]) Trouwens de nieuwe *opera* van Hermann en Boeckh te Bonn [3]) bewijst dat onze naburen ook hunne kleine mannetjes in overvloed bezitten: ik vind echter niets troostrijks

---

1) Friedrich Ludwig Keller vom Steinbock (1799—1860), leerling van Savigny, leermeester van Bluntschli, in 1847 opvolger geworden van Puchta.

2) De *Symbolae Literariae (Edidere publici Gymnasiorum doctores Societate conjuncti)* verschenen voor het eerst in 1837, en werden door Geel in de Gids van dat jaar (n°. 8) met eene „vriendelijke aanmoediging" verwelkomd en beoordeeld. Nadat drie bundels verschenen waren, volgde in de Gids van 1840 (n°. 1) een streng „onderzoek" van het derde deel. Vooral een stuk van Dr. W. H. Versteeg: *Observationes in quosdam veterum locos*, werd onder handen genomen. De anonyme beoordeeling werd toegeschreven aan Geel, doch in de Letterbode (1840 n°. 6) verklaarde Geel dat men zich vergiste, ofschoon hij het zich tot eene eer zou toerekenen zulk eene beoordeeling geschreven te hebben. Hij sprak eene „stellige afkeuring" uit over de *Symbolae*. „Zoo had hij zijne vriendelijke aanmoediging niet bedoeld". In de Voorrede van het vierde deel (1841) gaf de Redactie eene korte zelfverdediging, waarop Geel in de Gids, met zijne gewone heuschheid en goedhartigheid breedvoerig antwoordde. Alleen Dr. P. Epkema, die driftig was geworden, werd even aangekeken en op zijde gezet met de twee woorden: „Wél, Epkema!"

3) Die nieuwe medearbeider is Dr. Fr. Heimsoeth, destijds privaat-docent te Bonn, die in 1840 heeft uitgegeven: *Addenda et corrigenda in Commentariis Pindari.* Pars prior. Op blz. 34 b. v., *ad Pyth. V.* 72 *sqq.*, zegt Heimsoeth: *In quo loco ante omnia mihi liceat et Hermanni et Boeckhii operam laudare. Deinde addere, verum a neutro inventum esse.* Zoo worden Boeckh en Hermann meermalen te recht gewezen. Het tweede deel is niet verschenen.

in die gedachte. De pseudo-Longinus zegt, dat men zich moet afvragen onder het schrijven, wat zou Homerus er wel van denken als hij dit hoorde? maar wat zou Pindarus wel gevoelen, indien hij zulk een tooneel bijwoonde? Hannibal bij Phormio op het college! — *Vir clarissime*, ik vrees dat ik uw geduld uitput, terwijl ik ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ op het papier zet. Het strekke mij eenigszins tot verontschuldiging, dat het eene van mijne aangenaamste uitspanningen is u te schrijven. Ik ben hier altijd alleen: ik vind hier geen enkelen deskundige en bijna geene boeken. Voorts is het dagelijks guur en regenachtig weder, en ik heb dus kamerarrest. In spijt van dit alles ben ik opgeruimd en vrijwel tevreden. *Vale*, *vir clarissime meque*, *quod facis*, *ama*.

Ik heb mijnen Duitscher beloofd u te verzoeken om een boekverkooper te Leiden last te geven hem te doen toekomen (zoo mogelijk) Cras (Henr. Constantinus) *Diss. Jurid.* etc. *(qua) Ciceronem justam pro A. Caecina causam dixisse ostenditur.* Lugd. Bat. 1769 4°. Gij zult den goeden man een grooten dienst bewijzen [1]). Hij komt het volgende jaar te Leiden.

Hamaker en Kappeyne zouden mij met eenig bericht groot genoegen doen. Ik wenschte wel van hen te weten de nieuwbenoemde rectoren enz. en verzoek hen mijne felicitaties aan Halbertsma [2]) over te brengen.

24.

Milaan 7 November 1841.

Vir Clarissime!

Si vales, *optime est*, *ego valeo.* Wat is er voor nieuws, zult gij denken bij het openen van dezen brief: een brief over de post, met grooten spoed: er is zeker iets bijzonders. Niets kwaads evenwel. Alleen dit, morgen (Maandag) zal ik mijne taak hier geheel voltooien, en ik verlang niets liever dan ten spoedigste

1) Keller heeft het boek ontvangen, blijkens het *Semestrium ad M. Tullium Ciceronem* p. 276.

2) Petrus Halbertsma, zoon van Dr. Justus Hiddes Halbertsma, promoveerde den 15den October 1841 in de Letteren op een: *Specimen Literarium de Magistratuum probatione apud Athenienses.*

verder te reizen. Hiertoe ontbreekt mij niets dan een nieuwe kredietbrief, dien ik met ongeduld verwacht; ik heb Professor Karsten verzocht de noodige maatregelen te nemen, maar ten overvloede zal ik ook aan u ten dringendste deze zaak aanbevelen. Reeds sedert eenigen tijd dagelijks de aankomst ervan verwachtende, heb ik nog geen ander plan kunnen vormen; maar omdat elk noodeloos verwijl hier en overal mij hoogst onaangenaam is, geloof ik dat het beste besluit wezen zal nog eenige weinige dagen hier te vertoeven, in dien tusschentijd den Hr. Heldewier te verzoeken mij in staat te stellen mijne reis voort te zetten, en na het ontvangen van eenen brief uit Amsterdam dit alles met den Hr. Heldewier te regelen. Ik zal dus hier blijven tot den 13den dezer (op dien dag is mijne maand op mijne nieuwe kamer verstreken) en dan naar Modena vertrekken. Dat paradijs van vrijheid zal mij slechts weinige dagen ophouden, en ik zal mij ten spoedigste naar Florence begeven. Mijn kredietbrief, hoop ik, zal in dien tusschentijd te Turin aankomen, en mij weldra te Florence vinden. Ik weet inderdaad geen beter noch eenvoudiger middel uit te denken om geen tijd te verliezen: en ik vlei me (hoe zonderling het ook luidt) dat ook gij, *vir clarissime*, in de gegevene omstandigheden niets eenvoudigers kunt bedenken. Ik heb over dit alles eerst nagedacht na het ontvangen van uwen laatsten, die mij gisteren zeer verheugd heeft. Ik dank u voor uwe aanbeveling aan den Hr. Del Furia, die mij allerwelkomst was: noch te Parijs, noch te Turin heb ik brieven voor Florence kunnen krijgen. M. Labus zoude er mij hier eenige gefabriceerd hebben, maar ik ben zeer tevreden met den uwen en heb er geene meer noodig. Voor Modena heb ik nog een fraaien brief van M. Peyron. — Ik heb M. Catena nog niet gezien en verlang zulks ook niet: ik zal hem een brief laten om hem te bedanken voor *la sua cortesia*. 'Αλλ' ἔϛιν *ἀλωπεκίζειν*, schrijft gij; het is altijd een genoegen, wanneer ons gedrag en wijze van handelen, bij voorraad gevolgd, volkomen overeenstemt met welmeenende raadgevingen, kort daarna ontvangen. Ik kan u dus zonder blozen berichten, dat ik hier een *ἀλώπηξ* ben geworden *αἱμύλα κωτίλλων* met al dat volkje, dat mij hier omringt, *συνασοφῶν τοῖς μὴ σοφοῖς*, ofschoon ik er evenzoo over denk als

Polynices. Wanneer men mij zegt dat *Florilegium* afkomt van *flos* en *lego*, merk ik aan, dat *flos* heeft in den genit. *floris* en dus dat deze etymologie mij zeer waarschijnlijk voorkomt. Met deze *bonhomie* kom ik hier zeer ver, en hoe »lief" men dat vindt kunt gij zien uit een brok gedrukt papier, dat ik hier zal insluiten [1]). Alleen moet ik er bijvoegen, dat mij dit zoo verveelt en tegenstaat, dat ik alles doe wat ik maar kan om liever alleen te zijn, dan in gezelschap van die kinderen. Het is mij alsof ik in een van de laagste klassen eener Latijnsche school ben verdwaald, en daar het jonge volkje bezig vindt met schrijven en uitgeven van allerlei dingen, waarvan zij niet in staat zijn het minste te begrijpen, en dat wel met eene wijsheid en statigheid, ontstaan en onderhouden door de volslagene onkunde van het gepeupel dat hen omringt. Noch Prof. Bellotti, noch M. Labus, noch mijn waarde Prof. Rossi, schrijver van het nevensgaande fragment [1]), kunnen mij gemakkelijk uit mijne eenzaamheid lokken: en waarlijk zonder een Timon te zijn, zonder zelfs iets van mijne opgeruimdheid en blijgeestigheid te verliezen, ben ik liever alleen, dan dat ik hunne zoutelooze gesprekken aanhoor, die nooit iets aanroeren dat mij belangrijk is of wijzer kan maken. — Ik word waarlijk mismoedig, terwijl ik u hierover schrijf, en stap dus spoedig ervan af: alleen meld ik u nog dat M. Labus zich met blijdschap herinnerde u bij zich gezien te hebben met Prof. Bake en Hamaker. Het is een zeer goedaardig man, maar mede zeer vervelend. Er is geen ander god dan Ennio Quirino Visconti en Labus is zijn profeet. — De bedekking der Diplomatie kan voor mijnen brief zulk een goed vrijgeleide niet geweest zijn, als de uwe voor dien van M. Lud. Kayser [2]). *Sara servita*, zegt men hier. — Met innig leedwezen heb ik de kwade vermoedens der medici omtrent de gezondheid van Prof. v. Assen vernomen. Zijne edele en beminnelijke hoedanigheden wegen zoo ruimschoots op tegen een greintje Don-Quichottisme, dat ieder student veel van hem hield. Ik verzoek u dringend mij aan hem te herinneren door hem van mijne hoogachting te verzekeren. — Ik zal

---

1) Zie blz. 136.

2) Karl Ludwig Kayser, Prof. te Heidelberg (1808—1872).

te Rome Anacreon en de Anthologia Palatina trachten op te sporen en hoop er u goede berichten van te zullen kunnen toezenden. Ik meen mij onzen Leidschen codex te herinneren, met eene Latijnsche vertaling van Stephanus. Ik geloof dat ik hem in handen gekregen heb, toen ik Philostratus nazag. Ik begin waarlijk te gelooven dat bijna geen enkele van die *odaria* echt is en dat Th. Bergk volkomen gelijk heeft. Maar ik heb hier geene boeken en moet mij behelpen met hetgeen ik van buiten ken. *μεταφρασόμεσθα καὶ αὖθις.* Ik weet niet hoe het komt, *vir clarissime*, maar eene zekere zwaarmoedigheid kwelt mij heden avond, terwijl ik gedacht had mij eens aangenaam uit te spannen. Ik zal morgen bijtijds de pen weder opvatten en mij nu bezig houden met het overschrijven van Archytas *περὶ τῶν δέκα κατηγοριῶν*, dien ik met veel voorzichtigheid in den vorm eener collatie gecopieerd heb, om te dienen voor de *Commentarii* van Simplicius. Het is niet vroeg meer, en ik zoude kunnen zeggen zooals de kindertjes bij Theophrastus: *Ἀρχύτα, λαλεῖν τι ἡμῖν, ὄφρα ἂν ἡμᾶς ὕπνος λάβῃ.*

Maandag 8 Nov. — Om mij te verpoozen van Archytas zal ik dezen eindigen, en wel veel opgeruimder dan gisteravond. *ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ποίησις τοῦ πεπονθότος διαφέρει*, zegt de oude Tarentijner. *τὸ μὲν γὰρ ποιηθὲν πέπονθέ πως, τὸ δὲ πεποιηκὸς οὐκ εὐθέως πεποίηται* [1]). Men moet vrij doorkneed zijn in de handgrepen der metaphysica om klaar te begrijpen, welk een diepe zin in die woorden schuilt, en een vrij onbeduidend literator om niet te zien, dat het onzin zal blijven zoolang het niet geëmendeerd is; hetgeen trouwens niet zeer moeielijk is; maar dan nog, wat moet men denken van die dwaze poging om al onze gedachten en redeneeringen tot eene soort van algebra te herleiden, die alleen in de Academies van Lapouta tehuis behoort (zoo, geloof ik, is de naam: ik ben niet sterk in de geographie van Swift). Doch *τέτλαθι δή, φίλε θυμέ.* Ik ben zoo geduldig als ik maar kan onder al die vervelende *λεπτολογίαι*: eene enkele maal krijg ik het te kwaad. Hoe oneindig

1) Mullach, *Fragm. Philos. Graecorum*, Vol. II. p. 124 sq.: *τὸ δὲ πεπονθὸς οὐκ εὐθέως πεποίηται.*

meer gezond verstand steekt er in Aristophanes en Socrates, die meer op elkander gelijken dan geheel Italië ooit begrijpen zal. — Mijne werkzaamheden voor Simplicius zijn heden voor Milaan geeindigd: ik veronderstel dat mijn laatste brief aan Prof. Karsten u reeds is geworden: ik behoef u dus alleen te melden, dat alles klaar is en dat ik daarna Archytas heb afgeschreven. Ik zal mij eenige dagen lang vermaken met eenige andere codices na te zien, maar met zeer weinig hoop om iets goeds te vinden. Niets hoegenaamd is mij hier voorgekomen dat uwe aandacht verdient, en het zoude dus verstandig zijn hier op te houden; maar het genoegen om u te schrijven verleidt mij om mijn papier liever te vullen met hetgeen uwe aandacht niet verdient dan zulk eene gelegenheid te laten voorbijgaan.

Milaan blijft steeds eenzaam: de wintervermakelijkheden zijn nog niet begonnen. De feestdag van S. Carlo — »*c'était le patron du village*" — is gevierd, zonder echter, evenmin als de dag allerzielen en corps, de Bibliotheek te sluiten. De kerk was jammerlijk ontsierd met allerlei geschilderde tafereelen uit het leven van mijn heiligen naamgenoot. Onder alle heb ik voornamelijk opgemerkt een blijk van bijna ongeloofelijke zelfverloochening. Bij het volbrengen van eene bedevaart naar eenen berg, die ook heilig was, *digiuna in pane ed acqua.* Men kan het duidelijk zien. Hij heeft niets anders voor zich. De schilder heeft hem onder zijn rooden hoed een gelaat geschilderd, waarop zijne christelijke onderwerping klaar te lezen is. Misschien staat dit in verband met het volgend tafereel, waarop men hem den adem ziet uitblazen. — Ik heb onlangs in de dagbladen gelezen dat Zijne Zaligheid (*La sua Beatitudine*) de Paus, in aanmerking genomen hebbende de veelvuldige mirakelen door den Aarts-Engel Gabriël in het koningrijk Napels gedurende de laatste jaren geopereerd, besloten heeft en besluit, dat er voortaan een groot feest, in plaats van een kleiner, jaarlijks te zijner eere zal gevierd worden. De woorden »in aanmerking genomen hebbende" bevallen mij bijzonder: *ὦ Σώκρατες, ὦ Σωκρατίδιον*! In den namiddag zag ik eene processie uit de kerk déboucheeren. Uit nieuwsgierigheid ben ik blijven staan: ik kan u niet uitdrukken met welke gewaarwordingen ik dit heb aangezien, maar eene volgende maal sla ik bijtijds

eene andere straat in. Dikke welvarende paters, zingende *à tue-tête en attendant mieux*, met al hunne instrumenten en fraaiheden, had ik glimlachende kunnen zien defileeren, maar eene zwerm uitgeteerde, venijnige schepsels, loerende zooals een zekere *aper* bij Horatius, en zingende zooals 't gevogelte bij Bellamy bij gelegenheid van de geboorte eens verraders des vaderlands, hetgeen hij uitdrukt door »een naar gekras", is walgelijk en stuitend. Andere »vermakelijkheden" heeft mij Milaan niet opgeleverd.

Eene fiksche wandeling op de wallen is mijne dagelijksche uitspanning; slechts zeer zelden bezoek ik thans mijn Teatro del Re. De laatste maal heb ik een stuk zien uitfluiten, dat waarlijk niet beter verdiende: het was zoo langdradig en vervelend en afgezaagd, dat ik niet begrijpen kan (ik zeg niet: hoe een Milanees het kon schrijven) maar hoe eene goede troep onderneemt zoo iets uit te voeren. Tenzij men gelijk heeft met te beweren, dat doorgaans een acteur het minst in staat is om goed over een stuk te oordeelen. Uitfluiten is het rechte woord niet: men riep maar met klimmende hevigheid van alle kanten *basta*, totdat het scherm viel. — Ik had gaarne een uitstap gemaakt naar il Lago di Como, maar uit zuinigheid heb ik er van afgezien, evenals van la Certosa en Pavia en te voren van le Isole Borromea. — Als eene bijzonderheid moet ik u nog mededeelen, dat het niet alleen thans, maar sedert eene geheele maand hier zeer koud is. Dagelijks kom ik verkleumd van de Ambrosiana: ik herinner mij u te hebben hooren spreken over de ondragelijke hitte in den zomer te Milaan.

Mijne hartelijke groete aan Prof. Bake, aan Prof. Peerlkamp, alsmede aan Prof. Reinwardt en de dames: en bij gelegenheid nog aan eene jonge dame, omdat ik niet wel eenen brief kan insluiten.

Vale, vir clarissime, meque ama.

Indien mijne oude vrienden vooral Clarisse [1]), Moll enz. te Leiden mochten komen, verzoek ik u allerdringendst ze allen van mij te groeten.

---

1) Dr. W. H. L. Clarisse, zoon van Prof. Joannes Clarisse, Rector van het Nassau-Veluwsch Gymnasium te Harderwijk (1811—1845).

Vir clarissime, ik breek mijnen brief weder open om er een stuk van eene Milanesche courant in te sluiten, die mij op de Bibliotheek wachtte. Gij zult er uit zien, dat ik u niet te veel zeg door dit volkje bij Latijnsche schooljongens te vergelijken. De schrijver van deze recensie is een jong geestelijke, een lieve aardige jongen, beminnelijk en zacht van karakter, maar hij weet niets, vooral niet van het Grieksch. Ik ben overtuigd (omdat ik er eens de proef van genomen heb) dat hij het zelfs niet vlot lezen kan. Ik heb hem moeten zeggen dat Bentleius heette Bentley en Porsonus Porson en Meinekius Meineke. Ik heb voor hem gefabriceerd een catalogus van onze Athenaea en Academies: eene lijst van groote literatoren en critici van Adam af tot op onzen tijd, en vele andere dingen, omdat hij over Holland wilde schrijven. Glimlachende heb ik gezien welk een gebruik hij ervan gemaakt heeft: ik heb namelijk daaraan te danken *la stima* van al die Professoren. Die *stima* is een overgang, zeer vernuftig uitgedacht. Voor de rest vertaalt hij eenige regels uit mijne *praefatio* en *lemmata* der vier hoofdstukken, en de rest is fantasie. Met groote blijdschap evenwel heeft hij mij dit fraaie stuk gebracht, en hij is er zeker zeer mede in zijn schik. Ik zal hem zeggen, zoodra ik hem zie, dat ik hem voor zijne aanmoediging zeer erkentelijk ben, maar dat het (zoo als Lafontaine zoo treffend uitdrukt) te veel is voor een gevoelig hart.

Ik heb M. Catena gezien en gesproken: ik heb niets ontdekt van de *persona tragica*; hij gelijkt wel iets op Prof. Thorbecke. Na gedraafd en gezwoegd te hebben om ten spoedigste Milaan te verlaten, zal ik nog moeten wachten tot Vrijdagmorgen, want eerder is er geene diligence te vinden. Ik zal mij moeten onderwerpen en mij troosten met eenige codices.

Vale, *vir clarissime*. Ik hoop te Florence spoedig eenig bericht van u te ontvangen.

Vir clarissime! In plaats van een gedrukt fragment uit eene Milanesche courant, zal ik u liever hier insluiten een klein fragment van eene collatie van den Εὐβοϊκός van Dio [1]), uit *codex*

1) Het fragment van de collatie is noch onder zijne brieven noch onder zijne andere papieren gevonden.

E III membran. formae prope maximae. sec. XIV—XV. Insunt: Platonis Phaedon, Dionis oratt. IV de regno, Libyca narratio, Diog. de tyrannide, Euboïca, Diog. de virtute, Isthmica, Opusculum περὶ μέτρων *(perineptum). Ad Dionem adscripta sunt scholia futilia, et subinde* ὡραῖον, χρήσιμον τὸ χωρίον etc., *quae nauci non sunt. In fine Phaedonis vidi veram lectionem* κατέκλασε. Mijn fraaie gedrukte fragment zal ik u bij eene volgende gelegenheid toezenden, omdat het zoo komiek is. Een jong Italiaan schrijft mij dat hij in mij alras bemerkt had *que j'avais plus d'esprit que je n'étais gros*, hetgeen in zeker opzicht voorzichtiger zou zijn uitgedrukt dan zijne Italiaansche phrase: *che in voi il senno era maggiore dell' età* en andere fraaiheden. Ik hoor dit alles bedaard aan, en de grootste zotheden brengen mij niet van mijn stuk. Ik vroeg aan mijnen Argus heden morgen het *Lexicon Suidae*: na lang gezocht te hebben kwam hij mij berichten, dat men het niet bezat, niets anders dan *Suidae opera historica*. Ik trachtte hem te beduiden, dat het was *uno staglio*, en dat die opera historica juist waren mijn Lexicon. Hij zag mij twijfelend aan, en toen wij het voor de grap eens onderzochten, kon hij zijne verwondering niet verbergen, dat ik het beter wist dan de geschreven Catalogus, dien niemand mag in handen nemen. Dergelijke bokken vindt men hier dagelijks: ik begin te gelooven dat de *fondatori* meer menschenkennis bezaten dan ik vermoed had, toen zij het drukken der catalogi verboden hebben. *Vale, vir clarissime.*

f.

Bibliografia. Observationes criticae in Platonis comici reliquias, scripsit C. G. COBET (*). — Amstelodami apud Johannem Müller MDCCCXL.

I' qualche tempo che fu sentito il pregio d' illustrare i monumenti della comedia attica, e già molti dotti rivolsero i loro pensieri a questo ramo dell' antica letteratura. Il primo segno venne dal Bentley, il quale sagacemente avvisò l' eccellenza di quelle reliquie, e colla luce del suo nobile intelletto raggiò per entro a' più depravati luoghi de' poeti. Fra i tanti che gli si fecero seguitatori deve principalmente annoverarsi quel Ricardo

(*) Vedi la *Moda* N. 89.

Porson, che a talento felicissimo e grave associava fior di circospezione e di senno, e che sebbene con mirabile dottrina trattasse ogni sorta di lettere, eionondimanco si tolse a cuore soprattutto i poeti scenici da lui meglio che da qualunque altro in diverse parti corretti e sanati. Il Meineke, rinfiammato con alcuni suoi libri lo zelo per simili studj, onde derivò giovamento grandissimo alle reliquie de' comici, compie da valoroso l' intrapreso cammino, dando l'insieme de' frammenti di tutti quanti i comici dell' antica comedia attica, cui, speriamo, aggiungerà quando che sia anche quelli che illustrarano la così detta media e la nuova.

Ned è perciò che l' adito di sì vasto campo debba credersi affatto chiuso a' coltivatori de' buoni studj. Vero è che or non premono più le lunghe e continue molestie indivise dall' accurata indagine e raccolta di quelle reliquie; ma quanto ancor non sopravanza da esercitare le diligenze e le meditazioni de' saggi! Quanti brani di scrittori si trovano balestrati qua e là e tristamente sozzi di mende! Quante volte vi si desidera il numero, e quante vi si cercano indarno le tracce dell' attica eleganza! Gli argomenti di parecchie favole ignorati e i tempi in che si spacciarono nascosti. Le quali cose, lungi dall' avvilire l' industria e l' ingegno dello studioso, debbono invece mettere conforto e fiducia che a furia di attenzione, fatica e perspicacia s' abbia un giorno da veder chiaro ciò che ora è scuro.

I frammenti de' comici s'ebbero pure le profonde investigazioni del Signor Carlo Gabriele Cobet, che nell' ottobre del 1840 dettava a Leiden il volume che porta il titolo di *Observationes criticae in Platonis comici reliquias*. Questo può riguardarsi come un saggio della grande edizione da lui apparecchiata degli scritti di Platone il comico, impresa che avrebbe guidato a termine se non ne fosse stato distolto da una destinazione sovrana. Persuasi che egli ricondottosi in patria manterrà tosto la promessa già lietamente accolta dagli eruditi, noi non indugiamo a rassecurargli fin d'ora le lodi dell' universale, di cui ci è splendida guarentigia il libro summentovato. Esso è diviso in quattro capi. Nel primo è la storia della comedia attica antica. Nel secondo si rintuzzano coloro che tacciarono Platone di plagio e che il vollero fautore della grecità decadente. Si esplora il passo di Clemente alessandrino intorno a' furti de' Greci e si toccano le inimicizie tra Platone ed Aristofane. Nel terzo è discorso della comedia media e poscia del Pisandro, dell' Iperbolo e del Cleofonte di Platone. Nel quarto del Perialgide del medesimo e di diversi frammenti di favole sparsi qua e là, od aggiudicati ad altri autori. La lingua da lui adoperata è la gloriosa lingua de' sapienti, cioè la latina, e ci sembra assai nitida, semplice ed elegante. Lo stile sempre eguale, fluido, conciso e scevro da quell' astrusità e ruvidezza che s'incontra talvolta nelle scritture del nord. L' erudizione è profusa, ma non soverchia, e attinta dalle più dirette e genuine sorgenti. La critica sempre acuta, vigorosa e fondata o su' principj della logica, o sull' autorità de' filologi, o su' canoni dell' analogia e dell' induzione. Ove il Signor Cobet abbia da dissentire, ed è spessissimo, da sommi uomini da lui tanto riveriti, il fa con riguar-

dosa modestia e con placide maniere. In tutto il suo libro non si scorge pur l' ombra di quella baldanza rimproverata dagli ispidi aristarchi alle parole de' giovani. Se per una via sì aspra e sdrucciolevole, qual è la sua, qualche volta, com' è ben facile, inciampa, egli, conosciuto lo trascorso, se ne ricrede tosto e senza vergogna. Così lodevolmente operò a pag. 199, nè meglio che con sì bella dichiarazione poteva coronare il suo lavoro.

Il nome dell' egregio Olandese suonava già chiaro nella republica letteraria per la sua *Prosopografia senofontea* avanti che noi leggessimo le sue asservazioni sulle *Reliquie platoniche* e fossimo onorati della sua amicizia. La stima a cui è salito presso i più valenti professori degli atenei di Franeker, Deventer ed Amsterdam e delle accademie di Groningen, Utrecht e Leiden crebbe a dismisura nel concetto de' suoi connazionali per la missione onorifica che gli affidava il suo re. È da un anno che egli peregrina l'Europa ad esaminare nelle più celebri biblioteche i greci codici di Simplicio, del quale promette dare tutte le opere in compagnia del Karsten, letterato assai distinto per l' edizione degli antiplatonici filosofi Senofane, Parmenide ed Empedocle. Per la prima volta che visita l'Italia ne è rimasto subito preso d' ammirazione e d' amore. Candido, gentile, affettuoso, è degno che gli sieno prodigalizzati que' cordiali offici che noi non sappiam negare a qualunque siasi straniero che venga alle nostre contrade. Grecista, scrittore di pretta latinità, ornato di molteplici e maschie cognizioni, ossequioso a' nostri sommi, troverà certo ovunque si rechi il modo di contentare la sua erudita curiosità ne' depositi venerandi delle nostre letterarie ricchezze, ed egli e i suoi ne soranno paghi e noi ci diremo fortunati d' aver fatto gentilezza a chi un giorno in lontana terra benedirà agli Italiani ed aggiungerà una pagina di novella gloria a' nostri già tanto gloriosi fasti. Precorso dalla sua fama si spanda pur egli con animo allegro e sicuro per

. . . . , . . . il bel paese
Che Apennin parte e il mar circonda e l'Alpe,

chè niun tesoro, lo ripetiamo, di que' che ambisce gli verrà tenuto nascosto da' nostri compatrioti doviziosi bensì, ma non avari, nè gelosi, nè superbi delle loro dovizie. Che se nella biblioteca di Torino ebbe a lodarsi del Peyron e nell' ambrosiana di Milano del Catena, si feliciterà grandemente di conoscere nell' estense della mia Modeno il Cavedoni e il Galvani, nella medicea — laurenziana e marucelliana di Firenze il Del Furia, nelia vaticana di Roma l' eminentissimo Mezzofanti e nella marciane di Venezia il Bettio, tutti letterati insigni e, che più monta,

Anime belle e di virtude amiche.

Giovanni Rossi.

25.

Milaan 14 November 1841.

Vir Clarissime!

Na nog eenige dagen gewacht te hebben met het verzenden van den nevensgaanden, of misschien in dien tusschentijd mijn kredietbrief uit Turin mocht aankomen, heb ik den Hr. Heldewier geschreven, en heden een allervriendelijkst antwoord ontvangen met een wisselbrief en den uwen van 7 Nov. Ik zal overmorgen (16 Nov.) vertrekken en ik haast mij u te antwoorden. Ik ben even verheugd voor Moll als vol hoop voor Kappeyne [1]). Mees was te Utrecht zeer gunstig bekend, en men heeft mij wel eens gezegd, dat hij een bewijs was, dat niet alle litteratoren te Utrecht bedorven werden. Indien ik mij niet bedrieg was hij toen bezig aan iets critisch over Lucianus. — Ik was min of meer in het geheim van de recensie in de Gids: echter niet door de mededeeling van mijn waarden vriend van den Brink. *ὡραϊσμόν* bevalt mij niet: indien het waar was, zou het dan ook niet kunnen beteekenen *la parure d'une de ces demoiselles*: maar het lacht mij niet aan [2]). — Ik kan mij niet begrijpen dat ik u nog niets van mijne plannen geschreven heb; ik haast mij om dat verzuim goed te maken: ik ga overmorgen naar Modena, en zal daar natuurlijk maar zeer kort blijven om eenige excerpten te maken. Vandaar naar Florence, alwaar ik niet zoolang zal blijven als gij denkt; de reden waarom zal u duidelijk worden uit mijnen laatsten brief, die eindelijk (hoop ik) in Holland zal zijn aangekomen. Van

1) Dit betreft sollicitaties en benoemingen.

Dr. H. M. de Bruyn de Neve Moll, praeceptor aan het Gymnasium Erasmianum te Rotterdam, was Rector te Zierikzee geworden, en opgevolgd door Dr. A. Mees, die kort te voren te Utrecht gepromoveerd was op eene dissertatie „*de Luciani studiis et scriptis juvenilibus.*"

2) In de Gids van 1841, blz. 558—576 en blz. 609—625, heeft Bakhuizen van den Brink eene keurige aankondiging en beoordeeling geschreven van Geel's *Ὀλυμπικός*. Tegen het einde zegt hij: „behalve de uitmuntende hoedanigheden, die wij reeds vroeger prezen, verdient de uitvoering lof, en is de correctie der hand waardig, die haar ondernam, de hand van den geleerden, nauwkeurigen, genialen Cobet." De gissing van Bakhuizen, die Cobet niet aanlacht, betreft Dio. *Orat.* IV. p. 75 (Ed. Emper. p. 85).

Florence naar Rome, vervolgens naar Napels, waar tot mijne niet geringe blijdschap zich drie codices van Simplicius bevinden, volgens een gedrukten catalogus, dien ik te Parijs heb gevonden bij M. le Prof. Phil. Le Bas [1], die alles kent behalve Grieksch, maar zeer gepassionneerd is voor Theodorus Prodromus, en de genitivi van de woorden op -ις: althans hij heeft mij voorgelezen een fragment van Choeroboscus, hem uit Florence op zijn uitdrukkelijk verzoek toegezonden, waaruit men leert, dat -ις heeft ιος, ιδος enz., alles met voorbeelden gestaafd, i. e. van zulk een woord met zijn genitivus. Van Napels zal ik een grooten stap terug moeten gaan naar Venetië, waar ik zeer oude en goede codices denk te vinden, en vandaar naar Weenen, om de *commentarii* op Epictetus te herstellen, indien Lambecius mij niet misleidt. Jammerlijk zien er die *commentarii* uit, in spijt van Wolf en Heinsius. Het gekeuvel van Schweighäuser is onverdragelijk. Hij heeft maar één tamelijk goeden codex gehad (zijn codex Pa.) en al de rest is niets waardig. Eén voorbeeld: voedsel hebben wij noodig (zegt Simplicius p. 269 b) maar geene geraffineerde lekkernijen: *οὐδὲ γὰρ πρὸς Θεωρίωνας καὶ Παξάμονας ἡμᾶς ἡ Φύσις ᾠκείωσε καὶ τὴν μαγειρικὴν κακοτεχνίαν.* Deze laatste woorden zetten veel klem bij aan de aanteekening van Wolf: »het zijn zekerlijk koks geweest". De goede Schweighäuser vindt hierin den poëet Theorus bij Aristophanes, en verzamelt vele geleerde dingen over Paxamus: I. een kundig man, die NB. *scripsit obscoena* en *ὀψαρτυτικὰ κατὰ ϛοιχεῖον.* II. een achtingswaardig medicus, zeer ervaren in de krachten der kruiden: »*Hos respexisse hoc loco Simplicius videtur*". Het spijt mij voor de codices, maar Simplicius heeft geschreven *Θεαρίωνας καὶ Παταικίωνας*, en ik geloof dat eene plaats uit den Gorgias [2]) den braven Schweighäuser beter zou geholpen hebben dan al die geleerdheid uit Suidas, Athenaeus, de Geoponica enz. Ik kan niet nalaten erbij te voegen dat de verwisseling van *τρ* en *ται* (namelijk ζ en ζ) met ξ zeer gemakkelijk is. — Ik twijfel niet of mijn brief aan Prof. Karsten is eindelijk terecht gekomen. Ik begrijp niets van de post: ik

1) Philippe Le Bas, Conservator aan de Bibliotheek (1794—1860).

2) Cap. 73. p. 518 B.

heb in het begin van October eenen brief over de post naar Den Haag gezonden, met verzoek om te zorgen dat hij juist op den 19den October[1]) te Zwolle kwam. Eerst den 18den October is de brief in Den Haag aangeland, en gelukkig door krachtdadige maatregelen van een ambtenaar aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken nog bijtijds in de ouderlijke woning aangekomen. Het is reeds lang geleden dat ik eenen grooten brief aan Prof. Karsten over de post heb toegezonden, en nog is er niets van bij u bekend. De uwe daarentegen van 7 November is heden den 14den hier aangekomen. *Je m'y perds.* Gij ziet, *vir clarissime*, dat het buiten mijne schuld is, dat gij op eenige berichten uit Milaan gewacht hebt. — Ik heb in de laatste dagen eene groote menigte codices in handen gehad, onder andere zes of zeven van Philostratus, Harpocration, Pollux, Scholia op Aristophanes, Aeschines, Lucianus, de Anthologia Graeca (NB. deze codex wordt opgegeven in den Catalogus en op het eerste blad van den codex zelven als bevattende Archytae opuscula!), Aristides enz. enz. Isaac Vossius heeft met meer verstand codices gekocht dan de familie der Borromei. Ik heb bijna nooit eene editie gevonden, om deze codices te vergelijken, maar heb mij moeten behelpen met plaatsen die ik mij herinnerde. Uit den Scholiast op Aeschines (*codex* E. 87. *chart.* 4⁰. *Sec.* XVI. Aeschines *cum Scholiis*) heb ik dit afgeschreven. *Κεκωμῴδηται ὁ Ἀριϛοφῶν ὡς ὑπὲρ χάριτος μισθὸν λέγων καὶ ὡς παρανόμων γραφὴν πεφευγὼς καὶ ὡς ϛρατηγήσας ἐν Κέῳ καὶ διὰ φιλοχρηματίαν πολλὰ κακὰ ἐργασάμενος τοὺς ἐνοικοῦντας, ἐφ' ᾧ γραφεὶς ὑπὸ Ὑπερίδου παρανόμων ἑάλω. Φησὶ δ' αὐτὸν Ὑπερίδην καὶ Ἀρδητὸν κληθῆναι, διὰ τὸ πολλάκις αὐτόθι ἐπιορκηκέναι* (eene rare manier), *ἐπεβίωσε μέντοι* (wat wonder) *ὁ Ἀριϛοφῶν ρ̄ ἔτη παρὰ μῆνας θ̄*[2]). Dit alles is zeker lang uit Parijsche codices gedrukt. Ik heb onder dit alles iets voor Simplicius gevonden *in codice* C. 257. *infer. chart. in fol. sec.* XV. inhoudende onder andere prullen eene: *Συναγωγὴ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐξηγήσεων εἰς τὴν ῥητορικὴν τῶν ἀποδοθεισῶν ὑπό τε χριϛιανῶν ἐξηγητῶν καὶ ἑλλήνων, ὧν εἰσὶ χριϛιανοὶ μὲν ἰωάννης*

1) Verjaardag van zijn Vader.

2) Schol. Aesch. I, 64. Vgl. Hyperides *pro Euxenippo*, ed.[2] Cobet p. 78 (*Mnemos.* II. p. 315),

φιλόσοφος μέγας καὶ ὀρθοδοξότατος ὁ Σικελιώτης καὶ ἕτερος ἰωάννης διδάσκαλος ὁ γεωμέτρης, γρηγόριος μ̅ρ̅οπολίτης Κορίνθου, *ἕτερος μ̅ρ̅οπολίτης σάρδεων, ὁ δοξοπατρὶς χ̅υ̅ ἰωάννης, γεώργιος ὁ διαιρέτης λεγόμενος* (*quelle ennuyeuse compagnie!*) *·ἕλληνες δὲ σιμπλίκιος λογγῖνος συριανὸς ἰάμβλιχος.* Volgt een gekeuvel over de rhetorica, dat zelfs Boissonade niet zonder walging zou kunnen lezen: het begint met een bewijs dat de rhetorica is *a Deo et in Deo*, en eindigt met het betoog dat het *γένος βουλευτικὸν προτάττεται τοῦ δικανικοῦ κατὰ φύσιν*, omdat *deus creavit hominem post deliberationem*, maar eerst na de zonde *ἐπὶ τὴν τοῦ παρανομήσαντος, ἦλθε δίκην, ὅπερ ἐςὶ τοῦ δικανικοῦ.* Q. D. E. In dit alles wordt niemand aangehaald en staat niets van het minste belang. Ik heb het aangeteekend om eenen codex te Weenen, waarvan Lambecius alleen den pompeuzen titel heeft opgegeven. Ook Walz spreekt ervan in een van zijne fraaie voorredenen [1]). Ik heb maar één goeden codex gevonden *sec.* X, maar. . . . de geschiedenis *τῆς θεοτόκου* en het *martyrium* van Thekla enz. is te hoog voor mij.

Vale, *vir clarissime.* Vele hartelijke groeten aan Proff. Bake en Peerlkamp, *iterum vale*, *meque ama.*

26.

Modena 21 Nov. 1841.

Vir Clarissime!

Eccomi a Modena: in blakenden welstand en tamelijk opgeruimd. Vrijdagmorgen te 6 uren heb ik Milaan verlaten, Zaterdagmiddag te 2 uren ben ik hier aangekomen, na eene zeer onaangename reis. *Peracti labores jucundi* is alleen waar, wanneer men er eenige eer bij gewonnen heeft of iets begeerlijks hoegenaamd.... de rook verhindert mij verder te schrijven.... onaangenaam weder, doordringende koude en van Milaan tot Modena het ondervinden van de smerigheid, luiheid en inhaligheid van het volk, dat alle beschaafde volken ver vooruit waant te zijn. Ik zal niet licht dat reisje vergeten. Ik doe mijn best om tevreden te zijn en opgeruimd *et bene procedit τλητὸν*

---

1) Vol. VI. p. VI.

γὰρ μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν. Ik heb hedenmorgen il Signor Cavedoni gesproken. Een doodgoed man, een sul, die voor een der grootste geleerden van Italië doorgaat! het is om van te gruwen. Morgenochtend ga ik naar de Bibliotheek; de hemel geve, dat ik alles in weinige dagen kunne afdoen. Ik heb Modena gezien. Een uur tijds is voldoende. Niets, volstrekt niets bijzonders.... *in bonam partem*. Diep ellendig land! *infortunati nimium sua si mala norint*, gelukkig zijn zij nog te dom om het geheel te beseffen. Ik hoop bij mijne aankomst te Florence mijn kredietbrief te zullen vinden, ten einde terstond den Hr. Heldewier in dank terug te bezorgen hetgeen hij mij zoo vriendelijk heeft toegezonden. Ik wenschte wel dat Prof. van Hall (*quod cum salute ejus fiat*) eens een maand of drie zoo door Italië reizen moest, met fr. 200 in de maand en Simplicius om zich te amuseeren. Ik geloof dat het niet noodzakelijk zou zijn na zijne terugkomst hem te zeggen, dat het eene onmogelijkheid is van de eene zijde en eene onbillijkheid van de andere. Wees zuinig, zal men zeggen. Goed: ik ben bereid tot eene ἀειλογία, want men kan er niet door verstaan: doe zooals de Duitsche handwerkslieden, als zij hunne reis doen. NB. Dit herinnert mij iets dat ik bijna geheel vergeten heb, namelijk dat ik een ambacht kan uitoefenen op reis, als ik wil: ik kan namelijk een of twee edities voor Didot fabriceeren. Uit overmaat van voorzichtigheid heb ik niet alles voor altijd afgeslagen, maar aan Dübner gezegd, dat ik er eens over denken zou, als ik hier was, om eene editie van Diogenes Laertius of Arriani Anabasis te vervaardigen. Ik heb er evenveel lust in als om te gelooven, dat Didot en Dübner beide groote philologen zijn, maar de kwade tijden herinneren mij deze zaak. Trouwens ik heb het recht bedongen om zoo lang na te denken als ik wil, en er niets aan te doen als het mij niet bevalt.

22 Nov. — Ik heb hedenmorgen mijn werk begonnen. Er zijn vijf codices van Simplicius, vier van de 15—16de eeuw, hoogstwaarschijnlijk zeer onbeduidend. Eén van de 12—13de *bombyc.*, van weinig beteekenis. Helaas maar vier uren is de Bibliotheek open, 9—1, en des Woensdags wapenstilstand. Ik zal trachten dispensatie te verkrijgen: men is hier zeer vriendelijk en voor-

komend. Maar het is om te bevriezen op de kamer der manuscripten, die met de rest *nel palazzo ducale* zeer net gehuisd zijn. Modena is zeer vervelend, maar *θαρσεῖν χρή*.

Florence.

Vir clarissime! Ik ben zoo even vroolijk en blij van de Biblioteha di S. Lorenzo thuis gekomen, na den geheelen morgen druk bezig te zijn geweest met een zeer ouden en goeden codex van Simplicius (*plut.* 85. *codex* 5.). *C'est assez vous dire* dat ik in blakenden welstand en zeer opgeruimd te Florence ben en dat alles goed gaat. Ik heb echter grooten lust om u alles wat mij tot heden wedervaren is uitvoerig te verhalen. Ik zal trachten niets over te slaan en tevens Ἀργολίζειν.

Welk een geluk dat ik gedurende de vacantie te Milaan geweest ben! Na de terugkomst van M. Catena was alles uit en de gelegenheid om te werken afgesneden. De Catalogus der codices was zoek enz. enz.; alles wat men vond waren honigzoete woorden van den dommen en achterdochtigen Abt. Ik dacht: *adieu paniers, vendanges sont faites*, gaf M. Catena zijne complimenten dubbel terug, dankte *sottovoce* mijn jongen Abt voor zijne trouwe diensten en verliet *in sinu ridens* de Ambrosiana. Na een paar dagen te Modena geweest te zijn (hier vat ik den draad op van de voorgaande pagina), heb ik eene allerkoddigste en nog geheel nieuwe gewaarwording ondervonden. Niets meer of minder dan de bewondering en genegenheid van de halve stad Modena *à mon corps défendant* te winnen in klimmende mate. Ik had een groot getal recommandatiebrieven: zoodra ik een Modenees kende, geraakte ik in kennis met al de anderen; na den afloop mijner werkzaamheden — tegen 2 uren, want op de Bibliotheek vond ik dezelfde *cortesia*, men gaf mij daags één uur meer, en men loste zich des Woensdags af om mij ook dien vacantie-dag te laten doorwerken; de goede Cavedoni, hoewel ongesteld, kwam tegen 12½ uren aan, dit trof mij zeer. NB. twee uren is de etensklok te Modena, dus nog meer was onmogelijk) — na twee uren was ik mijn eigen meester niet meer. *L'on m'a fêté, choyé*, dat ik er nog van verbaasd ben. *Je me laissais faire*, en het was of hunne hartelijkheid dagelijks aangroeide. *Ob-*

sequium amicos etc. en het Italiaansch valt mij niet zeer moeielijk. Ik kan u al mijne avonturen niet vertellen. Onder andere heb ik al de Professoren leeren kennen, en (hetgeen minder aangenaam was) alle *gabinetti di Fisica*, *Astronomia*, *Storia Naturale*, *l'orto botanico* etc. etc. bewonderd. Met het meeste genoegen herinner ik mij il Cavaliere Stefano Mariannini, Professor in de physica of liever in de electriciteit, een naïef, eenvoudig man, Döderlein, Gaddi enz. Wees zoo goed Prof. Reinwardt een goed woord te doen voor Susan (te Modena Susanni) *direttore dell' orto botanico*, die angstig wacht op antwoord uit Leiden. — Ik heb ook te Modena leeren kennen *la jeune Italie*, knappe uitmuntende jonge menschen (geen brandstichters), die een beter lot verdienden en de Fransche propaganda evenzeer verfoeien, als zij smachten naar het oogenblik dat de verlichte Italianen elkander zullen verstaan en door de Voorzienigheid zullen bijgestaan worden om hunne vrijheid te verwerven. Ik zoude u een boekdeel kunnen volschrijven over dit onderwerp, want iedereen *me parle à coeur ouvert*, en ik weet zeer vele dingen, maar ik hoop het u wel eens te Leiden te verhalen. Nog maar eene kleinigheid uit Modena: de Jezuïeten zijn meester van de opvoeding, maar algemeen gehaat. Zij hadden den naam van uitmuntend Grieksch te verstaan. Ik heb alle moeite gedaan om er een van onderhanden te krijgen: het was onmogelijk. Ik heb een staaltje van hunne kunde gezien, *un catalogue raisonné* van de Grieksche codices. Ik heb dit fraaie stuk gezien, maar de bibliothecarissen verzocht het zoo weinig mogelijk te vertoonen, om zich niet bespottelijk te maken. Het ontbrak den zeergeleerden Paters alleen aan alle kennis van palaeographie en Grieksch: zij konden zelfs de *compendia* niet lezen! Il sotto-prefetto Galuani, een allerbeminnelijkst mensch, studeert druk in het Etrurisch: hij heeft mij eenige denkbeelden op schrift medegedeeld, die ik aan Janssen zenden zal. Het komt mij voor — maar neen — *viderit Janssenius noster.*

De codices Mutinenses hebben weinig waarde. De vijf codices van Simplicius zullen meer zwier dan wezenlijk nut aan eene nieuwe editie bijzetten. Hierover nader. Er waren vijf of zes codices (meer niet), die verdienden ingezien te worden. Een van Dio Chrysostomus (eene copie van den codex Ambrosianus) enz.

Ik heb gaande weg een *opusculum* van een Grammaticus afgeschreven over hetzelfde onderwerp als het *Scholium* van Osann, zoo beroemd geworden door Ritschl over de Alexandrijnsche Bibliotheken [1]. Hetzelfde *opusculum* staat in Cramer's *Anecdota Parisina*, met potsierlijke conjecturen van M. Hase. Ik geloof dat de Modeneesche tekst beter is, maar ik moet op mijne herinneringen afgaan. Geene boeken! Om niet te vergeten: Ideler heeft een commentaar uitgegeven *Ueber Eudoxus* etc., bijna geheel geput uit de berichten van Simplicius uit de *Commentarii de Coelo*. Hij heeft den echten tekst gehad. Wees zoo goed Prof. Karsten te verzoeken eens na te zien, waar hij dien vandaan gehaald heeft: het is een van de plezierigste brokken, die mij het vervelende copieeren hebben veraangenaamd, in het 2de boek. Dit heb ik ontdekt in het *Journal des Savants* Sept. 1841, in een artikel van Letronne. Komiek is de kastijding van Haenel door Libri, *ibidem* [2]. —

Ik keer terug naar Modena: Zaterdag 27 November was alles klaar en ik wilde vertrekken. De diligence was vol. *I vetturini* dachten hunne kans schoon te zien, en waren overdreven in hunne eischen. Tot groote vreugde mijner Modeneezen bleef ik een avond langer. Zondagmiddag was ik in den Kerkelijken Staat (te Bologna). Ik weet den datum zoo nauwkeurig, omdat ik mijn *dies natalis* te vieren had. Eene schoone stad maar diep ongelukkig, in spijt van een garnizoen van 6000 Zwitsers en het herstellen der inquisitie, die eene uitnemende gevangenis onlangs heeft laten bouwen, en alzoo deugdzame grondbeginselen en goede zeden met klem kan handhaven. Alle godslastering is streng geweerd. *Corpo della Madonna* kost 5 *paoli*, en *sangue di Dio* zelfs 10. De Academie is vermoord, maar het gezonde verstand niet: men vindt het meer dan ik gedacht had in deze rampzalige stad. Ook de schoone kunsten leven er nog.

---

1) Friderici Ritschelii *Opuscula Philologica* Vol. I. p. 4 sqq.

2) In een noot op blz. 554 zegt G. Libri: *Il y a à Montpellier un magnifique atlas manuscrit sur vélin* (n°. 70, in-fol.) *du commencement du XVIe siècle, qui était autrefois à Auxerre. Dans l'épaisseur de la reliure de cet atlas se trouve une ancienne boussole. M. Haenel* (Catalogi col. 232) *dit que ce manuscrit est du XIVe siècle; mais, comme on y voit l'Amérique et le détroit de Magellan, sans la côte du Chili, cet atlas ne peut appartenir qu'à la première moitié du XVIe siècle.*

Ik heb den korten tijd, dien ik er heb doorgebracht, zoo waargenomen, dat ik er u maar een klein gedeelte van kan mededeelen. Een uur na mijne aankomst was ik midden in la Certosa *sive* il Campo Santo, en daarna bij la Madonna di S. Lucca. Den volgenden dag heb ik de tentoonstelling bezocht, die dit jaar weinig te beduiden heeft (voor Italië), en la Pinacoteca (geen Grieksche orthographie). Annibale Caracci, Guido Reni, il Domenichino, en la Cecilia van een zekeren Sanzio Rafaello! ik zal maar alleen een welsprekend uitroepteeken schrijven. En toch — (*εἰρήσεται γὰρ πρὸς σέ*) — ik ben niet volkomen tevreden over die schilderijen. Lang en met gespannen aandacht heb ik ze aangestaard — ik ben nog dienzelfden dag teruggekeerd om ze nog eens te zien — maar.... in één woord, indien al die groote meesters eens een klein gedeelte gevoel, of liever kennis van de waarheid hadden gehad, evenals zij geheel vervuld waren van gevoel voor het schoone! maar niets hoegenaamd. La Beata Vergine col Bambino, die een Bisschop of een walgelijken monnik streelt enz. enz. Op eene schilderij van Vanucci il Perugino vindt men Jezus en zijn jongen discipel dien hij lief had boven allen, Johannes. Johannes is als de priesters van Sophocles *σὺν γήρᾳ βαρύς*, en Jezus dartelt op den schoot van Maria. *καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ.*

Ook voor Bologna had ik schoone recommandatiebrieven. Een Professor geleidde mij naar de Bibliotheek, waar ik met groote staatsie ontvangen ben. Mezzophanti, die hier (tot mijne niet geringe verwondering) een voorwerp is van welverdiende spotternijen (bij eenige weinigen altijd), heeft bij de keuze van zijnen opvolger (Vegetti) alleen het handhaven van zijn eigen roem (hoe vele soorten zijn er niet van roem) op het oog gehad. Het is verboden de codices te gebruiken zonder autorisatie van den Heiligen Vader. Er is niet veel aan verloren. Men liet er mij eenige zien uit bijzondere gratie. Ik heb zelf den Catalogus vliegend mogen doorloopen. Indien de Bibliothecaris een woord Grieksch en palaeographie gekend had, zoude hij mij geene prullen uit de 15de eeuw getoond hebben. Een Hesiodus, de *Imagines* van Philostratus met dezen koddigen *Epilogus*: *Μιχαῆλος ἀποσόλης βασιλεὺς τῶν τῆδε πενήτων ἔξέγραψε.* *Pauvre diable!* Voorts eenige medische prullen en een Eusebius

sec. XII. Op vereerend verzoek schreef ik mijn naam in een fraai boek, en was zeer verheugd de Bibliotheek te verlaten en spoedig daarna het zalige land, waartoe zij behoort: een land, waar de eene helft commandeert, en de andere helft niet gehoorzaamt. Hierin is echter voorzien, volgens een koddig versje dat mij een schalk heeft medegedeeld, en dat aldus eindigt: *Onde non si abbia a dire Che non si fa ciò che ordinato abbiamo Ch' ogunu faccia a suo modo comandiamo.* Een bewolkte hemel, mist en regen verminderden zeer het genoegen om de Appenijnnen over te trekken. Toch bleef er veel schoons over, en een alleraangenaamst gezelschap maakte alles weder goed: een Noorweger, *un Ferrarese ed un Fiorentino,* geestige vroolijke menschen, en zoo kwamen wij te Firenze! Den volgenden morgen vroeg vond ik uwen brief en dien van Professor Karsten op de post en een allerliefst briefje van mijn goeden M. Peyron. Ik vond op de Bibliotheek den zoon van M. del Furia, een charmanten jongen, maar zeer onkundig. De oude heer was ongesteld. Den volgenden morgen tegen 9 uren was ik daar al bezig met een codex van de 12de eeuw, die zeer goed is. Men heeft niet al te veel tijd om te werken, tot $1^1/_4$ uren, maar misschien zal ik er wel iets op vinden. Ik was d e e e n i g s t e die in de Laurentiana bezig was! Ik heb geene ruimte meer om u iets van Florence te zeggen; alleen een inlandsch spreekwoord: het is te Florence in den zomer onmogelijk te sterven en in den winter te leven. *C'est un peu trop fort,* maar veel regen, mistig weder en morsige straten zijn voldoende om eenen Italiaan τὸν βίον ἀβίωτον ποιεῖν. Florence is thans zeer stil: il Granduca is met zijne jonge vrouw te Napels, en een groot getal vreemdelingen, de verstrooiing *della corte* missende, is naar Rome of Napels vertrokken. In spijt van het treurige weder en de P a r ij s c h e straten, gevoel ik mij hier zoo tevreden en opgewekt, als ik nog nimmer in Italië geweest ben. Bijna alles wat ik hier zie bevalt mij, maar over dit alles wel eens nader. Ik hoop dat ik voor u schoone varianten op Hesiodus vinden zal: ik heb reeds lang op de fragmenten bij Galenus gelet, en op die bij Sextus Empiricus, Eustratius *ad Nicomachea*, Clemens Alexandrinus, maar te vergeefs. Maar hier zullen wij zien. Ik verzoek u allerdringendst eens in den

Bandinius[1]) te bladeren, en zoo er iets is, dat uwe belangstelling of ook uwe bloote nieuwsgierigheid gaande maakt, *sto a suoi ordine*, en gij zult mij tevens genoegen doen. Indien de Proff. Bake en Peerlkamp iets wenschen te weten *je m'en ferai une fête.*

Ik ben overtuigd dat ik zeer veel oversla, maar zal u weldra nader schrijven. Ik wensch den zeer geleerden heer Kappeyne[2]) hartelijk geluk. Ik heb altijd veel hart voor hem gehad, eerst om zijnen vader en daarna ook om hemzelven. Het is een beste jongen en ik wensch hem de spoedige vervulling toe van al zijne wenschen. Indien mijn goede Hamaker mij niet spoedig schrijft, zal hij mij dwingen hem weldra een knorrend briefje toe te zenden. Mijne meeste vrienden denken aan mij, maar zijn zoo verdiept in die gedachte dat zij geheel vergeten mij te schrijven. *Pour les punir je voudrais qu'ils fussent tous à Florence.* — Ook de brief van Prof. Karsten was mij hoogst aangenaam; ik zal hem bij gelegenheid beantwoorden. Ik wenschte zoo gaarne Prof. Peerlkamp eens te schrijven, maar ik kom er niet toe. Ook aan Prof. Bake zal ik spoedig schrijven, maar ik had er eene refutatie van Burges[3]) willen bijvoegen en daarvan moet ik afzien. Het is onmogelijk diens invallen ernstig en in koelen bloede te bekijken. Verscheidene malen heb ik het ondernomen, doch het is onmogelijk: men kan evengoed Engelsche woorden en verzen aan Plato toedichten als de conjecturen van Burges; noch de beteekenis der woorden, noch de constructie is Attisch is Grieksch, en de zin nog minder, indien zulks mogelijk is; dit is mijn voornaamste grief. De tweede: zijn fouten tegen het metrum. De derde, zeer te verontschuldigen, is deze: dat hij zeer vele zaken nog niet weet, die reeds lang uitgemaakt zijn, en zich laat verschalken door fouten, reeds voor eene eeuw gecorrigeerd.

1) Aug. Mar. Bandinius, *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Mediceae Laurentianae.* Plura accedunt anecdota. Florentiae 1764—1777.

2) Kappeyne promoveerde 20 Nov. 1841 in de letteren op eene: *Dissertatio continens Observationes in Xenophontis Dialogum Hieronem.*

3) George Burges (1786—1864). De Dictionary of national biography zegt van hem: *although his learning was great and his criticism acute, he was led away by his arbitrary and querulous dissent from rival editors, and appeared to regard emendation more as an exercise of ingenuity than a means of restoring the original texts.*

ô Porson! Omdat ik deze zaak heb aangeroerd *δίκαιός εἰμι καὶ ἀποδεῖξαι*. Ik zal hier een blaadje papier insluiten, om het Prof. Bake en u te bewijzen.

Ik ben nog altijd ongerust over een pakket papieren dat de heer Gericke aan Prof. Bake moet gezonden hebben, doch dat wellicht verongelukt is. Er is wel niet veel aan verloren, maar het was de collatie van den eenigen goeden codex, dien ik te Parijs gevonden heb en met attentie heb nagezien. Prof. Karsten vraagt mij eene copie van Archytas. Niets is gemakkelijker: maar er moeten veel meer codices van bestaan dan het prul te Milaan. Wees zoo goed eens na te zien of er iets van is te Parijs: ik zou zonder moeite de copie naar Parijs kunnen zenden, ze laten collationneeren en zoo naar Holland sturen.

Ik vind overal sporen van den doortocht van Welcker: M. Peyron heeft den 30sten October een bezoek van hem gehad; hij heeft Cavedoni niet thuis gevonden; en mijn naam schrijvende in het boek der Laurentiana, vond ik hem midden onder allerlei *pygmaei*, die hunnen naam *dans le livre des savants* geschreven hebben. *Vale*, *vir clarissime*.

g.

Burgesius:
»Ζεὺς Κακούμενος [1]). *Optime* Dobreus:

A. Πρὸς κότταβον παίζειν, ἕως ἂν σφῷν ἰὼν
'Εγὼ τὸ δεῖπνον σκευάσω. B. πάνυ βούλομαι.

Caetera ipse conatus sum expedire legendo:

'Αλλ' οὐ μένος εὐςαλές. A. θυείαν παιςέ 'οἶν.
B. Φέρε τὴν θυείαν. C αἶρ' ὕδωρ. B. παιςήρι' αὖ
Παραθετέα. παίζωμεν δὲ περὶ φιλημάτων.
A. ποίων φιλημάτων; ἀγεννῶς σ' οὐκ ἐῶ
Παίζειν. τίθεμαι τὰ κοττάβεια σφῷν ἐγώ.
Τὰςδ' ἄναγε τὰς κρηπῖδας, ἃς αὕτη φορεῖ.
Παῖ, τὸν κότυλον δὸς σόν."

Ik ben overtuigd dat Proff. Bake en Geel van dit Grieksch geen woord verstaan. Ik laat daarom de verklaring volgen. »*In hac scena tres perso*»*nae agebant*, *popinarius* (A.), *senex* (B.) *et puella* (C.). *Per* κότταβον »*Veneris ludus intelligitur* — μένος *ad res viriles*, θυεία *ad muliebres* »*detorquetur*. *Redde* αἶρ' ὕδωρ: *aufer aquam*, *quo nomine senem im-*

---

1) Vgl. *Observatt. crit. in* Plat. Com. *reliquias* p. 96 sqq.

»potentem compellat ea, quae aliud quid quam aquam cupiebat. Senex »igitur voce Amazonis perterrefactus l u d u m   o m i t t i t *παιςήρια, cui »voci duplex inest sensus de παίζω et παίω* p a r i t e r   d e r i v a t a e, *et »* o s c u l i s *ludere* π ε ρ ὶ   φ ι λ η μ ά τ ω ν *contentus est".*

Ἀνάγειν κρηπῖδας wil zeggen in het G r i e k s c h ὑπτίαν ἀνακλίνειν (Lucianus *in Asino*) en τὸν κότυλον δοῦναι is het G r i e k s c h e παρέχειν. Burges spreekt van deze Grieksche woorden niet, maar verklaart het eerste door *tollere pedes* en het tweede door *puella suo fungi officio jubetur.* Het behoeft geen bewijs dat πρὸς κότταβον παίζειν, μένος, θυεία, θυείαν παίζειν, αἴρειν ὕδωρ, παιςήριον, παιςήρια παρατιθέναι (de wapens neêrleggen), ἀνάγειν τὰς κρηπῖδας (ἃς αὕτη φορεῖ maakt een mooi effect) en τὸν κότυλον δοῦναι aan de Attici evengoed bekend waren als dezelfde phrases met Engelsche woorden uitgedrukt. Wat de constructie betreft: ἀλλ' οὐ μένος εὐςαλές b. y. is even goed uitgedrukt als ἀλλ' οὐ κριτικὸς εὔςοχος. Wanneer men al toegaf dat al die woorden uitmuntend goed waren, welk eenen zin zoude men vinden? Het is niet noodig, dat ik er een enkel woord van zegge. Waarlijk komiek is het slot: *»Monsieur, vous serez impotent tant que vous voudrez, mais cela ne se passera pas ainsi: allons,* ἄναγε τὰς κρηπῖδας, *et vous Mademoiselle* (παῖ)! *allons vite* τὸν κότυλον δὸς σ ό ν. Het pronomen possessivum (zonder artikel) is onbetaalbaar. θυείαν παίζειν blijft duister. φέρε τὴν θυείαν niet recht helder, maar αἶρ' ὕδωρ zou door R a c h e l verdienen uitgesproken te worden.

Het was mij onmogelijk mijn spotlust te bedwingen, hoewel ik mij voorgenomen had ernstig te blijven. Ik zal het nog eens beproeven met een ander fragment ἐν Ἑλλάδι [1]), waar men leest:

Εἴξασιν ἡμῖν οἱ νόμοι τούτοισι τοῖσι λεπτοῖς
Ἀραχνίοις etc.

Maar Herodianus περὶ μονήρους λέξεως haalt uit een onbekend schrijver aan: τοῖς βιβλίοις εἴξασιν, *unde Burgesius »*e r u i t   i l l i c o":

Οἱ 'ν βιβλίοις εἴξασιν οἱ (fraaie caesuur) νόμοι γε τοῖσι λεπτοῖς
Εἶν' ἀραχνίοις ἂν (voor ἂ'ν) τοῖσι τοίχοις ἡ φάλαγξ ὑφαίνει.

Het is genoeg deze conjectuur af te schrijven. Het verwondert mij dat niemand ooit op de gedachte gekomen is om ergens te lezen γέ γε, hoewel dit dubbele supplement menigmaal uitmuntend te pas zou komen, en even goed Grieksch is als hier het enkele γε achter νόμοι en εἴξασιν ε ἶ ν α ι οἱ ἐν βιβλίοις ο ἱ νόμοι. enz. enz. enz., want ik wil niet meer spotten. Daarna wordt het proza van Diogenes Laërtius in verzen gebracht met Grieksch van hetzelfde gehalte. Ik kan het niet van mij verkrijgen om ze af te schrijven, maar ik wil Euclides zóó in tetrameters brengen.

Van zulke fouten vindt men in elke emendatie nieuwe voorbeelden. Burges verstaat geen Grieksch: hij begrijpt niets van de beteekenis der woorden, noch van de Grieksche manier om ze te schikken, ook niet in Jambische verzen. Hij gelooft ook (maar hij is de eenige niet), dat men in

1) Plat. Com. p. 195.

de verzen de phrase kan afbreken waar men wil, en in het volgende vers doorpraten alsof het éene regel was. Maar ik heb geene ruimte om voorbeelden hiervan bij te brengen.

Van de tweede grief zij dit voorbeeld voldoende: Στεφανοῦσθε δ' ὅταν πίνητε πᾶς ὑπογλωττίσιν. — ο *ante* γλ *corripitur*, zegt hij. Met even veel recht kan men zeggen η *in* πίνητε *corripitur*. Zelfs Menander en andere ellendige metrici, die voor βλ eene vokaal kort lieten, doen dit nooit voor γλ.

De derde grief blijke uit deze emendatie:

A. Οὗτος τίς εἶ, λέγε ταχύ. σιγᾷς; οὐκ ἐρεῖς;
B. Ἑρμῆς ἔγωγε Δαιδάλου. A. φωνήν γ' ἔχων
ξύλινος. βαδίζων τ' αὐτομάτως ἐλήλυθας;
B. Τὰ Δαιδάλου γ' εὖ πάντα κινεῖται. A. Δοκεῖ.
Βλέπει δ' ἀγάλμαθ' ὧδ'; B. ἀνὴρ κεῖνος σοφός.

De twee laatste verzen zijn van Euripides, de eerste drie van Plato [1]), maar niet uit den *Daedalus*, zooals Burges gelooft, die ook in het overige alles bedorven heeft. Ik heb geen plaats meer.

27.

Firenze December 1841.

Vir Clarissime!

Eenige dagen geleden kwam ik zeer verblijd van het postkantoor met uwen grooten brief, die mij veel aangenamer was, dan hetgeen ik er kwam halen, i. e. mijn kredietbrief, die verdwaald schijnt te wezen. Ik ben er nog niet zeer ongerust over, maar zou toch veel geruster zijn, indien ook deze zwarigheid ware uit den weg geruimd. Alles gaat goed te Florence. Ik ben druk aan het werk, ben hier reeds als kind in huis en in alle opzichten tevreden over deze lieve innemende stad. Ik heb eene lieve kamer (Via Vacchereccia, in casa Lazzeri, een eerlijke goudsmid met eene hupsche familie, N°. 530) en heb mij nog nergens zoo wel en opgeruimd gevoeld als hier. Nieuws.... geen. Dat zal u verwonderen en het verwondert mij zelven, *mais j'ai beau chercher*, al wat ik weet is uitmuntend geschikt om u te vertellen, maar niet om u te schrijven. *Nunc demum haec nata oratio est*, zult gij zeggen, en ik zou niet weten wat te antwoorden. Intusschen zal ik maar doorschrijven en hoogstwaarschijnlijk wel weder vanzelf komen op al hetgeen ik nu

1) Plat. Com. p. 197.

in alle oprechtheid onwaardig verklaar om u op het papier te zetten. Ik zal er echter op letten en acht het daarom het veiligst u vóór alles op eenige gedeelten van uwen brief, die mij zoo verheugd heeft, te antwoorden.

Ik ben geheel overtuigd van hetgeen gij mij mededeelt omtrent den zin van die beide plaatsen van Aristophanes. De eerste herinnert mij de emendatie van Ruhnkenius [1]) in een vers, dat ergens in de Anthologia Latina staat: *et telo pendeat illa meo.* De voorzichtige philologen moeten maar blijven lezen: *lecto.* Het doet mij grievend leed, dat men dien verholen zin kan doen verstaan door het voorbeeld van iemand, die zich zóó behoorde te gedragen (volgens de Grieksche denkbeelden althans)· *ὥςε τὼς ποταυγασμένως αὐτὸν κατακοσμηθῆμεν* [2]) (niet kwaad geëmendeerd door een jong Hollander [3]) voor *τὼς ποτ' αὐτὰς μὲν ὡς κτἑ. ad* Greg. Cor. p. 195). Om geen mal figuur te maken zal ik, even als te voren, niets antwoorden, wanneer ik geheel overtuigd ben van de waarheid uwer conjecturen. Alleen in de plaats van Plutarchus [4]) gevoel ik die stellige overtuiging niet: *ὡσπερανεὶ* komt mij dáár wat lang voor, en (maar ik vrees, dat ik al te spitsvondig word.... ik moet echter de phrase eindigen) het doet denken aan een bewijs van eerbied, in plaats van een eerbewijs, dat een opgeblazen gelukskind (ik mag Alexander niet lijden) zich wel verwaardigt aan een groot man te gunnen. — Ik herinner mij thans eene

---

1) *In editione* Rutilii Lupi p. 258—260. Vgl. Ruhnkenii *Opuscula*, ed. Bergman. I p. 409 sq. (ed.[2]).

2) Stobaeus ed. Meineke II p. 264.

3) Gijsbert Koen (1736—1767). Zie over hem *Symbolae Literariae* IV p. 71 sqq.

4) *Phocion* cap. 17: Ὁ γοῦν Δοῦρις εἴρηκεν, ὡς μέγας γενόμενος [Ἀλέξανδρος] καὶ Δαρείου κρατήσας ἀφεῖλε τῶν ἐπιστολῶν τὸ Χαίρειν πλὴν ἐν ὅσαις ἔγραφε Φωκίωνι. τοῦτον δὲ μόνον, ὥσπερ Ἀντίπατρον, μετὰ τοῦ Χαίρειν προσηγόρευε. Dat deze plaats bedoeld wordt, blijkt uit: *Epistola critica de Duridis Samii reliquiis ad Jan. Ger. Hullemannum. Scripsit Jac. Marin. Van Gent.* 1842. Op blz. 10 vlg. maakt Van Gent, naar aanleiding van de woorden ὥσπερ Ἀντίπατρον, die in het boek van Hulleman: *Duridis Samii quae supersunt* voorkomen p. 97 fr. XXIII, eene uitvoerige aanteekening, aldus aanvangende: *Suspicionem haec moverunt. Itaque, quum Geelium de hac difficultate consulerem, statim correxit ὡσπερανεὶ πατέρα; mihi relinquens, ut explicarem coniecturam, ac, si possem, argumentando munirem.*

plaats van Terentius, die gij mij reeds zeer lang geleden hebt aangewezen, als eene verborgen zwarigheid bevattende. Te Turin heb ik een Terentius van Bentley gevonden. De plaats luidt ten naastebij aldus: *Nam quód tu spéras própulsábo fácile: uxórem his móribus Dabit némo: invéniet ínopem pótius quám te córrumpí Sinet* [1]). (Leve het metrum, men behoeft zich maar de helft te herinneren!) Ik heb overal naar de zwarigheid gezocht, maar vind er geen en besluit dus, dat ik de plaats niet goed versta. Bentley leest *speres*: ik zal nooit iets van den conjunctivus begrijpen, als *speras* niet staan blijft. *His moribus* is, dunkt mij, het eenige dat verdacht kan voorkomen. Ik meen het te verstaan door: *qui cum ingeniis conflictatur huiusmodi.* Het zal mij genoegen doen hieromtrent door u ingelicht te worden. — Mijn goede Menzel! maar waarom schrijft hij mij nooit [2])? De geleerde brieven, die Kappeyne en Hamaker mij meenen te moeten schrijven, hebben mij doen glimlachen. — Ik zou mij kunnen verdedigen omtrent den raad, dien ik mijnen goeden Van Gent niet gegeven, maar bijna met geweld opgedrongen heb. Het maakte eenen indruk op mij, alsof (de vergelijking is *aliquanto* te kras, maar ik vind zoo gauw geene andere) dus alsof Versteeg aan Hamaker had voorgeslagen om samen aan Lysias te werken. Jarenlang had Van Gent aan dat alles gewerkt, zooals het behoorde; hij kende al wat er was van verloren historici, en kipt er eenen uit en zoekt en peinst; smijt vele invallen weg, maar is in vele andere zeker van zijne zaak, [3]) enz. enz. Hulleman (*je connais le pélerin*) denkt intusschen na over de ware wet en de ware vrijheid enz. enz., om de gedachte van Cicero: *legum servi sumus* etc. wat aan te lengen, schrijft daarna over Atticus en *ἄφνω ἡμῖν ἀναπέφηνεν* als uitgever van de fragmenten van Duris [4]). Het is een vlijtige arbeid, schrijft gij. *ἀλλὰ τοῦτό γε*

1) Andria 395 sq.

2) Zie lateren brief aan Menzel, *h.*

3) Van Gent begint zijne *Epistola critica* aan Hulleman met deze woorden: *Occupato mihi in ordinandis illustrandisque Duridis Samii reliquiis, ecce, affertur idem ille Duris, eruditione Tua et diligentia exornatus, humanitate ad me missus.*

4) Hulleman werd in 1836 aan de Utrechtsche Hoogeschool bekroond voor de beantwoording der prijsvraag: *Ex antiquae poeticae principiis, atque ex*

τοῦ τυχόντος ἦν — b ij o n s t e l a n d, moet ik er bijvoegen, want hier en te Parijs...! Wichers[1]) en Kruseman[2]) verdienen bijna hetzelfde compliment (hoewel de laatste twee comedies geheel vergeet en verzen van Theocritus aan Epicharmus present geeft, en de eerste den comicus plundert om den historicus te verrijken). — Het was mij eene zeer aangename tijding dat de Aanteekeningen van Valckenaer[3]) eindelijk zullen in het licht komen. Ik twijfel niet of er zal wel iets in staan, dat men reeds weet en zelfs nu en dan beter weet, maar toch ik ben er recht blijde mede: weer eene nieuwe reden om te denken of te zeggen: »Dáár in Holland is het". Ik verklaar u openhartig niet te begrijpen hoe Prof. Clarisse zich met die uitgave belast heeft, want van zijne allesomvattende geleerdheid is ongetwijfeld de Grieksche critiek een van de allerzwakste punten. Ik heb het gedurende mijn Academieleven meer dan eens met verwondering opgemerkt. — De naam van Valckenaer herinnert mij iets. Op het laatst van een van de laatste capita der *Diatribe*[4]) had ik vroeger (in eene plaats die Valckenaer of in 't geheel niet of verkeerd emendeert) ontdekt deze *Dochmii*: *Μίαν δὴ κλύω, μίαν τῶν πάρος Γυναῖκ' ἐν φίλοις, χέρα βαλεῖν τέκνοις.* Te Turin op een goeden avond Euripides lezende, vond ik deze plaats[5]), en wel in de eenige Tragedie van Euripides, waar men ze zou zoeken.

Ik had niet gedacht dat de Bibliotheek van la Brevia zoo m o o i was. De vacantie zou mij echter veel ontnomen hebben van hetgeen gij er gezien hebt. Ik zie wel gaarne eene nette verzameling van boeken in rijk versierde zalen van een schoon

---

ipsa civitatum antiquarum historia effatum explicetur Veterum, quod apud Ciceronem est pro Cluentio, c. 52*: Legum omnes servi sumus ut liberi esse possimus.* In 1838 promoveerde hij op eene: *Diatribe in T. Pomponium Atticum.*

1) R. H. Eyssonius Wichers (1800—1870), promoveerde te Groningen in de letteren op eene dissertatie „*de colonis Veterum*", in de rechten op eene dissertatie „*de patronatu et clientela Romanorum*". In 1829 gaf hij uit: *T h e o p o m p i C h i i fragmenta.* Vgl. Meineke *Fragm. Com. Graec.* II p. 1230.

2) H. Polman Kruseman promoveerde in 1834 te Leiden in de letteren, op een: *Specimen literarium exhibens E p i c h a r m i f r a g m e n t a.*

3) De „Aanteekeningen" van Valckenaer zijn niet in het licht verschenen.

4) cap. 17.

5) Medea vs. 1282.

Italiaansch gebouw: maar wanneer het daarbij blijft, en men het vooruitzicht heeft om even wijs terug te komen, zal ik er niet veel moeite voor doen en er geen tijd voor maken. Ik moet zoo dikwijls lachen om de vreemdelingen, die dagelijks de Laurentiana, en vroeger de Ambrosiana, komen bezoeken, vooral wanneer het Fransche dames zijn, die niet kunnen zwijgen en omtrent de codices vragen en opmerkingen voor den dag brengen, die verdienden aan de vergetelheid ontrukt te worden. Ik zal u toch een snuggeren streek vertellen van een student, een Doctor in de medicijnen, maar geen Engelschman — een Italiaan, een hupschen jongen *du reste.* Op een schoonen middag kwam hij mij, even voor het poortsluiten, van de Laurentiana afhalen: terwijl ik de laatste regels collationneerde sloeg hij een codex op, die naast mij lag. Staan er ook plaatsen van Aristoteles zelven in? vroeg hij. — Ja, maar waarom wilt gij dat weten? — Om te zien hoe hij schrijft. — Van Gellius herinner ik mij alleen te Milaan onder een glas een vrij ouden codex gezien te hebben. Gij zult het u ook herinneren. — Ik heb De Geer te Utrecht wel ontmoet, maar ken hem toch bijna niet ten opzichte van zijne bekwaamheden. Hij was toen zeer *timide* [1]). —

Ik zoude het durven wagen u nog eens in vertrouwen iets over het Italiaansch te schrijven, nu ik er zoo goed afkom. Wanneer ik er de gelegenheid voor vinden zal, wil ik Ariosto eens doorwandelen, en daarna met meer attentie Il Dante bestudeeren. Ik ben nu reeds overtuigd, dat hij voor een Hollander in vele opzichten gemakkelijker te verstaan is dan voor een gewoon Italiaan, zonder kennis van de classici, zonder grammatica etc. etc. Als ik eens een Italiaan plagen wil, zal ik hem declameeren van Tasso Canto IX. *stanza* 22, waar de poëet beweert, dat stormwinden, overstroomingen, bliksemslagen en aardbevingen *son picciole sembianze al suo furore* (van

1) De Geer zal hier vermeld zijn in verband met het pas genoemde boek van Hulleman. Althans in de voorrede zegt deze: *Quo magis mihi et grata accidit et nunc palam praedicanda est indefessa doctissimi* B. J. Lintelo de Geer, *sodalis conjunctissimi, opera* enz. Ook wordt op blz. 54 met nadruk verwezen naar de dissertatie van De Geer: *de Eumene Cardiano a caeteris Alexandri Magni ducibus rite distinguendo.* 1838.

Soliman). Ik zal hem vragen of *picciole* geen drukfout is. Ik heb ontdekt dat het Italiaansch geen levende taal is: men moet ze met veel moeite uit de oude schrijvers en vooral dichters aanleeren, en een zwierige phrase trekt ieders attentie. De Franschen kennen al de phrases van hunne taal, die eene vaste beteekenis en een bepaald gebruik hebben. Het Italiaansch is even rijk aan phrases, maar zij zijn niet populair; en om ze goed te kennen wordt meer studie vereischt dan een Italiaansche kop bergen kan. Maar waar draaf ik henen? — Onder de duizend en eene zaak, waarover ik uw gevoelen zou wenschen te weten, is er eene die mij juist hier vooral in de gedachte komt. Wat denkt gij over de verdiensten van P. L. Courier als philoloog en criticus? Ik was vrijgoed thuis in zijne Fransche schriften, maar volkomen onbekend (behalve de titels enz.) met zijne *Opera critica.* Ik heb te Parijs met groote attentie zijne aanteekeningen op Xenophon gelezen en overgelezen; maar noch zijne geleerdheid noch zijne critiek hebben, *nisi fallor*, veel te beduiden — voor een literator; voor een cavalerie-officier gaat het vrij wel, maar anders, met verbazing heb ik hem de ergste bokken zien maken, waarvan vele de blijken dragen dat ook hij geene echte Grieksche phrase verstaat. Ik herinner mij natuurlijk geene voorbeelden. Alleen weet ik nog dat hij in een van die twee boeken de eerste phrase jammerlijk verknoeit. Ik bedoel de Ἱππαρχικός. Zijne grammaticale kennis laat veel te wenschen over, en vooral zijne geleerdheid, die vrij kreupel is. »Er zijn in Frankrijk maar drie menschen die Grieksch kennen (schrijft hij *à l'Institut* [1])): M. Boissonade, M. Hase *et moi*". *Audin haec, Amphiaraë, sub terra abdite?* ô Stephanus, Casaubonus & Valesius! dat zoudt gij niet gezegd hebben! En al maakte men van die drie Heeren één philoloog, *il n'y aurait pas encore de quoi s'émerveiller.* Uit nieuwsgierigheid zal ik toch den codex van Longus eens inzien. Om hem te

1) *Lettre à Messieurs de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, opgenomen ook in de *Oeuvres*, Paris 1845. Men zal daarin echter niet vinden wat Cobet zich meende te herinneren, wel iets soortgelijks: „Corai, la Rochette, moi, Haase, Thurot, nous voilà cinq, si je compte bien, qui ne laissions guère d'espoir à d'autres" p. 305. En in de *Lettre* à M. Renouard: „Les gens qui savent le grec sont cinq ou six en Europe". p. 297.

zien moet men zich vervoegen bij den jongen del Furia, die hem in bewaring heeft, *qui en fait les honneurs*. Ik zal het zoo beleefd aanleggen als ik maar kan, en zeggen dat ik er een gedeelte van collationneeren wil. De manier van Courier om met zijne varianten op Xenophon om te springen is mede al vrij raar. —

Ik ben verlangend de dissertatie van Kappeyne te zien; ik zal waarschijnlijk die van Hamaker tevens gereed vinden. Helaas, het schijnt maar al te zeker dat er van Lysias geene goede codices bestaan, om de lacunes aan te vullen; *ἀνήκεστον κακόν*. In de *Oratio in Eratosthenem* is eene plaats: *οὐ γὰρ δὴ - ἐλάμβανον*, *saepe tentatus locus*. Zonder twijfel volgde op *οὐ γὰρ δὴ* eene hatelijke veronderstelling, op de manier van Lysias, die met al hare kracht op Eratosthenes neerviel: ik heb indertijd (*λέγομες πρώαν θὴν πάντα*, als de juffrouw bij Theocritus) vermoed dat men zou kunnen lezen: *οὐ γὰρ δὴ ἐν τοῖς μετοίκοις πεῖραν αὐτοῦ ἐλάμβανον*. Ik weet geene plaatsen van buiten waar *ἐν* zoo voorkomt, maar gij zekerlijk wel. Ik herinner mij eene Latijnsche: *cuius tu fidem in pecunia perspexeris*.... Ik gevoel (*mais un peu tard*) dat ik u zoodoende wel eens zou kunnen vervelen. Ik leg de pen neder. Het is Zondag: ik zal eens gaan ronddwalen door il Giardino de Boboli.

Maandag 20 Dec. 1841. *Vir clarissime*, het genoegen om u te schrijven, mijne voornaamste uitspanning in den vreemde, lokt mij uit om u maar weder kleinigheden op te disschen, vertrouwende *un tantino* op de waarheid van het *πάντα δὲ τιμῆντα τὰ πὰρ φίλων*. In spijt van het doorgaans ongunstige weder enz. bevalt mij Florence nog dagelijks beter: ik zie hier geene domme dwingelandij, en geen volk dat, om er het grievende minder van te gevoelen, zich door weelde en wellust alle bewustheid van zijne eigenwaarde ontrooft. Het is wel is waar alleen het karakter *del Granduca*, hetgeen hier de grondslag is van meerder geluk en vrijheid dan overal elders, maar het is hier *gaudia praesentis cape laetus horae et Linque futura* (ik herinner mij niet, welk woord Horatius voor *gaudia* geschreven heeft); het nationaal karakter is ook »lief" en innemend. Zij gevoelen zich zoo wel onder elkanderen en deelen deze gewaarwording aan alle anderen mede. Niets is volmaakt onder

de zon, of (om Simplicius plezier te doen) onder de maan: men kan de Florentijnen verwijten dat zij door al hunne voorrechten min of meer ῥᾴθυμοι zijn geworden. Zij leven van de vreemdelingen, en hunne eigene krachten om hun land te doen bloeien zijn ontzenuwd. Het is ongeloofelijk hoe hupsch men hier door iedereen wordt bejegend. Een vreemdeling is hier niet alleen geacht en ontzien, maar bemind. Zij zijn trouwens gewoon van elke natie niet het schuim maar de bloem bij zich te ontvangen, en bekennen volmondig hunne minderheid; vooral de Engelschen zijn hier geacht en bewonderd; men vindt de Franschen aardig en plezierig, maar daar blijft het bij. De Duitschers zijn in geheel Italië bijna veracht: doch *un Tedesco* beteekent een Oostenrijker, en dus wat wonder? Men kan hier geen stap doen, zonder elk oogenblik nieuwe blijken van eene fideele voorkomendheid te ondervinden, die mij althans in het hart treft. Het kan geen kwaad zonder moeite en vooral los en vrij Italiaansch te kunnen spreken, maar men spreekt hier gaarne Fransch, en (hoewel zij hier beter Fransch spreken dan overal elders) zij zouden toch beter doen met hunne moedertaal te spreken, die allerliefst klinkt en ook in de gedachten en phrases zoo zacht en vriendelijk is. De adspiratie *hhavallo*, *hhattiro*, *hharta*, *hhostumi* behoort bijna uitsluitend aan de lagere volksklasse; de rest spreekt zoo zacht en bevallig, dat het een dwaasheid zou zijn om hen te willen nabootsen.

Ik ben gelogeerd bij eene hupsche familie en ben naar oude gewoonte meestal tehuis. Alle morgens op klokslag van 9 uren ben ik in de Laurentiana, geheel alleen met den jongen Furia en twee andere geëmployeerden van de Bibliotheek. *Al tocco* ($1^1/_4$ uren) wordt de Bibliotheek gesloten: ik zal mij dus dáár niet dood werken: vier en een kwart uur daags! M. C. del Furia is nog altijd ongesteld en ik heb hem dus nog niet kunnen zien. *Per dire il vero*, is het mij vrij onverschillig. Later misschien zal ik zijne hulp noodig hebben, om wat langer te kunnen werken. Waarom eerst later? zult gij vragen. De reden waarom is ongeloofelijk, bijna bespottelijk, maar toch waar. Ik ben tegenwoordig blij als het één uur slaat, ofschoon niet vadsiger dan ooit te voren, of minder verlangend om vooruit te komen en tijd te winnen of te sparen. Maar wat kan dan

de reden zijn? .... De koude en de duisternis. In spijt van het zachte klimaat enz. enz. is de koude op de Laurentiana onverdragelijk: menigmaal valt mij de pen uit de verkleumde hand. Menigmaal spring ik op en doorwandel μακρὰ βιβὰς al de *plutei*, mij de handen wrijvende. Nog lastiger is de duisternis: de geschilderde ruiten laten bij een bewolkten hemel zoo weinig licht door, dat al de *compendia* ineen smelten tot één zeer lang maar onleesbaar woord. Ik ben, Gode zij dank, thans vooral ὀξὺς τά τ' ὦτα τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματα (de νοῦς heb ik maar laten staan om het vers niet te schenden). Mijne gezondheid is voortreffelijk, *et codicum compendia Lyncei contemplor oculis.* Ik moet lachen om mijne Italianen op de Bibliotheek ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένοι, terwijl ik zelf εὔζωνος mijnen weg afleg. Het zou thans echter wreed zijn meer van hen te vergen, en ook voor mijzelven zoude ik er tegen opzien.

Mijne goede vrienden schrijven mij van een eeuwigdurenden zomer enz. enz. Ik wenschte ze wel eens van 9—1¼ bij mij te hebben.

Ik ben druk bezig met twee zeer goede codices: de een van de XIIe eeuw, met een fiksche groote letter geschreven, voor de uren der duisternis, de andere *sec.* XIII*i* voor de rest. Het is echter niet altijd slecht weder en ik heb mij menigmaal met heerlijke wandelingen verkwikt. Eerst in de stad, nu en dan naar buiten. Ik heb tot heden toe geen tijd gehad om van mijne recommandatiebrieven gebruik te maken; misschien later. Ik heb hier een half dozijn vrienden, geestige, vroolijke Italianen, die ik altijd *sous la main* heb, als ik niet alleen wil wandelen. Ik zoude u wonderschoone dingen kunnen vertellen, die men hier vindt, maar het zou zijn τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί. Om de verzoeking te ontsnappen, zal ik hier de pen nederleggen, om ze eerstdaags weer op te vatten.

Dinsdag 21 Dec. en de hemel weet van welken heiligen de feestdag. — De Bibliotheek is voor vandaag gesloten en spoedig komen er eenige dagen achtereen van wapenstilstand, met Kerstmis. Gelukkig zijn daarmee de heilige dagen afgeloopen, en het is hier niet zooals te Rome waar de Vaticana bijna 100 werkdagen in het jaar heeft. Ezels daar zij zijn! Het ware te wenschen dat zij het karakter van Simplicius hadden, een ver-

velenden man weliswaar, maar vol drift en vuur voor de goede zaak en een doodvijand van bijgeloof. Zijn voornaamste gebrek is langdradigheid: de flauwste dingen kosten hem een kwartier tijd om ze uit te drukken, want hij spreekt altijd even deftig (behalve als hij verdedigt of uitscheldt). Men moet hem hooren zeggen b. v. »Als het eenmaal uitgemaakt zeker is, dat eene zaak niet bestaat, is het geheel overbodig de hoedanigheden en eigenschappen van zulk eene zaak uit te vorschen". Hij heeft er honderd zoo: en deze fraaiheden herhaalt hij honderd malen; ik weet niet hoe menigmaal ik hem heb hooren zeggen, dat het onmogelijke nooit gebeurt, want anders zou het niet onmogelijk zijn. In het II^de^ boek der *Physica Auscultatio* toont hij aan, waarom een blinde over de kleuren oordeelende niet te vertrouwen is (in ernst). *Ce serait trop méchant*, anders zou ik u eene van die plaatsen afschrijven, waarvan men hoofdpijn krijgen zou, en die vooral in de laatste uren, als gij wat vermoeid zijt geworden, onaangename ontmoetingen zijn, want terwijl gij u van de editie tot den codex beweegt, is er u al iets van ontschoten en gij moet van voren af aan beginnen. In spijt van deze onaangenaamheden gaat het werk goed vooruit, en Prof. Karsten zal op zijne beurt ondervinden, welk een verschrikkelijke arbeid het is.

Vervolg en slot. (Woensdag). Ἥκω - *σκότου πύλας λιπών* en heb hedenmorgen veel moeite gehad om te zien, dat er niet bestaat eene *κίνησις κινήσεως* noch eene *μεταβολὴ μεταβολῆς*, omdat dit *ἐπ' ἄπειρον* zou voortgaan. Dat is waarschijnlijk wel waar, maar er een half boek over vol te schrijven is toch wat erg — voor den lezer. Om mij te troosten ging ik naar het postkantoor. Niets aangekomen. Ik word min of meer ongerust, maar zal geduld trachten te oefenen. Er is zekerlijk het een of ander misverstand: de tijd zal het leeren. Ik heb onder de hand eens onderzocht, of het eene dwaasheid zou zijn, om te trachten codices van de Bibliotheek ter leen te krijgen. Ik heb tot heden toe alleen vernomen, dat het wel niet volstrekt onmogelijk is, maar dat het eene allerzeldzaamste gunst is, die het gouvernement aan Groote Heeren bewijst. *Sto fresco*. Geen enkele Hollandsche zaakgelastigde is hier te vinden en de Groothertog is niet thuis. Ik vrees, dat ik zal moeten doen zooals

Mohammed met den berg, die weigerde tot hem te komen.

Het kan te Leiden onmogelijk slechter weer zijn, dan vandaag hier: wel is het zeer zacht in de lucht, maar duisternis en hevige regenvlagen zonder ophouden; de woedende drift van Soliman [1]) is er niets bij. Het is vooral om deze reden, dat ik nog maar éénmaal eene visite gemaakt heb *al* Palazzo de' Pitti en aan eene zekere Galeria di Quadri. Ik heb echter het terrein opgenomen, en weet nu ten minste de plaats van eene zekere Madonna alla Seggiola (verrukkelijk schoon! hoevele prullen van gravures wenschte ik nooit gezien te hebben), eene Cleopatra, de drie Μοῖραι en eenige andere. De Cleopatra van Guido Reni heeft niet volkomen aan mijne verwachting beantwoord. Geen spoor van het: *οὐ θριαμβεύσομαι*! is er op haar gelaat te vinden. Ik heb juist hedenmorgen ontdekt, dat Cleopatra van tijd tot tijd wel wat anders deed, dan hetgeen hare reputatie haar nageeft. Zij heeft een boek aan het nageslacht geschonken over een onderwerp, dat men van haar althans nooit zou verwacht hebben. De goede Bandinius (minder knap dan ik dacht) geeft op: »Cleopatra, Koningin van Aegypte, overleden ongeveer dertig jaren voor onze christelijke jaartelling: *Opus chemicum*, *de ponderibus & mensuris*". Hetgeen Bandinius vooral in den aanvang erover opteekent is komieker dan een paar stukken van Goldoni, — een helderen kop, die de menschen kende. Jammer (*se non mi staglio*) dat hij niet wat meer zwier en bevalligheid in zijn stijl heeft. Maar hij is geestig. Hij vermaakt zich ergens (*Il Teatro Comico. III.* 2) met de verzen, die alleen door de wijze van het afbreken der regels van het proza verschillen. De drie laatste regels zijn zoo aardig gemaakt, dat ik ze u afschrijf. *Pensaci*, *figlia*, *pensaci: e poi quando avrai meglio pensato*, *sarò padre per compiacerti*, *come ora lo sono per consigliarti.* Wanneer men *avrai*, en tweemaal *per* schrijft met eene kapitale letter, ontdekt men met verwondering iets dat op het oog naar verzen gelijkt. Sommige emendaties op *Comici* gelijken zeer naar deze poëzie.

Toen ik u in mijnen eersten brief van hier over de emendaties van Burges schreef, heb ik vergeten Prof. Bake en u te

---

1) Toespeling op Tasso: zie hierover blz. 153.

raadplegen over hetgeen het geschiktste is om nu te doen. In ernst kan men ze niet beantwoorden. In elk ander geval zou ik denken: *πρὸς παρρησιαστὴν παρρησιάζεσθαι*, maar het zou te erg loopen en (hetgeen nog erger is) Burges zou er waarschijnlijk even zooveel van gelooven als begrijpen. Hij kent eene soort van Grieksch welke niemand anders kent, en hij zal zich dit niet laten ontnemen, althans niet door een jong mensch, van wien hij misschien denken zal: »als ik hem eens een paar jaar in de leer had!" Het beste wat ik er op vinden zou, is zijn Grieksch, zijne emendaties en zijne verzen (zijne geheele manier) na te maken en hem zoo te doen gevoelen hoe mal het is. Maar daartoe behoort 1°. meer tijd en gelegenheid en vooral 2°. meer geest en luim, dan waarover de ondergeteekende kan beschikken. Ik zoude het allerliefst alles onbeantwoord laten, indien Prof. Bake het voor mij wilde goed maken. Indien ik ooit Burges in persoon zal leeren kennen, heb ik nog eenige hoop.

Verschoon mij, *vir clarissime*, indien ik u zooveel onbeduidende kleinigheden schrijf, in plaats van gewichtiger onderwerpen, die ik gaandeweg wel had kunnen verzameld hebben. Maar vergun mij dat ik (althans van tijd tot tijd) eene wezenlijke uitspanning van het briefschrijven make. Gij kunt mij wel antwoorden hetgeen Socrates toevoegt aan Phaedrus, die hem zijne oratie wil opdreunen, *mais j'aime à croire, que vous n'en ferez rien. Vale, vir clarissime*, mijne hartelijke groete aan Proff. Bake en Peerlkamp. *Iterum vale.*

28.

Firenze, 25 December 1841.

Vir Clarissime!

Ik ben waarlijk verlegen, dat ik u weder opnieuw moet lastig vallen over eene zaak, die zonder twijfel tot de onaangenaamste soort van alle mogelijke zaken behoort. Nog is er geen taal of teeken van mijn kredietbrief vernomen, en (wat nog erger is) het zal nog ongetwijfeld een geruimen tijd duren, voordat hij nu kan arriveeren. Ik heb gisteren den brief van Prof. Bake ontvangen, die den 21 Dec. van Turin

is vertrokken. Ergo zijn er uit Den Haag brieven naar Turin gezonden zonder dat er iets uit Amsterdam bij was: men zal dus eene volgende gelegenheid moeten afwachten, en de hemel weet hoe lang dit duren zal. Ik schrijf u daarom zonder een oogenblik te verliezen mijn adres: via Vacchereccia. N°. 530 in casa Lazzeri. Indien bijgeval de brief nog niet vertrokken is, verzoek ik u dringend hem mij over de post te doen toekomen. In het tegenovergestelde geval moet hij weldra hier zijn. Ik kan niet veronderstellen, dat men de geheele zaak te Amsterdam vergeten heeft.

Vergeef het mij, *vir clarissime*, dat ik u zoo kwelle over dit ellendig onderwerp, en wees ook niet ongerust over mij: al ben ik *ἀχρήματος* op zoo groot een afstand van alle hulp, *je saurai bien me tirer d'affaire*: alleen maar dat het niet al te lang dure. *Vale*, *vir clarissime!* Ik heb u allerlei bagatellen voor eenige dagen over Turin toegezonden. *Iterum vale.*

NB. Al wat wenschelijk is in het nieuwe jaar *εἰς ὥρας κῆπειτα.*

29.

Firenze, Woensdag 5 Januari 1842.

Vir Clarissime!

Vivo et valeo in spijt van het afschuwelijke weder, koude, nattigheid, stormwinden uit het Noorden enz., zoodat bijna niemand eene verkoudheid of kiespijn ontloopen kan. De Bibliotheek vertoont dagelijks een jammerlijk schouwspel. De chef (Furia *fils*) wrijft zijn bril, maar vruchteloos: de tweede bibliothecaris is ziek. De eerste custos, een man (zooals hij mij zelf verteld heeft) van encyclopaedische kennis en niet naar verdiensten beloond, verspilt al zijn genie aan het praten met timmerlieden, op en neer te trippelen enz., want met dit weder komt er geen enkel vreemdeling, die zijne geleerde explicaties noodig heeft. De tweede custos, een Nestor, doet niets, spreekt niets, denkt niet veel meer, maar wacht, gedoken in een dikke jas, (een tegenhanger van dezelfde kleur van die van mijnheer

B.[1]) te Leiden) naar *il tocco*, om naar huis te gaan. Met de beide studeerende vreemdelingen is het niet veel beter gesteld. De eerste, een oud man, behangen met het Parijsche roode lint, M. Buchon (hier genaamd Bouchon), kan het niet volhouden, komt laat en is voor twaalven weg. Ik heb dus geen tijd om wat met hem te keuvelen. De tweede heeft het ook kwaad genoeg en doet zooals Diogenes deed om den zotteklap van Zeno bespottelijk te maken. Eene anecdote uit Simplicius, die ik u moet vertellen. Zeno bewees zonneklaar dat er geene beweging bestond, dat Achilles nooit eene schildpad kon achterhalen enz. Aristoteles wederlegt hem zoo fijn en scherpzinnig dat men er hoofdpijn van krijgt. Diogenes overlegde het geheel anders. Midden onder al dien onzin stond hij op en doorwandelde met rassche schreden het geheele college. Zeno kon hem kwalijk verzoeken om geene beweging te maken. *λεπτοτάτων λήρων βασιλεῖς*! Ik herinner mij niet deze grap elders gelezen te hebben. (Simpl. *in* Arist. Phys. *lib. VI. Fol.* 236. *Vers. vs.* 35 *sq. ubi* cod. Laur. *πρὸς αὐτάς .... ἐναργείας*). Morgen en overmorgen is de Laurentiana weder gesloten wegens *la Befana*, *ἐπιφάνεια* (!) Hoeveel tijd verliest men hier! Tien dagen zijn er tot heden verloren gegaan, en nog is het niet gedaan.

Ik ben zeer verontwaardigd over de Amsterdamsche heeren, die, niet tevreden dat zij mij als een *commis voyageur* doen zwoegen, mij nog bovendien zonder middelen laten. Indien de goede fortuin mij niet vooreerst te Turin de vriendelijke dienstvaardigheid van M. Heldewier, en later hier een paar hupsche en opgewonden vrienden geschonken had, welk een verdriet had mij niet te wachten gestaan? *Mais puisque je l'ai échappé belle, je ne veux pas perdre ma bonne humeur pour ça; n'y pensons plus.* Ik moet echter, nu ik dit onderwerp heb aangeroerd, bijtijds uwe gedachten en gevoelen vragen, over iets dat mij reeds lang voor den geest gekomen is en menigmaal onder het collationneeren mij in de gedachte terugkeert. Ik heb niet alleen weinig lust, maar een hevigen tegenzin om mij langer met de droomerijen van Simplicius op te houden, nadat ik als een eerlijk man mijn arbeid zal hebben verricht, en wel,

1) Geel's onderbibliothecaris.

naar ik hoop, op eene wijze, die de goedkeuring der deskundigen zal verdienen (hoezeer ik weet, dat de deskundigen moeielijker te voldoen zijn dan zulke philologen die er elkander complimenten over maken, dat zij nimmer in het wroeten in halfvergane handschriften hunne blozende kleur hebben verloren: gij herinnert u eene Amsterdamsche oratie[1])). Heb ik niet het volle recht om daarna de Classe zelve te laten zorgen voor de uitgave? Het spreekt vanzelf dat ik Prof. Karsten met groot genoegen op alle mogelijke wijzen wil bijstaan, maar ik wenschte niet langer dan noodig is aan een lijk gekluisterd te wezen. *Ma prima di tutto vorrei sapere il Tuo parere.* Ik zie gaarne van de eer af om aan de hand van Simplicius den tempel der onsterfelijkheid binnen te treden: αὐτὰρ ἐγὼ βασεῦμαι ἐμὰν ὁδόν. Geen woord meer, in afwachting van uw antwoord.

6 Jan. — Geene verandering: wind en regen en kamerarrest. Wat kan ik beter doen, dan mij wat uit te spannen met schrijven, hopende gaandeweg stof te vinden. Het zal moeite kosten, want niets van het minste belang is mij wedervaren: *les jours se suivent et se ressemblent.* Ook heeft Simplicius mij zelfs geen oogenblik tijd gegund om eens iets anders in te zien. Er zijn hier anders veel oude codices. Al die prullen van de XV—XVIde eeuw beschouw ik als even gewichtig als edities van Minellius. Maar men vindt er hier van de Xde (b. v. een Thucydides, reeds nagezien? zoo neen, wenschte ik wel een paar dozijn plaatsen op te slaan) van de XIde en veel van de XIIde. NB. Men moet echter niet te veel op Bandinius vertrouwen in het schatten van het tijdperk, waartoe iedere codex behoort. Hij heeft mij willen wijsmaken, dat een codex van Simplicius tot de XIde eeuw behoorde, die ruim honderd jaar later geschreven is. Niemand werkt hier. De jonge Furia is zeer dom; zijn vader niet veel slimmer, zooals ik mij uit zijne

1) In de redevoering, waarmede Joannes Bosscha den 6den Mei 1839 het Hoogleeraarsambt aan het Athenaeum te Amsterdam aanvaardde, zegt hij in zijne toespraak tot Van Lennep o. a.: *Cum enim non eum tu omne tulisse punctum existimares, si quis verborum aucupia consectaretur, exesisque carie codicibus impallesceret, et pro varia aliqua lectione tamquam pro aris et focis depugnaret, hanc tu tibi cepisti provinciam nobisque capiendam proponebas, totius antiquitatis claustra aperire, indeque collecta varia supellectile, tum augustam illam doctrinae aedem, tum quotidianam hanc vitae scenam exornare.*

Aesopica herinner. Knutselwerk, geen enkele goede greep; ik vind niet anders dan zulke lieden. Ik heb brieven voor twee *Grecisti*: ik heb geen lust om die heeren te zien. Men heeft niets aan hunne conversaties, en hunne domheid te merken en *in sinu ridere* is mij niet meer der moeite waardig. *J'en ai assez vu.* — Groote wandelingen te maken is thans onmogelijk; sedert eenige dagen kan men zelfs geene kleine *spasseggiata* ondernemen. Ook is het te duister om schilderijen te zien, en bijgevolg zijn *i teatri* het eenige wat er overblijft. Ongelukkig zijn zij zeer onbeduidend. Men zoude in Italië een tegenzin in de opera krijgen: de zangers zijn beneden het middelmatige, en *le canevas* zoo bespottelijk, dat het niet aan te zien is. Ik kan het niet van mij verkrijgen u den inhoud van *il Caraccato* te vertellen. *Basti il dire*, dat Caraccato zoowat moet verbeelden den Calgacus uit de *vita Agricolae*: deze brave man is vader van Velleda, en de Romein die op een hoekje gronds na geheel Brittannië veroverd heeft, raakt verliefd op de Priesteres, die mede niet koel blijft; hetgeen de woede der Druïden zoo hevig gaande maakt dat zij haar .... wegjagen naar de Romeinsche *castra. ô medicina gravis*! Maar de Romein (Publius *tout court*) begrijpt dat voor een huwelijk de toestemming der wederzijdsche ouders noodig is. Het gevolg van die onderhandelingen is alleen dit, dat de consul met al zijn heir het lot van Varus ondergaat. Ik hoopte dat misschien op het gewichtig oogenblik de Groothertog van Modena aan het hoofd van een geducht leger op het tooneel zou komen om ze te redden. Maar neen. (Welk een misselijk figuur is die Groothertog! Men leest hem op het gelaat: »ik ben een schobbejak en ik verveel mij"). Ik vreesde dat de zaal zoude instorten door het vreeselijk rumoer van de zijde der bewonderaars. Een voor een riep men de acteurs, den poëet, den componist, den directeur terug. Ik heb alleen den souffleur gemist. Het publiek vermaakte mij vrij wat meer dan het tooneel. Evenzoo gaat het mij hier. Slechts tweemalen heb ik tot heden toe een theater bezocht. In beide *si recitava la commedia.* De eerste maal vond ik *il bicchiere d'acqua* van Scribe: eene reeks van ongerijmdheden maar vol geestige invallen. De Florentijnen begrepen ze niet. De volgende maal nel Teatro del Cocòmero heb ik gezien *la Leg-*

gitrice, vrij langdradig, zonder een enkelen aardigen inval, maar rijk voorzien van hartstochtelijke tooneelen, waarbij het goede publiek het te kwaad kreeg. Ik moet bekennen, dat de Italianen deze tooneelen somtijds uitmuntend voorstellen. Jammer dat zij zoo dikwijls overdrijven en dus bespottelijk worden. *La farsa* was recht Italiaansch, volmaakt in den trant van Krelis Louwen: even fijn van onderwerp en stijl. *οἱ δὲ πάντες ἐξέθανον ὑπὸ τοῦ γέλωτος*. Ik had gedacht dat men hier in dit opzicht meer smaak had. Welk een onderscheid bij de Parijzenaars! De redenen zijn echter in het oog vallend. Wanneer men niets te doen heeft dan zich uit te spannen, is het een ἕρμαιον een echten *Parisien* te ontmoeten. Bijna dagelijks leer ik nieuwe karakters kennen: Italianen, Franschen, Duitschers, twee Spanjaarden en een Turk. Al die menschen vind ik òf aan tafel, òf in een café, òf in de komedie. De Turk is de merkwaardigste van allen. Ik vond hem aan tafel: fatsoenlijk maar zeer eenvoudig gekleed, sprekend een Hollander, Hij vestigde evenzeer zijne aandacht op mij, als ik op hem. Weldra knoopten wij een gesprek aan. Hij sprak goed Italiaansch, maar veel beter Fransch, was knap in 't Latijn, maar nog meer in 't Grieksch. Zonder hem te doen blijken, dat ik er ook liefhebberij in had, vroeg ik hem het een en ander: nadat hij nu en dan iets meer geantwoord had dan hij wist, nam ik de vrijheid hem zeer bedaard, *et similis dubitanti*, op de vingers te tikken. Hij keek raar op, maar begreep het terstond en hield zich *sur la réserve*. Ik heb hem sedert eenigen tijd niet meer gezien, maar hoop hem spoedig weder eens aan te treffen. Hij heeft geheel Griekenland doorreisd en is geen Φιλέλλην: ik geloof dat hij groot gelijk heeft. — Zij zijn toch nog altijd beter dan de Italianen. Alfieri zegt van hen: *desio verace Di prisca intera libertà non entra In questo popol vile .... a mille a mille i servi Tu troverai, nel lor parlar feroci Vili all'oprar, nulli al periglio; ed atti solo a tradirti.* Zij zijn niet rijp voor de vrijheid, noch op den weg om het te worden. Daartoe wordt meer verstand en deugd in een volk vereischt, dan zij in eeuwen zullen bezitten [1]). Hoe diep ongelukkig zijn die weinigen, die

1) Hoe heeft Cobet zich later verheugd in de beschaming dezer wanhopige profetie!

hierop eene uitzondering maken! Ik heb onlangs gelezen van Piero Maroncelli, *Le addizioni alle Mie Prigioni* van Silvio Pellico. Een braaf man, een fiksche kop! Francisco Primo — Lombardia *felix*! Ellendelingen! Men zal aan Metternich kunnen zeggen zooals aan Talleyrand werd toegevoegd door Louis Philippe, toen de oude schurk zieltogende riep: *Je souffre comme un damné! Déjà?* zeide Louis Philippe.

Zaterdag. — De regen en de duisternis hebben plaats gemaakt voor zonneschijn, gure koude, vergezeld van een snerpenden noordenwind. Het was op de Bibliotheek bar. Mijne beide codices zijn klaar, en ik heb mij beziggehouden met een codex *de Coelo*, een ware lappendeken, geschreven door allerlei handen, bevattende deels den echten, deels den vervalschten tekst. Dat prul zal mij niet veel moeite kosten: de goede *librarius* kende geen woord Grieksch en maakt er maar wat van. Hij leest b. v. voor ἐς πόρον (ἐσῶόρον) ἐππόρον; voor χεῖτ''ἔθνεα χεῖταις ἔθνεα κτλ. Het is zeer belangrijk dit te weten! In plaats van σε (ongelukkig geschreven ἀ̇) lezen zij ἀ en maken ervan ἅ. Ik heb honderdmaal ο en ει verwisseld gevonden: in δόξαι - δεῖξαι enz. enz. In een codex van Modena heb ik de oorzaak hiervan gezien: men vindt daar b. v. Χρ9ψ^8, ἐπιγρ9ͅ9μένης, ο̣̇ πλάτ͂ων etc. Daarom vindt men voor πόνοιο in een codex Ambrosianus ϖϵίμοιο, zonder complimenten. ἀπόδειξις & ἀπόδοσις (ἀπόδ͂ς & ἀπόδ͂ς) worden altijd verward, want men laat σις, ξις, ψις weg, en ἄ/τ wil zeggen τάσις en τάξις. Het zou wel aardig zijn indien men van een goed auteur eens alleen de wezenlijke varianten opgaf. *Questa maledetta Palaeographia* maakt iemand zoo bot en stomp, dat het niet om te zeggen is. Om niet te spreken van mijzelven, ik zie het duidelijk aan Bast, die zoodra hij iets hooger vliegt dan zijne *etymologica* en krankzinnige scholiasten (die peinzen b. v. waarom Thucydides acht en Herodotus negen boeken geschreven heeft, ofschoon de eerste letter of cijfer van hunnen naam juist het tegenovergestelde zou doen verwachten!) gewoonlijk eene komieke *tombade* maakt. — In een fragment van Alcaeus (*Greg. Cor.* p. 250 Not.): ὔμμιν ἀθανάτοιο ἐοῖ νικᾶν, geloof ik dat men de ware lezing kan terugvinden door een punt te zetten midden in de laatste ο van ἀθανάτοιο [1]).

1) Bergk, *P. L. Gr.* ed.[3] III p. 953 fr. 80: Ἄμμιν ἀθάνατοι θεοὶ νίκαν.

Ik heb eene duistere herinnering van dit vers. Indien ik boeken had, zoude ik het laatst van het XIV^de^ boek van Athenaeus of de *Lyrici* van Scheidewin opslaan. — De goede Schaefer maakt het dikwijls niet veel beter dan Bast: hoe verknoeit hij b. v. p. 30 de plaats van Herodotus [1]), die perfekt goed is. Beiden teekenen duizend lafheden op, met eene statigheid die somtijds walging maar meestal spotlust bij mij gaande maakt. Hoe voordeelig steekt Koen bij die heeren af, hoewel ook hij somtijds jammerlijk tegen de klippen aanzeilt. Er is één ding, dat ik Koen niet vergeven kan; zijne apenliefde voor den dommen onnoozelen Gregorius. Zonder een woord te veel te zeggen kan men beweren, dat het niet doenlijk is slordiger en dommer over de dialecten te schrijven, en schandelijker bokken te maken. Venus daalt van den berg af tot den kwijnenden Daphnis *κῆφα· Δάφνι τάλαν, τί τὺ τάκεαι*; onze Metropolitaan is schrander genoeg om te ontdekken dat in het Dorisch *καὶ εἶπα* wordt samengetrokken in *κῆφα*, en bederft in éénen slag alle grammatica, accent, metrum en zin. Maar dit is minder dan niets in vergelijking van het volgende: *ὄρη δίφρον*, *Εὐνόα, αὐτᾷ· Ἔμβαλε καὶ ποτίκρανον*. Dit is zeer vriendelijk en doodeenvoudig. Maar Gregorius denkt er anders over: hij leest *ποτὶ κρᾶνον* en leert ons dat *κρᾶνον* Dorisch is voor *κρανίον*. Arme Gorgo! als het Grieksche dienstmeisje niet slimmer is dan de geleerde *μητροπολίτης* zal het haar een gat in het hoofd kosten. Koen maakt zich gezwind uit de voeten en denkt niet om de pompeuze loftuigingen die hij aan Gregorius later wil toezwaaien (*Praef.* p. xv), en Schaefer is zoo beteuterd, dat hij de gelegenheid laat ontsnappen om twee accenten te corrigeeren: *κράνιον* en *κράνον*.

Woensdag 12 Jan. — Vruchteloos heb ik tot heden brieven gewacht. Hedenmorgen weder het oude: niets aangekomen. Ik begrijp er niets van. Wat zoude men wel te Amsterdam zeggen, als ik op mijne beurt eens goedvond drie maanden te verspillen aan uitspanning en ledigheid. Het maakt mij niet alleen verdrietig maar belemmert mij tevens in al wat ik doen wil. Ik zal M. Heldewier schrijven: want het is niet langer vol te

1) II. 68.

houden. Het is eigenlijk om te lachen, maar de lust begint er mij langzamerhand van te vergaan. — Nieuws weinig of niets: vandaag weder twee graden meer koude dan gisteren, volgens bericht van M. Buchon. Die arme Franschman: hij weet dikwijls geen beter raad dan maar thuis te blijven. Wij hebben het dezen morgen weder kwaad gehad. Duisternis en koude vereenigd, en vervolgens b. v. dit: *κατ' οὐσίαν καὶ αὐτὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῇ πρὸς ψύχωσίν τε καὶ κίνησιν τῶν καθ' αὑτὰ ἀψύχων τε καὶ ἑτεροκινήτων σωμάτων καὶ πρὸς διακόσμησιν τῶν ἑτεροκινήτως πεφυκότων τοῦ ἀγαθοῦ μετέχειν, ἥτις τῇ ἑαυτῆς κινήσει κινεῖ τὰ ἑτεροκίνητα* enz. enz. enz. Al de rest tot één uur toe is *κινεῖν, κινεῖσθαι, κίνησις, αὐτοκίνητος, ἑτεροκίνητος κτλ. C'est une torture morale*, niets anders dan dit geklap te lezen en te denken. Maar *θαρσεῖν χρή*. — Ik heb M. del Furia gezien: te oordeelen naar het uiterlijke alleen en de eerste conversatie, die wij op de Bibliotheek gehad hebben, *il n'a inventé ni la poudre ni la critique.* Maar misschien bedrieg ik mij, en de vergelijking van zijne bereidwilligheid om alle philologen dienst te bewijzen met de domme fanatieke stugheid van M. Catena gaf mij kracht genoeg om hem niet *in sinu* uit te lachen. Wij zullen hem wel nader leeren kennen. — Om een grooten sprong te maken, wat is de Galleria degli Uffizj (Galleria de Medicis) onbeschrijfelijk schoon! Dagelijks, wanneer er maar een weinigje licht aan den hemel is, verzet ik daar het verdriet over het uitblijven der brieven. Boven alles de antieke beelden! Het eenige wat men er over schrijven kan, is eene uitnoodiging om hier te komen en te zien. Jammer dat het heden te donker was! Maar morgen. Indien ik dienzelfden dag brieven uit Holland mocht ontvangen, zoude ik mijn lot met geen keizer willen ruilen. *Ce n'est pas jurer gros* in deze dagen, zult gij zeggen. Maar denk u in plaats van een keizer, iets dat wezenlijk benijdenswaardig is. *Vale, vir clarissime, vale.*

13 Jan. — Niets aangekomen. Ik ben ten einde raad en begrijp er niets van.

30.

Florence 16 Jan. 1842.

Vir Clarissime!

S. V. Optime E. E. V. Sedert mijn laatsten brief is er niets van het minste belang noch mij noch, zoover ik weet, geheel Toscane overkomen: waarlijk geen uitlokkend *prooemium*, en om het nog erger te maken zal ik u spreken *de la pluie et du beau temps.* Heldere zonneschijn heeft de regenbuien vervangen: maar het blijft guur en de ijskoude noordewind snijdt mij door het gelaat. Verkleumd ben ik zoo even van de Bibliotheek teruggekeerd, om er morgenochtend weder huiverend heen te wandelen. Binnen weinige dagen zal ik den Groothertog trachten te spreken. Ik wacht alleen op mijn *sartor*, die mij min of meer in een hoveling moet herscheppen. Trouwens εἰ δύναμαι τελέσαι γε καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστι hangt alleen af van de stemming, waarin ik Zijne Keizerlijke Hoogheid zal aantreffen. M. Heldewier heeft niet de minste gelegenheid om mij hierin officiëel of officieus van dienst te zijn, en M. del Furia, als een echt Florentijn, sidderde voor zulk eene onderneming en had nauwelijks courage genoeg om het mij zelf af te raden. Maar τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ καὶ τὸ δίκαιον en εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, ik zal althans il Granduca spreken, een braaf en edel mensch, die bij de meeste vorsten van machtiger rijken gunstig afsteekt. Indien ik gelukkig slaag zal ik het u spoedig doen weten. — Wij zijn nu *nella Quaresima* en de lafheden van het carnaval zijn voorbij. Ik ben zeer weinig over deze feesten tevreden: zij missen allen smaak, geestigheid en zelfs pracht. Ik had er mij bitter weinig van voorgesteld, maar het was nog minder. Zij hebben mij weder vele dagen buiten de Bibliotheek gesloten. Mijne Franschen zijn als trekvogels voor de koude gevlucht en de rest, *imbelle genus*, beschouwt de Bibliotheek als den tempel van Janus. Ik ben ook zeer weinig tevreden over M. del Furia, die niets beter verdient dan de spotternijen van Courier en al zijne lezers. Hij heeft mij beloofd, dat als het zacht en schoon weder werd, hij mij *un quarto d'ora* langer zou geven. De hemel beware mij, zooals een philosoof zeide, λέγειν ὅτι ἐπέρχεταί μοι. *Mais le froid m'a échauffé*

la bile en ik zoude, even als Gracchus, iemand noodig hebben, die mij door zachte tonen wat bedaarde: maar de post stelt mij steeds teleur. *Pazienza!* Aangezien het eene schreeuwende onbillijkheid is σοὶ μεταδοῦναι τῶν κακῶν en het mij veel te aangenaam is u te schrijven om de pen neer te leggen, *je changerai le cours de mes idées* en zal u schrijven over Grieksche codices. Niet over Simplicius evenwel (daarover heb ik een brief voor Amsterdam begonnen), maar over Diogenes Laërtius, die mij dagelijks eene korte poos verstrooit. Ik vrees echter, dat ik even knorrig zal blijven, maar dat is verschoonlijk, want de godin der ἠπιοφροσύνη zelve zou kwaad worden bij de dwaasheden waaraan de *Editores* en *Intèrpretes* van dezen hersenloozen schrijver zich bezondigd hebben. Twee Franschen uitgezonderd, Henricus Stephanus en Izaäk Casaubonus: de eerste heeft echter weinig meer dan goede varianten uit codices medegedeeld. Mericus Casaubonus daarentegen is als de Franschen van onzen tijd: hij praat veel zonder te weten wat hij zegt. De goede Tommaso Aldobrandini is iets beter, maar niet veel. De Duitschers zijn vrij schamel gepresenteerd door Kühn, en met de Hollanders ziet het er ellendig uit. Marcus Meibomius is wel het domste creatuur, dat ooit *illotis manibus* een Griekschen tekst bedorven en met potsierlijke aanteekeningen heeft voorzien. Reitz op Lucianus, Clericus en vele anderen zijn in vergelijking met hem schrandere bollen. Ik voor mij heb of kan niet anders doen dan zeggen: dit of dat is onzin; en: deze inval en gene om er wat van te maken is geen haar beter: gelukkig geeft mijn codex mij lezingen, die een goed gedeelte van den tekst volkomen herstellen, en ik versta althans nog *quid distent aera lupinis*. Vader Menagius heeft, de hemel weet hoe, schrale uittreksels uit mijnen codex gehad, geen honderdste van wat erin staat, en hij weet ze nog niet eens te gebruiken: die goede man, die zich zoo gaarne *Galliae decus* hoorde noemen, had al zeer weinig critiek en taalkennis. Het was in dien tijd toch vrij gemakkelijk naam te maken: men had slechts allerlei bouwstoffen bijeen te schrapen. Welk een slordigheid vindt men bij hen allen in het opgeven van de codices, die zij geheel of gedeeltelijk hebben geraadpleegd. En welke teksten hebben wij ook van sommige Grieksche schrijvers! Het zijn niet zoozeer de

arme *librarii*, die er schuld aan hebben, als de *criticastri*, de παραδιορθωταί, die hunne waanzinnige droomerijen onbeschaamd in den tekst gezet hebben: ik zal u hier een komiek voorbeeld van geven, Diogenes Laërtius VII. 46 (pag. 393). De Stoïci leeren: τῆς Φαντασίας τὴν μὲν καταληπτικήν, τὴν δὲ ἀκατάληπτον. — ἀκατάληπτον δὲ τὴν μὴ ἀπὸ ὑπάρχοντος - τὴν μήτραν ἔχουσαν μηδὲ ἔκτυπον. Dat is *eam, quae - matricem habeat nec figuram formatam!* zeggen de geleerden. Casaubonus παραπαίει. Meibomius vindt de woorden niet bijzonder duidelijk, *satis obscura.* Doch het licht is waarlijk niet ver te zoeken. ἔχουσαν is de hemel weet waar vandaan gekomen: de codices hebben τὴν μήτραν ἢ μηδὲ ἔκτυπον. Daaruit heeft men de ware lezing maar voor het oprapen: en wanneer men door de palaeographie blind geworden mocht zijn, brengt de codex Laurentianus ons nog een stap verder met τὴν μὴ τρανὴ μὴ δὲ ἔκτυπον. Immers men zou wel M. Meibomius in persoon moeten zijn, indien men nu nog niet las: τρανῆ μηδέ — en zoodoende is er dan eene μήτρα en eene corrupte plaats minder in de wereld.

Een tweede codex (*Plut.* 69. N°. 35) heeft τὴν μήτρ$^{\alpha\nu}$ ἢ μὴδὲ ἔκτυπον. Bandinius beweert dat ook die codex van de XIIde eeuw is, maar het gelijkt er niets naar: zonder eenigen twijfel behoort hij tot de XIV—XVde. Bandinius valt mij zeer uit de hand. Ik dacht dat hij althans in die dingen slimmer was of ten minste *habebat oculos eruditos*: de *aures eruditae* zijn nog zeldzamer. Hij heeft ook vergeten aan te teekenen, dat mijn waarde codex een palimpsest is: καὶ τυφλῷ δῆλον; hij is geschreven in twee kolommen op elke pagina; tusschen die beide kolommen kan men de syllabes duidelijk lezen; onder den nieuwen tekst herkent men althans enkele letters zeer duidelijk. Ik liet dit eens zien aan M. Buchon, die uitriep, dat het schrift was van de Vde eeuw. Hij begrijpt er niets van en praat maar zoo wat, en ik liet hem praten. Het is schrift van de Xde eeuw. Ik heb nog niet kunnen ontdekken van wien het is of waarover. Indien M. Peyron bibliothecaris was zoude ik het spoedig weten door *reagentia*: maar hier is daar geen denken aan. Dat gelooft M. Buchon trouwens ook, die hoewel niet slim toch wel weet, met welke luie en onkundige schepselen men hier te doen heeft. Die goede M. Buchon: hij

vertelt mij (en ik hoor hem aan zonder lachen) dat er in Griekenland nog veel van belang te vinden is, als men het slim overlegt en met de monniken weet te praten. Men vindt er nog, zegt hij, zeer gewichtige codices van vele Patres, Evangelies enz. Hij schijnt te gelooven dat het er mede gaat als met de Arabische literatuur, waarin alles wat men opraapt, dat maar met Arabische letters geschreven is, een ἕρμαιον is. Maar het is niet de moeite waard hierover langer te spreken. Er is hier nog vrij wat meer dan in Griekenland te vinden, indien ik maar tijd had. Doch er is geen denken aan. Met veel moeite zie ik van tijd tot tijd een half uurtje mijn goeden codex van Diogenes Laërtius in, waarvan ik u liever nog een staaltje wil geven; en wel puik van poëzie van den schranderen en geestigen Laërtius zelven. VII. 31. pag. 384:

Τὸν Κιτιᾶ Ζήνωνα θανεῖν λόγος, ὡς ὑπὸ γήρως
Πολλὰ καμὼν λύθη, οἱ δὲ, μένων ἄσιτος.
Οἱ δ᾽ ὅτι προσκόψας ποτ᾽ ἔφη χερὶ γαῖαν ἀλοίσας
Ἔρχομαι αὐτόματος δή. τί καλεῖς με μορέ.

Ik zal al de nooitgehoorde fraaiheden van deze poëzie niet aanwijzen, maar het eerste pentameter is voor syntaxis en prosodie een achtste wonder. Om met de prosodie te beginnen, λῠ́θη is een meesterstuk van den grooten Marcus Meibomius, wiens noten op deze en de voorgaande pagina de critiek van Clericus en Versteeg χρυσὸν ἀπέφηνεν. Hij doet als die domme plattelandsheelmeester, die de *herniae incarceratae* zwoer te zullen genezen, »al zou het honderd boeren kosten". De υ in λύειν is altijd lang, en Homerus mag tegenstribbelen zooveel hij wil, hij moet eraan. Hij maakt hem geheel schoon, uitgezonderd twee plaatsen, waar ἀλῠ́τους staat: maar daar zegt hij toch van: »zij deugen niet". Het verwondert mij dat hij niet leest ἀλύττους: men zegt immers ὅττι. Maar wanneer men al terugkomt tot ἐλύθη, blijft ἄσιτος nog lastig. Jammer dat hij dit niet gemerkt heeft: welk eene rijke noot had hij kunnen schrijven! Zelfs Grotius heeft ergens σῐ́τος geëmendeerd in zijne *Excerpta*. Ik laat deze zwarigheid een oogenblik liggen, om het tweede *soidisant* pentameter eens te bekijken. De *Doctrina Particularum* kan zich verrijken met dit gebruik en deze plaatsing van δή. Μορέ is een present van den grooten Meibomius. Aan het accent

zou men zeggen, dat het is poëtisch voor μωρέ; welke uitdrukking voortreffelijk aantoont, hoezeer de groote philosoof den dood veracht en hoonend uittart. De verwisseling van quantiteit (ik spreek voor Meiboom) kan niemand verwonderen, *qui vel primoribus labris Graecorum poëtas attigerit. Quotus enim quisque est, qui nesciat Homerum* ξερόν *metro coactum posuisse pro* ξηρόν, *et Theocritum* γαμεθεῖσ' *pro* γαμηθεῖσ', *item mille alios* διώνυσον *pro* διόνυσον *et alia sexcenta.* Maar ik wil goedaardig zijn en gelooven dat het hier zeggen wil: θάνατε. Deze personificatie is *obiter Lexicis addenda.* Maar laat ons zien, wat de edities en de codices zeggen: de eerste δή. τί με, τί με καλεῖς. *Non spernendum*, zegt Kühn, een uitmuntend metricus: getuigen zijne noten op Pollux. Grotius leest τιτθὶ καλεῖς με; zonder dit laatste woord is het metrum gered, en zoo heeft hij waarschijnlijk geschreven. *Non displicet*, zegt Menagius, een eerst kunstkenner in deze zaken. Uit eerbied voor Grotius zeg ik geen woord van zijn conjectuur. *Membranae regiae*, zegt vader Menagius: τί δὴ καλεῖς με, *metro repugnante.* Jammer, want dit lijkt wel Grieksch te zijn. Doch niets is minder waar, dan dat deze lezing niet met het metrum overeenkomt, en indien Hamaker tijd en lust heeft kan hij het voorgaande pentameter wel veranderen in een vers, bestaande uit twee *dactyli* en drie *trochaei*, en tevens den zin en de syntaxis redden. Indien hij wel wat anders te doen heeft dan zich met de laffe verzen van den onnoozelen Diogenes op te houden, kan ik u wel in eens zeggen, dat οἱ δὲ niet in mijn codex te vinden is, en dat in het vierde vers staat, evenals in den Parijschen codex, ἔρχομαι αὐτόματος, τί δὴ καλεῖς με. Nu blijft er echter nog ééne zwarigheid in deze verzen. Wat is ἀλοίσας? ἀλοᾶν *et Homericum* ἀλοιᾶν is het eerste waar men om denkt: maar de uitmuntende metaphoor geeft aan dit verbum de beteekenis van: een pak slagen geven, zoodat γαῖαν ἀλοιᾶν van iemand die tegen den grond slaat, zoo mooi is als *terra vapulat* in het Latijn zou wezen. En zelfs toegegeven dat Diogenes, die geen Grieksch verstaat, zoo schrijven kan, hoe vervaardigt men ooit den vorm ἀλοίσας? Ik weet het niet. — Hoe vele bespottelijke interpretaties vindt men in sommige statige commentaren. Men verweet aan Diogenes eenige *peccadilles* zijner jeugd: καὶ γὰρ

ἐνεούρουν θᾶττον (dit gebruikt onze man meer voor πρότερον) ἀλλὰ νῦν οὔ. *Voilà qui est clair, je présume.* Maar het verbum ἐνουρεῖν is ongelukkig: men ziet wel dat de *interpretes* het niet meer deden. Bij Galenus in *Protreptico* heeft Kiessling, *flos et robur criticorum*, een allerkomieksten bok begaan. Wanneer de putten geen water meer geven (zegt Galenus) is alle erkentelijkheid verdwenen, καὶ ἀνασυράμενοι προσουροῦσιν [1]), dat wil zeggen volgens Kiessling: halen zij de zeilen op en stevenen voor den wind weg. Wyttenbach, die doorgaans niet geestig is, kan hier zijne spotternijen niet inhouden. Robortellus jouwt Erasmus uit, die het zeer goed verstaan had, en leidt het af van νέος en οὐρεῖν *secundo vento uti!* Het ware te wenschen, dat de Florentijnen van menig schoon monument liever voor den wind wegzeilden, dan προσεούρουν, maar zij ontzien niets. Men heeft reeds voor eeuwen bedacht om kruisen tegen den muur te schilderen, bij wijze van afleiders: men vindt op de muren van sommige kerken zeer deftige spreuken ertegen, nog welsprekender dan te Leiden het *Sanctuarium meum metuite* op de Ruïne [2]), maar niets helpt ertegen. Waarom doet men niet zooals te Parijs? Maar πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπόταμαι; ik doe zooals de jachthonden van Dio Chrysostomus, die zeker niet veel bijzonders vingen [3]). Ἀλλὰ κολούσω τὸ φιλόκαλον, en wanneer ik wat ernstiger word, zal ik de pen weer opvatten. Evenwel, ik kan mij niet weerhouden om u nog terstond een paar woorden uit Diogenes Laërtius af te schrijven. (Diogenes Cynicus) δύσκολον ᾔτει. τοῦ δ' εἰπόντος, ἐάν με πείσῃς, ἔφη, εἴ σε ἐδυνάμην πεῖσαι, ἔπεισά σε ἂν ἀπάγξασθαι. De inval is recht komisch, maar is er een soloecisme of niet in die uitdrukking? εἰ ἐδυνάμην - ἔπεισα ἄν.

Bij Anacreon vindt men (*Odarium* 3 [31]) βρέφος εἰμί, μὴ φόβησαι: ik had er te voren nooit op gelet, maar φοβήσασθαι en φόβησαι kunnen wel door een *poeta grammaticus* maar niet door Anacreon zelven geschreven zijn. Maar *ohe, jam satis est.*

1) Ed. J. Marquardt *vol.* I *cap.* VI: Καὶ γάρ τοι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν κρημνῶν ὑδρευόμενοι πρόσθεν, ἐπειδὰν μηκέτ' ἔχωσιν ὕδωρ, ἀνασυράμενοι προσουροῦσι.

2) Op de façade van de Katholieke kerk op de Ruïne.

3) *Oratio* VII. Ed. Dindorf, *vol.* I *p.* 112: τὸ φαινόμενον ἐδίωκον πᾶν ὁμοίως.

7 Januari. — Weder een dag voorbij als een stille beek, die niets dan de gewone *ψηφῖδες* in haren loop ontmoet en iets verder sleept. Ik heb een paar nieuwe codices ingezien, namelijk, een derden van Diogenes Laërtius (*Pl.* 69. *cod.* 28) en een bevattende eene *συναγωγὴ λέξεων χρησίμων* van Eudemus: ik geloof dat Bachmann dit alles reeds heeft uitgegeven. Het is trouwens geheel onbelangrijk. Ik dacht heel wat moois te vinden in een *opusculum de notis*, *quibus calligraphi usi sunt*. Het was mis: het begint met ☉ *ἡλιακὸν σημεῖον*, en staat geheel in de *Palaographia Graeca* van Montfaucon (*nisi fallor ipsa p.* 300), met een codex van Gregorius Nazianzenus of een anderen vervelenden Pater. Geheel verkleumd kwam ik in het Palazzo Pitti, om mij te verwarmen bij de schoone kunsten. Hoe weinig verstand hebben toch de meeste schilders. Personen en zaken voorstellen, waarvan men niets begrijpt, is waarlijk bijna zoo fraai als erover te spreken. Wanneer men het onderwerp wegdenkt en het *carptim* bekijkt, raakt men in verrukking, zooveel smaak en schoonheidsgevoel hebben zij. Maar vergelijkt men de historische waarheid met hunne copie, dan wordt men of verontwaardigd of lacht ze uit. Het beste is nog maar om zich een ander onderwerp te denken, dat er meer naar gelijkt dan hetgeen zij dachten voor te stellen. Hoe vele duizenden onderwerpen waren er te vinden, die beter voor hen geschikt zouden zijn. Hunne eigene poëzie hebben de Italianen schandelijk verwaarloosd: ik heb nog nooit eene Armida of Clorinda of Rinaldo of Tancredo geschilderd gevonden. De Ilias en de Aeneïs hebben hun ook bijna niets opgeleverd. Parijs is in dit opzicht veel beter voorzien. Indien ik een Maecenas van groote schilders was, zoude ik den coryphee deze verzen laten schilderen:

. . . Δαρδανίδης Πρίαμος θαύμαζ' Ἀχιλῆα
Ὅσσος ἔην οἷος τε. θεοῖσι γὰρ ἄντα ἐῴκει.
Αὐτὰρ ὁ Δαρδανίδην Πρίαμον θαύμαζεν Ἀχιλλεὺς
Εἰσορόων ὄψιν τ' ἀγαθὴν καὶ μῦθον ἀκούων.

Maar ik vrees dat mijne goede Italianen het toch bederven zouden. In spijt van den guren noordenwind heb ik daarna fiks gewandeld over de bergen, en mij na den maaltijd vermaakt met eene Fransche courant. Welk een ellendig gehaspel is dat thans te Parijs: *la première nation du monde* maakt een

beklagenswaardig figuur: *corrumpere et corrumpi seculum est.* Ik vind heden deze zelfde uitdrukking aangehaald door Lamartine, die zich herinnert die woorden in Sallustius gelezen te hebben. De Franschen weten niets grondig[1]). De Italiaansche couranten zijn niet om te lezen. *Comme le journal est intéressant pour notre chère patrie! Que n'avons nous pas appris aujourdhui! Hier la princesse est accouchée. Demain le Duc arrivera. L'Empereur est passé par là. Bientôt ils arriveront tous ensemble. Comme c'est intéressant. Dieu bénisse notre chère patrie. Que n'avons nous pas appris! Un porte-étendard est fait lieutenant. Un prédicateur de la cour est décoré. Les laquais ont reçu des gallons d'argent; les grands seigneurs se pendent vers le Nord et le printemps est arrivé à temps. Comme c'est intéressant!* Ik weet niet of u dit liedje bekend is: het is van Hoffmann[2]) te Breslau, die om dergelijke grappen afgezet is, zooals mijne couranten mij verteld hebben. (Ik heb dien man eens te Leiden ontmoet bij Dr. Salomon[3])). Zoo zijn al de Italiaansche couranten: het voornaamste dat zij heden bevatten is dat de Paus zich gaat inzouten in Oostenrijk. Ik vrees dat het te laat bedacht is.

Nog eene plaats van Diogenes ten slotte. VIII. 64. προβαίνοντος τοῦ πότου, ὡς τὸ δεῖπνον οὐκ εἰσεφέρετο. Ik weet niet of Göller dit verstaat, de eenige, geloof ik, die *Timaei fragmenta collegit*[4]). Het is vrij wat duidelijker als men leest: τοῦ δείπνου, ὡς τὸ πότον etc. Dan is het eerst de tijd om een συμποσίαρχος te kiezen. Hoe snugger is de opmerking § 72: δηλονότι μεταθέντων αὐτὸν ἐκεῖ Ῥωμαίων. Ik herinner mij uwe aan-

1) De aangehaalde woorden zijn van Tacitus. *nec corrumpere et corrumpi seculum vocatur. Germ.* c. XIX.

2) August Heinrich Hoffmann von Fallersleben (1798—1874). Wegens zijne „*unpolitischen Lieder*" en „*Lieder eines kosmopolitischen Nachtwächters*", werd hij den 9den April 1842 als Hoogleeraar te Breslau in zijn ambt geschorst, en den 20sten December 1842 afgezet. De couranten zijn dus wat voorbarig geweest. Zie „*Mein Leben. Aufzeichnungen und Erinnerungen von Hoffmann von F.*" *IIIer* en *IVer Band.*"

3) In de voorrede van het eerste deel der „*Horae Belgicae*" (1830) zegt Hoffmann: *nostras meus summe reverendus* Dr. Salomon *Lugduno-Batavus in suam domum me recepit.*

4) Bij Göller is deze plaats van Diogenes Laërtius niet te vinden.

teekening op de voorgaande woorden. Hetgeen gij elders [1]) zegt van εὐχῆς ἄξιον had den onnoozelen Mer. Casaubonus veel onzin kunnen uitwinnen *ad* § 68. Geen grooter contrast dan Mericus en Isaäcus: even als Abrahamus Gronovius en zijn grootvader. Hoe onaangenaam moesten dien armen zielen in de ooren klinken *Aetas parentum pejor avis tulit Nos nequiores:* doch zij keerden het γνῶθί σε αὐτὸν om, geloof ik.

Ik vrees dat gij het refrein van Hoffmann's poëzie op mij zult toepassen. *Vale, vir clarissime, meque ama.*

P.S. Wees zoo goed Menzel of Hirschig den brief voor mijnen goeden Dominee toe te zenden.

31.

Florence 19 Jan. 1842.

Vir Clarissime!

Ik was hedenmorgen geheel verdiept in de *commentarii* van Simplicius op Epictetus, die mij trachtte te overtuigen, dat het volkomen in onze macht is tevreden en gelukkig te leven, omdat het geluk gelegen is ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν. Die goede Stoici! welke automaten willen zij van ons maken. Zij scheuren alle banden aan stukken, die den mensch aan zijne naasten en aan de maatschappij verbinden, denken alle neigingen en hartstochten weg, en beloven iemand eene eeuwige kalmte, wanneer hij een stuk steen geworden is. καὶ τότε δὴ πανσοφόν τι οἴονται ἀνευρηκέναι. Midden onder dit alles bracht men mij eenen brief: (ik had dringend verzocht mij oogenblikkelijk alle brieven op de Laurentiana te bezorgen): ik vond een brief van eene schalksche jonge Dame uit Oostindië [2]), een brief van uwe hand en een wisselbrief. Ik haalde ruimer adem.... want het begon mij te benauwd te worden. Wel had ik twee bankiers, een Noorweger en een Franschman, hupsche jongens, maar zij waren op het punt om Florence te verlaten, en nog vier of vijf dagen

1) Ὀλυμπικός blz. 271.
1) De zuster zijner Verloofde.

had ik moeten wachten op eenen brief van M. Heldewier. Gode zij dank, alle kommer en zorgen waren nu verdwenen; *ὥσπερ νέφος ἀναΐξας* begon ik uwen brief te lezen, *ἀναγιγνώσκοντι δέ, τὸ εἰωθός, θυμὸς ἰάνθη*. Aan de laatste regels gekomen *θυμὸς ὀρίνθη* [1]). Ik las het nog eens zoo bedaard mogelijk over. »Meer niet, *si placet*". Het zij zoo. Ik zoude u toch niet in woorden kunnen uitdrukken, hoezeer ik toen getroffen was. *A quelque chose malheur est bon:* er zijn aandoeningen en gewaarwordingen, die men zonder dat zich zelfs niet voorstellen kan. Maar ik zal doen, zooals gij begeert. — Het schrijven gaat niet: ik kan heden geen ander onderwerp aanroeren; *ἐς αὔριον*, niet *τὰ σπουδαῖα*, maar integendeel hetgeen mij voor het oogenblik te koud en te nietig voorkomt.

20 Jan. — Na een half uur te hebben zoek gemaakt met mij te verwarmen, vat ik de pen weder op, en wel vooreerst om u te antwoorden op het een en ander. *Vediamo.* Wat zal ik beroemd worden! *Sublimi feriam sidera vertice.* Intusschen is een artikeltje van Schneidewin [2]) mij veel meer waard, dan het suikerzoete gekeuvel van Miller en Rossi.

Ik ben zeer blijde voor De Vries en Burger [3]).

---

1) Wij kunnen licht gissen hoedanig Geel's aanbod was, dat die aandoening bij Cobet teweeg bracht.

2) Het flinke artikel van F. W. Schneidewin, geplaatst in de „*Göttingische gelehrte Anzeigen*" van 20 Dec. en 23 Dec. 1841, betreft eene aankondiging van de Observatt. criticae in Platonis Comici Reliquias. „*Diese Schrift,* zegt Schneidewin, *ist eine durchaus nicht gewöhnliche; sie zeigt eine ausgedehnte Gelehrsamkeit mit klarem und gesundem Urtheil und Scharfsinn gepaart, dazu ein schönes Combinationstalent, dem es gelungen ist, auf einem in neuerster Zeit von vielen ausgezeichneten Philologen durchsuchten Felde oft neue und überraschende Resultate zu gewinnen. Dabey räth Hr. Cobet nicht etwa ins Blaue hinein, sondern knüpft seine Vermuthungen an das Gegebene mit jener Behutsamkeit an, die nicht vergiszt, auf wie trieglichem Boden der Forscher steht, der es mit Fragmenten gröszerer Ganzen zu thun hat. Die Darstellung ist einfach und bündig, gut stilisiert und lebendig. Wo man den vorgetragenen Ansichten nicht beytreten kann, musz man Herrn Cobet's Gewandheit und Scharfsinn doch überall anerkennen.*"

3) Uit den Studenten-Almanak voor het jaar 1843 blz. 111: „De Rector Magnificus reikte dus, de bekroonden gelukwenschende, den Gouden Eerepenning over aan den Heer M. De Vries, *Lit. Hum. Cand.*, voor de beantwoording der Literarische Vraag: *Hooftii Comoedia* Warnar met de pot

Ik heb nog geen Plutarchus bij de hand om het *vita Periclis* op te slaan. Ik herinner mij wel dat de rest van de *praefatio* niet zoo gemakkelijk te verstaan en te vatten is als de heerlijke anecdote, waarmede zij begint [1]).

»Plutarchus zelf schijnt die partikel niet te gebruiken" [2]). Dit is het juist, dat mij voorschemerde: ὡς πατέρα, zegt Plutarchus allereenvoudigst. Plutarchus (εἴτι μέμνημαι) καλλωπίζεται wel een weinigje met statige en deftige phrases, die veel te zwaar beladen zijn met gedachten, dan dat men ze in eenen kan overnemen, maar eene coquetterie met woorden, op de manier van Longinus vooral, is beneden hem: dan nog is ὡσπερανεὶ niet mooi, integendeel. Maar het zijn woorden van Duris, en ik geef mij over. De *vulgatae* verdedigen τοῦτον δὲ μόνον, ὥσπερ Ἀντίπατρον: neen, dat is mij te geleerd! Jammer dat er niet staat ὥσπερ καὶ Ἀντίπ.! maar *Jamjam efficaci do manus scientiae.* — Met een sprong ga ik over tot een fragment van Cratinus in uwen vorigen brief: ὑπὸ δ' Ἡρακλέους πεινῶντος ἄγχιν καὶ σκώπτοντος - οὐχὶ βιωτὸς βίος ἐςίν [3]). *Oui, c'est bien ça.* Er is geen twijfel aan. Perfect eene uitdrukking voor Cratinus. Ik geloof met u dat de tweede regel nog niet met de eigen woorden van Cratinus is teruggevonden. Maar het is nu, zoo het schijnt, niet onmogelijk meer het te vinden. Evenwel οὐδὲν παρίςαται Κρατίνου γ' ἄξιον. In den eersten regel hebben de codices (*nisi fallor*) ἄγειν voor ἄγχν. Indien het woord ἀεί onmiddellijk volgt op πεινῶντος maakt het een veel beter effect dan geheel achteraan, en men kan zich ruimer be-

---

dicta ita explicetur, ut obscuriora illustrentur, et instituta cum Plauti Aularia et Molieri *fabula, quae* Avari *nomen habet, comparatione, de poeticis donis judicium feratur;* aan den Heer D. Burger, *Lit. Hum. Cand.* als beantwoorder der Theoretisch Philosophische Vraag: *Ita explicetur locus e disciplina Logica de diversis philosophandi methodis, ut inquiratur primum in singularum vim et rationem, deinde ut in ipsarum successione Anthropologice ostendatur ingenii humani in studio veritatis progressio.*"

1) De anecdote is zoo modern, dat wij ons niet kunnen weerhouden haar op te nemen. Ξένους τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων ἐν τοῖς κόλποις περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν, εἰ παιδία παρ' αὐτοῖς οὐ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες.

2) ὡσπερανεί. Zie blz. 153.

3) Meineke *Fragm. Com. Gr.* II p. 224; Kock *Com. Att. Fragm.* I p. 102 sq.

wegen in het nog te emendeeren gedeelte. Ik weet er geen raad mede.

Om niet door u uitgelachen te worden, alsof ik met al mijne palaeographische lafheden geen strootje meer kan doorbijten, zal ik in een vers, dat gij hebt begonnen te emendeeren, de rest trachten in orde te brengen. *Quid dignum tanto* etc. het is maar eene bagatel maar toch iets. In de recensie van den Menander van Meineke [1]) hebt gij in een fragment zonder zin: Τῆς *οὐσίας* etc. voorgeslagen: *Συνουσίας ὅσοις μὲν οὖν πρᾴως ἔχει* Ν*έοις ἔτ' οὖσι τοῦτο προςάττω ποιεῖν.* Wat zoudt gij zeggen van *ὅσους μὲν οὖν ἔρως ἔχει?* Zonder dat zulks hier het minste bij te pas komt, denk ik aan de Grieksche phrase *νόσον ἔχειν*: *ἀντὶ τοῦ Φαῦλον ἔθος ἔχειν*, zegt een Grammaticus Seguierianus [2]). Valckenaer verklaart ergens in de *Diatribe* [3]) dit nooit gehoord te hebben, maar hij vergist zich. Meer dan eens had Plutarchus hem het vers van Epicharmus aangehaald: Οὐ *Φιλάνθρωπος τύγ' ἐσσ', ἔχεις νόσον, χαίρεις διδούς.* Het komt voor in het leven van Numa [4]), en eens of meermalen in de *Moralia.* Didot heeft met veel rumoer eene editie van de *Moralia* laten maken. Dübner zelf heeft mij bekend dat het een jammerlijk geknoei is, door een domoor begonnen en door hem *ὁπωσδήποτε* afgemaakt. — Wanneer men eens alle orde van denkbeelden uit het oog verliest, dwaalt men hoe langer hoe meer af. Ik herinner mij daar eene goede emendatie van Dindorf, die u wel zou kunnen ontloopen, want zij is begraven in den *Thesaurus*, *voc.* Κ*αταπλίσσομαι* [5]). In het fraaie fragment der Δ*αιταλῆς* bij

---

1) *Bibliotheca Critica Nova* I p. 81. Geel zal de voorgestelde lezing van Cobet wel met een grap beantwoord hebben, want ze stond in zijn eigen recensie. Het is de moeite waard hierbij na te lezen Cobet's *Responsio ad virum doetissimum* Gregorium N. Bernardakis, in de *Mnemos.* van 1875 blz. 49 vlg.

2) Bekker, *Anecdota Graeca* I p. 109.

3) Valckenaer zegt cap. VIII p. 80: *illud rarius quod legitur in Grammatico Sangermanensi MS.: νόσον ἔχειν, ἀντὶ τοῦ φαῦλον ἔθος ἔχειν·* Εὐριπίδης Ἀντιόπῃ.

4) Epicharmus wordt wel in het leven van Numa vermeld (cap. 8), maar het aangehaalde vers komt voor in het leven van Publicola cap. 15; verder *περὶ ἀδολεσχίας* cap. 15.

5) Vgl. *Mnemosyne* III p. 311 (*Var. Lectt.* p. 135).

Galenus leest Dindorf *καταπλιγήσομαι* voor *--ηγήσομαι* dat men gedachteloos in *-αγήσομαι* had veranderd, want *καταπλαγῆναι* en *καταπλαγήσεσθαι* zijn waarlijk geene *τερατεύματα*. Maar *παλίνορσος ἐλεύσομαι ἐς πόρον ὕμνων Τὸν πρότερον κατέλεξα λόγῳ λόγον ἐξοχετεύων.*

Gij wilt gaarne eene nieuwe editie van Longus maken. Indien gij wilt zal ik den codex eens met attentie bekijken, u eene goede collatie maken en u overal waar het van eenig belang is, een goed fac-simile van den codex zenden, het eenigste middel om zeker van zijne zaak te zijn.

Er is ongetwijfeld geen beter middel om met de Fransche *soi-disant* philologen plezierig om te gaan, dan te doen zooals gij te Parijs gedaan hebt. Maar men kan dit wel drie weken doen maar geen jaar. Overigens zat er de schrik bij hen in, terwijl zij dachten mij zonder moeite te kunnen overbluffen. *C'est égal, ils m'ont bien fait rire à leurs dépens*, hoewel de verachting meermalen boven dreef. Hier te Florence is niemand die er iets van begrijpt, en mijn goede M. Buchon, die geheel Griekenland doorreisd heeft, doet mij ook dikwijls lachen, *sed in sinu*. Hij weet er niets van. Behalve hem komt er van tijd tot tijd een jong Franschmannetje op de Bibliotheek, een kleinzoon van M. Pardessus [1]), die voor grootpapa handschriften moet nazien. Ongelukkig kent hij geen Latijn en weet geen raad om dat rare schrift te lezen. Hij komt een half uur per dag, en is recht opgeruimd bij het heengaan. Hij rekent er echter op, dat zijne reputatie gemaakt is door de schitterende loftuigingen, die het *Institut* hem zal toezwaaien, in plaats van hem (zooals hij verdiende), toe te roepen: *Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν κενεόν τε νέεσθαι. Così va il mondo.*

(Eenige dagen later). Het blijft steeds guur en onaangenaam weder. De koude is buitengewoon streng en het is op de Bibliotheek bijna geene vier uren uit te houden. Indien men tegen één ure geheel verkleumd eene fiksche wandeling kon doen, was het nog niets, maar er is te veel modder en slijk om buiten de stad te gaan en te weinig licht om de Venus van Cleomenes, of Canova te gaan bezoeken. *Pazienza!* Wij zijn thans

1) Jean Marie Pardessus 1772—1853.

en plein carnaval, maar men bemerkt er niets van op straat. Zeer zeldzaam bezoek ik de theaters: het is der moeite niet waardig. *A proposito*, ruim eene week geleden vertrouwde ik mijne oogen niet bij het zien dat men spelen zou (gij zoudt het nooit geraden hebben) niets minder dan *Il Tartuffo*. Ik wist wel dat ik dat meesterstuk jammerlijk zou zien verknoeien, maar ik wilde eens zien welk een indruk het op het publiek maakte. Het was niet kwaad vertaald in proza, hier en daar wel wat gesnoeid (b. v. *la puce tuée avec trop de colère* en *je vous verrais nu du haut jusque en bas Que toute votre peau ne me tenterait pas*, en de preek van Cleanthe tegen de valsche vromen), maar al de rest met vlaggen en wimpels. De rest deugde niets, van Elmire was geen spoor te ontdekken (ô Madame Mars!) maar Tartuffo was perfect goed. Hij scheen hier zelfs nog beter geacclimatiseerd. Ook Orgon was wel, maar (*nisi fallor*) is dat karakter door Molière wel wat slordig behandeld. Het goede Florentijnsche publiek *antiquum obtinebat*. De meeste fijne zetten waren *en pure perte*. Arme zielen! Zij waren toch niet op hun gemak, en applaudisseerden flauw uit schroom en voorzichtigheid. — Een poos geleden zag ik eene voorstelling van *i due fratelli di Leiden*, waarvan de een Burgemeester is. Deze goede man, een model van alle deugden, ontvangt met de grootste vriendelijkheid een armen boer, die zoo beschaamd en beteuterd is, dat de Burgemeester hem bemoedigt met de woorden: wees niet beschroomd, brave man, er is immers tusschen u en mij geen ander onderscheid dan in de kleederen. (Daverend handgeklap). Iets verder wordt hij kwaad, maar zeer kwaad, omdat men een armen timmerman verongelijkt had om een rijk adellijk heer te believen. Men moet de rechtvaardigheid beoefenen (roept hij uit) zonder eenig aanzien des persoons, hij zij een arm werkman of een schatrijk edelman. Als een electrieke vonk trof dit alles in eens, en zij klapten in hunne handen dat het een aard had. *Pauvres gens!* Hoe veel beteekende dit handgeklap voor een kalm vreemdeling, die hen in het oog hield. Die kalmte, die mij in een Italiaansch theater zelden verlaat, verdween voor eenigen tijd bij een stuk van Goldoni, *Il medico Olandese*, waarvan mij de titel uitgelokt had. Ik weet wel, dat ons Hollandsche

karakter in Italië zeer geacht is, maar ik ben te veel gewoon aan de Fransche Comici en de Franschen die in Holland gereisd hebben. Hun oordeel is doorgaans als dat van iemand, die verklaart een afkeer te hebben van kokosnoten en blijkt ze alleen van buiten gezien of zelfs dom weg in den ruigen bast gebeten te hebben. Goldoni valt veeleer in een ander uiterste: hij is in de wolken met de Hollandsche meisjes, en maakt er een portret van, dat in vele opzichten zoo sprekend gelijkt, dat ik overtuigd ben dat de man *in loco* geweest is; nu en dan echter is het wat geflatteerd, en ook wel eens *caricato*: dit laatste buiten zijne schuld; hij meende haar een compliment te maken. Het tooneel is te Leiden; in het begin komt er een jonge Pool voor den dag, zeggende: *volai fino in Olanda: i rapi di cavalli mi parevano lenti* (of zoo iets) *E tosto, che le mura ho di Leiden vedute Dissi fra me giulivo: ecco la mia salute.* Ik kreeg het heimwee. Diezelfde Pool, ziende hoeveel vrijheid de Hollandsche schoonen genieten roept uit: *che le donne cosi in libertà si trattino e siano illese* (of zoo iets) *Lo credo un benefizio del clima del paese.* ô mijn dierbaar vaderland en mijne goede stad Leiden! Somtijds kwelt mij het heimwee. — *ἀλλὰ μέτειμι ἐφ' ἕτερον προοίμιον, κατὰ τὸν Στησίχορον.*

Nog een woord over die plaats van Plutarchus. Wat zoudt gij wel zeggen indien men beweerde, dat *μόνος* menigmaal niet zoo letterlijk moet worden opgevat, maar met een zekere *emphasis* alleen wil zeggen dat het een zeldzaam voorrecht is dat iemand te beurt valt. *Horum me nihil credere*, zult gij wellicht antwoorden. Ziehier een voorbeeld: *εὔτακτός τε ἦν τὴν δίαιταν οὕτως ὥςε πολλάκις Ἀθήνησι λοιμῶν γενομένων* ΜΟΝΟΣ *οὐκ ἐνόσησε.* Diogenes Laërtius in *vita Socratis* p. 95. Maar Diogenes Laërtius is niet bij zijn verstand, zult gij zeggen, hij weet bijna nooit wat hij zegt, en hij heeft evenmin gedacht bij *μόνος* als bij *πολλάκις.* Ik twijfel er niet aan. Ik geloof niet dat er iemand bestaan heeft, die minder oordeel had dan Diogenes Laërtius. Dit straalt in alles door: in de zaken, de keus zijner *fontes*, orde, stijl niet uitgezonderd. Zijne poëzie is zonder wederga. Welk een heerlijk werk zoude het zijn hem eens stuk voor stuk voor de balie te roepen: er zoude wat voor den dag komen! Vooral wanneer men de *fontes* nog kan

gebruiken, waaruit hij geput heeft, en zien dat hij te dom was om te verstaan wat hij las. Doorgaans, zegt hij, was de kleeding van Socrates zeer eenvoudig: maar nu en dan was hij prachtig uitgedoscht *λαμπρὰ ἠμπίσχετο.* De schrandere bol had dit opgemaakt, hij zegt het zelf, uit het begin van het *Symposium* van Plato. Zijne uitdrukkingen zijn dikwijls allerkoddigst; hij zegt, ik meen van Lacydes [1]: hij studeerde zoo druk, dat hij geen tijd over had om zijne nagels te knippen. Hij kent ook geen Grieksch, daarover moet ik u toch bij gelegenheid eens uitvoerig schrijven, over hem en zoovele anderen, die blijkbaar geen Grieksch verstonden, en toch woorden maakten, of aan bestaande woorden eene beteekenis hechtten, op eene scheeve etymologie gegrond, of phrases en uitdrukkingen bedachten, die niemand voor of na hen ooit gehoord of gezien heeft. Wanneer men eenmaal bewijzen kan dat de Grieken, of liever sommige Grieken in het schrijven hunner taal groote fouten gemaakt hebben, zal er over vele punten licht opgaan. Sommige philologen schijnen dit niet te weten, of niet te gelooven. B. v. mijn goede Schaefer en Bast: *quidquid natat aequore toto* is voor die heeren goed en eetbaar, voor Bast zelfs smakelijk. *ἀλλὰ γὰρ ἐμπέπτωκα εἰς λόγους, οὓς ὕϛερον μᾶλλον προσήκει λέγειν.*

Gij vraagt mij, hoe Diogenes Laërtius zoo ineens uit de lucht komt vallen. Ik zal het u zeggen. Ik heb een vrij ouden en goeden codex van hem gevonden, en wanneer ik het te kwaad krijg van koude en verveling, houden zijne dwaasheden mij terug totdat de klok één geslagen heeft. Het is de codex 13. *plut.* LXIX (*cf.* Bandinius), en ik heb er een honderdtal goede lezingen uit gehaald, waarvan men de helft met een weinigje *ἀγχίνοια* wel zou gevonden hebben. De *librarius* kende geen woord Grieksch en is dus nuttig voor de palaeographie. Zijne voorgangers iets meer, waaraan wij eenige *παραδιορθώσεις* te danken hebben. B. v. in het leven van Speusippus [2]) leest men een versje van Diogenes, het puik aller poëten; de beide laatste regels moeten zoo gelezen worden:

---

1) Niet van Lacydes maar van Carneades zegt hij (IV. 62): *καὶ ἐκόμα καὶ ἔτρεφεν ὄνυχας ἀσχολίᾳ τῇ περὶ τοὺς λόγους.*

2) IV. 3.

ὡς ἦν οὐχὶ Πλάτωνι πρὸς αἵματος· οὐ γὰρ ἀθυμῶν
κάτθανεν ἂν διά τι σφόδρα μικρόν.

De *librarii* kenden dit metrum niet. Voor de palaeographie zal ik u alleen een vers van Timon uit de *σίλλοι* aanhalen (*in vita Aeschinis*) [1]). De η̄ was in den codex die de *librarius* voor zich had, geschreven ⊢C. Hij verwart dus altijd η en ις, en in plaats van vocht dat v e r d a m p t is, spreekt hij van d o o r g e s n e d e n vochten, *διατμηθέντα* enz. Timon zingt of liever bromt: *οἷος Ξεινοφόων εἴτ' Αἰσχίνου οὐκ εὐπειθὴς Γράψαι*. Onze man schrijft *ἦτ'*. Ergo heeft Timon wel degelijk geschreven *ἴς τ' Αἰσχίνου*, zooals Casaubonus schrander gezien heeft. Maar over dit alles nader.

Ik keer terug tot Plutarchus en wel ditmaal in ernst. Is het mogelijk of zelfs waarschijnlijk dat Plutarchus zeggen wil: Phocion was de eenige o n d e r d e G r i e k e n, aan wien Alexander dezelfde eer bewees als aan Antipater. Hoe trotsch Alexander ook was, hij moest Antipater ontzien, of liever hij ontzag hem, om welke reden dan ook, b e h a l v e w a n n e e r h ij m e t z ij n e v r i e n d e n s p o t t e (bij gelegenheid, meen ik, van den oorlog onder Leosthenes, *bellum Lamiacum*) [2]). I n d i e n h e t n u e e n m a a l b e k e n d w a s, dat Antipater deze eer genoot (of liever niet smadelijk verguisd werd zooals de rest), kan Plutarchus dan geschreven hebben: hij was de e e n i g e, die e v e n a l s A n t i p a t e r, dit bewijs van achting van Alexander ontving? *Sed tu videas. Vale, vir clarissime, meque sic ama, ut ego te colo et veneror.*

P.S. Het vers van Timon bewijst meteen de quantiteit van de ι in Αἰσχῖνης, Ἀψῐνης etc. waarover ik mij herinner eens

---

1) *In vita Xenophontis* II 55:

Ἀσθενική τε λόγων δυὰς ἢ τριὰς ἢ ἔτι πόρσω,
οἷος Ξεινοφόων ἴς τ' Αἰσχίνου οὐκ εὐπειθὴς
γράψαι.

2) Cobet bedoelt den oorlog onder koning Agis van Sparta in 330, „*while Alexander, victorious as he was, being in Persis or Media, east of Mount Zagros, appeared in the eyes of a Greek to have reached the utmost limits of the habitable world*". Zie Grote *Hist. of Greece* Vol. XII p. 281 vlg.

De spotternij van Alexander vermeldt Plutarchus in het leven van Agesilaus c. 15: *Ἀλέξανδρος δὲ καὶ προσεπέσκωψε πυθόμενος τὴν πρὸς Ἆγιν Ἀντιπάτρου μάχην εἰπών· „Ἔοικεν, ὦ ἄνδρες, ὅτε Δαρεῖον ἡμεῖς ἐνικῶμεν ἐνταῦθα, ἐκεῖ τις ἐν Ἀρκαδίᾳ γεγονέναι μυομαχία".*

met Prof. Bake gesproken te hebben. Ook bij Theocritus staat ergens *Αἰσχῖνα*.

Diogenes Laërtius geeft ergens het begin op van een gedicht van Aristoteles (gelukkig verloren, want hij was veel slimmer maar niet veel beter poëet dan de arme Diogenes). Het luidt aldus: *Καλλιτέχνου μητρὸς θύγατερ.* De beide verliefde heeren Hamaker en Kappeyne kunnen zich vermaken om dit te emendeeren. Men doet moeder en dochter beiden een streelend genoegen door de *χ* in de *κ* te veranderen. Zeer galant waarlijk voor Aristoteles.

Op eene andere plaats [1]) (*in vita Stilponis, nisi fallor*) staat *οὕτως εἶχεν, ὥςε προσέχειν αὐτῷ*, zonder zin. Ik geloof niet dat Hamaker mijnen codex noodig heeft om te lezen *εἷλεν.*

πόσους

εἴποιμ' ἂν ἄλλους (niet *εἴ με μηκύνειν δέοι*, daar ben ik niet bang voor, *j'ai fait mes preuves*, maar indien ik papier en tijd had).

Voor Van Gent voeg ik er nog bij dat Duris wordt aangehaald: *ἐν τῷ περὶ ζωγράφων* niet *ζωγραφίας.*

Ik heb Prof. Bake gevraagd of eene zekere inscriptie al uitgegeven was. *τὰ πρὸ ποδῶν* heb ik niet gezien. *Cf.* Koen *ad Greg. p.* 238, mijn eenigste boek, maar het is zoo een warboel (*in quo pugnant*):

Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Is dit wel recht goed Latijn? Ovidius neemt het zoo nauw niet. *fulgentem imperio fertilis Africae Fallit sorte beatior*, van Horatius, versta ik alleen door het in 't Grieksch te vertalen.

h.

[Uit een brief aan Dr. Menzel].

Florence den zooveelsten Januari of Februari;
het is nu zoo wat de *ἕνη καὶ νέα.*

Mijn waarde vriend Menzel! Waar zijt gij, wat doet gij? waarom schrijft gij mij sedert een jaar niet meer? Zoodra gij dit blaadje papier

---

1) *Vita Stilponis* II. 116: *καὶ αὐτῷ [Δημητρίῳ τῷ 'Αντιγόνου] διαλεχθεὶς περὶ ἀνθρώπων εὐεργεσίας οὕτως εἷλεν κτἑ.*

ontvangt, verzoek ik u mij oogenblikkelijk te antwoorden: dat is het beste middel tegen besluiteloosheid en draling. ἀλλ' οὐ μνησικακῶ, ik vat weer geduldig de pen op. Ja, man, daar ben ik nu in het lieve Florence, een juweeltje van een stad voor de overblijfsels van vorige eeuwen en voor de schoone natuur. Het tegenwoordige ras is niet kwaad, maar niet der moeite waardig om een oogenblik bij stil te staan. Zij zullen geen spoor van zich achterlaten. Maar Arnulpho di Lapo, Brunelleschi, Michel Angelo enz. enz. enz.! Dat is Florence..... Het is hier zeer koud en guur, maar de zon schijnt, en dit maakt alles weer goed. Men kan wandelen en schilderijen en beelden gaan zien. Na hedenmorgen druk bezig te zijn geweest met mijne codices, vloog ik naar de Galeria degli Uffizj: men zou er een boek over moeten schrijven, en de lezer zou er alleen uit begrijpen dat het zeer mooi was. Aangezien gij dit reeds vooraf weet, zal ik van dit groote boek maar geen uittreksel maken. Er is slechts één middel om de Galeria en elk ander museum goed en met vrucht te zien: men moet elken dag maar een klein gedeelte bekijken, en den volgenden dag *integer* aan iets anders overgaan. In spijt van deze waarheid begin ik alle dagen met hetzelfde: *la tribuna*, eene smaakvolle lieve zaal; bij het openen van de deur staat men tegenover de Venus dei Medici: aan hare rechterhand zijn de worstelaars, links de messenslijper, een oude slaaf, die een groot mes op een steen aanzet: tegenover haar, een dansende Faunus, en de jonge Apollo (l'Apollino). Van rondom prijken de rijkversierde wanden met de grootste meesterstukken der schilderkunst: Rafaël, Carlo Dolci (Carlino noemt men hem hier), Rubbens, Barbieri, maar waar ga ik henen? Ik zal u liever een paar schilderijen opnoemen: de Sibylla Samia, de beide Veneres van Titiani, la Fornarina, de beminde van Rafaël, Mars Venus verlatende van Rubbens, eene Madonna van Carlo Dolci. Een half dozijn Madonne, Herodias, Salome met het hoofd van Johannes den Dooper, Johannes den Dooper in het vuur der jeugd enz. enz. enz. enz. οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν, zou ik u kunnen doen gevoelen, wat men in dat kleine zaaltje gevoelt. Ik verwonder mij alleen over de plaatsing naast elkander van zooveel uiteenloopende onderwerpen. Eene heerlijke madonna, met het kindeke Jezus, omringd van monniken hangt tusschen de twee wulpsche Veneres van Titiani, en ziet met aandacht naar de Venus van Rubbens; de monniken hebben de Venus dei Medici in het oog (dit kan er nog eenigszins door). Midden onder allerlei heiligen prijkt de maitres van Rafaël, de oorzaak van zijnen vroegen dood. Zij had hem de koorts doen krijgen, de medici.... tapten hem bloed af, en hij stierf. Zij waren evenzoo *infaillibles* als hun driedubbel gekroonde meester. La Fornarina is ongetwijfeld schoon, maar zonder uitdrukking of geest: geene Laïs of Phryne. Na heden nog eens met aandacht dit alles bekeken te hebben, ging ik naar de zaal van de portretten der beroemde schilders, door hen zelve geschilderd: een gelukkige inval; men mist er velen, zeer velen, maar vindt kleine en onbekende in hunne plaats; echter men vindt er zeer vele kennissen, ook

landgenooten in menigte. Het is vermakelijk te zien hoeveel deels grillige, soms geestige invallen die heeren gehad hebben om zich zelve af te beelden. De meesten hebben er iets aardigs van willen maken, het is niet aan allen gelukt. Gerard Douw is lief, Rembrandt walgelijk, Frans van Mieris deftig, van Dijck *en grand seigneur de la cour*, maar wat bleek en uitgeput, Rubbens heerlijk. Er is een ander portret van Rubbens *nel* Palazzo Pitti, pratende met Huig de Groot en Lipsius: ik heb nooit zoo een gezicht gezien als dat van Lipsius, er is geen woord voor, het grootste contrast met het open gelaat van Grotius.

Duizend anderen zou ik u kunnen noemen, maar genoeg. Ik zal u iets anders van de Galeria vertellen. Men vindt er een onnoemelijk getal portretten van de beroemdste mannen in de geschiedenis: niets is belangrijker dan die gezichten; de meesten had men zich anders voorgesteld. Gustaaf Wasa gelijkt op een Hollandschen boer. Karel de XII heeft een gezicht om in een kruidenierswinkel achter de toonbank te staan. Sommigen gelijken sprekend op hun karakter, vooral Philips de II en Karel de IX enz, enz. In de vlucht bekeek ik nog even den Laocoön, eene copie in marmer: hoe meer ik die groep bekijk, hoe meer tegenzin ik erin krijg. Er is geene Grieksche gedachte in, het is geheel Romeinsch: als men gaarne gladiatoren mooi ziet sterven, kan men misschien ook deze groep mooi vinden, maar men moet eerst, zegt Demonax, den *βωμὸς ἐλέου* omverhalen. Hoe oneindig veel schooner is de groep van Niobe, ongelukkig door eene onbegrijpelijke *ἀκρισία* uit elkander genomen en geheel verspreid door eene groote zaal, hetgeen al het effect wegneemt. Waarom komt gij niet aan het hof? vroeg een monarch aan een philosoof. *τὰς εἰκόνας πόρρωθεν δεῖ θεωρεῖν*, antwoordde hij beleefd [1]). Dit geldt wel eenigszins voor de Niobe. Ik heb hier een schoon standbeeld gevonden van den Genius des doods. Treurig en weemoedig, maar zoo schoon *ὥςε ἐφέλκεσθαι μᾶλλον*. Waarom is de dood bij ons zoo afschuwelijk voorgesteld? Waarom gevoelen de menschen het geheele jaar door den gloed der liefde, en de dieren maar eene korte poos? *Parceque ce sont des bêtes*, antwoordde eene Fransche dame. Om dezelfde reden maken wij den dood schrikinboezemend leelijk: *parceque nous sommes des bêtes.* Duizend dingen zou ik hier nog kunnen bijvoegen, maar ik zal ze u in Holland komen vertellen.

Intusschen groet mijne vrienden, Ds. Van den Berg en Hirschig vooral. Vertel hun wat uit mijnen brief: ik heb wel lust om hun allen te schrijven, maar de gelegenheid ontbreekt mij.

Valete, schrijft mij allen eens spoedig. Studeert braaf in de Grieksche literatuur: niets is in deze ellendige en kleingeestige wereld grooter en schooner. *Iterum vale.*

---

1) Diog. Laërt. IV. 60: *χάριεν δ' εἰς τὸν Λακύδην ἀναφέρεται· Ἀττάλου γὰρ αὐτὸν μεταμεμπομένου φασὶν εἰπεῖν τὰς εἰκόνας πόρρωθεν δεῖν θεωρεῖσθαι.*

32.

Florence, 24 Februari 1842.

Vir Clarissime!

De heilige Matthaeus sluit heden alle bibliotheken en Musea. Men zou hier een haat tegen de Heiligen opvatten. Weder, voor Simplicius althans, een dag verloren. M. Buchon en ik knorren, maar te vergeefs. De goede man vertelde mij gisteren, dat hij te Parijs eens drie *opuscula Graeca* ontdekt had, welke Miller hem verzekerde *inedita* te zijn: gelukkig vond hij ze nog voor de uitgave in de .... *Anecdota* van Boissonade! dat zijn philologen! Het eenige nieuws dat er is komt hierop neder, dat ik in de Bibliotheca Riccardiana drie codices van Simplicius gevonden heb, zware folianten maar alleronbeduidendst: al de overige Grieksche codices van de Riccardiana zijn prullen, behalve een zeer oud handschrift van Plutarchus, bevattende eenige *opuscula Moralia*, *sec.* X. Zoodra het iets minder koud is, zal ik dagelijks na het sluiten der Laurentiana nog een uur gaan werken op de Riccardiana, maar het is mij nu nog te koud, en wanneer het één uur is vlieg ik naar huis. Hoewel ik vrij zeker weet, dat er in de overige bibliotheken geene Grieksche codices zijn, zal ik toch *ἐκ περιουσίας* ze eens gaan bezoeken. Overigens is er niets van eenig belang voorgevallen. Ik vermaak mij van tijd tot tijd met mijnen Diogenes en zijne *interpretes.* Ik kan mij niet weerhouden van u een fragment van Timaeus *in vita Empedoclis* (VIII. 71) aan te halen. Timaeus weerlegt de ongerijmdheden door Heraclides Ponticus over den dood en de goddelijke eer aan Empedocles bewezen, onbeschaamd te boek gesteld. Hij gebruikt ook dit argument: *Παυσανίαν τε μνημεῖον ἂν πεποιηκέναι τοῦ Φίλου, τοιούτου διαδοθέντος λόγου, ἢ ἀγαλμάτιόν τι ἢ σηκὸν οἷα θεοῦ.* Ik weet niet wat Goeller of Karsten hiervan zeggen: maar dat zij het zoo niet verstaan, weet ik wel. Het lijdt geen twijfel, dat een *μνημεῖον* hier staat tegenover een *σηκός*, *ὡς τοῦτο μὲν οἷα θεοῦ, ἐκεῖνο δὲ οἷα βροτοῦ.* Aristoteles zegt in zijne *Apologia* bij Athen. lib. XV. cap. 52: *οὐ γὰρ ἄν ποτε Ἑρμείᾳ θύειν ὡς ἀθανάτῳ προαιρούμενος ὡς θνητῷ μνῆμα κατε-*

σκευάζον. Ik geloof dus niet dat men codices noodig heeft om te lezen λόγου, ἀλλ' οὐκ ἀγαλμάτιον [1]), hetgeen uitdrukkelijk te lezen staat in een mijner drie codices, die hoewel zeer jong en blijkbaar geinterpoleerd, echter hier zonder twijfel *ex fumo dedit lucem*. Het volgende argument van Timaeus is zoo zinloos, dat de man, hij mag γραοσυλλέκτρια zijn geweest zoo veel als men wil, onmogelijk zoo kan geschreven hebben. *Sed in codicibus nihil auxilii*, καὶ αὐτὸς ἀπείρηκα. *Tu videas.* Hoe meer ik die *vitae philosophorum* bekijk, hoe meer ik mij verwonder over de ongeloofelijke slordigheid en onbeschaamde lichtzinnigheid, waarmede bijna alles erin behandeld wordt. De een praat den anderen na, en zoo is men verrijkt met eene collectie sprookjes *à dormir debout*, van hetzelfde gehalte als die welke de natuurlijke historie zoo lang versierd hebben. In hoogen ernst vertelt Diogenes van Pyrrho [2]), dat hij ἅπαντα ὑφίςατο, ἁμάξας, εἰ τύχοι, καὶ κρημνοὺς καὶ κύνας καὶ ὅσα τοιαῦτα, μηδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων. σῴζεσθαι μέντοι.... ὑπὸ τῶν γνωρίμων παρακολουθούντων. Dit getuigt van hem Antigonus Carystius, zijn tijdgenoot en vriend! die hem dus waarschijnlijk menigmaal stil gevolgd heeft, om op te letten of hij niet tegen een wagen aanliep, μηδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων! Die voorzorg was dubbel noodzakelijk wanneer hij met zijn gevogelte en speenvarkens naar de markt ging (*segm.* 66). Hoe of hij met zijne philosophie er een penning van thuis bracht, is moeielijk te begrijpen. Nog moeielijker, hoe men zulk een schepsel ἀρχιερεύς te Elis heeft kunnen maken (*segm.* 64). Tegen honden bleef hij zich niet gelijk (66), en indien hij waarlijk gezegd heeft ὡς χαλεπὸν εἴη ὁλοσχερῶς ἐκδῦναι ἄνθρωπον (het is onzin zonder het artikel), weet men genoeg wat men van zijne philosophie denken moet. Ik geloof dat men eene zekere anekdote (*segm.* 66) niet begrepen heeft. χολήσας τι περὶ τῆς ἀδελφῆς πρὸς τὸν (ἐπιλαβόμενον?) λαβόμενον εἶπεν ὡς οὐκ ἐν γυναίῳ ἡ ἐπίδειξις τῆς ἀδιαφορίας. Het spreekt van zelf dat de eerste woorden beteekenen, dat de man zich driftig maakte omdat men zijne zuster eenig kwaad gedaan had, en dus beteekent

---

1) Deze lezing heeft Cobet in zijne editie van Diog. Laert. niet opgenomen.
2) IX. 62.

ἐν γυναίῳ: *quand il s'agit d'une dame.* Zeer galant maar weinig consequent.

25 Febr. — Niets met de post en overigens niets gepasseerd, zooals de zeelui hun journaal schrijven. *Sisyphu' versat Saxum sudans nitendo*[1] — gelukkig dat de *clausula* niet van toepassing is. Het is vandaag weder koud, donker en regenachtig weer: *οἴκοι μένειν χρὴ τὸν καλῶς εὐδαίμονα* zegt, meen ik, Aeschylus. Ik zal mijnen Diogenes eens wat opslaan. X. 6. schrijft Epicurus aan zijnen jongen vriend Pythocles: *παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριοι Φεύγετε.* Mijn codex heeft *μακάριοι Φεύγετε* καταδῆξα, en de beide andere *μακάριε Φεῦγε κατιδιάραμεν* en *μακάριε Φεύγετε κατιδιέραμε.* Epicurus heeft dus geschreven *μακάριε, Φεῦγε τὸ ἀκάτιον ἀράμενος.* Ik heb dit gezegde van Epicurus elders gelezen, maar ik weet niet waar. Voor zulke dingen is Menagius niet kwaad: hij heeft alles gelezen, maar *πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει.* Ja wel: het staat in Plutarchus[2]: *πότερον οὖν — (τοὺς νέους) ἀναγκάσομεν τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν Φεύγειν*, en ik zie dat Gassendus[3]) uit een codex Regius, die dezelfde corrupte syllaben heeft, reeds lang hetzelfde geëmendeerd heeft, maar de slimme uitgevers hebben het uitgeschrapt. *Ἀκάτιον ἄρασθαι* is ongetwijfeld de sloep binnenhalen, voordat men alle zeilen bijzet. Quintilianus[4] heeft het niet kunnen vertalen, maar zegt: *Epicurus — fugere omnem disciplinam navigatione quam velocissima jubet.* De goede Menagius is nog niet tevreden, maar verknoeit eerst *μακάριε* in *μακράν*, en verklaart het naderhand op eene bespottelijke manier. Hij had toch honderdmaal, *ὦ μακάριε*, zoo gelezen. — Niet zeer duidelijk is deze plaats in het leven

---

1) Lucilius bij Cic. *Tusc.* I. 5:

Sisyphu' versat
Saxum sudans nitendo neque proficit hilum.

2) *De audiendis poetis* cap. 1 (ed. Bernardakis): *πότερον οὖν τῶν νέων ὥσπερ τῶν Ἰθακησίων σκληρῷ τινι τὰ ὦτα καὶ ἀτέγκτῳ κηρῷ καταπλάσσοντες ἀναγκάζωμεν αὐτοὺς κτέ.*

3) Petrus Gassendus 1592—1655. In zijn werk „*Animadversiones in decimum librum Diogenis Laërtii*" vindt men deze emendatie *tom.* I *p.* 12, en de toelichting ervan *tom.* I *p.* 104 *sq.* Hij spreekt van „*conjectura desumpta ex Manuscripti antiquioris margine*".

4) *Instit. Orat.* XII. 2.

van Timon, den *σιλλογράφος*, IX. 113 *sq.* (hoe onverstandig is Diogenes in segmenten verdeeld): *εἰκῆ τε αὐτῷ ἔκειτο τὰ ποιήματα, ἐνίοτε ἡμίβρωτα· ὥςε καὶ Ζωπύρῳ τῷ ῥήτορι ἀναγινώσκοντι ἐπιτυλίττειν καὶ κατὰ τὸ ἐπελθὸν διεξιέναι· ἐλθόντα τε ἐφ' ἡμισείας οὕτως εὑρεῖν τὸ ἀπόσπασμα.* De schrandere Mericus heeft hier een wonderfraaien zin ontdekt, en bederft de syntaxis door te lezen *ἀναγινώσκοντι*. Niets is eenvoudiger dan te lezen *ἀναγινώσκοντά τι*, en te begrijpen dat *κατὰ τὸ ἐπελθὸν διεξιέναι* moet beteekenen: improviseeren. Het is moeielijk iets komiekers tè bedenken dan de volgende noot van Mericus over *εὔρους* (die gemerkt heeft dat de *εὔροια φιλοσόφων* niets anders is dan het tegenovergestelde van *διάρροια*!), of het zou moeten zijn de verklaring van den Kardinaal Aldobrandini (VIII. 19): Pythagoras *οὐδέποτ' ἐγνώσθη οὔτε διαχωρῶν οὔτε ἀφροδισιάζων.* *peregrinantem — nemo umquam cognovit.* Dat is, zegt hij: een plezierreisje maken, *quod solebat apud veteres reprehendi.* Zij praten maar zoo wat. De vorige *interpres*, een Florentijn, broeder Ambrosius, die mede van al die dingen al zeer weinig verstand had, maakt ervan: *numquam vero deprehensus est saturari.* De arme Pater meent juist het tegenovergestelde. Ik zoude echter al zeer tevreden zijn, indien ik hier, al was het maar een Ambrosius of een Aldobrandinus, mocht aantreffen, maar er is geen enkel Florentijn of Italiaan, die er iets hoegenaamd van weet. Zij weten zelfs niets van het Latijn — maar *requiescant in pace*; *redeo ad Diogenem*, om u te raadplegen over eene zeer moeielijke zaak, niets minder dan de verklaring van eene laffe aardigheid; het is om van te schrikken. *In vita Diogenis* (VI. 42): *Μειδίου κονδυλίσαντος αὐτὸν καὶ εἰπόντος »τρισχίλιαί σοι κεῖνται ἐπὶ τῇ τραπέζῃ", τῇ ἑξῆς πυκτικοὺς λαβὼν ἱμάντας καὶ καταλοήσας αὐτὸν ἔφη, »τρισχίλιαί σοι κεῖνται ἐπὶ τῇ τραπέζῃ".* Het is in het oog vallend dat men eerst die fraaie aardigheid verzonnen en daarna het historische feit erbij geschilderd heeft. *Et c'est pourtant ainsi que l'on écrit l'histoire!* Ik weet wel, dat men deze geestigheid *ὁπωσδήποτε* kan verklaren. De rijke bankier, die gewoon is met geld alles goed te maken, zegt tegen den armen philosoof: »gij kunt 3000 drachmen aan mijn kantoor komen ontvangen", maar de philosoof slaat hem op zijne beurt ongenadig, en zegt: »ik betaal u 3000 drachmen, die ik

beschikbaar heb aan uw kantoor". Maar die interpretatie bevalt mij niet, omdat zij niet dan met moeite uit de Grieksche woorden kan gehaald worden. Ik geloof eerder dat er eene woordspeling moet teruggevonden worden; dat Midias spreekt van δραχμαί en Diogenes van πληγαί, en dus dat in zijn gezegde ἐπὶ τῇ τραπέζῃ corrupt is, en dat er een ander woord gestaan heeft, te kennen gevende dat hij er nu ook τρισχίλιαι, maar van een ander soort, gekregen had.

Zondag 27 Febr. — *Vir clarissime!* heden morgen werd ik aangenaam verrast door een brief van Prof. Bake, waarvoor ik zeer dankbaar ben, en waarop ik zal antwoorden, zoodra ik maar stof heb. Het spijt mij dat Prof. Bake zich moeite gegeven heeft om die inscriptie te zoeken. Ik heb u geschreven dat ik ze gevonden heb. Zij staat in de *Antiquitates Asiaticae* van Edmund Chishull blz. 137, dit gis ik althans uit Koen, die er ποθ' ἀμέ uit citeert[1]. (Ik vrees dat ik aan Prof. Bake heb opgegeven Παρίων ἁ πόλις, in plaats van 'Αλλαριωτᾶν).

Dat Burges door Schneidewin deerlijk gehavend is [2]) verwondert mij niet, indien hij Hermesianax behandeld heeft zooals Plato: maar indien ik Schneidewin geweest was had ik er liever over geschertst, als over eene onschuldige monomanie, die hoogstwaarschijnlijk aan de Duitschers even weinig kwaad zal doen

1) De gissing van Cobet is juist.

2) In 1839 verscheen te Londen: Hermesianactis *poetae elegiaci Colophonii fragmentum. Notis et glossario et versionibus tum latinis tum etiam anglicis instruxit* Jacobus Bailey. *Appendicis loco subjiciuntur* Archilochi *et* Pratinae *fragmenta duo similiter instructa. Accedit* Georgii Burgesii *Epistola critica.*

Dit boek werd scherp gerecenseerd door Schneidewin, in het „*Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*" van 5 Dec. en 8 Dec. 1841. De kastijding gold vooral Burges, en hij had het ernaar gemaakt. Niet op Schneidewin was het διακεκραγέναι ὥσπερ ἀρτοπώλιδες toepasselijk, wel op Burges. Terecht uitte Schneidewin zijne verontwaardiging over taal als deze: *Fuit quum litteris Graecis haud segniter incumbebam et loca innumera emendationibus optimis sanabam. At vidi tandem eas editores Germanos suis popularibus tribuere solere, Britannos vero negligere penitus, et constitui mecum omnia mea blattis reservare, ne porcis margaritas projicere viderer aut fures thesauris insperatis ditare* enz. Daarna komen Lobeck, Hermann, Dindorf afzonderlijk aan de beurt. *Dindorfius*, zegt hij, *caecus caecum ducem sequitur Hermannum, cuius e cerebello venit μαινολίς. Verum hoc est inter Germanos hodie sapere.*

als aan Hermesianax. Dat *διακεκραγέναι ὥσπερ ἀρτοπώλιδες* is walgelijk en moest men aan Fritzsche overlaten. Zou men het recht niet hebben in de critiek om een aantal zaken te beschouwen als niet geschreven? Ik voor mij, wanneer ik ooit iets behandelen zal, dat door Burges onderhanden genomen is, zal zoo vrij zijn geen woord van zijne conjecturen te reppen. Ook van Schneidewin zoude ik er eenige stil voorbijgaan, evenals van al de anderen, die al spelende conjecturen maken. — NB. Elink Sterk heeft mij verteld, toen ik eens te Gorcum was, dat Holwerda ruim 3000 conjecturen op Herodotus gemaakt had! *Dieu nous en préserve.* — Ik heb mij van lachen niet kunnen houden bij het lezen van eene plaats uit Cicero, aangehaald door Menagius, *De Finibus* II VII 20: *Quis enim vestrum non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id est maxime ratas?* Wat kan komieker zijn dan aan iemand, die een boek van buiten kent, den titel te vertalen [1])? — *Pour la clôture définitive* moet ik u nog over een paar plaatsen van Diogenes schrijven. Henricus Stephanus en Salmasius hebben een fraai gedicht van Diogenes jammerlijk verminkt. Stephanus heeft van het metrum niets begrepen, en zijne verzen zijn Clericus waardig. Salmasius heeft het metrum wel herkend, maar knoeit er niet minder om. Het komiekste is, dat er in de woorden bijna niets corrupt is: men moet lezen (VIII. 91):

Ἐν Μέμφει λόγος ἐςὶν προμαθεῖν τὴν ἰδίην
Εὔδοξόν ποτε μοῖραν παρὰ τοῦ καλλικέρω
ταύρου. κοὐδὲν ἔλεξεν· βοΐ γὰρ πόθεν λόγος;
Φύσις οὐκ ἔδωκε μόσχον λάλον Ἄπιδι στόμα.
παρὰ δ' αὐτὸν λέχριος στὰς ἐλιχμήσατο στολήν,
προφανῶς τοῦτο διδάσκων· Ἀποδύσῃ βιοτὴν
ὅσον οὔπω. διὸ καί οἱ ταχέως ἦλθε μόρος,
δεκάκις πέντ' ἐπὶ τὰς τρεῖς ἐσιδόντι πλειάδας.

Ik heb er niets aan veranderd; alleen heb ik voor *τρεῖς* het artikel ingevoegd. In mijn geïnterpoleerden codex staat *ἐπὶ καὶ τρεῖς*. De onbekende Aristarchus had gemerkt dat er eene syllabe ontbrak. Hij schrijft ook *Ἄππιδι*, maar zonder dit *fulcrum* is de *α* reeds lang. Ik heb wel eens getwijfeld aan hetgeen

---

1) Het komieke verdwijnt als men met Madvig, *Ed.*³ *p.* 173, en Baiter en Halm, *quasi maxime ratas* leest.

de grammatici van de *versus ἀνακλώμενοι* vertellen. *Mais il faut se rendre à l'évidence.* Bij Anacreon vindt men ook menigmaal ⏑⏑–⏑ | –⏑–– voor ⏑⏑–– | ⏑⏑––; het is met dat al een zonderling verschijnsel.

Eindelijk een fragment van Menander ἐν Διδύμοις (VI. 93)[1]. καὶ θυγατέρ' ἐξέδωκε μαθηταῖς αὐτοῦ κείνοις ἐπὶ πείρᾳ δοὺς τριήκονθ' ἡμέρας ὡς αὐτὸς ἔφη. Men moet lezen uit de codices:

καὶ θυγατέρ' ἐξέδωκ' ἐκεῖνος, ὡς ἔφη
αὐτός, ἐπὶ πείρᾳ δοὺς τριάκονθ' ἡμέρας.

μαθηταὶ αὐτοῦ· Μητροκλῆς etc.
alleen hebben de codices ἐξέδωκ' ἐκείνοις of ἐξέδωκεν ἐκείνοις.

Gij kunt nu zeggen, *vir clarissime*, evenals Diogenes toen hij het wit zag in een boek dat hem werd voorgelezen: γῆν ὁρῶ. Mijne hartelijke groeten aan Proff. Bake en Peerlkamp. *Vale meque ama.*

i.

Florence, 4 Maart 1842.

Mijn waarde vriend Menzel!

Ik zat hedenmorgen stil te werken, toen ik alleraangenaamst door uwen grooten en hartelijken brief verrast werd. Na hem met den ingeslotenen op mijn gemak gelezen en overpeinsd te hebben, gevoel ik veel meer lust om u te antwoorden dan mijne gestaakte bezigheden te hervatten, en niets verhindert mij aan die begeerte toe te geven. Een gedeelte van uwen brief bedroefde mij. Ik zag daaruit dat uwe gezondheid nog kwijnde, evenals of liever meer nog dan te voren, en dat uwe ziel nederbukt onder de kwellingen van het lichaam. Gave de hemel, mijn waarde vriend, dat gij even als ik niet eens de helft van eene oppervlakkige kennis van physiologie bezat, maar een taai lichaam dat den geest en de ziel niet belemmert en naar beneden sleurt. Ik ben echter overtuigd, dat een schrander en goed volgehouden stelsel van verdediging uw inwendigen vijand zeer in het nauw zou brengen. Het is, dunkt mij, vooral de vraag: kunt gij iets doen, wanneer gij wilt, waarvoor gij op dat oogenblik geen lust hebt? Sardanapalus alleen kan hierop antwoorden: neen. Welnu, hebt gij geen lust om te wandelen, ga wandelen; hebt gij lust om te studeeren en te peinzen: ga hout zagen of zoo iets; hetgeen Plautus deed uit nood, deed Pittacus uit vrije beweging en met plezier: ἄλει, μύλα, ἄλει, zongen de Grieksche boerinnetjes, καὶ γὰρ Πίττακος ἀλεῖ

1) Vgl. *Mnemosyne* IV p. 138 (*Novae Lectiones* p. 42).

(*malim* ἄλει) μεγάλας Μιτυλάνας βασιλεύων (Plutarchus). Ook Socrates danste en huppelde dat het een aard had. Dat zal hoogstwaarschijnlijk uwe gedachten meer helderheid en gloed bijzetten, dan alle anthropologie, psychologie etc. etc. ὧν πέρι ἐγὼ οὐδὲν οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν ἐπαΐω. Maar ik vermoed dat het er mede gaat als met de logica of de dialectica der oude heeren. Hetgeen er wezenlijk schoon en bruikbaar van is bezit elk mensch die verstand en kennis bezit: de ondervinding en menschenkennis en solide studieën geven hem dat; de rest is als het weefsel der spin πρὸς οὐδὲν μὲν χρήσιμον, λίαν δὲ τεχνικόν. Wat behoef ik de dwaze haarkloverijen van Prof. Nieuwenhuis om te oordeelen over de juistheid en waarheid eener conclusie. Vertel eens aan een boer den λόγος κερατίνας der Stoïci, en hij zal zelfs met den geheelen breeden kerkeraad geen woord kunnen antwoorden, maar overtuigd zijn, dat gij raaskalt. Vertel het aan eene jonge dame, zij zal u bespotten om uwe laffe praat en u alleen laten. De geleerdheid beneemt zoo licht een gedeelte van het natuurlijk verstand, dat ik geloof dat wij allen er eenige vederen bij ingeschoten hebben. Ik ben overtuigd, dat het in alle vakken van studie eveneens gaat, maar ik zie het het allerduidelijkst in mijn eigen vak: de interpretatie. Een geleerde die zich opsluit op zijne kamer en voor niemand thuis is, weet van duizend dingen niets af, die men leert op straat, onder het volk en op het land enz. enz. enz. Dat komt er zeker voor een astronoom weinig op aan, maar wij, *interpretes* der Grieken, vinden diezelfde dingen op elke pagina terug: hoe kunnen wij er ooit iets van verstaan zonder de natuur bestudeerd te hebben en de menschen te hebben bekeken in de wezenlijke wereld. Hoe menigmaal heb ik niet gedacht bij het lezen van eenige dwaze interpretatieën: »indien men deze woorden voorlas aan iemand, die vijftigmaal minder geleerd was, maar een weinigje onbedorven natuurlijk verstand had, zoude hij oogenblikkelijk den waren zin gevat hebben". Hoeveel meer komt dit uit bij de historische critiek. Luister eens: ik ben nu bezig met het lezen van Diogenes Laërtius, waarvan ik een zeer oud en goed handschrift heb gevonden. Eilieve, haal eens van de Bibliotheek de twee 4° deelen, de uitgave van M. Meibomius (den grootsten uil dien men zich denken kan) en Menagius (zeer belezen, maar zonder eenig oordeel). Komaan ik zal u eens iets vertellen van mijne anthropologie: ik overzie niet gemakkelijk (en dus niet gaarne) het geheele menschdom in eens; op zijn Jan Luiken's zachtjes aan, mannetje voor mannetje; ik heb goed bezien (behalve een zwerm levende schepselen, die mij niets belangrijks hebben opgeleverd) Henr. Stephanus en Isaäcus Casaubonus, een paar heerlijke menschen, met grondige kennis en een scherp oordeel; Thom. Aldobrandinus, een Kardinaal, een Romein, zonder oordeel, vrij belezen; Aegid. Menagius, zooals ik u zeide; Mer. Casaubonus, dom verwaand praatziek kreatuur; Marc. Meibomius, ongeloofelijk dom en naar *rato* verwaand; Joach. Kühn, vrij geleerd, met meer geest dan oordeel. Maar dit is alles nog niets. Ik heb inzonderheid mijne anthropologische kennis vermeerderd door het bestudeeren van de karakters der

philosofen, waarvan Diogenes ons het leven en de gevoelens beschrijft. Maar wat zeg ik, neen, die hersenlooze compilator heeft niet anders gedaan, dan ons eene *farrago* anekdoten en losse berichten en gebrekkige opgaven zonder eenige orde toegeworpen; met de grootste omzichtigheid moet men dit alles stuk voor stuk in handen nemen, toetsen, schikken, om eindelijk van het historische gedeelte eene vrij bekrompene kennis te verkrijgen. Van het anthropologische verkrijgt men van sommigen niets, van anderen weinig, maar dit weinige is allergewichtigst. Niets is nuttiger dan zulke karakters eens van naderbij te bekijken, en niets scherpt meer ons oordeel dan het uitvorschen der waarheid onder al het vuil, waaronder zij begraven en misvormd is. Bekijk eens met attentie Diogenes b. v. Het zal u groen en geel om de oogen worden in het begin, maar laat u niet door laffe verdichtselen om den tuin leiden. Hier komt anthropologie en psychologie heerlijk te pas; belezenheid geeft u alleen een hoop vuilnis, waarvan men walgt. Κρῖνε, d.i. zift dat alles eens: en let eens welk resultaat u dat zal geven. De levensgeschiedenis der Grieksche philosofen kan in vele opzichten vergeleken worden met de tradities omtrent het leven der Roomsche heiligen en martelaren: de heilige Catherina b. v. is geweest (en is misschien nog) de *Patrona Professorum Philosophiae Parisiensium*: met een weinigje critiek heeft men bevonden, dat er geen woord waar was in hare geheele historie. Met eene schandelijke lichtzinnigheid hebben de latere schrijvers, Grieken en Romeinen, deze μυθολογία zoo duizendmaal gepraat en verzekerd, dat het gros der menschen er op zweren zoude, en in Frankrijk en Italië zal men duizendmaal eerder twijfelen aan de waarheid der Evangelieën dan aan de ton van Diogenes. Niets is intusschen waarschijnlijker dan dat het geheele verhaal een oudewijven-sprookje is. Sla eens op pag. 234 van de noten van Menagius, de tweede kolom bovenaan, van *testaceum non fuisse* tot *credibile sit*. Het is onmogelijk om iets zotters te lezen: en wanneer gij u eens wilt uitspannen en lachen, lees dan eens de anekdoten van Diogenes Laërtius, ga dan eens een paar singels alleen rondwandelen en zoek de eenvoudige en zuivere waarheid uit al die κόπρος. — Waar ben ik henen gedraafd met uwe anthropologie? Ik durf de aesthetica niet aanroeren. Maar denk eens na over den naam alleen: αἰσθητική. Ik begrijp niet recht wat het is, en al de vruchten, die ik van dien stam heb zien groeien, waren noch smakelijk noch gezond. Mijn goede vader Homerus verlaat mij zelden: wanneer ik daarin lees b. v. Μνῆσαι πατρὸς σοῖο, θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ κτέ., heb ik alleen noodig het te verstaan, de rest krijg ik op den koop toe. Van de aesthetica? Neen, duizendmaal neen! Kennis kan men mij geven, gevoel niet. Ik heb alleen noodig te weten wat Homerus zegt, en wanneer ik daarmede nog niets gevoel, zal de keuvelende aestheticus het mij niet inboezemen. Ja maar, zegt men, men kan dat gevoel opwekken, ontwikkelen, leiden. De ongeslepen diamant enz. enz. (gij kent dat gekeuvel). Welnu ik voor mij verlang geen anderen leidsman meer dan de grootste genieën zelve en hiermede basta.

Gij vraagt mij wat ik denk van de vermaarde Italiaansche schrijvers: ik kan u met weinige woorden zeggen, dat het mij voorkomt, dat zij geene ernstige studie verdienen. Het Italiaansch is zacht en lief en welluidend, maar mist alle juistheid, waarheid en kracht. Jammerlijk is het Latijn erin bedorven en vermorst. Alleen in Toscane spreekt men de taal zuiver: overal elders vindt men afschuwelijke dialekten, hard en stootend (vooral in het Noorden) en onverstaanbaar zelfs voor Italianen. Om u maar een paar dingen te zeggen, het *passivum* ontbreekt, evenals in het Fransch, en men spreekt iemand aan, niet met den 2den pers. plur. (dat ook vrij laf is), maar met den 3den pers. sing. *feminini generis.* Zijt gij ziek? b. v. *e ella ammalata?* of zooals men hier zegt: *e ammalata lei?* nog een soloecisme op den koop toe. Dit klonk mij in de ooren alsof men mij zeide: hoe vaart Mevrouw? (*come sta ella?*), mijne lieve Mevrouw! (*cara lei!*) enz. Ik ben er nu aan gewoon. De taal te verrijken wordt door de geleerden, de leden van de dwaze Accademia della Crusca, verboden, die alleen erkennen de woorden door goede schrijvers gebezigd. Gelukkig dat men zulks niet bij het leven dier schrijvers bedacht heeft, dan was geen enkel woord goed geweest. Men lacht la Crusca uit, maar valt in een ander kwaad, in eene scheeve analogie, en fabriceert woorden b. v. als *inaltissimare*, zeer hoog verheffen, van *inalzare*, verheffen enz. enz. Maar hunne wereldberoemde poëten, wat zegt gij daarvan?

quae caducis lauris circumdas frontem
ἄκουε δή. *O Musa, tu che di caduchi allori Non circondi la fronte in*
Helicone Sed supra in coelo inter beatos choros habes stellarum immortalium auream
Elecona, Ma su nel cielo infra i beati cori Ai di stelle immortali aurea
coronam inspira pectori meo coelestes ardores fac clarum meum cantum
corona; Tu spira al petto mio celesti ardori, Tu rischiara il mio canto
et ignosce si intexo ornamenta vero si orno partim aliis oblectamentis quam
e tu perdona S'intesso fregi al ver, s'adorno in parte D'altri diletti, che
tuis chartas
de' tuoi, le carte.

Nosti illuc currit vulgus ubi plus fundat suarum dulcedinum blandus
Sai che là corre il mondo, ove piu versi Di sue dolcezze il lusinghier
Parnassus et verum conditum mollibus versibus maxime morosis allectando
Parnaso; E che 'l vero condito in molli versi, I piu schivi, allettando,
persuasit Sic aegroto puero porrigimus aspersos suavi liquore
à persuaso. Così all' egro fanciul porgiamo aspersi Di soavi licor
margines vasi Succos amaros deceptus interea ille bibit et a
gli orli del vaso Succhi amari, ingannato, intanto ei beve; E dall'
deceptione sua vitam accipit.
inganno suo vita riceve. — Ziedaar twee zeer geroemde en vermaarde octaven van den beroemden Torquato Tasso. Wanneer liefklinkende woorden voldoende zijn, heb ik er vrede mede; maar wanneer het noodig is dat deze zangerige klanken ook eenigen zin bevatten, vrees ik dat de aesthetica hier leelijk in de vlucht zal zitten. Wanneer de galm wat over is mag men immers de hand op het boek leggen en vragen, wat heeft de man hierbij gedacht, en wat zegt hij mij nu? Het begin schijnt te beloven iets als: *Descends du haut des cieux, illustre vérité* van Voltaire, of: 'k roep u niet aan, verbeelding van onzen Amsterdammer,

die toch wel schoone plaatsen heeft, die den toets kunnen doorstaan. (Het was immers een Amsterdammer Helmers? en hij behoort niet tot de Rotte-dichters?). Maar de rest keert het blaadje om, schijnt wel, want hij zegt aan de bewoners der hemelkoren: beziel mij en vergun mij te liegen: het is maar om het volk te behagen, en ik zal hun met die suikerzoete verzen, zonder dat zij het bemerken, de waarheid ingeven. Helaas, daar is niets van waar. Er is minder waarheid in zijn gedicht dan in eene der vertellingen van Scheherezade (of zoo iets, ik herinner mij dien naam maar half): geschiedenis, karakters, lokale kennis, alles, alles ontbreekt er aan. Een poppenspel van tooverijen in plaats van de geschiedenis, marionetten in plaats van menschen, in plaats van helden. Geene enkele gedachte die waar is: alles theatrale vertooning, niets wezenlijks, alles om effect te maken op eene onkundige, zinnelijke menigte, niets voor hem, die hetgeen hij in het menschelijke hart heeft zien omgaan eens in het goud gezet wilde zien in keurige, zuivere taal. Tasso heeft alleen dit laatste, anders niet: daarom veracht ik hem met hen die niets beters kennen. Van Ariosto en il Dante Alighieri heb ik slechts fragmenten gelezen. Ariosto heeft meer *fond* dan Tasso. Dante veel meer: maar dit alles is betrekkelijk, en ik wil zoo gaarne alle drie sluiten om ze nooit meer in te zien. Alfieri, de beroemde tragicus, is daarom beter, omdat de zaken niet Italiaansch zijn; alleen de taal, krachtig en gespierd: maar *οἴνου παρόντος ὄξος οὐκ ἔραμαι λαβεῖν.* Niet alleen de ouden, maar zelfs Racine en vooral Corneille zijn beter. Ik heb een knappen Comicus ontdekt, *Corpo di Bacco*! een fikschen kop, een kenner van het menschelijke hart en onze zwakheden en gebreken, een verstandig, eenvoudig man Goldoni, een Venetiaan, tijdgenoot en bewonderaar van Molière (die nog knapper is). Ik had nooit te voren van hem hooren spreken, maar hij is de eenigste Italiaansche schrijver, dien ik ooit overlezen zal: hij is der moeite waardig om Italiaansch te leeren. Ik heb weinig proza gelezen: Macchiavelli, Silvio Pellico, Maroncelli en nog eenige bagatellen. Als men Grieksch lezen kan is het bijna zonde om zich met dat volkje te encanailleeren. Ik geef u mijn woord, dat zoodra ik Italië zal hebben verlaten, ik nooit meer uit liefhebberij iets van hunne litteratuur lezen zal, behalve Goldoni.

Wat het karakter van het volk betreft, het is waarschijnlijk geheel misvormd door de slavernij, waarin zij verkeeren: die vernederende en jammerlijke toestand versmoort tegelijk vele van hunne goede eigenschappen, tegelijk met vele van hunne ondeugden. Vertrapt en getergd op allerlei wijze, is bij vele jongelieden het edele vuur der vrijheidszucht in den boezem ontgloeid. Maar al hunne pogingen zijn tot heden vruchteloos geweest, en eene ontzaggelijke materiëele macht bedreigt hen zonder ophouden. Oostenrijk is als een reusachtig, boomsterke kinkel, ezel-dom en vrij goedhartig, die poogt een doortrapt listig vosje te bedwingen: en in zijne domheid alle wantrouwen en vrees zoover drijft dat hij het beestje het bloed uitknijpt, en hoe meer het piept hoe meer hij zijne dom-wreede

maatregelen getrouw blijft. Akelig is het gesteld in de kleine staatjes, vooral onder den even bespottelijken als verachtelijken Groothertog van Modena. Maar het land van Zijne Zaligheid spant de kroon. Hersenlooze, zedelooze en inhalige priesters zuigen het uit en folteren het op allerhande wijzen: ook daar is nog veel energie en vrijheidszucht: maar Oostenrijk en vooral de *praesens terror* van vele duizenden Protestantsche Zwitsers bindt aller handen. Toscane is nog het liberaalste land van geheel Italië; maar de bevolking is zoo slaperig voor alles wat geene zinnelijke genoegens zijn, dat het hun vrij onverschillig is; overigens hebben zij evenveel nationaliteiten als de Clevenaars. Godsdienst is er in Italië niet, dat meen ik u reeds geschreven te hebben, grondige studie ook niet. Zedelijkheid natuurlijk ook bitter weinig. Alle zinnelijke genoegens daarentegen zijn hier in vollen bloei, en deels zeer geraffineerd. Vooral natuurlijk muziek en zang en de opera. De schoone kunsten teren, geloof ik, al braaf op de traditiën en den roem van vroegere eeuwen. Smaak en gevoel voor het schoone is hier toch nog altijd deels aangeboren, deels ontwikkeld door al hetgeen hen omringt, maar zij brengen weinig voort, dat men na de vroegere meesterstukken *aequo animo* zien kan. — Het heeft mij verwonderd de graveerkunst hier zoo achterlijk te vinden: walgelijke prullen vind ik hier geroemd en bekroond. Welk een onderscheid bij de Franschen en vooral bij de Engelschen, waarbij ook de Franschen maar schooljongens zijn. Ik heb waarlijk medelijden met de Italianen, die gedeeltelijk buiten hun schuld nu zoo diep gezonken zijn; zij gelooven wel is waar (en doen mij wel eens lachen) dat zij aan het hoofd staan van alle beschaafde volken, maar (zooals ik hun altijd gezegd heb) dat gelooven de Chineezen ook, en waarschijnlijk zijn de Laplanders mede niet geheel vrij van dat denkbeeld; zij zijn trouwens gedwongen mij toe te geven dat men van hunne onafzienbare voortreffelijkheid de kennis der oude philologie moet aftrekken, want dat ik er hun voor insta, dat men daar althans in Italië niets meer van weet, zelfs niet van het Latijn, hoe schandelijk dit ook is. Ik heb hier nooit een Italiaan op de Bibliotheek gezien: zij laten al die handschriften eerbiedig staan. De Jezuïeten hebben den naam groote Graeci te zijn. Zij weten er niets van, maar bluffen braaf, omdat niemand ze hier kan tegenspreken.

Maandag. — Ik laat al mijne Italianen met hunne goede en kwade kanten ter zijde om ten slotte braaf tegen u uit te varen: πῆ παρέβην, zult gij zeggen, τί δ' ἔρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; Hoe kunt gij nog zoo iets vragen? »Aan de letteren κατ' ἐξοχήν doe ik thans niet veel", het zijn uwe eigene woorden. Gaat op zijde Homerus, Thucydides, Xenophon, daar komt de aesthetica van Jean Paul, daar is Mijnheer Göthe, ik zie daar in 't verschiet een duchtig werk over anthropologie aankomen. »Misschien boor ik weder een nieuw attribuut van de paedagagiek in den grond". *Quo vobis mentes, rectae quae stare solebant Antehac*! of liever ὤ μοι, πῆ δή τοι φρένες οἴχονθ' ἧς τοπάρος περ Ἔκλε' ἐπ' ἀνθρώπους; Wat gaat gij beginnen? *o quid agis! fortiter occupa Portum*,

voordat de *τρικυμία ἀπεραντολογιας* u verbrijzele. Weet gij dan niet meer dat al die fraaiheden, welke u thans bekoren, veel beter en zekerder geleerd kunnen worden uit het bestudeeren van die groote genieën der oudheid, aan welke gij toch wel niet verwijten zult, dat zij in plaats van ons het dorre geraamte ervan te geven, het hebben bekleed met een schoon lichaam. Weet gij dan niet meer hoe menigmaal Prof. Peerlkamp ons liet gevoelen, dat Perizonius b. v. ruim zoo goed wist, als eenige latere *rabulae*, dat er philosophie uit de historie kon gehaald worden, maar dat hij geen tijd wilde vermorsen om het langwijlig aan zijne discipelen voor te kauwen, (ik zeg niet aan de nakomelingschap! want die zou de vrijheid wel genomen hebben om het niet te lezen), omdat in die keuvelarij of *ληρῳδία* (om een woord van Simplicius te gebruiken) *χαριεςάτη ἐςὶν ἐκείνη Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται* (er staat geloof ik voor het laatste woord iets anders, men zou ook kunnen zeggen *ἀμφιποτᾶται*, want het zijn geene *λόγοι ἐςῶτες*, zij fladderen rond). Ik heb zelf onlangs van een braaf en verstandig man een aesthetisch vertoog gelezen, dat midden onder verstandige positieve zaken verdwaald was. Het ging mij als een braven boer, die de *λόγος κερατίνας* hoorde: het maakte mij duizelig en overtuigde mij dat de man raaskalde, maar zeer deftig evenwel en met zeer deftige termen: b. v. *cormentalismo* en *profilismo*, zijn de twee groote *genera* om het ware en schoone voor te stellen *en face* en *en profil*; ik heb gezien dat bijna al de Italiaansche dichters behooren tot de eerste goede soort, ook eenige ouden; tot mijne groote blijdschap heeft Aristophanes ook een toegangsbiljet gekregen. Hij moest het eens weten, de schalk, dat hij *cormentalista* was en wel de allergrootste volgens Maroncelli; maar Ovidius is het ook, zoodat ik er niets meer van begrijp, en alleen vermoed, dat de groote aestheticus niet weet waarover hij praat. Dit is het zwak van de meesten van die heeren. Zie eens de recensie geschreven door Wyttenbach in de *Bibliotheca Critica* van den *Protrepticus Galeni* door **Kiessling**. Ik ben overtuigd dat gij het zult uitschateren van het lachen. Heyne was ook aestheticus, maar tevens een *Κρόνος ἔξωθε τοῦ ῥῶ κάππα τε*, en zoo de rest. Het gaat met de meesten van hen als met de *μνηςῆρες* van Penelope, die omdat zij haar niet konden verleiden, zich behielpen met hare *ἀμφίπολοι* en voor de rest zeer brutaal en onbeschoft waren in haar te beleedigen. Nog een vraag: geeft u die liefhebberij helderheid van begrippen en gedachten en inzichten, die gij zonder dat nooit zoudt gevonden hebben, ja of neen? Zoo ja, wees zoo goed er mij het puik van mede te deelen, want gij ziet wel dat ik op den weg ben om er nooit iets van te achterhalen. Zoo neen, vermors u niet aan dat ijdele gepraat en beschouw liever het ware en schoone *in concreto*. Dit gaat ruim zoo zeker en is ontegenzeggelijk een millioen malen aangenamer. — Hé! dat noem ik nu toch eene schrobbeering, en omdat gij er zelf om gevraagd hebt *σεαυτὸν αἰτιῶ*. Maar het is zoo voldoende. — Neen, uit kwaadaardigheid voeg ik er nog bij, dat gij zoodoende verdiendet een discipel van Prof. van Heusden te

zijn en de oratie van Prof. van Oordt [1]) te bewonderen. Doch er is geen kwaad bij: die schalksche Attici hebben uw oordeel en uwen smaak te veel gescherpt en geoefend. Die den Gorgias verstaat, *huic non timendum*.

Mijn goede Menzel, gij zult mij zeker mijne boosaardigheid niet ten kwade duiden, en wel begrijpen dat ik het zoo bijster kwaad niet meen. Zie er alleen in, dat ik nog niets veranderd ben, en denk dus dat de goede kanten ook zijn gebleven, dat wil zeggen, mijne hartelijke genegenheid voor mijne oude vrienden. Ik zou wel wat zachtmoediger willen zijn, in plaats van altijd zoo bits en scherp af te keuren en te veroordeelen. Gave de hemel, dat ik dat van de Proff. Bake en Geel kon overnemen, maar het gaat niet. Ik tracht alleen mijne overtuiging uit te drukken en ben dus maar wat ruw oprecht. — Ik heb u voor eenige dagen eenen brief gezonden, maar zal dezen toch morgen op de post doen. Ik zal er een brief bij insluiten, dien gij wel zult willen bezorgen. Mijne gelukwensching s. v. p. aan Wesseling, Blom, Post en Van den Berg, Proponent. Maak eens eene visite bij Ds. Van den Berg en vertel hem wat van mij, onder andere dat ik ook hem eenen brief toegezonden heb; maar mijne brieven blijven somtijds eene poos liggen te Turin. Maak daarna eene visite bij Hirschig en doe hetzelfde en laat hem mijne complimenten schrijven naar Berlijn [2]). Groet uwe geëerde ouders, Ds. Biben en Steenhauer bij gelegenheid voor mij. *Cura ut valeas. Addio.*

33.

Florence, 13 Maart 1842.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. E. V. Uw laatste van 20 Febr. was, zooals altijd, hartelijk welkom, en ik begin met op eenige punten te antwoorden. — Ik had beter gedaan, indien ik mijnen brief van 19 Jan. terstond op de post gedaan had, maar ik verwachtte dagelijks uit Modena eenen brief van Prof. Den Tex, en ik wilde hem insluiten in het antwoord, dat ik hierop terstond schrijven en over de post naar Amsterdam zenden wilde. Mijn bankier N. 2 te Milaan (dien ik dus niet kende) schijnt niet zeer actief te zijn, want eerst acht dagen later is mij die brief geworden. In de eerste verbijstering heb ik ook vergeten u te melden, dat ook mijn kredietbrief goed terecht was gekomen en dat in één woord alles in orde was. Niet dan zeer langzaam maak ik eenige vorderingen in het administratieve; maar alles gaat

1) Zie hierachter blz. 206.
2) Hirschig's broeder hield zich in dien tijd te Berlijn op.

goed, en daar ik voortaan altijd rechtstreeks al die ἀποπροηγμένα naar Amsterdam schrijven zal, hoop ik u zelden of nooit weder daarmede te verontrusten (*ne quid gravius dicam*). Hoe schoon mij ook die Grieksche gedachte in de ooren klinkt: εἷς ἐμοὶ ἄνθρωπος τρισμύριοι, οἱ δ' ἀνάριθμοι Οὐδείς, moet ik toch, om de waarheid hulde te doen, bekennen, dat ik gestreeld was door hetgeen gij mij schreeft van Schneidewin en hetgeen gij verder gedaan hebt om mij in Holland bekend te maken [1]. ὥς ποτέ τις ἐρέει, τὸ δ' ἐμὸν κλέος οὔποτ' ὀλεῖται! Ik ben over deze ijdelheid wel een weinig beschaamd, en zoude misschien te Leiden sterker wezen en over deze κενοδοξία liever met u glimlachen; maar thans ben ik er niet weinig mede in mijn schik: χαλεπὸν τὸν ἄνθρωπον (of liever τὸν ἐν ἡμῖν παῖδα) παντάπασιν ἐκδῦναι. — Weldra zal men te Amsterdam weten, wat ik voor Simplicius hier heb uitgevoerd, daarom ook nu geen woord hierover. — Hoe lang ik hier nog blijven zal hangt af van uw antwoord op hetgeen ik u straks melden zal, wanneer ik op het artikel kom van mijne πάρεργα. — Uw antwoord op een zeker gedeelte van mijnen brief heeft nog meer invloed dan het zomerweer, om mij zonder tegenzin aan eene editie van Simplicius te doen denken. ἔσσεται ἦμαρ, wanneer gij levendig gevoelen zult, hoe natuurlijk het was, dat iemand van zulk eene taak huiverde: evenals Ridder Sox van de zijne, hoewel »een man van jeugd en moed en krachten" [2]. — Ik zoude mij eenigszins troosten over mijne *déconfiture* tegen Duris, indien ik Lucianus kon helpen. Ik heb te vergeefs eenen codex *venerandae antiquitatis* (*sec.* XI) in consult genomen: die mij alleen geleerd heeft dat het acht eeuwen op zijn minst geleden is, dat de arme Lucianus zoo jammerlijk ληρεῖ, en zijn medicus ziet het aan ἀμηχανέων· τοῦτο δὲ ἀνδρὶ ἰητρῷ μεγάλη ξυμφορή, zegt Aretaeus. — Ook Menzel heeft mij een paar woorden geschreven over de oratie [3]: J. C. als een model voor Pro-

1) Geel had Schneidewin's recensie (zie blz. 181) vertaald en in de Kunst- en Letterbode doen opnemen.

2) Bilderdijk.

3) De redevoering, waarmede J. F. van Oordt den 8sten Febr. 1842 de waardigheid van Rector Magnificus aan zijnen opvolger overdroeg: *Oratio de perfecta Institutoris specie in Jesu Christo conspicua.*

f e s s o r e n; hij was er zeer kwaad over. — Gruppe [1]) heeft mij doen lachen: die manier is, dunkt mij, *ὥσπερ ὁ πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς, πρὸς οὐδὲν μὲν χρήσιμος, καταβάλλει δὲ τοὺς βαδίζοντας*, hetgeen Aristo Chius zeide van de haarkloverijen der dialectici. Menagius e m e n d e e r t *καταπάσσει*, daaraan herkent men den Parijzenaar *tout crotté*.

14 Maart. — Geheel vermoeid *καὶ ἰλιγγιῶν* kom ik van de Laurentiana terug, die thans door een bijzonder toeval t w e e u r e n langer voor mij open staat. Er is hier een Franschman aangekomen, een man van groot gewicht, *ὡς ἔοικε*, want om hem te believen is de tijd om te werken met twee uren verlengd, en zooals ik hem aan den armen del Furia heb hooren uitleggen, is het maar met groote moeite, tot groot verdriet van Villemain en door bijzondere gunst van Guizot, dat hij niet te Parijs is. De beroemde Furia *longas historias, captivus ut, audiebat* of liever *ut iniquae mentis a s e l l u s*, en het deed mij medelijden krijgen met Frankrijk *οἵου ἀνδρὸς ἐστέρηται*. Intusschen is het weder veel gewonnen voor de *Commentarii de Anima*, waarvan geene e n k e l e regel het drooge en vervelende goedmaakt. Hedenmiddag heb ik dezen verdoovenden arbeid voltooid; het allervervelendste blijft nog over: de *Κατηγορίαι*, die mij morgen wachten. — Indien ik hier tijd had zoude er zekerlijk wel iets belangrijks en dus aangenaams tevens te vinden zijn: ik heb de Grammatici reeds ingezien, maar zonder vrucht; de Lexica, die ik hier gevonden heb, zijn of uittreksels van Suidas of nog onbeduidender. Oude codices van Lucianus, Sophocles, Plutarchus verstrooien mij eene korte poos van de droomerijen van Simplicius, maar een klein half uurtje daags z o n d e r b o e k e n geeft zoo bitter weinig resultaat. Voor Plutarchus heb ik met groote moeite eene editie van Stephanus gevonden, anders niets; maar het was voldoende om te zien, dat mijn codex was *πολιὰς ἔχων, νοῦν δὲ μή*. Voor Sophocles (den codex waarvan gij spreekt) is geene editie van eenige waarde te vinden, voor Lucianus enz. evenmin. Het is om wanhopend te worden en tevens verbitterd op zulk een *ἀμου-*

---

1) Waarschijnlijk wordt bedoeld: Dr. G. F. Gruppe, *Ueber die* T h e o g o n i e d e s H e s i o d, *ihr Verderbnisz und ihre ursprüngliche Gestalt.* Berlin 1841.

σότατον πτολίεθρον, waar niemand de Grieksche declinaties *probabiliter* kent. Men kan zich geen denkbeeld maken, hoe ontmoedigend het is geene levende ziel aan te treffen, die iets van de philologie verstaat, en altijd geheel alleen te zijn. Al de rest kan ik mij gemakkelijk getroosten, en dat ik hier met niemand spreken kan, die mij verstaat, verdriet mij wel, maar doet mij toch ook dikwijls lachen; maar nooit met iemand een enkel woord over philologie te kunnen spreken, maakt mij dagelijks treurig. *Sed dabit Deus his quoque finem.*

Het belangrijkste dat ik behalve Simplicius hier te doen vind of doen kan, is dus nog altijd Diogenes Laërtius: waarover ik u thans opzettelijk schrijven wilde. Mijn codex heeft zijne goede en kwade zijden; de laatste zijn twee in getal: de *librarius* kende geen Grieksch en begaat dus eene menigte fouten tegen de orthographie: *ε-αι. υ-οι. οι-η. ῃ-ει. η-ι. ει-ι* etc. etc. maken bij hem geen onderscheid 1). Dit gebeurt trouwens in de meeste codices, en het ergert mij altijd als ik zulke varianten met veel vertooning vind opgegeven. Ik spaar u de overbodige voorbeelden *hujus generis.* Hij was verder niet knap in het lezen van *compendia*, maar ook varianten van deze soort zijn bespottelijk: het is immers onverdragelijk dat men een oogenblik acht geeft op eenen ezel, die b. v. *ἀπορία* geschreven vindende ἀπρ^{αι}, ervan maakt *ἀπούα*! en die de consonanten verdubbelt of weglaat, en iets laat vliegen in plaats van koken, en omgekeerd. NB. Ik schrijf echter al deze fraaiheden getrouwelijk op, omdat niet iedereen er zoo over denkt, en omdat ik zelf aan zeer weinigen zou toevertrouwen eene keuze te doen uit de varianten. — Mijn tweede grief is het weglaten van vele aanhalingen; ellendige gewoonte van een dom en slordig tijdperk, waarin men dacht zooals die voorlezer, zaliger gedachtenis: die namen stichten toch niet. Behalve dit is het een voortreffelijk handschrift, verreweg beter dan al de andere te zamen. Het is (zooals ik u geschreven heb) een Palimpsest, en ik heb een goeden morgen den Hr. Furia voorgeslagen om te onderzoeken wat eronder schuilde. De goede man schijnt beter te weten dat men nieuwe inkt op een handschrift kan brengen,

1) Vgl. *Annotationes ad Orat. de arte interpr.* p. 125.

dan dat men oude er af kan maken. Hij zeide mij dat hij menigmaal dien codex had in handen gehad voor Dindorf en Kayser, en ook gezien had, dat er iets onder schuilde, maar meende, dat het weinig beduidde, omdat hij menigmaal Χριστός enz. ontdekt had. Hij wees mij eene plaats, om dit te staven, waar men vond χϵ, maar ik liet hem zien, dat de bleeke schimmen van ὅυσ en ρές erom heen waarden, en dat ik Sophocles gemerkt had en plaatsen van anderen, die alles behalve naar Liturgieën en Kerkvaders geleken. Ik stelde hem voor, den Hr. Peyron te verzoeken om het recept van een *reagens*, waarbij het oude schrift zichtbaar bleef enz. De slaperige en teutende man bleef even huiverig: men zou, ja, een enkelen regel kunnen probeeren, en misschien.... men zou zien. Hij verdiende dat men hem met den codex om de ooren sloeg. Maar ter zake. Zoodra ik overtuigd was, dat er iets goeds voor Diogenes te doen was, indien men dit handschrift eens terdege collationneerde, was ik op een middel bedacht om dat zelf te doen, zonder Simplicius en de derde klasse te benadeelen. Mijne audiëntie [1]) bij den Groothertog (die op het laatst van deze week eerst gelukken zal) gaf niet de minste hoop. Ik heb toen iets anders uitgedacht. Ik heb geschreven aan Dübner, dat ik een goeden codex van Diogenes gevonden had, waarmede ik den tekst vrij wat kon verbeteren, en verzocht hem, mij te doen weten welke voorslagen hij mij uit naam van Didot doen konde. Ik wilde namelijk »zonder bezwaar van 's rijks schatkist" volgens de formule, eene maand besteden om den codex geheel af te collationneeren, en daartoe door Didot of (indien dat niet gelukte) door een Hollandsch uitgever worden in staat gesteld. Dübner heeft mij geantwoord — maar οὐδὲν οἷον αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν σοι πέμψαι, met vriendelijk verzoek om »consideratie en advies", waarvan mijn antwoord aan Didot of liever aan Dübner (*bon enfant du reste*) volkomen afhangt. Ik moet u alleen zeggen, dat *res integra est*: ik kan zonder uitvluchten of complimenten neen zeggen. —

1) Zie blz. 172. — Van den uitslag der audiëntie gewaagt Cobet later niet: het vermoeden ligt voor de hand dat hij van het plan, hetwelk hij zelf wel niet bedacht zal hebben, liefst maar geen gevolg heeft gegeven.

Ik kan intusschen de verzoeking niet wederstaan om u nog over een paar plaatsen van Diogenes te schrijven, waarvan de eerste niet begrepen is door Casaubonus, de tweede niet door Hemsterhuis: ik heb dus met fatsoenlijke menschen te doen, in plaats van Mer. Casaubonus en Meibomius. Lib. VII. 130. De Stoïci beweren *τὸν ἔρωτα μὴ εἶναι συνουσίας, ἀλλὰ φιλίας.* (een verstandige Griek zeide veel beter *μήτε διὰ ταύτην μήτε ἄνευ ταύτης*). *τὸν γοῦν Θρασωνίδην καίπερ ἐν ἐξουσίᾳ ἔχοντα τὴν ἐρωμένην διὰ τὸ μισεῖσθαι ἀπέχεσθαι αὐτῆς.* Casaubonus, die het niet begreep, teekent alleen aan: *mihi hic locus non videtur integer.* Menagius is hier, zooals meermalen, met al zijne belezenheid dom en maakt belachelijke conjecturen. Alles is klaar als de dag, wanneer men weet dat het de Thrasonides is van Menander in den *Μισούμενος*, hetgeen waarschijnlijk reeds lang door Meineke is opgemerkt [1]). In de andere plaats is het maar om een woord te doen. VI. 27. (Diogeni) *σπουδαιολογουμένῳ ποτὲ ὡς οὐδεὶς προσῄει ἐπέβαλε τερετίζειν· ἀθροισθέντων δὲ ὠνείδισεν ὡς ἐπὶ μὲν τοὺς φληνάφους ἀφικνουμένων σπουδαίως, ἐπὶ δὲ τὰ σπουδαῖα βραδυνόντων ὀλιγώρως.* Welk eene sierlijke *antithesis*! de stijl van Diogenes is even schoon als zijn oordeel scherp. Maar daar is het mij nu niet om te doen. Hemsterhuis heeft eene noot geschreven, schitterende van geleerdheid, op Thomas Magister (*κατ' ἀντίφρασιν*), pag. 908 in de *addenda*, over het woord *τερετίσματα*, den naam dien Aristoteles scherp maar geestig gaf aan de Ideeën van Plato (hij vergeet eene plaats van Diogenes VI. 104 [2]), die even belangrijk als aardig is). Indien ik mij niet bedrieg heeft Hemsterhuis de ware beteekenis niet gevat. Hij begint met *τερετίσματα* en *τερετισμός* en eindigt met *τερετίζειν* bij Diogenes, dat volgens hem zeggen wil: *nugas tinnire, quas nemo intelligat.* Mij dunkt, dat het nog beter

---

1) *Fragm. Com. Graec.* IV p. 170:

Παρ' ἐμοὶ γάρ ἐστιν ἔνδον, ἔξεστιν δέ μοι
Καὶ βούλομαι τοῦτ', οὐ ποιῶ δέ.

Sunt Thrasonidae verba, qui καίπερ ἐξουσίαν ἔχων τῆς ἐρωμένης, διὰ τὸ μισεῖσθαι ἀπέχει αὐτῆς, ut est apud Diog. Laërt. VII. 130.

2) Πρὸς τὸν ἐπιδεικνύμενον αὐτῷ μουσικὸν ἔφη·

Γνώμαις γὰρ ἀνδρῶν εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις,
εὖ δ' οἶκος, οὐ ψαλμοῖσι καὶ τερετίσμασιν.

zou zijn met *τερετίζειν* te beginnen, dat uit de plaats van Diogenes zoo duidelijk te verstaan is. De verklaring van Hemsterhuis is niet aannemelijk, want het geeft geen zin. De voorbijgangers, die hem lieten staan, konden dit onderscheid niet bemerken: zelfs onoplettende toehoorders zouden niet hebben opgemerkt, dat hij van thema veranderd was, en dan zelfs zouden zij niet van alle kanten komen aanloopen om hem onzin en zotteklap te hooren praten. Diogenes, *nisi fallor*, begon een deuntje te fluiten: want dat is *τερετίζειν*, evenals het tjilpen der vogelen. En daarom is het een uitmuntend woord voor het stemmen van een citer, en daarna eene heerlijke uitdrukking voor liefklinkende woordjes zonder zin, zooals de Ideeën van Plato volgens Aristoteles, die volkomen gelijk heeft, en van hoevele anderen zou men hetzelfde kunnen zeggen! Ik geloof dat Hemsterhuis in de war geraakt is door *ἐπὶ τοὺς φληνάφους*, maar vooral omdat hij is begonnen met over *τερετίσματα* na te denken. Hemsterhuis heeft in zijnen stijl en toon eene statigheid, die vermoeit en wel eens verblindt, en menigmaal is men bij het overlezen alles behalve voldaan over zijne gedachten en vermoedens. Het heeft mij menigmaal bedroefd dat hij zich niet bij de goede Grieksche schrijvers bepaald heeft: *nunc fluit lutulentus*, en Clemens Alexandrinus is hem veel meer eigen dan Aristophanes b. v. [1]). Er is een tijd geweest, dat de Grieken het Grieksch schreven zooals de philologen thans Latijn: *sunt boni*, *sunt quidam mediocres*, *sunt mali plures*, en hoe velen zijn er, die reeds vroeg de echte Grieksche syntaxis, vorming en beteekenis der woorden verloren hebben! Hemsterhuis, zoover ik weet, spreekt hier nooit van. Hij zou zelfs uit Simplicius de keurigste schoonheden weten te halen: *φιλοσυνουσιάζειν* is bij Diogenes Laërtius een liefhebber zijn van vroolijke partijen. Een zekere Antiphon (bij Galenus) [2]) heeft een boek geschreven, over de goede manier om *composita* te maken. Polybius b. v. had dit wel mogen lezen. De Lexiphanes van

1) Vgl. Tib. Hemsterhusii *emendatio inedita*, in de *Mnemosyne* van 1875, blz. 225 vlg.

2) *Praefatio ad Glossas Hippocratis:* Ἀντιφῶν ... *ὅπως αὐτὰ* [*ὀνόματα καινὰ*] *ποιητέον ἐκδιδάσκει.*

Lucianus is de eenige niet die zoo gek schreef. Maar waar dwaal ik weder heen?

Verschoon mij, *vir clarissime*, indien ik zoo menigmaal ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ op het papier zet. Ik hoop en vertrouw dat gij het van de beste zijde zult beschouwen, dat is als een blijk dat ik u altijd alles schrijf wat ik denk en gevoel, en dat gij mij dus hoofdzakelijk een weinigje meer *delectus* zult toewenschen. Ik heb mij heden vermaakt met de *Praedicamenta*: waren het nog maar τερετίσματα, men zoude zich door het liefklinkende geluid laten κατακηλεῖν; het zoude nu de beurt van Plato zijn om een woord te kiezen dat even scherp en levendig karakteriseerde λεπτολογήματα, die alles behalve het oor streelen. Τέτλαθι δὴ κραδίη. — Nieuws niets: alleen dat *la Settimana Santa* voor de deur is. Ik word hier onverdraagzaam, vooral omdat ik zie dat er bijna niemand is, die aan dat poppenspel iets hecht, terwijl iedereen uit ῥᾳθυμία of om nog schandelijker redenen het zich laat welgevallen. Mijne kamer is eergisteren met wijwater besproeid en *benedetta*. Ik heb order gegeven dat er geen droppel water hoegenaamd over mijne boeken en papieren mocht geplengd worden: voor de rest mocht men zegenen al wat men wilde. Wat zou Simplicius wel zeggen, als hij dat zag! De priesters zijn hier veracht en gehaat, maar zij doen als de medici, zij nemen hunne *revanche* ὅταν τι ἀρρώστημα γίνηται. Voorleden Zondag heb ik een Karthuizer klooster bezocht. Deze gedrochtelijke dwaasheden sterven uit: er waren er nog maar negen die ziel en lichaam alle gezond voedsel ontzegden, en zij vervelen zich jammerlijk en zien er uit als de soldaten van Hannibal in Italië komende (volgens de dagorder van den Romeinschen Consul bij Livius). De arme zielen zijn uiterst voorkomend en vriendelijk. Na het klooster, de kerk enz. enz. goed bezien te hebben geleidde mij een goede monnik ook door het bosch, zooals zij dat noemen. Rondom het klooster, heerlijk gelegen op eenen berg, stonden prachtige cypressen: de rest was naakt en eentonig. Wat is het jammer, zeide ik hem, dat er maar zoo bitter weinig zijn. — *Oh*! zeide hij ἀχρεῖον ἰδών, *come si fa!* — Hoe dat? de streek is heerlijk en vruchtbaar: men heeft ze maar voor het planten. Hij keek mij zoo verbaasd aan, dat

het niet om te zeggen is. NB. hij was in de war, en meende dat het mij leed deed dat er zoo bitter weinig Karthuizers waren. Dat planten had hem geheel verbijsterd. — Ik heb hier nooit iemand gevonden, die geloofde. Het opkomend geslacht gelooft juist zooveel als het weet en verstaat. *Sapienti sat.*

Vir clarissime, ik wacht met verlangen naar eenige berichten van u, die gij mij in uwen laatsten brief spoedig hebt toegezegd. Ik zal u dezen brief over de post zenden, om spoediger uw antwoord te vernemen ten einde aan Dübner te schrijven. Ik zal hier eenige regels insluiten voor Prof. Den Tex, omdat 15 April mijn kredietbrief uitgeput zal zijn. *τὸ εἰωθός* mijne allerhartelijkste groete aan de Proff. Bake en Peerlkamp *καὶ εἴ τις ἄλλος ἐμοῦ κήδεται*. *Vale*, *meque ama.*

k.

[Uit den brief van Dübner].

.... Votre bonne volonté d'honorer sa collection d'un travail de vous lui a fait le plus sensible plaisir, et après m'avoir indiqué la somme qu'il pouvait y mettre, il m'a donné plein pouvoir de traiter avec vous franchement et comme je le jugerais dans votre intérêt et dans celui de la science. Il faut donc poser en principe que le mérite d'une recension telle que vous la donnerez n'est pas appréciable si les variantes ne se trouvent pas au dessous du texte: un tel arrangement est de rigueur, si vous ne voulez pas perdre, auprès de la grande masse des lecteurs, une partie considérable de votre mérite. Cependant une telle édition, qui est hautement dans vos intérêts, sort du cadre fixé pour la collection; de plus, M. Didot, qui n'en a pas encore fait, ne saurait pas vous faire de proposition à ce sujet, ne sachant pas quel prix vous offrir. Or, si vous désirez publier cette édition critique chez lui, il attend votre fixation. Bref, vous réfléchirez, mon excellent ami, sur une édition avec armature complète, que M. Didot acceptera aussi, si vous vous unissez sur les conditions. Ses besoins actuels n'exigent que le texte avec une préface qui en fixe le caractère, et la revision de la traduction latine: dans cela le texte reste votre propriété pour la grande édition; M. Didot ne revendique que celle de la préface et de la traduction latine pour le prix de 1500 fr. Malheureusement un tel prix est minime.

34.

Florence, 23 Maart 1842.

Vir Clarissime!

La Settimana Santa is juist het tegendeel voor mij geweest van hetgeen ik gevreesd had: in plaats van gedwongen rust staat de Laurentiana alle dagen zes geheele uren voor mij open, en ik verzeker u dat ik tegen drie uren even voldaan als vermoeid ben. Mijn Franschman en ik zijn er alleen *à huis-clos*, zonder op te zien: *l'on entendrait une mouche voler.* Hij weet er weinig van, vrees ik, maar is een goed werkman: ik heb van hem geleerd om zes uur achtereen onbeweeglijk te collationneeren. *Je n'en puis plus*, roept hij, als de klok drie geslagen heeft. — *Ni moi non plus*, *mais la journée a été bonne.* — Wij wandelen dan een anderhalf uurtje door de stad, keuvelende over de philologie: *il n'est pas fort*, maar hij is toch op den goeden weg. Hij doet mij dikwijls lachen, wanneer hij sprekende over iets waarvan hij eigenlijk bitter weinig grondig weet, eerst een stroom van woorden uitblaast, maar langzamerhand zich terugtrekt en eindelijk bekent dat hij er niets van weet. Hedenmiddag de kerken rondgaande, keuvelden wij onder anderen over Hermann. Hij had zijne *Ars Metrica* (zeide hij) druk bestudeerd, was altijd een groot liefhebber van metriek geweest enz. enz. Eindelijk zeide hij, *qu'il n'y voyait pourtant pas tres clair*, *et vous?* — *Moi bien.* Hij zag verwonderd op: hij is niet gewoon mij op dien toon te hooren spreken. *εἰρωνεύομαι ἐπιτοπολὺ πρός γε τοὺς τοιούτους.* — Verstaat gij dan het metrum van Pindarus, en de koren der tragici, en weet gij wel dat Boissonade zelf bekent er het rechte begrip niet van te hebben? — M. Boissonade *ne comprend rien à ces choses là*, antwoordde ik hem op het laatste: *Vous devez le savoir.* Hij scheen het zich juist te herinneren. Pindarus en de koren zijn voor de *ἰδιῶται τῆς μετρικῆς* hetzelfde als voor al de jonge domme neologen, die men overal bij honderden aantreft, de Drieëenheid en andere punten der dogmatiek. Zij gelooven dat iedereen van al de rest even weinig begrijpen kan, als zij daarvan in hunne dwaasheid begrijpen kunnen. Ik antwoordde

hoofdzakelijk aan mijnen Parijschen Bentley, dat men beginnen moest met de quantiteit van alle Grieksche woorden te kennen, en dat men dan langzamerhand licht en volkomen zekerheid verkreeg voor bijna alle poëzie en op den weg kwam om hetgeen nog niemand weet te ontdekken. Hij moest bekennen dat hij nooit zoo gedaan had, en eindigde met mij te beloven nooit in zijn leven emendatieën op poëten te zullen maken. Het is te hopen dat hij zijn woord houden zal. Nog meer ware het te wenschen geweest dat de vorige critici er wat meer van geweten hadden, voordat zij de Attische poëten *ἐπέτριβον*. Het is walgelijk om te zien hetgeen Reiske knoeit in Sophocles. — Welke heerlijke uren heeft mij *ἡ Ἀττικὴ μέλιττα* in de laatste dagen doen doorbrengen! Ik heb eindelijk eene bruikbare editie gevonden: een Engelschen nadruk van Brunck, met noten van Schaefer en een deel noten van Erfurdt (London 1824. 4 voll.). Dagelijks, na de *Categoriae*, vergelijk ik dien tekst met een van de oudste codices ongetwijfeld die er van Sophocles bestaan, *sec.* X. Hoe gaarne zoude ik wenschen er eene collatie van te kunnen maken zooals het behoort, *i. e.* den codex grondig te kunnen bestudeeren. Dat zoude mij te veel tijd kosten. En toch heb ik eene stille hoop, dat ik zeer weinig over het hoofd zie, en ben ik overtuigd dat ik alles wat ik er uit aanteeken goed gezien heb. Vraagt gij mij of ik veel gevonden heb om Sophocles te emendeeren? Niet veel; *aliquid tamen.* En niets is nuttiger voor de critiek van Sophocles dan die codex, die mij veel meer doet zien wat Sophocles niet geschreven heeft. Men vindt in die oude perkamenten de *διορθώσεις* en *παραδιορθώσεις* van een groot getal generatieën. Op duizend plaatsen vindt men het perkament afgeschrapt, en eene correctie in plaats van de oorspronkelijke lezing. Vele daarvan zijn *a prima manu*, meerdere *a secunda*, *a tertia* enz. Dit alles zou men moeten opteekenen, of liefst nateekenen. Een voorbeeld: *Electra* 1199. *sqq.* Br. *ὦ δύσποτμ' ὡς ὁρῶν σ' ἐποικτείρω πάλαι - μόνος βροτῶν νυν ἴσθ' ἐποικτείρας ποτέ - μόνος γὰρ ἥκω τοῖσι σοῖς ἀλγῶν κακοῖς - οὐ δή ποθ' ἡμῖν ξυγγενὴς ἥκεις ποθέν*; dit is onzin. Cod. Flor. *τοῖς|σοῖς*. Als men er niet op verdacht is zou men lezen *τοῖσ7 σοῖς*, maar scherp toekijkende ontdekt men op de ι de teekens ˀ, hoewel uitgeschrapt, en men bemerkt dat de ˜

op σοῖς van later datum is en met andere, bleekere inkt geschreven. Er heeft gestaan: τοῖς ἴσοις, en dat heeft Sophocles geschreven [1]). Zoo heeft het gezegde van Orestes zin, evenals de gevolgtrekking van Electra. Tegen zijne gewoonte heeft Erfurdt de ware lezing gevonden. *Sed contra exoritur Schaeferus*, die met veel deftigheid en onphilosofische opmerkingen dezen onzin doorslikt. Eene kleine grammaticale opmerking omtrent de beteekenis van ὁ ἴσος bij de tragici ware beter geweest. Wij zijn geboren ἐκ τῶν ἴσων zegt, bij Sophocles *Oedipus Tyrannus* 1498, de eene dochter van Oedipus tot hare zuster. Men kan nimmer eenen codex goed nazien, wanneer men niet weet welke plaatsen corrupt zijn en welke niet. Bijv. τὰς ἡδονὰς Πρὸς σοῦ λαβοῦσα κοὐκ ἐμὰς ἐκτησάμην. Κοὐδ' ἄν σε λυπήσασα βουλοίμην βραχὺ Αὐτὴ μέγ' εὑρεῖν κέρδος. Al vond men een codex van de Ie of IIe eeuw, of νὴ Δία een autograaf van Sophocles, het ware moeite verspild om het te raadplegen op die woorden. Maar in het volgende vers (*El.* 1306) moet men dubbel opletten of er wel degelijk staat ὑπηρετοίμην, want ὑπηρετεῖν alleen is bij mij Grieksch (zoo hebben de codices ergens παραςαίμην, dat er minder goed afgekomen is). Die manier van collationneeren is intusschen allervermoeiendst, en voordat gij overtuigd kunt zijn dat ik b. v. *Philoct.* 1032 goed heb nagezien, moet ik u zeggen, dat er in den codex staat: εὔξεσθ' ἐμοῦ, dan eerst weet gij zeker, dat de codex Flor. zoo corrupt is als de andere.

24 Maart. — Het is in dezen codex dat de beste *scholia* op Sophocles gevonden worden, maar er blijft niets voor mij daaraan te doen overig na Elmsley (of een ander Engelschman) die ze uit dezen zelfden codex heeft uitgegeven, *nisi fallor*; deze editie is een van mijne boeken — te Leiden. Ik zoude echter willen weten of de Engelsche criticus de *scholia antiqua* wel zorgvuldig van al de rest heeft afgezonderd: men vindt in den codex *glossemata* van ruim een half dozijn anderen, minder oud en minder goed. Daartoe behooren b. v. bijna al de varianten, waarvan er op zijn hoogst een paar in de oude *scholia* gevonden worden; al de rest van γρ. is later, en dikwijls

1) Vgl. *Mnemos.* III p. 167 (*Var. Lectt.* p. 95).

zijn het domme schrijffouten uit latere codices overgenomen. B. v. *Philoct.* 422. *οὗτος γὰρ τάγε* Κείνων *κάκ' ἐξήρυκε βουλεύων σοφά* (*sic Flor. pro σοφῶς*). Naast dit vers teekent een *σχολαςικός* aan: *γρ καξεκήρυξε. Bien lui fasse!* Maar het hindert mij in Brunck's uitgave deze droomerij van een barbaarsch tijdperk onder de oude Grieksche *scholia* te zien opgenomen. Van een ander soort zijn varianten als deze: *Phil.* 443. *εἵλετ' εἰσάπαξ εἰπεῖν ὅπου* Μ*ηδεὶς ἐῴη*. In mijn codex staat *μηδεὶς ἐών* (*ἐώη*) en ernaast *γρ* *ἐώ*H. Namelijk de overschrijver, alles behalve een Aristarchus, had gelezen *ἐών* (er is volstrekt geen onderscheid tusschen de H en de N in sommige codices, vooral op het einde van een woord). Een later lezer teekent aan *γρ* (*γραπτέον*) *ἐώ*H, maar dit is geen variant door Grieksche grammatici opgeteekend, zooals men uit Brunck gissen zoude. — Ik ben een ander mensch sedert dat ik Sophocles eens aandachtig bekeken heb. Het is mij alsof ik uit eenen doodslaap wakker ben geworden: dat is mijn werk, daarvoor zoude ik willen leven. *Φαίνεταί μοι τῆνος ἴσος θεοῖσιν*, die te Leiden de Attici grondig bestudeeren kan midden onder deskundigen, dooden en levenden. Sophocles verdiende dat men er 25 jaar aan besteedde om hem te verstaan en verstaanbaar te maken, *nil actum reputans dum quid superesset(sit) agendum.* En hoe bitter weinig goeds is er nog aan gedaan! De meeste notenmakers, die ik hier vind, verdienden de *Chiliades* van Tzetzes op te helderen. Brunck is de eenige, die verstand, geest en smaak genoeg had om tot Sophocles te naderen. Hij is alles behalve een geleerde: maar in een zeker opzicht moet men beamen hetgeen Timon Phliasius zegt: *πουλυμαθημοσύνη τῆς οὐ κενεώτερον οὐδέν.* Brunck kent niets dan de Attische scenici als hij met Sophocles bezig is, en in spijt van zijne gebrekkige grammaticale kennis, zijne volkomene onkunde van alle metra op drie à vier na, is er immers niemand die zooveel goeds aan de scenici gedaan heeft, als de geestige, smaakvolle, altijd vroolijke Brunck. Op zijne drie metra is hij vrij sterk, hoewel een kind bij Porson vergeleken. *Et il ne démord pas de ses anapestes par exemple dans les vers ïambiques. A propos*, in den *Philoctetes* vs. 1289. *πῶς εἶπας; οὐκ ἄρα δεύτερον δολούμεθα;* staat in den Flor. *ἆρα*. Het lijdt geen twijfel dat *οὐκ* niet van

Sophocles is. Zonder dat woord is het eerst goed Grieksch ook voor het metrum. In de *chori* heeft Brunck veel geknoeid en de heerlijkste metra jammerlijk vernield, die uit mijn ouden codex weder voor den dag komen. In de *Antigone* 781 leest Hemsterhuis Ἔρως ἀνίκατ' ἀμάχαν' voor ἀνίκατε μάχαν. Valckenaer *ad Hippol.* 525 houdt dit voor waar. Brunck zegt dat hij het bij Sophocles niet zou kunnen verantwoorden, als hij het niet in den tekst zette. Maar de *antistrophica*: Σὺ γὰρ δικαίων ἀδίκους maakt het uit dat het niet waar is. De andere *interpretes* zijn niet op de hoogte van hun gezelschap. Reiske verdiende de deur te worden uitgezet, omdat hij niets dan barbarismen, soloecismen, onzin of stuitende lafheden voor den dag brengt, om niet te spreken van zijne schandelijke bokken tegen alle metrum. Gij zult hoogstwaarschijnlijk denken, *vir clarissime*: ἀνὴρ παφλάζει. παῦε παῦ' Ὑπερζέονθ' ὑφελκτέον τι τῶν ξύλων. ἀπαρυστέον τι τῶν ἀπειλῶν ταυτηΐ, maar het is de eenvoudige waarheid, ὑπὲρ ἐπιξήνου θελήσω τὴν ἔχων κεφαλὴν λέγειν (ik volg de lezing van Vauvillerius [1])! Zoo verstonden die lieden Attisch! Brunck *ad Electr.* 1394 haalt aan uit Molière: *d'amour mourir me font, belle marquise, vos beaux yeux* (Le Bourgeois Gentilhomme). Vele *soi-disant* critici kennen Grieksch zooals sommige Engelschen Fransch en Italiaansch spreken, en zooals Reiske Sophocles doet praten: want ik wil u bewijzen dat ik geen woord te veel zeg. Ik zal maar alleen een klein gedeelte van de noten op de *Electra* doorbladeren. Hij bederft het metrum: vss. 123, 149, 178, 198, 221, 281 enz., om niet te spreken van hiaten als vs. 117. Onzin is al wat hij schrijft op vss. 19, 189, 193, 231, 278; met een soloecisme erbij 8; een soloecisme met een barbarisme (γέρους) 71. Soloecismen in menigte: 40, 205, 223, vooral 219: οὐ παρίστω *in animum ne inducas tuum*. Barbarismen: vs. 92 τὰ θρήνη. 230 τετλήσεται. 441 ἐπέστελε. 236 ὑψίστερον. 373 ἐκνείσθην *pro* ἐξενείσθην *foras prodiissem*. Fraaiheden van die *force* als vs. 167: etende eene bete broods doorweekt met tranen van eeuwigdurenden jammer (het lijkt wel Arabisch, in plaats van δάκρυσι μυδαλέον πανανηνύτων σῖτον ἔδουσα κακῶν!)

1) Jean François Vauvilliers (1737—1801).

Nog mooier is het in vs. 445, waar hij van *ἐμασχαλίσθη* maakt *ἐμιϛυλήθη*! denkende misschien aan: *ὦ πλεῖϛα Θησείοις μεμιϛυλημένοι*, maar hij vertaalt: *infartum contruncatus fuit! cothurno dignissimum! — Quis risum teneat, quum huiusmodi homunciones Sophoclem Graece loqui docent*, zegt de schalksche Brunck *ad El.* 1394. *ἁ ὗς τὰν* 'Αθήναν. De andere *interpretes* maken het niet zoo bont, alleen van tijd tot tijd, vooral Wakefield, *minime resipiens patriam.* Schaefer is altijd verdiept *dans les petits détails* en verbetert ook eenige accenten. Hij heeft geen gevaar om zwaar neder te vallen. Musgrave des te meer, die met brutale emendaties voor den dag komt, welke alle geimproviseerd schijnen en de tweede lezing niet kunnen doorstaan. Erfurdt is een doodgoed man, die het wel meent en druk arbeidt: maar »de wil moet wel voor 't onvermogen zwichten" [1]. Hermann (*εἰρήσεται γὰρ πρὸς σέ*) heeft mij altijd eene antipathie ingeboezemd: zijn toon is onverdragelijk pedant en niets verontschuldigt deze vervelende laatdunkendheid [2]. Was hij in 's hemels naam maar vernuftig, geestig. *Rien moins que cela.* Zijne spitsvondige dialectische orakelen beginnen met iemand ongeloovig te maken, en het nadenken bewijst dat het niet waar is wat hij zegt. *κεὐθὺς τάλαιν' ὡς εἶδον, ἐμπαίει τί μοι Ψυχῇ ξυνηθὲς ὄμμα, Φιλτάτου βροτῶν* Πάντων *'Ορέϛου*, zegt Chrysothemis tot Electra vs. 902. Reiske leest *οἶημα*! Hermann *ὄνομα. Multo latius patet*, zegt hij, *ὄνομα quam ὄμμα τινὸς* (zeker eene drukfout). *Oculus enim ubi est, ibi est is, cujus is oculus est* (daar is niet veel tegen te zeggen, het herinnert mij tevens: *propter nimium est, dominus meus mortuus est*), *ut quae proprie de persona dicantur, facile ad oculum transferri queant!* (hier is wel veel tegen in te brengen, maar het is niet noodig). *Nomen autem absque re cujus id nomen est cogitatur* enz. enz. *εὖ νὴ τὸν* 'Ερμῆν, *ὅτι λέγεις δ' σὺ μανθάνω*, en alleen Erfurdt kan zich met dat slag van verklaringen laten bepraten. In de *Trachiniae* vs. 835 zegt Sophocles van het gif van Nessus: (*ἰὸς*) *ὃν τέκετο θάνατος, ἔτεκε δ' αἰόλος δράκων.* Ik versta er geen woord van. Hermann leest:

---

1) Aanhaling uit „Ridder Sox".

2) Vgl. *Annotationes ad Orat. de arte interpret.* p. 49: *Paene succenseas viro acutissimo, qui tam levia ipse projiciens subinde* Valckenaerios, Ruhnkenios, Porsonos *cavillari audet et rodere.*

ὃν ἄροσε θάνατος, *quod mors seminavit.* Maar hij heeft niet gezien dat ἀροῦν geheel wat anders beteekent dan σπείρειν. Ἡ ἄρουρα ἀροῦται (aardig zegt Theognis van een μοιχός: ὅς τὴν ἀλλοτρίαν βούλετ' ἄρουραν ἀροῦν) maar niet τὸ σπέρμα. Sophocles kan dus goed zeggen: τὴν τεκοῦσαν ἤροσεν (*Oed. Tyr.* 1497) maar het is onzin: ὁ θάνατος ἤροσε τὸν ἰόν. Men kan in het Grieksch a l l e metaphoren gebruiken, mits zij maar juist zijn! Zegt niet Euripides dat ἡ γυνὴ is ἄρουρα σπέρμα παραλαβοῦσ' ἄλλου πάρα of zoo iets, want dit is geen *Senarius.* Had ik de *Diatribe* maar eens hier! zij is hier niet te vinden. Maar er staat, *ni fallor*: τὸ σπέρμ' ἄρουρα π. ἄ. π. [1]) — Om te zeggen: er zijn vrouwen genoeg te krijgen, zegt Creon *Antig.* 569: Ἀρώσιμοι γὰρ χἀτέρων εἰσὶν γύαι. Het is moeielijk om niet te lachen bij het lezen van de *Trachiniae* vs. 31—33.

La Pasqua. — Heden is de Bibliotheek natuurlijk niet open maar morgen en overmorgen wel, door bijzondere gratie. Ik wenschte, dat die feestdag al voorbij was, want ik gevoel mij op zulke dagen te veel alleen, ἄπολις ἄοικος πατρίδος ἐστερημένος, en al die bijgeloovige *momeries*, die men hier vertoont, walgen mij. — Sophocles heeft mij hedenmorgen wat verstrooid, en de *interpretes* komen als eene *farce* achteraan: εἰ τ α υ τὰν τούτῳ γνώμαν ἴσχεις laat men met vrede. Ik heb eens bij Taylor *ad Lysiam* een geheel *assortiment* van die vormen gevonden, bijna alle door Taylor gemaakt, ἀνδρὸς φλαυρούργου τέχνη. Maar ik had niet gedacht dit te zullen vinden in de *Philoct.* (vs. 852). De conjectuur van Hermann in de volgende verzen 855 vlg., door Erfurdt i n d e n t e k s t g e z e t, is Burges waardig. Hoe bevalt u b. v. een hexameter als deze: Οὐ χερὸς οὐ ποδὸς οὔ τινος ἄρχων. ἀλλά τις Ἅιδᾳ. Zijn zulke fouten niet even erg als die tegen de quantiteit? Ik kan niet nalaten u hier de droevige geschiedenis te verhalen van een vers van Sophocles, dat hoewel vrij van allen smet met eene hardnekkige woede door al de *interpretes* om strijd g e ë m e n d e e r d wordt. Ἐμοὶ γὰρ ἔστω τοὐμὲ μὴ λυπεῖν μόνον Βόσκημα· τῆς σῆς δ' οὐκ ἐρῶ τιμῆς τυχεῖν.

---

1) *Orestes* 552 *sq.*:

πατὴρ μὲν ἐφύτευσέν με, σὴ δ' ἔτικτε παῖς,
τὸ σπέρμ' ἄρουρα παραλαβοῦσ' ἄλλου πάρα.

Diatribe ς. IV p. 29.

Electr. 363. Sommigen lezen λιπεῖν (evenals τυρὸς δ' οὐ λείπει μ'). Schoone gedachte! Anderen verstaan het: *ut ne me ipsa angam*, dat overheerlijk te pas komt en zoo goed Grieksch is ἐμὲ voor ἐμαυτήν. Brunck ἀάσατε μέγα θυμῷ, lezende τοὐμέ νιν λυπεῖν μ. Behalve hetgeen in die gedachte zelve niet aannemelijk is, *il ne se doutait pas le cher* Brunck dat het Grieksch was *à la Vauvilliers*, en dat ἐμέ een jammerlijk soloecisme was [1]). Erfurdt maakt het niet veel beter: *unice verum est* λυποῦν, dat hij ook in den tekst zet. Maar *mihi id tantum sit pro pabulo quod me non excruciet*, zooals hij vertaalt, is de wensch van iedereen, die geene indigestie hoopt te krijgen. En indien een Griek dit wilde zeggen zou hij ἐμὲ weg laten. De lezing der codices is immers volkomen gaaf, en levert eenen voortreffelijken zin op; niet hetgeen Musgrave eruit haalt: *mihi instar pabuli sit*, *non me duntaxat sed alios angere* (hij moet dus lezen μόνην en welk een zin is het dan nog?); de ware zin komt zoo goed uit, als men die woorden aan Don Carlos in den mond legt, tegen Christina sprekende van het Fransche Gouvernement: ἐμοὶ γὰρ ἔστω τοὐμὲ μὴ λυπεῖν μόνον βόσκημα· τῆς σῆς δ' οὐκ ἐρῶ τιμῆς τυχεῖν: *Je ne veux rien d'eux*, *que de me laisser tranquille et libre.* — Het schandelijkste van dit alles is dat men al die schoone invallen in den tekst heeft opgenomen, zoodat men om Sophocles te lezen eigenlijk eene *Aldina* moet in de hand nemen. — Nog een woord over eene andere plaats uit de *Electra* 1395: νεακόνητον αἷμα χειροῖν ἔχων. de codices χεροῖν, dat (*nisi fallor*) alleen Grieksch is, *quidquid clamat Brunck.* Het metrum is zeker. Er moeten twee dochmiën staan, ἀντιστρέφοντα πρὸς τό· μετάδρομοι κακῶν | πανουργημάτων, waarop een derde dochmius volgt. αἷμα, zegt men, wil hier zeggen *gladius.* Als dat waar is wil ik mij niet meer met lyrische poëzie bemoeien. Ik heb alle reden om te gelooven dat er even veel grond voor is als om te gelooven aan *antiptoses* en *enallagae* van allerlei aard: en wanneer ik overtuigd zal zijn dat men kan zeggen υἱὸς πατρός voor πατὴρ υἱοῦ, zal ik geloo-

---

1) Vgl. de *Praefatio* voor de *Collectanea Critica* p. IV: *Non est in Criticorum numero lepidior et venustior homo quam* Brunckius, *sed ubi cum suo Professore Regio* Vauvillerio *ineptissimo mortalium digladiatur, quam turpiter et ridicule se dare solet.*

ven dat men kan zeggen *αἷμα νεακόνητον*! of *αἷμα χεροῖν ἔχων*! Voor *αἷμα* moet men een woord vinden van die quantiteit ⏓⏑ | ⏓⏑, beginnende met eene vocaal. Er komt mij iets in de gedachte. Hoewel ik overtuigd ben dat Sophocles tot zulke ongerijmdheden van uitdrukking niet komen kan, moet ik echter bekennen dat hij menigmaal in het smeden van woorden en het overgieten en distilleeren van beteekenissen zeer ongelukkig is, *ne quid gravius dicam*. Hij noemt een anker b. v. *ἰσχάς*, en zijn opgeblazen vers *ἀπυνδάκωτος τραπεζοῦται κύλιξ* wordt reeds door de ouden bespot [1]). Heeft hij het recht om een verbum *τραπεζοῦσθαι* te maken in .·.[2]) beteekenis? Ik geloof het niet. De philosofen kunnen wel zeggen: *ἡ τράπεζα κατὰ τὴν τραπεζότητα* (Diogenes Laërtius VI. 53) *τραπεζοῦται*, maar dit is de taal van eene sekte, niet van een volk. Indien een Hollandsch dichter zeide hoedeloos, zoude hij dan de taal verrijken of zich bespottelijk maken? Wanneer Oedipus wil zeggen aan Creon (*Oed. Colon.* 972 *sq.*) hetgeen het schaap van Phaedrus zegt aan den wolf: *equidem natus non eram*, declameert hij: *οὔ τι βλάςας πω γενεθλίους πατρὸς Οὐ μητρὸς εἶχον, ἀλλ' ἀγέννητος τότ' ἦν*. Wat moet men van zulke uitdrukkingen zeggen? Sophocles is een *Ὅμηρος τραγικός* zegt men uit eenen mond. Ik weet niet recht, na Sophocles goed bekeken te hebben, wat men daarmede wil zeggen. *αὖθις σκεπτέον*. Echter ben ik zeer geneigd om te gelooven dat *ὁ Ὁμηρικὸς ζηλωτής* boven alles de taal van Homerus heeft nagebootst: het doet mij leed, want in plaats van Attische woorden en vormen te gebruiken, bedient hij zich gaarne in zijne Jamben van het dialect van Homerus, dat daar niet mooi staat [3]). Zonder twijfel, wat onze oude Hollandsche critici ook tegenstribbelen, gebruikt hij *ὁ. ἡ. τό* als *pronomen relativum*; *μοῦνος*, *μέσσος* enz. enz. zijn bij hem zeer geliefkoosd, en ik geloof zeker dat hij het augment wel eens heeft weggelaten. De *librarii* hebben hem echter nog

---

1) Vgl. *Collectanea Critica* p. 195 vlg. Zie ook ***Annotationes ad Orat. de arte interpr.*** p. 40.

2) Door den ouwel is één woord geheel verdwenen. Waarschijnlijk heeft er gestaan: deze.

3) Vgl. *Commentatio de emendanda ratione Grammaticae Graecae discernendo* orationem artificialem *ab oratione populari*, doorloopend.

verrijkt, en in plaats van ξύνοικος ἔσσομ' zal hij wel geschreven hebben ἔσομαι ξύνοικος, en zoo op meer plaatsen. Vele Attische vormen zijn ook in de latere codices verdwenen. Op een paar plaatsen in de *Oed. Col.* heeft mijn oude codex b. v. ἦ voor ἦν. Op de eerste plaats vindt men *in margine* ἔα. ἦ. en op de tweede heeft de *manus secunda* heimelijk eene ν erachter gezet. *Cf.* Brunck *Lex. Soph. v.* ἯΗ. Met groot nut voor mijzelven zie ik nog dagelijks een gedeelte van mijnen codex na. *Otium divos rogo!* Hedenmorgen heeft de *Antigone* mij bezig gehouden. vs. 387 leest Brunck: ποία ξύμμετρος προὔβη τύχῃ. *Cod. Flor. sic:* ποιαξύμμετροσ ἐξέβην τύχηι (προὔβην *a. pr. m.*). Sophocles heeft geschreven ποίᾳ ξύμμετρος προὔβην τύχῃ, hetgeen Reisig goed gezien heeft. De gewone lezing is onzin: τύχη προβαίνει! komt naar buiten! *egreditur foras.* Hetgeen men noemt de lezingen van den Scholiast is bijna altijd de lezing van den codex, waaruit die Scholiast getrokken is: men vindt er bij Brunck vele, maar alle staan in den tekst van den Florentinus, waaruit ik geloof dat *quidquid est scholiorum Sophoclis* geput is.' Het is dus te hopen, dat men hem goed uitgegeven en niet alles door elkander verward heeft. Hier kan ik niets te weten komen. Er is hier geene levende ziel die ooit om Sophocles of zijnen Scholiast denkt!

Vir clarissime. Dagelijks om drie uren van de Bibliotheek thuis komende is mijne eerste vraag of er ook brieven aangekomen zijn: maar dagelijks is het antwoord een droevig Neen. πρός σ' εἴ τί σοι κατ' οἶκόν ἐςι προσφιλὲς Ἱκέτης ἱκνοῦμαι μὴ λίπῃς μ' οὕτω μόνον. Niets geeft mij zooveel moed en opgewektheid als uwe brieven. Het is er zeer verre van daan, dat ik een menschenhater ben, maar er is in geheel Florence niemand wiens gezelschap mij van eenige waarde is. Wanneer ik mij wil uitspannen en om niets denken, kan ik met die luidjes wel wat keuvelen, maar zeer spoedig voldoet mij dit niet meer en ben ik liever alleen op mijne kamer met mijne weinige boeken. Mijn Fransche Aristarchus (*l'Illustrissimo cavaliere* *G r o s*, *Ispettore dell' Accademia di Parigi*) is vertrokken. Hij maakte zich dagelijks kleiner en werd zoo mak als een schaap. Maar het is dan ook een philoloog! Ik had dikwijls moeite om niet te lachen. Hij was gewoon, als hij eenige zwarigheden vond,

met veel complimenten bij mij te komen. Voor eenige dagen zat hij te zwoegen met ȣ̃ς: *mais dites moi donc ceque ça veut dire.* — *Oreille*, antwoordde ik. — *Je ne l'aurais jamais trouvé.* — Iets verder was hij gestrand op eene plaats van Dio Cassius. Het waren NB. iambische verzen uit de *Comoedia Nova*! Toen weder met een gezegde van Dio Cassius, dat er waren drie *γένη μαθημάτων, χρυσοῦν ἀργυροῦν χαλκοῦν. χρυσοῦν τῶν διδόντων μέν, μὴ μανθανόντων δέ* enz. Hij begreep er geen woord van. Ik zeide hem, dat er moest staan *μαθητῶν* (*δοκῶ μοι περὶ τούτων οὐκ ἀμελέτητος εἶναι*) en dat het was, niet van Δίων of zooals in den codex stond Τίωνος, maar zonder twijfel van Βίων ὁ Βορυσθενίτης. Wat is dat toch voor een codex, vroeg ik hem. Het was Johannes Damascenus enz. — *Mais tout ça est publié depuis longtemps*, zeide ik hem. Van den Stobaeus van Gaisford en de Appendix Florentina had hij nooit iets vernomen. Van Ruhnkenius evenmin. *Huic mandes.* Met groote drift is hij dat boek gaan zoeken maar.... de Appendix Florentina is niet te Florence te vinden! *Ex uno disce omnia.* Ik ben overtuigd dat die M. Gros te Parijs door zichzelven en anderen voor een *Littérateur du premier ordre* wordt aangezien!! *Imbéciles!* het is ongelooflijk, wanneer men ze niet ziet en hoort, hoe weinig zij weten en over hoeveel dingen zij praten! De voornaamste werken der grootste critici zijn hun geheel onbekend. Misschien kent hij *les oeuvres de Miller et les chefs-d'oeuvre de Letronne*, met de *Additamenta* van M. Hase op Stephanus! *Pauvre* Henri Etienne (*οἴμοι. πρὸς οἵων θηρίων λακτίζεται*)!

Er is in de verzen van Solon bij Diogenes Laërtius eene plaats, waarvan het metrum jammerlijk corrupt is. *Αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιτο Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμῖν' ἀφέντων.* Solon heeft immers geschreven *Σαλαμιναφετῶν*, zooals Μαραθωνομάχαι. In de codices vindt men *ἀφέτων*. Indien ik Menagius had opgeslagen had ik mij veel moeite kunnen uitwinnen, want Is. Vossius heeft het al gezien. Ik had niet aan Menagius gedacht, omdat die goede ziel zoo dom is in deze dingen. Hij vertelt hier weder, dat de *secunda* van *ἀφέντων* zonder eenigen twijfel ook kort kan zijn, *propter liquidam mutae junctam. En cor Zenodoti, en jecur Cratetis!* Er staat in de *Trachiniae* 330: *μηδὲ πρὸς κακοῖς* Τοῖς *οὖσι λύπην*

πρός γ' ἐμοῦ λύπης λάβοι. Dat de plaats corrupt is lijdt geen twijfel. *Florentinus* λύπην λάβοι. Kan er ook gestaan hebben: τοῖς οὖσιν ἄλλην πρός γ' ἐμοῦ λύπην λάβοι? Er zijn op die plaats vele conjecturen. Een van Reiske, twee van Wakefield, een van Erfurdt, Schaefer, Hermann. Geene van alle is goed Grieksch. De conjectuur van Hermann is door Erfurdt in den tekst gezet: τοῖς οὖσι λύπην πρός γ' ἐμοῦ λάβοι τινά. Flauwer uitdrukking kon men hier moeielijk uitdenken. — Doch ik ben afgeweken van mijn voornemen om niets in Sophocles te wagen, voordat ik hem vele jaren bestudeerd had, en niets te zeggen waarover ik niet herhaalde malen op verschillende tijden had gepeinsd [1]). μεταφρασόμεσθα καὶ αὖθις. Het ware te wenschen geweest dat allen zoo gedaan hadden! Hoevele zotte conjecturen *in spongiam incubuissent* (indien zij op de lei geschreven waren geweest). *Ibidem* vs. 554 leest Erfurdt λυτήριον λυπημάτων ὑμῖν φράσω. Welk een Grieksch! en welk een overheerlijke *senarius*! Οὐκ εἰς ὄλεθρον; zou Sophocles ervan zeggen. Is er een ander middel om het laatste gedeelte van de *Oedipus Tyrannus* verstaanbaar te maken dan vs. 1526 door te halen [2])? *Inepte* Hermann. ἔτι βλέπων vooral is fraai [3]).

Vir clarissime! Indien er niet weldra brieven uit Leiden aankomen en ik dezen kan verzenden, zal ik u nog een boek papier vol schrijven. Hoewel ik er mede verlegen begin te worden, moet ik u toch mededeelen dat ik den inhoud van mijn Palimpsest heden ontdekt heb. Ik heb de duidelijkste pagina zoo lang bekeken, dat ik er dit van ontcijferde.

1. . . . . τοῦ γείτονοσ . . . . . .
2. κκσιν ἡ πόσος οἶνος ὀξίνης γέγονεν

1) Vgl. *Epimetrum ad Varias Lectiones* (1873), cap. VI: Aeschyli *Tragoedias aut* Sophoclis *emendare* ὡς μὲν βούλομαι οὐ δύναμαι, ὡς δὲ δύναμαι οὐ βούλομαι, *neque mihi ex saepe repetita lectione quidquam animadversum et repertum est huiuscemodi, quod nunc libenter in lucem proferrem.*

2) Vgl. *Mnemos.* V. 267 (*Nov. Lectt.* 219).

3) Van het Hschr., dat Cobet tot zijn bespiegelingen over Sophocles in dezen en eenige voorafgaande brieven de aanleiding gaf, is verschenen en thans ook in de Leidsche Bibliotheek aanwezig: *Facsimile of the Laurentian Manuscript of Sophocles, with an introduction by* E. M. Thompson *and* R. C. Jebb. London 1885.

3. *ταχὺ δὲ τούτων ἐμπλ . . . .*
4. *τρέχουσιν ὁ μὲν γὰρ α . . . .*
5. *νοσ γεωργὸς οὐδὲ τὸν αὐτομα...ωσ*
6. *ἐρχόμενον ἐκ πόλεω . . . . .*
7. *προσίσχεται λέγων εἶτα μοι σκά*
8. *πτων ἐρεῖ ἐφ' οἷς γεγόνασιν αἱ δ...*
9. *σεισ ταῦτα γὰρ νῦν πολυπραγμο*
10. *νῶν ὁ κατάρατοσ . . . . . .*
11. *δὲ πολυπράγμονεσ . . . . .*
12. . . . . *ψυχρὸν καὶ ἀτράγῳδον*
13. . . . . . *τὴν ἀγροικίαν . . . . .*
14. . . . . *καὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς λι*
15. . . . . *ωθοῦνται μή τι καινὸν οὐ γὰρ*
16. . . *πρωὶ κατ' ἀγορὰν τί οὖν ἐν ὥραισ*
17. . . . . *πόλιν . . . .*
18. . . . *οὐ μὴν ἀλλ' ἂν μέν τις ἔχῃ τι*
19. . *τον . . ππ . . κατὰ . . . . . .*
20. . . . *δεξιωσάμενοσ καταφιλή*
21. *σασ ἕστηκεν ἀκροώμενοσ ἐὰν ἃ*
22. . . . . *τις ὅτι οὐδὲν καινό.*

Het is niet onwaarschijnlijk dat ik mij wel eens in eene syllabe of letter bedrogen heb, vooral na vs. 10, want daar gekomen riep ik uit: *ἔχω τὸν ἄνδρα.* De woorden *εἶτά μοι σκάπτων ἐρεῖ 'Εφ' οἷς γεγόνασιν αἱ διαλύσεις* staan in Plutarchus *de Garrulitate*, en het blijkt ook uit de rest zonneklaar dat het dit boek is. Men heeft hier drie dagen noodig om een Grieksch boek te krijgen, en dus zoolang zal ik geduld moeten oefenen. Elke pagina heeft 22 regels, en hoewel het een boek in quarto is, staat er op elken regel niet meer dan gij ziet vss. 2, 5, 7—9, 21. Gij kunt hieruit reeds opmaken hoe groot het schrift is. Zonder dat ware het onmogelijk geweest eene enkele letter ervan terug te vinden onder de dubbele kolommen van Diogenes Laërtius.

Ik heb mij ook eens een half uurtje met Johannes Damascenus bezig gehouden, maar zonder den gedrukten tekst is er niets aan te doen: het zou te veel tijd kosten. Ik geloof echter, dat het niet kwaad zou zijn indien men het Hschr. nog eens aandachtig nazag, want het is klein moeielijk schrift, en het

is zeker een Italiaan die het voor Ruhnkenius gekopieerd heeft. Vervolgens moet men erop letten, dat de arme *librarius*, die naderhand de roode letters er heeft bijgevoegd, een van de domste was van de familie. In een fragment van Philemon[1]), *fol.* 172, vindt men ('Α)*οὶ γὰρ τίς ἐϛιν, εἰπέ μοι, παρρησία*; voor *σοί*. (Η)*κᾶν ὑπομείναιμ' ἔτι* voor *οὐκ*. ('Ο)*δονὴν* voor *ἡδονήν* enz. enz. Overal waar hij wat wits zag schreef hij eene roode letter *quelconque*. Met zijnen collega in het zwart heeft hij *fol.* 104. 6. een auteur (Π)*αμβλίων* gemaakt; *sic* zegt Bandini verschrikt. Er stond 'Ι*άμβλιχος*, maar de een las 'Ι*άμβλῖ* verkeerd en de andere zette er maar eene Π voor. *Fol.* 144 staat de ware lezing van Sophocles *in Aiace* vs. 524: *οὐκ ἂν γένοιτ' ἔθ' οὗτος εὐγενὴς ἀνήρ*, die ook in mijnen ouden codex van Sophocles gevonden wordt. Uit dezen codex van Johannes Damascenus zond Ruhnkenius aan Brunck een fragment van Sophocles' *Φοιῶ*. Dat is een *drama plane mihi incognitum*, zegt Brunck. Ik geloof het gaarne. Er staat waarlijk in den codex niets anders[2]); *sed legendum* Φ*θιώτιδες*, *quis non videat?* — Bandini haalt aan *Actemenides*: het is Euripides (*ἐ*)*κ* Τ*ημενιδῶν*! en zoo meer.

6 April. — Ἔ*δωκας ἡμῖν ἀλλὰ σὺν χρόνῳ χαράν*, dat is: heden is uw brief te Florence aangekomen en morgen zal ik nu dezen naar Turin zenden. Ik heb dus geene ruimte van tijd noch plaats om u op eenige punten te antwoorden. Er is ook bijna niets waar ik heb tegen te stribbelen. Ik ben waarlijk beschaamd over mijne sloep. Ik moet bekennen dat ik die beteekenis van *ἀκάτιον*, die hier alleen te pas komt, niet kende[3]). — Te Parijs zijn geene goede codices van Diogenes Laërtius. Ik had erom gedacht voor de fragmenten der Comici, vooral van Epicharmus. — In de *Settimana Santa* heb ik met Simplicius de hand gelicht, en vier uren daags na *τὰ πρός τί πως ἔχοντα* enz. Sophocles gecollationneerd. — De historie van Midias en Diogenes begon ik al vóór het vernemen van uw gevoelen even-

1) Meineke, *Fragm. Com. Graec.* IV p. 43; Kock, *Com. Att. fragm.* II p. 515.

2) Vgl. Dindorf, *Poet. Scen. Graec.* ed.[5], blz. 157.

3) Zie blz. 194. Geel zal hem opmerkzaam gemaakt hebben op de beteekenis van „zeil".

zoo op te vatten. — Alleraannemelijkst komt mij uw vermoeden voor omtrent Timon en zijne verwarde papieren. — Over de Aesthetica enz. moet ik mij wel overgeven *pour le fond*, en uw liberalisme neem ik geheel over, maar.... maar ik vrees dat ik ervan gemaakt heb *une question de personnes*: ik oordeel waarschijnlijk nog te veel naar de resultaten, hetgeen onbillijk is. Ik geloofde (en geloof) dat ik wel beter middelen ken om juist te leeren denken dan het bestudeeren van de Logica, en om mijn gevoel en smaak te veredelen dan het speculeeren over Aesthetica: en daarom heb ik er niets mede op. Gevoelt een ander zich geroepen om erover te speculeeren, ik heb er vrede mede, mits ik het niet behoeve te lezen en te overdenken, evenmin als hetgeen Beets over Van der Palm geschreven heeft. Om het leven van iemand, wien dan ook, *ἀξίως* of liever *κατ' ἀξίαν* te schrijven en er een blijvend gedenkteeken van te maken, moet men even groot of grooter zijn (*nisi fallor*). Daarom doet het mij leed als ik Cras over Hemsterhuis zie schrijven en zoo ettelijke anderen. In duizend andere opzichten en ook hierin is Valckenaer Wyttenbach vooruit. *Ecce iterum Crispinus*: ik zal maar terstond van onderwerp veranderen.

Ik heb in Plutarchus mijne plaats gevonden: *de Curiositate* pag. [518 F.] (mijne papieren liggen op de Laurentiana, maar ik geloof pag. 851 F., althans in het begin van het boek). Na mij afgesloofd te hebben met de *Categoriae* heb ik heden mijn Palimpsest eens in handen genomen. Niets is verdoovender en vervelender dan die *λεπτότατοι λῆροι* der 10 *Praedicamenta*: al wat er waar van is weet iedereen, die spreken kan, de rest is het verkieselijk niet te weten. Het is alsof men een gezond sterk mensch wilde leeren loopen, wanneer een philosoof ons toegalmt, dat men moet opmerken b. v. *ἐν τοῖς πρός τι*, dat *ἀναιρουμένου τοῦ ἑτέρου συναναιρεῖται καὶ τὸ ἕτερον*, en dus zonder zoon geen vader, zonder slaaf geen heer, zonder grooter geen kleiner bestaat enz. en dat wel *demto fine*. Pagina's lang hoort men niets dan *ἥμισυ* en *διπλάσιον* enz. enz. Het is om het verstand te verliezen, wanneer men daarop varianten moet opteekenen b. v. als deze: *τοῦτο γὰρ τούτῳ ὅμοιον καὶ τοῦτο τούτῳ πάλιν καὶ τοῦτο τούτῳ ἴσον καὶ τοῦτο τούτῳ ἀδελφόν. ἃ δὲ*

ἀντιςρέφει, en men vindt in den codex: *τοῦτο γὰρ τούτῳ ὅμοιον καὶ τούτῳ τοῦτο πάλιν καὶ τοῦτο τούτῳ ἴσον καὶ τούτῳ τοῦτο πάλιν καὶ τοῦτο τούτῳ ἀδελφὸν καὶ τούτῳ τοῦτο πάλιν. ἃ δὲ ἀντιςρέφει.* — ô Aristophanes! *ξὺν σοὶ ναίοιμι τὸ λειπόμενον βιοτᾶς, τῶν φληνάφων καὶ φιλοσόφων ἀπαλλαγείς.* Wanhopend roept een Griek bij Athenaeus: *Οἴῳ μ' ὁ δαίμων φιλοσόφῳ συνῴκισεν!* [1]) eene parodie van: *Οἴῳ μ' ὁ δαίμων τέρατί συγκατῴκισεν*, hetgeen volkomen hetzelfde is. Ik verblijd mij intusschen voor Aristophanes dat hij *σοὶ μελήσει.* Hij is niet heel veel gelukkiger geweest dan Sophocles, en heeft zelden zijn man gevonden na Brunck. De arme Kuster en Bergler! Ik feliciteer van harte M. Inverniz (zegt Schaefer *alicubi ad Porsonum*) *quod post Brunckium Aristophanem edidit*: maar ik condoleer op mijne beurt Aristophanes: *οὐδ' οὑπαρήξων οὐδ' ὁ κωλύσων παρῆν.* De meesten waren in spijt van hunne belezenheid loutere prozaïsten (*ut ita dicam*), *περὶ τούτων οὐδὲν ἐπαΐοντες.*. Het wordt weder tijd dat ik van onderwerp verander. Ik heb echter alleen plaats om u geluk te wenschen met uwen nieuwen titel en »een lauwer meerder aan uw lauwerkroon te zien" [2]).

Ik zal dezer dagen den goeden Hr. Peyron schrijven, hetgeen ik reeds voor lang doen wilde. Tot heden toe is het: *οἷος πέπνυται* enz.

Vale, vir clarissime, mijne hartelijke groete aan de H.H. Bake en Peerlkamp. *Vive valeque.* Vele groeten ook aan Hamaker en Kappeyne. *Καλλίνικος εἴη.* Maar mijn arme Fortman! die zich dood treurt te Zwolle *ἀμουσότατον πτολιέθρων.*

Mijne groete s. v. p. aan Menzel, wiens brief ik ontvangen heb en aan Van den Brink [3]), dien ik al anderhalf jaar heb gewacht.

---

1) III. p. 104 C.; XV. p. 671 C.

2) Aanhaling uit „Nova Zembla". — Welken lauwer Cobet hier bedoelt, weten wij niet en schijnt ons ook onverschillig voor den lezer.

3) Van dit reisplan van B. v. d. B., onafhankelijk van zijn spoedig gevolgde gedwongen uitlandigheid, was ons niets bekend. Cobet was reeds van voor 1836 met hem bekend en bevriend.

35.

Florence.

Vir Clarissime!

De maand Mei wordt hier ingewijd door twee dagen werkeloosheid, en in dezelfde week is er weder een dag verloren door de Hemelvaart. *Quis talia fando temperet a....* Tot overmaat van ongeluk is het donker en regenachtig weder. Meer verzadigd dan vermoeid van het werken wil ik mij wat uitspannen.

Voor alles zal ik uwe beide laatste brieven eens overzien, om *ordine* te antwoorden op sommige punten. Over de Aesthetica mag ik wel zeggen: οὐ συντέταγμαι. »Dan moeten er toch middelen bestaan om het aan Peyron te beduiden", zegt gij. Ja, maar slechts één goed middel, *nisi fallor*: namelijk iemand iets te laten zien, dat beter is; μία τέχνη πρὸς ταῦτα τὸ πεφυκέναι, en zonder dat baten immers alle aesthetische betoogen niets. Ik kan den Laocoon niet zonder afschuw aanzien: wat baat mij de temende geestdrift van Winckelmann en zoovele anderen; het gruwt mij. Wanneer een Prometheus aan den Apollo, de Diana, de Venus het leven gaf, zoude dit gezicht den aanschouwer verkwikken; maar indien de Laocoon en gevolg bezield werden, zoude het geringe getal bewonderaars, dat niet aan den haal gegaan was, ὀρθαῖς θριξὶν het aanstaren. — Plaatsen uit Herodotus en Aristophanes opslaan! er is geen denken aan: niet zeer lang geleden heb ik overal een Aeschylus gezocht, met veel moeite vond ik de drie eerste deelen van Schütz, een goeden ziel, die braaf zijn best deed, maar.... — Ik heb mijnen goeden M. Peyron een grooten brief geschreven en wacht weldra zijn antwoord. — Terstond na het ontvangen van uwen laatsten brief van 30 Maart heb ik Dübner geschreven. Ik ben zeer nieuwsgierig naar M. Hübner[1]), die naar ik merk mij wel wat heeft overgelaten. In VII. 31 is γῆν ἀλοήσας ongetwijfeld waar[2]). Het is waarlijk komiek dat er aan de dwaze verzen VIII. 91[3]) door zes bekende of beroemde critici gezwoegd

1) Hij bedoelt de *Editio Hübnero-Hermanniana* van Diogenes Laërtius, verschenen te Leipzig 1828—1831.

2) Zie blz. 176.

3) Zie blz. 197.

is, want er is maar eene kleine corruptie: ἐπὶ τρεῖς voor ⏑⏑–́–. Τρισσαῖς van Porson zal wel de ware lezing zijn. — Zonder twijfel is de *versio* van Ambrosius een prul, zij heeft ook niet de allerminste critische waarde; want indien de vrome pater codices gebruikt had, zoude hij de Florentijnsche gebruikt hebben, vooral den oudsten en besten. Doet men wel altijd even verstandig met te gelooven dat die oude vertalers nooit een Latijnsch woord schreven, dat niet juist den zin van het Grieksche woord, dat zij voor zich hadden, uitdrukte? Ik meen u b. v. geschreven te hebben dat Ambrosius διαχωρεῖν vertaalt: volop eten, en de Kardinaal Aldobrandini: een plezierreisje maken[1]). Hoe menigmaal verstonden zij hetgeen zij lazen niet, en maakten zij er maar wat van. En hoe menigmaal hebben zij al vertalende den waren zin gevat, ofschoon de oorspronkelijke tekst bedorven was. Ik heb ook zelden of nooit iets moois zien voor den dag komen uit die dingen: integendeel. Vooral bij Plato uit Ficinus, enz. Indien eene Latijnsche vertaling van Diogenes Laërtius nog eenige de minste waarde had, zoude ik wellicht dat vervelende ondankbare werk nog ondernemen. Maar thans, daar zij alleen dienen moet om Professoren in het Grieksch die geen woord Grieksch verstaan en andere Fransche *célebrités philologiques* tot een *Pons asinorum* te verstrekken, zal het voldoende zijn de oude brug wat op te lappen. Ik zal natuurlijk in de editie van Didot al de goede lezingen mijner Florentijnsche codices opnemen, en naderhand ze bewijzen en hare *auctoritas* constateeren. Ik wacht van Didot de editie van Hübner en ben intusschen druk bezig met de codices van Diogenes Laërtius. — Prof. den Tex, die mij niet antwoordt op mijn laatsten brief (waarin ik hem vroeg om mij een nieuwen kredietbrief te zenden, omdat de vorige 15 April uitgeput is), brengt mij in verlegenheid, niet om geld, (οἶσθα γάρ)[2]) maar ik wilde ten spoedigste naar Rome vertrekken, voordat het Vaticaan gesloten wordt en de benauwende hitte het verblijf te Rome, zoo al niet hoogst gevaarlijk (zooals men hier beweert), althans alleronaangenaamst maken zal. Ik kan

1) Zie blz. 195.
2) Vgl. blz. 181.

echter niet naar Rome gaan zonder nieuwe fondsen, en met ongeduld wacht ik dagelijks brieven uit Amsterdam, die niet aankomen. Ik ben zeer druk aan het werk. Simplicius is klaar, en behalve Sophocles en Aeschylus heb ik mij bezig gehouden met drie codices van Diogenes en vele andere, die excerpten eruit bevatten, zooals twee met het leven van Plato, één met brieven, één met *apophtegmata*, twee met brieven van Heraclitus. Uit elk van deze codices komt nog wel iets goeds te voorschijn. B. v. in den brief van Darius aan Heraclitus (Diogenes Laërtius IX. 13) leest men: Βασιλεὺς Δαρεῖος - Ἡράκλειτον - *σοφὸν ἄνδρα προσαγορεύει*, *χαίρειν*. Mijne drie codices lezen ook niet anders; maar *codex plut*. 57. *N*. 12. *fol*. 65. *R*. laat *χαίρειν* weg, en dan hoort men Grieksch, en herkent men den oosterschen stijl: zoo spreekt Koning Darius enz. De negen brieven van Heraclitus zijn waarschijnlijk reeds lang opgenomen in de *Collectiones Epistolarum*: de uitgevers van Diogenes hebben er niet aan gedacht. Het is opmerkelijk dat die beide brieven niet (zooals al de andere) uit Diogenes zijn overgenomen in dezen codex, maar zooals uit het verschil van lezing blijkt, ontleend uit eene andere zuiverder bron dan de bestaande codices van Diogenes Laërtius. Omdat die brieven ongetwijfeld gedrukt zijn, behoef ik ze u niet te excerpeeren; alleen ééne plaats uit den eersten: *ὥϛε καὶ τοὺς ἐπιπλεῖον μετεσχηκότας γραμμάτων ἑλληνικῶν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν τῶν μετεώρων προσοχὴν καὶ φιλομάθειαν ἀπορεῖσθαι τῆς ἐν ὀρθῇ γνώμῃ παρὰ σοὶ δοκούσης καταγεγράφθαι διηγήσεως*. Ik herinner mij nu dat Boissonade in zijne noten op Eunapius eenen brief van Heraclitus aan Hermodorus heeft uitgegeven, zoodat het wel mogelijk is, dat er in mijne *Collectiones Epistolarum* hier nog wel *aliquid ineditum* schuilt. Ik heb echter noch tijd noch gelegenheid om het na te zien. Ik heb in die *Epistolae* mij eene korte poos vermaakt met Melissa, Theano, Muia en vooral Lysis *ad Hipparchum*, waarvoor ik zes codices heb nagezien, en zooveel ik gissen kan (want wie zal in Florence vinden *Galei Opuscula* enz.?) niet zonder groot nut voor den tekst. Indien ik konde zoude ik Hamaker mijn *apographum* met de collatie der vijf andere codices overzenden: hij zoude er recht schik in hebben, om overal de ware lezing te voorschijn te halen uit het »wier

en dras" [1]) die ze nu misvormen en voor zwakke oogen onkenbaar maken. Ook uit dezen brief wil ik u eene plaats afschrijven: *πᾶν τὸ ἥμερον καὶ λογιϛικὸν ἐπισκιάζουσαι καὶ κωλύουσαι προφανῆ μὲν αὐξηθέντα. ἐγκαταδεδύκαντι δὲ τῷ δάσει τούτῳ παντοῖαι κακότητες. ἐκβοσκόμεναι καὶ κωλύουσαι καὶ μηδαμῶς ἐῶσαι προκύψαι τοὺς λόγους.* Ik zal er de varianten bijvoegen: *ἅμερον καὶ πρᾶον καὶ λογ.* BD. *ἄμετρον καὶ πρᾶον καὶ λ.* C. *αὐξηθέν. ἐγκατ.* BC. *προφ. μὲν αὐξ.* *om. in* D. *κακότατες.* BC. In deze drie codices staat alleen de brief van Lysis. De beide andere bevatten het *vita Pythagorae* van Jamblichus, die den brief bijna geheel aanhaalt, met deze varianten: *ἅμερον καὶ πρᾶον καὶ λ. τᾶς ψυχᾶς ἐπισκιάζ. καὶ κωλ. προφανῶς αὐξηθῆμὲν καὶ προκύψαι τὸ νοτιακόν.* EF. Uit deze lezingen kan men de geheele plaats goed in orde brengen: men schrijve slechts *νοατικόν* en hale door *καὶ κωλύουσαι* *glossema* van *μηδ. ἐῶσαι.* In de editieën van Gale en Kuster ziet die plaats er jammerlijk uit; *vid.* Schaef. *ad Greg. Cor.* 310. Op het laatst van den brief is weder een treurig bewijs hoe men de oude teksten verknoeid heeft. .... Ik kan vandaag zeggen met Prometheus: *σχολὴ δὲ πλείων ἢ θέλω πάρεϛί μοι*, want de regen klettert en het wordt steeds duisterder, *ξύγγνωθι οὖν μακρολογοῦντι.* — Men leest daar dan, dat Damo, de dochter van Pythagoras, nooit zijne *ὑπομνήματα* heeft willen verkoopen. *πενίαν δὲ καὶ τὰς τῶ πατρὸς ἐπισκάψιας ἐνόμιζε χρυσῶ τιμιωτέρας ἦμεν. Φαντὶ δὲ ὅτι Δαμὼ θνήσκουσα Βιτάλᾳ τᾷ ἑαυτῆς θυγατρὶ τὰν αὐτὰν ἐπιϛολὰν ἐπέϛειλεν. ἄμμες δὲ ἄνδρες ἐόντες οὐ γνησίως αὐτῷ ποτιφερόμεθα.* Ik heb alle reden om te gelooven, dat er door Lysis (of een ander) geschreven is: *ἐνόμιζε χρυσῶ τιμιωτέρας ἦμεν καὶ ταῦτα γυνά. ἄμμες δὲ ἄνδρες ἐόντες κτὲ.*, kort en krachtig. *καὶ ταῦτα γυνά* is gered door Diogenes Laërtius VIII. 42. Wanneer men dit in dank aanneemt en op zijne plaats zetten wil, weet men geen raad met *Φαντὶ δὲ - ἐπέϛειλεν*; maar deze koude en flauwe *appendix* is zonder twijfel van eene latere hand, en het is niet onwaarschijnlijk dat, toen dit bijvoegsel eenmaal in den tekst gekomen was, de woorden *καὶ ταῦτα γυνά*, die toen los hingen, zijn weggevallen. Op sommige plaatsen wordt aldus

---

1) Aanhaling uit „Nova Zembla".

de ware lezing door een toeval gered, maar op hoevele andere is zij onherstelbaar verloren. In de *Trachiniae* vs. 12 staat ἀνδρείῳ τύπῳ βούκρανος. Sophocles heeft geschreven ἀνδρείῳ κύτει βούπρωρος. Het is Strabo die ons de goede lezing bewaard heeft [1]). Ook bij Empedocles is βούπρωρος of ἀνδρόπρωρος (bij Aelianus *de Nat. Anim. alicubi* [2]) bedorven in βούκρανος of ἀνδρόκρανος. De ware lezing staat in Simplicius. En zoo met vele andere; vooral in een vers van Euripides, aangehaald door Erfurdt in eene lange noot over het niet elideeren van αι in den 1sten pers. en den infinitivus. Zonder Plutarchus ware het onmogelijk geweest de ware lezing te vinden; ik herinner mij de woorden niet en heb het boek niet meer hier; de zin is dezelfde als in het vers van Sophocles: οὐ γὰρ συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν [3]). De plaats van Euripides bij Plutarchus *in Mor.* p. 778 B.: οἱ γὰρ Κύπριν φεύγοντες ἀνθρώπων ἄγαν νοσοῦσιν ὁμοίως τοῖς ἀγαθὰ ἡρημένοις, is zekerlijk al voor eeuwen geëmendeerd: ik verwonder mij zelfs dat Stephanus niet gezien heeft dat men lezen moet νοσοῦσ' en τοῖς ἄγαν θηρωμένοις. In Aeschylus heeft de goede Schütz dikwijls veel kwaad gedaan, vooral door onbekookte invallen in den tekst te zetten. Zoo heeft hij met Hermann eene zeer duidelijke plaats bedorven in de *Eumenides* vs. 590 sqq. Orestes beweert *jure caesam Clytaemnestram*: δυοῖν γὰρ εἶχε προσβολὰς μιασμάτων. πῶς δή; vragen de Eumeniden. δίδαξον τοὺς δικάζοντας τάδε. Or. ἀνδροκτονοῦσα πατέρ' ἐμὸν κατέκτανεν. Chor. τοὶ γὰρ σὺ μὲν ζῇς, ἡ δ' ἐλευθέρα φόνῳ. De Heeren Schütz en Hermann begrijpen dit, zeggen zij: de dubbele misdaad van Clytaemnestra bestaat hierin, dat zij niet alleen haren man vermoord heeft, maar ook den vader van Orestes; dezelfde misdaad vermenigvuldigt zich dus met het getal beschuldigers, zoodat wanneer Menelaus en Electra erbij komen er reeds vier μιάσματα zijn. Simplicius met zijne τὰ πρός τι zou dit zonneklaar bewijzen, — hoewel het niet noodig is. Het laatste vers beteekent volgens hen: Ja maar zij is dood (*caede (qua tu eam necasti)* *ab ultione mea libera*

1) X. p. 458.
2) XVI. 29.
3) Zie hierachter den brief aan Bake.

est), doch gij leeft nog, en u kan mijne straf bereiken. Twee verzen verder beweert het koor dat Clytaemnestra niet door de Furiën is vervolgd omdat zij *οὐκ ἦν ὅμαιμος φωτὸς ὅν κατέκτανεν*. Canter en Stephanus hebben het beter gevat: Canter leest in het 3de vers *πατέρ' ἐμέ τε κατέκτανεν*, Stephanus *κἀμὲ κτάνεν*; men moet natuurlijk lezen *κἄμ' ἔκτανεν. i. e. occidere voluit.* Er is niemand die niet honderd malen de verba zoo gebruikt gevonden heeft, en (*ἵνα τι καὶ παρῳδήσω*) »noten zonder tal zijn op- en volgepropt'' [1]). Evenwel, een dom of onwillig toehoorder (zelfs een Athener van dien tijd) kon het verkeerd opvatten. Geen sterker en voldingender bewijs hiervoor dan deze plaats van Sophocles (*in Ajace* 1126 *sq.*): *δίκαια γὰρ τόνδ' εὐτυχεῖν κτείναντά με*; zegt Menelaus. *Κτείναντα*; hervat Teucer. *δεινόν γ' εἶπας εἰ καὶ ζῇς θανών.* Ik weet niet of men dien inval van flauwheid vrijspreken kan. Maar indien Sophocles gestruikeld is, *habuit auctorem*, *quo faceret hoc.* Aeschylus zegt hier hetzelfde. Τ*οὶ γὰρ σὺ μὲν ζῇς, ἡ δ' ἐλευθέρα φόνου*, hebben al de codices: *ἀλλὰ σὺ μὲν οὐκ ἔθανες, τοιγαροῦν ἥδ' ἐλευθέρα φόνου.* Zoo zoude ik *τοὶ γὰρ* verstaan. Schütz vertaalt zonder complimenten: *itaque tu quidem vivis*, zeer fraai. Orestes beantwoordt dezen schamperen uitval niet, en doet beter dan Menelaus, die zich nader verklaart met de woorden: *θεὸς γὰρ ἐκσώζει με, τῷδε δ' οἴχομαι.* — De codex van Aeschylus, waarvan ik nu en dan een gedeelte nazie, is zeker de oudste en beste van al de bekende codices van dezen poëet, en waarschijnlijk ook van de onbekende. Victorius en Robortellus hebben er al zeer veel uitgehaald, maar er blijft altijd nog wat over [2]), evenals ik waarschijnlijk ook voor een ander iets zal laten liggen. Indien ik maar tijd had! In dezen codex hebben oorspronkelijk gestaan de geheele *Agamemnon* en het begin der *Choephoroe*: maar een katern en de drie binnenste bladen van het volgende zijn verloren. Men kan berekenen dat er aan de *Choephoroe* op zijn hoogst een tiental verzen ontbreken. Men

---

1) Parodie op de plaats in „Nova Zembla":

en booten zonder tal
Zijn op- en volgepropt, en roeien af van wal.

2) Zie de dissertatie van E. J. Kiehl, *Aeschylea* (1850), en aldaar bijzonder het hoofdstuk: *Collatio Cobetiana Codicis Medicei.*

vindt er ook in een Κατάλογος Αἰσχύλου δραμάτων, inhoudende de titels van 73 Tragoedieën, van Ἀγαμέμνων tot Ψυχαγωγοί. Voor alle zekerheid heb ik het maar afgeschreven, met fouten en al, b. v. ἀργὼ ἢ κωπάςης en θεόδωροι ἢ ἰσομιςαί. Te Parijs heb ik het origineel gezien van de pop Euripides, waar aan beide zijden op een *paries* de namen zijner Tragoedieën geschreven zijn: het is in pleister op het Rapenburg. Die catalogus is zeker lang uitgegeven (ik geloof dat Wyttenbach in de *Bibliotheca Critica* er een brok uit aanhaalt), maar Bentley wist het niet: hij zoude ervan gesproken hebben in *Epistola ad* Millium, waar hij bewijst dat er waren Κρῆτες en Κρῆσσαι: men vindt ze duidelijk leesbaar zelfs op het Leidsche pleister. Ik herinner mij ook niet dat Valckenaer in de *Diatribe* ervan spreekt. — Ik wil toch ook eens, als Schaefer, een accent emendeeren en wel bij Epicharmus (Diogenes Laërtius III. 16) θαυμαςὸν οὐδὲν - ἁνδάνειν αὐτοῖσιν αὐτοὺς καὶ δοκεῖν καλῶς πεφυκέναι. Πεφύκεν is ongetwijfeld door iedereen geëmendeerd, behalve door de uitgevers van Diogenes Laërtius (Casaubonum *non vidisse miror*). Maar men moet lezen καλὼς: het adverbium maakt een komieken zin [1]). Deze Dorische vorm is aldus bij geluk gered: al de overige zijn in die verzen weggesmolten. Het is treurig om te zien, hoe de *librarii* ermede huishouden. De ongelukkige partikel κα wordt honderdmaal καί of κατά. In Lysis vindt men ὀνόμαξε μηδὲ καὶ voor ὀνομάξαιμι δέ κα en μεμνᾶσθαι γὰρ ὅσιον εἴη κατὰ τῶν τήνου θείων... παραγγελμάτων. In F. εἴη κατ̓ τῶν. Dat τὰ kunnen wij wel missen en lezen εἴη κα. (NB. is τήνου niet een barbarisme? evenals ἐκείνω zijn zoude). — Het heeft mij eens gespeten mij eene emendatie afgenomen te zien door Porson in Epicharmus: τίς δ' ἐγκαλοίη γενέσθαι; τίς δέ κα λῴη γενέσθαι; Maar ik zal κα aan Diogenes eenige malen teruggeven en aan een onbekend Dorier bij Koen *ad Greg.* p. 198: λέγοντι δὲ ὡς αἴ τινες τὰ αἰσχρὰ ἐκ τῶν ἐθνέων παντόθεν συνενείκαιεν ἔπειτα συγκαλέοντες κελεύοιεν ἅ τις καλὰ νομίζει λαμβάνεν πάντα καὶ ἐν καλῷ ἀπενεχθῆμεν. De arme Bast schermt tegen eene drukfout. Hij had op die plaats zijn tijd beter kunnen besteden, want hij

1) Vgl. *Mnemos.* III. 397 (*Var. Lectt.* 157).

kon emendeeren *πάντα κα* en *νομίζοι* en *συνενείκαντες*, en nadenken of *ἐν καλῷ ἀποφέρεσθαι* kan beteekenen *ὡς καλά*. Zeer statig laat de sophist erop volgen: *ἐγὼν θαυμάζω αἰ τὰ αἰσχρὰ συνενεχθέντα καλὰ ἐσσεῖται καὶ οὐχ οἷάπερ ἦνθεν*. De goede man begrijpt de zaak niet, en dat *δοκὸς ἐπὶ πᾶσι τέτυκται*. NB. in Diogenes Laërtius heeft men ergens *περὶ δοκοῦ* vertaalt *de trabe*: dit moet zeer interessant geweest zijn, indien het niet wellicht handelde over het rijk der kikvorschen. — Ik kan Lysis niet weg-leggen zonder u te raadplegen over eene duistere plaats op het einde: *ὡς ἔμαθες μὲν Ἵππαρχε μετὰ σπουδᾶς οὐκ ἐφύλαξας δέ, γευσάμενος ὦ γενναῖε Σικελικὰς πολυτελείας, ἇς οὐκ ἐχρῆν τοι γενέσθαι δεύτερον*, *in aliis ὧν οὐκ ἐχρῆν τι γενέσθαι πρότερον* en *οὐ χρῆν*. Het is duidelijk dat er staan moet *χρῆν τὺ γεύεσθαι*, maar wat beteekent *πρότερον* of *δεύτερον*?

Hedenmorgen ontving ik aangenaam verrast uwen brief van 24 April met de bijgevoegde. Ik heb Hamaker al geantwoord. Als een tegenhanger van den zwierigen Didot zal ik u bij de eerste gelegenheid toezenden eenen brief van M. le comte Gråberg de Hemsö, inhoudende vele lieve phrasen en, zegt hij, hoofdzakelijk een verzoek om drie gedrukte exemplaren van den Heer Ibn Khaldoun (*un ouvrage que j'admire*). De man dacht dat de zaak geen voortgang had gehad, maar Amersfoordt verzekerde hem van het tegendeel, *en véritable philosophe*, *qui affirment toujours ce qu'ils ignorent absolument* [1]. Omdat ik u dezen over de post wil toezenden, met vriendelijk verzoek om de

1) De verzekering was waarlijk, gelijk Cobet onderstelde, uit de lucht gegrepen. Aan het plan der uitgaaf van Ibn Khaldoun, door Prof. Hamaker opgevat, waarvoor een enkel deel in handschrift van Gråberg zelven was gekocht en het geheel tusschen 1820 en '26 te Tunis was gecopieerd, is zelfs geen begin van uitvoering gegeven. — Mr. J. P. Amersfoordt, later als verdienstelijk Oeconoom bekend, toen ter tijd op zijn Academiereis in Italië, heeft zijn hoogachting voor Cobet en zijn geringschatting van diens lievelingsstudie betuigd in een gedicht: „Geleerdheid en Wijsheid, aan mijnen vriend Cobet, in mijne ziekte te Florence, 20 April 1842", dat opgenomen is in zijn „*Herinnering aan Maria*, voor allen die haar bemind hebben (niet in den handel). Amst. 1850". Tot rechtvaardiging van het oordeel, dat Cobet over zijn „philosophie" velt, moge de vermakelijke beschrijving dienen van wat de dichter onder tekstcritiek verstaat: „Om in een lange noot spitsvondig uit te reeknen Of hier of daar *τόμεν* dan wel *τόδε* moet staan". blz. 26.

Amsterdamsche Heeren (dien ik onlangs een uitvoerig rapport heb toegezonden) aan mij te herinneren, zal ik u dien epistel eerst bij eene volgende gelegenheid toezenden. Twee malen heb ik de gelegenheid gehad om den geleerden graaf te leeren kennen, maar ik herinnerde mij Boot en wilde mij niet opzettelijk vervelen [1]). Ik heb voor eenige dagen een bezoek afgelegd bij eenen anderen graaf, onzen goeden Louis [2]), maar de arme man μακκοᾷ καθήμενος, omringd van de onbeduidendste kreaturen die men zelfs hier kan aantreffen. Hij was zeer minzaam, en ik ontving hedenmorgen eene *invitation à dîner*: ik had er geen lust in en heb bedankt. Ik ben tevreden dat ik hem even gezien heb, maar wil niet uit vrijen wil die laffe praat weder aanhooren, babbelen zonder verstand noch smaak over schoone kunstjes (dat zijn zij hier tegenwoordig), amouretten van Florentijnsche fatten, de *charmes* der *danseuses de l'opéra*, een spreeuw die het Ave Maria zoo mooi opzegt in het Latijn dat geen mensch het zou verbeteren, enz. enz., over het geluk om geld te hebben, en het beweren dat men er nimmer genoeg van heeft: niets van dit alles wil ik meer hooren πλὴν ὅταν μέλλω 'ξεμεῖν. Ander nieuws is er niet. Ik heb mij eenen dag uitgespannen met een pleziertochtje door het land naar Prato: *ô fortunatos nimium sua si bona norint Agricolas!* Welk een heerlijk gelukkig land en — men werkt daar. Op het gymnasium te Prato, vanwaar men naar de Universiteit gaat, leert men niets. De professor in de oude talen verstaat er niets van. Hij is bezig Callimachus in Italiaansche

1) Prof. Boot herinnert zich nog zeer goed de verveling, waarop Cobet zinspeelt, en ook den ouden Zweedschen heer, die ze hem bezorgde. Graaf Gråberg de Hemsö (die geen graaf van geboorte was, doch den titel voerde wegens een pauselijke ridderorde waarmee hij prijkte) had van onze Regeering bij den verkoop van het Hschr. van Ibn Khaldoun bedongen de orde van den Nederl. leeuw en het Doctoraat in de letteren *honoris causa*. Aan Boot, toen hij in 1836 een reis door Italië ging ondernemen, was het overhandigen van den Leidschen doctoralen bul aan den Graaf, die te Florence vertoefde, opgedragen, en van dien last had hij zich niet kunnen kwijten zonder te ondervinden dat de ijdele man ook vervelend was in hooge mate. Met die ondervinding van Boot deed Cobet nu zijn voordeel.

2) Den gewezen Koning van Holland, Graaf van St. Leu, die kort nadat Cobet hem zijn opwachting maakte, 25 Juli 1846, te Florence overleed.

verzen te vertalen. Hij zou het mij wel niet gezegd hebben, indien hij geweten had dat ik Callimachus wel eens in het Grieksch had gelezen. Het kwam nu vrij duidelijk uit, dat hij de Latijnsche vertaling van Bandini vooral bewonderde!

Ik heb ook een beroemd poëet gezien, een *Epigrafista* die reeds 1200 Italiaansche grafschriften gemaakt had, vol lieve woordjes, hier en daar vernuftige invallen, maar anders niets. Somtijds stuitende wansmaak, b. v. in deze gedachte (ik herinner mij de Italiaansche woorden niet genoeg): Evenals het water om naar omhoog te spuiten met kracht moet worden neergeperst, zoo is de ziel van Mejuffrouw N. N. door rampen en hartzeer nedergedrukt om op te stijgen ten hemel. Ik kon mij niet bedwingen, doch kon mijne Italianen niet aan het verstand brengen dat het bombast was. Het regent hier grafschriften: ik heb er maar één gehoord, dat geestig was: »Hier ligt begraven N. N. *frate converso. Non pregate per lui. è tempo perso.* »Ook de poëzie wordt nu in het klein gedreven. Bologna is vermaard om zijne worsten (*mortadella*) en Latijnsche grafschriften. Wat is het jammer dat al die brave menschen dood zijn, zeide ik aan een jong beschaafd man die mij het Campo Santo te Bologna rondleidde; maar waarom al die fraaie spreuken en gedachten en lofredenen niet in het Italiaansch gemaakt en gepopulariseerd? — *Signore*, zeide hij zeer ernstig, indien deze opschriften voor iedereen verstaanbaar waren, zoude het gezond verstand van het volk er zich luid tegen doen hooren. Het zijn leugens, *Signore*, en ik gevoel wel dat gij het begrijpt. — Ik heb nergens zooveel *sens commun* gevonden als te Modena en Bologna: omdat zij daar worden verdrukt en vertrapt, maar niet leven gedemoraliseerd zooals te Milaan. — Mijn poëet wilde mij met alle geweld in eene vergadering van *beaux esprits* brengen, waaronder ook vele van de schoone sekse. *Pas si bête.* Ik wil het wel gelooven, zonder het te zien. Er is hier een zeer goed spreekwoord: *Dio ci guardi d'un principiante sul violino E d'una donna che sappia il Latino;* men kan erbij voegen en van de *beaux esprits Italiens en général.*

Ik moet eindigen met een verzoek uit naam van een goeden Florentijnschen Professor in de Anatomie, Carlo Burci, (Dr. Carlo Burci, Professore di Anatomia Pathologica in S.

Maria Nuova, Firenze) die wel begrijpt dat hij Sandifort's Museum Anatomicum kennen moet, maar niet weet hoe het te krijgen. Ik heb hem beloofd u erover te zullen schrijven. *Vale, vir clarissime.*

1.

[Aan Bake].

Florence, 26 Mei 1842.

Vir Clarissime!

Ofschoon bijna al hetgeen ik aan Prof. Geel geschreven heb evenzeer aan u gericht is, kan ik toch de verzoeking niet weerstaan om u nog eenige regelen afzonderlijk te schrijven. Tot nu toe heb ik u niets te berichten omtrent Cicero en den codex Laudensis. Er is hier een totaal gebrek aan deskundigen. Ook M. Furia is *un pauvre Sire*, en de tijd om te werken wordt hier allerschandelijkst beknibbeld uit allerlei nietige redenen. Heden is Florence in rep en roer met eene groote processie, die van morgen volle twee uren noodig had om voor mijn venster te defileeren. Ook de arme Leopold II moest zijne waskaars dragen. Gisteren was het de verjaardag van den heiligen Zenobius. Niemand dacht aan hem, behalve de priesters en M. Furia. De eersten zetten open, de laatste sloot. Voor al de rest was het een gewone werkdag. Wanneer de Bibliotheek open is, verlustig ik mij met allerlei schrijvers. Hetgeen gij schrijft over het niet te veel vertrouwen op het collationneeren der codices door sommige lieden, heb ik onlangs weder ondervonden aan Courier: ik vertrouwde hem reeds te voren niet veel, maar zulk eene slordigheid had ik niet verwacht; hij had ook geene voldoende taalkennis. Ik ben hoe langer hoe meer overtuigd geworden dat men om eenen codex goed na te zien, goed verstaan moet hetgeen men leest: daarom zoude ik zoo gaarne den codex Ravennas willen overzien. Inverniz begreep er niets van, Bekker is veel te haastig en slordig, en de kleine Miller, die de *scholia* voor Dindorf nog eens is gaan bekijken, verstaat geen syllabe Grieksch. Ik weet maar niet of ik er de gelegenheid toe vinden zal. Ik zoude ook hier gaarne Johannes Damascenus willen vergelijken met de excerpten die Gaisford ervan uitgegeven heeft (de *Appendix Florentina*), maar dit boek is hier niet. Er zoude nog wel iets goeds uit komen Ruhnkenius zond aan Brunck uit den codex dit vers van Sophocles:

οὐχὶ παρὰ πολλοῖς ἡ χάρις τίκτει χάριν.

In den codex leest men (*fol.* 144 *rect.*) aldus:

Ἀναξανδρίδου.	χάρις διαρρεῖ καὶ προδοῦσ' ἁλίσκεται.
σοφοκλέουσ.	οὐχὶ παρὰ πολλοῖσ ἡ χάρισ τίκτει χάριν.
θεοκρῖ τ'	ἀμνήμονος γὰρ ἀνδρὸσ ὄλλυται χάρις.
μενάνδρου	θρέψαι (τοι) λυκιδεῖσ enz.
τοῦ αὐτοῦ	οὐχὶ τὴν αὐτὴν ἔχει
	διάνοιαν αἰτῶν — λαβών.

Men ziet duidelijk dat de verzen versprongen zijn: want vs. 3 is van Menander even als vs. 5, en vs. 4 van Theocritus; en omdat vs. 1 is van Sophocles (*in Ajace* 1267) is vs. 2 van Anaxandrides. Over de onkunde van den *librarius*, die naderhand de roode letters heeft ingevuld, heb ik Prof. Geel reeds geschreven. Even als Bandini erdoor misleid is en de domme Franschman, die onlangs hier was, kunnen de anderen (vooral zij die den codex niet voor oogen hebben) op vele plaatsen misleid worden; ik heb er wel een en ander uit afgeschreven, maar zonder den gedrukten tekst kan ik er niet meer aan doen [1]). Het doet mij leed dat Elmsley al de latere bijvoegsels met de oude *scholia* vermengd en verward heeft. De editie, die ik hier gevonden heb, is uitgegeven te Londen 1824, IV voll. 8°. Men vindt er eenige noten in van C. Burneius (meest aanhalingen). Ik heb op sommige plaatsen de *scholia* gecollationneerd, maar zeer zelden, om geen tijd te verliezen, die beter kon besteed worden aan Sophocles zelven en daarna aan Aeschylus. Van Apollonius Rhodius, die met zijne *scholia* den codex besluit, heeft men eene collatie te Göttingen, zooals mij Hr. Doct. Ziegler uit Leipzig verteld heeft, die hier voor Theocritus acht dagen geweest is. Ik heb trouwens geen tijd om ook Apollonius na te zien. Uit nieuwsgierigheid heb ik opgeslagen de plaats van Sophocles ἐν Σκύθαις (*Scholia ad Apollonium Rhodium* IV 223), die Valckenaer *in Diatribe* p. 224 (aangehaald door Brunck) jammerlijk bederft aldus:

Οὐ γὰρ ἐκ μιᾶς ἔβλαϛον ἀλλ᾽ ὁ μὲν Νηρηΐδος
τέκνον ἄρτι βλαϛάνεσκε, τὴν δ᾽ Ἰδυῖα πρίν ποτε
Ὠκεανοῦ κόρη γ᾽ ἔτικτεν.

want *Trochaei* passen niet aan het onderwerp, βλαϛάνεσκε is blijkbaar niet van Sophocles, en γε achter κόρη doet mij denken aan: *ne bruta quidem edunt sonos nihil significantes.* Men kan even goed iemand vragen: πῶς ἔχεις γε; De codex helpt weinig of niets: er staat: οὐ γὰρ ἐκ μιᾶσ Κοίτησ ἔβλαϛον ἀλλ᾽ ὁ μὲν νηρηΐδος τέκνον ἄρτι βλάϛεσκεν ἣν εἰδυῖα πρίν ποτε ὠκεανοῦ κόρη τίκτεν. Alleen ἐκ μιᾶς is door Valckenaer goed verbeterd voor ἀπὸ μιᾶς. Ik weet er echter niets op, evenmin als op de twee plaatsen uit de *Antigone*: wat ἀμᾷ κόνις kan beteekenen begrijp ik niet; θερίζει καὶ ἐκκόπτει ἢ καλύπτει zegt de Scholiast; het laatste is blijkbaar een verzinsel van een grammaticus, die geloofde dat een woord alles beteekenen kan, en hoogstwaarschijnlijk van later datum. Ik zal het nazien. Men bedroeft zich bij het aandachtig beschouwen van zulk een ouden, schoonen codex over den jammerlijken toestand van den tekst, hoofdzakelijk een gevolg van de vermetelheid der latere παραδιορθωταί. Zoolang de ware lezing de grondslag is der corrupte woorden of syllaben, komt zij eenmaal weder te voorschijn, en μιμνέρμου δεῖ σε πόσα Κρονίων [2]) was een later criticus niet ontsnapt, indien Casaubonus het niet gevonden had. Maar

1) Vgl. *Mnemos.* II p. 400 (*Var. Lectt.* p. 12).
2) Athenaeus XV 699 c.

συσσωφρονεῖν σοι βούλομ᾽ ἀλλ᾽ οὐ συννοσεῖν (*Iphig. in Aul.* vs. 407) ware nimmer met zekerheid te herstellen geweest, zonder de aanhaling van Plutarchus (*de discern. adulat. et amico* p. 64 c.) συσσωφρονεῖν γὰρ οὐχὶ συννοσεῖν ἔφυ (dus ἔφυν) (uit Erfurdt *ad Sophocl. Ajac.* vs. 191). Men kon wel zeker weten dat het vers corrupt was, maar niemand kon met zekerheid de ware lezing terugvinden. Het vers van Sophocles, dat er sprekend op gelijkt (*Antigone* 523): οὔτοι συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν, is bespottelijk bedorven bij Plutarchus *ibidem* p. 53 c.: οὐ γὰρ συνεκθεῖν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυ, en men maakt zich bijna boos op de uitgevers, die het niet terstond verbeterd hebben, zelfs zonder iets van Sophocles en die plaats uit de *Antigone* te weten. *Coamicus esse non comes cursus solet*, vertaalt Xylander. Het verwondert mij dat Bast de verwarring van de κ en χ niet palaeographisch verklaart: men schrijft ze beide χ, en wanneer de κ wat groot uitvalt is het onderscheid niet meer merkbaar. Eene opdracht in verzen aan eene jonge dame van Aristoteles begint: Καλλιτέχνου μητρὸς θύγατερ; de codices Laurentiani van Diogenes Laërtius lezen Καλλιτέκνου: dan wordt het een lief compliment. Wat moet men zeggen van Wakefield, die de woorden van Hesychius εἰχέναι, ἐοικέναι houdt voor onbedorven, maar tevens εἰχέναι schijnt aan te zien voor ἔχειν (*ad Trachin.* vs. 309). Van Plutarchus sprekende zal ik u eene schoone *varians lectio* opgeven uit een codex Bibliothecae Riccardianae N°. 45, *in libro de Curios.* p. 519 A: οἱ πολυπράγμονες, zegt hij, φεύγοντες τὴν ἀγροικίαν εἰς τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς λιμένας ὠθοῦνται μή τι καινόν κτέ. Εἰς τὸ βῆμα is koddig, de ware lezing is εἰς τὸ δεῖγμα. Indien ik mij wel herinner, is ditzelfde woord ook ergens in de *Characteres* van Theophrastus bedorven en door Casaubonus teruggebracht en opgehelderd [1]).

Om terug te komen op de ellendige *glossemata*, die in de oudste codices de ware lezing voor altijd hebben doen verloren gaan, wie kon in Longus (ik heb aan Prof. Geel de plaats opgegeven [2]): ὅλη γὰρ ἐκινεῖτο ἡ πόλις ἐπὶ τῷ μειρακίῳ, immer voor ἐκινεῖτο terugvinden de ware lezing ἐκίττα, zonder den uitmuntenden codex Laurentianus, die nooit goed is nagezien en na verloop van tijd hoe langer hoe moeielijker te ontcijferen zal worden. Een zeer groot getal dezer *glossemata* heb ik gevonden in den brief van Lysis aan Hipparchus bij Jamblichus, *de vita Pythagorae*, en ook afzonderlijk in vele codices. Eén voorbeeld zij voldoende: οἱ βαφεῖς προεκκαθάραντες ἔςυψαν τὰ βάψιμα τῶν ἱματίων ὅπως ἀνέκπλυτον τὰν βαφὰν ἀπεργάσωνται καὶ μηδέποτε γενησομένην ἐξίτηλον: waarvoor betere codices lezen ἀνέκπλυτον τὰν βαφὰν ἀναπίωντι, en wie staat ervoor in dat ἀνέκπλυτον niet zijn moet δευσοποιόν? Intusschen kan er nog zeer veel uit de codices gevonden worden, ook uit dezulke, die men meenen zoude dat reeds geheel en al *cum pulvisculo* uitgeplozen waren. Een buitengewoon sterk bewijs hiervoor heb ik voor een paar dagen ontdekt in den codex Lau-

1) *Comment. ad Char.* περὶ ἀλαζονείας.
2) IV. 33.

rentianus, waarin de *Erotici* voor een groot gedeelte gevonden zijn. Van Xenophon Ephesius bestaat maar één codex op de wereld, en het is deze. Salvini heeft hem afgeschreven, Cocchi heeft die copie opnieuw met den codex vergeleken voor D'Orville, Lucchi heeft er vele plaatsen van nagezien voor Locella, Weigel heeft voor denzelfden een groot getal lezingen voor de 41 eerste bladzijden eruit geëxcerpeerd. Ik heb op die 41 bladzijden nog 72 andere varianten gevonden! En toch is het schrift gemakkelijk te lezen: alleen aan het begin en einde van sommige regels is het papier door vochtigheid bruin en zwart geworden, en moet men scherp toezien om goed te lezen wat er staat, en het schrift is zeer klein, maar uiterst net en duidelijk: men kan zich niet bedriegen in de letters, mits men Grieksch kenne en versta wat men leest. Ook hiervan zal ik u een afdoend bewijs geven. Pag. 16, 3 van Locella leest men: *καὶ τὰ χείλη τοῖς χείλεσι φιλοῦσα συνερράφει* [1]). Waarlijk fraai! *audacior quidem translatio*, zegt Locella, maar vindt er verder niets in. (Zijne noten zijn flauw). *In cod. Florent.*, zegt hij verder, *monstrum comparet vocabuli* *συνηραφήκει*. Bast zegt ervan (*Comm. Palaeogr.* pag. 788): *certa correctione muto* in *συνερραφήκει*. Dit is *mera barbaries. Quid multa?* Er staat *σύνηρμό* en *a linea* *κει* (de letters zijn veel kleiner); *μο* is op het eerste gezicht niet te onderscheiden, maar scherp toeziende en er het licht op latende vallen vindt men duidelijk en zonder den minsten twijfel *μο*, zooals ik het u geschreven heb. Ook elders vindt men *μο* zoo geschreven, en Xenophon, die verzot is op het plusquamperfectum, heeft zoo en niet anders geschreven. Ik zal hem geheel nazien. In zes uren tijds heb ik er 58 pagina's van gecollationneerd, nog acht uren en hij is klaar. Ik zal er eenige regels over schrijven aan Prof. Peerlkamp, die er zeker nog [2]) veel belang in stelt. Hetgeen Ruhnkenius vertelt in het *Elogium Hemsterhusii* is vrij overdreven: er zijn vele heerlijke noten van Hemsterhuis, maar er is ook veel *ὅπερ ἄρρητον ἄμεινον*. Toen ik de noten van Locella voor het eerst las, was ik nog zeer jong student: thans bevallen zij mij al zeer weinig. Jammer dat ik de aanteekeningen van Prof. Peerlkamp hier niet vinden kan.

Ik moet eene kleine ruimte uitsparen, *vir clarissime*, om u iets te verzoeken. Ik zal spoedig naar Venetië vertrekken, waâr ik geene gelegenheid vinden zal om mijne brieven door eene legatie te verzenden. Ik durf waarlijk den Hr. Heldewier niet langer lastig vallen, vooral omdat ik hem bij het ontvangen en verzenden der brieven op onkosten jaag, want men kan de brieven niet buiten den Staat, waarin men zich bevindt, frankeeren, en alle brieven, die er uit gaan, zijn onderworpen aan eene gedwongene frankeering tot aan de grenzen. Dus elke brief, dien ik naar Turin zend of vandaar ontvang, veroorzaakt M. Heldewier onkosten. Niets zoude mij aangenamer zijn dan dit te vereffenen, en ik zoude

1) Vgl. *Var. Lectt.* p. 172.

2) Peerlkamp had in 1818, toen hij nog rector van het gymnasium te Haarlem was, *Xenophon Ephesius* uitgegeven.

in dat geval ook betamelijker kunnen verzoeken van de vriendelijkheid van M. Heldewier nog langer gebruik te mogen maken, ook voor Venetië. Een paar woorden van u zoude deze zaak kunnen in orde brengen. Indien het u moeielijk of onaangenaam mocht zijn, verzoek ik u dit te beschouwen als niet geschreven, en ik zal dan over de gewone post schrijven. *Vale, vir clarissime, meque, si merebor, ama.*

m.

Florence, Zondag 21 Mei 1842.

[Uit een brief aan Dr. Menzel].

.... Ik heb hier geene ruimte genoeg meer om uwen laatsten zelfs beknopt te beantwoorden. Wij zullen het spoedig eens zijn, want wij verschillen niet in de hoofdpunten. Lees Goethe en al wat gij wilt, maar alleen laat uwe hoofdstudie (of liever uwe studie: men kan er maar éene hebben) er niet bij lijden. Maak ervan eene uitspanning van ernstige bezigheden zooveel gij wilt: *non semper arcum tendit* Apollo. Maar wilt gij solide worden, verspil dan niet te veel tijd aan al dat gepraat, dat u alleen vertelt hetgeen gij reeds weet of naderhand zoudt gevonden hebben, of ook wel iets ὅπερ ἄγνωςον ἄμεινον. Is er wel iets bespottelijker dan de regels van Aristoteles? Wat zoudt gij zeggen van een beeldhouwer dien men naar de natuur moest verwijzen, omdat hijzelf er niet toe zoude gekomen zijn? Ik houd mij in, want ik heb noch tijd noch ruimte om er u van te zeggen wat ik alzoo denk. Alleen uw argument, schertsende ontleend aan uwe behoefte aan ὄξος, moet ik u afnemen: want ὄξος beteekent daar, zooals meermalen, zuren, verschaalden wijn (ὀξίνης in proza), en het Grieksche spreekwoord luidt aldus: οἴνου παρόντος ὄξος ἠράσθη λαβεῖν [1]), *de quo vide Paroemiographos.* Genoeg hiervan....

.... Laat ik u alleen wat vertellen van mijn werk. Sophocles is klaar, Aeschylus is klaar, Diogenes Laërtius is geheel af, en ik heb druk gewerkt aan de *Erotici*: Longus, Xenophon Ephesius, Chariton en Achilles Tatius....

.... Ik heb het verzenden van mijnen brief nog een dag moeten uitstellen: ik kan de verzoeking niet wederstaan om er nog een klein blaadje bij te voegen. Maakt gij eenig onderscheid tusschen den poëet die gelooft aan hetgeen hij zingt, en hem die overtuigd is, dat het maar praatjes zijn? Ik voor mij houd daarom zooveel van Homerus: in zijnen mond is alles waarheid. Hij roept zijne θεά aan, waarvan hij overtuigd is dat zij bestaat en met hare wonderkracht hem gloed en leven kan inboezemen; en zoo met al de rest, woord voor woord: hij meent het zoo. Horatius maakt het *vaticinium Nerei*, maar weet wel beter, dat de goden zich niet verlagen om zich met onze poppenwereld te

1) Eupolis: Οἴνου παρόντος ὄξος ἠράσθη πιεῖν.

bemoeien; hij zegt het dikwijls genoeg. Kijk maar eens in zijn *iter Brundisinum* enz. enz. De goede Tasso, die noch van de heidensche goden, noch van hunne philosophie, noch van het Christendom het minste heldere denkbeeld heeft, haspelt den Helicon, den hemel met de gelukzaligen en den Parnassus zoo dooréén, dat men duidelijk ziet dat het voor hem maar welluidende klanken zijn. Is het niet Camoëns in de Lusiade, die Venus een bezoek laat afleggen bij Jupiter, met vriendelijk verzoek om het Christendom te mogen uitbreiden? Wat schuilt er tusschen de *antithesis* van de gulden kroon van eeuwige sterren en den broozen laurier [1]? Zin of onzin? Oordeel zelf. Wat zegt gij van zijne fraaie vergelijking? of liever van de toepassing, het eenigste wat er hem van toebehoort. Walter Scott gebruikt ze vrij wat beter in zijn Waverley [2]. De arme Tasso is niet waard ons langer op te houden: schoone woorden zonder zin zijn niet van onze gading. De Italianen kennen hunne dichters vrijwel, vooral natuurlijk de beschaafde klasse, maar hier en vooral nog meer naar het zuiden ook het canaille. Jammer dus dat er in deze poëzie zoo weinig is voor het verstand, zoo weinig dat het volk verlichten en veredelen kan, zooveel daarentegen dat de verbeeldingskracht nog meer verhitten, de hartstochten nog meer aanstoken moet enz. enz. Welk een onderscheid bij de Grieken! Die kenden hunne dichters: de poëzie van Homerus stroomt door alles heen, wat zij denken en spreken: elke plaats, elk vers van Homerus, was eene goede kennis van iedereen voor zijn geheele leven. Kom aan, zeg mij eens een versje op, bromt Mummius tegen een armen Corinthischen schooljongen; deze antwoordt terstond: *τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, οἳ τότ᾽ ὄλοντο.* Mummius *ἔπαθέ τι*, zegt Plutarchus. Niets is komieker en geestiger dan de parodieën, die de schalken ervan wisten te maken. Stratonicus komt te Assus, een morsig, ongezond stadje, en zegt: *Ἄσσον ἴθ᾽, ὥς κεν θᾶσσον ὀλέθρου πείραθ᾽ ἵκηαι.* Hij verandert slechts het accent. Hij vond op eene andere plaats de geelzucht en riep uit: *Οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.* Ik ken van Stratonicus (die er zeer beroemd om was) geen komieker dan deze: hij hoorde iemand allerellendigst op de citer spelen en naar rato zingen. Wel Stratonicus, zeide men hem, *τί σοι δοκεῖ*; hij antwoordde: *τῷ δ᾽ ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ᾽ ἀνένευσε. τὸ μὲν καλῶς κιθαρίζειν ἀνένευσε, τὸ δ᾽ ᾄδειν κακῶς ἔδωκεν.* Overal vindt men van deze aardigheden eene groote menigte, waaruit men ziet hoe de Grieken al hunne poëten op hun duimpje kenden. Ik kom *ἄκλητος* (zegt de onbeschaamde Alcidamas by Lucianus), even als Menelaus. Men roept hem toe: *Ἀφραίνεις, Μενέλαε*, en nog veel aardiger: *Ἀλλ᾽ οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ.* De gastheer wist wel, dat er op volgde *ἀλλὰ κακῶς ἀφίει*, maar de goede Aristænetus durfde niet. Hoevele koddige anekdotes zijn er niet, waarin men zoo speelt met verzen der Tragici, vooral van Euripides. Maar ook van Sophocles: sla eens op de *Orestes*, ik wil zeggen de *Electra*, en lees er de eerste verzen van. —

---

1) Zie blz. 201. 2) Vol. I Chapt. III.

Zijt gij klaar? Nu zal ik u twee Grieksche anekdoten vertellen. Een athleet, daags voor den kamp, sprak tegen zijne vrouw zoo wat als Paris tegen Helena *in Iliad.* III. Maar zij *ἀπώσατο ἦκα τὸν ἄνδρα.* Vier en twintig uren daarna, terwijl hij intusschen als overwinnaar gekroond was, fluisterde zij: *Ἀγαμέμνονος παῖ, νῦν ἐκεῖν' ἔξεςί σοι.* — Demetrius Poliorcetes had zich veel moeite gegeven om van eene *ἑταίρα* te verkrijgen hetgeen Paris (bij Bilderdijk) vrij prozaïsch eischt: Trekt uw rokje uit, godinnen. Eindelijk gaf zij toe met de woorden: *Ἀγαμέμνονος παῖ, νῦν ἐκεῖν' ἔξεςί σοι Παρόντι λεύσσειν ὧν πρόθυμος ἦσθ' ἀεί* [1]). Het eerste heb ik ergens gelezen in Plutarchus, het tweede in Athenaeus. ô Mijne waarde boeken, waar is de gelukkige tijd, toen gij allen vaardig waart om mij te leeren (volgens het liedje)! Hier op den klassieken grond vind ik met groote moeite eenige prullen van edities en geene levende ziel, die er iets van verstaat....

.... Men praat hier zoo overluid en met zooveel welbehagen over de beschaving en den vooruitgang van onzen tijd, *εἰς ἔργον δ' οὐδεὶς γιγνόμενον βλέπει*, zooals Solon zegt. Het jonge geslacht spot met de kerk en den godsdienst en heeft ontdekt, met Voltaire, dat de wonderen niet waar zijn; zoodra zij dat weten zijn zij klaar en breken met niets hun hoofd meer, dan om te beweren dat zij allen volken in kennis vooruit zijn. Wel moge het hun bekomen, maar ik beding altijd het recht om ze vrij uit te lachen....

.... Nog iets: maak eens eene visite bij den Hr. de Gelder en verzoek hem mij op te geven van welken Theon[2]) hij eene kopie verlangt. Ik zal er terstond werk van maken.

36.

Florence.

Vir Clarissime!

Si vales, perbene est. Ego valeo et gaudeo πρὸς ὀλίγον τοῦ Σιμπλικίου ἀπαλλαγείς, en ben zeer druk bezig met Diogenes Laërtius, Sophocles, Aeschylus, Thucydides enz. Dit enz. beteekent hier niet zooveel als (·), want ik zal er u hoofdzakelijk over schrijven.

Voor een paar dagen heb ik zoo beleefd als mogelijk was M. Furia inzage gevraagd van den codex van Longus [3]). Die

1) Vgl. *Mnemos.* IV p. 106 vlg. (*Nov. Lectt.* p. 9 vlg.).

2) *Every question connected with* Theon of Smyrna *is fully discussed in* J. J. de Gelder's *edition of his τὰ κατ' ἀριθμητικὴν χρήσιμα εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀνάγνωσιν*, Lugd. Bat. 1827; *all the writers of the name of* Theon *are enumerated in pp. XXII sqq.* Müller and Donaldson, *Hist. of the Liter. of ancient Greece*, III p. 351.

3) Over den codex van Longus enz. verwijzen wij ter vergelijking eens voor al naar de *Var. Lectt.* (p. 169—187), de *Mnemos.* VIII. p. 383 vlg., en de *Praefatio* (1853) van de uitgave der *Erotici*, door G. A. Hirschig bezorgd voor Didot (1856).

codex werd vroeger aan ieder vreemdeling als eene beroemde rariteit vertoond (hoe zot!); na jaren nadenkens heeft M. Furia begrepen dat het beter was hem weg te sluiten, en hij houdt hem zelf achter het slot in een bespottelijk houten kistje (*ἐκ τοῦ νάρθηκος*). Hij moest voor den dag komen en werd mij toevertrouwd, niet zonder vriendelijk verzoek om het niet te laten zien enz. De geheele Bibliotheek kwam eraan te pas. Dienzelfden morgen dwong mij de domheid van den custode tot eene onbeleefdheid. Eene Italiaansche familie kwam de Laurentiana bezichtigen (dit is de mode: alle bezoekers evenwel, vooral de dames, vervelen zich en maken een mal figuur). »Er moet hier ook zijn (zeide de patriarch) een zeer voortreffelijk handschrift van een zekeren Longus". *Siguro*, antwoordde de oude custode, *quel signore* is er juist mede bezig. In elk ander geval had ik mij vermaakt met die goede zielen, maar nu zag ik niet eens op, terwijl zij met nieuwsgierigheid over mijnen schouder heen naar dit »ongekend kleinood" [1]) blikten. Ik had M. Furia verzocht mij te laten brengen uit de Bibliotheca Marucelliana de laatste critische editie van Longus (om Courier niet te noemen): ik kreeg Villoison! Ik heb toen maar zonder complimenten en uitdrukkelijk gevraagd om den tekst van het gevonden fragment, en de jonge Furia, *Abbate*, even goedaardig als onkundig en dom, gaf mij den volgenden dag in vertrouwen eene editie zonder titel, gedrukt, zooals er achter in staat, te Rome 1810 met eene kleine Grieksche voorrede waarvan 52 exemplaren getrokken zijn, en waarbij gevoegd is een Fransche brief van Courier (zonder naamteekening, aan een onbekende). De aanhalingen, waarin hij spreekt van »*mon édition*", komen uit met deze pagina's en regels. Ook deze editie mocht niemand zien, en indien ik geen witten voet had op de Laurentiana, had hij mij niet toegestaan haar voor eenen avond naar huis mede te nemen. Een van de vruchten dezer studie (of uitspanning) is geweest, dat ik M. Furia nog bespottelijker vind dan ooit te voren, en zeer ontevreden en verontwaardigd ben over Courier — maar nog meer over

1) Aanhaling uit „Nova Zembla".

Longus zelven. ὦ Μοῦσαι φίλαι! Met walging heb ik den Griekschen tekst weggesmeten. Welk eene laffe zotteklap. In die kranke phantasie is niet de minste natuur noch waarheid, en dit suikerzoete gesnap zonder gedachten is ook niet gedoscht in een kleed, waarvan de stof innerlijke waarde heeft of de vorm schoon of althans lief en behaaglijk is. Dat gewauwel was mij onverdragelijk. Maar ik wantrouwde dien eersten indruk. Sophocles en Aeschylus weergalmen nog om mij henen, en ik hoor zeggen: »*Longus, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas et cujus sermonem ipsae Gratiae videntur finxisse*". Het is waar, het is de winderige Villoison die dit zegt, maar zeggen zoovele anderen niet met meer smaak hetzelfde? Neen, Longus is geen sophist, zegt Ruhnkenius: »*contra spirat nativam et venustam simplicitatem*". *An me ludit ....insania*? vraag ik mijzelven af. Ik neem het boek weder in handen: het is altijd hetzelfde: laffe praat en slecht Grieksch. Maar toch hebben al de beroemdste critici eraan gepolijst, *con amore*. Villoison noemt er in éénen adem 36 op, waaronder ik 14 à 15 deskundigen tel. Ik weet niet wat ik zeggen moet. Ἐφεκτέον. Ik zal het nog eens met aandacht overlezen.

Ik wil deze zaak een oogenblik op zijde zetten om u eenige berichten te geven omtrent den codex zelven. Gij ziet hier het formaat van elk blad met zijne *margines* [1]). Op elk van die pagina's staan 38 regels. Zie hier de twee eerste regels van *fol. cod.* 24 *Rectum.* μετὰ ταῦτα ὁ δαφ̃νισ ἐμὲ αἲξ ἀνέθρεψεν ὥσπερ τὸν δία. νέμ^{ω} δὲ τράγουσ τῶν τούτου βοῶν μείζονασ ὄξω δὲ. vs. 2 οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν ὅτι μηδὲ ὁ π̃ὰν καίτοι γε ὢν τὸ πλέον τράγοσ ἀρκεῖ δέ μοι ὁ τυρὸσ καὶ ἄρτοσ ὀβελίασ. Gij kunt hieruit opmaken hoe klein het schrift wezen moet. Het is echter zeer gemakkelijk te lezen. *Id est* men kan overtuigd zijn van hetgeen men leest; maar het papier is bruin geworden, de inkt is verbleekt, het papier is op sommige plaatsen vochtig geweest, hier en daar is het afgeschaafd en ruig en het schrift is er letterlijk afgesleten: dit is vooral het geval op de eerste pagina's van Longus, die begint in het midden

1) In den brief, die van groot postformaat is, wordt dit met potloodstrepen aangeduid. Het heeft nagenoeg de afmetingen van klein postformaat.

van *folium* 22 *rectum*. Het nieuwgevonden fragment staat *fol.* 23 *verso* van vs. 3 (beginnende: *καὶ τὴν πήραν Φυλάττειν. αὐτὸσ δὲ τῇ πηγῇ προςάσ κτἑ.*) tot vs. 38 (eindigende: *ταῦτα καὶ τοιαῦτα ὁ δόρκων καὶ*), en *fol.* 24 *recto* (beginnende zooals ik u gezegd heb) tot vs. 16 *λάλοσ καὶ εἴ ποτε μόνοσ ἐπ' αὐτῆσ | ἐγένετο.* Op de linker pagina (*fol.* 23 *verso*) is de vermaarde inktvlak, waarvan niet de minste spat aan de tegenoverstaande pagina is medegedeeld. Alle onheilen tegelijk zijn op dat arme blad neder gekomen: afschuwelijke inktvlakken, die thans vuil bruin zijn (*σκατόχροα*). Ik zal er u een *facsimile* van medebrengen. De inkt is op vele plaatsen geheel uitgebleekt (misschien omdat men het nat gemaakt heeft), en *in ima pagina* zijn er eenige syllaben als afgewreven. Deze jammerlijke *reliquias Lyncei contemplatus sum oculis* en ik zal u mijn procesverbaal opgeven, dat daarom nog eenige waarde heeft, omdat Furia en Courier na de inktvlak opnieuw gekibbeld hebben over hetgeen er dan eigenlijk staat. Voor alle zekerheid zal ik u de zaak vertellen (indien soms de brief van Courier niet in den handel is gekomen). Na de uitgave van Longus door Courier heeft een Professor te Pisa, Ciampi, de *Pastoralia* in het Italiaansch vertaald en gezegd voor het nieuwgevonden fragment van M. Furia varianten gekregen te hebben op sommige plaatsen, die door Courier niet goed gelezen waren. Zij zijn deze: pag. 25 vs. 3 (van Courier): *μῆλα ὀπωρινὰ* voor *μῆλον ὡραῖον.* Een leugen, die plaats is met inkt overdekt en onleesbaar. — 24 vs. 9: *χρυσῷ δεδεμένους* voor *χαλκῷ δεδ.* Gelogen, die plaats is insgelijks onleesbaar door de inkt. — 20 vs. 8: *τῆς δ' ἐπιούσης ἧκον* voor *τῆς δ' ὑςεραίας ὡς ἧκον.* In den codex staat *τῆσ δὲ* (inkt) *ἧκον.* — 20 vs. 1: *σὰρξ καθυπέπιπτε* voor *σ. ὑπέπιπτε.* Codex *ἀπολ*(inkt) *πέπιπτε.* — 25 vs. 4: *ἀρτιγέννητον* voor *ὀρειγεννητὸν.* Thans uitgebleekt en onleesbaar. — 23 vs. 18: *ἔρωτος ἔργα καὶ τὰ ὀνόματα* voor *ἔρωτος καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ ὀνόματα.* *In codice ἔρ*(inkt) *α καὶ τὰ ὀνόματα.* — 23 vs. 11: *πρὸς τὸ ἄντρον* voor *παρὰ τὰ ἄντρα.* Codex [illegible] · *πρὸς aut πρὸ certum est.* Kan het ook zijn *πρὸ τοῦ ἄντρου*? Of er staat *τα αντρα* dan wel de ware lezing *τῷ ἄντρῳ* is onmogelijk te onderscheiden. — Eindelijk

p. 27: *τῶν τούτου βοῶν μείζονας. ὄζω δὲ οὐδέν* voor *ὡς τούτους..... βοῶν μείζονας..... ξω..... οὐδέν.* Er staat in den codex *τῶν τουτ̃ βοῶν μεί ζ ωνας ὄξω δὲ οὐδέν.* ȣ in *τούτȣ* en *ζονας* zijn niet duidelijk zichtbaar, maar de rest is zoo zeker, als dit onderschrapte woord zelf. Courier heeft naderhand met de heeren Bencini en Théséo den codex weder nagezien: (indien zij niet allen gebrekkige philologen en palaeographen geweest waren, was er niets eenvoudiger geweest en gemakkelijker dan eens voor al goed te lezen wat er stond). Plaats 1—4 zeggen zij hetzelfde als ik. Ook van 5 en 7. Van 6 zegt Courier dat er staat *clairement ὀρειγεννητὸν*, en van 8: *on lit encore quoiqu'avec peine παρὰ τὰ ἄντρα.* Van de laatste plaats vertelt hij dat hij met Furia en Bencini haar herhaalde malen bekeken heeft, en altijd gevonden hetgeen hij *totidem literis* heeft laten drukken. *Il est vrai qu'on y lit maintenant, comme le dit M. Furia, τ. τ. β. μ. aussi clairement que dans aucun livre imprimé: mais c'est une correction récente faite d'après ma traduction: »oui je garde les chèvres et les rends meilleures que ne seront jamais les vaches de celui-ci". Cet endroit a été retouché si maladroitement dans le Manuscrit que l'imposture est visible. — Vir clarissime*, ik ben overtuigd dat gij in die woorden den draaier en leugenaar terstond herkent. En inderdaad, het is eene onbeschaamde en verfoeielijke leugen en zeer dom erbij. Geen stip is in den codex veranderd. Achter *τράγους* is de inkt verbleekt, en een onkundige kan wel ten naastebij meenen te zien hetgeen Courier en die andere genieën eruit lazen, maar er is eene zekere manier om er het licht op te laten vallen, die duidelijk doet uitkomen *τῶν τούτ̃ βοῶν μεί* (voor 25 jaren was *ζονας* nog zichtbaar, want allen hebben het gezien) *ὄξω δὲ*; men ziet tevens dat men nooit aan deze plaats geraakt heeft: men ziet de inkt niet meer, maar de sporen (de groeve) die het bijtende van de inkt in het papier nalaat. Ik behoef u niet te zeggen dat eene latere interpolatie vrij wat gemakkelijker zou gezien worden. *Impudentissime mentitur* Courierius, die bijna al zijn krediet bij mij verloren heeft door deze laagheid, waarbij komt zijne onkunde in het Grieksch, blijkende uit zijne editie, en eindelijk zijne slordigheid in het

collationneeren. Daarover nader. Men moet al zeer dom zijn om niet te bemerken dat τῶν τούτου βοῶν μείζονας, ὄζω δὲ de ware lezing is. En Courier's conjecturen even als zijne vertaling *font pitié; — faite d'après ma traduction* is bespottelijk.

Even goed als M. Furia deze plaats en πρὸσ of πρ̊̀ gezien heeft, even onbeschaamd liegt hij de rest: behalve hoogstwaarschijnlijk in ἀρτιγέννητον. Dit is zonder twijfel de ware lezing: ik had nauwelijks in Courier ὀρειγεννητὸν gezien of ik begreep dat er staan moest ἀρτιγέννητον. Longus heeft meer dan elk ander zijne vaste woorden, waartoe ook dit behoort. Er is nog een ander argument uit den codex. De α wordt op eene bijzondere manier geschreven voor de ρ, de ν en andere letters. B. v. in τέττοζα ὀψ ποζοβ ἀντεσ. Bij dit kleine schrift en de uitgebleekte inkt is het voor Courier onmogelijk te onderscheiden ἀρτιγέννητον van ὀρειγ. Al de rest zijn conjecturen van M. Furia, die al die valsche munt aan Ciampi voor echte varianten heeft aangesmeerd. Men kan zien wat een schrandere bol hij is. Eens heeft hij toch gelijk: ὑςεραία staat in het lexicon van Longus niet; hij zegt altijd ἐπιοῦσα en zal dat hier ook wel gezegd hebben. Courier, die zooals gij ziet niet scherp toekijkt, heeft uit den zin ὑςεραία opgevischt en dat maar opgeschreven. (NB. de manier om de α zoo te schrijven heeft Courier verschalkt in πρ̊̀; men meent te zien πρ̃, maar Courier wist niet dat dit *compendium* van παρὰ niet bestond). Ik heb het geheele fragment met de grootste attentie nagezien en zal het nog eens overlezen, om u over eenige punten te raadplegen. Τῇ πηγῇ προςάσ. *sic codex.* προςῆναι komt mij vreemd voor. (*Add.* Courier) καὶ ὅτι μὴ πρότερον αὐτῇ καλὸς ἐδόκει. *malim:* καὶ ὅτι τότε πρῶτον αὐτῇ. Τὰ νῶτα δέ. er staat duidelijk δέ. Τουτὶ δὴ τὸ νύττον. *codex* δέ *recte.* Εἴθε αἶξ. *codex* volgens Courier εἴτε. er staat εἴθε. Φλεγομένη παρὰ τὰ ἄντρα. *malim:* Φθεγγομένη πρὸς τῷ ἄντρῳ of πρὸ τοῦ ἄντρου. Σιροῦ. Courier σιῤῥοῦ *male.* 'Επ' ἐκείνησ τῆσ ἡμέρασ. Courier ἀπ' *male.* Μόσχον ὀρειγ. μόσχον *certum est. vid. p.* 13 *vs.* 11 Villoison. Τοσοῦτον κρείττων. codex τοσουτ κρείσσων. *leg.* τοσοῦτον δ' εἰμὶ κρείσσων. 'Οδ δεινόν. *leg.* ὀδωδὼς ἀπ' αὐτῶν δεινόν, *ut mox* ὄζω δὲ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν. 'Αλλὰ καὶ εἶ καλή. *leg.* ἀλλὰ καὶ οὕτως εἶ καλή. οὕτως *scribitur* οὔ, *et* ει *et* ου *ubique confundun-*

tur, *ut in Diogen. Laërt.* VI. 100, *ubi leg. e cod.* οὐδ' ἐνόει φύσιν κυνός. Ἐρυθήματι ἐπίμπλατο. *imo* ἐρυθήματος. Καθάπερ βοὸς wil Courier doorhalen: het is eene naïveteit in den smaak van Longus. Λευκώτερον, τῶν πρότερον χρόνων en περιττώτερα staan niet in den codex, die de goede lezing heeft. Μέχρι τοῦ ἂν staat er duidelijk. Verder χλόας κάιρινῆσ. — Ik heb nog meer andere dingen opgeteekend en verbeeld mij nu geen groot *spicilegium* aan een ander over te laten. De inkt wordt hoe langer hoe bleeker, en over 25 jaren zal men van sommige pagina's niets meer kunnen zien. Ik had reeds zoo vele blijken van de slordigheid van Courier in het lezen van dezen codex gezien, dat ik mij voornam zijnen tekst eens met aandacht te collationneeren. *Nec frustra.* Ik heb een zeer groot getal varianten gevonden, waarvan hij geen woord spreekt en waarvan hij een gedeelte niet heeft kunnen lezen. Vooral *fol. cod.* 23 *rect.*, dat op het eerste gezicht bijna geheel onleesbaar is; maar langzamerhand komt het voor den dag en ik heb het geheel gelezen, en vele ware lezingen gevonden, waarvan Courier niets weet. Slechts één voorbeeld. Pag. 19 vs. 12 Villoison: ἐπ' ἀνθοῦν ἐνέπιπτε τὸ κάλλος; codex: ἐπαθροῦν ἐνέπιπτε. Ik zal daarom den geheelen codex met de grootste attentie nazien, vooral omdat het spoedig te laat zal zijn; de eenige manier om bijna alles te zien, is onder het collationneeren te letten op den zin, den geheelen *apparatus criticus* voor oogen te hebben en altijd (zooveel mogelijk) te weten wat corrupt, wat niet corrupt is. Het is zeer vermoeiend, maar de eenige goede manier. Ik sta er u zoodoende voor in, dat de varianten die ik u opgeven zal wezenlijk zoo in den codex gelezen worden. *J'y regarde à deux fois (au moins)* en schrijf altijd alleen de lezing van den codex op, zoodat het bijna onmogelijk is te dwalen. De 15 deskundigen hebben in Longus nog zeer veel te verbeteren overgelaten en daaronder komieke fouten. B.v.: ἀλύοντα περὶ τὴν θάλασσαν, de zee rond drentelen, is eene wandeling die ik sommigen *criticastri* wel zou toewenschen. Het staat pag. 23 Villoison. Dergelijke bagatellen wil ik u niet meer schrijven. Alleen nog ééne plaats, pag. 61: τρίτος δὴ γέρων οὗτος εὐδοκιμήσας ἐπ' ὀρχήσει φιλεῖ Χλόην καὶ Δάφνιν. Wat dunkt u, na het lezen van het volgende, van κινεῖ? Dat geeft een heerlijken zin, verklaart δὴ en is geen kwaad Grieksch.

De twee eerste dagen dezer week zijn weder verloren. De Bibliotheek is gesloten, tot groot verdriet van den ondergeteekende en Prof. Bernstein uit Breslau, Syriër. Maar gij kent hem en hij laat u en Prof. Bake groeten met de Proff. Van Assen en Weyers. Ik heb in mijn gansche leven zulk een naïef eenvoudig mensch niet gezien. Hij is met zijne vrouw en vijf kinderen hier, om eenen Syrischen Hesychius (*dirò così*) te collationneeren. Hij is overal geweest; maar kan mij zulke onnoozele vragen doen, dat het niet om te gelooven is.

Ik ben een weinig vermoeid en het is geen weder om te gaan wandelen. Daarom heb ik mijne pen vermaakt om u te schrijven over Longus.

Ik ben er nu zeer goed in thuis. Maar hetgeen ik te Leiden erover dacht en hier bij de eerste lezing met groote onstuimigheid voelde terugkeeren, wordt hoe langer hoe sterker bij het overlezen. Hoe vaster die overtuiging wordt, hoe minder ik weet wat te denken van zijne bewonderaars. Velen ervan zijn zoo knap en hebben zooveel smaak. Dit is echter *posterioris curae*, en de hoofdzaak is te weten of het inderdaad zulk een laf sophistisch gebabbel is als ik nu geloof en gevoel dat het is. Dat de karakters van zijne personages, vooral van dien lummel van een Daphnis, ellendig zijn gedacht en voorgesteld, kan niemand tegenspreken; dat al hunne avonturen laf en ongerijmd zijn, evenmin, en men moet erkennen dat dit alles maar dient om hem aanleiding te geven tot het vervaardigen van *ἐκφράσεις*, pathetische oratie's, fabelen, en in één woord den geheelen poespas der ellendigste sophisten: zelfs daarin is hij somtijds nog laffer dan de anderen. Zijne fabelen van de *Φάττα*, *ἠχώ* en *σύριγξ* zijn miserabel verteld, en wanneer men zijne plaatsen *ἐφ' οἷς μάλιστα κομᾷ*, met aandacht bekijkt, is bijna alles bespottelijk. Tusschen dom, ongerijmd en naïef kent hij geen onderscheid. Een Leidsch student gaande naar Leiderdorp zag een stier; na hem lang aangestaard te hebben, riep hij uit: »mijn hemel ik wist niet dat de stieren ook uiers hadden!" Dit is toch niet naïef. Maar welk onderscheid tusschen *ἐξεπλάγη, εἰ οὖθαρ ἔχουσιν οἱ ταῦροι* en bij Longus (pag. 4 Villoison) *ἐκπλαγείσης εἰ καὶ παιδία τίκτουσιν αἱ αἶγες*. De vernuftige Daphnis, bedwelmd door het eerste

kusje van Chloë, vindt het bij nader inzien *κέντρου μελίττης πικρότερον*, en roept uit: *ἆρα Φαρμάκων ἐγεύσατο Χλόη μέλλουσά με Φιλεῖν; πῶς οὖν οὐκ ἀπέθανεν;* (pag. 13), *et sic passim.* De oude boer, die eene visite van Amor gehad had, pag. 31 vlg., antwoordt op de vraag: *πότερα παῖς ἢ ὄρνις καὶ τί δύναται;* aldus: *θεός ἐςιν - νέος καὶ καλὸς καὶ πετόμενος· διὰ τοῦτο - τὰς ψυχὰς ἀναπτεροῖ.* Deze zeer vernuftige inval gaat voor de toehoorders verloren, die den Phaedrus niet kennen. *Δύναται δὲ τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ ὁ Ζεύς. Κρατεῖ μὲν ςοιχείων, κρατεῖ δὲ ἄςρων.* Empedocles is hier bij noodig, maar de astra komen er raar achter. *οὐδὲ ὑμεῖς τοσοῦτον τῶν αἰγῶν καὶ τῶν προβάτων.* Dit moet iets naïefs verbeelden. Wij gaan weer naar boven. *Τὰ ἄνθη πάντα ἔρωτος ἔργα, τὰ Φυτὰ πάντα τούτου ποιήματα, διὰ τοῦτον καὶ ποταμοὶ ῥέουσι καὶ ἄνεμοι πνέουσιν.* Ik heb zelfs een stier verliefd gezien, gaat hij voort, en een bok, vrijende met eene geit, en hij liep haar overal achter na. Ik ben ook verliefd geweest: *τὸ σῶμα ἐψυχόμην, ἐβόων ὡς παιόμενος, ἐσιώπων ὡς νεκρούμενος* (dat herstelt het evenwicht), *εἰς ποταμοὺς ἐνέβαινον ὡς καόμενος.* Welke invallen en welke uitdrukkingen! Het laatste is geen kwaad middel (volgens de boeren) voor de verliefde kippen. Hij eindigt dit meesterstuk met de woorden: *ἔρωτος οὐδὲν Φάρμακον - ὅτι μὴ Φίλημα καὶ περιβολὴ καὶ συγκατακλιθῆναι γυμνοῖς σώμασι.* — Deze onvoorzichtigheid wordt alleen overtroffen door die van den eersten schoonvader van Achilles. — De oude wijze boer (pag. 35 vs. 9—11) maakt nu eene buiging en gaat heen. Maar neen: hij neemt van die arme kinderen eerst in dank aan *τυρούς τινας καὶ ἔριФον ἤδη κεράςην.* Bij Theocritus zou dat niet gebeurd zijn. De *ὑπερβολὴ ματαιολογίας* is, dunkt mij, de historie met den appel, *lib.* III *in fine*, en wanneer men Daphnis ziet zich in postuur zetten voor Chloë en haar debiteeren: *ὦ παρθένε τοῦτο τὸ μῆλον ἔΦυσαν ὧραι καλαί* enz., daag ik iedereen uit om het eens te kunnen zijn met Ruhnkenius zeggende van onzen man: *Qui scriptor cur sophista appelletur nescio: certe tantum abest ut ejus stilus sit sophisticus, ut contra spiret nativam et venustam simplicitatem.* Hebben wij dan Theocritus niet en de *Εὐβοϊκός* van Dio Chrysostomus, om het contrast te gevoelen? Zelfs *les bergers muscadins* van Fontenelle en het gekweel van

al de latere Arcadiërs is nog duizendmaal natuurlijker, alleen wat langdradiger. *Basta cosi.* Ook de taal en stijl van Longus zijn allesbehalve hetgeen men ervan vertelt [1]). Het geheim der constructie der ouden is verloren, en hij schermt maar met *μέν* en *δέ*. Er is veel aan te merken op zijne woorden en syntaxis. B. v. *ἐοικέναι* met den *nominativus participii.* "Εοικε *βουλομένῳ* en naderhand *βούλεσθαι* neem ik aan: maar *ἔοικε βουλόμενος* is een soloecisme, in spijt van Longus en zijne tijdgenooten. Ik zal eens ééne pagina (9 Villoison) doorloopen. *Λόχμην κατᾴδειν* is raar. *Εὐωρία*, beteekent in het Grieksch *ὀλιγωρία* en *εὔωρος* is *ὀλίγωρος*: dit komt hier niet te pas; hij heeft het gemaakt van *ὥρα*. *Τὰ ἀποπλανώμενα συνέςελλε*; codex *συνέλεγε τὰ πλανώμενα.* *'Ανθερίκους*; codex *ἀνθερίκο̃ῦς et mox ἀκριδοθήκην ἀνέπλεκε et λεπτοὺσ ἐκτεμὼν*; Courier leest zeer goed *ἀκριδοθήραν ἔπλεκε*, maar het staat niet in den codex. Daarentegen p. 4 vs. 15 staat er duidelijk *εἶδε τρεφόμενον*; p. 5, 8 *κόμαι λελυμέναι*, vs. 20 *κολάσαι δὴ*; pag. 6, 6 *μετέφερε τὸ ςόμα*, vs. 12 *καὶ περισκελ.*, *om.* vs. 17 *ἐπὶ χρηςῇ τύχῃ*, vs. 21 *καὶ λανθάνουσαν*; pag. 7, 17 *λοιπὸν νέμειν*; pag. 8, 1 *ἔτρεφον ἁβροτέραισ*, vs. 2 *ἀγροικίασ*, vs. 9 *πῶσ ἐπιμένειν κοπάσαντοσ*, vs. 11 *φωνῇ μόνῃ*, vs. 15 *ποίμνιον ἀναφέρουσα τῆσ σωτηρίασ* enz. enz. Ik zal u den geheelen codex collationneeren, dat maar zeer weinig tijd kosten zal, en het is eene uitmuntende oefening. Intusschen is het weder wat verbeterd *evado a fare una piccola girata.* — Ik heb in Plutarchus (*de Stoicorum repugnantiis* pag. 1034 E.) eene uitmuntende plaats gevonden voor *τερετίζειν* [2]). Zeno (een verachtelijk kwakzalver) *ἀντέλεγε πρὸς τὸν εἰπόντα· Μηδὲ δίκην δικάσῃς πρὶν (ἂν) ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς*, want, zegt hij, *εἴτε ἀπέδειξεν (ὁ πρότερος λέγων)* en dan is het

---

1) Tegenover zoo velen, die van hem in smaak verschillen, willen wij niet nalaten éénen aan te halen, die in de hoofdzaak met hem overeenstemt. Macauley, wiens gezond verstand hij gaarne placht te roemen, had reeds in 1836 aan zijn vriend Ellis geschreven: „*I have at stray hours read Longus' Romance and Xenophon's Ephesiaca.... Longus is prodigiously absurd; but there is often an exquisite prettiness in the style. Xenophon's Novel is the basest thing to be found in Greek*". *The Life and Letters of Lord* Macaulay *(Tauchnitz edition)* II. p. 246.

2) Zie blz. 210.

uitgemaakt, *εἴτε οὐκ ἀπέδειξεν. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ μηδὲ ὑπήκουσε κληθεὶς ἢ ὑπακούσας ἐτερέτισεν.* Zeno zelf *οὐκ ἀπέδειξε.* Stephanus vertaalt: *perinde ac si...inanibus verbis auribus obstrepuisset:* zoodat de zaak vergeleken wordt met zich zelve.

17 Mei (tweede vacantiedag). Hedenmorgen verblijdden mij uw brief en gevolg; behalve eenige verdrietige of onaangename berichten waren zij uitmuntend om mij voor een geruimen tijd vroolijk en lustig te maken. Ik zoude u op elk gedeelte wel willen antwoorden, *εἰ οἷόν τε ἦν.* Ik neem zeer veel deel in de teleurstelling van Kappeyne [1]. Gelukkig kan hij er tegen: de arme jongen heeft *κατά γε τὸν Ἀριστοτέλην* weinig kans om een groot man te worden: hij is niet melancholiek genoeg [2]. *Cosi sia.* Eene oude voorliefde lokt mij het eerst *ad locum de metris.* Brunck is in die dingen overal zoo komiek. Op die manier wil ik al de steenen van Jericho scandeeren. Maar hij is de eenige niet. De Engelschen en Seidler zijn er ook nog. Seidler is bijna de eenigste Duitscher, dien ik ken voor knap in de metriek. Of liever voor iemand op wien men staat kan maken, en die u niet vandaag alleraardigst iets voorpraat, waaraan gij morgen zult twijfelen en dat hij zelf overmorgen voor een anderen inval verwisselt. De koren van Sophocles en Aeschylus hebben mij zeer vermaakt. Voor een gedeelte is men zoo zeker van zijne zaak alsof het *anapaesti* waren. Voor een ander gedeelte moet men spreken als Socrates: ik weet alleen dat ik het niet weet (hetgeen hier reeds razend veel is), en voor een derde is men avanceerende, maar zeer langzaam, en met de critiek van den tekst mede nu eens in de voorhoede, dan *à la suite.* Voor Aeschylus heb ik alleen Schütz, die mij vertelt dat hij in zijn laatste deel *metrorum rationes* zal exponeeren: ik ben niet verlangend om het te zien, want hij is waarlijk al niet veel beter dan Brunck. Een sterk voorbeeld hiervan vindt men b. v. in de *Supplices* vs. 1040 vlg. *Μετάκοινοι δ' αἱ Φίλαι μα - τρὶ παρίσασι πάθος τ' οὐ - δὲν ἄπαρνον τελέθει θέλ - κτορι πειθοῖ.* In al de codices staat *θεάκτορι* en *πυθοῖ* of *πιθοῖ.*

1) Zie hierover blz. 139.

2) *Διὰ τί πάντες ὅσοι περιττοὶ γεγόνασιν ἄνδρες ἢ κατὰ φιλοσοφίαν, ἢ πολιτικήν, ἢ ποίησιν, ἢ τέχνας φαίνονται μελαγχολικοὶ ὄντες;* *Problem.* sect. 30.

M. Schütz »tijgt aan 't werk": *sic vero scribendum et interpungendum:* Μετάκοινοι δ' αἱ Φίλαι πατρὶ πάρεισι, Πάθος τ' οὐδὲν ἄπαρνον τελέθει Θεάκτορι πιθοῖ *i. e. Suadae deos domanti*, evenmin Grieksch als πιθὼ voor πειθώ, en als αἱ in de eerste woorden. *Quid multa? Legendum:* Μετάκοινοι δὲ Φίλᾳ ματρὶ παρέςασι πάθος τ' οὐδὲν ἄπαρνον τελέθει θέλκτορι πειθοῖ. Het zijn alle zuivere *Ionici a minore*. Het eenige dat ik verander, δὲ Φίλᾳ en παρέςασι, wordt door den zin even dringend gevorderd als door het metrum; θέλκτορι voor θεάκτορι had Schütz reeds in den tekst gezet, maar hij is het in zijne noten vergeten. Deze emendatie verraadt de hand van den meester, en ik zou wedden dat Porson de man is die zin en metrum zoo gered heeft [1]). Zoo ver het oog reikt ziet men niets dan *Ionici a minore* van 1019: ἴτε μὰν ἀςυάνακτες tot 1064: τὰ θεῶν μηδὲν ἀγάζειν. Iedereen kan ze afbreken zooals hij wil: dat is mij onverschillig. Zij worden van tijd tot tijd afgebroken door zulk een vers ⏑⏑–⏑–⏑–⏑̆, dat zeer veel voorkomt *et ubique alias* en bij Anacreon (Pseudo-): Μεσονυκτίοις ποθ' ὥραις enz. enz., maar waaraan ik geen naam geven kan na de redeneeringen van Th. Bergk *ad Anacreontem*. Schütz heeft er eene groote slachting onder aangericht, *ut vix nuntius tantae cladis supersit. Nempe* vs. 1022 περιναίεται παλαιόν; de andere zijn 1034 ςυγερὸν πέλει τόδ' ἄθλον, 1045 ψεδυρᾶς τρίβοι τ' ἐρώτων, 1057 προτέραν πέλοι γυναικῶν. Heeft men wel codices noodig om dit metrum te herstellen vs. 1026: προχοαῖσι σέβωμεν ἐν ὕμνοις? Zoo ja, de codex Laurentianus heeft: μηδέτι νείλου πρὸσ χοὰσ σέβωμεν ὕμνοισ. Alleen blijft te emendeeren over vs. 1030, waar al de codices (ook de Laurentianus) lezen: τόδε μελίσσοντεσ οὖδασ. Het is schandelijk zooals Schütz ermede omspringt, want al de verzen die hij maakt zijn zoo ἔνρυθμοι als μύκητες ταλαντιαῖοι. NB. is er niet in Griekenland ook eenmaal een patois geweest en dezelfde cacographie, die men b. v. hier en daar in Holland vindt? Deze verknoeide taal heb ik gevonden in de *papyri* te Turin en in vele inscripties, waaruit Koen de dialecten verrijken wil, ook in de *tabulae Heracleenses*. Arme critici, die uit onze be-

1) Volgens Dindorf (*Poet. Scen.* ed.[5]) en Kirchhoff (*Aeschyli tragoediae* 1880) is Bothe die man. (F. H. Bothe 1771—1855).

roemdste schrijvers over duizend jaren een fragment van **de boerentaal** zullen moeten expliceeren! Wat het woord *Εἰκατίδειος* (of *-εῖον*) wilde zeggen wist elke boerenkinkel rondom Heraclea, maar Koen niet (*ad Greg.* p. 270), evenmin als *γαιῶνας τιθέναι* (pag. 224); althans de *servi terrivenales* van Mazochius zijn even fraai als de **aardhoopen** *cujuscunque tandem usus fuerint* van Koen. Het eenigste middel is aan de boeren te vragen, wat zij in acht nemen bij het omverhakken van een olijfboom op een gepacht stuk land, waarvan de voet staan bleef om nieuwe loten te schieten. Als ik eens een boer tegen kom zal ik het trachten te vernemen. Maar ik keer terug tot mijne metriek. De *α* en *λ* of liever Α en Λ worden alleen in de *Supplices* meermalen verward, waaruit ik gegist heb dat dit stuk uit andere codices is afgeschreven dan de vorige. Vs. 978 vindt men *τάσσεσθε Φίλαι καὶ δμωΐδες οὕτως*; Schütz teekent aan: *καὶ vulgo abest.* Hij heeft het zeker in den tekst gezet om zin en metrum te bederven. Somtijds is hij geheel in slaap b. v. vs. 780: *τί πεισόμεσθα; ποῖ Φεύγωμεν 'Απίας Χθονός*; Hij zegt »*Φύγωμεν* Rob. Turn.", maar begrijpt niet dat het metrum evenzeer als de taal *Φύγωμεν* vorderen. In vs. 425: *δυσθέοις ὁρμέναν* is *ὁρμέναν* eene conjectuur van Porson voor *ὁρωμέναν* et *ὁρμωμέναν*, want het geheele koor bestaat uit *cretici*. Hij had

ω man. sec.

moeten lezen *ut cod. Laurent. ὁρομέναν.* Ook vs. 431 en 436 bestaan uit drie *cretici*: niets is gemakkelijker dan het soloecisme *μή τι τλαίης* in goed Grieksch en een *creticus* te veranderen! *Cod. Laurent. μητι τ' ἀαΐςαν ἱκετιν*; *in margine οἶμαι μήτι τλαίης.* Misgeraden! in den *versus antistrophicus* staan de drie *cretici* in alle codices: *Ἴσθι γὰρ παισὶ τάδε καὶ δόμοις.* Op de *cretici* volgen aan weerskanten vijf *dochmii*; vs. 432—434 zijn er vier van gered, 1, 2, 4, 5; vs. 437—440 zijn er bijna alle vijf behouden. Schütz heeft ze maar wat verknoeid, want *ὁμοίαν θέμιν* is *integerrimum*, en in *μενει δρ ϛ κτείνειν*, *in codice Laurentiano et aliis*, schuilt een *dochmius ἀντιςρέΦων πρὸς τὸ*: *δίκας ἀγομέναν.* Dit alles is zeer gemakkelijk; de eenige zwarigheid is in *ἱππηδὸν ἀμπύκων*, want in de bespottelijke corruptie *ἱππηδὸν* schuilt een woord van deze quantiteit ⏓ –, dat eenigen zin heeft. Schütz gelooft dat het koor zegt: *Ne patiaris me ab*

his statuis (sic) *equorum instar abstrahi.* Ik heb geen duidelijk begrip hoe dat moet toegaan. — Maar nu iets anders. In *Choeph.* vs. 77 vlg. staat: *βίᾳ φερομένων αἰνέσαι πικρὸν φρενῶν Στύγος κρατούσῃ δακρύω δ' ὑφ' εἱμάτων.* Het zijn twee *senarii*: er is geen twijfel aan; ook uit de *antistrophica*, vs. 68 vlg., is het zeker. De woorden zijn ook niet corrupt; maar er staat toch een *spondeus* in den 4den voet: men zegt immers *δακρῡ́ω*. Ik geloof dat Valckenaer in de *Adoniaz.* heeft laten staan: *δάκρυε ὅσσ' ἐθέλεις χωλὸν δ' οὐ δεῖ τὺ γενέσθαι*, maar het is geëmendeerd *δάκρυ'*. Wat nu gedaan? Er is geloof ik iets op. Ik meen te hebben bemerkt eene zekere *ἀνάκλασις* (*ut ita dicam*) in de quantiteit van de verba op *-ύω* en eenige andere woorden: wanneer na de *ῡ* volgt eene lange syllabe met de *arsis*, wordt de *υ* kort (of liever kan het worden), evenals *οι* in *ποῐεῖν* (⏑ ⏑́) enz. enz., en in andere woorden *αι*, ook somtijds *ῑ*: b. v. in Κρονῐ́ωνα. Dit gebeurt natuurlijk nooit wanneer de *arsis* erop valt, noch in *οι*, *αι*, *ι* enz. Zoo zegt men *φῡ́εται*, maar *ἡ μὲν φῠ́ει ἠδ' ἀπολήγει* en *φῠ́ονται*. Zoo is bij Aristophanes in *κωλῠ́ουσι* of *κωλῠ́ουσαι* (*alicubi*)[1]) de *υ* kort. Zoo zegt Plato Comicus: *ἑστῶτες ὠρυόνται*[2]), –́ | ⏑ –́ | – , dat men om strijd veranderd en verknoeid heeft. Er zijn voorbeelden in menigte, maar ik heb geene boeken. Zoo staat ook hier *δακρῠ́ω* | – | ⏑ –́ |. Het is juist hetzelfde als men ziet bij het kort worden van eene lange vocaal of diphthong *in thesi* voor eene lange vocaal, niet alleen bij Homerus maar ook bij de Attici. Aristophanes *in Nub.* (*alicubi*)[3]) *ἢ παρ | δάλει ἢ | λύκῳ ἢ |* ⏑ ⏑ –́|, *et ubi non*? Zoo begrijp ik *ᾱ̆εὶ*, *ῑ̆ατρὸς*, enz.: wanneer *ε̄ι* en *ᾱ* staan in *arsi*, is *α* en *ι* niet *anceps* maar kort, anders altijd lang. *Nisi fallor, nemo haec accurate docuit.* Dit blijkt daaruit dat men ze noemt *ancipites.* Dat zijn ze niet. In de *pedes pares* der *trochaici* wordt de *spondeus* somtijds ⏑ ⏑́ –. Daar zou men *ᾰε̄ι* niet kunnen zetten, omdat de *arsis* valt op de *ᾱ* die lang zou blijven. Hetzelfde gebeurt met *ποιεῖν τοιοῦτος τοιόσδε* enz. enz. Τὰ *τοιάδε* is altijd ⏑ – ⏑ ⏑, omdat er geene lange vocaal

1) *Pax* 499: *ἀλλ' εἴσ' οἳ κωλύουσιν.*

2) *νῦν δὲ δρῶσιν οὐδέν,*
ἀλλ' ὥσπερ ἀπόπληκτοι στάδην ἑστῶτες ὠρύονται.

3) vs. 347: *ἢ παρδάλει ἢ λύκῳ ἢ ταύρῳ.*

op *ο̅ι̅* volgt. Het is ook, dunkt mij, verkeerd *ποεῖν* te schrijven, dat sommigen zoo aardig vinden, want men zou ook moeten schrijven *τοοῦτος* enz., dat niemand licht doen zal. *Paulo diversa ratio est* in *ἀνοίᾱ*, *ἀγνοίᾱ* enz.; de uitgevers der Tragici (te Florence vindbaar) zetten op die woorden een verkeerd accent, en dan zijn de verzen *ἄμετροι*. Anderen vertellen dat de Attici die *ᾱ* lang maken; dat is ook niet waar: maar zoodra *ο̅ι̅* kort wordt, wordt de *ᾱ* lang, evenals in *εὐσέβεια* en *εὐσεβία*: niemand zal ooit schrijven *εὐσέβια*. Bij Aeschylus staat ergens *εὔκλειᾱν* [1]); *αν* is lang, dus is *ει* kort en het accent moet veranderd worden. — Ik heb nog maar een oogenblik tijd, even genoeg om u eene plaats van Longus *e codice* te emendeeren, pag. 34 Villoison, *καὶ σε οἶδα νέμοντα πρωθήβην ἐν ἐκείνῳ τῷ ἕλει τὸ πλατὺ βουκόλιον*. Dat Villoison dit slikken kan, *non miror*: maar dat Courier, een boer, koeien met kikvorschen verwart is toch wat sterk. Als philoloog doet het hem ook niet veel eer, niet gezien te hebben dat er stond in den codex: *ἐν ἐκείνῳ τῷ ὄρει*. Wyttenbach heeft ergens in Longus *ὄρος* veranderd in *nescio quid*. *Male, ut vel ex hoc loco emendato apparet.* Theocritus: *ταὶ δέ μοι αἶγες βόσκονται κατ' ὄρος*. En *de rupe pendentes* is eene zeer gelukkige uitdrukking: men moet de beesten hier zien.

Hetgeen Hamaker nu doet zou mij jaloersch kunnen maken: ik heb altijd zeer veel liefhebberij in het Dorisch gehad, en er is zoo ontzaglijk veel critiek bij noodig, omdat de Dorische vormen het zekerst in corrupties zijn bewaard gebleven. B. v. *ποθ' ἕτερόν τί κως ἔχον* bij Archytas is gespaard, omdat het *ποτὲ γεροντικῶς ἔχον* was geworden. Overal elders vindt men *πως*. Hamaker kan zich oefenen in een *fragmentum Incerti Sophistae* bij Koen *ad Greg.* p. 180: *μανθάνομες τὰ ὀνύματα καὶ τὼς διδασκάλως οὐκὶ ἅμες*. Koen heeft het erg mis: wat hij ervan maakt is niet eens Grieksch [2]). Niets is echter gemakkelijker te emendeeren. Indien hij het niet spoedig vindt, zullen de eerste woorden van de *Comment. Palaeogr.* van Bast het hem zeggen [3]). *Ἤλεγκται saltem dubio vacat*, zegt

1) *Sept.* 667: *κακῶν δὲ κᾀσχρῶν οὔτιν' εὐκλείαν ἐρεῖς.*

2) Koen maakt ervan *οὐκ ἀκούομες*. Cobet wil blijkbaar lezen *οὐκ ἴδμες*.

3) *Alpha et Delta ductu non dissimili scribuntur*, zegt Bast.

Koen: ik heb in mijn gansche leven nooit anders gevonden dan ἐλήλεγκται. Koen is zeer knap, maar zelfs de knapsten *nonnumquam labuntur*, *fatigantur*, *dormitant*. — Heeft men al vergeleken Plutarchus *Amat.* p. 758 F met Aeschylus *in Supplic.* vs. 682 vlg.? zij zullen er beiden bij winnen.

Het wordt tijd om ταῦτα τὰ παίγνια voor een oogenblik te vergeten, en u te spreken over iets anders uit het dagelijksch leven. Ik verneem niets uit Amsterdam. In de laatste helft van de maand October was mijn kredietbrief uitgeput (te Milaan); na dien tijd heb ik een nieuwen brief van 1200 francs ontvangen, en het is nu 18 Mei. *Absque te fuisset, vir clarissime*, zoude ik weder zeer verlegen zijn geweest: dit is tot heden toe het geval nog niet, maar zou het spoedig kunnen worden. Dit verzuim heeft al mijne plannen in de war gebracht [1]). Ik wilde in het begin van April naar Rome gaan en daar binnen twee maanden alles afmaken. (NB. ik heb geene groote gedachten van de rijkdommen van het Vaticaan, en meende een middel te hebben ontdekt om ruimer tijd voor het werken op de Bibliotheek te verkrijgen). Over een paar maanden wordt het Vaticaan gesloten, en wel voor vijf maanden. Schande over hen die dit zoo beschikken; maar er is niets aan te veranderen. Ik heb tijd genoeg gehad om te bedenken wat er nu dient gedaan te worden: trouwens dit vereischte niet veel hoofdbrekens. Zoodra mijn kredietbrief aankomt, vlieg ik naar Venetië, waar ontzaggelijk veel voor Simplicius te doen is; wanneer ik daar wat bekend ben, zal ik wel weten te bewerken, dat er voor mij althans daar geene vacantiedagen zijn; ik zal daar alles afmaken en werken tot November. Schiet er tijd over, *tant mieux*: er zal behalve aan Simplicius nog wel wat te doen zijn. Tegen dien tijd is het Vaticaan weder open, en ik vertrek in allerijl over Ancona naar de S(entina) P(opuli) Q(uondam) R(omani) of volgens Lamennais: Si Peu Que Rien; vandaar naar Napels, en dan naar Venetië terug en zoo naar Weenen. Op die manier heb ik wel wat meer te reizen, maar ik heb geene vacantie (hetgeen het driedubbeld vergoedt), en ik begrijp ook niet welke andere maatregelen in de gegevene omstandigheden zouden kunnen

1) Het was geen verzuim, zooals Cobet later vernam. Zie hierachter blz. 276.

genomen worden. Ik kan iederen dag uit Florence vertrekken wanneer die ongelukkige kredietbrief maar aankomt. Wie weet of mijn brief aan Prof. Den Tex niet is verloren gegaan, geschreven in het begin van Maart? In dat geval moet ik u weder verzoeken u de zaak aan te trekken. Gij zult mij de moeite, die ik u hierdoor veroorzaak, wel willen vergeven om den drang der omstandigheden.

Ik heb medelijden met Janssen: wat palaeographie zonder zaak- en taalkennis kan uitrichten, begrijp ik niet. Nog meer verdriet doet mij hetgeen gij schrijft van B. v. d. Brink; ik wilde wel eens weten hoe aardig hij dit *Epigramma* vindt: λυσιμελοῦς Βάκχου καὶ λυσιμελοῦς Ἀφροδίτης Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς (ik zou hem laten raden welk woord er aan het vers ontbreekt) ποδάγρα. — Er is niets te zeggen tegen hetgeen gij mij schrijft van Sophocles en Herodotus. Fortman dacht er even zoo over. Ik heb er Von Hoff [1]) twee regels over geschreven, met aanwijzing van eene andere plaats uit Sophocles, waar de reminiscentie uit Herodotus nog duidelijker uitkomt: eene laffe plaats, *Oedip. Colon.* vs. 337 vlg. Kan Gaisford zijn tijd en zijn fortuin, dat hem in staat stelt overal codices te laten nazien en afschrijven, niet beter besteden dan aan *Choerobosci dictata*? Geen boek is zoo slecht, zegt Plato, of men leert er iets uit. Men zal daar waarschijnlijk uit leeren, welke *futiles ineptiae* men eenmaal schreef en in de 19de eeuw met veel zorg en moeite uitgeeft. *Me voilà encore: je suis donc incorrigible.*

Maandag 23 Mei. — Longus is klaar. Niet zonder vrucht heb ik hem geheel nagezien. M. Courier zegt ergens in zijne Σημειώσεις, dat hij al de varianten van den codex wel heeft opgeteekend, maar er geen papier mede wil vuil maken of vermorsen. *Le pauvre homme!* Het is waar: er zijn allerkluchtigste fouten in den codex, die ik niet in koelen bloede kon afschrijven, maar er zijn ook zeer vele hoogst belangrijke lezingen. Ik heb alles opgeteekend, zelfs de ergste bokken: ik zal u nog *en passant* een paar merkwaardige lezingen eruit mede-

1) F. H. B. Von Hoff promoveerde den 6den Maart 1843 in de letteren op eene dissertatie: *de mytho Helenae Euripideae.* Op blz. 48 vermeldt hij de aanwijzing van Cobet.

deelen. Pag. 76, 12 Villoison: *ἀσχολίᾳ*. Iedereen heeft natuurlijk aan dit woord getornd. Ik weet niet meer wat Courier ervan maakt. Codex *ἀσχαλίᾳ*, geschreven *ἀσχ.λίᾳ*, zooals overal voor de λ. Van morgen heb ik eene zeer aardige lezing gevonden. Pag. 129, 11 (Courier 179): *ὅλη γαρ ἐκινεῖτο ἡ πόλις ἐπὶ τῷ μειρακίῳ*; codex *liquide ἐκίττα* [1]). Zelfs op de plaatsen die men zonder codex emendeeren kan is Courier blind voor de goede lezing. P. 70: *τραπέζαν εἶχον*; cod. *περὶ τρ.* P. 72, 8: *τοιούτου γηροτρόφου εὐτυχήσαντας*; cod. *τοιοῦτον γηροτρόφον* enz. Met de grootste slordigheid geeft hij de varianten op. B. v. pag. Courier 134 (Villoison 93 vlg.) staat in den codex: *συντέθραπται*, *συνῆφθαι* en *ὡς συγκαθεύδειν*. Ik heb 40 pagina's vol varianten, door Courier verzuimd, bijeenverzameld, die ik u zenden zal wanneer gij ze hebben wilt. Ik ben nu bezig met den inhoud van den codex op te teekenen, omdat hij niet gecatalogiseerd is. Er staan allerlei rare dingen in en bijna al de *Erotici*. Er staat onder andere in een brief *τοῦ σοφωτάτου βασιλέως κύρου Θεοδώρου Δουκᾶ τοῦ Λάσκαρϊ - γραφεῖσα πρὸς τοὺς κατὰ Νικαίαν - ἐλλογίμους διδασκάλους τῆς ῥητορικῆς τε παρὰ μέρος καὶ τῆς ποιητικῆς τὸν Σεναχηρεὶμ κῦρϊν Μιχαὴλ καὶ τὸν κῦριν Ἀνδρόνϊκον τὸν Φραγγο(-πουλον?)*. Dat is de *Σεναχηρεὶμ*, naar wien Valckenaer zoo lang te vergeefs heeft gezocht en waarvan Lehrs [2]) Casaubonus gemaakt heeft. Hij schijnt in zijn tijd nog al een haantje geweest te zijn, want de »zeer wijze Theodoor" spreekt hem aan: *ὦ Σεναχηρεὶμ κάλλιστε, πολλοῖς καὶ λόγοις ὀνομαστέ τε καὶ πράξεσι καὶ Ἀνδρόνικε τῆς γραμματικῆς ἀκριβείας διάδοχε* (die komt er smaller af). Nog een uurtje morgen ochtend en de codex keert in zijne doos terug. Ik zoude bijna vergeten u te melden dat ik nog niets van Didot ontvangen heb.

Woensdag 3 Juni. — Niets uit Parijs, noch uit Amsterdam. Ik ben nog altijd druk bezig met mijne *Erotici*: voor Chariton vooral heb ik een groot getal uitmuntende lezingen en *supplementa lacunarum* in zeven uren tijds verzameld, tot

1) Zie hiervoor brief aan Bake.

2) Zie *Var. Lectt.* p. 186. In de *editio recognita et epimetris aucta* van *de Aristarchi studiis Homericis* (1865) heeft Lehrs de vergissing weggelaten.

p. 36. Over vijf dagen is het weder afgedaan, en zal ik de *fabulae Aesopicae* van M. Furia overzien. Hij klaagt steen en been over het moeielijke schrift. Het is goddank in niets gelijkend op zijn *Specimen*, pag. XXVIII. Ik zie uit mijne excerpten dat hij ze niet goed gelezen heeft. B. v. pag. 312 moet staan: οἱ δὲ αὖ τὰ τοιαῦτα, voor αὐτίκα ταῦτα. Hij heeft ook niet gezien dat die fabel in verzen is (barbaarsche *senarii* van 12 lettergrepen althans), evenals het fragment van de volgende, p. 314 *in nota*.

Het is gelukkig dat ik geen papier meer heb: gij zoudt anders eenige plaatsen uit Xenophon Ephesius, Achilles Tatius en Chariton en allerlei grieven tegen hunne uitgevers niet ontgaan zijn. Ik ben bijna boos op al degenen die mijnen codex hebben nagezien καὶ βλέποντες οὐκ ἔβλεπον. Ik ben zeer tevreden over Reiske. Bijna de helft zijner conjecturen worden door den codex van Chariton bevestigd. Is het mogelijk dat men laat drukken in Chariton 26, 8: ἀλλὰ δὲ τῇ ἕῳ? Er staat natuurlijk ἅμα. Hemsterhuis is door dezelfde onnoozele fout verschalkt *ad Xen. Eph.* 115, 5.

Heden 6 Juni ontving ik van Didot de beide deelen van Diogenes Laërtius [1]).

Vir clarissime, ik zal eindelijk mijne brieven verzenden, omdat er niets uit het Noorden komt opdagen. Ik voeg er nog eenige regels bij over de andere *Erotici*, hetgeen gij waarschijnlijk met belangstelling zult vernemen. Ik heb aan Prof. Peerlkamp geschreven over Xenophon Ephesius en er bijgevoegd eene opgave van een honderdtal plaatsen van Chariton, waarvan ik de ware lezing heb teruggevonden (ook den brief du comte Gråberg heb ik in dien brief ingesloten). De slordigheid, waarmede Chariton is afgeschreven door die domme Florentijnen, heeft zijne wedergade niet op de wereld. Salvini en Cocchi hebben niet alleen de goede lezingen niet gezien en zonder noodzakelijkheid *lacunae* aangeduid, maar menigmaal lezingen verzonnen op plaatsen die zij niet lezen konden, *lacunae* aangeduid die niet bestaan, en in plaats van de dood-

1) Zie blz. 230 en 231.

eenvoudige ware lezing uit onkunde *monstra lectionum* gemaakt, waaraan critici van de *force* van D'Orville (*quam gaudeo ubi nullas hujus generis criticorum reliquias superesse video*) zich aftobden en zich bespottelijk maakten. Ook Jacobs (wiens aanteekeningen op Achilles Tatius ik voor mij heb) vindt eene enkele maal de goede lezing die in den codex staat terug, maar doorgaans.... Reiske is de bol onder al die lieden. D'Orville *ne lui épargne pas les plus méchants coups de griffe*, maar zij komen bijna alle jammerlijk op hemzelven neder. Het zal u ongetwijfeld vermaken de ware lezingen, die Prof. Peerlkamp u geven zal, te vergelijken met den tekst en de noten vooral van D'Orville. Ik heb het te kwaad onder het collationneeren; ik lees altijd eerst wat er in den codex staat en zie dan wat er gedrukt is. Men vertrouwt zijne oogen niet. Pag. 70, 14 las ik (vlot weg): *παραδοθήσῃ δὲ ἀντεραστῇ τυράννῳ*. Ik vond gedrukt: *ἂν παραστῇ*. De noot van D'Orville is onbetaalbaar. Ik verwonderde mij al dat Reiske dat niet gezien had. Hij heeft het zeer goed gezien, maar die conjectuur elders medegedeeld (*vid.* Jacobs *ad Achill. Tat.* p. 742). Op dezelfde pagina, vs. 5, staat *in codice εἰσ πόλιν ἀπέρχῃ* (zeer duidelijk). De Florentijnsche sukkels hebben maar gelezen *ὑπάρχῃ*. Reiske emendeerde het natuurlijk dadelijk. De Amsterdammer komt er met veel onstuimigheid tegen op, en beweert dat die woorden doodeenvoudig beteekenen: gij zult zijn in eene stad; *praesens pro futuro ut millies* en *εἰς pro ἐν centies. An trivialia talia identidem inculcanda! Le pauvre homme!* Zoo kende men toch Grieksch! En die ellendeling durft Dawes nog wel aanblaffen, den eersten, die dat grammaticale bijgeloof heeft durven aangrijpen! Wat zou Dawes gelachen hebben, indien hij de dwaasheden, die Ernesti en D'Orville en anderen tegen hem scribilleerden, ooit onder de oogen had gekregen! Waarlijk bijna al de uitgevers der *Erotici* schijnen een slag van den molen weg te hebben. Abresch en Locella op Xenophon Ephesius hebben mij menigmaal doen gruwen. B. v. pag. 57 valt iemand, aan een kruis gebonden, in den Nijl. *Φερόμενος δὲ εἰς τὰς ἐκβολὰς ἔρχεται τοῦ Νείλου*. Ik vind gedrukt *δέχεται*. Hemsterhuis *rem acu tetigit*. Maar die twee heeren houden *δέχεται* voor uitmuntend. Wel! het is het passivum, zeggen zij. Ouden-

dorp, die anders zoo gek niet is, maakt het nog mooier: hij leest νήχεται. Ik ben overtuigd dat hij zelf niet zwemmen kon, anders had hij misschien geweten dat iemand die aan handen en voeten gekneveld is zeer weinig zwemt. Villoison en Courier zijn beiden ziekelijke critici. De noten van Villoison zijn evenals noten op het Latijnsche school vervaardigd, die men in zijn tweede studiejaar niet meer *aequo animo* kan inzien. Hij heeft mij dikwijls vroolijk gemaakt. B. v. als Chloë zegt aan Daphnis: κἂν ἐπὶ δέκα ἔλθῃς γυναῖκας, toont hij aan zonneklaar, ook uit het Hebreeuwsche *ba* en het Arabische.. (*non memini*), dat dit ἐπὶ συνουσίας moet opgevat worden. Ik houd staande dat het niet mogelijk is, omdat Chloë daar even weinig van wist als van het verbum *ba*. Jacobs *ad Achill. Tat.* is mede flauw, het is om erbij in slaap te vallen, Er staat ergens, dat te Byzantium iemand, die een meisje schaakte en daarna trouwde, γάμον εἶχε τὴν βίαν. Dit is onzin. *Leg.* τὴν ζημίαν, blijkende genoeg uit het verband. Jacobs denkt er niet aan. Pag. 108, 10 moet staan: ἀνέτελλεν ἄλλος ἥλιος, evenals vs. 2. Göttling brengt die laatste plaats bij als een bewijs, dat de *vulg. lectio* goed is, τοὐναντίον δρῶν ἢ προσῆκ' αὐτῷ. — Na Chariton zal ik eens nazien of men Achilles Tatius wel goed gelezen heeft. Ik kan de *fabulae Aesopicae* wel laten liggen, want zij zijn zoo flauw en barbaarsch, dat men er ziek van wordt. *Et puis les notes de* M. Furia (*c'est pour n'y plus tenir*). Ik wenschte wel te weten of men reeds al die verzen erin gevonden heeft. B. v. *fabulae* 169—175 zijn alle (*quasi-*) *senarii*. Zie vooral *fabulae* 171 en 172, die zonder fouten zijn. Men herkent het metrum reeds aan de constructie. Hierdoor kan men die fabelen op vele plaatsen emendeeren, *si tanti est*. De psalmzingende muis in de (*Barbara*) *Anecdota Graeca* van Boissonade is niet laffer dan al die poespas. Eén vers wil ik toch voor de grap emendeeren. *Fol.* 173 *legendum*: Τίς δὲ τὸν ὅρον προςάξειεν ἀντέφη Καὶ τὰ τῆς νίκης τίς ἡμῖν ἐπιδώσει; Er staat ἀντεφώνησε. De Florentijnsche Bentley teekent aan: *Mutum est animal testudo. Sibilum edit tamen dum respirat, qui longe exauditur.* Dat geeft licht. Maar mijn brief moet weg. *Vale, vir clarissime.*

37.

Florence, 12 Juni 1842.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. E. V. maar er komen geene brieven, noch uit Amsterdam, noch uit Leiden, en dit verdriet mij. *ἄλγεα δ' ἔμπης ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ*, om u het een en ander omtrent mijne bezigheden te berichten. Overigens is er volstrekt geen nieuws. De warmte begint ondraaglijk te worden, maar het weder is onbestendig en bijna geen dag gaat er voorbij zonder buien. De Heiligen oefenen hunne wonderkracht wat minder op de Bibliotheek uit, en wij werken alle dagen met ons drieën zoo goed wij kunnen: Prof. Bernstein aan eene Syrische vertaling van het N. T.; Doctor Baumgart (zijn huisonderwijzer) aan het overschrijven van een Syrischen foliant, zonder eene syllabe Syrisch te kennen (dat is vervelend werk! NB. hij noemt zich in het vreemdelingenboek der Laurentiana *Orientalista!!*), en de ondergeteekende zwoegt in den codex der *Erotici.* Ik zal de voornaamste plaatsen van Chariton, waar ik de ware lezing heb teruggevonden, hier bijvoegen. Ik behoef u niet te zeggen dat D'Orville doorgaans een zeer gek figuur maakt bij het verschijnen van de ware lezing. De slordigheid van Cocchi is zonder wedergade. Behalve een paar plaatsen, waar alle sporen der letters uitgewischt of afgeschaafd zijn, heb ik alles gelezen. Alleen het eerste blad schijnt gedeeltelijk reddeloos verloren. Dat gedeelte is met zwart teekenkrijt geheel bemorst. Ik heb er alles uitgehaald wat ik maar konde, maar niet veel meer dan Cocchi. B. v.: *τὰ δεύτερα ἐν συρρακούσαισ μετὰ ἑρμοκράτην φερομένου.* Cocchi heeft: *τὰ πρῶτα*, dat geen Grieksch is, *ni fallor.* Vervolgens: *ἤδη τοῦ σώματοσ αὐτοῦ φθίνοντοσ.* Cocchi heeft er maar van gemaakt *τραύματοσ αὐτόν.* Iets hooger vind ik: *ἀπαντῶντεσ περιέπεσον ἀλλήλοισ.* Maar Cocchi ziet van het eerste woord alleen *τω* en leest *συνέπεσον.* Het schijnt dat sommige lieden dachten dat alle praeposities hetzelfde beteekenen, en zoo vindt men bij de *Erotici* nog eenige malen gedrukt, dat de minnaar *τῇ ἐρωμένῃ περικάθηται.* Niets is komieker dan mijnheer D'Orville woedend te

zien vechten voor de gekke lezingen van Cocchi, en b. v. eene groote wijze noot maken over de ὀρνιθοφύλακες bij de Persische armee. Zij zijn ingevoerd door Cocchi, die zeer duidelijk ὀπισθοφύλακες voor zich had. Tot overmaat van ramp heeft D'Orville schrikkelijk uitgevaren tegen iedereen, die het wagen zou zoo te lezen. Ik zal u een voorbeeld uitkippen van de slaperigheid en onbekwaamheid van Cocchi. Pag. 104 staat: εὐθὺσ οὖν ἀνακλητικὸν ασ τῷ βασιλεῖ εὐχαίρων ὡσ τὸ καλλιρρόησ θήραμα θηράσασ. In den codex leest men: εὐθὺσ οὖν ἀνακλητικὸν (*a lin.*) τῆσ θήρασ σύνθημα διεδόθη καὶ πάντεσ ἀνέςρεφον. βασιλεὺσ δὲ ἀνηρτημένοσ ταῖσ ἐλπίσιν εἰσήλαυνεν (*a lin.*) εἰσ τὰ βασίλεια χαίρων ὡσ τὸ κάλλιςον θ. θ. Dit alles is vrij duidelijk zichtbaar. Ik heb eene wanhopige poging in het werk gesteld om het eerste blad van Chariton te voorschijn te brengen, en heb met M. Furia onderhandeld over het aanwenden van *reagentia*: een zeer sterk argument was dat men het blad zoo voor verloren kon houden. Ik vertelde hem dat het hem, Furia, veel eer zou doen indien men den tekst kon terug vinden. De arme ziel was razend verlegen: hij wilde zoo gaarne niets doen maar vond geene argumenten. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις bedacht hij er een, en zeide dat het wel zoo goed was het blad te bewaren gelijk het daar was, opdat iedereen zou kunnen zien, in welken toestand het tot ons was gekomen. Dit lumineuse idee was hem gemakkelijk af te nemen; maar vooral hierdoor haalde ik den man over: ik zeide hem, dat van al de nieuwsgierigen, die den codex zouden bekijken, er niemand was die er iets van begreep, en als een sterk bewijs sloeg ik hem de blz. met inktvlak open en wees hem de woorden τῶν τούτου βοῶν μείζονασ, die hij goed gelezen had, terwijl Courier beweerde dat hij de plaats had geïnterpoleerd. Ik verzekerde hem dat niemand na Courier de plaats had nagezien, en dat ik de eerste was, die kon getuigen en bewijzen dat wat Courier voorgaf een onbeschaamde leugen was, terwijl al de anderen eerder geneigd waren om Courier te gelooven. Om kort te gaan, ik overreedde hem en hij vergunde mij met die pagina al te doen wat ik wilde. Ik ben druk bezig om *reagentia* te zoeken, maar dit is te Florence niet zoo gemakkelijk als men denken zou. Ik heb een professor in de anatomie verzocht ernaar te

vragen bij zijnen collega in de chemie: wij zullen zien wat dit zal opleveren. Ik vrees dat er niet veel van die jammerlijk geteisterde pagina terecht komen zal, maar alles is winst.

Hübner is eindelijk, zooals ik u geschreven heb, te Florence aangekomen [1]) en ik heb reeds vrij intieme kennis met hem gemaakt: hij is een doodgoed man, niet vlug noch scherpzinnig of geestig, maar ijverig en attent en accuraat, daarbij zachtzinnig en nederig: hij kan of durft althans niets doen op zijn eigen autoriteit (of houtje) maar buigt diep voor die van eenige anderen, en heeft hier en daar wat al te lichtvaardig conjecturen van Menagius of Hermann in den tekst gezet, die men spoedig toeroept: ὠκύμορος enz. (NB. ik besteel u: want na Aristoteles *ad Callisthenem* herinner ik mij dat gij met die woorden schertst in de recensie van Foss' Gorgias)[2]). Hij heeft daarentegen uitmuntende conjecturen van Stephanus en Casaubonus en eenige weinige anderen niet opgenomen. Over het algemeen heeft hij een vlijtig gebruik gemaakt van al de *subsidia* die bekend waren, en heeft vooral uit de *Editio Princeps* (*Frobenii*, dus te Basel, 1533) en uit de varianten der Parijsche en Engelsche codices zeer veel goeds aan den tekst gedaan. Zoover ik gissen kan, want meer kan men hier niet doen, heeft hij ook ijverig de *criticorum principes* geraadpleegd; zijn codex Monacensis en Venetus daarentegen en de vertalingen van Ambrosius en Aldobrandinus leveren niets goeds op, evenmin als vele aanhalingen en tobberijen van critici *minorum gentium.* Hübner is een zwak teringachtig schepsel, die zonder *subsidia* niets doen kan en weinig Grieksch kent: hiervan zal ik u straks eenige bewijzen geven uit zijne vertaling. Maar eerst een paar woorden over Hermann, *cujus divino ingenio tam multa*

---

1) Zie blz. 263. Hij bedoelt de *editio Hubnero-Hermanniana* van Diogenes Laërtius. Het exemplaar, dat Cobet heeft gebruikt, berust thans op de Leidsche Bibliotheek (*Bibl. Publ. Lat.* 1299 V *d.*).

2) Zie *Bibl. Crit. Nova* V p. 136. Daar zegt Geel van zijn eigen antwoord op de Utrechtsche prijsvraag, hetwelk in 1821 met goud werd bekroond *(Historia critica Sophistarum qui Socratis aetate Athenis floruerunt)*: *Prodiit libellus, judicibus probatus; mihi ipsi postea in dies minus placuit, parcius ac fere cum taedio inspectus; sepositum denique e longinquo intueri non poteram sine hoc versu*: ὠκύμορος δή μοι τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις.

debet Diogenes, zegt onze goede sul van een Hübner: ik verzeker u dat hier of weinig of niets van waar is. Hermann heeft, als naar gewoonte, overijld en zonder nadenken eenige invallen aan Hübner medegedeeld, waarvan een gedeelte lachverwekkend is, en waarin hij schandelijke bokken maakt: ik zal er u eenige van opgeven. In het fraaie *Epigramma* van Diogenes op Zeno, waarover ik u geschreven heb[1] (VII. 31), is Hermann op een potsierlijken inval gekomen: *ἡμεῖς ἐν τῇ παμμέτρῳ τοῦτον τὸν τρόπον.* Hij denkt dat het *Epigramma* zelf wordt genoemd *ἡ πάμμετρος* (aan een schooljongen zoude men zulk een bok kwalijk nemen) en besluit daaruit even knap, *nullum oportere versum idem cum alio metrum habere.* Men moet het zien om het te gelooven (het staat p. IV. *Praef. vol.* II). Hij maakt er dus 5 verzen van; het 3de luidt: *οἱ δὲ μένων ἄσιτος*, het 4de: *οἵ δ' ὅτι προσκόψας ποτ' ἔφη, χερὶ γαῖαν ἀλοήσας.* Ik zeg niets van het soloecisme, maar indien die beide verzen niet volkomen *ἄμετροι* zijn, moet ik bekennen nooit iets van de metriek- begrepen te hebben. Een tweede voorbeeld staat in het leven van Euclides II. 108, waar hij leest:

ἀπῆλθ' ἔχων Δημοσθένους τὴν ῥομβο ϛωμυλήθραν.

Ik dacht dat de Grieksche comici in een *Jamb. Tetram. Catal.* geen *spondeus* in den 6den voet gebruikten, en denk het nog. In het leven van Menippus (VI. 100) vertelt Diogenes dat Menippus *ὁ κύων* zich verhangen heeft, na al zijn fortuin door een diefstal verloren te hebben. Hij vertelt daarop hetzelfde *de more* in walgelijk laffe verzen: *Θήβῃσιν οὗτος ὡς διωρύγη ποτὲ Καὶ πάντ' ἀπέβαλεν. εἰ δ' ἐνόει Φύσιν κυνὸς Αὑτὸν ἂν ἐκρέμασεν.* Salmasius heeft zeer goed gezien dat men lezen moet: *ἀπέβαλεν οὐδ' ἐνόει Φύσιν κυνὸς Αὑτὸν ἀνεκρέμασεν.* Die conjectuur behoeft geene bevestiging van codices, maar *ἐκ περιουσίας* zeg ik u, dat mijn oude Florentinus niet anders leest. Hermann leest *in parenthesi*: *ἰδὲ νόει Φύσιν κυνός.* Men zou dit l a f kunnen noemen, indien het geen o n z i n was. Maar ik laat Hermann loopen om u te spreken over de gebrekkige Grieksche kennis van Hübner, die blijkbaar op honderd plaatsen Diogenes niet verstaan heeft; zelfs waar zijne woorden niets moeielijks be-

---

1) Zie blz. 175 vlg.

vatten en doodeenvoudig zijn, laat hij hem ongeloofelijke zotteklap zeggen in zijne vertaling. Ook dit moet ik u bewijzen met eenige sterk sprekende voorbeelden: *ἰλαδὸν ἔςιν ἐλέσθαι Ῥηϊδίως.* Ik val terstond in het leven van Demetrius op deze plaats (V. 77): *οὐ μὴν ἐκυρίευσαν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν ἰὸν ἀπήρυγον εἰς τὸν χαλκὸν κατασπάσαντες αὐτοῦ τὰς εἰκόνας.* Is er wel iets duidelijker? Hübner vertaalt: *dejicientes ipsius imagines a e r u g i n e e x i n d u s t r i a f o e d a t a s. (!)* — Iets verder: *τὸ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐπέγραψαν ἀνομίας*: *imperii ipsius administrationem tamquam illegitimam accusarunt.* Weet hij dan niets noch van het Grieksch noch van de geschiedenis? Dit laatste zou men licht opmaken uit II. 143, waar Menedemus gezegd wordt *πολλάκις ἐλευθερῶσαι τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν τύραννο ν ἐπαγομένω ν Δημήτριον*: *ab iis qui Demetrium civitati tyrannum imponere conabantur.* Hij verstaat *ἐπάγεσθαι* niet en schijnt dien Demetrius niet recht te kennen. Het is althans kluchtig Demetrius te vinden solliciteerende om tyran van Eretria te worden. Het verwisselen van de *ο* en *ω* brengt alles in orde, als door een tooverslag: *τυράννω ν ἐπαγόμενο ν.* Het ontbrak te Eretria niet aan *τυραννησείοντες*, dat is bekend genoeg, maar de democraat Menedemus haalde Demetrius in de stad en alles kwam in orde. Ook die lezing heeft geene bevestiging van codices noodig. Ik was echter tevreden over mijnen Florentinus, die ze zuiver bewaard had, en vind ze bij Hübner uit de *Frobeniana* aangehaald, en droevig kijkende in eene noot onder den tekst, waarin zij behoorde te staan. — Als democraat haatte Menedemus Persaeus als de pest, die het herstellen van de democratie had verhinderd. Na zijne gevoelens vinnig te hebben wederlegd roept hij uit: *Φιλόσοφος μέντοι τοιοῦτος, ἀνὴρ δὲ καὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν γενησομένων κάκιςος.* Hübner vertaalt: *atque iste quidem philosophus est sed vir* enz. Hoe is het mogelijk? Zulk een ezel is hij in de philosophie, zegt Menedemus en niets anders. — In de verzen die volgen *secutus est caecum ducem, et uterque, ita uti fit, in foveam inciderunt; revocandum ἐσθίων et legendum*: *ἤπειγέ σε.* Een geleerde, een criticus, die den waren zin, wanneer die verduisterd of verloren is, moet terugvinden, behoorde althans eenvoudige gedachten uit het dagelijksche leven, die niet corrupt zijn, goed te verstaan, en niet

beschaamd te staan voor den eersten den besten *flaneur*, die schaterende van 't lachen hem zal toeroepen wat het zeggen wil, en er bijvoegen *qu'un enfant de six ans aurait compris ça tout de suite. Par exemple* III. 38. Plato *θεασάμενός τινα κυβεύοντα* berispt hem daarover; *τοῦ δὲ εἰπόντος ὡς ἐπὶ μικροῖς· ἀλλὰ τό γε ἔθος, εἶπεν, οὐ μικρόν*: *quum ille: Quam me in parvis reprehendis, diceret, respondit: at est consuetudo non parva res.* Als de leegloopers en de habitués der Parijsche cafés Grieksch verstonden, zou de eerste de beste het terstond goed opvatten. *Il lui dit: nous ne jouons qu'une bagatelle, et cet autre lui répond: oui mais l'habitude de jouer n'est pas une bagatelle.* — Nog veel gekker is hetgeen er onmiddelijk op volgt. Men vraagt aan Plato *εἰ ἀπομνημόνευμά τι αὐτοῦ ἔσται ὥσπερ τῶν πρότερον*, en hij antwoordt zeer verstandig: *ὀνόματος δεῖ τυχεῖν πρῶτον εἶτα πολλὰ ἔσται.* De arme Hübner laat hem vragen *an monumenta ipsius sicuti superiorum futura essent;* gij raadt nooit wat hij antwoordt: »*Primum comparare oportet nomen, tum multum pronotum fuerit.*" *Quis est tam ferreus ut teneat se?* Er is immers geen twijfel aan dat *ἀπομνημόνευμα* wil zeggen *ἀπόφθεγμα* en dat door *οἱ πρότερον* verstaan worden vooral *οἱ ἑπτά*, waarvan iedereen de *ἀποφθέγματα* kende. Indien gij soms die pagina van Diogenes hebt opgeslagen, verzoek ik u de volgende anekdoten eens even in te zien. De eerste is blijkbaar een verzinsel van later dagen. Ik kan mij Plato moeielijk voorstellen met opgestroopte mouwen eenen slaaf geeselende (*αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι* (*εἶπεν*) laat men onverhinderd staan). Het is zonder twijfel eene *ἀδέσποτος καὶ πεπλασμένη παράδοσις*, zooals de onbekende schrijver *de puerorum educatione* zegt (Plut. T. II. p. 6 D) van eene anekdote, die geheel natuurlijk en waarschijnlijk is; wat moet men dan wel zeggen van deze laffe ongerijmdheden en vooral van de zotheid die erop volgt: Plato afstijgende *μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ*? Nadat men die zoutelooze woordspeling had bedacht, heeft men ze maar aan Plato aangesmeerd. Al de rest is zonder oordeel noch orde noch plan samengeflanst, en ik wil er u niet mede vervelen. Ik blijf echter nog een oogenblik bij het leven van Plato, om u over twee plaatsen nog met een woord te spreken. De brief van Archytas § 22 eindigt: *ταῦτα ποιῶν — ἅμμιν χαριῇ.* Al de codices, ook

de Florentijnsche, hebben χαριζῇ. Ook zonder dat had men moeten lezen χαριξῇ, want dat eerst is Dorisch, *ni fallor*, evenals ἅμμι voor eene consonant, niet ἅμμιν. In denzelfden brief staat: ὀρθῶς δὲ καὶ ποιεῖς μιμνασκόμενος enz., maar Dionysius deed juist het tegendeel, *et leg.* δέ κα ποιέοις. Eenige codices Florent. hebben ποιοῖς, maar dat is geen Dorisch, *ni fallor* (deze twee woordjes behoef ik eigenlijk niet te schrijven, gij zult ze wel overal προσυπακούειν). — Amphis zegt § 28: ὦ Πλάτων, ὡς οὐδὲν οἶσθα πλὴν σκυθρωπάζειν μόνον. De *ed. princeps* en mijne codices lezen ᾔσθα. Is dit niet de ware lezing? Ik ben hiermede in de war. In Aristophanes staat ergens (*initio Avium*) οὐδὲν ἐςὸν πλὴν δάκνειν: ik weet waarlijk niet meer of de *interpretes* beweren of bewijzen dat die lezing goed of slecht is [1]. Ik geloof het eerste maar ben niet zeker van mijne zaak; het imperfectum ᾖσθα is uitmuntend bij eene teleurstellende conclusie hetzij uit spot, hetzij met bitterheid, zooals λόγος ἄρα ᾖσθα. *Tu videris.* — In een anderen brief schrijft Archytas aan Plato (VIII. 80), die hem de boeken van Ocellus Lucanus vroeg: ἀνήλθομες ὡς Λευκανὼς καὶ ἐνετύχομες τοῖς 'Οκέλλω ἐκγόνοις. Hübner omhelst het gevoelen van een zeker heer Rudolphus, die het laatste woord opvat voor de schriften van Ocellus [2]. *Nihil est adeo absurdum* enz., zooals Cicero zegt van zijne collega's in de philosophie.

De lust om te schertsen vergaat mij bijna bij hetgeen ik u verder over Diogenes heb te schrijven: namelijk dat er honderden plaatsen zijn die ik niet versta; ik weet zelfs geen ander Grieksch schrijver bij wien mij dit zoo dikwijls gebeurt als in dezen chaos. Hiervan zijn drie oorzaken, mijne eigene ἀβλεψία, de corrupte plaatsen, en Diogenes, dat hersenlooze schepsel zelf. Het eerste is de minste zwarigheid: indien ik het niet zie, ziet het een ander nu of later en het komt terecht; het derde schaadt ook niet veel, als men erop verdacht is en liever niets weet dan de ongerijmdheden van een dwaas te gelooven. Maar het tweede is het ergste. Ik ben overtuigd

1) Vgl. *Mnemos.* VII. 276 vlg. (*Nov. Lectt.* 684).

2) Met dat al heeft Cobet zich in zijne vertaling van Diogenes aan de opvatting van Rudolphus gehouden: *ibique nacti sumus Ocelli scripta.*

dat er plaatsen zijn, die onherstelbaar verloren zijn: wie zou de plaats van Chariton, waar Cocchi een regel heeft overgeslagen, ooit hebben kunnen terecht brengen, indien de codex verbrand was? Maar wie zal ooit zeker weten, dat alle hoop moet opgegeven worden? Intusschen verstaat men het niet, en het beste is er dit en niets meer van te zeggen. *Oportet grammaticum quaedam nescire*, is een heerlijk gezegde van Quintilianus (als ik het goed opvat). Om u maar van een enkele afdeeling te spreken, hoe rampzalig ziet er het leven van Empedocles uit in alle opzichten, en hoe slordig en lichtvaardig waren de meeste Grieken, van wie wij nog berichten over hebben. Men struikelt overal. Zijn vader heet Meton, neen Exaenetus, neen Archinomus. Hij is niet oud geworden: 60 jaar, 77 jaar, 109 jaar. (NB. *οἱ δὲ ἐννέα καὶ ἑκατόν* is blijkbaar in § 74 ingeschoven door eenen lezer, die zoo knap was als de schrijver, uit § 58). *Ardentem frigidus Aetnam insiluit*; neen hij is bij ongeluk verdronken; hij heeft zich verhangen; hij heeft zijn been gebroken en is gestorven aan de wondkoorts; hij is van ouderdom gestorven te Megara; hij is gestorven in ballingschap in den Peloponnesus, niemand weet waar noch hoe. Zou de geheele Empedocles ook eene m y t h e zijn, volgens het *procédé* van Strauss? — Ik zal dit geheele leven eens doorbladeren. § 32 heeft Hübner (met Meineke) aan Apollodorus zijne (afschuwelijke) *senarii* teruggegeven. Zij doen mij denken aan de poëzie van een beroemd kanselredenaar: Zingt nu ter eere van God almachtig Het eerste vers van psalm zes en tachtig. Die verzen zijn toch nog altijd beter dan deze: *ἢ γὰρ οὐκέτ' ἦν ἢ παντελῶς Ὑπεργεγηρακώς, ὅπερ οὐχὶ Φαίνεται.* Meineke maakt daar een paar d o m m e fouten: vooreerst ziet hij de verzen niet, waar zij wezenlijk zijn: *ἦν μὲν Μέτωνος υἱὸς εἰς δὲ Θουρίους Αὐτὸν νεωςὶ παντελῶς ἐκτισμένους* ('Ο) *Γλαῦκος ἐλθεῖν Φησιν*; vervolgens verandert hij het proza van Diogenes in rampzalige *senarii*: *'Αριςοτέλης γάρ* enz., en zet eindelijk in het 3de vers een *amphimacer* in den 5den voet. Zou hij gedacht hebben dat die *α* kort kon zijn? ô Dawesius! — § 54, *λογοκλοπεία* komt mij voor een echte Pythagorische term te zijn; het beteekent blijkbaar: *τὸ ἐκ Φ έ ρ ε ι ν τοὺς λόγους*, niet *furari doctrinam*, zooals mijn goede Hübner vertaalt. Diogenes verklaart het zelf § 55; wat een

wanorde! — § 60, wat zou een molenaarsknecht wel zeggen bij het lezen van die historie der ezelhuiden? Diogenes heeft blijkbaar niet anders geschreven. — Is het mogelijk, § 64, een woord te begrijpen van dien gastheer en den *συμποσίαρχος*, die ter dood veroordeeld zijn? — Men ziet verwonderd op, § 66, wanneer men denkt Empedocles deftig te Agrigentum te vinden, bij het bemerken dat men juist bezig is die stad te stichten (*τοῦ Ἀκράγαντος οἰκιζομένου*), en dat Empedocles verbannen is en de kleinzonen zijner vijanden (volgens Hübner) beletten dat hij teruggeroepen worde. — Op welke rampzalige autoriteit steunt de legende van den Aetna en de *κρηπίς*. Een boerenkinkel op Sicilië zou het hebben kunnen gelooven. — § 69 vlg. zie ik met plezier dat de plaats van Timaeus wordt aangehaald, waar deze Heraclides verwijt zoo dom te liegen *ὥςε καὶ ἐκ τῆς σελήνης πεπτωκέναι ἄνθρωπον λέγειν*. Van zulke schepsels hebben wij toch vele berichten over, die evenveel autoriteit verdienen als wanneer zij in een Fransch dagblad stonden. Hebben de Romeinen er ook niet veel kwaad aan gedaan, die al die praatjes overnamen even *ἀταλαιπώρως* als de amouretten van Jupiter? Horatius spreekt ervan alsof hij het zoo zeker weet als den slag bij Philippi. — § 73, *τῶν πολιτῶν ἐντυχόντων* enz. Ik versta het niet: het natuurlijkste is, dat de Agrigentini met die dwaze praal en dat zure gezicht (*σκυθρωπός*) niet zeer tevreden waren (de vertaling is weder bespottelijk), maar wie weet of Diogenes zoo iets niet overheerlijk mooi vond? — De berichten van Diogenes over de philosophie van Empedocles zijn een model van nietsbeduidendheid, en wie kan in koelen bloede zijne twee lamme *Epigrammata* lezen? Hij vertelt ons in vertrouwen dat het eerste is *σκωπτικόν*. *Quod quis facere voluit, id ipsum fecisse putatur,* is meen ik een regel in het recht. Tot overmaat van ongeluk zijn zij gedeeltelijk onverstaanbaar: ik weet niet wat hij met *πιεῖν* en *ἐκπιεῖν* haspelt; hij laat Empedocles vuur slikken, maar *ad corpus purgandum*, en wat is eene *Φλὸξ διερή*? Iets verder drinkt de philosoof het leven weder in: ik begrijp het niet en weet zelfs niet eens of de groote poëet er zelf wel een helder begrip van gehad heeft. *Ohe jam satis est*! en ik zal Diogenes voor alle zekerheid weg leggen.

Chariton is af en Achilles Tatius: ik ben niet tevreden over Jacobs, maar ik heb het nu al bont genoeg gemaakt en zal het hierbij laten. Voor Achilles Tatius was maar zeer weinig meer uit den codex te halen, die zeer leesbaar op die pagina's is; en de rijke bron voor goede lezingen, de uitgebleekte plaatsen, was hier verstopt door de vermetelheid van een later *librarius*, die de lacunes *pro arbitrio* en allerzotst heeft ingevuld. Ik vrees dat het Cocchi zelf of Salvini geweest is. Echter heb ik nog wel iets gevonden: twee plaatsen kan ik u nog in der haast opgeven. Pag. 79, 33 staat: δεύτερον ἐμὸν δεσπότην. Het woord ontbreekt in de andere codices en in dezen had men het niet gezien; het staat er toch vrij duidelijk, en dan eerst is het Grieksch, evenals boven in de plaats van Chariton. Pag. 80, 16, πρὸς εἴκοσι τῶν ἐκείνων; codex: εἴκοσι τὰσ ἐκείνων. Men heeft Jacobs wijs gemaakt dat er stond εἴκοσι χιλ ἐκείνων. Hij houdt dit voor een *glossema*! Men kon evengoed eene inktvlak voor een *glossema* houden. Pag. 13, 4 staat: ἄλλω̃ (οισ) λέγω. De ware lezing is dus κἂν ἄλλῳ λέγοις, want het lijdt geen twijfel dat οις verdwaald is, enz. Niets van belang: men had dit alles best zonder codices kunnen emendeeren. Maar Jacobs is daar niet recht wakker, lijkt wel: het schijnt dat die pakhuizen vol varianten hem bedwelmd en beneveld hebben. Cocchi heeft op de uitgebleekte plaatsen wat gehaspeld en menigmaal er maar wat van gemaakt: in Chariton pag. 1 schrijft hij οἷον ἀχιλλεὺς .....ρω κάλλιςος λέγεται ἢ ἀλκιβιάδης .... κνύουσι. Ik zie οἷον ἀχ....... ἱππόλυτον.. ἀλκιβιαδ.... ύουσι... zoodat er staan moet *in parenthesi* (οἷον Ἀχιλλέα ἢ Ἱππόλυτον ἢ Ἀλκιβιάδην οἱ ζωγράφοι (of γραφεῖς) δεικνύουσι) πατρός enz. Er staat duidelijk ἵππόλυτ᾽.

15 Juni. — Heden morgen, *vir clarissime*, ontving ik uwen brief, en ik zal u dezen over de post zenden om u alles op te helderen. Ik vloog eerst naar mijnen ex-bankier, die wellicht den brief uit Amsterdam ontvangen had. Toen naar de post, waar de brief allerbedaardst mij wachtte, *poste restante*. Het Vaticaan is gesloten: ik ga naar Venetië over eenige dagen; ik zal trachten mijn kredietbrief voor Rome te verwisselen of op de eene of andere manier ἐξαργυρίζειν. Alles gaat dus naar wensch; men bedreigt hier familiaar iedereen, die nu naar Rome

gaat, met koortsen en dood; ik zing hun voor: *abstinentia et quiete*; het is nog beter er zich niet aan te wagen. In dien tusschentijd heb ik allerlei goede dingen hier verzameld en ga weltevreden henen. Over het een en ander uitvoeriger in mijne vorige brieven, die later zullen aankomen.

Ik heb een allervriendelijksten brief van den Hr. Heldewier gisteren ontvangen: hij schreef mij onder andere dat hij voor twee maanden zijn been had gebroken, dat de herstelling volkomen is maar langzaam. Het speet mij uit dien brief te vernemen, dat mijn rapport aan de Klasse al zes weken lang op stroom dreef, maar als wat volumineus eene frissche koelte noodig had; mijne laatste brieven zullen dus waarschijnlijk ditzelfde lot ondergaan; ik heb u daarin alleruitvoerigst geschreven over Longus en zijnen codex; ik heb er een blaadje ingesloten voor Prof. Bake; afzonderlijk heb ik aan Prof. Peerlkamp geschreven over Xenophon Ephesius en Chariton, en ik zoude u de overige belangrijkste varianten hier hebben bij gevoegd, indien ik maar tijd gehad had.

Nieuws niets, dan dat de heilige maagd een oogenblikje te Rome is gekomen om een rijken Jood te bekeeren: zij is oogenblikkelijk weder vertrokken [1]. Ik zou beter doen u te zeggen dat ik den brief van *il comte* Gråberg bij dien voor Prof. Peerlkamp heb ingesloten. Ik heb Didot geschreven, dat ik, wanneer ik ergens mij uitsluitend aan Diogenes wijden moest, een gedeelte van zijn honorarium daartoe zou besteden. Het bedroeft mij dat Kappeyne teleurgesteld wordt. Diogenes zeide aan de *Σινωπεῖς: ἐγὼ δὲ ὑμῶν καταγιγνώσκω μονήν.* — Ik verzoek u uwen

1) Wat Cobet uit zijn oogpunt als bijgeloof aanziet en belacht, wordt door Mme Craven en den Abbé Gerbet uit het hunne als een *coup miraculeux de la grâce divine* aangemerkt en verheerlijkt. Zie *Récit d'une soeur,* XVIIIe édit., II. p. 312. Bij de teraardebestelling van den gewezen ambassadeur M. de la Ferronnays, in de kerk van S. Andrea delle Fratte verscheen de Maagd Maria aan een joodsch bankier uit den Elzas, M. Ratisbonne, die zich toevallig daar bevond, en werkte wonderdadig zijn bekeering uit. De bekeerde was een broeder van den gunstig bekenden schrijver van denzelfden naam, den vertaler o. a. van Dante. — Cobet placht te vertellen, hoe hem tijdens zijn verblijf te Rome een welmeenend katholiek landgenoot meermalen naar de kerk waar het wonder geschied was meetroonde, in de hoop dat ook aan hem, onwaardige, de H. Maagd verschijnen mocht.

eerstvolgenden brief, *si placet*, maar naar Turin te zenden: M. Heldewier zal hem wel opzenden naar Venetië *poste restante*. — Mijne finantiën zijn geen oogenblik in de war geweest: ik heb altijd hier een paar goede vrienden *sous la main*, met wie ik kan omspringen als met Leidsche studenten: κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Ik heb natuurlijk reeds aan mijnen bankier gevraagd, wat het geschiktste middel was om te Venetië een kredietbrief voor Rome te gebruiken. Hij antwoordde mij, dat niets gemakkelijker was, maar dat men de g e h e e l e som in eens moest ontvangen: ik zag daartegen op omdat het wellicht Prof. Van Hall onverwachts op het lijf zou vallen. Ik zal nog eens nader informeeren. — Vliegend heb ik een klein briefje geschreven [1]) dat ik u aanbeveel.

In een ouden codex van Thucydides heb ik gevonden, V, 79: ταὶ δὲ ἄλλαι πόλεις κοινανεόντων. Is deze uitmuntende lezing al bekend [2])? *Manus secunda stolide correxit* κοινὰν ἐόντων.

Urget tabellarius. Vale, vir clarissime. Veel genoegen in de vacantie.

38.

Florence [eind van Juni 1842].

Vir Clarissime!

Ik ben bezig *in itinere parando*, maar wil u toch voor mijn vertrek nog eenmaal schrijven: ik ga ook niet plotseling henen, maar evenals de leeuw van Homerus ὀλίγον γόνυ γουνὸς ἀμείβων, en neem nog in de vlucht alles mede wat ik maar kan. Al de *Erotici* zijn klaar; de *fabulae Aesopicae* waren mij al te flauw [3]). Ik heb eenen zeer ouden codex van Thucydides ingezien, daarna een zeer ouden Plutarchus, een Xenophon, den Isocrates περὶ ἀντιδόσεως, Harpocration, Pollux, Sextus Empiricus en nog al meer. Niets beloonde de moeite of liever den tijd voldoende. Van sommigen zijn er betere codices noodig, van anderen zijn de codices uitgeput, voor Isocrates was geen *spicilegium* te verwachten. Mustoxydis [4]) kende Grieksch en de

1) Aan zijne Verloofde.
2) Valckenaer had de lezing gegist.
3) Vgl. *Var. Lectt.* p. 182 vlg.
4) Zie blz. 118.

codex is zonder moeite te lezen, en zoo vervolgens. Ik heb toen gezocht aan een anderen kant. Hedenmorgen heb ik mij vermaakt met de fragmenten bij Jamblichus *de vita Pythagorae* enz., vooral van Archytas. Er zijn hier twee uitmuntende codices, waarmede ik kennis gemaakt had door Lysis *ad Hipparchum*, voor welken brief ik voortreffelijke lezingen heb gevonden (ook vooral voor het Dorisch). Koen spreekt met veel ophef van den *codex Cizensis* (in welk werelddeel is dat?)[1]: die codex stamt af van mijne Florentijnen. Jamblichus doorwandelende (in eene rampzalige editie van J. Arcerius Theodoretus, een vrij onkundigen Fries, te Heidelberg *apud Commelinum* 1698) vond ik τὸ ἐνδόσιμον voor het zeker emendeeren eener belachelijk corrupte plaats bij Diogenes Laërtius VIII. 20: ἐκάλει δὲ (Pythagoras) τὸ νουθετεῖν πελαργᾶν[2]). De dwaze *interpretes* (zij verdienen waarlijk geen anderen naam) maken ervan *ciconizare* of *ciconiarum instar pascere. Le père Ménage ne se doute de rien:* hij schraapt de plaatsen van Suidas bijeen *in vv.* πελαργᾶν en Πυθαγόρας, en laat ons bij de πέλαργοι. Jamblichus *de vita Pythagorae* cap. 31, p. 170 vlg.: ἐκάλουν δὲ τὸν νουθετὴν παιδαρτᾶν; p. 101: νουθετήσεις - παιδαρτάσεις ἐκά-

1) Ciza (ook Cicz, Czicz, Zceitz) is Zeitz in Pruissen. In 1881 heeft Fedor Bech uitgegeven: *Verzeichniss der alten Handschriften und Drucke in der Domherren-Bibliothek zu Zeitz.* Hieruit blijkt dat het handschrift, waarvan Koen in zijne aanteekeningen op Greg. Cor. (p. 165 ed. Schaefer) verklaart dat Valckenaer hem heeft bezorgd *collationem a Celeb. Hemsterhusio institutam*, te Zeitz kan thuis behooren. Ook Kiessling heeft voor zijne uitgaaf van Jamblichus' *vita Pythagorica* van een codex Cizensis gebruik gemaakt (zie Cobet *de A. I.* p. 110). Evenwel, in de beschrijving van Bech wordt het handschrift van Jamblichus niet vermeld, maar hij noemt behalve de bibliotheek van het Kapittel nog vijf andere, en geeft deze toelichting: *In gelehrten Kreisen sind die hier aufgezählten Büchersammlungen, die von vorn herein wenig Berührung mit einander gehabt haben, nicht immer deutlich geschieden worden. Es finden sich bei einigen Gelehrten dieses wie des vorigen Jahrhunderts Verweisungen auf „Zeitzer Manuscripte", ohne dasz ersehen werden kann, welche Bibliothek gemeint ist.*

2) Vgl. *de A. I.* p. 60; *Collectanea critica, praef.* p. IX, verder p. 156, 358, 365. — Voor hetgeen verder in dezen brief over Pythagoras, Jamblichus, Aristoxenus, Diogenes Laërtius, Damon en Phintias enz. wordt gezegd, vergelijke men *Observationes criticae et palaeographicae ad Jamblichi vitam Pythagorae*, blz. 305—476 van de *Collect. critica.* Daar vindt men tevens blz. 476—481, een *Spicilegium Lectionum Codicis Florentini.*

λουν, en letterlijk hetzelfde pag. 195. Het is niet noodig mijne codices te raadplegen om zeker te zijn dat er staan moet: τὸ νουθετεῖν πεδαρτᾶν en πεδαρτάσεις. Πέδα wordt bijna overal bedorven en heeft daaraan menigmaal zijn behoud te danken; men kan het vergelijken met μεθαρμόζειν bij Sophocles *in Electr. init.*: ἤν μή τι καιροῦ τυγχάνω μεθάρμοσον (of -σαι, ik weet het niet zeker), zoodat de πέλαργοι verdwijnen. Hoe is het mogelijk dat men Jamblichus verzuimd heeft bij dat gedeelte van Diogenes Laërtius? Hoe flauw hij ook is, men vindt er veel belangrijks in, waarvan ik morgen een gedeelte zal collationneeren. Aristoxenus doet mij lachen, als hij vertelt dat hij de geschiedenis van Phintias en Damon uit den mond van Dionysius zelf gehoord heeft: hij is een ἀλαζών zooals zijne confraters. Ik ben overtuigd dat Jamblichus steelt als de raven: op twee der aangehaalde plaatsen, pag. 101 cap. 22 en pag. 195 cap. 33, vindt men hetzelfde letterlijk. Hij schijnt er niet aan te denken dat hij die plaats al eenmaal had afgeschreven; er is overal zeer veel zonder moeite te emendeeren, maar ik denk dat Lud. Kusterus wel het meeste zal hebben weggemaaid. Er staan in mijne codices vier boeken van Jamblichus. Arcerius heeft er maar twee van uitgegeven uit ellendige codices, en ik weet zeker dat zij niet alle vier in de editie van Kusterus staan: zijn die twee andere uitgegeven? Cf. Bandinium. Zij staan *Plut.* 86 N°. 3 en 29. Hübner blijft de jonge ooievaars voederen, en verwijst ons naar de *Beiträge* van M. Pressel op Schneiders Lexicon *v.* πελαργᾶν: ik vrees voor dat artikel. — Nog eene plaats van Diogenes, I. 102. Anacharsis laat zich aandienen bij Solon en hem zeggen, dat hij hem verlangt te zien ξένος τε, εἰ οἷόν τε, γενέσθαι. Onvriendelijk en lomp laat Solon antwoorden door een slaaf (hoe waarschijnlijk!): ὅτι περ ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσι ξένους ποιοῦνται (onzin, niet waar? ἀλλ' ἐῶ τοῦτό γε); er volgt: ἔνθεν ὁ Ἀνάχαρσις ἑλθὼν ἔφη νῦν αὐτὸς ἐν τῇ πατρίδι εἶναι καὶ προσήκειν αὐτῷ ξένους ποιεῖσθαι. Αὐτός zoude mij op de Latijnsche school eene heele fout gekost hebben. Casaubonus verbetert het, en noemt αὐτός *ineptum*: ὁ δ' ὄνος ὕεται, men laat hem maar praten; het is ook niet over deze schooljongens-emendatie dat ik u spreken wilde: er staat ἐλθὼν, waar henen? Wel, naar Solon, zeggen de *interpretes*. Hij stapt

de kamer in. Maar zoo doet men niet onder fatsoenlijke menschen, en het volgende *εἰσέφρησε* verdedigt Anacharsis van dien blaam. *Legendum: ἔνθεν ὁ 'Ανάχαρσις ἑλών.* Vergelijk Chariton pag. 91, 13: *ἔνθέν ἑλὼν ὁ Μιθριδάτης φωνὴν ἐπῆρεν*, en getroost u *s.v.p.* de moeite om D'Orville op te slaan, pag. 92 (*ad pag.* 11 vs. 12), waar ik bevestigd zie, hetgeen ik mij flauw herinnerde, dat het is eene *locutio Homerica*[1]). D'Orville verklaart het maar half goed, en Diogenes gebruikt de phrase in hare wezenlijke kracht beter dan Chariton. De plaats van Lucianus[2]) kan ik niet naslaan. Hübner, die mij hoe langer hoe meer tegenvalt, verzuimt meermalen de uitmuntende aanmerkingen van Casaubonus, *ἀνὴρ περιώσια εἰδὼς "Ος δὴ μήκιςον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον.* Hij kende Grieksch en bezat gezond verstand en oordeel! — Socrates beweerde *τὸ εὖ ἄρχεσθαι μικρὸν μὲν μὴ εἶναι, π α ρ ὰ μ ι κ ρ ὸ ν δέ.* Dat is volgens sommigen: *sed m a g n o proximum*; anderen met veel wijsheid: *sed p a r v o proximum*; Turnebus: *sed paene totum.* Allen brengen veel geleerdheid voor den dag, indien men dit woord misbruiken mag. Wyttenbach bederft alles door te lezen: *τὸ εὖ μικρὸν μὲν μὴ εἶναι παρὰ μικρὸν δὲ ἄρχεσθαι*, dat onzin is. *Παρὰ μικρὸν* is toch zoo gemakkelijk en komt duizendmaal voor: h e t h a n g t v a n e e n e k l e i n i g h e i d a f, en Casaubonus vertaalt het uitmuntend: *non esse rem parvam, sed rem in parvo momento positam.* In mijnen codex en in dien van Aldobrand staat *ἄρχεσθαι* niet, en zonder twijfel moet men lezen: *τὸ εὖ μικρὸν μὲν μὴ εἶναι, παρὰ μικρὸν δέ.* Hoe waar dit is, blijkt genoeg alleen uit de interpretatie van deze plaats. — Iets anders: de Florentijnen hebben onlangs D a n t e A l i g h i e r i eene geldboete opgelegd van 100 Paoli, omdat zij in zijne *Divina Commedia* sporen van krankzinnigheid vermeenden te bespeuren; zij beweerden ook dat A l f i e r i niet bij zijne hersens was. Zelfs indien gij deze woorden eenige malen overleest, *vir clarissime*, zult gij er niets van begrijpen en misschien schouderophalende zeggen: indien een ander het mij zeide *ψεῦδός κεν φαῖμεν καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον*, het is een laffe leugen, een ongerijmdheid in alle

---

1) Od. VIII. 500.
2) *Asin.* cap. 6.

opzichten. In die stemming verzoek ik u op te slaan Diogenes Laërtius II. 43: (*οἱ Ἀθηναῖοι*) *Ὅμηρον - πεντήκοντα δραχμαῖς ὡς μαινόμενον ἐτίμησαν καὶ Τυρταῖον παρακόπτειν ἔλεγον.* Wordt de leugen en de ongerijmdheid niet nog tastbaarder? Het staat er toch, als een sterk voorbeeld der ondankbaarheid van de Atheners jegens groote mannen: in dat geheele caput staan niets dan leugens en ongerijmdheden, en het volgende begint met Euripides, eenige jaren na zijnen dood aan de Atheners die snoode ondankbaarheid verwijtende [1]). Ik geloof niet dat ooit dommer schepsel dan Diogenes, in het Grieksch althans, geschreven heeft. Wat is het ook voor Grieksch: *Σωκράτην χαλκῆς εἰκόνος ἐτιμήσαντο.* Het is gebeurd *εὐθύς*, zegt onze Margites, en Lysippus heeft dit beeld vervaardigd. *Οὐδὲν ὑγιές.* Niet zonder eenigen wrevel werp ik het boek weg. — Na Diogenes verzoek ik u Jamblichus eens op te slaan; ik vrees (of liever ik vermoed) dat Kuster, die zeer knap is (als hij maar tijd heeft), wel het voornaamste zal hebben gezien: men kan het echter niet weten. Pag. 171 vindt men: *οἴκτων δὲ καὶ δακρύων καὶ πάντων τῶν τοιούτων* enz. Die plaats is gestolen uit Aristoxenus, zooals blijkt uit pag. 197 (men vindt waarlijk die plaats voor de derde maal pag. 190 vlg.): *Φησὶ γὰρ οὕτως ὁ Ἀριςόξενος· οἴκτων δέ* enz.; zoodat de rest op pag. 171 zeer waarschijnlijk mede uit Aristoxenus *περὶ πυθαγορικοῦ βίου* is afgeschreven, evenals vele andere plaatsen, b. v. pag. 194: *παρεκελεύοντο οὖν οἱ ἄνδρες οὗτοι* enz. (pag. 195 staat in codex *πεδαρτάσεις*, op de beide andere plaatsen *παιδ.*). — Zie hier een paar goede lezingen voor de historie van Phintias en Damon uit Aristoxenus, pag. 197: *περὶ τὴν τοῦ θανάτου γενομένην ἐγγύην* — *εἴ τις περιςήσειεν εἰς Φὸ ἀξιόχρεων.* *Editur* *Φοράν*; ook zonder codex moest men lezen *Φόβον.* NB. de codex wemelt van *compendia* en *siglae*: niemand hier kan hem dus ooit collationneeren. Had ik maar tijd! — *ἐπὶ τοὺς περὶ Φιντίαν* (*δρᾶμα τοιόνδε. μεταπεμψάμενος ὁ Διονύσιος ἔφη τὸν Φιντίαν*) *ἐναντίον τε τινὰ τῶν κατηγόρων* — *ἔφη οὖν ὁ Διονύσιος* (Aristoxenus kan het niet genoeg vertellen, dat hij met Dionysius zelf gepraat heeft) *θαυμάσαι τε καὶ ἐρωτῆσαι - μηδενὶ τρόπῳ - συγκαθεῖναι*

1) Vgl. *Mnemos.* VII. 55 (*Nov. Lectt.* 542).

εἰς τὸ τοιοῦτον. Optime. Cf. Hemsterhuis *ad Thom. Magistr.* pag. 815. Men kan daarmede gewapend eene plaats fiks emendeeren, pag. 169: *οὕτως δυσκατάθετοι πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς φιλίας ἦσαν. Codex uterque δυσυγκατάθετοι. Legendum: δυσσυγκάθετοι*, hetgeen misschien is *obiter addendum lexicis.* — Nog éëne plaats. Pag. 170 *editur: μήποτε μέριμνα ὅτε δὲ πολύσαρκα; codex μὴ ποτὲ μὲν ῥικνὰ ὁτὲ δέ π. — Ecce iterum Crispinus i. e. Diogenes*, dien ik niet kan opslaan zonder op iets te stuiten: ik moet hem nu op een paar plaatsen te hulp komen tegen degenen die hem verknoeien. *In vita Pythag.* VIII. 24: *τῶν δὲ κυάμων ἀπηγόρευεν ἔδεσθαι.* Ik zou op de Latijnsche school de spotternijen van mijnen braven rector niet ontloopen zijn met zulk Grieksch; hij zoude zich niet verwaardigd hebben mij te herinneren dat achter *ἀπαγορεύειν* volgt *μή*, maar zoude misschien spottende mij verweten hebben, dat de jongens van den eersten praeceptor al wisten dat *ἔδομαι* een futurum is, en nooit iets anders. Hübner schijnt van dit alles niets te weten: het is duidelijk uit het verband dat men lezen moet *τῶν δὲ κυάμων ἀπέχεσθαι*, zonder meer, en zoo is het bewaard bij Suidas. *Ἔδεσθαι* bij Callimachus is ook eene valsche munt. Duizendmaal erger is de *ἀκρισία* die volgt; er staat: *καὶ ἄλλως κοσμιωτέρας ἀπεργάζεσθαι τὰς γαστέρας μὴ παραληφθέντας* (de vertaling van Hübner is komiek): eene echt Grieksche manier van spreken en een zeer aardig euphemisme, evenals de *ἀτοπίαι γαστρός* en de *ἀτοπήματα* en *ματαϊσμοὶ* (Hesych. *v. γλυκυσίδη*) en *ἀποματαΐζειν* bij Herodotus. Menagius is ongelukkig in den druk geraakt, *καὶ ἄλλως* in die dingen een vreemdeling, vertelt allerlei zotteklap en eindigt met den schranderen inval om die woorden in den ban te doen. Hübner (*quis credat?*) vindt dit overheerlijk en zet ze tusschen haakjes, maar laat ongelukkig, evenals Menagius, de rest staan, hetwelk eene gevolgtrekking is uit die even ware als kiesch uitgedrukte opmerking. *Eant nunc* en schelden op de *librarii*, waaronder er honderden zijn die vrij wat beter Grieksch kenden dan een zwerm *soi-disant* critici. Hoevele malen heeft Menagius toch dergelijke phrasen en constructies gelezen! en hoevele noten zijn er niet over geschreven! — In § 22 moet *δεῖν* achter *τιμᾶν* worden doorgehaald *auctoritate codicis Florentini.* Ook zonder

die zou men het wel gezien hebben; dat *πρεσβύτεροι* zou beteekenen *majores*, maakt Casaubonus mij niet licht wijs. — Bij Jamblichus, *de vita Pyth.* pag. 134[1]), zegt iemand afscheid nemende van Thymaridas tot hem: *ὅσα βούλει περὶ τῶν θεῶν ὦ Θυμαρίδα καὶ ὡς εὐφημεῖν ἔφη, ἀλλὰ βουλοίμην μᾶλλον ὅσα μοι περὶ τῶν θεῶν γένηται.* Moet er niet staan: *γένοιτο σοι, ὅσα β. παρὰ - καὶ ὃς· εὐφήμει - ὅσα ἄν μοι παρὰ τ. θ. γ.*? — Ik neem afscheid van de Pythagoristen met Epicharmus[2]), en wel met eene conjectuur die wel eens vrij onnoozel zou kunnen zijn; in dat geval zult gij mij verschoonen wegens mijn gebrek aan boeken. Zij hangt *ἐκ πάνυ σαπροῦ καλωδίου*, de heeren Diogenes en Jamblichus. Ik begin te gelooven dat Epicharmus *ὁ φιλόσοφος* en *ὁ κωμικός* evenveel met elkander gemeen hebben als de beide Πλάτωνες; dat al de statige *trochaici* bij Diogenes en het *νοῦς ὁρῇ* en al de rest evenmin behooren aan een comicus, als zij geheel van alle *comoedia* hemelsbreed verschillen [3]). De plaats van Jamblichus[4]) (én Hiero én *μετὰ παιδιᾶς* enz.) is al vrij raar, en die goede man is zoo dom en slordig, dat, al zwoer hij bij de *τετρακτύς* en al wat hij wilde, hij mij even weinig zou overtuigen als Diogenes, wanneer die mij vertelt dat Empedocles een veertigtal tragediën en nog meer zou geschreven hebben[5]). Omdat ik hier niets kan nazien, geef ik het

---

1) Cap. XXVIII (145) ed. Didot.

2) Over Epicharmus vergelijke men *Griechische Literaturgeschichte* von Theodor Bergk, IVe Band, aus dem Nachlass herausgegeben von Rudolf Peppmüller. 1887, blz. 27—37.

3) Bergk blz. 30: *Nichts unterscheidet den Epicharmus so sehr von allen seinen Nachfolgern als die Erörterung philosophischer Fragen. Zwar in der Tragödie, namentlich des Euripides, nimmt das speculative Element eine hervorragende Stelle ein; allein auf so schulgerechte Controversen, als wir sie bei Epicharmus antreffen, lässt sich der Tragiker nicht ein; der Komödie ist dies alles sonst völlig fremd. Jamblichus meint, der Dichter habe wegen der Herrschaft des Hiero nicht gewagt öffentlich als Philosoph aufzutreten und daher die Lehren des Pythagoras unter der Hülle der Poesie vorgetragen. Dies ist entschieden unbegründet; denn gerade zu Syracus am Hofe des Hiero herrschte lebhafte Theilname für Philosophie, und eben dieser Umstand mag den Dichter bestimmt haben naturphilosophische und dialektische Speculationen den handelnden Personen seiner Lustspiele in den Mund zu legen.*

4) Cap. XXXVI (266) ed. Didot.

5) VIII. 58: Ἱερώνυμος δὲ τρισὶ καὶ τετταράκοντά φησιν ἐντετυχηκέναι.

aan Hamaker over. Diogenes sprekende van de *ὑπομνήματα* van Epicharmus, VIII. 78, zegt: *παραςιχίδια τοῖς πλείςοις πεποίηκεν οἷς διασαφεῖ ὅτι αὐτοῦ ἐςὶ τὰ συγγράμματα.* Hübner: *notas breves apposuit.* Het gelijkt er niets naar: het waren *acrosticha*, zooals Menagius in eene mooie noot goed verklaart pag. 227 (*ad lib.* V. 93). *Ergo* waren al die *ὑπομνήματα.* in verzen, en wel in deftige *trochaici.* Hoe zot Diogenes ook is, het ontbreekt hem niet aan belezenheid, en hij weet wel dat er *comoediae* van Epicharmus waren [1]). Hij spreekt er geene syllabe van en houdt ze niet voor het werk van zijnen Pythagorist. De anekdote van Dionysius *ὁ Μεταθέμενος* en Heraclides is in een zeker opzicht zeer opmerkelijk. Heraclides vervaardigt tragediën en geeft ze uit voor poëzie van Thespis. Dionysius fabriceert eene tragedie en maakt hem wijs dat zij van Sophocles is. *Rien que cela: et lui il le croit tout bonnement;* er moet toch nog al eenig onderscheid geweest zijn tusschen die beide tragici, en een Griek, die zelf tragediën schreef, merkt er niets van! Het is onbegrijpelijk. Het is duizendmaal erger dan Muretus en Scaliger [2]). Indien dit alles waar is, zijn de *ψευδεπίγραφα* al zeer oud: en het is toch, dunkt mij, zelfs voor ons niet moeielijk om al die valsche munt te herkennen. Dit brengt mij van zelve op iets anders, dat ik u schrijven wilde: ik heb in twee codices gevonden den *incertus sophista Doricus*, dien Koen eenige malen aanhaalt, uitgegeven door Stephanus in de *fragmenta Pythagoreorum* en daarna door Gale in zijne *opuscula mythol.* enz. Niemand weet waar vandaan Stephanus ze gehaald heeft. Dit gebrek aan autoriteit wordt verholpen door

---

1) *In vita Platonis* (III. 9): *πολλὰ δὲ καὶ παρ' Ἐπιχάρμου τοῦ κωμῳδιοποιοῦ προσωφέληται κτέ.*

2) In 1573 publiceerde Scaliger, in eene noot op *De Re Rustica* van Varro, *locum veteris comici Trabeae ex fabula Harpace*, en een fragment uit de *Oenomaus* van Attius, *veteris ac gravissimi tragici.* Twee jaren later liet Muretus, in de uitgave zijner Redevoeringen, welke bij Aldus verscheen, die verzen drukken met de opschriften: *Afficta Attio*, *Afficta Trabeae.* Hij voegde er eene verklaring bij, waarin hij o. a. zegt: „*Nemo repertus est, qui non ea pro veteribus acceperit. Unus etiam et eruditione minime vulgari et judicio acerrimo praeditus repertus est, qui ea a me accepta pro veteribus publicaret*". Zie hierover *Mureti opera*, ed. Ruhnk. I. p. 775, en Jacob Bernays, *Joseph Justus Scaliger*, blz. 270 vlg.

mijne twee Florentijnen (Sextus Empiricus *vid.* Bandin. NB. Bandini sprekende van brieven van Thais, verklaart die Dame niet te kennen en zegt allernaïefst: ik h'eb er niets van bij Fabricius kunnen vinden!). Ik heb er een handvol goede lezingen voor gevonden; maar zij blijven altijd jammerlijk corrupt, en voor οὐκ ἴδμες staat nog duidelijk οὐκὶ ἄμες [1]) enz. Die arme sophist is niet zeer snugger, en zijne onnoozelheid komt nog meer uit door de eerwaardige statigheid van het Dorisch. Om u eens te doen lachen wil ik er een staaltje uit nemen. Hij leert ons τωὐτὸ δίκαιον καὶ ἄδικον ἦμεν. Hij is een rechte c a s u i s t. Hij brengt ook *testimonia poëtarum* bij, en wel vooreerst verzen van Mademoiselle Κλεοβουλίνη· Ἄνδρ' εἶδον κλέπτοντα καὶ ἐξαπατῶντα βίᾳ· ὡς Καὶ τὸ βίᾳ ῥέξαι τοῦτο δικαιότατον. Ja, zegt hij, dat was in den ouden tijd maar niet anders: ἦν πάλαι ταῦτα. Het eerste vers is corrupt: βιαίως is zeer waarschijnlijk [2]), maar men zal dan wel tevens ἁρπάζοντα moeten lezen. Onze Jezuïet heeft niet geweten noch bemerkt, dat het e e n r a a d s e l is van Cleobulina, hoezeer zij genoeg bekend is, *et non est ovum ovo similius* dan dit *aenigma* aan het vermaarde: ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα, dat Plutarchus in *Conv. Sept. Sap.* zeer aardig laat opgeven aan een medicus, die zijn roem te danken had aan het aanwenden der *cucurbitae* of σικύαι, en die het toch niet begreep. Hoewel ik mijnen sophist om zijne *bévue* uitlach, kan ik maar het woord van het raadsel niet vinden [3]). Σὸν ἔργον. Er volgt, uit Aeschylus: ψευδῶν δὲ καιρὸν ἔσθ' ὅποι τιμῇ θεός. Zou men kunnen lezen: καιρὸς ἔσθ' ὅπου τιμητέος? Dat bevalt mij toch niet. — Het zal u verwonderen waar Diogenes zoo lang blijft. *Eccolo*, en wel σφόδρα σοῦ δεόμενος, VIII. 14: (Pythagoras) οὕτως ἐθαυμάσθη ὥςε ἔλεγον τοὺς γνωρίμους αὐτοῦ παντοίας θεοῦ φωνάς. Dat niemand dit verstaat, is zeer verschoonlijk, maar de meeste conjecturen der *interpretes* zijn het niet. *Sardi venales.* Ook Hermann

---

1) Zie blz. 260. Vgl. met die plaats ook *de A. I.* p. 60.

2) Ook Heringa schreef βιαίως.

3) Vgl. *Rätsel und Gesellschaftsspiele der alten Griechen*, von Dr. Konrad Ohlert. Berlin 1886. „*Der Kleobulina*", zegt hij blz. 75, na behandeling van het raadsel der laatkoppen, „*schrieb man noch ein anderes Rätsel zu, dessen Sinn nicht mehr zu ergründen scheint*".

maakt eene zeer slechte conjectuur: αὐτοῦ παμώχους (*debuerat saltem* παμώχως) θεοῦ φωνᾶς, *in praef.* vol. II, pag. v. Men moet ervan zeggen evenwel, als een student van zijne zoutelooze compilatie: »al ben ik een leege ton, ik kan toch anderen tot baak verstrekken". Alleen παμώχους deugt niet: men noemde zijne discipelen niet bezitters van eene stem uit den hemel (zooals men nu zeggen zou): zij hoorden alleen die goddelijke orakelen. Er schuilt in παντοίας een echt Dorisch woord uit *Magna Graecia*, door den eenen of anderen Peripatetischen polyhistor ter kennis van Diogenes gebracht, evenals πεδαρτᾶν. Evenals Minos was Διὸς μεγάλου δαριστής, en men zegt μυστηρίων ἐπόπται, waren de Pythagorei θεοῦ φωνᾶς .... Wees zoo goed het in te vullen. De codices helpen niet: het is u natuurlijk geheel onverschillig dat er in de *membranae Florentinae* staat παντοίους: *non tali auxilio — tempus eget.* Het παμώχους van Hemsterhuis doet mij denken aan een wanbegrip, dat *vitio codicum et librariorum* bij zeer vele philologen heerscht: dat de Doriërs (om niet van anderen te spreken) behalve de Dorische vormen en uitgangen ook nog tevens de Attische bezitten: niets is onwaarschijnlijker. Zij hebben τῆνος, dus ἐκεῖνος nooit; τήνη en τήνου zijn barbarismen, evenals ἐκείνα en ἐκείνω. Zij zeggen ἴδμες en ἴσαντι en λέγοντι en δρῶντι, λῶντι enz., en nooit anders. In de woorden, die aan hun dialect eigen zijn, zijn de Attische vormen, b. v. λῶμεν en λῶσι, barbarismen, evenals παμώχους; εἰσὶν, ἐστὶν, ἄν, οὖν enz. enz. zijn in het Dorisch evenmin bekend als ἐντὶ, κα, ὦν enz. in het Attisch. De heeren *librarii* weten hier niets van, en Gregorius ook niet, en in al de noten die ik ooit gelezen heb vindt men hiervan geen spoor. De uitgevers van Theocritus (om dezen alleen te noemen) zijn groote liefhebbers van eene πανσπερμία van alle vormen. Men vindt bij Plutarchus: ὦ καλὰ Ἀφροδίτη, pag. 654 D. Zoo spreken sommige Engelschen Italiaansch: Venetië en Florence in eenen adem; maar de Venetianen, Florentijnen en Grieken niet. Δωρίσδεν δ' ἔξεστι, δοκῶ, τοῖς Δωριέεσσιν is eene waarheid, die door onze edities jammerlijk weersproken wordt; wat een geluk dat de *librarii* in dat vers niet δωρίζειν geschreven hebben! In den codex van Aeschylus vind ik in een *Scholium*, uit Alcaeus: ἄνδρες πόληος τεῖχος ἀρεύιοι, niet

ἀρήϊοι, zooals men het vindt uitgegeven. — Voor de vrienden van Justinianus heb ik afgeschreven, uit een zeer ouden codex der tactici, den eed dien de militaire en civiele ambtenaren bij het aanvaarden hunner betrekking moesten afleggen τοῖς θειοτάτοις καὶ εὐσεβεστάτοις ἡμῶν δεσπόταις Ἰουστινιανῷ καὶ Θεοδώρᾳ τῇ ὁμοζύγῳ. Men lacht met onze titels (niet ten onrechte), maar die winnen het nog. Theodora θειοτάτη! Trouwens Jamblichus heet θεῖος. ὦ Σώκρατες, ὦ Σωκρατίδιον! *Si sciens fefellero*, zeggen de brave ambtenaren, σχῶ τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὸν τρόμον τοῦ Κάϊν. Amen.

Vir clarissime, weder twee dagen vacantie en wel voor Johannes den Dooper, die door zijne krachtdadige tusschenkomst bij God aan de stad Florence zooveel gewichtige diensten heeft bewezen!! Hetgeen gebeurt onder een zedeloos volk bij een slecht gouvernement wordt hier ook in den hemel verondersteld te gebeuren. De gedachtenis van den strengen »Boetgezant" wordt vereerd met wedrennen, vuurwerk, illuminatie (ook der kerken) en muziek te water en te land. Johannes heeft echter niet kunnen verhinderen dat het hooge toestel voor het vuurwerk, opgericht *sul* Ponte delle Carraja, des morgens tegen 11 uren door een rukwind in de Arno is gesmeten, zoodat het feest ἐχώλευε. Die feesten vervelen mij. Ik heb den Hr. Furia verzocht mij de Bibliotheek voor die twee laatste dagen open te laten: het scheen dat het behoud zijner ziel ervan afhing, dat die heiligschennis niet gepleegd werd. NB. de eerste dag is alleen voor de priesters heilig en de liefhebbers van vacantie: al de rest werkt door. M. Furia zeide mij dat hij in plaats hiervan al wat ik wilde voor mij afschrijven of collationneeren zou. Hij zag wel dat mij dit weinig beviel, en vroeg of ik hem niet in staat rekende het te doen: ik laadde den vloek van Homerus op mij, dien hij uitspreekt over hem ὅς γ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ βάζει; maar morgen (Zaterdag) zal ik twee uren langer kunnen werken (8—2), en misschien ook Maandag. Dan Dinsdag op reis. *A proposito*: M. Peyron is zeker niet te Turin maar te Parijs, want ik heb hem gevraagd om recepten van *rèagentia* en inlichtingen en geen antwoord bekomen. Ik zal wachten tot Maandag en mij dan behelpen met hetgeen mijne Florentijnen

mij opgaven, *i. e. tintura di gallo e chloor liquido*. NB. wees zoo goed mij bij gelegenheid eenige inlichtingen hierover te geven. Ik heb veel lust om te Rome de fragmenten van Mai nog eens te bekijken: ik vrees dat hij er niet beter van zal afkomen dan Cocchi, om dezelfde reden. — Ik verlang naar het einde dier feestdagen, die mij lang vallen; men kan niet ver wandelen: het is te warm; de musea zijn gesloten. Ik ben vermoeid van het werken en zal mij uitspannen door u maar weder over eenige plaatsen van Diogenes Laërtius te schrijven; ik zal mij bepalen bij Pythagoras. Door hoevele *aniles fabellae* over hem wordt de waarheid onkenbaar gemaakt! Wat een geluk dat Strauss hem niet in het oog heeft gekregen: hij was in een oogenblik in den *κόσμος νοητός* weggegoocheld en tot mythe gereduceerd, hij mocht schreeuwen zooveel hij maar wilde; de bewijzen tegen zijn physiek bestaan zijn te sterk, *grâce à* MM. *Diogène et Jamblique* en vele oude Peripatetici. Intusschen wil ik trachten Diogenes verstaanbaar te maken, en wel vooreerst (pag. 242) VIII. 39 (ik wenschte wel van u te vernemen, *vir clarissime*, of gij de editie van Hübner zelve kunt raadplegen, ik zou dan korter kunnen zijn): *τὸν δὴ Πυθαγόραν (φασὶ) καταληφθῆναι διεξιόντα· καὶ πρός τινι χωρίῳ γενόμενος πλήρει κυάμων αὐτόθι ἔςη, εἰπὼν ἁλῶναι μᾶλλον ἢ πατῆσαι - καὶ ὧδε - ἀποσφαγῆναι.* *Arena sine calce.* *Διεξιόντα* vertaalt men: *incendii incommoda vitantem*: het lastige en onaangename van levend te verbranden! In de rest heeft men de constructie zoo wat gelapt, maar met opoffering van allen zin. Cod. Flor.: *γενόμενον* en *ἵνα αὐτόθι ἔςη*, zooals de codex van Aldobr. en Cantabrigensis. Daaruit maak ik: *διεξιόντα καὶ πρός τ. χ. γενόμενον, ἵνα ἔςη εἰπών.* *Αὐτόθι* heeft men te danken, meen ik, aan iemand die wilde aantoonen dat *ἵνα* was een *ἐπίρρημα τοπικόν*; van de rest begrijp ik niets: *εἰπὼν ἁλῶναι μᾶλλον ἢ πατῆσαι, ἀναιρεθῆναι δὲ κρεῖττον ἢ λαλῆσαι.* De eerste helft is duidelijk, alleen mis ik *ἄν*, want Schaefer en anderen maken mij niet wijs dat men dat woord honderdmaal naar willekeur weglaat (de *librarii* wel, maar de schrijvers zelve niet). De laatste helft is klinkklare onzin: het is misschien nuttig hiermede te vergelijken Jamblichus pag. 168, waar Dionysius vraagt aan Myllias: (*διὰ τί*) *οἱ ἑταῖροί σου ἀποθανεῖν μᾶλλον εἵλοντο ἢ κυάμους*

πατῆσαι. Hij antwoordt: αἱροῦμαι, ἵνα τούτου σοι τὴν αἰτίαν μὴ ἐξείπω, κυάμους μᾶλλον πατῆσαι. Zou die Myllias hier ook spoken? Waarom zoude ik u eenen inval verzwijgen die wel wat is παρακεκινδυνευμένον? Namelijk er volgt ἀποσφαγῆναι; daarvoor staat in mijn ouden codex ἀναιρεθῆναι: ik gis dat die variant in een nog ouderen codex *in margine* vermeld was en aanbevolen met het woord κρεῖττον, en dat eindelijk die woorden in den tekst gekomen zijn, aangevuld met ἢ λαλῆσαι door iemand die de historie van Myllias kende, zoodat men alles in orde maakt door ἀναιρεθῆναι - λαλῆσαι door te halen. *Tu videris.* — § 44: αὐτὸς ἔφα μὲν Οὐκ ἀδικεῖν ἄλλους δ' αὐτὸς ἄρ' ἦν ἀδικῶν. Edities en codices: αὐτὸς ἔτ' εἶχ' ἀδικεῖν. Meibomius: αὐτὸς ἔα γ' ἀδικεῖν. Zelfs Diogenes kan γε zoo zot niet gebruiken. Stephanus heeft bedacht: ἄρ' ἦν ἀδικῶν, *quod ferri non potest;* ἄρα komt niet te pas, ἦν ἀδικῶν is, geloof ik, geen Grieksch; en ἀδικῶν is niet ἀδίκους ποιῶν, hetwelk de zin vordert. *Legendum*: αὐτὸς ἔτευχ' ἀδικεῖν voor ἔτ' εἶχ'. Cod. Florent. ἔτυχ'. Het is bijna dwaas zijnen tijd te verspillen aan de laffe poëzie van Diogenes; wij kunnen Grieksche verzen maken die honderdmaal beter zijn; daarom ga ik liever over tot het emendeeren van een paar *fragmenta comicorum.* § 37: ὡς Πυθαγοριστῇ θύομεν τῷ Λοξίᾳ [1]). Onzin. Menagius geeft zin zonder geest door Πυθαγορισταί; het Attische zout keert terug uit mijnen ouden codex: Πυθαγοριστί, evenals παρέρπων αἰγυπτιστί bij Theocritus. Aristophon [2]): τούτοισι (τοῖς Πυθαγορισταῖς) τὸν Πλούτωνα συσσιτεῖν ἔφη Δι' εὐσέβειαν. Β. εὐχερῆ θεὸν λέγεις Εἰ τοῖς ῥύπου μεστοῖσιν ἥδεται ξυνών. Maar wat is een θεὸς εὐχερής? Het kan niet anders beteekenen dan *un petit dieu sans façons.* Maar die goede of kwade kwaliteit, die mij niet onbekend is, doet ons geen genoegen scheppen in het gezelschap van vuile, havelooze Karthuizers (de volgende verzen van Aristophon ἐσθίουσι enz. bevatten eene juiste beschrijving der *Certosini*, die ik hier gezien heb). Indien gij cap. 20 van Theophrasti *Characteres* wilt opslaan, ben ik overtuigd dat gij zult lezen δυσχερῆ [3]).

1) Vgl. Meineke, *Fragm. Com. Graec.* III. p. 567; Kock, *Com. Att. Fragm.* II. p. 436.

2) Meineke III. 362 vlg.; Kock II. 281 vlg.

3) Kock teekent aan: δυσχερῆ *Cobet. at* εὐχερῆ *per ironiam dixit.*

Δυσχερής is, meen ik, het gebrek dat vooral bij de Joden zoo hinderlijk is, en Pluto word genoemd een smeerig goodje juist in denzelfden zin, waarin wij spreken van een dito joodje. Die beteekenis van δυσχερής is niet alledaagsch, en de *librarii* vonden het eene εὐχέρεια. (Ὁ δυσχερὴς ἐστὶν οἷος) αὐλούμενος κροτῆσαι ταῖς χερσὶ μόνος τῶν ἄλλων καὶ συντερετίζειν. Deze plaats is eerst recht duidelijk om τερετίζειν te leeren verstaan [1]). Wat zijn die *Characteres* heerlijk [2])! Hoe fijn is dat alles gezien, gekozen en uitgedrukt! En welk eene schoone taal! Elke (onbedorven) volzin is een juweel van menschenkennis in het schoonste Attisch! Helaas οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. Hoe misvormd en gehavend vindt men hen terug in onze codices, zelfs van de X^{de} eeuw, zooals ik er een te Parijs gezien heb: midden onder het schitterendste Attisch vindt men lappen uit een walgelijk tijdperk, toen Hellas was een oud wijf, σανδάλια ὑποδεδεμένη καὶ πτισάνην ῥοφοῦσα [3]). Cap. 25: (Ὁ ὑπερήφανος τοιόσδε τις, οἷος) ἐν ταῖς ὁδοῖς πορευόμενος μὴ λαλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Voortreffelijke hoedanigheid, die ik sommigen philosophen van harte toewensch »zoo in als buitens huis", zegt Bilderdijk in Ridder Sox. Al die plaatsen, waarin zulke rampzalige *glossemata* staan, verstaat men althans nog, maar op zoovele andere versta ik geene syllabe en zie geen kans om ze ooit te verhelpen [4]); deels bij toeval en ook een weinig opzettelijk, hoewel met eene zwakke hoop, heb ik vele codices ervoor ingezien: te vergeefs. Ik herinner mij uit Ast den codex Palatinus, die nog de beste en rijkste van alle is: ik heb er althans nooit een gevonden die erbij haalde. Er is een codex geweest in de Abbatia Fiorentina, maar nu niet meer te vinden, althans zoo zegt M. del Furia; wel heb ik er eenen anderen ingezien *sec.* XIII, doch zonder vrucht. Ik heb ook niets anders dan Galei *Opuscula*, en vind ik al eene goede lezing, niets is waarschijnlijker dan dat die al voor lang bekend is. B. v. cap. 14: καὶ διείργειν τοὺς

1) Zie hierover blz. 211 en 255.

2) Over de *Characteres* van Theophrastus vergelijke men *Mnemos.* VIII. p. 310—338 en *Mnemos.* XIII. (*Nov. Ser.* II.) p. 34—72.

3) Vgl. *Var. Lectt.* p. 182, noot.

4) *Mnem.* VIII. p. 311: *Plurima sunt apud Theophrastum conclamata et deposita et prorsus* ἀνιάτως ἔχοντα, *quae a multis video malesanis correctiunculis vexari, sed nondum spem omnem abjicio.*

μαχομένους voor *διεγείρειν*, dat niet eens Grieksch is, geloof ik, evenmin als een *περίεργος* gewoon is de strijdende partijen op te hitsen. *Διείργειν* daarentegen heeft iedereen honderdmaal gezien — behalve te Florence, want daar vecht men nooit op straat: men kijft er zelfs niet; tot zoover gaat alles goed, maar geeft men een Toscaan een oorvijg, hij betuigt alleen dat dit geene manier van handelen is met een *galantuomo* en gaat henen. Ik heb hiervan heden een sterk bewijs gezien in mijne Frattoria. Een Franschman (die vlot Italiaansch sprak) was ik weet niet waarom woedend: hij schold vreeselijk op de Italianen en sloeg den *garçon* in het aangezicht. Niemand sprak, en de knecht was alleen in eene onaangename stemming. De Franschman zweeg eindelijk en ik dacht niet meer aan hem, toen een Italiaan, die met een officier aan de tafel naast mij zat, met waardigheid en kracht en verheffing van stem over het onbetamelijke van zulk een gedrag zich hooren liet: men zou het in Frankrijk niet dulden enz. Ik zag om: de Franschman was vertrokken. Geen grein *courage* zit er meer in het nakroost van die oude *bretteurs*; men kan het kleine getal troepen niet aanzien zonder een medelijdenden glimlach. In Romagna zit meer vuur en drift, maar het is een stroovuur: volharden is hun even moeielijk als doordenken. — De verjaardag van Johannes is gelukkig haast voorbij: hoe weinig begrip hebben de Toscanen van zulk een karakter! Trouwens zij vinden hem voornamelijk op de schilderijen met een klein stokje waaraan een dwarshoutje gebonden is, spelende met het kindeke Jezus met bloempjes of een vogeltje (zooals op de schilderij van Raphael nella Tribuna), en met eene krans van guttegom of lichtgeel in de haren, of men vindt hem zonder romp, met eene coquette Salome op zijn Milaneesch gekleed of alleen op eene schotel. Ook het beeld van Donatelli is (*ἐμοί γε*) ellendig: een mager, ernstig of liever verlegen kijkende Italiaan, niets meer. Waarschijnlijk getrouw en kunstig naar de natuur gemaakt, maar de dagelijksche natuur is niet voldoende: indien de welgemaaktste Florentijn in marmer veranderde, het zoude een ellendig beeld zijn; dat is ook (dunkt mij) de fout van al de beelden van Michel Angelo: het is de grove, alledaagsche natuur zonder ziel noch *χάρις*. Die is, geloof ik, eerst door Canova en Thorwaldsen uit navolging der

ouden teruggevonden. Al wat men hier te Florence maakt is ellendig; ook de schilders hebben zooveel begrip van het ware schoon, als de Parijsche bellettristen. Het is niet te veel gezegd wanneer men beweert, dat het eene schande voor Toscane is dat de schilderijen van eenen smakeloozen Benvenuti prijken in de kapel van den Gran-Duca *nella chiesa di S. Lorenzo*, of te bezien zijn *nella fabrica delle Pietre dure*. Kwakzalverij met kleuren, dat hetzelfde effect maakt als het onverwachts zien van een log gemeen schepsel, geblanket, en met allerlei linten en strikken en valsche steenen opgesmukt. *Ohe! jam satis est.*

Ik heb heden den brief van M. Peyron ontvangen. Hij had mijn eersten brief terstond beantwoord, maar naar Rome gezonden. Het is misschien der moeite waardig, dat ik u zijn recept mededeel. 1°. *Acido Muriatico purificato per modo da aver una forza piu che mediocre.* 2°. *Prussiato di Potassa purificato egualmente. Ponga quattro goccie del primo e tre del secondo in uno scodellino, poi due goccie d'acqua comune. Intinga il pennello in questo liquido et col pennello bagnato deponga il liquido sulla pergamena o sulla carta (senza strofinare fortemente). L'antica scrittura ricomparisce (?) bene. Altrimenti adoperi i due acidi suddetti senze le due goccie d'acqua. Se neppur così ricomparisce la scrittura, bisogna dire che il primitivo inchiostro era cattivo ovvere che fu grattato.* enz. Morgen zullen wij de proef nemen, tot niet geringe verbazing van M. Furia.

Ik ben een geheel eind op weg met Jamblichus en zijnen uitmuntenden codex: allerlei koddige dingen komen eruit voor den dag, behalve nog dat verscheidene lacunes worden ingevuld; ik zal er alles van medenemen wat ik maar kan. Ik herinner mij dat gij mij eens geschreven hebt over het *compendium* van *πόλις*, *πολίτης* enz., en ik ben zeer geneigd om te gelooven dat Diogenes *πολίτης* voor *πλούσιος* geschreven heeft. Uit dankbaarheid zal ik u eene aardige en zeldzame verwarring, uit die *compendia* ontstaan, mededeelen. Pag. 219 is eene zeer belangrijke maar droevig corrupte plaats, vs. 4 vlg. Voor het Grieksch is vooreerst zeer belangrijk de uitdrukking *οὐ τάδε ἐςὶν ἐπὶ Νίνωνος*, voor Aristophanes: *οὐ γὰρ τἀπὶ Χαριξένης τάδ' ἐςί* [1]). Er volgt: *γενέσθαι φασὶ*

1) Vgl. *Mnemos.* III. p. 138; V. p. 390 (*Var. Lectt.* p. 66; *Nov. Lectt.* p. 236); *Var. Lectt.* p. 360; *Miscell. Crit.* p. 190.

ταύτην τὴν πόλιν κατὰ τοῦτο. ἐμβαλόντων τῶν θηρίων enz. De vertaling van Theodoretus hier en elders maakt de *interpretes* van Diogenes bijna tot fatsoenlijke menschen. Er staat in den codex niet *πόλιν* *) maar *παροιμίαν* en voor *θηρίων* niets meer of minder dan *Θουρίων* [1]). De plaats blijft altijd aan lacunes laboreeren, maar dit is toch een stap verder. Het lijdt geen twijfel dat de codex van Theodoretus van den mijnen afstamt, maar de *compendia* hebben veel kwaad gedaan: honderdmaal zijn *περὶ* en *παρὰ* verward; *ὀρφέα* wordt geschreven p. 204 *ὀρφ* [illegible], men heeft gelezen *ὀρφεθον*!! *τῆς ἀλογίας* wordt pag. 206 *ἀλόγου*, omdat er staat *ἀλο*; *πόλεων* wordt *πολλῶν* en *πολεμίων* pag. 209; van *τὸν ἀπόλλω* maakt men *ἀπόλλω*, hetwelk zelfs Koen verschalkt *ad Greg.* pag. 165. Hoe heeft hij ooit kunnen gelooven dat Jamblichus en Apollodorus dien vorm gebruikt hebben? Er is eene komieke fout p. 215, 30: *περιπλακεὶς δὲ καὶ γεγραφὼς ἐξ ὧν μάλιςα αὐτοὺς ἔμελλε διαβάλλειν.* Voor het eerste woord staat *π πλακ*. Had men wel eenen codex noodig om *πεπλακώς* te emendeeren? Ik heb de vaste gewoonte om altijd *ὁδοῦ πάρεργον* de merkwaardigste *compendia* af te teekenen. Indien ik maar tijd had zoude ik zeer veel palaeographische zaken kunnen opteekenen, maar het is mij onmogelijk; ik heb nauwelijks den tijd om de varianten op te schrijven en, wanneer de fouten zijn ontstaan uit het verkeerd lezen van het *compendium*, dat ik voor mij heb, het vliegend af te teekenen, mij *en passant* boos makende op de vorige afschrijvers, vooral op Cocchi, die ook hiervan niets begreep. B. v. in Chariton pag. 71, 20 leest hij: *παραγυμνωθεὶς αὐτῷ τὸν ἴδιον ἔρωτα*, terwijl er staat *παραγυμνω* [2]). Hij had toch honderd malen

---

*) *πόλις* en *πότερον* worden koddig verward bij Jamblichus, pag. 53 vlg., *ubi cod. Flor. ἐκ μιᾶς πόλεως τῆς ἐκείνων.* Bij Chariton, pag. 140, 6, staat voluit *πολέμου*, zooals D'Orville emendeert met eene nuttige noot. Cocchi droomende *πόλεως*. Niets koddiger dan mijne varianten op Jamblichus. B. v. pag. 114, 30: *διὰ πασῶν τὴν γλῶσσαν δὲ καὶ τὴν χεῖρα*; codex *διὰ πασῶν. τυλώσας δὲ καὶ τὴν χ.* Het is de ware lezing, maar welk eene walgelijke en domme *metaphora*: *καὶ τὴν ἀκοὴν τυλώσας*!!

1) Vgl. *Mnemos.* III. p. 408 (*Var. Lectt* p. 168).

2) Vgl. *Mnemos.* III. 407 (*Var. Lectt.* 167).

τάς gevonden ϑ-´ enz. enz. — Ik zal eene kleine ruimte bewaren voor den laatsten dag.

Nog eenige uren, *vir clarissime*, en ik zeg Florence en de Laurentiana vaarwel. Ik ga strijdende, dat is collationneerende, henen: van middag uit de Bibliotheek naar de diligence. De *reagentia* hebben wonderen verricht; op eenige weinige plaatsen na is het begin van Chariton teruggevonden. Niets komieker dan die *scène*: de familie Furia trippelende, evenals de passagiers gedurende de eerste uren aan boord, en het werk belemmerende. Nadat hunne nieuwsgierigheid bekoeld was, heb ik zeer bedaard met mijn penseel, mijn glas water en mijne *acidi* de operatie voltooid. D'Orville komt er weder smal af, evenals Cocchi: ik zal u dit alles overzenden, zoo gij wilt. Vliegend heb ik nog 70 pagina's varianten op Jamblichus verzameld; het eerste boek is a f, en de rest interesseert mij niet. Ik zal hedenmorgen Chariton nog eens attent overzien, een handvol pagina's van de *προτρεπτικός* van Jamblichus vergelijken, en ijl dan naar Bologna, Ferrara, Padua, Venezia, waar ik eenen brief van u hoop te vinden. *Vale*, *vir clarissime*, *meque*, *uti facis*, *ama.* *(raptim)*
Mijne hartelijke groete aan de Proff. Bake en Peerlkamp.

39.

Venetië, Juli 1842.

Vir Clarissime!

Ik kom zoo op het oogenblik terug van de Bibliotheek di San-Marco, waar het Simpliciussen regent, maar die overigens niet zoo rijk is als ik dacht, en in vergelijking van de Laurentiana al zeer klein is of althans op het eerste gezicht schijnt te zijn. *Sed ab initio est ordiendum.* Het reizen in Italië is verbonden met allerlei onaangenaamheden: de onbeschaamdste knevelarij en afzetterij en het even nuttelooze als vervelende tijdverlies zijn onder de ergste; ik heb, zooals iedereen, *τὸ ἐπιβάλλον μέρος* ervan ondervonden, doch voor de rest heb ik eene vroolijke en goede reis gehad. Vrijdag 1 Juli vertrokken van Firenze heb

ik nachtkwartier gehouden 2 Juli te Bologna, 3 te Ferrara, 4 te Rovigo, 5 te Venezia: eene stad waarvan men in de eerste uren niet veel begrijpt. Ik heb overal lief en plezierig gezelschap gevonden, allen Italianen: ik vertrok van Bologna met een jolig, welvarend Bolognees en twee dames, waarvan de een geestig was en de andere tot het sentimenteele overhelde, zoodat er geen nood was dat de conversatie verflauwde. De Bolognees intusschen, dien ik hield voor een bakker, die zijn fortuin gemaakt had, veranderde in een poëet, een grammaticus (in 't Italiaansch), een philosoof, en eindelijk in een Professor in de mathesis, *il signore* Minarelli, een man met even veel geest als oordeel: dus hier een witte raaf. Het bleek al spoedig: wij keuvelden over mirakelen, en ik sprak van kleine mirakeltjes. Wat zoudt gij wel noemen een groot mirakel, zeide mijn Bolognees zeer leuk weg. Ik antwoordde op denzelfden ernstigen toon als hij, dat ik het zou houden voor een groot mirakel, indien een Heilige aan een of meer personen schonk *il giudizio*. *Per Bacco*, riep hij uit al lachende, zulk een mirakel is er nog nooit gebeurd; dooden worden levend enz., maar nooit zijn door wonderkracht dwazen verstandig geworden. Tot mijn groote spijt ging hij niet verder dan Ferrara, eene zeer groote maar geheel ontvolkte stad, waar ik ook blijven moest om eenen nieuwen *vetturino* te zoeken, of liever te laten zoeken door een braven Ferrarees, met wien ik van Florence gekomen was en die te Ferrara markies werd, maar even modest en hupsch bleef. Mijn eerste werk in die doode stad was de Bibliotheek te gaan bezien; ik sprak met den Bibliothecaris, een zeer jong en even onkundig geestelijke, maar lief en vriendelijk; hij gaf mij den catalogus: niets van eenig belang: eenige prullen uit de 15de en 16de eeuw, anders niet. Daarna vertoonde men mij natuurlijk de hoogst belangrijke reliquiën van Tasso en Ariosto; men heeft te Ferrara het zeldzame geluk om van den laatsten behalve handschriften, waarin onder andere een hoogst gewichtig register van uitgaven, zelfs den stoel nog te bezitten, waarop hij in persoon gezeten heeft. En van Tasso heb ik met eigen oogen gezien een grooten inktkoker, hem vereerd door *il magnanimo* Alphonso. Ook bezit men van hem de *Gerusalemme Liberata*, geheel overge-

schreven door een calligraaf, een zijner vrienden, en door hem eigenhandig vooral in de laatste boeken veranderd en verbeterd, zoodat hij zelfs geheele octaven door nieuwe heeft doen vervangen. In de edities, die ik èr ooit van gezien heb, is een gedeelte van die δεύτεραι φροντίδες opgenomen, een ander gedeelte niet: ik nam de vrijheid te vragen of men dit alles had uitgegeven, met aanwijzing van hetgeen *a prima et a secunda manu* geschreven was, meenende dat uit de correcties en het onderzoeken van het διὰ τί wel iets te leeren zou zijn voor de Italiaansche taal. Men was werkelijk op dit denkbeeld gekomen, maar de Ferrarezen hebben te veel oordeel en nationale eerzucht om aan zulk een dwaas plan niet hun *veto* in den weg te zetten. Zij hebben zeer scherpzinnig met hun veelomvattend brein begrepen, dat de codex dan in een zekeren zin niet meer eenig zou zijn en al zijne waarde zou verliezen. Ik meen indertijd iets dergelijks van u gehoord te hebben omtrent eene Duitsche gemeente: het schijnt dat ook hier gelijke oorzaken gelijke gevolgen hebben opgeleverd. Ik heb de gevangenis van Tasso niet willen gaan zien: ik heb voor Tasso noch eerbied noch genegenheid; indien hij leefde zoude ik geen stap verzetten om hem te zien (evenmin als ik te Parijs Victor Hugo verlangde te bekijken of de walgelijke George Sand), en dus waartoe een onbeduidende kamer in het hospitaal uit eene laffe nieuwsgierigheid rond te snuffelen? Ik heb liever een paar recommandatiebrieven bezorgd, die mij een paar hupsche Ferrarezen hebben leeren kennen, en kort daarop kwam *la vettura*, waarin ik vond *una Fiorentina entre deux âges* en een Heer uit Ancona: goede zielen maar zonder veel kennis of geest; ik heb er mij aangenaam mede beziggehouden zoo goed mogelijk. Wij gingen de Po over en vielen in de armen der Dogana. Simplicius enz. enz. hielden zich schuil: het ging als bij Helmers met »de jonge vrouw", die »'t verborgen schoon bedekt maar niet verbergen kan". De gewone handgrepen brachten alles in orde. Wij bleven den nacht te Rovigo, en vertrokken met het krieken van den dag naar Padua, eene zeer groote, maar slecht bevolkte stad: »alleen een enk'le meeuw vliegt hong'rig hier en daar" [1]). Wij bleven

1) Uit Nova Zembla, evenals de volgende aanhaling.

daar halt houden: ik heb een paar kerken gezien, la Piazza della valle, met een dubbelen cirkel boomen en standbeelden, met even weinig kunst gemaakt als zonder oordeel samengezet. Naast een Rector Magnificus van onze eeuw, staat een zekere Titus Livius met een papier in zijn hand, kijkende naar Petrarca en Galilei; welke beide Leopold daar gezet heeft, *magnus Etruriae dux*, *genio loci indulgens*, dat ik niet heb kunnen verstaan. Daarna heb ik de *Università* bekeken en wat gepraat met eenige studenten, die zeer sterk zijn in het gebruik van den superlativus; ik heb niet kunnen onderzoeken hoeveel er moet afgetrokken worden, want er was nog maar één college en wel philosophie, die ik maar met vrede gelaten heb om het wijdvermaarde café Pedrocchi te gaan bezoeken, waarvan de dwaze pracht mij aandeed alsof ik het paleis van het paard van Caligula bezien had. Wij vertrokken eindelijk, en na eenige uren rijdens brak een der veeren, zoodat mijne goede Fiorentina gilde van angst, terwijl het gevaar bij twee zulke doode paarden even groot was als bij het instorten van de onderlagen van een ledikant. Intusschen bij gebrek aan gevaar was het een groot tijdverlies; voordat er *un altro legno* gevonden was en de lading overgebracht enz. verliepen uren, zoodat wij eerst tegen $10^1/_2$ uren des avonds te Fusina aankwamen, waar men zich inscheept. Kijven, vloeken, schelden, bedelen, dreigen van passagiers, soldaten, *fachini*, schippers ondereen »verzelt hun aftocht langs het water op de reê". Na vijf kwartieruurs dobberen in de duisternis kwamen wij behouden hier aan. Een half uur later viel ik in slaap.

Hedenmorgen vroeg ging ik naar de Piazza di S. Marco, die een diepen indruk maakt evenals de rest. Ik ging terstond naar de Bibliotheek, en vond er niemand dan juist den man dien ik zocht, *il Prefetto*, *il Signore* Bettio, den meest hupschen, vriendelijksten man, dien men vinden kan. Hij is niet zeer geleerd en wurmt zoowat rond in kleinigheden, maar een doodgoed mensch, die zooveel opheeft met de oude literatuur als een instrumentmaker met physica of astronomie. Ik zal hier zes uren daags kunnen werken. Ik heb mij den geheelen morgen beziggehouden met de catalogi, *i. e.* den ouden, de *additamenta* van Morelli, de Bibl. Nanniana en nog een geschreven

Appendix. In de drie laatste heb ik weinig belangrijks gevonden en in den eersten minder dan ik dacht. Een gedeelte van den tijd heb ik wat met den goeden *Prefetto* gekeuveld. Sedert ik Toscane verlaten heb, zie ik dat ik in het Italiaansch veel verder ben dan ik gedacht had, en mijne Toscaansche woorden steken wat deftig af bij het Venetiaansche *patois.* M. Bettio was zeer in zijn schik en vroeg mij naar honderd bekende dingen, waaruit ik het bovenstaande heb opgemaakt. Ik heb hier gevonden de *apographus* van Chariton, gemaakt door A. M. Salvini, waarin ook eene menigte fouten staan, maar die toch op zeer vele plaatsen beter is dan die van Cocchi: overigens slecht en slordig geschreven, als de autographen van Tasso en Ariosto, en in één woord een prul.

7 Juli. — Alles gaat goed, *vir clarissime*, Simplicius is weder voor den dag gekomen, en zes uren achtereen eraan te werken is bij de drukkende warmte ruim voldoende. Ik ben hier in die twee dagen wat bekend geraakt met den weg te land en ter zee enz. Ik ben bezig kamers te zoeken en boeken: wanneer ik die beide dingen naar wensch vinden kan, zal ik het hier wel weder kunnen uithouden, hoewel zonder een enkelen vriend of kennis hier in eens nedergevallen. Ik heb nl. al kennis gemaakt met een Italiaan [1]), een hupsch, braaf man, die na poëet en bellettrist te zijn geweest zich nu op de paedagogische philosophie heeft toegelegd en daarom door het gouvernement is belast met het oprichten van technische scholen: hij was bezig met het laten maken van een *laboratorium chemicum*, en bekende lachende dat hij wel sonnetten kon maken, maar die dingen niet. Verder weinig of geen nieuws: in plaats van dit te loopen zoeken langs de straat, of in café's, of theaters, blijf ik des avonds stil thuis, en Diogenes Laërtius helpt mij den tijd verdrijven. Er zijn hier twee codices van Diogenes; de eerste is gebruikt door Stephanus (*vid. Morell. Bibl. Ms.* — dat had Hübner moeten geweten hebben, dunkt mij), de tweede is daarvan eene slechte copie. Stephanus heeft niet alles geëxcerpeerd, maar er is na de Florentini weinig of niets goeds uit te halen: *res ingenio gerenda est*, en overal is wat te herstellen

1) M. Paravicini; zie hierachter brief 41.

of te verbeteren. Diogenes schijnt zijnen *interpretes* eene soort van verstandsverbijstering op den hals te halen. B. v. I. 92: οἰκέτην πάροινον μὴ κολάζειν. δοκεῖν γὰρ παροινεῖν, is eene les van den wijzen Cleobulus, die ons leert: *famulum vino hilarem non puniendum, videri enim id dementis esse.* Faber emendeert παρανοεῖν. De arme Hübner is zeer geneigd om te gelooven dat Ambrosius dit in zijnen codex gevonden heeft; het is vrij duidelijk dat pater Ambrosius, een onkundig en dom mensch, er maar *de more* wat van gemaakt heeft, en toch heeft hij den onzin niet kunnen ontloopen, maar men laat hem praten, alsof hij volkomen gelijk had. Ik kan het niet van mij verkrijgen Cleobulus zulke ongerijmdheden te laten zeggen, en lees παρ' οἶνον: bedankende den Hr. Faber voor zijne schrandere emendatie, en meer dan ooit geneigd te gelooven, dat het critische nut der oude vertalingen van dat slag alleen merkbaar is voor hen, die zonder dat niet bemerken kunnen of de taal en de zin in orde zijn. — In § 91 leest Hübner: ἀμουσί' ἐν βροτοῖσι τὸ πλέον μέρος. Hermann had hem wel mogen leeren dat bij botsingen de lange vocalen potten zijn van ijzer en de korte van steen. Zulke fouten zijn in onzen tijd onverschoonlijk. *Le père Ménage* loopt er altijd in, zoodra hij een vers aanraakt. Zooverre ik uit de aanhalingen van Hübner kan opmaken, hebben de critici (groot en klein) Diogenes maar weinig voortgeholpen en doorgaans met slecht gevolg; ik vertrouw mijne oogen niet IV. 51: τῇ μὲν ἀνδρείᾳ νέους ὄντας ἔφη (ὁ Βίων) χρῆσθαι, τῇ δὲ φρονήσει γηράσκοντας ἀκμάζειν, waar Wyttenbach voor χρῆσθαι leest γηράσκειν!! *fortitudine juvenes senescere, prudentia senes vigere*". »*Egregie Wyttenbachius*" zegt de goede Hübner, die evenmin als Wyttenbach ooit soldaat is geweest: zij zouden anders beiden ons geene koddige ongerijmdheden hebben opgedischt en aangeprezen: *fortitudine juvenes senescere!*

8 Juli. — Hedenmorgen vroeg, *vir clarissime*, was ik druk bezig met het bekijken van de zon, verduisterd door de maan. Het oogenblik dat de geheele schijf der maan zich teekende op de zon, waarvan alleen een dunne lichtkrans zichtbaar bleef, was zeer interessant; de duisternis was niet veel sterker dan in de avondschemering; het kwam mij voor dat het merkbaar koeler werd. De Venetianen waren zeer verbaasd: alleen een

oude *mus retorridus* zeide, dat dit alles maar bagatellen waren in vergelijking der eclipsen onder de republiek, en de spotvogels verzekeren dat een Oostenrijker zich het kanaal een eindweegs heeft laten oproeien om de zon van achteren te zien. Dit is misschien minder zeker, dan dat binnenkort de werken van Galilei van den Index zullen geschrapt worden. Het werd tijd!!

Mai heeft indertijd een al lang bekend boek van Gemistius Pletho uitgegeven als een *ineditum*, onder den naam van Philo! Een Professor te Padua heeft het ontdekt, en Mai heeft eenvoudig een nieuwen titel laten drukken. Dit doet mij denken aan den Engelschen Professor, die het *Lexicon* van Photius als *ineditum* meende uit te geven.

Ik heb mijne zes uren zoo verdeeld dat ik de anderhalf laatste voor mijzelven zal houden: het zou onmogelijk zijn zoo lang aan Simplicius te zwoegen; en wanneer ik niet meer kan, zal ik iets anders nemen, dat mij nieuwen lust en moed inboezemt. Ik heb deze methode heden begonnen met een codex van Diogenes, hoewel reeds gebruikt door Stephanus, die zeker wel alles goed gezien zal hebben, maar wellicht niet opgeschreven en althans niet laten drukken, en zelfs dan zonder opgave van de bronnen, waaruit hij geput heeft. De slordigheid van Hübner gaat alle geloof te boven: alleen de drukfouten van Frobenius geeft hij, geloof ik, zeer nauwkeurig op, maar in plaats van de lezingen der codices van Stephanus, Aldobrandini, Menagius, Gale, Monacensis en Vindobonensis onder den tekst te zetten, neemt hij er eenige grepen uit, smijt het grootste gedeelte van de rest in eene *Appendix Critica* en laat een aanzienlijk gedeelte goede varianten weg. De codex Monacensis stamt af van den codex Venetus; hier geldt het: *aetas parentum pejor avis tulit Nos nequiores.* Pag. 51 Hübner (I. 75) staat: *ὀλίγον ἀποτεμόμενος*; codex Venetus *ἀποτεμνόμενος*, maar de *μ* voor de *ν* is geschreven χαν; codex Monacensis *ἀποτεγανόμενος*; codices Cantab. en Arund. *ἀποτυγανόμενος* en Frobenius *ἀποτυγχανόμενος*. *Et c'est pourtant ainsi*.... Om deze en andere redenen zal ik den codex Venetus nog eens overzien, en er zal nog wel wat goeds uit komen; daarna zal ik Hesychius en den Scholiast van Aristophanes nog

eens onder handen nemen enz. enz. Nog voor een oogenblik keer ik tot Diogenes terug. Lib. X. 27 staat: πολλάκις ταὐτὰ γέγραφε καὶ τὸ ἐπελθὸν καὶ ἀδιόρθωτα εἶλκε τῷ ἐπείγεσθαι. Hetgeen Diogenes verwijt aan Chrysippus is nog meer waar van de critici, die deze plaats in de vlucht κατὰ τὸ ἐπελθόν nog meer hebben gehavend door hunne hersenlooze conjecturen. Maar daar komt Hermann, die, *judice Hubnero*, *praeclare emendat*: καὶ ἀδιόρθωτα, εἰκότως, τῷ ἐπείγεσθαι. *Melius est tacere quam nihil dicere* of liever dan met zulke invallen voor den dag te komen. Ik heb gedacht dat voor εἶλκε moet geschreven worden εἴακε [1]). Dit perfectum is bij Diogenes wel te dulden, die er meer gebruikt, waarvan de goede Attici zich onthielden. Valckenaer vertelt er wat van, sprekende van σεσήμαγκα, in eene noot op Aristobulus; ἐπήνεκε moet uit de Florentini op eenige plaatsen voor den aoristus hersteld worden. Ik vind daar geheel achteraan eenige aanmerkingen van Schaefer, die weinig te beduiden hebben: alleen in de laatste kaapt hij mij πεδαρτᾶν weg, dat ook hij uit Jamblichus heeft opgevischt. *Pazienza! In Solone*, I. 61, zegt Solon aan Mimnernus: μηδὲ μέγαιρ' ὅτι σεῦ λῷον ἐφρασάμην, *e conjectura Florentis Christiani. Codices omnes*: σεῦ τοῖον ἐπεφρασάμην. *In codice Venet.*: σ' εὖ τοῖον ἐπεφρασάμην. Kan men daar iets van maken? [2]) — *A proposito*, wees zoo goed mij te zeggen of er nog uit den ouden codex van Athenaeus wat te verwachten is? Wie heeft dien codex nagezien? Daar hangt alles van af. — *In Diog. Laërt.*, I. 59, staat: ποτὲ μὲν ἕκαστον μέγαν ἄγειν καὶ λαμπρόν, en iets verder: ἐκώλυσε τραγῳδίας ἄγειν καὶ διδάσκειν. Op de laatste plaats weet men geen raad met ἄγειν en leest, *si Musis placet*, ᾄδειν. *In cod. Venet.* staat ἄγειν καὶ niet. *Optime.* Maar waar zijn die woorden vandaan gekomen? Dat blijkt uit den codex Monacensis, waar ἄγειν καὶ weggelaten zijn in de eerstgenoemde plaats: zij zijn dus *in margine* aangevuld, maar verdwaald in den Monacensis en tweemaal geschreven in de andere codices, zoodat men ἄγειν τραγῳδίαν *obiter* mag *eximere lexicis.*

---

1) Vgl. *de A. I.* p. 57.

2) In zijne editie van D. L. leest Cobet: λῷον ἐπεφρασάμην. Zoo leest ook Bergk, P. L. Gr. ed.³.

9 Juli. — Hedenmorgen hebben mij, na Simplicius, de verzen van Epicharmus wat ontspannen, ofschoon zij wel noodig hebben lang en aandachtig bekeken te worden om er wat van te maken. Hermann heeft er wel wat goeds aan gedaan maar ook vele fouten gemaakt, die moeielijk te verschoonen zijn. Eenige kleinigheden meen ik te hebben gezien en zal ik u met een woord melden. Voor *τὰν ὑπάρχουσαν legendum videtur: τᾶν ὑπαρχουσᾶν* [1]; de zin en de taal winnen erbij. — *bis legendum ποτιθέμεν.* — *ϛερρὸν ἕτερον μᾶκος* is dom; *ϛερρὸν μᾶκος* is, *nisi fallor*, eene ongerijmdheid in de mathesis, evenals het palaeographisch dom is niet te zien dat ϛτ is gelezen *ϛ*, waaruit *ϛερὸν* en *ϛερρόν* geboren zijn, daarna verbeterd *superscripto ἕτερον.* — *λῇ τις* daarentegen, de ware lezing, werpt men willekeurig weg. — *λαβεῖν* en *ἀποταμεῖν* zijn geen Dorisch, evenmin als *ἐϛί*; *ἐντὶ* is gelukkig gered in *ἐντὶ πάντα τὸν χρόνον.* — Voor *κ' αὐτὸ δῆτα τοῦ παρεξ.* staat in den codex Venetus (de andere kan ik nu niet inzien) *κατὸδὴ τοῦ*; niets is eenvoudiger dan daaruit te halen: *ἕτερον εἴη κα τόδ' ἤδη τῶ παρεξεϛακότος*; men verdubbelt alleen *δη*, *τοῦ* laat men maar gerust staan! *αὐτό* is hier al heel mal. *εἶμεν* zal wel *ἦμεν* moeten zijn. — in vs. 4 is, *pace Hermanni*, geen zin ter wereld; ik weet er niets op: *viderit* Hamaker [2]. — *τί δ' αὐλητάς* is uitmuntend; *τίς* van Hermann gelijkt naar niets — voor *ὅσα περ legerim ὁπόσα περ*, niet *ὅσσα* — voor *αὔταὔτας* had ik al aangeteekend *αὐταύτας* uit eene plaats van Sophron *apud Koenium*; ik kom te laat: *Porsonus occupavit*; dat *αὖ* was al zeer dwaas. — Voor *θαυμαϛὸν οὐδέν ἐϛι μετ.* staat in al de codices *θαυμαϛὸν οὐδέν με τ.*; *legerim θαυμαϛὸν οὖν οὐδέν με.* Ik herken Valckenaer niet in *ἀϛοῖσιν ἀϛούς.* — *Καλῶς πεφύκειν*: in ieder woord eene fout; over *καλῶς* heb ik u geschreven [3]; *πεφύκειν* is, *pace Meinekii*, een barbarisme. Het is de schuld van Koen, die hem wijsmaakt, dat *πεφύκω* enz. praesentia zijn geworden. Het gelijkt er niets naar, en Buttmann en Porson weten wel beter. *Πεφύκειν* is zoo fraai als *πεφύκων. ουσα. ον.*, en *πεφύκουσι* of, *si malunt*, *πεφύκοντι*, *mera barbaries.* Ik zou

1) Vgl. *de A. I.* p. 62.
2) Zie blz. 260.
3) Zie blz. 236. Vgl. ook *de A. I.* p. 62.

haast gelooven dat die laatste verzen hebben gestaan in een gesprek tusschen Εὔμαιος en zijne kudde; ik heb moeite om te gelooven dat dit eerste fragment in eene Comedie gestaan heeft; omtrent het laatste kan, dunkt mij, niemand dit ooit gelooven [1]). Ik kan hier nog bijvoegen voor Hamaker: de *varietas lectionum e cod. Veneto coll. cum Edit. Hübneri*. Pag. 200 [2]) *καὶ ὑπέλιπον - ὅμοῖα* (˜ *man. sec.*) *- πῶς δέ κ' ἀμήχανον γ' ἀπό τινος μηδὲν ὅττι πρᾶτον μόλοι.* 201 *τῶνδ' ὧν ἅμες νῦν ὧδε λέγω. μέλλει τάδ' εἶναι ποτ' ἀρ. τις περ. - τὸν ἄρτιον ποτὲϑέμϊν λῆ ψ. - δοκεῖ κἀτοῖ καὶ ὁ αὐτὸς. εἰμὲν οὐκ ἐμὶν τάκα (γά κα?) - οὐδὰποτὶμέτρον παχὺ ἐὸν ποτὲϑέμϊν λῆ τις* ^(ἕτερον) *ςερρὸν μᾶκος ἢ τοῦ - ἔτι κ' ὑπάρχοι κεῖνο τὸ μέτρον - νῦν ὁρῆ - καὶ τὼς ἀνους ὁ μὲν - ὁ δέ γα - ὁ δὲ μετ. - καὶ οὔποκ' ἐν ταυτῷ μένει ἕτερον εἴη. κατὸδὴ τοῦ π. - καὶ νῦν - κοὔπωχ' αὐτοὶ κατὰ τὸν λόγον (καττὸν αὐτὸν αὖ λόγον? friget conjectura Hermanni et Meinekii).* 203 *μὲν οὖν - Φέρε ἴδω τί δ' αὐλητὰς τίς. εἰμέν τι δοκεῖ - μὲν οὖν. οὐκοῦν δοκεῖς οὕτως ἔχειν καὶ περὶ τἀγαϑοῦ τὸ μὲν ἀγαϑόν τὸ δὲ πρᾶγμα εἰμὲν καϑ' αὐτὸ* [3]) *ὅςις δέκα - τῆνο ἀ. ἤ. γίγνεται - ὥσπερ γὰρ εἰ τὴν αὐλη-*

---

1) Bergk, blz. 31: *Es fragt sich, ob das philosophische Element gleich von Anfang an hervortrat oder erst den Stücken der zweiten Periode eigen war, die Epicharmus für die Bühne von Syracus schrieb. Häufig mag der Dichter von diesen speculativen Discussionen eine witzige Anwendung gemacht haben; die Lehre des Heraklit von dem Flusse aller Dinge, benutzt er, um zu beweisen, dass man nicht verpflichtet sei seine Schulden zn bezahlen, weil man inzwischen ein anderer geworden, oder auch, um einen, der gestern eine Einladung zum Trinkgelage erhalten hat und sich am anderen Tage einstellt, als ungebetenen Gast abzuweisen. Allein man darf nicht glauben, dass das Philosophische lediglich komischen Zwecken diente. Wir stossen auf Stellen, die offenbar ernst gemeint sind, wo tiefere Absichten zu Grunde liegen, wie wenn Epicharmus auf den Unterschied des Abstrakten und Concreten hinweist und auseinandersetzt, die Kunst des Flötenspiels sei etwas Anderes als der Flötenspieler, wie der Mensch eben dadurch zum Künstler werde, dass er die Kunstfertigkeit sich aneigne, so werde er gut und tugendhaft, indem er das Gute erlerne. In ähnlicher Weise setzt Odysseus dem Sauhirten Eumäus aus einander, dass allen lebenden Wesen, auch den Thieren Vernunft innewohne. Indess mag der Dichter auch hier die Trockenheit der philosophischen Erörterungen öfter durch eingemischte Scherze ermässigt haben.*

2) III. 9 (12) ed. Cobet.

3) Bergk, blz. 27: *Befremdlich ist nur der Ausdruck καϑ' αὐτό; aber Epicharm wird geschrieben haben: ἀγαϑόν τι πρᾶγμ' εἶμεν κατ' αὔταυτο· ὃς δέ κα* enz.

σιν - ἡ τὴν ὄρχησιν - γε ὁμοίως - ὅτο τοιλῆς οὐχ' αὐτὸς εἴη χ' ἀ - γε μάν - ὅσα περ ζῇ. 205 ζῶντα ἀλλ' ἐπαάζει - ψυχὴν ἔχει - οὐδέν με ταῦθ' - καὶ ἀνδάνειν αὐτοῖσιν αὐτούς - πεφυκέναι - δὲ ὄνῳ κ. ὗς δὲ ὑΐ - ὡς δὲ ἐγὼ δοκέω δοκέων γὰρ σαφὲς ἄμι τοῦθ' ὅτι - τούτων ἐτὶ - ὀννῦν ἔχει - ποικίλλας - ἀποφαίνει. Ik heb er niet aan gedacht om (zooals Hamaker mij vroeg) *nihil in Epicharmo tentare:* het is te verhelpen door het hem niet te zeggen. Ik ben alleen nieuwsgierig of hij τᾶν ὑπαρχουσᾶν λαβέν gezien heeft. In de woorden: ἦ δοκεῖ κά τοι τόχ' αὐτὸς ἦμεν; B. οὐκ ἐμὶν τάχα, staat voor τάχα, dat Hamaker schijnt te begrijpen, in de codices τάκα. *An legendum*: οὐκ ἐμίν γα κα (οὐκ ἐμοίγ' ἄν)? In de laatste twee verzen: καὶ τὺ δὴ κἀγὼ χθὲς ἄλλοι καὶ νῦν ἄλλοι τελέθομες Καὖθις ἄλλοι κοὔποχ' αὐτοὶ [τελέθομες] καττὸν λόγον, zou men, indien dit tweede τελέθομες in al de codices stond, het nog niet vertrouwen, zoo stuitend wordt het daar herhaald. *Hermannus et Meinekius habeant secum. Codices omnes:* αὐτοὶ κατὰ τὸν λόγον; *legerim* καὖθις ἄλλοι κοὔποχ' αὐτοὶ καττὸν αὐτὸν αὖ λόγον; αὐτόν is dunkt mij onmisbaar, want καττὸν λόγον versta ik niet.

Ik zal dezen brief u maar over de post zenden want wie weet hoe lang hij te Turin zou moeten blijven liggen. — Nieuws uit Venetië niets: het is te warm om veel door de stad te zwieren, die na de eerste verbazing eer melancholie dan bewondering opwekt; het is alsof men wandelde door de prachtige vertrekken van een paleis dat sedert eenige jaren ledig heeft gestaan, omdat de bezitter bankroet gegaan is; weinig handel, weinig rustige bedrijvigheid: twee uren per dag werken en verder zich uitspannen, keuvelen, koffie drinken enz.: wel bekome het hun. Geene philologen! Het volk schreeuwt en kijft en scheldt den ganschen dag onder elkander. In vergelijking van Venetië is Florence een hofje van bezadigde oude jufvrouwen, *pian piano*. Het is hier bijna eens zoo duur als in Florence en alles is doorgaans minder goed. Het allerbeste, dat ik hier nog gevonden heb, is zes uren daags om te werken op de Bibliotheek en geene vacantie (zooals ik wel dacht en nu zeker weet). Dit maakt weder veel goed. Indien ik boeken kan krijgen op mijne kamer, zal ik mij vier maanden opsluiten. *Vale, vir clarissime.*

Ik zou vergeten u te zeggen, dat de codex van Diogenes is: N°. CCCXCIII *chartac. form. max. saec. XIV. Bessarionis. Cf. etiam Morell. Bibl. Manuscr.* pag. 258, Tom. I.

Mijne hartelijke groete aan de Proff. Bake en Peerlkamp.

40.

Venetië, 10 Augustus 1842.

Vir Clarissime!

Ὡς ἥδομαι καὶ τέρπομαι καὶ χαίρομαι (evenals Datis) omdat ik eindelijk brieven en berichten van u ontvangen heb: ik wachtte er alleen op om u te schrijven. Ik ben in blakenden welstand, evenals ik wensch dat thans ook met u het geval zal zijn, en zeer druk bezig met codices, codices en codices. Ik zal met die drie dingen maar niet beginnen, want het zal zijn: *ἢν μὴ γὰρ ἐπιβύσῃ τις αὐτοῦ τὸ στόμα ἅπαντα ταῦτα λογαρίοισι κατακλύσει*, en ik zou geen tijd overhouden om u op het een en ander te antwoorden. *Φέρ' ἴδω, τί πρῶτον ἦν; ἐγᾦδα*: de brief die mij te Florence zoo lang gewacht heeft *poste restante.* De schande is voor *il signore* Giamboni aan het postkantoor, die op zich genomen had mij terstond alle brieven, die mochten komen, toe te zenden, en die verplaatst is zonder aan zijn opvolger de noodige instructiën te geven, en de schade, *s'il y en a*, is voor de codices der Laurentiana, die nu (volgens de begrippen van sommigen) minder waarde hebben, omdat er de goede lezingen uit zijn afgeschreven. Ik ben er waarlijk trotsch op, bij het zien van al wat ik in Florence verzameld heb, in spijt van de rampzalige vier uurtjes daags, die men er heeft om te werken, en niettegenstaande al de Heiligen uit het Paradijs tegen mij samenspanden. Uit al die excerpten ben ik geheel bereid, indien het noodig is, *observationes* enz. te schrijven en u toe te zenden, hoe weinig opgewektheid men ook gevoelt om iets te schrijven, wanneer men geheel alleen is, en nimmer met levende of ingebondene deskundigen een woord spreken kan. Het is hier als te Florence: geene levende ziel heeft van die dingen verstand. Het is onmogelijk om er zich te Leiden, wat

zeg ik te Leiden, in geheel Holland een denkbeeld van te maken, wat het is volstrekt alleen zich met philologie en critiek bezig te houden en nooit iemand aan te treffen, die er zelfs het A B C van weet. Een paar dagen nadat ik hier aangekomen was, waren al de geleerden op de Bibliotheek bezig om in allerlei boeken naar iets te zoeken: het was eene zwarigheid, den braven Bibliothecaris voorgekomen bij het afschrijven van een brief van Petrarca: alles te vergeefs. Op het laatst vroeg de Hr. Bettio uit beleefdheid mij mijn gevoelen; het was de vraag: wat beteekende *ultima* Taphrobane? Die plaats was in de wereld en de lexica niet te vinden! Het woord Ceylon was op zich zelf niet voldoende, want ik zag wel dat hij het zoo nog niet wist: ik wees het hem dus op de kaart, en sloeg hem Taprobane op in zijne lexica. Van dat oogenblik was mijne reputatie gemaakt!! en ik kan thans alles op de Bibliotheek doen wat ik wil: *οἵοις μ' ὁ δαίμων φιλολόγοις συνῴκισεν*! Desalniettemin wil ik gaarne hier iets opstellen; gij weet evengoed als ik, welken voorraad ik voorhanden heb, zeg mij met een paar woorden, op welke wijze ik er een gedeelte van kan laten drukken, of liever samenstellen voor deskundigen, zonder boeken en verdere subsidiën, en ik zal terstond de handen aan het werk slaan. Ik zal eerstdaags aan Philostratus denken: M. Kayser kan zijne *gratiae* uitstellen *in secula seculorum* [1]). *Mi piase poco sta cossa*, zeggen de

---

1) De zaak betreft de collatie van eenige handschriften van Philostratus. In 1838 had Kayser de *Vitae Sophistarum* uitgegeven, waarvan Cobet in den volgenden brief gewaagt. Thans de editie van den geheelen Philostratus voorbereidende, welke in 1844 te Zurich verschenen is, had hij zich ook tot Geel gewend, die hem o. a. een Leidsch handschrift te leen zond (zie ed. van 1844, *praef.* p. XII) en Cobet voor hem interesseerde. Deze schreef hem den 24sten Sept. 1842 een Latijnschen brief, voor welks zaakrijken inhoud Kayser in zijne ed. van 1844 meermalen zijne erkentelijkheid betuigt, o. a. in het *Prooemium* van de Βίοι Σοφιστῶν p. III met deze woorden: *magnam partem* (Marciani cod. 391) *etiam Cobetius contulit non rogatus, pro indefesso quo excellit litteras et amicos bene demerendi studio.* De brief van Cobet eindigde aldus: *Constitueram collationem codicis* 391 *in tuos usus describere, sed deest otium. Itaque mitto tibi quidquid et e codice depromsi et si quid inter legendum mihi venit in mentem. Si quid in his recte vidi, utere ut lubet. Postquam his excerptis et hac collatione usus eris, gratum facies, si per occasionem ad virum clar. Geelium mittenda curaveris, nam jucundum mihi erit has chartas recipere.* Aan dit verzoek heeft Kayser voldaan en zoo is de brief eerst onder

Venetianen. — Het *προάξαντες* van M. Unger is komiek [1]): die ellendige *criticastri*, die niets dan barbarismen en soloecismen voor den dag brengen, maken het meeste gedruisch. — Neen ik kan geen vrede maken met Courier: ik heb gelezen hetgeen *le pauvre* del Furia over de »verschrikkelijke ramp" geschreven heeft. Furia heeft oordeel noch smaak, maar hij is eerlijk en oprecht en bescheiden. Men moet om hem lachen bij het lezen van zijnen brief, maar Courier heeft opzettelijk die pagina bedorven en zich schuldig gemaakt aan kwade trouw en verachtelijke leugens [2]), hoogstwaarschijnlijk hiertoe verleid door Renouard. NB. Dit boekje van Furia is hoogst zeldzaam: te Florence heb ik het niet kunnen te zien krijgen en heb het daarom hier afgeschreven [3]); ik zal het u medebrengen en gij zult overtuigd worden, tevens schaterende van het lachen om de bombast van den armen del Furia. — Ik ben verlangend om met Hecker [4]) kennis te maken: Holland is toch het vaderland van

Geel blijven berusten en ten laatste aan de Leidsche Bibliotheek vermaakt. Later heeft Cobet in de *Mnemosyne* (VIII. 75—80 en 117—181) de editie van Kayser gerecenseerd, en daarop heeft deze uitvoerig geantwoord in de *Praefatio* van het eerste deel zijner *Editio Teubneriana.* 1870.

Opmerkelijk is het, dat een nieuw gevonden stuk van den „rampzaligen Philostratus" (zie volgenden brief), *περὶ γυμναστικῆς*, in 1859 aan Cobet aanleiding gegeven heeft tot een zijner scherpzinnigste en geestigste geschriften.

1) De „komieke" lezing van Unger is eene conjectuur op eene plaats van Dio Chrysostomus, Orat. XI. 351. 12: *διὰ τοῦτο οὖν ἀναγκαῖον ἦν μένειν ὥσπερ κατ᾽ ἀρχὰς λῃστεύοντας, εἴ πως τῷ Πάριδι κάμνοντι διαλλάξειαν αὐτοὺς καὶ πρὸς φιλίαν πράξαντες ἀπελθεῖν.* Voor *πράξαντες* verlangt Unger *προάξαντες.* Deze conjectuur deelt hij mede in eene *Epistola critica ad Leopoldum Krahner*, opgenomen in het *Programma Gymnasii Friedlandensis* van 1841, waarvan Emper verslag geeft in het *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* van Maart 1842, blz. 229.

2) Vgl. *Var. Lectt.* p. 176.

3) *Della Scoperta e subita perdita di una parte inedita del primo Libro de' Pastorali di Longo, fatta in un codice dell'Abbazia Fiorentina, ora existente nella Publica Imp. Biblioteca Mediceo-Laurentiana.* — Het afschrift van Cobet is onder zijne papieren teruggevonden. De *pièces officielles relatives à la tache d'encre du Ms. de Longus* kan de belangstellende lezer vinden in de *Revue Critique* van 1885, n°. 46 p. 378 *suiv.*

4) Alphonsus Hecker was, na te Groningen 15 Juni 1842 op een dissertatie *exhibens Commentationum Callimachearum capita duo* gepromoveerd te zijn, een bezoek aan Leiden en de Leidsche philologen komen brengen, dat tot een duurzaam verblijf aldaar werd verlengd en zijne benoeming tot prae-

gezonde critiek, waarvan al die keffende Italianen niet het minste begrip hebben: maar wij zullen een πόλεμος ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος voeren over die Alexandrijnsche *Grammatico-poëtastri*: ik heb grooten lust om hem te bekeeren. Ik heb van Callimachus eenige fragmenten hier gevonden, die misschien *inedita* zijn: hoe kan ik dat hier weten? B. v. dit: Ἦχι πάλους ἐβάλοντο διεκρίναντό δὲ τιμὰς Πρῶτα γιγαντείου δαίμονες ἐκ πολέμου, *apud Schol. ineditum Euripidis ad Hecubam* 467 [1]), die zegt: men verwart wel eens (ὑποσυγχέουσι) de Titanen met de Giganten. En een ander in een grammaticus περὶ σολοικισμοῦ: μητέρας ἐξεκένωσαν οὐ κούφισσαν δὲ τιθήνας, ἐπὶ νηπίων ἀπολλυμένων [2]). Ik zie in *Villoisoni Anecd. Gr.* Tom. II. pag. 173 dat die grammaticus (Aelius Herodianus) reeds is uitgegeven door Valckenaer *ad calcem Ammonii.* Een ander fragment van Callimachus staat in Tryphon (cod. Marc. 512): ἐγὼ δὲ φαύλη τέ εἰμι φησὶν ἀςεϊζομένη ἡ ἐλαία παρὰ Καλλιμάχῳ [3]). En nog een paar andere, die ik zal opzoeken, *si tanti erit.* Dat er staan moet ἐκούφισσαν is vrij duidelijk. Wat een lam vers! — Wat zal ik u schrijven van Venetië? »'t rampzalig overschot van zooveel dappere helden". Het is moeielijk om niet bedroefd te worden, zoo menigmaal men in een *gondola sul canalgrande* de morsige schimmen van die trotsche *Palazzi* voorbij stevent. Zij zijn dood, evenals de hoogmoedige echtgenooten van de zee, die ze eenmaal bewoonden. Daar staat het *Palazzo Foscari*: het staat te koop. ἔσσεται ἦμαρ ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή. De stoute boog *del Ponte di Rialto* en *la Piazza di S. Marco* maken altijd indruk, hoe meer men ze beschouwt. Het is zeer wel mogelijk dat *la chiesa di S. Marco* een meesterstuk is van bouworde: zij is in mijne oogen leelijk, overladen of liever samengesteld

---

ceptor aan het Gymnasium in October 1846 ten gevolge had. In die dagen hield hij zich vooral met de Alexandrijnsche geleerden en dichters en met de *Anthologia Graeca* bezig. De kennismaking met hem, waarnaar Cobet nu reeds verlangend uitzag, had werkelijk terstond na diens terugkeer te Leiden plaats en bevestigde zich tot een vriendschap en drukken omgang, die helaas weldra, in de lente van 1851, door Hecker's treurige ziekte gestoord werd.

1) Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 256.

2) Vgl. Walz, *Rhet. Gr.* VII. p. 1133; Hecker, *Comment. Cr. de Anth. Gr.* p. 201.

3) Vgl. Spengel, *Rhet. Gr.* III. p. 206.

uit allerlei sieraden, die eene breidellooze verbeelding heeft kunnen uitdenken, dragende bovendien vier logge koepels: zij staat tot den dom te Florence als een kameel tot een paard. De doolhof van smalle stegen (*calli*) is alleronaangenaamst: het ontbreekt overal aan lucht en licht, en men heeft bijna een kompas noodig om zich te orienteeren: dit instrument wordt vervangen door de vriendelijkheid der Venetianen. Ik heb nog geen tijd gehad om veel merkwaardigs te zien; na 3 uren is alles gesloten en het is te warm, ook om naar de comedie te gaan. Slechts eenmaal heb ik dit gewaagd, en wel om het meesterstuk van Alfieri te zien, *l'Oreste*: waarover ik maar in 't geheel niet tevreden ben. Orestes is een dolleman; het verwonderde mij dat hij niet liever brulde, dan sprak; hij wordt dan ook al ras gearresteerd, maar Clytaemnestra redt hem nog bijtijds het leven; hij vermoordt haar daarom slechts per abuis en zou het niet eens geweten hebben als Pylades het hem niet gezegd had, na hem eerst uit voorzichtigheid zijn zwaard te hebben afgenomen. Clytaemnestra is een engel van ootmoed: zij was net rijp om in een klooster te gaan. Electra scheldt haar al terstond, zonder de minste aanleiding, vreeselijk uit! geduldig verdraagt zij dien onverdienden hoon, ziet treurig voor zich en zegt: *Lo merto*; het is om een steenen hart te breken, doch Electra scheldt maar door. Zij wil Orestes aan het hart drukken, maar wordt zoo onzacht weggestooten dat zij valt en hinkende weggaat. Ook Aegisthus is gemaakt naar een nieuw model. Hij mishandelt en brutaliseert die goede Clytaemnestra, die nog altijd smoorlijk op hem verliefd is. Ik was recht blijde dat hij vermoord was *καὶ γῆν ἑώρων*. Dit is niettemin het grootste meesterstuk van Alfieri, den grootsten van alle treurspeldichters, oud en nieuw (Italiaansche stijl). 'Αλλ' *ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα* onze Attici, en vooral Sophocles, die zelfs wanneer men hem in de koude en duisternis met een oud perkament collationneert nog menigmaal iemand doet trillen. — M. Gråberg enz. heeft zijnen brief aan Amersfoordt gegeven, die hem daarop mij gegeven heeft [1]). Ik heb geen lust gehad om dien Litt. Doctor te zien, omdat een verstandig Noorwe-

1) Zie blz. 237.

ger mij verzekerd had, dat het der moeite niet waardig was. *Neque injuria.*

Vrijdag. — Ik heb heden een Beronicius gezien, *vir clarissime*, een man die allerlei slag van Italiaansche poëzie en een gedeelte van Schiller enz. met eene verwonderlijke gemakkelijkheid in Latijnsche elegieën vertaalt, in zuiver Latijn, in vloeiende verzen. Hij kent toch geen Latijn, *ce qu'on appelle connaître et savoir:* niets minder dan dat. In eene vrij gemeene kroeg heb ik dien Prof. Filippi gevonden, die overigens een man is van veel memorie en oprecht en onnoozel als een kind. Hij heeft mij vermaakt — als een goochelaar, en meer niet. Daarom genoeg hiervan; en niets meer over Venetië wetende te zeggen (dan dat hier alles vreeselijk duur is en, *a proposito,* dat mijn adres is Frezzaria N°. 1765, waar ik bij eene fatsoenlijke familie niet al te slecht voor Venetië gelogeerd ben) kan ik overgaan tot mijne codices.

Men kan in zes uren daags vrij wat collationneeren, en omdat ik er dagelijks iets afneem voor mijne eigene liefhebberij en uitspanning (dat vooral bij die hitte onmisbaar is) πάμπολλα ἔχω εἰπεῖν. Om het niet te vergeten zal ik u eerst een fragment van Hesiodus opgeven, wonderlijk misvormd en onkenbaar voor een gedeelte, *apud Schol. Eurip. ad Hecub.* vs. 239 (ed. Matthiae). In een codex van Euripides N°. CCCCLXXI *sec.* XII[1]) (den besten codex van de wereld voor den Scholiast van Euripides, maar bijna onleesbaar) staat: ἡσίοδοσ. ταῖσι δὲ | Φιλομείδησ ἀΦροδίτη ἠγάσθη | προσιδοῦσα κακὴν δέσΦ' ἤμβαλε | Φήμην τισ ἀνδρὶ μένει εἴτ' | εχετον προλιποῦσ' ἐβεβήκει ἵκετο δ' | εισΦιαλία Φίλον μακάρεσσι θεοῖσι ὥσ δὲ | κλυταιμνήςρα λιποῦσ' ἀγαμέμνονα | δῖον αἰγίσθῳ παρέλεκτο καὶ εἵλετο χεί | ρονακοίτην ὧδ' ἐλχ ἤισχυνε λέχοσ | ξανθοῦ Μενελάου : —[2]). Dit is juist de lezing van den codex. Er is nog veel aan te doen, maar men

1) Het is uit dezen codex, uit een Vaticanus en een Neapolitanus, dat ontleend zijn de *Scholia antiqua in Euripidis fragmenta, partim inedita partim editis integriora,* die Cobet heeft gevoegd achter de editie van *Euripidis Phoenissae*, door Geel in 1846 bezorgd.

2) Geel heeft dit fragment van Hesiodus met veel scherpzinnigheid in orde gebracht, zooals blijkt uit de Scholiën achter de *Phoenissae*, p. 260 vlg., en zijne verbetering medegedeeld aan Goettling, die destijds eene tweede uitgaaf van *Hesiodi Carmina* voorbereidde. Goettling heeft den keurigen brief, waarin

is er vrij wat nader mee bij de waarheid dan met de *vulgata*. Ik verontwaardig mij bij het zien van al die prullen, die men met de oude *Scholia* ondereen mengt, in plaats van ze weg te smijten en dan met fiksche critiek de oude *Scholia*, die in mijne oogen duizendmaal meer waarde hebben, dan al de Erotici en de lievelingen van Villoison, Boissonade enz. enz., te herstellen, waartoe mijn oude codex ongeloofelijk veel kan bijbrengen. Had ik maar tijd: *nunc quod erit bellissimum carpam*, nieuwe fragmenten en subsidiën voor de belangrijkste plaatsen. Men kan zich geen denkbeeld maken, hoe moeielijk deze *Scholia* te ontcijferen zijn, hetgeen veel tijd doet verliezen: het collationneeren van codices is altijd, maar vooral in zulk een codex, als het zoeken naar stofgoud uit bergen nat zand, dat met een taai geduld en arendsoogen moet worden uitgeplozen. Wanneer men nog maar iets vindt is het niets; wanneer het tegenloopt is niets afmattender. Om niet te veel af te dwalen zal ik Euripides wegleggen en eerst weder Diogenes Laërtius opslaan, altijd een rijk onderwerp voor de critiek, zoo jammerlijk ziet hij er uit. Zekerlijk heeft Hübner er veel goeds aan gedaan, maar nog oneindig meer niet gezien, zeer veel niet begrepen en een goed gedeelte verknoeid. Hij heeft den authentieken tekst uit de *Editio Princeps* teruggebracht en heeft alleen daardoor reeds groot nut gesticht: hij was geen criticus, maar geeft er zich ook niet voor uit; in één woord, ik mag hem wel lijden, hoewel hij op elke pagina bijna er inloopt. Een paar voorbeelden. Lib. X. 138. Epicurus beweert: *διὰ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αἱρεῖσθαι, οὐ δι' αὑτάς, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίειαν — καὶ διαγωγὴν λέγει τὴν ἀρετήν.* Om met het tweede te beginnen, de hemel weet wat beduidt: »de deugd is een tijdverdrijf". Als men niet weet, waar zijnen tijd aan te be-

---

Geel dit deed, van 13 Nov. 1842, opgenomen in zijn *Praefatio* p. 59 vlg. (1843). Ter vergelijking laten wij het herstelde fragment hier volgen:

τῇσιν δὲ φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη
ἠγάσθη προσιδοῦσα κακὴν δέ σφ' ἔμβαλε φήμην.
Τιμάνδρη μὲν ἔπειτ' Ἔχεμον προλιποῦσ' ἐβεβήκει,
ἵκετο δ' εἰς Φυλῆα, φίλον μακάρεσσι θεοῖσιν.
ὣς δὲ Κλυταιμνήστρη προλιποῦσ' Ἀγαμέμνονα δῖον
Αἰγίσθῳ παρέλεκτο καὶ εἵλετο χείρον' ἀκοίτην.
ὣς δ' Ἑλένη ᾔσχυνε λέχος ξανθοῦ Μενελάου.

steden, moet men maar zoowat de deugd betrachten. Ezel van een Meiboom! niemand anders dan bij heeft dien onzin voortgebracht. Er staat in alle codices: *διαγωγὴν λέγει τὴν ἀγωγήν.* 'Αγωγὴ is bij die heeren hetzelfde als *παιδεία*, en Epicurus wordt b. v. genoemd door Timon *ἀναγωγότατος ζωόντων. i. e. ἀπαιδευτότατος*, dat men ook niet begrepen heeft. De Epicurist Diogenes had een woordspeling verzonnen, om te zeggen dat de geleerdheid een bloot tijdverdrijf was voor menschen die niets beters te doen hadden: *σχολαζόντων ἀσχολίαν.* Hübner loopt erin, en zelfs Hemsterhuis, *ut videtur.* Ook in het eerste gedeelte heeft men dom de ware lezing *τέχνας* voor *ἀρετὰς* weggesmeten: ik wist niet dat de *ἰατρικὴ* eene deugd was. Zoo geeft men toch boeken uit! *In Aristippo*, II. 68, antwoordt de losbol van Cyrene op de vraag: *τί πλέον ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι;* met de woorden: *ἐὰν πάντες οἱ νόμοι ἀναιρεθῶσιν, ὁμοίως βιώσομεν* (even goed Grieksch als *λήψομεν*). De uitgevers, die in de bovengemelde plaats niets gemerkt hebben, zijn hier eerst recht slim. Zij hebben eene lacune bemerkt: wie zou het ooit gedacht hebben? Maar zij komen voor den dag met den braven Gualterus Burlaeus [1]); die Engelschman zal het wel weten, althans zij gelooven hem op zijn woord; hij vertelt: *Interrogatus quid plus habeant philosophi ceteris hominibus, ait, leges condere. Interrogatus quomodo omnes homines aequaliter possint vivere, ait, si omnes leges peremtae essent, omnes similiter viveremus.* Schneiderus, die het eerst die goudmijn geexploiteerd heeft, en de goede Hübner willen maar terstond *ponere lacunae signum.* Jammer dat Meiboom er niet meer is om dat fraaie Latijn in 't Grieksch te vertalen. Voordat men echter hiertoe overgaat, neem ik de vrijheid op te merken, dat dit alles belachelijken onzin bevat; de philosophen met hun monopolie van wetgeving en de *ἀνομία* bron en oorzaak van eene algemeene gelijkheid en broederschap zijn zoo door het ongerijmde heen, dat men de heeren Schneiderus en Hübner niet zonder lachen kan aanzien; en de Hr. Gualterus Burlaeus is zijn krediet kwijt. Om ernstig te spreken, men heeft geene enkele syllabe voor de critiek van den tekst uit Burlaeus te verwachten, en gij ziet

1) Walter Burley (1275—1345).

hoe scherpzinnig men er gebruik van maakt. Op dezelfde pag. 667 en 668 van Hübner zult gij een groote menigte zulken onzin vinden van Burlaeus, Aldobrandini en Ambrosius. Dat noemt men een *apparatus criticus. ô Curas hominum!* Terwijl men zich afsloofde om te zoeken waar niets was, heeft men, zooals het gaat, niet gekeken op de plaatsen, waar iets goeds schuilde. Valckenaer zegt (*alicubi*): in Suidas schuilen zeer vele plaatsen van Diogenes Laërtius, die men nooit heeft opgemerkt. Ik heb daarom, terwijl ik Diogenes van buiten ken, die drie folianten naar huis gesleept en ijverig gezocht. Pearson, Portus en Kuster hebben reeds veel ervan herkend, maar ik heb toch nog vrij wat plaatsen gevonden, en daarin vrij goede lezingen, die niemand ooit bemerkt had. B. v. *in Aristippo*, II. 65: *πέμψας αὐτῷ* (*Socrati*) *μνᾶς εἴκοσιν παλινδρόμους ἔλαβεν.* Suidas *v. παλινδρόμους* is de eenige, die bewaard heeft de lezing *ἀπέλαβεν*, *quod unice verum videtur*, *et sic alibi.* Suidas doet mij denken aan eene andere plaats van Diogenes Laërtius. *In voce δείξεις* leest men: *Ἀρκεσίλαος εἰς τὰς ἀργυρικὰς δείξεις ἀπήντα πρῶτος*, uit Diogenes Laërtius IV. 38, waar voorafgaat *ἐλευθέριός τε ὢν καὶ ἀφιλαργυρώτατος*, en volgt *καὶ ἐπὶ τὴν Ἀρχεκράτους καὶ Καλλικράτους τὰς χρυσιαίας παντὸς ἔσπευδε μᾶλλον.* Kuster en Hübner leeren ons als uit éénen mond, dat Salmasius, *de Foen. Trapezit.* pag. 547 vlg., *loci huius sensum optime exponit.* Intusschen geeft Hübner in zijne vertaling afschuwelijken onzin, den onnoozelen dommen pater Ambrosius waardig, en Kuster maakt het waarlijk niet veel beter met zijn *ad mensas argentariorum primus accedebat*; dat blijk van liberaliteit en onbekrompenheid is mij zoo helder als die beteekenis van *δεῖξις*, zoodat ik begin te vreezen dat M. de Saumaise, met al zijne pedanterie, *n'a dit que des bêtises* [1]). Zij hebben met hun allen *δεῖξις* niet verstaan, dat hetzelfde is als *ἐπίδειξις*, zooals blijkt b. v. uit Athenaeus XIV. pag. 620 c. Mnasion reciteerde *ἐν ταῖς δείξεσι* verzen

1) Salmasius t. a. p.: *Inde χρυσιαῖαι δείξεις et ἀργυρικαὶ auri argentique signati et in mensis trapezitarum expositi ostensiones.* Iets verder: *Dicit ergo Diogenes, Arcesilaum, cum esset liberalis et minime cupidus pecuniae, saepe tamen ad mensas argentariorum cucurrisse et libenter ibi conspectum fuisse.*

van Simonides. Een ellendig muziekant vroeg aan een vriend steenen ter leen, ἀποδώσω δ' ἐγὼ (δέ σοι?) Αὐτῶν πολὺ πλείους, φησίν, ἐκ τῆς δείξεως, Ath. VII. pag. 245 D. Een ander noemde τὴν τῶν δείξεων ὥραν niet onaardig ἀγορᾶς πληθυούσης. 16 vs. 270 D. Al dat moois was niet gratis te hooren, en Archecrates liet zich een χρυσοῦς betalen, maar Arcesilaus zag niet op het geld om hem te hooren, dat voor een philosoof die alles beter weet dan een ander, al zeer sterk is. Als de bedelaars mij te lastig vallen zeg ik wel eens *in sinu ridens: Siamo preti*; en evenals een priester geene aalmoezen geeft, gaat een philosoof geen ander hooren, als hij er voor betalen moet; en *nisi fallor* wil Diogenes dat zeggen. De *verus sapiens*, volgens Aristippus II. 95, οὐδένα ἡγεῖται τῶν ἄλλων ἐπίσης ἄξιον αὐτῷ. κἂν γὰρ τὰ μέγιστα δοκῇ παρ' ἄλλου καρποῦσθαι, μὴ εἶναι ἀντάξια ὧν αὐτὸς παρίσχει. Voor ἄλλου hebben de codices αὐτοῦ. Ἄλλου is van Menagius en geen Grieksch in dien zin. *Legendum* παρά του. Voor πάρισχει hebben mijne codices Flor. de ware lezing: παράσχῃ. Uit diezelfde codices zal ik u nog eene plaats emendeeren, die zonder hen aan de critiek misschien ontsnappen zou, II. 82. Aristippus en Aeschines waren boos op elkander. Aristippus doet den eersten stap tot verzoening: οὐ παυσόμεθα ληροῦντες, zegt hij, ἀλλ' ἀναμενεῖς ἕως ἄν τις ἡμᾶς ἐπὶ τῆς κύλικος φλυαρῶν διαλλάξῃ; Wanneer men het eenmaal weet, is het gemakkelijk op te merken dat van alle φλυαρίαι ἐπὶ τῆς κύλικος niets minder dien naam verdient dan eene poging bij algemeene blijgeestigheid om twee vrienden die in onmin zijn te verzoenen. Codex Flor.: ἀλλ' ἀναμενεῖς ἕως ἂν ἐπὶ τῆς κύλικος ἡμᾶς διαλλάξῃ τις; φλυαρῶν is een *glossema* van ἐπὶ τῆς κύλικος. Genoeg voor heden over Diogenes. — Stephanus heeft mij een ruim *spicilegium* overgelaten; hij heeft waarschijnlijk slechts hier en daar plaatsen ingezien: eene rampzalige manier, wanneer een codex waarlijk goed is en niet recht afstamt van een of meer bekende codices, zooals al de bekende codices op de wereld van Athenaeus hunnen oorsprong te danken hebben aan den ouden codex Venetus Bessarioneus (A. Dindorfii). Het is alles moeite en tijd verspild om ze na te zien, en men had beter gedaan met die oude perkamenten wat beter te bekijken. Het is jammer dat ik maar zoo weinig ruimte meer over heb.

De *librarii* zouden kunnen zeggen aan de critici: gij vaart zoo bitter tegen ons uit, zeergeleerde heeren, en gij kunt niet eens zonder honderd en duizend fouten te maken een prachtig geschreven codex, zonder *compendia*, met letters van een duim groot, met een gedrukten tekst vergelijken. Ik weet niet wat de jonge Hr. Schweighäuser zou antwoorden. Om iets goeds aan Athenaeus te doen moet men al de andere codices wegsmijten en dezen eenigen opnieuw geheel collationneeren, en den aard van de duizenden *hallucinationes*, door den *librarius* begaan, bestudeeren. B.v. hij schrijft voor ἀφράσοισι, ἀφράσοκι; op eene andere plaats, XV. pag. 697 c.: τὸ φῶς διὰ τᾶς θυρίδος οὐκ ἐσορῆς. Codex: οὐκεκορης. *i. e.* εἰcορῆς; maar Dindorf ziet dit niet, evenmin als eene menigte andere dingen. De grootste fout van Schweighäuser is deze, dat hij de syllaben gescheiden en van accenten voorzien heeft naar willekeur. Op duizenden plaatsen zijn de syllaben doorloopend en zonder accenten. Zie hier een paar regels: ἀεὶ ξεινοισινομιλεῖνξεῖν© | μιμνερμουδεισεποσα | κρονιων· παιδομανεισυν | ἐρωτι πότηνὶσονεγρα | φεδῶνηρεῦπαρομηρέ | ηναγλαΐηνεπέων. Men heeft geen Casaubonus noodig om dat te lezen [1]). *Quid meritus est* die er uit gemaakt heeft δεῖ σε πόσα Κρονίων? *In limine offendit* Schweighäuser, pag. 74 c.: οὐδενὶ τῶν περὶ σύκων λόγων παραχωρήσαιμι κἂν ἀποκρέμασθαι δέῃ. Codex: τὸν περὶ συκῶν λόγον | παραχωρήσαιμι κἂν ἀπὸ κραδῆσ | κρέμασθαι δέηι, waardoor men eene aardigheid in plaats van gemeene praat, en Grieksch in plaats van onzin krijgt: want wat is ἀποκρέμασθαι *absolute*? Van κραδῆσ is de inkt verbleekt, maar men ziet het zonder eenige moeite: ook op andere plaatsen heeft Schweighäuser te spoedig gewanhoopt; ik heb vrij wat zonder moeite teruggevonden en om mij wat te vermaken zal ik met mijnen goeden Bettio de *reagentia* nog erbij nemen. De goede man vindt dit uitmuntend maar talmt en tobt een paar weken lang, voordat alles in orde is. Ik heb den tijd om te wachten.

M. Peyron schrijft mij van tijd tot tijd allerliefste brieven; hij heeft mij ook een aanbevelingsbrief voor M. Bettio gezonden, maar die was niet noodig: wij zitten den ganschen dag

---

1) Zie blz. 241.

alleen (niemand komt hier ooit een codex inzien!) *et tout va pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.*

Zondag. — Ik kom terug van eene zeereis, *vir clarissime*, 20 (Italiaansche) mijlen ver naar Chioggia: ik ben gegaan om boomen te zien en groen, maar heb geen struik kunnen ontdekken. Ik maak mij hier een levendig denkbeeld van de gewaarwordingen van een welbekend vogeltje, dat tjilpte: ik kan er niet uit[1]). Men kan er niet uit en men moet maar geduld hebben. Intusschen heb ik mij toch recht verfrischt: ik was met een paar plezierige Italianen uitgegaan en heb onder weg alleraangenaamst gekeuveld met vele knappe Italianen, en eenige geestige dames. Chioggia wordt bewoond door 22000 arme visschers. Gaandeweg hebben wij de beroemde Murazzi bewonderd, door de machtige Republiek gebouwd, *romanamente* zegt een poëet. Nauwelijks buiten de Lagunen stampte onze stoomboot wat sterk en de dames en vele *Signori* hadden het kwaad. Hedenavond, toen men in het gezicht van Venetie het anker wilde laten vallen, hield het niet (of de ketting brak) en wij dreven tegen een log vaartuig aan, waarvan de boegspriet onze tuigage deerlijk havende en de voorsteven met de ankers onze arme boot vreeselijk deed kraken. *Tant tués que blessés il n'y a personne de mort.* Alles liep met veel schreeuwen en vloeken af. Doorgaans stooten de vaartuigen in de haven van Venetie niet tegen elkander aan, om eene goede reden; het zoude eerder mogelijk zijn met de gondels, maar de vlugheid der gondeliers is bewonderenswaardig. De gondel, zeer lang en smal als een cano, is licht als een veder en vliegt over het water henen. Men vertelt veel fraais van het gezang der gondeliers en hun opsnijden van de verzen van Tasso enz.; men bemerkt er niets van: het is een gemeen canaille, en omdat men niet heeft goedgevonden hun een vast tarief voor te schrijven, zijn zij eene plaag voor onervaren reizigers, die hier *κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκοῦνται.* Gelukkig kan ik zeggen: *οὐκ ἐμὰς βοῦς ἤλασαν οὐδὲ μὲν ἵππους*, maar het is altijd onaangenaam.

Vir clarissime. Ik ga dagelijks voort met iets uit den Scholiast van Euripides te excerpeeren. *Ad Andromachen*, vs. 446, leest

---

1) Herinnering aan Sterne's *Sentimenteele reis*, naar Geel's vertaling.

men onder andere: *εἰλικρινῶς δὲ τοὺς τοῦ δράματος χρόνους οὐκ ἔϛι λαβεῖν· οὐ δέδεικται (δεδέδακται) γὰρ Ἀθήνησιν. ὁ δὲ Καλλίμαχος ἐπιγραφῆναι φησὶ τῇ τραγῳδίᾳ Δημοκράτην* 1). Is dit reeds van elders bekend? Welk eene vervelende en flauwe tragedie is die Andromache! Zou het mogelijk zijn ze aan Euripides af te nemen? Het lompe en onbeschofte schelden op de vrouwen, de *ϛρατηγοί*, de Lacedaemoniers, de walgelijk misvormde karakters van Menelaus, Hermione, Andromache enz. *οὐ πρὸς μουσικοῦ ἔτ' ἐϛὶν ἀνδρὸς οὔτε χρηϛοῦ τοὺς τρόπους.* — Ik heb hier de edities van Jamblichus door Kuster en Kiessling gevonden: de laatste is al zeer zwak en zijn codex Cizensis [2]) *nihil ad Florentinum.* Ook Kuster is niet altijd recht wakker. Pythagoras lette op *πῶς τις ἐγκρατῶς ἔχει.* Reiske zou terstond geëmendeerd hebben *ἐγκρατείας.* Cod. Flor. *ἐγκρᾶ*, dat men niet verstaan heeft, *et sic passim.* B. v. pag. 242 Kiessling: *περιπαυτικόν τι — ἀνεκρούσατο.* Onzin. Codex *ἔπαντικόν i. e. πεπαντικόν.* Kuster en Kiessling vooral hebben menigmaal de goede lezingen verknoeid, ook Scaliger en vele anderen. Maar uit mijn Codex Florentinus komt bijna alles in orde, zoodat ik geen berouw heb, maar op goed geluk hem te hebben gecollationneerd met den armen Arcerius, die in Italië verdiende Grieksch te doceeren.

Vale, vir clarissime. Meer dan ooit heb ik hier brieven van u noodig. De warmte is ondragelijk dag en nacht. *Iterum vale.*

Hedenmorgen, *vir clarissime*, heb ik ingezien den *Scholiasta Venetus* op Aristophanes (Marc. 574): er zal nog wel iets goeds uitkomen. Voor Hamaker excerpeer ik dit: *μαρ̄ ͗ οἱ ἐπιχ͂ριοι ἐπίχαρμος ἐν ἡρακλεῖ τ̄ ὀπι τ̈ ζωϛῆρ̄ πυγμαρῖνι λογαχὸσ . . . τ̂ αἶτν ἔχ".* Ik zou lezen *μαρτυρεῖ δὲ ὁ ἐπιχώριος ἐπιχ.* De *vulgata* is komiek, er staat *πυγμαρίωνι* en *αἶτναν* duidelijk [3]).

NB. Ik heb den Hr. Heldewier verzocht mijne brieven ook uit Venetië naar het Ministerie te zenden. Hij heeft mij nog niet geantwoord en is misschien niet te Turin, dus moet ik u schrijven over de post.

---

1) Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* vän Geel, p. 288.

2) Zie blz. 279.

3) Dübner (edit. Didot 1842) geeft in de *Scholia in Pacem*, vs. 73, deze lezing: *μαρτυροῦσιν δὲ οἱ ἐπιχώριοι. Ἐπίχαρμος ἐν Ἡρακλεῖ τῷ ἐπὶ τὸν ζωστῆρα „Πυγμαρίων λοχαγὸς ἐκ τῶν κανθάρων τῶν μειζόνων, οὕς φασι τὴν Αἴτνην ἔχειν".*

41.

Venezia, 19 Augustus 1842.

Vir Clarissime!

S. V. optime E. E. V. Nog nergens ben ik in Italië zoo tevreden en voldaan geweest als thans hier. Het is hier een waar paradijs voor de Grieksche critiek. Uitmuntende codices, vol nieuwe, ware lezingen, en den geheelen dag tijd om te werken en bijna al de boeken, die ik noodig heb. Ik verzamel, verzamel in het oneindige. De brandende hitte belet mij niet acht à negen uren daags te collationneeren. (NB. ik ben nu zoo slim in de palaeographie, dat ik reeds alleen doen kan, hetgeen te Turin mijn goede M. Peyron voor mij deed. *Tibi sat* [1]). Diogenes Laërtius, Athenaeus, Euripides, Aristophanes, Grammatici en Simplicius wisselen af. Voordat ik u hierover schrijf, moet ik eerst zoeken of er iets anders is, dat ik u te schrijven heb: het is weinig of niets, want ik leef op de Bibliotheek en op mijne kamer. Ik heb de hoop opgegeven om hier een philoloog te vinden: οὐδὲ φεψάλυξ. De Venetiaansche *soi-disant* philologen weten er niets van; het is beter niet met dat volk over philologie te spreken: gij kunt er u te Leiden een denkbeeld van maken door de noten van *il Signore* Invernizi op Aristophanes te lezen: de verhitste verbeelding kan geen dommer, onbekwamer schepsel uitdenken; *et ça vous fait des éditions d'Aristophane!* Er is er hier een, die hem waardig is: die goede man is te Ravenna geweest en heeft daar onder andere ontdekt, dat de codex Ravennas is *seculi IX (!) cum Scholiis anonymi (!)*, bevattende niets anders dan ware lezingen! Menigmaal laat ik hier mijne gewone εἰρωνεία varen en bulder los tegen die domheden. *Tout fuit, et sans s'armer d'un courage inutile* zoekt ieder zijn behoud in het volmondig bekennen van zijne onkunde. Het laat zich begrijpen hoe vervelend dit is, zooals ook het aangegaapt te worden door zulke bollen. Prof. Trevisanato is een hupsch man, maar weet er mede niets

1) Zie blz. 106, 144.

van [1]). Nog slechts één staaltje. Mijn Beronicius[2]) had mij eens zooveel van zijn Latijn voorgepraat, dat ik hem de vuurproef wilde doen ondergaan; ik zeide hem dat er eene plaats was in Cicero, die ik niet verstond. Hij kwam den volgenden morgen bijtijds op de Bibliotheek om mij die zwarigheid uit den weg te ruimen. Ik geef hem *de Legg.* I. 4, 14, editio Moseri: *Nos vero, et hac quidem adire* enz. Νοήματος θᾶττον was alles in orde; hij vertaalde mij de plaats in 't Italiaansch, *et joignant l'action aux paroles* deed hij eenige stappen voorwaarts met de woorden: *andiamo*, *andiamo*. De zwarigheid was opgehelderd: dat wilde Cicero zeggen, zeide hij. De Hr. Bettio voegde erbij, dat de variant *adirem* mede een zeer goeden zin opleverde: *andrei*: de constructie was elliptisch. *Je jurai, mais un peu tard, qu'on ne m'y prendrait plus.* πόδες δὴ κεῖθι τιμιώτατοι: alleen liet ik mijnen Latinist mij nog verzekeren, dat men in het Italiaansch zoo sprak, en dat er maar zeer weinig plaatsen in Cicero waren die eenige zwarigheid opleverden. ὅςις ἂν τούτοισι χαίρῃ τοῖς ἡμετέροις μὴ χαιρέτω. Iets beter zijn zij die de Italiaansche literatuur beoefenen, maar critiek bezitten ook zij niet. Ik ben hier zeer bevriend met den Saltzman van Italië, *il Signor* Paravicini [3]), een braaf kundig man, die de geheele Italiaansche literatuur op zijn duim kent; philosophie, paedagogiek, historie, grammatica en poëzie is zijn dagelijksch werk. Hij is een doodeenvoudig man, met goede grondbeginselen, *patriae amans*, en naar niets anders strevende dan het verlichten en beschaven van Italië. Alle dagen van 5 tot 8 uren zijn wij te zamen aan tafel, en daarna wandelende te land of ter zee, menigmaal met andere *Letterati*, menigmaal met ons beiden, λαλοῦντες over al die dingen; in plaats van oordeel vind ik bij hem een goed hart en eene rijke phantasie. Zijne grammatica gaat mank, omdat hij geene oude talen kent: een onzichtbaar beetje Latijn en geene α Grieksch. Hetgeen ik reeds lang gegist had, vind ik in hem volkomen bevestigd. De Italianen k e n n e n hunne taal niet, omdat zij bij een totaal gebrek van grammaticale kennis zich met empirie behelpen en

1) Trevisanato was professor in het Oostersch.
2) Zie blz. 311.
3) Zie blz. 299.

dus altijd tot Lexica en andere schrijvers hunne toevlucht moeten nemen bij het schrijven. Zij verdrinken in den grooten voorraad woorden en phrasen en constructies, die zeer verschillende tijden en volken in Italië gebezigd hebben of nog bezigen; van analogie hebben zij niet het minste begrip; hunne taal is vol ongerijmdheden, uit onkunde ontstaan, gewettigd door 't gebruik. Smijt ze weg, zeg ik hun. Waarom, antwoorden zij, zij zijn Italiaansch geworden. Zij geven liever de grofste ongerijmdheden toe dan dit op te geven. Een voorbeeld: hunne dichters pralen met het brommende woord *Archimandrita*. B. v. *Archimandrita dell'uman sapere*. Wat wil dat eigenlijk zeggen, vraagt men mij. De hemel weet het, antwoord ik, want *mandra* is niets ter wereld anders dan eene schaapskooi, en wat het hoofd daarvan met onze menschelijke wijsheid te maken heeft, is niet recht duidelijk. Een voornaam Literator beweert, dat het is van *Man Dritta*: de rechterhand, d. i. de *factotum*, met een Griekschen voorsteven. Het blijkt eindelijk dat *Archimandrita* een titel en waardigheid was in de Katholieke hierarchie; de dwaze liefhebbers van *verborum exoletorum foetores* hebben het een paar maal te luchten gehangen en nu bromt het door geheel Italië: *μωροῖς θαῦμα*. Omdat ik eenmaal dit onderwerp heb aangeroerd, moet ik er nog een sterk bewijs bijvoegen, hoe weinig critiek Italië bezit. Gij herinnert u den dood van Ugolino met al zijne kinderen uitgehongerd [1]). Alleen nog in leven gebleven roept hij zijne kinderen terug enz. *Poscià più del dolor potè il digiuno* [2]). Dat wil zeggen, *si Musis placet*: bij slot van rekening ben ik toch niet gestorven van verdriet, maar wel van honger. Onzin daar, die verdient zoo vertaald te worden. Een Italiaan ontdekt den waren zin: Ugolino razend van den honger sloeg de tanden in hunne lijken. *Per Bacco*! dat is Dante. Bijna niemand erkent de waarheid van deze interpretatie. Zij zijn niet waard Dante te lezen.

Een brandbrief uit Heidelberg heeft mij eenige dagen doen

---

1) Inferno. C. XXXIII. 75.

2) In de tweede editie van Vincenzo Promis en Carlo Negroni, 1888 staat: *Poscià, più che il dolor, potè il digiuno.*

besteden aan allerellendigste prullen [1]). Ik walg van de Sophisten, den rampzaligen Philostratus, en ook, ik moet het zeggen, van het boek van M. Kayser. Arme Hellas, toen het niets beters te doen had dan die babbelende, verwaande mannetjes aan te gapen, en Philostratus, die dit alles houdt voor mirakelen van schoonhéid en geest. Ik vergeef hem al de rest, of liever ik bekommer er mij niet over, maar zijn dom en zouteloos gesnap over de oudere *oratores* en *sophistae*, waaromtrent wij zoo gaarne iets zouden willen weten, is even onverschoonlijk als onverdraaglijk. Hij weet er niets ter wereld meer van dan wij zonder hem reeds wisten, en snapt en keuvelt maar zoo wat, evenals de Italiaansche geleerden over dingen, waarvan zij geen verstand hebben, maar eenige anekdoten of andere kleinigheden, die men op school of op straat hoort, vertellen, en dat wel met een pedanten stijl en zulke malle opmerkingen en spreuken, dat men er zeeziek van wordt. Tot overmaat van ongeluk was ik druk bezig met de Εἰρήνη en de Ἱππῆς, toen ik dit lamzalige boek in handen nam. In spijt van den brommenden titel heeft M. Kayser maar zeer weinig goed aan het boek gedaan, en menigmaal zelfs veel kwaad: elke nieuwe lezing bevalt hem terstond beter dan de oude, hoezeer de zin en de taal er ook bij lijden; uit dien oceaan codices heeft hij een rijken voorraad slechte lezingen in den tekst gezet en de goede zonder genade weggesmeten; op honderd plaatsen ziet hij niet hetgeen een kind begrijpen zou en haspelt alles zoo door elkander, alsof hij den lezer wilde afschrikken. Hij vindt eene lacune, pag. 22, 29, waar niets ontbreekt, en loopt, pag. 24, 3, over eene akelige lacune, achter ὁ δὲ Αἰσχίνης, met eene ongeloofelijke achteloosheid henen, en geeft ons *en passant* de phrase *ἀποβάλλομαι τὴν ἀσπίδα*, die niemand zal willen hebben. Een sophist, pag. 34, zegt van den brommenden stijl van Scopelianus (niet onaardig): de kerel *τυμπανίζει*; hij antwoordt: *τυμπανίζωμεν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Αἴαντος ἀσπίδι*. Gij houdt het voor eene drukfout, in plaats van *τυμπανίζω μὲν*: och neen. Het staat wel in bijna al de codices, maar in een paar andere (misschien slecht nagezien) staat *-ζωμεν*, dat is *modestius atque*

---

1) Zie den vorigen brief.

urbanius, en dat *μὲν displicet* zegt M. Kayser [1]. Het antwoord van Scopelianus wordt nu nader opgehelderd door een *epigramma* (van Simonides, *nisi fallor*): *εἰ δέ κε ζόεν, τύμπανόν κ' ἐφύση* [2]. Wanneer ik deze muziek ooit hooren zal, zal ik tevens M. Kayser voor een goed criticus houden. Hecker zal mij groot genoegen doen met dezen onzin te emendeeren [3]. Pierson (*apud Koenium alicubi*) [4] brandt er zich jammerlijk aan.

Hedenmiddag, *vir clarissime* (24 Augustus), heb ik uwen brief ontvangen met een paar andere: en ben dus zooals altijd dientengevolge nog veel opgeruimder en blijder dan gewoonlijk. Ik zal maar terstond antwoorden zoo goed als de drukkende hitte het veroorlooft. Negentig graden Fahrenheit in Holland is eene verschrikkelijke hitte, maar het is zeker nog zoo benauwd niet als hier. Men ontwaakt hier badende in het zweet en tegen middernacht, terwijl mijne drie vensters uitkomende op het water wijd open staan, is het nog altijd even drukkend. Ik werk van 9—3 dagelijks fiks door, zonder op te staan noch op te zien. NB. het laatste uur kost moeite, de aandacht vervliegt en verdampt en *κατὰ τοῖν κόραιν ἤδη τι καταχεῖται γλυκύ*. Was het niet de schrijver van dat vers, die mij in de laatste uren bezig hield, ik stond er niet voor in: na 3 uren is het werken bijna onmogelijk, en des avonds werk ik met veel moeite nog een paar uren, want ik wil niet doen zooals de Italianen, die beweren, dat men des avonds niets moet doen: ik doe echter weinig van belang en reikhals naar regen en frissche lucht. In de maand Juli was het wel uit te houden, maar thans doen ook hier de »oudste lieden" opgeld om ons te verzekeren dat het nog nooit zoo geweest is. Met dat al is mijne gezondheid voortreffelijk: ik ben in geen jaar tijds zelfs eene seconde ongesteld geweest; ik ben ook vooral daardoor opgeruimd en blijgeestig. Gave de hemel, dat zulks mede het geval ware met allen, aan wie ik zulks het liefst zou

1) Pag. 252.

2) Theodoridas, *Anth. Gr.* ed. Jacobs II. p. 539.

3) Hecker behandelt wel in zijne *Commentatio*, p. 367, het epigram van Theodoridas, doch laat dit gedeelte onaangeroerd.

4) Schaefer, *Greg. Cor.* p. 259.

toewenschen: het doet mij van harte leed te vernemen dat ook uwe gezondheid iets te wenschen over laat. *Si mea valuissent vota* zoude niemand in beter welstand zijn. Indien gij mij schertsende mocht toevoegen hetgeen Micio zegt aan Aeschinus, antwoord ik even als hij: *aeque* [1]). Dit brengt mij vanzelve op den Prologus *Hecyrae*. *Per Bacco! actoritati* [2]) geeft licht en zin. Laat mijn Beronicius de *vulgata* maar in 't Italiaansch vertalen. Het is voor het eerst dat gij mij over die woorden schrijft; ik wacht nog uw gevoelen over eene plaats in de *Andria*: *Nam quod tu speras — corrumpi sinat* [3]). Ik weet het zeker en zou het kunnen nazien. Door het onderschrappen dezer woorden antwoord ik op eene plaats uit uwen brief. Ἐκ τῶν δὲ πρώτων πρῶτον ἄρξομαι λέγειν, zooals Medea. Hoe men u heeft kunnen zeggen dat hier aan Simplicius weinig te doen is, begrijp ik nog veel minder dan het raadsel van Cleobulina [4]). Niets is (helaas) minder waar: oude goede codices, die ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλὴν (of liever andersom) moeten nagezien worden, oude perkamenten *seculi* XI, houden mij dagelijks 4½ uur bezig, en ik zoude u kunnen vervelen zooveel ik wilde, indien ik wilde. Ik ben dezer dagen boos geworden op Simplicius. Aristoteles jouwt Plato uit, omdat hij leert dat ὁ οὐρανός is γενητός. Simplicius beweert dat zij het beiden volkomen eens zijn, en hoewel Aristoteles Plato uitdrukkelijk noemt als anders en geheel verkeerd denkende, het doet er niet toe bij Simplicius, die daaruit opmaakt, dat hij alleen πρὸς τὸ φαινόμενον schermutselt voor hen, die ἐπιπολαιότερον ἀμφῶν ἀκούουσιν, terwijl hij zelf tot vervelens toe beweert, dat Aristoteles ἀείδει ξυνετοῖσιν en opzettelijk niet wil verstaan worden door schoenlappers εἰς πάρεργον ἀντίληψιν. Ik ben het eens met Aristophanes, dat dit zijn λεπτότατοι λῆροι, en ben overtuigd dat de

1) Terentius *Adelph.* 700:
Aesch. *Di me, pater, omnes oderint, ni magis te quam oculos nunc ego amo meos.* Mic. *Quid? quam illam?*
Aesch. *aeque.*

2) vs. 47 (de acteur zegt tot het publiek):
facite ut vostra auctoritas
meae auctoritati fautrix adjutrixque sit.

3) Zie blz. 154.

5) Zie blz. 286.

gemeenste kruier uit Venetië ruim zoo goed weet als Cicero en comp. of men iemand een wapen ontrooven of ontrukken mag, waarmede hij zichzelven of een ander te lijf wil. *Cum ratione insanire* van Terentius en *le raisonnement bannit la raison* van Molière is maar al te veel het werk van die belachelijke philosophen, die in vergelijking van »den eersten boer den besten" ezels zijn. Zal ik dan nooit eens »fatsoenlijk" kunnen schrijven! Ik verg wellicht te veel van uwe inschikkelijkheid, en ik keer terug tot mijne codices Marciani. Volkomen waar is het (maar de hemel weet hoe men u dit heeft kunnen zeggen), dat er hier zeer veel uitmuntende codices schuilen: die niemand ooit inziet, en waaruit ik alles, wat ik maar kan, medeneem. Daarover nader.

Om u het duidelijkst en krachtigst te betuigen hoezeer ik u erkentelijk ben voor hetgeen gij mij schrijft over eenige gesprekken te 's Hage, herhaal ik u dat de eenigste zaak die ik op de wereld begeer (*τὸ τέλος*) is mijn gansche leven te Leiden door te brengen *διδάσκων καὶ διδασκόμενος*. Buiten dat is er niets dat mij voorkomt het leven waardig te zijn. *τοῦτ' ἔχων ἅπαντ' ἔχω.* Al de rest is mij onverschillig.

Comprimo me en ik ga tot iets anders over. — Zekerlijk moet er staan *συνεῖπε* in Diogenes Laërtius III. 23. Ik behoef Hübner niet op te slaan om te weten dat Valckenaer, ik meen *cap. ult.* van de *Diatribe* [1]), reeds zoo emendeert, maar ik zal eens zien, of hij voor *ἐξῆρε* [2]) wat weet uit den een of anderen criticus — (het 1ste deel ligt op de Bibliotheek, dus morgen). *Ἴττω Ἡρακλῆς ἔκαμόν γα τὰν τύλαν κακῶς*, beladen met allerlei boeken kom ik van de Marciana thuis: Diogenes Laërtius, Aristophanes, Philostratus en een Aristophanes in handschrift [3]). Het is morgen Zondag: wat zal ik mij vermaken met de Σφῆκες! — Ik heb u nog niet op alles geantwoord: bij voorraad ben ik u zeer dankbaar dat gij Diogenes eens voor mij zult doorlezen. Hoevele walgelijke dwaasheden zult gij vinden! *Senex delirans, ipsa si cupiat salus* enz. Maar op honderden

---

1) De meening van Cobet is juist: *cap.* 25, *p.* 289.

2) D. L. III. 28. Vgl. Meineke, *Fragm. Com. Gr.* III. p. 455; Kock, *Com. Att. fragm.* II. 1. p. 355.

3) Zie blz. 333: ὃς ἐμοὶ ξυνοικεῖ.

plaatsen kan men hem toch helpen, en gij zult zien dat hij op elke pagina u noodig heeft. Allerlei schandelijke fouten ontsieren niet alleen de woorden van den hersenloozen Diogenes maar van de andere schrijvers, die hij *à tort et à travers* aanhaalt. Wat is *ἐξαίρειν εἰς τὸν οὐρανόν*? Meineke [1]) zal het wel weten, maar Alexis niet. — Het verkrachten van Perictione [2]) is eene rare historie: het lijdt geen twijfel, dat een wettig huwelijk was voorafgegaan; het schijnt dat zij toen al zwanger was, of liever het blijkt uit de woorden *ἕως τῆς ἀποκυήσεως*. *Non capisco*, evenmin als de uitvinding van Speusippus [3]); het is jammer, omdat het waarschijnlijk het eenigste goed is, dat Speusippus ooit gedaan heeft: *vous en trouverez bien d'autres!* — *Τίς ἔρνον ἔρεξε τοιοῦτον Ὅσσον ὁ παντοδαὴς μήνυσε Δημόκριτος*, IX. 43. Niemand heeft ooit gezien, dat er moet staan *ἤνυσε*! enz. Ik geef hem in uwe handen over, ik heb zonder hem hier toch al voor vele jaren genoeg. — Voor Theocritus zal ik noch te Rome noch elders iets goeds vinden. Ik ben bijna overtuigd, dat er niets goeds voor bestaat, evenmin als voor Lysias en anderen, en het weinige dat er uit rampzalige codices nog te vinden is, is bijeengezocht door een melancholiek Duitschertje, dien ik te Florence gezien heb en die van Rome kwam. Hij had niets goeds gevonden en wilde er niet voor uitkomen: ik zal zeer verbaasd zijn als hij iets wezenlijks goeds zal doen aan een schrijver, waaraan de grootste critici zich gebrand hebben, en Valckenaer *βακχεύει* [4]). — Ik verlang ook zelf Schneidewin [5]) te leeren kennen, maar vooral Emper, een helderen kop, en een man, waaruit wel een half dozijn Schneidewin's kunnen geknipt worden (*nisi fallor*). Ik vind Emper ook in

---

1) Meineke zegt t. a. p.: *restitui aoristum pro vulgato ἐξῆρε, quod non erat cur in ἐξῆξε mutaretur. Similiter ἀπαίρειν intransitive dicitur.*

De plaats van Alexis luidt:

Σῶμα μὲν ἐμοῦ τὸ θνητὸν αὖον ἐγένετο,
τὸ δ' ἀθάνατον ἐξῆρε πρὸς τὸν ἀέρα.

Cobet leest in zijne editie van D. L.: ἐξῆξε.

2) D. L. III. 2.

3) D. L. IV. 3: *καὶ πρῶτος εὗρεν ᾧ τὰ φορμία τῶν φρυγάνων εὔογκα ποιοῦσιν.*

4) Vgl. bl. 64.

5) Zie blz. 181.

Diogenes Laërtius[1]). Al wat hij zegt, verdient gekend te worden: *namque est in ipsis erroribus ingeniosus* en hij brengt op den weg. Hoeveel daarentegen heeft Schneidewin niet gescribilleerd, dat het lezen niet waard is. Intusschen zoude ik recht tevreden zijn als ik maar één zulk een philoloog hier had: maar ik verplaats mij nu in mijne gedachten in het land, waar »niet de citroen maar de critiek bloeit". Ik heb weder een paar *Grecisti* leeren kennen. Zij zijn veel te onbeduidend om ervan te spreken. νήπιοι! — Hiermede heb ik, meen ik, al beantwoord wat ik konde en kan nu overgaan om u zoo wat van mijne πάρεργα te spreken. Zij zijn vele in getal, want μεταβολὴ πάντων γλυκύ, of liever het is bij die smorende hitte een σόφισμα, om altijd fiksch en helder te blijven. Ik zeg u niets van Diogenes Laërtius, Euripides *cum Scholiis ineditis*, Athenaeus, en een paar Grammatici, maar ik wil u alleen spreken van Aristophanes. Er is hier een uitmuntende codex *sec.* XII—XIII *membr.*, op honderd plaatsen beter dan de codex Ravennas (de *Scholia* zijn overal beter), op honderd en duizend plaatsen even goed, op ettelijke andere slechter. Ik zal dit voortreffelijke handschrift, N°. 474, geheel nazien[2]). Er staan helaas, maar zeven comediën in; ontbreken: de Acharnensen (*hoc maxime dolet*), de Lys. de Eccl., de Thesm. Bekker heeft de *Scholia in Pacem et Vespas* eruit gehaald en uitgegeven. Hij

1) Zie Emperii *Opuscula Philologica et Historica, amicorum studio collecta* ed. F. G. Schneidewin (1847), p. 323.

2) R. B. Hirschig, die in 1847 de *Vespae* heeft uitgegeven, zegt in de voorrede o. a.: *His autem jam prelo fere paratis, hanc editionem simul criticorum usui ut accommodarem, monuit Cobetus lectionesque Aristophanicas huius fabulae Venetiis a se excerptas publici juris faciendas mihi mandavit. Itaque seorsim adjectae sunt lectiones codicum Ravennatis et Veneti (Marciani 474), illius secundum Invenizium sed potissimum secundum Bekkerum, huius partim secundum hunc eundem partim secundum Cobetum: additae enim sunt permultae novae suoque loco insertae, quas ex eodem Veneto deprompsit amicus meus.*

Op de Leidsche Bibliotheek vindt men de editie van Aristophanes, in 1829 door Imm. Bekker bezorgd (Londen, Whittaker), *cum collatione Cod. Ven. Marciani 474 facta a* C. G. Cobet, *descripta a* W. G. Pluygers (*MSS. Lat.* XVIII. 996). Het afschrift van Pluygers, zorgvuldig en keurig uitgevoerd, omvat niet de Scholiën en wordt in waarde overtroffen door de eigenhandige collatie van Cobet, zoowel van de Scholiën als van de Comedies, aan de Bibliotheek vermaakt en in den Catalogus vermeld als *Cod. Bibl. Publ.* 1299. 1.

voegt er nu en dan de varianten bij uit codex 475, hetgeen niet zeer snugger is, want die codex is eene c o p i e van den eersten, gemaakt (zonder twijfel op last van Bessarion) door een Graeculus, die heerlijk mooi schreef, en vrij sterk was in het ontcijferen van *compendia*, *quibus horrent maxime Scholia*, maar die bitter weinig Grieksch kende of liever gedachtenloos en als een ware ezel overschreef, zoodat d i e v a r i a n t e n bespottelijk zijn; bij de eerste oogopslag blijkt dit, maar M. Bekker *ne s'en est pas douté.* Om u volkomen te overtuigen zal ik u de varianten mededeelen op het *Scholium* over de *κάνθαροι αἰτναῖοι* en de *Pax*, waarover ik u geschreven heb [1]. *Mais ça sera pour demain.*

Zondag. — Ik ben uitmuntend voldaan over mijzelven, *vir clarissime.* Het was heden minder drukkend warm en acht uren achtereen heb ik goede, belangrijke dingen verzameld, eerst voor Philostratus, waarvan ik de *vitae Sophistarum* heb afgemaakt, en daarna voor Aristophanes en zijnen Scholiast. Uit dezen voorraad *ἰλαδὸν ἔςιν ἑλέσθαι.* Ik zal er hier en daar wat uitkippen, maar eerst de plaats van den Scholiast, waarover ik u gisteren schreef: *μάρτυρεσ δὲ οἱ ἐπιχώριοι - ἡρακλεῖ - πυγμαρίωνι λοχαγωγὸσ* (eene schrijffout) - *τὴν αἴτνην.* Ook bij let niet op het *compendium* — enz. enz. Voorts *τεκμαίρουσιν* (er staat *τεκμαίρ̆*) — *ἐτναῖοι* voor *αἰτναῖοι.* Om alleen van het eerste te spreken: *μαρ̄* wordt bij hem *μάρτυρες*, bij Bekker *μαρτυροῦσι*; er moet gelezen worden *μαρτυρεῖ δὲ ὁ ἐπιχώριος Ἐπίχαρμος*, en al die varianten hebben de waarde van gewone drukfouten. — De Didascalie van de *Pax*, *quae incerta auctoritate jactatur*, staat uitdrukkelijk in mijnen codex: *ἐνίκησεΝ δὲ τῷ δράματι ὁ ποιητὴς ἐπὶ ἄρχοντοσ ἀλκαίου ἐν ἄςει πρῶτον εὔπολισ κόλαξι. δεύτερον ἀριςοφάνουσ εἰρήνη. τρίτοσ λεύκων Φράτορσι. τὸ δὲ δρᾶμα ὑπεκρίνατο ἀπολλόδωροσ. ἡνίκα.* Iets vroeger leest men: *οὐ τοῦτο δὲ μόνον ὑπὲρ εἰρήνησ ἀριςοφάνησ τὸ δρᾶμα τέθεικεν. ἀλλὰ καὶ τοὺσ ἀχαρνεῖσ καὶ τοὺσ ἱππέασ καὶ ὁλκάδασ.* Is dit reeds bekend? — Slechts ééne plaats uit Philostratus, pag. 114 vlg. (ed. Kayser [2]). Antoninus benoemt Philiscus, op aan-

1) Zie blz. 318.
2) Ed. Teubner (1871) II. p. 121.

dringen van Julia, tot »Professor in Grieksche welsprekendheid" te Athene. ὁ δὲ (Antoninus) ὥσπερ οἱ θεοὶ ῾Ομήρῳ πεποίηνται οὐ πάντα ἑκόντες ἀλλήλοις (ἀνθρώποις?) διδόντες, ἀλλ᾽ ἔϛιν ἃ καὶ ἄκοντες οὕτω δὴ ἠγρίαινε καὶ χαλεπὸς ἦν ὡς περιδραμόντι (dat is, meen ik, kuipen bij Philostratus). Voor δὴ geeft mijn codex de uitmuntende lezing δούσ. Namelijk [illegible] is zoowel het een als het ander, en η̄ en οῦσ worden duizendmaal verward. — In Jamblichus *de vita Pythagorae*, cap. VI. pag. 72 Kiessling: ὁσιότης πρὸς τοὺς κατοιχομένους, hebben de codices van Kuster en de vermaarde Cizensis προσκατοιχομένη en προ κατηχομένη. De Florentinus leert ons wat er staan moet (trouwens men heeft hier geene codices noodig) en tevens hoe die prullige lezingen ontstaan zijn. — Kayser laat een sophist sterven παρὰ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη: die man heeft dus nog 70 jaar te goed. ὦ *Criticastri!* Maar de ellendigste criticasters als daar zijn: Clericus, Meiboom, Kiessling, Pauw enz. zijn bijna goede critici in vergelijking van Invernizi, die zonder eene syllabe Grieksch te kennen Aristophanes uitgeeft, met de allerpotsierlijkste aanteekeningen die men zich denken kan. Zelfs Schaefer zegt *en ricanant*: ik feliciteer M. Invernizi *quod post Brunckium Aristophanem edidit* [1]). Het spijt mij dat de geestige Brunck dezen ezel niet gekend heeft: wat een pret zou hij gehad hebben! νῦν δὲ ὀγκᾶται op zijn gemak. Ik gis wat gij zult antwoorden, *vir clarissime*. »Neem de goede lezingen maar dankbaar aan en laat hen ὀγκᾶσθαι τοῖς ἀμούσοις". Dit is zeker wel het verstandigste en beste. Maar niet altijd heeft men de domme fouten van den man ingezien, waarvan een enkel maar koddig staaltje zal voldoende zijn. In den Scholiast *ad Aves* vs. 19 wordt het vers τὼ δ᾽ οὐκ ἄρ᾽ ἤϛην οὐδὲν ἄλλο πλὴν δάκνειν uit den codex Ravennas opgehelderd door dit merkwaardige *Scholium*: ϛίχος· ᾽Αθηναῖοι δ᾽ ἐπὶ τῶν δικῶν | ῎Αιδουσι πάντα τὸν βίον. Dat geeft licht, dunkt mij. Ik kan nu niet nazien of Dindorf in zijne diepdenkende aanteekeningen er wat op weet, maar het is schande dat hij het in de *Scholia* heeft opgenomen [2]). Zie maar even op dezelfde pag.

1) Vgl blz. 229.

2) In de 5e ed. der *P. Sc. Gr.* (1869) teekent Dindorf aan (IV. p. 85):

vs. 40 en gij zult terstond begrijpen wat er van de zaak is. De woorden Ἀθηναῖοι - βίον waren uitgevallen, de *librarius* vult ze in *in margine* met het merk $\varsigma\iota^{\chi}$ (of $\varsigma\iota^{\chi\chi}$ wanneer er meer zijn), evenals $\kappa\epsilon\iota^{\mu\nu}$ wanneer het proza is [1]). De arme Invernizi had dit zeker nooit opgemerkt, en omdat het bij toeval staat dicht bij vs. 19, maakt hij er een fraai *Scholium* van en teekent niets aan op vs. 40. Overal vindt men sporen van slordigheid, en op duizend plaatsen weet men niet of men den tekst van Brunck dan van den codex Ravennas voor zich heeft. De δεύτεραι φροντίδες van Bekker hebben zeker veel verholpen, maar vooral mijn uitmuntende codex Venetus zal de critiek van Aristophanes een goed eind verder brengen. Bij het lezen of doorbladeren van Hermann en comp., Dindorf, en vooral Porson en Dobraeus, zie ik dat men lang zoo ver niet is als ik vermoedde, en ik zie ze nog haspelen over dingen, die ik dacht dat afgedaan waren, zelfs kleinigheden, b. v. de *crasis*, waarvoor nog geene algemeen erkende regelen schijnen te bestaan, terwijl toch niets gemakkelijker is dan ze te constateeren. Brunck lacht Kuster uit, omdat hij τἄγαλμα in τὤγ. verandert; hij weet niet dat wanneer men de τ weglaat, *de se fabula narratur*: hij verknoeit overal de comici en tragici met zijn ὦ *pro* ἆ. Dat ᾱι en ο̄ι bij de *crasis* de ι verliest en dan samensmelt volgens de gewone regels, hebben een groot getal critici nooit geweten. De oude *scholia surdis narrant fabulam*. Heeft men al goed geëmendeerd *Pac.* vs. 215 vlg.? zoo neen, *legerim*: εἰ δ' αὖ τι πράξαιτ' ἀγαθὸν ἅττικωνικοὶ, κἄλθοιεν - πέρι ἐλέγετ' ἂν εὐθύς· ἄνδρες, ἐξαπατώμεθα. Alleen omdat de *crasis* in ἅττ. verdwenen was, is de gruwelijke *soloecismus* πράξαιντο ontstaan en het alle zin bedervende ὑμεῖς in het 3de vers [2]). Nog erger is μέντοὔφασκεν in de *Eccles.* 410, dat bij toeval gered is en dat men heeft aangezien voor οὔ-φάσκεν! Nog eene kleinigheid: in de *Eqq.* 1242 heeft men καὶ βινεσκόμην zeer dom veranderd

---

Ἀθηναῖοι — βίον *omisit in textu Ravennas, sed annotato in margine versus* 19 στίχος „ἀθηναῖοι δ' ἐπὶ τῶν δικῶν ᾄδουσι πάντα τὸν βιον." *Nam sic praescripto* στίχος *versus in textu omissi suppleri in margine codicum solent.*

1) Vgl. *Mnem.* IV. 130 (*Nov. Lectt.* 34).

2) Vgl. *Mnem.* III. p. 396 (*Var. Lectt* p. 156).

in *κάβιν.*, omdat de Attici nooit het augment weglaten. Hadden zij dan op de Latijnsche school niet geleerd, dat de vormen op *εσκόμην* en *ασκόμην* de *αὔξησις* hebben aan het einde en niet aan het begin, en dat dus *ἐτυπτεσκόμην* een *barbarismus* is? *λεπτολογημάτων ἅλις. Paulo majora canamus.* In de *Vesp.* vs. 246: *τῷ λύχνῳ πάντη διασκοπῶμεν Μήπου λαθών τις ἡμᾶς ἐμποδὼν κακόν τι δράσῃ.* Niets minder is er verloren dan metrum en zin. De Ravennas herstelt het eerste: *τις ἐμποδὼν ἡμᾶς*, maar dit geeft nog geen zin. Codex Venetus: *μήπου λίθοσις ἐμποδῶν ἡμᾶς* enz.: dat is van Aristophanes. Reisig, die de goede lezing *e codice Veneto* van Seidler vernomen had, komt met een ongerijmden inval voor den dag en leest, om het te laten slaan op plaatsen van Euripides, waaraan Aristophanes evenveel gedacht heeft als aan plaatsen van Schiller: *λίθων τις*, omdat *που λίθων sono similitudinem referunt vocabuli Euripidis πολιτῶν* (in het vers: *μήτις πολιτῶν ἐν τρίβῳ Φαντάζεται* 1)). Het is alsof hij krankzinnig is geworden: en wat voor eene taal is *λίθων τις*? — Het woord *πρῷα*, dat mij daar in het oog valt 2)), doet mij denken aan eene plaats van Diogenes Laërtius (*alicubi*) 3)). Een philosoof (ik meen Diogenes) bespot *τοῦς ἐπιθυμοῦντας τῶν ὡραίων*, alsof zij wanhoopten *εἰς τὰς ὥρας ἐλθεῖν.* Men emendeert *ἀώρων*: in dat geval bedreigt hen *ὁ τῆς διαρροίας ποταμός* van Aristophanes. Moet men lezen *πρωΐων*? *ἢ τί*; Een weinigje kennis van het dagelijksch leven kan, dunkt mij, geen kwaad in de critiek. *Ces Messieurs n'y pensent pas*, wanneer zij Grieken voor zich hebben. — *Ὦ ἥλι' ὥς μ' ἀπώλεσας Ἐκ τοῦδ' Ἀπόλλων ἐμΦανῶς κλῄζει βροτοῖς*, zegt Euripides ergens bij zijnen Scholiast 4)). Voor *ἐμΦανῶς legendum e Schol. Ven. εἰκότως.*

Zeer aangenaam verrast, *vir clarissime*, vond ik heden uwen

---

1) *Phoen.* 93.

2) *Vesp.* 264.

3) II. 32 (ed. Cobet): (Socrates) *τούς τε τὰ πρώϊμα πολλοῦ ἐωνημένους ἀπογινώσκειν ἔλεγεν εἰς τὰς ὥρας ἐλθεῖν.*

4) Schol. *ad Orest.* 1389. De aangehaalde plaats behoort tot de fragmenten van de *Phaethon.* Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 265. Vgl. Dindorf, *P. Sc. Gr.* ed.[5], III. p. 349; Nauck, *Trag. Gr. fragm.* ed.[2], p. 608.

brief, maar ik was verlegen en ontevreden over mijzelven bij het vernemen *de ce qui m'avait valu cette bonne fortune*: ik heb misschien in een oogenblik, dat ik afgemat was of vermoord door de hitte, of zonder mijne uitdrukkingen te wegen, *nimium incaute puellarem animam commovi. Poenitet.* Ik was gevoelig aangedaan over de blijken van hartelijke genegenheid en belangstelling, die mij die brieven opleverden. Het doet mij leed, dat ik zelfs den schijn kan gehad hebben van nog niet tevreden te zijn met uwe talrijke brieven: dat ik er nooit genoeg van kan ontvangen, is wat anders, en men schijnt die beide dingen te verwarren. — Indien men om Diogenes uit te geven alle of zelfs alleen de voornaamste zwarigheden moest oplossen, vrees ik dat er geene uitgave ooit zou verschijnen. Bij elke schrede zult gij er vinden: er zijn vele *lacunae* in, die niemand ooit kan aanvullen, enz. enz. Indien het niet voldoende is op eenige plaatsen de ware lezing te herstellen en voor barbarismen, soloecismen en onzin, gezonden zin en goed Grieksch terug te brengen, *conclamatum est.* — Dat een philoloog κυμινοπρίστης wezen kan wil er bij mij niet in, en ik ben eerder geneigd om den Hr. Eichstädt [1]) evenmin voor een echt literator te houden als zijne reisgenoote. — Hoe gaarne zoude ik hier Welcker ontmoeten: hij zal zeker meer goeds hebben verzameld dan Petrettini, Litt. Gr. Prof. te Padua, die zich hier bij onkundigen beroemde schatten in Griekenland gevonden te hebben, aan inscriptiën en *inedita.* Ik heb hem overal vervolgd, maar ἀπέδρα. Wat er voor de oude philologie nu nog uit Griekenland te halen is, weet de hemel; behalve eenige inscriptiën, waarvan de meeste al bitter onbeduidend zijn. Ik laat echter gaarne aan ieder zijne geliefkoosde uitspanningen. Hoe gaarne zoude ik Simplicius alleen laten spelen met zijne κινήσεις. Sommigen beweerden dat er geene κίνησις bestond: wanneer men dat bewijst, zegt hij, bewijst men juist dat ze wel bestaat, want dit verraadt eene κίνησις φαντασίας. »*Frigidum*, *non humidum tribuit aquae Aristoteles. At Galenus in libris de Simpl. Facult.*, *quemadmodum Stoici*, *vim summam humectandi aquae inesse dicit*", is eene zeer geleerde noot

1) H. K. A. Eichstädt, bibliothecaris te Jena (1772—1848).

van Menagius *ad Diog. Laërt.* VII. 137. De oude Hanna [1]) trekt zeker partij voor de Stoïci tegen Aristoteles. Welke *ineptiae*?

Evengoed als de Atheners, *vir clarissime*, mag ik zeggen of zingen: *ὅσ' ἂν ἀνόητ' ἢ μῶρα βουλευσώμεθα Ἅπαντ' ἐπὶ τὸ βέλτιον ἡμῖν ξυμφέρει.* Ik was zoo ontevreden over mijne *molles querelae*, maar indien zij altijd zulke plezierige gevolgen hadden, zoude ik zeer licht tot *recidive* kunnen vervallen. Gij kunt u moeielijk voorstellen, hoe veel genoegen mij uw brief van 26 Augustus heeft veroorzaakt. Ik had gelukkig den mijnen nog niet verzonden: ik zal er eenen ingeslotenen uitnemen en u terstond antwoorden. — Ik ben in blakenden welstand, vol moed en krachten. Ik heb heden acht uren lang gecollationneerd (NB. het is feestdag voor de Madonna van September) uit een uitmuntenden codex van Aristophanes, *ὃς ἐμοὶ ξυνοικεῖ*, en ik ben opgeruimd en blij dat het een lust is om te zien: ik zal u *εἴ σοι βουλομένῳ ἐςὶ*, de collatie van de *Σφῆκες* overzenden, dat is beter dan de uitvoerigste berichten. Op de Bibliotheek doe ik niet anders meer dan Simplicius en op mijne kamer Aristophanes. Geen Zondag, geen feestdag gaat verloren. De vacantie begint morgen, maar niet voor mij, ik zal de geheele vacantie door de Marciana open vinden. Hoeveel zoude ik u kunnen schrijven van mijnen Aristophanes en zijnen Scholiast; *sed properat animus* om uwen brief te beantwoorden: een paar woorden. Men heeft zich verwonderd (b. v. Fritzsche *ad Thesm.*) dat de codex Ravennas voor eenige comediën veel meer heeft opgeleverd dan voor de andere: niets is natuurlijker: men heeft ze uit verschillende oude codices bijeen verzameld, dit blijkt zonneklaar ook uit mijnen codex Venetus. Bekker heeft het schandelijk laten liggen: honderd malen heeft hij de *compendia* niet kunnen lezen; *tout est à refaire: mais je vous arrangerai ça.* En hoeveel zoude ik u ook voor den Scholiast kunnen mededeelen! Eene enkele plaats voor Hecker, *ad Ran.* 1459, waar drie fraaie *σκάζοντες* schuilen, waarvan hij den *auctor* kan zoeken, of liever kiezen tusschen Babrius en Callimachus [2]). Een van mijne

1) Zie blz. 115.

2) De drie *σκάζοντες* zijn het begin der 19e Fabel van Babrius. Zie hierachter blz. 351.

twee nieuwe fragmenten is reeds bekend, insgelijks een σκάζων: ἐγὼ δὲ πάντων εἰμὶ δενδρέων φαύλη [1]). *Cf.* Porson *ad Vesp.* 396. *Imo Dobraei Aristoph. apud* Dindorf Vol. VII Part. 1, pag. 573 (wat een verwarde boel!) [2]) Maar zoodoende kom ik niet verder, en ik wil uwen brief beantwoorden, en hedenavond niet anders doen dan mij zoodoende uitspannen. *Vediamo.*

Grazia al cielo, de warmte neemt af; ik dank u voor uwe hartelijke belangstelling in mijne gezondheid, zij loopt niet het minste gevaar: geene σμικρὰ ῥοπὴ μ' εὐνάζει en ik leef als iemand die zelfs geen oogenblik onpasselijk wil wezen. Ik zal morgen de plaats van Hesiodus in den codex nog eens goed bezien: het is nu bij het licht van de lamp niet doenbaar (καὶ γὰρ οὗτος ἐμοὶ ξύνοικός ἐστιν). Ik ben echter bij voorraad overtuigd, dat ik evenmin eene betere lezing als eene betere emendatie dan de uwe zal vinden. Laat mij slechts *materiam reperire: tu expolies*, en Prof. Van Assen heeft mij geleerd, dat wanneer een *sculptor* uit een blok steen een beeld maakt, de eigenaar van den steen alle recht van eigendom verliest. De vergelijking deugt nog niet en ik kan dus evenmin in scherts als in ernst iets antwoorden op het woord eigendom, dat ik in uwen brief vind: waarom (laat mij eene seconde veronderstellen dat gij niet schertst) waarom — maar ik ben al te onnoozel, *et vous plaisantez*, *il n'y a pas de doute*, *et vous ne m'attrapperez pas.* Indien er iets is, dat uwe belangstelling of zelfs uwe bloote nieuwsgierigheid gaande maakt, een enkel woord en ik zal het u overzenden, met het recht van eigendom ingesloten. *Basta così.*

Mijne gewoonten en manieren. — Ik herinner mij geen dag te Venetië dat ik niet 2 minuten voor 9 uren op de Piazza di S. Marco aankom, ¼ over 3 thuis terugkom, tegen 5 uren ga

---

1) Zie blz. 309.

2) De „verwarde boel" is, wat Callimachus betreft, in orde gebracht door Otto Schneider, die in twee deelen alle *Callimachea* verzameld heeft (Teubner, 1870 en 1873). De σκάζων, die als reeds bekend wordt aangehaald, behoort tot *fragm.* 93 van Callimachus. Het distichon, op blz. 309 vermeld als gevonden in de *Scholia Veneta ad Hecubam*, is *fragm.* 465 bij Schneider, die abusievelijk de *Scholia Vaticana* als bron opgeeft.

eten, en tegen 8 of $8^1/_2$ uren weder op mijne kamer ben tot 2 minuten voor 9 den volgenden morgen. Ik heb honderd en meer kennissen, maar alleen van 5—$8^1/_2$ uren, *i. e.* aan tafel, *nel caffè*, of op de (zoogenaamde) wandeling; ik vermaak mij uitnemend met mijne Venetianen: de dame met hare zes *cuffie* heeft groot fortuin gemaakt [1]. De Italianen hebben onze echte anekdote niet: zij willen alles te geestig maken, maar het lukt niet. Ik zoude u ettelijke pagina's over de Italiaansche geestigheden kunnen schrijven, indien ik tijd en papier had: *un altra volta* misschien eenige uittreksels. Ik ben evenals Ulysses *ἱέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι ἧς γαίης* (men rookt hier nu en dan een sigaar, b. v. na den maaltijd; het is beter niet te rooken dan de verpestende kruiden, die men hier tabak noemt, in te ademen) *τὸν δὲ μύσακα Λάκων ἀτεχνῶς*, evenals ieder Italiaan, behalve de onderdanen van den Hertog van Modena, die in zijn hooge wijsheid heeft ingezien, dat er voor hem en zijne staten geen geluk noch vrede mogelijk is, indien de boeren lucifers in huis hebben en de jeugd in de steden knevels draagt. — Van den Brink doet mij lachen met zijne codices te Brussel [2]. Wat verbiedt hem regelrecht naar Italië te komen? Ik heb veel codices van Plutarchus gezien en zeer oude: doch — zij laten de zaken zooals zij zijn; maar Brinkius zou hier allerlei andere fraaie zaken kunnen bijeen verzamelen. Ik zal hem voor een jaar bezigheid aanwijzen als hij hier wil komen. — Arme Romijn, hij zal niet veel meer vinden te Parijs, noch voor Plautus, noch zelfs voor de meeste classici; alleen Boissonade, Cramer enz. kunnen er nog *inedita* vinden. *A proposito:* ik heb te Modena gevonden in het Grieksch het *Scholium* van Osann, door Ritschl behandeld, correcter dan in de *anecdota Parisina* van den dommen Cramer; ik weet niet of ik u dit indertijd geschreven heb [3].

Venio nunc ad Diogenem Laërtium, den onnoozelsten hals dien ik mij herinner ooit gezien of gelezen te hebben. Hij is

---

1) Zeker een aardigheid van Geel, door Cobet oververteld.

2) B. v. d. B. was kort te voren naar België uitgeweken. Voor hij tot de geschiedenis overging, hield hij zich daar nog met philologie bezig.

3) Zie blz. 146.

toch niet vrij van eenige verwaandheid, en hij bluft op zijne critiek in het X^de^ boek: het is maar zoo, en wie weet hoe Prof. Lenting [1]) het mooi zou kunnen verdedigen; was de man liever in 's hemels naam Prof. te Padua! Ik zal' dit echter uitstellen tot morgen: ik gevoel mij nu een weinig te vermoeid (*dicam* of te traag) om die plaatsen, waarvan de meeste zoo lastig en moeielijk zijn, zoo te behandelen, dat ik het u schrijven kan.

Eccomi, *vir clarissime*, ἐρρωμένος καὶ χαίρων: ik heb zes uren lang Simplicius gecollationneerd, twee uren de Βάτραχοι, en weder goede dingen ontdekt, en veel liever dan naar de opera te gaan zal ik Diogenes eens opslaan: ik zal u zooveel ik kan op den voet volgen. Voor de *versio* kan ik niet nalaten u te verzoeken eens op te slaan pag. 42 [2]) en te zien hoe het slot van den brief aan Periander vertaald is, maar vooral *boni Dii*! het begin van den brief aan Epimenides, b. v. καθήρας, en dan τὸ θεῖον, en dus den samenhang! ô pater Ambrosius! *Multos vidi deliros senes* enz. »God is nuttig, als de Demagogen brave en verstandige menschen zijn"! [3]) en die goede Hübner, die dat alles heel mooi vindt! — I. 55: ἄμεινον en δεῖν zijn παραδιορθώσεις van Meiboom. Hübner geeft den tekst uit de *Editio princeps* terug en bekommert zich niet om dit alles. Hij heeft uit het oog verloren, dat de tekst van Meiboom in aller handen is, en daar hij zoovele prullen bijeen verzameld heeft, had hij, althans in een paar boeken, het verschil wel kunnen opgeven. Ik heb dien verknoeiden tekst met den besten tot heden bekenden codex vergeleken: en dus al de oude goede lezingen eruit opgeteekend, en wel op die plaats vooreerst: γὰρ τὸ ἐξαίρειν - ἀλλὰ μόνων ἐκείνων - δεῖν *om.* Ik had eerst gedacht dat μόνον moest worden veranderd in μᾶλλον, maar stel thans liever voor, om zooals meermalen (zooals altijd, geloof ik) achter ἀλλὰ het negatieve van het voorgaande gedeelte positief te maken, en het gebrekkige der overige constructie te laten voor reke-

---

1) Zie blz. 83.

2) Ed. Cobet p. 15 en 16.

3) Er staat, volgens de vertaling van Cobet: *Sic et religio* (τὸ θεῖον) *et leges hominibus utiles sunt, si recte rem administrant; sin autem male, nihil prosunt.*

ning van den rampzaligen Diogenes, die veel te zwak van hersens was om eenen volzin juist te denken en juist uit te drukken: b. v. § 110. ὅθεν καὶ Ἀθηναίοις τότε λοιμῷ enz. (NB. καὶ is uit mijnen Florentinus, voor τότε heeft Meiboom stilletjes veranderd τῷ τε. Ezel!) Gij ziet, hij valt er halfweg bij neder: zijn hoofd was te zwak en hij vergeet zijn ὅθεν. De omstandigheden in de *constructio directa et obliqua* hebben ook mij menigmaal verwonderd: ik geloof dat zij wel somtijds aan de slaperigheid van Diogenes kunnen toegekend worden, die gedachteloos uittreksels maakte en ze nooit geschikt of gepolijst heeft; maar zeer dikwijls moeten wij hem helpen. De uitgevers hebben hier nooit aan gedacht. Zelfs op plaatsen die nog maller zijn dan die gij aanhaalt. Onmogelijk, zult gij zeggen. Zie eens IV. 9: τοὺς μὲν γὰρ ἤδη ἐδωροδόκησεν ὁ Φίλιππος ἐμὲ δὲ μηδενὶ λόγῳ ἐπαξόμενος. De goede Hübner laat dit gerust staan: hij gelijkt meer op een Italiaan dan op een Duitscher, καὶ ταῦτα een discipel van Hermann, zeggen zij zoo statig. Het is genoeg een discipel van Kappeyne van de Coppello te zijn om te zien dat dit naar niets gelijkt, en de *disciplina Leidensis* (*dirò così*) is genoeg om te lezen: ἤδει δωροδοκήσας. *Andiamo avanti.* Maar bijna παλίνορσος ἀπέστην bij het zien van § 57. Ik zou durven zweren dat dit evenmin te verstaan is als de plaatsen van Chariton, Jamblichus enz., waarvan ik de *supplementa* gevonden heb, en waarvan niemand zonder die iets meer kan weten dan ten naastenbij den algemeenen zin van hetgeen er uitgevallen is. Ik kan er niets aan doen, evenmin als Wolff en Nitzsch, die ik niet eens verlang op te slaan; alleen geef ik u in bedenking het woord ἐφεξῆς door te halen in de plaats van Plato, aangehaald door Casaubonus. — § 71: *se non è vero* enz. — § 83 — § 92—II. 41: bij acclamatie geadopteerd (om goed Hollandsch te spreken). Eén woord toch over II. 41. Καταβάντων deugt niet: wilt gij ook lezen, bij het zien van de Σφῆκες vs. 1014, κατάβα? Men laat dan de rechters geene flauwe *Paronomasia* maken, en het *glossema* vindt dan eerst plaats. Indien ik die anekdote te vertellen had, zoude ik het woord κατάβα verdubbelen. Er zijn vele *glossemata* in Diogenes: ik zal er eenige doorhalen, sommige naar codices. Geen komieker *glossema* dan in Longinus bij Apsines, waar achter ἐν εὐτελεῖ in den tekst

staat ἀναγνωςέον ἐν ἐντελεῖ!![1]) — § 83. καὶ τέλος μαθὼν, *c'est superbe*, *en vérité*. Komt men iets verder met ἀπειπών? Zoo neen, αὐτὸς ἀπείρηκα. — § 85. ἐν πόλει ἀεικεῖ μένης. *Pauvre Ménage* met zijn ἀεικεῖ, dat echter nog mooier is dan μένης. Zelfs de praktijk intusschen doet mij niets in de gedachte komen, dat hier te pas komt. — § 102. ὅτι περ enz. περ is bespottelijk, maar ποιοῦνται ook, maar de geheele gedachte ook, en de geheele historie erbij. Er is in al de plaatsen die nu volgen niets, waarin ik niet geheel uw gevoelen overneem; alleen zoude ik u voorslaan om § 110 de woorden καὶ οὕτω — κακόν door te halen. — § 114. is het ook mogelijk dat Epimenides heeft willen zeggen dat hij eerst Aeacus geweest was, evenals Pythagoras in hoogen ernst beweerde Euphorbus te zijn geweest? *Charlatans! nisi fallit Graecia mendax.* — Ik kan Diogenes niet doorbladeren zonder telkens op nieuwe ongerijmdheden te stuiten. Ik zal er een paar uit het eerste boek uitkippen. Cleobulus, § 92, vermaant ons, onder meer wijze spreuken: πόλει τὰ βέλτιςα συμβουλεύειν. Het is mij alsof iemand mij leerde: dwaal nooit, begrijp alles goed, of iets dergelijks; en het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat Cleobulus wel wist dat hier de beste voornemens en de goede wil te kort schieten. Οὐκ ἐφ' ἡμῖν, zegt Simplicius: het gevolg is dat de vermaning en de spreuk ongerijmd wordt. Kan de wijze man ook gezegd hebben: ἀπὸ τοῦ βελτίςου συμβουλεύειν, en hebben willen zeggen, dat men bij het geven van raad altijd moet in het oog houden hetgeen deugd en eerlijkheid ons voorschrijven, waarom men ook zegt: ἱερὸν συμβουλή. *Tu videris.* Eene andere plaats is § 55. (Lysias) ἐν τῷ κατὰ Νικίου (νικίδου codices) Δράκοντα φησὶ γεγραφέναι τὸν νόμον, Σόλωνα δὲ τεθεικέναι τόν τε ἠταιρηκότα εἴργειν τοῦ βήματος. De goede uitgevers vinden dit zeer natuurlijk, maar het verwondert mij dat Draco, na de moeite genomen te hebben om die wet uit te denken en netjes op te schrijven, er verder geen gevolg aan gegeven heeft. *Quid multa?* τεθεικέναι en τε staan in mijnen ouden codex niet, waardoor de plaats nog wel niet volkomen hersteld is, maar men toch

1) Volgens Bake, *Apsinis et Longini Rhetorica*, p. 135, staat in de handschriften: μηδὲ ἐν εὐτελείᾳ ἀναγνωστέον ἐν εὐτελεῖ.

dichter bij de waarheid komt, die ik hoop dat gij ontdekken zult. Het wordt laat en ik zal morgen dezen afmaken.

Ik kom van de Bibliotheek thuis, *vir clarissime*, het hoofd vol van *κινήσεις κατὰ Φύσιν*, *παρὰ Φύσιν*, *συνεχεῖς*, *ἄπειροι*, *ἀΐδιαι* en *τὸ ἀκίνητον κινοῦν* enz. *Il ne sera pourtant pas dit*, dat ik wit openlaat en ik zal er liever een paar Italiaansche aardigheden opzetten. Een Ferrareesche melkmuil stond voor den spiegel en zeide met welbehagen: ik ben een mooie jongen, zeer geestig, rijk, ik maak verzen, schilder, al de mannen bewonderen mij en al de vrouwen zijn op mij verliefd. *Dunque che cosa mi manca!* »*Il giudizio*, *mio caro*", zeide zijn vader, »die hem stil beluisterd had". Dien jongen vind ik overal, de vader schijnt overleden. — Nog een grafschrift op een kwaadspreker: *Qui giace l'Aretin, poeta Tusco*, *Che disse mal di tutti fuorchè di Christo Scusandosi coldir: non lo conosco.* — Waarom is het Paaschlam gebraden? vroeg onlangs een Bisschop op een examen. Zelfs de onderwijzer wist het niet: *conticuere omnes.* Toen zeide zijn hoogeerwaarde: omdat men niet braden kan zonder vuur, is het een zinnebeeld van het vuur des geloofs, dat ons moet bezielen. De man, die mij dit vertelde, verhaalde het mij niet als eene aardigheid, maar verontwaardigd over de onbegrensde domheid der hooge geestelijkheid. Ik zou vergeten voor u het *Scholium* van Euripides nog eens na te zien. Ik zal het terstond in handen nemen.

Codex Marc. 471 *fol.* 48 *recto; in margine dext.:*

ἐπίσημον ἔτεκε τυνδάρεως:
ϛησίχορός Φησιν ὡς θεοῦ τοῖς θεοῖς τυν
δάρεως ἀΦροδίτης ἐλάθετο. δι ὃ ὀρ
γισθεῖσα τὴν θεὸν διγάμους τε καὶ τρι
γάμους καὶ λειψάνδρους αὐτοῦ τὰς θυγατέρας
ἐποίησεν ἔχει δὲ ἡ χρῆσις οὕνεκά
ποτε τυνδάρεως ῥέζων πᾶσι θεοῖς
μιᾶς ἐπελάθετο ἠπιοδώρου κύπριδος
κείνα δὲ τυνδάρεω κούρας χολωσαμένη
διγάμους τὲ καὶ τριγάμους τίθησι
καὶ λιπεσίορας καὶ ἡσίοδος δὲ τῆισι δὲ
Φιλομειδὴς ἀΦροδίτη ἠγάσθη

προϊδοῦσα κακην δέσφ' ἤμβαλε
φήμην. τις ανδρι μενει. εἶτ'
ἐχετον προλιποῦσ' ἐβεβήκει. ἵκετο δ'
εἰ σφιαία φίλον μακάρεσσι θεοῖσι. ὡς δὲ
κλυταιμνήςρα λιποῦσ' ἀγαμέμνονα
δῖον αἰγίσθῳ παρέλεκτο καὶ εἵλετο χεί
ρονα κοίτην ὥδ' ἐλ͵χ ἤισχυνε λέχος
ξανθοῦ μενελάου: —

Dit staat er, *vir clarissime*, en niets anders: het schrift is zeer klein, de inkt is verbleekt en de *compendia* wemelen. Voor *κούρας* staat κ̆ρ̆: de gewone lezing *κούραις* is komiek. De lichtgeraakte Aphrodite kon zich met evenveel recht op de Heeren Bergman en Hoogvliet [1]) boos maken als op de dochters van Tyndareus.

Ik moet naar de post. De ingesloten brief, dien ik hier uitneem, zal waarschijnlijk een dag later te Leiden aankomen.

n.

Venetië, 23 September 1842.

Mijn waarde vriend Menzel!

Ik ben springlevend en vroolijk en blij en geheel anders dan gij vermoed hebt, wel een weinig misschien door mijne schuld, maar ik heb er intusschen uwen laatsten brief aan te danken, waarvoor ik u recht dankbaar ben. Ik weet waarlijk niet door welke melancholieke uitdrukking ik al die verontrustende vermoedens heb doen ontstaan; maar zooveel is zeker, dat ik evenals al degenen die over de hel prediken, het »wel wat erger gemaakt heb, dan het wezenlijk is". Ik leg nu al mijne boeken en papieren weg om wat met u te keuvelen. Ik ben vermoeid en weet waarachtig niet wat ik u schrijven zal. Gaandeweg zal er mij wel iets in de gedachte komen. Intusschen zal ik u op het een en ander uit uwen laatsten brief antwoorden. Het eenige dat een antwoord verlangt is hetgeen gij schrijft van Courier. Ja, Furia is een ezel, meer nog dan Courier u zeggen kan, omdat hij zelf niet razend veel verstand van die dingen bezat. Althans ik ben recht boos op hem: vooreerst omdat hij moedwillig die pagina van den codex bedorven heeft, zonder goed te hebben kunnen lezen wat er stond: vier uilskuikens te gelijk hebben er

1) Beambten onder Geel aan de Bibliotheek.

op zitten turen en nog hebben zij niet goed gelezen. Om een codex goed te lezen *Graece scire est et principium et fons.* Ik heb heden negen uren mij vermaakt met mijne perkamenten en ik schrijf u om mij uit te spannen. Daarom liever iets over Venetië en de Venetianen. »Eens der steden roem en eer, Thans der steden roem niet meer" [1]. Het is akelig dit »uitgemergeld rif", zegt Bilderdijk, van eene stad te beschouwen. Hoogmoed is voor den val gekomen. Morsig en haveloos en dood staan daar die marmeren paleizen: de laatste spruiten van die trotsche patriciërs loopen bedelen; het volk babbelt en drinkt koffie, *ὁρόων ἐπὶ οἴνοπα πόντον*; de haven is uitgestorven; de stad is overgegaan tot den staat van mummie, dat letterlijk van toepassing is op de voornaamste gebouwen, vooral het paleis van den Doge. Alle morgens wordt het mij weemoedig om het hart bij het opgaan van den trap der Giganten: geene levende ziel in die trotsche gaanderijen, trouwens op de Bibliotheek ook niet: ik ben altijd alleen met den Bibliothecaris, den vriendelijksten mensch van de wereld, hoog ingenomen met grondige studie, en verliefd op oude codices zonder er eene syllabe van te begrijpen; 48 jaren lang is hij zonder ophouden bezig en hij weet er niets hoegenaamd van. Indien gij dit kunt verklaren, wees zoo goed het mij mede te deelen, want ik kan het mij niet begrijpen. Intusschen is het een allerhupscht en vriendelijkst man en die razend veel van mij houdt, en die, als ik wilde, mij den ganschen dag zoude bezig houden met Venetiaansche antiquiteiten, anekdoten enz. enz. Eén zal ik er u van vertellen, om het sombere van het voorgaande wat te temperen. Gij weet wel dat Aelianus vertelt [2], dat de eerste schilders voor de duidelijkheid er onder schreven wat het verbeelden moest, b. v. *τοῦτό ἐςι δένδρον* enz.: men vertelt hier dat een zeer klein Rafaëltje, onder een tafereel, waarop twee figuren waren afgebeeld, schreef uit voorzichtigheid: dit is het varken, en dat de Heilige Antonius. Men ziet hier zooveel schilderijen, dat ik er u mijnen geheelen brief wel over vol zou kunnen schrijven. Een paar regels toch. Overvloed maakt keurig; althans ik ben zoo moeielijk te voldoen, dat het niet om te gelooven is, en men ziet hier zoo vele prullen: ik vergeet voor het woord hier te zetten ook. De fabel van den aap, die de tooverlantaarn vertoonde, is ook voor Italië van volle toepassing [3]. Ik vond te Milaan eene schilderij voorstellende twee houten poppen, waarvan de een aan de andere een ring aan den vinger stak; in het verschiet zag men een tempeltje, dat uit kaarten gemaakt scheen, met een vrij hoogen steilen trap, die er heen leidde: het stijve houterige van die ziellooze poppen viel mij in

1) Parodie op een plaats van Tollens' Gevallen meisje: Eens der maagden roem en eer, Nu der maagden roem niet meer.

2) *Var. Hist.* X. 10: *ὅτε ὑπήρχετο ἡ γραφικὴ τέχνη καὶ ἦν τρόπον τινὰ ἐν γάλαξι καὶ σπαργάνοις, οὕτως ἄρα ἀτέχνως εἴκαζον τὰ ζῷα, ὥστε ἐπιγράφειν αὐτοῖς τοὺς γραφέας· τοῦτο Βοῦς, ἐκεῖνο Ἵππος, τοῦτο Δένδρον.*

3) Florian, IV. 7. *Il n'avait oublié qu'un point, C'était d'éclairer sa lanterne.* Dit slot der fabel bracht Cobet ook in zijn later leven gaarne te pas.

het oog, te meer omdat de schilderij in *loco conspicuo* te pronk stond, en er drie à vier kopieën, geheel of gedeeltelijk voltooid, rondom heen prijkten; ik ontdekte toen, dat het een wijdberoemd stuk van Rafaël was: het Huwelijk van de Heilige Maagd; ik bezag het andermaal allernauwkeurigst: het veranderde niet: zielloos en flauw bleven de houten poppen staan en staan waarschijnlijk nog zoo. Niet lang geleden vond ik hier in gezelschap van meer andere Italianen een opgewonden schilder uit Turin, die pas van Milaan kwam. Men sprak over la Brera (het Museum van schilderijen) en over het hemelschoone Huwelijk van Rafaël. Ik vroeg aan den tweeden Zeuxis, wat alzoo in dat meesterstuk de meeste bewondering verdiende: het voornaamste, waarmede hij begon, waren de plooien van het kleed! Ik had moeite om niet te lachen. Ik vertelde hun welken indruk die schilderij op mij gemaakt had en allen bekenden uit éénen mond, dat er weliswaar niet de minste uitdrukking noch leven in te bespeuren was, maar dat het allermerkwaardigst bleef, als een der eerste stukken van Rafaël. De Paus zegene hem! Voor eenigen tijd was er hier eene tentoonstelling van schilderijen. Gij zoudt niet gelooven hoevele ellendige prullen er tentoongesteld waren. Men kan zeggen wat men wil, maar een schilder zonder hersens noch critiek zal nooit iets goeds maken: uit hunne onderwerpen ziet men de domme ἀναλφάβητοι zonneklaar. Eén uit vele is deze. Een achtingswaardig vader is op het punt om levend in tweeën gezaagd te worden. Bij het beklimmen van het »bloedige moordschavot" vindt hij zijne eenige dochter terug, die hij jarenlang voor dood betreurd had. Hoe ongelukkig dat dit nu net zoo trof! voor den schilder evenwel een buitenkansje. De beul met zijne vervaarlijke zaag begrijpt er niets van en de dochter valt achterover in zwijm, waarop de brave vader doorstapt met een gezicht alsof hij in eene opera een toepasselijk gezang moest opdreunen. Al de dames vonden dit eene zeer akelige positie. »ô Groote God, wat is het menschdom zot"! zegt een oud Hollandsch dichter. Maar ik laat al deze kladders met vrede; daar aan het einde van de zaal is eene wereldberoemde schilderij van Titiaan: laat ons zien wat het is: het stelt voor de hemelvaart van Maria. Op den grond staan verscheidene personen in wijde golvende japonnen van roode, gele en groene zijde, Maria nastarende, die in *extase* op eene wolk staande naar boven zweeft: geheel van boven is een stokoud eerwaardig grijsaard, die haar al fladderende afwacht: ik heb vergeten hier bij te voegen dat teekening noch koloriet, hoe heerlijk ook voor ons, die stuitende ongerijmdheden kunnen vergoeden.

Dezelfde aan denzelfden. Bij het lijf van de Heilige Maagd! zeggen de Italianen, het wordt hier nu taai, en Venetië gelijkt sprekend op de plek, waar Hesiodus' wieg eens stond. Het is χεῖμα κακὴ θέρει ἀργαλέη, en wel met die toegift dat de χεῖμα en τὸ θέρος op zijn best door een tijdruimte van 24 uren gescheiden zijn: het regent nu doorgaands 24 uren per dag en het is zoo guur en koud, dat men niet weet hoe spoedig naar huis te vluchten, en zich dan afvraagt: wat zal ik nu gaan doen?

hetgeen lang niet gemakkelijk is te beantwoorden. Sophocles heeft onder andere opgemerkt, dat het zeer prettig is thuis op zijn gemak en *εὐδούσῃ φρενὶ* de regen te hooren vallen [1]), en Jan Luycken, die gelukkig nog niet aan Clemens Alexandrinus bekend was, zegt hetzelfde: »Als 't buiten woedt Is 't binnen zoet". Dit is echter niet dan. betrekkelijk waar, en indien Sophocles den ganschen dag niet anders had gedaan dan Simplicius te collationneeren, en evenmin als ik lust had om na den maaltijd te slapen en zich niet opgewekt noch geschikt gevoelde om iets ernstigs te werken, zoude hij even als ik nu met zijn tijd geen raad weten. Ik vat dus de pen op om wat met u te keuvelen op zijn Venetiaansch, zonder bepaald doel *καὶ ὅττι κεν ἐπὶ στόμα ἔλθῃ*. Dit is wel niet zeer beleefd noch vriendelijk, maar ik geef u het *jus talionis*. Om al mijne klaagliederen ineens uit te putten, moet gij weten dat het puik mijner vrienden thans te Padua is, op de groote vergadering der Italiaansche (zoogenaamde) geleerden [2]). Ik geloof niet dat een half percent dien naam verdient, en mijne Grieksche vrienden hebben ruim baan moeten maken voor Simplicius en Aristoteles, die mij nu bijna al mijnen tijd afnemen. Ik heb u nog nooit over die twee menschen geschreven: *ἄκουε δή*. Er zijn in sommige gedeelten van de Theologie waarschijnlijk wel eenige haarfijne quaestiën, die *ad vitam bene constituendam* niets te beduiden hebben, het gezonde menschenverstand bedwelmen en doen duizelen, nimmer beslist kunnen worden, en waarvan iedereen, in de oogenblikken waarin rede en oordeel de overhand behouden boven vooroordeelen en belezenheid, denkt en zegt: het ware beter dat men er nooit aan gedacht had of dat men het nooit aan de menschen in de gedachten gebracht had. Juist over die dingen intusschen spitsen zich eenige hersenen zoo ijverig en zoo halsstarrig dat zij eene zee van argumenten voor en tegen uitdenken *καὶ ὠὰ ὑπηνέμια τίκτουσιν*. Die theologische haarkloverijen kunnen niet beslist worden; maar indien het mogelijk ware dat men immer eens juist te weten kwam wat het was of althans den rechten weg ertoe met zekerheid gevonden had en zoo bevond dat al het vorige *λῆρος* geweest was, zoude ik daarmede kunnen vergelijken *τὴν λῃρῳδίαν* van Aristoteles en Simplicius *in Physicis*. Deze hersenschimmen zijn echter zoo kunstig en schijnbaar stevig in elkander geschroefd, met zooveel hoofdbrekens en waarlijk scherpzinnig uitgedachte argumenten van alle zijden verzekerd en versterkt, dat het kolossale gevaarte elken vijand ontzag en schrik moet inboezemen. De Christenen hebben er braaf tegen geschermutseld, maar zijn met bebloede koppen afgeslagen, en het is droevig om te zien hoe de arme Jan Philoponus, een braaf christen, deerlijk gehavend *αἷμ' ἐμέων* uit den slag komt. Newton heeft het doen in de lucht springen, neen hij heeft het ondergraven, en

---

1) *Tympanistae*. Zie Nauck *Trag. Gr. fragm.* ed.² p. 270; Dindorf *P. Sc. Gr.* ed.⁵ II. p. 154. Vgl. Cicero *ad Att.* 2, 7, 4: *cupio istorum naufragia ex terra intueri, cupio, ut ait tuus amicus Sophocles, κἂν ὑπὸ στέγῃ πυκνῆς ἀκούειν ψακάδος εὑδούσῃ φρενί.*

2) Zie blz. 347.

het is weggezonken in het niet, waaruit ik wel wenschte dat het nooit te voorschijn was gekomen. En toch Aristoteles was een slimme, scherpzinnige, fijne kop, maar te slim, en daarom heeft hij *in Physicis* en eenige andere dingen zijnen tijd verbeuzeld. Zijn grootste ongeluk was te groote gemakkelijkheid om op allerlei invallen te komen: hij was allesbehalve bijziende en over al wat hij zag kwamen hem een honderdtal invallen voor den geest, die alle zeer geestig en fijn waren, maar ook negenennegentig maal juist daarom niet waar. Er zijn vele menschen, die van invallen leven, b. v. allen zonder uitzondering die vele dingen te gelijk willen kennen, en vele anderen, maar de meesten kunnen niet meer doen, dan die losse invallen met argumenten van gelijk gehalte verdedigen: Aristoteles heeft er één geheel van gemaakt, waarvan elk deel alleen schijnt te bestaan om het geheel te voltooien. Maar helaas! mijn waarde vriend Menzel, scherpzinnig uitgedachte leugens *in Physicis*, met den stijl van Aristoteles voorgedragen, zijn zeer vervelend, en wanneer hij mij bewijst dat het heelal in eeuwigheid bestaan heeft en zal bestaan, en dat onze aarde het onbeweeglijk middelpunt ervan is, en dat dit alles is ontegenzeggelijk waar, op onverwrikbare gronden rustend, weet ik niet of ik moet lachen om den dwaas dan mij bedroeven over onze menschelijke kortzichtigheid. Hetgeen ik te voren altijd geloofd heb wordt er door bevestigd: dat er dingen zijn die wij met onze beperkte middelen nooit tot helderheid kunnen brengen, en dat de kat bij Florian (die na alle moeite gedaan te hebben om eene andere kat, die zich in een spiegel vertoonde, te grijpen, eindelijk stil de kamer uitging met de woorden: ik wil er mijn hoofd niet verder mede breken, want ik zal het nooit kunnen begrijpen) honderd maal meer oordeel had dan al de philosophen van de wereld. Ik ben in de ziel overtuigd dat, evenals eene gewone kat niet licht ontdekken zal, dat het slechts een met kwikzilver bestreken glas is dat de voorwerpen, welke zij meent te zien, afbeeldt, evenmin een Aristoteles of Kant, of wien gij wilt van die ongelukkigen, ooit de geheimen van de schepping of het wezen onzer ziel of onzer rede zal kennen, hetgeen men noemt kennen. En even lachverwekkend als mij eene kat schijnen zoude, die met een ernstig gezicht en eene peinzende houding philosopheerde over die ongrijpbare kat, even bespottelijk komen mij de tweebeenige pluimlooze wezens voor, die *faciunt nae intelligendo ut nihil intelligant.* Het wordt tijd om mijne kat vaarwel te zeggen en tot Simplicius terug te keeren. Het is niet mogelijk zich iemand te denken beter geschikt dan hij om Aristoteles te verklaren: hij is erop verliefd, aanbidt hem, kent hem van buiten; zijn voornaamste gebrek is langdradigheid, eenige vooroordeelen en droogheid van stijl; hij is even fijn als Aristoteles, driftig en op zijn paardje als men Aristoteles maar niet vriendelijk aankijkt. Als een argument voor de eeuwigheid τοῦ οὐρανοῦ brengt hij bij den helderen gloed van het firmament, dat met niets sterfelijks is te vergelijken. Jan Philoponus komt (in hoogen ernst: het is om te barsten) aandragen met het voorbeeld van vischschubben en glimwormen. Simpli-

cius zwelt op van woede: vischschubben! ellendeling! roept hij uit en *πυγιλαμπίδες*! Zelfs uw profeet zegt: de hemelen vertellen Gods eer enz. en gij hebt de onbeschaamdheid om ze te vergelijken bij vischschubben! vischschubben! Men ziet duidelijk dat hij niet meer kan van verontwaardiging. Het is ook een braaf eerlijk man, en dat hij geen christen heeft willen worden strekt hem zeer tot eer. Het christendom was in die dagen een walgelijk ding, evenals thans te Rome: maar die verschrikkelijke langdradigheid! hij kan uren lang temen over eene kleinigheid *κἀμὲ προσβιάζεται*[1]). Daar is mijn waarde Aristophanes, die niets weet van de schepping der wereld, maar des te beter wat er omgaat in het menschelijk hart en in het gewone leven. Ὁ *δ' ἀντὶ πολλῶν ἐςὶ μοι παραψυχή. τούτῳ γέγηθα κἀπιλήθομαι κακῶν.* Ik heb hier een uitmuntenden codex, zooals ik u, meen ik, al gezegd heb, en wij zullen hem een stap verder brengen. Ik gevoel grooten lust om u ook eens aan het werk te zetten: gij zijt nu gewapend met zooveel aesthetica[2]) dat gij zonder moeite de fout en het middel om ze weg te nemen zult ontdekken. Neem dus Aristophanes eens uit de kast en sla op de *Ranae* vs. 671 vlg., waar Aeacus zegt tot de beide afgeranselde *Διόνυσοι — ἀλλ' εἴσιτον. ὁ δεσπότης γὰρ αὐτὸς ὑμᾶς γνώσεται χἠ Φερσέφατθ', ἅτ' ὄντε κἀκείνω θεώ.* Bacchus vindt dit uitmuntend, maar kan niet nalaten erbij te voegen: *ἐβουλόμην δ' ἂν τοῦτό σε πρότερον ποιῆσαι πρὶν ἐμὲ τὰς πληγὰς λαβεῖν.* In dit laatste vers schuilt eene corruptie, zie eens goed toe, en roep de aesthetica te hulp, zooveel gij wilt. Ik zal u wel zeggen wat ervan is: maar zoek eerst zelf, lees niet verder, leg dezen brief ter zijde en zie in Aristophanes. Wat zou ik lachen indien de aesthetica u geen licht gaf! Hoor eens: *ποιῆσαι* deugt niet. Lees het over en gij zult het gevoelen. Eene sterkere proef is deze: wat zouden wij zeggen in een dergelijk geval? niet: ik wenschte wel dat gij dit wat eerder gedaan hadt (want Aeacus doet niets): maar: bedacht hadt, en emendeer maar gerust *νοῆσαι*, zooals er staat in mijn oud perkament. Eene andere plaats *ibidem* 440.: *αἴροιο ἂν αὖθις ὦ παῖ τὰ ςρώματα.* Smijt nu de aesthetica maar weg en wapen u met metriek. Hoe bevalt u die senarius met een pyrrichius in den 2den voet, een trochaeus in den 3den, een spondeus in den 4den? Een vers van Italiaansch maaksel: de smaakvolle muziekale Invernizi heeft het zoo in orde gebracht. *αἴροιο ἂν* hebt gij aan hem alleen te danken. Codex: *αἴροι' ἂν* »*cum elisione ex librarii negligentia quod nemo non videt*". *Bravo bravissimo*, Italiaansche Bentley! hij verklaart nog al veel de metriek van Aristophanes door vergelijking van de *licentiae* der Italiaansche dichters, en roept uit: »wie kan weten wat de Grieksche dichters mochten doen en wat niet"? hij althans niet. Maar die ezel is niet waard, dat wij over hem spreken. Wat moet er staan? Er ontbreekt eene syllabe aan het vers om een senarius te zijn, en ik daag iedereen uit om er eene syllabe bij te voegen, die te pas komt. De oude lezing

---

1) Aristophanes *Plut.* 16.
2) Zie blz. 200.

is deze: αἴροι᾽ ἂν αὖθις αὖ γε, παῖ, τὰ ϛρώματα. Een Hollandsch woord kon er even goed staan als dat malle γε. Er staat in den codex: αἴροι᾽ ἂν αὖθις ὦ παῖ τὰ ϛρώματα δῆ (i. e. δῆλον ὅτι), en het blijkt dat τὰ ϛ. δ. er later is naast geschreven. Het vers is een iambicus, en drie malen achtereen laat Aristophanes een senarius volgen op twee dimetri. Zie nu eens de domme onbeschaamdheid der latere *librarii*, die er een senarius van gemaakt hebben. Maar het is nu tijd om te gaan werken. *Addio*, tot morgen.

Ik kom van de Bibliotheek terug, *carissime* Menzel, en heb weder een oogenblik tijd om dezen brief af te maken. Gij doet echter afbreuk, zonder het te weten of te willen, aan den Scholiast van Aristophanes, die mij wachtte. Hij wachte tot morgen: want ik zal hier een briefje insluiten, dat niet lang kan wachten. Ik heb u te Florence eenen brief begonnen te schrijven, dat fragment zal ik hier ook maar inpakken, al was het maar als een bewijs dat ik er wel aan denk u te schrijven, al gelukt het niet altijd. Nieuws weet ik u niet te vertellen: ik heb hedenmorgen weder een groot brok van Simplicius afgemaakt, die bewijst met $a + b$ dat men deugdzaam moet leven. Het is de ὑπερβολή van droogheid bij zulk een onderwerp. Mijne πάρεργα zijn thans wel vele in getal, maar ik kan er niet dan nu en dan een oogenblikje aan besteden; en ik heb nog een rijstberg van Simplicius door te eten. Aristophanes met zijn Scholiast vaart er nog het beste bij, zonder mij een oogenblik tijd te kosten. Prof. Geel zal u dat kunnen verklaren. Ik weet niet of gij de noot kent van Brunck op het 8ste fragment der Πελαργοί [1]), waarin hij den geesteloozen verwaanden P. Burman zoo geestig bespot, dat niemand het hem zal verbeteren. Lees die noot eens, indien gij u wilt vroolijk maken. Wat zoudt gij zeggen van een criticus, die dit voor goede munt opnam en in hoogen ernst ging zitten wederleggen: dit heeft echter de schrandere Heyne gedaan, *alicubi ad Apollodorum* [2]). Was de man niet eer waardig philosoof dan criticus te wezen?

Ik heb geen tijd meer: ἆρα κατηδολέσχηκά σου, ὦ αἰσθητικέ? het is wel mogelijk en om het nog erger te maken zal ik u eene malle plaats aanwijzen in den Scholiast *ad Ranas* vs. 570. Wat wil de man zeggen met de woorden: παρατηρητέον δὲ ὅτι σαφῶς ἐν τῷ θεάτρῳ διαλέγονται? [3]) Wees zoo goed dit te verbeteren.

Het is droog en de zon breekt door: ik vlieg naar de post, ga eten en dan wandelen tot aan het uiterste einde van mijne kooi, naar de Giardini Publici, waar eenige boomen staan te kwijnen. *Addio.* Groet al mijne vrienden, Ds. v. d. Berg en Hirschig, Artaxerxes en Cyrus. Ik zal ze allen eens spoedig schrijven: maar waarom wachten zij op brieven om mij te schrijven? Mijne brieven zijn voor u allen maar versnaperingen en ik heb de uwe noodig.

---

1) *Aristoph. Comoed.* III. p. 167 vlg. (ed. 1783).

2) *Ad Apollodori Athen. Biblioth. notae* (1783), tom. III, *Addenda et Emendanda*, p. 1400.

3) Dübner (1842) leest: παρατηρητέον δὲ ὅτι τέσσαρες ἐπὶ σκηνῆς διαλέγονται.

42.

Venetië, 10 October 1842.

Vir Clarissime!

Terwijl ik geheel verdiept was Zondagmorgen, met mijnen ouden codex voor mij, in het emendeeren van den armen Scholiast van Aristophanes, werd ik aangenaam verrast door uwen brief, die mij geruimen tijd codices en scholiën deed vaarwel zeggen. Na u verzekerd te hebben dat ik in blakenden welstand ben en in alle opzichten tevreden, begeef ik mij terstond aan het beantwoorden van eenige punten. Hoe zoude mijn goede vriend Zamorani bedroefd zijn, indien hij wist hoeveel verwarring en ongerijmdheid (waarvoor ik zeer erkentelijk ben) hij met zijn schrijven gesticht had. Voor eenige dagen heb ik den onnoozelen Italiaan gevonden, die na mij lang (waarschijnlijk op zijne kamer) gezocht te hebben, op den lumineusen inval gekomen is om dien brief maar naar Holland te zenden. Ik heb hem verteld dat hij was *una bestia*, *uno sciocco*, maar het was te laat. Ik zal u in plaats van alle verdere opheldering het *corpus delicti* [1]) hier insluiten, en heb er dus niets verder bij te voegen dan een verzoek om alles wat het zij open te breken, dat u ooit van dien aard, of van welken aard ook, mocht in handen komen. Ik heb geene geheimen van anderen te bewaren en zoover ik mij herinner ook niet van mijzelven. — De overvloed van stof brengt mij in de war, ik weet niet waarmede te beginnen. De grappen van Padua [2]) zijn afgeloopen: dat dit alles flauw en onbeduidend is, behoef ik u niet te zeggen; ik heb er geen oogenblik over gedacht erheen te gaan. Wij hebben hier een paar weken in stilte doorgebracht: bijna al mijne vrienden waren naar de *adunanza dei Dotti.* Allen

---

1) Zie het briefje hierachter.

2) Bericht van 16 Sept. 1842, uit Padua, in het *Journal des Débats* van 24 Sept.: *C'est hier que le congrès scientifique italien a ouvert solennellement dans notre ville sa quatrième session.* enz.

zijn terug met groot gezelschap: de *Dotti* wemelen hier, allen met hunne geheele familie, zoodat ik ook alle dagen tot nu toe het vreeselijk druk heb met al die geleerde schepselen, meer nog met hunne niet geleerde dochters en ander plezierig gezelschap, dat *à la suite* van die monsters van wetenschap Padua en Venetië komt bekijken. Ik heb mij uitmuntend vermaakt een tijd lang, want een weinig uitspanning kwam mij niet te onpas, maar langzamerhand begint mij al dat gebabbel te vervelen, en ik gevoel mij ruim zoo prettig gestemd alleen op mijne kamer als *λαλῶν καὶ καταλαλούμενος* onder eene zwerm *Dotti*, *Laureati* en eene handvol gratiën. Ik ben zelfs zoo verzadigd van dit alles, dat ik geen lust heb om erover te schrijven, en eerst bij eene volgende gelegenheid zal ik u iets kunnen mededeelen van den indruk dien dit alles op mij gemaakt heeft. Het is geen groote sprong van een Italiaansch geleerde op Firmin Didot. Ik kan niet antwoorden op hetgeen gij mij omtrent hem vraagt, zonder u te doen lachen. Ik heb namelijk niets hoegenaamd met hem bepaald. M. Didot komt mij voor een alleronbeduidendst mensch te zijn, die evenveel verstand als achting voor de philologie bezit en die niet anders weet dan al degenen, van wie hij eenig aanzien of voordeel hopen kan, te vleien, en verder om niets denkt. Gelukkig heb ik niets hoegenaamd met hem te maken. Dübner is voor een Duitscher wel niet zeer knap, maar een hupsche kerel, en zoo lang hij er is bemoei ik mij met Didot niet. Te Rome zal ik een overvloed van tijd hebben: bij die ellendelingen heeft men natuurlijk drie uren daags om te werken, en feestdagen zonder einde. Te Florence heb ik in December tien dagen verloren door die vermaledijde heiligen; wat zal het zijn in het centrum van dit bespottelijke bijgeloof? Ik maak mij boos, en keer tot Didot terug. Ik wilde u zeggen dat ik daar, te Rome, den tekst van Diogenes Laërtius zal in orde brengen, en hoop dat de een of andere heilige mij op een goeden inval zal doen komen om de stallen van Ambrosius te redderen. Eerst te Rome zal ik tijd hebben om het een of ander te schrijven, dat ik u zenden zal. Wanneer ik hier acht uren achtereen gecollationneerd heb, zooals ik dagelijks doe, ben ik buiten gevecht gesteld, en doe wel altijd iets, maar kleinigheden, niets noemenswaardig. — In

den Scholiast van Euripides staat wel duidelijk *λιπεσίορας* [1]), maar het is de schuld van den *librarius*, die (zooals honderdmaal gebeurt, achter de *π. σ. τ.* vooral) het *compendium* van *αν* voor eene *ῑ* heeft aangezien. Hij had zonder twijfel voor zich ϛ en schrijft *σ/*. — Hetgeen gij schrijft van het Sanscrit doet mij denken aan mijne halfbakken *Grecisti* hier, die zoowat Nieuw-Grieksch hebben geleerd en mij daar breed van opsnijden: ik heb hun beloofd het te zullen aanleeren, indien zij mij iets, wat ook, uit het oude Grieksch verklaarden, dat men zonder het nieuwe niet weten kon. Zij bemerkten niet eens den strik (NB. zij verstaan geen woord, kan men zeggen, van het oude Grieksch) maar zullen het wel vinden, zeggen zij, onder het zoeken; zij hebben althans nog niets gevonden. Ik heb te Florence geleerd van Prof. Bernstein, dat die goudmijn heet *Sancritas*, *i. e. σύγκριτος*, en dus beteekent *lingua exquisita*, *i. e. elegantiorum hominum*. Ik begin daarom te vreezen dat wij dat woordje *σύν* al zeer dwaselijk voor eene gewone praepositie hebben aangezien en *τος* of *ος* voor eenen blooten uitgang: de hemel weet wat er onder schuilt. Duizendmaal liever nam ik de dwaasheden aan van de etymologie van Van Lennep [2]) en al die heeren, die, zooals gij zegt, de vrucht *κακῶς τρέφοντες ἀπώλεσαν*, en geloof aan *πατὴρ a πάω premo*, *quia pater premit matrem* (Prof. Luzac te Leiden), of *ὀπυίω παρὰ τὸ δι' ὀπῆς ὕειν* [3]) (mooier is er geloof ik in de wereld niet) van den ongelukkigen Eustathius, die er bijvoegt dat *πόσις* komt van *πίνω*, *ὅτι ὑπὸ τῆς γυναικὸς πίνεται*, zoodat *πίνειν* in de beteekenis van zuigen *obiter addendum Lexicis*. — *eïth* [4]) met de bijgevoegde verklaring herinnert mij Sleusner, die in plaats van *οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον ἐϛυκὼς ἀνὴρ* bij Photius vindende *ἐϛηκώς*, dit zonder erg verklaart en beweert dat iemand die staat onrustig is en woelig [5]) enz. enz. enz. Zulke menschen moeten de *lingua Sancritas* leeren, die, zoo zij al *in sterquilinio margaritam* mochten vinden, dat thans vrij

1) Zie blz. 339.
2) Hij bedoelt het *Etymologicum Linguae Graecae* van J. D. van Lennep, uitgegeven door E. Scheidius (Utrecht 1790).
3) Vgl. *de A. I.* p. 37.
4) Ons is niet bekend, waar dit op ziet.
5) Vgl. *Mnemos.* V. 201 (*Nov. Lectt.* 181).

zeldzaam gebeurt, ze waarschijnlijk nog zouden wegsmijten. — Zoo doende verlies ik tijd en papier om u over meer belangrijke zaken te schrijven. Daarom laat ik de σπέλεθοι van Cramer [1]) (*insignia* hem waardig) onaangeroerd, om u te verhalen wat ik al zoo uitvoer. Sedert langer dan eene maand doe ik op de Bibliotheek zes uren achtereen niet anders dan Simplicius collationneeren: een berg codices grijnsde mij aan. *Je me suis jeté à corps perdu* midden eronder en heb er eene groote slachting onder aangericht. Nog 7 à 8 blijven er over, die ik in deze maand hoop door te komen. Het heeft mij veel tijd gekost en nog meer geduld: ik zal er voor mijn vertrek eenen brief over schrijven naar Amsterdam. Ik hoop dat mijn vorige uit Florence eindelijk zal zijn aangekomen. Den tijd, die mij overbleef op mijne kamer, heb ik zoo goed besteed als ik maar konde. Jammer dat het onmogelijk is des avonds die *compendia* te onderscheiden. Ik heb uit den Scholiast van Euripides nog veel dat zeer belangrijk is geëxcerpeerd, en Aristophanes is klaar, de Scholiast nog niet; wel heb ik reeds een goed gedeelte ervan voltooid, maar nog zeer veel blijft eraan te doen over. — Voor alles wilde ik u schrijven over Hesychius. De goede Schow schijnt zoo oplettend en nauwkeurig, dat men denken zou dat alles gedaan is. Bast beweert met veel statigheid, dat die brave Deen niet sterk genoeg was in de palaeographie om uit den codex al te halen, wat men, daarmede gewapend, zou gevonden hebben. M. Bast is wat voorbarig: men heeft nog iets anders noodig dan die geestverdoovende palaeographie om er meer in te zien dan erin geschreven staat, en Bentley zonder den codex had duizendmaal meer goeds gedaan dan Bast met den codex voor zich. Schow heeft echter een niet onbelangrijk *spicilegium* overgelaten, en indien ik tijd had, maar —. Ik laat al die goede menschen met vrede om Hesychius zelf eens nauwkeurig te bekijken. Ik heb zoo menigmaal te Leiden en nu hier met groote inspanning en aandacht dat rare boek bekeken [2]): altijd heeft het denzelfden indruk op mij gemaakt. Negen

1) Geel zal hem geschreven hebben over het IIIe en IVe deel der *Anecdota Graeca Parisiensia*, die in 1841 verschenen zijn.

2) Vgl. *Commentatio de auctoritate et usu Grammaticorum Veterum in expli-*

tiende gedeelten zijn ellendige prullen, die in de oogen van onkundigen evenals het woord *abracadabra* eene onschatbare, maar onbekende, waarde hebben, en voor de anderen even veel gelden als *abracadabra*. Behalve de ongeloofelijke stomheden, waarvan Bentley het eerst iets gemerkt heeft, begaat hij nog twee andere fouten, bijna even onvergeeflijk: vooreerst hij verklaart hetgeen voor een pasgeboren wicht geen verklaring behoeft en Minell met zijn *leo fera bestia* nog ver achter zich laat, en ten andere verklaart hij eene menigte woorden, waarvan de meeste geene verklaring hoegenaamd behoeven, geheel scheef en verkeerd, en vernietigt zoo doende de heldere denkbeelden, welke grondige taalkennis en gezond verstand aan de philologen kunnen geven. Een gedeelte van de *glossae*, welke tot deze beide *categoriae* behooren, is corrupt en daardoor onschadelijk. Zoodra men ze heeft geëmendeerd, kan men ze met minachting wegsmijten. De meeste *interpretes* zijn hunnen auteur waardig, ook Alberti. *Bone Deus*, welken laffen onzin debiteert deze duizendmalen met eene inperturbabele deftigheid en eene belezenheid, die zwakke lezers overbluft. Ik zal den armen grammaticus eens opslaan. *ξύμμαχοι* wil zeggen *σύμμαχοι*. *ξυνοχή*, *ξυντυχεῖν*, *ξυνῳδά*, *ξυνών* enz. worden even duidelijk verklaard. *ξῶθεν* is *ἔξωθεν*. *ὡς ἔφασκεν* beteekent *ὡς ἔφη* of *ὡς εἶπεν*. *ὡς οἶμαι* wil zeggen *ὡς νομίζω*. *ὥσπερ* wordt verklaard door *καθὼς καθάπερ*. *ὡς πρὶν* heeft de zeldzame beteekenis van *ὡς πρότερον*. *ὦτα* wil zeggen de ooren, en *ὠσὶν* is de dativus van dit vreemde woord. *ὦ φίλε* moet worden opgevat alsof men zeide *ὦ ἑταῖρε*, en *ὤν* is *ὑπάρχων* enz. enz. enz. Het is alsof hij voor de tegenwoordige Italianen geschreven heeft. Wanneer deze hooge wijsheid corrupt is krijgt zij iets *μυςηριῶδες*, dat alle spotternij en spotters den mond snoert, tot dat het *μορμολυκεῖον* afvalt, b. v. *δῆσαι πρὸς ἄνοδον.* [1]) *ἀττικῶς.*

---

candis scriptoribus Graecis p. 11: *Tantum abest ut illa* (*Lexica*) *contemnam*, *ut in Grammaticis legendis et excutiendis aetatem contriverim.*

Uit de *Indices* van Dr. Rutgers blijkt, dat Cobet in de eerste zeven jaargangen der *Mnemosyne* (*Var. Lectt.* p. 1—169 en de *Nov. Lectt.* geheel) 197 woorden van Hesychius heeft behandeld. Verder is er geen geschrift van Cobet, uitgezonderd de *Observationes Criticae et Palaeogr. ad Dionys. Hal. Antiqq. Rom.*, waarin niet meerdere emendaties op Hesychius voorkomen.

1) Vgl. *Mnemos.* V. 100 vlg. (*Nov. Lectt.* 148).

βασανίσαι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Alle liefhebbers van het Attisch mogen dit met verbazing aanzien en zich vergasten aan de geestige en scherpzinnige aanteekeningen. Maar als men de ware lezing herstelt: δῆσαι πρὸς σανίδα, is er niets raars meer aan te bespeuren. δειδίζεσθαι, eerbiedwaardig overschot uit de Godentaal, grenzende aan het Sanscrit, wil zeggen φοβεῖσθαι: dat zou niemand ooit gedroomd hebben. Er staat in den codex δειδίξεσθαι. φοβήσειεν, en men heeft Homerus maar op te slaan: μή μ' — ἔλπεο δειδίξεσθαι, om den armen grammaticus te verklaren en te emendeeren φοβήσειν, in plaats van zijne kinderachtige opheldering bij den poëet te pas te brengen: en zoo honderd malen. Nog een voorbeeld: drie *glossae* voor eene: δείδια, φοβοῦ. δειλαίνου. Het laatste woord is een *barbarismus* en al de rest is goed voor het Sanscrit. δείδιθι. εὐλαβοῦ φοβοῦ is de ware lezing, die niemand iets nieuws leert, en δέδιθι. εὐλαβοῦ φοβοῦ is evenveel waard als eene drukfout: en voor de vierde maal δείληθι [1]). φοβοῦ en voor de vijfde δέδιε. φοβοῦ. Ik voeg er nog slechts één staaltje bij van het *spicilegium* na Schow, *in voce*: δακτυλοδικτόν, codex δακτυλοδεικτῶν, dat op zichzelf staat (of staan moet), vervolgens ξυστρωτόν, en achter κρατεῖσθαι: οἱ δὲ ὅτι ἔξωθεν. Naar voorbeelden van scheeve verklaringen van woorden die geene verklaring noodig hebben behoef ik niet ver te zoeken. δέδειχα, ἔδειξα; δεδείχασι (*sic*) κατέδακον; δεδικὼς (*sic*) δείσας; δέδρακας, ἐποίησας; δέδοκται, ἐφάνη, ἐψηφίσατο. Dat weten wij alles veel beter. Genoeg van dien blinden leidsman, οἱ γὰρ βλέποντες τοῖς τυφλοῖς ἡγούμεθα. — Voordat ik den Scholiast van Aristophanes in handen neem, moet ik u een paar woorden zeggen over eene verlorene aardigheid van Timon ὁ σιλλογράφος bij Diogenes Laërtius, IV. 34: καὶ νέον οὐ λήσεις ἐπιπλήξεσιν ἐγκαταμιγνύς. De beste codices hebben καὶ νέον μὴ λήσῃς. Ik was op den inval gekomen te lezen Καινέα μὴ λήσῃς. Er kwam mij eene plaats van Casaubonus *ad Athenaeum* in de gedachten over dien Caeneus, maar παλίνορσος ἀπέστην bij het bemerken van de barbarismen en soloecismen, die ik den armen Timon bijna had opgedrongen. Ἔλησα is immers *barbarum*, en wat zou beteekenen μὴ λάθῃς ἐγκαταμ.? Hij moet zeggen: pas

---

1) Vgl. *Mnemos.* V. 243, VI. 401 (*Nov. Lectt.* 195, 469).

op dat gij Arcesilaus niet vergeet. Ik weet dus geen raad meer met die plaats. Hübner loopt er op die zelfde pagina menigmaal in: hij laat *διαςατικός* staan, terwijl *διαςαλτικός* uitmuntend is: hij is als Polus in de *Gorgias*. Hij heeft niet gezien dat er staan moet: *πότερον οὐδ᾽ ἐὰν οὕτω καλός*; de gewone lezing is onzin. Hij laat staan *πότνι᾽ ἤ* voor *πότνιά σ᾽ ἤ*. Maar het is onvergeeflijk en schandelijk, dat hij een *spondeus* in den 2den en 4den voet van een *senarius* laat staan, met zijne zotte verdeeling van verzen, in plaats van *γύναι τί μοι τραχ.*, en elders *ἐλάσσονα σκινδαψοῖο*. Hij maakt het even mooi als Jacobs met zijn *καὶ ςίφος ἀθανάτων* voor *ςῖφος*. Hübner is niet zeer *διαςαλτικὸς* van goede en slechte correctiën. Diogenes vertelt dat Carneades weinig moed betoond heeft bij het naderen van den dood, en zegt IV. 64: *δεινότερον δέ πως δοκεῖ περὶ τὴν τελευτὴν ἀνεςράφθαι*. Dat is: *durius videtur circa finem versatus esse!!* Ik wilde lezen *δειλότερον*, maar zie in de noot dat dit reeds vruchteloos door Kühn is voorgeslagen: het is plezierig te lezen (*ibidem*) van de deelneming der maan bij het afsterven van dien heldhaftigen philosoof. — Ik had waarlijk niet gelet op de belachelijke verwaandheid, die schuilde in de woorden, IV. 15: *ποιηταὶ γὰρ ἐπιβαλλόμενοι πεζογραφεῖν ἐπιτυγχάνουσι*. *Nemo admonitus* gevoelt het niet oogenblikkelijk. — Die walgelijke woordspeling met *ἀκόνιτον* is een *emeticum*[1]). Zie eens, *si tanti est*, hoe de arme uitgevers van Suidas haspelen *in vocc. ἀκόνιτον* en *συκοφάσους*. — Dat *πότιμος* heb ik niet kunnen slikken, IV. 47: *πομπικός* is aan geen twijfel onderhevig. Ik kan geen blad van Diogenes inzien zonder u over het een en ander te raadplegen. — § 47, in Bion, achter de aardige aanhaling uit Homerus moet men immers doorhalen *ταῦτα ἐςὶ τὰ κατ᾽ ἐμέ*, hoewel *αὐτὰ* achter *ἱςοροῦντες* mij eenigszins doet twijfelen. — § 49: *πυροὺς ἐκόμισα καὶ κριθὰς πωλῶ*; *et hordeum vendo*, zeggen zij, maar dit is onmogelijk en onzin: *πωλῶ* is zonder twijfel een conjunctivus. — Indien Diogenes zulk een ezel niet was, zoude men denken dat hij opzettelijk de beide berichten in § 51: *τοὺς φίλους ὁποῖοι* enz. en *οὗτος τὴν ἀρχήν*, zoo gerangschikt had om de inconse-

1) V. 8: Aristoteles door Eurymedon van *ἀσέβεια* beschuldigd, zegt D. L.,

πιὼν ἀκόνιτον ὑπέκφυγε, τοῦτ᾽ ἀκονιτί
ἦν ἄρα νικῆσαι συκοφάσεις ἀδίκους.

quentie van den verachtelijken Bion te doen uitkomen. Ik leg Diogenes weg, die mij geheel van den weg af zou brengen. Ik leg ook Suidas op zijde, maar na eerst Hecker gewaarschuwd te hebben, dat zijne drie choliamben [1]) staan *in voce σίσυρα*: zij gaan wat al te mank, en Küster had wel *σίσυρναν* mogen geëmendeerd hebben [2]). Die plaats uit Suidas heeft men in den Scholiast ingeschoven. Voordat ik die jammerlijk gehavende en misvormde *Scholia* opsla, zal ik u een paar woorden over Athenaeus zeggen. Mijne *reagentia* hebben niet veel nieuws voor den dag gebracht, want de *Paean* van Ariphron, het voornaamste dat ik in het leven heb teruggeroepen, was al lang uit de Epitome en van elders bekend. Met het bloote oog heb ik nog vrij wat aardige dingen uit den codex gehaald en heb bij voorkeur geheele plaatsen nauwkeurig afgeschreven, waardoor men zich een juist denkbeeld maken kan van den codex, hetgeen voor de critiek van Athenaeus veel nuttiger is dan men denken zoude. Jammer dat de *librarius* zulk een onkundig en dus gedachteloos en onoplettend schepsel was; hij had eenen uitmuntenden codex voor zich: al onze codices stammen van dit oude Ms. in eene rechte lijn af [3]). M. Dindorf schijnt hier geen helder denkbeeld van te hebben; zijne noot pag. IV *Praefationis* is wat winderig, al de rest zijn kleinigheden, en het eenige van groot belang, hetgeen hij schrijft van *οὔποτε φησὶ προδώσειν*, is niet waar: het staat uitdrukkelijk in den codex, en de overschrijvers van de overige codices hebben eenen regel overgeslagen. Men kan gerust al de codices, door hem genoemd en gebruikt, verbranden zonder eene ι schade, zoolang die oude

1) Zie blz. 333. 2) Toup heeft zoo geëmendeerd.

3) Vgl. de *A. I.* p. 104: *reliquos omnes Athenaei codices ex hoc uno libro fluxisse dudum liquido constat.* p. 105: *Equidem Marcianum codicem sic excussi, ut de eius scriptura ubique constet et confirmabitur eorum sententia, qui plurima in illo libro comparando aut male omissa aut negligenter admodum lecta esse existimarunt.* Vgl. *Mnem.* V. p. 82 (*Nov. Lectt.* 130).

De volledige collatie van den geheelen codex is aan de Leidsche Bibliotheek vermaakt, en daar gerangschikt als *Cod. Bibl. Publ.* 1299. I.

Cobet heeft het voornemen gehad om op den grondslag van zijne collatie eene nieuwe uitgave van Athenaeus te bezorgen en tot dat doel reeds vele bouwstoffen verzameld. Ook dit onvoltooide werk is aan de Leidsche Bibliotheek vermaakt. Het is *Cod. Bibl. Publ.* 1292. V.

Marcianus blijft bestaan. Ik zal u onder andere de Elegieën van Hermesianax, Xenophanes enz. medebrengen, allernauwkeurigst uit den codex afgeschreven. Een paar plaatsen kan ik in de vlucht *tentare*. VIII. 352*a*: *ὦ μιαρὲ παῖ, παρὰ χαλκοῦν με μικροῦ Φασηλίτην ἐποίησας.* De praepositie *παρά cum accusativo* is ongelukkig. Dindorf heeft het niet begrepen, anders had hij *μικροῦ* doorgehaald [1]). — VI. 248*f*: *εἴποτε δριμὺ προσφέροιτο τῶν ἐδεσμάτων ὁ Φίλιππος αὐτὸς συνέστρεφε τὴν ὄψιν ὡς συνδαινύμενος*: dat versta ik niet, wel *συνδακνόμενος.* — Nog eene aardigheid, omdat het dubbel jammer is wanneer zoo eene corrupt blijft. Euripides is *μισογύνης*, zegt iemand aan Sophocles (XIII. 557*e*), die dit waarschijnlijk al lang wist: *ἔν γε ταῖς τραγῳδίαις, ἔφη, ἐπεὶ ἔν γε τῇ κλίνῃ φιλογύνης. φιλογύνης* staat in de beste codices van Dindorf niet en is in den codex Venetus door den *librarius* uitgewischt. Er moet staan: *ἐπεὶ οὐκ ἔν γε τῇ κλίνῃ*, en dat *γε* zoude ik ook wel willen doorhalen: dan wordt het eerst, dunkt mij, goed oud Grieksch; de *vulgata* is Diogenes Laërtius waardig.

Ik heb niet veel ruimte overgehouden om u iets te schrijven over den Scholiast van Aristophanes en zal het tot eene volgende gelegenheid moeten uitstellen. Mijne oude perkamenten zijn eene ware goudmijn van fraaie emendatiën: evenals in den tekst is ook in de *Scholia* hun waarde voor elke comedie verschillend. Voor de *Pax* en de *Vespae* wel het grootst, en Bekker is niet verder gegaan; maar ook dat moet van voren aan overgezien worden. Had ik maar tijd: maar (het is kluchtig dat i k er mij over beklaag) vacantie is er hier nooit, en geen enkele feestdag. De goede Bettio is te Venetië gebleven om mij geen oogenblik tijd te doen verliezen: het is allerliefst van hem, maar hij weet niet hoevele schade hij aan de *Scholia* van Aristophanes heeft toegebracht door niet eene enkele week buiten uit te rusten. Ik zal al doen wat ik kan en ik kom trouwens te Venetië terug, om naar Weenen te gaan. Welk een contrast zal het zijn: de domme Oostenrijkers na mijne Italianen, die weliswaar niets grondig weten, maar althans alles willen weten en geestig zijn en smaakvol, en allerprettigst keuvelen n a d e n m a a l t ij d. *Vedremo.* Miller is hier geweest,

---

1) Vgl. edit. van G. Kaibel (Teubner, 1887) vol. II. p. 271.

als ambassadeur van Dindorf, om den codex te collationneeren, en Dindorf bezit nu excerpten uit dezen codex, dien hij nooit noemt: hij schijnt te doen als de Phoeniciërs, die geheim hielden waar zij hunne waren inkochten; maar alles komt uit; en omdat Miller nog erger is dan Bekker zal ik niet tevreden zijn, indien ik niet zelf den ganschen codex collationneer en er tevens de palaeographie van bestudeer en afteeken.

Ik heb heden (Zondag) den ganschen dag besteed aan mijne *Scholia*, zonder veel vrucht: want op de *Equites* is bijna niets dan onbeduidende zotteklap opgeteekend, dat mij afmatte en verveelde. De *Scholia* van elke comedie zijn lang niet van denzelfden oorsprong: ook in mijnen codex valt dit verschil duidelijk in het oog. Voor de *Ranae* heb ik zeer veel belangrijks gevonden, en evenzoo voor de *Aves*; de *Scholia ad Nubes* prikkelen vooral de nieuwsgierigheid. Ik heb lang niet gevonden wat ik zocht, en het is alsof men iemand met grijze haren hoort *αἰσχρολογεῖν*, wanneer men die oude perkamenten den jammerlijken onzin van Dindorf voor den dag ziet brengen. Intusschen *diem non perdidi*, en ik zal om u wat te vermaken u ten minste een paar staaltjes ervan mededeelen. *Scholia ad Nubes* 144: *τοῦτον τὸν χρησμὸν ὁμολογῶν* enz. Het is stuitend dit *Scholium* te lezen; veel van den onzin vindt men in mijn codex terug, maar d i e plaats ten minste is gered: *τοῦτον Ἀπολλ$^{ω}_{χ}$ ὁ Μόλων ἐψεῦσθαί φησι τὴν Πυθίαν*. Ik vergeet achter *Μόλων* de woorden *ἐν τῷ κατὰ τῶν φιλοσόφων*. Het woord *τὴν Πυθίαν*, dat allen zin koddig bederft, geef ik aan den Paus en de plaats is gered. Wist men iets van d a t geschrift van Apollonius Molo? — vs. 23: *καὶ παρὰ γραμματικοῖς οὕτω διδάσκεται*: die grammatici komen uit de lucht vallen. Codex: *συζευγμυμένου γὰρ τοῦ κ̃ καὶ σ̃ τὸ σχῆμα τοῦ ἐ ν ε ν ή κ ο ν τ α ἀριθμοῦ δύναται νοεῖσθαι. οὗ προηγεῖται τὸ κ̄. παρὰ γὰρ γ ρ α μ μ α τ ι ς α ῖ ς οὕτως διδάσκεται.* Op het laatst van het *Scholium* verneemt men, dat Alexander na het overlijden van zijnen Bucephalus en te zijner eere Alexandrië gesticht heeft. Dat weten wij wel beter, en die grammaticus N. N. ook wel. Codex achter *ἐγκεχαράχθαι*: *οἶος οἶμαι καὶ ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἵππος ἦν ᾧ τελευτήσαντι τ ὸ ν β ο υ κ έ φ α λ ο ν ἀ λ ε ξ ά ν δ ρ ε ι α ν ἔκτισεν ἐντάφιον* enz. Ik heb zeer veel eerbied voor oude codices, maar de uitgangen der woorden zijn buiten

hunne competentie: daarom lees ik τὴν βουκεφαλίαν Ἀλέξανδρος, en alles is in orde. — Als eene bijdrage voor Demosthenes voeg ik er nog eene plaats bij uit het *Scholium ad* vs. 218. Φέρε, zegt onze grammaticus, heeft velerlei beteekenissen, hier beteekent het ἄγε. ἐν ἄλλοις δὲ σημαίνει ἄλλο τι ὥσπερ Δημοσθένης. Φέρε ἂν ἡμᾶς ἀπαιτήσωσιν οἱ Ἕλληνες ὧν νῦν παρήκασθε καιρῶν. Die plaats staat (volgens Dindorf) p. 98 Reiske, *ubi scriptum*: Φέρε ἂν λόγον ἡμᾶς - παρήκατε. Veel beter lezing schuilt in den codex, waar men leest: Φέρε εἰ δίκας ἀπαιτήσειαν ὧν νῦν παρείκατε καιρῶν. παρείκατε is ongetwijfeld de ware lezing. εἰ - ἀπαιτήσειαν is, *nisi fallor*, in die phrase alleen goed Grieksch, en de lezing λόγον zal een harden kamp hebben tegen δίκας. Het is vermakelijk te zien, hoe de Scholiast Φέρε daar verklaart: ἐνταῦθα γὰρ βούλεται λέγειν ὅτι ὑ π ε ρ ε θ έ μ ε θ α. Als het Sanscrit hier niet te hulp komt, weet ik niet hoe men den armen grammaticus redden zal. Codex: οὕτω δὲ ὑποθέμ, dat is te zeggen: οὕτω δὴ ὑποθώμεθα, en wij zeggen er ja en amen op. Ik vergeet u te zeggen dat de codex goed leest: ὡς παρὰ Δημοσθένει. Alsof men daarvoor naar Venetië behoefde te reizen, zult gij mij toevoegen!

Nog eene plaats uit Diogenes Laërtius, VII. 172: αἱ δ' ἀνάλογοι φωναὶ τὰ ἀνάλογα οὐ πάντως σημαίνουσι καὶ πράγματα. Indien een Italiaan van het kaliber van Diogenes Laërtius mij zulk eene fraaie aanmerking maakte, zoude ik het te kwaad krijgen. Maar het is niet mogelijk, en die woorden zijn er ingelapt. De woorden in § 173: κατάληπτον εἶναι τὸ ἦθος ἐξ εἴδους doen mij denken aan menig gesprek met mijne dierbare Italianen over Lavater en Gall. Niet dan met veel moeite hebben zij mij toegestemd, want zij zijn van nature geneigd tot kwakzalverij, dat alleen een blindgeborene, die tevens doof is, Gall noodig heeft, en dat Lavater alleen nuttig kan zijn, εἴπερ ἄρα, voor hen die het gehoor missen. *Parle pour que je te connaisse.* Ik ken ze allen door en door, hoewel ik phrenologie enz. voor hersenschimmen houd; maar ik heb eenige reden om te vreezen, dat gij mij volgens de criteria, die ik zelf aanneem, houden zult voor een ἀδολέσχης. Daarom *basta.*

Vale, vir clarissime. Vele groeten aan de Proff. Bake en Peerlkamp, aan Hamaker en Kappeyne.

o.

Venezia. Carissimo Amico.
Bologna, 2 Luglio 1842.

Questa matina alle 10 ricevei una tua Lettera da Firenze che mi lusingava di poterti abbracciare. Supponendo tu dovessi arrivare colla Diligenza t'attesi per bon due ore nell' Uficio della stessa. Vedendomi poscia deluso, mi recai alla Locanda della Pace; nè ti posso descrivere il mio rammarico nell' udirti partito, dopo esserti fermato qui tutto jeri. Passare una giornata nella stessa città, senza vederci!.. Caro Cobet tu mancasti nell' impostare in Firenze la Lettera il venerdi perchè in tal giorno non v'è corriere che parta per qui. Ripara quindi alla mancanza col mandarmi le tue nuove, e procurarmi il piacere di vivederti, se ripassi di qua. Intanto te saluta di cuore il

Tuo Affº.
VITO ZAMORANI.

Onde ti giunga questa una la faccio consegnare costà al Console Olandese.

43.

Venetië, 23 October 1842.

Vir Clarissime!

In blakenden welstand en vrijwel tevreden over het besteden van mijnen Zondag leg ik al mijne boeken ter zijde om mij wat uit te spannen. Ik zal ze echter weder moeten opslaan, want ik heb niets nieuws, niets merkwaardigs te schrijven dan over codices en boeken. *Les jours se suivent et se ressemblent*: omdat ik evenwel voor heden genoeg heb van palaeographie enz. en u toch schrijven wil, blijft er niets anders over dan u wat van het niet belangrijke nieuws mede te deelen. Wij hebben eene visite gehad van den troonopvolger: het volk was zoo verrukt alsof er eene kat of een monnik meer in de stad was gekomen. Het bestuur dacht er anders over en illumineerde paleizen, torens, kerken, schepen en schouwburgen. Vreugdebedrijven waar niemand weet waarover zich te verheugen zijn uiterst vervelend. Welk een contrast bij de Julifeesten! De Venetianen wandelden bedaard vijftigmaal la Piazza di S. Marco rond en gingen toen naar huis. Glimlachende bekeek ik de oude kerk van den Heiligen Marcus, die zich zoo

fraai mogelijk had uitgedost, en verliet spoedig die flauwe vertooning. Nu en dan vertoont zich op de Bibliotheek *quelque célebrité*, die ik op mijn gemak kan opnemen, daar ik in de zaal van den Bibliothecaris zit te werken: eene poos geleden heb ik hier den walgelijken Hertog van Modena gezien. Kort voor het congres te Padua bezag ik in het paleis van den Doge il ponte dei Sospiri (al wat men ervan vertelt behoort tot de roman, niet tot de historie) en de gevangenissen of liever afschuwelijke kuilen, die men noemt i Pozzi. Bij toeval vond ik daar eene van de beroemdste vrouwen uit de christenwereld. *Ce n'est pourtant pas grand' chose.* Noch schoonheid, noch geest, noch deugd, noch verdiensten kenmerken haar: het was eene danseres, la Taglioni. *ô quantum est in rebus inane!* Na het congres kwam de Prins van Canino wat snappen, een zeer welvarend, dik en onbeduidend schepsel; hij overtreft zelfs de Venetianen in snapachtigheid: overigens een doodgoedaardig mensch, *τέττιξ ἄνευ χολῆς*. — M. Renaud *l'Arabe* heb ik hier een paar malen gesproken met zijne ega: hij is slechts een paar regenachtige dagen gebleven. Literatoren komen er maar niet opdagen: er zijn hier wel drie Duitschers, maar geene echte philologen. De een, Heyse, die sedert vele jaren Italië rondreist om voor Gaisford en anderen Grieksche codices na te zien, komt niet verder dan de mechaniek (*ut ita dicam*); de tweede, een koud prozaïsch mensch, vertaalt Pindarus in 't Duitsch; de derde doet niet anders dan eene nieuwe philosophie verzinnen, het Christendom afbreken en nieuwe eeuwige waarheden uit het *Organon* van Aristoteles opdelven: die menschen zijn dol. *A proposito* van verstandsverbijstering, ik heb hier een klein boekje van Fr. Jacobs voor mij liggen, *Diatribes de Re Critica capita* II, geschreven voor het congres te Gotha, geschreven om aan de Engelschen te bewijzen dat hij een groot criticus is: hij gebruikt daartoe o. a. complimenten hem toegezwaaid door Fritzsche! (pag. 6). *Δὶς παῖδες οἱ γέροντες.* Die *Diatribe* is uiterst flauw, hoewel een *ϛέφανος* gevlochten uit zijne beste emendaties. Een paar zijn raak, b. v. in *Anthol. Pal.* VI. 190: *λιτὰ τάδ' ἐκ λιτοῦ* voor *αἶψα τάδε κλυτοῦ* [1]), dat

1) Vgl. *Mnem.* XV. (1876) p. 275 (*Collect. Crit.* p. 23); *Mnem.* XXI. (1882) p. 318.

palaeographisch helder is als de dag (ψεθείκασι [1]) laat Dindorf staan in eene bedorvene plaats van Philoxenus bij Athenaeus), van de rest kan men zeggen (herinnert gij u een gevilden heilige in marmer te Milaan met dit nederige opschrift: *non me Praxiteles sed Marcus fecit Agratus?*): *Non me Porsonus sed Fredericus fecit Jacobsius.* Athenaeus doet mij denken aan eene plaats, waar Boeckh, *Staatshaush.* III. c. XVI, kluchtig van den weg is afgedwaald, daar hij in hoogen ernst verhaalt, dat Hegemon waarschijnlijk eene δίκη ὕβρεως is aangedaan, omdat zijne flauwe aardigheden overgegaan waren tot daden, toen hij steenen wierp in de Orchestra: hij voegt er niet bij, hoe groot waarschijnlijk het getal gekwetsten geweest is. Het is echter gemakkelijk en juist te bepalen, omdat er niemand behalve Hegemon zelf op de Orchestra te vinden was. Zonder de plaats van Athenaeus in te zien is dit geval zoo ongerijmd *ut nihil supra*: wanneer men het boek opslaat, IX. p. 407, wordt men bijna boos op Boeckh; maar hij ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθεῖται ψόγον, doch de Paus hale Chamaeleon Ponticus met zijne onbeschaamde leugens, die gelukkig even tastbaar zijn als voor een physicus het verhaal van Heraclides, dat er een mensch uit de maan gevallen was. Wie kan in koelen bloede de rest lezen: ἔκλαιον ἐγκαλυψάμενοι, na eerst meer gelachen te hebben dan de oudste Atheners zich herinnerden [2]), maar zij bleven zitten, opdat οἱ θεωροῦντες ἀπὸ τῶν ἄλλων πόλεων niet zouden merken ὅτι ἤχθοντο τῇ συμφορᾷ. *Bone Deus!* Diogenes Laërtius zelf zou hier een duister vermoeden hebben dat het niet goed rijmt. *Pour qui nous prend il, cet imbécile?* De historie die volgt van den natten vinger is van hetzelfde allooi [3]), het brandglas van Strepsiades is nog veel verstandiger uitgedacht. Maar Boeckh, die zooals uit die plaats blijkt, niet zoo slim is als Socrates, neemt het voor goede munt aan. *ô diva Critica, eant nunc et te contemnant.* Niemand is echter ἄπταιστος: welk een sterk sprekend bewijs hiervoor is Valckenaer *ad Scholiast. Phoeniss.* vs. 61! Er is niemand, geloof ik, onder de

1) Vgl. *Mnem.* II. 395, IV. 258 (*Var. Lectt.* 6; *Nov. Lectt.* 74).

2) Καίτοι ἀγγελθέντων αὐτοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν γενομένων περὶ Σικελίαν ἀτυχημάτων.

3) (Alcibiades) βρέξας τὸν δάκτυλον ἐκ τοῦ στόματος διήλειψε τὴν δίκην τοῦ Ἡγήμονος.

jonge literatoren die u omringen, die Menander[1]) daar niet zal terugvinden, wanneer hij in een helder oogenblik de plaats aandachtig leest; het zoude zelfs niet noodig zijn hem te zeggen dat voor *ἀεὶ γάρ* in mijn oude perkament staat *ἀεὶ δέ*, indien ik niet zag dat Grotius door deze kleinigheid het spoor bijster is geraakt. Wanneer men de ellendige conjectuur van den g r o o t e n criticus Baronesius heeft weggesmeten en alles in orde ziet en dan de noot van Valckenaer overleest, wordt men voorzichtig en zelfs huiverig, indien zelfs Valckenaer zoo jammerlijk struikelt — want de anderen *minus moror*. Met mijnen ouden codex in de hand, zie ik dikwijls Hemsterhuis *ad Pluti Scholia* met medelijden aan. Ook zonder dat zoude mij Hemsterhuis op duizend plaatsen niet voldoen: *ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδει*: zonder smaak en met eene woordenrijke statigheid, die wanneer het zulke rampzalige beuzelingen geldt, als het zoutelooze gesnap der latere *grammaticastri*, onverdragelijk wordt. Maar de man is toch zoo razend knap, dat het mij bijna spijt zoo te schrijven: het intrekken kan ik echter niet, want ik gevoel het telkens weder bij het lezen zijner aanteekeningen. Wanneer iemand recht gevoelt hoe uitmuntend Bentley in de *Plutus* verbeterd heeft: *νηττάριον ἂν καὶ Φάττιον ὑπεκορίζετο*[2]), is het hem bijna onmogelijk zonder eenigen wrevel den zotteklap der *grammaticastri* met hunnen *νιτάριος* enz. aan te hooren; en hoe zal hij te moede zijn bij het inzien van de noot van Hemsterhuis, zoo lang als sommige verzen van Pindarus in de editie van Boeckh! NB. een Italiaan heeft Pindarus uitgegeven met de *analysis* van de moeielijkste woorden: hij slaat geene Dorische *α* over en zegt: *δίκαν Dorice pro δίκην* enz. Op de plaats van de *Plutus palmam stoliditatis sibi vindicat Scholium ineditum*, dat aldus luidt: *Φιλοφρονητικὴ προσφώνησις. νιτάριος δὲ πορνοβοσκὸς ἐγένετο. Quid facias istis homuncionibus?* Het wordt tijd dat ik u iets beters mededeele, dan die *λῆροι*: gij mocht mij anders toeroepen: *ὄλοιο θνητῶν ἐκλέγων τὰς συμφοράς*, en daarom schrijf ik u liever een fragment van Eupolis[3]) dat ik heden gevonden

1) Zie Meineke, *Fragm. Com. Gr.* IV. p. 237; Kock, *Com. Att. fragm.* III. p. 181.

2) vs. 1011.

3) Zie *Mnemos.* V. 105 (*Nov. Lectt.* 153). Meineke, *Fragm. Com. Gr.* I. p. 508; Kock, *Com. Att. fragm.* I. p. 320.

heb: *τῆνος αὕτη | πολλοὺς ἔχουσα σκορπίους ἔχεις τε συκοφάντας.* De drie laatste woorden zijn nog aan niemand bekend. Het is uit de Πόλεις. Ik heb eene niet onaanzienlijke verzameling onbekende fragmenten te Venetië gevonden: in de laatste dagen drie: van Menander, Polyzelus en Strattis. Wat is het jammer dat ik niet meer tijd heb: over eenige dagen zeg ik Venetië vaarwel; ik zal misschien Ravenna bezoeken, indien de onkosten niet te groot zijn; blijken zij dat te zijn, dan ga ik regelrecht naar Rome, waar ik twaalf uren in de week zal kunnen werken. Ellendige dompers daar zij zijn! Ik kom stellig weder hier terug en getroost het mij zoodoende, dat ik zooveel moet laten liggen. Ik heb hier verbazend veel bijeenverzameld, maar men is nooit tevreden: ik ben reeds sedert een geruimen tijd bezig overal maar uit te kippen *quod est bellissimum.* Dit kost meer tijd dan men wel denken zoude, want men moet eerst alles (hoewel vluchtig) lezen om niets goeds over het hoofd te zien, en de meeste codices, vooral van Euripides en Aristophanes, vereischen veel oplettendheid door de duizenden van grillige *compendia.* De palaeographie is een geducht wapen, wanneer men het hanteeren kan zonder er hijgend bij neer te vallen en alle kracht van geest te verliezen: dat altijd en iedereen in het begin moet gebeuren; langzamerhand herstelt men zich van die sufheid. Ik heb er altijd veel genoegen mede en bijna al mijne collaties zijn volgeteekend met hieroglyphen [1]. Sommige heb ik eerst eene geruime poos later dan ik ze had afgeteekend kunnen ontcijferen. Eén heeft mij hier in Aristophanes lang gekweld. Bekker slaat het maar over. Ik heb eindelijk ontdekt, dat het is ζτ, en dus ζήτει, en een merk om aan te duiden dat de plaats corrupt is. Hoevele malen heeft men de *compendia* verkeerd gelezen. B. v. $\lambda_{\chi}^{\alpha'}$ is λαμβάνω enz., $\overset{\text{"}}{\varepsilon}\lambda_{\chi}^{\alpha}$ ἔλαβον enz., $\varepsilon\overset{\text{"}}{\imath}\lambda_{\chi}^{\eta}$ εἴληφα enz. In die dingen blijven zich de *librarii* gelijk, maar de uitgevers of latere *librarii* letten er niet op. Volgens Villoison las Zenodotus (een ellendig criticus, dom en roekeloos) in plaats van: ἀλλ' οὐκ 'Ατρείδῃ 'Αγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ — ἀτρείδαο, en er volgt: ὁ δὲ ποιητὴς δοτικῇ ἀντὶ γενικῆς παραλό-

1) Voor de *compendia* zie de *Indices* van Dr. Rutgers p. 93 vlg. Vgl. *de A. I.* p. 75 vlg.; *Miscell. Crit.* p. 142, 143, 159; *Var. Lectt.*² p. 271.

γως. Ik ben zeer verlangend te weten, hoe Lehrs of Pluygers dit verklaren. Er staat: *ἀτρείδεο*, *i. e.* *ἀτρείδεω* en *δο^π* *ἀντὶ γ.* *παραλχ^α*, dat is *δοτικὴν* en *παραλαμβάνει*. De verklaring is even scheef als de conjectuur van Zenodotus flauw is. Hij heeft waarschijnlijk ook wel *'Αγαμέμνονος* gelezen en brengt een *creticus* in den vierden voet. Ik keer terug tot mijne *compendia*. De Scholiast van Aristophanes *ad Equites* vs. 645 zegt van eene grap: *παρεῖλε δὲ τοῦτο γέλωτος χάριν*, hetwelk ongelukkig juist het tegenovergestelde beteekent; er moet staan *παρείληφε* *παρείλχ^η*. De aoristus is om dezelfde reden verdwenen bij Jamblichus *de V. P.* p. 62 Kiessl. [1]): *Πυθαγόρας συνετέλεσε τὴν περὶ τῶν οὐρανίων ἐπιστήμην καὶ ταῖς ἀποδείξεσιν αὐτῆς ὅλαις ἀριθμητικαῖς καὶ ταῖς γεωμετρικαῖς διέλασεν*. Codex: *διέλχ^α*, en dus *διέλαβεν*, dat ongetwijfeld waar is. De rest is nog niet in orde. *αὐτὴν ὅλην* van Küster is zeer aannemelijk, vooral omdat men schrijft *αὖ ὁ^λ*; hetwelk mij denken doet aan Chrysippus *apud Scholiast. Venet. ad Iliad.* K. vs. 252 van Villoison, waar men leest: *οὕτω γὰρ καὶ ἄνθρωπον παρὰ πόδα γενόμενον ἔτι τυγχάνειν τῆς ὅλης προσηγορίας*. *Παρὰ πόδα* is echt Grieksch, maar Chrysippus zegt nu, dat hij hoewel een voet minder hebbende toch de volle *προσηγορία* krijgt, dat is: dat hij niet *θρωπος* b. v., maar *ἄνθρωπος* voluit genoemd wordt. Codex: *ὅ^λ*, dat men veel beter kan en moet invullen. Ik heb den tijd niet om Villoison na te werken, maar ik heb genoeg gezien, hoe onkundig en onbekwaam hij is; ik heb maar een paar pagina's uit nieuwsgierigheid overgelezen en bijna eene pagina vol w a r e lezingen in plaats van onzin bijeenverzameld. Het is ongelooflijk bij iemand, die altijd den mond vol heeft van palaeographie. Een paar voorbeelden, omdat ik juist die excerpten voor mij heb liggen. In diezelfde noot *ad Iliad.* K. vs. 252: *καὶ δεκάτῳ μὴ τοῦ τοκετοῦ ταῖς γυναιξὶ γιγνομένου*. Codex: *μ^η ν*, dat is *μηνὶ*, zooals iedereen zonder codex emendeeren zal. Iets hooger zegt de grammaticus dat de poëten somtijds eene getalsuitdrukking verkorten en somtijds het ronde getal nemen. Dit laatste drukt hij aldus uit: *ὁτὲ δὲ ἔξω προςιθέασιν ἵνα τὸ πλῆρες εἴπωσιν*. Codex: *πρ^οτιθ*.

1) Vgl. *Mnemos.* XVI. (1877) p. 347 (*Collect. Crit.* p. 315).

ἴα en εἴπω en M. Villoison: προτιθέασιν ια τὸ πλ. εἴπω. Iets verder leest men, dat de Ὀλύμπια gevierd werden διὰ πεντήκοντα μῆνας. Er staat natuurlijk μηνῶν. Ik had deze plaats uitgekipt voor Eupolis, maar zonder vrucht: er staat alleen in het laatste vers ὁ τὸν τρίβῶ ἔχων, waarvan Villoison τὸ τριβώνιον gemaakt heeft, maar voor χρυσῷ γένει staat er waarlijk χρυσογένειαν enz. Ik ben weder in kleinigheden gewikkeld geraakt en kan er mij niet uit los maken. Ik verontschuldig mij door het voorbeeld van groote critici, die er door afdwalen, en mij doen denken aan ἁλίκον ἐστὶ τὸ τύμμα καὶ ἁλίκον ἄνδρα δαμάσδει. Eene beuzeling heeft Bentley en Valckenaer (om niet te spreken van Meineke) een fragment van Menander doen bederven *ad Phoen.* (*Scholia*) vs. 893: ἐκ γειτόνων γὰρ οἴκων ὦ τοιχωρύχε [1]). Bentley οἶκον; Valckenaer ἧκον; Meineke laat οἴκων maar staan. *Leg.* οἰκῶ γάρ. Matthiae, een door en door braaf man, ziet n o o i t iets. De schrijver haalt die woorden aan om te bewijzen, dat men met γάρ eene rede begint, en Valckenaer gelooft daarom, dat Menander met die woorden eene comedie begon, en lacht Pauw uit, die het waarschijnlijk nog maller gemaakt heeft. Valckenaer wist toch wel, dat γάρ beteekende: h e t i s o m d a t; de Scholiast haspelt alles dooreen. *Pour finir la farce* voeg ik er nog eene beuzeling uit Longus bij. In de historie *un tant soit peu grivoise* van Λυκαίνιον leest men, dat zij bij het afscheid nemen Daphnis op het hart drukt niet te vergeten: ὅτι σε ἐγὼ ἄνδρα π ρ ὸ Χ λ ό η ς πεποίηκα [2]). Alle harten naar het zijne gerekend, moet men gelooven dat die herinnering voor *il Pastore fido* juist niet van de aangenaamste moet geweest zijn. Wat dunkt u van de lezing van mijnen Florentinus: σε ἐγὼ ἄνδρα Χλόης πεποίηκα. Ik ben zeer geneigd het Courier ten kwade te duiden, dat hij er niet eens van gesproken heeft, en ben overtuigd dat het de ware lezing is.

De feestdagen a l l e r h e i l i g e n en a l l e r z i e l e n zijn voor mij feestdagen geweest a l l e r s c h o l i a s t e n, zoodat ik er waarlijk van vermoeid ben. Geene brieven uit Holland! *Verranno*

1) Meineke zegt, *Fragm. Com. Graec.* IV. p. 285: *lege* ἐκ γειτόνων οἰκῶ γάρ, *in vicinia habito.* Kock, *Com. Att. fragm.* III. p. 228, leest: ἐν γειτόνων οἰκῶ γάρ.

2) III. 19.

dimani, zegt mij mijne hospita. *Speriamo* (of *speremo* op zijn Venetiaansch). Nieuws niets, volstrekt niets; en indien ik mijne Scholiasten niet had, wist ik geen raad om u zelfs een regel te schrijven. Ik zal trachten u zoo weinig mogelijk mee te deelen van het vervelende gedeelte van die *farrago*, waarin heerlijke dingen staan, maar onder een hoop vuilnis bedolven. Nog een fragment van Menander: *ad Nub.* 132 en Suidas *v.* *κόπτω* [1]). Bentley en Meineke brengen ons niets verder. Menander (zegt de onbekende grammaticus) *ἱκανῶς διέςειλεν* het onderscheid tusschen *κόπτειν* en *ψοφεῖν* in de verzen: *κόψω τὴν θύραν* en *ἀλλ' ἐψόφει καί τις τὴν θύραν ἐξιών* (Scholiast, zonder *ἀλλ'*, *ἐψόφηκε τὴν θύραν ἐξιών*). Men heeft niet gezien dat *ψοφῶ τὴν θύραν* even mooi is als *crepo ostium*. Het is toch vrij duidelijk. *Igitur leg.*: *ἀλλ' ἐψόφηκεν ἡ θύρα. τίς οὑξιών* [2]); Deze woorden volgden onmiddellijk op de vorige: *κόψω τὴν θύραν*. Ik schrijf u hierover omdat ik meen te weten, wie wilde aankloppen, en wie de deur uitkomt. De eerste (*nisi fallor*) is niemand anders dan Aeschinus, en de tweede Micio. *Tu videris*. Iets verder, *ad* vs. 144, zegt een oud knap grammaticus, dat de orakels van de Pythia waren *ἑξάμετροι*. Het zou niet moeielijk zijn Apollonius Molo te wederleggen, *sed hoc nunc non ago*. De Scholiast schijnt het al te doen met de woorden: *καί ἐςι δὲ παρὰ κωμικῷ τινὶ πῇ συγκεχωρῆσθαι τῷ χρησμῷ δύναται*. De critici houden dit voor een orakel van Delphi. Zij doen mij denken aan den numismaticus, die na lang op eene medaille getuurd te hebben, uitriep: *elle est admirablement belle mais indéchiffrable*. Toup maakt ervan: *εἰ συγκεχρῶσθαι τοῖς νεκροῖς δυνήσεται*. Hij heeft er zeker zijn refrein achter gezet: *qua emendatione nihil verius* enz.; het is helaas bespottelijk in vele opzichten. Het moet zeker verbeelden het orakel aan Zeno gegeven, volgens Diogenes Laërtius VII. 2 [3]). *Quid multa?* Codex: *καὶ εἰ ἔςι δέ* en laat *πῇ* weg, zoodat alles in orde komt door er proza van te maken en *χρησμῷ* te veranderen in *μέτρῳ*. De *librarius* had zijn hoofd

1) Zie Meineke, *Fragm. Com. Graec.* IV. p. 280; Kock, *Com. Att. fragm.* III. p. 229.

2) Vgl. *Var. Lectt.*² p. 217; *Miscell. Crit.* p. 168.

3) Χρηστηριαζομένου αὐτοῦ τί πράττων ἄριστα βιώσεται, ἀποκρίνασθαι τὸν θεόν, εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς.

vol van χρηστμοί. De rest van het *Scholium* zijn louter excerpten en van een anderen grammaticus, ὅτι δέ bewijst dit reeds voldoende, en er staat niets van in den codex Venetus. Wat is alles in de war in die *Scholia*! Suidas, dien de uitgevers jammerlijk verzuimd hebben, heeft veel betere codices gehad. Op honderd plaatsen stemt hij letterlijk overeen met den Marcianus. B. v. hetgeen hij vertelt van het boek van Πρόδικος, genoemd ὧραι, enz. staat letterlijk in codex Venetus *ad Nubes*. Dat men niet gezien heeft dat die plaats daar thuis behoorde! Somtijds is Suidas nog beter, somtijds minder goed, omdat er van elke comoedie verschillende codices waren (dat zonneklaar blijkt ook uit de *Scholia*); en Suidas is beter b. v. voor de *Nubes*, minder goed voor de *Aves* enz. Somtijds stemt hij overeen met de uitgaven en mijnen codex in tastbare ongerijmdheden: somtijds geeft de codex aan beiden licht. Eén koddig voorbeeld. Suidas *v.* ξενηλατεῖν — ποτὲ γὰρ ἐκεῖσε σποδίας γενομένης ξενηλασία γέγονεν. Dezelfde laffe aanteekening en dezelfde fout leest men *ad Aves* vs. 1013. Codex: σιτοδείας [1]). Mag men het de critici niet kwalijk nemen, dat zij dit niet reeds lang verbeterd hebben [2])? Trouwens honderden emendatiën worden door den codex volkomen bevestigd.

Een pak brieven in eens heb ik uit Turin ontvangen, en ik ken mijzelven niet van blijdschap! Ik kan hedenavond niets hoegenaamd studeeren, brieven schrijven zal waarschijnlijk niet veel beter gaan, want allerlei aandoeningen en gedachten woelen in mij, en het heimwee zou mij thans maar al te licht kunnen overweldigen. *Dove sei, o mia terra diletta, così bella e verde di speranza, dove le mie rose fioriscono, dove errano le mie visioni, dove i miei morti riposano. La terra che parla il mio linguaggio ed ha tutto ciò che mi manca!* Hoewel er daar vele dingen gebeuren, die mij grieven en mij doen schamen over mijn vaderland.... Ik geloof echter dat de λόγος δίκαιος het nog niet zoo gemakkelijk aan de εὐρύπρωκτοι zal gewonnen geven, en zeggen kan: παρ' ἐμοὶ δὲ καὶ ἄλλοι οἵ κέ με τιμήσουσι μάλιστα δέ: de γνήσιοι μαθηταὶ van de Leidsche Academie. Καὶ μαχοῦμαι κατ' ἐμαυτὸν ἐγώ. Hoe zonderling dat

1) Vgl. *Var. Lectt.* p. 174. 2) Hemsterhuis had geëmendeerd: σιτοδείας.

men op die plaats van Homerus den rechten zin van *κατ' ἐμαυτόν* niet terstond en eens voor al goed heeft opgevat (ik keer maar spoedig terug *ἐπὶ τὰ ἐμά*). De verklaringen van oud en jong, *i. e.* Heyne zijn bespottelijk. — Het is maar goed dat R. R.[1]) *n'ait pas promené sa splendeur* tot aan het Museum van Antiquiteiten. Hij heeft te Turin Grieksche *papyri* voor Koptische aangezien, tot niet geringe pret van M. Peyron. — *Quam me delectat* Prof. Karsten. Ik herken hem volkomen in dien inval. Ik geloof dat al die papieren het best onder mij bewaard zijn: *οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο* zal ze beschadigen of verwarren. Zend ik er een gedeelte van weg te land of ter zee, dan is een ongelukkig toeval zoo al niet waarschijnlijk, althans mogelijk, en wie zal het voor de tweede maal nazien: *μὰ τὸν 'Απόλλω 'γὼ μὲν οὔ.*

Van Dindorf en zijnen Scholiast begrijp ik niet veel, maar vooral niet van hetgeen gij schrijft van het uitmonsteren van al wat door Musurus uit Suidas in den Scholiast is overgebracht. Ik heb niet anders hier te doen gehad dan den tekst van Dindorf met den uitmuntenden Marcianus te vergelijken, en heb hem niet verder kunnen noch willen bestudeeren. Ik ben echter overtuigd dat Musurus Suidas nimmer heeft ingezien. Ik kan hier niet weten of hij, of een ander, de *Scholia* heeft aangelengd met excerpten uit den Scholiast van Euripides, Apollonius Rhodius, Lucianus, en latere sophisten, Athenaeus, Plutarchus enz. enz., waarvan niets in mijnen codex te vinden is. Al die dingen moet men er uitsmijten; maar men moet het verstand verloren hebben om aan den Scholiast hetgeen hem eerlijk toekomt niet uit Suidas terug te geven, die voor sommige comoediën veel betere codices dan de onze heeft kunnen raadplegen. Het komt mij onmogelijk voor, dat Dindorf dit niet zou gedaan hebben. In allen gevalle moet men zijn editie althans kunnen raadplegen, en zij zoude wel op de Bibliotheek een plaatsje verdienen. Ik zal u morgen eenige plaatsen excerpeeren, waaruit u terstond blijken zal, of M. Miller zijn plicht gedaan heeft of niet. De *Scholia codicis Ravennatis* verdienen wel nog eens bekeken te worden: maar veel nieuws zal er niet uit voor den dag komen.

---

1) Wie bedoeld wordt kunnen wij zelfs niet gissen.

44.

Venetië, 9 November 1842.

Vir Clarissime!

Ik kan dezen[1]) brief niet verzenden zonder u op eenige punten bepaald te antwoorden: hetgeen ik nu doen zal, hoewel eenigszins in haast. In de *Scholia ad Vespas* 1326, staat geschreven *a prima manu* evenals Dindorf heeft uitgegeven, met dit onderscheid: τοῦ π́ τες ὁμοῖϵι ὑςε | ρεῖ ἡ τῶν τρωάδων κτἑ. Ik kan uit dat *Scholion* niet wijs worden. ὁ δέ νοῦς παρά enz. geeft geen zin. Achter ὁ δὲ νοῦς moet volgen (zooals altijd) de *paraphrasis* van den grammaticus. Omdat ik aan u zelfs onbekookte invallen in vertrouwen kan mededeelen, gis ik dat er meer dan één hiaat in die woorden schuilt, vooreerst achter ὁ δὲ νοῦς en daarna in de nabijheid van de hoogstwaarschijnlijk corrupte woorden πάντες ὁμο ί α (*sic*). Ik waag mij niet aan gissingen om ze in te vullen: evenmin heb ik den moed om nu Diogenes Laërtius op te slaan. Vooral omdat de eerste plaats de beste, Timon over Empedocles, mij duister is als ware het in 't Sanscrit geschreven; daarentegen om te weten dat μάντιας θεῶ φωνᾶς[2]) de ware lezing is, behoef ik niets meer na te zien: ook palaeographisch is niets natuurlijker en eenvoudiger. — Ik verheug mij met Van Vloten en over de goede voornemens van Hamaker[3]): welk eene schoone gelegenheid om te studeeren! — Mijn arme Menzel: verwaande weetnieten zonder grondbeginselen (de hemel beware mij dat ik geene namen noem, zeide Ds. Matthes in eene knorpreek) zijn περιμάχητοι τοῖς Στρεψιάδαις, en de anderen worden vergeten en miskend. — Ik val weder op de zwarigheden van Prof. Karsten, μειδιόων. Maar alle spotternij ter zijde, indien Prof. Karsten een gedeelte begeert mijner papieren, dat hij spreke, en ik zal ze hem uit Rome overzenden. Hij zal er zeer wel zonder

---

1) Den vorigen, waarbij deze was ingesloten.

2) Zie blz. 286 en 287.

3) J. Van Vloten, toen nog theol. doctorandus, was tot leeraar in de Fransche taal aan het Gymnasium te Rotterdam benoemd, en zijn zuster stond met Dr. Hamaker in het huwelijk te treden.

mij kunnen uitkomen: trouwens ik zal hem in mijnen eersten brief een *specimen* doen toekomen. — Van Spengel heb ik hier eenige kleine dingetjes doorgeloopen over Aristoteles en comp., scherpzinnig maar droog en dor: hij bewijst onder andere vrij klaar, dat het X^de boek περὶ ζώων ἱςορίας uit eene oude Latijnsche vertaling (van de Moërbeka) [1]) opnieuw in barbaarsch Grieksch is overgebracht, hetgeen niemand gezien had. *Pare impossibile.* — Ik heb nu nog een oogenblik den tijd om u twee woorden over Aristophanes en zijne Scholiasten hierbij te voegen. Ongetwijfeld laat zich πρότερον ποιῆσαι [2]) tamelijk verstaan: maar νοῆσαι is immers veel beter. — Τοιοῦτον τι, gezegd van eene vrouw door Diogenes Laërtius, is niets maller dan hetgeen staat in de *Pax* 847 [3]): πόθεν δ' ἔλαβες ταῦτα σύ; — πόθεν; ἐκ τοὐρανοῦ. *Codex Venetus recte*: ταύτας σύ; dat reeds vroeg in ταῦτα bedorven is, waarop *criticastri* τῶν οὐρανῶν roekeloos in den tekst hebben gezet, hetgeen Brunck laat staan, terwijl hij σύ wegwerpt. Het is een wonder dat er nog zooveel goeds tot ons is gekomen. Evenals hier en op honderd andere plaatsen is de ware lezing in den codex Ravennas *leviter* bedorven en in den Marcianus bewaard. In de *Vespae* vs. 7: κατὰ τοῖν κόραιν ὕπνιον καταχεῖται γλυκύ. Zonder metrum. Marc.: ὕπνου τι. ὕπνιόν τι is wellicht nog beter. In de *Scholia codicis Veneti ad Pac.* zijn nog rare zaken te vinden. Bekker heeft in der haast groote fouten begaan en niet goed gelezen wat er stond. B. v. Dind. vol. VII. P. 2. pag. 230, 4: ὅπου ἡ τῶν τοιούτων πλοίων ςάσις ἦν, οὗ ἐκράτησε καλεῖσθαι [4]). Honderdmaal in dezen codex en andere is οὗ niets anders dan οὕτως. Hij corrigeert gaandeweg vele kleinigheden, verknoeit een paar andere plaatsen en is menigmaal blind voor hetgeen een kind zien zoude. Hij laat drukken pag. 225, 26: ἐναρτία δὲ λ' ἐχρήσατο, in plaats van ἐναργεῖ (ἐναρ̄) δὲ λέξει ἐχρήσατο [5]). Maar koddig is pag. 239. 5: τῷ μὴ δύνασθαι τὰς ῥάμνας τῆς εὐθύνης ἀποδοῦναι, ἐν ἀγρῷ διέτριβεν [6]), voor τὰς ρ̄ μνᾶς, en waarlijk voor de tweede maal

1) Zie blz. 52. 2) Zie blz. 345.

3) Vgl. *Mnem.* VII. 287 (*Nov. Lectt.* 699).

4) *ad vs.* 145 (Dübner p. 175).

5) *ad vs.* 70 (Dübner p. 173).

6) *ad vs.* 347 (Dübner p. 181).

ἀπεμίσθωσεν αὐτὸν τῶν ῥάμνων. In hetzelfde *Scholion* leest hij μανθάνω en houdt dit alles voor woorden van Eupolis. Het is natuurlijk dat er staat μανθάνων (-ν̑) en dat de Scholiast spreekt.

De vacantie is voorbij en in deze dagen wordt waarschijnlijk het Vaticaan even opengezet. Wanneer de Hr. Bettio er niet meer is, zal het hier, te Venetië, even ellendig toegaan als elders in Italië: de rest zijn ellendige weetnieten en dompers: geeuwende zijn zij terug gekomen. Zij hebben eene strenge kastijding ondergaan, en vader Bettio heeft hun (in mijn bijzijn, dat ik niet goedkeur) hunne slordigheid en gebrek aan ijver duchtig verweten. Ik had moeite om ernstig te blijven, toen vader Bettio, die zelf een geestelijke is, aan zijn derden bibliothecaris, een log en dom geestelijk persoon, deze woorden toevoegde: Hoe zoude het u wel aanstaan, mijnheer, indien gij uwe vrouw in geene twee maanden gezien hadt (verondersteld, voegde hij er in éénen adem bij, *che ella fosse in situazoné di avere una moglie*): dezelfde genegenheid behoordet gij te gevoelen jegens de Bibliotheek enz. enz. Τὸ πᾶν κρέας antwoordde niets. Arme Marciana, wanneer deze schepsels haar zullen besturen, en arme philologen die haar dan zullen bezoeken. Maar die dan leeft, die dan zorgt. Met uitzondering van de geleerden zijn de Italianen nog zoo kwaad niet, en het Lomb. Venet. Koninkrijk is zonder tegenspraak het beste gedeelte van Italië. Er is hier nog levenskracht in die menschen en edele gevoelens en ijver. Onder andere koddigheden vermaakt mij (*in sinu*) hunne bewondering voor elkander, die bij de meesten wel oprecht is maar ook bij dezen in een oogenblik kan overslaan tot minachting en spotternij. Ik vind dagelijks aan tafel, behalve mijnen braven Paravicini, een schilder, een advocaat, een professor in de physica, een poëet en een commentator van Dante. Geest en smaak bezitten zij allen in hooge mate. Wat zoude ik niet geven willen om u eens midden onder al die levendige, vroolijke menschen aan te treffen. Gij zoudt dan zelf kunnen zien, hoezeer zij met elkander zijn ingenomen: geene *superlativi* kunnen dit uitdrukken, en bij zulke uiteenloopende *studia* is die bewondering volkomen oprecht en duurzaam. Evenzoo denken en spreken zij over honderd en duizend anderen van hunne

landgenooten, en indien men hun gelooven kan telt Italië groote mannen bij duizenden. Het is hier zeer gemakkelijk een groot man te zijn, maar men moet in Italië zijn geboren, en zoo is de arme Bonaparte met zijne *Natuurlijke Historie* een groot man, terwijl de Hr. Temminck wordt beschouwd als iemand die er wel wat van weet maar tegen zulk een genie toch niet kan opwegen. Al deze zwakheden vermaken mij, terwijl mijn Duitsche philosoof woedend wordt bij zulk eene onbeschaamde onkunde. Wie zal het hem ten kwade duiden? Maar meer geduld heeft men noodig bij eenige hersenlooze Franschen, die van het Italiaansch geene syllabe verstaan en van de rest even zooveel, en alle Italianen zonder uitzondering uitkrijten voor domme, dwaze schepselen. Ik loop niet veel gevaar om een Timon te worden, maar hoevele dwaasheden vindt men bij elke schrede in de wereld, en hoevele duizenden die naar lichaam en ziel voor altijd verpest zijn. Een grof beestachtig materialisme heerscht in elke stad: hoe menigeen heb ik de philosophie van het walgelijkste egoïsme hooren uitbazuinen, die zich beroemen thans alles te kennen, wat er in de wereld alzoo omgaat, en er duidelijk uit hebben geleerd dat men ervan genieten moet zooveel men maar kan en daarna tot het *niet* terugkeeren. Christendom en alle godsdienstige gevoelens zijn voor hen niet anders dan zotternijen of huichelarij enz. enz. Hoe menigeen heeft mij niet verklaard, dat hij zich niet begrijpen kon, dat ik, die overigens enz., in *die* dingen nog zoo achterlijk en blind kon wezen. Bijna altijd doen zij mij lachen; maar wanneer men er naderhand alleen over nadenkt is het niet om te lachen. Ik troost mij met de gedachte dat het niet overal zoo is, of liever dat bij ons te land de adel van de ziel nog bij eene groote meerderheid leeft en leven zal. Πᾶ τὰς Φρένας ἐκπεπόταμαι, in plaats van u uittreksels uit de *Scholia* van Aristophanes te maken. *Un' altra volta.* — Om het niet te vergeten verzoek ik u mij op te geven den titel en het adres van den thesaurier van het Instituut (waarvan ik mij alleen den naam Van Hall herinner); want de reis naar Rome zal mijne financiën uitputten en ik zal ten spoedigste eenen nieuwen kredietbrief behoeven. De hemel beware iedereen voor Italiaansche bankiers! Indien het mogelijk ware het bedrag van een kredietbrief in

Italiaansche munt op te geven zoude men hen beletten om de arme *forestieri* af te zetten. De rijke Prins Torlonia te Rome is overal berucht om zijne knevelarijen: zijn collega's zijn niet veel beter, en men moet het zich laten welgevallen. Genoeg hiervan, want hoe uitmuntend een financier ik ook geworden ben, ik kan nimmer over die zaken zonder eenigen tegenzin denken noch schrijven. *Vale*, *vir clarissime*, *vale*, *meque uti facis amare perge.*

Ik wacht uwen eerstvolgenden brief midden in de *Sentina Populi Quondam Romani.* Vele hartelijke groeten aan de Proff. Bake en Peerlkamp en al de jonge philologi die u omringen. *Iterum vale.*

10 Nov. — *Vir clarissime.* Ik kom van de Bibliotheek en vlieg naar de post. Nieuws geen, dan dat het afschuwelijk slecht weder hier is. Felle koude en een snerpende noordewind worden onaangenaam afgewisseld door *sirocco* en gevolg, dat is regenbuien en mistig weder. Οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ. Het epigram beginnende: φράζε τίνος γονέως [1]) wordt in de Anthologie als ἀδέσποτον opgegeven (zegt mij een *Graeculus*): er staat op den steen: Διονύσιος μάγνης ποιητὴς ἔγραψεν. Die overlegt het slimmer dan Homerus.

45.

Venetië, 20 November 1842.

Vir Clarissime!

Over eenige dagen voert mij de stoomboot naar Triëst en dan naar Ancona. Ik maak staat op de vriendelijkheid van den *improbus Hadrias* en laat mij niet assureeren, hoewel Hesiodus in dit seizoen er een zwaar hoofd over hebben zoude. Het weder is zachter geworden en alles zal goed gaan. Langzamerhand worden de toebereidselen tot vertrek gemaakt. Φυλλοβολῶ codices en editiën, hoewel nog altijd verzamelende al wat ik maar grijpen kan. Morgen verdwijnen de laatste codices en de *excerpta* worden in hunne respectieve portefeuilles geborgen. Ik

---

1) Jacobs II. 877.

vermaak mij op den duur met allerlei. Hoe weinig ruimte ik ook heb, ik moet u eene koddige plaats mededeelen uit de *Scholia Veneta ad Iliadem*, IX. vs. 90: *ὅλου βίου ἐδέησε Δωροθέῳ τῷ Ἀσκαλωνίτῃ εἰς ἐξήγησιν τοῦ παρ' Ὁμήρῳ κλισίου* [1]). *Allons donc.* Evenwel ook Valckenaer (*nisi fallor*) deelt het mede, zonder erg, uit den Vossianus. Het kwam mij wat mal voor en ik sloeg den codex op. Er staat (ik ben overtuigd dat gij het terstond zult gissen) *ᾀ.* *i. e.* *βιβλίου*, evenals ik menigmaal heb gevonden *ᾳ ᾳ* voor *βιβλία*. Villoison denkt nooit aan iets en leest b. v. *ad Iliad.* Z vs. 311, dat het *Palladium* is gevallen *ἐκ τοῦ ἄζου*. Codex: *ἀ[illegible]*, waaruit wel het meeste op de aarde nedervalt. Hij heeft er honderd zoo. Wijndrinken zegt hij (*ibid.* vs. 265) was voor Hector niet raadzaam, omdat hij was *σίτου οὐδενὸς ἄγευστος.* *Ridiculum.* Codex: [illegible] [2]). Er komt mij een fragment van Aristophanes in de gedachte, waarvan ik meen de ware lezing, die men tot nu toe vruchteloos gezocht heeft, gevonden te hebben. Het staat bij Athenaeus, IX. 372 c.: *ἐγὼ δὲ τοῦτ' ὀλίγον χρόνον Φήσας ἀΦειλόμην ἄν* [3]). Porson *χρήσας*. Elmsley *φθάσας*. Minder slecht Brunck *φυσῶν*. Ik geloof dat er staan moet *Φήνας*, *coll. Arist. Ach.* 520 vlg. De verzen van het fragment zijn slecht onder de sprekende personen verdeeld en het is vrij duidelijk dat met de woorden *ἐγὼ δὲ τοῦτ'* een ander begint te spreken, hetzij mijn sycophant of een ander. *Tu videris.* De *Ἀχαρνῆς* staan helaas in mijnen codex niet. Zij zijn bij Inverniz jammerlijk misvormd. Ik twijfel niet of men heeft reeds lang geëmendeerd 294: *ἀκούσωμεν; ἀπολεῖ· κατά σε χώσομεν τ. λ.* 296: *μ. πρὶν ἄν γ' ἀκ.* 298: *μηδὲ λέγε μοι σὺ λόγον.* Maar ik ben nieuwsgierig of men vs. 301 vlg. anders kan emendeeren dan zoo: *ἐ | γὼ κατατεμῶ ποθ' ἱππεῦσι κατ-τύματα.* De 5 cretici, die schuilen in vss. 336 vlg., en de 12 andere in vss. 339 vlg., kan ik niet met voldoende zekerheid terugvinden. Ik kom niet verder dan: *ἀλλὰ νῦν λέξον εἴ σοι*

---

1) Vgl. de *Praef.* van de *Var. Lectt.* p. XI.

2) Dindorf, *Schol. Gr. in Hom. Il.* tom. III. p. 300: *ἄλλως τε καὶ σιτίου οὐδενὸς ἐγέγευστο.*

3) Vgl. *Mnem.* IV. 99 (*Nov. Lectt.* 3). Zie Kock, *Com. Att. fragm.* I. 356 vlg.; Blaydes, vol. II. p. 288 vlg.

δοκεῖ. — Zoodoende κατελήρησα mijn weinigje papier, waaruit gij althans zult vernemen dat ik altijd gezond en opgeruimd ben en *nescio quid meditans nugarum*, *totus in illis.* Voor ditmaal ga ik Ravenna voorbij: wanneer men den grooten weg volgt is hier het reizen reeds moeielijk en uiterst kostbaar, *guai* wanneer men ervan afgaat vooral in den winter. Misschien op mijn terugtocht.

Zoude ik u mogen verzoeken een paar regels aan Prof. Van Hall te schrijven om mij te Rome eenen nieuwen kredietbrief toe te zenden. De reis naar Rome is zeer kostbaar, omdat er geene concurrentie bestaat of zelfs geduld wordt. In eenige opzichten is men hier eeuwen ten achteren en loopt gevaar het nog zeer lang te blijven. Ik heb de 'Αχαρνῆς voor mij en zie vs. 839: καὶ χαῖρε πολλάγ' — ἀλλὰ μὲν (codex Ravennas μὴν) οὐκ ἐπιχώριον. Men wordt boos bij het zien van zulk Grieksch, in plaats van πόλλ' — ἀλλ' ἄμμιν οὐκ ἐπιχώριον. Ik vlieg naar de post. *Vale*, *vir clarissime.*

Uit Rome zal ik mijnen brief aan het Instituut zenden. Ik hoor niets dan kwaad van M. de Liederkerke, stug en onaangenaam, *chargé d'affaires Hollandais*, die geen woord Hollandsch verstaat.

46.

Venetië, 23 November 1842.

Vir Clarissime!

Op het oogenblik dat voor mij »'t Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden" (zegt de poëet[1]), en ik vind zoo gauw niets op mijzelven toepasselijk) ontvang ik twee alleraangenaamste brieven uit Leiden, ingesloten in een allerliefst briefje van den Hr. Heldewier. Ik kan niet naar Turin schrijven zonder er een paar regels in te sluiten. Mijne παγκληρία is ingepakt en de stoomboot wacht mij over eenige uren. Wat kan ik beter doen dan u intusschen eenige regels te schrijven. Ik heb hier mijn Aristophanes nog en kan u op sommige dingen antwoorden. Het vers uit de *Acharn.*: τοὺς γὰρ μετοίκους[2])

---

1) Tollens.
1) vs. 508.

enz. is reddeloos verloren na de noot van Dobree [1]) met zijne vier argumenten, waarvan N°. 1 [2]) mij iets nieuws geleerd heeft. — καθάπτεται behoeft niet door codices bevestigd te worden, maar zou δέ er niet moeten worden bijvoegd, voor γάρ? De palaeographie kan mij de menigvuldige verwisseling dezer woordjes niet duidelijk maken. — De bedenkingen tegen ὦρον in de Σφῆκες [3]) zijn wellicht op te lossen, maar τῇ πυκνί moet het artikel verliezen, hetgeen mij voorkomt eene zwarigheid te zijn. — Ik vind in het *Scholium* iets, dat een *librarius* verraadt, die maar op goed geluk een θριπήδεστον ἀντίγραφον calligraphiseert: misschien hebben de eerste uitgaven schuld. Ik zoude u nog kunnen vermaken met dergelijke fouten van Villoison, maar vs. 318 [4]) roept mij: hoevele malen heb ik er vruchteloos over nagedacht. *Indignor quoties bonus dormitat Porsonus. Nisi fallor* is de metrische zwarigheid maar een gedeelte τοῦ κακοῦ: wat is de zin en de constructie van die beide ongelukkige regels? De zin, dien zij moeten opleveren, blijkt uit vss. 371 vlg., maar dat staat er niet. Voorts is θελήσω geheel niet passend: ik vind niets minder dan het achterste voren in die woorden en eene lacune; want hoe meer ik er over gedacht heb, hoe meer ik overtuigd word, dat hij eerst zeggen moet: ὑπὲρ ἐπιξήνου-θέλω λέγειν en dan κἄν γε μὴ λέξω δίκαια ἀποκτείνατέ μ' αὐτοχρῆμα. Ik heb dien zin nooit kunnen terugbrengen in die bedorven woorden, καὶ ἀπορῶ ὅ τι χρὴ δρᾶν [5]). De laatste oogenblikken, die ik heb doorgebracht in de Marciana heb ik aangenaam gesleten met de *Scholia Homerica* en den armen Villoison, die er op elke pagina op de koddigste wijze inloopt. Niemand heeft meer dan hij den mond vol van palaeographie, met dat al vertelt hij ons van een zekeren Neoteles, die περὶ τῆς καθ' Ὅμηρον τοξείας geschreven heeft ὅλον βίον (ὅ), *Iliad.* Θ. vs. 328 [6]). Hij ontdekt een volk genaamd ἀζιαῖοι in het woord ἀζαῖοι,

1) *Adversaria*, II. p. 188.
2) πτίσσειν *est* τὰ πίτυρα *eximere, non* τὰ ἄχυρα.
3) vs. 31.
4) Van de Ἀχαρνῆς.
5) Vgl. Aanteekeningen op de *Acharners* van Aristophanes, door Dr. H. G. Hamaker, *Mnemos.* II. p. 13.
6) Vgl. de *Praef.* van de *Var. Lectt.* p. XI.

Z. 311. *Iliad.* Θ. 70 staat: *γράψαντα καὶ τὸ κῆρ ἀκούσαντα οὐκ ἐπὶ τῆς μοίρας λεγόμενον.* Ik vind Apollonius *ὁ τοῦ Μόλωνος ad Iliad.* I. (IX) 4, waar staat *παρέστησε* (niet *-ηκεν*)[1]. Het ergste van alles is dat hij veel weggelaten heeft, omdat hij het niet lezen kon. Ik heb hedenmorgen nog een paar *Scholia* vol wetenswaardige dingen afgeschreven. In het eerste vind ik een fragment van Alexander Ephesius: *ἐπεξελθὼν ὅπως κατὰ τάξιν οἱ πλανῆται ἀστέρες ὁδεύουσιν ἐπάγει περὶ τῶν ἑκάστου φθόγγων »πάντες δ' ἑπτατόνοιο λύρης φθόγγοισι συνῳδοὶ ἁρμονίην προσέχουσι διάστασιν ἄλλος ἐπ' ἄλλου".* Die poëet is mij geheel vreemd[2]. Het *Scholium* is *ad Iliad.* A. 46, waar Porphyrius *ληρῳδεῖ* over het sterrenconcert, dat hij in Homerus al vindt: met hetzelfde recht kan men hier of daar in de Ilias zelfs de ijzeren spoorwegen aantreffen. Niet dwazer op de wereld dan een *ἰατρός*, zegt Athenaeus — indien de grammatici er niet waren. In een ander *Scholium* vind ik een fragment van Zoïlus, *τὸ Θρᾳκικὸν ἀνδράποδον*, dat echter niet zeer geestig noch puntig is. Ik zoude met veel genoegen al die *Scholia* hebben willen nazien: *νῦν δέ* heb ik mij moeten vergenoegen met eenige excerpten. Ik moet mij reppen om niet te laat te komen, niet op de stoomboot, maar *al cafè*, waar mijne vrienden mij wachten. *Vale*, *vir clarissime*, binnenkort schrijf ik u uitvoeriger uit Rome.

47.

Ancona, 29 November 1842.

Vir Clarissime!

Simplicius en ik zijn behouden hier aangekomen na vijf dagen lang op zee gezwalkt te hebben zonder eenig gevaar, maar met veel tobben en zwoegen. Op den 23sten verliet ik Venezia, door veel *signori* omhelsd, en in de hand geknepen door eenige

---

1) Dindorf, *Schol. Gr. in Hom. Il.* tom. III. p. 370: *ὡς καὶ Ἀπολλώνιος ὁ τοῦ Μόλωνος παρέστησε.*

2) Dr. E. Mehler teekent aan, in *Heracliti Allegoriae Homericae*, p. 26: *De Alexandro Ephesio, ob „nocturna fortasse viri laboriosi studia" Λύχνος appellato, scripserunt* Fabric. *Bibl. Gr. III. c.* 19. 3; Meineke, *Analecta Alexandr. p.* 371 *sqq.;* J. G. Hulleman, *de Cornelio Alexandro Polyhistore p.* 4. Vgl. Dindorf, *Schol. Gr. in Hom. Il.* tom. III. p. 12.

signore. Φέρειν ἀνάγκη. Triëst heeft de goede en kwade hoedanigheden van een jong koopman, een levendig, bedrijvig stedeke, ἀπειρόκαλον δέ. Terwijl ik daar wat rondwandelde, veranderde het weder: de *sirocco* stak heftig op en bracht naar gewoonte πολλὸν ὑετὸν δειλοῖσι βροτοῖσι, (πᾶσιν, ἐμοὶ δὲ μάλιϛα). Wij staken echter in zee: den volgenden morgen ontwakende bevond ik mij voor Pirano, eenige weinige mijlen van Triëst, dat wij den avond te voren voorbij gestevend waren. Onze kapitein, uitmuntend geschikt om bevel te voeren over een vaartuig van één paardekracht (tusschen Den Haag en Delft b. v.), was teruggekeerd uit schrik voor den *sirocco.* Wij waren acht in getal, zeven kooplieden, bereisde menschen, twee Italianen, twee Oostenrijkers, één Zwitser, één Pruis, één Hongaar, alle jong behalve den Pruis, alle Thebanen δεινοὶ πιεῖν τε καὶ Φαγεῖν δι' ἡμέρας. Met die brave menschen heb ik een dag doorgebracht te Pirano en een anderen te Rovigno, in herbergen en koffiehuizen. De hemel beware mij voor eene dergelijke reis, gezelschap en tijdverdrijf. Onze conversatie is op te maken uit deze staaltjes: *chi ha il doppio sei?* — of wel: *si esponga il due*, *giochi il tre*, — of: *una carta. Un' altra. Resto.* — Aan boord was het nog erger en men kon niet op het dek blijven wegens den slagregen. Behalve den ouden Pruis is niemand zeeziek geweest, hoe geweldig de boot ook stampte. Ik voor mij heb twee nachten aan boord uitmuntend geslapen. De golfslag doet zooveel kwaad niet, maar de deining, veroorzaakt door de machine, is alleronaangenaamst: vooral in zulk eene slechte boot. Gistermorgen eindelijk kwamen wij te Ancona, een zeer onbeduidend plaatsje, waar volstrekt niets bijzonders te vinden is; alleen het gezicht over den *improbus Hadrias* van de hoogte ten zuiden van de stad is verrukkelijk. Ik wacht de diligence uit Bologna, die (zegt men) hedenmorgen moet aankomen. Na al die vermoeienissen heb ik gisteren met een vroolijk hart mijn verjaardag gevierd: in groot gezelschap, volgens de theorie van Scipio, volgens de gewone wijze van beschouwen, geheel alleen. Ik heb gisteren op straat kennis gemaakt met een oud goed priestertje, en ik zal dien braven man gaan bezoeken. Uit Rome nader. *Vale*, *vir clarissime.*

Rome, 6 December.

Hedenmorgen heb ik in het Vaticaan drie codices van Simplicius ingezien, waaruit gij kunt opmaken dat ik in welstand in de *città eterna* ben aangekomen. — De diligence is te Ancona meer dan een halven dag te laat gekomen, omdat bij Frinza de brug was weggeslagen: dit is reeds eene poos geleden, maar men dacht te Rome, dat de Heilige Maagd die brug wel zou gelieven te herstellen. Zij is eindelijk verschenen in de gedaante van twee Oostenrijksche commissarissen, met bericht dat Oostenrijk de brug zou maken en de rekening naar Rome zenden: antwoord was niet noodig. Drie nachten en twee dagen lang hotsten wij door de Appenijnen, die veel eentoniger en vervelender zijn dan men wel zou denken; zeer zeldzaam vindt men een schoon gezichtspunt, en niets is walgelijker dan de zoogenaamde steden, die men doorkomt. Ik was in gezelschap met allerlei Italianen, brave menschen, maar die van niets hoegenaamd iets wisten. Wij moesten ons dus behelpen met kwaadspreken van den Paus *καὶ τὰ τοιαῦτα*. Ik weet niet welk een genoegen men erin vindt een ouden suffenden dommeligen monnik op alle mogelijke wijzen te belasteren, terwijl niemand of althans zeer weinigen in dit land begrijpen wat er in hem en zijne daden wezenlijk verkeerd en bespottelijk is. Eindelijk naderden wij dan het einde van onze reis. Gij verwacht misschien, *vir clarissime*, *la phrase de rigueur*, dat mij bij het naderen van Rome allerlei aandoeningen bestormden, en vooral daarna bij het binnenrijden van de *porta del popolo* enz. enz. Om de waarheid hulde te doen moet ik bekennen van dit alles niets gevoeld te hebben. Men zou het kunnen verklaren uit de vermoeienis: het was 2 uur na middernacht toen wij hier aankwamen; maar ook den volgenden dag (Zaterdag 4 Dec.) geheel bekomen van de doorgestane vermoeienis, bezag ik vrij koel en onverschillig een gedeelte van Rome. Een gedeelte van den morgen verliep met het redden van Simplicius en gevolg uit de handen der douaniers (de *visita* geschiedt te Ancona *pro forma*, maar hier *tout de bon*, gelukkig hielp het gewone middel met versterkte *dose*) en met een bezoek aan de politie. Toen dit afgeloopen was, was het Vaticaan gesloten, en ik had dus niets anders te doen dan Rome te gaan bewonderen. Het

gelukte niet: ik zag kolommen, obelisken met dwaze opschriften (*Augustus obeliscum* — *Soli donum dedit* en Pius VI *coelo restituit*), pleinen, kerken, den Tiber (vuil en modderig), den Engelenburg, het plein van den H. Petrus, de *cupola* van M. Angelo enz. enz. Niets voldeed mij: ik had al die dingen elders veel prachtiger gezien, en deze veel grooter en schooner verwacht. Daarna ging ik Rome uit. Na eene vuile morsige straat op- en afgeklouterd te hebben, stond ik midden onder puinhoopen, vlak voor den kolossalen triomfboog van Septimius Severus. Vóór mij is het forum Romanum, *ad dextram* gaat men naar het Capitolium, daar staat de kolom van Phocas, daar staan er nog twee, daar drie, daar rijst de mons Palatinus enz. enz. Toen eerst kwam ik te Rome: bij elke schrede gevoelde ik mij meer getroffen. *Ibam Via Sacra.* Ik had geene oogen genoeg om op alles te letten, op het overschot van al die tempels; een gedeelte ervan is zoo kolossaal, dat men ervan ontroert: zoo brutaal als die Romeinen bouwden! Door den *arcus* van Titus, langs dien van Constantinus gaat men naar het Colosseum. Bone Deus! Welk een gebouw. Driemalen ben ik het gaan bezichtigen, men wordt er hoe langer hoe meer door getroffen. Men vindt het echter alles bezoedeld door den zwadder van het Roomsche bijgeloof. Ook het Colosseum is niet verschoond. Men heeft er eene allerbelachelijkste inscriptie aan gehecht, die ik u wel eens zal afschrijven. In het midden van de *arena* staat een kruis, met eene spies en eene spons op een raagbol *en sautoir*. In het rond gekladde tafereelen uit de lijdensgeschiedenis: zoodra de maan helder schijnt zal ik op een schoonen avond dit alles goed gaan beschouwen, want er is veel phantasie bij noodig. Ik heb de rupes Tarpeia op mijn gemak op- en afgeklommen: van het Capitolium begrijp ik al zeer weinig, wij zullen verder zien. Kuierende door al die puinhoopen heb ik den Zondag doorgebracht. Hedenmorgen richtte ik mijne schreden naar het Vaticaan; het wijdberoemde plein van St. Pieter voldeed mij even weinig als op het eerste gezicht: dat is de schuld van la Place de la Concorde. De Hr. Laureani, *primo custode*, ontving mij allervriendelijkst of liever al te vriendelijk. Hij verzekerde mij dat hij voor geene natie op den aardbodem zooveel eerbied en genegenheid gevoelde als

voor de Hollanders enz. enz. Ik gaf hem een paar complimenten terug, naar aanleiding van den tekst *laudari a laudato viro*, en alles ging goed. Hij beval mij met vele woorden en complimenten aan den *secondo custode* aan, die mij de prachtige zalen liet zien, waar de codices begraven liggen. Het is moeielijk zich een denkbeeld te maken van den rijkdom en den goeden smaak, waarmede deze zalen versierd zijn: ik heb althans nimmer iets dergelijks gezien. Wij begonnen toen de codices van Simplicius te zoeken, en wel vooreerst de codices Vaticani. Er waren er zeven: hij gaf mij de vier eerste, waarmede ik mij hedenmorgen $2^1/_2$ uur heb beziggehouden; het zijn rampzalige prullen, *quae melius periissent.* Ik weet zeker dat het Vaticaan vol is van dergelijke vodden; alleen in de Palatina zal ik nog wel wat vinden. Ik wil eerst alles overzien wat er is en dan daaruit het beste kiezen. Het was nog geen middag toen een afzichtelijke knecht in het kleine kamertje, waar wij met ons zessen zaten te werken, de bel luidde als een sein dat het voor heden was afgedaan: hij deed tevens de ronde met de treurige mare: »morgen vacantie". De hemel weet waarom. Ik vond op het Vaticaan mijn waarden Prof. Bernstein, die mij zeide dat heden il Museo Vaticano te zien was. In afwachting van de opening deden wij een klein uitstapje, *sul monte Mario*, even buiten de stad, vanwaar men een zeer schoon gezicht over Rome geniet. Gekomen aan het Museum vernamen wij dat het heden ook hier vacantie was, voor den luchtbal. Merkwaardig is het hier dat iedereen, die een min of meer belangrijk gedeelte van het bestuur uitmaakt, al doet wat hem goeddunkt. De *custodi* van het Museum willen den luchtbal gaan zien en zij verklaren ons — vacantie. Wij zijn echter gewroken: twee hooggeleerde heeren, professoren in de chemie, hadden last van het Bestuur *il pallone* met gas te vullen. Zij hebben zich uitmuntend van hunne taak gekweten maar zeker eene kleinigheid verzuimd, althans men kon *il pallone* overal naar toe krijgen behalve naar boven. Geheel Rome was sul monte Pincio om het wonder te zien: eene hemelvaart te zien is hier eene ongehoorde zaak. Wat een rampzalig en verachtelijk volk bewoont thans Rome! Priesters, monniken en lichtekooien en een volk, waardig door zulke schepselen vertrapt en gekne-

veld te worden; voorts een overvloed van vreemdelingen, die niet anders te doen hebben dan hunnen rijkdom uit te stallen en in weelde te verspillen. De afzichtelijkste armoede waart door de straten, en men heeft moeite om niet op te vliegen, wanneer dat gespuis *d'une voix glapissante* ons toehuilt: *sua Eccellenza (!) mi dia qualche cosa per carità, la Madonna santissima la benedica* enz. *ὦ τύμπανα καὶ κύφωνες οὐκ ἀρήξετε;* Nauwelijks aan dat canaille ontsnapt, valt mij aan *ϛρατὸς — καινὸς ἄλλος 'Απ' ὀμμάτων βαλών με,* en des avonds bovendien *ὄπα λειριόεσσαν ἱᾶσιν.* Niet veel veiliger is men op zijne kamer: gistermorgen wordt er op mijne deur getikt: op het woord *avanti* verschijnen twee bolvormige monniken met vriendelijk verzoek aan *la mia Eccellenza* (ik heb het nog nooit zoover gebracht als hier) *di fare la carità.* Ik heb aan die heilige vaders geantwoord, dat ik was *un' eretico*, en dus eene groote zonde zou bedrijven indien ik zelfs maar *un bajocco* aan de Roomschen gaf: ik vroeg hun *d'un grand sérieux* wat zij doen zouden, indien een ketter hun vroeg om eene aalmoes. Ik gaf hun het antwoord in den mond en zij beaamden het. Die twee zullen althans niet meer terugkomen, en ik heb gezorgd dat nimmer meer een priester of monnik tot mij zal worden toegelaten: iedereen hier, die tot de beschaafde klasse behoort, haat en veracht hen, maar wat kan men doen? Ik zoude mij weinig om dat volkje bekommeren, indien zij mij maar lieten werken. Maar helaas! morgen vacantie, des Donderdags altijd vacantie, en vele feestdagen grijnzen mij aan. *τέτλαθι δή κραδίη.*

Dinsdag. — Niets nieuws, *vir clarissime.* Waarom het Vaticaan gesloten is heb ik niet kunnen ontdekken, want het is werkdag, althans hetgeen men hier werkdag noemt, voor al de anderen. Ik heb vruchteloos eene kamer gezocht: alles is hier schreeuwend duur, vooral in den winter bij den grooten toevloed van vreemdelingen. Uit arrenmoede heb ik mijne wandelingen door Rome hervat en uitgebreid. Ik heb weder vele andere puinhoopen ontdekt en begin er nu al verzadigd van te worden: het is alles dood en koud, behoort doorgaans tot een tijdperk, waarvoor ik geene de minste sympathie gevoel, en is ingeklemd tusschen zooveel vuilnis, *κυρίως καὶ μεταφορικῶς*, dat het al zeer spoedig tegenstaat. Het zal eene vrij aardige uit-

spanning kunnen opleveren, maar nimmer iets meer. Gelukkig hebben de slagregens voor eene poos opgehouden: het klimaat is nog veel zachter dan ik vermoedde, en mijne vensters staan open. Morgen zal ik den eenen of anderen recommandatiebrief bezorgen, die mijne dierbare Venetianen mij hebben medegegeven. Ik zal ook *sua, Eccellenza* onzen zaakgelastigde gaan opzoeken. De hemel geve, dat hij goeden wil en invloed genoeg bezitte, om mij het Vaticaan eene korte poos langer open te houden. Zoo neen, dan heb ik nog één middel, dat echter zeer weinig hoop op eenen goeden uitslag inboezemt. *Vedremo.* Wanneer ik er lust toe gevoel zal ik Mai gaan opzoeken. Ik gevoel weinig achting voor dien armen man, maar zal hem toch eens gaan zien. Konde ik de fragmenten van Polybius maar onder de oogen krijgen [1])! Ik vrees dat het niet gelukken zal. Hij let erop en regeert nog over de Bibliotheek, zegt men mij. Ik geef toch den moed nog niet volkomen op en hoop steeds dat ik het met mijne *bonhomie* nog wel klaren zal. Onze zaakgelastigde hier is een ellendig creatuur, naar ik verneem. Ik zal het morgen nader weten. Intusschen zal ik u dezen brief maar over de post zenden, en M. le Baron de Liederkerke brieven geven voor Amsterdam.

Ik heb nog tijd tot morgen om dezen te sluiten en zal afwachten of er in dien tusschentijd nog iets merkwaardigs wil voorkomen.

Woensdag. — Ik haast mij, *vir clarissime*, dezen brief te verzenden en heb niets van eenig belang erbij te voegen. De drie codices, die ik hedenmorgen heb in handen genomen, zijn even onbeduidend als de vier eerste. In de Palatina zijn er maar twee, die ik overmorgen zal bekijken, want morgen vacantie. Ik weet niet wat men al voor leugens vertelt van de volstrekte onmogelijkheid om den catalogus in te zien: er is niets van waar. Ik heb den catalogus van de codices Vaticani en Palatini zelf morgen raadplegen voor Simplicius en zal het daarna doen voor eenige andere *ἀρείονες*. De beide *custodi* zijn allerliefst: alleen de korte tijd om te werken en de eeuwige

1) Geel heeft in 1829 uitgegeven: *Polybii Historiarum Excerpta Vaticana in titulo de sententiis. Accedit A. Maii annotatio.*

vacantiën maken iemand razend. Men vertelt overal dat er hier honderd werkdagen in het jaar zijn; het is mede niet waar: er zijn er negenentwintig, waarvan zeven niet volkomen zeker. Men opent in die tweeëntwintig dagen de Bibliotheek een kwartier uurs (somtijds nog meer) te laat, en 7 minuten voor 12 uren wordt de kermis uitgeluid. *Durum! sed levius fit patientia Quidquid corrigere est nefas.*

Vale, *vir clarissime*, vele hartelijke groeten aan de Leidsche *i. e.* echte philologi, vooreerst aan de *ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες*, vervolgens de *ὁπλότεροι γενεῆφιν*, die daar te Leiden veel dichter bij het oude Rome zijn dan ik hier ergens *in campo Martio*.

Iterum vale.

48.

Rome, 23 December 1842.

Vir Clarissime!

Gezond en blijgemoed ben ik hier midden onder de priesters en verder gevolg van deze ex-Koningin der wereld. Hoewel ik u weinig of niets van eenig belang heb mede te deelen, zal ik echter de gelegenheid niet laten voorbij gaan om eenen brief in te sluiten in het pakket van M. le Baron de Liederkerke. Ik wil die verzameling onbelangrijke berichten beginnen met de onaangename. Alles staat stil, als een uurwerk waarvan de veer gebroken of verlamd is. *Ad majorem Dei gloriam* zijn scholen, tribunalen, bibliotheken enz. voor achttien dagen gesloten. Boeken, die ik noodig heb, zijn op geene wijze hoegenaamd te bekomen. Van deskundigen is niet het minste spoor te vinden; want onkundige snappers, vertalers van de Grieksche Anthologie in Italiaansche verzen, verhandelaars van Etrurische vazen enz. zijn geene deskundigen. In deze duisternis ben ik te moede als Ajax, toen hij uitriep: *Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ῥῦσαι, ποίησον δ' αἴθρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι· ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον.* Intusschen doe ik wat ik kan: ik heb bijna de helft van den tekst van Diogenes Laërtius in orde gebracht, dat veel meer tijd en moeite en hoofdbreken kost dan ik vermoedde, en doorkruis verder oud en nieuw Rome, onder begunstiging van het schoonste en zachtste weder (een goed ge-

deelte van den dag staan mijne vensters open). Verder behoort tot de onaangenaamheden, dat hier alles schreeuwend duur is bij den overvloed van vreemdelingen die de stad overstroomt, en ten gevolge van het slordige bestuur gevoegd bij de aangeborene schraapzucht der Romeinen, van den Heiligen Vader af tot aan den *fachino*. Hierbij komt tot overmaat van ramp eene schaamteloosheid, die zelfs in Italië ongehoord is, *furor est post omnia perdere* (niet *naulum*, *ut ille*) maar zijn goed humeur, en ik doe mijn best om opgeruimd te blijven, en *bene procedit*. Hoewel er nog een punt overschiet, dat mij de opgewektheid zou kunnen doen verliezen: ik vind hier geen gezelschap dat mij behaagt. Ik heb kennis gemaakt met eenige Romeinen, een handvol Duitschers, een paar Hollanders: het zijn artisten, archaeologen, priesters, *οὐδὲν ὑγιές*. Ik zoude er nog vrede mede hebben, indien ik des morgens zes uren uit voortreffelijke codices eene rijke vangst gedaan had. Maar thans heb ik meer noodig dan een min of meer aardig of geestig gekeuvel *après le dîner*, en het is niet te vinden. Hiermede is de lijst mijner grieven geeindigd. *Οὐ χρὴ κακοῖσιν θυμὸν ἐπιτρέπεν Προκόψομες γὰρ οὐδὲν ἀσάμενοι.* Indien het niet te lang duurt (en het zal niet lang duren) is er geen gevaar. Ik leg de pen neder om eene ontdekkingsreis te doen op den mons Viminalis en Esquilinus tot aan het zuidoostelijkste punt van de stad: die gandsche hoek is mij nog onbekend. — *A proposito*, ik woon Via Mario dei Fiori 66 piano terzo, in het noordelijk gedeelte van Rome, aan den voet del Monte Pincio, een half uur gaans van het Vaticaan.

Ik kom zooeven uit het theater di S. Pietro: men vertoonde *il Natale* met groot orkest, en *la Messa Pontificale*, *ballet à grand spectacle*. De hoofdpersoon, die St. Pieter voorstelde, verscheen met bazuingeschal op het tooneel, met meer gemak dan plechtigheid gezeten in een leuningstoel, welke op een draagbaar werd binnen gebracht: hij was volstrekt niet in den geest van zijne rol en zingt erbarmelijk. De rest was nog erger, hoewel de voornaamste sujetten van den ganschen troep aan het ballet deel namen: men had ze kunnen vervangen met automaten. De koristen en het orkest waren verre beneden mijne verwachting: het publiek was niet talrijk, onop-

lettend en onverschillig: alleen de zaal, de decoratiën en kostumen zijn waardig gezien te worden. Maar het is waarlijk niet om te schertsen: dát heeft men dus gemaakt van het Christendom! Gelukkig is het zuiverder bewaard in de nederige pastorie van Ds. Van den Bergh te Oegstgeest en elders. Indien men hier bidden kon, zoude het gebed van Demosthenes, waarmede hij *τὸν περὶ ϛεφάνου* besluit, gepast uitdrukken wat men gevoelt.

Eenige plaatsen van Diogenes Laërtius zullen thans het best mijne verontwaardiging bekoelen. Ik maak mij terstond katholiek, als iemand verstaat V. 71: *π α ρ α κ ο λ ο υ θ ο ῦ σ ι δὲ Βούλων καὶ Καλλῖνος καὶ ἃ ἂν εἰς τὴν ἐκφορὰν ἀναλωθῇ καὶ τὰ ἄλλα τὰ νομιζόμενα.* Geen criticus kan die plaats immer verbeteren zonder mijnen codex Florentinus, die leest *παρεπέσθασαν*; dus heeft er in het testament gestaan: *παρεχέσθωσαν*; de *χ* en *π* worden zeer dikwijls verward: *εἶχε*, *εἶπε* enz.; ik heb het menigmaal gezien in den Florentijnschen codex der Erotici. Wie had immer die verwarring kunnen vermoeden, en hoe jammerlijk zijn sommige plaatsen bedorven. — *Ibid.* *τῶν δὲ ἐν Αἰγίνῃ μοι γενομένων μ ε ρ ῶ ν* staat in alle codices; wat dunkt u van *μοριῶν*? *εἰς ἐλαιοχρηϛίαν* beveelt het dringend aan, geloof ik. — Hoewel de verzen van Epicharmus, *in Platone* III. 11, niet van Epicharmus zijn (dit lijdt geen twijfel), verdienen zij toch wel gecorrigeerd te worden. Vs. 6: *ἀλλὰ τᾷδ' ἔχει αἰ ποτ' ἀριθμόν κτἑ.* van Hermann, voor: *μ | ἑλλει τάδ' εἶναι ποτ' ἀρ.* is nog het ware niet: ik geloof dat men er dichter bijkomt met *ἀλλὰ τᾷδ' ἄθρει* (evenals naderhand *ὧδε νῦν* (*νυν*?) *ὅρη.*). Het blijft dichter bij de sporen der bedorven lezing en geeft veel beter zin. Vs. 4 *emendavit Hermannus*, zegt Hübner: de emendatie is onderweg omgekomen. Uit zijne vertaling maak ik op dat hij misschien heeft gelezen: *πῶς δ'*; *ἀμάχανον γ' ἀπ' ο ὔ τ ι ν ο ς εἶμεν ὅ τι πρᾶτον μόλοι.* *Quid videtur?* — In de duistere verzen van Timon *in Empedocle*, waarover gij mij eenmaal geschreven hebt, meen ik nog eene corruptie te vinden en wel in een anderen hoek: *κηλητὴς ἐπέων* (VIII. 66) *comprends pas, et vous?* Codex Vaticanus: *ληκητής* (*τί δῆτ' ὁ Φοῖβος ἔλακεν ἐκ τῶν ϛεμμάτων*;)[1]). Is het waar?[2]) — Eene emendatie door u gemaakt

1) Aristoph. *Plut.* 39.

2) Cobet heeft de lezing *ληκητής* in zijne editie van D. L. opgenomen.

in Rep. Plat. heeft mij, geloof ik, zin voor onzin en de ware lezing doen terugvinden in *Prooemio* 8: *τὴν δὲ γοητικὴν μαντείαν οὐδ' ἔγνωσαν.* Ik behoef u niet te zeggen dat ik lees *μαγγανείαν* [1]). *Satis de his.* — Blijft over u iets van mijne bevindingen te Rome te vertellen. Vergeef het mij indien ik zonder orde *τὸ ἐπελθόν* het eerste kies. Op het Capitool, in de casa Tarpeia, vergadert alle Vrijdagen een zeker getal archaeologen, uitmakende het Archaeologisch Instituut. Ik vond daar Prof. Welcker, die van voornemen is zich hier eene geruime poos nog op te houden. Ik vind hem veel verouderd en verzwakt. Braun en hij zijn de eenigen die het stervende Instituut *une agonie un peu plus longue* geven: een handvol Duitschers, die eenige archaeologische boeken gelezen hebben, en eenige Italianen, die van plan zijn ze mettertijd te lezen, luisteren, of luisteren niet, naar hetgeen Braun en Welcker hun voorstamelen. Ik kies dit woord, omdat zij voor die twee à drie rampzalige Romeinen verplicht zijn Italiaansch (of Fransch) te spreken. Ik kan u alleen zeggen wat ik op een van die vergaderingen gehoord heb. Braun, *ab-actis*, las de notulen en eenige losse berichten voor omtrent nieuwe ontdekkingen, opgravingen enz. Ik heb opgemerkt dat bijna alles is »van het hoogste gewicht". Welcker, die de vorige week afgeschrikt was van het Italiaansch, las nu in zuiver maar stotterend uitgesproken Fransch, eenige berichten voor over monumenten in Klein-Azië. Hij bewees eerst zonneklaar, dat de monumenten in de rots gehouwen bij Beyruth niets hoegenaamd te maken hadden met de monumenten van Sesostris bij Herodotus, tegen de algemeen erkende opinie van alle archaeologen. Zijne zeven à acht argumenten waren van dien aard, dat *ces Messieurs* verdienden aan de algemeene bespotting te worden prijs gegeven (indien het algemeen uit critici bestond). Daarna deelde hij eene ontdekking mede van een ander monument, door Sesostris in de rots uitgehouwen *ἐν Ἰωνίῃ*, voorstellende Sesostris zelven met eene spies in de eene, en eenen boog in de andere hand: volkomen zooals Herodotus hem beschrijft: behalve dat Herodotus voor de rechterhand de linker en omgekeerd opgeeft. Dit alles was

1) In zijne editie van D. L. leest Cobet: *μαγείαν.*

doorspekt met Grieksche aanhalingen, die vooral de Romeinen als zaken »van het hoogste gewicht" zullen beschouwd hebben. Braun besloot met de verklaring van eene vaas, waarop Hercules twee jonge deerns naloopt. Een beroemd archaeoloog herkent Iole, Braun Deïanira. Op dezelfde vaas vindt men Hercules te bed liggende en eenige maagden hem kruiden toedienende. De archaeologie heeft uitgemaakt, dat het voorstelt Hercules in staat van dronkenschap, terwijl de kruiden zooveel verbeelden als onder de studenten »een kopje sterke thee". Daarmede was de vergadering geeindigd. Iedereen was tevreden *et par conséquent moi aussi.* Ik ben echter van voornemen geen misbruik te maken *du droit de visite.* Ik geloof niet dat ik spoedig liefhebberij in de archaeologie krijgen zal: althans tot nu toe heb ik moeite om mijnen spotlust te bedwingen, zelfs hier in eenige gedeelten van het Museo Vaticano, Capitolino enz. Ik bezie alles met zooveel aandacht mogelijk, maar het meeste laat mij koel, behalve een klein gedeelte. *Ὄττι καλὸν φίλον ἐςὶ τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐςί* Τοῦτ' *ἔπος* (hoewel flauw uitgedrukt) *ἀθανάτων ἦλθε διὰ ςομάτων* (ten minste de geestige Theognis beweert het). Ik heb den Apollo gezien: *ἀρίγνωτοι δὲ θεοί περ.* Alle afgietsels enz., die men er overal van vindt, missen niets anders dan de gelijkenis. In het vertrek ernaast hoort men een ijselijk gegil van vertwijfeling en doodsangst: twee afschuwelijke slangen hebben een armen vader met twee lieve kindertjes in hunne kronkels vastgeklemd en verscheuren ze alle drie [1]: vele dames bekijken dat en vinden het »zeer fraai": evenals zij met meer recht van den Antinous hier zeggen. Gij weet wat er alzoo *nel Museo Vaticano* te zien is en ik kan er u niets nieuws van zeggen. Ik heb uit dien onmetelijken overvloed in die boven alle beschrijving prachtige zalen en gaanderijen eenige weinige stukken uitgezocht, die ik zoo dikwijls mogelijk (*i. e.* op zijn hoogst tweemaal 's weeks) opnieuw zal gaan beschouwen, maar een groot gedeelte is niet schoon en dient slechts »voor de historie der kunst". Hetzelfde ten naastebij moet ik zeggen van de puinhoopen der oude stad: een gedeelte is ook voor mij allerbelangrijkst, een zeer groot gedeelte niet.

---

1) Over den Laocoon vgl. blz. 230.

Het Colosseum bij maanlicht van bovenaf gezien maakt een zeer diepen indruk; ook het Capitool, maar alleen bij maanlicht, en zoo ook het Forum. Bij dag de Pons Aemilius (il Ponte rotto), de Isola Tiberina rechts en de sporen van den Pons Sublicius links, de Cloaca Maxima, een paar tempels gedoopt della Fortuna Virile en di Vesta, en een schoon gedeelte van den Tiber. — Ik heb bij een jong Duitscher Dionysius Halicarnassensis gevonden. Welk een ellendig schrijver, *aniles fabulae*, die voor goede munt door de Romeinen opgenomen en door hunne oudste, achtbaarste schrijvers als Q. Fabius Pictor *d'un grand sérieux* te boek zijn gesteld! En de goede Livius! Indien geene historische critiek bestond, zou het zijn, zooals die oppervlakkige Franschman beweerde, *une fable convenue.* Dit doet mij denken aan hetgeen al de couranten en ook onze goede Staatscourant hebben medegedeeld omtrent een nieuw crimineel wetboek van groote voortreffelijkheid, te Rome vastgesteld. Het is eene grap, verzonnen door het Dagblad van Modena, om zich eens over het Pauselijk bestuur te vermaken en tevens aan te toonen, hoe men eenige voorname punten behoorde in te richten. De statigheid van dien schalk heeft alle vreemde dagbladen misleid: onze zaakgelastigde hier heeft aan den Minister van Buitenlandsche Zaken wel het ongegronde van dit bericht te kennen gegeven, maar kende er den oorsprong niet van. Zoo gaat het. — Ik heb allen grond om te vertrouwen, dat door den invloed van M. le Comte de Liederkerke mij meerdere tijdruimte op het Vaticaan zal worden toegestaan, maar niet dan na den afloop der vacantie. *Quid faciam?* Ik zal Diogenes maar zoo bedaard en geduldig mogelijk in orde brengen. — Een obelisk, dien ik gister ontdekt heb, prijkt met deze inscriptie: *Christus per invictam crucem pacem populo praebeat, qui Augusti pace in praesepe nasci voluit:* eene eerlijke belooning aan hem, die een gepasten zin uit die woorden haalt. Het zijn hier nog groote Latinisten: *non concidamus* schrijft men tot tweemalen toe in eene aanmoediging aan zichzelven om den Keizer van Rusland het hoofd te bieden. Zoodra de vacantie voorbij is zullen wij hunne colleges eens gaan hooren.

Vale, vir clarissime. Ik geloof dat gij van mij zeggen zult:

hij schrijft altijd, of hij wat te schrijven heeft of niet. Ik wacht uwe brieven, die geloof ik telkens eene poos te 's Hage eene gelegenheid zullen moeten afwachten, althans geene is nog hier aangekomen. Vele groeten aan allen, *ὅςις ἐμοῦ κήδεται*. *Iterum vale.*

49.

Rome, 2 Januari 1843.

Vir Clarissime!

Langer dan gewoonlijk heb ik met schrijven gewacht, omdat ik u niet dan zeer weinig belangrijks had te melden, zoomin over mijne studiën en ontdekkingen als over mijne overige avonturen; echter meer dan niets, en daarom zet ik mij met een opgeruimd hart aan het schrijven. Ik heb u op eenige punten te antwoorden: vooreerst op uwe correctie in Hesiodus, die de zaak uitmaakt [1]. Ik heb te Venetië naar die legende gezocht, maar te vergeefs [2]. Ik heb een groot aantal nieuwe fragmenten gevonden, die grootendeels hard noodig hebben zoo gelukkig geëmendeerd te worden: daarover nader. De plaats uit de Aeneis doet mij aan een ervan denken, van Simias *ἐν Γοργόνι* [3], die vertelt dat Aeneas als *γέρας* aan Neoptolemus is toegewezen, die hem naar Thessalië heeft weggevoerd. — Wat de verzen van Oedipus betreft is het mij genoeg als gij erkent dat ze uit de lezing van Herodotus zijn geboren [4]. De plaats van Herodotus II. 116, waarover gij schrijft, heeft mij lang gekweld. Met groote moeite heb ik ze kunnen te zien krijgen, en ik meen er iets op gevonden te hebben: althans op dat *κατὰ*

---

1) Zie blz. 311 en 312, blz. 339 en 340.

2) Geel zegt in den brief aan Goettling (zie blz. 311): *restitutio nominum Timandri, Echemi et Phylei nititur verbis Eustathii ad Iliad.* B. 616: Φυλεὺς *γάρ, φασίν, μοιχεύσας* Τιμάνδραν *ἀδελφὴν* Ἑλένης *ἀπήγαγεν ἐς τὸ* Δουλίχιον. En iets verder: *unde Eustathius hauserit incertum est in tanta iactura veterum Scholiorum.*

3) Zie de Scholiën op Euripides, achter de *Phoenissae* van Geel, p. 281: *Σιμίας ἐν Γοργόνι* Ἀνδρομάχην *φησὶ καὶ* Αἰνείαν *γέρας δοθῆναι* Νεοπτολέμῳ enz. Vgl. Preller, *Griech. Mythol.* II. p. 468, noot 4.

4) Zie blz. 262.

γὰρ ἐποίησε: het geknoei van Reitz en Bekker is schandelijk. Wesseling, die *κατά* verklaart te zijn voor *καθά*, begrijpt er ook niets van. *δῆλον δέ* met het daaropvolgend *γάρ* staat zoo vast als een muur, en er schuilt een bewijs in voor het voorgeven van Herodotus dat Homerus heeft willen doen blijken dat hij die traditie kende. Komt alles niet in orde door te verbeteren: *κατὰ τί γὰρ ἐποίησε* –; *κατά* staat dan zooals in het Oud-Attisch en Ionisch voor *διά*. *ἦλθες δὲ κατὰ τί*; vraagt Hermes aan Trygaeus. *οὐ κατὰ τὸ ἐμὸν ἔχθος ἐμήνυες*, schrijft Pisistratus aan Solon bij Diogenes Laërtius [1]), en die brieven, hoewel onecht, zijn verdicht door lieden, die den ouden trant van schrijven uitmuntend wisten na te bootsen. *κατὰ τί γάρ* is *κατὰ τί γὰρ ἄλλο*, en het bewijs is gevonden, en zelfs voldingend. Er komt nog iets bij: *ἀνεπόδισε ἑωυτόν* heeft men niet verstaan, en hetgeen men Herodotus laat zeggen zou men bespotten in elk ander schrijver. *προποδισμός* en *ἀναποδισμός* is een term uit de astronomie, *ἀναποδίζειν ἑαυτόν* is terugtreden; niets is eenvoudiger, maar in welken zin? zich herroepen? neen, maar den draad zijner geschiedenis afbreken om hetgeen voorafgegaan is te verhalen: het is de eenigste plaats waar Homerus spreekt van hetgeen met Helena vroeger gebeurd is, voordat Ilion werd belegerd; en dat is waar. Waarom doet Homerus dit? Om te doen zien, *ὡς καὶ τοῦτον ἐπίσαιτο τὸν λόγον*, zegt Herodotus. *Tu videris.* — Ik zal de codices van Dio Chrysostomus eens bekijken: ik heb er reeds eenige ingezien te Florence en Venetië. Zij hebben niets te beduiden, en ik zoek alleen codices waaruit iets voor den dag komt, dat de critiek nimmer had kunnen vinden. Er zijn er bitter weinig, vooral hier. — Niets is overtuigender dan hetgeen gij zegt van *Acharn.* 317, en ik ben eenigszins beschaamd er dat niet op gevonden te hebben. — Voor het fragment van Menander in de *Schol. ad Equitt.* 51 [2]) kan ik u alleen de lezingen van mijnen Venetus opgeven. Er is geen denken aan om hier eene editie van dien Scholiast te vinden. Stond het in het leven van de H. Phi-

---

1) I. 54.

2) Zie Meineke, *Fragm. Com. Gr.* IV. p. 299, V. p. 108; Kock, *Com. Att. fragm.* III. p. 248.

lomena, die nimmer geleefd heeft, *à la bonne heure.* Ik schrijf u af, zonder te weten of het iets helpt: 51. *ἐπὶ τοῦ ψωμοῦ - ὅλ τοῦ Φαγεῖν*: — 51. - *μένανδρος παλαιὸν ἐντραγεῖν - ἀποςέλλετε - ἔχε τριώβολον - ἐλάμβανον.* — Diogenes Laërtius is zeer welvarend: de Grieksche tekst is bijna geheel in orde, voor zoover het mogelijk is. Uit het groot getal plaatsen, dat ik er zou kunnen uitkippen, kies ik maar ééne pagina, om u niet al te veel te vervelen. Hoe gaarne zoude ik hem het *ἔρρε εἰς κόρακας* toeroepen: in plaats daarvan sla ik hem zoo bedaard mogelijk op. X. 119. Al terstond vindt men *διατραπήσεσθαί τινας* [1]. *Quosdam aspernaturum*, zegt de Romein; *aversurum aliquos*, verklaart de Florentijn. *Resipiunt patriam*, zij zijn geene attentie waardig. De jonge Duitscher neemt het laatste over. Hij verdient althans wel gerefuteerd te worden, en het is niet onnut te weten, wat *διατραπῆναι* is. Waar is uw Dio Chrysostomus [2], waar is Hemsterhuis *ad Lucianum* [3]) om het mij te zeggen? Mijne herinneringen eruit en eenige heldere plaatsen doen mij besluiten dat het is: van zijn stuk raken, door ontsteltenis, afgetrokkenheid of hoe dan ook. Polemon stuift beschonken het college van Xenocrates binnen: *ὁ δὲ οὐδὲν διατραπεὶς ἦρε τὸν λόγον ὁμοίως*, Diog. IV. 16. Vrij duidelijk. (Voor *ἦρε* zal ik de vrijheid nemen *εἶρε* te laten drukken). Wordt er bij Dio [4]) niet gesproken van jongelieden die trachtten zich dien bespottelijken *ῥόγχος* af te wennen, maar die het deden zonder eraan te denken, *διατραπέντες*? Hier wil het dus zeggen, zijne gevoelens laten varen, afvallen: *τὴν ἔνςασιν ἀπολλύναι*, zegt Simplicius. — *οὐδὲ μὴν τηρήσειν ἐν μέθῃ*, volgt erop [5]). Gij hebt gedacht aan *μυκτηρίσειν.* Zou Epicurus *τὸν μυκτηρισμὸν* gehouden

---

1) *Καὶ μηδὲ γαμήσειν μηδὲ τεκνοποιήσειν τὸν σοφόν, ὡς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς διαπορίαις καὶ ἐν ταῖς περὶ φύσεως· κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου γαμήσειν καὶ διατραπήσεσθαί τινας.*

2) p. 316.

3) tom. I, p. 56.

4) *Orat.* XXXIII. 404 (p. 462 ed. Emper).

5) *οὐδὲ μὴν ληρήσειν ἐν μέθῃ, ὥς φησιν ὁ Ἐπίκουρος ἐν τῷ Συμποσίῳ, οὐδὲ πολιτεύσεσθαι, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περὶ βίων, οὐδὲ τυραννεύσειν· οὐδὲ κυνιεῖν, ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ βίων, οὐδὲ πτωχεύσειν· ἀλλὰ καὶ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις μετάξει αὐτὸν τοῦ βίου.*

hebben voor onbestaanbaar met den φρόνιμος, en dat wel ἐν μέθῃ? Ik weet het niet. Moet er ook staan ληρήσειν? De gewone mensch kan ἐν μέθῃ tot laffe zotteklap vervallen, ὁ φρόνιμος niet: de zaak is waar. Om u te doen lachen verzoek ik u de noot van Kühn te lezen met de ἐπίκρισις van Hübner: νήφοντες ληροῦσι (hoewel ik Kühn zwaar verdenk van niet nuchter te zijn geweest). — Er volgt, dat de *verus sapiens*, al wordt hij ook blind, toch blijft doorleven, Prof. Nieuwenhuis ook en meer anderen. Men kan μετάξειν lezen. De codices hebben μετέξειν: αξ en εξ zijn bijna niet te onderscheiden in oude codices. — Φιλαγρήσειν lacht mij zoo aan, dat ik het zoek te behouden. Epicurus zelf was φίλαγρος, en elk verstandig mensch in den zomer. — Ἀχθήσεσθαι heeft geene voldoende autoriteit. Ik ken alleen ἀχθέσομαι. *Claudo rivos:* hoevele zwarigheden en ongerijmdheden in nauwelijks twaalf regels! — Ik heb M. Didot gezegd dat ik misschien later, wanneer ik eene maand zonder bezwaar van 's Rijks Schatkist wilde leven, gaarne over een gedeelte van het honorarium zou willen beschikken, en hem verzocht driehonderd francs voor mij naar Holland te zenden, die ik daar nog noodig had tot aanzuivering. — Het doet mij leed dat Van den Brink zoo ongunstig bekend is; en tevens, hetgeen de schilder Kruseman mij hier verhaald heeft, dat zijn huwelijk is afgesprongen [1]).

31 Januari. — Bij die herinneringen aan het vaderland, *vir clarissime*, wierp ik onlangs de pen weg, niet omdat ik al te week werd, maar toch meer gestemd om eenige oude brieven over te lezen dan door te schrijven. Hoe menigmaal heb ik u niet willen schrijven over het onderwerp, dat gij op het laatst van uwen brief even aanroert, om u toch uitdrukkelijk te verzekeren hoe tevreden en erkentelijk ik was over hetgeen ik in de laatste twee jaren had ondervonden. *Deus nobis haec negotia fecit.* Dat ik er nooit opzettelijk over geschreven heb, is omdat ik dacht dat het vanzelf sprak en zonneklaar bleek uit al wat ik alzoo in die tijden schreef en gevoelde. Het zal nog nader blijken uit de papieren die ik u eenmaal als in triomf te Leiden zal komen brengen. Ook hier ben ik niet vruchte-

1) Met juffr. Toussaint, aan wie hij een poos verloofd was geweest.

loos geweest; hoe gering ik ook dacht over de codices van het Vaticaan, en hoewel overtuigd dat er bijna niets van eenig groot belang uit voor den dag zou komen, ik heb toch overal rondgekeken en reeds iets goeds, dat niemand ooit gemerkt heeft noch vermoed, in een codex Vaticanus ontdekt en — afgeschreven (niet zonder moeite en bedachtzaamheid, maar alles is nu *ἐν ἀσφαλεῖ*). Om u zelf te doen oordeelen over de waarde van de vondst, schrijf ik er u een gedeelte van af. Κοχώνην· *οἱ μὲν τὸ ἱερὸν ὀςοῦν, οἱ δὲ τὰς κοτύλας τῶν ἰσχίων, ἐξ ὧν ἐςιν* Ἀριςοφάνης *ὁ γραμματικός.* Γλαυκίας *δὲ καὶ* Ἰσχόμαχος *καὶ* Ἱππῶναξ *τὰ ἰσχία. οὐ γάρ, ὥς τινες ἔφασαν, αἱ ὑπογλωττίδες εἰσὶ κοχῶναι, ἀλλὰ τὰ σφαιρώματα καλούμενα. σάρκες δ' εἰσὶν αὗται περιφερεῖς, ἐφ' αἷς καθήμεθα, ὡς καὶ* Ἀριςοφάνης *ὁ κωμικὸς ἐν* Τριφάλητί[1]) *φησι, τίς δὲ εἷς ὁ λοιπὸς ἐγγὺ(τ)' τὰς ὀσφύος ἐπὶ ταῖν κοχώναιν ἀργὸς αὐτὸς οὑτοσί. καὶ* Εὔπολις *ἐν* Κόλαξιν· *οἷς καλῶς μὲν τυμπανίζεις καὶ ἐπικινεῖς ταῖς κοχώναις*[2]) *καὶ πείθεις ἄνω σκε(λ)' καὶ ἐμβάπτεις (ἐν* Βάπταις) *καὶ τὸν* Κέκροπα *φασὶ τὰ ἄνωθεν ἀνδρὸς ἔχειν μέχρι τῶν κοχωνῶν τὰ δὲ κάτωθεν θυμ'νίδος*[3]) *καὶ* Κράτης *ἐν* Σαλαμινίοις *φησίν· ἔπαιζ[illegible] γυναῖκες αἵτ' ὀρχηςρίδες καλαὶ ἐπὶ κοχωνῶν τὰς τρίχας καθειμέναι.*[4]) *μέμνηται καὶ* Στράτις[5]) *ἐν* Χρυσίππῳ *καὶ* Εὔβουλος[6]) *ἐν* Σκυτεῖ: — Van wien is dit geleerde *Scholion*? vraagt gij mij, *vir clarissime.* Gij denkt wellicht aan de *κοχῶναι* van Agoracritus. Niets dergelijks. In een zeer goed handschrift van Hippocrates (codex Vaticanus 277) leest men onder vele prullen meer dan een vijftigtal zulke uit-

---

1) Meineke, *Fragm. Com. Gr.* V. p. CXLVII; Kock, *Com. Att. fragm.* I. p. 530; Blaydes, vol. II. p. 280.

2) *Var. Lectt.* p. 220: *Doctissimam de hoc vocabulo annotationem Erotiani reperi in cod. Vaticano 277, quam nuper* [1853] *cum ceteris Erotiani fragmentis edidit vir doctiss.* Daremberg. *Laudatur ibi* Εὔπολις ἐν Κόλαξιν. *καὶ ἐπικινεῖς ταῖς κοχώναις καὶ πείθεις ἄνω σκέλη. Vitiose scripta pro: κἀπικινεῖ ταῖς κοχώναις καὶ τιθεῖς ἄνω σκέλη.* Kock, *Com. Att. fragm.* I. p. 276, brengt dit onder de fragmenten vän de Βάπται. Vgl. Mein., *Fragm. Com. Gr.* V. p. LXX.

3) Kock, *Com. Att. fragm.* I. p. 300, brengt dit onder de fragmenten van de Κόλακες. Vgl. Meineke, *Fragm. Com. Gr.* V. p. LXXIX vlg.

4) Kock, *Com. Att. fragm.* I. p. 138; Meineke, *Fragm. Com. Gr.* V. p. XLIX vlg.

5) Kock, *Com. Att. fragm.* I. p. 727; Mein., *Fragm. Com. Gr.* V. p. CXVII.

6) Kock, *Com. Att. fragm.* II. p. 198; Mein., *Fragm. Com. Gr.* V. p. CXVII.

muntende *Scholia*, die alle ontleend zijn aan het boek van Erotianus, waarvan wij nu slechts een gedeelte over hebben. Ik had nauwelijks het eerste *Scholium* ontcijferd of ik herkende Erotianus aan verscheidene kenteekenen; het bleek mij daarna met volkomene zekerheid. Ik schreef u het bovenstaande fragment af met al de fouten van den codex, waarin, de hemel weet hoe, die kostbare reliquiën bewaard zijn. Ik zal van nu af aan de oude codices van Hippocrates doorbladeren: zulke *Scholia* verdienen het wel. Verscholen onder vele andere *Scholia* die niets beteekenen, had niemand tot heden toe ze herkend en waarschijnlijk niet eens gelezen. Ik hield mij onnoozel, volgens uwen raad; want men kan hier niets afschrijven zonder de achterdocht van die rampzalige priesters gaande te maken: men geeft mij nimmer eenen codex zonder hem nauwkeurig te bekijken en te doorbladeren; gelukkig weten zij van de Grieksche literatuur niets hoegenaamd af[1]).

. . . .

Ik heb eene *Accademia di Poesia* gehoord ter eere van de geboorte van Christus. *ὑπερβολὴ ληρῳδίας*. In vele kerken vertoonde men een tafereel in was, voorstellende hetzelfde: men noemt dat *un presepe*; het zal wel sprekend gelijken, want men heeft hier in de kerk di S. Maria Maggiore de echte kribbe uit Bethlehem: in die dagen predikten kinderen van zes jaren, die men drie à vier maanden lang gedresseerd had. Daarna heb ik eene andere *Accademia di Poesia* bijgewoond ter eere der Drie Koningen, in 48 talen: om dat feest te kunnen beschrijven heeft men de Grieksche taal noodig met haren rijkdom aan verba die de *voces animalium* onderscheiden. *Habitués* hebben opgemerkt dat het Californisch dit jaar ontbrak. Ik getroostte mij dit, en constateerde het gemis van het Russisch. Het publiek vermaakte zich met het luid applaudisseeren van de *Poesia Etiopica*, *Amarica*, *Tamulica*, *Concanica*, enz. Hier gold: *εὖ νὴ τὸν Ἀπόλλω, ὅτι λέγεις δ' οὐ μανθάνω*. Om het letterminnend publiek *ἐρητύειν καθ' ἕδρας* had men voor het laatst bespaard eene *ecloga* in het Chineesch van Sciansi en Huguan,

1) Hoe het komt dat hier en ook weer op de volgende blz. een stuk aan den brief ontbreekt, verhaalt Geel aan Cobet, blz. 405.

voorgetjilpt door drie jongetjes, die allesbehalve op Corydon's geleken en zongen zooals de τέττιγες bij **ons**. De Europeesche talen waren ook niet vergeten, zoodat iedereen ten minste **wat** verstond. Ik kan ervan zeggen: ἃ μὲν συνῆκα, φαυλότατα, οἶμαι δὲ καὶ ἃ μὴ συνῆκα. Overal rondzoekende naar boeken en deskundigen heb ik zeer rare lieden leeren kennen: zij zijn allen zeer onkundig, of zij studeeren of niet. Gisteren heb ik met een gansch klooster Benedictijnen kennis gemaakt, die het heilige kruis bewaren, door Helena gevonden. Zulk eene zaak kan door geene critici bewaard worden, dat is klaar, maar de goede *Frati* waren toch nog veel dommer dan ik verwacht had, en evenwel studeeren zij hard, zegt men. NB. het zijn de liefste, hartelijkste menschen die men zien kan. Die orde is zeer streng, zeide mij een Jezuïet kort te voren; het zal wel zoo wezen, maar althans gisteren niet. Hunne boeken en handschriften bekijkende raakte ik hoe langer hoe meer met hen op den voet van vertrouwelijkheid, en zij noodigden mij sterk uit om eens van hunnen wijn te proeven: ἅμα ἔπος ἅμα ἔργον. Een oogenblik daarna vroeg mij een der oudsten of mijne *Signoria* ook rookte: na vijf minuten smookte het gansche gezelschap, en de tijd ging voorbij onder een vroolijk gekeuvel, zoo jolig als men bedenken kan. Zij vertelden mij ook van hunne studiën; een juweel is in hunne bibliotheek ontdekt en hunne corypheeën geven het uit: Aponius, kerkvader uit de V^de^ eeuw, 12 boeken verklaringen van het Hooglied Salomons, verrukkelijk voor iedereen die het niet leest; en die langdradige praat geven zij zeer vlijtig uit en wanen dat zij daardoor iets nuttigs doen. Het is louter erotische poëzie, en men houdt het voor gewijde mysteriën; St. Bernardus en St. Aponius enz. schrijven groote boeken vol mystisch gewauwel erover, en men leest dat trouw.

. . . .

3 Februari 1843. — Ik was heden op het punt van uit te gaan, *vir clarissime*, toen ik uwen brief ontving, die mij eenige dagen lang nog vroolijker maakte dan gewoonlijk. Ik zal in den mijnen nog een blaadje inschuiven, om mijnen vorigen te eindigen en op uwen laatsten te antwoorden. — *Primum hoc.* Ik ken Rome van buiten, en begin thans al aan de omstre-

ken. Ik meende heden den pons Milvius (il ponte Molle) te gaan bezoeken. *Ce sera pour demain.* — Hartelijk dank voor hetgeen gij aan Diogenes Laërtius gedaan hebt: slechts op eenige weinige plaatsen heb ik iets te antwoorden. II. 125: σκηνογράΦοΝ[1]) staat in mijne beste codices. IV. 18: voor μελετήσαντα[2]) is zonder twijfel μή uitgevallen. Is dat voldoende? V. 86. πρᾶος τὸ βάδισμα is belachelijk; wat dunkt u van βλέμμα[3])? Het valt mij zoo maar in en ik gun mij den tijd niet om het te overwegen. Duizend corrupte plaatsen en meer moet ik onaangeroerd laten: een gedeelte ontgaat mij; de rest kan ik niet emendeeren, οὐ δύναμαι - λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος. — Wat zal ik u antwoorden omtrent de Romeinsche en andere godheden? Het is maar zoo: hoe meer ik erover denk, hoe moeielijker en duisterder mij dat alles wordt. *Melius non tangere*: ὁμοιοῦσθαι τῷ θεῷ en zijne religie in zichzelven op te sluiten is zeker wel het beste. — Het fragment van Sophocles[4]) bij Erotianus is misschien, als παρακολουθοῦσι bij Diogenes Laërtius[5]), onherstelbaar zonder codices. Ik hoop het nog in oude perkamenten van Hippocrates te ontdekken. — Ik heb den brief van Prof. Bake ontvangen en beantwoord: ik zal dat antwoord dezer dagen aan den Hr. Liederkerke geven ter verzending, terwijl ik u dezen zal toezenden over de post. — Mijn kredietbrief is behouden aangekomen: ik dank er u voor. Ik heb er nog geen gebruik van gemaakt, omdat mijn waarde vriend Paravicini[6]) te Venetië mij gedrongen heeft een wissel op Rome mede te nemen, waarvan een zijner vrienden, die in Februari van Rome naar Venetië vertrekt, hem het montant zal terugbrengen. Mijn goede beste Italiaan was zoo hartelijk en fideel, dat ik het in dank heb aangenomen tegen onvoorziene gevallen, en een van deze dagen zal ik *il Principe*

---

1) Οἱ δὲ καὶ σκηνογράφον αὐτὸν εἶναί φασι (Clisthenes, de vader van Menedemus).

2) (Polemo zeide) δεῖν ἐν τοῖς πράγμασι γυμνάζεσθαι καὶ μὴ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς θεωρήμασι, καθάπερ ἁρμονικόν τι τέχνιον καταπιόντα καὶ μὴ μελετήσαντα.

3) (Heraclides) πρᾶος ἦν τὸ βλέμμα καὶ σεμνός.

4) Welk fragment bedoeld wordt is niet uit te maken, daar bij Erotianus meerdere fragmenten van Sophocles voorkomen. Zie Nauck, *Trag. Gr. Fragm.*[2]

5) Zie blz. 385.

6) Zie blz. 299 en 320.

Torlonia, *coquin s'il en fut jamais*, met mijn kredietbrief gaan bezoeken. Ik heb overal in Italië zoo zuinig geleefd, dat de zware reiskosten uit mijne economies zijn bestreden. Hier is alles schreeuwend duur, zoodat er aan geene besparingen is te denken en ik veel gevaar loop het voorbeeld der beroemdste staatsmannen van onzen tijd te volgen. — De vacantiën van de Bibliotheek blijven even menigvuldig en er is maar niets aan te doen. Pater Roothaan zegt mij in hoogen ernst: *carissime signore*, men kan zijnen vrijen tijd ook nog wel op andere manieren nuttig besteden, b. v. met het lezen van stichtelijke boeken enz. De Paus hale hem. Gewapend met al mijne ὁσηδή-ποτε δύναμις om iemands karakter gade te slaan, legde ik mijn eerste bezoek bij den Generaal af. Ik heb er niets van met volkomene zekerheid kunnen doorgronden, want hetgeen ik meende te zien kwam mij niet zeker genoeg voor. Een bejaard man *sans la moindre distinction* in manieren, voorkomen, taal, kleeding, in eene eenvoudige cel van het op eene gevangenis gelijkende Jezuïetenklooster, zeurende over allerlei nietsbeduidende zaken en o. a. zich bitter beklagende over Prof. Kist, dien ik natuurlijk verdedigde, waarop mij de man zuchtend antwoordde op eenen temenden toon, dat dit wel pleitte voor mijn goede hart, maar een bewijs was dat ik niet wist hoe boos de menschen waren, enz. enz. Ik begreep er niets van. Het spreken over pater Roothaan doet mij denken aan iets dat ik u al vroeger heb willen schrijven, en vergeef mij dat ik u weder lastig moet vallen ten gevolge van mijne onoplettendheid. Bij mijn vertrek uit Florence schifte ik naar gewoonte mijne papieren en brieven, en liet een gedeelte ervan achter, dat ik naderhand niet meer zou noodig hebben of verlangen over te lezen. Onder die papieren schijnen vier brieven voor Rome te zijn weggeraakt, één voor onzen Minister, één van Prof. Peerlkamp, één van Prof. Van Lennep voor pater Roothaan [1]), één van Prof. Den Tex voor Angelo Mai. Ik heb

1) Roothaan (1785—1853), geboren te Amsterdam, behoorde voor zijn vertrek naar buiten 's lands (1804) tot de leerlingen van Van Lennep, die het „Privatissimum voor de bekwaamste studenten" volgden. Hij bleef zijnen leermeester steeds bijzonder erkentelijk en dankbaar, gelijk o. a. zijne brieven getuigen, die in het „Leven van Mr. D. J. Van Lennep" zijn opge-

ze nergens kunnen vinden; ook heb ik er mij weinig om bekommerd en, steunende op de eerlijkheid van mijne zaak, mij ook zonder brieven bij al die brave menschen aangemeld; echter zou het mij aangenaam zijn alles weder goed te maken door het ontvangen van nieuwe brieven. N°. 1 en 4 zal ik verzoeken aan Prof. Den Tex; zoude ik u mogen verzoeken een goed woord te doen bij Proff. Van Lennep en Peerlkamp? Haastig maak ik mij hiervan af, omdat ik er wel wat verlegen mee ben.

Met een vroolijker hart maak ik nu verder dezen brief af. Pater Roothanius heeft mij gaarne toegestaan de *collatio Lagomarsiniana* voor Prof. Bake te raadplegen en af te schrijven. Dit laatste is echter voor een fatsoenlijk mensch niet mogelijk, want hoevele dwaasheden ik ook al in codices gevonden heb, het haalt niet bij dezen *ῥύπος* en *ῥῶπος*. Brutus I. § 8 [1]): *magistri dicendi multi subito exstiterunt.* Welke lezing denkt gij dat codex N°. 98 oplevert voor *multi?* Gij raadt *muti.* Nog mooier: *muli.* Het gelijkt eene collectie *errata*, waaruit ik een handvol lezingen geexcerpeerd heb en naderhand excerpeeren zal. *Il Padre* Secchi [2]) vermaakt mij meer dan zijn collega zaliger [3]). Een loos Jezuïet, een millioenmaal slimmer dan de ondergeteekende, maar dien ik zoo koddig in den val gekregen heb, dat ik bijna het lachen niet kon inhouden. *Il faisait le blagueur* en hij liep erin zoo hard als hij kon. Hij weet van alles wat, maar niets grondig. Hij is gewoon te spreken met menschen, die van alles niets weten, en had nu iemand voor zich die van éêne zaak wel iets wist. Hij verhaalde mij van zijne belangrijke ontdekkingen: een *Scholion* op Homerus, vol allerbelangrijkste bijzonderheden; een leven van Homerus,

---

nomen (I[e] deel, blz. 251, IIe deel, blz. 257—262 en blz. 325—331). Cobet wordt door Roothaan vermeld in een brief van 27 Juli 1843 en een van 8 Sept. 1844; en in een brief van Van Lennep aan Roothaan, waarin het hoofdzakelijk om de verdediging van Prof. Kist te doen is, komt over Cobet deze zinsnede voor: *De praestitis Cobeto officiis multum te amo. Scias velim iis te non me tantummodo, sed etiam ceteros omnes tertiae Classis Instituti nostri sodales magnopere tibi obstrinxisse.*

1) Blijkbaar bedoelt Cobet *de Oratore* I. 8, en citeert hij uit zijn geheugen.

2) Roothaan noemt Secchi, in een brief aan Van Lennep, *noster* Ἑλληνιστής.

3) Wie de „collega zaliger” is, weten wij niet.

bestaande uit de opiniën van oude schrijvers over Homerus. Hij liet er mij niets van zien, want hij is jaloersch als een spin, en huilde bijna toen hij mij vertelde dat Ritschl hem zijn *Scholium* ontfutseld had door de stomheid van *il Padre* Marchi. Hij vertelde mij vele wonderen van zijnen codex van Herodotus, geschreven vóór de X^de^ eeuw. Zijne verklaring van de bewuste plaats [1]) was belachelijk. Belangrijk daarentegen is hetgeen hij mij vertelde van den codex. Er staat κατ[illegible]ὰρ ἐποίησε, eene vlak bedekt hetgeen ik weten wilde. Hierdoor wordt κατὰ τί zeer waarschijnlijk, en tevens verklaard hoe al onze codices bedorven zijn. Misschien vond ik het terug indien hij mij den codex liet zien. De gedachte alleen hieraan zoude hem doen stuiptrekken. Misschien krijg ik hem toch onder den duim: wij zullen zien. Zijn geheim *Scholion* op Homerus spreekt van eene ἀρχαία Ἰλιάς, ἡ τοῦ Ἀπελλικῶντος, waarvan het begin geheel verschillend is van dat van de onze; meer weet ik van dat μυϛήριον niet. Waarom geeft gij dat niet uit, zeide ik hem? *Scire tuum* enz. Omdat ik geenen uitgever vinden kan, antwoordde hij. — Genoeg over Jezuïeten. Ik ga over tot het tegenbeeld van eenen Jezuïet, tot Dio Chrysostomus. Het Vaticaan bezit eenen uitmuntenden codex, bevattende echter maar een klein getal van zijne oraties; het is de codex N°. 99, *scriptus circa sec.* XI [2]). *Cf.* Kayser *ad Philostratum*. Zeer oude eerwaardige perkamenten, geschreven door eenen Griekschen calligraaf met fiksche groote letter zonder *compendia*. In mijnen volgenden brief zal ik u de collatie van de *Orat.* I overzenden. Het ware onvergeeflijk dezen codex niet geheel te vergelijken, en toch kan ik het niet doen in de negen uren per week, die mij zijn toegestaan. Ik heb er een middel op gevonden. O. a. heb ik hier kennis gemaakt met een jong Engelschman, Sir C. Badham [3]),

1) II. 116. Zie blz. 389.

2) Emper, *Dionis Chrystostomi opera,* zegt p. 790: *Omnia huius Codicis Dionea contulit Cobetus cum ed. Reiskiana.* Vgl. de *Praefatio* p. x.

3) Cobet zegt in de *Mnemos.* XV. (1876) p. 285 (*Miscellanea Critica,* p. 438): *Plus quam triginta et quinque anni sunt ex quo cum* Constantino Tischendorf *amicitiam et familiaritatem suavissimam contraxi Parisiis primum, deinde in Italia, ubi tertius nobis accessit sodalis dilectissimus* Carolus Badham. *Ego et* Badham *diu in Italia mansimus,* Tischendorf *interea Syriam, Palaestinam, Aegyptum peragravit.*

een fikschen knappen jongen, die, de hemel weet hoe, te Oxford Grieksch geleerd heeft; hoeveel aanleg hij ook heeft, in honderd en duizend dingen is hij ten achteren. Ik kan hem wel het een en ander verklikken uit Leiden, maar wij zullen maar kort samen zijn, en hij blijft nog lang in Italië. Hij is bezig eene nieuwe editie van Synesius gereed te maken, heeft vele codices nagezien, geene enkele goede lezing gevonden, en is aan zijn lot overgelaten. Ik had hem gezegd dat er maar ééne uitkomst voor hem was: dat er in gansch Engeland niemand was, die hem kon geven, wat hij noodig had, en dat hij kennis moest aanknoopen met eenen jongen Duitscher, die hem alles zou aanwijzen wat tot zijne geheele studie en zijne editie van Synesius volstrekt vereischt werd. Bij het vinden van den codex van Dio dacht ik aan hem. Ik wil hem dien codex en de andere laten nazien voor Emper [1]), en hem zoodoende met dien knappen philoloog in kennis brengen: beiden zullen erbij winnen. Mijn Engelschman is een heldere kop, schrander en geestig; hij was volkomen bereid. Er blijft dus niets anders over dan die twee menschen in kennis te brengen, hetgeen ik aan u overlaat: *mon Anglais ne demande pas mieux*, maar het ligt in het karakter van zijne natie, en van de onze, zich aan niemand op te dringen. Ik heb hem beloofd u te vragen wat er aan Synesius sedert

---

Badham (1813—1884) bleef zeven jaren in Italië. Zijne vriendschap met Cobet duurde tot aan zijn dood. Hij stierf den 27sten Februari 1884 te Sydney, waar hij sedert 1867 een professoraat aan de Universiteit bekleedde. Ook uit Australië hield hij de briefwisseling met Cobet geregeld aan, en zond hij menigmaal eene bijdrage voor de *Mnemosyne*.

1) Zie over Emper (1806—1844) blz. 72 en 326. Geel en Emper kwamen met elkander in aanraking door beider belangstelling in Dio Chrysostomus. In 1842 schreef Emper aan Geel: *Audio, Vir Praestantissime, Te philologorum coetui Bonnensi interfuisse. Quo maiore aegritudine affectus sum, quod per valetudinem satis infirmam eo proficisci mihi non licuit. Nam coram Te videre, et sermones Tecum conferre, et ore grates Tibi agere multorum causa, quae benignissime in me contulisti, semper in votis fuit.* Deze woorden kenschetsen hunne verhouding. Wat Cobet, ter wille van Geel, voor Emper gedaan heeft, blijkt vooral uit de *Scripturae diversitas e codicibus Italicis enotata* (p. 794—829), gevoegd achter de editie van Dio Chrysostomus, die in 1844 verscheen, met een opdracht aan Geel.

Petavius gedaan is, en wat men weet van Εὔμηλος ὁ περιπατητικὸς ἐν Γ΄ περὶ κωμῳδίας.

Wolkbreuken, stormwinden enz. hebben het verblijf te Rome eene week lang ondragelijk gemaakt. De Tiber is buiten zijne oevers getreden, en alles was in rep en roer. Het is hier ongezond: al mijne vrienden en kennissen zijn ongesteld geweest of zijn het nog. Κατάρροι, διάρροιαι, koortsen en zoo vervolgens ontvolkten de Bibliotheek. Prof. Bernstein is op de rupes Tarpeia gestruikeld en heeft zich gewond aan de knie, en houdt sedert twee weken zijne kamer. Ik ben tot heden vrij gebleven, maar voelde mij toch gedrukt: gelukkig herstelt zich thans het weder, de straten zijn droog en de kranken komen bij, en ik ben weder opgewekt en lustig.

Vale, vir clarissime, meque ama.

In het jaar 1836 zijn er eenige nieuwe heiligen verklaard. Nadat de mirakelen enz. geconstateerd waren (ik heb het authentieke proces voor mij liggen), zegt men aan den Paus: Ja, Zijne Zaligheid, hij was inderdaad een heilige: God heeft hem gegeven opperheerschappij over de dieren. In een hospitaal hadden de muizen het goed der zieken beschadigd. *Prese un topo e gli disse: fratello, perchè fa danno alla roba degl' infermi?* Ga henen, roep uwe makkers te zamen en gaat allen naar den tuin, daar zal ik u te eten komen brengen. *E permise Iddio nostro Signore*, dat er daarna geene muizen in het hospitaal meer waren. *Deus id profecto operatur*, zegt de man verder, *ut nomini suo gloriam comparet, tum ut notam faciat servorum suorum sanctitatem!* Gregorius Naso dacht er ook zoo over, *et evectus est ad altarium honores* (S. Martini). Het verhaal is in 't Italiaansch, omdat het uit een authentiek document wordt aangehaald. *Spectatum admissi* enz.

50.

Rome, 6 April 1843.

Vir Clarissime!

Ik verscheur eenen brief, waarin ik u meldde dat ik eene poos ongesteld geweest ben en die om verzonden te worden slechts wachtte naar mijne reconvalescentie. Het was maar eene

beuzeling. *Condoluerat tentatum frigore corpus*, een gevolg van het verraderlijke klimaat: in de zon eene verdoovende hitte, eene straat verder in de schaduw *gelidus tremor ossa cucurrit.* Hetgeen ik het overige van den dag won, verloor ik elken morgen op het kille Vaticaan; ik heb daarom eenige dagen mijne kamer gehouden, μένων ἀτρέμα (zooveel mogelijk) ἐμοῖς ἐν δεμνίοις, en ben thans bijkans volkomen hersteld. Geve de hemel dat ik ten spoedigste hetzelfde omtrent u en Prof. Bake vernemen moge. Ik gevoelde mij zoo bedroefd en verschrikt bij het ontvangen van die treurige tijdingen, dat ik mij nauwelijks weerhouden kon van u raad te geven, hoe vreemd dit ook was, en u te bezweren eenigen tijd niets hoegenaamd van uwe oogen te vergen enz. enz. Verheug mij spoedig met geruststellende berichten. — Mijne ongesteldheid heeft mij maar weinig tijds doen verliezen en ik ga steeds voort met allerlei merkwaardige zaken bijeen te vergaderen. Morgen schrijf ik u uitvoeriger en ik zal dus heden het belangrijkste met één woord maar aanstippen: voornamelijk heb ik mij bezig gehouden met Dio Chrysostomus, waarvan ik al de codices heb nagezien. Bijna alle hebben mij iets goeds opgeleverd, sommige zelfs veel, zeer veel, vooral twee Vaticani, 99 en 91, en Palatinus 117, waaruit ik een grooten *apparatus* heb verzameld van goede, uitmuntende lezingen, niet schrijffouten van duttende monniken. Ik stel mij voor u dit alles nauwkeurig en uitvoerig te schrijven, κατὰ σχολήν. Eén voorbeeld slechts van eene geredde plaats. Pag. 277 Reiskii[1]): εἰ ὑπέσχετο ὀφθαλμοὺς θεραπεύειν πάντες ἄνθρωποι ὀφθαλμοὺς αὐτῷ ἐπεδείκνυον. Codex 99: πάντες ἂν οἱ ὀφθαλμιῶντες αὐτοὺς ἐπεδείκνυον. Het is amusant te zien hoe de *compendia* de arme *librarii* hebben verschalkt. De Βορεάδαι (althans bij Reiske)[2]) συνθέουσι ταῖς τοῦ πνεύματος αὔραις, *et sic passim. Con amore* heb ik aan Dio gewerkt: het is de eerste maal dat ik iets voor u doen konde, en ik ben daarom dubbel in mijn schik dat ik zoo wel geslaagd ben. Verder heb

---

1) *Orat.* VIII, p. 151 Emper.

2) *Orat.* IV, p. 59 Emper: ὁποίους τοὺς Βορεάδας ἐνεθυμήθησάν τε καὶ ἔγραψαν οἱ γραφεῖς, ἐλαφρούς τε καὶ μεταρσίους, ταῖς τοῦ πνεύματος αὔραις συνθέοντας. Voor πνεύματος leest Dindorf (Teubner, 1857) πατρός, gelijk Cobet bedoelt.

ik zes brieven gevonden onder den titel van Δίωνος ἐπιϛολαί. Zij zijn Dio niet waardig, maar flauw en onbeduidend; het was echter gemakkelijk ze af te schrijven. Eindelijk *Scholia*, waarschijnlijk van eenen Aartsbisschop, zijne Eminentie Ἀρέθας, denkelijk zeer orthodox in alle onbegrijpelijke waarheden maar schuldig aan zwarte ketterij tegen grammatica, geleerdheid en gezond verstand: men vindt alles *in codice Urbinate* 124, waarvan men u, meen ik, de collatie voor de Ὀλυμπικός bezorgd heeft. Die codex is een vod; de Ὀλυμπικός is vrij wat beter bewaard in Palatinus 117, waarmede ik hem geheel heb gecollationneerd. *Raptim* kan ik u een paar lezingen mededeelen. P. 371 R.[1]) εἰ δ' αὖ τις ἐθέλοι σκοπεῖν. 379[2]): ἔχον ἔγχος — οὐδὲ ἄλλο ὅπλον οὐθέν. *Inepte Reiskius.* 384[3]): χωρὶς ἀπάτης χωρεῖ. διά τε τὴν ξυγγένειαν enz. Genoeg voor heden, om u nog te verhalen van een ander ἕρμαιον, te weten *Scholia* op Euripides, waarin veel nieuws gevonden wordt, d. i. vele fragmenten. In het u bekende fragment van Hesiodus[4]) staat: — πεισάνδρη μὲν ἔπειτ' ἔχε̃τον προλιποῦσ' ἐβεβήκει ἵκετο δ' ἐς Φλῆα. Ik deel u liever nog gauw een ander fragment mede, *ad Rhesum* (talrijke en hoogst belangrijke *Scholia*) *alicubi*[5]): Λαομεδόντιε παῖ) Τὸν Γανυμήδην καθ' Ὅμηρον Τρωὸς ὄντα παῖδα Λαομέδοντος νῦν εἶπεν ἀκολουθήσας τῷ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα πεποιηκότι ὃν οἱ μὲν Θεϛορί^δ' Φωκέα Φασὶν, οἱ δὲ Κιναιθῶνα Λακεδαιμόνιον, ὡς μελάνικος[6]), οἱ δὲ Διόδωρον Ἐρυθραῖον. Φησὶ δὲ οὕτως· ἄμπελον ἣν Κρονίδης ἔπορεν οὗ παιδὸς ἄποινα χρυσείοις Φύλλοισιν ἀγανοῖσι κομόωσαν βότρυσί θ' οὓς Ἥφαιϛος ἐπασκήσας Διῒ πατρὶ δῶχ', ὁ δὲ Λαομέδοντι πόρε Γανυμήδεος ἀντί̈. καὶ Ἀριϛοφάνης[7]) Λαομέδοντος παῖδα τὸν Γανυμήδην Φησὶ διὰ τ̃ (*i. e. in hoc cod.* τὰς)· τῶν οἰκείων .... ὁρᾷς ἐν τῇδε μενόντων Φρυγῶν τύραννος ὤκων τυγχάνει γέρων ἀπ' ὀργῆς Λαομέδων καλούμενος: — *Nonne legen-*

1) p. 2 Geel; p. 222 Emper.
2) p. 9 Geel; p. 227 Emper.
3) p. 13 Geel; p. 231 Emper.
4) Zie blz. 311.
5) *Ad Troades* 821. Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 307. Vgl. *Epicorum Graec. fragmenta* ed. G. Kinkel, Vol. I. p. 41 (Teubner 1877).
6) Lees: Ἑλλάνικος.
7) Lees: Ἀντιφάνης.

dum: διὰ τούτων· τῶν οἰκιῶν (γὰρ ὤν)[1]) ὁρᾷς ἐν τῇδε μὲν ὁ τῶν Φρυγῶν τύραννος οἰκῶν τυγχάνει... Het einde ontbreekt, want περὶ Γανυμήδους οὐδὲ γρῦ. Is het niet een fragment van Aristophon[2])? Ik meen dat die man een Γανυμήδης geschreven heeft. *Tu videris.*

Nieuws van eenig belang is er niet: uit den rijken maar vrij onbeduidenden voorraad van *causeries* is het voldoende u mede te deelen, dat Mai acht lijvige octavodeelen *anecdota Vaticana* heeft uitgegeven: zij bevatten geenen enkelen regel belangrijks voor de philologie. De arme ziel noemt dit werk *Spicilegium Bibliothecae Vaticanae.* Onder andere bokken meen ik te hebben opgemerkt dat hij als *ineditum* iets heeft uitgegeven dat al voor zoowat drie eeuwen gedrukt is. — Tischendorf is hier aangekomen: *quantum mutatus ab illo Tischendorfio*, die vlijtig en modest te Parijs studeerde. Keizers, koningen, prinsen, ministers, aartsbisschoppen enz., en een paar ridderkruizen hebben hem het hoofd geheel op hol gebracht: *reges atque tetrarchas*; hij zal hier wel wat bekoelen. — Ik meen u reeds geschreven te hebben, *vir clarissime*, van eenen hupschen en knappen Engelschman, dien ik hier heb leeren kennen. Hij zal Synesius uitgeven. Ik wilde hem door uwe tusschenkomst in kennis brengen met Emper, maar het ware nog oneindig beter indien ik hem met u in kennis wist te brengen. Hij blijft nog eenige jaren te Rome en zal u gaarne alle mogelijke berichten en uittreksels der Vaticaansche codices mededeelen. Indien het u niet te lastig valt hem op te geven wat er aan Synesius al gedaan is, *gratissimum facies.* Ik breek maar af, om in eenen lateren brief voort te gaan. ἔρρωσο.

Kort na dezen brief zal er een op het Rapenburg aankomen.

---

1) In de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel leest Cobet: (οὖν, ὤν).

2) In de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel zegt Cobet: *apparet esse e Prologo* τοῦ Γανυμήδους Antiphanis. Vgl. Meineke, *Fragm. Com. Gr.* III. p. 40; Kock, *Com. Att. fr.* II. p. 40. Kock leest, volgens de gissing van Seidler, ἀπ' ἀρχῆς in plaats van ἀπ' ὀργῆς, en teekent aan: ἀπ' ἀρχῆς *i. e. a regia dignitate Laomedon ut* μέδων τοῦ λαοῦ *dicatur.* Vgl. ook *Scholia Graeca* in Euripidis *Tragoedias ex codicibus aucta et emendata* ed. G. Dindorf (1863), tom. I. p. 59.

p.

GEEL aan COBET.

Leiden, 7 *Mei* 1843.

Ik heb ergens pijn gehad, carissime! zoo gij mij schreeft waar het u geschort heeft, zou ik weten, waar ik pijn gehad heb.

Uw brief van 6 *April, in dien aan Prof. Bake ingesloten, heeft een ander mensch van mij gemaakt. Nu heb ik niet willen wachten totdat uw brief kwam, dien gij mij belooft, want ik heb ook, op mijn beurt, reden om u op te beuren, na den beroerden brief, dien ik u gezonden heb. Ongelukkigerwijs heeft uw epistel aan Prof. Bake eenige dagen gelegen, zonder dat ik ervan wist, want Bake was nog niet terug uit Parijs, vanwaar hij nu teruggekomen is, zeer prijzende een oculist,* ὃς πάλιν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν κατέστησε, *volgens Isocrates: ik ten minste hield het er voor dat de groote last, dien Prof. Bake sedert eenigen tijd ondervond, voorbijgaande zou wezen. Reeds zijn brieven uit Parijs waren met zijn gewone fijne schrift gekrieuweld. — »Kom, dat geeft moed (denkt gij) want het uwe is waarachtig ook niet van het duidelijkste".* — Recte mones*: ik doe verkeerd, en het is een malle gewoonte, waarmee ik mij onnoodig plaag — en 't geen heel mal staat, nu gij zelf begonnen hebt mij duidelijker te schrijven. Uw voorgaande was dan ook zóó erg, dat ik nu zelfs, onder het herlezen van hetgeen Dio en Emperius en Sir Badham betreft, heb moeten besluiten om de* specimina collationis *eraf te knippen, en met huid en haar naar Brunswijk op te zenden, hoewel er, dusdoende, een paar brokken van uw epistel meêgegaan zijn, waarin il padre Secchi er smal afkomt — en de Paus in het kraambed ligt. — Maar Emperius zal mij die repen terugzenden en u niet verklappen. Nieuws? Ik zit in groote drukte. Gisteren is Hamaker met pak en zak — meênemende een groot deel onzer meubelen — naar Hilversum vertrokken. Ik zou zeggen:* formaque non taciti funeris intus erat, *zoo ik hem geen gelukkig leven mocht voorspellen. Voor mij is het een soort van* funus, *en de scheiding na zulk een samenwonen valt mij nu een beetje hard. Het zal moeten gewennen. Hamaker komt nog terug,*

om in het eind der maand te trouwen, en dan ga ik mijn andere huis betrekken, Rapenburg over de Academie, dus vrij dicht bij de Bibliotheek, zooals ik wenschte; en toch is het nog niet: hoc erat in votis: geen tuin; maar ruimte. Wanneer ik overpak, moet onze goede Kappeyne ook een goed heenkomen zoeken, maar de hemel geve, dat het ons gelukke hem in Gorcum als Rector binnen te werken. Sterk is te Arnhem beroepen, en G. dus vacant. Gij begrijpt dat wij hemel en aarde in opschudding brengen. Als dit mislukt, zal ik Kappeyne afraden meer te solliciteeren. Hij moet dan in Den Haag maar stil afwachten wat zijn lot zal worden, en privaatlessen geven. Symbolae V zijn in het licht gekomen [1]). Dit ziet er beter uit dan de vroegere deelen. Er is werk van Van den Brink, Moll, Clarisse en Brill in. Brillius antiquum obtinuit: hij kan de gelukkige uitvindingen uit zijn Dissertatie nog niet vergeten, maar hij heeft nu eenige goede dingen van den ὀκρίβας gezegd. Clarisse heeft Zirndorf onderhanden genomen, die over de Epoquen der Tragedie geleuterd had, en over eenige Grieksche inscripties gedisputeerd. Moll heeft Callistratus behandeld, en Brinkius heeft een brief aan mij geschreven over de Palinodie, waarvan ik u reeds vroeger verteld heb. Zijn resultaat is, dat de Palinodie een zeer geweldig duister ding is geweest; dat bijna niemand het begrepen heeft, en dat daaruit al de vreemde opiniën en uitleggingen en imitatiën der Ouden volgen! Per me licet, et credat Iudaeus Salomo! Voorts heeft Matthes er nog eens een leven van Maecenas in geplaatst.

Omtrent Simplicius blijft het, optime! bij hetgeen ik in mijn vorigen gezegd — of liever gejeremiadeerd heb. Schrijf toch wat meer aan het Instituut en aan Karsten en C^o^. Macte virtute tua, terwijl gij nog aan Dio denkt. Ik hoop dat Emper in de wolken zal wezen als hij mijne excerpten ontvangt, en uwe verdere beloften verneemt. Maar één van uwe drie codices (ik kan nog niet merken, welke) is misschien van ééne familie of het origineel van mijn codex C. uit Parijs, dien gij u herinneren zult: die heeft bijv. ook (R. pag. 379) οὐδὲ ἄλλο ὅπλον οὐθέν [2]), dat ik evenwel niet voor eene goede lezing, maar voor eene mis-

1) Zie blz. 128.
2) Zie blz. 403.

lukte correctie houd. Wanneer gij de plaats van Homerus [1]) *inzaagt, zoudt gij het met mij eens worden. Ik heb daarom dat ἄλλο in mijne uitgaaf niet opgenomen. — Uwe* Scholia ad Rhesum *beloven veel, en ik raad u aan ze goed uit te persen, hoewel ik geloof dat zij niet volkomen inedita zijn, waarover ik u nader schrijven zal.* — De Badhamio, viro nobilissimo, quae mihi narras, vehementer placuerunt. Quod Synesio operatur profecto utile opus suscepit: nam inde a Petavio pauci in illo scriptore expoliendo operam posuerunt. Unus, quod sciam, S. G. Krabingerus est, discipulus disciplinae Creuzerianae, nunc Custos Bibliothecae Breslaviensis. Is edidit anno 1825. »*Rede an — Arkadios, — griech. und deutsch. nach Handschriften verbess. und erläutert. München.*" = Anno 1834. »*Calvitii encomium. Ad fidem complur. Codd. MSS. rec. interpr. germ. instruxit, et D. Petavii suasque adnot. adiect. Stuttgardt.*" = Anno 1835. »*Aegyptische Erzählungen über die Vorsehung. Griech. und Deutsch. nach Hschr. verbessert und erläutert. Salzbach.*" — Denique scripsit A. Th. Clausen de Synesio philosopho Commentationem satis doctam, Hafniae 1831. — Ego Krabingeri editionem Encomii Calvitii ignorabam quo tempore Epistolam ad Hasium scribebam. Scripsi ad Emperium de Badhamio. *Maak gij nu, dat ik weet, of de brieven van Emperius of van mij poste restante, of hoe anders aan den Hr. Badham moeten geadresseerd worden. Zult gij mij uwe* Dionea *door de Legatie zenden? De Heer Mazel, Legatieraad in Den Haag, heeft mij zóóveel moois van Zijne Exc. de Liederkerke verteld, en van zijne dienstvaardigheid en stiptheid, dat ik u maar raad hem te vriend te houden, en uwe dingen door zijne tusschenkomst hierheen te zenden, hoewel ik vrees dat de Romeinsche Legatie niet druk met Den Haag te correspondeeren heeft.*

Vale, vale, dulcissime rerum!

---

1) *Il.* XXI. 50 *sqq.*

51.

Rome, 21 Mei 1843.

Vir Clarissime!

Geheel hersteld en blijgemoed vat ik de pen op: *si et tu vales* is alles goed. Een paar Muzen, Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι, zouden mij thans uitmuntend te stade komen om u even helder als beknopt het belangrijkste van hetgeen ik gezien en gevonden heb mede te deelen, zonder ineen te mengen en te verwarren. Gregorius XVI, Eupolis, *Fabii ad Cremeram*, *il Miserere nella cappella Sistina*, Euripides en vele fragmenten, de legerplaats van Hannibal, Dio Chrysostomus en Tibur. Ik zal met Dio Chrysostomus beginnen en zien hoever ik het breng; blijft er geene plaats over voor de illuminatie van la cupola di S. Pietro en het vuurwerk op het Mausoleum van Hadrianus, ik behoef u niet te zeggen dat ik dit alles gezien heb en niet verlang het weder te zien. *Ad rem:* om Dio's codices na te zien heb ik twee edities gebruikt, die van Reiske en de Veneta, die ik hier gekocht heb. Ik heb al de codices van het Vaticaan onderzocht en zal u nu slechts opgeven hoofdzakelijk van welke oratiën ik de collaties bezit[1]). Vooraf moet ik u zeggen dat ik van al de goede codices het beste gedeelte heb nagezien en dus de keus niet had der oratiën. Ik liet de Ῥοδιακός of Κορινθιακός in een slechten codex ter zijde, om de ῥητορικαὶ μελέται in eenen codex *bonae notae* na te zien. De 26 eerste oratiën komen in de Romeinsche codices menigmaal voor, insge-

1) Emper p. 790: *Quod significavi, fore ut de Codicibus Romanis certiora quam in Praefatione referre possem, non ad irritum spes mea cecidit. Hoc quoque* Geelii *benignitati debeo.* Cobetus *enim, vir acumine pariter et diligentia spectabilis, Codices Romanos Dionis omnes evolvit et scripturae diversitatem e plurimis enotavit. Has vero schedas ad* Geelium *transmisit;* Geelius *illas mecum communicavit. Accepi haec praestantissima subsidia quo tempore secunda pars Dionis typis perscribi coepta erat; pleraque ad ea pertinebant, quae a thypothetis jam erant absoluta; haec ad calcem libri reperies. Quae licebat suo loco inseri, inserui. Horum pars longe maxima ipsi debetur* Cobeto; *quaedam eius amicis* Badhamio *et* Tischendorfio. Cobetus *autem non modo scripturae varietatem e libris multis excerpsit, sed de universa Codicum forma religiosissime exposuit.*

lijks de 30 laatste, de overige staan slechts in eenen enkelen codex: Urbinas 124, een prul *minimi preti*, waarover ik u, meen ik, al een paar woorden heb geschreven. N°. 1 is codex Vaticanus 99, *membran. saec.* XI. Ik heb voor mij liggen de collatie van pag. Reisk. 43 tot 218. De Εὐβοϊκός ontbreekt. Vervolgens van pag. 275—350 *καὶ τὸ ἐξηπατῆσθαι πολὺν χρόνον*, de rest is verloren. — N°. 2 Vaticanus 91, *bombyc. saec.* XIII. Ik heb eruit nagezien Reisk. II. pag. 266—273, I. pag. 219—274, II. pag. 274—279. Van de Edit. Veneta fol. 375—386, fol. 395—403, Reisk. II. pag. 341—372, II. 406—418. — N°. 3 Palatinus 117, *chart. saec.* XV. Reisk. I. pag. 219—224, II. pag. 415—420 + 390—705 + 321—323, I. 370—435, Ven. fol. 420—425. — N°. 4 Urbinas 123, *membr. saec.* XIV—XV. Reisk. I. 457—462, Edit. Ven. fol. 159—165, Reisk. I. 473—485. — N°. 5 Urbinas 124, *membr. saec.* XIV, bevattende alle 80 oratiën, met *Scholia* en *Prolegomena* van Arethas, Aartsbisschop: *multos ego vidi deliros senes* enz. Vruchteloos heb ik dezen codex op vele plaatsen geraadpleegd, *Scholia* geëxcerpeerd, en een brok van de *Prolegomena*. De hemel beware mij voor zulke codices en Aartsbisschoppen, *πλὴν ὅταν μέλλω 'ξεμεῖν*. Gij hebt er geen denkbeeld van; het volgende is misschien voldoende: *οὐχ ἥκιστα μὲν τὰ κρέα ἡμεῖς* [1]) — de Aartsbisschop tijgt aan 't werk: *συνεξακουστέον τὸ δοῦναι θέλοιμεν, ἵνα ᾖ οὕτως· μάλιστα δοῦναι ἡμεῖς θέλοιμεν τὰ κρέα, ἅτινα δὲ ἂν ᾖ δίδομεν, τά τε ἐν ἀλσὶ τά τε ξηρὰ καὶ ὑπὸ καπνοῦ*. Amen. Hij dacht misschien dat hij het Nieuwe Testament voor zich had. Zulk een schepsel haalt plaatsen aan uit de brieven van Paulus, tot opheldering van Dio Chrysostomus.

Vir clarissime. Uw laatste brief heeft mij met de levendigste blijdschap vervuld en ik haast mij u te antwoorden. Eerst weder over Dio: behalve de bovengemelde codices heb ik min of meer uitvoerige uittreksels uit codex Vat. 123, *chart. sec.* XIV—XV; Vat. 1383, *membr. sec.* XV; Vat. 1336, *chart. sec.* XV;

---

1) *Orat.* VII, *Euboïcus sive Venator* (Emper p. 123; Dindorf, I. p. 119): *ὁ δε ἠρώτα με εἰ τάλαντον ἑκάτερος Ἀττικὸν δοῦναι θέλοιμεν. ἐγὼ δὲ εἶπον· οὐχ ἵσταμεν τὰ κρέα ἡμεῖς· ἃ δ' ἂν ᾖ, δίδομεν. ἔστι δὲ ὀλίγα ἐν ἁλσί, τἄλλα δ' ἐν τῷ καπνῷ, ξηρά, οὐ πολὺ ἐκείνων χείρω, σκελίδες ὑῶν καὶ ἐλάφεια καὶ ἄλλα γενναῖα κρέα.*

Ottobonianus 90 *chart. sec.* XV. Uit ieder van deze codices heb ik τὸ ἄωτον uitgekipt, en mijn goede Badham blijft te Rome om er mij alles uit te excerpeeren wat gij mocht begeeren. Sedert eenen geruimen tijd heb ik op het Vaticaan gewerkt zoo veel ik wilde, dat is te zeggen dat ik zelfs eenige Zondagen van $9^1/_2 - 3$ uren geheel alleen in eene kamer van *il Signore* Laureani met een paar codices heb opgesloten gezeten. Voorleden Zondag (het is heden Zaterdag) was Euripides klaar (hierover nader; *je me moque bien de* Dindorf), tekst en uitleg. Tot verpoozing nam ik toen Dio in handen, Palatinus 117, om mij wat te amuseeren met de λόγοι περὶ βασιλείας, die ik vroeger in dezen codex had overgeslagen omdat ik ze uit Vat. 99 *venerandae antiquitatis* geheel had nagezien. Hier kan men toepassen μὴ τοῦτο βλέψῃς εἰ νεώτερος λέγω ἀλλ' εἰ Φρονοῦντος τοὺς λόγους ἀνδρὸς λέγω: al de uitmuntende lezingen van mijnen ouden codex, vermeerderd met een zeer aanzienlijk getal voortreffelijke varianten, prijkten, neen schuilden nederig in deze papieren van de XV^de^ eeuw. Menigmaal heb ik ondervonden, *vir clarissime*, onder het collationneeren, 1°. dat men zijne bevoegdheid van oordeelen over de waarde der varianten verliest, 2°. (of liever een gevolg van n°. 1) dat men al zeer spoedig iedere afwijking van de *vulgata* houdt voor beter dan deze. Wanneer men onder het vergelijken zich inspant om zijn vervliegend *acumen* vast te houden, mat men zich vreeselijk af en is minder oplettend en nauwkeurig. Meermalen heb ik gedacht bij het opteekenen der merkwaardige varianten van dit handschrift: het is eene correctie van later tijd; maar die conjector van de XVde eeuw is zoo gelukkig dat hij een aanzienlijk getal correcties van Casaubonus, Reiske en Prof. Geel heeft geoccupeerd; hij heeft tevens al de ontwijfelbaar ware lezingen van mijnen ouden codex. N°. 99 is afgeschreven door eenen vrij ongeletterden *Graeculus*, die geene zwarigheid maakt om πάβεσθαι te lezen uit παύεσθαι, ἐπεύη uit ἐπέβη, ἐσχρός en zoo vervolgens. Ik heb daarom niet geaarzeld dien ganschen codex na te zien, die mij een schat van goede varianten heeft opgeleverd: gij zult er over oordeelen, ik schrijf ze maar na. Hedenmorgen was alles klaar; ik heb nog eenmaal in handen genomen codex Vat. 1336, om het laatste gedeelte van

de Τρωϊκός na te zien. *Eadem opera* heb ik de *Melancomas* en *Charidemus* vergeleken, niet zonder belangrijke winst. Een voorbeeld (pag. 550 Reiskii)[1]: τιμωρίᾳ ἐσμὲν (γεγόναμεν *man. sec.*) ἐν Φρουρᾷ δὴ ὄντες ἐν τῷ βίῳ τοσοῦτον χρόνον ὅσον ἕκαςοι ζῶμεν. τοὺς δὲ ἀποθνήσκοντας ἡμῶν κεκολασμένους ἤδη ἱκανῶς λύεσθαι. Hoe gaarne zoude ik u nu reeds terstond eene groote menigte van de schoonste varianten mededeelen. In gansch Italië is verder niets goeds voor Dio; alles is hier, en ik juich bij het beschouwen mijner papieren. Hoe jammer dat ik hier op mijne kamer geen enkel boek tot mijn dienst heb. Ik zal u alles in orde brengen, want vliegend heb ik een groot gedeelte vergeleken, somtijds meer dan 50 pag. van Reiske op éénen dag, en M. de Liederkerke zal u daarna alles toezenden. Ik ga morgenochtend vroeg naar Napels, ook om mij wat te verpoozen, omdat mij de oogen een weinig vermoeid zijn; er is daar weinig van belang, eenige Simpliciussen; zoo kom ik frisch en wakker hier terug om over Florence naar Venetië terug te gaan.

Behalve Dio heeft mij Euripides veel te doen gegeven, waarover thans slechts een enkel woord. Voor den tekst vooral van de *Rhesus*, de *Alcestis* en de *Troades* heb ik vrij wat goeds verzameld, en *Scholia quantivis preti.* Behalve Euripides heb ik in allerlei rondgesnuffeld, en weder bevonden dat er onder 100 codices maar 2 à 3 goede zijn; het is er echter zeer verre van af, dat ik niets goeds heb gevonden: alleen mijne excerpten uit *Scholia ad Aeschinem* zouden u dit voldoende kunnen bewijzen. Als een staaltje het volgende. Na eenige ληρήματα over den naam βάταλος, reeds lang door Reiske met minachting uitgegeven, volgt: δοκεῖ δέ μοι λελέχθαι βάταλος παρὰ τὸ Εὐπόλιδος σκῶμμα. ἐκεῖνος γὰρ ὑπὸ τῶν βαπτῶν ὀνόματα κεῖσθαι τοῖς αἰσχροῖς καὶ Τιγράνην βάταλον ὑπ' αὐτῶν καλεῖσθαι[2]). Eene zeer belangrijke plaats, dunkt mij, voor de Βάπται. Maar het is te laat om dezen af te maken; dus morgenochtend vroeg voor mijn vertrek de ἐπίλογος.

Eccomi pronto: alles ingepakt, alles in orde. μεταβολὴ τούτων γλυκύ, en daarom neem ik de pen op totdat mijn reisge-

1) *Orat.* XXX. p. 349 Emper.

2) Zie den brief van Geel, van 4 Juni.

noot Badham mij komt afhalen. Wij zullen Monte-Cassino onderweg doorzoeken; ik geloof echter niet dat er iets is voor de classici. Misschien wel voor Simplicius — ik mag niet vergeten u te zeggen, dat ik Simplicius zoolang als een heiligdom bewaard heb, opvolgende een raad of een wenk van Prof. Bake, die, schrijvende over den Diogenes Laërtius en Didot, mij aanbeval den voorslag aan te nemen, ook als een middel om mijne reis wat langer te kunnen rekken. De Klasse gelieve dus deze drie maanden in alle opzichten te beschouwen als eene vacantie[1]). Zoodra Napels klaar is, zullen wij Venetië en Rome en Napels samenvatten in één rapport.

Zeer spoedig denk ik weder hier terug te zijn. Indien het mogelijk is, wenschte ik wel dat uwe brieven voor mij aan M. de Liederkerke gezonden werden; die zal wel ten naastebij weten waar ik ben. Mijne hartelijkste gelukwenschingen *s. v. p.* aan Hamaker[2]). *Pauvre* Kappeijne: ik hoop dat Gorcum hem troosten zal. Ik wenschte wel direct van u te vernemen, dat het ongemak aan uwe oogen geheel is hersteld, evenals ik mij vlei dat Prof. Bake alle gevaar ontkomen is. *Si mea valebunt vota*, zal het ontwijfelbaar geschieden of liever reeds geschied zijn. Vele groeten van M. Badham; in de buurt van Napels zal hij den zomer doorbrengen, om tegen October naar Rome terug te keeren; de brieven zullen hem dus het best, geloof ik, te Napels *poste restante* vinden. *Vale, vir clarissime, vale.*

---

1) In een brief van 15 Juli 1843 bracht Cobet dit verlangen zelf aan den secretaris der Klasse over.... „Behalve hetgeen ik in het verslag omtrent de codices in het Vaticaan heb opgegeven, geef ik UEd. kennis dat ik na het voltooien van den arbeid in de codices van Simplicius gedurende drie maanden de overige codices der Grieksche classici aldaar heb onderzocht, en daaruit eenen schat van hoogstbelangrijke varianten en verschillende *Inedita* heb afgeschreven. Het spreekt van zelf, dat dit tijdsverloop in alle opzichten als eene vacantie moet beschouwd worden, en ik verzoek UEd. ten vriendelijkste den thesaurier der Klasse hiervan te verwittigen. Eene uitgave van Diogenes Laërtius, welke ik den Hr. Didot te Parijs beloofd heb, stelt mij in staat het bedrag der verblijfkosten voor drie maanden, ongeveer 650 franken, voor mijne rekening te nemen: in elk ander geval had ik mij niet veroorloofd dien tijd van het bestemde doel af te nemen. Op deze wijze wordt het eene vacantie, zonder bezwaar voor de Klasse en niet geheel onbelangrijk voor de studie der classici.”

2) Zie blz. 368, en de beide brieven van Geel.

52.

Napels, 31 Mei 1843.

. . . .[1]

Als bladvulling nog een fragment van Simias in *Scholiis Venet. ad Eurip. Andromach.* 14 [2]).

σιμμίας ἐν τῇ γοργόνηι ἀνδρομάχη Φησὶ καὶ αἰνείαν γέρας δοθῆναι νεοπτολέμῳ λέγων οὕτως· ἐκ δ' ἕλεν ἀνδρομάχην [ύζων] *πκοιτ ἕκτορος ἥν τε οἱ αὐτῷ ἀριςῆες παναχαιῶν δῶκαν ἔχειν ἐπίηρον ἀμειβόμενοι γέρας ἀνδρὶ αὐτὸν τῆς ἀγχίσαο κλυτὸν γόνον ϋποδάμοιο αἰνείαν ἐν νηυσὶν ἐβήσατο ποντοπόροισιν ἐκ πάντων δαναῶν ἀγέμεν γέρας ἔξοχον ἄλλων.*

Lang heb ik niet geweten wat te maken van *υζων*. Ik geloof nu dat het een overblijfsel is van *καλλ ί ζ ω νον παράκοιτϊν*. De Γ*οργών* van Simias heb ik gevonden bij Athenaeus [3]). *Vale*, *vale*, *vir clarissime.* Spoedig kom ik te Rome terug en hoop daar eenige berichten van u te vinden.

Multum te salutat Badhamius.

q.

GEEL aan COBET.

Leiden, 4 *Juni* 1843.

Ik voeg, *carissime! maar een paar letteren bij den ingeslotenen* [4]), *dien ik eenige dagen had laten liggen*, *wachtende of gij iets van u zoudt laten hooren: want gij hebt*, *in den laatsten tijd*, *bitter geslabakt in uwe correspondentie. Het is gekomen* [5]), et gratias ago. *Wat gij van de Klasse zegt*, *bevat waarheid; maar behandel die zaak toch niet al te cavalièrement. Gij hadt waar-*

---

1) De brief zelf ontbreekt. Vermoedelijk heeft Geel ermede gehandeld als met de „repen" van brief 49.

2) Zie blz. 389. Vgl. *Schol. Gr. in Eur. Trag.* ed. Dindorf, tom. IV. p. 125.

3) XI. 491 c.

4) n°. p.

5) n°. 51 en 52.

schijnlijk mijn laatsten brief nog niet, toen gij mij 21 *Mei geschreven hebt.*

Ik geloof u reeds gezegd te hebben, dat mijne ophthalmie met mijn hoofd-rheumatisme in verband staat: daarmede staat en valt zij: wanneer ik een aanval van het rheumatisme heb, vermoeit mij het lezen van klein schrift of druk.

Hamaker is nu getrouwd en zit reeds te Hilversum, arbeidende — aan het huwelijk. Ik heb goede tijdingen van hem.

De zaak van Kappeyne te Gorcum is nog hangende, maar ik heb hoop, en dat helpt veel, ten minste zoolang totdat het mislukt, en zoo gaat het heele leven!

De publieke zaken staan belabberd. De conversiewet is gevallen; en evenwel heette die maatregel het plechtanker van ons financieel behoud. Nu schijnen de bezuinigingen eerst recht te zullen beginnen. De zaak zal omgekeerd worden: de Kamer zal aan het Gouvernement zeggen: »Zóóveel moogt gij in het geheel besteden", en naar die som en noodzaak zal dan alles ingekrompen worden. Dan voorziet men stellig de intrekking van twee Universiteiten, of zeker van ééne. Wat dit geven moet, weet de hemel, ook voor u, optime! Doch, geen ellende voor den tijd! Ik hoor mij telkens vragen: »Komt Cobet nog niet terug?" Ik maak er mij af, al naar dat de vragers zijn; maar ik denk er altijd bij: »Goddank, dat hij nu nog niet terug komt".

Ik dank u hartelijk voor den tijd dien gij aan Dio gegeven hebt. Het gaat allemaal naar Emperius, die mij anderdaags een brief vol dankbaarheid jegens u geschreven heeft. Ik raad u sterk aan, dat gij voortgaat van allerlei op te zamelen, hoewel gij u voorbereiden moet op menige teleurstelling, die natuurlijk is bij uwe lange afwezigheid en gebrek aan libri recentiores*: bijv. uw* Scholion ad Aeschinem *over βάταλος is reeds door Meineke* ad fragm. Eupolidis [1]) *uit een codex Parisinus uitgegeven, zonder eenige varieteit, en toch versta ik dat ding niet. —* Ut dixi, *twijfel maar nooit; want gij zult toch menig ἀνέκδοτον vinden, en houdt altijd nog de kans van eene betere lezing over.*

Vale, vale, mi Cobeti.

1) *Fragm. Com. Gr.* I. p. 451. Vgl. Kock, *Com. Att. fr.* p. 277.

r.

Napoli, Juni 1843.

Mijn waarde Menzel. Geloof niet dat ik u vergeet, omdat ik u zoo zelden schrijf, καὶ ταῦτα bij zulk een overvloed van stof. Waarom kunt gij niet hier zijn, om hetgeen hier schoon en merkwaardig is door uwe tegenwoordigheid voor mij nog veel treffender te maken, en tevens mijne verontwaardiging wat te matigen en bekoelen bij het gewaarworden van de verfoeielijke middelen welke een beestachtig bestuur in het werk stelt om bijgeloof en domheid, en daardoor laagheid en lafhartigheid aan te kweeken. Hoe zoo boos? vraagt gij mij. Na een gesprek met een 81jarigen liberalen monnik, die mij voorgejammerd heeft, hoe alle liberale en wezenlijke studie hier opzettelijk wordt versmoord, te veel om u over te brieven. Ik zal beter doen met er niet meer aan te denken. Wanneer ik de oogen opsla, zie ik over de donkerblauwe golven en den lachenden oever en de bergen: geen schooner gezicht in Europa; en nergens heb ik een zonderlinger menschenras ontmoet dan de Napolitanen: tot heden toe heb ik er geene enkele goede hoedanigheid in kunnen ontdekken, want vlugheid, levendigheid, welgemaaktheid en schilderachtigheid (*ut ita dicam*) kan niet de minste hunner ondeugden goed maken. Maar de ligging hunner stad, de hemel, de zee, de aarde, alles is verrukkelijk: den Vesuvius zie ik dagelijks, maar van verre. Ook Pompeï heb ik nog niet bezocht; maar wel het Museo Borbonico: dáár zoude ik bijna wenschen voor een veertien dagen archaeologie te studeeren, (niet langer, let wel). Hoe meer ik dat alles beschouw, hoe meer ik mij bij uitsluiting hecht aan hetgeen wezenlijk schoon is of althans bevallig, lief; al wat alleen o u d is en niets meer, vind ik o u d e r w e t s c h en vervelend. Ook na deze splitsing is er hier in het Museum oneindig veel te beschouwen en te genieten. Alleen de metalen beelden, of de *affreschi* of de sieraden der weelde waren voldoende; men kan zich nimmer een volkomen juist denkbeeld maken van Caracalla, zonder dat sombere, norsche, door wroeging gefolterde en misvormde gelaat hier in 't metaal te zien. Die weergasche Grieken! (lees weergalooze).

Ik ben te laat gekomen om den Heiligen Januarius te zien spelen, en de Bibliotheek bevat niets dan ellendige prullen; toen er nog te Napels goede codices waren liet men alles door eene afschuwelijke nalatigheid wegstelen; thans nu er niets goeds meer is overgebleven is het hoogst moeielijk de toestemming van Zijne Majesteit en zijnen Minister te verwerven om ze te mogen lezen en gebruiken. Intusschen heb ik de codices van Herculanum gezien: het is jammer dat zij in eene bekende taal geschreven zijn; de n i e t s b e d u i d e n d e inhoud neemt alle illusie weg; grooter uilskuikens dan hunne hooggeleerde uitgevers en uitleggers zou men buiten Italië te vergeefs zoeken. Gij kunt u geen denkbeeld maken van de verwaande onkunde dezer opgeblazen creaturen, hier

en elders. Om het niet te vergeten zal ik u maar terstond vertellen met hoeveel vrucht ik te Rome college heb gehouden bij de twee beroemdste *Grecisti* van Italië. Eerst bij Prof. Sarti, in de Universiteit genaamd, κατ' ἀντίφρασιν, *Sapienza*: hij had drie discipelen, aan welke hij een kwartier uurs Polybius en daarna Pindarus op zijne manier verklaarde. *Bone Deus!* Gij hadt het eens moeten hooren! Zij vertaalden het in krank Latijn. *Obliti sunt Romae lingua loqui Latina* (zooals Naevius voorspelt), en zijn Hooggeleerde praatte erover in 't Italiaansch, eindigende elke phrase met het Romeinsche woord *capisce* (versta-je?). Hij maakte zijne geëerde toehoorders bekend, dat Polybius wemelde van Latinismen: b. v. τροπὴν ποιεῖσθαι: »deze spreekwijze heeft Polybius overgenomen van de Romeinen *fugam facere hostium — capisce?*" — daarna πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ: »let wel op, dat deze manier van spreken oorspronkelijk behoort aan de Latijnsche taal: *finem imponere bello*, want Polybius enz. enz. *capisce?*" — Vanwaar is ἀκοντίζω afgeleid? — van ἀκοντῖον: — abuis van ἀκόντιον, ἀκοντῖου. Over Pindarus was het nog fraaier: hij begon met αὐτὸς ἐὼν καλὸς ἔρδων δ' ἐοικότα μορφᾷ, en leerde zijne aandachtigen dat καλός niet sloeg op den schoonen vorm van het lichaam, evenals men nimmer in 't Latijn *formosus* zegt van een manspersoon (behalve de uitzonderingen!), maar wel op het kloeke welgespierde welgeproportioneerde van de lichamen der athleten, en zoo vervolgens. Alles smakelijk voorgelezen naar de accenten, zoodat mijn athleet, zoon Ἀριςοφᾶνους zegepraalt βαθυπεδῖω ἐν νεμέα, doorspekt met fijne grammaticale opmerkingen, als daar zijn dat κατέβα komt van *katābimi* enz. — Hoe komt het dat er maar zoo bitter weinig studenten zijn, vroeg ik aan een jongen priester, één van de drie aanstaande Bentley's. Omdat hier alleen het hooge Grieksch gestudeerd wordt, terwijl de Jezuïeten alles onderwijzen, van de beginselen af. — Den volgenden dag dus tegen 4 uren wandelde ik naar de Universiteit der weleerwaarde Jezuïeten, om den Professor in 't Grieksch, dien ik zeer goed kende, te gaan bewonderen. Pater Secchi is een schalksch, doortrapt, fijn Jezuïet, schrander, vlug van begrip, en een werkezel: met dat al kent hij geen Grieksch, omdat hij nooit iemand gevonden heeft om het hem te leeren en geene boeken kent, die dit konden verhelpen, en 2°. omdat hij zich verbeeldt het in de perfectie te verstaan, (evenals Professor Sarti zich eens heeft laten ontvallen dat hij er meer van weet dan alle Duitsche Professoren te zamen. Amen). Secchi zat voor een tafeltje, omringd door een twaalftal knaapjes in een afzichtelijk priesterpak gehuld καὶ φρονοῦντες ἐοικότα μορφᾷ: wat denkt gij dat de looze vos dezen wichten onderwees? Raad er maar in 's hemelsnaam niet naar. Nooit in der eeuwigheid zult gij het ontdekken: ἄκουε δή. Toen wij binnenkwamen, Tischendorf (dien gij kent) en ik, zagen ons de arme knapen aan met verbazing, en Padre Secchi hield op om ons eenige woorden toe te spreken, naast hem te plaatsen, en elk een boek te geven, Δημοσθένους περὶ τοῦ ςεφάνου. Ik verzocht hem te doen alsof wij er niet waren, en hij ging voort. Hij hield een boek in de hand voor de oogen van een der knaapjes, die voortging: met lezen?

neen — spellen dan? ook niet; hij las ἐπὶ τὸν . . . τὸν . . . hij kon niet verder. »Let op dat haakje, en dan volgt eene $\bar{\lambda}$ zei de Professor" — ἐλ . . . ἐλ . . . ἐλλησπον . . τ . . . »Dat schuinsche schrapje beteekent ον" — ἐλλήσποντον enz. enz. Alles was in de war, en met stooten en rukken en telkens adem te halen sleurde men Demosthenes een stap voort. De arme jongens, die Δημοσθένης niet konden declineeren, leerden palaeographie der codices. Een uit den hoop, een arme Hollander, vertelde mij later dat zij ook palaeographie der munten en inscriptiën bestudeerden, en dat menigmaal Boeckh zeer schrander door Padre Secchi werd wederlegd. Stuur nooit uwe zonen naar Rome om Grieksch te leeren, mijn waarde Menzel, (noch voor iets anders hoegenaamd, behalve bouw- en beeldhouwkunde). Indien gij zelf eens te Rome kunt komen, verzuim het niet, want er is voor een liefhebber van de oude wereld geene belangrijker stad in de nieuwe. Aan de priesters enz. raakt men gewoon: velen zijn ook zoo kwaad niet, goede sullen, zoo mak dat zij al wat men hun geeft uit de hand wegpikken, en zich door jonge vrouwen zelfs laten liefkoozen en troetelen zonder ze ooit te bijten of te krabben. Zeer vele monniken zijn rechte Pater-goedleven's: indien zij maar kunnen eten, drinken en psalmzingen zullen zij het Paradijs voor iedereen wagenwijd open zetten; wat kan men meer van hen verlangen? Zwakheid en onbekwaamheid van het bestuur put het land uit, wikkelt het in schulden en maakt het tot een speelbal van meer of min veraf wonende naburen. In het land zelf heerscht overal ontevredenheid en spanning; iedereen is overtuigd dat, wanneer hij zelf niet bestuurt, niets goed kan gaan. Vijfentwintig verschijningen van de Heilige Maagd zouden er niets aan helpen. Indien de Engelen niet, in plaats van het huisje te Loreto, uit de lucht aandragen zakken vol geld voor sommigen, burgerlijke vrijheid voor al de rest, zal het er benauwd uitzien. Tot overmaat van ramp winnen de liberale gevoelens altijd meer veld: de Jezuïeten kunnen het zich niet begrijpen en »het is maar zoo". Omdat ik nu meer lust heb om wat met u te keuvelen, zal ik u vertellen van eene schitterende preek, welke ik te Rome in de kerk van Jezus (zoo heet de kerk der Jezuïeten) met uitstekend vermaak gehoord heb. Een kloek, kras, vinnig Jezuïetje preekte met eene forsche stem, eene schoone uitspraak in eenen eenvoudigen populairen stijl voor eenige honderden *oves*, zooals zij hier κυρίως genoemd worden. — NB. ik heb op Goeden Vrijdag den Generaal aller Jezuïeten hooren bidden *»ut credulitatis suae meritis augeantur". Di meliora!* — over het geloof van onzen tijd. In eene ironische voorrede vertelde hij, dat de eeuw van het ongeloof voorbij was; thans geloofde iedereen, men had altijd den bijbel onder den arm en ging niet op reis zonder er een in zijn valies te steken (letterlijk), maar hij had alle reden om te vreezen dat dit geloof niets anders was dan vermomd ongeloof: 1°. omdat het de werken niet had. *Capisce*? 2°. omdat men uit den bijbel sommige gedachten hemelhoog verhief en altijd in den mond had, zooals vermaningen tot liefdadigheid,

verdraagzaamheid, vergevingsgezindheid (NB. denk aan de ongelukkige ballingen van 1831) en daarentegen niets wilde hooren van andere, vooral van kuischheid en gehoorzaamheid. 3°. omdat men de kerken en de priesters aanrandt, en hun verwijt b. v. rijkdom en weelde. Ik spitste hier mijne ooren om de apologie te hooren. »Zou men niet denken", zeide hij, »dat zulke verwijten vloeiden uit den mond van den armen heremiet van Bethlehem (kent gij den man?), maar het zijn juist de rijkste heeren, badende in allerlei weelde en genot, die zich niet schamen zulke taal te voeren, enz. Men verwijt ons de verblindende pracht en praal der kerken en kerkelijke ceremoniën, en schroomt niet ons de woorden *in spiritu et veritate* bits toe te voegen: *in spiritu et veritate*, *che!* (zooveel als ei! ei!), alsof in die kerken en door die ceremoniën niet de allerallerheiligste Eucharistie moest gevierd worden"! Meer zei hij er niet van, alsof dit een dooddoener was. 4°. men randt den Paus aan, onzen heiligen vader, die in het Vaticaan is, en wat zeg ik den Paus, men randt niets minder aan dan het Pausdom (*il Ponteficato*): nooit zijn zij zoo braaf en fatsoenlijk geweest als thans, en juist thans ontziet men geene middelen om hem in zijn gebied te doen haten en verachten. O. a. vertelde hij dat de *Eterodossi* veel braver en billijker waren dan zijne eigene schapen, want hunne geleerden hadden aangetoond dat Gregorius VII, en nog een ander, uitstekende mannen geweest waren, enz. enz. Eéne phrase uit de preek deed mij haast lachen. Neuswijze melkmuilen, zeide hij, (*sbarbatelli saputi*) schimpen altijd op de middeleeuwen, gouden eeuwen waarin een klein dreumesje van een monnik (*un fraticello*) gansch Europa om het Vaticaan verzamelde ten einde het heilige graf te verlossen. Maar thans? Was het om eene Helena te doen, ja men zoude de wereld in vlam zetten, waarbij de brand van Troje niet halen zoude; doch om het graf van Christus aan de ongeloovigen te ontrukken, zou men de moeite niet nemen zelfs een stap te verzetten (*non si scommo deranno neppur di un passo!*). De toepassing was, dat dit geloof veel afschuwelijker was dan het openlijk ongeloof, en iedereen werd vriendelijk verzocht voor zulke menschen en boeken te sluiten zijne ooren, zijn hart en zijn huis. Amen. — Ook aan mij heeft men te Rome geene moeite gespaard, om mij te doen gelooven dat ons feilbaar verstand tot niets deugt en nooit iets weten kan, maar dat de priesters eene onfeilbare autoriteit bezitten. Echter niet in de philologie noch critiek, dat erkennen zij volmondig. 't Is jammer. Waar komt het vandaan, vroeg ik eens aan een Jezuïet (zeer effen), dat men bij de Protestanten veel meer deugd en ware grondige kennis vindt dan bij de Roomschen. Hij durfde het feit niet ontkennen en antwoordde: omdat de Duivel ze minder verzocht, uit vrees dat zij in dien strijd tusschen goed en kwaad zich in de armen van de Roomsche kerk zouden werpen om kracht en ondersteuning te vinden. Wilt gij dus den Duivel van u afhouden, wees dan maar Protestant. *Probatum est.*

Terwijl ik mij vroolijk maak over die heilige vaders (πατέρες ἀπάτορες), heb ik geen papier meer om u te schrijven over mijne dierbare codices

en over Rome en zijne omstreken. Ik schrijf u om mij uit te spannen. Antwoord mij spoedig. Prof. Geel zal er u wel een goed gedeelte van kunnen vertellen. Wees zoo goed aan Prof. Geel te zeggen, dat ik eindelijk de toestemming en vergunning om te werken ontvangen heb. Hedenmorgen heb ik er gebruik van gemaakt, maar Napels bevat niets dan prullen. Sla eens op Aulus Gellius IV. 11, en gij zult er uit leeren dat Pythagoras een groot liefhebber was van speenvarkentjes, èn niets liever at dan boonen: λίαν κινητικόν τε γὰρ εἶναι καὶ διαφορητικόν. Gelooft gij dat? Indien de schrandere uitgevers het ongerijmde hiervan al niet inzagen, *pazienza!* maar de vertaling gaat voor: *quoniam produceret alvum et laevigaret.* Hebt gij lust te lezen λειαντικόν τε, dan zijn wij het eens [1]). ἄλλο δέ τοι ἐρέω: Mai, *flos et robur criticorum*, heeft acht dikke deelen vol *anecdota* uitgegeven. *Non emam vitiosa nuce.* Vol. VI. pag. 613 geeft hij ons uittreksels uit eene Gnomologie van Georgidius, die geen oortje waard is en geen ἰῶτα nieuws bevat. O. a. leest men er dit: Λίνδου — οἰκέτας μεθύοντας μὴ κολάζειν, εἰ δὲ μή, δόξεις (Mai δόξῃς) παροινεῖν. Bespottelijke onzin. Het is eene plaats van Diogenes Laërtius, *in Cleobulo Lindio* [2]), waar staat: οἰκέτην πάροινον μὴ κολάζειν. Onzin, hoewel Georgidius het zeer fraai vond. Lees: παρ' οἶνον, *et vide ut error errorem parere soleat.* Het onverstand van Mai is ongeloofelijk: hij geeft b. v. een fragment met het lamme Χαρικλείας, alsof het de auteur was en niet de titel van den laffen roman van Heliodorus, en van Menander het fragment: βδέλυγμα ὑπερηφάνων ταπεινότης [3]). Ik heb geene ruimte meer. *Addio.*

Vele groeten aan alle vrienden, vooral Ds. Van den Berg, de broeders Hirschig enz.

---

1) Vgl. *Var. Lectt.* p. 194; *Collect. Crit.* p. 361. Prof. Hertz zegt in zijne groote editie van Gellius (Berlijn 1885), in de *Praefatio* van het 1e deel, p. 141: *Libenter memini, conjecturam egregiam ad Aristoxeni apud Gellium* IV. 11 *fragmentum iam a.* 1847 *ineunte Lugduni Batavorum, ubi tum morabar viri egregii Jacob Geel consiliis egregiis et suavissima hospitalitate gaudens, a viro doctissimo, tum principe juventutis Batavae philologae modo ex itineribus in patriam reduce, mecum esse communicatam.* Wanneer men bedenkt, dat Cobet den 20en Juni 1846 zijne *Oratio inauguralis* heeft gehouden en in het begin van 1847 colleges gaf, zal men toestemmen dat de herinnering van Prof. Hertz beter past bij het begin van 1846, dan van 1847.

2) I. 92. Zie blz. 300. Vgl. *Commentatio de auctorit. et usu grammat. veterum in explic. script. Graecis,* p. 13.

3) Σοφία Σειράχ XIII. (Tischendorf, *Vet. Test. Graec.* II. p. 179): βδέλυγμα ὑπερηφάνῳ ταπεινότης, οὕτως βδέλυγμα πλουσίῳ πτωχός.

53.

Napels, 13 Juli 1843.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. Ego valeo, vooral nadat uw brief van 4 Juni hier den 11den Juli was aangekomen. Dagelijks kwam ik ἀθυμῶν van de post op mijne kamer terug. Ik heb in de laatste tijden niet wel gedaan met het wachten op brieven voordat ik schrijf, en ik zal voortaan tot mijne vorige gewoonte terugkeeren: die o. a. dit voordeel had, dat ik de keus bezat van mijne opgeruimdste oogenblikken om te schrijven. Ik ben thans wel niet neerslachtig of moedeloos, maar echter niet zoo opgewekt en lustig als gewoonlijk; het is mij zelfs alsof de toekomst mij verontrust en de voornaamste steun tegen het heimwee mij begeeft, en of het niet anders kan zijn: ἔφυγον κακὸν εὗρον κάκιον. Gelukkig zijn die gewaarwordingen niet blijvend, maar drijven spoedig weg ὥσπερ νέφος, verjaagd door eene goede gezondheid en een goed geweten: ik zal mij nu opbeuren door u te schrijven.

Te Napels is mij alles naar omstandigheden redelijk wel gelukt, hoezeer er de studiën worden gedwarsboomd en belemmerd. Na eene geruime poos *il permesso* te hebben afgewacht kon ik eindelijk beginnen. Wel was er eene maand vacantie uit hoofde van eene tentoonstelling van schilderijen, maar uit bijzondere gratie vergunde men mij 2 à $2^1/_2$ uur daags, behalve wanneer Saint-Louis of andere hemelingen het verboden. Weldra echter was ik zeer bevriend met den Bibliothecaris en kon des morgens te 7 uren in plaats van $9^1/_2$ beginnen; zoodoende heb ik vrij wat kunnen afdoen en ben tamelijk tevreden. Er waren zes codices van Simplicius en eenige andere, die nog iets van eenig belang bevatten. Aan *libri recentiores* is geen denken, en de vrij verwaande Napolitaansche *uomini di lettere* kennen ze evenmin als de oudere, doch verbeelden zich evenwel ruim zooveel ervan te weten als al de *Tedeschi* te zamen. *Il signore* Cyrillo, ὅτι περ ὄφελος ἐνθάδε van de Grieksche philologie, verzint *Supplementa* in 't rood voor Philodemus *cum suis*, en haat de Duitschers en

hunne boeken als de pest. Men kan zich geen denkbeeld maken van zulke schepselen, die, zonder iets hoegenaamd te weten, leven in de vaste overtuiging dat zij door niemand op de wereld worden geëvenaard, en alles verachten en beschimpen wat zij gevoelen niet te weten. Wanneer zoo iemand (hetgeen hier vaak gebeurt) een kloek, levendig, jolig mensch is, heeft men er recht pret in, en zou ze niet anders verlangen dan met hunne koddige en welbespraakte pedanterie. *Il signore* Cyrillo is helaas juist het tegendeel: nietig, kwaadsappig, zich langzaam al kuchend voortslepende, temend en met het voorkomen alsof hij *mera oracula* uitsprak. Welk een onderscheid met *il signore* Gianelli, een priestertje, althans *τὰ περὶ* zijne korte broek en kousen, maar prijkende met de potsierlijkste bruine jas en ronden hoed, die men in al de Siciliën zou kunnen vinden; levendiger, veel levendiger dan het kwikzilver in bewegingen, gebaren, taal en gedachten. Overigens een fiksche kop, vrijwel doorvoed met allerlei nuttige kennis, liberaal, vol edele en groote voornemens tot bevordering van de studiën en misschien nog meer: maar bij wien alles is verlamd en vernietigd, *ὥσπερ ὑπὸ μανίας*, door de linguistiek, symboliek enz. Met een vaart stort hij zich in de ledige ruimte, waar men jaagt naar den oorsprong van alle taal, denkbeelden, eeredienst, enz. enz., die hij alleen verstaat en waarvoor hij een haarfijn systeem heeft uitgedacht en steeds uitdenkt met eene verblindende snelheid. Hij veracht alle anderen: nooit heeft men er het minste van begrepen vóór hem. De Duitschers enz. zijn te gek om alleen te loopen: al wat men anders doet dan hij is tijd verspillen. Het eenigste goed dat de anderen doen kunnen is materiën verzamelen: hij zal ze bewerken en er allerlei wonderen uit scheppen; hij vertelt u dit alles met een vuur, levendigheid van gebaren, hagel van woorden, en zoo naïef, dat het niet om te zeggen is. Hij vertelt u, altijd juichende en joelende, dat hij al die dingen te berde heeft gebracht maar dat niemand er ooit van heeft willen hooren, dat er geen enkel groot man meer op de wereld bestaat enz. enz. Cyrillo, die niet dan ongaarne aan deze gesprekken deel neemt, kijkt hem altijd aan met een strak gezicht, met de grootste onverschilligheid, en zegt geen enkel woord. Trouwens er valt moeielijk

met hem te spreken, ik weet het bij ondervinding: bij de tweede hoorbare syllabe, die gij uitspreekt, gebruikt hij alle middelen om u te doen luisteren in plaats van te spreken, b. v. vooruit reeds goedkeurende en prijzende al wat gij hem wildet zeggen.

Behalve deze wijze mannen zie ik mijn goeden Tischendorf hier, die, na te Rome met allerlei zwarigheden en plagerijen geworsteld te hebben, althans een gedeelte van hetgeen hij zocht heeft kunnen te zien krijgen en gebruiken, en daarna hier gekomen is. Het heeft weinig gescheeld of hij ware te Rome gebleven, vermorseld onder een rijtuig, waarvan de paarden al over hem henen waren gegaan. Hij is er gelukkig met den schrik afgekomen en is er niet minder vroolijk om. Mijn waarde Badham is insgelijks, maar niet zoo volkomen, aan een groot gevaar ontsnapt. Zijn paard is schichtig geworden en aan het hollen gegaan, en hij is uit den wagen gestort *ἐπὶ πρόσωπον*. Hij is er afgekomen met zware kneuzingen. Door een bijzonder toeval ben ik buiten gevaar gebleven: hij had mij niet gevonden, omdat ik geheel Napels doorkruiste om eenen Griekschen Strabo te vinden, zoodat ik later dan gewoonlijk was gaan eten — zonder Strabo, die hier niet te vinden is. Opzettelijk wordt de invoer van boeken moeielijk gemaakt, waarover men zich bitter beklaagt, maar *in sinu*: men is hier zoo benauwd als nergens elders.

Ik dacht wel, *vir clarissime*, dat ik mij in menig gewaand *anecdoton* zou bedrogen vinden; het kwaad is echter zoo groot niet, want ik ben erop voorbereid, en het zal doorgaans buiten mijne schuld zijn. Ik gun mij den tijd niet om in de boeken na te snuffelen, of wellicht iets dat ik in een codex vind al gedrukt is. Te kiezen hebbende tusschen de codices en de gedrukte boeken, heb ik altijd de voorkeur gegeven aan de eerste en er gezwind alles uitgelicht dat ik belangrijk achtte. Het fragment van Simias *ἐν Γοργόνι*, dat ik u gezonden heb, staat bij Tsetzes *ad Lycophronem*, vs. 1263, als behoorende aan *Λέσχης ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι*, verrijkt *ab initio* met meer andere verzen, die echter niet rijmen met het volgende [1]). Deze bedenkingen schrikken mij niet het

1) Zie blz. 389 en 413. In de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 281, zegt Cobet o. a.: *Versus quinque priores sunt* Leschae, *reliqui* Simiae. Vgl. Kinkel, *Epic. Gr. fragm.* I. p. 46.

minste af van verdere nasporingen, en ook hier heb ik alles bijeengeraapt wat ik maar konde, waarover ik u thans met een paar woorden spreken zal. Jacht makende op *Scholia* heb ik eene groote menigte codices ingezien. *Sardi venales.* In één echter heb ik iets belangrijks gevonden: vier Tragediën van Euripides *cum Scholiis.* De drie eerste bevatten de laffe wauwelende aanteekeningen van Byzantijnsche γραμματισταί, maar de *Troades* prijkten met goede *Scholia antiquorum.* Het waren juist mijne *Scholia* van Rome, volkomen dezelfde tekst, maar minder gehavend, zoodat ik vele lacunen kon aanvullen. Aan het hoofd leest men: Ἀριστοφάνους γραμματικοῦ σχόλια εἰς τὰς Τρῳάδας [1]). Ik twijfel er niet het minste aan, of deze *Scholia* en de andere in den codex Vaticanus zijn van hem afkomstig. Hierover kan men nader onderzoeken: ik schrijf intusschen maar af. Mijne nieuwsgierigheid was zeer geprikkeld door eene *Chrestomathia* ἀκέφαλος, beginnende met uittreksels (zonder de namen) uit Strabo, Pausanias en Dio Cassius; voor den laatsten, heb ik, meen ik, iets van belang gevonden: 50 grootere en kleinere fragmenten uit de eerste boeken. Misschien zijn zij reeds van elders bekend, maar hoe kan ik zulks hier weten? Ik kan dus niets anders doen dan op goed geluk maar afschrijven al wat aan Reimarus onbekend is. Evenzoo heb ik gedaan met eenen Scholiast op de *Ilias*, en eenen op Hesiodi ἔργα καὶ ἡμέραι; voorts heb ik het een en ander verzameld uit codices van Dio Chrysostomus, Diogenes Laërtius, Jamblichus, Apsines, Theocritus, enz. De overige bibliotheken te Napels hebben mij niets opgeleverd: evenmin het Benedictijnenklooster alla Cava. Deze teleurstelling werd vergoed door de schoone natuurtooneelen welke het bezoek aan dat klooster mij te zien gaf, zoowel ter zee als te land. Bijna dagelijks na het sluiten der Bibliotheek bleef er eenige tijd over om in hetzelfde gebouw eenige andere zalen te doorwandelen, vol meesterstukken van kunst of andere overblijfselen der Grieksche beschaving. De *papyri Herculanenses* zijn van verre belangrijker dan van nabij. Om er recht veel eerbied voor te gevoelen moet men ze niet kunnen lezen. Het

1) In de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 301, geeft Cobet deze lezing: Ἀριστοφάνους γραμματικοῦ σχόλια εἰς τὸ δρᾶμα τῶν τοῦ Εὐριπίδου Τρῳάδων.

is beter den (zoogenaamden) Aristides te gaan beschouwen of de Danaë van Titiaan, of de gegraveerde steenen der Grieksche *artisti*: vooral treffen de fresco's van Pompeï. Ik heb nimmer iets gezien dat zooveel bevalligheid ademde. Welk een contrast met de tentoonstelling van schilderijen, die thans plaats heeft. Er is even weinig schoons als waars in al die kakelbonte zaken, waarin niet de minste gedachte schuilt. Ik behoef u niet te zeggen, *vir clarissime*, dat ik Pompeï bezocht heb; ik verwachtte er minder van dan ik gevonden heb: men kan de reizigers op hun woord gelooven. De gewaarwordingen, waarmede men Pompeï doorwandelt, zijn onbeschrijfelijk: ik wenschte wel dat ik er nog eenmaal in mijn leven met u kon terugkomen. Gaarne had ik meermalen dien uitstap hervat, doch ik heb mij met eene enkele maal moeten vergenoegen, evenals ik het mij getroosten zal vele andere belangrijke punten ongezien te moeten laten. Vooral zoude ik het eiland van Tiberius wel willen bezoeken; ik zal nu tevreden zijn het dagelijks in 't verschiet te zien glinsteren.

Over eenige weinige dagen zeg ik Napels vaarwel om mijne papieren te Rome te gaan halen en naar Florence te reizen. Ik zal te Rome aan den Hr. De Liederkerke al mijne *Dionea* ter verzending geven, met rapporten voor de derde Klasse. Intusschen zal ik een brief schrijven aan den Hr. Den Tex, welken brief ik uwe zorgen aanbeveel. Den brief, dien ik gewoonlijk insluit, zal ik over de post verzenden. *Vale*, *vir clarissime*. Mijne gelukwenschingen s. v. p. aan Hamaker: indien ik eene goede gelegenheid had, zoude ik hem gaarne een paar regels toezenden. *Piu tardi*. Vele hartelijke groeten aan de Proff. Bake en Peerlkamp. *Vale*, *vir clarissime*, *vale*.

54.

Rome, 10 Augustus 1843.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. E. V. De zomerdagen zijn mij nimmer gunstig ten opzichte van brieven uit Holland: ik houd mij aanbevolen, want zonder dat, hoezeer mij ook al het overige naar wensch gaat, ben ik niet recht tevreden noch gelukkig. In-

tusschen zal ik u mededeelen, hoe het mij te Rome gaat. Behouden uit Napels teruggekeerd, ijlde ik naar het Vaticaan: tegen alle verwachting verkreeg ik door buitengewone gratie den vrijen toegang tot de Bibliotheek, hoewel die thans voor iedereen streng gesloten is: alle dagen van $9^1/_4$—$2^3/_4$ ben ik geheel alleen met mijne Mss. daar opgesloten. Al wat men vertelt van *aria cattiva*, koortsen enz., is zeer overdreven. Ik ben in blakenden welstand en werk met het grootste genoegen door, zoo druk als mogelijk. Alles is hier ledig en uitgestorven, hetwelk zoo goed als kwaad is, want men is nu heer en meester, en tevens is alles open en licht toegankelijk, waar men des winters bij den stroom van elkander verdringende vreemdelingen aan de stugheid en schreeuwende afzetterij van dat Romeinsche gespuis onderworpen is. B. v. in plaats van op bepaalde dagen uren lang te moeten wachten, dat men het Museum Vaticanum wel gelieft te openen, komt men mij thans vliegend tegemoet om te vragen of mijne *signoria* ook lust gevoelt om het te bezichtigen, en ik doorwandel vrij en onverhinderd die weergalooze verzameling. Aangenaam werd ik verrast toen ik hier uwen neef Noordziek aantrof met de Heeren Meurs en Bogaers; jammer dat zij zoo spoedig naar Napels moesten vertrekken. Noordziek sprak mij van zijn verlangen om eenige belangrijke documenten op Italië te veroveren. Ik geloof dat zulks nergens beter geschieden kan dan te Venetië in het rijke archief dei Frari, waartoe de toegang echter niet gereedelijk vergund wordt, maar de Heeren Bettio, Pacini en eenige anderen mijner kennissen aldaar kunnen alle zwarigheid uit den weg ruimen. Het is echter nuttig, ja noodzakelijk, dat men ten naastebij weet welk soort van documenten men zoekt, en niet blootgesteld is aan het gevaar om *edita* voor *inedita* aan te zien. Met uwe hulp kan Noordziek ook deze moeielijkheid te boven komen, en in korten tijd uit Venetië wat belangrijks weghalen *ad maiorem patriae gloriam.*

Ik voor mij heb gretig van de gelegenheid gebruik gemaakt om weder in allerlei codices rond te snuffelen naar *inedita* en goede varianten. Het is dikwijls een harde en ondankbare arbeid, vooral bij een volslagen gemis van boeken. Het is waar de boeken van het Vaticaan zijn tot mijn dienst, maar eene onge-

l o o f l ij k e zwarigheid beneemt mij het gebruik ervan. Al de Grieksche en Latijnsche classici staan *pêle-même* in ééne zaal, e n e r is g e e n c a t a l o g u s. D r i e dagen lang heeft een Romeinsche Emeis voor mij gezocht naar de *Opuscula* enz. van Gale. De *Scholia* van Villoison hebben mij een half uur zoekens gekost. Pater Moltza heeft met ongeloofelijke moeite op een Nicander *cum Scholiis* jacht gemaakt *et ainsi de suite.* Maar *à vaincre sans péril* enz. — en ik heb weder niet onbelangrijke zaken gewonnen. Over eenige ervan zal ik u wat uitvoeriger schrijven. Reeds lang had ik iets willen nazien voor Heraclitus over de allegoriën van Homerus, *in Opusculis Galei.* Zonder den minsten twijfel ontbrak aan dit boek het laatste gedeelte en was het bestaande jammerlijk gehavend. Ik vind hier twee codices, en door een gelukkig toeval neem ik den codex Vaticanus 305 mede in handen. N°. 1 beduidde niet veel en behelsde alleen het begin. N°. 2, codex Vaticanus 871, is niet oud, maar bevat schoone varianten en op het einde een zeer groot brok meer dan Gale. Eindelijk codex 305, een juweel van een codex, bevat zonder naam noch titel de laatste helft van Heraclitus, beginnende met een gedeelte van hetgeen wij reeds hebben tot aan het einde [1]). Heraclitus m o e t eindigen met den een of anderen puntigen zet aan zijnen dierbaren Homerus ontleend. Dit mist dan ook niet. Na de allegorieën tot aan het einde der Odyssea te hebben doorgeloopen, voegt hij er eene invective aan toe tegen Plato en Epicurus (welke hij in het begin beloofd had) en eindigt met de woorden: Toch Homerus boven! *τούσδε δ' ἔα φθινύθειν ἕνα καὶ δύο τοί κεν Ἀχαιῶν | νόσφιν βουλεύωσ' ἄνυσις δ' οὐκ ἔσσεται αὐτῶν:* — Ik behoef u niet te zeggen dat alles, supplementen en varianten van al de drie codices, zich goed en wel in mijn portefeuille bevinden. Er bestaat echter tot verbete-

1) Dr. E. Mehler, *Heracliti Allegoriae Homericae* (1851), zegt in de *Praefatio* p. IV: .... *Cobetus .... etiam Heraclito exstitit sospitator, quum non solum Allegoriarum istud supplementum e Cod.* 305 *describeret, annotata alterius* [871] *Codicis varietate, sed etiam accuratam e libris Vaticanis conficeret iam editae Allegoriarum partis collationem. Novum praeterea futuro editori paravit auxilium tertio indagato Heracliti codice Vaticano, mutilo illo quidem, sed bonae frugis pleno in illis, quae praebet. Quae omnia mihi, quem sciebat Heraclito operam dedisse, tradidit Cobetus, quibus uterer pro meis.*

ring van den tekst van Heraclitus nog een ander voortreffelijk *subsidium*. Ik kan niet gelooven dat men het nog nooit gezien zou hebben, maar er is niemand in gansch Italië die het mij zeggen kan. Een zeer aanzienlijk gedeelte namelijk van Heraclitus staat letterlijk in de *Scholia Homerica* van Villoison, die al die fragmenten nu eens geeft aan Porphyrius dan weder onder de andere *Scholia* schuift. In den codex zelven, dien ik nog levendig voor oogen heb, is alles geheel anders ingericht. De rijke uitvoerige *Scholia* van Porphyrius, van Heraclitus (doch altijd zonder naam) en anderen zijn er later bijgevoegd en vormen als het ware eene tweede l ij s t rondom den tekst. Men ziet vrij duidelijk, dat hij die den codex schreef of liet schrijven deze hoogstbelangrijke *additamenta* later uit andere codices heeft overgenomen, waaronder was een codex van Heraclitus. Als gij een sterk voorbeeld wilt zien van den jammerlijken toestand van sommige schrijvers in onze codices, noodig ik u, *vir clarissime*, te vergelijken de *Scholia Veneta ad Iliad.* Ε. 336 (*cf.* vs. 392) met Heraclitus *in Gal. Opusc.* p. 449. De overige plaatsen, die ik in vliegende haast heb opgezocht, zijn: *Il.* Α. 46, Δ. 440, Ζ. 132, Θ. 3, Ι. 499, Μ. 27, Ξ. 346, Ο. 18, Π. 459, Σ. 473, Τ. 69, Ω. 366 (*pertinet ad p. Gal.* 472) en 486. Tevens zult gij bemerken, *vir clarissime*, hoe slordig en dom Villoison den codex heeft afgeschreven. Het ware bijna beter geweest er niet aan te raken, dan zulk eene uitgave te bezorgen. Bast wijst er reeds zeer vele fouten in aan; ik heb te Venetië er een groot getal van verbeterd; maar gij zult het eerst recht zien bij het lezen van sommige dier plaatsen. In den codex zelven, B, staan g e e n e fouten, maar onze Franschman kon hem niet lezen; hetwelk echter niet zoo moeielijk is [1]), wanneer men v e r s t a a t wat men leest, en waar iets hapert aan taal of zin met groote aandacht de *compendia* onderzoekt. Er staan duizenden van *compendia* in, die men alleen door taalkennis kan aanvullen. $\overset{\tilde{\alpha}}{\tau}'$ b. v. is τάσις of τάξις (of de accus. of zelfs een andere casus), de zin maakt het oogenblikkelijk uit, maar anders niets. De belangrijke codex Vat. 305 is om

1) Zie het facsimile, vooraan in het IIIe deel van de *Scholia Graeca in Hom. Iliadem* enz., uitgegeven door W. Dindorf (1878).

dezelfde reden alleen leesbaar wanneer men den zin volgt. Bijna al wat dit Ms. bevat, is daar slechts te vinden. Leo Allatius heeft er een gedeelte van uitgegeven [1]). Porphyrius *de antro Nympharum* staat in geen anderen codex ....[2]) men heeft hem vrij goed gelezen. Ruhnkenius corrigeert erin καθιερωσάντων voor καθιερωμάτων; hij heeft gelijk, er staat καθιερῶστ. Voor de *Scholia Nicandri* heb ik er vrij wat nuttigs uit gehaald. Eindelijk kwam ik aan Theodorus Prodromus, en herinnerde mij de *Notices et Extraits* en tevens dat de codex lang te Parijs geweest was. Ik was niet zonder ongerustheid: maar het liep goed af. De Heraclitus was nauwelijks genoemd en van de *Scholia in Nicandrum* alleen een nietswaardig gedeelte medegedeeld. *Cf.* Vol. VI en VII van de *Notices et Extraits*, waarin M. la Porte-du Theil (een arme Graecus) een uitvoerig artikel over dezen codex geschreven heeft. Ook hij begaat in het lezen grove fouten, en de arme Theodorus stamelt nu nog harder dan bij zijn leven. Mijne tong kan zulk een rijken geest niet bijhouden, zegt hij in zijne beminnelijke nederigheid, maar het gaat beter met schrijven. Du Theil maakt hem ἀμΦαρίςερος. M. Hase belooft in datzelfde artikel Heraclitus uit te geven. Ik heb nimmer van die editie gehoord, en ben zeer verlangend naar eenige berichten van u omtrent dit alles.

Niets merkwaardigs wedervaart mij hier: niets dan ontmoetingen met Romeinsche *Grecisti*, waarbij Invernizi bijna een criticus gelijkt. Nog eene archaeologische grap. Op eene zeer oude vaas vindt men eenige hanen en kippen voorgesteld, met de syllabe κο ettelijke malen herhaald. De *Grecisti* zaten er mee in de vlucht, en de archaeologen vonden het zeer interessant, als een misschien eenig monument van eene verloren taal, want Grieksch was het blijkbaar niet. Mijn schalksche Jezuïet Secchi heeft ontdekt dat het waarachtig is *una lingua Antidiluviana*, nog tegenwoordig algemeen in gebruik bij alle...., kippen. Immers het lijdt niet den minsten twijfel dat het geheimzinnige κο-κοκο-κοκο enz. het gekakel moet verbeelden dier onschuldige pluimdieren. *Fiez vous donc aux inscriptions.* Er

1) Leo Allatius (1586—1669), *Excerpta var. Graec. sophist. ac rhet.* Romae 1641.

2) Door den ouwel zijn eenige letters onleesbaar geworden.

is eene vaas te Leiden prijkende met het herhaalde *κι*, dat ik nu met minder eerbied begin aan te zien. Janssen *viderit.*

Niente, *Signore*, zegt men mij aan de post. M. le comte de Liederkerke zendt mij niets. *Pazienza.* Ik zal daarom dezen brief maar verzenden om ten spoedigste uw antwoord uit te lokken. Nog immer leef ik zonder belangrijke avonturen, zeer kalm en bedaard: al mijne vrienden zijn uit Rome verdwenen en ik ben meest altijd alleen. Mijne weinige kennissen bestaan in monniken, Jezuïeten en aanstaande priesters: waarlijk geen opwekkend gezelschap. Ik zie ze dan ook maar zelden en meest bij toeval. Door een bijzonder geluk is de warmte in dit jaar buitengewoon gematigd, zoodat men kan wandelen zooveel men wil: wanneer ik min of meer vermoeid van het Vaticaan terug kom, boezemt eene fiksche wandeling mij weder nieuw leven en geestkracht in. *Vale*, *vir clarissime*, en breng eene genoegelijke vacantie door. Mijne hartelijke groete aan Proff. Bake en Peerlkamp. *Et si quid dabitur otii* denk eens aan Italië. Ik verlaat spoedig Rome, maar M. De Liederkerke zal mijn adres altijd weten.

Tegelijk met de brieven voor het Instituut zullen uwe *Dionea* door M. De Liederkerke bij de eerste gelegenheid naar Den Haag worden verzonden. Over eenige dagen keer ik over Florence naar Venezia terug, en dan *Addio*, *Italia.*

Iterum vale, *vir clarissime*, *meque ama.*

55.

Rome, 9 Sept. 1843.

Vir Clarissime!

In weerwil van de verschroeiende hitte, welke ons hier sedert eenige dagen teistert, ben ik in blakenden welstand; ik verlang hartelijk van u hetzelfde te vernemen en daardoor overtuigd te worden, dat uw stilzwijgen alleen is veroorzaakt door de blijde uitspanningen der vacantie, misschien buiten de stad, misschien ook door een plotseling ontworpen uitstapje buiten 's lands: althans hiermede troost ik mij bij het lang uitzien naar uwe brieven. Ik verdedig mij met moeite tegen de be-

nauwende warmte, die bijna alle fiksche beweging van lichaam en geest onmogelijk maakt, en worstel wat ik kan tegen die vadsige loomheid en dofheid, die ons hier allen, zelfs tot laat in den avond, nederdrukt. Nog maar eenige dagen en ik zeg Rome voor immer vaarwel, beladen met een schat van uittreksels en afschriften van Vaticaansche codices.

Nieuws is er niet, noch van groot noch zelfs van klein belang. De kwakzalverij der Romeinsche geleerden, het belachelijk dwaze hunner Accademia di Poësia, het rampzalige obscurantisme der priesters en de droevige toestand van den ganschen staat is al wat ik in mijne laatste ontmoetingen en kennismakingen weder opnieuw gezien heb. *Haec olim oblivisci iuvabit.* Slechts een woord over de dichters der *Arcadia*, bijeenvergaderd in een vroolijken tuin, prijkende met den naam van bosco Parrasio. De Corydons en Alexides waren afzichtelijk vette priesters en monniken en eenige fatten. De Daphnis, πρᾶτος ἐν ποιμέσιν, een mager, leelijk Jezuïetje, die in eene drooge, schorre oratie betoogde dat er geen schooner thema te vinden was voor al de *Sonnetti*, *Epigrammi* enz. van al die vernuftige lieden dan de hemelvaart der Madonna. Zijn voornaamste argument miste alle effect, omdat zijne stem door het geluid eener naburige klok geheel werd overheerscht: eene aangename afwisseling die ons ieder vierde uurs van veel wartaal verschoonde, omdat niemand van al die Theocriti het wagen durfde zich met een grap van het doorlezen te verschoonen. De hemel beware mij voor *Sonnetti* op de Madonna. Het is er zeer verre van af dat de Italianen niets beters kunnen leveren, maar de coterie, welke thans de *Arcadia* uitmaakt, vertegenwoordigt evenmin de bloem der dichters, als de Paus Petrus. Men noemt den armen Gregorius XVI in een gedicht *il Vice-Dio*; maar alles rot hier weg en zal wel eenmaal instorten. Ik laat ze met vrede, na u van het grafschrift van Leo XI nog het begin te hebben meegedeeld: *Leo XI ad maximam ecclesiae Dei felicitatem ostensus magis quam datus.* Dat zeggen de obscurantisten in hun hart van Leo XII, maar zijn voorganger in naam wordt door misvatting zóó geprezen. — Ik schaam mij bijna u over die Romeinsche lafheden bezig te houden, en spreek u liever over mijne codices, en wel vooral over den codex Vaticanus van

Theophrastus [1]). Menigmaal heb ik u geklaagd over de schandelijke onkunde, waarmede men zoo menigmaal de uitmuntendste codices heeft nagezien: ik vreesde voor iets dergelijks bij het inzien van den vermaarden Vaticanus 110 (niet Palatino-Vaticanus zooals men hem noemt). Hij is vol *sigla* en *compendia*, welke men echter zonder moeite en zonder zich te kunnen bedriegen alle ontcijferen kan, maar ik vreesde dat het handschrift door onkundigen was nagezien, en besloot dus den tekst te collationneeren met dien van Gale *in opusculis*, en al het verschil met de *Supplementa* nauwkeurig op te teekenen. In zeer weinig tijds was dit alles afgedaan, toen ik bij toeval eene uitgave vond van dien codex door Siebenkees (*in Anecdotis Gr.*) en eene andere na zijnen dood door Goez te Neurenberg, en die van Amaduzzi: alleen diegene, welke ik noodig had, die van Ast, is hier niet te vinden. De domheid van de twee Romeinen, Petroni en Amaduzzi, wordt door Siebenkees op een hoogen toon gekastijd: hij heeft volkomen gelijk, doch heeft het zelf nog erger gemaakt [2]). Het gaat alle geloof te boven: het *caput ineditum* περὶ αἰσχροκερδείας eindigt met de woorden ἄν τις κομίσαιτο. Petroni leest eruit ἀντικομίσαι; Amaduzzi raadpleegt over die woorden den zeergeleerden heer Spalletti, *a describendis codicibus Graecis in Bibl. Vat.* Na lang wikken en wegen lezen zij ook ἀντικομίσαι, en M. Siebenkees hetzelfde, die geene enkele van hunne fouten heeft verbeterd, en in de vorige *capita*, welke hij alleen heeft nagezien, het nog erger maakt. Behalve mijne eerste collatie heb ik nog eene tweede gemaakt op de uitgave van Siebenkees. Ik ben overtuigd dat mij niets is ontsnapt. Ik heb al de verkortingen en *sigla*

---

1) Zie over Theophrastus blz. 290 en 291.

2) *Mnemos.* IV. p. 254 (*Nov. Lectt.* p. 80): *Descripsit* [Siebenkees] *Codicem Palatino-Vaticanum ea socordia, quantam in nullo alio me umquam vidisse memini. Ipse Romae quantivis pretii librum qua potui maxima cura et diligentia inspexi et descripsi et cum pulvisculo quidquid ad Theophrasti orationem constituendam in eo inest excussi, quae omnia propediem in his ipsis Lectionibus expromam.* Deze belofte heeft Cobet vervuld in *Mnemos.* VIII. p. 310—338. Daar geeft hij tevens achter elk *caput* der *Characteres* eene opsomming van de *errores Siebenkeesii.* In *Mnemos.* XIII. (1874) p. 34—72 geeft hij, naar aanleiding van de uitgave van Ussing, de voornaamste lezingen der twee Parijsche codices, die in aanmerking komen, A 2977 en B 1883.

afgeteekend, welke de grove dwalingen dier arme menschen hebben veroorzaakt, en ben maar alleen nieuwsgierig te weten of Ast den codex opnieuw heeft nagezien, zelf of door een anderen, en hoe. Want zonder veel praktijk en eene opzettelijke studie en vergelijking onder elkander van de *sigla*, en zonder scherp op te letten op den vorm en zin van ieder woord, loopt men gevaar om de schromelijkste misvattingen en dwalingen te begaan. B. v. πα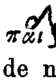 en πα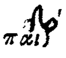 verschillen niet veel, maar toch zooveel als de nomin. of vocat. van den genit. of dativus: de tachygraphen doen wonderen met de accenten. is niet *μέν*, zooals die Heeren denken, maar *γάρ*; het eerste wordt hier altijd geschreven , waarvan zij wel eens *μή* gemaakt hebben, *et sic in ceteris.* Menigmaal schrijven zij maar al wat hun in het hoofd komt, in plaats van de *compendia*, welke zij niet kennen. Wat moet men zeggen van iemand die uit προσ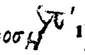 [1]) maakt *π ε ρ ὶ τ ῶ ν π ρ ο σ η κ ῶ ς*? Zij lezen dan ook *δανείσασθαι περὶ ξένου* [2]) uit 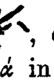, en Amaduzzi teekent aan, dat *περὶ* veel mooier is dan *παρά* in zulk eene phrase. Siebenkees laat die noot weg en behoudt *περί*.

Eene gelegenheid om dezen door den Minister naar Den Haag te zenden noopt mij om hem *raptim* af te maken. Ik zal hem bezwaren met een klein facsimile, in haast gemaakt

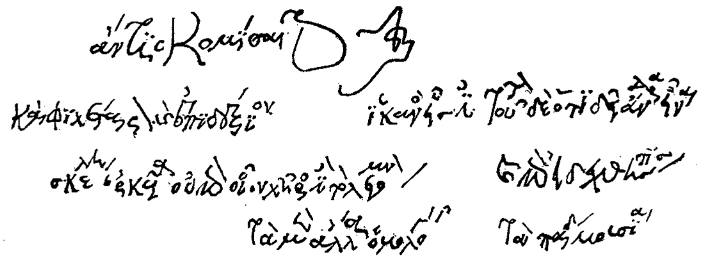

op den codex van Theophrastus. Het kon netter, maar is zeer

1) *ἔστιν ἡ μεμψιμοιρία ἐπιτίμησις παρὰ τῶν προσηκόντων δεδομένων.* Deze lezing van het handschrift wordt door Cobet aldus verbeterd: *παρὰ τὸ προσῆκον τῶν δεδομένων.*

2) *ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ αἰσχροκερδὴς οἷος.... δανείσασθαι παρὰ ξένου παρ' αὐτῷ καταλύοντος.*

getrouw. De Griek schrijft v a s t e r, terwijl ik op een golvend blaadje met een onwisse hand zijne letters volgde. Het weinige dat ik u geëxcerpeerd heb is voldoende om u in staat te stellen te onderzoeken of de l a a t s t e uitgevers den codex goed hebben nagezien. Voor *καὶ Φιλέταιρον καὶ ἐπιδέξιον* vind ik uitgegeven en v e r k l a a r d *Φιλαίτερον καὶ ἐπίδοξον*, cap. 30. — In cap. 26: *ἱκανὸς εἶς ἐϛι· τ ο ῦ τ ο ν δ ὲ ὅ τ ι δ ε ῖ ἄ ν δ ρ α ε ἶ ν α ι* mis ik de gespatieerde woorden. Indien die plaats aan al de uitgevers ontsnapt is, kan men hier eerst zeggen dat *ἄνδρα* nog niet g o e d verklaard is, zooals die arme Duitscher uit Heidelberg beweerde van eene plaats in het *Symposium* [1]). — In plaats van *σκέλη ἠρκυῖα οὐ γὰρ οἷον λῆρος ἐϛὶ τὸ λεγόμενον* [2]) vind ik — *ὦ μοῦσαι Φίλαι*! — *σκέλη ἠρεῖσθαι οὐ μὲν οἷον λῆρον ἐϛὶ*. — Dat men *γάρ* niet goed heeft gelezen, zal u blijken uit het nevensstaande, cap. 28, *καὶ γὰρ εἰδεχθής τις*. — *μέν* wordt altijd geschreven zooals in *τὰ μὲν ἄλλα ὁμολογεῖν*, in cap. 29. — De laatste plaats staat *in capite περὶ ἀνελευθερίας*. Men heeft uitgegeven *τὰ παιδιμουσία* [3]). *Lepida capita!* — Is het wel om te gelooven dat men den *δεισιδαίμων* laat leeren de bewegingen *ἐπὶ δόρυ*, *ἐπ' ἀσπίδα*, *ἐπ' ο ὐ ρ α ν ὸ ν*, in plaats van rechtsomkeert *ἐπ' οὐράν*, zooals er staat in den codex. Hij viert zijne bijgeloovige plechtigheden *ταῖς τετάρταις καὶ ταῖς ἑβδομάταις*, volgens Siebenkees. Zou men niet gelooven dat Reiske gelijk had, die in een oogenblik van verstandsverbijstering beweert dat de *Characteres* geschreven zijn in den tijd van Julianus! Er staat *ταῖς τετράσι καὶ ἑβδομάσι* (ongelukkig *ἑβδομ$^{α'}_{σ}$*). — In plaats van *θαυμάζω εἰ καὶ ἀπὸ ψυχῆς*

1) Geel zegt in zijn Ὀλυμπικός, p. 410: *Ibi autem* [Sophocl. *Philoct.* vs. 1228] *ἄνδρα dici existimo pro ἀγαθὸν ἄνδρα, quem usum copiosissime illustravit B e k k e r u s in Spec. Obss. in Philostr.* p. 70, *ut fortasse minus opus sit copiis, quas pollicetur J a h n i u s, in Symb.* p. 49, *sine causa contendens „hactenus parum intellecta, certe nondum bene illustrata" esse haec Platonis, in Symp.* p. 192*a*. *μόνοι ἀποβαίνουσιν εἰς τὰ πολιτικὰ ἄνδρες οἱ τοιοῦτοι. Intellexerunt omnes, qui tirocinium deposuerant. Scilicet his calumniis iniuria fit Platonis lectoribus, aperiturque ianua collectae exemplorum turbae: quae ratio artem philologorum dudum in contemtionem adduxit.*

2) In cap. 28, *περὶ κακολογίας*.

3) *Καὶ τὰ παιδία δὲ δεινὸς μὴ πέμψαι εἰς διδασκάλου, ὅταν ᾖ Μουσεῖα, ἀλλὰ φῆσαι κακῶς ἔχειν, ἵνα μὴ συμβάλωνται* (lezing van Meier, overgenomen door Foss, in de Teubner-editie).

με φιλεῖς zegt de μεμψίμοιρος in den codex: εἰ καὶ ἀπὸ τῆς ψυχῆς οὕτω με φιλεῖς. De gansche zin zit in dat woord οὕτω, dat nu en dan οὐ geworden is, terwijl οὐ nog dommer gelezen is ε in cap. 18, περὶ ἀπιςίας: μόνον ἐπυρώσας. Er staat μόνον οὐπυρώσας [1]) enz. enz. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα en de Minister, indien ik u al dergelijke fouten wilde opgeven. Intusschen is hier geen Ast in de geheele heilige stad te vinden.

Het moeielijkste en vervelendste gedeelte van Diogenes Laërtius houdt mij thans bezig: de *spinae* der Stoïci, het haarkloven van Pyrrho, het laffe gepraat van Epicurus. Ik beul mij af in al die prullen: *expedio pauca*, *haereo in plurimis*. Ware het niet uit plichtbesef, ik wist wel wat ik doen zoude. Nu moet ik doen wat ik kan, en denken en zoeken naar den zin van allerlei zaken die er nimmer een gehad hebben: ik zoek ook menigmaal naar onzin, hetwelk zoo moeielijk niet schijnt, maar naar onzin uitgedrukt in de eigene woorden van Epicurus. Ik zal mij wel wachten u met die *nugae difficiles* bezig te houden, doch eene enkele plaats veroorloof ik mij u mede te deelen, VII. 123. Geene genade voor den schuldige, brullen de Stoïci, ἐπεὶ τό γε εἴκειν καὶ ὁ ἔλεος αὐτή τε ἡ ἐπιείκεια οὐδεμιᾷ ἐςὶ ψυχῇ πρὸς κολάσεις προςποιουμένῃ χρηστότητα. Ra, ra, wat is dat. Indien er grooter onzin mogelijk is, is het voorzeker de conjectuur van Hermann: οὐδεμία ἐςὶ ψυχῇ προςποιουμένῃ χρηςότητα. Is het ook meer Stoïcijnsch te lezen: οὐδένειά ἐςι ψυχῆς π. κ. προςποιουμένης χρ.? Ik durf u geene andere plaatsen, vooral niet van Pyrrho en Epicurus, mededeelen. Veel liever vraag ik u de correctie van een fragment van Aristophanes, dat ik door een half mirakel heb gevonden. In de *Isagoge* van Achilles Tatius *ad Aratum* [2]) leest men: τηρητέον δὲ ὅτι ἀρσενικῶς λέγονται οὗτοι οἱ πόλοι, en dan spreekt hij over wat anders: οἱ δὲ Πυθαγόρειοι enz. Er is het volgende uitgevallen: ὁ δὲ Ἀριςοφάνης ἐν τοῖς Δαιταλεῦσιν ἢ ἐπεὶ ἡλίου τροπίου τέθεικε τὸ ὄνομα τοῦ πόλου καὶ θηλυκῶς πόλος τουτέςιν [3]) ἡλικολωνῷ ἐν ᾧ σκέπτουσι

1) Καὶ ὅταν ἥκῃ τις αἰτησόμενος ἐκπώματα μάλιστα μὲν μὴ δοῦναι, ἂν δ᾽ ἄρα τις οἰκεῖος ᾖ καὶ ἀναγκαῖος μόνον οὐ πυρώσας καὶ στήσας καὶ σχεδὸν ἐγγυητὴν λαβὼν χρήσει.

2) *Uranologium, cura et studio Dionysii Petavii* (Parijs, 1630), p. 152.

3) Πόλος τόδ᾽ ἐστίν; εἶτα πόστην ἥλιος τέτραπται; Aristophanes, Γηρυτάδης. Zie Meineke, *Fragm. Com. Gr.* II. p. 1008; Kock, *Com. Att. fr.* I. p. 431; Dindorf, *P. Sc. Gr.*⁵ IV. p. 205; Blaydes, II. p. 85.

τὰ μετέωρα ταυτὶ καὶ τὰ πλάγια ταυτί. Het ziet er jammerlijk uit; maar misschien dat een zeker *Scholion* op de Aves[1]), over Meton en een tijdwijzer ἐν Κολωνῷ door hem opgericht, eenig licht verspreidt. Ik zie niets dan: ἐν ᾧ σκοποῦσι τὰ μετέωρα ταυτηΐ, en misschien *initio* πόλος τίς ἐςιν. *Tu videris. Vale*, *vir clarissime*: ik wensch van ganscher harte dat gij behouden en verkwikt van de vacantie reeds te Leiden zijt wedergekeerd, en hoop spoedig door eenige letteren van uwe hand verblijd te worden. *Vale*, *meque ama.*

Ik vertrek over eenige dagen naar Florence en dan naar Venetië terug. M. De Liederkerke zal altijd mijn adres weten. *Iterum vale.* — Ik vlieg naar den Minister en zal over de post den brief verzenden welken ik anders naar gewoonte had ingesloten.

56.

Florence, 21 Sept. 1843.

Vir Clarissime!

Zaterdagmorgen te 11 uren was ik te Rome, Maandagmorgen te 9 uren was ik op de Laurentiana, in blakenden welstand en zonder in het minst vermoeid te zijn van de joligste reis, die men met mogelijkheid in deze blakende hitte, in eene dikke stofwolk gehuld door eene dorre woestijn maken kan. Ik heb mij evenwel vermaakt boven de huizen heen, en ook boven de zon en de wolken van atomen, die de ademhaling en het gezicht belemmerden. Ik vond in de diligence drie heeren, in een meer gemakkelijk dan smaakvol reisgewaad uitgedost, die bijna een half uur voordat de paarden aankwamen, vrij bedaard hunne plaatsen hadden ingenomen. *In nomine Domini*, *Amen*, galmde het om mij henen op het oogenblik dat ons log voertuig in beweging kwam. Zelden, nooit heb ik mij dermate in mijne διάγνωσις bedrogen: geen onderhoudender gezelschap in die wereld (van eene Romeinsche diligence) dan deze drie welvarende, rijke, weltevredene priesters. Op het amen volgde

1) *ad vs.* 997.

bijna in éénen adem een gesprek tintelende van ware critiek — over eenige fijne wijnsoorten, en aardige anekdoten. *Ex uno disces omnia.* Een kardinaal bij het aangaan van een conclave werd door zijne boezemvrienden tot aan het Quirinaal begeleid, die van hem scheidden met het uiten van den wensch, dat niemand anders dan hij de uitverkorene zou wezen. Indien dat gebeurt, mijne lieve vrienden, antwoordde hij, weest dan verzekerd dat de Heilige Geest begint te leuteren (*s' impazzisce lo Spirito Santo*). Er zijn hier onder de priesters en monniken sommige verstandige, liberale menschen; mijne drie priesters (waarvan één een aartsbisschop was, n°. 2 een rijk pastoor te Rome, n°. 3 een abt, die door zijne geestige maar onvoorzichtige en wat al te woordenrijke *παρρησία* het niet verder had kunnen brengen dan tot een lui, gemakkelijk leven, waarvan hij een gedeelte doorbrengt met het rondreizen van de Staten van den Paus en dus de zijne) verkortten mij den tijd op de allergenoegelijkste wijze. Zij hebben geene moeite gespaard om mij van reisplan te doen veranderen en mij over te halen om eenige dagen met hen door te brengen in een gedeelte van Toscane, waar zij zich eene poos wilden verlustigen en uitspannen van hunne sinecuur te Rome. Ik heb hun beloofd dat, wanneer ik immer voor de tweede maal in Italië kwam, ik gaarne van hunne vriendelijkheid zou gebruik maken, doch dat ik voor ditmaal niet kwam om mij uit te spannen, zooals zij thans deden. Zij herinnerden mij levendig den uitstap van Pantagruel in het land der Papimanes[1]); en hoe koddig hun gezelschap ook was, het deed mij innig leed voor de menschheid, dat er zulk eene kaste in bestaat. Het gedwongen celibaat is het afschuwelijkste dat het fanatisme immer heeft uitgedacht. Het valt overal in Italië in het oog, en mijne drie reisgenooten deden het mij (zonder het te weten) met nieuwe kracht gevoelen. Mijn abt had al zijne genegenheid vermorst aan een ouden rampzaligen hond, die hem nimmer verlaat en dus met hem mede reisde. Toen hij in hartstochtelijke taal sprak over zijne genegenheid voor dit beest, vatte mijn aartsbisschop vuur en sprak met nog meer gloed over zijne kana-

1) Rabelais, *Pantagruel*, IV. ch. 48.

rievogels: dit is alles nog niets, zeide de pastoor, in vergelijking met mijne dierbare kat. Ik luisterde en dacht aan het begin van de *Pericles* van Plutarchus [1]). Te Rome was ik menigmaal aan het redeneeren of liever kibbelen met allerlei slag van priesters. Zij hadden mij in het eerst bijna een neoloog gemaakt, uit afschuw van iets dat tot zulke ongerijmdheden scheen te leiden, maar eenig kalm nadenken deed mij het ware Christendom van die ongerijmdheden onderscheiden en de goddelijke waarheid ervan beter en dieper dan ooit gevoelen. Het is somtijds moeielijk om geen menschenhater te worden bij het zien van het gebruik dat een groot getal der menschen maakt van het eenige goede en goddelijke, dat wij op de wereld bezitten. — *πᾶ τὰς Φρένας ἐκπεπόταμαι*!

Het eerste dat ik te Florence vond was uw laatste brief van 20 Augustus, en ik haast mij u op eenige gedeelten te antwoorden. Mijne minder opgeruimde overwegingen te Napels (en elders) zijn gedeeltelijk een uitvloeisel van de gedachte: wat zal er van mij worden? *κατὰ τὸν* Οἰδίπουν misschien, *σμικρὸν μὲν ἐξαιτοῦντα τοῦ σμικροῦ δ' ὅμως μεῖον Φέροντα.* Doch dit is wat al te tragisch voor mijn humeur en die zwarte gedachten benauwen mij maar zelden. Zelfs dan, behoud ik nog goeden moed genoeg om de toekomst met gelatenheid tegen te gaan, *καὶ κατὰ τὸν Δημοσθένην ἀγαθὴν προβαλλόμενος ἐλπίδα, Φέρειν, ὅ τι ἂν ὁ θεὸς δῷ, γενναίως.* Niemand kan het helpen en ik ook niet, en dat is alles.

Met eene hand vol brieven en opgetogen kwam ik heden van de Bibliotheek thuis. Buiten de vacantie had het lang uitblijven uwer brieven mij meer verontrust: ik erken schuld, *peccavi*, *ignosce*. Ik begin weder met het antwoorden op het een en ander. Dio Cassius is Dio Chrysostomus. — De schrijver van het artikel in de A. Z. is geen mijner vertrouwelingen, naar het schijnt [2]). — *Per carità*, *vir clarissime*, verdedig mij tegen

---

1) Zie blz. 182.

2) In de *Allgemeine Zeitung* van 28 Juni 1843 komt een artikel voor uit Rome, van 18 Juni, dat aldus aanvangt: *Niemand erinnert sich aus dem letzten Jahrhundert einer Zeit die an den Arbeitstischen der Vaticana so viele fremde Gelehrte zusammengeführt hätte als das gestern abgelaufene Studiejahr.* Dan volgen mededeelingen over Bernstein, Tischendorf, Dressel, Cobet en

de poëzie van A.[1]); het is welgemeend en vriendelijk, maar.... maar »het is te veel voor een gevoelig hart" [2]) en uit modestie of verwatenheid of al wat men wil ben ik dood afkeerig van die dingen. Gij begrijpt het wel en maakt er u vroolijk over. Ik ben u dankbaar en zal het nog meer zijn, indien gij het »nader gebruik" door uwen invloed wilt wijzigen tot een verstandig gebruik, het aansteken van pijpen enz. — Ik verblijd mij met Kappeyne en Hamaker, en treur om Weyers [3]). — Wat Hoogvliet [4]) betreft, *τίς οἶδεν εἰ τὸ ζῆν* [5]) enz. — Ik zal mijne oogen niet bederven aan *τόμεν*, ook niet aan iets beters, hoop ik. — Noordziek [6]) is te Rome in blakenden welstand. Hij zal eerder uit Italië medebrengen hetgeen gij wenscht, dan hetgeen ik eerst voor mogelijk hield. Het eerste is nog iets beter dan het laatste. — De smidsblaasbalg, die iets hoegenaamd inblaast, is hier misschien wel; of het echte poëzie is daarvan wil ik nu schertsende en spottende liever niets zeggen. Ik heb hier één enkelen poëet gevonden, gekomen uit.... Rotterdam. Te Rome vond ik onlangs bij een jong Hollandsch priestertje: den Tocht naar Gibraltar, en voor een paar dagen ontmoette ik hier den dichter zelven [7]). Ik vind een groot onderscheid tusschen »den mensch en den dichter": de eerste is goed, maar de tweede is nog beter.

Daar werd ik gestoord en ik hervat met hetgeen gij mij

Badham. *Hr.* Cobet *aus Leiden*, zegt de berichtgever, *war wie wohl keiner seiner Vorgänger im Auffinden des Gediegensten für eine gründliche Emendation des Simplicins, Diogenes Laërtius und Dio Cassius aus Codicibus glücklich. Sein hier zusammengebrachter inedirter Scholienapparat zu Euripides mit zahlreichen Stellen sonst unbekannter Classiker wird in der Philologie eine Erseheinung werden.*

1) Denkelijk Amersfoordt, zie blz. 237. Cobet schijnt op de daar aangehaalde verzen te zinspelen als hij straks belooft zijn oogen niet aan *τόμεν* (of wel *τόδε*) te bederven.

2) Aanhaling uit een van Lafontaine's romans, die Cobet vaak in den mond had.

3) Dr. H. E. Weyers, professor in het Oostersch, was door eene slepende ziekte aangetast, waaraan hij 31 Maart 1844 overleed, in zijn 39ste levensjaar.

4) Zie blz. 340.

5) *τίς οἶδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν, | τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν κάτω νομίζεται;*

6) Zie blz. 425.

7) Mr. A. Bogaers; zie blz. 425.

voorstelt aan het Instituut te schrijven: tegelijk met uwe brieven ontving ik er eenen van Prof. Den Tex, die mij hetzelfde meldde. Ik beken u dat de gedachte »terug te keeren naar huis" mij doet trillen van blijdschap, en ik zou Munchen, Wolfenbüttel enz. er gewillig aan geven, vooral omdat ik overtuigd ben dat wat Grieksche handschriften betreft ééne maand te Venetië meer goeds zal opleveren dan.... ik durf haast niet zeggen hoeveel meer tijd in de Bibliotheken van Duitschland. Alleen moet ik dan de gelegenheid missen om kennis te maken met menschen, die verstand hebben van de codices en hunnen inhoud: iets dat in Italië ontbreekt. Ik ben nu bij ondervinding overtuigd, dat er hier niemand is, die weet wat Hecker wist voordat hij te Leiden kwam. Peyron is de eenigste, die om zijn gezond verstand en heldere begrippen, meer dan om grondige grammaticale kennis, verdient gekend te worden; al de rest erkent Mai voor een groot criticus, en is alleen goed om dien *Φυσίγναθος* na te kwaken en de Duitschers te beschimpen, alleen om de bewustheid hunner eigene nietsbeduidendheid wat te verdooven. Wat zijt gij bits en scherp, zult gij wellicht zeggen. *Vir clarissime*, indien gij ze gezien hadt en gekend, gij zoudt hetzelfde oordeelen maar wellicht *πρᾳότερον* uitdrukken. Om dit alles wenschte ik wel, na zoovele codices, ook eens eenige deskundigen te ontmoeten. Echter vrees ik, het is misschien belachelijk en dwaas, maar ik zal het u toch zeggen: ik vrees dat de Duitschers mij niet zullen voldoen en dat wij nimmer met elkander in vrede zullen leven. Ik vrees dat mannen als Emper hoogst zeldzaam zijn, en dat de geest van Hermann b. v. de meesten van hen dermate bezielt, dat zij mij de Italianen nog boven hen zullen doen verkiezen. Ik vind bij zoovelen onder hen eene stijfhoofdige pedanterie, zulk eene zelfbewondering en vooringenomenheid met hunne eigene, menigmaal ongerijmde en potsierlijke invallen, welke zij zoo lang streelen en koesteren, totdat zij alle tegenspraak onverwijld beschouwen als een sterk sprekend bewijs van onverstand: met zulke menschen kan ik niet met genoegen omgaan, en ik heb' eene soort van voorgevoel, dat ik ze zal aantreffen bij zwermen aan de Duitsche universiteiten: *εἰ μή τι καιροῦ τυγχάνω, μεθάρμοσον.* Zij hebben mij geheel

afgeleid van hetgeen ik u wilde schrijven, namelijk over het Instituut. Ik begrijp niet volkomen helder, wat gij mij hebt voorgesteld te schrijven: dat Karsten Simplicius zal uitgeven met al de collaties welke ik heb verzameld? Geve de Hemel, dat zulks geschieden moge. Ik zal hem helpen zooveel hij wil en ik kan; maar geen grooter geluk kan mij te beurt vallen dan verschoond te worden van een gedeelte der uitgave. Ik meen u dezen wensch reeds vroeger te hebben uitgedrukt. »Op uwe langzame reis naar huis", schrijft gij verder, »zult gij gelegenheid hebben om Weenen, Munchen en Wolfenbüttel nog te bezoeken"; maar *quo colore* kan ik dit aan de Klasse voorstellen? Misschien ben ik aan het dutten geraakt, maar ik vat het niet. Ik wenschte wel eenige woorden verklaring *ὡς πρὸς δυσμαθέστερον*, voordat ik den brief van Prof. Den Tex beantwoord. Over eenige weinige dagen ga ik naar Venetië en zal daar uw antwoord afwachten. Ik heb daar toch nog eenigen tijd te werken, ook aan Simplicius.

Liever nog dan in de codices Monacenses en Guelpherbytani zonder vrucht te arbeiden, heb ik u iets anders willen voorstellen, dat, indien het eenigszins mogelijk ware, aan alle critici der wereld aangenaam zou zijn. Ik wilde de *Scholia Veneta* opnieuw uitgeven, omdat de uitgave van Villoison zoo weinig aan de behoeften der critiek beantwoordt [1]). Zij wemelt van de schandelijkste fouten, waarvan het grootste gedeelte door eene nauwkeurige herziening der codices Veneti kan verbeterd worden: hij heeft zeer veel over het hoofd gezien; en al wat niet

1) In het *Programma scholasticum* (1846—1847), *de Carminum Homericorum veterumque in ea Scholiorum post nuperrimas codicum Marcianorum collationes retractanda editione*, zegt Pluygers: [*novam editionem*] *emissurus est v. cl. C. G. Cobet excussis denuo Codicibus Marcianis* 454 *et* 453, (*A. et B. Bekkeri*), *repertoque libro eiusdem bibliothecae, qui adhuc plane fuerat neglectus, Odysseam continenti cum Scholiis partim e veterum grammaticorum libris excerptis.*

Cobet heeft het plan niet uitgevoerd, doch in de *Praefatio* voor de *Scholia Graeca in Homeri Odysseam* (1855) noemt Dindorf onder de gegevens van anderen, welke hem ten dienste stonden, in de eerste plaats de collatie, door Cobet gemaakt, van *codex Venetus Bibtiothecae Marcianae* 613. *Est autem hic codex*, zegt hij, *omnium qui adhuc investigati sunt integerrimus in scholiis ad libros Odysseae quattuor primos* enz. Ook voor de Scholiën op de *Ilias* (1875) heeft Dindorf de collaties van Cobet tot zijne beschikking gehad, zooals blijkt uit de *Praefatio* van het 1e deel p. XXVII, en van het 3e deel p. XV.

door hem bedorven is, wordt doorgaans onnut en altijd lastig door het weglaten der accenten. Ik heb reeds te voren een zeker getal uittreksels uit die beide codices gemaakt, en de *Scholia* ingevuld welke hij heeft weggelaten geheel of gedeeltelijk. Onderweg heb ik nog het een en ander uit *Scholia ad Homerum* bijeenverzameld, waaronder zeer belangrijke dingen voorkomen. Vooral voor de eerste boeken der *Odyssea* heb ik eene belangrijke vondst gedaan, waarover nader. In drie maanden tijds kan ik dit alles te Venetië afdoen, waar ik kan werken zooveel mij goed dunkt; en daarna zonder groote moeite noch inspanning de uitgave gereed maken. Het eenigste dat ik noodig heb is een uitgever, die mij de verblijfkosten voor die drie maanden doet toekomen en de uitgave op zich neemt. Ander honorarium begeer ik niet. Zoo zoude ik dan Venetië en Italië verlaten *μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι*; de barre winter zoude intusschen voorbijgaan. Daarna zoude ik te Weenen de twee oude goede codices van Simplicius handig gaan collationneeren en dan terug komen. Indien dit voornemen u uitvoerlijk schijnt niet alleen, maar ook der moeite waardig om uit te voeren, wenschte ik gaarne te weten, of ik mij tot Didot vervoegen moet, dan of er in Holland een uitgever mijner Alexandrijnen kan gevonden worden. Didot is in Italië geweest, en bijna had ik hem hier aangetroffen: hij heeft aan Tischendorf gezegd, dat hij zelfs een paar dagen op mij zou kunnen wachten, maar Tischendorf wist hem natuurlijk niets zekers te zeggen. Hij heeft mij dringend laten verzoeken hem eenige notices en uittreksels te geven van een zeer ouden codex van de *Vitae Plutarchi*, *saeculi X*. Ik ben eraan begonnen en heb bevonden dat de tekst volkomen dezelfde is als die van Stephanus: er bestaat alleen het gewone orthographische verschil van lezing, enz. Eén ding heeft mij getroffen en is misschien van groot belang voor de critiek van Plutarchus. Het is dit: er zijn vele *lacunae* in den oorspronkelijken tekst, geschreven in de X^de^ eeuw door eenen Griekschen calligraaph van den eersten rang. Die *lacunae* zijn misschien vier à vijf eeuwen later ingevuld door eene slordige hand. Ik heb reden om te vermoeden dat die *supplementa* niet uit eenen beter geconserveerden codex, maar *de conjectura* voortgekomen zijn. Een enkel voorbeeld zal

u dit misschien al bewijzen. In het leven van Timoleon, p. 242 Stephanus [1]), staat in den codex: *μουσουργοὺς ἐν. . . . αις διδάσκοντα . . . . κρικῶν ἀσμάτων . . . . σπουδάζοντα.* De geheele plaats is in de 15de eeuw of misschien nog later ingevuld, zooals Stephanus ze heeft uitgegeven; maar *ἐν ᾠδαῖς διδάσκειν* en *ἐρίζειν σπουδάζω* gelijken zoo perfect op *παραδωρθώσεις* als maar mogelijk is. Ik zal er nog een sterk voorbeeld bijvoegen, p. 259 *in Paulo Aemilio* [2]) (welk leven in den codex dat van Timoleon voorafgaat, zooals het behoort), staat: *ἐχειρώσατο τὰς δ' ἄλλας . . . . σίτου γεμούσας . . . . τηρικὰ τέσσαρα καὶ . . . . σεν τὸν δὲ δεύτερον . . . . τῶν ὑπατικῶν.* Het valt in het oog dat in den gedrukten tekst die plaats schandelijk is geinterpoleerd, juist zoo als in den codex door den corrector. *Πολεμῶ μάχην* is fraai. Behalve de uitgave van Stephanus kan ik er hier geen nazien. Terwijl ik mij daarmede bezig hield, kwam er iemand voorbij die staan bleef: ik zie op en herken uwen neef [3]), die in blakenden welstand met zijnen reisgenoot hier is aangekomen. Indien ik hem eens aan het werk kon zetten; maar ik vrees dat het niet wel doenlijk is. Ik zal hem weldra nader zien, want op de Bibliotheek is de tijd te kostbaar. Uw Dio is mede in goeden welstand hier aangekomen en zal morgen aan den grooten Francesco [4]) worden overgereikt. Indien ik eenen Aristophanes hier konde machtig worden, zoude ik mij verlustigen met de *Ecclesiazousae* (ik zal helaas Ravenna niet kunnen bezoeken) en uwe emendaties. Men kan zich niet voorstellen hoe ongelukkig het is geene boeken te hebben! Ik heb wel Diogenes Laërtius, *ἄνθρωπος ἀποφράς*, dien ik na Aristophanes niet durf noemen. Maar, *a proposito*, er is juist een fragment van Aristophanes in,

---

1) Sintenis (ed. Teubner, 1874), Vol. II. p. 14: Men zag Dionysius *τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον ἐν Κορίνθῳ . . . . τὰς μουσουργοὺς ἐν ταῖς ᾠδαῖς διδάσκοντα, καὶ περὶ θεατρικῶν ᾀσμάτων ἐρίζειν σπουδάζοντα πρὸς ἐκείνας καὶ περὶ μέλους ἁρμονίας.*

2) Sintenis, Vol. II. p. 46: Terwijl de Romeinsche vloot bij Oreos op Euboea voor anker lag, deed Perseus een onverwachten aanval en *εἴκοσι μὲν αὐτοφόρτους ὁλκάδας ἐχειρώσατο, τὰς δ' ἄλλας σίτου γεμούσας κατέδυσεν· ἐκράτησε δὲ καὶ πεντηρικὰ τέσσαρα. καὶ μάχην ἐπολέμησε τό δεύτερον, ἐν ᾗ τὸν ὑπατικὸν Ὁστίλιον ἀπεκρούσατο καταβιαζόμενον κατὰ τὰς Ἐλιμίας.*

3) Noordziek.

4) Del Furia.

dat eene kleine doch alleszins vernielende corruptie heeft ondergaan, II. 18. Men verwijt aan Euripides dat Socrates hem hielp [1]). Als bewijs dient dit fragment uit de eerste Νεφέλαι: Εὐριπίδης δ᾽ ὁ τὰς τραγῳδίας ποιῶν | τὰς περιλαλούσας οὗτός ἐςι, τὰς σοφάς. Het gaat alle geloof te boven dat men tot heden toe dit gerust heeft laten staan, in dat verband. Wanneer er niet moet staan Εὐριπίδῃ geloof ik dat de Romeinen gelijk hebben, en dat onze menschelijke rede geen oortje waard is en te gek om alleen te loopen (zonder de traditie). — ô Pyrrho, zegt Timon, IX. 65: πόθεν ἔκδυσιν εὗρες - κενοφροσύνης - καὶ πάσης ἀπάτης ἀπελύσαο δεσμά; οὐδὲ μέλει σοι ταῦτα μεταλλήσειν τίνες αὖραι | Ἑλλάδ᾽ ἔχουσιν. Οὐδ᾽ ἔμελεν zeggen mijne codices: goed, maar wat te doen met dat ongelukkige μεταλλήσειν, waarvoor de codices lezen μετάλλης ἢ en μετάλλησι. Heb ik het gevonden door te lezen μετ᾽ ἄλλοισιν? geschreven in de oude codices μετάλλοισιν. — Nog eene plaats van Diogenes zelven, en wel een vers, IV. 55. Βίωνα τὸν Βορυσθενίτην ὃν ἔφυσεν ἡ Σκυθὶς αἶα Λέγειν ἀκούομεν θεοὺς ὡς οὐδέν εἰσιν ὄντως. Hermann, die ik vermoed dat een zeer slecht Grieksch poëet is, *emendavit:* Βορυσθενίτην Σκυθὶς ὅν αἶ᾽ ἔφυσεν. Wat zou hij wel zeggen van *Hermannum Lipsiensem*, *quem genuit Saxonia*? In plaats van Σκυθὶς αἶα codices: ἔφησεν ἡ σκύθισσα en ἔφησεν ἡ σκύθεισσα. Wat dunkt u van Βίωνα, τὸν Βορυσθένης ἔφυσε γῆ Σκύθισσα? [2]) Genoeg van den grooten poëet, alleen voeg ik erbij dat ik te Venetië in een ouden codex gevonden heb eenen index van al de levens in Diogenes vervat, inhoudende al de levens ook van het zevende boek na Chrysippus: dit verloren gedeelte bevatte nog 6 à 7 Stoïci, die in dien index genoemd worden. Salmasius heeft iets dergelijks gevonden: zie de eerste aanteekeningen van Menagius [3]), maar hij heeft het niet uitgegeven. — Ik heb hier eene stereotype editie van Theophrastus van Tauchnitz kunnen machtig worden en met blijdschap eruit opgemaakt,

1) Ἐδόκει δὲ (Socrates) συμποιεῖν Εὐριπίδῃ.

2) (Ed. Cobet) *Biona, quem Borysthenes in Scythia produxit,*
hunc tradidisse accepimus deos nil esse omnino.

3) ed. Hübner, III. p. 148. Vgl. *die Lücke im Diogenes Laërtius und der alte Uebersetzer. Von* Dr. Valentin Rose. Berlin, 1866, p. 2 en 3 (= *Hermes*, Bd. 1. p. 368 en 369).

dat men den codex van Theophrastus nimmer meer heeft nagezien (of zoo slecht, dat het niet der moeite waardig is ervan te spreken). Met hoeveel genoegen zult gij dan mijne collaties ervan lezen. Ik ben overtuigd dat ik niets heb over het hoofd gezien. In de editie van Tauchnitz vind ik alles schandelijk verminkt en dooreen gehaspeld; het is ongeloofelijk. Indien het de schuld van Ast is, verdient hij geene genade. Het staat sommigen menschen al vrij slecht de oude librarii uit te schelden.

Vale, *vir clarissime*, het is tijd om naar de post te gaan. Hiernevens eenen brief van uwen neef. Ik vrees dezen te veel te bezwaren, indien ik er nog een anderen insluit, dien ik dus hedenavond zal afmaken en morgen verzenden. Mijne hartelijke groete πᾶσι τοῖς ἐμοῦ κηδομένοις en vooral aan Prof. Bake. *Iterum vale.*

Ik wacht uw antwoord te Venetië.

Ik heb hier eens Preller op de Bibliotheek ontmoet: hij maakte er een gek figuur, en is niet terug gekomen. Hij dacht te pralen, maar zijne onbedrevenheid viel zoo koddig in het oog, dat hij het zelf wel gevoelde. Wegens zekere duistere herinneringen had ik geen lust hem te sparen.

57.

Florence, Sept. 1843.

Vir Clarissime!

Ik kan Florence niet verlaten zonder u nog eenmaal te schrijven: ik heb hier mijne bezigheden geeindigd en vertrek morgen naar Bologna en zoo naar Venetië. Over de onlusten in de Pauselijke Staten is men te Leiden zeker beter onderricht dan hier; ik weet alleen dat men er zonder gevaar kan heen reizen; ik zou mijzelven er gaarne aan wagen, zelfs indien er dramatische ontmoetingen mogelijk en waarschijnlijk waren, maar mijne papieren, drie jaren van mijn leven, zouden mij doen huiveren, indien er gevaar bestond. *Cantabit vacuus* enz. *Collecta viatica multis Aerumnis* op het spel te zetten ware roekeloos. Ik ben overtuigd dat alleen priesters te vreezen hebben, en dat een jong revolutionnair, zooals ik hier ben, zich vroolijk en onbezorgd op reis kan begeven. Gedurende mijn kort-

stondig verblijf te Florence is noch mij, noch iemand in mijne nabijheid het allerminste van eenig belang overkomen. Noordziek en zijn reisgenoot zijn nog hier en wij brachten dagelijks na den maaltijd al wandelende en *ἡδέα κωτίλλοντες* eenige aangename uren samen door. Ὁ *δὲ τέταρτος ἆμιν* Ἀ*μύντας*, dat is: Tischendorf, een knappe hupsche jongen, met wien ik thans altijd samen ben, *belli et pacis*. Wij waren de eenigsten, die aan de Bibliotheca Laurentiana eenig leven gaven. *Il Signore* Furia heeft uwen Dio met dankbaarheid ontvangen, welke hij u weldra in eenen brief zelf betuigen zal, intusschen aan uwen neef en mij dringend verzoekende u te verzekeren van enz. Hij meent het waarlijk goed, zooals al de anderen: de hartelijkheid en gulheid der Florentijnen treft mij thans te dieper, na bij hunne naburen gezien te hebben (meer dan ondervonden evenwel) wat het tegendeel is. Alles is hier toegankelijk en open: men kan al de codices één voor één doorbladeren wanneer men wil, zonder iemand noodig te hebben; vindt men er eenen, welken men wil gebruiken, in een oogwenk is de keten losgemaakt en men zet zich aan het werk. In deze weinige dagen heb ik dus zeer veel afgedaan en mij verrijkt met een schat van uittreksels en varianten, voor Simplicius vooreerst; vervolgens heb ik eene groote menigte *Scholia* op de *Odyssea* afgeschreven, gelijk in waarde aan de beste van Villoison voor de *Ilias*; Plutarchus, Aratus, Isocrates en Theophrastus, ook iets voor mijne *Scholia* op Hippocrates, hebben het overige gedeelte van mijnen tijd even nuttig als aangenaam vervuld. Uit nieuwsgierigheid had ik den codex van Isocrates in handen genomen, gebruikt door Mustoxydis [1]) voor zijne editie van de *orat. περὶ ἀντιδόσεως*. Het is een codex *saec.* XIII—XIV, zeer goed en duidelijk geschreven, zoodat men zich licht zoude overtuigd houden dat een kundig Griek, zooals Mustoxydis, niets had kunnen over het hoofd zien. Toch is niets minder waar: de man begaat de lompste bokken in het lezen der eenvoudigste, bekendste *compendia*, en verraadt overal eene groote oppervlakkigheid en onkunde, welke zich zeer bevallig paart aan eene verwatenheid, die allerprettigst is. *Commentarii* zal hij bij zijne

1) Zie blz. 118 en 278.

uitgave niet voegen, zegt hij, omdat hij schrijft voor zijne landgenooten, waar de taal van Isocrates nog leeft en in aller monden is[1]). Of dit waar is, weet ik niet, maar dat zij bij hem wel wat ziek is, blijkt op elke pagina, en ik heb een heerlijk *spicilegium* uit den schoonen codex bijeen verzameld. *Animi causa* heb ik de *Areopagiticus*, de *Plataïcus* enz. wat doorwandeld, niet zonder vrucht, althans voor de editie van Wolf (men bezit hier niet anders); ik kom waarschijnlijk voor het meeste wel te laat, maar heb toch altijd voor mijzelven groot nut ontleend uit deze collatie. Een paar staaltjes zal ik u mededeelen: pag. 217, 29[2]) enz. voor *ἁπάντων τῶν περὶ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν δοκιμασίαν ταύτην καθημένων* gaat er eene zon op als men leest *κατημελημένων*. 220, 3 *ὁμιλοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρωτεύοντας*, codex *ζηλοῦντες*. 221 *ἀπήλλαξε – τῶν ἀποριῶν ταῖς εὐεργεσίαις*, codex *ἐργασίαις*. 224 *κοσμήσασαν τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ ταῖς θυσίαις*, codex *τοῖς ὁσίοις*. 228, 39 *οὐκ ἔςιν ὅπως οὐκ ἂν βουλευσόμεθα*, codex *ἐπιβουλ*. De verkorting 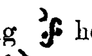 heeft men gelezen *ἂν*, *ut passim*; *ἀπὸ*, *κατὰ* en *πρὸς* en hebben de arme *librarii* duizend malen bedrogen. Er volgt in die plaats *βιωσόμεθα*, dat, hoe corrupt ook, toch zoo en niet anders in den codex gelezen wordt. *Legendumne δηωσόμεθα*? Doch ik ben op het terrein van den Hr. Bergman[3]) misschien stroopende. *Je me sauve.* — In de *Plataïcus* heb ik niet zonder lachen gezien, dat er staat pag. 445, 53: *ξέρξῃ γὰρ αὐτῷ πραγμάτων γεγενημένων* voor *ἔξω γὰρ αὐτοῦ τῶν πρ. γεγ.* In een *Evangelium Apocryphum*, uitgegeven door Fabricius, staat: *Consultatoriae Revelationis* voor *Consulatu Rufini et Trebellionis.* Ik ben overtuigd dat de *lectio vulgata* door een Italiaansch geleerde zou worden verklaard. — Ook Jamblichus en Dio Chrysostomus hebben mij eene poos bezig gehouden. Uit den eersten heb ik

1) Mystoxidis zegt in de voorrede, gekleed in den vorm van een brief aan Corai van 4 Sept. 1812: *εἰ δέ τις ἐλλείμματος τὸν ἡμέτερον γράψαιτο πόνον, ἄλλως σημειώσεων ἢ μεταφράσεων σπουδαστής, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τοὺς τοιούτους ἐν πολλῷ τιθέμεθα κόσμους, ὑπεραπολογησόμεθα δ' ὅμως, ὡς τοῦ τῷ ἡμετέρῳ γένει μόνῳ ξυνοίσοντος στοχαζόμενοι, ἐφ' ὅτε αἱ ἡμέτεραι στρέφονται νῦν εὐχαὶ καὶ ἐλπίδες, καὶ παρ' ᾧ τὸ τοῦ Ἰσοκράτους ἰδίωμα ζωὸν ἔτι.*

2) *Areopag.* 38 (Benseler I. p. 160).

3) Dr. Bergman heeft in 1819 de *Areopagiticus* uitgegeven.

onuitgegeven fragmenten van Pythagorici afgeschreven; voor Dio deugen de codices Laurentiani niets hoegenaamd. — Voor Theophrastus heb ik een waarlijk zeer goeden codex nagezien, die de 15 eerste *Characteres* bevat met eenige zeer merkwaardige varianten. Behalve den Vaticanus 110 (welken de uitgevers van Theophrastus verkeerd noemen Palatinus) heb ik nagezien den codex Palatinus 149, die 28 *Characteres* bevat, en waaruit een zeker getal van de laatste het eerst door Casaubonus is uitgegeven. Ook deze codex was slordig gelezen. Van κατεσχέναι heeft men gemaakt καταισχῦναι, dat nog heden staat in den ὀψιμαθής, die van zijn paard vallende τὴν κεφαλὴν καταισχύνει [1]) (althans in Tauchnitz; onmogelijk hier iets anders machtig te worden). Ik brand van verlangen om te weten wat Ast en Corai hebben voor den dag gebracht, maar vooral wat Mijnheer Foss in zijne *Programmata* [2]) al zoo beweert. Hij is wel eens gewoon een hoogen toon te voeren, *et il me prêtera probablement bien un peu à rire*, maar, omdat hij tevens knap en bij de hand is, verlang ik toch te zien wat hem al zoo is ingevallen bij sommige plaatsen, die alleen door bijzonder gelukkige invallen kunnen worden gered. Door mijne drie nauwkeurige collaties van de drie beste codices weet ik ten naastebij de waarde en de autoriteit van elke plaats in onzen tegenwoordigen tekst. Het is moeielijk te gelooven hoe lichtzinnig en zorgeloos men soms is te werk gegaan. Er zijn plaatsen, die maar in een enkelen codex zijn gevonden en daarin verkeerd gelezen. Die verkeerde lezing nu *volitat viva per ora virum:* en het is toch een onding, minder dan niets. Simplicius zou er door kunnen begrijpen wat is een μὴ ὄν. Wilt gij een voorbeeld? Er staat cap. X, dat men τοὺς μικρολόγους ziet φοροῦντας ἐλάττω τῶν μικρῶν τὰ ἱμάτια: *nil vidi magis.* Voor μικρῶν, codices μετρῶν; is men klaar met de τ door te halen [3])? Ik ben er niet volkomen zeker van, maar zoo iets dergelijks moet er staan. Menigmaal vindt men in Theophrastus wel den

1) Foss (ed. Teubner): καὶ πεσὼν τὴν κεφαλὴν κατεαγέναι.

2) *De Theophrasti notationibus morum Commentatio prima* (1834), *secunda* (1835), *tertia* (1836), *quarta* (1861). Alle vier zijn toegevoegd aan het Programma van het gymnasium te Altenburg.

3) Foss: τῶν μηρῶν.

zin terug, maar nog niet de woorden, waarvan ook somtijds bijna geene sporen meer overblijven in deze door de rhetores gemaakte excerpten, die naderhand, wie weet hoevele malen, opnieuw zijn verminkt en vervormd. Ik kan mij niet weerhouden u de volgende plaats af te schrijven in de *ἀρέσκεια*, *in fine.* (Dit gedeelte behoort aan een geheel ander Karakter, hoogstwaarschijnlijk aan den *μικροφιλότιμος*. Tauchnitz, *nescio cujus auctoritatem secutus*, maakt er een nieuw Karakter van: *περὶ μεγαλοπρεπείας* (over dat *περὶ* nader). Die onbekende had een zeer vreemd denkbeeld van de *μεγαλοπρέπεια*, als eene belachelijke zwakheid. *Bone Deus!*) Onze *μικροφιλότιμος* dan, bezit *αὐλίδιον παλαιςρικὸν* (codices *παλαιςριαῖον*) - *καὶ τοῦτο περιιὼν χρᾷν* (codex Laurentianus *χρῆν*, bravo!) *ἀεὶ τοῖς φιλοσόφοις* enz. enz. *ἐπιδείκνυσθαι καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιδείξεσιν ὕςερον εἰπεῖν ἐπὶ τῶν θεωμένων πρὸς ἕτερον ὅτι τούτων ἐςὶν ἡ παλαίςρα.* Dit is zeker een doorslaand bewijs van *μικροφιλοτιμία*, maar ik begrijp er geen woord van. Een aardige variant in codex Laurentianus heeft mij althans doen begrijpen, wat de man deed. Er staat *ὕςερον ἔπεισιν ἐπὶ τῶν* en *ὅτι τούτου ἐ. ἡ παλαίςρα.* Het is klaar als de dag, dat onze man kwam binnenstappen onder de representatie, daardoor de aandacht tot zich trok en het plezier had te hooren zeggen: *τούτου ἐςὶν ἡ π.* Hoe Theophrastus dit heeft uitgedrukt kan ik zoo gauw niet vinden [1]). — De uitgevers hebben niet genoeg acht gegeven op de karakters der menschen: dit dient echter nog beter dan een codex om Theophrastus wat te helpen. Ὁ *βδελυρός*, cap. XI, is gewoon *αὐλούμενος κροτεῖν ταῖς χερσὶ μόνος τῶν ἄλλων καὶ συντερετίζειν καὶ ἐπιτιμᾶν τῇ αὐλητρίδι μὴ ταχὺ παυσαμένῃ*; codex Vaticanus: *τί οὐ ταχὺ παύσαιτο.* Wie heeft ooit zoo iets gezien? Het tegendeel is waar en is altijd en overal waar geweest. Zulke vlegels zijn altijd uit hun humeur, omdat het zoo gauw uit is, *i. e. ὅτι οὕτω ταχὺ παύσαιτο* of zoo iets [2]). *οὐ* en *οὕτω* is palaeographisch hetzelfde. — De *μεμψίμοιρος*,

1) *Mnem.* XIII. p. 39 *sq.* leest Cobet de geheele plaats aldus: *δεινὸς κτήσασθαι .... καὶ παλαιστρίδιον κόνιν ἔχον καὶ σφαιριστήριον καὶ τοῦτο περιιὼν κιχράναι ἀεὶ τοῖς φιλοσόφοις, τοῖς σοφισταῖς, τοῖς ὁπλομάχοις, τοῖς ἁρμονικοῖς ἐνεπιδείκνυσθαι, καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιδείξεσιν ὕστερον ἐπεισιέναι ὥστε εἰπεῖν τινα τῶν θεωμένων πρὸς ἕτερον „Τούτου ἐστὶν ἡ παλαίστρα".*

2) Vgl. *Mnem.* XIII. p. 54.

cap. XVII, *ἀποϛείλαντος μερίδα τοῦ Φίλου*, zegt *πρὸς τὸν Φέροντα· ἐφθόνησάς μοι τοῦ ζωμοῦ καὶ τοῦ οἰναρίου οὐκ ἐπὶ δεῖπνον καλέσας*. Het is de schuld niet van den armen slaaf. Moet er niet staan: *ἐφθόνησεν ἄρα μοι*[1])? Het woord *ἄρα* is onmisbaar; *ας* en *εν* zijn altijd in de war. — De *λάλος* (cap. VII) vertelt: *οὕς ποτε λόγους αὐτὸς εἶπεν εὐδοκιμήσας ἐν τῷ δήμῳ*; codex Palatinus: *εἴπας εὐδοκίμησαν*; Laurentianus: *εἶπεν εὐδοκίμησεν*. Zoo krijgt men eindelijk na vele zotheden de ware lezing: men had waarlijk hier geene codices noodig. — In het begin van cap. XX vindt men den *ἀηδής* met zijn kind spelende *καὶ ὑποκορίζεσθαι ποππύζων καὶ πανουργότερον τοῦ πάππου καλῶν*. Dien naam verdient hij niet, welke deze geestige lezing heeft in den tekst gebracht. Er staat: *καὶ πανουργιῶν τοῦ πάππου καλῶν*. De zin schijnt er doorhenen. Hij noemt het kind, *ἀηδῶς*, een buitenbeentje van zijn grootvader. Hoe moet men nu lezen[2])? — Nog maar éene plaats, uit den *κακολόγος*, cap. XXVIII: *ἀλλ' ὥσπερ αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ὁδοῖς συνέχονται καὶ τὸ ὅλον ἀνδρόλαλοί τινες καὶ αὐταὶ τὴν θύραν τὴν αὔλειον ὑπακούουσιν*. Indien men moet lezen *συνέρχονται* is niets eenvoudiger dan *αἱ γυναῖκες*, evenals bij Dio[3]) in *αἶγες*, hier te veranderen in *αἱ κύνες*. *ἀνδρόλαλοι* is zeker niet van Theophrastus maar van de excerptores, groote liefhebbers van *λαλεῖν*, en andere fraaie zaken. Voor *τὴν θύραν* voegt men in *κατά*, zonder zin, en dus zeer dom. Met *ἐπὶ* of *πρός* is alles duidelijk. *ὑπακοῦσαι αὐτός* is voor eenen man *ἄγροικον* (cap. IV) en voor eene dame schandelijk[4]). — In plaats van dat dwaze *περὶ*, vindt men in de codices alleen den genitivus met weglating van *χαρακτήρ*, dat in den codex Vaticanus in het eerste caput uitdrukkelijk staat: *χαρακτὴρ Δεισιδαιμονίας*, en dit behoorde men, dunkt mij, weder in te voeren. Er is een goede codex van Theophrastus geweest in de Abbazia

1) Vgl. *Mnem.* XIII. p. 52.

2) *Mnem.* XIII. p. 54 leest Cobet: *πανούργημα*.

3) *Orat.* VIII. p. 153 Emper: *ὁ δ' ἀνὴρ ὁ γενναῖος ἡγεῖται τοὺς πόνους ἀνταγωνιστὰς μεγίστους, καὶ τούτοις ἀεὶ φιλεῖ μάχεσθαι καὶ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν, οὐχ ὑπὲρ σελίνου, ὥσπερ αἱ αἶγες* (zoo *Valesius* voor *γυναῖκες*), *οὐδὲ κοτίνου καὶ πίτυος, ἀλλ' ὑπὲρ εὐδαιμονίας καὶ ἀρετῆς παρὰ πάντα τὸν βίον.*

4) *Mnem.* XIII. p. 64 *sq.* leest Cobet de geheele passage aldus: *ὥσπερ αἱ κύνες ἐν ταῖς ὁδοῖς συνέρχονται καὶ τὸ ὅλον ἀνδρολάλοι τινὲς καὶ αὐταὶ πρὸς τὴν θύραν τὴν αὔλειον ὑπακούουσιν.*

Fiorentina, doch die is thans verloren. Ik heb opzettelijk onderzocht of er in de codices, die later uit verschillende kloosters in de Laurentiana zijn gekomen, ook misschien behalve de Erotici en Plutarchus nog iets meer goeds schuilde. Voor het Grieksch heb ik niets van belang gevonden. Er zijn zeer vele Latijnsche codices onder, vooral van Cicero. Ik heb den tijd niet gehad om ze na te zien, en Furia durft er geen catalogus van te maken. — Ik zoude u haast vergeten te zeggen dat ik uit nieuwsgierigheid een bezoek bij Niccolini heb afgelegd, zeker den besten der thans levende Italiaansche dichters, een man van liberale beginselen, een liefhebber van solide studie en grondig onderzoek, inzonderheid van taalkennis en geschiedenis. Hij heeft juist in deze dagen een drama (te Marseille) uitgegeven, genaamd *Arnoldo di Brescia*, even rijk aan poëzie als aan historische critiek in bijlagen en aanteekeningen. Dit boek is een donderslag voor de fanatieke priesters, en is hier zelfs, twee dagen na zijne aankomst uit Frankrijk, geconfiskeerd, met dat gevolg dat er in eenige dagen 1500 exemplaren van zijn.... verkocht, en de politie van de rest een nietig gedeelte heeft gekaapt — tot eigen gebruik. Hoe afkeerig ook van visite's alleen uit nieuwsgierigheid, zooals men een rhinoceros gaat zien, heb ik mij bij Niccolini laten aandienen. Het heeft mij te laat gespeten, dit niet veel vroeger te hebben kunnen doen: het zoude dan niet bij eene vluchtige kennismaking zijn gebleven. *Nunc sero est.* — Uw neef is nog hier en vertrekt morgen; hij gaat, evenals ik, over Bologna naar Venetië, en daar zullen wij elkander dus weder ontmoeten. Hij is, evenals zijn reisgenoot, in blakenden welstand en zeer tevreden over al zijn wedervaren te Florence. *Vale*, *vir clarissime*, mijne hartelijke groete aan Proff. Bake en Peerlkamp. Te Venetië hoop ik spoedig eenige berichten van u te ontvangen. *Iterum vale.*

Jacob Grimm is hier geweest: een hupsch, charmant man. Wij (d. i. Tischendorf en ik) hebben met zeer veel genoegen met hem gegeten.

58.

Venezia, 13 October 1843.

Vir Clarissime!

Ik ben in blakenden welstand te Venetië aangekomen, na eene vrij trage maar allergenoegelijkste reis, zonder het allerkleinste avontuur, waardig om u verteld te worden. De diligence heeft mij van Florence naar Bologna overgebracht, in gezelschap van eenen geestigen Italiaan, een Fransch officier der Genie en zijne beide zonen. Omdat het hier niet mogelijk is in eens door te reizen, bleven wij te Bologna vernachten. Gedurende den nacht was er een soort van oproerige beweging, maar zoo laf en tevens winderig, en daarbij »geniept", zooals men zegt, dat men er kwalijk van wordt. De oproerige bewegingen zullen nu eerst beginnen, zegt men te Bologna. *νήπιοι*! Op den dag onzer aankomst hadden eenige jongelieden, die zich in de bergen schuil houden, den vrij zotten inval om in de stad te komen, eenige opschudding te maken, met een paar geweerschoten op eenige arme Zwitsers uit een donkeren hoek te schieten, en toen weder heen te gaan. Uit haat tegen de priesters en de Zwitsers is de geheele bevolking, niemand uitgezonderd, op hunne hand. Zij loopen dus weinig of geen gevaar bij zulk eene balddadige guitenstreek. De komieke zijde van de historie is de gekke figuur, welke de Kard. Legaat Spinola maakte: het is niet te zeggen welke droevige gevolgen de angst en vrees op zijne Eminentie hebben uitgeoefend. Nachten achtereen was hij niet uit de kleederen geweest: hij had den dag te voren willen vertrekken: de *échauffourée* der Italiaansche Willem Tells had hem nog een dag doen vertoeven en sidderen. Hij gaat voor zijne gezondheid naar Genua: *il reviendra à Pâques, ou à la Trinité.* Dit alles zal tot niets leiden dan tot het versterken van den invloed der Oostenrijkers, die waarlijk Italië vrij wat beter zouden regeeren dan de ellendelingen, die het thans doen. Van Bologna hebben wij te zamen alle vijf de reis voortgezet *col vetturino*, den nacht halt houdende (te Ferrara en Padua) en over dag *pian piano*, op ons gemak keuvelende en schertsende, onze reis vervolgende. Van Padua gaat men thans naar Venetië in iets meer dan een uur

op een ijzeren spoorweg; men vindt de booten klaar en na een uur dobberen op de Laguna zet men voet aan wal. Ik bracht mijne Franschen eerst terecht, en vloog toen per gondel naar mijnen ouden hospes Ciampi (Frezzaria, corte dei Pignoli N°.1775). Door een bijzonder gelukkig toeval was mijne kamer juist vrij, en na een half uur was het alsof ik de goede stad Venetië in mijn leven niet had verlaten. IJlings ging ik naar de Bibliotheek; het is vacantie en ik vreesde dat mijn goede Bettio, niemand te logeeren hebbende (op de Bibliotheek), wellicht zou zijn *nella campagna*. Hij was op zijn post: *ô qui* c o m p l e x u s *et gaudia quanta fuerunt!* De goede oude man was zoo verheugd mij weder te zien, dat hij mij nauwelijks met rust liet werken. Met lust heb ik de oude, uitmuntende codices Marciani weder in handen genomen. Eerst Simplicius. Tot verpoozing heb ik daarna eens rond gekeken of er iets van Erotianus in de oude perkamenten van Hippocrates schuilde. Niets hoegenaamd, zoodat de codex Vaticanus de eenigste op de wereld schijnt te wezen. Tegelijk met Hippocrates heb ik Galenus doorbladerd. Ik vond één enkelen codex waarin het boek *de placitis Hippocratis et Platonis* stond (n i e t s daarvan is noch te Rome noch te Florence te vinden). Ik heb daaruit het fragment van Chrysippus met de verzen van Hesiodus afgeschreven; dit was nog gemakkelijker dan een gedrukten tekst te zoeken; gij zult dit fragment hier ingesloten vinden, ofschoon het misschien geene syllabe goeds bevat[1]). Al de schrijffouten staan letterlijk zoo in den codex, die hoogstwaarschijnlijk op last van Bessarion door een Italiaan is afgeschreven. — Met groote blijdschap vond ik drie brieven op de post: een van M. Peyron, de overige van u. Ik antwoord terstond op hetgeen gij schrijft over mijne *Scholia Veneta*: ik heb nimmer geweten dat Bekker ze had uitgegeven; dit bericht wel verre van mij te ontmoedigen ἤγειρε δὲ μᾶλλον: de slordigheid van Bekker tengevolge van groote haast is aan iedereen bekend, en ik heb er vooral in eenige codices Marciani doorslaande bewijzen van gezien en opgeteekend. Hij heeft wel den slag weg om codices te lezen; maar zonder groote aandacht en een kalm en bedaard werken

1) Dit afschrift is niet onder de brieven gevonden.

doet men nog niet veel goeds, of liever laat men een rijk *spicilegium* voor anderen over. Vooral verwondert het mij dat hij den codex B heeft verwaarloosd. Villoison heeft nergens meer fouten gemaakt dan in dien codex, vooral in het voortreffelijkste gedeelte dat later uit andere codices er is bijgevoegd, *a prima manu* evenwel, uit Heraclitus, Porphyrius en anderen misschien. Het verwondert mij dat Bekker niet bedacht heeft, dat Villoison vooral de plank misslaat in de woorden waarvan eenige syllaben zijn weggelaten. Hij leest βιβλίον ϊ′α alsof er stond βίος; μὴ voor μηνὶ μηγ; ἐπέκλα voor ἐπέκλασε: ἐπέκλχ̈; hoe duidelijk men ook vindt παραλχ̈′, hij maakt ervan παραλόγως, in plaats van πχραλαμβάνει enz. enz. Ik zal straks mijne oude excerpten uit de beide codices voor den dag halen om u eenige plaatsen op te geven. De editie van Bekker is hier niet, zooals gij denken kunt, doch mijn goede Bettio heeft mij last gegeven om er een exemplaar voor de Bibliotheek van te ontbieden, met verzoek om het regelrecht *ad ogni costo* naar hier te zenden; ik zal er tevens een voor mijzelven ontbieden. Tischendorf, dien ik dagelijks hier wacht uit Modena, zal mij dit te Leipzig wel in orde maken. M. Bekker *n'a qu'à se bien tenir:* hij zal eene vuurproef ondergaan; met allen eerbied en erkentelijkheid voor zijne diensten en verdiensten, gevoel ik toch wel lust wat met hem oorlog te voeren, *pour rabattre un peu sa morgue et ses prétentions.* Wij zullen zien. — De codex Lipsiensis, indien ik mij wel herinner, komt hoofdzakelijk overeen met onzen Leidschen codex; den codex Victorianus ken ik niet, maar ik heb te Florence en te Rome codices gezien die ongeveer hetzelfde bevatten als de Venetus B, behalve de latere *additamenta*, waarmede Villoison al zeer vreemd heeft omgesprongen:' nu eens geeft hij alles aan Porphyrius, dan schuift hij ze zonder iets te zeggen onder de overige *Scholia.* Van wie die *Scholia* in B (en al de andere behalve den Venetus A, die geheel op zichzelven staat, maar toch een gedeelte dier *Scholia* bijna letterlijk bevat) al zoo zijn of kunnen zijn, is, dunkt mij, hoogst moeielijk te bepalen. Somtijds herkent men een fikschen geleerden grammaticus van den ouden stempel, met een helderen kop en echten Griekschen stijl, soms valt hij

jammerlijk laag neder tot een onbeduidend gekeuvel in eene gebrekkige kreupele taal. Dit gebeurt zelden, maar het gebeurt toch meer dan men in het eerst verwacht zou hebben. Dit is alles *posterioris curae*: wanneer ik Bekker eenmaal in handen heb, zal ik weldra weten wat er nog uit A te halen is, en verder zal ik B nauwkeurig nazien en mijne excerpten bijeenzoeken, vooral van een zeer goeden codex te Napels. Ik kan u echter niets met voldoende zekerheid zeggen voordat ik Bekker heb ontvangen. »Laat er twee exemplaren van komen", zeide mij mijn goede Bettio, »en laat ze aan de Bibliotheek bezorgen over de post", zoodat het niet lang duren zal. Geen beter mensch in gansch Italië dan die brave oude Bettio. — Van M. Peyron heb ik eenen allerliefsten brief ontvangen, dien ik hier gaarne zou insluiten, indien de plaats niet was ingenomen door den nevensgaanden. Ik heb uw neef verzocht om een certificaat van »blakenden welstand", ik hoop dat hij het niet vergeten heeft. M. De Liederkerke heeft mij eene dergelijke fraaie phrase voorgelezen, welke hij over mij aan den Minister van Buitenlandsche Zaken schreef. Wees verzekerd dat van zijne (welgemeende) woorden het laatste gedeelte evenmin waar is als het eerste. M. De Liederkerke is *un malade imaginaire*, en het zoude mij leed doen indien hij u had doen vermoeden, dat mijn »blakende welstand" eene banale phrase was. — Uwe *Dionea* zijn in de maand Augustus (in 't begin) door den Franschen ambassadeur naar Parijs gezonden en wachten daar bij den Hr. Fagel zeker eene gunstige gelegenheid. — Mijn waarde Tischendorf is uit Modena hier aangekomen: hij blijft altijd een goede fiksche jongen, ridder van de Noordster, onbetaalbaar naïef, en een goed werkman. De hemel beware alle critici voor de critiek van het Nieuwe Testament. Ik geloof dat het is hetgeen men noemt *critica sublimior*: het is beter vasten grond onder de voeten te hebben [1]). — Geen van uwe brieven is, meen ik, verdwaald. Zoodra ik een Aristophanes machtig ben zal ik er mij mede verlustigen: hier heb ik het groote voorrecht van al wat ik wil mede naar huis te mogen nemen, en

1) In 1860 hebben Prof. Kuenen en Cobet uitgegeven: *Novum Testamentum ad fidem Codicis Vaticani.* Leiden, E. J. Brill.

mijne kamer is vol boeken. Met Euripides en Aristophanes heb ik nog het een en ander af te handelen. Hoe jammer dat ik des avonds niet durf te werken in codices: ik heb thans niet den minsten last van pijn aan de oogen, maar wil ze toch niet moedwillig wagen. — Ik zou vergeten u iets te vragen uit naam van Tischendorf. Hij heeft uit Parijs een exemplaar van zijnen Palimpsest aan Z. M. gezonden; M. Fagel had aangevraagd *la décoration*: *ἁ δὲ χεὶρ τὰν χεῖρα νίζει*; Z. M. heeft aan de Theologische Faculteit gevraagd om consult en advies. »Die Heeren, die zelf niet gedecoreerd zijn, waren ertegen", schrijft de zaakgelastigde van Saksen uit Parijs aan Tischendorf. *πλεῖν ἢ 'νιαυτὸν πρεσβύτερος ἀπέρχομαι*, bij het zien van zulke zotheden en impertinentiën. Mijn arme Tischendorf, een natuurkind, is hier geheel onschuldig aan; alleen, hij houdt ontzaglijk van ridderorden, en verzoekt mij (allernaïefst) u te vragen, waarom hem de Faculteit dat genoegen niet gunde. Ik heb hem zulks beloofd. — *A proposito*, zoude er geene mogelijkheid zijn die brieven uit Weenen hier te krijgen? Ik vond hier eenen brief van Kayser (geschreven in December 1842!), met verzoek om eenige dozijnen plaatsen voor hem na te zien [1]). Het is mij niet mogelijk: het is een vervelend tijdverspillen.

Om niet nog een dag te wachten, stel ik de rest uit tot eene volgende gelegenheid. Vele hartelijke groeten aan de Proff. Bake en Peerlkamp, *et tu*, *vir clarissime*, *vale ac me ama.*

59.

Venetië, November 1843.

Vir Clarissime!

Ik ben sedert eenigen tijd zoo druk bezig met mijne codices Marciani, dat ik er zelfs den tijd om brieven te schrijven niet van afneem. Alles zonder onderscheid gaat van de Bibliotheek met mij mede naar huis, en den ganschen dag doe ik niet anders dan varianten, uittreksels en afschriften van codices maken, zes uren op de Bibliotheek en de rest op mijne kamer: het is niet om te gelooven, hoeveel ik hier al verzameld heb.

---

1) Zie blz. 307: „*Mi piase poco sta cossa*".

Voordat ik u over het een en ander uitvoeriger schrijf, zal ik u eerst antwoorden op eenige punten uwer brieven, die πολλαί τε φίλαι τε mij hier gezond en vroolijk hebben aangetroffen. Er was er een onder van 6 Sept. jl., die ik weet niet hoe lang op het postkantoor geschuild had, en waarin gij mij schrijft over gewetensbezwaren van Emper. Dat zij volkomen zonder grond zijn, weet gij zekerlijk wel. Gij hadt nog nimmer mijne begeerte om u met mijne codices van dienst te zijn, willen op de proef stellen, en ik heb waarschijnlijk meer genoegen ondervonden bij het verzamelen van dien *apparatus* van Dio, dan Emper bij het ontvangen ervan ondervinden zal. Ik heb ze u gezonden als een gedeelte van mijne θρεπτήρια. *Basta così.* Alleen wenschte ik, dat Emper al die papieren, na ze gebruikt te hebben, naar Leiden terugzond: zij zullen mij meer en beter dan iets anders de aangename herinneringen van mijn verblijf te Rome verlevendigen. — Ik ben zeer verheugd dat mijn brief aan het Instituut de Klasse voldaan heeft. *Je ne demande pas mieux.* — Mijn goede Tischendorf is hier: wij wonen samen en zijn den ganschen dag samen; nimmer heb ik zoo geregeld, en ik mag wel zeggen, eentonig geleefd als thans; alle dagen gelijken sprekend op elkander: 9—3 uren in het paleis van den Doge, 3—5 werkende op mijne kamer, 5—7½ aan tafel en wandelende, altijd dezelfde wandeling, 8—12 thuis aan het werk. Tischendorf, hoe goed een werkman ook, kan het bijna niet meer uithouden: om de eenvoudige reden, dat Kerkvaders, *Evangelia*, *Apocrypha* en andere prullen den geest alleen kunnen afmatten, terwijl goede varianten voor belangrijke schrijvers dezelfde uitwerking doen als eene goede vangst op eenen jager of visscher. Niets is natuurlijker dan dat wij, bij zulk eene manier van leven, niets hoegenaamd afweten van het nieuws van den dag: ik heb toch alle reden om te vermoeden dat er niets van eenig belang om mij henen voorvalt, en ik weet dus van niets anders dan van mijne codices te spreken. τί πρῶτον τί δ' ὑστάτιον καταλέξω; het beste zal zijn met den man te beginnen, die dat vers gemaakt heeft. Hoewel mijne editie van Bekker nog niet is aangekomen (eerst na uwen brief te hebben ontvangen heb ik mij die editie van Bekker herinnerd, die ik in het donker op de Leidsche Bibliotheek zou

vinden: 4 deelen in 4°., onder het raam, dicht bij de *Thesaurus* van Stephanus), heb ik echter de beide uitmuntende codices al in handen genomen, en vooral den codex B, dien Bekker heeft laten liggen, zeker niet om de bespottelijke reden, die hij opgeeft, want het is voldoende den codex één oogenblik in te zien om hierover te lachen. Het zij voldoende dat ik u thans zegge, dat ik meermalen in één enkel *Scholium* van Porphyrius 40 à 50 fouten gevonden heb, soms nog meer. Een enkel staaltje: Zoïlus wordt genoemd τοῦ ἰσοκρατικοῦ διδάσκαλος. Er staat in den codex διδασκα̂λ'. Het accent, zoo al niet de zin, had Villoison kunnen leeren lezen. Indien ik de editie van Villoison op mijne kamer had, zoude ik u met honderd dergelijke voorbeelden kunnen vermaken. Ik heb nu niet anders dan mijne varianten. Het eerste en belangrijkste dat in codex B valt op te merken is dit. De *Scholia* zijn niet van dezelfde hand, noch van denzelfden tijd. Vier menschen hebben eraan geschreven. De eerste hand, *sec.* XII, is van eenen voortreffelijken calligraaf, groote letters, de schoonste die men »met oogen zien kan". Van deze hand is afkomstig de tekst en talrijke *Scholia*, grootendeels aesthetische, maar van veel smaak en eene fijne gaaf van opmerken getuigende, soms echter flauw en onnoodig. Deze zijn alle gemerkt met cijfers α, β, γ enz. correspondeerende met dezelfde cijfers geschreven boven het woord of het vers, waartoe zij behooren. Van deze *Scholia* zoude men kunnen beweren, dat het niet waarschijnlijk is, dat iemand ze verkeerd lezen kan: men zou zich dan echter zeer bedriegen, want Villoison, duttende of zijn werk afroffelende, slaat meermalen één, zelfs twee regels over, hetwelk zeer weinig toebrengt aan de helderheid van den zin. Er zijn weinig *compendia* in te vinden, maar nauwelijks komt er een of Villoison παραπαίει. Meer dan eene eeuw later heeft een tweede calligraaf uit de boeken van Porphyrius en Heraclitus groote prachtige aanteekeningen rondom die eerste *Scholia* heen geschreven: de man schrijft heerlijk mooi, maar omdat die *Scholia* zoo uitvoerig waren en de ruimte, die er overschoot, nauwelijks voldoende was, gebruikt hij eene groote menigte *compendia*: al wat met *compendia* geschreven kan worden, is verkort, bijna ieder woord, en de arme Villoison verminkt en verknoeit en bederft

iets bij iedere schrede. Eene derde hand behoort aan eenen Griek, die belast was uit een rampzalig *Etymologicum* de grootste zotternijen bij het woord, waartoe zij behooren, aan te teekenen: *ἐπιμερισμοὶ* en etymologieën, waarvan men kwalijk wordt. Een vierde heeft in de 15de eeuw eenige dorre excerpten uit Porphyrius en eenige *ἱϛορίαι* om in slaap te vallen erbij gevoegd, met eenige fraaiheden uit Palaephatus. Villoison rept van dit alles geen woord en haspelt alles door malkander. De *Scholia a prima manu* geeft hij alle: nu en dan is er hem eene ontsnapt, maar bij ongeluk; de groote excerpten van Porphyrius en Heraclitus heeft hij voor de beide eerste boeken, waar zij het talrijkst zijn, bijna altijd overgeslagen; voor de overige (waar zij gemakkelijk te lezen waren) heeft hij ze alle afgeschreven op zijn manier; van de etymologische zotheden geeft hij van tijd tot tijd talrijke brokken, en van de vierde hand bijna alles, zonder ooit het allerminste te zeggen van het verschillende tijdperk waarin zij zijn geschreven. Voor ditmaal zal ik u alleen spreken van de *Scholia a secunda manu*. In den codex zelven vindt men bijna geen spoor van hunne schrijvers: een enkele maal *ἡρακλείτου*, éénmaal pag. 1 nauwelijks meer zichtbaar *π::ῥφ*.... *i. e.* *πορφυρίου*. Het lijdt niet den minsten twijfel, dat zij alle zonder onderscheid uit de *ζητήματα ὁμηρικά* van den eenen, en de *ἀλληγορίαι ὁμηρικαί* van den anderen zijn afgeschreven. De calligraaf had niet anders dan die twee boeken; en al zijne excerpten, in stukken geknipt maar nooit verkort, zijn er letterlijk uit afgeschreven. Voor Heraclitus is dit helder als de dag, omdat wij het boek nog hebben; voor Porphyrius kan men het zonneklaar bewijzen, maar voor dezen laatsten heb ik nadere inlichtingen van u noodig, omdat ik hier geene boeken heb. Indien ik mij niet bedrieg bestaat er van de *ζητήματα ὁμηρικά* een enkele codex op de wereld, Vaticanus 305 (*saec.* XIV, die mij lang heeft bezig gehouden), van fol. 171—184, waaruit zij (zonder twijfel) zijn uitgegeven door Lascaris, Romae 1518. Ik heb ze hier voor mij liggen. Is die editie bekend [1])? Het schijnt dat

1) Geel teekent aan: „Ja! maar zeldzaam; de *ζητήματα* zelve zijn meer dan eens uitgegeven".

Valckenaer er niets van wist. De codex vereischt de grootste oplettendheid, en Lascaris heeft menigmaal verkeerd gelezen; die vermaarde Grieken, die in Italië zijn aangekomen, wisten al bitter weinig van het echte Grieksch af. Men bezit slechts een klein gedeelte van de ζητήματα van Porphyrius: de codex Venetus heeft ons al het overige bewaard, althans voor de *Ilias*; want ik kan overtuigend bewijzen dat al wat de *secunda manus* heeft aangeteekend uit die *Quaestiones* is ontleend. Voor de *Odyssea* heb ik uit andere codices te Florence en hier prachtige fragmenten van Porphyrius teruggevonden, altijd zonder naam, maar dit doet niets ter zake: het is zonneklaar. Het overige van de *Scholia a secunda manu* behoort aan Heraclitus, die uit den codex B zoo uitmuntend kan worden hersteld, als ik mij niet herinner dat eenig schrijver in de laatste tijden uit goede codices is verbeterd en aangevuld geworden. Op elke pagina worden eenige *loci conclamati* volkomen gered-derd, om niet te spreken van het laatste gedeelte, dat uit mijne twee Vaticaansche codices is te voorschijn gekomen. Niets is flauwer dan hetgeen MM. Hase, Bast en Bredow erover hebben geschreven in de *Epistt. Parisienses*, welk boek Prof. Bake mij heeft aangewezen: het is niet mogelijk blinder en ongelukkiger te zijn dan die goede Heeren, waarvan de beide eersten in dien tijd den codex van Venetië en de beide Vaticani voor zich hadden. Ik zoude Heraclitus gaarne willen uitgeven, doch dit is *posterioris curae*[1]). Hij zoude zeer goed bij de *Scholia* kunnen gevoegd worden. Indien ik wist dat het u behaagde, zoude ik u een aantal plaatsen uit Heraclitus alleen kunnen opgeven, die volkomen uit die codices gered worden. Op dit oogenblik schrijf ik u liever over eene plaats van Menander, die tot nog toe een jammerlijk bewijs is van de verdorvenheid onzer handschriften, de stomheid der *librarii*, en de ellendige palliatieven, waarmede de grootste critici der wereld, Bentley en Valckenaer, een ἕλκος erger maken, in plaats van het te genezen. In Ammonius, die samengeflanst is uit grammatici van allerlei tijdperken, van de beste tot de allerbespottelijkste toe, leest men *in voce* παιδίσκη, dat dit woord zeggen wil ἡ ἐλευθέρα:

---

1) Zie blz. 426, noot.

deze beteekenis is vrij zeldzaam, en hij haalt daarom aan Μένανδρος ἐν Δακτυλίῳ: Ἐπὶ τοῦδε δ' αὖθ' οὕτως ὁ κακοδαίμων ἔφη Ὡς οὐκ ἂν ἐκδοίη θυγατέρας ἀσμένος καὶ ταῦτα πεντήκοντα παιδίσκας ἔχων. Voorwaar eene fraaie conjectuur van Bentley, door Valckenaer in den tekst genomen, en die evenveel geest als zin bevat! Onzin. De schoone fragmenten namelijk, in die *farrago* bewaard, hebben mij uitgelokt om de beide codices Marciani, die Ammonius bevatten, in te zien. N°. 1 deugt niets, N°. 2 is voor sommige plaatsen allerbelangrijkst. Voor deze plaats bevat hij louter corrupte lezingen, waaruit ik eene vonk licht geslagen heb, die u zeker al de rest zal helpen in orde maken. Er staat: ἐν δακτυλίῳ ἐπὶ τοῦ δάου. τίς γὰρ οὑτοσὶ κακοδαίμων ἔφυ ὃς οὐκ ἂν ἐκδοίη θυγατέρας μένος. *Legendum:* ἐπὶ τοῦ Δαναοῦ. Niets is nu natuurlijker dan die 50 παιδίσκαι, waarvan de vader geene enkele wil uithuwen. Menander schertst met dien κακοδαίμων op eene wijze, die gij thans wel zult uitvinden. Hij zegt zonder twijfel, dat geen verstandig mensch, die weet wat het is met dochters »opgescheept" te zijn, eene syllabe gelooven kan van die historie van Danaus: τίς γάρ enz. Mij dunkt, er ontbreekt maar alleen het metrum [1]) aan. Voor mijnen goeden vriend Hecker voeg ik er nog bij, dat *in voce* τοὔνεκα, in het fragment van Callimachus: τοὔνεκεν Αἰγεὸς ἔσχεν Bentley niet recht wakker was, toen hij die nietsbeduidende correctie maakte voor αἰγαῖος ἔσχεν. *Leg. e cod.* αἰγέος ἔσκεν [2]). Het is schande dat Valckenaer pag. 140 laat staan ὑπαίρω τὸν ὅρκον ἀντὶ τοῦ προαίρω[3]).

---

1) Zie *Mnem.* IV. p. 139 (*Nov. Lectt.* p. 42 vlg.). Daar zegt Cobet: *„scriptum fuisse* Μένανδρος ἐν Δακτυλίῳ ἐπὶ τοῦ Δαναοῦ *satis certum est, at ipse Menandri primus senarius tam male mulcatus est et mutilus, ut ipsa poetae verba ex iis sordibus exscalpi non possint. Multa conjicias, quibus sententia et metrum probabiliter sarciantur, veluti:*

τίς γάρ ποθ' οὕτω τι κακοδαίμων ἦν, ἔφη,

vel

τίς γάρ ποθ' οὕτως ἐστὶ κακοδαίμων, ἔφη,

vel simile quid, sed nihil quod certum et evidens sit ex corruptissimis reliquiis elicias. Sententia loci saltem salva est et testimonium recte et ordine dictum. Vgl. Kock, *Com. Att. fr.* III. p. 31; Meineke, *Fragm. Com. Graec.* IV. p. 99, V. p. CCXLV.

2) Zie Schneider, *Callimachea* Vol. II. p. 204.

3) *Mnem.* VII. p. 427 (*Nov. Lectt.*. p. 779): ὑπερῶ verba praeibo *apud Ammonium de D. V.* p. 140 *sic corruptum est:* ἐγὼ δὲ ὑπαίρω τὸν ὅρκον, ἀντὶ

Die gansche opmerking is *πονηροῦ κόμματος*, evenals honderd andere. Ik heb geene ruimte meer. *Vale, vir clarissime, meque ama.*

NB. De ingeslotene zonder adres is voor het Rapenburg bestemd.

P.S. Ik heb ontdekt dat ik woon N°. 1765 Frezzaria, en dat ik u een verkeerd nummer heb opgegeven. Het is nog gemakkelijker op het adres le zetten: *à la Bibl. de St. Marc.*

60.

Venetië, 6 Dec. 1843.

Vir Clarissime!

Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles, althans te Venetië. Ik verlang zeer hetzelfde uit Leiden te vernemen. Ik dank u voor uwen laatsten brief en den ingeslotenen: dagelijks verneem ik, maar te vergeefs, aan het postkantoor of bij *la Padrona di Casa* naar het vervolg. Niet het allerminste is er veranderd in mijne levenswijze, niets van eenig belang is met mij voorgevallen, niets, zelfs niet iets grappigs, is mij ter oore gekomen, alleen eenige locale koddigheden, die niet verdienen te worden op het papier gezet, behalve misschien de geschiedenis van den codex van Athenaeus, die ik u zal verhalen indien ik plaats overhoud, na u over de codices van Homerus, Dio Chrysostomus en Xenophon te hebben geschreven. Mijn gansche dag is gevuld met het nazien van codices; mijne kamer is er vol van, en alle dagen ben ik zes uren op de Bibliotheek bezig in de koude. Ik weet van niets anders te spreken en begin dus terstond erover.

Eindelijk is mijn exemplaar van Bekker aangekomen, en sedert eenige dagen ben ik druk aan het werk met de *Scholia* van den codex A en het nasprokkelen van hetgeen Bekker heeft over het hoofd gezien uit nalatigheid, groote haast enz. Het is voldoende u te zeggen, dat het eene aangename bezigheid is, om u te doen begrijpen dat de vangst goed is. Bekker is zeer

τοῦ προαίρω. *Aristophanes, cuius haec verba sunt, dederat:* ἐγὼ δ' ὑπερῶ τὸν ὅρκον, *quod grammaticus non admodum accurate* προερῶ *erat interpretatus confundens* προαγερεύω *et* ὑπαγορεύω.

bedreven in het lezen van codices en verstaat hetgeen hij leest; maar de groote haast, waarmede hij blijkt gewerkt te hebben, en de slordigheid, die hiervan een noodzakelijk gevolg is, hebben mij zeer veel overgelaten, en veel meer dan toereikend is om te bewijzen dat hij zich niet van den plicht van een goed uitgever dier uitmuntende *Scholia* heeft gekweten. Ik heb al eene menigte uittreksels voor mij liggen om de fouten door hem begaan te verbeteren. Zij zijn van allerlei soort: hij heeft sommige gedeelten, naar het schijnt, niet eens gelezen, en dus de *Scholia* niet ingevuld, welke de winderige Villoison over het hoofd had gezien; vele *compendia* heeft hij niet goed ingevuld en onzin geleverd voor den eenvoudigen zin dier goede Alexandrijnsche grammatici, b. v. wanneer hij voor δυϊκόν (ΔΙC) leest διόσ enz.[1]) Hij verwart overal de *Scholia critica* van codex A met de aesthetische opmerkingen van codex B, maar in geen opzicht heeft hij, evenals Villoison, meer kwaad gedaan dan in het weinig acht geven op de *signa critica*, en de verklaringen die erop betrekking hebben. Intusschen is niets nuttiger dan de juiste kennis dier σημεῖα en de bijgevoegde verklaringen, om voor de critiek van Homerus uit den onschatbaren codex A al het voordeel te trekken, dat mogelijk is. Villoison heeft met die σημεῖα nog slordiger omgesprongen dan met al de rest: hij heeft den tekst, vergezeld van die *signa*, laten uitgeven door eenen goeden Venetiaan, *l'illustrissimo Signore* Coletti, die het merk van een *Scholium* ⁙ menigmaal heeft aangezien voor ἀστερίσκοι ※, διπλαῖ en διπλαῖ περιεστιγμέναι (⊢ en ⊢̈) heeft weggelaten of bijgevoegd ὡς ἔτυχεν en zoo vervolgens, en eindelijk den tekst heeft uitgegeven zooals een onbekwaam corrector het doen zoude. Het is niet om te gelooven, hoe slordig Villoison met die σημεῖα is te werk gegaan. Ieder σημεῖον wordt in de *Scholia* verklaard, gelijk natuurlijk is: al die *Scholia* beginnen met de woorden ὅτι of πρὸς τὸ, zonder het σημεῖον te noemen: ἡ διπλῆ ὅτι — οἱ ἀστερίσκοι — ὁ ὀβελὸς ὅτι enz. behalve indien die verklaring in een *Scholion* achteraan komt, wanneer men leest ἡ δὲ διπλῆ ὅτι enz. Villoison heeft er al van gemaakt wat hem door het hoofd kwam: hij heeft een groot getal verkla-

1) Zie Pluygers, *Progr. Schol.* enz. p. 11.

ringen dier *σημεῖα* overgeslagen, plaatst ze menigmaal voor *Scholia* waarbij ze niet behooren, en verwart op den koop toe alles door elkander. Bekker, hetgeen ongeloofljk schijnt, heeft niet eene enkele van al die fouten verbeterd, hoe bespottelijk dwaas zij ook menigmaal zijn, en breekt nimmer zijn wijze hoofd met den tekst en die teekentjes. Het is allernoodzakelijkst den tekst zelven van codex A voor oogen te hebben, met al die *σημεῖα* hoogst nauwkeurig opgegeven, of men begrijpt niets van de *Scholia* van codex A. Heyne doet mij lachen, wanneer hij schermt met zijne ⊱ en ⊱̣ en zegt: *Scholium excidit*, en er eene gooi na doet, *παραπαίων*. — *ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν οὐδεὶς λόγος*, doch ik heb medelijden met mannen als F. A. Wolf en Lehrs, die zich met dit geknoei hebben moeten behelpen, om te weten wat Aristarchus aan Homerus had gedaan, en hoe zijne *σημεῖα* door Aristonicus en anderen verklaard zijn. Alles is duidelijk wanneer men den codex voor zich heeft: niet ééne verklaring ontbreekt, maar vele *διπλαῖ* zijn vergeten, die echter zonder de minste moeite en met volkomene zekerheid kunnen hersteld worden. Ik kan mij niet onthouden van eenige voorbeelden. *Iliad.* O. 56 leest men een uitmuntend *Scholion*, en die 24 verzen zijn alle gemerkt met den *ὀβελός*; daarenboven zijn de verzen 62, 63—69 en 71 gemerkt met de *διπλῆ*. Zie nu hoe Villoison te werk gaat: vs. 62, 63 leest men: *ἀθετοῦνται ὅτι ψεῦδος*, vs. 69: *ἡ διπλῆ σὺν ἀςερίσκῳ ὅτι οὐχ ὁμηρικῶς ἡ παλίωξις*, vs. 71: *ὅτι νῦν μόνως οὐδετέρως εἴρηται Ἴλιον*. De onderhaalde woorden [1]) heeft hij naar zijn goeddunken er bijgevoegd, in plaats van *ἡ διπλῆ*, welke hij voor oogen had. *ἀθετοῦνται* is een zonderlinge inval, en die *ἀςερίσκος* valt uit de lucht en is zeer geschikt om te maken dat men niets meer begrijpt van de beteekenis van den *ἀςερίσκος*, die toch zoo doodeenvoudig is; in het derde vers slaat hij de *διπλῆ* maar over en begint met *ὅτι*. Er staat: *ὅτι οὐδαμοῦ τὸν Ἀχιλλέα πτολίπορθον* (*εἴρηκεν*). Die woorden schuilen *in margine interiore*, en hij ziet er niet naar om. Het is klaar als de dag, dat de *διπλῆ* bij dat vers uit nalatigheid is weggelaten; niets is tevens duidelijker dan dat het eerste *Scholion*, *ad* vs. 56, is van Didymus *περὶ τῆς Ἀριςάρχου*

1) *ἀθετοῦνται* en *ἡ διπλῆ σὺν ἀστερισκῳ*.

διορθώσεως, en de andere (welke alle staan *in interiore margine* met kleine letters geschreven) zijn τὰ Ἀριστονίκου σημεῖα. Hoe gaarne zoude ik hier Lehrs *de Aristarchi Studiis Homericis* willen lezen en Wolf *Prolegomena*. Aan zulke boeken is echter hier geen denken: het laatste is zelfs niet bij naam bekend. —Wolf *Prolegomena* en Versteeg *ad Lysiam*[1]) zijn hier even beroemd! — *Iliad.* Xῖ vs. 487—499 vindt men de ὀβελοί en bovendien διπλαῖ *ad vss.* 489, 492, 494, 496. De verklaring van de eerste en laatste zijn door Bekker weggelaten; bij de beide overige ontbreekt ἡ διπλῆ ὅτι; eindelijk op vs. 497, waar men leest: ὅτι ἀντὶ τοῦ, ontbreekt het teeken ⊢, en voor het *Scholion*: ἡ διπλῆ enz. enz. Al die fouten zijn door Bekker eerbiedig overgenomen. Om het gemis der σημεῖα van Aristonicus te vergoeden geeft hij eenige *glossae interlineares*, ἐδίηνεν: ἔβρεξεν = δευόμενος: ἐνδεής (ὧν ontbreekt nog, dat in den codex staat). *Ad* vs. 388 leest men dit *Scholion*: ὅτι ζωὸς ἐν Ἀργείοισι φιλοπτολέμοισι μετείω; het is natuurlijk dat er staan moet: ἡ διπλῆ ὅτι Ζηνόδοτος· ζωὸς; de *diple* is verdwenen en Zenodotus tevens (van wien ik een goed getal lezingen op de *Odyssea* uit eenen ouden codex hier verzameld heb: wat is die Zenodotus onbezonnen en roekeloos!). Bekker neemt de vrijheid meermalen *ex ingenio* den tekst maar stilletjes te veranderen; dit gelukt wel menigmaal, want hij is knap genoeg, maar menig keer is het geheel mis, vooral in die arme *Scholia* uit den codex B, die krioelen van domme fouten. Eén staaltje zal voldoende zijn. Conon was volgens Isocrates[2]) (*ad Iliad.* A. vs. 225) ἐπιμελέστατος μὲν τοῦ στρατηγοῦ, πιστότατος δὲ τοῦ Ἕλληνος, ἐμπειρότατος τῶν πρὸς πόλεμον κινδύνων. Bekker vindt dit vrij mooi. Er staat natuurlijk: τῶν στρατηγῶν - τοῖς Ἕλλησιν, ἐ. δὲ τῶν πρὸς τὸν π. (πρὸς en κατὰ gelijken in sommige codices sprekend op elkander). Ik zoude u wel eene lijst willen opgeven van al de fouten welke in een enkel *Scholion* voorkomen, maar ik heb geen tijd of liever geene ruimte. Alleen nog dit: eene latere hand heeft in den codex A somtijds de schrijffouten van den tekst verbeterd; Bekker en Villoison geven dit op als oude varianten en

1) Zie blz. 128.

2) *Panegyr.* p. 70 *b.*

zetten er voor γράφεται, hetwelk nu en dan waarlijk potsierlijk is. Op deze wijze is alles in de war geraakt *Iliad.* T. 255, waar Wolf geheel het spoor bijster is. Genoeg over Homerus.

Omdat ik hier zulk eene uitmuntende gelegenheid heb om te werken, en er geen uur, geen Zondag, geen feestdag verloren gaat, en men zelfs met den besten wil van de wereld zijnen tijd niet elders kan doorbrengen dan op zijne kamer, heb ik in eenige snipperuren een zeer groot gedeelte van Dio Chrysostomus nagezien, en zeer vele fraaie en prachtige varianten gevonden in codex Marcianus 422, die, *ni fallor*, doorgaans overeenstemt met den Palatinus 117. Het is zoo aangenaam zulk een codex na te zien, dat ik dit beschouw als een soort van tijdverdrijf, ruim zoo opwekkend en verpoozend als die rampzalige Venetiaansche theaters enz. Daarom heb ik besloten den codex 421, die de 80 *oratt.* bevat, gedeeltelijk na te zien, en wel die, welke in mijne Romeinsche codices ontbraken: het is zonder twijfel belangrijk dien armen tekst, die uit zulke rampzalige codices is uitgegeven, zelfs met eenen codex *qualiscunque* te vergelijken, al ware het slechts om zich te overtuigen dat die fouten wezenlijk in een handschrift staan en niet zijn voortgekomen uit de onbekwaamheid en slordigheid der vorige uitgevers. Menigmaal heb ik werkelijk bevonden, dat al die stomme fouten inderdaad uit codices afkomstig zijn; maar toch veel meer dan ik in het begin had vermoed, heb ik gevonden dat er iets staat, dat of dichter bij de ware lezing komt of zelfs de ware en goede lezing is; terwijl het mij gebleken is dat vele fouten der editio Veneta en die van den dommen Morellius aan de uitgevers moeten geweten worden. Ik zal daarom 421 naar de Frezzaria brengen, en bij gelegenheid van het jubelfeest der blijde Christenen wegens de *conceptio immaculata* van de moeder Gods, ἀεὶ πάρθενος, mij met Dio nog wat vermaken. Hoe wilt gij dat ik u die papieren overzende? — Ik noem Dio een tijdverdrijf, want mijn voornaamste ἔργον is geweest Xenophon's ἱστορία ἑλληνική en de *Agesilaus*, om niet te spreken van Cornutus, Alexander Aetolus en eenige andere kleinigheden. Xenophon behoort tot die schrijvers, waarvoor ik vermoedde dat er geene goede codices meer bestonden. Het is verdrietig codices na te zien van Herodotus, Thucydides, Plutarchus, Sophocles

enz. enz. Men vindt geene syllabe die beter is dan de stereotypen van Tauchnitz: loutere schrijffouten, een *ν ἐφελκυςικόν* meer of minder enz., alles bijna zoo belangrijk als de *collatio Lagomarsiniana* [1]). Tot overmaat van ramp moet men zich bedienen van oude editiën en verdoet zijnen kostelijken tijd even nutteloos als vervelend. Ik heb te Rome eenen Zwitser gekend, die geheel Italië heeft rondgereisd voor eenige oratiën van Cicero: hij heeft in zijn gansche leven geene syllabe gevonden die goed was, en heeft er zijn weinigje *judicium* bij ingeschoten. Nimmer heb ik onder weg over de *Hellenica* hooren spreken, zonder te hooren jammeren over den beklagenswaardigen toestand van dat arme boek: ik dacht waarlijk dat het was als met mijnen dierbaren Theophrastus. Uit nieuwsgierigheid heb ik de codices Marciani uit de kast genomen: er waren er vier voor de *Hellenica*: door een bijzonder geluk nam ik het allereerst den besten in handen, hoewel den jongsten; in het begin ging het vrij slecht, doch spoedig daarna vond ik een *supplementum* van eene door niemand ooit opgemerkte lacune. NB. ik heb hier gevonden den Xenophon van Firmin Didot, met den tekst verbeterd uit codices door Dindorf, en dus, naar ik vermoed, de laatste ontdekkingen bevattende. Ook daar vind ik die plaats zonder de minste verandering. Zij is in den codex zoo geschreven: *εἰ μή τις σχήσοι καὶ ὅθεν ὁ κατὰ θάλατταν σῖτος φοιτᾷ ἐν δὲ λακεδαίμονι καλὸν ἔδοξε τοῖς τέλεσι κράτιςόν τε τὸν ἀριςομένους καὶ κλέαρχον τὸν ῥαμφίου πρόξενον ὄντα βυζαντίων πέμψαι εἰς χαλκηδόνα τε καὶ βυζάντιον.* Lib. I. cap. I. § 35 [2]). Ik ben overtuigd dat dit de ware lezing is. In een der overige codices ontbreekt *εἶναι* achter *κράτιςον τε*, doch is door eene latere hand bijgevoegd. — Het is reeds zeer laat in den nacht: *εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα.*

Ik heb eenige dagen gewacht, *vir clarissime*, of er misschien

---

1) Zie blz. 398.

2) Vgl. *Orat. de A. I.* p. 69. In zijne editie van de *Hellenica* geeft Cobet de geheele plaats aldus: Ἆγις δ' ἐκ τῆς Δεκελείας ἰδὼν πλοῖα πολλὰ σίτου εἰς Πειραιᾶ καταθέοντα, οὐδὲν ὄφελος ἔφη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολὺν ἤδη χρόνον Ἀθηναίους εἴργειν τῆς γῆς, εἰ μή τις σχήσοι καὶ ὅθεν ὁ κατὰ θάλατταν σῖτος φοιτᾷ, κράτιστόν τ' εἶναι καὶ Κλέαρχον τὸν Ῥαμφίου πρόξενον ὄντα Βυζαντίων πέμψαι εἰς Καλχηδόνα τε καὶ Βυζάντιον.

nog brieven uit Leiden aankwamen. Ik besluit nu dezen te verzenden, tamelijk in haast. Ik zal dien ganschen codex van Xenophon nazien, hetgeen weldra *cum pulvisculo* zal zijn afgedaan. Andere *supplementa lacunarum* van groot belang heb ik niet meer ontdekt, maar zeer vele goede lezingen. Ik wenschte wel tijd en papier te hebben om u over de *Hellenica* iets te schrijven: ik zal het bewaren voor eene volgende maal; in de *Agesilaus* heb ik de lacune III. § 2 [1]) ingevuld gevonden met de woorden: *καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔϛιν ὅτε μέν*; de *trajectio* van *μέν* is wel wat vreemd, maar het schijnt toch *de bon alloi.* Schrijf mij toch, *vir clarissime*, wat gij denkt over de echtheid van de *Agesilaus.* Ik ben er bijna volkomen van overtuigd, doch slechts b ij n a [2]).

Ik heb nog eenen brief te schrijven, dien gij hier zult ingesloten vinden: misschien houd ik nog een oogenblik over.

Urget tabellarius. Vale, vir clarissime, vale.

61.

Venetië, 26 December 1843.

Viv Clarissime!

Ik heb voor heden genoeg codices vergeleken, en om mij uit te spannen weet ik geen beter noch aangenamer middel dan u te schrijven. Twee brieven van u te gelijk. *Eveniant — sic mihi saepe dies!* Hetgeen ik heb te antwoorden vloeit samen met hetgeen ik u toch reeds schrijven wilde: nieuws is er niet het minste. Tischendorf is gisteren vertrokken; mijn goede Bibliothecaris Bettio is ongesteld, zoodat ik overal alleen met mijne codices ben overgebleven, op de Bibliotheek met Homerus, hier met Xenophon, Herodianus, Julianus enz. Zeer gezond, zeer weltevreden, maar van niets hoegenaamd wetende te spreken dan van mijne v a r i a n t e n. Terstond zoude ik met Homerus beginnen maar, om het niet te vergeten, meld ik u

1) *Ἀγησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέβετο ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὅρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν· οἳ μὲν * ὤκνουν εἰς ταὐτὸν ἰέναι, Ἀγησιλάῳ δὲ αὐτοὺς ἐνεχείριζον.* Dindorf (ed. Teubner 1876).

2) Zie hierachter, blz. 471.

vooreerst, dat ik den ganschen Dio heb nagezien en bereid ben u al die papieren over te zenden, indien gij zulks verlangt. Het is een lust om te zien, hoe uitmuntend men hier werken kan: ik doe hier meer af op eenen enkelen dag dan te Rome in eene week; de gure koude op de Bibliotheek is lastig en doet tijd verliezen. Het is onmogelijk zes uren stil te blijven collationneeren, en het is even onmogelijk die groote zware folianten ἀνυπόπτως weg te dragen of zelfs korter dan gewoonlijk te blijven werken. *Pazienza!* Niets is aangenamer dan het nazien van dien onschatbaren codex A, en kennis te maken met Aristarchus en de overige Alexandrini. Niets evenaart de slordigheid waarmede Villoison dit alles heeft uitgegeven, en Bekker komt er nog smaller af dan ik verwacht had. Bij het inzien van den codex verdwijnen eene menigte zotheden en ongerijmdheden, die zonder dat onoplosbaar zijn. Ik heb grooten lust om er u eenige van mede te deelen, maar eerst nog een paar woorden over de σημεῖα der critici, waarvan men uit Bekker en Villoison maar zeer weinig kan begrijpen. De ὀβελοί, ἀστερίσκοι, διπλαῖ zijn gedeeltelijk *a prima manu*, gedeeltelijk *a secunda*, en eindelijk door eenen lateren corrector of duttenden lezer aangeteekend. De laatste, die zeer duidelijk te herkennen zijn, beteekenen zooveel als de figuren die de kinderen en de *librarii* uit verveling somtijds teekenen in hun kladschrift of op het laatste blad van eenen codex. De ※ vooral schijnt iets bekoorlijks te hebben voor dien onbekenden knoeier. Hij vervaardigt ook nu en dan eenen ὀβελός (die voor Heyne eene *crux* wordt), en een handvol διπλαῖ. Men leest ergens een *Scholion*: ἐνταῦθα δεῖ ἐπάνω παραγράφειν. Ik weet niet, of men dit zal kunnen verklaren zonder den codex te zien. Hetgeen wij noemen eene alinea wordt uitgedrukt door eene streep boven het begin van het vers: ἀτρείδη, νῦν ἄμμε. Deze παράγραφος is ergens wat gezakt en is in de editie van Villoison een ὀβελός geworden [1]). Heyne kan zich »op de wereld van God"

1) *Ilias* B. 603 en B. 631. Zie Pluygers *Progr. Schol.* enz. p. 4. Bij Dindorf, tom. I. p. 122 noot, is de drukfout, 613 i. pl. v. 603, uit Pluygers overgenomen, waardoor bij hem verwarring kan ontstaan, niet bij Pluygers, die de woorden van het vers aanhaalt.

maar niet begrijpen hoe dat vers kan gemist worden. In de beide eerste boeken zijn de *σημεῖα* zeer vele malen weggelaten en verward, vooral de > en ⸖; maar niets is gemakkelijker dan ze te ontwarren en te herstellen uit de *Scholia*. Ik zal u ergens een duidelijk en zooveel mogelijk een koddig voorbeeld opzoeken [1]). — *Iliad.* A. vs. 251: *ὅτι Ζηνόδοτος γράφει αἳ οἱ.* A, en iets verder: *τὸ ἅμα ἐπὶ καιροῦ, τὸ ὁμοῦ ἐπὶ τόπου. γενέσθαι δὲ ἅμα τραφῆναί τε ἀδύνατον.* Dat is wat nieuws, in spijt van Salomo; maar het is de schuld van Bekker: men moet lezen uit den codex: *ἡ διπλῆ περιεστιγμένη ὅτι Ζηνόδοτος γράφει αἳ οἱ. γενέσθαι - ἀδύνατον.* — *in marg. inter.* staat: *τὸ ἅμα - τόπου*: — de ⸖ is altijd: *πρὸς τὰς Ζηνοδότου λέξεις.* Deze ⸖ is weggelaten *ad* vss. 4, 5, 8, 24, 34, 46, 47 enz. Er staat eene ⸖ in plaats van eene > *ad* vs. 58, 65, 93 enz. De *διπλῆ* is weggelaten *ad* vs. 1, 11, 32, 37, 39, 41 enz. enz. Een gedeelte der *Scholia*, waardoor zij verklaard worden, is door Bekker over het hoofd gezien. Bekker, die menigmaal brutaal genoeg de bedorvene lezingen van A heeft verbeterd, laat tevens schromelijke zotheden staan. Hij laat Zenodotus lezen vs. 8: *σφῶϊν* [2]), en vs. 42: *τίσειεν. τίσειεν Δαναοί. ô cor Zenodoti!* Het woord *ὅτι*, waarmede de verklaringen der *σημεῖα* beginnen, slaat hij zeer dikwijls over: dikwijls is het ook nauwelijks zichtbaar (ō).

Hoewel ik vrees, *vir clarissime*, dat ik u met mijne fraaie *Scholia* wel eens zou kunnen vervelen, wil ik toch afspinnen wat ik voor eenige dagen u heb begonnen te schrijven. Wij hebben drie feestdagen gevierd, die ik op mijne kamer heb doorgebracht met eene groote menigte codices: ik ben er nu half suf van geworden. Eerst weder iets over Bekker; dan zal ik mededeelen wat ik in de laatste dagen heb bijeenverzameld. Ik zal gemakshalve blijven in het begin van de *Ilias* A. vs. 36: *ἐπὶ τῷ διχρόνῳ δεῖ ἐκτείνειν.* Er staat: *τῶν διχρόνων* (τ̃ *διχρό*ν̂). *ω̄ superscriptum* is in dezen codex *ω̄ν̄* of *ω̄σ̄*, waarvan Bekker in het begin niets gemerkt heeft. Hij leest b. v. *ad* vs. 14: *πληθυν-*

---

1) Zie Pluygers p. 10.

2) *Mnem.* XIII (1874) p. 188 (*Miscell. Crit.* p. 250): *En cor Zenodoti, qui per totam vitam quid interesset inter νῶϊ—νῶϊν et σφῶϊ—σφῶϊν et σφῶϊ—σφῶε non potuit percipere*, enz. Vgl. Pluygers p. 9, Dindorf tom. I. p. 7.

τικῶς ἀντὶ ἑνικοῦ λέγειν. Er staat: αΝ ἑνικ͂ i. e. ἀντὶ τοῦ ἑνικῶς [1]). Het *Scholium ad* vs. 36 is eene waarschuwing aan eenen anderen librarius of corrector, die de σημεῖα moest aanteekenen, om op de *ancipites* wanneer zij lang zijn het gewone teeken, —, te schrijven, hetgeen overal trouw wordt waargenomen in den ganschen codex. Het is eene uitmuntende manier om met zeer weinig moeite al de quantiteiten te doen kennen. Koddig is het *Scholium ad* vs. 86: διαςαλτέον ἐπὶ τὸ μά. Er is geen dwazer interpunctie uit te denken: οὐ μὰ - γὰρ Ἀπόλλωνα. Maar er staat: (μᾶ.) i. e. μάλα, en het *Scholium* behoort bij vs. 85: θαρσήσας μάλα — εἰπέ. Nog maar één voorbeeld, vs. 21. ἁζόμενοι Διὸς υἱόν enz., waar gij dit merkwaardige *Scholion* zult vinden: ἵνα μὴ δοκοῖεν ἔμπειροι τῆς τοξικῆς εἶναι τὸν Ἀπόλλωνα πολεμοῦντα αὐτοῖς ὡς ἐκήβολον εἰσάγει διὰ τῶν τούτου τόξων ἐκφοβῶν αὐτούς. Dezen rampzaligen onzin kan men nimmer noch verklaren noch emendeeren: αἰ δὲ λῇς αὐγάσδεο. Alles komt terecht door een *Scholium* in codex A, dat Villoison niet heeft kunnen lezen, en Bekker heeft overgeslagen. Er staat: ἵνα μὴ δοκοῖεν ἔμπορον εἶναι τὸν θεὸν παρεισάγει ἀξιοῦντα αὐτοὺς δέξασθαι, διὰ δὲ τοῦ ἐκηβόλου εἰς μνήμην ἄξων τῶν τόξων ἐκφοβεῖ αὐτούς. — Voor ditmaal genoeg van mijnen codex A, waaruit ik aanvankelijk reeds een rijk *spicilegium* goede lezingen en *supplementa* heb bijeenverzameld, hetgeen ik morgen hervatten zal, in spijt der felle koude, die ongelooflijk lastig begint te worden, zoodat de gansche Bibliotheek is buiten gevecht gesteld. Mijn goede oude Bettio is bedlegerig tengevolge van rheumatisme, en de andere twee Heeren, ongelooflijk onkundige schepsels, vertoonen zich thans zelden of nooit. Mijne kamer is een waar ἐργαςήριον τῶν μουσῶν, παντᾶ codices en Grieksche boeken, παντᾶ volgeschrevene papieren (dit is niet zeer geschikt om u een goed denkbeeld in te boezemen van de orde, die er heerscht, maar er is geen kwaad bij). Xenophon is klaar: voor de *Hellenica* en de *Agesilaus* heb ik zeer schoone varianten gevonden, voor de rest deugt mijn codex niets, evenals de meeste codices der classici; men vindt geen woord, geene syllabe, die beter is dan de bekende tekst: het

1) ὅτι ἔθος αὐτῷ πληθυντικῶς ἀντὶ τοῦ ἑνικῶς λέγειν. Vgl. Pluygers p. 11.

is louter tijd vermorsen. De beste, alleen goede codices zijn reeds nagezien en al de rest verdient niet het te worden. Daarom ben ik nog verbaasd dat ik iets waarlijk goeds voor Xenophon heb kunnen vinden. Hoe menigmaal heb ik vruchteloos de *Memor.*, de *Anab.*, het *Symp.*, de *Hellenica* enz. in verschillende codices doorbladerd. *Frustra.* Voor de *Hiero* hoopte ik iets te vinden in eenen codex *saec.* XII: hij bevatte geene letter die verdiende opgeschreven te worden. Terwijl ik de *Hellenica* nazag, ben ik hoe langer hoe meer overtuigd geworden dat de klachten over den beklagenswaardigen toestand, waarin de *Hellenica* tot ons zijn gekomen, op zijn zachtst genomen vrij overdreven zijn. Ik zie eenige lieden droomen van groote *lacunae*, die misschien alleen in hunne verbeelding bestaan, terwijl ik niet het allerminste spoor vind aangegeven van de tastbaarste lacune, die men zich denken kan: Lib. III. cap. II. § 27, waar mijn codex wel allerlei rare lezing oplevert, maar allesbehalve de weggevallene pagina invult tusschen *περὶ* Κυλλήνην .... en *βουλόμενοι δὲ οἱ περὶ*[1]) enz. In plaats van mij te beklagen over de *librarii*, vind ik veel meer grond om over Xenophon zelven ontevreden te zijn, wiens blinde vooringenomenheid en partijdigheid zijne weergade niet heeft. Zelfs onder het koude collationneeren konde ik mijne verontwaardiging niet bedwingen, en ik werd bij elk boek meer overtuigd, dat zulk een hartstochtelijk man als Xenophon tot alles geschikt was behalve om de geschiedenis te schrijven. Eenmaal begonnen aan het *παραδοξολογεῖν*, zal ik er maar onversaagd op laten volgen, dat ik vast overtuigd ben dat de *Agesilaus* geschreven is of door den duivel (zooals Morus, niet de uitgever van Xenophon, zeide) of door Xenophon in eigen persoon[2]). Ik durf haast niet zeggen wat ik van de argumenten van Valckenaer[3]) denk, op één na,

1) Vgl. *Orat. de A. I.* p. 68. In zijne editie van de *Hellenica* stelt Cobet het teeken van uitlating iets verder, en leest aldus: *δηουμένης δὲ τῆς χώρας* [het grondgebied van Elis], *καὶ οὔσης τῆς στρατιᾶς περὶ* Κυλλήνην, *βουλόμενοι οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον * δι' αὐτῶν προσχωρῆσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκπεσόντες ἐξ οἰκίας ξίφη ἔχοντες σφαγὰς ποιοῦσι κτέ.*

2) Later heeft Cobet zich met het gevoelen van Valckenaer vereenigd, zie *Collect. Crit.* (1878) p. 585 en 586, p. 595—598.

3) De argumenten van Valckenaer, met de plaatsen, vindt men volledig bij Dr. J. J. Hartman, in zijne *Analecta Xenophontea* p. 248 en 249.

en dat ééne argument moet zwichten voor de overmacht der tegenovergestelde, hetzij dat Xenophon uit zijne *Hellenica*, die nog niet waren uitgegeven, alles kon noemen wat hem goed docht, of om welke reden dan ook. Indien ik met u te Leiden kon raadplegen, *vir clarissime*, zoude ik kunnen weten waaraan mij te houden: thans is het beter over iets anders te spreken, natuurlijk over eenen anderen codex, want ik denk en weet nu van niets anders af. Omdat de *scriptores majorum gentium* mij geene voldoende vruchten van mijnen arbeid opleverden, en ik toch van deze schoone gelegenheid om te studeeren geen oogenblik wilde verliezen, bleef er niets anders over dan de goede codices der *Dei minorum gentium* uit te persen. Voor het boek van Cornutus, *de natura Deorum*, heb ik uitmuntende varianten gevonden: in eenige weinige avonden was alles klaar. Voor Achilles Tatius en Heliodorus heeft een codex van hooge oudheid mij te leur gesteld. Intusschen heb ik den Dio Chrysostomus geheel nagezien in twee codices, waarvan de eerste rijk is in goede lezingen, hoewel hoofdzakelijk de reeds te Rome gevondene bevestigende: de tweede bevatte nog meer goeds dan ik aanvankelijk vermoed had. Dio vermaakte mij en strekte mij bijna tot eene aangename uitspanning. Daarna heb ik eenen zeer goeden codex van Herodianus in handen genomen, en tevens eene alleraangenaamste kennis gemaakt met een knap verstandig en geestig man, genaamd F. A. Wolf, wiens gezelschap mij ruim zoo[1] .... en nuttig was als dat van Herodianus zelven; voor wien ik intusschen zeer goede lezingen heb gevonden, waarvan een gedeelte althans aan Wolf niet had moeten ontsnappen, die van zijne talenten, die waarlijk niet gering zijn, een zeer luisterrijk denkbeeld heeft. Maar aan weinig menschen valt dit gemakkelijker te vergeven dan aan hem en zijns gelijken. Na Herodianus heeft mij keizer Julianus bezig gehouden: *τοῦ καταράτου Ἰουλιανοῦ λόγοι*, zeggen de mannen Gods, die de zeer goede codices Marciani hebben geschreven. Ook daar heb ik eene menigte voortreffelijke lezingen aangewonnen, waarover ik u eene volgende maal schrijven zal, want het is reeds zeer laat in den nacht en ik wenschte dezen gaarne morgen te verzenden.

1) Onder den ouwel en het lak is een woord verdwenen.

Itaque vale, vir clarissime, meque ama, ut ego Te amo ac diligo ac maximi facio.

NB. Ik beveel u den ingeslotenen aan. Ik zal eerstdaags aan Menzel schrijven en eenen anderen brief insluiten.

8.

Venetië, Januari 1844.

Mijn waarde Menzel!

»Waarom schrijft gij mij niet"? Wie van ons beiden zegt dit met meerder recht? ik weet het waarlijk niet, maar wel dat ik uwe brieven meer noodig heb dan gij de mijne. Indien ik mij niet inhield zoude ik u dit op eene roerende wijze kunnen betoogen, maar ik wil niet klagen, vooral omdat ik veel meer stof heb om vroolijk en tevreden te zijn, en alleen klagen kan wanneer ik mij opzettelijk geheel doordring van een zeker onbestemd gevoel van heimwee, dat mij bij sommige gelegenheden bekruipt en mij iets doet gevoelen als dat ongelukkige kind bij Bellamy, als zij zegt: »ach, lieve moeder, waar ik ben, ik ben altijd alleen". En inderdaad, in een zeker opzicht is een vrij Leidsch philoloog hier »altijd alleen", hoewel omringd door een zeker getal kennissen en omschanst met boeken en handschriften. — *Du courage*, ik zal trachten die bedroevende denkbeelden op zij te zetten om u eens te vertellen wat ik al zoo uitricht. Waarom kunt gij niet hier zijn, mijn waarde Menzel! gij die de geschiedenis van het menschdom en dus van het menschelijke hart als uwe geliefkoosde bezigheid hebt uitverkoren? Waarom kan ik u de mummie van Venetië niet laten zien: de ziel is verdwenen, versleten, vermorst, het rif en het uitgedroogde vleesch staat er nog; als de maan schijnt en de mieren in huis zijn, schijnt het nog voor onze verbeelding te leven. Niets zou u dieper treffen dan het trotsche paleis van den Doge, thans dood; niemand anders dan ik bezoekt thans die prachtige zalen, waar alles spreekt en niemand luistert. Ik heb geen lust om hierbij stil te staan; ik weet nog niet of ik u thans schrijven zal of naderhand vertellen, hoe men in Italië te moede is, wat de Italianen doen, denken, voor de toekomst voorbereiden. Ach, het is niet der moeite waardig ervan te spreken. Van waarlijk groote denkbeelden vind ik geen spoor: veredeling van het menschdom door grondige kennis, heldere begrippen en dus burgerlijke en geestelijke vrijheid, en dus τὸ ὁμοιοῦσθαι τῷ θεῷ en deugd, niets van dit alles vind ik hier, veel meer het tegendeel, en overal babbelaars en kwakzalvers. Om mij bij »mijne leest" te houden, gij hebt geen denkbeeld, mijn waarde Menzel, van de onbeduidendheid en oppervlakkigheid der Italiaansche literatoren. *Ex uno disce omnes.* Voor eenige dagen zocht er een op de Bibliotheek met veel wind naar »Erostrato Lemnio"; het boek was niet te vinden en de »Emeis" van

St. Marcus wist geen raad. De Venetiaansche Valckenaer kwam eindelijk zelf den geschrevenen catalogus nazien. Alles te vergeefs. Wat zoekt uwe *Signoria* toch, vroeg ik hem. Ik zoek Erostrato Lemnio, antwoordde hij, *de vita Apollonii Tyanensis.* Alles kwam terecht, volgens Ds. Van den Berg. Hij zocht eenen Griekschen tekst, maar met eene Latijnsche vertaling, en besteedde een uur om twaalf Grieksche regels af te schrijven, waaruit hij *μόνος καὶ πρῶτος* bewijzen zal, dat het buskruit nog veel ouder is dan de goede monnik Schwartz met schade en schande ondervonden en geleerd had. Doch wat bekommeren wij ons over zulke ezels: ik ken ze hier allen, maar bijna nooit spreken zij met mij van hunne Grieksche wijsheid, maar bluffen ermede in de koffiehuizen en overal waar niemand er iets van begrijpt.

(Eenige avonden later). Ik geloof dat, indien ik in dienzelfden trant blijf doorschrijven, mijn waarde Menzel, het mij maar bitter weinig gelukken zal u wat op te beuren, hetgeen, behalve mijn doel om uw antwoord uit te lokken, mij inzonderheid aanspoort om niet langer te wachten. Ik heb zooveel reden om vroolijk en blijgeestig te zijn dat het mij zeer gemakkelijk valt om al die muizennesten weg te bannen. Ik ben heer en meester van de Bibliotheek en het paleis van den Doge, alleen bewoond door den grijzen bibliothecaris en alleen bezocht door *il Signore* Carlo, zooals men mij hier noemt. Waarom kunt gij niet een enkelen dag zelfs hier zijn om te weten hoe men te moede is bij het binnentreden in het Palazzo Ducale, waar alles ledig is en dood. Ik ben de eenigste (thans, in den winter en de koude) die de Scala dei Giganti opga en door die trotsche gaanderijen heen mij spoed naar de codices van Bessarion. De zaal waarin de groote Raad vergaderde en de zaal der beraadslagingen en stemming maken thans een gedeelte uit der Bibliotheek. Die zalen zijn zoo ruim en hoog, dat de boekenkasten met honderdduizenden boekdeelen gevuld, nauwelijks in het oog vallen. Niemand anders dan ik wandelt thans door die luid sprekende gedenkteekenen der Venetiaansche grootheid. Voor eenige weken diende de zaal der stemming (dello Scrutinio) alleen tot de gymnastische oefeningen van twee doctoren in de theologie en den ondergeteekende, die als drie *Κορύβαντες* er door heen huppelden, niet uit dartelheid evenwel, maar als het eenige middel om het door de koude gestolde bloed wat sneller te doen vloeien. Het is mij niet bekend, wat de schimmen der oude senatoren hierbij gevoelden; ik ben echter overtuigd dat zij er niet het minste door zijn verstoord: trouwens zij hebben wel andere reden om in hun graf te woelen. Mijne beide *συγχορευταὶ καὶ συμβακχευταί* zijn vertrokken. Tischendorf was de eene, een jong vrij knap Engelschman de andere. Ik ben alleen overgebleven voor al de codices der Marciana. Welk een schat voor de philologie ligt hier sedert eeuwen bijna onaangeroerd! Er zijn zooveel bibliotheken waar men rijp en groen bijeen vindt, goede oude codices met eene menigte rampzalige prullen ondereen gemengd; de codices van Venetië zijn uitgelezen: geen stroo, geen kaf, *γραιῶν ἀποτίλματα πηρῶν*, is door Bessarion ver-

zameld. Het is een lust om te zien hoe men hier werken kan: zes uren daags staat de Bibliotheek open, vacanties zijn hier geheel onbekend, geen enkele dag gaat immer verloren. Dit heeft men te danken aan den braven bibliothecaris Bettio, die geen grooter genoegen kent dan vlijtig in zijne Bibliotheek te zien werken. Zijne landgenooten verschaffen hem dat genoegen niet: des te meer genegenheid gevoelt hij jegens de vreemdelingen, die de Marciana bezoeken. Ik heb zijn gansche hart gewonnen, en hij weet niet wat hij bedenken zal om mij genoegen te doen. Ik heb o. a. de vrijheid om alle mogelijke boeken mede te nemen zonder de minste formaliteit. Aangezien codices ook in een zeker opzicht boeken zijn, heb ik op mijne kamer nog ruim zooveel afgedaan als op de Bibliotheek. Van den morgen tot den avond doe ik niet anders dan uitmuntende codices nazien. Er is in mijn gansche leven geen tijdperk, waarin ik met meer vlijt, lust en vrucht gewerkt heb: *οὐδ' ἴκταρ βάλλει*, of zooals Demosthenes zegt: *οὐδ' ἐγγύς*. Gij moest mijne kamer eens zien: gij moest eens weten hoevele fraaie zaken ik hier in de drie kerstdagen heb bijeen verzameld. Trouwens ik doe niets anders: aan tafel, op de wandeling en in het café vind ik mijne kennissen (weinig beduidende menschen). Ik heb hier echter eenen vriend, eenen man van gevorderde jaren, een braaf kundig en geestig man, die ook den ganschen dag bezig is: alle dagen wandelen wij een uur samen, altijd denzelfden weg langs de zee, in een druk en levendig gesprek over allerlei belangrijke onderwerpen, ontwikkeling van den menschelijken geest, beschaving, poëzie, grammatici enz. enz. Dood jammer dat zulk een braaf man geene oude talen kent. *Per bacco*, een Italiaan, die werkt, doordenkt, en matig en kuisch leeft· een half mirakel! Behalve dien tijd ben ik altijd op mijne kamer. De theaters zijn zoo flauw, zoo vervelend, dat ik nog liever *Krelis Louwen* terug zag (gij herinnert u dien avond), gespeeld door mijne dierbare stadgenooten. Maar de muziek, zult gij zeggen. Mijn waarde Menzel, zeg het maar niet aan Ds. Van den Berg, maar ik begin te gelooven dat de Italiaansche muziek niet verder doordringt dan de zenuwen. Ik zie de nietsbeduidendste verachtelijkste schepselen muziek componeeren, uitvoeren, met een stuiptrekkend genoegen aanhooren en genieten hun leven lang, en het zijn en blijven verachtelijke nietsbeduidende schepselen. De muziek is vervolgens altijd vereenigd en (voor mij althans) versmolten met zulke walgelijke ongerijmdheden, dat het mij gaat alsof men mij eene oneindige reeks drukfouten voorlas. Een wellustig gekittel der zinnen blijft er over, maar voor mij ten minste is die kranke *ἔκτασις* nimmer een *ὄχημα* voor de ziel om hooger op te stijgen, wel links of rechts af of, *νὴ τὸν Δία*, naar beneden, *καί με γλυκὺς ἵμερος αἱρεῖ*. Het is te laat om voort te gaan. »Ik ga slapen, goede nacht".

»Al wat wenschelijk is" Menzel, *ὄλβια πάντα*. Het nieuwe jaar is met een helderen schoonen dag begonnen. *Accipio omen.* De Bibliotheek is hedenmorgen iets later open, zoodat ik dezen brief eerst zal afschrijven om geen enkelen dag langer te wachten. Ik was van voornemen u te

schrijven over mijne werkzaamheden en ontdekkingen, doch ik zal het uitstellen tot eene volgende maal. Thans vermaak ik mij hier op mijne kamer met Juliaan, een zonderling mensch, vol tegenstrijdigheden. Nu eens waarlijk groot, diepdenkend, dan zoo fanatiek dom als een oud wijf met een slecht geweten. *Bone Deus*, zijne *oratio in Solem* is de ellendigste bombast die men lezen kan. Ik heb iets nieuws van hem gevonden. Hij is niet alleen door uilskuikens belasterd en vervloekt, maar wat nog veel erger is, een gedeelte van zijne uitgevers is niet veel beter. Indien gij de *Caesares* van Harles ergens vindt, zult gij ὑπερβολὴ ἀκρισίας καὶ ἀναισθησιας lezen. Hoe gaarne zoude ik met u over eenige plaatsen wat keuvelen. Zie eens b. v. pag. 30, cap. XIII: εἰ τῷ Δελφῷ πιςεύεις [1]). *Delirant Interpretes.* Het wil zeggen: indien gij uwen broeder gelooft. Zie eens op het laatst, pag. 96 [2]). Wat zegt gij van die lap: ἵνα καὶ τὸν υἱόν κτέ. *Lege* Ἰησοῦν, dat altijd geschreven wordt ἶν. Het valt genoeg in het oog, en zie eens de *Interpretes.* In vergelijking van die ἀναίσθητοι is Wyttenbach zeker veel beter, maar ἐξεταζόμενος πρὸς τὸν γνήσιον καὶ ἀληθινὸν φιλόλογον is het een miserabele kerel. Ik gevoel mijn afkeer van dien man vermeerderen iedere maal dat ik een van zijne schriften lees. Bentley en Porson zijn gelukkig *antidota.* Om mij niet boos te maken op den eersten dag des jaars zal ik de pen hier nederleggen. *Addio*, mijn waarde Menzel, draal niet te lang met mij te schrijven: ik beloof u dat ik u spoedig en uitvoerig zal antwoorden. Groet mijne goede vrienden allerhartelijkst voor mij, vooral Ds. Van den Berg καὶ τους αὐτοῦ en Hirschig *utrumque.* Het is meer dan een jaar geleden dat ik het voornemen koester u allen eens te gelijk te schrijven. σπεύδω βραδέως. Vaarwel, leef gelukkig en houd moed. τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον.

Ik lees in een boek over Hieroglyphen, dat de vlieg is het *symbolum* van Saturnus *ob impudentiam huic planetae imprimis propriam.* Wanneer gij de aesthetica kent, moet gij wat hieroglyphikerij bestudeeren. Welk eene zotheid! *Dixi.*

P. S. Ga even den ingeslotenen bezorgen, ὦ τρισόλβιε.

t.

[Aan Bake].

Venetië, 2 Januari 1844.

Vir Clarissime!

Ik ben waarlijk beschaamd, dat gij mij met recht kunt verwijten dat ik u vergeet te schrijven. Ik zoek mij niet te verontschuldigen, door u te zeggen dat het grootste gedeelte mijner brieven aan Prof. Geel ook aan u gericht zijn. Ik antwoord u oogenblikkelijk en begin met u te ant-

1) Hertlein, II. p. 404. Vgl. *Mnem.* IX. p. 258.
2) Hertlein, II. p. 431. Over deze plaats handelt Cobet zeer uitvoerig *Mnem.* IX. p. 269—276.

woorden op de vragen, die gij mij voorstelt. 1°. Ik ben vast overtuigd, dat de codices Marciani, bevattende de *Scholia* op Homerus, eene nieuwe uitgave vorderen, waarin, zooveel mogelijk, alles wat door Villoison bedorven is en door Bekker niet verbeterd, worde aan het licht gebracht. Het hangt van den aard en de belangrijkheid der nieuwgevondene goede lezingen en supplementen af, of eene gansche uitgave noodzakelijk is, dan of men kan volstaan met het afzonderlijk uitgeven van die betere lezingen en de bijvoegselen. Ik ben overtuigd dat Prof. Geel zich zal gewonnen geven bij het zien van hetgeen de beide codices mij nu reeds hebben opgeleverd. Bekker heeft den codex B zelf niet ingezien: *quum viderem pulcherrime scriptum*, zegt hij, *lectuque facillimum*, *nolui dubitare de Villoisonis in describendo eo aut fide aut peritia.* Dit is eene uitvlucht, en hij bekent het bijna zelf in hetgeen hij er op laat volgen: *Nunc* (bij het zien van al dien onzin) *ne a vero identidem aberraverit*, — *sero vereor.* Ik behoef u niet te herhalen hetgeen ik Prof. Geel reeds voorloopig over dien codex heb geschreven. Ik heb hoe langer hoe meer bevestigd gezien hetgeen ik in het begin reeds vermoedde, dat Villoison nimmer zoovele schromelijke »bokken" heeft begaan als juist in de rijke uitvoerige *Scholia a secunda manu* in codex B. Het is nu de tijd niet om u in het breede over dien codex te schrijven, en ik zal u straks eenige staaltjes hiervan bijvoegen. Om diezelfde reden spreek ik u thans niet van al hetgeen Bekker heeft over het hoofd gezien in codex A. Prof. Geel zal u mededeelen hetgeen ik hem in mijne laatste brieven daarover heb geschreven. Het zij voldoende, dat ik u op de eerste uwer vragen antwoord, dat eene derde uitgave der *Scholia Veneta* noodzakelijk is en dat het onmogelijk is te volstaan met *supplementa* op de tweede, evenmin als Bekker *supplementa* op de eerste had kunnen uitgeven. Indien gij zulks noodig acht, of ook indien het u genoegen doen kan, zal ik u uitvoerige en nauwkeurige berichten omtrent het resultaat mijner onderzoekingen der beide codices toezenden. Voor dit oogenblik ga ik over tot uwe tweede vraag, hoeveel tijd ik noodig heb om uit die beide codices alles te putten, om zooveel mogelijk niets hoegenaamd voor eenen anderen over te laten. Ik geloof dat twee maanden tijds hiertoe voldoende zullen zijn. Ik heb bijna even zooveel tijds er reeds aan besteed en ben bijna op de helft gekomen. Door de praktijk gaat het werk hoe langer hoe sneller, zonder het minst in nauwkeurigheid te verliezen. Ik ben ten volle overtuigd, dat mij niets ontsnapt is en dat het niet mogelijk is eene nauwkeuriger collatie te maken: ik schrijf u dit met te meer vertrouwen omdat mijne collatiën vol zijn van facsimiles en palaeographische aanteekeningen, zoodat er niet de minste twijfel kan overblijven. Indien in den codex de lezing corrupt is heb ik het aangeteekend, indien de fouten, door Villoison of Bekker begaan, zijn ontstaan door het niet verstaan of verkeerd lezen van een *siglum* of een *compendium*, heb ik er een facsimile van gemaakt: dit kost mij bijna geene moeite noch tijd en maakt mijne collatiën zeer nuttig voor mijzelven en ieder ander. Bij iedere

mogelijke zwarigheid geef ik u juist wat er in den codex staat: indien ik dwaal uit onkunde of afgetrokkenheid of overhaasting, er is niets verloren, ik heb den codex altijd voor mij, en naast hetgeen ik meende te lezen staat het schrift van den *librarius*. Gij zoudt niet gelooven, *vir clarissime*, welk een schat van palaeographische observatiën ik op die wijze zonder de minste moeite heb verzameld, en ik zie met groot genoegen het tijdstip te gemoet dat ik u te Leiden al mijne collatiën zal voorleggen, die ook in dat opzicht u aangenaam zullen zijn. Van dit tweede punt tot het derde is de overgang zeer natuurlijk. Tweehonderd franken in de maand zijn voldoende om in elke stad van Italië te studeeren, wanneer men niet anders doet dan dat, en zelfs met den besten wil van de wereld kan ik hier mijnen tijd noch beter noch aangenamer besteden. Niets is echter billijker en natuurlijker dan dat ik aan de Derde Klasse niets in rekening brenge van twee der maanden, welke ik hier thans heb doorgebracht, in welke ik geen oogenblik aan Simplicius heb kunnen noch willen besteden: zoodat ik op welke wijze dan ook de twee laatste maanden uit andere hulpmiddelen dan uit die van het Instituut goed make. Ik ben geheel bereid met alle mogelijke vlijt en zorg eene nieuwe uitgave der *Scholia Veneta* te leveren, en verlang alleen dat men mij schadeloos stelle voor die vier maanden tijds, welke ik daaraan uitsluitend besteed heb. Indien het mogelijk ware geweest een dier beide codices hier op mijne kamer na te zien, had ik een klein gedeelte van dien tijd kunnen uitwinnen: althans de Zondagen en de weinige vacantiedagen waren gewonnen geweest; maar om niet al te onvoorzichtig en roekeloos te zijn heb ik van dit voornemen moeten afzien. Het is ook niet mogelijk des avonds bij lamplicht die codices te lezen; en indien ik niet dagelijks zes uren op de Bibliotheek werkzaam was, zoude ik niet alleen den goeden ouden bibliothecaris Bettio verdriet aandoen, die gewoon is mij den ganschen dag geheel alleen bij zich te zien, maar ook misschien eenigen argwaan bij eenige andere Italianen verwekken, die thans op lange na niet vermoeden, dat men na alle dagen zes uren lang gewerkt te hebben in codices, nog eenigen lust gevoelen kan om nog iets meer te doen.

Na u te hebben geantwoord op uwe drie vragen blijft mij nog over u een paar woorden te zeggen over hetgeen ik zal kunnen toebrengen tot opheldering der *Scholia Homerica*. en er eenige staaltjes bij te voegen van schandelijke corrupties, die men tot heden toe erin leest. Ik heb Prof. Geel reeds geschreven over de slordigheid, waarmede de *σημεῖα κριτικά* zijn behandeld niet alleen in de editie van Villoison, waarin een onkundig Venetiaan zich ermede belast heeft en de belachelijkste fouten heeft begaan, maar ook door de verklaring dier *σημεῖα*, waarvan een gedeelte is over het hoofd gezien, en een ander gedeelte is onkenbaar geworden en verward en dooreengemengd met andere *Scholia*. Het is noodzakelijk den tekst van codex A met de alleen ware en authentieke *σημεῖα* bij de *Scholia* te voegen; zonder dat zal die verwarring altijd

blijven bestaan: men moet de *σημεῖα* eens vooral goed aanteekenen en ze doen beantwoorden aan de *Scholia*, die ze verklaren; onderscheiden wat van de *librarii* afkomstig is en de correctoren en diegenen die eeuwen later, waarom dan ook, allerlei merken b. v. ·:· *in margine* hebben geteekend. Coletti meent hierin een *ἀςερίσκος* ※ te zien en verwart alles dooreen. Gelukkig weten wij zoo goed als Aristarchus, in welk geval men eenen *ἀςερίσκος* naast een vers teekent. Een later lezer, drie à vier eeuwen later, heeft den codex A met eenen anderen codex van de *Ilias* vergeleken. Villoison en Bekker geven ons die varianten met bijvoeging van *γράφεται*, en geven ons dikwijls onzin tegen het metrum, midden onder de oude varianten der Alexandrijnsche grammatici, uit hunne codices ontleend en met klein *unciale* letters en ⸓' in *interiore margine* aangeteekend. Voor de groote uittreksels van Porphyrius en Heraclitus in codex B is niets nuttiger dan die beide boeken bij de *Scholia* te voegen. Van de *ζητήματα ὁμηρικά* bestaat er slechts een enkele codex (Vaticanus 305), door Lascaris vrij slordig uitgegeven; voor Heraclitus heb ik uitmuntende varianten en het ontbrekende laatste gedeelte, bijna een derde van het geheele werk, uit twee Vaticaansche codices afgeschreven. Vervolgens hebben mij codices uit Napels, Rome en Florence goede hulpmiddelen verschaft om de codices Veneti te verbeteren en aan te vullen. Nadere en nauwkeurigere inlichtingen omtrent dit alles zal ik u mededeelen zoodra gij zulks moogt verlangen. Thans zal ik u nog in haast eenige staaltjes opgeven der ongerijmdheden welke men in de *Scholia Homerica* van Bekker leest: ik heb niet veel tijd om ze uit te zoeken, maar kies in der haast eenige voorbeelden van plaatsen, die Villoison uit onkunde van palaeographie en taal bespottelijk heeft gelezen. *Iliad.* Z. vs. 311: *οἱ δὲ ποιητικῶς γράψαντες ἐκ τοῦ Ἄζου εἶπον τὸ Παλλάδιον τοῦτο κατενεχθῆναι.* Er staat: *ἐκ τοῦ ἀέρος*, maar ongelukkig geschreven *ἀ* ͅ° 1). Op het laatst van hetzelfde *Scholium* staat: *οἱ ἀζιαῖοι ἀγάλματά τινα ξύλινα τῇ Ἀθηνᾷ καθίδρυον.* Bekker zou zeer verlegen zijn indien hij zeggen moest waar die *ἀζιαῖοι* woonden. Er staat: *ἀθηναῖοι*, maar geschreven *ἀθ αῖοι* 2). Voorts is dit gansche *Scholium* geschreven door eene vierde hand, die in de 14de of 15de eeuw eenige laffe uittreksels uit Palaephatus, Diogenes Laërtius en andere nietsbeduidende *Scholia* bij de oude *Scholia* gevoegd heeft. De derde hand heeft allerbespottelijkste uittrekselen uit een *Etymologicum* aangeteekend, waarvan de meeste zoo laf zijn, dat zelfs Villoison ze niet heeft kunnen afschrijven. Bekker heeft den moed gehad een gedeelte van dien zotteklap uit den codex Lipsiensis uit te geven. Indien het mogelijk ware, zoude ik al die *aegrorum somnia* willen verdelgen, na met een getal uittreksels uit codex B voldingend te hebben bewezen, dat de men-

1) Vgl. p. 373.
2) Vgl. p. 375.

schelijke geest zelden tot zulke rampzalige ongerijmdheden is vervallen, die niet langer verdienen de onkundigen te doen raaskallen en de kundigen te walgen. De tweede hand heeft alleen uittreksels uit Porphyrius en Heraclitus bij den codex gevoegd, een of misschien twee eeuwen later dan de codex geschreven is; waarvan behalve de andere blijken ook dit een voldingend bewijs is: er zijn ettelijke bladen uit den codex verloren en ingevuld met andere perkamenten, die doorgaans alleen den tekst bevatten, vrij slecht geschreven in de 14de eeuw. De uittreksels uit Porphyrius beginnen eenige malen op die latere bladen en vervolgens op de oude perkamenten van den codex. Zij zijn echter door eenen kundigen Griek en een calligraaf geschreven, die zeer vele *compendia* gebruikt, omdat hij weinig ruimte over heeft, maar zelden of nooit onzin schrijft. Villoison daarentegen, die nimmer verstond wat hij las, maakt ontelbare fouten bij het afschrijven van die *Scholia*. Een enkel *Scholium* zal voldoende zijn om er u een denkbeeld van te geven. *Iliad.* B. 305: ἡμεῖς μέχρι τοῦ; codex: »ἡμεῖς δ᾽ ἀμφὶ περὶ κρήνην ἱεροὺς κατὰ βωμοὺς" μέχρι τοῦ. Menigmaal gaan merkwaardige varianten verloren, omdat Villoison en Bekker de aanhalingen der grammatici niet voluit citeeren. — ἠπόρηται ὁ 'Αριςοτέλης 1) — ἀπορεῖσθαι komt hier niet te pas en het perfectum evenmin. Er staat ἠπόρησεν, maar alleen de aoristus wordt zoo geschreven, en duizend malen is Villoison in de war: hij maakt ervan een perfectum zooals hier, of een imperfectum, of een vorm die niet bestaat, b. v.: ἐπέρρω in plaats van ἐπέρρωσεν. — εἰκὸς γὰρ ἦν ὑπολαβεῖν καὶ εἰ μάρτυς ἔλεγε. Er staat: εἰ μήτις ἔλεγε. — οἱ δὲ τὰ περὶ οἰωνιςικῆς τῆς καθ᾽ Ὅμηρον γράψαντες τὴν μὲν νεοττιὰν ὡς ἂν ἐπ᾽ ἄκρας τῆς πλατάνου κειμένην τοῦ κλάδου οὖσαν ἐνναέτιν εἰλῆφψαί φασι πρὸς τὴν ἠνεμόεσσαν πόλιν. Het is niet mogelijk dat men hiervan een enkel woord versta. Er staat: ἐπ᾽ ἄκρων τῆς πλατάνου κειμένην τῶν κλάδων οὖσαν ἐνάερον. — ἐδήλου διότι; codex: ἐδήλου οὖν ὅτι. — νηυσὶ περάσας; codex: νηΐτης περάσας. — εὐθαλίας; codex: εὐθα^λ', εὐθαλείας. — λάγνιςον: er staat inderdaad zoo, maar dit zal niemand verhinderen het te verbeteren 2). Achter de laatste woorden: ἱερὸς ὁ δράκων 3) volgen nog drie vierdegedeelten van het *Scholium*, die Villoison, omdat ze moeielijk te lezen waren, maar heeft overgeslagen. Ik heb geen tijd meer over, *vir clarissime*, om u nog vele excerpten mede te deelen. Er zijn in codex A zeer vele schrijffouten, die nergens hinderlijker zijn dan wanneer zij voorkomen in de varianten, welke ons de grammatici hebben bewaard. Villoison en Bekker maken alles nog meer in de war, door de *Scholia* in stukken te knippen of te vereenigen naar hun goeddunken. Eén voorbeeld zal voldoende zijn. *Iliad.* Ψ. 604: νῦν αὖτε νόον νίκησε νεοίη] ἄλλως 4). Dit

---

1) περὶ τούτων τῶν ἐπῶν ἠπόρησεν ὁ 'Αριστοτέλης τοιαῦτα.

2) Dindorf teekent aan: *Probabilius* λαγνίστατον, *quae usitata forma est.*

3) ἱερὰ μὲν 'Αφροδίτης ἡ στρουθός.... ὥσπερ τῆς 'Αθηνᾶς ἱερὸς ὁ δρακών.

4) Het geheele *Scholium* geeft Dindorf aldus:

ὅτι νῦν μόνον οὕτως ἐσχημάτισε, νεοίη ἀντὶ τοῦ νεότης.

νεοίη ὡς ὁμοίη. οἱ μέντοι μετ᾽ αὐτὸν ὡς ἐπὶ πλεῖστον νεόειαν λέγουσι. περὶ δὲ

woord, dat bijna nimmer in de codices voorkomt, en geheel nutteloos is hebben zij honderden malen *de suo* ingevoegd: νεοίη ὡς ὁμοίη enz. Op het einde leest men: οἱ δὲ περὶ Ἀντίμαχον νόημα γράφουσιν ἀντὶ τοῦ νόον. Dit is volstrekt onmogelijk. In den codex eindigt het *Scholium* met de woorden; ἐχρήσατο τῇ λέξει: — en *in margine interiore* staat: οἱ περὶ Ἀντίμαχον νόη γράφουσιν: — zij hebben dus de aanteekeningen van twee geheel verschillende grammatici verward, en ἀντὶ τοῦ νόον er zeer schrander bijgevoegd. Het is schande dat men leest *ad Iliad.* Υ. 255: οὕτως Ἀρίσαρχος, πολλὰ τά τε καὶ οὐκί, en in den tekst te vinden de ellendige lezing: πόλλ' ἐτεά τε καὶ οὐκί, in plaats van de ware lezing van Aristarchus: πολλά τ' ἐόντα καὶ οὐκί, die zonder den minsten twijfel in den tekst moet worden opgenomen [1]).

Het is zoo koud, dat ik bijna niet meer kan schrijven, want ik ben naar gewoonte geheel verkleumd van de Bibliotheek teruggekomen. Men verliest veel tijd door dien kleingeestigen maatregel om geen vuur in het gebouw te gedoogen, die trouwens zeer weinig menschen hindert, want men ontmoet geene levende ziel op de Bibliotheek behalve den ouden Bettio, die ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος zich thans op eene homoeopathische manier geneest van gevatte koude en rheumatisme.

Ik ben geheel bereid van Charisius alles na te zien wat Prof. Endlicher [2]) begeert, en ik heb tijd en gelegenheid genoeg: ik zal daarom gebruik maken van die ruimte van tijd om al de codices van Demosthenes te raadplegen, doch ik vrees dat het mij niets goeds zal opleveren.

Ik heb u nog niet geschreven, geloof ik, dat ik in de collatie Lagomarsiniana [3]) de *Brutus* en de *Orator* heb nagezien, maar zonder de allerminste vrucht. Een zeer slim Jezuïet, *il reverendo Padre* Secchi, die mij eerst wonderen van die wijdvermaarde collatie verteld had, was verplicht mij naderhand te bekennen, dat ook hij zeer goed wist dat die gansche *farrago* niets te beduiden had.

Zelfs indien ik het in de groote haast mocht hebben vergeten, zoudt gij wel vast overtuigd zijn geweest, *vir clarissime*, van mijne deelneming bij het smartelijk verlies dat gij hebt geleden [4]). Mocht het nieuwbegonnen jaar niet alleen geheel voor u vrij blijven van rampen, maar u tevens troost en stof voor nieuwe vreugde opleveren.

Vele groeten aan Prof. Geel en Prof. Peerlkamp.

τῆς λέξεως, εἰ ὑγιῶς ἐσχημάτισται, ἐν τῷ προτατικῷ ἐζήτησα. ἅπαξ δὲ ἐχρήσατο τῇ λέξει. * οἱ περὶ Ἀντίμαχον νόημα γράφουσιν.

1) Dindorf teekent aan: *Collatis aliorum codicum scholiis et Eusthatio hoc dicendum fuisse apparet, vulgatam scripturam esse* πόλλ' ἐτεά τε καὶ οὐκί, *Aristarchum vero legisse* πολλά τ' ἐόντα καὶ οὐκί, *quod scholiasta interpretatur* τά τε ταῖς ἀληθείαις ὄντα καὶ μή. Vgl. voor den tekst de editie van Van Leeuwen en Mendes da Costa, Leiden, Sijthoff. 1889.

2) Stephan Endlicher (1804—1849), professor in de botanie te Weenen, heeft o. a. uitgegeven, met Erchenfeld, *Analecta grammatica*, waaronder ook een stuk van Charisius, opgenomen door Keil, *Gramm. Lat.* I. p. 553—565, onder den titel van: *ex Charisii arte grammatica, excerpta.*

3) Zie blz. 398.

4) De oudste broer van Bake, de Hr. W. A. Bake, Gep. Gen.-Maj. der Artillerie, was den 10en Dec. overleden.

62.

Venezia, 21 Januari 1844.

Vir Clarissime!

Πρός σ᾽ εἴ τι σοι κατ᾽ οἶκόν ἐςι προσφιλές, ἱκέτης ἱκνοῦμαι μὴ λίπῃς μ᾽ οὕτω μόνον. Dat is in proza: ik zie met verlangen uit naar uwe brieven. Ik ben vermoeid of althans verzadigd van codices voor heden, en zal mij uitspannen door u te schrijven. Verwacht echter geen nieuws, want er is hier niets veranderd. Het blijft verrukkelijk schoon weder, maar guur en koud. Het is niet mogelijk zes uren in die koude te werken, nauwelijks iets langer dan vier. Mijn oude Bettio is weder bedlegerig, de overigen komen niet, en ik ben geheel alleen met eenen ouden knecht. De koude is zeer gezond en ik ben dus in blakenden welstand en zeer opgeruimd en lustig, den ganschen dag bezig en werkende met evenveel genoegen als vrucht, des morgens, klappertantende, aan de *Scholia* van Homerus en des avonds aan allerlei andere codices. Ik zal u als naar gewoonte iets uit dat alles mededeelen. Om het niet te vergeten meld ik u vooraf dat ik eenen brief van Emper heb ontvangen. Ik heb met genoegen gezien, dat hij uit mijne excerpten goed kan terecht komen, hetwelk mij trouwens niet verwondert in hem, die in Dio thuis is. *Nihil erroris, nihil dubitationis relinquitur*, schrijft hij. Ik was er wel zeker van, hoewel bewust dat men groote aandacht noodig zou hebben: het was noodzakelijk *πολλοὺς ἐν βραχεῖ συντέμνειν λόγους*, want de Bibliotheek stond, toen ik eraan begon, negen uren in de week voor mij en ieder ander open. Niets is billijker, dan dat men bij het gebruiken van mijn collaties een klein gedeelte der moeite ondervinde, die ze mij gekost hebben. Ik zal den vriendelijken brief van Emper eerstdaags beantwoorden. Ander nieuws weet ik niet, en ik zal u nu vooreerst eenige collaties van keizer Juliaan, *τοῦ καταράτου*, zeggen de godsmannen, voor den dag halen. — Gij zoudt niet gelooven, welk eenen *apparatus* ik in den laatsten tijd hier heb bijeen verzameld. Ik ben zeer trotsch bij het aanschouwen dier papieren, veel netter in orde dan de *Dionea*, die ik u gezonden heb, want hier behoef ik mij niet

te overhaasten. Voor Xenophon schrijft mij Badham uit Rome dat het Vaticaan **niets** bevat dat goed is: alles zijn prullen (*robaccia*). Voor Julianus heb ik hier eenen uitmuntenden codex gevonden, dien ik geheel heb nagezien. Jammer dat de VI^de^ en VII^de^ oratiën ontbreken, waarin lacunen zijn aan te vullen. Dit is verre het beste van hetgeen de codices opleveren. Er schuilen nog zoo vele lacunen die ons bedotten, *ἀνήκεϛον κακόν*. Behalve degene die ik heb kunnen invullen in de overige schriften van Juliaan, en een schat goede lezingen die ik heb gevonden, heb ik nog een klein geschrift ontdekt, zonder naam, doch buiten allen twijfel door hem geschreven, een zonderling stuk, deels brief, deels oratie, deels edict[1]): het geldt de ergernis veroorzaakt door het begraven over dag. *ἀλλ' οὐδὲν οἷον* er een gedeelte van over te schrijven. — *ἐπεὶ τόγε ἐν ἡμέρᾳ πράττειν τὸ τοιοῦτον πολλῶν ἕνεκα παραιτητέον. ἄλλος ἐπ' ἄλλῃ πράξει ϛρέφεται κατὰ τὴν πόλιν καὶ μεϛὰ πάντα ἐϛὶ τῶν μὲν εἰς δικαϛήρια πορευομένων, τῶν δὲ εἰς ἀγορὰν καὶ ἐξ ἀγορᾶς, τῶν δὲ ἐπὶ ταῖς τέχναις προσκαθημένων, τῶν δὲ ἐπὶ τὰ ἱερὰ φοιτώντων ὅπως τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας παρὰ τῶν θεῶν βεβαιώσοιντο. εἶτα οὐκ οἶδα οἵτινες ἀναθέντες ἐν κλίνῃ νεκρὸν διὰ μέσων ὠθοῦνται τῶν ταῦτα σπουδαζόντων* enz. enz. In het begin spreekt de dweepende philosoof; op het laatst verschijnt de keizer: *τοῖς μὲν οὖν ἑκοῦσι πειθομένοις ἐξαρκεῖ ταῦτα. ἃ γὰρ ἡμάρτανον μαθόντες μετατιθέσθων πρὸς τὸ βέλτιον. εἰ δέ τις τοιοῦτος ἐϛίν, οἷος ἀπειλῆς καὶ ζημίας δεῖσθαι, ἴϛω τὴν μεγίϛην ὑφέξων δίκην εἰ πρὸ δεκάτης ἡμερινῆς ὥρας τολμήσειε τῶν ἀπογινομένων τινὸς κηδεῦσαι σῶμα καὶ διὰ τῆς πόλεως ἐνεγκεῖν· ἀλλὰ δύντος ἡλίου καὶ οὐ πρὶν ἀνίσχειν ταῦτα γενέσθω.* enz. Ik zoude mijnen brief vol schrijven, indien ik u eenige van de beste varianten voor eene der oratiën begon mede te deelen; anders zoude ik beginnen met de VIII^ste^, die mij zeer heeft getroffen, het afscheid aan Salustius. Ik herinner mij geen impertinenter *glossema* dan hetgeen men leest p. 246 A: *ἀκούειν δὲ χρὴ τῶν ἑξῆς ὡς Περικλέους αὐτοῦ*[2]). Men moet een Spanheim zijn om dit niet te

1) Voor het eerst uitgegeven, met toelichting, door F. K. Hertlein, *Hermes* 8er Band (1873) p. 167—172. Zie ook de Teubner-editie van 1876, bezorgd door denzelfden, II. p. 600—603.

2) Hertlein wil deze woorden behouden, met beroep op Plato *Menexenus*

voelen. Ik heb wat van Wyttenbach gelezen; ik houd niet van den man: *ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων* heb ik eene antipathie voor hem gevoeld, die steeds toeneemt. In plaats van: *ὅσοι μὲν οὕτως ἐπ' ἐμὲ λήθη* *ἔχειν* moet er staan: *ὅσοι μὲν οὕτως ἐπεμελήθησαν ὡς μὴ παμπονήρως ἔχειν* [1]). De *librarii* schrijven altijd de accenten »naar hun dom verstand", of zooals die monnik zeide: *pro mentula sua.* Jammer maar dat zij vrij wat meer verknoeien dan de accenten. — Ik heb onlangs Hesychius [2]), die zich sedert vele jaren nimmer verroert, eens laten wandelen naar de Frezzaria, en een *spicilegium* gemaakt naar Schow op de K. Λ. M. en N. Ik heb nog veel meer gevonden dan ik gedacht had. Schow is oplettend en accuraat, maar het schijnt een theologant te zijn, geen criticus: hij heeft veel over het hoofd gezien en nog meer niet goed begrepen. Op de palaeographie vooral heeft hij niet genoeg gelet, en niets is nuttiger voor den armen Hesychius. B. v. de *κ̄* en *ῑς̄* worden herhaalde malen verward, IC en K; ditzelfde vindt men in vele codices. Villoison leest b. v.: *οὐχ εἶς τοῦ ποιητοῦ ἀλλ' ἐξ ἑτέρου προσώπου*, terwijl er natuurlijk staat: *οὐκ ἐκ τοῦ ποιητοῦ*. Bekker schijnt dit zeer mooi te vinden. Is het geene schande in Hesychius te lezen *κεισιβδηλευμένοι· νωθροί* (*νόθοι*, codex *νόθροι*). En Bentley meende dat al die stomheden door Hesychius zelven waren begaan! Hetgeen Ruhnkenius uit Parijsche codices aanhaalt als uit Hesychius afgeschreven, is buiten twijfel ontleend aan Diogenianus zelven, van wien nog talrijke plaatsen schuilen in het *Etymologicum magnum*, onder den corrupten naam

---

246 C: *ἀλλὰ νομίζειν χρὴ αὐτῶν ἀκούειν ἐκείνων [τῶν πατέρων] ἃ ἂν ἀπαγγέλλω· ἔλεγον δὲ τάδε.* Cobet verwerpt de woorden, met een enkelen volzin, achter de *Orat. de A. I.* p. 139, en komt er uitvoeriger op terug *Mnem.* IX. p. 5 vlg. In *Mnem.* XXII. (1883), p. 361, handhaaft hij zijne meening tegenover Hertlein, op deze wijze: (*Hanc insulsam Graeculi annotatiunculam*) *quum olim deleri jussissem Editori non persuasi, qui locum similem in simili re, ut ei videbatur, ex Platonis Menexeno attulit, sed longe diversa huius loci ratio est: oratori enim cum puerulis sermo est* (*ὦ παῖδες*), *Julianus haec ad prudentem et sapientem virum scribit Salustium, quem sic admoneri ridiculum est.*

1) p. 241 B: *οὐκοῦν καὶ τῆς διανοίας ὅσοι μὲν οὕτως ἐπεμελήθησαν ὡς μὴ παμπονήρως ἔχειν, ἀλλ' ὑγιαίνειν μετρίως.... τυχὸν ἂν καὶ ἐν δυσκολωτέροις εὐφραίνοιντο.* Vgl. *Mnem.* IX. p. 2.

2) Zie over Hesychius hiervoor, blz. 351 vlg.

van Διογένης, in plaats van Διογε H—': al die plaatsen staan in Hesychius. — Ik heb hier bij toeval de *Prolegomena* van Wolf gevonden en tweemaal doorgelezen [1]). *Philosophandum est paucis*, want het eenvoudige gezond verstand schiet er bij in en het oordeel verdampt. Ik neem het Wolf bijzonder kwalijk, dat hij uit de *Scholia Veneta* juist het tegenovergestelde heeft opgemaakt van hetgeen zij opzettelijk en helder betoogen. Indien hij de Homerische poëzie had in stukken geknipt en gekerfd en dan eens had onderzocht wat alzoo van denzelfden ἀοιδός was in die *farrago* (want hij gevoelt zelf wel dat er één onder den hoop moet zijn, die er het meeste aan gedaan heeft), dan eerst zoude hij de critiek van Aristarchus hebben gewaardeerd en verstaan, en ons eenige παράδοξα hebben bespaard. De philosophische en aesthetische argumenten voor elke identiteit hoegenaamd zijn glibberig, maar de grammatische zijn geduchte πειθανάγκαι, en in dat opzicht is Wolf zwak: hij redeneert liever *a priori*, maar waar het geldt grondige grammaticale kennis en tact van interpreteeren is hij soms bespottelijk. B. v. waar hij Neoteles en Dorotheus ὅλον βίον laat schrijven over eene grammaticale quaestie [2]), met eene potsierlijke verklaring, p. CXCIII. Van Aristarchus begrijpt hij volstrekt niets: het is alsof een Kneppelhout uit eenige gebrekkige copieën de poëzie van Victor Hugo recenseerde. Lehrs heeft dit goed gemaakt. Dat de verspreide brokken van Homerus naderhand zijn aaneen gelijmd betwist hem niemand, en dat men de naden zien kan is ook vrij duidelijk, althans hier en daar, maar dit is juist een bewijs tegen hem, zoo sterk als mogelijk. Wat zou een groot man als Aristarchus wel van die dingen gedacht hebben?

Γελcῖος εἰμὶ τηλικοῦτον ὄντα σε Φλυαρίαισι ταῖς ἐμαῖς ἐρεσχελῶν. Ik kom spoedig terug tot het positieve, τὰ ἐμὰ παιδικά. Ik zal u vooreerst eene ō veranderen in eene ω̄. Diogenes Laërtius I. 113: ἀλγέοντι πέδα αἰσχύνας [3]). Al mijne codices

1) Zie hiervoor, blz. 471.

2) Zie hiervoor, blz. 373.

3) In zijne editie van D. L. leest Cobet de geheele plaats aldus (Epimenides aan Solon): Θάρρει, ὦ ἑταῖρε. αἰ γὰρ ἔτι θητευόντεσσιν Ἀθηναίοις καὶ μὴ εὐνομημένοις ἐπεθήκατο Πεισίστρατος, εἶχε κα τὰν ἀρχὰν ἀεί, ἀνδραποδιξάμε-

hebben ἀλγίοντι; wanneer men Koen leest, *ad Greg.* p. 229 Schaefer, zal men mij gaarne gewonnen geven dat er moet staan ἀλγιῶντι. Die Dorische stukken zijn nog vol fouten. *Ibid.* εἶχε καὶ τὰν ἀρχάν, voor κα. Is het wel mogelijk! Voor ἀνέξονται staat er in een codex te Napels ἀνεξοῦνται: *à la bonne heure.*

Doch ik wil u nog schrijven over mijne *Scholia*: ik werk zoo hard mogelijk door en kom goed vooruit. Ik ben thans volkomen overtuigd, dat Bekker niet anders heeft gedaan dan den codex *passim* nazien, waar de tekst van Villoison hokte. Dit is allerplezierigst en gaat snel; maar na iemand als Villoison bleef er niets anders te doen dan alles met de grootste nauwkeurigheid na te zien, zonder hem in iets hoegenaamd te vertrouwen. Van al wat hij uit afgetrokkenheid overslaat vindt men bij Bekker geen spoor. Bekker heeft nooit gedacht aan de σημεῖα en hunne verklaringen, ofschoon Villoison dit zoo jammerlijk heeft verknoeid, dat hij hierin alleen door Coletti wordt overtroffen, die van ⁘ maakt ※, ettelijke malen σημείωσαι (Ħ voor de antisigma heeft aangezien, terwijl hij nergens komieker is dan op eene plaats waar de antisigma waarlijk voorkomt: *Iliad.* Θ. 535—537, waar men driemaal vindt (ɔ), en 538—540, waar driemaal staat de ςιγμή (•). Die drie ςιγμαί slaat Coletti maar geheel over, en van de antisigma maakt hij driemaal eene διπλῆ. Villoison zet op dit alles de kroon door uit te geven: ἡ διπλῆ ὅτι ἢ τούτους δεῖ τοὺς τρεῖς ςίχους μένειν οἷς τὸ ἀντίσιγμα παράκειται ἢ τοὺς ἑξῆς τρεῖς οἷς αἱ ςιγμαὶ παράκεινται [1]). Bekker laat dit gerust staan. Van het gebruik der antisigma en der stigme kan men niets begrijpen uit de vorige editiën [2]). Een groot ongeluk, dat de *Scholia Veneta* is overkomen, is dit, dat men alles heeft ondereen gemengd en verward. Indien het mogelijk ware althans

νος τὼς πολιήτας· νῦν δὲ οὐ κακῶς ἄνδρας δουλῶται· τοὶ μεμναμένοι τᾶς Σόλωνος μανύσιος ἀλγιόντι πέδ' αἰσχύνας οὐδὲ ἀνεξοῦνται τυραννούμενοι.

1) Vgl. Pluygers p. 3.

2) Pluygers p. 3: *Antisigma et punctum iis locis apponebat Aristarchus, in quibus justus versuum ordo jam antiquitus esset turbatus, sive aliis aliorum locum obtinentibus, sive quod, in libris, quos ante oculos haberet, conjunctae exstarent quae eorundem locorum in antiquis libris traditiones essent diversae.*

de *Scholia* van codex A af te scheiden van die van codex B, zoude men reeds zeer veel hebben gewonnen. Bekker heeft er allerlei *quisquiliae* bijgevoegd, die het kwaad nog erger maken, vooral omdat hij op honderden plaatsen de letters, die de codices aanduiden, verwart: A voor B, V voor A, enz. enz. Het wordt een chaos. Codex A bevat de *Scholia* van vier grammatici [1]. Die van Nicanor *περὶ ϛιγμῆς*, en die van Herodianus *περὶ προσῳδίας* zijn vooral zeer gemakkelijk te herkennen. De uittreksels uit Didymus *περὶ τῆς Ἀριϛάρχου διορθώσεως*, en de *σημεῖα* met hunne verklaring van Aristonicus ontmoeten elkander zeer dikwijls. *Iliad.* Θ. 535 leest men: *τὰ αὐτὰ δὲ λέγει περὶ τῶν ϛίχων τούτων ὁ Δίδυμος ἃ καὶ ὁ Ἀριϛόνικος, διὸ οὐκ ἐγράψαμεν τὰ Διδύμου.* Het is echter doorgaans zeer gemakkelijk ze van elkander te onderscheiden, vooral omdat de meestal kortere *σημειώσεις* van Aristonicus *in margine interiore* met klein unciale letter zijn geschreven. De *librarius* heeft niet overal goed gevonden, zooals in de aangehaalde plaats, zich te vergenoegen met een van beide wanneer zij nagenoeg hetzelfde getuigden. Hij heeft op honderden plaatsen het getuigenis van beiden opgegeven: dat van Didymus is uitvoeriger, dat van Aristonicus korter. Villoison slaat den armen Aristonicus in al die gevallen maar over, en Bekker bemerkt hem zelfs niet. Ik geloof dat zij beiden verkeerd hebben gehandeld. Indien de twee codices te Leiden waren, zoude men dit alles volkomen kunnen in orde brengen. Thans vooruit gezweept door gebrek aan tijd en worstelende met de koude, doe ik wat ik kan om van dit alles een helder denkbeeld te hebben en aan de anderen naderhand te kunnen mededeelen. De *librarius* van codex A kende uitmuntend goed Grieksch, maar hij schrijft te gauw en is zeer dikwijls afgetrokken en maakt daardoor een groot aantal fouten, die vooral stuitend zijn wanneer het varianten geldt: men wordt bijna boos bij het zien van den onzin, dien hij Aristarchus en anderen soms in den mond legt. Bekker emendeert maar brutaal weg; soms raak, soms mis.

Ik heb geen papier meer en het is reeds laat. Ik zal nog

---

1) Vgl. Pluygers, *de Zenodoti Carminum Homericorum editione*, p. 1. Zie ook hiervoor, blz. 363.

een paar regels hier insluiten, die ik aan uwe vriendelijkheid aanbeveel. *Vale*, *vir clarissime*, *meque ama.*

Ik heb weder brieven van Kayser te Heidelberg ontvangen, *un gran seccatore*, zooals men hier zegt. Gelukkig heb ik hier iemand gevonden die, hoewel baron en Oostenrijker, toch bekwaam genoeg is om die bagatellen in orde te brengen. Hij heeft er zelf genoegen in, en alles zal goed gaan.

63.

Venezia, 25 Januari 1844.

Vir Clarissime!

Ik heb hedenmorgen uwen brief ontvangen ingesloten in dien van Prof. Bake, en ik antwoord u oogenblikkelijk op het eerste gedeelte: ik moet bekennen dit schandelijk te hebben vergeten, en zelfs in mijnen laatsten brief heb ik met geen enkel woord ervan gerept: *ἢ λάθετ' ἢ οὐκ ἐνόησεν.* Ik beken tevens dat het zeer nuttig en noodzakelijk is ook daaraan te denken, maar het is mij uit het hoofd gegaan. Geloof echter nimmer dat ik onderweg niets hoegenaamd wijzer ben geworden in geldzaken: integendeel, ik vleide mij groote vorderingen te hebben gemaakt in dat opzicht. Indien u daaromtrent nog eenige twijfel mocht bijblijven, ik zal het mij getroosten; maar verzoek u ernstig en dringend mijn stilzwijgen over dit punt duizendmaal liever toe te schrijven aan die zorgeloosheid dan aan de reden welke gij vermoed hebt. Intusschen zal ik u thans opzettelijk over al die dingen schrijven: zoo klaar en uitvoerig als maar mogelijk is. Toen ik in de maand Juli te Rome kwam, had ik een krediet van 1500 franken bij den Prins Torlonia, een van de onbeschaamdste afzetters die men zelfs in Italië vinden kan. Omdat ik Fransch goud noodig had, liet hij mij maar ruim 50 franken verliezen: de grootste financier van de wereld *doit faire comme Jean de Paris*, als het regent: de franken worden herleid tot *scudi Romani*, de *scudi* tot *napoleoni d'oro*: de Romeinsche Heilige Geest vindt dit zeer billijk. *La volonté du ciel soit faite en toute chose!* Tegen het nieuwe jaar waren mijne hulpmiddelen bijna uitgeput. Didot had mij op

mijn verzoek een wissel van 400 franken overgezonden. Ik heb tot het uiterste gewacht om ze te ontvangen, omdat de bankiers hunne kantoren sluiten te gelijk met de Bibliotheek, en ik wilde geen tijd verliezen voordat het noodzakelijk was. De gelukwenschingen van het nieuwe jaar dwongen mij eene visite te maken bij M. Dubois, en ziet de wissel was niet geteekend! Dubois, een hupsch Franschman, was geheel bereid *d'y faire honneur*. Maar omdat het in allen gevalle noodig was den wissel eerst ter teekening naar Parijs op te zenden, heb ik er een gedeelte slechts van aangenomen, en ben thans met een vermogen van ruim 50 franken veel tevredener en rijker dan onze oude koning op het laatst van zijn koninklijk leven kan geweest zijn. Ik ben niemand iets schuldig. Dubois zal mij wanneer het noodig is nieuwe fondsen geven, en in buitengewone gevallen of ongevallen heb ik hier altijd nog een paar goede vrienden, die voor mij doen zouden hetgeen ik voor hen, *εἴ μοι δύναμίς γε παρείη*, zou doen. Ik heb altijd getracht eene betamelijke en noodzakelijke economie te doen samengaan met een zeker *Φρόνημα*, dat een fatsoenlijk mensch nimmer ongestraft kan verzaken. Dit schoone Grieksche woord verschoont mij van alle verdere uitlegging. Ik heb nimmer in weelde geleefd: ik heb mij onthouden van allen omgang en gezelschappen, die mij tot onnoodige uitgaven zouden hebben uitgelokt of gedwongen enz. *Sapienti i. e. Tibi sat.* Ik spreek niet gaarne over die dingen. Ik wenschte wel dat de Klasse eens eenen *commis-voyageur* in Italië te zenden had. Men weet niet zonder het ondervonden te hebben hoevele uitgaven het reizen in Italië met zich sleept. Raadpleeg al die er geweest zijn, zij ontbreken in Holland niet, en zij zullen u alles uitvoerig kunnen voorrekenen, hetgeen mij verdriet u te schrijven.

Prof. Den Tex heeft mij eenen brief geschreven, waarin hij mij te kennen geeft, dat het noodzakelijk is uit hoofde van gebrek aan subsidiën »mijne terugreis te bespoedigen". Die brief is mij zeer laat ter hand gekomen en ik heb daarom eerst kort geleden geantwoord: dat mijne werkzaamheden hier waren voltooid: dat ik met een ander doel buiten bezwaar der Klasse thans bezig was, en weldra zou terugkomen.

Ik ben recht verheugd dat ik onbekommerd aan de *Scholia*

Veneta kan doorwerken, en recht erkentelijk voor hetgeen gij met Prof. Bake voor mij gedaan hebt. Ik verlang zeer naar Holland om allerlei redenen, maar ik ben tevens verblijd, dat ik mijne afwezigheid op zulk eene wijze nog rekken kan. Ik ben vast overtuigd dat het voor mijzelven en de philologie nuttig is, dat ik hier alles bijeenverzamele wat mogelijk is. *Corpo di bacco*, het zal de Marciana heugen dat ik hier geweest ben. Indien het mogelijk is te Weenen de Bibliotheca Caesarea nog te bezoeken, ik ben geheel bereid. *Οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν Πλακοῦσιν ἔστιν ἐντυχεῖν πλανωμένοις ἐρήμοις.* Dit is op Weenen toepasselijk, evenzeer als op elke Bibliotheek van Italië. Ik koester goede verwachtingen omtrent de codices te Weenen, waarnaar niemand omziet. Lambecius is wel niet veel te vertrouwen in zijne uitbundige loftuigingen, maar er moet daar nog veel schuilen. Van München daarentegen heb ik niet de minste verwachting. Die Bibliotheek is vol afschriften van nog bestaande codices in Italië: vooral hier te Venetië. Ik heb hier den catalogus gezien, die vol is van prullen die lang en breed uitgemeten worden. Indien daaronder iets goeds had geschuild, het zou reeds voor lang aan het licht zijn gekomen. Spengel alleen ware voldoende geweest. Wanneer ik te Weenen klaar ben, verlang ik niets meer dan ten spoedigste terug te keeren. Wat zou het mij baten nog eenigen tijd vluchtig eenige Duitsche universiteiten te bekijken en ettelijke steden en menschen als in eene tooverlantaarn voor mij te zien henen zweven? Immers niets hoegenaamd. Wat zullen zij mij leeren dat ik te Leiden niet leeren kan. Volstrekt niets. Het is een schraal en dor genoegen eenige *célébrités litéraires* te aanschouwen om er eenige woorden mede te wisselen. Althans ik ben voor dat genot (indien het al bestaat) onverschillig en dus onvatbaar. Ja als Porson nog leefde! Maar (ik zal u rondborstig bekennen, wat ik denk) voor de Duitsche critici gevoel ik maar weinig achting en bewondering en genegenheid. Wat moet ik b. v. te Leipzig doen? Ik houd niet van Hermann en de familie Dindorf. Door een paar dagen met die menschen te keuvelen verlies ik een gedeelte mijner *παρρησία* naderhand. Om hunne discipelen te leeren kennen is het niet der moeite waardig zich te verplaatsen. Ik ben over-

tuigd dat gij mij dit althans gaaf zult toegeven. Die mannetjes hebben in Italië menigmaal mijnen spotlust gaande gemaakt. Zij zijn verder zoo pedant, met zooveel wansmaak, dat zij eene onaangename lucht om zich heen verspreiden. Emper zoude ik willen kennen, en vooral Theod. Bergk, en eenige weinige anderen; daartoe kan ik naderhand wel eens gelegenheid vinden. Buiten de critici, wat zal ik in Duitschland gaan zoeken? Hunne philosophie is voor mij althans een ijdel gepraat, dat het gezonde verstand vermoordt: zonder dat leef ik in een helder licht. Alles om mij heen is waar (behalve eenige dingen die de menschen uit onkunde gelooven en uit boosheid zeggen); met die λῆροι λεπτότατοι rijst er een mistige nevel om mij henen, die mij het vrije uitzicht beneemt en mij bedwelmt en zeeziek maakt. Ik ben volkomen bereid toe te geven, dat het mijne schuld is en dat ik niet vatbaar ben om die goddelijke schoonheden te zien en te genieten: doch ik vraag in vergelding van deze bekentenis dat men mij er niet mede vervele. Gij zult mij uitlachen, *vir clarissime*, maar ik kan niet anders. *C'est plus fort que moi*, men zal best zonder mij aan de brug van het subjectieve tot het objectieve blijven doorbouwen. Ik zal mij intusschen zoo goed mogelijk behelpen met de philosophie van Homerus en Aristophanes καὶ εἴ τις τοιοῦτος. *Sic me consolor victurum suavius ac si* ik een nieuw systeem wist bijeen te leptologiseeren.

Ik zie met schrik dat ik bijna geene ruimte heb overgehouden om τὰ χρηματιστικὰ af te handelen. Ik hoop echter dat ik niets van belang heb vergeten. Zoo ja, heb de goedheid mij te zeggen, welke opgaven en ophelderingen er nog kunnen worden bijgevoegd; ik zal u op alles nauwkeurig antwoorden: er bestaat niet de minste zwarigheid. Over eenen wissel te trekken op Leiden zal ik Dubois of eenigen anderen deskundige raadplegen. Indien men hier de firma Luchtmans niet kent, hetgeen niet onmogelijk is, zal Didot mij kunnen nuttig zijn of, hetgeen nog veel eenvoudiger is, men zoude mij uit Leiden eenen wissel op Venetië kunnen overmaken. Prof. Van Hall zond mij kredietbrieven, dat op hetzelfde neer kwam. Omdat ik er geene meer heb, kan ik van dit middel geen gebruik maken.

Vale, vir clarissime, ita vale, ut de me meritus es.

P. S. Ik zal gaarne de goede codices van Simplicius te Weenen nazien. Indien Lambecius mij niet bedriegt, zijn er twee goede codices voor de *Commentt. in Epictetum*, waarvoor in geheel Italië maar weinig goeds te vinden is. In ieder geval zal er voor Simplicius worden gezorgd. *Lasci fare a me*, zegt men hier. *Iterum vale.*

64.

Venetië, einde Februari 1844.

Vir Clarissime!

Met den besten wil van de wereld is het mij althans voor dezen keer niet mogelijk u »wat minder Grieksch" en wat meer over finantiezaken te spreken. Ik zal er echter mede beginnen. Ik heb eenen wissel getrokken op de HH. Luchtmans en aan den Hr. Brill eenen adviesbrief gezonden: het is te hopen dat zij beide behouden zijn aangekomen. Ik weet hier niets meer bij te voegen: ik zal u al de nadere inlichtingen geven welke gij moogt vragen, *αὔδα ὅτι φρονέεις*: en hiermede stap ik van dit onderwerp af, want ik heb het hoofd zoo vol Grieksche zaken, dat ik aan niets anders denk.

Bij het openen van dezen brief zullen u eenige papieren in de handen vallen vol kapitale letters: ik zal u terstond zeggen wat dat is. Het zijn twee allerbelangrijkste inscriptiën, die uit Creta voor meer dan twee eeuwen hier zijn gekomen, en die niemand ooit heeft gelezen [1]). Het eene is een verdrag tusschen Ἱεράπυτνα en Λύκτος; het tweede een verdrag tusschen Ἱεράπυτνα en Ῥόδος: de schoonste en merkwaardigste inscriptiën, die men vinden kan voor de taal, de geschiedenis en de antiquiteiten. Ik zend u onverwijld een nauwkeurig afschrift en heb er maar weinig bij te voegen, dat noodzakelijk of nuttig is te weten. Voor een paar eeuwen is hier uit Candia overgebracht een groot stuk steen,

1) De tekst van de inscripties, hier en verder vermeld, is uitgegeven, met toelichting, door Prof. Naber in *Mnemos.* I. (1852), p. 75—93 en p. 105—125. De afschriften van Cobet, met eenige bouwstof voor de uitgave, door hemzelven en Geel bijeen gebracht, berusten op de Leidsche Bibliotheek, waaraan ze zijn vermaakt.

aan beide kanten beschreven met Grieksche letters: die steen is het eigendom geweest van de familie P e r s i c o, die voor 25 jaren is uitgestorven. Bij het uitverkoopen van den boedel is uit een magazijn ook dat brok voor den dag gekomen, en de collaterale erfgenamen waren niet weinig verheugd de som van bijna 25 franken in plaats van dat nutteloos meubel te erven. De kooper was gelukkig niemand anders dan mijn oude goede bibliothecaris Bettio, die een groot minnaar is van oude inscriptiën zonder ze ooit te lezen. De steen was gered en werd in een donkeren hoek van het paleis van den Doge nedergezet, waar niemand er ooit op kon letten. Door een bijzonder toeval spraken wij voor eenige dagen over de manier, waarop het Museum Archaeologicum zou worden ingericht, en o. a. vertelde mij de goede man van eene groote Grieksche inscriptie, die zoo moest worden geplaatst dat men ze aan weerskanten kon lezen. »*È un' iscrizione i n e d i t a*" zeide hij. — *Cosa contiene?* — *Non lo so*, *in verità*, maar zij staat daar en daar, ga ze maar eens bekijken. — Ik heb duizend laffe en onbeduidende inscriptiën in Italië gezien, en heb zeer weinig met die dingen op, die doorgaans zoo nietig zijn dat ik er eene scheepslading van zou ruilen tegen één verloren vers van Cratinus, Aristophanes of Eupolis. Desalniettemin ben ik eens gaan zien wat het was, en las niet zonder groote blijdschap eenige regels van het verbond tusschen Ἱεράπυτνα en Λύκτος. Het was mij echter op lang na niet zeker dat dit document nog onuitgegeven was. Ik heb Chishull's *Antiquitates Asiaticae* ingezien, die ik alleen uit Valckenaer en Koen kende. Geen spoor van mijne inscriptiën, maar andere, min of meer van gelijken aard, van alle kanten bijeen verzameld. Böckh's eerste deel (meer is hier niet) komt nog zoo ver niet: bij het doorbladeren ervan werd mijne antipathie tegen die dingen weder levendig: welk een stapel prullen met enkele gewichtige documenten eronder! Ik denk onwillekeurig aan de *papyri* van Peyron, waarin eenige vrouwlieden uit de lagere volksklasse hemel en aarde, benevens het koninklijk hof, bewegen om eenige kruiken olie genaamd κί of κίκι, daar wil ik af wezen. *ô Quantum* enz. Maar ik keer tot mijne Cretensers terug. Het kwam mij mogelijk en waarschijnlijk voor, dat dit document nog niet was uitgegeven,

en ik heb het zoo nauwkeurig mogelijk afgeschreven. De steen is (op het oog) 3½ voet hoog en 3 voet breed (of iets meer: ik zal dit later juister constateeren). Het bovenste gedeelte, misschien de kleinste helft, is verloren tot groote schade voor de antiquiteiten van Ἱεράπυτνα: wat er overblijft is toch al vàn groot belang, en ik heb het met het grootste genoegen afgeschreven. Jammer dat de steen zooveel heeft geleden. Aan beide kanten zijn de randen zeer gehavend, en tot overmaat van ramp heeft men er vier à vijf groote gaten in geboord: ik kan niet gissen tot wat einde, en het is mij ook zeer onverschillig. De gaten zijn alleen aan de linkerzijde en doorboren gelukkig den steen niet geheel, zoodat hetgeen er achter staat van dien kant niets heeft verloren. De tijd heeft er met zijne tanden aan geknaagd en er zeer lastige krassen in gebeten, zoodat b. v. A Δ Λ en andere min of meer gelijkvormige letters alleen door den zin kunnen worden onderscheiden. Hoe menigmaal ben ik ongeduldig geworden bij het lezen van loutere syllaben zonder zin, b. v. *αἴ δέ τί κα θεῶν ἱλέων ὄντων* [1]). De goden waren mij niet *ἵλεοι*. De *δεύτεραι φροντίδες* evenwel breugen alles terecht, en wanneer men het eens weet, ziet men de ware lezing ook op den steen met de volkomenste zekerheid. Zonder dat zou men er gansche weken te vergeefs op turen. Op de eene zijde dus staan mijne dierbare *Ἱεραπύτνιοι* en *Λύκτιοι* met hunnen respectieven *ὅρκος*. Onderaan staan eenige regels meer, die ik nog niet heb gelezen: het was te moeielijk om te onderscheiden en ik brandde van nieuwsgierigheid om de andere zijde te zien, waar ik meende het eerste gedeelte van hetzelfde verbond te zullen vinden. Ik liet den steen omkeeren en vond geheel iets anders: een verbond tusschen Ἱεράπυτνα en Ῥόδος, bevattende, *nisi fallor*, allerlei belangrijke bijzonderheden: iederen morgen verliet ik een half uur Aristarchus om het te lezen en af te schrijven. Ik zend u mijne eerste copie; ik zal nu nog alles nader en nauwkeuriger bekijken. Gij zult echter zien dat verreweg het grootste gedeelte niets meer te wenschen overlaat: ook voor hetgeen duister is en aan twijfel onderhevig sta

---

1) *εἰ δέ τί κα θεῶν ἱλέων ὄντων λάβωμεν ἀπὸ τῶν πολεμίων, λαγχανόντων κατὰ τὸ τέλος ἑκατέροι.* Naber, p. 106, vs. 7.

ik u in, dat ik nauwkeurig alles heb afgeschreven. Er blijft mij maar overig de *lacunae* ettelijke malen te begluren, of er misschien nog iets te voorschijn zal komen. Wanneer ik alles zal gevonden hebben of wanhoop meer te kunnen ontdekken, zal ik den steen opnieuw laten omkeeren om de derde inscriptie af te schrijven, die misschien zal bevatten eenige nadere bepaling of verandering in het eerste verbond. Het zijn eenige regels op bijna $^3/_4$ voet afstand van het bovenstaande. Wij zullen zien. Intusschen haast ik mij deze documenten aan u en Prof. Bake toe te zenden: *σφῷν τόνδε πλεκτὸν ϛέφανον ἐξ ἀκηράτου Στήλης δίδακτρα μικρὰ κοσμήσας φέρω.* Er is, dunkt mij, geen beter middel om al het mogelijke nut van den steen te trekken dan dat gij mij uwe gedachten mededeelt over de bedorvene plaatsen. Hierdoor voorgelicht kan ik die kranke plaatsen misschien voor het grootste gedeelte nog met volkomene zekerheid herstellen: hebt tevens de goedheid mij in te lichten omtrent alles waarop behoort te worden gelet: ik zal mij bevlijtigen het met alle nauwkeurigheid te constateeren. — Onder het bestudeeren der gelijksoortige monumenten in Chishull heb ik met verontwaardiging gezien, hoe dom en slordig sommige van die documenten zijn uitgegeven. Indien gij de *Antiquitates Asiaticae* bij de hand hebt, zal het voldoende zijn op te slaan pag. 134 vlg., om boos te worden op die ellendige kwakzalvers, die tot niets minder bekwaam waren dan tot het uitgeven van zulke stukken. Men moet trachten te redden wat er te redden is: daarom zal ik de gelegenheid niet laten ontsnappen om hier al te doen wat ik kan. Eéne van die Cretensische inscriptiën bestaat hier nog, in het Museo Trevisano (Chishull p. 137). Het is tamelijk goed afgeschreven, maar het zal niet overbodig zijn Montfaucon eens te controleeren. De bezitter van het Museo Trevisano heeft mij alle vrijheid gegeven om met zijne inscriptie te doen wat ik wilde — behalve ze mede te nemen naar Holland, zeide hij. Het zou van oneindig meer belang zijn den steen terug te vinden, die uit Candia aan Domenicho Molin is overgezonden, en zoo schandelijk slecht is uitgegeven (Chishull p. 134 vlg.); doch ik heb alle reden om te vreezen dat die arme steen lang verdwenen is, evenals de geheele familie Molin. Alle hoop is echter niet verloren, *καὶ προθυμίας*

οὐδὲν ἐλλείψω. De Venetianen zijn vriendelijk en hulpvaardig, en hunne ijdelheid wordt ermede gestreeld. Indien ik iets vind dat goed is, zult gij het terstond weten. Ik laat u de interpretatie van die documenten volgaarne geheel over. Alleen een klein Cretensisch ἐπιρρημάτιον zal ik misschien wat kunnen toelichten. Het komt in de eerste inscriptie tweemaal voor: vs. 16 υἶ κα καὶ ὁ Ἱεραπύτνιος, en vs. 22 υἶ κα καὶ ὁ Λύττιος (Strabo en anderen hebben al aangeteekend dat die Cretensische stad twee namen had: Λύκτος en Λύττος: hoe sterk wordt dit door onze inscriptie bevestigd). Hesychius komt uit den hemel vallen met zijn artikel: Τυΐ· ὧδε. Κρῆτες. Iets verder zegt Hesychius τύδαι· ἐνταῦθα. Αἰολεῖς. Niemand heeft er ooit aan getwijfeld, dat men goed geemendeerd heeft τυΐδε. Evenals τυΐδε is geworden τύδαι, is het ook geworden τίδαί en eindelijk τί δαί, dat de abbreviatoren van Hesychius allermalst verwarren. Valkenaer, *Epist. ad Roever.*, pag. XXXII, hengelt eruit τεῖδε. Ik herken de schim van τυιδε, en verheug mij niet alleen voor mijne Cretensers maar ook voor de Βοιωτοί. Koen, *ad Greg.* pag. 369, wist zelf niet hoe gelukkig hij emendeerde: ἔκβαθι τυΐδε κἠπιχαρίττευ τῷ ξένῳ [1]). τῷδε is onzin, maar τυιδε echt Boeotisch volgens Hesychius. υι, τυι en τυιδε zijn dus echte Dorische vormen, algemeen in gebruik op Creta, te Thebe, en ook bij de Aeoliërs. Ἀλλὰ τυῖδε ἔλθ᾽, αἴποτε κἀτέρωτα [2]): dit bekende vers van Sappho maakt tevens uit, dat de *puncta diacritica* op de ϊ niet behooren te staan, evenmin als men zegt οϊ voor οἶ en ἡϊ voor ἧ; dus υἶ niet ὑϊ, noch τυΐ noch τυΐδε (het verwondert mij dat niemand daarop gelet heeft), dus ἔκβαθι τυῖδε, evenals ἀλλὰ τυῖδ᾽ ἔλθ᾽. Niet één van de *correlativa* ontbreekt. Ammonius: παρὰ Δωριεῦσι ΠΥΣ καὶ ποῖ τὴν εἰς τόπον σημασίαν δηλοῖ — Σώφρων· πῦς ἐς μυχὸν καταδύῃ ἀντὶ τοῦ εἰς τίνα μυχόν; dus ook bij de Sicilianen waren die vormen in gebruik. In eene gelijksoortige inscriptie, bij Chishull, pag. 133, staat: πολεμήσω ἀπὸ χώρας [3]) — οὗ καὶ ἐπίπαντες Ἱεραπύτνιοι. Men kan er wel

---

1) Arist. *Acharn.* 884.

2) Bergk, *P. L. Gr.*^{3} III. p. 875.

3) „Πολεμήσω ἀπὸ χώρας wordt door Böckh verklaard: *bellum geram etiam extra patrium solum*". Naber, p. 113.

op zweren dat *οὖ* niet op den steen gestaan heeft, maar dat de afschrijvers hetgeen zij niet recht duidelijk konden lezen maar met een lomp soloecisme hebben ingevuld, en tevens eene fout begaan tegen het Cretensische dialect, waarin de diphthong *ου* evenmin voorkomt als de *ū* in het Italiaansch (ik weet niet waarom de *Ἱεραπύτνιοι* een ander dialect spreken met de Rhodiërs dan met hunne naburen). Wat zouden de oude *librarii*, die men zoo uitjouwt, lachen indien zij zagen welke lompe fouten die »groote wijze mannen" begaan in het afschrijven van groote kapitale letters. Ik vind bij Gruterus, *Inscriptt. Antiq.* pag. CCXVII: *Ἀντισθένης Ἰσοκλεῦς κατὰ δεμοθεσίαν Γρίννου.* De goede Gruterus zegt: *secundum plebiscitum Grinni filius.* In dit *plebiscitum* moet Isocles een vrij gek figuur gemaakt hebben. Het is echter niet moeielijk te lezen ΚΑΤΑΔΕΤΟΘΕΣΙΑΝ, evenals onze *ὁρκωτής* te Rhodus [1]).

Ik heb u nog zeer vele andere »Grieksche" zaken te schrijven, maar ik heb geene ruimte meer. Nog maar een woord over Euripides en zijne Scholiasten. Des Zondags, w a n n e e r h e t h e l d e r l i c h t i s, ontcijfer ik de *Scholia* van eenen ouden goeden codex, die nog oneindig beter is dan de codex Vaticanus, doch alleen bevat de *Orest. Phoen. Hec. Andr.* en *Hippol.* Heb toch de goedheid mij eens te schrijven, wat Dindorf uit den codex Vaticanus heeft uitgegeven. Er was te Rome op het Vaticaan een Duitscher, Dressel genaamd, die zijne onkunde kluchtig paarde aan eene orakelachtige statigheid. Ik was geheel uit zijne gratie, omdat ik hem eenige malen had bewezen dat hij niets wist van hetgeen hij *ἐχρησμῴδει.* Hij was zeer ontevreden toen hij zag dat ik de *Scholia* van Euripides afschreef, en kwam mij fleemende vertellen dat het alles vruchteloos was, omdat het reeds lang door Dindorf was uitgegeven. Ik antwoordde zoo naïef mogelijk, dat het eene reden te meer was om het nog eens allernauwkeurigst na te zien, omdat ik weinig met Dindorf op had, en dat die *Scholia* misschien nog wel door een onkundigen waren afgeschreven. Ik zal u een koddig staaltje geven van de schandelijke corruptie

---

1) *Ὁρκωταὶ ἐν Ῥόδῳ Ἱερόμβροτος Ἀγησιτίμου, Ἀριστόλοχος Πεισιστράτου, καθ' ὑοθεσίαν δὲ Ἀρχύλλου*, enz. Naber, p. 82.

van den tekst in den codex Vaticanus, hersteld uit mijnen Marcianus, die bijster moeielijk is te ontcijferen. Het microscopische schrift, vol *compendia*, is weggebleekt en het perkament bruin geworden, echter met volharding en geduld staan de doode letters op. Gij zult dit fragment vinden op het ingeslotene blaadje. Voor deze maal zal ik den armen Bekker met vrede laten. Hij heeft mij echter heden doen lachen. Hij leest voor *δίφθογγον* niets minder dan *δφι*, uit het *compendium* dat honderdmaal voorkomt. *Vale, vir clarissime, meque ama.*

Vele groeten aan Prof. Bake.

Codex Vaticanus *ad Andromachen* vs. 975: *ἔκτοθεν δ' οὐ ῥᾴδιον*] *καὶ γὰρ »ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι", τὸ δὲ συγγενὲς κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην δοῦλον ὡς καὶ ἐν Δυσκόλῳ φησὶν ὁ Μένανδρος »οὐκ ἔνεστ' ἴσως οἰκεῖν οἰκειότητα δάει".* Die zoutelooze aanteekening heeft alleen waarde om het fragment van Menander, dat jammerlijk bedorven is. Ik had bijna liever niets gevonden dan die zinlooze syllaben; zij zijn mij echter zeer van pas gekomen om uit den Marcianus de ware lezing terug te vinden: zonder haar ware het bijna onmogelijk geweest. Er staat:

οὐκ ἔνεστί σοι φυγεῖν
οἰκειότητα, δᾶερ [1]).

Die zes woorden zullen ons weder een stap verder brengen om het argument van de *Δύσκολος* te kennen [2]).

Marcianus 471 *membran. saec.* XII:

Τύριον οἶδμα [3]: *ὁ χορὸς ἐκ Φοινισσῶν ἐπειδὴ οἱ Ἀγηνορίδαι πορθήσαντες τὴν Φοινίκην νῆσον ἐπραίδευσαν* [4]) *καὶ αἰχμαλώτους ἔλαβον τὰς γυναῖκας τοῦ χοροῦ ἐπιλέκτους ἔπεμψαν τῷ Ἀπόλλωνι. [πρὸ δὲ τῆς πομπῆς εὐθὺς συνήχθη κατ' αὐτῶν πόλεμος]. διὰ δὲ τῶν Θηβῶν ἀποστείλαντες ἠξίωσαν τοὺς Θηβαίους συγγενεῖς ὄντας ἐκπέμψαι τῷ θεῷ εἰς Δελφούς. λέγει οὖν ταῦτα ὁ χορὸς τῷ Πολυνείκει. τοῦτο τὸ μέρος στάσιμον — πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἀνῆκον — λέγεται*

---

1) Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 291.

2) Vgl. Kock, *Com. Att. fr.* III. p. 40.

3) *Phoen.* vs. 205. Zie Dindorf, *Scholia Gr. in Eur. Trag.* III. p. 92.

4) Dindorf teekent aan: *Recentiorem Scholii auctorem prodit verbum novitium πραιδεύω, de quo dixit Ducangius Gloss.* p 1210.

[*πραιδεύω = λῄζομαι, κατατρέχω, praedor.* Sophocles.]

τὸ ἄσμα. πάροδος δέ ἐςὶν ᾠδὴ βαδίζοντος ᾀδομένη ἅμα - λευκὸν ἴχνος ἀρβύλης τίθεται. ἔδει δέ Φασιν - ἐπίτηδες δὲ οὐκ - αἱ ἀπὸ τοῦ χοροῦ - πρὸς τὴν Ἐτεοκλέους - ὑπ' αὐτοῦ ἐβασιλεύοντο.

Φοινίσσας ἀπὸ νάσου: οὐ νῆσος - νάσου τῆς Τύρου - διὰ τοῦ Ἐτεοκλέους - ἀπαγγεῖλαι.

Ἰόνιον κατὰ πόντον: διαπορεῖτε πῶς - πλεῦσαι κατὰ τὸν - ἐλάτα πλεύσασα :::π᾿·λοιπὸν τὴν αἰτίαν - τῆς Σικελίας. Σικελίαν δὲ εἶναι μικράν.

ad vs. 207. *κατενάσθην: τινὲς ἀντὶ τοῦ - τί ταῦτα διὰ μακρῶν λόγων ἀνέδραμον - οἶμαι οὕτως ὅπου - Παρνασσὸν τῇ ἐλάτῃ πλεύσας.*

In textu: ἀθανάτας θεοῦ, cum gl.: τῆς Ἀρτέμιδος. κοινὰ γὰρ αὐτῆς καὶ ὁ ἥλιος (pro *καὶ ὁ* *i. e. καὶ Ἀπόλλωνος) εἰσὶ τὶ μυςήρια.*

Ik wil ook geen ruimte ongebruikt laten, *vir clarissime*, en vul die maar weder met een paar plaatsen uit Athenaeus. Op pag. 5 *d* staat: *ἣν ὀπταὶ δὲ δύ' ὦσ' ἑφθῇ κλαίειν ἀγορεύω* [1]), maar dit is niet mogelijk: wanneer zij alle twee zijn gebakken, kan men den gekookten niet laten liggen. Wat zouden de keukenmeiden lachen, indien zij sommige dingen eens wisten en een gedeelte van de *Aglaophamus* lazen! Wat dunkt u van *ὀλίγαι*? — Ik heb eene verliefde intrige ontdekt pag. 618 *b*, maar het is er zeer verre van daan dat ik dat kluwen heb kunnen ontwarren; ik geef u wat ik gevonden heb om meer licht te geven:

ποίαν, Φράσον γάρ, ᾖδε τὴν συναυλίαν;
B. *ταύτην. ἐπίςαται γάρ. ἀλλ' ηὔλουν ἔτι*
*** *μαθόντες ὥςε τοὺς αὐλοὺς σύ τε*
αὕτη τε λήψεσθ', εἶθ' ἃ μὲν νῦν τυγχάνεις
αὐλῶν πέραινε. δέξεται δὲ τἄλλά σοι
ἥδ'. οὔ τι κοινόν ἐςιν, οὐ χωρὶς πάλιν
οὐ νεύματ', οὐ προβλήμαθ', οἷς σημαίνετε
ἕκαςα [2]);

---

1) *πουλύποδος πλεκτὴ δέ ....*
ἑφθὴ τῆς ὀπτῆς, ἣν ᾖ μείζων, πολὺ κρείττων,
ἣν ὀπταὶ δὲ δύ' ὦσ', ἑφθῇ κλαίειν ἀγορεύω.
Zie Kock, *Com. Att. fr.* I. p. 646; Meineke, *Fragm. Com. Gr.* II. p. 673.

2) Vgl. *Mnem.* IV. p. 107 (*Nov. Lectt.* p. 11). Kock, *Com. Att. fr.* II. p. 29; Meineke, *Fragm. Com. Gr.* III. p. 24.

Hoe moet een vertaler te moede zijn, die verplicht is den gedrukten tekst over te zetten!

Er zijn helaas nog honderden plaatsen in den tekst, die zoo bedorven zijn dat er geen woord van is overgebleven.

Iterum, vale, vir clarissime.

65.

Venetië, 20 Maart 1844.

Vir Clarissime!

Ik haast mij uwen laatsten brief te beantwoorden: ik ben voor heden meer of min vermoeid en verzadigd van codices, en niets is mij eene aangenamer uitspanning dan u te schrijven. Ik ben zeer geneigd om met de Duitschers vrede te sluiten, *i. e.* met de vijf of zes, die gij acht en zelfs genegenheid toedraagt. Gij zondert al de oude heeren en de groote steden uit, en ik ben ontwapend. Gij weet het beter dan ik, *sed quia vir es melior* vergeeft gij alles om der wille van eenige »rechtvaardigen", *ὡς γὰρ ἄμεινον*: misschien zal ik dit met der tijd ook kunnen doen. Ik weet, helaas! wel dat in ons dierbare vaderland het over het algemeen niet veel beter gesteld is en misschien in eenen overslag nog erger, dan dáár, maar zoolang de geest van Valckenaer en Ruhnkenius en de soliditeit van de meeste anderen zal blijven leven, behoeft men niet (*nisi fallor*) naar Duitschland te reizen om zich te volmaken. Ik verzeker u in koelen bloede, dat ik nog niet begrijpen kan wat ik in Duitschland beter dan te Leiden zou kunnen leeren. (NB. van al hetgeen ik verlang te kennen en vatbaar ben te leeren). Geen grooter dwaasheid dan het uitstapje van Halbertsma[1]) naar Berlijn! en om het ronduit te zeggen, ik ben in de ziel overtuigd dat ik meer zal profiteeren van u en Prof. Bake en eenige anderen dan van Schneidewin, Ritschl, Böckh, Emper enz. *Basta cosi. μεταφρασόμεσθα καὶ αὖτις.* Hoewel ik met mijne Duitschers vrede gesloten heb, kan ik toch niet nalaten u voor de grap eene plaats af te schrijven

1) Over Halbertsma zie hiervoor, blz. 129.

uit Meineke (*Analecta Alexandrina p.* 7 [1]). Trouwens deze is een oud heer en uit eene groote stad, dus hij rekent niet. »(*Euphorion*) *cuius turpes et spurcos amores acerbo sale perfricuit* [*Bone Deus!*] *Crates Grammaticus Anth. Pal.* XI. 218:

Χοιρίλος Ἀντιμάχου πολὺ λείπεται· ἀλλ' ἐπὶ πᾶσιν
Χοιρίλον Εὐφορίων εἶχε διὰ ϛόματος,
Καὶ κατάγλωσσ' ἐποίει τὰ ποιήματα καὶ τὰ φίλητρα
Ἀτρεκέως ᾔδει· καὶ γὰρ Ὁμηρικὸς ἦν.

Sensum obsceni lusus cum alii aperuere a Jacobsio laudati tum nuper attigit doctissimus Naekius de Choerilis XII. p. 97, *qui egregie disputat de verbis τὰ φίλητρα*" [2]). Alles vliegt in de lucht door een enkel woord van Dobree: »*L.* Φιλητᾶ". De *spurii amores*, de *lusus obscoenus*, alles is verdwenen: de lamme verzen van Crates zeggen geheel iets anders, dat duidelijk is als de dag. Ook het *sal acerbum* of van elke andere qualiteit is vervlogen, en al die Duitsche critici maken een pitoyabel figuur. — Over de woorden δίκην ϛοιβῆς ἤτοι σαφηνηρίων weet ik weinig of niets te zeggen [3]). Ik ben het volkomen met u eens en met het gezonde verstand, dat er zeer goed ἢ σφηναρίων kan hebben gestaan: maar ik kan u licht mededeelen wat mij in de gedachte is gekomen bij het zoeken naar ἤτοι enz. In de *Epistolae Parisienses* van Bredow [4]), pag. 57, heb ik gevonden, dat ἤτοι in het barbaarsche Grieksch van het Byzantijn-

---

1) *Analecta Alexandrina sive Commentationes de Euphorione Chalcidensi, Rhiano Cretensi, Alexandro Aetolo, Parthenio Nicaeno.* Berlijn 1843.

2) Meineke teekent aan: *Haec olim scripsi; nunc haud scio an verum viderit Dobraeus τὰ Φιλητᾶ corrigens.*

3) Deel VII van de *Symbolae Literariae* (zie hiervoor, blz. 128 en 406), verschenen in November 1845, bevat een stuk van Dr. J. W. Elink Sterk (zie hiervoor, blz. 197 en 406), getiteld: *Grammatica Zetemata, de Paropleromaticis.* Daarin wordt het volgende *Scholion* aangehaald van Diomedes op Dionysius Thrax, uit de *Anecdota Graeca* van Bekker p. 970. 19: οἱ μέτρον ἀναπληροῦντες ἢ κόσμον παρέχοντες τοῖς λόγοις οὗτοί εἰσι, δίκην στοιβῆς ἤτοι σαφηνηρίων παρεισδυόμενοι. De woorden, waarover Cobet „weinig of niets weet te zeggen", geven Sterk aanleiding tot de verklaring: *quid ἤτοι σαφηνηρίων sibi velit, non capio, nec dubito quin sit corruptum.* Verder deelt hij allerlei gissingen mede, waaronder ook: σφηναρίων, door Geel hem aan de hand gedaan.

4) *Epistolae Parisienses, in quibus de rebus variis quae ad studium Antiquitatis pertinent agitur.* Leipzig 1812.

sche rijk is een *ἑρμηνευτικὸς σύνδεσμος* evenals *ἤγουν*, en ik heb gezien dat het gebruikt wordt wanneer men een woord uit de oude echte taal verklaarde door een barbaarsch woord, dat toen in gebruik was, b. v. uit Eustathius: *ἐπικόπῳ ἤτοι ἐπικορμίῳ*. Het woord *ϛοιβή* was waarschijnlijk beter bekend aan de tijdgenooten van Aristophanes (van wien de plaats in de Βάτρ. 1177, die ik gisteren las, hier uitmuntend te pas komt: *κἂν — ϛοιβὴν ἴδῃς ἐνοῦσαν ἔξω τοῦ λόγου, κατάπτυσον*) dan aan die van Choeroboscus, of van wien dan ook die noot wezen mag. Misschien dus heeft hij er achter *ἤτοι* het woord bijgevoegd dat in zijn tijd voor *ϛοιβή* in gebruik was, en of in Ducange staat of zonder de minste schade verloren is. Doch wat bekommert zich Sterk over hetgeen het schuim der grammatici zegt, in eene quaestie waarvan zij niets wisten en wij uit de classici met gezonde critiek alles weten kunnen? Dit is misschien wat kras opgezet, maar is het niet waar? Ik ben alle dagen in oorlog met de grammatici van Alexandrië: in spijt van hunne geleerdheid en schranderheid en overvloed van *subsidia* kan men ze nimmer een oogenblik vertrouwen, en wij zijn ze thans in allerlei opzichten ver vooruit. Aristarchus is een groot genie, en de scherpzinnigheid van Apollonius verbaast mij, maar zij dwalen toch zoo dikwerf van de eenvoudige waarheid af dat hun bloot getuigenis mij niets waardig is. Al de rest, Herodianus enz. enz., komen mij zeer dikwijls uiterst bespottelijk voor, en al de lateren zijn alleen het lezen waard om de fragmenten die zij bewaren. De *Scholia* op Homerus zijn op- en volgestopt met de ellendigste wartaal, die men zich denken kan. Men vindt er de edelste metalen en gesteenten onder hoopen zand, stroo, kaf, *καὶ τὰ ὅμοια*. De guldene *Scholia* van Aristonicus (alle uittreksels uit de *ὑπομνήματα* van Aristarchus) en Didymus *περὶ τῆς Ἀριϛαρχείου διορθώσεως*, de heerlijkste *Scholia* die men lezen kan, worden bezoedeld door het lafste gewauwel, dat mij doet denken aan de woorden van Athenaeus: *οὐδὲν ἂν ἦν ἰατρῶν ἠλιθιώτερον εἰ μὴ ἦσαν γραμματικοί* [1]) (hij kende de jonge Duitsche philosophen en de theologanten nog niet).

Ik heb gewacht op eenen Zondag om mijnen codex van

1) Vgl. *Comment. de auctorit. et usu Grammat. veterum* p. 9.

Euripides in te zien, oude perkamenten uit de XII^de^ eeuw. Er staat vs. 751 [1]): *ἐς πόλιν*, met een *Scholium* erboven: *γελοίως τοῦτό φησιν ὡς μὴ ὢν νῦν ἐν πόλει*; ik geloof niet dat het *Scholion* van Aristophanes of Aristarchus is. — vs. 1311: *κρίνει φάος τὸ μέλλον* [2]); erboven *τὸ σήμερον δηλονότι*, wel zeker! en een paar *Scholia in margine*: *ἡ παρεστῶσα ἡμέρα* — *ἡ παροῦσα ἡμέρα*. De codex is zekerlijk een van de oudste die er bestaan, en wordt verondersteld iets meer te weten: *is solus nescit omnia*. Het is alsof men eene tweede, nog niet gecorrigeerde proef leest; men leest er in éénen adem in: *ἐς πόλιν* [3]) - *πολεμίοισιν ἀντιτιθεὶς* - *διατριβὴν πολλὴν ἔχει* (*corr. m. sec.*) - *ἑλεῖν δορὶ*: *γρ καὶ ἐλθεῖν* ('t is mooi) — iets verder: *ἁμαρτίαν ὀφλισκάνει* [4]) (de monnik komt voor den dag) - *ἣν τύχῃ, κατακτανεῖ* - *ἓν δ' ἡμῖν ἀργόν ἐστιν* (ik vind in de *Scholia* van Matthiae, want ik heb geen gedrukten tekst op mijne kamer, *ἐστιν ἡμῖν ἀργόν*, ik had liever *ἀργὸν ἡμῖν ἐστιν*) en iets verderop: *ἔστακ' ἀρηΐοις στεφάνοισιν* - *ναύταισιν ἄστρον ὥς* - *λευρὸν πεδίον* enz. Ik ben overtuigd dat men *πόλιν* moet veranderen in *πόλον*, zoo waar als men al die andere *σφάλματα* moet emendeeren, zonder dat er de minste twijfel kan overblijven. *Κρινεῖ φθάσας τὸ μέλλον* [5]) enz. zou dunkt mij niemand hebben gehinderd, indien het in den tekst stond. Maar in die melische dingen voel ik geen grond onder mijne voeten: het zijn v o o r m ij a l t h a n s moerassen en ik waag er mij liever niet in. Ik zie wel hier of daar iets flikkeren, maar alle z e k e r w e t e n houdt op, gedeeltelijk, naar ik vermoed, omdat de poëet zelf niet volkomen zeker wist wat hij zeide: het is meer muziek dan taal, en (*nisi fallor*) om op de hoogte te komen van dat gezelschap is het beter zich op de eene of andere wijze te exalteeren dan *νήφων* en in koelen bloede al de *machinae* van taalkennis en critiek te admoveeren. Het is misschien eene

---

1) *Phoenissae*. Zie Dindorf, *Schol. Gr. in Eurip. Trag.* III. p. 208.

2) Dindorf p. 335.

3) Geel: *ἑπτάπυργον ἐς πόλιν μολὼν | τάξω λοχαγοὺς πρὸς πύλαισιν, ὡς λέγεις, ἴσους ἴσοισι πολεμίοισιν ἀντιθείς. | ὄνομα δ' ἑκάστου διατριβὴ πολλὴ λέγειν.*

4) Geel: *πατὴρ δ' ἐς αὐτὸν ἀμαθίαν ὀφλισκάνει.*

5) Geel: *σχεδὸν τύχα, πέλας φόνος·*
κρινεῖ φάος τὸ μέλλον.

groote ketterij maar ik zeg het u in vertrouwen, de parodie van Aristophanes van die τερετίσματα is hetgeen ik het liefste lees in de Βάτραχοι, dat is uit mijn hart gesproken: φλαττοθραττοφλαττοθράτ. »*Chacun son goût*" zult gij zeggen. »Laat ze maar staan en lees *Scholia*". Ik zoude het gaarne doen, indien ik het niet noodig achtte mij te wapenen tot het bestrijden, κατ' ἐμαυτόν, van een misbruik, dat vooral Hermann maakt van die dingen om de gezonde grammatica en critiek en metriek te bederven. Ik vind die melische taal vol rare vreemde zaken, die de vaste onwrikbare regels over vorm, beteekenis en constructie der woorden benevelen en verwarren. De heeren poëten, die van die kunsttaal alles maakten wat zij wilden, bekommerden zich zeer weinig over dit alles, en kunnen dus niet de allerminste autoriteit hebben in grammaticale quaestiën. Pindarus mag in de taal, die hij zelf heeft gefabriceerd, alles doen wat hem goed dunkt, maar men kan er niet de minste conclusie uit trekken. Aristarchus heeft een aantal plaatsen aangeteekend, die de dichters geheel verkeerd hebben opgevat: het blijft voor hunne rekening, en de Grieksche taal kan er niet solidair voor wezen. Men zou er na jaren opzettelijke studie een geheel boek over kunnen schrijven, en Hermann zou een zeer gek figuur maken en vele anderen. De arme metriek heeft er mede veel door geleden: ik maak mij sterk alle proza te scandeeren door het toepassen van de metra die zij in de Lyrische verzen beweren te vinden. Πολλὰ καμὼν ἐλύθη | οἱ δὲ μένων ἄσιτος | οἱ δ' ὅτι προσκόψας ποτ' ἔφη χερὶ γαῖαν ἀλοήσας[1]) | zijn volgens Hermann drie verzen. »*Sic isti versiculi scribendi videntur*", zegt hij in de *Praef. ad Diog. Laërt.* (Hübner T. II[2]). Heeft men niet het recht om te gelooven dat hij niet het minste verstand van metriek heeft? *Audin haec, Porsone, sub terra abdite!* Zoo heeft men indertijd geloofd dat de verzen 1662 vlg. in de Ὄρνιθες verzen waren! Νόθῳ δὲ μὴ εἶναι ἀγχιστείαν enz. Ik leg de pen neder om een uurtje te gaan wandelen. Het is zeer ongunstig weder, maar het is toch beter ὕεσθαι καὶ περιπνεῖσθαι dan den ganschen dag opgesloten te zitten.

1) Zie hiervoor, blz. 175, 176 en 230.
2) Zie hiervoor, blz. 230 en 269.

Ὕει μὲν ὁ Ζεὺς ἐν δ' ὀρανῷ μέγας Χειμών. — Ik had nauwelijks in eene goede luim in spijt van den regen, die mij gevangen hield, deze woorden geschreven, toen mijne beide hospita's snikkende mijne kamer binnen traden. — *Poveretta mi! Che disgrazia! Madonna Santissima! Care Sior Carletto!* Met vele moeite kwam ik te weten dat de Hr. Ciampi, de man van de eene en een broeder van de andere, die sedert een drietal dagen ziek lag, in groot gevaar verkeerde. Het was een man in de kracht zijns levens, doorgaans gezond, zoodat ik mij geen oogenblik bekommerd had gemaakt over den uitslag zijner schijnbaar niet doodelijke krankheid. Maar de *symptomata* waren eensklaps allerbedenkelijkst geworden: de medicus voegde onder het heengaan aan die beangste vrouwen deze hoogstonvoorzichtige woorden toe: »hij is veel erger: ik vrees dat de hersens zijn aangetast, en dan weet ik niet wat te doen". Met die woorden gaat dit ellendige schepsel heen, en die twee arme zielen komen geheel radeloos mijne kamer invliegen. Ik heb gedaan wat ik kon om haar moed in te spreken, en te bewijzen dat er geene andere hersenen waren aangetast dan die van zulk een lompen medicus. Ik bracht haar aan het verstand dat men oogenblikkelijk eenen anderen moest in consult roepen enz. Dit is echter hier althans niet gemakkelijk: zonder eene geschrevene uitnoodiging van den praktizeerenden medicus komt er geen ander. De dag verstreek en eerst den volgenden morgen kwamen de beide heeren. Zij vonden den zieke in een vrij gunstigen toestand, en alles scheen te bewijzen dat het gevaar spoedig zou zijn geweken. Maandagavond een geruste slaap, opgevolgd door eenigen eetlust, versterkte mij geheel in die blijde verwachtingen. Den volgenden dag was de Bibliotheek gesloten om den verjaardag te vieren van den heiligen Joseph, *θαλερὸς πόσις* van de *ἀειπάρθενος*. Ik was druk bezig met wat te collationneeren, toen tegen $3^{1}/_{2}$ uur de zuster van den kranke doodelijk ontsteld mij kwam zeggen dat hij zieltogende was. Mijn buurman, een braaf en vlijtig muziekant, ging een priester halen, en ik een dokter. Ik vond gelukkig eenen, dien ik kende, bij toeval op straat. Hij vond den zieke worstelende met eene vreeselijke koorts, beval *sinapismi* aan te wenden enz. Tegen 6 uren ging ik even uit om te

eten en eenen anderen zieke te bezoeken, mijn waarden Paravicini: een braaf en verstandig man, de eenigste die in Venetië vlijtig werkt en met een edel doel, het verlichten van het volk. Hij was lang niet beter en ik ben niet geheel zonder vrees. Na verloop van een uur kom ik thuis terug: ik vind alles in de grootste verslagenheid: mijn arme hospita jammerende: alle tronies even somber: het gevaar was steeds toegenomen, zegt men mij. Ik ga de kamer uit om van de minst ontstelden, eenige vrienden des huizes en eenen priester, iets naders te vernemen: — *è morto* — mompelden zij. Ik heb nimmer in mijn leven zulk een akeligen avond doorgebracht. In een ander tijdstip zoude mij zulk een droevig sterfgeval van den vader van een huisgezin, die eene weduwe en vier jonge kinderen, zoo al niet in armoede althans in kommerlijke omstandigheden achter laat, diep hebben getroffen, maar veel meer nog juist thans, omdat ik sedert eene poos in doodelijke ongerustheid verkeerd heb omtrent mijnen eigenen vader, die door een wonder aan eene gevaarlijke ziekte ontkomen is. De laatste berichten zijn volkomen geruststellend: de deskundigen verzekeren dat alle gevaar voorbij is, en ik weet dat hetgeen de meeste zieken redt, de zorgvuldige oppassing, bij hem niets te wenschen overlaat: Alcestis en Electra vereenigd! Ik had beter Antigone genoemd dan Electra, maar ik ben nog min of meer verbijsterd. Intusschen werk ik vlijtig voort: voor deze maal zal ik u niet met σημεῖα enz. lastig vallen.

Heden (Woensdag) van de Bibliotheek thuis gekomen vind ik kalmte en gelatenheid, die zelfs zoo groot is dat ik erover verwonderd ben. Ik heb bij ons in Holland gezien en geleerd dat stille waters diepe gronden hebben: in den vreemde meen ik wel eens te hebben bespeurd dat men met een emmer water eene bruischende *cascade* kan maken. Die uitval zal u wel versterken in het vermoeden, dat ik omtrent den vreemde eenzijdig zal blijven en te partijdig φίλην περὶ πατρίδα γαῖαν. Het is niet onmogelijk; *sed melius in hanc partem peccare. Vale, vir clarissime, meque, uti facis ama.*

P. S. Ik neem de vrijheid u den ingeslotenen aan te bevelen. Ik heb weder vergeten u te zeggen dat het mij aange-

naam zou zijn, indien Pluygers[1]), die in de *Scholia Veneta* thuis is, mij wellicht het een en ander had aan te bevelen, om nauwkeurig te onderzoeken of op te merken.

Iterum vale.

66.

Venezia, Zondag 21 April 1844.

Vir Clarissime!

Het is heden voor mij een dag *albo calculo notandus*: reeds vroeg was ik verdiept in mijne codices, en »mijn knip had in den boom een uurtje pas gehangen" of ik had een fragment van Menander, één van Aristophanes en één van Callimachus gered; daarna heb ik jacht gemaakt op Grieksche inscriptiën, heb er eene nagezien in het Museo Trevisano, eene andere in het Seminarium Patriarchale, eene derde bij een hupsch archaeoloog, en kwam *lassatus nondum satiatus* op mijne kamer uitrusten, toen de portier van het Palazzo Ducale mij uit naam van mijnen goeden ouden Bettio eenen brief kwam brengen uit Holland, die mij nog ruim zoo aangenaam was als al wat ik vroeger had gevonden.

Ik heb u zooveel en wel zooveel belangrijks te antwoorden, dat ik niet weet waarmede te beginnen, en vrees alles dooreen te zullen haspelen. Om dit te voorkomen zal ik u vóór alles schrijven over mijne Rhodiërs, waarlijk eene der belangrijkste inscriptiën, die ik tot heden ken, en gij zult dit met mij erkennen, wanneer gij ze, met $^3/_5$ gedeelten verrijkt, hier ingesloten zult lezen. Laat mij u eerst de lotgevallen vertellen van dien gewichtigen steen; ik zal u daarna zeggen op welke wijze ik dit alles ben te weten gekomen. Voor meer dan drie eeuwen is uit Candia in Italië gebracht een groote zwart marmeren *ϛήλη* (waarvan ik u morgen de lengte, breedte, dikte enz. zal opgeven), aan beide kanten volgeschreven: aan de eene zijde

1) Dr. W. G. Pluygers, toen nog weinig met Cobet bekend, later een zijner trouwste en meest geliefde vrienden. Zie ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ Guilielmi Georgii Pluygers, *Mnem.* XIX. (1880) p. 345—390, *Mnem.* XX. p. 1—32 en p. 113—148.

staat het verdrag tusschen Ἱεράπυτνα en Ῥόδος: aan de andere dat tusschen Ἱεράπυτνα en Λύκτος, en daar onder dat tusschen Ἱαράπυτνα en Μαγνησία. Niets schijnt natuurlijker en eenvoudiger dan dat een Venetiaansch patriciër dit aloude monument naar zijne vaderstad hebbe overgebracht en daar in zijn paleis neergezet, zonder er iets van te begrijpen (noch zulks in het minste te begeeren, zooals die groote Maecenaten hier gewoon waren te doen). Wat hiervan zij, weet ik niet: alleen dit, dat de στήλη gaaf en ongeschonden uit Creta hier is aangekomen. Op het laatst van de vorige eeuw was de steen in een rampzalig zeedorp niet zeer ver van Venetië, het oude portus Romatinus, thans porto Gruario (porto Gruêr, zeggen de Venetianen); daar woonden toen, even als thans, niets dan arme, behoeftige menschen. Een van hen had den steen in zijn bezit, en heeft er gebruik van gemaakt toen hij een nieuw raam liet maken tot verlichting van eene trap: er werd een stuk van boven afgehakt, vier groote gaten werden erin geboord voor de ijzeren staven der tralie, en voor de zwierigheid holde men de vooruitstekende zijde wat uit, zoodat er onderaan een duimbreedte ongeveer afging en iedere regel zijne beide laatste letters verloor. Boven lagen het verdrag van Hierapytna en Lyctos en het kleinere tusschen Hierapytna en Magnesia: daar zijn dus die groote leelijke gaten in geboord — gelukkig echter kan men alles met volkomene zekerheid invullen. Onderaan lag het verdrag tusschen Rhodus en Hierapytna. Verbeeld u dat dit blad papier de steen is: deze zijde is aan den linkerkant doorboord, zooals ik u zeide. Er staat bovenaan het overschot van het verdrag met Lyctos en de Ὅρκοι; daarna eene ledige ruimte, die ik u morgen zal afmeten; dan het verdrag met Magnesia, waarna nog eenige ruimte overblijft. Gelukkig was de steen dik genoeg om niet geheel doorboord behoeven te worden voor de ijzeren staven, zoodat men bij het omkeeren van den steen niets anders mist dan het bovenste gedeelte en de laatste letters aan het einde van iederen regel. Naderhand, in het begin van deze eeuw, vindt men den steen in het paleis van de familie Persico te Venetië, zooveel mogelijk opgelapt, *i. e.* de gaten gevuld met eenen steen van gelijke kleur. Voor 25 jaar was die familie

uitgestorven en werd de boedel verkocht. De Hr. Bettio kwam te weten dat er een steen met Grieksche letters te koop was, ging kijken, vond geen enkelen mededinger en kocht het ding voor eene kleinigheid. Dit bewijst dat er in dien tijd niemand te Venetië was, die dien steen kende *nedum* waardeerde, want het ligt in het Venetiaansche en Italiaansche karakter om ontzaglijk gaarne met zulke dingen te pronken en den Maecenas en den kunstkenner uit te hangen, zonder in het minst behoefte te gevoelen om te doorgronden wat het eigenlijk is. Ik heb een Italiaan gekend, die 30 jaren lang een Griekschen codex *Novi Testamenti* (een prul) heeft geliefkoosd en laten kijken, maar er nooit eenen enkelen regel van gecollationneerd heeft, ofschoon hij vele Grieksche verzen heeft gemaakt. De bibliotheek van eene vermaarde familie van Maecenaten is onlangs aan de Marciana gelegateerd: het blijkt dat de boeken nooit door iemand waren geopend! Indien de *soi-disant* geleerden hier te lande den steen hadden gekend, zij zouden lijvige folianten vol zotheden erover hebben geschreven, evenals voor eenige jaren toen er eene groote inscriptie uit Rhodus hier is aangebracht: het geldt eenige *ἐρανιϛαί* die hunnen president *ἀρχερανιϛάς* kronen en andere eerbewijzen toekennen: eene belangrijke inscriptie door Böckh gauw uitgegeven. Gij hebt geen denkbeeld van de zotternijen welke die onkundige Italianen erover hebben geconscribilleerd. De *ἔρανος* wordt bij den eenen een tribunaal van 5000 rechters, bij eenen anderen de groote senaat van Rhodus enz. enz.: taalkennis naar rato. Eén onder den hoop vindt den slordigen huurcedelstijl van dat ding zoo fraai, dat hij eruit opmaakt dat Aeschines daar kort te voren moest onderwezen hebben! *Basta.* Ὁ *θυμός μ' ἐκτὸν οἴσει τῶν ἐλαῶν.* In het kort, ik maak uit dit alles op, dat men geene inlichtingen hoegenaamd van de levenden meer kan inwinnen. De dooden zullen echter helpen: ik weet niet of ik u met den kop of den staart zal beginnen te vertellen, hoe ik dit alles ontdekt heb. „Met den kop, *sodes*" zult gij zeggen. Er is hier een Oostenrijksch archaeoloog, een hupsch man met liberale denkbeelden en goeden smaak. Jammer dat hij archaeologie heeft gestudeerd, een doofpot voor het gezond verstand en alle grondige taalkennis. Ik liet hem eens

dat wij rondwandelden door het Palazzo Ducale mijne inscriptie zien. »Ik heb zelf iets van dien aard ontdekt in een codex der Ambrosiana", zeide hij: »het is reeds eene poos geleden". Hij vertelde mij, dat hij zich flauw herinnerde dat het een verbond was van de Rhodiërs met ik weet niet welke andere republiek, waarin uitdrukkelijk gesproken werd van het getal hulptroepen, het juiste bedrag der soldij voor soldaten en officieren enz. enz. »Ik heb dit alles nauwkeurig afgeschreven", zeide hij, »en het daarna overgedaan aan Prof. Petrettini van Padua". Razend nieuwsgierig geworden door het bovengemelde en eenige andere vrij onbestemde bijzonderheden, dacht ik na over de middelen om dit alles althans eens te zien en te lezen te krijgen. Ten slotte heb ik Petrettini eenen brief geschreven, waarin ik hem hoofdzakelijk meldde, dat ik vernomen had dat hij een document van dien aard in handen had, dat ik zelf iets dergelijks had ontdekt en hem dus voorsloeg om onze beide documenten te vergelijken: ik gaf hem voorloopig alle vrijheid om bij het uitgeven van zijne inscriptie van de mijne die plaatsen mede te deelen, die tot opheldering der zijne strekken konden, en beloofde hem als eerlijk man van mijne zijde de kopie, welke ik van hem verlangde, niet te zullen uitgeven noch doen uitgeven, voordat zijne voorgenomene uitgave het licht had gezien. Ik gaf dien brief aan een zijner vrienden te Venetië, die voor een dag naar Padua ging, mede, en deze kwam mij den volgenden dag zeggen, dat Ridder Petrettini mij liet weten dat hij mij spoedig hier zou komen bezoeken. Twee dagen daarna kwam de groote logge man op de Bibliotheek aanstappen. Wij keuvelden wat, precies alsof wij beiden alleen de philologie in pacht hadden: het kwam mij weder, zooals altijd in Italië, goed te pas den indruk te geven van *un buon giovine* te zijn, en mijn listige Petrettini begreep dat al zijne diplomatie nutteloos was. Hij vertelde mij dadelijk, zooals de Italianen gewoon zijn, in vertrouwen eenige dingen, die niemand anders dan ik mocht weten enz. Ik bracht hem bij mijnen steen en las er hem wat van voor. Hij scheen zeer verbaasd en hij ging eindelijk heen, mij belovende dat hij den volgenden dag mij zijne inscriptie zou komen brengen. Ik vervaardigde voor hem eene kopie en wachtte niet zonder ongeduld den volgenden morgen naar zijne komst.

Hij kwam: ging zitten *μέγας μεγαλωςί*: ontving met groote vreugde mijne kopie, vooral toen hij hoorde dat hij ze maar zoo kon mede nemen: haalde de zijne uit zijn zak mij zeggende: »*Signore*, het is dezelfde inscriptie" — dit viel mij als koud water op het lijf — »maar zij is completer" — ik haalde weder adem, en niet zonder reden, want op het eerste gezicht bemerkte ik dat er niets aan ontbrak en zij meer dan de helft grooter was. Hij had mij de kopie medegebracht, welke mijn goede Oostenrijker Steinbüchel uit den codex Ambrosianus had gemaakt. Ik zend u er hiernevens een afschrift van. Zij is geschreven zonder accenten en vol kleine schrijffouten, die ik onder het afschrijven heb verbeterd, maar u toch voor alle securiteit *in margine* nauwkeurig aangeteekend mededeel. Die fouten moeten niet aan den Hr. Steinbüchel geweten worden. Hij is sterk genoeg om een woord, dat niet Grieksch is noch zijn kan, van een ander te onderscheiden, en hij is zeer accuraat. Het woord *sic*, dat gij herhaalde malen zult vinden, is uit zijne kopie overgenomen: gij zult tevens zien dat hij zelfs bij de eenvoudigste *compendia* zichzelven niet vertrouwde en ze nauwkeurig afteekende. Dus uit den codex Ambrosianus is niets meer van belang te halen. Natuurlijk is het van het grootste belang te weten of de man, die onze inscriptie gaaf gevonden en afgeschreven heeft, voor deze taak berekend was, en in hoeverre men op hem kan vertrouwen. Dit nu kan men precies afmeten uit het geredde gedeelte: waaruit gij terstond zult opmaken dat hij, in spijt van een vrij aanzienlijk getal kleinere fouten, onder de allerbeste afschrijvers van inscripties (*οἷοι οἱ τοιοῦτοι βροτοί εἰσι*) moet worden gerangschikt: hij verstond namelijk wat hij las. Hoewel ik het nummer van den codex Ambrosianus niet ken, ben ik echter overtuigd precies te weten, vanwaar die codex afkomstig is, en dus in welken tijd het afschrift is gemaakt: namelijk tusschen 1558—1601, dat is gedurende het verblijf van G. V. Pinelli te Padua. Ik heb nu geen tijd om u de gronden voor dit vermoeden uiteen te zetten, omdat ik u nog vóór alles omtrent eenige lezingen van den steen nader moet inlichten.

. . . .

»Waarom schrijft gij niet de eene of andere brochure", zegt

gij: *vir clarissime*, *ὡς μὲν βούλομαι οὐ δύναμαι*, *ὡς δὲ δύναμαι νῦν οὐ δύναμαι*. Ik zal evenwel mijn best doen, maar iets over die inscripties te schrijven, voor de vuist weg, zonder boeken, zonder eenige deskundigen, zal mij zekerlijk een gek figuur doen maken. Ik begrijp niet, welke onrechtvaardigheid gij jegens mij zult plegen door het aannemen van die inscripties, welke ik u ten geschenke gekopieerd heb. — Van wat anders gesproken: ik heb de *Phoenissae* voorleden jaar geheel gecollationneerd (zonder veel vrucht) en ettelijke goede *Scholia* erop gevonden en afgeschreven. Ik zoude u dit alles toezenden indien ik wist h o e.

Vale, *vir clarissime*, *meque ama*, *ut facis.*

67.

Venezia, Zondag 26 Mei 1844.

Vir Clarissime!

Ik dank u voor uwen brief, dien ik onmiddellijk beantwoord, zijnde dit de opwekkendste bezigheid en de aangenaamste uitspanning die ik bedenken kan. Na eenige dagen de benauwendste hitte te hebben uitgestaan en door den *sirocco* te zijn geteisterd, die de borst beklemt en het hoofd loom maakt, is ons heden een zwaar onweder komen verlossen, dat nog met woede voortduurt. De bliksemstralen worden onmiddellijk door een donderend geratel opgevolgd, alsof gansch Venetië in puin stortte, de regen klatert tegen de vensters en het is bijna donker. De lusteloosheid en loomheid, die mij gekweld heeft, zal misschien nu spoedig verdwijnen. *θαρσεῖν χρή*. — Ik zal u eerst alles vertellen, wat ik weet van Petrettini: toen hij hier gekomen is en mij zijne kopie bracht, hebben wij nauwelijks een half uurtje op de Bibliotheek met elkander gesproken. Hij liet mij zijne kopie, beloofde mij ten spoedigste terug te komen, mij te laten zien wat hij verder voor *inedita* had bijeen verzameld en voor den druk gereed gemaakt, en vertrok kort daarna naar Padua. Ik heb hem niet weder gezien. Wij hebben dus niets naders bepaald noch afgesproken over onze wederzijdsche rechten op de inscriptie van Rhodus. Ik had nauwelijks vernomen, dat het dezelfde inscriptie was, maar completer dan

de mijne, toen hij, een oogenblik daarna, vertrok, en ik ben dus gebonden aan hetgeen ik hem heb geschreven totdat ik hem wederzie en nader met hem kan afspreken, indien het mogelijk is, want hij is, zegt men mij, een ellendeling zoowel als een domoor. Dit laatste is hem zonneklaar bewezen door Peyron, toen hij zich eens aan eene uitgave van eenige Grieksche *papyri* uit Weenen gewaagd had [1]). Peyron scheurt hem met zijne *papyri* geheel in flarden, zonder de allerminste genade: Ulysses en Thersites: en de Italiaansche geleerden, *πάντες χαιρέκακοι γάρ, ἐπ' αὐτῷ ἡδὺ γέλασσαν.* Hij is algemeen gehaat; dit bewijst hier niet zooveel als bij ons, maar onder degenen die hem verachten zijn eenige brave uitmuntende menschen. Ik voor mij was zoo nieuwsgierig naar hetgeen hij in handen had, dat ik om er maar eene kopie van te hebben al zijne voorwaarden zou hebben aangenomen. Thans ben ik, strikt genomen, volkomen meester van dat gedeelte der inscriptie, welke ik op den steen heb ontdekt, maar ik ben overtuigd, dat ik, niet eerlijker, maar beter en verstandiger doen zal door hem dit alles, indien wij niets anders kunnen beklinken, geheel over te laten, zonder er de allerminste aanspraak op te maken, mij vergenoegende met mijn nauwkeurig afschrift, waarin ik insta voor elke letter, en mijn kopie van de inscriptie uit den codex Ambrosianus, die beide waarschijnlijk niet geheel nutteloos zullen zijn, nadat Petrettini zijne *inedita* in het licht zal hebben gegeven: want zijne nauwkeurigheid staat natuurlijk in de gewone verhouding tot zijne bekwaamheid. Toen ik hier voor de eerste maal was, zeide mij een mijner vrienden: »Gij spot altijd met onze *Grecisti*, maar nu heb ik er een gevonden, die een bol is van de eerste grootte. Hij heeft gansch Griekenland doorreisd en bezit o. a. een aantal nieuwe inscriptiën, die eene gansche omwenteling in onze kennis van geschiedenis en antiquiteiten zullen teweeg brengen" [2]). Hoe heet dat wonder? vroeg ik hem. — »Petrettini van Padua". — Ik dacht aan zijne *papyri.* Wij hebben hem toen overal gezocht maar niet kunnen vinden. Intusschen verhandelde hij

1) Zie hiervoor, blz. 105.
2) Zie hiervoor, blz. 332.

veel met de habitué's der café's over zijne inscripties, die binnenkort te Milaan bij N. N. (ik ben den naam vergeten) zouden uitkomen. Om dit een en ander was ik niet zeer nieuwsgierig naar zijne *inedita* en ben ik nog overtuigd dat al de rest prullen zijn: hij heeft mij ook bekend dat hij naderhand ontdekt had, dat een gedeelte althans al gedrukt was. Toen ik hem vroeg, wat hij sedert al dien tijd gevorderd was, bleek het dat hij nog niet eens eenen uitgever had kunnen vinden: alles was reeds lang voor den druk gereed, zeide hij mij echter, en het zou nu niet lang meer duren. Gij begrijpt hoe weinig staat men op dit alles kan maken. Wat ervan zij en waarom hij niet is teruggekomen, ik weet het niet. Indien het niet anders kan, geef ik hem tot nader order mijne Rhodiërs over: in allen gevalle, de groote belangrijke inscriptie is gered. Wat de beide overige betreft, daarvan weet Petrettini zelfs het bestaan niet: de Hr. Steinbüchel heeft alleen die ééne te Milaan gevonden, en dat de steen aan beide kanten beschreven is, weet Petrettini niet, om de eenvoudige reden dat ik het hem niet gezegd heb. Van het bestaan van het boek, door dien rampzaligen Jezuïet geschreven, weet Petrettini ook niets ter wereld, zoodat voor hem de geschiedenis van den steen geheel en al in het duister ligt. Ik heb hem van dit alles niets gezegd, vooreerst omdat er geen tijd toe geweest is, en ook wel wat πρὸς Κρῆτα κρητίζων, hetgeen ik met een open rondborstig mensch (al was hij ook nog zoo dom) niet zou hebben gedaan. Ἔχεις ἅπαντα omtrent Petrettini, nu iets anders. Vanwaar is dat *apographum* te Milaan afkomstig? Het is klaar als de dag dat de steen in zijn geheel door een deskundige in Italië is afgeschreven. Hoe het mogelijk is dat zulk een belangrijk document, na eenmaal eenen deskundige onder de oogen te zijn gekomen, naderhand in tweeën gekapt werd, en na bijna drie eeuwen half wordt teruggevonden onder een tralievenster in een rampzalig gehucht dicht bij Venetië, daarover kan ik niet de allerminste dragelijke conjectuur vormen. Het blijkt uit ημερες - κριτας enz. dat het *apographum Ambrosianum* niet op den steen zelven gemaakt is, maar door eenen Griek afgeschreven naar eene andere kopie. Ik ben overtuigd dat het afkomstig is uit de bibliotheek van Giovanni Vincenzo Pinelli,

een grooten Maecenas, die te Padua, 1558—1601, een schat van antiquiteiten, kunststukken, boeken en handschriften heeft bijeen verzameld. Zijne bibliotheek is na zijnen dood aan zijne erfgenamen te Napels op drie schepen overgezonden. Ik bespaar u eenige tastbare leugens. De Kardinaal Borromeo heeft ze gekocht en in de Ambrosiana gebracht: ik heb zelf te Milaan eene menigte codices van Pinelli geraadpleegd, en o. a. een bevattende *adversaria* enz., waarin ettelijke afschriften waren van Grieksche inscriptiën. Ik herinner mij indertijd Prof. Bake [1]) te hebben geraadpleegd over eene dier inscripties, die van *Allaria*, bij Böckh de eerste, meen ik, onder de Cretensische [2]), en thans hier in het Museo Trevisano bewaard. Niets is natuurlijker dan dat een man als Pinelli gaarne zulke afschriften bijeen verzamelde, en er was toen zeker geene inscriptie bekend en toegankelijk waarvan hij geen afschrift zou gehad hebben, vooral van die te Venetië of bij Venetië en Padua bewaard werden. De hemel weet hoevele belangrijke dingen van dat soort nog te Milaan in de papieren van Pinelli schuilen, en niets is waarschijnlijker dan dat de codex, waaruit de Hr. Steinbüchel de Rhodische inscriptie heeft afgeschreven, een codex is van Pinelli. Die codex bevatte niets meer van dien aard, maar het is immers hoogstwaarschijnlijk dat in andere codices van Pinelli het volledige afschrift schuilt van het achterste gedeelte van den steen, zoodat misschien ook het gansche verbond van Hierapytna en Lyctos daar nog gered is. Het is ongelukkig dat er groote en, ik vrees, onoverkomelijke zwarigheden bestaan om zoo iets in de Ambrosiana te doen onderzoeken: indien de *custodes* maar vermoedden dat men een *ineditum* zocht, zou alles uit zijn. Echter heb ik alle hoop nog niet verloren, en ik zal u nader schrijven langs welken weg ik gepoogd heb mijn doel te bereiken: indien het niet gelukt, het zal mijne schuld niet zijn, en er blijft dan niets anders overig dan de Doctores Ambrosiani te doen weten, welke belangrijke documenten men met grond vermoeden kan, dat nog in de codices en *adversaria* van Pinelli schuilen, vooral

1) In geen der bewaarde brieven aan Bake komt hierover iets voor.
2) Het is de vierde.

omdat zijne afschriften oneindig nauwkeuriger zullen zijn dan die later door onkundige schepselen zijn vervaardigd, en een groot getal der steenen verloren is. Het is duidelijk dat ook van het verbond tusschen Hierapytna en Lyctos $^3/_5$ ontbreken: men kan juist berekenen hoevele regels dit uitmaakte en dus de grootte van het gedeelte dat van den steen is afgekapt. Het allerbeste zal zijn dit alles uit Milaan terug te halen. *O utinam!* Om het niet te vergeten zal ik nog eene plaats verbeteren op het laatst van het verbond met Rhodus: *ἀναγραψάντων δὲ καὶ Ἱεραπύτνιοι καὶ θέντων παρ' αὐτοῖς ἐν τῷ ἱερῷ ὅπει κα δόξῃ Ἱεραπυτνίοις.* Zoo staat er in den codex Ambrosianus en zoo had ik ook eerst zelf ingevuld, maar dat gaat toch volstrekt niet: er staat op den steen: ΙΕΡΑΠΥΤΙ...... Er heeft nooit kunnen staan -ΝΙΟΙΣ, daar is geen ruimte voor, en het is bespottelijk tevens; er heeft zonder twijfel gestaan: ἹεραπυΤΝΑΣ, geregeerd door *ὅπει* [1]).

Ik heb nagezien hetgeen gij verlangdet over Xicco Polentonus [2]). *Frustra.* Er zijn hier allerlei geschriften van hem, deels onuitgegeven, alle prullen; alleen zijn groot werk: *vitae illustrium Scriptorum* (of zoo iets) [3]) ontbreekt, er moeten echter elders in Italië nog talrijke afschriften van bestaan. De Marciana bezit alleen een uittreksel uit het leven van Suetonius; het komt mij vrij flauw en flets voor: het was eene bagatel en ik heb het dus maar handig afgeschreven. — In spijt van de afmattende lusteloosheid, die mij nederdrukte, en die misschien, behalve door den *sirocco*, door gebrek aan uitspanning en beweging is veroorzaakt, heb ik toch immer ijverig doorgewerkt aan mijnen dierbaren Homerus. Ik heb voor den tekst van codex A allerbelangrijkste dingen gevonden: het was wel de moeite waardig, na den dommen Coletti, dien tekst met de grootste zorgvuldigheid na te zien. Hij is de basis van de Homerische critiek, met de *σημεῖα* en de *Scholia* van Aristonicus en Didymus. Ik ben overtuigd dat mij niets is ontsnapt, en gij

1) Zie Naber, p. 82.

2) Fabricius, *Biblioth. med. et inf. latinitatis* lib. XVI: *Xicco Polentonus, Patavinus, vergente seculo* XIV *natus.... Quum a.* 1413 *sepulcrum Titi Livii aperiretur, is animum gratum in tantum civem satis superque exhibuit. Obiit a.* 1461.

3) De titel is: *De illustribus scriptoribus Linguae Latinae libr.* XVIII.

zult naderhand zien wat al fraaie zaken er nog uit zijn te voorschijn gekomen. Ik heb van de gelegenheid gebruik gemaakt om alles nauwkeurig na te zien, en ben voldaan over mijzelven. Thans echter ben ik niet van voornemen u hierover te schrijven, maar liever in haast nog het een en ander over Lucianus hierbij te voegen, waarvoor ik twee uitmuntende codices heb gevonden [1]. Gelukkig was ik de uitgave van Jacobitz machtig geworden, zoodat ik wist wat de Duitsche heeren gepraesteerd hadden. Zij komen er zeer schraal af. Jacobitz is een onkundig schepsel, die even veel kwaad als goed met al zijne codices aan den tekst van Lucianus heeft toegebracht: barbarismen, de stuitendste soloecismen enz. enz. wemelen zelfs in die boeken, die het meest bewerkt zijn door wijdvermaarde critici. De boeken van Fritzsche zijn hier niet te vinden, maar Jacobitz komt na hem, en het blijkt dat ook hij de grootste zotheden maar stilletjes heeft laten staan en blind geweest is voor de zon. Ik spreek niet van de plaatsen die hij niet heeft kunnen emendeeren, en die ik uit mijne codices hersteld heb: dat zoude onbillijk zijn; maar van eene menigte andere, die men bij de eerste lezing herstellen kan. Ik vrees dat gij mij bezwaarlijk zult gelooven, *vir clarissime*, indien ik u hiervan geene afdoende bewijzen bijbreng. Zie hier eenige uit zeer vele. *Dial. Deor.* XXIII. § 2: *πρῴην ἐν Λαμψάκῳ γενόμενος* — is het duidelijk of niet dat er staan moet *γενόμενον*, in spijt van alle codices en uitgevers [2]? Er zijn in dien kleinen dialoog nog meer andere fraaiheden. Het begin is, met het welnemen van Hemsterhuis, stuitende onzin: mijne Duitschers hebben de ware lezing wel in hunne codices gevonden, maar nimmer gedroomd dat zij beter was dan de *lectio vulgata*; er moet immers staan: *τί ἂν λέγοιμεν ὁμομ. ὦ δ. α. ὄντας — ἀνομοίους εἶναι* [3]. Tot groote schande

1) Over Lucianus zie *Mnem.* III. p. 147—176, 281—320, 385—408; *Var. Lectt.* p. 75—287. Hetgeen in de *Mnemosyne* voorkomt, beslaat in de *Var. Lectt.* p. 75—169. — Zie ook de *Orat. de A. I.*, *passim.*

2) Dindorf (ed. Tauchnitz, 1858): *ὁ μέντοι Πρίαπος — πρῴην ἐν Λαμψάκῳ γενόμενος ἐγὼ μὲν περιῄειν τὴν πόλιν, ὁ δὲ ὑποδεξάμενός με καὶ ξενίσας παρ' αὑτῷ* enz.

3) Dindorf: *Τί ἂν λέγοιμεν; ὁμομητρίους, ὦ Διόνυσε, ἀδελφοὺς εἶναι Ἔρωτα καὶ Ἑρμαφρόδιτον καὶ Πρίαπον ἀνομοιοτάτους ὄντας τὰς μορφὰς καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα*

van alle uitgevers staat nog in den tekst *ὁ Πρίαπος* achter *πέρα τοῦ εὐπρεποῦς ἀνδρικός*. Zij vinden in hunne codices een tweede glossema achter *πάγκαλος*, namelijk *ὁ ἔρως*: 't is jammer dat zij dit niet in hunnen tekst hebben opgenomen. In den vorigen dialoog maakt de critiek van die heeren ook een zeer gek figuur: *ἐξ ἐρωτός σοι γενόμενος* veranderen zij in *ἐξαίρετος*, zonder zich over den zin te bekommeren; daarentegen iets verder, waar zij het verbum *ἐξαιρεῖν* moesten herstellen, § 3: *ὥστε καὶ ἀριστεῖον ᾑρέθη μοι*, hebben zij er niets van gemerkt. Wie kan zonder lachen lezen, § 4: *σὺ μὲν σκώπτεις· ἐγὼ δὲ τῇ Ἠχοῖ σύνειμι*? Gelukkig dat *σὺ μέν* in mijne codices ontbreekt. *Οἶσθ' οὖν ὅτι μοι χαρίσῃ* moet, dunkt mij, volstrekt zijn *χάρισαι*, evenals *οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον*, en in de *Medea*: *οἶσθ' ὡς μέτευξαι*, ofschoon ook daar, *ni fallor*, in de codices staat *μετεύξῃ* [1]). Het laatste gedeelte is al bij Hemsterhuis vreeselijk bedorven, maar toch lang zoo erg niet als bij Jacobitz. Het is toch zoo duidelijk, dunkt mij, dat er staan moet: ΠΑΝ. *Πρόσταττε, ὦ πάτερ*. ʽΕΡΜ. *Ἡμεῖς μὲν εἰδῶμεν ταῦτα καὶ πρόσιθί μοι*: dat blijve onder ons. Jacobitz heeft met zijne codices duizenden plaatsen bedorven. Een afschuwelijk soloecisme misvormt eene plaats in de *Dial. Mort.* VI. 2: *εἰδέναι* (*γε add. codices Marciani*) *ἐχρῆν πότε καὶ τεθνήξεται τῶν γερόντων ἕκαστος, ἵνα μὴ μάτην ἄν ἐνίους ἐθεράπευον. Ne frustra quosdam observarent*, vind ik bij Hemsterhuis. *Ἡράκλεις ἀποτρόπαιε*! Is het niet klaar als de dag, dat *ἐθεράπευον* is de eerste pers. sing. en dat *ἄν* moet worden geschrapt [2])? Indien Hemsterhuis in zijn tijd dat gebruik van *ἵνα* met den indicativus nog niet vast genoeg kende, wat moet men zeggen van Jacobitz, van Dindorf, die niets geen kwaad vinden in: *ἵνα ἄν ἐθεράπευον*! En indien het al duizendmaal kon beteekenen wat zij willen, welk eenen zin zouden die woorden dan nog opleveren? In dien zelfden dialoog, § 4: *οἰόμενος ἐπιβήσειν αὐτὸν τῆς σοροῦ*, vermoed ik het bestaan van eene zware corruptie: *ἐπιβήσω* is duizend jaren op zijn allerminst ouder dan Lucianus, en wat is *ἐπιβαίνειν* of *ἐπιβιβάσαι*

---

1) Vgl. *Mnem.* III. p. 173 (*Var. Lectt.* p 101); *de A. I.* p. 123; *Var. Lectt.*² p. 572.

2) Vgl. *de A. I.* p. 101.

τῆς σοροῦ? Iets verder vind ik μεγαλοδωρεᾷ [1]) tegen alle mogelijke taalregels aan: μεγαλόδωρος en μεγαλοδωρία komen elders bij Lucianus voor, het laatste b. v. T. III. pag. 388, maar heeft niemand ooit de minste bedenking ertegen gehad; μεγαλοδωρεά is een barbarisme. Er volgt hierop terstond tot twee malen toe: ζώης ἐπιμήκιστον [2]). Hemsterhuis redeneert met zijne gewone deftigheid over het laatste woord οὐδὲν δέον, maar laat het eerste, zoo dwaas als het is, maar staan. Daarom heeft Jacobitz de vrijheid genomen om hier en elders uit zijne bedorvene codices in den tekst te zetten ζώοις, alsof hij niet Lucianus maar Homerus voor zich had, en niemand heeft ooit gezien dat het Attische ζῴης moest hersteld worden. In het begin van den dialoog staat zeer gerust in den tekst: τὸν δὲ ὑπὲρ τὰ ἐννενήκοντα γέροντα Θούκριτον. Wat zou Lucianus lachen over dat woord γέροντα! Ik zoude alle dialogen zoo kunnen doorloopen, maar ik heb geen papier meer. Nog maar ééne plaats uit de *Dial. Deor.* V. § 3: οὐκέτι μέμψῃ μοι προτιμότερον τοῦ νέκταρος οἰομένῳ τὸ Φίλημα εἶναι. Ik vrees dat het adjectivum πρότιμος valsche munt is: hier althans neem ik uit mijne codices volgaarne aan ποτιμώτερον.

Vale vir clarissime, *meque ama*. Gij kunt mij geen grooter genoegen doen dan door mij spoedig te schrijven. Ik heb het meer noodig dan ooit.

Vir clarissime, Ik wilde Prof. Bake met een klein briefje mijne deelneming betuigen in het smartelijke verlies, zoo spoedig herhaald [3]). Ik heb zelfs geen oogenblik tijd meer. Wees zoo goed en doe het voor mij.

68.

Venetië, 28 Juni 1844.

Vir Clarissime!

Si vales, *bene est*, *ego convalui.* Na vele treurige dagen gevoel ik mij weder opgebeurd en vroolijk gestemd, en hoewel

---

1) Dindorf: ἔπεμπόν τε πολλά, ὡς μὴ ὑπερβάλλοιντό με οἱ ἀντερασταὶ τῇ μεγαλοδωρίᾳ enz.

2) Dindorf: Εὖ γε, ὦ Θούκριτε, ζώοις ἐπὶ μήκιστον enz.

3) De jongste broeder van Bake, Dr. A. Bake, rector van het stedelijk gymnasium te Leiden, was den 16den Mei 1844 overleden.

nog wat zwak van hoofd en hand, ben ik thans zoo blijmoedig, dat ik den brief, dien ik u voor vele dagen begon te schrijven en allengskens had afgeschreven, zal verscheuren en u onverwijld eenen anderen schrijven in antwoord op twee der uwen. Mijne neerslachtigheid, lusteloosheid, heimwee *κτλ.*, die mij sedert langen tijd kwelden, *κατέσκηψαν εἰς τὰ σπλάγχνα*, of liever zij waren een gevolg van die schuilende en zich langzaam ontwikkelende ongesteldheid, en zullen thans, ik gevoel het, wel weder geheel verdwijnen. Morgen of overmorgen althans ga ik uit; en vóór alle andere zaken zal ik onzen Hollandschen consul gaan bezoeken, om te vernemen of ik door zijne tusschenkomst papieren naar Holland kan verzenden. In dat geval zal ik het uitvoerige rapport, met bijvoeging van excerpten en gedeelten van collatiën, naar Amsterdam zenden, zooals gij verlangt. Het was geenszins Simplicius noch zijne codices die mij beklemden, zooals gij hebt gegist om mijne zwaarmoedigheid te verklaren: te Parijs, Turin, Milaan en Modena heb ik aan niets anders gearbeid, en te Florence, Rome, Napels en Venetië heb ik niets laten liggen of verzuimd, dat voor de critiek van Simplicius dienen kan; hetgeen mij, ook reeds veel vroeger, kwelde en verontrustte zal nu wellicht *παρελθεῖν ὥσπερ νέφος*, zooals uwe laatste brieven en die van Prof. Bake mij doen hopen. Het was natuurlijk de gedachte: wat moet ervan mij worden wanneer ik in mijn vaderland zal zijn teruggekeerd; want tegen de tegenwoordige benarde omstandigheden scheen niets hoegenaamd iets te kunnen vermogen. Proeven en domme discipelen spookten mij voor de verbeelding. Wanneer ik gezond was, verdreef ik die schrikbeelden wel weder spoedig, maar zij overweldigden mij, toen zij met lichamelijke ongesteldheid samenspanden. Gij kunt begrijpen, *vir clarissime*, hoe welkom mij die laatste brieven waren: het is alsof mij de weg naar het vaderland geopend wordt, en ik verlang met mijn gansche hart naar Holland terug — ik dwaal geheel van mijn rapport af. Ingeval onze consul òf in het geheel geene gelegenheid heeft om al te dikke brieven naar Holland over te zenden, òf die gelegenheid al te lang op zich liet wachten, zoude ik, dunkt mij, over de post er een gedeelte van kunnen overzenden, zonder er uit-

treksels uit de codices bij te voegen en mij zooveel mogelijk bekortende. Het komt mij namelijk voor, dat ik thans een overzicht geven kan van hetgeen er voor ieder boek van Simplicius in het bijzonder gevonden en gewonnen is, in al de bibliotheken van Italië en te Parijs. Ik zou beginnen met het merkwaardigste, *id est* met de boeken *de Coelo*, waarvan ik te Parijs den authentieken tekst heb afgeschreven en overal in Italië heb wedergevonden, en geheel (zooals te Turin) of gedeeltelijk (zooals te Milaan, Modena, Florence, Rome, Napels en Venetië) met mijn Parijsch *apographon* heb vergeleken. Daarna zoude ik in een tweede gedeelte b. v. de codices der *Φυσικὴ ἀκρόασις* kunnen behandelen, en zoo vervolgens, totdat ik de leden der III^de^ Klasse zal hebben overtuigd, dat ik niet geheel heb stil gezeten in Italië — ook voor Simplicius. Zoodra ik door onzen consul zal zijn ingelicht, zal ik Prof. Bake schrijven, zoodat gij het twee à drie dagen na de ontvangst dezes zult weten. Ik wacht niet langer met het verzenden van althans éénen brief, om u niet door langer stilzwijgen ongerust te maken.

Ik ben volkomen bereid om met mijne inscriptiën te doen hetgeen gij mij aanraadt. Ik beken een tegenzin te hebben aan het uitgeven zelfs van iets dat ik zeer lang heb kunnen bepeinzen en *ruminari*; maar ik gevoel dat zulks in de gegevene omstandigheden eene onverschoonlijke zwakheid is, die moet overwonnen worden, niet alleen omdat het eigenbelang het dringend vordert, maar omdat ik zelfs den schijn niet hebben wil, dat ik uit stijfhoofdigheid eenen raad in den wind sla, dien gij met Prof. Bake mij herhaalde malen en met nadruk gegeven hebt. Tot nu toe kon ik mij wapenen met de gedachte: »ik zal u binnenkort laten zien, dat ik geen oogenblik tijds heb verloren en dat ik hier althans mijnen tijd niet beter kon besteden". Maar dit is thans niet meer voldoende, en ik zal alles doen wat ik kan om er iets dragelijks van te maken: indien ik al niet veel meer doen kan, ik zal althans de inscriptiën zelve met eene *annotatio critica* zoo nauwkeurig uitgeven, dat ik niet zal behoeven te vreezen voor al diegenen, die naderhand het marmer zelf zullen komen bekijken. Ik zal al de *lacunae* invullen en althans het adverbium *vī* (ik kan het zonder

eenen glimlach niet schrijven) wat toelichten, met eenige andere kleinigheden. Hoe ongelukkig dat ik zoo lang buiten gevecht ben gesteld geweest: ik wilde naar Padua om Petrettini te belegeren: ik heb nog het voornemen om het te doen en ik heb eenige hoop hem tot de overgave te dwingen. Dagelijks verwacht ik berichten uit Milaan van de Ambrosiana, waaruit ik langs twee verschillende wegen getracht heb mijne inscriptiën, die er moeten schuilen, te ontfutselen: welk een ἕρμαιον indien zij werden teruggevonden in haar geheel, evenals die van Rhodus! Wij zullen zien. Tevens heb ik doen onderzoeken, of er wellicht nog meer andere inscriptiën in de codices van Pinelli schuilen. Het is licht mogelijk, en vooral dat men betere afschriften vinde van de belangrijke Cretensische inscriptiën, die thans niets dan een vuilnishoop, reddeloos corrupte woorden en lettergrepen, vertoonen. De goede Bettio is mij ook hierin uitmuntend van dienst geweest, en hij heeft aan den bibliothecaris Catena eenen allerdringendsten brief geschreven: zoodat de voornaamste zwarigheid blijft het gebrek aan deskundigen te Milaan, want er is daar volstrekt niemand die met Grieksche codices bekend is. In allen gevalle, ik heb gedaan wat ik konde, en indien al mijne pogingen te Milaan en Padua geheel mislukken, zal ik mij vergenoegen met hetgeen ik zelf heb gevonden, en dat uitgeven: maar waar? Hier iets van dien aard te doen drukken is niet mogelijk: hetgeen ik altijd gehoord heb, heb ik thans volkomen bewaarheid gevonden: al degenen, die ik hier heb geraadpleegd en uitgezonden, bevestigen mij dat er hier geene andere drukkerij is voor Grieksch dan die van de hebzuchtige Armeniërs. Men kan hier nergens iets uitgeven zonder al de onkosten voor zijne rekening te nemen, en daar is voor mij geen denken aan. Ik zal dus die rampzalige Italianen laten loopen en naar Parijs gaan. Didot zal het gaarne uitgeven, vertrouw ik, en de Fransche consul zal bereidwillig de kopie naar Parijs zenden.

Vale, *vir clarissime*, ik sluit heden niets in: ik zal spoedig nader naar Leiden schrijven. *Vale*, *meque ama*, *ut ego te maximi facio et amo.*

u.

[Aan Bake].

Venetië, 10 Juli 1844.

Vir Clarissime!

Ik heb u zooveel te schrijven en te antwoorden, dat ik niet weet waarmede te beginnen. Vóór alles betuig ik u mijne hartelijke deelneming in de ramp, die u bij herhaling heeft getroffen: de hemel geve dat zij niet nog grooter worde, door het krenken van uwe gezondheid of geestkracht. — Ik voor mij heb mijne opgewektheid in groote mate herwonnen, en hoewel ik mij nog zwak gevoel, en de hitte, maar vooral de *sirocco*, mij neerdrukt, gevoel ik mij bijna geheel hersteld en heb ik mijne gewone werkzaamheden hervat, met goed gevolg. Om met het laatste te beginnen zal ik u vooreerst op uwen laatsten brief antwoorden, want ik heb mij gisteren en heden bezig gehouden met de codices, waarvan de Hr. Gaisford collatiën begeerde[1]. Ik zal u in het kort mijne resultaten mededeelen.

Ik begin met het stuk van Choeroboscus. De codex door Villoison ingezien is thans gemerkt: *codex* IV, *classis* XI (in de geschrevene en nog niet uitgegevene *Appendix* van den catalogus Mss., bevattende al de codices die door de uitgevers van den gedrukten catalogus, Buongiovanni en Zanetti, beiden onbekwaam voor zulk eenen arbeid, zijn overgeslagen of naderhand eerst in de Marciana gekomen zijn, zooals de codices Naniani en zeer vele andere, vooral uit gesupprimeerde kloosters), *membr. form. max. saec.* XV *exeuntis. fol.* 204. Wat er in staat heeft Villoison opgegeven, maar hij heeft niet opgemerkt dat al de titels dier verschillende stukken door onkundige *librarii*, meestal uit den eersten volzin, zijn opgemaakt. B. v. fol. 174, Θεοδοσίου περὶ ὅρου, omdat die *exerpta* beginnen met iets dergelijks: het zijn alle *excerpta* uit *commentarii* op de τέχνη γραμματική van Dionysius Thrax. *Fol.* 115 *rect.* leest men: Γεωργίου γραμματικοῦ τοῦ Χοιροβοσκοῦ. De woorden περὶ προσῳδιῶν zijn nergens te vinden en door Villoison *de suo* erbij gevoegd. Het is geen *tractatus* περὶ προσῳδιῶν en het is niet van Choeroboscus, die *fol.* 116 *rect.* wordt aangehaald: τῷ δὲ Χόιροβοσκῷ Γεωργίῳ οὐδόλως τοῦτο δοκεῖ (namelijk dat τέχνη afkomt van τεχνῶ). Het zijn uittreksels uit deels oude en goede, deels nietsbeduidende *commentarii* op de τέχνη γραμματική van Dionysius. Vooreerst eenige weinig beduidende opgaven omtrent de zeven προσῳδίαι: niets nieuws en ettelijke fouten; dan iets over de etymologie van τέχνη (οὐδὲν ὑγιές); een vrij geleerde noot over het gebruik van γράμμα voor σύγγραμμα (uitgegeven door Valckenaer *ad Ammonium* uit Leidsche codices); eene zeer goede opmerking over de niet-identiteit van den schrijver der τέχνη γραμματική met den leerling en vriend van Aristarchus (uitgegeven door

1) Zie hiervoor, blz. 262.

Fabricius, *B. G.* T. VII), nog een paar regels over nietsbeduidende zaken, *et explicit feliciter Choeroboscus.* Ik heb al die *commentarii* doorloopen, of er soms na Villoison nog iets goeds in mocht schuilen. Ik heb eenige kleinigheden gevonden: een fragment van Hipparchus τοῦ κωμικοῦ, maar vooral (om niet te spreken van eenige fragmenten van Apollonius ἐκ τοῦ ῥηματικοῦ) de verklaring van een geestigen inval van Lucianus. Dionysius geeft eene definitie van hetgeen is τέχνη, in deze woorden: τέχνη ἐςὶ σύςημα ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηςον τῶν ἐν τῷ βίῳ. De commentatoren verklaren en paraphraseeren die definitie ettelijke malen. Men leest in den *Parasitus* van Lucianus het volgende, § 3 vlg.: τί ποτ' οὖν ἐςιν ἡ τέχνη λέγε. π ά ν τ ω ς γ ὰ ρ (*sic omnino leg.*) ἐπίςασαι. ΠΑΡ. πάνυ μὲν οὖν — τέχνη ἐςίν, ὡς ἐγὼ διαμνημονεύω σοφοῦ τινος ἀκούσας, σύςημα ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηςον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Jacobitz *pessime*, *ut solet*, ἐγγεγυμνασμένων; in de codices *saec.* XIII is volstrekt geen verschil tusschen ε en συ, behalve den spiritus, waarop men weinig acht sloeg. Men ziet dus tevens hoe grappig Lucianus die algemeen bekende definitie zijnen Parasitus in den mond legt, en dat het geschrift van Dionysius reeds in dien tijd een schoolboek was, dat al de Grieksche jongens van buiten leerden [1]). Dat de τέχνη van Dionysius zeer oud is, blijkt uit Sextus Empiricus, die er eene plaats uit aanhaalt. Genoeg over Choeroboscus en den codex Marcianus. Ik heb het boek van den Hr. Gaisford hier niet gevonden, maar ben overtuigd dat hij althans uit dezen codex niets meer zal begeeren te weten. Intusschen, terwijl ik rondzag naar onuitgegevene *Scholia* op Dionysius, heb ik eene vrij belangrijke zaak ontdekt in den codex 489, dien Villoison heeft ingezien maar niets meer. Behalve *commentarii* op Dionysius, die grootendeels overeenstemmen met den eerstgenoemden codex, bevat dat handschrift eenige andere *Opuscula*, o. a. een Γεωργίου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος μεγάλου γραμματικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου ἑρμηνεία εἴς τε τὰ προλεγόμενα καὶ εἰς τοὺς εἰσαγωγικοὺς κανόνας Θεοδοσίου γραμματικοῦ τοῦ Ἀλεξανδρέως. Het zijn uitvoerige, somtijds langdradige *commentarii* over de declinatiën en conjugatiën, en die op het eerste gezicht niet waardig schijnen dat men er zijnen tijd aan verspille. Maar men vindt in die wijdloopige praterij een goed getal schrandere en vernuftige opmerkingen, verscheidene belangrijke opgaven en vooral een aanzienlijk getal onbekende fragmenten, die ruimschoots de moeite en tijd, die men aan het lezen dier eindelooze *commentarii* besteden moet, beloonen. Dat Choeroboscus dit alles uit oudere grammatici heeft afgeschreven, vooral uit Apollonius en Herodianus, is buiten allen twijfel. Om niet te spreken van de juistheid dier opmerkingen en de groote en vaste taalkennis, waarvan zij blijken dragen, noch van de belangrijkheid van sommige berichten, ver boven de wijsheid van Theodosius en eenen διάκονος

1) Vgl. *de A. I.* p. 113: *Facete hominem utentem facit vulgatissima definitione Stoicorum.*

Quintil. *I. O.* II. 17, 41, waar hij de vraag behandelt: *an rhetorice a r s sit*, geeft deze vertaling: *artem constare ex perceptionibus consentientibus et c o e xercitatis ad finem utilem vitae*, en spreekt van *ille ab omnibus fere pvobatus finis.*

καὶ χαρτόφυλαξ, maar de fragmenten vooral uit Alcaeus en Sappho enz. enz. bewijzen genoeg dat men uittreksels leest der oudste en beste grammatici. Het *Etymologicum Magnum* kan uit deze uittreksels op zeer vele plaatsen worden verbeterd en vooral verrijkt [1]). Ik heb thans de gelegenheid niet om u hiervan eenige afdoende bewijzen mede te deelen. Het zoude mij te veel plaats wegnemen. Ik zal mij bepalen bij eenige plaatsen betrekking hebbende op de *Poëtae Minores* van den Hr. Gaisford. — *Archilochi fragm.* XCII is bij Gaisford jammerlijk corrupt. Er staat in de *Excerpta Marciana*: ἀλλ᾽ ἀπερρώγασι μύκεω τένοντες. Dus heeft Archilochus, geschreven: ἀλλ᾽ ἀπερρώγασί μοι | μύκεω τένοντες [2]). — De plaats die voorafgaat is niet van Antimachus maar van Aristophanes: παρ᾽ Ἀριϛοφάνει· ὀπτοὺς μύκητας πρινίνους, en φάγη is het spoor eener correctie [3]). — In de plaats van Callimachus ἐν Ἑκάλῃ staat: ὁππότε λύχνου δαιομένου πυρόεντες ἄδην ἐγένοντο μύκητες [4]). Dit doet mij denken aan een ander fragment van Archilochus bij Gaisford LVII. In een zeer goeden codex Marcianus (480) heb ik gevonden: ἔμπλην — ἀντὶ τοῦ χωρὶς παρ᾽ Ἀρχιλόχῳ ἐν τοῖς ἐπῳδοῖς· ἔμπλην ἐμεῦ τε καὶ φίλου [5]). — Van Simonides vind ik in de *Excerpta* van Choeroboscus twee nieuwe fragmenten: παρὰ Σιμωνίδῃ· σπλάγχν᾽ ἀμπέχοντες αὐτίκ᾽ ἰκτίνου δίκην [6]), en iets verder: παρὰ Σιμωνίδῃ· τριγλώχιν ὀϊϛός [7]). — Ik kan hier zooals naar gewoonte de boeken niet vinden, welke ik zou willen raadplegen, noch de *Anecdota* van Bekker, noch die van Cramer, noch Goetling *ad Theodosii Canones*, waarin een gedeelte dier fragmenten is uitgegeven; daarom zal ik u nog een paar plaatsen aanhalen, die ik bij het doorloopen dier excerpten heb opgeteekend. Sprekende van den nominativus κράς, zegt hij: ἔχομεν δὲ τὴν χρῆσιν τῆς εὐθείας παρὰ Σιμμίᾳ τῷ Ῥοδίῳ οὕτως· χρυσός τοι Φαέθοντι πολύλιτος φθέγγεται (*corr.* φανεται) κράς [8]). Er moet natuurlijk staan: χρυσῷ τοι, Φαέθων, τὸ πολύλλιϛον φλέγεται κράς [9]). Dat fragment is mij welkom voor mijne Rhodische inscriptie en den eeredienst der zon [10]). Ik herken Herodianus geheel in zulk eene plaats als deze: ση-

---

1) Zie Gaisford, *Etymologicum Magnum* p. VIII van de *Praefatio.*

2) Vgl. Bergk *P. L. Gr.*³ II. p. 695. Bergk teekent aan: μοι *adjecit Cobet.* Hij weet dit uit Gaisford, *Etym. M.* p. VIII van de *Praefatio*, waar de lezingen zijn bijeengesteld, die Cobet aan Gaisford heeft medegedeeld.

3) Meineke, *Fragm. Com. Gr.* III. p. 133: *Herodianus apud Cramerum Anecd.* III. p. 231. *in.* καὶ σημαίνει (ὁ μύκης) τοὺς ἀμανίτας τοὺς περὶ τὰ δένδρα γινομένους, ὡς παρὰ Ἀντιμάχῳ „φάγε δ᾽ ὀπτὰ μύκητας πριννίνους". *In his* φάγε δ᾽ *vitiata correctio est praecedentium syllabarum* μάχῳ. *Voluit igitur librarius* Ἀντιφάνει.

Vgl. Kock, *Com. Attic. fr.* II. p. 111: ταχὺ δὴ λαβὼν
ὄπτα μύκητας πρινίνους τουσδὶ δύο.

4) Zie *Schneider, Callimachea* II. p. 196.
5) Bergk, *P. L. Gr.*³ II. p. 714.

6) Bergk, *P. L. Gr.*³ II. p. 745: *fragm.* 12 van Simonides Amorginus.

7) Bergk, *P. L. Gr.*³ III. p. 1199: *fragm.* 248 van Simonides van Ceos.

8) Zie Bekker, *Anecd.* III. p. 1182; Gaisford, *Georg. Choerobosci dictata in Theodosii Canones* tom. I. p. 16.
9) Vgl. Gaisford, *Etym. M.* p. VII van de *Praefatio.*

10) Ἔδοξε τῷ δάμῳ ἀγαθᾷ τύχᾳ, εὐξάσθαι μὲν τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἱεροθύτας τῷ Ἁλίῳ καὶ τᾷ Ῥόδῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς πᾶσι καὶ πάσαις καὶ τοῖς ἀρχαγέταις καὶ τοῖς ἥρωσιν, ὅσοι ἔχοντι τὰν πόλιν καὶ τὰν χώραν τὰν Ῥοδίων. Naber, p. 79 en 89.

μειοῦνταί τινα οἱ τεχνικοὶ περιττοσυλλάβως κλιθέντα. εἰσὶ δὲ ταῦτα· Ἀφίας Ἀφίαντος *παρ'* Εὐφορίωνι, Φλεγύας Φλεγύαντος *παρ'* Εὐριπίδῃ, Ἐλέας Ἐλέαντος *παρὰ* Φιλοςεφάνῳ, Σατύας Σατύαντος *παρ'* Ἡγησίππῳ. *εὑρέθη δὲ καὶ τὸ* Ἀρύας Ἀρύαντος *περιττοσυλλάβως κλιθέν, οἷον· „αἱ δὲ πέρην* Ἀρύαντος *ἐπὶ προχοαῖς ποταμοῖο", παρ'* Ἐρατοσθένει [1]). Ik zal natuurlijk niet al het goede, dat deze uitmuntende codex bevat, kunnen excerpeeren, maar althans de aanhalingen van oude schrijvers zullen mij geen van alle ontsnappen. Voor de *Poetae Minores* heb ik vrij wat goeds in Italië bijeen geraapt, vooral uit *grammatici inediti*, maar ik heb thans geene gelegenheid om mijne excerpten daarvoor te doorloopen. Van Theocritus en zijne *Scholia* heb ik nooit iets bijzonders ontdekt. Een jong Duitscher, van wien mij de naam ontschoten is, heeft de Italiaansche bibliotheken opzettelijk daarvoor doorzocht, en verklaarde mij vrij wat goeds te hebben gevonden. Ik was niet geheel overtuigd. Te Napels heb ik en voor Hesiodus en voor Theocritus eenige kleinigheden opgeraapt, maar het is bijna niet de moeite waardig ervan te spreken. Een *Etymologicum Magnum*, rijker aan excerpten uit oude *grammatici* en aan fragmenten van oude schrijvers dan de reeds bekende, heb ik in Italië niet gevonden. De codex Marcianus 530, waarvan de Hr. Gaisford spreekt, is een zeer goed handschrift uit de XIII^de eeuw in *charta bombycina* [2]). Het verwondert mij zeer dat Villoison, bij het afschrijven van den titel: *ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν ἐτυμολογιῶν τοῦ Σουΐδα*, niet heeft opgemerkt dat de woorden *τοῦ Σουΐδα* twee honderd jaren later er zijn bijgeschreven met andere inkt en eene Italiaansche hand. Maar Villoison let nooit op zoo iets. Die codex is vol van de moeielijkste *compendia*, zoo zelfs dat een oude Griek op de laatste pagina er zich over beklaagt: *τὸ τοιοῦτο βιβλίον ἐμπεριφέρει ἔν τισι γράμματα καὶ συλλαβὰς κατὰ σημεῖον ἄδηλον τῷ ἀναγινώσκοντι.* Niemand kan hiervan een duidelijker denkbeeld hebben dan de Hr. Gaisford zelf, zooals blijkt uit zijne noot *ad Hesiodi Theog.* vs. 709 [3]): eene uitmuntende noot, waarin ik niets heb te verbeteren dan de verklaring der *compendia*, *Etymolog. M.* p. 266. 15, *ἐν^θ καὶ π^α*, dat niet wil zeggen *ἔνθεν καὶ Πανύασις* maar *ἔνθεν καὶ Παροιμία*. Zeer gaarne zal ik mij met dien codex bezig houden, maar vooral indien het mij vrijstaat alleen de belangrijke varianten en de belangrijke plaatsen met alle mogelijke zorg te vergelijken, en het schuim te laten liggen. Ik heb dan tevens tijd en gelegenheid om de voornaamste *compendia* af te schrijven, hetgeen zekerlijk een der beste middelen is om duizenden plaatsen van het *Etymologicum* te herstellen. Bast heeft in dit opzicht veel gepraesteerd, en zulk een arbeid is mij tevens nuttig en aangenaam.

Thans heb ik maar zeer weinige uren voor mijne codices vrij. Simplicius en mijne inscriptiën houden mij bezig en de hitte versmoort mij, het bloed stroomt mij naar het hoofd en duizeligheden overvallen mij na slechts weinige uren inspanning. Eerst morgen zal ik weten of er eene gelegen-

1) Zie Bekker, *Anecd.* III. p. 1185; Gaisford, *Choerob. dictata* I. p. 32.

2) Zie Gaisford, *Etym. M.* p. IV van de *Praefatio*.

3) *P. M. Gr.* I. p. 111.

heid kan gevonden worden om papieren naar Holland te zenden, en ik wacht op dat bericht om dezen te verzenden. Ik dank u voor de hartelijke belangstelling, welke gij mij in uwe brieven en met daden blijft bewijzen. Ik zal niets verzuimen om te maken dat het u nimmer berouwe. Ik wacht tot morgen om dezen te sluiten. Nadere berichten zal ik weldra schrijven aan Prof. Geel. Ik neem de vrijheid een klein brietje hierin te sluiten, dat ik aan uwe welwillendheid aanbevele.

Er is althans tegenwoordig, *vir clarissime*, geene gelegenheid om kosteloos papieren naar Amsterdam over te zenden. Ik zal dus, zooals ik aan Prof. Geel heb geschreven, het algemeen Rapport bij gedeelten en zonder bijlagen aan de Klasse toezenden, beginnende met de boeken *περὶ οὐρανοῦ.* Spoedig nader. De hitte mat mij af, maar ik herstel hoe langer hoe meer. Vele hartelijke groeten aan Prof. Geel.

V.

Venetië, 1 September 1844.

Vir Clarissime!

Si v. b. e. e. v. Ik hoop dat gij binnen acht à tien dagen, opgebeurd en verkwikt door een genoegelijk uitstapje, te Leiden zult zijn wedergekeerd, en ik wachtte tot op dien tijd met uwen laatsten brief te beantwoorden Mijne gezondheid laat weinig of niets te wenschen overig, vooral sedert het verminderen der verschroeiende hitte en vooral van den *sirocco*, die bijna alle kracht van lichaam en geest verlamt. De hemel geve dat gij beide die krachten zoolang moogt behouden, totdat ik verlangen zal in uwe plaats te treden. Het zal u dan gaan, evenals hier dien goeden bibliothecaris Bettio, een juweel van een man, die voor eenige dagen zijne 50 jaren dienst volbracht heeft en belooft er misschien nog 25 andere bij te voegen.

Ik heb u op verschillende punten te antwoorden en begin daarmede. Van de *Andromache*[1]) is hier een zeer oude codex N°. 471, *sec.* XII, *membr.* Ik heb hem sedert lang op mijne kamer en er meer dan eens aan Prof. Geel over geschreven: indien ik te Leiden was, zoude ik u eene geheele collatie en zeer belangrijke onuitgegevene *Scholia* eruit in handen geven. Thans kan ik u alleen zeggen dat de varianten zijn als de gewone varianten op Euripides, en bijna alleen nuttig voor de orthographie, voor welke men geene codices maar grammatica noodig heeft. Van de *Scholia* zend ik u dit excerpt op het vers *Σπάρτης ἔνοικοι δόλια βουλευτήρια*[2]) — *καθάπερ οἱ περὶ τὸν Φιλόχορον ἀναγράφοντες εἰλικρινῶς δὲ τοὺς τοῦ δράματος. χρόνους οὐκ ἔςι λαβεῖν. οὐ δεδίδακται* (codex *δέδεικται*) *γὰρ* Ἀθήνησιν. *ὁ δὲ* Καλλίμαχος

1) Zie hiervoor, blz. 318.

2) vs. 446.

ἐπιγραφῆναι φησὶ τῇ τραγῳδίᾳ Δημοκράτην [1]). Indien gij uitvoeriger berichten of uittreksels verlangt, zal ik ze u terstond zenden. Ik verbeeld mij iets belangrijks voor de critiek van Euripides ontdekt te hebben, maar de zaak komt mij zoo klaarblijkelijk voor, dat het haast niet mogelijk is, dat niemand dit nog zou hebben opgemerkt. Intusschen Markland en Porson hebben het niet gezien: ik acht Markland niet bijzonder hoog, maar Porson is mij meer waard dan al de Duitschers te zamen genomen [2]). De zaak is deze (kom ik misschien te laat, ik heb het dan toch ook gezien): het laatste gedeelte der *Iphigenia in Aulide* is verloren, en die lacune is, de hemel weet hoe, weinig eeuwen voor het herleven der Grieksche letteren, gestopt door de rampzalige 154 verzen die thans die tragedie besluiten, van vs. 1475 ἄγετέ με τὰν Ἰλίου tot het einde: lapwerk, vol zotheden, ongerijmdheden, fouten tegen de taal, het metrum, het gezond verstand en de Grieksche denkbeelden. Gij zult van dit alles eene menigte voorbeelden vinden, en het is onnoodig dat ik er u een enkele aanwijze. Ik kan toch niet nalaten u te wijzen op vs. 1524 vlg.: ὦ πότνια θύμασι βροτησίοις χαρεῖσα πέμψον εἰς Φρυγῶν γαῖαν Ἑλλήνων ϛρατόν. Het is alsof men eenen koning eerbiedig begroette met den titel: ὦ δημοβόρε βασιλεῦ. Het is allergemakkelijkst te vinden, hoe Euripides zelf de tragedie voltooid heeft, uit een fragment van de *Iphigenia*, gered door Aelianus *H. A.* [3]): Ἔλαφον δ᾽ Ἀχαιῶν χερσὶν ἐνθήσω φίλην | Κεροῦσσαν ἣν σφάζοντες αὐχήσουσι σὴν | Σφάζειν θυγατέρα. »Die woorden stonden in den verloren proloog", zeggen zij. Kan men niet met recht beweren, dat de *Iphigenia in Aulide* de eenige tragedie is van Euripides, waarvan de *prologus* eenen grooten dichter waardig is? Men vertrouwt zijne oogen niet bij het lezen van deze woorden; *quae citat Aelianus ad Agamemnonem vel absentem vel non audientem dicta sunt.* Kan er wel iets duidelijker zijn dan dat die woorden gericht zijn door Diana, ἐκ μηχανῆς op het einde der tragedie, tot de troostelooze Clytaemnestra, na het vertrek van Iphigenia, die zonder twijfel na het uitspreken der woorden: σωτηρίαν Ἕλλησι δώσουσ᾽ ἔρχομαι νικηφόρον, vs. 1474, het tooneel verlaat, zonder haren tijd te verbeuzelen met op eene andere wijs het volgend flauwe deuntje op te zingen. *Quid plura?* Ik beroep mij op uw oordeel, en heb u nog over vele andere zaken te schrijven, en wel voor den Hr. Gaisford: ik doe thans niets anders dan mij daarmede bezig houden en heb er het hoofd vol van.

---

1) Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 288. Vgl. Dindorf, *Schol. Gr. in Eurip. Trag.* IV. p. 165.

2) In de *Adversaria* spreekt Porson er niet van, doch in het *Supplementum ad Praefationem* voor de *Hecuba*, p. XXII, zegt hij, naar aanleiding van de vraag, welke lezing van vs. 1579 de voorkeur verdient, die van Markland of van Musgrave: *Si me rogas, utra horum vera sit lectio, respondeo, neutra. Nec quicquam mea refert; quippe qui persuasus sim, totam eam scenam ab usque versu* 1541 *spuriam esse et a recentiori quodam, nescio quando, certe post Aeliani tempora suppositam. Non tamen ideo omnia contra sermonis indolem et contra metri leges peccata scriptori ipsi sed quaedam saltem librariis imputanda censeo.*

Vgl. *Mnem.* V. p. 259 (*Nov. Lectt.* p. 211). Dindorf; *P. Sc. Gr.*³ III. p. 264.

3) VII. cap. 39.

Ik had al reeds begonnen uit Choeroboscus al die plaatsen te excerpeeren, die verloren fragmenten of andere belangrijke opgaven bevatten. Het spijt mij zeer dat ik de editie van den Hr. Gaisford hier niet kan bekomen, maar er is geen denken aan: er zijn maanden noodig om iets uit Leipzig of Weenen te ontvangen; hier is alles slap en lam. Ik wenschte wel te weten of de Hr. Gaisford al de *dictata* van Choeroboscus heeft uitgegeven: het moet in dat geval een lijvig boekdeel zijn geworden [1]). Ik zal u juist opgeven hoe groot die *dictata* zijn in codex 489. Het zijn 476 pagina's in octavo (*fol. cod.* 115 *rect.* — 353 *vers*). Elke pagina heeft 41 regels op zijn minst en 44 op zijn meest, van deze grootte:

.... σημειούμεθα ἐν τῷ κανόνι τὸ λάγνης λάγνου ὦ λάγνα, παρ' Εὐβούλῳ ἐν Κορυδαλῷ, ἔχει δὲ οὕτως· ἴθι δεῦρο δὴ ἀφέλου λάγνα ταχϋποικίλα. Καὶ τὸ πυραίχμης πυραίχμου ὦ πυραίχμα, καὶ τὸ μεναίχμης μεναίχμου ὦ μεναῖχμα γινόμενα εἰς ᾱ τὴν κλητικὴν ὀφείλοντα ἔχειν εἰς η̄. τὸ γὰρ Στρεψιάδης Στρεψιάδου ὦ Στρεψιάδη, Ἡρακλείδης Ἡρακλείδου ὦ Ἡρακλείδη γινόμενα Στρεψίαδες καὶ Ἡράκλειδες παρὰ τοῖς κωμικοῖς παιγνίου χάριν ἐλέχθησαν....[2])

Die dictaten bestaan uit twee gedeelten. Het eerste handelt over de nomina [3]), het tweede over de verba [4]). Ik zal voortgaan met het excerpeeren der voornaamste plaatsen. De codex is zeer duidelijk geschreven zonder *compendia*, en dus leesbaar voor iedereen, die maar een weinigje Grieksch verstaat. Indien de Hr. Gaisford uitvoeriger uittreksels mocht verlangen, er is hier een jonge Griek, met name Veludo, die er volkomen voor berekend is. — Dat het *Etymologicum Magnum* verloren is, en hetgeen de Hr. Gaisford verder schrijft, is volkomen overtuigend [5]). Er is hier nog een ander handschrift van het bestaande *Etymologicum*, doch mede zonder titel. Het verwonderde mij ettelijke malen τὸ μέγα Ἐτυμολογικὸν aangehaald te vinden, en ik geloof thans zelfs dat ons *Etymologicum* is τὸ μικρὸν Ἐτυμολογικόν, na het lezen van eene plaats van Constantinus Lascaris in zijne *Grammatica* (waarvan ik bij toeval een codex in handen kreeg), waar hij optelt wat een goed grammaticus alzoo noodig heeft te lezen; hij zegt: τὸν Σουΐδαν αὐτὸν καὶ τἄλλα λεξικά, τὸ μέγα Ἐτυμολογικὸν καὶ μικρόν. ἃ πάντα εὑρίσκονται καὶ αὐτὸς εἶδον ἀνέγνων καὶ ἐκτησάμην. — De *compendia* in het *Etymologicum* en de daaruit ontstane corruptiën zijn allervermakelijkst: Ἑρμησιάναξ is geworden Ἑρμιονεῖς. De arme Diogenianus wordt Διογενία, Διογένης, Διότιμος en verdwijnt somtijds geheel in de particula διότι. Pag. 425, 5 *in voce* ἠλαίνειν — leest men: καὶ ἠλαί-
   ε   θ
νουσα π παρ. Dat wil zekerlijk zeer dikwijls zeggen περὶ παρθένου, zooals men

1) In de *Praefatio* zegt Gaisford: *Commentarium Choerobosci, cuius aliquot particulas tantum, cum in annotatione critica ad Anecdota, tum alibi, protulit Immanuel Bekkerus, nunc integrum exhibeo.* Zie hiervoor, blz. 262.

2) Gaisford I. p. 147.

3) εἰς τὸ ὀνοματικόν.

4) εἰς τὸ ῥηματικόν.

5) Vgl. *Etym. M.*, p. I van de *Praefatio: diversum esse hoc opus ab Etymologico Magno sic proprie dicto arguunt loca mininum octo.*

ook hier gelezen heeft, maar het beteekent hier, zooals elders, παρὰ παρθένου; περὶ en παρὰ worden volkomen op dezelfde wijze geschreven in de meeste codices, en ik heb potsierlijke plaatsen gevonden in onze gedrukte teksten: b. v. ἐραςὴς περικαθήμενος τῇ ἐρωμένῃ [1]), ik meen bij Chariton. Ik vermaak mij zeer met dit alles en vorder goed. Een gedeelte van den codex, b. v. de geheele letter A, is van eene latere hand ingevuld, die alleen uittreksels geeft, en slechts bij uitzondering hier en daar rijker is; b. v op het woord ἀσκαρίζειν, pag. 154. 27, vond ik een fragment van Hipponax: Ἱππῶναξ· ἔψησε κἀπέλουσεν ἀσκαρίζοντα [2]), dat mij niet van elders bekend was, en zoo meer. Er zijn hier en daar *lacunae*, maar daarentegen worden twee groote *lacunae* ingevuld in de letters I en M. — Voor de *Scholia* van Hesiodus heb ik de codices Marciani alle even ingezien, doch zonder vrucht. Alleen heb ik eenen codex *autographus* gevonden van Demetrius Triclinius, waaruit blijkt dat eenige der reeds bekende *Scholia* van hem zijn. Het blijkt uit dien codex vrij duidelijk, dat er in dien tijd (ἔτει ςωκδ' zegt Triclinius zelf 6824 = 1316 *p. Chr.*) geene goede *Scholia* meer te vinden waren, want hetgeen hij noemt ἐκλογὴ τῶν παλαιῶν σχολίων op de *Theogonia* is bijna even zooveel waardig als de *Scholia* die met een + gemerkt zijn, waarvan hij zegt: ἃ δὲ σεσημειωμένα ἐςὶ διὰ τοῦ ςαυροῦ ἡμέτερά ἐςι Δημητρίου τοῦ Τρικλινίου. De codices van Theocritus zijn mede niets waardig: ik zal er eenige uren aan besteden om dit te constateeren.

Van al het belangrijke dat er in de Marciana nog te onderzoeken was, heb ik, ik durf het zeggen, al het beste thans in mijne portefeuilles. Om alleen te spreken van de beide codices welke de Hr. Gaisford noemt, meld ik u dat ik een zeer groot gedeelte van den Hesychius en bijna den ganschen Athenaeus met veel vrucht heb gecollationneerd [3]). Hetgeen Bast zegt van Schow *ad Greg. Cor.* pag. 211 [4]), rust op eene gewaagde onderstelling, want Bast had den codex zelven niet bestudeerd. Maar ik heb bevonden dat Schow ettelijke *compendia* niet verstaan heeft, en niets begreep van de kunst om uit de bedorven lezing op te maken wat en hoe er geschreven stond in den codex, welken de zeer onkundige afschrijver voor oogen had: b. v. wanneer hij schrijft σθ in plaats van σας, zooals er staat b. v. in Chariton γνωρισθείς voor γνωρίσας, en op honderd andere plaatsen. Maar Schow is een model van nauwkeurigheid en oplettendheid in vergelijking met Villoison, Siebenkees, Salvini, Cocchi, Mustoxydis, Mai, Courier, la Porte du Theil, Walz, die beroemde codices hebben afgeschreven of vergeleken. Al die lieden hebben dit gebrek, dat zij de taal niet

---

1) Zie hiervoor, blz. 267. Vgl. *Var. Lectt.*[2] p. 278.

2) Bergk, *P. L. Gr.*[3] II. p. 761.

3) Zie hiervoor, blz. 354.

4) „*Magno litterarum bono*", *ut cum praestantissimo Porsono* (ad Euripid. Phoen. 463) *loquar, Codex Hesychii a Schowio iterum excussus est. Hoc unum doleas, Schowium eius bonis, quae plurima te maxima sunt, non melius usum esse. Obiter moneo, in Dani notis inprimis desiderari scientiam rerum palaeographicarum, quae quanti sit momenti ad vitia Codicis illius emendanda, si locus hic pateretur, magno numero exemplorum demonstrarem.* — Zie hiervoor, blz. 350.

genoeg kennen om hetgeen corrupt is terstond te herkennen. Ik wil ze niet lastig vallen, want *μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ θεῶν καὶ πάντα κατορθοῦν*. Maar zie, dat vers zelf zou mij tot bewijs kunnen strekken. Is *μηδέν* niet een stootend soloecisme? Het is alsof Demosthenes zeide: *μὴ ἔςι ταῦτα μὴ ἔςι. πόθεν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ.* Dat is immers onzin. Ik vind die lompe fout echter bij elke schrede: in Lucianus honderd malen. Schaefer zou daarin honderd voorbeelden vinden, van dat men *οὐ* en *μή* naar willekeur gebruiken kan, evenals hij, en bijna al zijne landgenooten, de walgelijkste soloecismen en barbarismen *ἰλαδὸν* met corrupte plaatsen staven. De vos van Babrius, die de druiven niet kon bereiken, *παρῆλθεν οὕτω βουκολοῦσα τὴν λύπην· Ὄμφαξ ὁ βότρυς, μὴ πέπειρος, ὡς ᾤμην.* Het laatste vers is uit het *Etymologicum* opgevischt en verbeterd door Musgrave. Tyrwhitt, een knap man *νὴ τὸν Ἀπόλλω*, vindt dat zeer fraai. Zoozeer zijn wij aan soloecismen gewoon geraakt! De codex Marcianus leest juist zooals Musgrave, maar *οὐ πέπειρος à la bonne heure*! — Doch ik dwaal geheel van mijne codices Marciani af. Ik zoude u zoo gaarne schrijven over de fabelen van Aesopus en de *χωλίαμβοι* van Babrius[1]). Intusschen zult gij weldra van Boissonade ontvangen het *ἕρμαιον*, gekomen van den berg Athos: een paar duizend pas gevondene verzen van Babrius. Ik hoop maar dat Boissonade er geene noten op geven zal.

Onder degenen, die eenen hoogstbelangrijken codex slecht en slordig hebben nagezien, behoort de jonge Schweighäuser. Een voorbeeld genomen uit de eerste pagina van den codex zij voldoende: *οὐδενὶ γὰρ τῶν περὶ σύκων λόγων παραχωρήσαιμι κἂν ἀποκρέμασθαι δέῃ.* Er staat: *τὸν π. σ. λόγον — κἂν ἀπὸ κράδης κρέμασθαι δ.*, p. 73 C.[2]) De uitgevers hebben wel iets anders te philosopheeren dan te bemerken dat achter *γάρ*, zooals duizend malen, *ἄν* is weggevallen. Trouwens Schaefer zal aan zijne diepdenkende landgenooten in zijne *Melet. Crit.* wel duidelijk maken, dat *ἄν* best kan weggelaten worden, en dat men voor *οὐκ ἂν πριαίμην οὐδ᾽ ἂν ἰσχάδος μιᾶς*, hetzelfde zeggen kan zonder *ἄν*. De codex Marcianus van Athenaeus is intusschen de eenige codex die voor de critiek waarde heeft, want al de rest is daarvan afkomstig, hetwelk zonneklaar is, wanneer men de oude perkamenten met aandacht en nauwkeurigheid vergelijkt met al de bekende varianten. Het is louter tijd en papier vermorsen, hetgeen Dindorf gedaan heeft, varianten uit Florence en Heidelberg te gaan halen. Voor Athenaeus is alleen nuttig eene goede collatie van den ouden Marcianus, geschreven met groote letters zonder *compendia* door eenen uitmuntenden calligraphus, meestal zonder accenten, zonder de woorden te scheiden. Er staat b. v. *μιμνερμου δεισεποσακρονιων*, waarvan de afschrijvers gemaakt hebben *δεῖ σε πόσα κρονίων*! totdat Casaubonus *ἐλθὼν διεκόσμησεν*[3]). De jonge

1) Over de fabelen van Aesopus en de *χωλίαμβοι* van Babrius heeft Cobet geschreven in de *Var. Lectt.* p. 182—185, *Mnem.* VI. p. 451—453, *Mnem.* IX. p. 278—287. — Zie hiervoor, blz. 264 en 266. Vgl. Naber, *de Fabulis Aesopicis*, in *Mnem.* XV. p. 382—441.

2) Zie hiervoor, p. 316, waar men verbetere *κράδης* i.pl. v. *κραδῆς*.

3) Zie hiervoor, p. 241 en 316. Vgl. *de A. I.* p. 108.

Schweighäuser scheidt de woorden en syllaben vaneen en zet er de accenten op, juist zooals hem dat goed dunkt. Gij zoudt niet gelooven hoeveel er nog uit voor den dag is gekomen. Ook door *reagentia* heb ik op het laatst van het XV^de^ boek nog vrij wat gered. Al wat Dindorf omtrent eenige lezingen beweert in *Praef.* pag. IV, noot, is mis. Ik zoude gaarne den ganschen codex hebben afgeschreven, want dat behoorde men eigenlijk te doen, maar ik heb mij moeten vergenoegen met eene nauwkeurige collatie van verreweg het grootste en belangrijkste gedeelte. Bekker is hier den codex komen beruiken, maar heeft niets gemerkt. Ik heb geene ruimte meer om u uitvoeriger hierover en over andere zaken te schrijven. Ik stel het uit tot morgen in eenen brief aan Prof. Geel [1], die thans waarschijnlijk terug is van een buitenlandsch uitstapje. Er is hier een brief van Welcker aangekomen, waaruit blijkt dat Prof. Geel toen te Bonn was. *Vale*, *vir clarissime*, indien gij kunt, verheug mij spoedig door eenige regels.

69.

Venetië, 16 October 1844.

Vir Clarissime!

Gij zult mij vragen of ik nog leef, en zoo ja, waarom ik sedert zoo langen tijd u niets van mij heb doen hooren. Ik hoop dat gij mij zulks vraagt zelf in blakenden welstand, weltevreden en volmaakt gelukkig in de nieuwe betrekking, waarin gij u thans zult bevinden [2]). Ik ben van de allerlaatsten, maar niet van de minst verheugden, die er u mede hebben gelukgewenscht: ik kan u thans in een opzicht meer navolgen. *Οὕτως ὄναιο τοῦ γάμου* als wij het allen wenschen, die hoogachting en genegenheid voor u koesteren! en zooals wij *ἄγαμοι*, *ἀπάτριδες*, *ἀπόλιδες*, ons in onze verbeelding het geluk afschilderen, dat iemand in den huiselijken kring midden onder zijne vrienden moet genieten! Zulke gedachten verbannen voor eene poos eene zekere zwaarmoedigheid, die mij thans menigmalen kwelt, en het heimwee dat mij naar het vaderland terug roept, hetwelk evenals Ithaca telkens weder van mij henen vliedt. Ik zal toch trachten u zoo opgeruimd mogelijk te schrijven: vooreerst

1) Of die brief geschreven is, blijkt niet. Bewaard is hij althans niet. Het begin van den volgenden zou doen denken, dat hij in de pen is gebleven.

2) Geel is den 30^en^ October 1844, op vijf en vijftigjarigen leeftijd, gehuwd met Mejufvrouw Carolina Reinwardt, eene nicht van Professor Reinwardt.

waarom ik lang heb uitgesteld zulks te doen, en vervolgens wat ik in dien tijd heb uitgevoerd, en wat ik thans wensch te doen. Het zijn mijne Cretensische inscriptiën, die ik volgens uw verlangen voor de uitgave wilde gereed maken en aan het Instituut opdragen, die mij hebben gekweld en nog kwellen: *ὡς μὲν βούλομαι (ἐνταῦθά γε) οὐ δύναμαι.* Hier in dit domme land, zonder de noodige hulpmiddelen, zonder zelfs de schaduw van eenen deskundige kan ik mij niet roeren: ik kan geen regel schrijven die ik geloof dat uwer waardig is, en dien ik alleen te Leiden denk te durven schrijven. Ik ben eraan begonnen, met tegenzin maar toch met ijver en geduld. *Frustra.* Laat mij u eerst verhalen hoe ik geslaagd ben in het verwerven van de noodzakelijke documenten, deels gelukkig, deels ongelukkig. Ik ben Prof. Petrettini gaan vragen om mij af te staan de grootste helft der Rhodische inscriptie, die hem toebehoorde, uit den codex Ambrosianus. Toen ik het hem rechtstreeks vrijmoedig afvroeg, had hij er volstrekt geene ooren naar, hij had er *scilicet* fraaie *commentarii* op gefabriceerd, en wilde het zelf uitgeven enz. enz. Wat kon men daar tegen zeggen? Hij was een *chiarissimo signore*, wijd vermaard om zijne hooge geleerdheid, en ik *ἀγνὼς ἀκλεής*: het was dus oneindig beter dat hij dat document uitgaf met zijne wijze opmerkingen dan dat ik het liet drukken met eenen doodeenvoudigen *commentarius criticus.* Gelukkig had ik hem bij onze eerste *entrevue* opzettelijk overbluft zooveel als ik konde, dat bij zulk een Bentley niet zoo bijzonder moeielijk is, en op diezelfde wijze verzocht ik hem ook nu, om die inscriptie althans ten spoedigste uit te geven, ten einde ik er dan eene tweede editie van zou kunnen uitgeven, verrijkt met de nadere berichten, welke ik erover bezat, en met de vergelijking van het laatste gedeelte met het oorspronkelijke marmer te Venetië. Hij begon bij te draaien, en na eenige *pour-parlers* sloeg hij mij voor eene ruiling tusschen eenige *anecdota*, welke ik in de codices in Italië gevonden had, en zijne inscriptie. Theodorus Prodromus kwam mij toen uitmuntend te stade [1]). Ik had te Rome in eenen uitmuntenden codex *animi causa* drie zooge-

---

1) Zie hiervoor, blz. 428.

naamde satiren van dien armen man afgeschreven, op eenen Zondag dat ik alleen in het Vaticaan opgesloten was, en meer als eene palaeographische uitspanning (want de codex was daartoe overheerlijk) dan om het laffe geschrijf van Theodoor tegen eenen tandentrekker, een philosoof enz. Ik bracht mijnen man die drie prachtige stukken, en hij liet mij het volle bezit van mijne Rhodiërs: *χρύσεα χαλκείων.* Dat was al vast een goed begin. Ik ben minder gelukkig geweest te Milaan, om het eerste gedeelte terug te vinden van het verbond tusschen *Λύκτος* en *Ἱεραπύτνα.* Catena beloofde eerst gouden bergen: hij had drie codices vol inscriptiën in de codices Pinelliani gevonden, en zoude er zich mede bezig houden, zoodra zijne gewichtige werkzaamheden het hem veroorloofden. Ik heb hem meermalen erover geschreven en hem verzocht, zonder er een oogenblik van zijnen kostbaren tijd aan op te offeren, mij te Milaan iemand te zoeken, die ertoe bekwaam was, wien ik voor zijne moeite gaarne de vereischte belooning zou overmaken. Na lang dralen schreef mij de man voor eenige dagen, dat hij iemand gevonden had, die zich echter thans gedurende de vacantie op het land bevond, maar na zijne terugkomst zich ijverig met die zaak zoude bezig houden. De heilige Ambrosius zegene hen allen te zamen. Ik kan er niet langer naar wachten en wil er niets meer van weten. Indien ik u niet beloofd had die documenten uit te geven, ware mij dit alles bijna onverschillig gebleven. Een brief van Prof. Bake, dien ik onlangs heb ontvangen, bracht mij de droevige tijding, dat het volstrekt onmogelijk was voor het tegenwoordige mij eenige betrekking aan de Academie te verschaffen. Indien ik alleen op de wereld was zoude mij dit minder bedroeven: *ἀλλὰ καὶ ὣς οὐκ ἀθυμητέον.* Intusschen lag er toch mede iets goeds in dat bericht opgesloten, want indien het onmogelijk is mij te plaatsen, is het ook niet meer d r i n g e n d noodzakelijk dat ik iets wat dan ook op staanden voet uitgeve. Ik verzoek u dus dringend, geef mij mijn woord terug, waarbij ik u beloofd heb voor mijne terugkomst eene uitgave van die inscriptiën gereed te maken, en ik zal weder ruimer adem halen. Gij moogt mij beschuldigen van kleinhartigheid enz. *οὐ παραιτοῦμαι*: alleen, duid het mij niet ten kwade. Ik zal echter dezer dagen toch

iets uitgeven: ik bedoel mijn Diogenes Laërtius, die thans geheel voltooid is, en dien ik over een paar dagen naar Parijs zal zenden: ik ben er vrijwel over voldaan, en durf u wel in vertrouwen verzekeren dat ik zeer veel goeds aan den tekst gedaan heb. Een vrij aanzienlijk getal van mijne eigene conjecturen heb ik maar dapper in den tekst gezet: ik heb gemeend mij wat vrijheid te mogen veroorloven in dit geval, en ik hoop dat de deskundigen er vrede mede hebben zullen, bij het zien van de walgelijke ongerijmdheden, welke ik *passim* heb doen wegstuiven. Genoeg hiervan, want ik moet u thans geene staaltjes mijner conjecturen mededeelen, maar u liever beknopt opgeven wat ik in den laatsten tijd heb uitgericht. Ik ben druk aan het werk geweest voor den Hr. Gaisford, voor wien ik thans heb gereed liggen eene collatie van het *Etymologicum Magnum*, excerpten uit de *Dictata* van Choeroboscus (*i. e.* de voornaamste fragmenten van oude schrijvers in die flauwe *dictata* aangehaald), eene opgave met eenige excerpten omtrent de codices van Theocritus en Hesiodus met hunne Scholiasten. De laatste zijn nog niet geheel voltooid, maar het zal mij nog slechts eenige dagen kosten. (Dit alles was juist geen aangename arbeid, maar τί ἂν πάϑοι τις). Wees zoo goed hiervan kennis te geven aan Prof. Bake, en hem te verzoeken mij te doen weten, op welke wijze ik die papieren behouden naar Leiden of Oxford kan verzenden. De rijkdommen van de Marciana zijn nog lang niet uitgeput: ik heb daar en op mijne kamer nog een schat voor de critiek verzameld. Om niet te spreken van eenige Scholiasten en zeer fraaie lezingen in Aristides, meld ik u alleen dat ik nog wat van Lucianus met veel vrucht nagezien, en uitmuntende zaken uit den codex *unicus* van Athenaeus gehaald heb, die voor altijd verloren schenen, en het toeval mij heeft geleerd dat de codices der *Moralia* van Plutarchus nog zooveel goeds opleveren, dat geene zes Wyttenbachii (*ce n'est pas jurer gros*) ertegen kunnen opwegen. Vergeef het mij dat ik uitval tegen dien man, dien ik nimmer heb kunnen lijden: ik erken wel dat hij in vele opzichten heeft uitgemunt, maar gij zult mij ook gereedelijk toegeven dat zijne editie van Plutarchus beneden het middelmatige is. De varianten en *supplementa lacunarum*, die ik hier gevonden heb, zijn van het grootste be-

lang. NB. Dübner heeft te Parijs de *Moralia* uitgegeven, op drie duizend plaatsen geëmendeerd uit veertig codices [1]. Het zal wel zoo zijn; maar die codices kunnen alle te zamen niet opwegen tegen een paar mijner Marciani, die Wyttenbach niet eens gekend heeft en die mij een aantal voortreffelijke lezingen hebben opgeleverd, dat is van die lezingen welke nooit iemand had kunnen uitdenken, want dat is, dunkt mij, het beste en voornaamste, wat men van de codices vragen moet: de rest hangt af van ons en wij kunnen de *librarii* uitlachen. Van dienzelfden aard zijn mijne varianten voor Lucianus, Athenaeus enz.

Een brief van Schneidewin heeft mij diep bedroefd door het bericht van den dood van Emperius. *οἵη περ φύλλων γενεή*. *Bone Deus*, ik zie hier thans den dommen verachtelijken kwakzalver Mai zijnen nutteloozen arbeid met veel vertooning in een gevorderden leeftijd nog voortzetten, en Emperius *ἄωρος ἀνήρπασται*. Het is misschien waar: *ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος*, maar het blijft toch altijd eene pijnlijke gewaarwording Mai te zien leven en te vernemen dat Emperius is gestorven [2]. Schneidewin schrijft mij eenen zeer vriendelijken brief, maar ik beken u dat ik weinig of niets met zijne talenten als criticus opheb: dit blijkt mij opnieuw uit eenige conjecturen welke hij mij mededeelt, die kant noch wal raken. Het is

---

1) In de *Praefatio* voor de eerste uitgaaf zegt Dübner tot den lezer: *tradimus tibi Plutarchi Moralia in tribus fere millibus locorum ex codicibus manuscriptis emendata.* Later, in Nov. 1841, in de *Praefatio* voor eene nieuwe uitgaaf, zegt hij: *Ita factum est ut hoc* [primum] *volumen duobus fere millibus locorum prodeat emendatius.*

2) Een ander vriend van Geel en Bake, Bakhuizen Van den Brink, die toen in Duitschland reisde, schreef den 29en Sept. 1844 aan laatstgenoemde: „Te Brunswijk was mijn eerste bezoek aan den vriendelijken lieven Emperius. Weinige geleerden waren, geloof ik, zoo algemeen bemind, en waar ik kwam en wie ik sprak, overal prezen allen zijn beminnenswaardigheid. Ik geloof dat wij vrienden zouden geworden zijn. De liefde en achting, die wij beiden aan Prof. Geel toedragen, verbond ons onderling, en het beviel hem dat ik over zijn lievelingsauteur, Dio Chrysostomus, wist mede te praten. Van den omgang met hem verwachtte ik aangename en nuttige uren gedurende mijn verblijf te Wolfenbuttel. Helaas, zijn dood stelde mij grievend te leur”. Vgl. *Studiën en Schetsen* van B. v. d. B. III. blz. 349.— Zie hiervoor, blz. 72, 326, 327, 400, 439.

Burges [1]) in Duitschland: eene onbegrijpelijke gemakkelijkheid om nietswaardige conjecturen uit te denken komt immers op hetzelfde neder als niets te doen. Ik erken wel in Schneidewin een edelen inborst en een goed hart, maar die lichtzinnigheid in het voortbrengen van prullen verwijdert mij van hem.

Dübner slaat mij voor, uit naam van Didot, om met hem samen de *Scholia* uit te geven. Ik heb hem geantwoord, dat ik gebonden ben door mijne verplichtingen jegens Luchtmans, maar dat ik het gaarne doen zal, ingeval er tusschen Didot en Luchtmans eene overeenkomst kan getroffen worden, waarbij iedereen volkomen voldaan is. Zoo neen, *μαχοῦμαι κατ' ἐμαυτόν*. Ik heb voor lang de beide codices van Homerus geheel uitgeperst: wanneer zal ik toch weder in Holland zijn om van dien schat van *collectanea* gebruik te maken? Prof. Bake schrijft mij dat hij overtuigd is dat elke plaatsing te Leiden mij dragelijk zal zijn. Dat is volkomen waar: *ταῦτ' ἔχων ἅπαντ' ἔχω* [2]). Het heimwee kwelt mij hoe langer hoe meer. *Πρός σ' εἴ τί σοι κατ' οἶκόν ἐςι προσφιλὲς ἱκέτης ἱκνοῦμαι μὴ λίπῃς μ' — οὕτω μόνον*, zegt Philoctetes: ik behoef er niets aan te veranderen om het op mijzelven toe te passen. Ik ben hier geheel alleen met eenige kennissen, die mij bijna onverschillig zijn: want de weinige Italianen, voor wie ik vriendschap gevoel zijn in de vacantie afwezig: mijn eenigste troost is een jong Hollandsch student uit Groningen, die niet geheel en al door het gekeuvel van Limburg-Brouwer is bedorven, en zich thans uit liefhebberij met eenige Grieksche codices bezig houdt. Zijn naam is Fremery [3]), en hij is doctorandus in de Letteren, niet zonder vatbaarheid en aanleg. Maar ik heb thans genoeg in bibliotheken en codices gearbeid: indien het eenigszins mogelijk is dat ik thans in Holland of liever te Leiden (want ik ben nog even zoo gezind als op het oogenblik van mijn ver-

---

1) Zie hiervoor, blz. 149—152, en 196.

2) Zie hiervoor, blz. 325.

3) N. D. W. P. de Fremery (1812—1870) studeerde te Groningen 1830—1840 in de Letteren en Rechten, werd in 1838 doctorandus in de Letteren, en promoveerde 29 Juni 1839 in de Rechten op eene dissertatie "*De Defectione Proavorum nostrorum a Philippo II*". Na zijne promotie reisde hij vele jaren in Duitschland en Italië.

trek) op de eene of andere wijze kan nuttig zijn, laat mij dan ten spoedigste langs den kortsten weg naar huis wederkeeren. Ik geef er volgaarne Duitschland aan, dat mij geene goede codices geven zal, en bijna niemand die mij zulks zelfs voor een tijd kan vergoeden. Het gure jaargetijde, dat op handen is, schrikt mij niet af: *οὐ διατέθρυμμαι*, en het gure weder zal mij na zulk een lang verblijf onder eenen zoelen hemel minder kwaad doen, dan de beweging en verstrooiing en het wedervinden *τῶν φιλτάτων* mij goed zal doen en mij een nieuw leven en geest zal inboezemen. *Vale*, *vir clarissime*, wreek u niet over mijn lang stilzwijgen, integendeel verheug mij weldra met eenig bericht en groet s. v. p. hartelijk uit mijnen naam Prof. Bake en Mevrouw Geel, met wie ik mij verheug te Parijs op zulk eene aangename wijze te hebben kennis gemaakt[1]).

70.

Venetië, 1 en 3 November 1844.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. E. V. Ik hoop dat bij het ontvangen van dezen brief uwe Brusselsche reis vroolijk en blij zal geeindigd zijn, en dat gij met rust en lust bezig zijt *χαρίτεσσι μούσας συγκαταμῖξαι*, *ἡδίςαν συζυγίαν*: ik heb u gelukkig niets te schrijven, dat die aangename gewaarwordingen en die blijde stemming zelfs voor een oogenblik zou kunnen storen. Ik ben zeer welvarende, vrij blijmoedig, en wat er ook gebeurt *ἕψομαι ἄοκνος*, want *ἂν μὴ θέλω κακὸς φανοῦμαι κοὐδὲν ἧττον ἕψομαι.* Mijne codices troosten mij en laten mij geenen tijd over om te treuren. Ik heb er heden genoeg in gestudeerd — op mijne kamer. Al de heiligen te zamen zijn losgebroken: de Bibliotheek is gesloten en het regent. Ik maak van die prachtige gelegenheid gebruik om u te schrijven over mijne dierbare codices en varianten, en niets anders. Ik waarschuw u bij tijds, *vir clarissime*, dat ingeval u tijd of lust ontbrak om aan de critiek van Athenaeus te denken, gij dezen terstond kunt ter zijde leggen, om hem dan te lezen, wanneer gij iets omtrent

1) Zie hiervoor, blz. 88 en 90.

den codex *unicus* van Athenaeus verlangt te vernemen. Die prachtige codex is geschreven op het schoonste perkament door een calligraaf, zonder *compendia*, met groote letters, *saec.* XI—XII, misschien nog vroeger, in twee kolommen op iedere pagina enz. enz. Het is belangrijker nog te weten, dat van dien codex al de overige codices afstammen, zonder uitzondering en zonder twijfel. De eerste boeken hebben erin gestaan en zijn eerst later verloren of vernield. De codex heeft niets geleden, nadat al de overige nog bestaande kopieën zijn gemaakt; en al degenen, welke die kopieën gemaakt hebben, hebben veel slecht en verkeerd gelezen en vrij wat in het geheel niet kunnen lezen, dat toch kon gelezen worden, omdat ik het wel gelezen heb. Dus al de andere lezingen van codices en editiën zijn van nul en van geener waarde, zoodra men zeker weet wat er staat in codex A. De tekst van codex A is afkomstig uit eenen codex geschreven met kapitale letters, zonder afscheiding van woorden en zonder accenten of spiritus. De calligraaf was een domoor die zeer mooi schreef: hij heeft op zijn manier de woorden gescheiden en van accenten voorzien: niets is kluchtiger dan te zien hoe hij zich hiervan gekweten heeft. De arme drommel heeft er niets opzettelijk aan veranderd, en als hij het niet begrijpt, hetgeen duizenden malen gebeurt, schrijft hij maar alle syllaben aan elkander zonder accenten. B. v.: *μιμνέρμου δεισεποσακρονιων* dat was hem te geleerd. Toen kwamen de latere Aristarchi, die eruit haalden: *δεῖ σε πόσα Κρονίων*, tot Casaubonus toe [1]). Datzelfde gebeurt op duizend plaatsen. De jonge Schweighäuser kende geen accenten en heeft er dus nooit acht op geslagen. Het is niet mogelijk zulk eenen codex slechter en slordiger te vergelijken. Maar in plaats van u *in abstracto* te schrijven over de goede en kwade hoedanigheden van den *librarius* en de onbekwaamheid van Schweighäuser, zal ik u liever ettelijke voorbeelden geven en eenige plaatsen van Athenaeus in orde brengen, welke zonder den codex reddeloos verloren waren. Gelieve uwen Athenaeus van Dindorf open te slaan p. 1561 [2]). Al wat Schweighäuser uit *Pollux* invult is in den codex nog leesbaar, als

---

1) Zie hiervoor, blz. 241, 316 en 531. 2) XV, p. 699 F.

men goed toekijkt; verder staat er in den codex, vs. 6: *νιοβω* (*-ιω*); vs. 7: *Φησιν ὀλυχνουχος ἡμῖν*; vs. 8: *πῶς ὕπερμὰς τὸν*; vs. 9: *ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς καὶ λυχνίδιον*. Wanneer men dat weet, kan men alles redden door te lezen:

Οἴμοι κακόδαιμον (*sic cod.*), *ὁ λύχνος ἡμῖν οἴχεται.*
εἶτ' ἐπιφέρει·
καὶ πῶς ὑπερβὰς τὸν λυχνοῦχον ἔλαθέ σε;
ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς καὶ λυχνίδιον αὐτὸν καλεῖ enz. [1]).

Het valt in 't oog waar de woorden *οἴχεται εἶτ' ἐπιφέρει καὶ* vandaan komen. Onze *librarius* haalt nimmer iets door, dat hij verkeerd geschreven heeft, iets dat hem vrij wat meer gebeurt dan Dindorf vermoedt. Deze plaats moet Th. Bergk gekweld hebben in de *fragm. Aristoph.* — Er is eene plaats in de buurt, p. 1558 [2]), die zonder codices noch conjecturen kan en moet gered worden: *βάλλον δ' ἀλλήλους χαλκήρεσιν ἐγχείησιν.* Arme Schweighäuser met zijne *ἀγγείοισιν*! Het komt af van het verbum *ἐγχεῖν* »*tout aussi bien au moins*" als het volgende Πηλείδη van *πηλός*. — Een zeer sterk voorbeeld van de slordigheid der afschrijvers en van den jongen Schweighäuser vindt men p. 1544 [3]), in de verzen van Xenarchus. Jacobs en zelfs Porson verspillen hunne moeite eraan. Er staat: *ητἀγαθου δ. σύνεσισεμεάκρατος ἐκπ.* *Ergo leg. ἡ τἀγαθοῦ γὰρ δαίμονος συνέσεισέ με* "Ακρατος *ἐκπ.* [4]) — Een paar regels verder staat iets fraais: *ἐκπίῃ δέπας πρὶν* enz. Maar dit is immers onzin? Er staat: *εκπεπιηδεκας id est ἐκπεπήδηκας* [5]). *Οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ*; *vir clarissime*, ik hoop ja: althans gij zult mij toegeven dat men zoo lezen moet, pag. 236 Dind., voor *οὕτω σοι δοκεῖ.* — Men moet lezen, p. 1546: *οὐ μὴν ἅμα γε ἀλλὰ κατὰ* [6]). — Iets verder staat: *τέλος λάβοιεν. τηνικαῦτα γὰρ ἤδη.* Codex A leest: *λάβοιεν. ταῦτα.* Er moet staan: *λάβοι. ἐνταῦθα* [7]), want *λάβοιεν* is een soloecisme, dat Dindorf niet zeer levendig schijnt te gevoelen. Men ziet hier weder uit dat er in den

---

1) Zie *de A. I.* p. 65; *Mnem.* V. 191 (*Nov. Lectt.* p. 171). Blaydes, II. p. 141; Kock, *Com. Gr. Fr.* I. 463; Dindorf, *P. Sc. Gr.*[3] IV. p. 404.

2) XV, p. 699 B. 3) XV, p. 693 C. 4) Zie *de A. I.* p. 105.

5) Zie *de A. I.* p. 106; *Mnem.* IV. p. 317 (*Nov. Lectt.* p. 122).

6) XV, p. 694 B: *τὸ δὲ δεύτερον ὃ δὴ πάντες μὲν ᾖδον, οὐ μὴν ἀλλά γε κατά τινα περίοδον ἐξ ὑποδοχῆς.* Zie *de A. I.* p. 106.

7) Zie *de A. I.* p. 105.

oorspronkelijken codex stond ΛΑΒΟΙ ΕΝΤΑΥΘΑ, en dat de maker van het *Epitome* eenen codex voor zich had volkomen gelijk aan codex A, maar de man was *acutulus* en emendeerde ook al zoo wat mede. — Pag. 1547 [1]) heeft A: Φερσεφόνη, zooals niemand ooit gemerkt heeft. »Δήμητραν *Hermannus*" zegt Dindorf, maar dat is een barbarisme, dat eerst oneindig later in de taal en de codices geslopen is [2]). Ik wil mijnen brief niet vullen met zulke kleinigheden: ik zal eens rondzoeken naar eenige geestige grappige fragmenten, die in de codices of onder de handen van Dindorf den geest hebben gegeven. Wat zou Antiphanes wel van ons denken, wanneer hij las pag. 784 [3]): ἀνθρωποφάγους ἰχθῦς. B. τί φῄς ὦ φίλτατε enz. enz. Dat de plaats corrupt is, is onze schuld niet, maar die zulk eene conjectuur, als men nu leest, maakt en die ze in den tekst zet τὸν ἐγκέφαλον ὥσπερ σεσεῖσθαί μοι δοκεῖ. Ik ben zeker dat de ware lezing deze is: τί φῄς, ὦ φίλτατε; Ἀνθρωποφάγους, πῶς; De slaaf Πίστος (zie vs. 3) antwoordt: οὓς ἂν ἄνθρωπος φάγοι Δηλονότι· ταῦτα δ' ἐστὶν Ἑκάτης βρώματα Ἅ φησιν οὗτος μαινίδας καὶ τριγλίδας. Dit is immers duidelijk als de dag: ἃ φησιν οὗτος alleen zou het uitmaken. Dat er voor Ἑλένης moet staan Ἑκάτης is uit zichzelf al helder genoeg en blijkt uit pag. 313 B. Casauboni. Niets maakt nu een gekker figuur dan de volgende woorden: ἐν δὲ τῷ Ἀγροίκῳ — τριγλίδας. Het arme *glossema* is ontmaskerd en niets kan het redden: het moet eruit. Het is van belang te constateeren dat er in den tekst van Athenaeus zulke onnoozele laffe annotatiën zijn ingeslopen van een attenten maar zeer onkundigen lezer: dat zal zeer te pas komen voor vele andere plaatsen. Daarom voeg ik er nog een bewijs bij. Ἐν δὲ τῷ Ἀγροίκῳ zegt de man, alsof het eene andere comedie was: het blijkt uit de andere plaats, waarin de Ἑκάτης βρώματα uitdrukkelijk worden genoemd, dat Athenaeus dezelfde comedie voorheeft. Antiphanes heeft twee stukken geschreven, getiteld Ἄγροικος: van een van die beide heeft hij eene

---

1) XV, p. 694 E.

2) Zie *de A. I.* p. 106; *Praefatio* voor de *Var. Lectt.* p. XII; *Collect. Crit.* p. 31; *Miscell. Crit.* p. 218; *Comment. de Orat. artif. a popul. disting.* p. 23.

3) XV, p. 358 F. Zie *Mnem.* IV. p. 111 (*Nov. Lectt.* p. 15). Kock, *Com. Att. fr.* II. p. 39; Meineke, *Fragm. Com. Gr.* III. p. 36.

διασκευὴ gemaakt onder den titel Βουταλίων: ὅπερ δρᾶμα τῶν Ἀγροίκων ἐςὶν ἑνὸς διασκευή, p. 783. Het lijdt dus geen twijfel dat Ἄγροικος ἢ Βουταλίων, pag. 682, en de Βουταλίων, διασκευὴ τοῦ Ἀγροίκου p. 783, een en hetzelfde is. De Ἄγροικοι, die twee malen bij Athenaeus genoemd worden, hebben nooit bestaan, en de lezing is op beide plaatsen krank, zooals blijkt uit codex A. *Haec ἐν παρόδῳ.* — Pag. 785 is een geestig fragment van Ephippus[1]), dat, van vele kwalen reeds genezen, echter nog d r i e corrupties bevat. Φράζε δή ποτε. Dindorf doet er eene gooi na: Φράζε δ' ὅ,τι ποτέ. Foei! Codex A: δεποτε. *Leg.*: δέσποτα. Vs. 9: τοιαῦτα; alsof dat iets beteekende! *Imo* τοσαῦτα: dat zegt men immers κατασμικρύνων. *Ibid.*: δασύπους ἂν ἐ π έ λ θ ῃ τις Φέρε. Onzin, niet waar? Wat beduidt toch in 's hemels naam ἐ π έ ρ χ ε σ θ α ι hier? Porson loopt er ook in met zijn ε ἰ σ έλθῃ. Het simplex a l l e e n kan hier staan, evenals ἐγχελύδια Θήβηθεν ἐνίοτ' ἔρχεται vs. 6. De a o r i s t u s kan er ook niet staan. Codex A: ἐάν τις ἐπέλθῃ; daarin schuilt: ἄν τις ἐληλύθῃ, Φέρε. — Pag. 802[2]): ἐπὶ δὲ τούτοις πίνομεν Οἰνάριον εἶδος νὴ Δί' οἰκίας τρόπον. Niemand schijnt ooit gedacht te hebben aan: νὴ Δία σκιᾶς τρόπον. Maar het is bijna schande dat men in het volgende vers laat staan πόσειδος in plaats van: B. πῶς εἶδος; — Pag. 812[3]): οὐδὲν μὰ Δία τοῖς ἐμοῖς κ α ὶ τ ο ῖ ς Ὅμοια πράγματ'. Schweighäuser heeft deze maal den spijker op den kop geslagen: hij leest βλίτοις. Dindorf, die zoovele laffe conjecturen in den tekst heeft gezet, durft het met deze niet te wagen. Codex A: β α ι τοῖς niet καὶ; βαι zonder accent. — Pag. 816[4]): ἐγὼ δὲ ταῦτ' ὀλίγον χρόνον Φήσας ἀΦειλόμην ἄν. Er is een geestige inval van Aristophanes verloren! Wat dunkt u van Φήνας, in den mond natuurlijk van een sycophant? Dat is dunkt mij het eenigste schepsel in den hemel en op aarde die zoo iets te Athene doen kon. Ταῖς ἄλλαις πόλεσι δρῶ ταῦτα: op het

---

1) *Mnem*, IV. p. 314 (*Nov. Lectt.* p. 118); Kock, II. p. 259; Meineke, III. p. 334.

2) IX, p. 366 C. *Mnem.* IV. p. 111 (*Nov. Lectt.* p. 15 en 16); Kock, II. p. 67; Meineke, III. p. 75.

3) IX, p. 370 F. Kock, II. p. 544; Meineke, IV. p. 380.

4) IX, p. 372 D. Zie hiervoor, blz. 373. *Mnem.* IV. p. 99 en 100 (*Nov. Lectt.* p. 3 en 4); Blaydes, II. p. 288—291; Kock, I. p. 536; Dindorf, IV. p. 221.

Latijnsche school had ik eene heele fout gekregen in een Grieksch thema voor den dativus in plaats van den accusativus. Πεποίηκας zal wel moeten zijn πεποιήκατ' achter σέβοντες ὑμᾶς. — Pag. 839 [1]): οὐχὶ λευκὰ σὺ, rampzalige conjectuur van Casaubonus. Codex λεκας εἰ. Wat dunkt u van λαικάσει? — Pag. 846 [2]): σὺ πρὸς θεῶν ἔθυσας τὸν ἔφιφον μὴ κόπτ' ἔμ' ἀλλὰ τὰ κρέα. Om eene grap van Alexis terug te vinden maakt men minder zwarigheid. Ik stel u voor te lezen: οὐ πρὸς θεῶν ἔμ' ἔθυσας, ἀλλὰ τὸν ἔριφον enz. De kok zegt: παῖδες παράγετε. — Nog maar ééne plaats, van Cratinus, die mij daar in het oog valt, pag. 844 [3]): ἑψήσας κἀπανθρακίσας ὀπτήσας. Ik ben overtuigd dat er in Cratinus stond: κἀπ' ἀνθρακιᾶς ὀπτήσας, vooreerst omdat noch ἀπανθρακίζειν noch ἐπανθρακίζειν in dien zin bestaat noch bestaan kan, en verder om het woord καὶ dat het *asyndeton* afbreekt, hetwelk voor ὀπτήσας weder zou moeten beginnen. Codex: καπανθρακισας, zonder accent. Al die kapitale letters doen mij denken aan eene plaats van Plutarchus: *de audiendis poëtis*, p. 20 D, in een fragment van eenen tragicus. Mijne beste codices lezen: τί δῆτα οὖσιν δεῖ σε κατθανούμενον. Gij kunt er immers niet aan twijfelen, dat er staan moet ΘΥΕΙΝ voor οὖσιν [4]). Ik heb zeer schoone zaken voor Plutarchus gevonden, doch daarover nader. Ik kom terug tot Athenaeus. Het is dus, zooals gij ziet, van het grootste belang dat codex A goed worde nagezien, en ik heb er eene collatie van gemaakt, waarover ik uitmuntend tevreden ben. Ik heb den tekst met de editie van Dindorf vergeleken met de grootste nauwkeurigheid. Na eene pagina te hebben vergeleken, zie ik de *annotatio critica* van Dindorf na en teeken de ontelbare fouten aan, voorkomende in de opgave der varianten uit codex A, en de lezingen van den codex op al die plaatsen, waar men zelfs den minsten twijfel zou kunnen gevoelen. Zoodoende zal men eindelijk eens zeker weten waar zich aan te houden. De heeren

---

1) IX, p. 383 A. *Mnem.* V. p. 407 (*Nov. Lectt.* p. 253); Kock, III. p. 362; Meineke, IV. p. 546.

2) IX, p. 386 B. *Mnem.* IV. p. 130 (*Nov. Lectt.* p. 34); Kock, II. p. 362; Meineke, III. p. 464.

3) IX, p. 385 C. Kock, I. p. 58; Meineke, I. p. 95.

4) Zie *de A. I.* p. 80—82; *Mnem.* V. p. 381 (*Nov. Lectt.* p. 227).

Duitschers, die zich in hunne verkouden verbeelding een beeld voorscheppen van eenen codex *archetypus*, wanneer zulks eene ongerijmde hersenschim is, verzuimen het wanneer het zich in onze arme positieve wereld vertoont. Men kan niet beter doen dan eenen tekst van Athenaeus uit te geven uit codex A en al de andere varianten als volkomen onnut weg te werpen. Behalve aan u of aan Prof. Bake gaf ik mijne excerpten aan niemand liever dan aan den Hr. Gaisford. (Waarom leeft Porson niet meer!) Ik heb er reeds over geschreven aan Prof. Bake. Het zoude een groot geluk zijn voor Athenaeus en een heerlijke aanwinst voor de philologie en de critiek. Ik sta er u voor in, en gij zult mij gaarne gelooven, dat mijne collatie gemaakt is met al de zorg, welke de zaak vereischte. Toen ik voor het eerst den codex in handen nam [1]), konde ik mij niet voorstellen zooveel tijd te zullen hebben om dien ganschen foliant te vergelijken, daarom moest ik mij toen vergenoegen met het excerpeeren der voornaamste plaatsen. Naderhand heb ik eene complete collatie begonnen: er ontbreken nog eenige boeken aan, die ik nog zal nazien: waarlijk niets zou mij aangenamer zijn dan dat daaruit eindelijk een goede diplomatieke tekst door Gaisford werd geleverd. Indien dit niet gebeuren kan, de authentieke tekst is altijd gered, en wij zullen den *apparatus* bij ons in Holland bezitten [2]). Met *reagentia* heb ik op het laatst nog vrij wat goeds voor den dag gehaald: op de laatste pag., 1569 [3]), heb ik gevonden voor λάμπει Χαρίτων ἔαρ, dat zeer vreemd luidt, ὄαρος. Wat dunkt u van die lezing?

Ik wenschte wel van u te vernemen, *vir clarissime*, wat Dindorf toch heeft uitgegeven van *Scholia* op Euripides uit den codex Vaticanus, op de *Rhesus* en de *Troades*. Ik heb eenige sporen ontdekt waaruit blijkt, dat iets ervan het licht heeft gezien. Om te weten of het dezelfde zijn welke ik daar gevonden heb, is het mij voldoende te weten of er in die *Scholia*

---

1) Zie hiervoor, blz. 302.

2) Zie hiervoor, blz. 354, noot.

3) XV, p. 732 B. Zie Bergk, *P. L. Gr.*³ p. 1250.

Kaibel teekent aan, III. p. 560: ὄαροι A (*οι litterae non certae, prima etiam littera potest ἒ legi, ἔαρ σε non recte legit Cobet*). Waar Cobet die lezing heeft medegedeeld, is ons niet bekend.

voorkomt een fragment van Antiphanes [1]) in deze woorden:

τῶν οἰκιῶν γὰρ ὢν ὁρᾷς ἐν τῇδε μὲν
ὁ τῶν Φρυγῶν τύραννος οἰκῶν τυγχάνει
γέρων ἀπ' ὀργῆς Λαομέδων καλούμενος.

Zoo moet er gelezen worden. In den codex zijn die woorden zeer corrupt, en voor Ἀντιφάνης leest men Ἀριστοφάνης. Het blijkt uit het verband en uit Athenaeus p. 1018 [2]) Dindorf, dat zij zijn uit de *Ganymedes* van Antiphanes.

Nog een paar regels op den valreep: ik heb nog een half uur den tijd voor de post: verwacht echter niets anders dan over Athenaeus. Er is trouwens hier nimmer nieuws: *l'Adige* heeft groote schade aangericht; ook is hier een klein Duitschertje uit Berlijn aangekomen, die wat codices inziet; hij schijnt er weinig verstand van te hebben en is van plan groote boeken uit te geven; ik weet zijn naam niet, maar hij heeft mij verteld dat hij voor bijna drie jaren bij u te Leiden geweest was.

Een vrij belangrijk *subsidium* voor de critiek van Athenaeus is geheel verzuimd. Het zijn de *Summaria in margine*. Een voorbeeld zal het u ras doen blijken. Pag. 881 [3]): κατ' ἀρχὰς δὲ ἡ μὲν Ἀστυπάλαια οὐκ εἶχε λαγὼς ἀλλὰ πέρδικας, en in het *Summarium* staat: ὅτι τὸ παλαιὸν Ἀστυπαλαία μὲν πέρδικας εἶχεν ἀλλ' οὐχὶ λαγώς, Ἀνάφη δὲ λαγοὺς ἀλλ' οὐχὶ πέρδικας. Men loopt geen groot gevaar om zich te bedriegen, wanneer men in den tekst zet: ἡ δὲ Ἀνάφη λαγὼς ἀλλ' οὐχὶ πέρδικας [4]). En het blijkt tevens, waaruit de *lacuna* is ontstaan.

Pag. 892 [5]) is het zonneklaar dat men niet moet invullen met Casaubonus: καὶ γὰρ στρατηγός, maar juist het tegendeel: οὐ γὰρ στρατηγός [6]). Iets verder op zou ik willen lezen: (τὰ γὰρ ὄψα ταὐτὰ) πάντα μὲν λήψει σχεδὸν Ἀεί ποτ', οὐκ ἀεὶ δὲ τὴν τούτων χάριν Ἔχονθ' ὁμοίαν οὐδ' ἴσην τὴν ἡδονήν. Op de volgende pagina schuilt een allerliefst vers:

ἢ δρῶν τι φαίνου καινὸν ἢ μὴ κόπτ' ἐμέ [7]).

Nog duidelijker op de volgende pagina:

1) Zie hiervoor, blz. 403 en 404.
2) X, p. 459.
3) IX, p. 400 E.
4) Zie Meineke, *Analecta Crit. ad Athen.* p. 173.
5) IX, p. 405 A.
6) Kock, II. p. 424; Meineke, III. p. 548.
7) Kock, III. p. 312; Meineke, IV. p. 477.

('Εμοῦ) καταφρονεῖς ὅτι μάγειρός εἰμ' ἴσως
Ὅσον δ' ἀπὸ ταύτης [1]).

Het is klaar dat men achter ταῦτ' εἴρηκεν het zot herhaalde vers moet doorhalen: de rest is jammerlijk bedorven. De lezing παρὰ Σέλευκον maakt Seleucus tot een ἀβυρτακοποιός, en achter εἰσενέγκας κάππαριν is iets, misschien veel, uitgevallen. Het is niet mogelijk dommer te zijn dan Dindorf met zijne bespottelijke conjectuur: γυμνὴν - ἐποί - ησεν δ' - 'Αθη | νᾶν Λα - χάρης [2]). Welk eene muziek, ὦ μοῦσαι φίλαι! en welk een heerlijken zin bevat dit alles!

Vale, vir clarissime, meque ama, uti facis.

M. Philippe le Bas brengt vier duizend Grieksche inscriptiën aan de markt (*Journal des Débats*).

W.

Venetië, 27 November tot 1 December 1844.

Πρῶτον μέν, mijn waarde vriend Menzel, wensch ik u geluk en verheug ik mij met u en uwe dierbaarste betrekkingen en al uwe vrienden, dat gij al wat gij in het hart en in het hoofd hebt zult kunnen aanwenden tot nut van het christendom en de maatschappij, die deugd en verlichting noodig heeft [3]). Het lang wachten heeft althans die goede zijde dat men hoe langer hoe rijper wordt: en de teleurstellingen maken immers een braaf mensch nog beter. *Melius in hanc partem .... peccare* komt hier niet te pas, maar χειμάζεσθαι b. v. Bravo, mijn waarde Menzel, dat χειμάζω en χειμάζομαι u niet één en hetzelfde is. Al de fraaie boeken, die gij leest, hadden u bijna hoog boven zulke beuzelingen kunnen verheffen. En waarlijk de beschonkene verhevenheid van Aeschylus en Pindarus kunnen geen vasten grond onder de voeten zetten (in dat opzicht). Pindarus fabriceert eene taal op zijn eigen houtje en zijne eigene verantwoording, en Aeschylus kan, zooals die oude juffrouw zeide van Paulus, tusschenbeide ook al heel raar uitvallen, zoodat ik niet voor zijne orthodoxie zou willen instaan (in gezonde grammatica wel te verstaan). Kom aan, ik wil mij heden niet boos maken op die twee poëten, waarvan ik den Athener althans hoogschat; den fanatieken pedanten Thebaan zult gij mij waarschijnlijk wel overlaten. — Ik zou wel in Holland willen zijn, want hier onder die nietsbeduidende Italianen, waarvan niets hoegenaamd

1) Kock, III. p. 357; Meineke, IV. p. 539
2) Zie Kaibel, II. p. 385.
3) Menzel was beroepen tot predikant te Borselen

te leeren is, zou men waarlijk een gemelijk bedil-al worden. Winderig gebabbel hier en kwakzalverij daar, is alles wat men aantreft. Bijgeloof, ongeloof, zedeloosheid, vadsigheid, slavernij, leugen en bedrog: *misce*, *fiat* de tegenwoordige Italiaansche wereld. Het is uwe schuld niet en de mijne ook niet. *Valeant*, en laat ons trachten het beter te maken. Het ziet er waarlijk bij ons ook somber genoeg uit, volgens uw schrijven. *Nil desperandum.* Er zijn er nog velen, die hunne knieën enz.: gij kent de phrase. Gij althans niet; en ik ook niet: en wij zijn de eenigsten immers niet. Tracht gij maar te worden wat uw ideaal is: ik zal mijn best ook doen, en gij zult eens zien. Εἷς ἐμοὶ ἄνθρωπος τρισμύριοι, wanneer hij met een edel hart, smaak en gezond verstand vereenigt. Zoo zijn er nog velen bij ons te lande, indien men niet al te veel vergt. Een groot man wordt maar ééns in eene eeuw geboren, en wij hebben geene reden van klagen. Dunkt u niet, dat wij in onze dierbare philologie vooruit gaan? De armzalige Wyttenbach kan den toets niet doorstaan tegen de drie groote philologen die thans te Leiden nog leven, en ieder van hen heeft gezegd, zooals Valckenaer: αὐτὰρ ἐγὼ βασεῦμαι ἐμὰν ὁδόν. Steekt het opkomend geslacht, dat ook vrij en onafhankelijk is in zijne beweging, niet allergunstigst af bij de lamme fletse schepselen die ons zijn voorgegaan? Mijn waarde Menzel, zoolang er in een land als het onze nog maar één knap man in ieder vak overblijft om te doceeren, en één jong zelfstandig mensch om naar hem te luisteren, is er niets te vreezen. De rest is mij volkomen onverschillig. Laat hen *les mystères de Paris* lezen: wij die ze niet lezen zullen zwaarder wegen. Er is, dunkt mij, niets anders te doen met prullige boeken dan ze niet te lezen. Schaamt gij u niet, zeide Bentley tot zijn neef, dat boek te lezen, dat gij nimmer zult kunnen aanhalen. Onthoud die woorden eens, mijn waarde Menzel, en denk tevens aan Porson, die nooit de beroemde domooren van zijnen tijd aanhaalde (Bentley deed dit ook niet). Ik heb wel eens verlangd zooveel autoriteit te hebben om, wanneer ik iets uitgaf, de laffe invallen van Piet en Klaas (twee Duitsche namen zouden hier beter te pas komen) met een diep stilzwijgen te kunnen voorbij gaan. Wij zullen zien. Wij hebben immers het recht om ons gezelschap uit te kiezen, en wat bekommer ik mij bijvoorbeeld om de »hartelooze en onchristelijke theologanten van de vorige eeuw" en de hun toegediende kastijding. Wij hebben immers die opwekking niet noodig om tot hartelijke en christelijke ἀγάπη te komen. »Heb God lief boven alles en uwen naasten als uzelven: dat is de wet en de profeten". Nooit zijn er schooner, goddelijker woorden gesproken. Waarom is de leer van Christus door zulke zwakke, ellendige menschen tot ons gekomen!. Hoe meer ik nadenk over het karakter, het hoofd en het hart van Christus, hoe meer mij de bespottelijke ongerijmdheden walgen, die hem door zijne innigste vrienden worden aangewreven. In zulk een diep gezonken land kon maar een enkele zich zoo hoog verheffen: de rest zijn oude wijven in vergelijking van hem, en zij hebben zoovele menschengeslachten met die dwepende ἀκρισία be-

zoedeld! Het bedroeft mij diep, wanneer ik zooveel goddelijks zie vermorst onder het verhaal van nimmer gebeurde mirakelen en andere ongerijmdheden. Neen, God kan de rede, die hij ons gegeven heeft, niet moedwillig verbijsteren. Neen, wij zijn niet schuldig aan de zonde van Adam, en wij hebben bij God geenen middelaar in den theologischen zin noodig: evenmin als wij tot alle kwaad geboren zijn. (Welk eene blinde domheid heeft immer zoo iets kunnen uitdenken!) Het kwaad straft zichzelf oogenblikkelijk, en de weinige goede daden, welke wij verrichten, worden oogenblikkelijk beloond, voor iedereen die zich niet door zijne schuld of die van anderen verstompt heeft.

28 November. — *Carissime* Menzel, laat ons over wat anders spreken, en die dogmatische zotheden laten rusten. Hetgeen gij mij schrijft over het boekje van Moll [1]) had mij hieraan doen denken: dit is immers ook geen boek dat gij immer zult aanhalen? Dweept men niet te veel met die oude christenen? De meeste menschen worden half zot wanneer zij zich lang vervlogene eeuwen voorstellen: er is niet veel dat de proef kan doorstaan. De christenmaatschappij is ontstaan onder het vermolmde en verrotte overschot der vorige beschaving. Smachtende behoefte naar zedelijke reinheid en nauwere vereeniging met God heeft toen wonderen van zelfverloochening en volharding gedaan; maar waren die menschen bij hun verstand, was hun oordeel scherp en geoefend, hadden zij smaak en gevoel voor hetgeen waarlijk schoon is en goed, en dus wezenlijk tot God verheft? Neen, integendeel men vindt overal de sporen van (*ut ita dicam*) oudwijfachtigheid: in hetgeen zij gelooven en in de uitboezeming en den uiterlijken vorm van hunnen godsdienst. Mysteriën, poppen en poppenspel, mysticismus enz. Hunne gedachten zijn bekrompen en scheef: de vorm, waarin zij die uitdrukken, is het bijgevolg ook, en verraadt het in al wat gij mij uit het boekje van Moll vertelt; en in hetgeen ik mij uit dat tijdperk herinner vind ik die oudwijfachtigheid overal weder. Hetgeen waar en schoon is blijft het eeuwig; waarom zoude dit alles thans ongerijmd en bespottelijk zijn? omdat het altijd bespottelijk en ongerijmd geweest is. Toen was de geest en het goddelijke in den mensch bijna uitgedoofd. Later is er nieuwe veerkracht in gekomen. Maar, zegt men, waar is thans die kracht en geestdrift voor Christus en God, die de oude christenen zoo oneindig hoog boven ons verheft? Een zwak uitgeteerd schepsel kan door eenige forsche mannen nauwelijks worden in bedwang gehouden wanneer hij een aanval van zenuwkoorts krijgt. Na een kort tijdsverloop zakt hij ineen en kan geen stroowisch bewegen. — 'Αλλ' ἤτοι μὲν ταῦτα μεταφρασόμεσθα καὶ αὖθις. De hemel geve ons den vurigen ijver weder der eerste christenen — en meer verlichte denkbeelden! Het is heden mijn verjaardag en ik vier dezen van avond geheel alleen met een vroolijk hart op mijne kamer. Mijne handschriften liggen gesloten naast

---

1) Geschiedenis van het kerkelijke leven der Christenen gedurende de zes eerste eeuwen. Amsterdam 1844, 1846. 2 dln. De tweede, verbeterde druk verscheen te Leiden 1855, 1857. 2 dln.

mij: ik ben thans in Holland met mijne vrienden. Waarlijk ik ben toch een geluksvogel, en het is even onverstandig als ondankbaar wanneer ik dit ooit kan vergeten. Met niemand op de wereld zoude ik mijn lot willen verruilen. Een groot gedeelte van dat geluk heb ik te danken aan de ware, hartelijke genegenheid mijner vrienden. Socrates dankte God dat hij een mensch, een Griek enz. enz. was: hoeveel kan ieder klein nietig schepseltje hier niet nog bijvoegen met evenveel overtuiging als dankbaarheid. Somtijds gaat het ermede als met de gezondheid, men moet ziek liggen om ze te waardeeren. Ook daarom ben ik den hemel dankbaar dat ik vier jaren lang gereisd heb, men leert waardeeren wat men zonder dat niet genoeg op prijs stelt. Wees niet ongerust, mijn waarde Menzel, dat gij mij *in malam partem* zult veranderd vinden. Ik ben overtuigd dat het u zal voorkomen alsof ik geen oogenblik buiten Leiden geweest was. Ik weet in dit oogenblik niets te bedenken, waarin ik eene andere wijze van zien of handelen van anderen heb overgenomen of de mijne uit eigene overtuiging heb gewijzigd. Trouwens ik heb nooit iemand ontmoet, die eenigen merkbaren invloed op mij heeft uitgeoefend. Verbeeld u, dat ik nooit sedert vier jaren met iemand heb gesproken, die van het Grieksch zooveel af wist, dat ik met aandacht en nut met hem spreken kon. Zij babbelen maar zoowat, en boezemen walging in of medelijden. Gelukkig dat mijne goede oude codices er meer van wisten. Daaruit heb ik eerst critiek geleerd. Gij kunt u niet verbeelden hoeveel belangrijks ik heb gevonden, en met hoeveel nut voor onze dierbare philologie en voor mijzelven ik sedert al dien tijd hier gewerkt heb. Ik leef onder de onkundigste schepselen van de wereld, en de grootste critici kunnen in geen jaar zooveel goeds uitdenken als ik in eene week zonder moeite noch inspanning bijeen verzamel uit mijne oude perkamenten, die sedert veel meer dan drie eeuwen hier ongebruikt lagen te wachten. Gij moest eens zien wat ik alle dagen gedurende zes uren op de Bibliotheek vind voor Athenaeus, en wat ik des avonds op mijne kamer ontdek voor de *Moralia* van Plutarchus: want ik neem hier maar dapper de codices mede naar huis, al wat van mijne gading is. Mijn verjaardag is voor de literatuur niet verloren geweest: ik heb heden zeer veel goeds gevonden, in Athenaeus o. a. een geheel vers van Aristophanes, dat niemand ooit gehoord heeft. Die codex van Athenaeus is de belangrijkste codex dien ik immer gezien heb: al de andere die er bestaan stammen ervan af en beduiden dus niets. Hijzelf stamt af van een uitmuntend handschrift van hooge oudheid, geschreven met kapitale letters, zonder afscheiding van woorden, zonder accenten noch spiritus, en is afgeschreven door eenen dommen calligraaph, die de accenten enz. naar zijn beste weten zet op de woorden, die hij bovendien naar zijn domme verstand afdeelt. Gij kunt wel gissen hoevele gelukkige en evidente conjecturen men maken kan, wanneer men dit eenmaal met volkomene zekerheid heeft ontdekt. Ik kan mij nauwelijks weerhouden u er eenige staaltjes van te geven. Ik houd mijne pen in bedwang, want ik heb mij voorgenomen

thans alleen wat met u ἡδέα κωτίλλειν. Maar wat zoude ik gelukkig zijn, wanneer ik eens eenen deskundige hier had.

Doch ik zou haast vergeten dat ik mijn verjaardag te vieren heb. Ik schenk een glas Siciliaanschen wijn op uwe gezondheid in: in mijne gedachten stoot ik mijn glas tegen het uwe aan: προπίομαί σοι τήνδ' ἐγὼ φιλοτησίαν. Geluk, mijn waarde Menzel, geluk op uwe edele en ernstige pogingen om dienstig te zijn aan de zedelijke verbetering, de verlichting en de veredeling van ons dierbaar vaderland. Οὐ σύγ' ἄνευθε θεοῦ τάδε μήδεαι. Wees gelukkig in uwe pogingen, en verwerf daardoor zooveel wezenlijke voldoening voor uzelven als ik het u toewensch. Gij zijt ook een geluksvogel, want gij hebt vrienden die met hart en ziel u toegenegen zijn, en gij hebt de bewustheid dat gij dit waardig zijt. Dat is het ware geluk, en dat is juist hetgeen men in de wereld zoo weinig vindt. Doorgaans is men niet zeker noch van de genegenheid noch van de achting zijner vrienden, omdat men zichzelven bewust is ze niet te verdienen noch te vergelden. Dat is de kanker van de maatschappij: men bedriegt elkander met honigzoete woorden en liefkozingen (om het woord complimenten in het Hollandsch te vertalen), maar laat altijd den twijfel als eenen kwetsenden angel achter, omdat men zeker weet het niet te verdienen. Wat zijn de ouden toch verstandig: zoolang zij vrij waren hebben zij nimmer die lompe bedriegerijen gebruikt. O mijne dierbare Grieksche παρρησία, waar zijt gij anders te vinden dan tusschen twee vrienden? Ik ben voornemens om mij bij mijne terugkomst in het vaderland af te zonderen in eenen kleinen kring van vrienden, voor wie ik hoogachting en hartelijke genegenheid gevoel, en mij om al de rest niet te bekommeren. Hoe meer men de menschen leert kennen, hoe meer men zich geneigd gevoelt om zich van hen af te sluiten. Mijne dierbare critiek zal mij de wereld tot een paradijs maken, indien ik maar eenige weinige ware vrienden om mij kan vereenigen. *Si vis amari, ama*, is eene schoone en ware spreuk, die mij alles goeds doet hopen. In de studie heb ik meer behoefte aan eigene overtuiging dan aan goedkeuring en loftuigingen van anderen. De hoofdzaak is: gelijk te hebben en daarvan door zijn eigen oordeel de volkomene overtuiging te bezitten. De onkundigen zijn bij ons te lande in mijn vak meer geneigd om uitbundig toe te juichen dan te fluiten: het komt op hetzelfde neer, maar het is toch nog wel zoo rustig. En de deskundigen ontbreken niet, goddank, zij zijn mijne meesters en mijne vrienden. Laat ons dus maar moed houden, mijn waarde Menzel, alles zal wel goed gaan: *haec olim meminisse juvabit.* Laat ons de toekomst vroolijk te gemoet gaan; wij hebben een goed geweten, en Aristoteles mag zeggen wat hij wil: ook zonder melancholie kan men het ver brengen. Vraag het maar aan Prof. Geel. Ga maar gerust naar Zeeland: zoodra ik weder in Holland kom, zal ik u wel weten te vinden. Mijn dierbaar Holland! in spijt van al mijne codices zoude ik wenschen er te zijn. Nu, ook die tijd zal komen. Geloof niet dat ik bedroefd of neerslachtig ben geworden; ja, somtijds kwelt mij het heimwee, maar weldra grijp ik

weder moed en word opgeruimd en blijgeestig als te voren. Morgen zal ik hier nog een paar regels bijvoegen: thans heb ik nog een klein boekje van Plutarchus af te maken. *Addio*, οὖλέ τε καὶ μέγα χαῖρε θεοὶ δέ σοι ὄλβια δοῖεν. (tusschen twee haakjes) wat is de *Odyssea* toch een schoon gedicht! — *Addio* tot morgen.

Wensch uwe familie uit mijnen naam hartelijk geluk met uwe benoeming. Groet al onze vrienden, vooral Ds. Van den Berg, die, hoop ik, niet boos op mij is omdat ik hem niet schrijf. *Addio.*

X.

GEEL aan MENZEL, bij het terugzenden van den voorafgaanden brief, die hem te lezen was gegeven.

20 *December* 1844.

Ik dank u, waarde Menzel, voor de lectuur van dezen heerlijken brief. Onzen vriend, die flink is, heb ik nog nooit zoo voor den dag zien komen, en nu eerst leer ik zijne geloofsbelijdenis kennen, die mij een lang gesprek met hem, al wandelende in mijn tuin op de Hooglandsche Kerkgracht, herinnert. Zijne kleine eenzijdigheden behooren tot de vastheid van zijn karakter, en tot zijne zelfstandigheid: wij moeten hem daarmede in vrede laten.

Tu vale et ama tui amantissimum.

71.

Venezia, 16 December 1844.

Vir Clarissime!

Ik beantwoord uwen brief oogenblikkelijk, in blakenden welstand en zoo opgeruimd en weltevreden als mogelijk is (deze laatste woorden zonder weeklagende toespeling op de omstandigheden van het oogenblik). Het is nu eenmaal zoo, en ik kan niet beter doen, dunkt mij, dan blijmoedig Athenaeus te emendeeren: *ac bene procedit.* Het zal Athenaeus heugen, dat ik hier, terwijl het sneeuwt en vriest, die oude perkamenten klappertandende napluis. Ik zoude u wel dadelijk hiervan blijken willen geven, maar eerst heb ik u op eenige punten te antwoorden.

Dat de zaken in het vaderland zoo rampzalig bestuurd wor-

den, bedroeft mij zeer; maar het zou mij nog veel meer verontrusten, indien er niet een aantal fiksche Hollanders waren overgebleven, die mettertijd alles of althans veel kunnen herstellen: de dood of eenige andere uitkomst kan ons verlossen van een hoop naar lichaam en geest verliederlijkte wezens, *καὶ ἔσται πάντα καλῶς*. Wat mijzelven betreft, ik verdeel mijne landgenooten in twee klassen: de deskundigen en de onkundigen, en wat bekommer ik mij om de onverschilligheid der laatsten, wanneer de eersten mij met hart en ziel aanmoedigen en toejuichen? *καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα*. Dat de Brusselsche codices niet veel deugden verwondert mij niet [1]). Ik heb nimmer eenen goeden codex van Euripides gezien. Ik ben waarlijk aan het twijfelen geraakt over *μητρὸς ἐκ μιᾶς ἔφυ* [2]). *Πολλά γ' ἡμᾶς λανθάνει*, zegt Strepsiades verbaasd, en ik hem na. Ik verbeeldde mij dat *μιᾶς* was zooveel als *τῆς αὐτῆς*. Maar dat zooveel als walgt mij zoo dikwijls bij anderen, dat ik het niet gebruiken wil. In de woorden: *ποῦ δ' ὃς ἐμοὶ μιᾶς ἐγένετ' ἐκ ματέρος* [3]), beweren sommigen dat *ἐμοί* geregeerd wordt door *μιᾶς*: ik ben overtuigd van néén. Evenmin als in: *ἐννεακαίδεκα μέν μοι ἰῆς ἐκ νηδύος ἦσαν* [4]), bij voorbeeld. Kan *ἀδελφὸς μητρὸς ἐκ μιᾶς* volstrekt niet beteekenen *ὁμοπάτριος ἐκ μιᾶς γαστρός*, zooals Lucianus zegt *Dial. Deor.* 23? Dit herinnert mij aan een fragment van Sophocles, bij Valckenaer in *Diatr.* p. 224, door Valckenaer verknoeid tot trochaeën, zoo mooi alsof ze van Wyttenbach of Reiske waren [5]). Het lijdt geen twijfel of het zijn jamben, beginnende aldus: *οὐ γὰρ ἐκ μιᾶς Κοίτης ἔβλαστον ἀλλ' ὁ μὲν Νηρῆδος (ἦν)*, de rest beveel ik u aan: ik weet er niets op en een zeer oude Florentijnsche codex ook niet. — Voor Diogenes Laërtius heb ik de editie van Hübner geheel met wit papier laten doorschieten [6]), en daarop al de nieuwe en betere lezingen en de verbeterde vertaling geschreven, terwijl ik in den tekst met Oostindische inkt alles heb doorgehaald, wat

1) Zie hiervoor, blz. 335.
2) *Phoeniss.* 11. Vgl. de commentaar van Geel.
3) *Phoeniss.* 156.
4) *Il.* XXIV. 496.
5) Zie hiervoor, blz. 241.
6) Zie hiervoor, blz. 269, noot.

verbeterd was. Bijna al de pagina's zijn kakelbont geworden. Ik heb zelden of nooit zulk een corrupt schrijver gezien als Diogenes Laërtius; hij krioelt van de stuitendste ongerijmdheden. Met een paar woorden kan ik er u een paar aantoonen, die Prof. Karsten moeten gekweld hebben. Empedocles (VIII. 71): *μνημεῖον* (*ἂν*) *πεποιηκέναι* en *ὧν* (*ὡς*) *σύνεγγυς ὄντων*. De woorden *ἂν* en *ὡς* heb ik er *de meo* liberaal bijgevoegd [1]). — Eene grammaticale ongerijmdheid schuilde IV. 40: *Θεοδότῃ τε καὶ Φιλαίτῃ Ἠλείαις ἑταίραις συνῴκει.* Dat *Φιλαίτῃ* is waarlijk mooi. Er moet staan *Φίλᾳ ταῖς*. *Φίλα* is een zeer bekende naam van allerlei *ἑταῖραι* en andere vrouwspersonen bij Athenaeus, *Lib.* XIII, en ik heb opgemerkt dat de namen van vrouwen zeer veel uitgaan op *ᾱ* in plaats van *η* na een consonant [2]). Iedereen weet het b. v. van *Λήδᾱ*, *Ἀνδρομέδᾱ*, maar hetzelfde heeft plaats met *Λαγίσκᾱ*, *Μύσᾱ* en *Φιλίςᾱ*, dierbare zuster van Pyrrho, bij Diogenes Laërtius IX. 66. — Het zout, volgens Pythagoras en zijne wijsheid, *γέγονεν ἐκ τῶν καθαρωτάτων ὕδατος καὶ θαλάσσης*, VIII. 35. Ik heb de vrijheid maar genomen om voor *ὕδατος* te schrijven *ἡλίου*; indien men mij hierover plaagt, zal ik er allerlei palaeographische machinae bij halen. — Pythagoras beveelt, VIII. 33: *καθαρεύειν ἀπό τε κήδους καὶ λέχους*. Daar zou Pythagoras veel tegen gehad hebben: met een accent zullen wij hem helpen, *λεχοῦς* [3]). Diezelfde fout heb ik gevonden in Plutarchus. Voor Wyttenbach is dit alles één. — Gij zult u niet van lachen kunnen houden, VIII. 5, om het fraaie present dat Menelaus doet aan Apollo: *ἀνέθηκε τὴν ἀσπίδα διασεσηπυῖαν ἤδη, μόνον δὲ διέμενε τὸ ἐλεφάντινον πρόσωπον*: hij moet weinige dagen voor die pieuse gift op eene parade een vrij mal figuur gemaakt hebben. Alles de schuld van die vermaledijde *librarii*, die de woorden *ἔφη γὰρ αὐτὸν — τῷ Ἀπόλλωνι τὴν ἀσπίδα e margine* in den tekst hebben geschreven, of misschien ook van Diogenes Laërtius, die met eene malle parenthesis dat waarachtige verhaal wat heeft bijgelicht. Ik leg dat dikke boek maar ter zijde; gave de hemel dat het

---

1) Zie hiervoor, blz. 192.
2) Vgl. *Var. Lectt.*[2] p. 202.
3) Vgl. *de A. I.* p. 62; *Collect. Crit.* p. 452.

al in Parijs (was, of) ware, maar er is maar geene goede gelegenheid te vinden: van hier gaat nimmer iets naar Parijs. Ik hoop nog op den Franschen consul, maar hij is een echte Fransche consul. Nieuws is er hier nooit dan het slechte weder. Wanneer een land onder curateele staat, zooals deze zalige gewesten, is er nimmer iets van belang dan de *chronique scandaleuse*, die bijna zoo laf is als de theaters en de beroemde mannen en hunne lumineuse ontdekkingen. Een professor in de *chimica* heeft onlangs ontdekt dat de ware uitspraak van het oude Grieksch juist die is, welke hedendaags in Griekenland de heerschende is. Hij heeft dit voorgelezen in het Instituut, en men vond het zeer interessant, terwijl men achter zijn rug op de Bibliotheek ons komt vertellen dat hij een stommerik is die er niets van weet. Verachtelijk gespuis! Ik heb aan sommigen van hen iets verteld van *βῆ βῆ λέγων* [1]: daarvan hadden zij nooit gehoord, en één heeft eene zeer fraaie theorie over de slepende geluiden erop gebouwd, die ik u bespaar. Ik zoek mijnen troost in mijne handschriften, vooral in Athenaeus. Maar voordat ik hem opsla, wil ik u nog eerst eene kluchtige corruptie in Plutarchus aanwijzen, *εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον*, pag. 788 A [2]: *ἂν δὲ πρὸς τῷ πυρὶ καθημένους ὁρῶσι τὸν κύαμον κόπτοντας οὐδὲν αὐτῶν ἡγήσονται διαφέρειν. Et fabas tundere*: het schijnt dat niemand ooit bij die woorden iets gedacht heeft. Men heeft maar een oogenblik erop te letten om te vinden *κάπτοντας*: maar dat woord, *κάπτειν*, is ongelukkig. — Nog oneindig koddiger en gemakkelijker te verhelpen is eene plaats in Athenaeus, pag. (Dindorfii) 446 [3]: *εἴκοσι τρισὶν ἐφ' ἁρμάτων χρυσῶν*, en 447: *εἴκοσι χρυσαῖς δυσὶ μὲν ἐφ' ἁρμάτων χρυσῶν* enz. Die gansche plaats heeft slot noch zin, vooral wanneer men Casaubonus en Schweighäuser gelooft. Dindorf weet er niets anders op dan de fraaie conjectuur van Schweighäuser te vermelden: *χρυσοῖς* voor *χρυσαῖς*. Hoe dom! Men heeft alleen een accent te verplaatsen en te lezen *εἰκόσι*. Zoodra men dit ziet, kan men niet zonder lachen die dwaze

---

1) Cratinus (fr. 43, Kock):

ὁ δ' ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ βῆ λέγων βαδίζει.

2) Vgl. *Var. Lectt.*[2] p. 247; *Collect. Crit.* p. 527.

3) V. p. 203. Vgl. *de A. I.* p. 62.

commentarii inzien. Over de anderen verwonder ik mij niet, maar wel over Casaubonus, die geheel en al het spoor bijster is, en interpreteert gelijk een theologant het Evangelie. Niets is toch duidelijker. — De opgewondene Alexandrijnen vereeren aan hunnen geeerbiedigden koning een paar duizend talenten (hoe dit geschiedde blijkt uit Athenaeus p. 1201 [1]): *ἐκέλευσε τὸν κήρυκα ἀνειπεῖν ὅτι Γόργος ὁ ὁπλοφύλαξ Ἀλέξανδρον Ἄμμωνος υἱὸν ϛεφανοῖ χρυσοῖς τρισχιλίοις*). Het is meer dan waarschijnlijk dat de betaling niet altijd even grif volgde, maar in dit geval waren de Alexandrijnen zoo in vuur, dat zij op staanden voet, voordat de processie nog voorbij was, alles afbetaalden: *ἠριθμήθη πάντα τοῖς οἰκονόμοις*. Het woord *παρά* achter *πάντα* staat in den codex niet. Maar de jonge Schweighäuser ziet niet zoo nauw. — Pag. 463 [2]) b. v. merkt hij niet dat er in plaats van: *ὁ δ' Ἀλέξανδρος π ρ ο σ η ν ὴ ς ἦν ἐν πᾶσι*, staat *προσῆν*, waarin de ware lezing schuilt: *πρᾶος ἦν*. Dindorf had hetzelfde kunnen weten uit zijnen codex B, die v r ij nauwkeurig uit den codex Venetus is afgeschreven, maar door Furia slordig is nagezien. — Zelden heeft de slordigheid van den jongen Schweighäuser zooveel kwaad gesticht als op p. 1234 [3]), in een lief fragment van Cratinus, waarin de taal, het metrum en de regels eener gezonde critiek alle evenzeer beleedigd worden. Er staat niet *μῆλον ἔχων* maar *μῆλον ἕκαϛος ἔχων*, en Cratinus heeft d u s geschreven: *Ἁπαλὸν δὲ σισύμβριον ἢ ῥ ό δ ο ν ἢ κρίνον παρ' οὖς ἐθάκει*· (wat is dat gelukkig uitgedrukt!) *Παρὰ χερσὶ δὲ μῆλον ἕκαϛος ἔχων σκίπωνά τ' ἠγόραζον*. Wij geven aan Dindorf zijn fraaie metrum in dank terug: een o n e v e n getal anapaesten kan in zulk een metrum evenmin staan als een e v e n getal trochaeën. — Op het laatst van pagina 1236 [4]) laat men maar staan: *ἀπεγράφετο — καὶ ἀπέϛ ε ι λ ε καὶ διώκει*! — De *ἢ* voor *ῥόδον* is weggevallen omdat er eene *η* voorafging: die beide letters verdringen elkander en verwisselen honderd malen in dezen codex. Dit helpt ons om aan een schrander soldaat zijnen waren naam terug te geven in een liefelijk Ionisch fragment uit de *Ὧροι* van Charon (»die

---

1) XII. p. 538 B.
2) V. p. 211 D.
3) XII. p. 533 E. Kock, I. p. 86; Meineke, I. p. 146.
4) XII. p. 554 E.

sprookjes kan vertellen") p. 1166 [1]) — *ἦν Ὄναρις — ἐπιϛάμενος ὄναρις*; codex: Ηαρις, en daarna *ὄναρις*. Er moet staan: Νάρις en ὁ Νάρις. Codex B maakt er dapper van Ἥαρις. De maker van het *Epitome* (die den codex Venetus zelven en geen anderen voor zich had) slaat die namen maar over. Het is buiten twijfel dat het *Epitome* uit codex A gemaakt is: niemand echter heeft dit ooit vermoed: wat heeft men zich nuttelooze moeite gegeven! en wat is het bespottelijk, als men het eenmaal weet, de *commentarii* en den *apparatus* van Dindorf te lezen! Het is dom dat men *ἐξεπιϛαίατο* [2]) niet heeft veranderd in *ἐξεπιϛέατο*. Ook aan *ἀποδειχθεὶς* en *εἰς* [3]) had men zijnen Ionischen vorm moeten terug gegeven hebben: er staat *ἀπίξονται* [4]), en nog laat men staan *ἀφικομένη*. De oude vormen van het dialect blijven alleen bewaard in corrupte plaatsen, overal elders schrijft men de gewone vormen erboven, en die sluipen spoedig in den tekst. Honderden plaatsen in Athenaeus bewijzen het — *sed hoc nunc non ago*. Ik keer terug tot de emendatiën van Athenaeus, en bij voorkeur tot die plaatsen die iets koddigs bevatten, hetzij van zichzelve of door de belachelijke corruptiën. Men leest p. 1164 [5]) dat de meeste Sybariten geloofden dat niets beter was voor de gezondheid dan — de rivieren. Wat dunkt u indien men eens las: *πρὸς ὑγίειαν διαφέρειν τοὺς πότους*? dat gelooven al de tegenwoordige Sybariten nog, zoolang zij niet ziek zijn. — Er is een grappige inval van Timon verloren geraakt p. 358 [6]): *σὺ δέ μοι δοκεῖς - κατὰ τὸν σὸν Τίμωνα εἶναι - καλός τε μέγας τε, οὐκ ἐπιϛάμενος ὅτι* enz. Het is klaar dat hier eene parodie der Homerische woorden is zoek geraakt: gelukkig is zij niet ver te zoeken. Ik ben overtuigd dat er staan moet: *κακός τε μέγας τε*. Indien gij het ook gelooft, zou het in den tekst kunnen worden opgenomen.

1) XII. p. 520 D.

2) XII. p. 520 F: *καὶ ἐπειδὴ ἡ μάχη συνειστήκει, ἐκέλευσεν αὐλεῖν τὰ αὐλήματα ὅσα οἱ ἵπποι τῶν Καρδιηνῶν ἐξεπισταίατο.* Vgl. *ad Philostr.* *περὶ γυμναστικῆς*, p. 35.

3) *καὶ ἀποδρὰς ἐκ τῆς Καρδίης εἰς τὴν πατρίδα τοὺς Βασάλτας ἔστειλαν ἐπὶ τοὺς Καρδιηνοὺς ἀποδειχθεὶς ἡγεμὼν ὑπὸ τῶν Βισαλτέων.*

4) *Καρδιηνοῖς δὲ λόγιον ἦν ὡς Βισάλται ἀπίξονται ἐπ᾽ αὐτούς.*

5) XII. p. 520 A.

6) IV. p. 160 D.

Ik heb u nog vergeten te antwoorden op de wederzijdsche ἐπιτίμησις van Euripides en Sophocles. Ik moet ronduit bekennen dat ik, met of zonder het dubbele μή, er niets hoegenaamd van begrijp. Ik kan niet uitdenken wat er te berispen of te vitten valt aan die twee *prologi*, en wat dat προέταξε zeggen wil. Er zijn in die *farrago Scholiorum* zulke lafheden door zulke ellendige mannetjes zeer laat samengeflanst, dat men bijna dat heele ding met minachting zou wegsmijten, als een Byzantisch mirakel. Onder de nieuwe *Scholia* heb ik er vele gevonden, waarin Didymus en anderen Euripides scherp doorhalen en uitjouwen om zijnen wansmaak. Men kan het hun waarlijk bijna niet ten kwade duiden, wegens de gekkenpraat van den man, die toch iets verder weder een groot poëet en kenner van het menschelijk hart blijkt te zijn. Als hij begint te philosopheeren, wordt hij bijna zoo bespottelijk als Prof. Nieuwenhuis (*si parva licet componere magnis*). Ik heb geen papier meer. *Vale, vir clarissime, meque ama.*

Ik vind nog een voorbeeld meer voor mijne Φίλᾱ, bij Athenaeus VI. p. 255 C: Φίλᾱ Ἀφροδίτης, evenals p. 253 A: Λεαίνης καὶ Λαμίας Ἀφροδίτης ἱερά. Het is zeer vreemd dat diezelfde Φίλα Ἀφροδίτη p. 255 wordt genoemd de moeder van Demetrius. In de corrupte lezing van Diogenes Laërtius is de naam Φίλαι (er staat nu Φιλαίτῃ) ongeschonden bewaard. Het artikel ταῖς wordt immers voor het taalgebruik uitdrukkelijk gevorderd? Op al die plaatsen heb ik maar in den tekst gezet al wat ik wilde. *Experimentum in corpore vili.*

Ik herinner mij dat het u reeds vele jaren geleden hoogstwaarschijnlijk voorkwam, dat ik Ἀναξαγόρου p. 220 B juist had veranderd in Πρωταγόρου. De oude codex helpt mij hierbij niet: maar des te beter een ander argument, dat mij toen niet is ingevallen, hoezeer het voor de voeten ligt. Anaxagoras zou Ariphrades, broeder van Arignotus, hebben bedorven. Doch het is uit Aristophanes gemakkelijk te bewijzen, dat die gemeene losbol op zijn best een kind was toen Anaxagoras stierf.

Tandem desino. Iterum vale, vir clarissime. Vele groeten s. v. p. aan Mevrouw Geel. Indien het mogelijk is, verheug mij weder spoedig met eenige regelen. Ik begon onlangs bijna voor *représailles* van uwen kant te vreezen.

y.

[Aan Bake].

Venezia, 28 Januari 1845.

Vir Clarissime!

Hoewel ik vrees u door mijn aanhoudend geschrijf lastig te vallen, begin ik echter van voren af aan, na u pas kort geleden een pak papier te hebben toegezonden. Ik dank u zeer voor uwen laatsten brief en begin met u te antwoorden op het laatste gedeelte. Ik kan u niet zeggen hoe aangenaam het mij is, dat gij den ganschen Apsines wilt uitgeven, te meer omdat ik mij verbeelden kan dat gij er ook voor uzelven een levendig genoegen in zult smaken. Ik had onder mijne papieren mijne oorspronkelijke collatie van codex 1874 [1]): eene poos geleden heb ik die uit nieuwsgierigheid eens voor den dag gehaald, en gezien hoe ongelooflijk veel Apsines erbij gewonnen heeft. Ik heb vele goede codices gevonden, maar geen enkele heeft zooveel toegebracht tot het verbeteren en herstellen van eenen corrupten tekst als die codex 1874. Ook de zwarigheid, die gij mij aanwijst, namelijk het aanhalen van Apsines zelven, wordt misschien geheel weggenomen door de uitmuntende varianten van codex 1874 op pag. 507. Ik vind in Apsines weder geduchte bewijzen voor iets waarvan de meeste critici niets schijnen te vermoeden, namelijk dat er zeer vele plaatsen zijn, die onmogelijk kunnen verbeterd worden, omdat er gansche regels en volzinnen ontbreken, en het rampzalige overschot door eenige *criticastri* nog meer verminkt is, om er eenen schijnbaren zin aan te geven. Maar tevens vind ik honderden plaatsen van dien aard, dat men zich bijna schamen moet de ware lezing niet oogenblikkelijk gevonden te hebben, die voor de voeten ligt en met taalkennis en een greintje gezond verstand te grijpen was. Vergun mij het genoegen u van beide één voorbeeld te noemen. Lucianus *Dial. Deor.* 22: οἶσθα οὖν ὦ τέκνον ὅτι μοι χαρίσῃ [2]). Het laatste woord is een barbarisme in den indicativus, en een soloecisme in den conjunctivus. Fritzsche kan kiezen: met een weinigje taalkennis vindt men de ware lezing χάρισαι. Het is nog erger wanneer het gezond verstand erbij te lijden heeft. Geen duidelijker voorbeeld dan dit, Athenaeus, p. 1529 Dind.[3]): αἵ γε μὴν γυναῖκες — μύρου μέν τι καὶ προσδέονται· αὐταὶ γὰρ τούτου ὄζουσιν. Zoo geeft het Dindorf uit, die in zijnen Xenophon, *Symp.* II. § 2, heeft: μύρου μέν τι καὶ προσδέοιντ' ἂν enz. en vertaalt: *unguento aliquantum etiam indigere possint: nam ipsaemet unguentum redolent.* Welk een bespottelijke en tastbare onzin! Met een accent is alles te redden: μύρου μὲν τί καὶ προσδέονται; er staat in codex A niet μέτι, maar με τι; in den oorspronkelijken codex ongetwijfeld ΜЄ̄ op het

1) Zie hiervoor, blz. 11.
2) Zie hiervoor, blz. 518.
3) XV. p. 686 E. Vgl. *Mnem.* VII. p. 197 (*Nov. Lectt.* p. 607).

einde van eenen regel, en ΤΙ. De kundige *librarius* begrijpt daar niets van en schrijft με τι zonder accenten. De ν̄ is duizend malen om dezelfde reden weggevallen. Indien ik meer tijd had, zoude ik een sterk voorbeeld hiervan bijvoegen, waardoor een fragment gered wordt dat thans niets dan onzin bevat en wanklank, en waarin Dindorf eene lacune waant te ontdekken, die door eene ν̄ alleen gevuld moet worden. Doch ik keer tot het beantwoorden van uwen brief terug. Indien Valckenaer de *Rhetores Graeci* nimmer gelezen heeft, is de reden hiervan misschien doodeenvoudig. Hij had er waarschijnlijk nooit een exemplaar van kunnen machtig worden: even zoo goed als Hemsterhuis er zijn gansche leven vruchteloos naar een gezocht heeft.

Wat het eerste gedeelte van uwen brief aanbelangt, *vir clarissime*, kan ik u niet genoeg dankzeggen voor de edelmoedigheid en de warme belangstelling, waarvan gij mij zoovele aanhoudende blijken geeft. Ik zoude hier meer bijvoegen, indien ik niet wist dat gij volkomen overtuigd zijt van de gevoelens en gewaarwordingen die mij dit alles inboezemt. Ik ben mijzelven bewust dat deze gemoedsgesteldheid, waarin mij die sprekende bewijzen uwer vriendschap thans brengen, duurzaam zal wezen en mij mijn gansche leven door zal bijblijven. Nadenkende over de zaak zelve, waarover gij mij schrijft, komt het mij voor, dat gij op dit oogenblik nog geen bepaald besluit van mij verwacht. Voor mijne terugkomst in Holland blijft de zaak *integra*, en al de overige belanghebbenden kunnen er zich op beraden, even goed als ik. Evenals het ons nimmer in de gedachten komen kan den Hr. Gaisford en de overige Engelsche geleerden bij hun woord te vatten, evenmin, dunkt mij, is het noodzakelijk hun bij voorraad te verzekeren, dat ik tegen een bepaalden tijd die taak zal op mij nemen. Op dit oogenblik neem ik de verplichting op mij, eene uitgave van Athenaeus te bezorgen met alle mogelijke zorg uit de beste documenten en al wat eene voorzichtige critiek mij aan de hand zal geven. Ik verbind mij ook die uitgave nergens anders dan te Oxford te zullen leveren, en maak niet de minste zwarigheid om aan de Oxfordsche geleerden het recht te laten van die onderneming af te zien, wanneer zij zulks mochten goedvinden, zonder voor mijzelven gelijk recht te bedingen, totdat eene definitieve overeenkomst de zaak zal hebben beklonken. Intusschen zal ik gaarne, en wel zeer spoedig, den Hr. Gaisford, schrijven om hem en zijne vrienden in staat te stellen van zelven over de zaken te oordeelen: terwijl ik intusschen zal voortgaan met het diplomatieke gedeelte zoo geheel uit te putten, dat ik als het ware den codex zelven in mijne portefeuille zal kunnen inpakken. Zoodoende meen ik te doen wat ik kan, en wat de omstandigheden van mij vorderen: het ware voorzeker oneindig beter een groot getal jaren aan zulk eenen arbeid te besteden, maar de gedachte beurt mij op, dat rijp overleg de resultaten van mijnen arbeid wel kan verrijken, maar hetgeen bereids gevonden is niet wijzigen of veranderen. Ik heb mij wel eens vroolijk gemaakt over de kortzichtigheid van diegenen, die wanen een

werk van dien aard geheel te voltooien: in onzen tijd kan men weten dat zulks even verwaand als dom is. Er zijn in Athenaeus duizenden plaatsen, die niemand ooit zal kunnen ophelderen noch verbeteren, en duizend andere, die eerst lang na mij door anderen zullen hersteld worden. Ik zal intusschen den weg banen en den tekst op de eenige authentieke documenten grondvesten, en de critiek zoo eenvoudig maken, dat zij met geene andere van eenen anderen schrijver zal kunnen vergeleken worden. Er bestaat van Athenaeus maar een enkele codex, door eenen dommen monnik in de X^de^ eeuw uit een zeer ouden codex afgeschreven. Bijna al de fouten in Athenaeus zijn ontstaan door het verkeerd lezen van kapitale letters, b. v. *αιτη* voor *λιτὴ*, en *ἴοι pro ἴθι*, en *ἔγγυοι* voor *ἐγγύθι*, en het verkeerd afdeelen der woorden. Er is geen enkel Grieksch schrijver, waarin men zooveel met volkomene zekerheid kan emendeeren. Hoe ongelukkig dat die domme monnik zoo vele lacunen heeft doen ontstaan: met volkomene zekerheid kan men hier en daar aanwijzen dat hij eenen regel van zijnen codex heeft overgesprongen, en op duizend plaatsen, waar hetzelfde woord tweemaal kort na elkander voorkwam, heeft hij wat er tusschen stond voor altijd doen verloren gaan. Ik heb thans den ganschen tekst met zooveel zorg en nauwkeurigheid vergeleken, dat er nergens meer de minste twijfel kan overblijven, en ik kan nu gerust al de overige varianten der andere codices wegsmijten, met die van het *Epitome* en Eusthatius. Ook de *Summaria* zijn reeds bijna geheel afgeschreven, en daarna blijft mij niets meer te doen overig dan sommige aanteekeningen van lateren tijd, sommige uit de XI^de^, andere uit de XIII^de^ en XIV^de^ eeuw, die hier en daar *in margine* staan, af te schrijven. Zij zijn geschreven in verzen, althans in regels van 12 lettergrepen. Eindelijk zal ik eenige facsimile's maken, en alles is dan klaar. Ik ben van voornemen voor den Hr. Gaisford een *folium* nauwkeurig af te schrijven: daaruit zal hij zich een volkomen juist denkbeeld kunnen maken van de slordigheid der eerste collatie, van de wijze waarop eene tweede en betere moest worden ingericht, en van de belangrijke lezingen, die daardoor voor den dag zijn gekomen. Ik zal hem tevens doen zien, dat al de oude editiën, en dat zelfs het *Epitome* uit dien codex zelven is gemaakt. Het is bijna ongelooflijk dat niemand dit ooit vermoed heeft, want al wat in codex A corrupt is, slaat de Epitomator over, somtijds midden in eenen volzin, en al de verschillende lezingen, die men uit het *Epitome* aanhaalt, zijn kleine beuzelachtige correctiën, die een kind maken konde, en waarin doorgaans alleen de zin zoo goed mogelijk gelapt wordt, zonder kennis van de regelen der critiek. Ik vrees waarlijk, *vir clarissime*, misbruik van uw geduld te maken. — Ander nieuws is er hier niet, evenals altijd: wij zijn thans in de woeligste en luidruchtigste dagen van het *Carnavale*. Niets is minder geestig noch vermakelijk: zelfs indien ik vroolijk en lustig gestemd was, zou het mij vervelen. De lagere volksklasse is voor een klein gedeelte gemaskerd, de rest ziet ze aan in het gedrang. Het eenige masker, dat der vermelding waardig is, is de zoogenaamde *Lustrissimo* (Vene-

tiaansch voor *Illustrissimo*); het is eene kwaadaardige caricatuur der *ci-devant* Patriciërs. Men heeft mij doen opmerken dat die kostumen somtijds authentiek zijn: de *défroques* van de republiek zijn alle naar de uitdragers gegaan en dienen nog voor het canaille. De Patriciër wordt op zijne wandelingen door het laagste gemeen uitgejouwd, gesard en meestal gemaand. Hij scheept ze af met de woorden: *al Palāzzo.* De geestigheden en zetten zijn ongelukkig altijd dezelfde (zooals de meeste Italiaansche aardigheden: men heeft ze voor het nazeggen), zoodat ze eindelijk walgen en vervelen. Geheel Italië is een *Lustrissimo*, zeide ik onlangs aan eenigen mijner kennissen, en zij beaamden het zuchtende. Ik reikhals naar een land, dat deugden en kundigheden, en dientengevolge vrijheid bezit. Ik verlies den moed niet, maar ik kan bijna geen adem meer halen. *Vale*, *vir clarissime*, *meque ama ut facis.*

Vele groeten aan Prof. Geel.

Mag ik van uwe vriendelijkheid vergen den ingeslotenen op de post te doen?

72.

Venezia, 16 Februari 1845.

Vir Clarissime!

Hoewel ik tevens aan u schrijf al wat ik schrijf aan Prof. Bake en *vice versa*, was ik toch van plan om eenig antwoord van u uit te lokken door u rechtstreeks te schrijven. Het is nog altijd het beste middel dat ik ken om mij op te beuren en te verstrooien, en eene uitmuntende afleiding van de eentonigheid mijner levenswijze, die zonder Grieksche codices niet uit te houden zou zijn: zoo laf, onbeduidend en vervelend zijn al de personen en zaken die mij omringen. Er is hoegenaamd geene waarschijnlijkheid, dat er hier iets gebeuren kan, dat mij belangstelling zou kunnen inboezemen, en er leeft hier niemand, die iets voor den dag kan brengen dat ik blijde zou zijn te hebben gehoord of geleerd. Welk eene stinkende pedanterie zou iemand zeggen, die hier niet geweest is. Ik wenschte hem, die zoo zeide, wel eens hier te zien keuvelen met de voornaamste *litterati* over literatuur, politiek, godsdienst enz. Het zou hem spoedig walgen: en hij zou geene andere uitspanning kunnen vinden, behalve die, waarbij men zijnen tijd, zijn fortuin en zijne gezondheid verliest. *Pas si bête.* De *chronique scandaleuse* is mij ook volkomen onverschillig,

want zij geeft mij alleen nieuwe namen maar geene nieuwe ondeugden of bespottelijkheden; ik weet reeds zeer goed dat de vrouwen hier lichtzinnig en losbandig zijn, en de mannen leugenachtig, diefachtig, valsch, verwaand en onkundig: het laatste verdriet mij het meest. Men kan zich geen denkbeeld maken van zulke oppervlakkige schepsels, die wauwelen over alles, zonder iets hoegenaamd te weten: *καὶ τῶν μὲν ἄλλων μοι θεῶν ἧττον μέλει*, maar zelfs over Latijn en Grieksch snapten zij vroeger met veel *aplomb*. Thans hebben zij dit afgeleerd, en ik ben *infaillible* verklaard zoo goed als de Paus, terwijl zij meester blijven om ongestoord te babbelen al wat zij maar willen, *de omnibus rebus et de quibusdam aliis*, behalve philologie en critiek. Op de Bibliotheek, de eenige publieke bibliotheek in gansch Venetie, ziet men mijne hoogwijze *litterati* nooit, dan eens in de maand om een *pons asinorum* te gebruiken. De leden van het Instituut hebben het recht boeken in huis te vragen: kunt gij gelooven dat zij meer romans vragen dan boeken over wetenschappen! Het is ook een lief Instituut! Montesquieu beweert, dat geleerde menschen het gewone gezonde verstand verliezen wanneer zij bij elkander worden opgesloten: dit is niet geheel van toepassing op de leden van het *Imperiale Reggio Instituto di Venezia*. Gij zult mij verdenken van overdrijving, *vir clarissime*, van zwartgalligheid, *καὶ τὰ τούτων ἀδελφά*: maar in alle geval kunt gij eruit zien waarom ik u nimmer van iets anders weet te schrijven dan van Grieksche schrijvers en handschriften. Zonder droefgeestig of treurig te zijn, ontveins ik u niet, dat zulk eene levenswijze onder zulke schepselen mij veel ontneemt van mijne spotzieke opgeruimdheid. De hemel zij gedankt, ik ben gezond en sterk, en het »blauwbekken" (*sit venia verbo*) op de Bibliotheek deert mij niet het minst (mijn oude ridder Bettio, een juweel van een man, houdt mij gezelschap en houdt mij op de hoogte van het getal graden *sotto zero*, dat wij dagelijks bereiken: hedenmorgen 5°) [1]), alle overige zorgen en bekommeringen

---

1) De winter van 1844 op 45 was over geheel Europa bijzonder langdurig en streng. Den 11en Februari te 8 uren v. m. was het in Holland 1° 25 (Fahrenheit) beneden nul geweest.

slaan mij niet ter neder. *Sarà quel che sarà*, zeggen de Venetianen; en het is er nog verre vandaan dat ik den zeeman van Rhodus zou moeten nazeggen: *ἀλλ' ὀρθάν γε, ὦ Ποτειδάν.* Wanneer ik in mijne corrupte plaatsen verdiept ben, keert mijne vorige blijgeestigheid geheel terug, en ik maak mij vroolijk over de geestigheid der oude comici, de fletsheid van Alexis en Antiphanes en de kortzichtigheid van Dindorf, *comme si tout était pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles* (dat mij nog altijd veel waarschijnlijker voorkomt dan het tegendeel). Mijne galanterie, dat is te zeggen die streelende gewaarwording dat onze beschaving toeneemt en onze gevoelens fijner en edeler worden, welke men ondervindt in den omgang met de schoone sexe, bepaalt zich thans geheel bij de theorie, en zou dus, evenals de philosophie van Prof. Nieuwenhuis, den naam van bespiegelende galanterie kunnen dragen; en zij gelijkt wel een weinig naar het diner, waarop Bdelycleon zijnen vader vergast, die uitroept: *ἐνύπνιον ἑστιώμεθα.* Mevrouw Geel zal het mij om die reden vergeven, indien mijne brieven zoo droog en Grieksch uitvallen: het spijt mij genoeg maar »het is niet anders", zooals Prof. Van Heusde zegt. Μὴ *παυσαίμην χαρίτεσσι* Μούσας *συγκαταμιγνύς*, zoodra ik maar weder in Holland ben »onder de menschen". Ik heb hier ergens gelezen dat de beroemde Vadius van Molière niemand anders is dan Ménage. Hij verdiende de spotternijen wel, die pedante heer, en toch zou Frankrijk ettelijke zulke geleerde pedanten thans best kunnen gebruiken in plaats van Raoul Rochette en andere dergelijken, *τοῖς ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ ἕτερον δ' ἀνένευσε*: verwaand en opgeblazen te zijn *ἔδωκε*, belezen en geleerd te zijn *ἀνένευσεν.* — Het is geen groote sprong van Menagius op Mnesiptolemus bij Athenaeus, pag. (Dindorfii) 957 vlg. [1]) Gij zult vinden, p. 958: *ἐπ' ἀλφίτου πίνοντα τοῦ θέρους ποτὲ* enz. 'Επ' *ἀλφίτου πίνειν* is immers onzin? Wat dunkt u van: — *ἐπαλφιτοῦντα τοῦ θέρους π.* Het blijkt uit het voorgaande dat de groote historicus geschreven had: *ὡς Σέλευκος ἐπηλφίτωσε.* (*'Απηλφίτισε*, dat nu in den tekst staat, is

1) X, p. 432 B. *Mnem.* IV. p. 322 (*Nov. Lectt.* p. 126); Kock, III. p. 330; Meineke, IV. p. 505.

wat al te mal: maar Dindorf laat honderd malen de ware lezing, door anderen gevonden, in de *annotatio critica* en neemt daarentegen honderd dwaze lezingen in den tekst, die kant noch wal raken. Sla even een blad om, en gij zult vinden, p. 954: πῶς ὦ καταράτοτ' ἐνέχεας; καταράτοτος is eene uitvinding van Erfurdt, die Dindorf dadelijk in den tekst zet! Honderden conjecturen, waarvan hij de waarde niet kende, zijn door codex A bevestigd. Er is eene plaats, die ik thans niet spoedig terugvinden kan [1]), waar staat: οὐδὲν μὰ τὸν Δί' ὅμοια τοῖς ἐμοῖς καὶ τοῖς. Er was gesproken van eene goede tafel. Schweighäuser leest βλίτοις: het is de ware lezing, zooals blijkt uit codex A. Die heeft niet βαι, maar βαι τοις. ΒΑΙΤΟΙϹ is βλίτοις, mathematisch bewezen, zonder nog den zin of het metrum te raadplegen. Ik vermoed dat Schweighäuser de lezing van codex A gekend heeft, maar vergeten heeft aan te teekenen. Ik zie dat ik nog in eene parenthesis voortwandel: ik zal er maar in blijven zonder u ἐπαλφιτοῦντα langer aan te bevelen. Er is geen schooner critiek te bedenken dan die van Athenaeus: er is maar één enkele codex, afgeschreven door een uilskuiken uit een zeer oud handschrift, geschreven met kapitale letters, zonder afdeeling van woorden, zonder accenten noch spiritus. Het is een lust (als men het eenmaal weet) om dat dwaze monnikje met die dingen te zien omspringen. Er staat b. v. ΧΑΙΡΩΔΙΑΠΟΝΤΙΟΝϹΤΡΑΤЄΥΜΑΤΙΠΡΑΤ ΤΟΜЄΝΩΝΤΑΜЄΝ: dat is: χαῖρ', ὦ διαπόντιον | ϛράτευμα, τί πράττομεν; | Onze man verbeeldt zich dat het is: χαίρω διαπόντιον ϛρατεύματι πραττομένων. De twee volgende verzen zijn corrupt (ze staan p. 1174) [2]); zij bevatten het antwoord, maar ik kan het niet terug vinden: λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος. Intusschen zult gij zien dat men de vernuftige lezing van onzen monnik tot nog toe behouden heeft. De ware lezing ligt somtijds zoo vlak voor de voeten, dat het bijna eene schande is voor hen, die ze niet gezien hebben; b. v. p. 1078 [3]), waar staan moet: εἶτ' ἐκεραμεύσαντο τοῖς μὲν ἀνδράσιν — σφίσι δέ γ' αὐταῖσιν. Is het geene schande dat

---

1) Zie hiervoor, blz. 542.
2) XII, p. 524 F. Kock, I. p. 241; Meineke, I. p. 402.
3) XI, p. 481 B. Kock, I. p. 187; Meineke, I. p. 324.

men nog leest *Φασι*, met eene voorafgaande *σ*, en dat men niet gezien heeft dat het medium *κεραμεύομαι* hier volstrekt noodzakelijk is? — Iets hooger stel ik u voor te lezen: *λάβ', ὦ Συρίσκε, τὴν κοτυλίσκην* [1]). Vs. 7 leest men *nimium patienter*, *ne dicam stulte*: *εἰς τὴν ἐμὴν νῦν ἔγχεον τὴν μείζονα*: *νῦν* voor *οὖν* is weder schande, maar wat is *τὴν ἐμήν*? Οὐδ' ἂν Ἀπόλλων μάθοι. *Leg.* *εἰς τὴν μέλην οὖν* enz.; zie pag. 1091 [2]): *σὺ δὲ τὴν μέλην, Συρίσκε, ταυτηνὶ λαβών*. Het is wel mogelijk dat Athenaeus zelf eenige zeer domme fouten heeft begaan in het afschrijven van sommige plaatsen: hij is geheel ontbloot van smaak en oordeel. Iemand die *Σκύφος* kan lezen voor *Σίσυφος*, p. 1122 [3]), is tot alles in staat, en ik heb hem op meer domheden betrapt. — Om het niet te vergeten zal ik u thans met een paar woorden spreken over de lacunen in Athenaeus. Zij zijn, helaas, honderden in getal. De domme monnik, die werktuigelijk afschrijft zonder op den zin te letten, dat voor hem toch maar verloren moeite en een nutteloos hoofdbreken zou geweest zijn, heeft voornamelijk twee soorten van lacunen doen ontstaan: 1°. slaat hij een regel over; 2°. doet hij wat al de anderen doen wanneer hetzelfde woord tweemaal kort na elkander voorkomt. Ik heb zoo dikwijls ontdekt dat hij een regel overslaat, dat ik thans volkomen zeker weet, hoeveel een regel van zijnen codex bevatte. Ik zal het u laten zien, p. 494 [4]): *ὧν μείζω γε μαίας, νὴ Δία*. Het valt in het oog, niet alleen dat er iets is weggelaten, maar ook h o e v e e l, en ten naastebij w a t. De eerste regel eindigde met ΜЄΙΖΩ: de tweede ontbreekt: de derde begon met ΓЄΜΑΙΑC. De *ν̄* valt alleen weg op het laatst van den regel: wanneer men aldus zeker is van *μείζων*, kan men invullen: *ὧν μείζων [βλάβη οὐκ ἂν γένοιτο, μετά] γε μαίας, νὴ Δία*. Wanneer men herhaalde malen duidelijk ziet, dat er omtrent zooveel als hier is verloren geraakt, kan men eindelijk met zekerheid besluiten, dat onze man op al die plaatsen een regel heeft overgeslagen; en het blijkt tevens weder uit

1) *Mnem.* IV. 119 (*Nov. Lectt.* p. 23); Kock, I. p. 164; Meineke, I. p. 282.
2) XI, p. 486 F.
3) XI, p. 500 C.
4) VI, p. 226 D. *Mnem.* V. p. 82 (*Nov. Lectt.* p. 130); Kock, II. p. 75; Meineke, III. p. 86.

de grootte zijner regels, dat zij met groote kapitale letters geschreven waren. Op sommige plaatsen kan men alleen weten hoeveel er om die reden verloren is, zonder het te kunnen herstellen. B. v. p. 1526 [1]), bij Cratinus vs. 6: *ἀνθρύσκου Φόβῃ* ** Er staat in den codex *ἀνθρυσκισσου Φοβηι*, *id est:* 'Ανθρυσ*** *κισσοῦ Φόβῃ*. De middelste regel is uitgevallen: er ontbreekt dus: *ἀνθρυς* | –⏓ | –⏑⏑– | ⏑– | –⏓ *κισ* | *σοῦ Φόβῃ*, dat is negen lettergrepen, evenals in het vorige fragment: men kan ze invullen met namen van bloemen, zooveel men wil, met zekerheid kan men het nooit raden. Het is gemakkelijker vs. 2 te lezen *ῥόδοισι κρίνοις*, dan Porson te volgen. De K was geschreven IC in onzen ouden codex, en wordt dus menigmaal verward met *ις̄* of verslindt de voorgaande I, zooals hier en op p. 247 [2]) *Φαληρὶς ἡ κόρη* voor *Φαληρικὴ*: IICH is geworden *ὶς ἡ*. Dalechamp raadt het: *asino narrare putares fabellam surdo.* Ik verschoon u van verdere bespiegelingen over schrappen en hanepooten, om u een paar voorbeelden te geven van de tweede soort van lacunen, waarvan men sommige perfect kan invullen. B. v. p. 1076 [3]), waar staan moet: *αὕτη δὲ Φοξίχειλος* ['*Αργείη κύλιξ. λέγεται δὲ Φοξίχειλος*] *ἡ εἰς ὀξὺ ἀνηγμένη*. Niets is zoo duidelijk: er gaat vooraf *αἱ δὲ 'Αργεῖαι δοκοῦσι* enz. en nog laat men dien onzin staan, hoewel men het vers van Simonides in handen heeft, dat al de grammatici trouw aanhalen bij gelegenheid van *Φοξὸς ἔην κεΦαλῇ* [4]). — Een ander duidelijk voorbeeld meen ik te vinden p. 838 [5]), waar ik lees vs. 22: *οὐδέτερον αὐτῶν προβάτιον δ'. οὔκουν, ἔΦη, Τὰ μῆλα πρόβατα; — μῆλα πρόβατ'; οὐ μανθάνω Ἔγωγε τούτων οὐδέν.* Dat fragment, dat mij niet bijzonder geestig voorkomt, is nog vol fouten. Vs. 26 *leg. e cod.* A: *Ὅμηρον οὖν οὐκ οἶσθα λέγοντα*; Vs. 36: *οὐχὶ λευκὰ σύ*; »*λευκὰ* Casaubonus, *libri λεκὰς εἰ*" zegt Dindorf. 't Is fraai; het lijkt wel een plotselinge inval van Hermann, en bevat slot noch zin: het woordje *θ'* [6]) in het volgende vers toont aan dat er

1) XV, p. 685 E. Kock, I. p. 43; Meineke, I. p. 73.
2) III, p. 108 B. Kock, II. p. 191; Meineke, III. p. 242.
3) XI, p. 480 D. Bergk, *P. L. Gr.*[3] p. 748 (fr. 27).
4) *Schol. in Hom. Il.* B 219.
5) IX, p. 382 E. *Mnem.* IV. p. 136 (*Nov. Lectt.* p. 36).
6) *ἐρεῖς σαφέστερον θ' ὃ βούλει μοι λέγειν;*

staan moet een verbum in den 2den pers. van het futurum, en wel zoo impertinent dat onze kok antwoordt: ἀτάσθαλος γ' εἶ. Ik geloof dat ik het gevonden heb: *legerim*: οὐχὶ λαικάσει [1]). De hemel weet van wien dit fragment is; omdat het begin elders aan Philemon gegeven wordt, dacht ik dat er misschien staan moest: ὁ παρὰ Στράτωνι μάγειρος ἐν τῷ Φιλήμονος Φοινικίδῃ, zoodat Strato *le père noble* zou zijn, en inderdaad komt die naam voor in de fragmenten van Menander; verder vind ik geen Φοινικίδης van Philemon vermeld, en er bestaat een comicus Phoenicides: ik kan er niet wijs uit worden. Hoe meer ik in Athenaeus lees, hoe meer bedorvene plaatsen ik overal ontdek. Er is geene pagina die er niet een of meer bevat. Pag. 396 [2]) lees ik: ἐγὼ δὲ βαρβίτους τριχόρδους πηκτίδας κιθάρας λύρας σκινδαψὸν ἐξηρτυόμαν. Dindorf is zeer genegen om dien Dorischen vorm te verbeteren; intusschen heeft hij reeds de vrijheid genomen σκινδαψοὺς te veranderen in σκινδαψόν, zonder te bedenken dat die singularis louter onzin is: er moet staan σκινδαψὸς in goed Dorisch, en niets is waarschijnlijker dan dat ook de overige uitgangen en vormen eenmaal Dorisch zijn geweest: βαρβίτως τριχόρδως πακτίδας. De arme dialecten worden overal door de domme *librarii* uitgewischt, om plaats te maken voor hetgeen in hunne grammatica staat. Maar strijdig met alle dialecten is de ongelukkige vorm Καλλιςόος, p. 1297 [3]): er moet staan Καλλιςίου. — Op pag. 1044 [4]), waar staan moet: ἔχων φιάλιον τῷδε. Β. πολλὰ γίγνεται ὅμοια, wenschte ik wel te weten wat de uitgevers bij hunne lezing gedacht hebben. — In het fragment van Mimnermus zijn nog twee fouten, p. 1051 [5]), vs. 9: ἵνα οἱ θοόν; codex: ἵν' ἀλήθοον, *i. e.* ἵνα δὴ θοόν; vs. 11: ἐπέβη ἑτέρων ὀχέων. Wat beduidt dit? en welk een fraaie hiatus! Codex: ἑτερέων *id est* CTЄPЄΩN. Ik heb geen papier meer, *vir clarissime*, wanneer gij wilt zal ik u eene nieuwe bezending

1) Zie hiervoor, blz. 543.

2) IV, p. 183 B. *Collect. crit.* p. 343; Kock, II. p. 267; Meineke, III. p. 345.

3) XIII, p. 583 A.

4) XI, p. 467 C. *Mnem.* IV. p. 116 (*Nov. Lectt.* p. 20); Kock, II. p. 188; Meineke, III. p. 23.

5) XI, p. 470 B. Bergk, *P. L. Gr.*³ p. 412 (fr. 12).

overmaken. Verblijd mij eens weder met eenige regels. Vele groeten aan Mevrouw Geel. In plaats van de γαμικὰ παραγγέλματα, die u zullen bevallen als Phormio aan Hannibal, geloof ik dat een *titulus* uit Stobaeus u eerder bezig hield: de ἔπαινος γάμου. *Vale*, *vir clarissime*, *meque ama*.

P.S. De ingeslotene voor Prof. Bake[1]) zij uwe vriendelijkheid aanbevolen.

73.

Venetië, 22 Maart 1845.

Vir Clarissime!

Liever eenige regels in haast dan eenige dagen te wachten. Op een gedeelte van uwen brief heb ik geantwoord aan Prof. Bakê: ik voeg er nog maar bij, dat het Instituut voor mij alleen was samengesteld uit u en Prof. Bake: *peccavi*, en ik zal gedurende al de Paaschdagen niets anders doen dan rapporten schrijven. Wat kon ik in 's hemels naam buitendien schrijven aan Prof. Karsten? — Maar ik beken schuld in ieder ander opzicht, en zal trachten het goed te maken. Ik ben niet ondankbaar jegens Simplicius, het zij verre. Ik zeg ja op al wat gij erover schrijft — en amen, voegt gij er misschien bij. Σοῦ τάδ', οὐκ ἐμοῦ κλύεις. — Ik heb hier gehoord van eenen archaeoloog, die weinig Grieksch kent maar veel gezond verstand bezit, dat de *Philostratus* van Kayser een warhoofd verraadt. — Indien Bakhuizen naar Weenen gaat, zou hij voor het Instituut de twee codices van Simplicius *in Epictetum* kunnen nazien: zij zijn de oudste die er bestaan, en dus ongetwijfeld de beste. De rest komt er niet op aan: maar voor dat boek kan hij misschien heerlijke zaken vinden. Wat dunkt u? — Ik ben Mevrouw Geel zeer verplicht voor hare vriendelijke gedachtenis: het doet mij een streelend genoegen en strekt mij tot een nieuw bewijs van de guldene waarheid: *si vis amari*, *ama*. — Ik hoop dat mijn goede Ermerins het zich niet te veel zal aantrekken: ik heb een antwoord onderhanden over Aretaeus. — Lang heb ik zitten turen op

1) Deze brief is niet voorhanden.

die plaats van Euripides, maar het duizelt mij, zoodat ik op het laatst geheel zou beginnen te leuteren. Het is misschien uit booze spijt daarover, dat ik bijna met *τὰ μέλη* van Euripides zou gaan spotten. Maar ik zal wijzer zijn en liever ettelijke plaatsen beschouwen als zulke verhevene mysteriën van melodische orakeltaal, dat ik mij nimmer uit de potsierlijke invallen mijner comici zoo hoog kan verheffen. Om het uzelven te doen ondervinden verzoek ik u eens even Athenaeus op te slaan, en p. 635 Dind.[1]) vs. 41 te lezen: *σαυτὸν ἀποσ άξεις* (en vs. 29: *ἀνασεσυρμένα*), en pag. 1473[2]): *ὁ δὲ τὴν γλῶτταν εἰς ἀσχήμονας ἐπιθυμίας ἐμίαινε τῶν ἡδυσμάτων*, en dan in eens over te gaan tot: *ἱερόν, εἱλίσσων ἀθανάτας θεοῦ χορὸς γενοίμαν ἄφοβος παρὰ μεσόμφαλα γύαλα Φοίβου*[3]). In die stemming kom ik op geen andere invallen dan zulke b. v., dat indien *ἀθανάτου θεοῦ* of althans *θεοῦ* van Apollo zelven moet worden verstaan, het laatste woord *Φοίβου* daar zeer vreemd luidt. Het is mij alsof mij iemand kwam voorzingen: ik ben in dienst getreden van den eersten bibliothecaris te Leiden, naast de deur (of, *si malis*, in het huis) van Prof. Geel. Indien dit geheel verkeerd gezien is, wijk ik terug onder mijne *μάγειροι*. Wat het koor betreft vind ik uwe opvatting zoo natuurlijk, dat het onmogelijk schijnt eene andere te zoeken. Hermann met zijn tegenwind praat maar zoo wat, *ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ*. Een oude Scholiast, dien ik u hiernevens zend, vat het juist zoo op als gij zegt. Welke zotte interpretatiën vindt men verder in de *Scholia*, b. v. over het kleine Sicilië[4])! Trouwens het is immers wel een weinigje de schuld van Euripides, die voor de geographie niet veel nuttiger is dan de *libretti* der fraaie Italiaansche opera's. Wat zou Euripides nijdig zijn op die lieden, die al zulke plaatsen in hoogen ernst met de kaart in de hand uitpluizen! Wat zou hij verlegen zijn geweest om die reis naar Thebe te doen rijmen met den *Ζέφυρος* en Sicilië

---

1) VII, p. 292 D. *Mnem.* IV. p. 318 (*Nov. Lectt.* p. 122); Kock, II. p. 554; Meineke, IV. p. 395.

2) XIV, p. 662 A. *Var. Lectt.* p. 188, 189; Kock, III. p. 336; Meineke, IV. p. 513.

3) *Phoenissae* 236 vlg. Zie de commentaar van Geel, p. 104 en 105.

4) Zie de commentaar van Geel, p. 102 en 103.

enz. enz. Indien men die dingen niet interpreteert zooals Bacchus in de Βάτραχοι, weet ik niet hoe zij zich zullen redden. Ik word bijna boos op dien zotten Crates[1]). Δοτέον τῷ ποιητῇ τὰ τοιαῦτα, zegt zijn aartsvijand Aristarchus ergens op de Odyssea[2]).

Hetgeen gij schrijft, *vir clarissime*, over Hermann en Dindorf, is niet zeer geschikt om mijne antipathie, en ik zou haast zeggen verachting, voor die Heeren te temperen. Ik vrees wel dat ik weder overdrijf; en wanneer ik ze vergelijk met Boissonade, wiens uitgave van Babrius ik pas heb gelezen, verzoen ik mij een weinig met beiden: zij zijn althans niet dom noch onkundig noch verdiept in rampzalige beuzelingen, en er is nog vrij wat goeds te rapen uit het slijk dat uit hunne pennen vloeit: van Dindorf nog veel meer dan van Hermann, indien hij niet uit geldgierigheid (anders kan ik het mij niet verklaren) alles te gelijk wilde doen en alles afroffelde. Het ergert mij bij iedere schrede in zijne uitgaven. De schandelijkste soloecismen ontsnappen hem als aan een schooljongen. Εἰ χάριν ὁμολογήσ ε ι α ς μαθών, λέξω leest men in Athenaeus p. 597[3]). Zelfs de domme monnik, die mijnen codex heeft geschreven (en die waarschijnlijk zich heeft verschreven) kon dat niet verstaan en zet op de α twee punten (α̈), zoo doende den lezer smeekende om toch te lezen ὁμολογήσεις. Indien men p. 1237[4]) niet leest τὸν ταῦτ' ἀποδεξόμενον, begrijp ik niet hoe men zich voor een criticus uitgeeft. Ik heb de *additamenta* van Fr. Jacobs voor mij liggen: dat is eerst een bol; hij gelijkt wel een Venetiaan. Ik houd mijne pen vast om niet nog meer te schimpen, en ik acht het waarlijk noodzakelijk mij bijna te verontschuldigen door mijn kluizenaarsleven, dat mij misschien zoo boosaardig maakt. Trouwens ik schrijf u al wat ik denk vertrouwelijk, uit volle overtuiging en met de bewijzen voorhanden. Dit is immers ook eene verontschuldiging. Terwijl Dindorf alles te gelijk uitgeeft, bezorgt hij tevens de uitgave van den *Thesaurus* van Stephanus. Ik vermaak mij met somtijds het tegenover-

---

1) Zie *Scholia in Phoenissas,* III. p. 97 (Dindorf).
2) *Scholia in Odysseam,* I p. 125 (Dindorf) (*ad Odyss.* III. 71).
3) VII, p. 275 B. 4) XIII, p. 555 A.

gestelde te doen van Schaefer en anderen, die *obiter* allerlei poespas bijeen schrapen om de *Lexica* te verrijken. Ik neem er *obiter* ettelijke woorden uit weg, die nimmer hebben bestaan dan in bedorven lezingen. Nog onlangs heb ik er twee betrapt in Athenaeus: het eerste is *ἐνδαίνυμαι*, p. 600 [1]): *οὓς* — *ἐνδαινύμεθα*; er moet staan: *ἐδαινύμεθα*. Het tweede is *ἐπισίτιος*, dat herhaalde malen voorkomt p. 537 [2]) en elders. Het heeft echter even weinig bestaan als *παρασίτιος*, *ὀλιγοσίτιος* enz. enz. Het is, dunk mij, zonneklaar dat er overal staan moet *ἐπίσιτος*, zooals blijkt uit het metrum, de analogie en andere argumenten meer (zie p. 539) [3]). Daarentegen heeft Dindorf eene uitmuntende ontdekking gedaan in Hesychius en een fragment van Aristophanes: eene ontdekking die Porson waardig is, maar ik zal u trachten te bewijzen dat hij ze zelf niet goed heeft begrepen noch doorgrond. Daartoe verzoek ik u eens op te slaan het prachtige fragment van de Δαιταλῆς uit Galenus [4]): *ἦ μὴν ἴσως σὺ καταπλαγήσει τῷ χρόνῳ*, en het antwoord: *τὸ καταπλαγήσει τοῦτο παρὰ τῶν ῥητόρων* (waar de codices tweemaal lezen *καταπληγήσει*), en in Hesychius het artikel: *καταπληγημήσει* (*sic codex*). Dindorf leest: *καταπλιγήσει* (*in Thesauro v. καταπλίσσομαι*, p. 1134): uitmuntend! Maar zoo is het niet afgedaan: men moet het verstaan, en Dindorf verstaat er niets hoegenaamd van. Hij vertaalt *καταπλίσσομαι incurro*, *invehor*, en verknoeit de interpretatie van Hesychius geheel. Die interpretatie, genomen uit een oud *Scholion* op de Δαιταλῆς, luidde (*nisi fallor*) aldus: *καταπλιγήσει· κατακρατηθήσῃ. τὸ βῆμα γὰρ πλίγμα λέγουσι. τὸ οὖν καταπαλαῖσαι μετάγοντες ἀπὸ τῶν κυλιομένων καὶ τοῖς ποσὶ κατεχόντων οὕτως φασίν.* Het blijkt volkomen uit eene andere plaats van Hesychius, waar ik zóó lees: *πλίγμα· βῆμα. ἀπὸ τῶν κυλιομένων καὶ παλαιόντων ὅταν διαβάντες τοῖς σκέλεσι κατέχωσιν.* Wij zijn midden in de *palaestra*. Niets is nu duidelijker dan *κυλίεσθαι· τοῖς ποσὶ κατέχειν πλίγμα* en *καταπλίσσεσθαι*. Niets is nu duidelijker dan *καταπλιγήσει*,

1) VII, p. 277 A.
2) VI, p. 246 F.
3) VI, p. 247 E, F; p. 248 A, B, C.
4) *De A. I.* p. 152; *Mnem.* V. p. 200 (*Nov. Lectt.* p. 180); Kock, I. p. 439, 440; Meineke, II. p. 1033. — Vgl. hiervoor, blz. 183, 184.

waarmede *incurrere* en *invehi* niets te maken hebben. Zulke dingen kan men *obiter* voegen bij hetgeen men reeds wist, ook bij de grammatica: want ἐπλίγην en πλιγήσομαι is alleen op die eenige plaats gered, evenals ἐλάπην en λαπήσομαι [1]) op eene andere plaats, die insgelijks eenig is.

Vale, vir clarissime, en verblijd mij eens weder met eenige regels: τοῦτό μοι παραψυχή. Ik zou haast vergeten u te zeggen dat ik over eene maand alles zal hebben voltooid, en dan zeg ik deze barbaren vaarwel.

Nieuws niets, dan het gure en ongezonde weder: zieken in menigte, en vervelend thuis blijven voor de rest. *Dabit deus his quoque finem.*

z.

Venetië, 22 Maart 1845.

Viro Clarissimo Bakio.

Vir clarissime, ik dank u voor uwen laatsten brief, waarop ik oogenblikkelijk antwoord. Vóór alles meld ik u, dat ik *posthabitis rebus omnibus* een uitvoerig rapport aan het Instituut zal gaan opstellen. Ik beken schuld, en zoek geen oogenblik naar gronden om mij te verdedigen of te verontschuldigen; er blijft dus alleen overig goed te maken wat mogelijk is: en dadelijk eraan te beginnen. Het doet mij een streelend genoegen dat het ook u voorkomt »slechts ijdelheid te zijn" iets gaandeweg uit te geven, waarin men zichzelven niet voldoen kan. Ik heb nimmer eraan getwijfeld, of dit was ook uw gevoelen, maar vreesde alleen dat gij overtuigd zoudt zijn dat de omstandigheden zulk een offer aan den tijdgeest dringend vorderden. Ik weet niet of ik de bedoeling, waarmede ik u hierover geschreven heb, duidelijk genoeg heb uitgedrukt: het was om u te zeggen dat ik het mislukken uwer ijverige en hartelijke pogingen voor mijne belangen aan mijzelven zou te wijten hebben, en u dus te ontheffen van de onaangename gewaarwording en het grievende der teleurstelling, daardoor ondervonden.

Het reçu van den Hr. Gaisford is mij in goede orde geworden, door de zorg van den graaf Brown, een hupsch Engelschman, die zich met de bezorging van het pakket in quaestie vriendelijk belast had. Het is zijne schuld niet, dat het Venetiaansche schip meer dan twee maanden lang op zee gezwalkt heeft. Ik wist wel dat er eenige tijd zou verloopen voordat die papieren te Oxford aankwamen [2]): daarom heb ik er geen brief

1) *Mnem.* IV. p. 108 (*Nov. Lectt.* p. 12).

2) De papieren betreffen de collatie van het *Etymologicum Magnum*. Zie hiervoor, blz. 535.

bijgevoegd, maar u indertijd geschreven dat het op reis was. De Hr. Gaisford zal thans eenen uitvoerigen brief reeds hebben ontvangen, van tien bladzijden met vier andere met excerpten over Athenaeus [1]), waarin ik hem even duidelijk als uitvoerig en met de noodige bewijsstukken het allerbelangrijkste heb medegedeeld, sprekende slechts met een enkel woord *en passant* (volgens uwen raad) over het genoegen dat het mij doen zoude Athenaeus te Oxford goed gedrukt te zien: al de rest is van dien aard, dat ik het aan ieder deskundige had kunnen schrijven. Ik geloof dat het verder onnoodig zal zijn over het pakket met de collatie van het *Etymologicum* enz. iets te zeggen. Al wat er noodig is te weten staat in de verschillende collatiën zelve, naarmate mij de zaken voorkwamen, die opmerking verdienden: zoodat men met de excerpten voor zich alles weet, en ik zonder mijne excerpten niet weten zou wat te schrijven. Wat betreft het antwoord van den Hr. Gaisford omtrent Athenaeus, het is, dunkt mij, het beste wat men wenschen kan, en wel tevens de verstandigste partij die men te Oxford kan kiezen. Ik ben er uitmuntend mee tevreden.

Ook zonder naar een »ideaal van perfectie" te oordeelen, dat natuurlijk evenveel resultaten zou opleveren als ieder ander onuitvoerbaar plan, is Athenaeus wel geschikt om iemand af te schrikken. Ieder oogenblik stuit men op plaatsen, waarvan niemand op de wereld éene syllabe verstaat (arme vertalers!), en een groot aantal ervan is van dien aard, dat er nimmer licht noch redding te hopen is. Maar gelukkig vergt niemand het onmogelijke: indien men een zeker getal plaatsen redt (door onzin tot helderklaren zin te maken enz.), heeft men voortgezet wat door groote mannen begonnen is, en men kan tevreden zijn. Maar ik ga nog verder: zelfs indien ik geene enkele syllabe van Athenaeus met evidentie had kunnen emendeeren, is reeds hetgeen ik hier in den ouden codex ontdekt heb, gewichtig en belangrijk genoeg, om een nieuw tijdperk in de critiek van dien schrijver te doen ontstaan. Niets doet mij meer genoegen dan die eenvoudigheid, welke ik er zal inbrengen. Er bestaat nu in Athenaeus geene enkele *varians lectio* meer: onze goede Duitschers hebben meermalen met veel hoofdbreken en met schitterende verbeeldingskracht zich eenen oorspronkelijken codex uitgedacht, waarin men het trapsgewijze ontstaan aller varianten zou kunnen aanstaren; intusschen is hun de eenigste misschien ontsnapt, waarin die hersenschimmen konden worden verwezenlijkt. — En hoevele evidente emendatiën kunnen er thans gemaakt worden, nu men met zekerheid den oorsprong weten kan der ontelbare corruptiën in den eenigen tekst, die ons is overgebleven. Ik kan mij het genoegen niet ontzeggen u hiervan een enkel, maar zeer sterk sprekend, voorbeeld mede te deelen. Pag. (Dindorfii) 1472 [2]) vindt

---

1) Het eerste ontwerp van den hier bedoelden brief wordt thans in de Univ.-Bibl. te Leiden bewaard.

2) XIV, p. 661 D. *Mnem.* IV. p. 121 (*Nov. Lectt.* p. 25); Kock, III. p. 370; Meineke, IV. p. 558.

men: B. *ὑπὲρ εὐσεβείας οὖν ἄφες παῦσαι λέγων.* A. *ἥμαρτον, ἀλλὰ δεῦρό μοι συνέσθιε· τά τ' ἔνδον εὐτρεπῆ ποίει λαβών.* Hoe ongerijmd en dwaas deze woorden zijn, valt in het oog, wanneer men het geheele fragment leest. Een slaaf (vs. 40) komt aanwandelen met eenen kok, dien hij was gaan huren. Dat *μοι συνέσθιε* is even fraai als de verdeeling der woorden tusschen de sprekende personen. Er staat in den codex: *δεῦρο συνέσθιέμοι*; de drie laatste verzen worden uitgesproken door den slaaf: *ὑπὲρ εὐσεβείας οὖν σαφές. παῦσαι λέγων.* | *ἥμαρτον, ἀλλὰ δεῦρο νῦν συνείσιθι* | *ἐμοί. τά τ' ἔνδον εὐτρεπῆ ποίει λαβών.* Het is immers zonneklaar dat *συνέσθιέμοι* ontstaan is uit CΥΝΕΙCΙΘΙΕΜΟΙ. Casaubonus bederft alles door zijne omzetting, en Dindorf *n'y voit que du feu.* Van *σαφές* ben ik wel niet zoo volkomen zeker: alleen is het mij duidelijk dat de slaaf spreekt: en wat kan er dan anders staan? Iets verder staat: *ἐνθύμει*; in plaats van te lezen *ἐνθυμεῖ*, komt Dindorf, hoewel twijfelende, op den inval om te lezen *ἐνθυμοῦ*: is het wel mogelijk?

Tot bladvulling nog een paar woorden over twee plaatsen van Aeschylus. *Eumenid.* vs. 717: *σύ τοι παλαιὰς δαίμονας καταφθίσας οἴνῳ παρηπάτησας ἀρχαίας θεάς.* Zelfs een struisvogel zou dit niet kunnen verduwen. Ik heb de ware lezing gevonden in een *Scholion* op de *Alcestis* vs. 12 [1]), in eenen ouden codex te Rome: namelijk in plaats van *δαίμονας* doodeenvoudig *διανομάς*. Dindorf geeft *παλαιὰν διανομήν*, »*ex codice*" zegt hij: daaruit had hij de ware poëtische lezing moeten gevonden hebben, in plaats van den prozaïschen singularis: het blijkt niet, uit welken codex hij dat begin van de goede lezing gehaald heeft. — In de *Septem adv. Th.* vs. 147 (134)[2]): *τόξον εὖ πυκάζου*, is weer klinkklare onzin. Ludov. Dindorf, die veel knapper is dan zijn broeder, heeft uit Hesychius de ware lezing eindelijk teruggevonden: *εὐτυκάζου*. In mijnen ouden codex van Florence staat: *ἐν τυκάζου*, en de *ν̃* is van eene latere hand, die ongetwijfeld de *ῦ* had uitgeschrapt. Ik heb met blijdschap gezien dat ik mijnen tijd niet heb verloren met het accuraat nazien van dien codex. Ik heb vele lezingen aangeteekend, die tot nog toe geheel onbekend zijn, en eene groote menigte correcties *a secunda manu*, waarop niemand gelet heeft. In de *Prometheus* heeft de verstandige Elmsley gezien, dat de verzen 347 vlg.: *οὐ δῆτ' ἐπεί με καὶ κασιγνήτου τύχαι*, niet door Oceanus, maar door Prometheus zelven worden uitgesproken. Hoe weinig tact hebben de uitgevers gehad, die dit nimmer hebben gedacht. Men heeft mij verteld dat een zekere Ahrens als een ster van de eerste grootte voor Aeschylus was verschenen. Ik heb iets van hem gezien, dat mij dit zeer doet betwijfelen. Kende hij in 's hemels naam maar Grieksch: zijne dwaze conjecturen toonen aan dat men hem zelfs geen proza kan toevertrouwen. *Vale, vir clarissime, meque ama, ut facis.*

---

1) Zie de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 275. Vgl. *de A. I.* p. 112.

2) *De A. I.* p. 152.

aa.

[Aan Bake].

Venetië, 23 April 1845.

Vir Clarissime!

Mijn langdurig stilzwijgen heeft u waarschijnlijk verwonderd, maar, hoop ik, niet verontrust: eene ernstige ongesteldheid ten gevolge van den guren winter heeft mij sedert den derden Paaschdag [1]) buiten gevecht gesteld. Eene verkoudheid, die ik dacht spoedig te boven te komen, is geeindigd met eene bezetting op de borst, die mij allen arbeid ontzegd heeft, en gedwongen mijne kamer en, een groot gedeelte van den tijd, het bed niet te verlaten. Met het terugkeeren van het zachte voorjaarsweder is ook mijne gezondheid, te gelijk met mijne krachten, allengskens teruggekeerd. Ik haal weder ruimer adem en ga weder sedert twee dagen naar de Bibliotheek. Ik gevoel mij nog wel wat zwak, maar met eenige dagen zal ook dit wel slijten, en er zal mij alleen de herinnering overblijven, dat het een dubbel ongeluk is op vreemden grond zijne gezondheid te missen.

Het eerste gebruik dat ik van mijne convalescentie gemaakt heb, is het bij kleine gedeelten afmaken van mijn rapport aan het Instituut [2]), waarvoor ik juist alles in gereedheid had gebracht, toen mij verdere inspanning geheel onmogelijk is geworden. Ik heb het heden zelf naar de post gebracht.

In dien tusschentijd heb ik eenen zeer vriendelijken brief van Prof. Gaisford ontvangen, waarin hij mij meldt mijnen brief ontvangen te hebben. Hij betuigt mij zijne tevredenheid over alles wat ik hem heb medegedeeld, en voegt erbij dat hij u bij de eerste gelegenheid over die zaak schrijven zoude.

De eerste brief, dien ik na dezen schrijven zal, zal mijn antwoord hierop zijn, niet over Athenaeus, want daarover heb ik niets meer bij te voegen, en ik maak gebruik van uwe vriendelijkheid en welwillendheid om u alle nadere bepalingen over te laten, maar over eenige andere punten, het *Etymologicum* en Theodosius betreffende, waarover het tweede gedeelte van den brief van den Hr. Gaisford handelde. Er is een punt echter, waarop ik u opmerkzaam wenschte te maken: het betreft eenen codex van het *Epitome* te Parijs. Voor alles wat in den Venetiaanschen codex bestaat is mij iedere codex van het *Epitome*, al ware hij zelfs autographus, volkomen onverschillig; maar voor het eerste en tweede boek, en voor de andere kleinere gedeelten, die in den codex Venetus niet meer bestaan, is de Parijsche codex C van het *Epitome* van de grootste waarde.

1) 25 Maart.
2) Zie hierachter, bijlage II. — Vgl. blz. 520, 521, 527, 572 en 577.

Het blijkt uit Schweighäuser's uitgave, dat die codex vol is van *compendia* en *sigla*, en de jonge Schweighäuser stelt zich menigmaal bespottelijk ten toon door de ongerijmde gissingen welke hij over sommige *compendia* heeft in het midden gebracht. Hij maakt een nog veel slechter figuur in de noten van zijnen vader, die voor een poos den codex te Straatsburg tot zijn dienst gehad heeft, na het afdrukken zijner aanteekeningen op de eerste boeken, en er op zeer vele plaatsen de ware lezing in heeft teruggevonden, en in de *Addenda* medegedeeld. Ik heb noodig dien codex te onderzoeken, voor al wat in den codex Venetus ontbreekt, en vervolgens voor eenige grootere en kleinere fragmenten welke uit dien codex aan Athenaeus, ten onrechte, naar ik vermeen, zijn toegeschreven. De jammerklachten van Schweighäuser zijn allerkluchtigst: hij meet breedvoerig uit, hoe ongeloofelijk knap men behoort te zijn om zulk eenen codex te ontcijferen: »*et vel sic saepenumero nonnisi divinare*, *ac saepe etiam ne* ***divinare quidem nulla ratione***, *quid vel voluerit vel debuerit*, *valeas*". *Animadv. in Athenaeum*, I. p. 487. Dit is natuurlijk buitensporig overdreven: al de *sigla et compendia* zijn van dien aard, dat er maar ééne lezing mogelijk is, wanneer men de taal kent en den zin verstaat. De *librarii*, die ze gebruiken, zijn altijd doorkneed in het Grieksch, en weten juist wat er kan weggelaten worden, omdat het maar op éene enkele manier kan worden aangevuld. Onder zoovele duizenden *compendia*, die ik gezien (en afgeschreven) heb, is er geene enkele, die twee lezingen kan bevatten van gelijke waarschijnlijkheid. Het is de schuld der *librarii* niet, dat men naderhand gelezen heeft κατασιώπησις, of ἀποσιώπη, of τῇ ἐρωμένῃ περικαθήμενος enz. enz. Zoo kon men niet lezen (zelfs indien er niet het minste verschil bestond tusschen de *sigla*, die zóó verward zijn) in den tijd toen men Grieksch kende, en zelfs de ongeletterdste librarius zich niet verbeelden kon, dat men uit ἀποσιώπ met H erboven ooit zou kunnen maken ἀποσιώπη.

Maar ik zou geheel in die *compendia* verstrikt raken, *vir clarissime*, en van mijn onderwerp afdwalen. Ik wilde u zeggen, dat het hoogst nuttig zou wezen indien ik den codex van het *Epitome* te Parijs nazag, namelijk die gedeelten welke in den ouden Venetus ontbreken, en dus alleen uit het *Epitome* bekend zijn. Al de rest is mij onverschillig. Ik heb reeds zoovele afdoende bewijzen dat het *Epitome* uit den codex Venetus gemaakt is, dat het geheel overbodig is uit het *Epitome Ms.* nieuwe bewijzen hiervoor bijeen te rapen. Die zaak is van dien aard, dat wanneer ik gelijk heb, ieder blad van Athenaeus daarvan de sporen dragen moet: dat is nu het geval, en er is niet de minste zwarigheid of twijfel: het is eene uitgemaakte zaak. Ik wenschte daarom in de gelegenheid gesteld te worden om over Parijs naar het vaderland terug te keeren, ten einde daar, in een dag of veertien, al wat de Parijsche codex voor goeds bevat tot het vaststellen van den tekst en het verbeteren der beide eerste boeken van Athenaeus te verzamelen. Wanneer ik daaromtrent uw antwoord zal ontvangen, vertrouw ik hier intusschen de rest te zullen heb-

ben voltooid, en ik ijl naar ons brave en kundige Holland terug, over Parijs, indien het mogelijk is, en anders langs den kortsten weg.

Ik zal heden Prof. Gaisford antwoorden op alles wat hij verlangde te weten. Ik was eenigszins verwonderd te vernemen, dat de codex Venetus van het *Etymologicum* zoo belangrijk is. De uittreksels van het *Etymologicum Dorvillianum* en die der codices te Parijs hadden mij doen gelooven, dat onze codex in vergelijking der overige maar weinig waarde had. Ik ben aan veel beter codices gewoon en aan rijkeren oogst van goede lezingen: maar het is beter dat de codex belangrijker is dan ik vermoedde, dan anders om.

Mijne goede codices van Simplicius, die mij in de laatste dagen alle weder onder de oogen zijn gekomen, boezemen mij eene vaste hoop in dat men er eene voortreffelijke uitgave uit zal kunnen maken; ook heb ik gisteren de uitgave van Aristoteles van Bekker met de uittreksels der commentatoren van Brandis eens vergeleken. Ik ben overtuigd dat Simplicius vrij wat meer gewonnen heeft dan Aristoteles. Ik ben zeer verheugd, en heb het aan de Klasse zoo duidelijk mogelijk onder het oog gebracht, dat ik uit die massa van codices het goede en nuttige heb uitgekozen, en geene ongerijmde schrijffouten heb opeen gestapeld. Mijn geweten zegt mij dat ik geene goede codices heb verwaarloosd uit onkunde of slordigheid, en dat ik de goede codices met zorg en nauwkeurigheid heb vergeleken, en dat ik de slechte met volkomene kennis en op geduchte gronden heb terzijde gesteld. Doch waartoe schrijf ik u meer daarover: indien gij er belang in stelt, zult gij van het Instituut alles nader vernemen. Ik heb alles zoo duidelijk uiteen gezet als ik maar konde, hoewel zwak van hoofd en nedergedrukt. Het zachtste heerlijkste weder schenkt mij thans nieuwe krachten.

Prof. Geel zal dezen brief, hoop ik, wel willen beschouwen als ook aan hem geschreven *Vale*, *vir clarissime*, *meque ama.*

De kredietbrief, waarvoor ik u dankbaar blijf, is mij in goede orde geworden. Ik zal er gebruik van maken met de bepaling, zooals gij mij hebt opgegeven. Weldra denk ik u nader te schrijven, en niets zou mij aangenamer zijn dan eenig bericht van u en Prof. Geel te ontvangen.

Het uur van de post is nabij en ik moet eindigen.

74.

Venetië, 14 Mei 1845.

Vir Clarissime!

S. V. B. E. Ik ben ook thans geheel hersteld en aan mijnen laatsten codex bezig, namelijk den tekst van codex B der *Ilias.* Athenaeus en al de rest is voltooid *cum pulvisculo*: en ik heb thans niets in het hoofd dan Homerus. Niet het allerminste nieuws, niet de minste verandering in de eentonigheid

van Venetië, *id est* de Bibliotheek en mijne kamer. Het is guur en koud: alle dagen wind en regen, zoodat er niets anders overblijft dan Homerus te emendeeren. Gedurende de twee Pinksterdagen heb ik mij daarmede getroost, en gevoel thans behoefte naar verpoozing en uitspanning. Daarom vat ik de pen op om u wat te schrijven over Homerus. Welk een onderscheid tusschen dezen arbeid en dien aan Athenaeus besteed en te besteden. In Athenaeus is nu geene enkele variant meer, en men moet *μαντεύεσθαι: μάντις δ' ἄριςος ὅςις εἰκάζει καλῶς.* In Homerus is eene conjectuur eene even roekelooze als bespottelijke zaak, maar men moet de codices van Aristarchus en Zenodotus uitpluizen, en met den tekst van Wolf vergelijken, in welk geval Wolf een zeer droevig figuur maakt, zooals ik meen te kunnen bewijzen. Zijn ongeluk was, evenals dat van den vervelenden Heyne en al de anderen, dat zij van het gewicht en de waarde der Venetiaanscbe codices niets hebben begrepen. De codex *aureus* A is toen eerst ontdekt, toen men (*id est* Lehrs) gezien heeft dat de *σημεῖα* van Aristarchus waren, en, dit eenmaal wetende, de gansche critiek van Aristarchus heeft terug gevonden. Ik heb Lehrs te Leiden van u ter leen gehad maar kan dat boek in gansch Italië niet vinden. Uit den codex zelven heb ik alles zelf opgemaakt, en alles is zoo duidelijk en helder, dat men bijna glimlacht om de dappere critici, die er altijd rondom heen hebben geloopen alsof zij geblinddoekt waren. Aristarchus had afzonderlijk den tekst met de *σημεῖα* uitgegeven, en afzonderlijk zijne *ὑπομνήματα*. Al de plaatsen op zijne critiek betrekkelijk had hij met zijne *σημεῖα* gemerkt, volgens een zeer eenvoudig systeem, waarvan ik slechts een voorbeeld zal aanhalen. Hij had in zijne *ὑπομνήματα* de gewoonte van Homerus aangewezen, om met *γάρ* te beginnen (zooals de grammatici het noemen): dat is te zeggen op deze wijze: *ὦ γύναι, οὐ γὰρ ὀΐω - ὦ φίλοι, οὐ γὰρ ἴδμεν - 'Ατρεῖδαι — πολλοὶ γὰρ τεθνᾶσιν* enz., en hij bewijst daaruit zonneklaar dat in de *Odyssea* K 190 het voorgaande vers *κέκλυτε* — onecht is[1]) (onze groote critici voelen daarvan niets, en dat vers prijkt

1) Vgl. de Scholiën achter de *Phoenissae* van Geel, p. 268. — De *Homerica* beslaan in de *Miscell. crit.* p. 225—437; over ΓΑΡ—ΤΑΡ afzonderlijk zie men p. 315—323.

er nog *in gloria*). Dientengevolge zet Aristarchus eene διπλῆ voor al de verzen waar dit γάρ zoo voorkomt. Sla nu eens op *Il.* B 284 met de *Scholia* van Bekker, en gij zult vinden: (ἡ διπλῆ) ὅτι enz. De woorden zijn een weinigje corrupt maar de zin is duidelijk. *Ergo* moet er gelezen worden: Ἀτρείδη νῦν γάρ σε enz.; dit stond in al de codices ten tijde van Aristarchus, en δή voor γάρ is eene corruptie van veel lateren tijd. Indien er in de oude codices van Aristarchus δή gestaan had, zoude hij eene διπλῆ περιεστιγμένη hebben gezet en het hebben aangeteekend. De uitgevers hebben hiervan nimmer gedroomd, en de latere lezers en afschrijvers konden dat γάρ niet verkroppen. Zie hoe bespottelijk in diezelfde *Scholia* volgt: ὁ δή ἀντὶ τοῦ γάρ, in plaats van ὁ γάρ ἀντὶ τοῦ δή. Ieder σημεῖον bewaart ons dus eene lezing van Aristarchus, zoo goed alsof wij zijnen eigenen codex voor ons hadden. Het is duidelijk dat Aristarchus eens voor al dat Homerische gebruik van γάρ had aangewezen, met voorbeelden gestaafd en gebruikt tot de διόρθωσις van den tekst: maar het σημεῖον stond in den tekst bij al die plaatsen waar het zoo voorkwam. Daarom heeft Aristonicus zich de moeite gegeven om ons op de rij af ieder σημεῖον te verklaren, op iedere plaats aanteekenende hetgeen in de ὑπομνήματα daartoe betrekkelijk voorkwam. Hij vindt b. v.: >- Ἀτρείδη νῦν γάρ σε, en begrijpt uit de lezing van Aristarchus, dat de διπλῆ hier staat wegens het Homerische γάρ, en teekent aan: ἡ διπλῆ ὅτι — — NB. Villoison en Bekker hebben hier niets van geweten. De laatste bemoeit zich met de σημεῖα nimmer: gij ziet dat hij het allerbelangrijkste verzuimt: en Villoison maakt ervan al wat hem in het hoofd komt. Het σημεῖον staat doorgaans alleen voor den tekst en *in margine* staat het *lemma* aldus: Ἀτρείδη νῦν δή σε: (*sic*) ὅτι. M. Villoison laat honderdmaal ὅτι weg of leest τό (ō ō codex) of zet een σημεῖον dat hem goeddunkt, zeer dikwijls geheel verkeerd en tegen de gewoonte van Aristarchus in, en sommige die nimmer bestaan hebben, b. v.: ἀστερίσκος περιεστιγμένος (!), of laat zich verschalken door eenige krulletjes, die een later lezer al spelende gekrast heeft, of door de ※ die de lezers naast (of liever achter) de vergelijkingen teekenden. Bekker neemt van dit alles niet de minste notitie. Hierbij komt de corruptie van sommige *Scholia*, zooals reeds terstond

dat *ad* B 284; zelfs de plaats uit Homerus aangehaald is deerlijk gehavend, en Bekker kan ze niet herkennen noch terugvinden: *leg.* ὦ γύναι, οὐ γὰρ οΐω - *Odyssea* Σ 259. Menigmaal vindt men de διπλῆ zonder *Scholion* bij Villoison (in den codex zeer zelden, maar die verklaring staat in een donkeren hoek of tusschen de regels, en Bekker παρῄξε), somtijds ook in den codex: maar Aristarchus kennende, kan men doorgaans met volkomene zekerheid weten, waarop zij doelt. Op honderd plaatsen vindt men de verklaring der σημεῖα - ὅτι enz., terwijl de σημεῖα ontbreken. B. v. Aristarchus ἀθετεῖ het vers Ἴλιον αἰπὺ ἕλοιεν — omdat Homerus altijd zegt ἡ Ἴλιος: daarom staat de διπλῆ voor ieder vers, waar staat Ἴλιος ἰρὴ of ἠνεμόεσσα enz., en Aristonicus vermoeit zich niet met het aanteekenen honderdmaal van ὅτι θηλυκῶς ἡ Ἴλιος (tot groote verontwaardiging van Heyne): ingeval dat voor zulk een vers de διπλῆ eens niet staat en men leest *in margine* ὅ θηλυκῶς enz., of dat men eene διπλῆ vindt, maar het verlies van het verklarende *Scholion* bejammert, is, zooals gij ziet, alles te verhelpen: en ik zal met recht veel genoegen den tekst met zijne σημεῖα uitgeven, vergezeld van de *Scholia*, gelezen zooals het behoort. Homerus en Aristarchus zullen er zich beiden wel bij bevinden.

Dit was eigenlijk niet wat ik u wilde schrijven, maar over de emendatie van onzen tekst op de *auctoritas* van de zóó teruggevondene lezingen van Aristarchus en al zijne voorgangers. *Iliad.* Φ 455 leest men nu: σεῦτο δ' ὅγ' ἀμφοτέρων ἀποκόψειν οὔατα χαλκῷ. *En cor Wolfii en jecur Heynii*, die ἀποκοψέμεν leest. In den tijd van Aristarchus stond er in al de codices ἀπολεψέμεν. Dat is de ware lezing[1])! *qui deliberant*, *desciverunt*[2]), zegt Tacitus; *qui dubitant*.... Al dien tijd zijn wij door een flauw glossema bedrogen geworden: zie het *Scholion* van Aristonicus. Welk eene uitkomst voor den armen Hesychius *in voce* ἀπολελειψέμαι! Ἀπολέπειν is eene uitmuntende *metaphora* en herinnert mij Aristophanes *in Avibus* 673. Hier is de *lectio vulgata* nog dragelijk, maar wat moet men zeggen van de schoone plaats, *Il.* Z 479 [3]): καί ποτέ τις εἴπῃσι· πατρὸς δ' ὅγε

1) Vgl. *de A. I.* p. 149.
2) *Hist.* II, 77.
3) *Mnem.* XII (1873) p. 232.

πολλὸν ἀμείνων, waar drie afschuwelijke fouten taal, metrum en constructie bederven. Het is mij alsof ik las: *ὣς ἀπόληται καὶ ἄλλος ὅτις τ. γ. ῥ.*, met de noot van Heyne *ad h. l.*: »*Homericum est subjunctivum poni etiam optative*", en de geleerde noten van Jensius om te bewijzen dat de tweeklanken zeer dikwijls ook voor consonanten kort zijn, toegejuicht door Ernesti, Reiske en andere groote *célébrités litéraires*. De man, dien zulke schepselen nimmer hebben mogen lijden, en dien zij uitjouwen en uitschelden wat zij maar kunnen, de zonderlinge Dawes emendeert: *εἴποι* [1]). Stratonicus zeide tot eenen onbekwamen *κιθαρῳδός*: *ψάλλ' ἐς κόρακας*. De zoogenaamde critici, die niet gevoelen dat *εἴποι* de ware lezing is, verdienen hetzelfde compliment. Maar de codices! roepen zij: *ô codices, vostram fidem!* In B staat *εἴποι*; in A *εἴπῃσι* (οι); *Lemma Scholii*: *καί ποτέ τις εἴποι*; de grammaticus zelf, hoogstwaarschijnlijk Aristarchus: *τὸ ἑξῆς - εἴποι* (hoe fraai heeft men een *Scholion ex margine*, dat juist het tegendeel zegt, aan den staart van dit vastgeknoopt!); Nicanor *ad Il.* N 352: *εἴποι*. Zal men nu eindelijk *εἴποι* in den tekst nemen? Maar dan nog is niet alles afgedaan. Wat beduidt dat *δέ*? Wie zegt ooit en wie heeft immer gezegd, in zulk een geval: *πατρὸς δ' ὅγε π. ἀ.*? Niemand. Het is immers klaar als de dag. Aristarchus geeft licht: *'Αρίσαρχος· πατρός γ' ὅδε*. *à la bonne heure: voilà ce qui s'appelle parler — Grec.* O indien ik ooit iets te zeggen zal hebben bij eene uitgave der *Ilias*!

Het is verdrietig om te zien hoe de klaarblijkelijkste waarheden, door Aristarchus aan het licht gebracht, door den subtielen Wolf miskend worden. »Een steen, die voor den boeg valt, kan het roer niet verpletteren" zegt Aristarchus ergens op de *Odyssea* [2]). Ik geloof dat men hem dit heeft toegegeven: maar zijne opmerking op *Iliad.* E 906 is van hetzelfde kaliber. In dat *Scholion* moet men lezen: [*ἀθετεῖται καὶ ἀσερίσκος παράκειται*] *ὅτι οὐ δεόντως - οὐδὲν γὰρ κύδους* —; codex: ※ — *ad versum*, en in het *Scholion*: *πὰρ δὲ Διῒ Κρονίωνι*: *ὅτι*. Zie nu hoe fraai Villoison het maakt, en Bekker *n'y voit que du feu*. — Het

1) *Miscell. crit.* (ed. Harless) p. 118, 119 (= 148, 149).

2) *ad Odyss.* IX. 540: *πῶς γὰρ ἂν ἔμπαλιν ἡ ναῦς ἠνέχθη;*

Scholion uit codex B[1]) is recht koddig en lijkt een *oxymoron*: er moet zonder twijfel staan: διὸ τὸ ἔπος Ζηνόδοτος [μὲν καταλείπει. Ἀρίσταρχος δὲ] ἀθετεῖ. Zenodotus is tusschenbeide al heel dom. Ik hoop dat Pluygers hem wat verontschuldigen zal. Hij (Zenodotus) heeft hier eene vrij malle verontschuldiging uitgedacht om de observatie van Aristarchus, die ieder verstandigen toehoorder toen reeds terstond voor den geest moest komen, te verzwakken. De qualiteit van ἀλλοπρόσαλλος komt hier immers even weinig te pas als die van βροτόλοιγος of τειχεσιπλήτης. Ik geloof echter niet dat men alles verholpen heeft door dat vers alleen weg te werpen. Het vorige moet mee, en daartoe behooren zooveel moed en zulke geduchte argumenten tegen Aristarchus, Pisistratus enz. enz., dat ik er mij nog wat op bedenken wil, totdat ik nog vaster overtuigd ben van hetgeen mij nu nog maar flauw voorschemert. Maar zonder een oogenblik beraad zal ik vs. 901 wegsmijten, dat eerst in later tijd uit vs. 402 hier is aangeland. In B staat het niet. En daarom heeft iemand te Venetië in codex A aangeteekend: ἐν ἄλλῳ ὁ στίχος οὗτος οὐχ εὕρηται. Ik had die latere hand, die in codex A varianten en kleine aanteekeningen in de 15de eeuw had bijgevoegd, reeds voor lang betrapt. Ik zie nu dat dit alles uit codex B genomen is, terwijl Villoison en Bekker het ons voor oude *Scholia* verkoopen! *Curabitur*. In A staat dit lamme vers wel, maar bij toeval, bij ongeluk, want in vs. 900 staat: φάρμακα πάσσεν, de lezing van Aristarchus, in plaats van: φάρμακ' ἔπασσεν, van codex B. Bekker geeft een *Scholion*: ἰακῶς φάρμακα πάσσεν. Dat *Scholion* is van zijn eigen maaksel, maar het is zonneklaar, dat vs. 901 aan de ouden dáár onbekend was. Er komt meer gang in die plaats, en de vergelijking gaat dunkt mij beter vooraf, dan achteraan. — Vs. 808 zou men uit den tekst moeten werpen: het is een van die verzen, die in de oude codices van Aristarchus niet stonden en roekeloos door Zenodotus waren opgenomen, zonder voldoende gronden of *auctoritas*. In dit geval schreef Aristarchus zulke vodden niet in den tekst, maar teekende aan, dat ze bij Zenodotus

---

1) *ad Il.* E 905: ὡς ἀλλοπρόσαλλος ἤδη ἐπιλέληθται ὧν πέπονθε· διὸ τὸ ἔπος Ζηνόδοτος ἀθετεῖ.

stonden, met eene διπλῆ. Doorgaans zijn die laffe invoegsels verdwenen uit den tekst, en zijn alleen bekend uit de uittreksels welke Aristonicus en Didymus ons in codex A uit de ὑπομνήματα van Aristarchus bewaard hebben. Het is niet waar, dat Aristarchus naar willekeur met den tekst omspringt, zooals Wolf beweerde: hij smijt weg alleen datgene waarvoor geene *auctoritas* is in de oude codices, en al de rest, zelfs de steenen, die voor den boeg vallende het roer bijna verpletteren, *Odyss.* IX. 483, laat hij staan, prijkende alleen met eenen ὀβελός. Het *Scholion* uit A: τοῦτον τὸν ϛίχον enz. is door een Venetiaan uit codex B opgemaakt. Bekker emendeert: 'Αθηνᾶς, voor 'Αγαμέμνονος [1]). Hij had beter gedaan met aan te halen het *Scholion ad* Δ 390 [2]). Het *Scholion* in B: οὐ καθόλου δὲ εὑρέθη enz. is van eenen rhetor, niet van eenen ouden grammaticus. De rhetores spreken over Aristarchus enz. alleen uit hetgeen zij van eenige oude *Scholia* geleerd hebben. Onze rhetor maakt zonder het te weten een senarius: ἐναντίον γάρ ἐϛι τοῖς προκειμένοις, die hoewel bestaande uit *Jambi puri*, en voorzien van *caesurae* der eerste qualiteit, echter nog prozaïscher is dan het begin van Tacitus.

In het laatste gedeelte van het VIII^ste^ boek zijn dicht bij elkander zeer veel bewijzen van de slordigheid en onkunde der critici onzer dagen. Vergun mij eenige verzen met u door te loopen. Θ vs. 505: ἐκ πόλιος δ' ἄξασθε βόας: schandelijk barbarisme [3])! Het blijkt uit de *Scholia* dat er in den tijd van Aristarchus geene andere lezing bekend was dan ἄξεσθε, en in vs. 545: ἐκ πόλιος δ' ἄξαντο βόας, geven de *Scholia* aan »eenen goeden verstaander" ἄξοντο als de eenige lezing die toen bestond. Men vindt bij Homerus ὄρσεο, δύσεο, βήσεο en ὄψεσθε, alle vier imperativi, en in het activum οἴσετε, en bij geluk ons ἄξετε. Ἄξετε δὲ Πριάμοιο βίην (Γ 105). Ἄξετε νῦν, Τρῶες, ξύλα ἄϛυδε (Ω 778). Indien men daar las ἄξατε, zou het barbarisme even schandelijk zijn als indien men las: δύσαο δ' ἀλκήν of καταβήσαο δίφρου, en even schandelijk als men nu nog leest: ἐβήσατο, ἐδύσατο, ἄξασθε en ἄξαντο. Het is

1) μετενέχθη δὲ οὐ δεόντως ἐκ τοῦ 'Αγαμέμνονος λόγου.

2) ὁ ἀστερίσκος, ὅτι ἐνταῦθα ὑγιῶς τέτακται, ἐν δὲ τῷ τῆς 'Αθηνᾶς πρὸς τὸν Διομήδη λόγῳ (*Il.* 5, 808) οὐκέτι.

3) *Miscell. crit.* p. 285.

de schuld van Aristarchus niet, dat men zóó leest, hij heeft het in zijne ὑπομνήματα duidelijk verklaard en al de plaatsen bijeen verzameld en ze in zijnen tekst alle met eene διπλῆ gemerkt. Een groot getal van die διπλαῖ zijn nog bekend, en zij worden menigmaal door Aristonicus goed verklaard: o. a. op onze beide plaatsen. Wanneer men nu vindt in *Il.* Ω 704: ὄψεσθε, Τρῶες, - Ἕκτορ' ἰόντες met eene διπλῆ, waarvan de verklaring verloren is, maak ik mij sterk dat verlies te vergoeden. Maar ik ga verder. Vs. 526 [1]): εὔχομαι ἐλπόμενος Διΐ. Onze goede Wolf, die zoo menigmaal erin loopt omdat hij het beter meent te weten dan Aristarchus (die het geluk niet had de Duitsche philosophie te kennen, en de *ars Epica* en andere dingen meer, omdat hem Wolf en Heyne onbekend waren), is het nu volkomen met hem eens, nu onze ware criticus eens een dut doet. Er stond in de codices: ἔλπομαι εὐχόμενος; dat vindt Aristarchus te flauw, ἐπιεικὲς γάρ. Hij keert het dapper om: εὔχομαι ἐλπόμενος: dat is eerst fiksch en klinkt als een klok, denkt hij. Jammer dat ἔλπομαι met eene zekere consonant begint, hoewel Aristarchus dat niet wist, en vele hoogwijze Duitschers met hem die geheele historie der digamma als eene Engelsche dwaasheid uitjouwen. De Duitschers tegen de Engelschen is geen portuur, en Wolf, Spohn, Spitzner enz. zijn μηκάδες αἶγες tegenover eenen Bentley of Dawes. Vervolgens is ἐλπόμενος Διὶ voor πεποιθὼς niet Homerisch, εὔχομαι ἐξελάαν, *nisi fallor*, ook niet. Men kan er wel roem op dragen iets gedaan te hebben, maar niet iets te zullen doen. Ἔλπομαι ἐξελάαν daarentegen gaat zeer goed, en ἐέλπετο is het woord, dat Homerus altijd gebruikt van de snoeverijen van Hector. Het is treurig te zien, dat het vers 528 zoo oud is. Aeschylus en Aristophanes hebben het reeds in hunnen Homerus gelezen; omdat zij geene critici waren, zullen zij zich getroost hebben met de gedachte: *quandoque bonus dormitat Homerus.* — Er volgt nu eene plaats van het grootste gewicht in alle opzichten voor de critiek der eerste verzamelaars van de Homerische gedichten, de critiek der Grieksche grammatici, onze codices en onze critiek: vs. 535—541 αὔριον ἣν ἀρετὴν — tot

1) *Miscell. crit.* p. 286.

aan κακὸν φέρει Ἀργείοισιν, zeven verzen. Het *Scholion* van Aristonicus, volkomen overeenstemmende met dat van Didymus (om de doodeenvoudige reden dat zij beide uit de ὑπομνήματα van Aristarchus zijn overgenomen), is van groot belang. In den codex staat eene ἀντίσιγμα (Ͻ) voor de drie eerste, en eene στιγμή (•) voor de drie laatste, en voor het zevende ὡς νῦν ἡμέρη ἥδε — niets: dus beantwoordt het *Scholion* niet aan den tekst. Maar (om hier niet bij stil te staan) het is uitgemaakt, dat de *Scholia* niet met onzen tekst in codex A overeenstemmen, maar dat de oude *Scholia* zijn geschreven naast eenen tekst, waarop zij niet passen, en dat hier vs. 540: τιοίμην — in de codices van Zenodotus en Aristarchus niet stond, zoodat de derde στιγμή stond voor vs. 541. Zóó krijgt het *Scholion* zin, en zóó eerst kan men het gaan bepeinzen. Na rijp nadenken wordt men het met de oude critici eens: de drie eerste en de drie laatste verzen kunnen niet samen gaan, de beide helften bevatten dezelfde gedachte, anders uitgedrukt. Die na κείσεται οὐτηθεὶς πολέες δ' ἀμφ' αὐτὸν ἑταῖροι, niet gevoelt dat het hier uit is, en weder van voren aan beginnen kan met ἠελίου ἀνιόντος ἐς αὔριον, »laat hem voortspoeden en zien waar hij te huis komt! van dezen spreken wij nú niet" [1]; maar die dit wel gevoelt, wat moet hij doen? Kiezen tusschen de beide uitdrukkingen der zelfde gedachte, zal men zeggen, zooals Zenodotus en Aristarchus, die het zelfs in de keuze eens zijn. De bedaarde Aristarchus laat alle zes de verzen staan en zegt: de drie laatste komen meer overeen met de opgewonden inbeelding van Hector. Zenodotus is zoo zeker van zijne zaak, dat hij de drie eerste verzen maar dapper weglaat: οὐδὲ γράφει. Ik wilde wel de vrijheid nemen in gevoelen van de beide critici te verschillen: τοῦ Ζηνοδότου οὐκ ὄθομαι κοτέοντος, verondersteld dat die goede man zeer veel hecht aan zijne critiek, dat in een poëet niet waarschijnlijk is. Met Aristarchus is het een ander geval: maar ik verdedig mij tegen hem met zijne eigene woorden: τὰ ποιήματα ἐν τῇ τάξει διημάρτηται, en ik haal hem aan *Il.* N 825 vlg.: εἰ γὰρ ἐγὼν οὕτω γε Διὸς παῖς enz., en beweer dat de drie eerste verzen daar, waar zij nu

---

1) Aanhaling uit „het Proza.' van Geel.

staan, op hunne plaats staan en volkomen passen in den mond van den snoevenden Hector (zooals de Grieken zeggen, die oneindig veel strenger en onbillijker zijn tegen de arme Trojanen en den braven Hector, dan Homerus), en dat de drie laatste door de *rhapsodi*, of wie dan ook, uit het XIII[de] boek hier naar toe gesleept zijn. Die zaak blijft altijd disputabel, en ik maak er mij van af met de woorden van Ruhnkenius »*res a te sentiri potest*; *imperitis*, *quid sit*, *explicari non potest*". »Een ander stout bedrijf vang ik nu aan te wagen". In die gelijkluidende plaats, N 825 vlg., voel ik afschuwelijken onzin en bombast, en wil ik Homerus helpen. Heb de goedheid die vier verzen eens te lezen. Wat beteekent in den mond van Hector: *εἴην Διὸς παῖς αἰγιόχοιο*? niet veel. B. v. te zijn wat Sarpedon was: ik was liever Hector dan Sarpedon: en hij ook. Wat beteekent zoon van iemand te zijn *ἤματα πάντα*? Eens burgemeester, altijd burgemeester: ik kan het (des noods zijnde) uit Simplicius *de categoriis* bewijzen. Maar Hector verlangt zoon van Jupiter uit Juno te zijn, zooals Vulcanus dus. Vooreerst is dit niet waar, in den Homerischen stijl: de laatste woorden zijn niet bestemd om de gedachte te voltooien, maar om er iets nieuws bij te voegen, dat de zaak nieuwen glans en luister bijzet maar er geen integreerend deel van uitmaakt. Doch wat verdiep ik mij in dit slag van dingen: *τέκοι δέ με πότνια Ἥρη* alleen is al klinkklare bombast. Juno zou er niet tegen gehad hebben, en de arme man, die het vers vervaardigd heeft, meende het ongetwijfeld zeer goed, maar hij kon zich niet ongelukkiger en maller uitgedrukt hebben. Om kort te gaan, ik geloof dat er eenmaal stond: *εἴην ἀθάνατος καὶ ἀγήρως ἤματα πάντα*, in plaats van: *εἴην ἤματα πάντα*, *τέκοι δέ με πότνια Ἥρη*: zoo is mij alles helder en duidelijk. De dichter zegt geen onzin, en zoo verklaart het zich vanzelf hoe in het VIII[ste] boek die gelijkluidende plaats in zeer ouden tijd is ingeslopen. De Homerische gedichten zijn niet anders dan een mozaïek, allerkunstigst ineengezet uit grootere en kleinere fragmenten uit een poëtisch tijdperk, waarin heerlijk begaafde *ἀοιδοί* al wat maar *ἀοίδιμον* was aan hunne bekoorde toehoorders voorzongen. De taal van de *ἀοιδοί* is ontstaan en ontwikkeld als alle andere talen: men probeerde alles en behield *τὸ μάλιστα εὐημεροῦν*; die

taal kreeg dan allengskens hare vaste woorden, phrasen en wendingen, die door de knapste *ἀοιδοί* nog telkens weder verrijkt werden. De hemel weet hoevele jaren voor Homerus, *id est* voor den *ἀοιδός* der schoonste brokken uit de *Ilias*, men al had hooren zingen: *οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα* enz., of: *οἱ δ' ἐπεὶ οὖν πόσιος καὶ ἐδητύος* enz., of: *τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη*, of: *ὣς οἱ μὲν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἀγόρευον*, en honderd andere meer. Er zijn zeker honderdmaal meer verzen gemaakt dan overgebleven, omdat de vrije memorie zeer keurig is. Hieruit heeft men in den tijd van Pisistratus, of de hemel weet wanneer, een boek gemaakt. Eere aan degenen, die dat mozaïek hebben samengesteld; maar zij hebben toch veel te wenschen overgelaten: zij hebben vrij wat opgenomen dat ver afweek van de zuiverheid der Epische taal en van de natuurlijke schoonheid en waarheid der oude *ἀοιδοί*: zooals b. v. de ontzettende vertooningen van Sisyphus, Ixion enz. in de *Νέκυια*. De latere *ἀοιδός* was een »romantische" kwade jongen, die ongerijmdheden, die als droog zand aan elkander hangen, zingt om maar effect te maken, in eene taal die hem niet genoeg eigen is. Aristarchus richt eene vreeselijke slachting onder dat weerlooze volk aan: *ϛεῦτο δὲ διψάων*, zegt b. v. onze man; Aristarchus bewijst hem dat hij niet wist wat dat woord eigenlijk beduidt, en heeft volkomen gelijk; en zoo op honderd andere plaatsen. Ongelukkig is Aristarchus veel te vast overtuigd van het bestaan van een enkelen dichter, die achtereenvolgens al die gezangen heeft voortgebracht, om te kunnen gelooven, en dus zien, dat een gedeelte lapwerk is, samengesteld uit grootere en kleinere brokken, die al eens of meermalen gebruikt zijn, en op niets zoozeer als op *centones* gelijken. Hij ziet wel dat een zeer groot aantal verzen te onpas herhaald wordt: maar hij gaat niet zoo ver als hij gaan konde, en dus gaan moest. Wij in onzen tijd moeten eerst die legkaart uit elkander nemen en stuk voor stuk toetsen. Eene andere *Ilias* zullen wij er niet uit kunnen maken; maar wij zullen het gehalte van al de brokken leeren beoordeelen, en ons van vooroordeelen en ongerijmdheden vrij maken. Indien men al eene gewaande eenheid en een schijnbaar geheel verliest, ettelijke gedeelten stijgen oneindig in waarde: en ik voor mij beschouw

liever de κατορθώματα van eene menigte uitgelezene ἀοιδοί, en dus de literatuur van een geheel tijdperk bij een edel volk vol geest en schoonheidsgevoel, dan dat ik geloof aan een voorgewend mirakel van het verschijnen van éénen reus onder vele kleine wezens, die nooit voor of na hem iets meer dan dwergen in vergelijking met hem zijn geweest en nog zijn. — Van Aristarchus af tot op onze oudste codices toe is het getal der ontijdig herhaalde en te onpas tusschengeschrevene verzen steeds vermeerderd. Ik heb met blijdschap ontdekt dat er in codex B zeer vele gemist worden, die ontegenzeggelijk in dat geval verkeeren. Ik heb thans geen papier meer om u dit met voorbeelden te bewijzen. Ik verzeker u alleen, dat ik wat goeds gevonden heb: veel zelfs; ἀλλ' ἤτοι μὲν ταῦτα μεταφρασόμεσθα καὶ αὖτις. νὺξ δ' ἤδη τελέθει· ἀγαθὸν καὶ νυκτὶ πιθέσθαι.

Vale, vir clarissime, meque ama.

75.

Venezia, *il giorno del Corpus Domini* 1845 [22 Mei].

Men zal zoo aanstonds het wezenlijke lichaam van Christus ronddragen op het plein van St. Marcus (indien het niet regent).

Vir Clarissime!

De hemel zij gedankt, dat ik weldra nog met meer gemak met u zal kunnen κωτίλλειν καὶ συμφιλολογεῖν. Ik verwilder geheel en al in deze eenzaamheid, zonder verkeer met brave en kundige menschen. Gij zult zien dat ik niet λίαν πολύτροπος ben geworden. Ik kom terug met dezelfde gevoelens, als waarmede ik het vaderland heb verlaten. Hetgeen ik van wereld- en menschenkennis mag hebben opgedaan heeft slechts mijne natuurlijke neiging nog versterkt om λαθεῖν βιώσας, *i. e.* zoo beroemd te worden als bestaanbaar is met een stil huiselijk leven en den omgang met eenige uitgelezene menschen [1]). Van hetgeen er van

1) Het levensgeluk, gelijk Cobet het zich hier voorspiegelt, beschrijft hij als door hem genoten in een brief aan Badham, geschreven in de Kerstvacantie van 1857, waaraan wij het volgende ontleenen: *On dit que l'histoire des peuples heureux est ennuyeuse à lire: c'est pour vous épargner ce déplaisir*

mij worden zal weet ik zooveel als niets; maar dat is mij op het oogenblik ook bijna onverschillig, omdat ik alleen verlang in Holland en te Leiden te zijn. Indien gij onder dit zedelooze Italiaansche volk lang alleen had moeten leven, zoude u Holland misschien, evenals mij thans, voorkomen een paradijs van deugden te zijn. Ik geloof, helaas, wel, dat er veel aan ontbreekt; maar in vergelijking met deze gewesten! — en gansch Holland is voor mij bevat in eenige bewoners ervan.

Schneidewin heeft mij geschreven: »eilieve zie voor mij eenige codices na en zend mij wat onuitgegevene fragmenten". Hij voegde er eenige conjecturen bij, die kant noch wal raakten. Er was in Den Haag eene oude procureur, die sommige inkomende brieven in eene lade placht te werpen, met het opschrift: te gek om te beantwoorden. Zonder nu dien boozen man na te volgen, gevoel ik toch weinig lust om betrekkingen aan te knoopen met iedereen, die maar een hupsche jongen is en mij fideel eenige regels schrijft. Misschien ben ik wat al te gemelijk gestemd, maar ik beken het volmondig: de Duitsche philologen boezemen mij geene genegenheid noch achting hoegenaamd in. Ik was nog het meest ingenomen met Bergk; maar hij heeft het voor altijd verbruid door zijne onedele handelwijze in de laatste tijden. Schneidewin toont zich flauw en flets; maar hij walgt mij: zonder de fraaie emendatiën te zien, die tot dien gemeenen twist[1]) aanleiding gegeven hebben, ben ik in de ziel overtuigd dat het niet veel bijzonders wezen zal:

---

peut-être, que je vous écris si rarement: rien d'extraordinaire ni d'émouvant vient troubler ma vie paisible et douce et puisque j'ai pris une fois la manie d'écrire des livres je vous enverrai bientôt imprimé, ce que j'aurais pu vous écrire de mes études .... Ma femme et la petite Marie et ma soeur sont assises près de moi et me racontent de temps en temps quelques choses amusantes au beau milieu de mes Variae Lectiones, pour les varier, comme vous voyez.

1) In de „*Berliner Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*", 1844 nr. 63 vlg., gaf Schneidewin een uitvoerige recensie van de eerste uitgave der *Poetae Lyrici Graeci* van Bergk. Hieruit ontstond de twist, waardoor Bergk bij Cobet „het voor altijd heeft verbruid". Bergk liet als „*Beilage zur Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*" eene „*Erklärung*" drukken, waarin hij Schneidewin op heftige wijze persoonlijk aanviel. Deze verweerde zich in een afzonderlijk geschrift: *Beiträge zur Kritik der Poetae Lyrici Graeci, nebst einem Vorworte*; waarop Bergk weder antwoordde in nr. 21, 22 en 23 van het „*Zeitschrift f. d. A.*"

vijf *procento* misschien raak, en dat nog wel in kleinigheden, die ieder aandachtige en der zaak kundige lezer zou hebben kunnen uitdenken; de rest min of meer geleerde *φλύαροι.* Mijne natuurlijke antipathie tegen al die schepselen wordt nog versterkt door hetgeen gij, die ze allen zoo lang en zoo goed kent, schrijft, dat Ritschl alleen u nog achting inboezemt. »*In Deutschland sind es nun nur noch die Königsberger Philologen die in einer wahren Würde dastehen*", schrijft mij een hunner landgenooten, en de hemel beware ons voor philologie uit Königsberg! *le raisonnement en bannit la raison.* Indien het mogelijk is (en waarom niet?), zoude ik mij wel van al die lieden willen vrij houden: liever Grieksch lezen dan hunne vlugschriften, en ze naar gelang van zaken tegenspreken of laten liggen, natuurlijk al het goede en solide dankbaar erkennende. Zou men zoodoende niet veel tijd uitsparen en tevens het natuurlijke gezonde verstand minder aan bederf blootstellen? Te Leiden zal ik daaromtrent uw antwoord en uw gevoelen vernemen. — Om u toch een paar woorden »over Grieksch" te schrijven, zal ik u een allerkoddigste fout van Villoison en Bekker aanwijzen in het *Schol. ad Il.* K 431 [1]), door Aristonicus uit de *ὑπομνήματα* van Aristarchus overgenomen: *πρὸς τὰ περὶ Κιλικίας* ʽΗσιόδου. De diepdenkende Heyne maakt hieruit op: »*fuit ergo aliquid de Cilicia traditum ab Hesiodo, idque ad Lydiam spectaverat*". Bekker vindt dit zeer natuurlijk en zet in zijnen Index »*Hesiodus—de Cilicia*". Er staat NB. *ηλικίας* (zonder spiritus, *ut passim*), en Aristonicus wil zeggen dat die plaats behoort tot de bewijsplaatsen, waarmede Aristarchus aantoonde dat Hesiodus jonger, veel jonger, was dan Homerus. Een uitgever in den ouden tijd beloofde aan de Venetianen dat hij in hunne stad zou blijven wonen: hij eindigt zijn hexameter met de woorden: *Veneta mōrabitur urbe.* De theologanten beweren dat één volzin twee verschillende dingen te gelijk kan beteekenen: namelijk hetgeen de schrijver wilde zeggen en hetgeen hij, zonder het te weten, aan de late nakomelingschap profeteert! *Vale, vir clarissime, meque ama, uti facis.*

---

1) *ὅτι ἑτέρους τῶν Τρώων οἶδε τοὺς Φρύγας· καὶ ὅτι Ὅμηρος οὐκ οἶδε καλουμένους Λυδούς, ἀλλὰ Μήονας. πρὸς τὰ περὶ ἡλικίας* ʽΗσιόδου.

bb.

[Aan Bake].

Venetië, Mei 1845, den dag van het *corpus Domini* [22 Mei].

Vir Clarissime!

Uw laatste brief heeft mij zeer veel genoegen veroorzaakt, en ik stel mijn antwoord niet lang uit: het is de laatste brief, dien ik u uit Venetië schrijven zal. Alleen de codex B van de *Ilias* blijft mij nog over, en het grootste gedeelte ervan is reeds voltooid. Hetgeen er van Apsines overblijft is zoo gering, dat ik het in zeer weinig tijd kan nazien. Ik zal trachten dit morgenochtend te doen, om de collatie hier in te sluiten. Ik heb alle reden om over mijne gezondheid tevreden te zijn, maar het weder blijft zoo ongunstig dat ik mij toch nog niet volkomen hersteld gevoel. Het is ongehoord dat men hier in de maand Mei niets dan regen en wind en koude heeft. Ten gevolge van dit alles ben ik, zoo al niet mismoedig en terneergeslagen, althans niet zoo opgewekt en blijgeestig als te voren. *Dabit deus his quoque finem.*

Het vriendelijk aandenken van den goeden Preller is mij zeer aangenaam [1]). Het was mij een lust eenige dagen lang hier om te gaan met een man als hij, van een edelen inborst en een gevoelig hart: het was mij alsof ik mijnen braven Menzel bij mij had, en dat wel in dit bedorven Italië! — Niet zonder eenen glimlach echter heb ik gelezen dat hij onze Hollandsche manier van philologie boven de Duitsche stelt. Ik wil het waarachtig wel gelooven! wij zijn massief en zij ὑπόξυλοι. Ik had weinig moeite om hem dit te doen begrijpen, maar hij verklaarde mij dat het hem voor goed onmogelijk was de zaak zoo aan te pakken. Trouwens de eerste conditie is, zeer vele jaren lang weder schooljongen te worden, en dat is te veel van hen gevergd, vooral ook om hunnen ouderdom en de betrekkingen waarin zij geplaatst zijn. Ik vrees daarentegen dat de vlasbaarden bij ons te lande, die Pindarus wat willen voorthelpen, aan de Duitsche manier de voorkeur geven.

Ik ben u zeer erkentelijk voor de moeite, welke ik u veroorzaak en naderhand nog zal veroorzaken, omtrent de zaak van Athenaeus [2]). Niets kon mij aangenamer zijn dan door uwe vriendelijke tusschenkomst ontheven te worden van alle onderhandelingen, die mij hoogst moeilijk zouden vallen, en daarom zoo tegenstaan. Al wat de Hr. Gaisford u schrijft komt mij voor even verstandig als billijk te zijn, en ik ben er volkomen mee tevreden. Alles doet mij verwachten dat die zaak, die aan uwe belang-

1) Bij nadere kennismaking was dus het vooroordeel overwonnen, dat vroeger bestond; vgl. blz. 444. Preller van zijn kant schreef, aan Meier te Halle, opgetogen over zijne ontmoeting met Cobet, in de *Allgem. Liter. Zeit.* van Januari 1845, waaruit zijn brief, door de zorg van Cobet's Leidsche vrienden, werd overgenomen in den *Kunst- en Letterbode* van 28 Maart.

2) Zie hiervoor, blz. 544, 559 en 560.

stelling jegens mij haren oorsprong te danken heeft, tot ons aller voldoening zal eindigen[1]. Al het goede dat de onschatbare codex Marcianus bevat is intusschen in mijne portefeuilles; de rest zal er te Leiden bij komen. Thans heb ik het hoofd vol van de critiek van Homerus, *i e.* van den tekst van Wolf, die, ik weet niet waarom, ongerept blijft als het *non plus ultra* in het vak. En toch, op een zeer groot aantal plaatsen is dit heiligdom zeer σαθρόν, en het zou mij gemakkelijk vallen te bewijzen dat een aanzienlijk getal lezingen, door Wolf aangenomen, niets dan schrijffouten zijn of verzinsels van den librarius van codex A Marcianus. Het is waarlijk schande, dat men die beide Venetiaansche codices, die al de overige te zamen in waarde verre overtreffen, met zoo weinig zorg heeft nagezien. De andere codices, voor Heyne nagezien, bevatten volstrekt niets van eenig aanbelang: zij leveren geene enkele lezing op, die tevens goed en nieuw is, zelfs niet de codex Townleyanus, die om de geleerde maar zeer corrupte *Scholia* dadelijk na codex A volgt, maar wiens tekst van zeer geringe waarde is. Er zijn twee tijdperken in de Homerische critiek: het eerste gaat van Homerus tot de διόρθωσις van Aristarchus; het tweede van die uitgave tot op heden. Men moet eerst onzen tegenwoordigen tekst zoo zuiveren, dat men Aristarchus geheel terug krijgt. Wolf zou zich omkeeren in zijn graf, indien hij zoo iets hoorde; maar na het terugvinden van het voornaamste critische gedeelte der ὑπομνήματα van Aristarchus in de σημεῖα van Aristonicus, is zoo iets allesbehalve eene even roekelooze als belachelijke poging der hypercritiek (dat waarschijnlijk voor Duitsche verstanden een helderder en nauwkeuriger denkbeeld bevat dan ἀκρισία of ματαιοκρισία). Er staan in onzen tekst *glossemata* in vrij groot aantal, barbarismen, soloecismen, hiaten van allerlei soort, en een aanzienlijk getal valsche, lamme en ontijdig herhaalde verzen. Dit alles kan met veel vlijt en oordeel en tact worden verholpen. Aan de oorspronkelijke διόρθωσις van Aristarchus is veel bijgevoegd, vrijwat is erover heen gesmeerd, maar niets is er afgescheurd, en er zijn geene gaten in. Is er al hier of daar iets van los geraakt, wij hebben al de stukken, althans bijna alle nog, en wij zullen ze wel weder op hunne plaats brengen: hetgeen schijnt verloren te zijn is niet noemenswaardig. Wat zou Aristarchus ons uitlachen, indien hij zag welke laffe verzen wij geduldig lezen, en met veel wijsheid verklaren. Ik ben overtuigd dat er geen beter middel is om die παρεμβεβλημένα van lateren datum te betrappen dan wat bij Aristarchus in de school te gaan, en op te letten op welke wijze en op welke gronden hij het echte van het onechte onderscheidt. Men begrijpt spoedig dat hij zulke plaatsen niet kon voorbij gaan zonder zijnen ὀβελὸς er naast te zetten: men overtuigt zich weldra dat hij die verzen nimmer gekend heeft, en de zaak is uitgemaakt. Menigmaal bevestigen nog mijne beide goede codices zulke vermoedens ten volle.

Wanneer men dan eindelijk eenen Homerus hebben zal, bijna gelijk

1) De onderhandelingen over de uitgave van Athenaeus, ook later nog voortgezet, zijn vruchteloos gebleven. — Vgl. blz. 354, noot.

aan dien van Aristarchus, is het tijd om nog iets verder te gaan, en zoo hoog op te klimmen als maar mogelijk is, zoolang men iets (hoe weinig ook) meer dan de lucht heeft om zich aan vast te houden. Het eerste, wat er dan te doen is, zal zijn het verwerpen van sommige conjecturen van Aristarchus, die geen steek houden, en de oude lezingen der codices terug te roepen. Hierbij zijn honderd dingen in acht te nemen, waarvan een gedeelte tot heden toe, zoover ik weet, door niemand opzettelijk en met de noodige kunde en tact is behandeld. Aristonicus en Didymus in codex A leveren al den daartoe noodigen *apparatus* op, dien men niet gebruikt heeft omdat men er de waarde niet van heeft ingezien. De arme Wolf komt er hier vooral erbarmelijk af: het is alsof men een kaartenhuisje ziet uiteen blazen: maar het eerste gedeelte van zijne *Prolegomena* blijft staan, omdat hij daar *rem acu tetigit.* Ik ben vast overtuigd dat de Homerische gedichten aan verschillende ἀοιδοί hunnen oorsprong verschuldigd zijn, die een vast thema bezongen, waarvan de hoofdgebeurtenissen en de hoofdkarakters zoo onwrikbaar zeker zijn als die van Thucydides. De grootste en schoonste brokken zijn uit één enkel tijdperk, zooals blijkt uit de taal, de geschiedenis, de geographie enz. enz., door Aristarchus uitmuntend bepaald. Niets is aangenamer en nuttiger dan het beschouwen der gronden, waarmede Aristarchus zijne ἀθετήσεις bevestigt. Er is tusschen hem en Prof. Peerlkamp eene treffende overeenkomst. Die gronden, uit het taalgebruik vooral ontleend, zijn zoo afdoende, dat men krankzinnig moet zijn om wederstand te bieden. Men verraadt slechts zijne onbekwaamheid wanneer men poogt tegen te stribbelen. Maar de διασκευασταί, waarvan Aristarchus spreekt, wanneer hebben zij geleefd? en hoe is hun arbeid als onkruid onder het koren gekomen? Van Pisistratus gaat men tot de ῥαψῳδοί, voorgelicht door menschen die zoowat hebben hooren luiden maar eigenlijk niets weten, zoodat men, geloof ik, bijna vaster staat op gezonde hypothesen dan op hunne vermolmde *auctoritas*, totdat men de gansche *compages* ziet uit elkander vallen, zonder dat er iets van breekt, en dan kan men stuk voor stuk in de handen nemen, zien wat ervan echt en hecht is, en hoe het samengekramd is met de rest. Het publiek zal er niet bij profiteeren: het zullen τὰ ἐσωτερικὰ der critiek moeten worden. *Odi profanum.*

Thans heb ik mij daarmede nog niet bezig te houden: ik zal den codex B nog geheel uitpluizen, en dien *apparatus* in Holland kunnen gebruiken. De groote processie van het *Corpus Domini* sluit mij heden buiten de Bibliotheek, en ik kan u dus den Apsines niet insluiten. Ik zal wel een middel vinden om u eerstdaags al wat ervan overblijft te doen toekomen.

Ziende uit uwen brief dat Aristophanes u strekt tot afleiding en verpoozing van Apsines, wenschte ik wel uw gevoelen te weten over een zeker gebruik van εἰ μὴ — γε waarvan ik niets begrijp, hoewel het vier malen voorkomt [1]). *Thesmoph.* 898: μὰ τὼ θεώ, εἰ μὴ Κρίτυλλά γ' Ἀντιθέου

1) *Mnem.* VII. p. 126 (*Nov. Lectt.* p. 686).

Γαργηττόθεν. *Lysistr.* 943: οὐχ ἡδὺ — ὄζον γάμων. *Aves* 1680: μὰ τὸν Δι' οὐχ οὗτός γε παραδοῦναι λέγει, εἰ μὴ βαΰζει γ' ὥσπερ αἱ χελιδόνες. In eene uitgave van Dindorf (Parijs, MDCCCLX (*sic*)) vind ik βαδίζει en de vertaling: *nisi abit*, *ut hirundines.* Is het geene schande? *Mihi plaudo ipse domi*, zal hij zeggen, *simulac* enz. Het vierde voorbeeld staat in een fragment dat, vrees ik, aan de verzamelaars ontsnapt is, en voorkomt in eenen onuitgegevenen Scholiast van Lycophron, medegedeeld door Muller in zijne editie van die *Scholia*, *in fine praefationis*, geloof ik. Ik heb het ook gevonden in eenen ouden codex hier. Het luidt: εἰ μὴ Προμηθεύς εἰμι τἄλλα ψεύδομαι [1]): waar εἰ μὴ juist zoo gebruikt wordt als εἰ μὴ Κρίτυλλά γ', zooals blijkt uit den Scholiast, die zegt dat Prometheus met die woorden aanvangt te spreken. Er zal dus ook wel moeten staan: Προμηθεύς γ' εἰμί. Het is zeer gemakkelijk den zin van al die plaatsen te doorgronden: men had het kunnen doen zelfs al ware εἰ μὴ overal weggevallen, maar hoe kan men zich εἰ μὴ in dien zin gebruikt verklaren? Ik begrijp er niets van en bemerk alleen, dat overal μὰ is voorafgegaan, μὰ τὼ θεώ, μὰ τὸν Ἀπόλλω, μὰ τὸν Δία. Ik meen mij te herinneren, dat er in de codices van de *Thesmoph.* en in de vorige editiën staat: εἰμὶ Κρίτυλλα γ', hetgeen men misschien als een geducht wapen tegen Dawes en zijne *canones* gebruikt heeft, maar dat Dobree εἰ μὴ heeft hersteld. Dobree heb ik hier niet [2]) en er bestaat geen Italiaan die ooit van zulk een naam gehoord heeft — weldra hoop ik te zijn »in Holland onder de menschen". Evenzeer als ik altijd afkeer van de Duitsche philologen gevoeld heb, hebben mij steeds de Engelschen aangetrokken. Thans schijnt onder hen de philologie zeer te kwijnen. Voor eenige dagen waren op de Bibliotheek een paar jonge Engelschen die te Oxford hadden gestudeerd, en die mij door een hupschen Engelschman, die hier woont, werden voorgesteld. Zij waren zooals al hunne landgenooten vrij solide, maar van klassieke en vooral Grieksche literatuur wisten zij volstrekt niets. »Men doet thans veel aan Aristoteles" zeiden zij mij: ik hoop dat men er mettertijd Simplicius zal bijvoegen. τούσδ' ἐδίδαξαν ἀριςερὰ γράμματα Μοῦσαι.

In het fraaie boekje van Demetrius περὶ ἑρμηνείας vindt men eenen zekeren Γαδαρεύς aangehaald. De uitleggers vinden dat men dit zeer gepast zou kunnen verstaan van Apsines! Het lijdt geen twijfel immers dat alleen de schalksche Μελέαγρος daar kan bedoeld worden. In de *Analecta* van Wolf zijn een paar emendatiën van Boissonade op Longinus en Apsines. Er zou niet veel aan verloren zijn als zij er niet waren, want ieder ander (behalve Waltz) zou ze ook hebben gemaakt.

Vale, *vir clarissime*, *meque ama.*

---

1) Kock, I. p. 552; Blaydes, 11. p. 372.

2) Dobree spreekt niet van deze plaats.

76.

Parijs, 31 Juli 1845.

Vir Clarissime!

Na eene snelle maar toch zeer genoegelijke reis door Lombardije, Zwitserland en Frankrijk, bevind ik mij thans Quai St. Michel, N°. 1, in gezelschap van den voortreffelijken codex van het *Epitome*, die de reis wel waard was, in blakenden welstand, blijgemoed, en niet al te beangst voor de toekomst. Ik heb gewacht om u te schrijven, totdat ik van een diner bij M. Didot terug was, of ik daar ook misschien iets van eenig aanbelang mocht vernomen hebben. Ik vermoedde, bijna zou ik zeggen, ik vreesde, dat Didot mij eenige voorslagen zou doen, welke mij nog eene poos te Parijs zouden houden. Gelukkig is zulks het geval niet geweest, en zoodra mijn *Epitome* uitgepluisd is ijl ik naar Holland terug. Ik heb er nu genoeg van, en de hemel weet wat ik al niet liever in Holland (*i. e.* te Leiden, τἄλλ' ἐγὼ.... οὐκ ἐπιγλωττήσομαι τοιοῦτον οὐδέν. — ἀλλ' ὑπονόησον σύ μοι — ik ben nog juist zoo gezind daarover, als toen ik voor de eerste maal op de Quai St. Michel woonde) — dus te Leiden zou willen doen en zwoegen, dan hier langer te blijven. Nauwelijks midden uit de onkundigen ontsnapt bevind ik mij thans onder de kwakzalvers: ἔφυγον κακόν, εὗρον κάκιον. Mijn goede Dübner maakt eene uitzondering: »*il a eu le bon esprit de ne pas s'acclimater*" heeft een Franschman van hem gezegd, en hij heeft dubbel gelijk. Onophoudelijk bezig met zijne Grieksche teksten, heeft hij door die oefening veel geleerd, is wel niet vast noch zeker van zijne zaak, maar slaat dikwijls raak, bluft niet, en is even bevreesd voor *les critiques de la rive gauche du Rhin* als hijzelf hier πάντα πέριξ φοβέει Φράγκων ἀμενηνὰ κάρηνα. Eindelijk, hij is eerlijk en oprecht en openhartig. Didot is ook niet kwaad: wanneer zijn naam en faam maar wordt rondgebazuind en de balans op het einde van het jaar hem niet tegenvalt, is hij bereid om te wenschen van ganscher harte dat alles goed ga, en om ertoe bij te dragen ook. Hij heeft echter van de zaak geen verstand hoegenaamd, spreekt en keuvelt met veel *aplomb* van critiek, critici, codices enz. οὐδὲν λέγων. — Ik blijf dus niet te Parijs dan zoo

lang volstrekt noodig is voor Athenaeus, en ik hoop dat ik niet te vroeg in het vaderland zal terugkomen. Den tijd, dien gij wenschtet dat ik hier nog zou hebben doorgebracht, heb ik voor een gedeelte nog besteed te Venetië aan de *Odyssee.* — Ik heb mijne papieren niet bij de hand, noch de noodige boeken, maar ik zal u te Leiden κατὰ σχολὴν alles mededeelen. — Te Milaan dacht ik nog iets te vinden, maar vond mij teleurgesteld.

Niet zonder eenig leedwezen heb ik aan mijne dierbare stad Venetië vaarwel gezegd. Het afscheid van mijnen ouden Bettio verscheurde mij het hart. Die brave, eerbiedwaardige man was zielsbedroefd: wij waren altijd samen geweest en meestal alleen: behalve de gewone ϛωμυλία τοῦ γήρως kon hij, met mij sprekende, zijn hart lucht geven omtrent de regeering en hare *sive* dwaasheid *sive* onvoorzichtigheid in het behandelen der Italianen. *Sotto la reppublica* natuurlijk was alles naar behooren: thans voelen zij zich beleedigd of belemmerd in alles. *Ceteros non moror*: de meesten verdienen niet beter; maar ik had innig medelijden met mijn ouden Bettio, die den moed liet zinken in zijn 76ste jaar. Na hem was ik het meeste gehecht aan Paravicini, een Italiaan met een Duitsch of Hollandsch hart; hij wil het volk verlichten — arme man! noch de machthebbenden, noch de bisschoppen, noch het volk zelf (*voilà le diable*) willen er iets van weten. Ik verliet met leedwezen la Piazza di San-Marco en mijne Grieksche codices: nooit zal ik er betere vinden, noch meer belangrijke, en nooit zal ik zulk eene gelegenheid om te studeeren meer hebben. Alles zonder onderscheid nam ik mede naar huis; ik had niets anders te doen, en nooit kwam mij iemand storen. Vrijer en onafhankelijker dan ik te Venetië was, is niemand ooit geweest.

Toen ik mijn koffer wilde pakken, zag ik met verbazing dat mijne portefeuilles en boeken de gansche ruimte innamen! Er bleef niets anders over dan over boord te werpen al wat maar eenigszins kon opgeofferd worden: alle kleedingstukken en linnengoed, dat ettelijke dienstjaren telde, moest achter blijven. Bijna had ik mijnen Gregorius Corinthius achter gelaten, mijn ouden reisgenoot. Alle boeken, die men mij had present gedaan, enz. enz., over boord. Nog sloot ik ter nauwernood

den loggen koffer, die zwaar is als ware hij met lood gevuld, en mij nog arm zal maken wegens »overwicht van bagage": *on n'entend pas raillerie sur ce point* van Venetië tot Parijs. Ik zal den hemel danken als ik die papieren behouden te Leiden zal hebben gebracht.

Te Parijs is mij niets belangrijks voorgekomen. Ik herinnerde mij alles nog zeer goed, en was dadelijk tehuis. Mijne eerste visite was *à la bibliothèque*: men overlaadde mij met vriendelijkheden· — ik maakte er gebruik van om een half uur daarna met codex 3065 onder den arm naar huis te gaan. Ik ging naar Didot: groot rumoer enz. Ik nam van dit alles aan *une invitation à dîner*, een *Athenaeus* van Dindorf, en Lehrs *de Aristarchi Studiis Homericis*. Wanneer ik mijn werk afheb zal ik eene visite maken aan de Bibliotheek en eene aan Didot, om den heeren mijn afscheid en hunne boeken te brengen, en — ik ben los van Parijs. Ik kan hier niet leven. Wat zijn die Franschen toch »*au fond*" ijdele schepselen: *οὐ γὰρ εἶναι, ἀλλὰ δοκεῖν*. Alles jaagt hier naar »geld", om er zingenot, eer en aanzien voor te koopen. *ἀλλὰ τίη σοὶ ταῦτ' ἀγορεύω, οἶσθα γὰρ αὐτός*.

De codex van het *Epitome* is allerbelangrijkst, en de beste verreweg van alle. De verkortingen en *sigla* zijn ontelbaar, en dikwijls geheel vreemd, somtijds foutief. Het blijkt zonneklaar dat de afschrijver (in de XIV[de] eeuw) wel iets verstond van hetgeen hij schreef, ik wil zeggen, acht gaf op den zin der woorden, en de corruptiën welke hij zag of meende te zien met twee punten merkte voor den corrector, maar hij was toch een recht uilskuiken. De codex, dien hij voor zich had, wemelde insgelijks van de grilligste verkortingen, die hij met geene mogelijkheid kon ontcijferen. Eenige malen vermant hij zich en waagt het de ontbrekende letters in te vullen. Doorgaans komt hij hier slecht af: meestal echter is hij verstandig genoeg om die rare dingen maar na te teekenen, aan den *benevolus lector* de zorg over latende om dit alles te verklaren. Over het algemeen is dit niet zoo bijzonder moeielijk, en wanneer de *compendia* uit eenen ouden codex afstammen zijn zij maar voor ééne verklaring vatbaar, althans voor hen die de taal kennen. De jonge Schweighäuser was

niet in dit geval, en zijn vader heeft of geen tijd gehad of was zelf niet genoeg voorbereid. In één woord, ik heb reeds een heerlijk *spicilegium* verzameld. Eenige *compendia* zijn mij duister gebleven: ik zal ze u te Leiden laten zien, want ik heb, zooals altijd, de voornaamste afgeteekend. Een voorbeeld, naar gewoonte, zal ik u hier nog haastig mededeelen. Pag. 91 Dind.[1]): *καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσκοῦ | Κρατῖνος ἀλλὰ παντὸς ὠδωδὼς πίθου.* Ik spreek niet van het gemis van alle constructie in die woorden, doch ik beweer dat *ὠδωδὼς* een barbarisme is, even zoo goed als *ὤδωδα*, *ὤλωλα*, *ἠκήκοα*, enz. Codex: *ὠδω̂'*. Het accent alleen maakt reeds uit dat men lezen moet *ὠδώδει*, niet waar? — Ik weet niet of ik u uit Venetië geschreven heb over eene plaats van Plato Comicus, p. 10 Dind.[2]): *ἦν ὀπταὶ δὲ δύ' ὦσ'*, waar *ὀλίγαι* staan moet. Is er wel iets ongerijmder dan de *lectio vulgata*? De codex heeft *ὀπταὶ*, *tant pis pour lui.*

Vale, *vir clarissime*, ik weet niet of ik de terugreis over land of over zee zal ondernemen. In het eerste geval zoude ik u dringend verzoeken mij eenige regelen te schrijven naar Brussel.

Ik heb nog eenen anderen brief naar Leiden te zenden, over een paar dagen, waarin ik u nader den dag van mijn vertrek zal kunnen bepalen.

Vele hartelijke groeten aan Mevrouw Geel en Prof. Bake. *Vale*, *vir clarissime*, *vale.*

---

1) II, p. 39 C.

2) I, p. 5 D. Zie hiervoor, blz. 499.

Bijlage I.

Extract uit de Notulen der Derde Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, gehouden op Maandag den 17den Augustus 1840, des avonds te zes uren.

Tegenwoordig enz.
De Notulen enz.

De tegenwoordigheid ter Vergadering der Heeren KARSTEN, GEEL en COBET, stelt de Klasse in de gelegenheid om over te gaan tot het regelen eeniger hoofdpunten, die bij de voorbereidende werkzaamheden tot de uitgave van Simplicius ten grondslag zullen moeten worden gelegd, vooral wat het aandeel betreft, hetwelk de Heer COBET in dezelve zal hebben. Er wordt alzoo, bijzonder naar aanleiding van de door den Heer GEEL vroeger medegedeelde punten, bepaald:

1°. De Heer COBET is belast met het collationneeren van den Griekschen tekst der schriften van Simplicius met de handschriften, die daarvan voorhanden zijn in de Bibliotheken van Parijs, Weenen, Venetië, Florence, Turijn, Rome, Londen, Oxford en Cambridge.

2°. Hij zal tot dien einde omstreeks den aanvang der maand October eerstvolgende op reis gaan, en eerst zich naar Parijs begeven.

3°. Hij zal dezen arbeid zooveel bekorten als de diplomatische nauwkeurigheid toelaat, en toe te zien hebben, dat hij geene onnutte moeite bestede aan handschriften, die hem blijken afschriften te zijn van reeds door hem gecollationneerde, of te behooren tot éene zelfde familie of orde van handschriften.

4°. Hij zal een volledig exemplaar der gedrukte werken van Simplicius mede op reis nemen, te welken einde de Klasse

zich zal wenden tot Curatoren van het Athenaeum Illustre alhier, met verzoek, om over de werken van Simplicius, op den Catalogus der *Bibliotheca publica Amstelodami* van 1796 bekend op bl. 68 n°. 20—23, tot dat einde te mogen beschikken.

5°. Hij zal zijne collatiën niet op den rand of op doorschoten bladen in het gedrukte exemplaar schrijven, maar op afzonderlijke bladen papier, naar eene methode met de Heeren KARSTEN en GEEL te beramen.

6°. Wanneer hij onuitgegeven stukken van Simplicius ontdekt, zal hij ze afschrijven, en, zoo daartoe gelegenheid is, zijn afschrift met andere handschriften van dezelfde stukken collationneeren.

7°. Hij zal ook bijzonder acht geven op den tekst van Aristoteles, zoo dikwijls die bij Simplicius gevoegd voorkomt.

8°. Zoo spoedig mogelijk zal de Heer COBET uit Parijs aan de Klasse een bericht inzenden over den toestand der handschriften van Simplicius aldaar, over den tijd dien hij raamt te Parijs te zullen moeten verwijlen, enz.

9°. Hij zal gedurende zijne geheele reis in bepaalde briefwisseling zijn zoo met de Klasse als met de Heeren GEEL en KARSTEN, en aan dezen laatstgenoemden bepaaldelijk om de drie maanden een gedetailleerd bericht van zijne werkzaamheden inzenden.

10°. Afgewerkte collatiën zullen door hem, voor zooveel dit, behoudens het compendieuse van den arbeid mogelijk is, aan de Klasse worden overgezonden, waartoe men ook de behulpzaamheid der Nederlandsche Gezantschappen bij de onderscheidene Hoven zal trachten te verkrijgen.

11°. Van Parijs zal de Heer COBET zich naar Turijn, Weenen, Venetië, Florence en Rome begeven, en, vandaar over Nederland terugkeerende, Londen, Oxford en Cambridge bezoeken.

12°. Niet alleen zijn buitendien den Heer COBET alle andere plaatsen aanbevolen, waar het hem blijken mocht, dat hulpmiddelen voor het doel zijner reis te vinden zijn, maar hij zal in het algemeen door aan te knoopen betrekkingen met particuliere geleerden alles pogen op te

sporen, wat den goeden uitslag der onderneming kan bevorderen.

13°. De Klasse zal den Heer COBET brieven van aanbeveling medegeven aan geleerden, met welke zij in betrekking staat, en voorts zoodanige brieven voor hem trachten te verwerven voor de Nederlandsche Gezantschappen in de hoofdplaatsen, die hij bezoeken moet, en aan de Directeuren der Bibliotheken.

14°. Voor het collationneeren der handschriften is eene globale som van *f* 3600 bestemd, terwijl men meent dat de tijd, daartoe benoodigd, zeker geene drie, en wellicht zelfs geene twee jaren zal te boven gaan. Aanvankelijk zal voor het eerste jaar eene som van *f* 1200 ter beschikking van den Heer COBET worden gesteld, waarvan de uitbetaling tusschen hem en den Thesaurier der Klasse nader zal worden geregeld.

Van de aldus vastgestelde punten zullen aan de Heeren GEEL, KARSTEN en COBET afschriften worden afgegeven.

Na deze enz.

Overeenkomstig, voor zooverre het is uitgetrokken, met het verhandelde.

C. A. DEN TEX,
Secretaris.

Bijlage II.

Na het voltooien van het onderzoek aller handschriften van Simplicius welke de Bibliotheken in Frankrijk en Italië bevatten, heb ik de eer aan de HH. Leden der Klasse een Algemeen Overzicht[1]) voor te leggen:

1°. van al de documenten door mij gevonden en onderzocht;

2°. van de wijze, waarop ik dit onderzoek heb ingericht; en

3°. van de vruchten, welke het voor Simplicius heeft gedragen.

Een bestendig geluk heeft mij zoowel in Frankrijk als in Italië vergezeld. Slechts zeer zelden heeft mij eenige lichte ongesteldheid gedwongen voor eenige dagen den loop mijner werkzaamheden af te breken. Het gure en ongezonde weder, waaraan men hier te lande gedurende den winter in de bibliotheken zonder de minste verdediging is blootgesteld, heeft mij alleen te Rome en thans hier, te Venetië, ettelijke dagen allen arbeid volkomen ontzegd: gedurende al den overigen tijd heb ik geenen dag verloren: hetwelk ik voor een groot gedeelte te danken heb aan de hupschheid der Italiaansche bibliothecarii, die allen zonder onderscheid alles wat in hun vermogen was gedaan hebben om mijne studiën te bevorderen. Men heeft mij overal al wat ik begeerde zonder het minste wantrouwen of achterhoudendheid in handen gegeven, en de barbaarsche gestrengheid der middeleeuwsche instellingen, waar die nog bestonden, zooals in de Ambrosiana te Milaan, en te Rome, werd verijdeld door de meer verlichte denkbeelden der bibliothecarii of krachtdadige voorspraak hunner vrienden. Op dezelfde wijze ontkwam ik het gevaar der ontelbare vacantiën, die in vele gedeelten van Italië de vadsigheid der groote meerderheid der Italianen te zeer vleien om afgeschaft te kunnen worden. Te Turin bracht mij

1) Wij meenden dat dit Overzicht niet aan onze lezers onthouden mocht worden. De vroegere rapporten, waarop in dit stuk gedoeld wordt, waren niet tot onze beschikking en schijnen ons ook overbodig na de mededeelingen van gelijken inhoud in de brieven aan Geel.

Prof. Peyron (die zelf aan eene uitgave van Simplicius gedacht had en mij glimlachend verweet dat ik hem zijnen arbeid kwam uit de handen nemen) de beide beroemde handschriften, waarvan hij uittreksels had uitgegeven, op mijne kamer. Te Milaan vergunde mij de Hr. Catena de gansche vacantie door alle dagen zes uren in de Ambrosiana te werken. Hetzelfde voorrecht genoot ik te Modena, door de vriendelijkheid der HH. Normanni en Cavedoni, die, beiden bejaard, de gure koude braveerden om mij de Bibliotheek te openen. Te Florence heeft eene liberale wetgeving de vacantiën op ééne maand (September) ingekrompen, maar het groote getal feesten, waaronder vele die niet van verplichting zijn maar onder den titel van *mezze-feste* nog door eenige weinigen, o. a. door al de bibliothecarii, herdacht worden, zou mij veel tijdverlies hebben veroorzaakt zonder de dienstvaardigheid van den Hr. del Furia. Hetgeen men van Rome zegt is niet overdreven. De Bibliotheek van het Vaticaan staat honderd dagen in het jaar gedurende 2¾ uur open. De nietigste beuzelingen zijn voldoende om de studiën te stremmen. Zoo menigmaal er b. v. *cappella cardinalizia* gehouden werd was de Bibliotheek gesloten: omdat een zekere kardinaal Lambruschini, die den titel draagt van bibliothecaris, op die dagen verhinderd was te verschijnen! Trouwens deze man, die bekend is te Rome om zijnen afkeer van alle studie, en niets anders geschreven heeft dan een boekje over de *conceptio immaculata* der *Madonna*, liet zich nimmer op de Bibliotheek zien. Eene krachtdadige aanbeveling van den Hooggel. Hr. Van Lennep, aan wien ik hiervoor openlijk mijnen dank betuig, ruimde mij al de zwarigheden uit den weg: er waren voor mij geene vacantiën meer, en tot een ander uiterste overgegaan liet men mij zelfs gedurende Zon- en feestdagen, alleen in de Bibliotheek opgesloten, werken zooveel ik wilde. Maar niemand heeft meer recht op mijne erkentelijkheid dan de achtingswaardige Bettio, de 80jarige bibliothecaris te Venetië, leerling, boezemvriend en opvolger van den bekenden Morelli, die, zonder mij eenen enkelen dag vacantie op te leggen, alle dagen zes uren lang de schatten der Marciana (die om hare Grieksche codices, vooral die van Bessarion, hare wedergade in Italië niet bezit), geheel aan mij overliet, en op

alle mogelijke wijze mijne werkzaamheden en studiën bevorderde en gemakkelijk maakte.

Maar boven alles heb ik reden mij te verheugen over het groote getal en de hooge waarde der documenten, welke ik overal heb gevonden en, tengevolge der gemelde voorrechten, naar wensch heb kunnen onderzoeken, geheel of gedeeltelijk vergelijken en afschrijven.

Het getal der handschriften van Simplicius door mij behandeld bedraagt 87: waarvan 16 te Parijs, 2 te Turin, 11 te Milaan, 5 te Modena, 10 te Florence, 14 te Rome, 6 te Napels en 23 te Venetië, waar Bessarion, die van Plato en Aristoteles zijne hoofdstudie gemaakt had, de oudste en beste codices daartoe opzettelijk heeft vergaderd.

In plaats van thans in bijzonderheden te treden omtrent de voornaamste dezer handschriften (waartoe ik mij beroep op hetgeen ik vroeger de eer gehad heb aan de Klasse en Prof. Karsten mede te deelen), acht ik het van meer belang in het algemeen op te geven, welk gebruik ik van dien rijken voorraad critische materialen gemaakt heb om er met het meest mogelijke uitsparen van tijd het grootste nut voor eene goede uitgave van Simplicius uit te trekken.

Van iederen codex heb ik vóór alles den ouderdom, den vorm, en al de overige kenmerken opgeteekend, die later strekken konden om de verwantschap dier talrijke documenten onderling met volkomene kennis en zekerheid te bepalen. Hoewel het niet te ontkennen is, dat men menigmaal van deze bepaling der onderlinge verwantschap der codices misbruik heeft gemaakt en gewaande ontdekkingen omtrent het trapsgewijze ontstaan der thans bestaande teksten te voorschijn gebracht heeft, die den toets van onbevooroordeelde rechters en eener gezonde critiek niet kunnen doorstaan, is het echter klaarblijkelijk, dat het overgroote getal afschriften, die thans van sommige schrijvers in de rijke bibliotheken van Europa zijn verspreid, oorspronkelijk van een zeer klein getal archetypi, soms van eenen enkelen archetypus, zijn afgestamd. Die oorspronkelijke handschriften bestaan voor een gedeelte nog, terwijl een ander gedeelte ervan het tijdperk onzer oudste codices meer of min verre overschrijdt. In dit laatste geval is het voorzichtig

zich met eene benadering te vergenoegen, in plaats van de verbeeldingskracht te hulp te roepen, zooals sommigen onzer naburen, en zich een archetypus te scheppen, waarin alle verschil en afwijking tot eene willekeurige en gedwongene eenheid moet versmelten. In het eerste geval daarentegen staat de critiek op een vasten grond en wint in helderheid en eenvoudigheid door het verwerpen van die duizenden nietsbeduidende varianten, die dan klaar blijken ontstaan te zijn uit de onkunde en gedachteloosheid van latere afschrijvers of uit de mislukte pogingen van onbekwame correctores, die wat zij niet verstonden meenden door eene onschuldige verandering verstaanbaar te maken. Ik heb menigmaal met leedwezen ontdekt, dat kundige en verlichte mannen buiten ons vaderland de critiek verachten en als beuzelachtig beschouwen, omdat zij zoo menigmaal in zoogenaamde *apparatus critici* alleen vonden hetgeen den geest en het gezond verstand benevelt. Ik zal nader spreken over de keuze der codices, die om hunne grootere overeenkomst met den oorspronkelijken *archetypus* verdienden vergeleken te worden, omdat die keuze zelve eerst met vrucht kon geschieden, nadat ik door het onderzoek van een aanzienlijk getal handschriften de *criteria*, die mij hierin moesten voorlichten, had bijeen verzameld. Daarom zal ik eerst de wijze opgeven, die ik bij het vergelijken en afschrijven der codices van het eerste oogenblik af gevolgd heb.

Bij het collationneeren heeft men op twee dingen te letten: het uitsparen van tijd en het voorkomen van verwarring tusschen de gedrukte en geschrevene lezing. Ik zal hier eenige bladen uit mijne collatiën bijvoegen, waaruit mijne methode volkomen blijken zal [1]). Ik heb namelijk altijd bloot de lezing van den codex opgeschreven, met nauwkeurige opgave van de pagina en den regel van den gedrukten tekst, waartoe iedere variant behoort, met onderschrapping in mijne collatie van het woord of de lettergreep waarin het verschil gevonden wordt. B. v. *Fol.* 2 *vers.* vs. 3: τὸ ὑψηλόνουν, waar

1) Deze bladen uit de collatien hebben wij niet opgenomen, omdat naar onze meening de methode van Cobet reeds genoegzaam blijkt uit blz. 14 en 15 van de brieven aan Geel.

men op de aangehaalde plaats vinden zal: *τὸν ὑψηλὸν νοῦν*, zoodat niet alleen alle verwarring maar zelfs de minste onzekerheid onmogelijk wordt: niet alleen voor degenen die zulk eene collatie gebruiken, die als het ware den codex zelven voor zich hebben en zelve de beide teksten vergelijken, maar ook voor dengene die ze maakt, die, gewoon om alles uit den codex zelven af te schrijven en dan den gedrukten tekst nog in te zien om het verschil nog nader aan te duiden, alle gevaar van afgetrokkenheid volkomen ontgaat. Het valt in het oog dat er ook zoodoende het minste tijd wordt vereischt om alle varianten op te teekenen. De nevensgaande uittreksels zullen het Prof. Karsten met de proef doen blijken. Tevens heb ik van het eerste oogenblik af aan tot eene gewoonte aangenomen al de belangrijke *compendia*, wanneer zij het ontstaan der bedorvene lezing duidelijk voor oogen plaatsen, af te teekenen en somtijds met een woord de bestendige verwisseling van sommige woorden, ten gevolge van weinig verschillende palaeographische teekenen, aan te duiden. b. v. *ἀνὰ* en *ἀνάγκη* dat geschreven werd *ἀ̆ν*, of het artikel *ὁ* en *ἥλιος*, geschreven ☉, dat ook beteekent *'Απόλλων* of *χρυσός*: evenals het teeken ☾ behalve *σελήνη* om dezelfde reden, die in het oog valt, ook beteekent Diana of zilver. Die *compendia* zijn in oude codices zeer menigvuldig; de latere *librarii* verstonden ze niet goed meer, en de Italianen in de 15de eeuw in het geheel niet: waardoor honderden nietige en volkomen nuttelooze varianten ontstaan zijn, die men verwerpen mag zoodra men haren oorsprong doorgrond heeft.

Voorts heb ik altijd nauwkeurig opgeteekend, welke lezingen door correctores in den tekst zijn geplaatst: de meeste oude codices zijn overal vol willekeurige veranderingen: latere bezitters of lezers dier codices maakten geene zwarigheid eene lezing uit te schrappen om er eene gissing, die zelden goed is, voor in de plaats te stellen. Onder die lezingen, *a secunda manu*, is wel menigmaal iets goeds uit andere codices afkomstig, maar doorgaans bevatten zij slechts de invallen van *criticastri*: vooral in de groote fragmenten der dichters, door Simplicius bewaard, is het van groot gewicht de authenticiteit van iedere lezing der oudste handschriften met zekerheid te weten.

Bij het afschrijven van onuitgegevene geschriften van Simplicius en anderen heb ik mij tegen het gevaar van dwaling en vooral (de grootste fout aller afschrijvers) het overspringen van eenen regel of meer, wanneer hetzelfde woord twee malen kort na elkander voorkomt, gewaarborgd door de navolgende methode.

Ik heb bij het afschrijven hetzelfde getal regels behouden, dat in den codex, dien ik volgde, gevonden werd. Na van ieder blad den eersten regel te hebben geschreven, schreef ik van al de volgende regels het begin af, en na de regels gecijferd te hebben, vulde ik het blad in. Zoo werd alle dwaling onmogelijk, wanneer het getal regels uitkwam, de regels even lang waren, en het einde van iederen regel paste bij het woord, waarmede de volgende regel begon: met een afschrift, zoo gemaakt en nog voor alle zekerheid met het oorspronkelijke handschrift eenmaal vergeleken, is men volkomen zeker nergens gedwaald te hebben. Het is een monnikkenarbeid, waarvan men zich zonder de ondervinding geen denkbeeld maken kan. Op die wijze ik heb te Parijs den ganschen onuitgegevenen *Commentarius in libros de Coelo* afgeschreven op meer dan twee duizend pagina's, en daarna in Italië eenige kleinere gedeelten van handschriften, hetzij van Simplicius zelven, zooals het verloren gedeelte van het *Prooemium de anima*, hetzij van andere schrijvers tot hem in betrekking staande, zooals eenige onuitgegevene levens van Aristoteles uit codices te Milaan en te Venetië en het verloren geachte geschrift van Archytas *de decem categoriis*, dat, uit het Dorisch in het gewone Grieksch overgebracht, in eenen codex te Milaan schuilde.

Het bepalen van het tijdperk, waartoe ieder handschrift behoort, is van het grootste gewicht, maar schijnt (in het begin althans) meer de vrucht van een scherpzinnig gissen te zijn, en dus blootgesteld aan het gevaar om zich zelfs grovelijk te vergissen, dan van eene op vaste gronden steunende kennis. Door langdurige oefening en opzettelijke waarnemingen houdt echter alle twijfel op, mits men zich met eene benaderende kennis vergenoege, die trouwens geheel voldoende is: de verdeeling bij eeuwen is dus de geschikste en veiligste. De oude perkamenten, die vóór de XIII^de^ eeuw geschreven zijn; de codices

in charta bombycina die tot de XIII^de^ eeuw en het begin der XIV^de^ behooren; de codices op schoon en sterk papier, of middelmatig perkament der XIV^de^ en XV^de^ eeuw: en de rampzalige afschriften. na de uitvinding der boekdrukkunst geschreven op slecht grauw papier, herkent men op het eerste gezicht: hierbij komen de kenmerken ontleend aan den vorm van den codex, het schrift, den vorm van iedere letter, de *compendia*, den aard der varianten, om niet te spreken van sommige fijnere kenteekenen, die op zichzelve wellicht tot geene overtuiging brengen kunnen, maar vereenigd met de overige geenen twijfel hoegenaamd meer overlaten.

Overigens zijn er vele codices die op het laatste blad met den naam van den afschrijver of calligraphus, de plaats waar, en het jaar der wereld (eerst in de XV^de^ eeuw het jaar na Christus) waarin de codex geschreven is, nauwkeurig opgeven.

Van grooter belang zijn de *criteria*, waarop uit zulk eenen voorraad eene gepaste keuze gedaan moest worden. Door de vergelijking der waarde van de verschillende codices, in betrekking met de thans nog eenige uitgave van Aldus, ben ik langzamerhand in staat gesteld die codices in klassen en familiën te rangschikken en hunnen verschillenden oorsprong aan te duiden. In het algemeen bevat iedere codex eenen tekst, die of doorgaans beter of doorgaans minder goed is dan de tekst der *Aldina*. De eerste, die men goede codices zou kunnen noemen, laten zich terstond herkennen en beloven doorgaans reeds op het eerste blad eenen rijken oogst van nuttige lezingen. Die van de tweede soort, die verdienen slechte codices genaamd te worden, verraden zich niet zoo spoedig, maar men vermoedt toch weldra, dat men gevaar loopt met hen zijnen tijd te verliezen, en voor zijne moeite door volkomen nutteloze en voor de gezonde critiek zelfs schadelijke schrijffouten beloond te worden.

Om tot de eerste soort te behooren moet een codex lezingen opleveren, die klaarblijkelijk beter zijn dan de tot nog toe bekende: welke lezingen echter van dien aard behooren te zijn, dat zij niet bloote schrijffouten verbeteren, ontstaan door de slordigheid van eenen afschrijver, zijne onkunde in het ontcijferen der *compendia*, of het verwarren van gelijkvormige

consonanten, of in eene bedorvene uitspraak gelijkluidende vocalen of tweeklanken: met andere woorden, die lezingen moeten niet zoodanig zijn dat een geoefend criticus uit taalkennis en palaeographische ervaring alleen ze met volkomene zekerheid in de plaats der gewone lezing had kunnen stellen. Men heeft geene codices noodig om $\bar{\eta}$ in $\bar{\iota}$, of $\overline{\alpha\iota}$ in $\bar{\varepsilon}$, of $\bar{\mu}$ in $\bar{\beta}$ te veranderen, en wat dies meer zij. Een g o e d e en dus alleen nuttige codex bevat lezingen, die de critiek of nimmer had kunnen uitdenken of althans nimmer met voldoende zekerheid had kunnen opnemen: maar het belangrijkste van alles wat goede oude codices opleveren is het invullen van *lacunae*, die bij weinig schrijvers zoo menigvuldig zijn als bij Simplicius, omdat hij in zijne uitvoerige duidelijkheid, ontelbare malen hetzelfde woord of dezelfde woorden herhalende, zelfs een aandachtigen lezer (laat staan een onverschilligen of verstrooiden afschrijver) ieder oögenblik in gevaar brengt om iets over te springen.

Honderden *lacunae*, die in de *Aldina* den zin van Simplicius menigmaal geheel onverstaanbaar maken, zullen uit mijne g o e d e codices worden ingevuld.

De codices dus, die zulke lezingen opleverden en *lacunae* invulden, beloonden de moeite en den tijd eraan besteed, en verdienden geheel vergeleken te worden, om naderhand te strekken ten grondslag van de waardeering der overigen.

Tot de tweede soort daarentegen behooren natuurlijk al die codices, die de fouten der *vulgata* en het getal *lacunae* slechts vermeërderden.

Hoewel niets natuurlijker schijnt dan dat de oudste handschriften tot de eerste, en de jongere tot de laatste soort behooren, gebeurt het echter niet zelden, dat jongere codices, die uit thans verlorene zijn afgeschreven, de oudere verre in waarde overtreffen; en men kan alleen dit weinige als vast aannemen, dat de codices vóór de XII[de] eeuw geschreven (die hoogst zeldzaam zijn) bijna altijd eene groote waarde bezitten, terwijl al de handschriften na de XV[de] eeuw geschreven alleen dan nuttig zijn als er geene oudere meer bestaan.

Midden tusschen deze beide soorten in staan eenige weinige codices, die door ettelijke goede lezingen tot de eerste, en door een aantal slechte tot de tweede schijnen te behooren: zij zijn

in klein getal: de goede lezingen, welke zij bevatten, komen alle ook in de goede codices voor, en indien men al hier of daar eenige lezing meent te zien, die aan die soort van codices eigen is, ontdekt men doorgaans weldra, dat deze niet uit eene zuiverdere overlevering bewaard is, maar of uit eenen inval van eenen corrector, of zelfs (zooals ik meermalen gezien heb) uit eene verschrijving ontstaan is.

Ik heb als grondregel aangenomen al de codices behoorende tot de eerste soort met de grootste nauwkeurigheid en getrouwheid te vergelijken, zonder zelfs het minste verschil over het hoofd te zien: op die codices rust de gansche critiek van Simplicius. De codices daarentegen van de tweede klasse, en de weinige die tusschenbeide staan, verdienden alleen vergeleken te worden voorloopig, totdat het voor de deskundigen uitgemaakt was, dat zij voor het verbeteren van den tekst geheel onnuttig waren, en niets anders opleverden dan varianten, die den geest verstompen en slechts tot scheeve en nuttelooze gissingen leiden. De lees- en schrijffouten van onkundige Italiaansche afschrijvers der XV^{de} eeuw, die niets verstonden van hetgeen zij schreven, verdienen niet op gelijken voet gesteld en vermengd te worden met de wezenlijke varianten der oude en goede codices, welke alleen de sporen der ware lezing, meer of minder misvormd maar niet geheel uitgewischt, in zich bevatten.

Bij dit onderzoek heb ik altijd bij voorkeur de schoone fragmenten vergeleken van oude wijsgeeren en dichters, die aan de schriften van Simplicius zulk eene hooge letterkundige waarde bijzetten.

Langs denzelfden weg ben ik op het spoor gekomen van de verwantschap der talrijke codices onderling, en den gemeenschappelijken oorsprong van een gedeelte derzelve: het trapsgewijze ontstaan der bedorvene lezingen en der *lacunae* vertoont zich duidelijk voor het oog, en niets wordt gemakkelijker dan het bepalen der klassen en familiën, waartoe zij behooren.

Ik beroep mij thans op de uittreksels, die ik de eer gehad heb aan de Klasse en den Hr. Karsten mede te deelen, van eenige fragmenten van Empedocles en Parmenides, waaruit dit alles duidelijk kon worden opgemaakt, en ga na deze algemeene aanmerkingen over tot de opgave van hetgeen ik voor ieder der boeken van Simplicius gevonden heb, en van de

vruchten hierdoor voor de critiek van den schrijver verkregen.

Het schoonste en voornaamste van al wat ik verzameld heb zijn de onuitgegeven *Commentarii in libros de Coelo.*

Toen Aldus in 1526 de eenige uitgave dier *Commentarii* in het licht gaf, is hij bedrogen geworden: in plaats van den *Commentarius* zelven van Simplicius, zooals hij meende, uit te geven, gaf hij eene gebrekkige Grieksche vertaling, die uit eene Latijnsche overzetting van zekeren Guillelmus de Moërbeka, in de XIII^de eeuw levende, meer dan eene eeuw later door eenen *Graeculus* was vervaardigd: deze Griek heeft de letterlijke vertaling van Moërbeka op zijne beurt woord voor woord in het Grieksch overgezet, zoodat men in de *Aldina*, in plaats van de woorden van Empedocles, Parmenides, Homerus, Apollonius en andere dichters en die van Plato en Aristoteles, het kreupele proza las, dat een *Graeculus* op het laatst der XIV^de eeuw of iets later voor den dag kon brengen. Desniettegenstaande meenden sommige critici met pijnlijke pogingen daaruit de verhevene verzen van Empedocles en anderen terug te vinden, totdat het bedrog eindelijk in 1810 ontdekt werd door den Hr. Peyron te Turin, die in eenen codex aldaar den authentieken tekst wedervond, en met groote scherpzinnigheid tevens het ontstaan van den ondergeschovenen tekst verklaarde in een geschrift getiteld: *Empedoclis et Parmenidis fragmenta ex codice Taurinensis Bibliothecae restituta et illustrata*, uitgegeven te Leipzig in 1810.

Ik heb van die *Commentarii* 15 handschriften gevonden, het zijn de navolgende:

1. *Parisinus* 1910 *saecul.* XV (*scriptus anno* 1471).
2. » 16 *e supplemento catalogi Mss. Graec. saec.* XV.
3. *Taurinensis* 13 *saec.* XV.
4. *Mutinensis* III. E. 8. *saec.* XIII.
5. » II. G. 8. *saec.* XV.
6. » II. H. 8. *saec.* XV.
7. *Laurentianus* LXXXV—27 *saec.* XV—XVI.
8. *Vaticanus* 254 *saec.* XV.
9. *Cod. Biblioth. Angelicae (Romae)* III. C. *saec.* XV.
10. *Neapolitanus* 294 *saec.* XIV.
11. » 297 *saec.* XV.

12. *Marcianus* 491 *saec.* XIV.
13. » 222 *saec.* XIV.
14. » 228 *saec.* XV.
15. » 221 *saec.* XV.

Al deze codices zonder onderscheid bevatten den authentieken tekst, die alleen in eenige weinige van de XV[de] eeuw op sommige plaatsen uit de nieuw gemaakte Grieksche vertaling is aangevuld, welke die *librarii* voor zich hadden, zooals blijkt uit den codex *Parisinus* 1910 en den codex te Florence 35—27, en uit de bekentenis van den afschrijver van eenen codex te Venetië 218, die aanteekent *λείπει* en erbij voegt *ἐλλείπει δὲ καὶ ἐν τῷ λατινικῷ*.

Het eerste wat ik te doen had was den geheelen tekst af te schrijven. Dit heb ik gedaan te Parijs: de beide eerste boeken uit codex 1910 en de twee laatste uit codex 16, waarbij ik met rooden inkt eene collatie van den tweeden codex gevoegd heb, welke collatie des te belangrijker is, omdat de beide codices tot twee verschillende klassen behooren en van geheel verschillenden oorsprong zijn. Met dit afschrift heb ik den codex te Turin geheel vergeleken, daarna de codices van Modena, en zoo vervolgens, zoodat ik alles in handen heb om van dit onuitgegeven boek eene goede critische uitgave te bezorgen.

Het is zonderling dat er van den ondergeschovenen tekst geen enkel afschrift meer bestaat. De groote meerderheid der codices bevat eenen zuiveren, zeer weinig bedorven tekst, waarvan ik bij eene vroegere gelegenheid aan de Klasse uittreksels heb overgelegd. Deze belangrijke aanwinst der oude letterkunde zal ons vaderland en evenzeer het Instituut tot eer verstrekken: bij den langdurigen en afmattenden arbeid van het overschrijven der Parijsche folianten moedigde die gedachte mij aan.

Na de *Commentarii de Coelo* heeft geen werk van Simplicius meer gewonnen dan de rijke en uitvoerige *Commentarii in libros Physicorum*, door de ontdekking en vergelijking van een groot aantal zeer oude en goede handschriften.

Deze handschriften zijn 34 in getal: zij zijn, naar de tijdsorde gerangschikt, de navolgende:

Saeculi X. *Marcianus* 226 (1)

Saeculi XII.	*Ambrosianus* A. 64 (2)
	» E. 4 (3)
	Laurentianus 85—5 (4)
Saeculi XIII.	*Marcianus* 229 (5)
	» 255 (6)
	Coislinianus 166 (7)
	Laurentianus 85—2 (8)
Saeculi XIV.	*Marcianus* 227 (9)
	» 194 (10)
	Vaticanus 256 (11)
	Laurentianus 85—1 (12)
Saeculi XV.	*Parisinus* 1908 (13)
	» 1907 (14)
	» 1906 (15)
	» 2063 (16)
	Ambrosianus C. 271 (17)
	Taurinensis 90 (18)
	Mutinensis III. F. 6 (19)
	Laurentianus 86—19 (20)
	Neapolitanus 291 (21)
	Marcianus IV—XV (22)
	» IV—XVI (23)
	» IV—XVII (24)
	» IV—XVIII (25)
	Palatinus 366 (26)
	Marcianus 219 (27)
	» 220 (28)
Saeculi XVI *ineuntis.*	*Parisinus* 1909 (29)
	Ambrosianus A. 185 (30)
	Vaticanus 1463 (31)
	» 312 (32)
Cod. Biblioth.	*Angelicae* I. C. 12 (33)
	» I. C. 15 (34)

Ik zal thans niet in bijzonderheden treden omtrent de waarde der oudste en beste dier talrijke afschriften: over de voornaamste heb ik reeds bij vroegere gelegenheden aan de Klasse en den Hr. Karsten berichten medegedeeld. De gansche *Commentarius*, zoo rijk aan onschatbare oude fragmenten, is op iedere

pagina door die ontdekkingen verbeterd, en een groot aantal *lacunae* zijn er door ingevuld. Boven alle andere munten uit de voortreffelijke codex Marcianus 226 uit de tiende eeuw, een van de schoonste handschriften, welke ik immer gezien heb, de Laurentianus 85—5, de Marcianus 229 en andere, waarvan bijna al de varianten goede en ware lezingen zijn, die onverwijld in de plaats der lezingen van Aldus in den tekst moeten worden opgenomen: in geen ander geschrift van Simplicius heb ik zoovele *lacunae* ingevuld.

Bijna een derde gedeelte der codices bevatte een beteren tekst dan de *Aldina.* Zij verraden alle eenen gemeenschappelijken oorsprong en bevatten bij gedeelten al de acht boeken van dit uitvoerige geschrift, zoodat er voor alle boeken even veel goeds en nuttigs is gevonden. De tweede soort van deze codices komt met de *Aldina* overeen en levert niets dan fouten op, die door de *librarii* in de XV[de] eeuw en nog iets later begaan zijn. Het overige gedeelte der codices bevat min of meer uitvoerige uittrekselen, vereenigd of verward met die van andere uitleggers, in welke uittrekselen de plaatsen der ouden als nutteloos worden weggelaten. Zoodra er oudere codices bestaan, is het opzettelijk tijd verkwisten zich met zulke handschriften langer bezig te houden, dan noodig is om te constateeren op welke gronden men ze als onnut voor de critiek ter zijde legt.

Ten einde aan de Klasse en den Hr. Karsten een helder denkbeeld te geven van den aard en de waarde dier varianten, zal ik de uittreksels, waarvan ik boven gesproken heb, uit die boeken kiezen en bij voorkeur, omdat ik vroeger fragmenten van dichters gekozen heb, thans eenige plaatsen van Simplicius zelven insluiten.

Evenals voor de *Libri Physicorum* ben ik gelukkig geweest in het vinden van goede codices voor de *Commentarii in decem Catégorias.*

Die codices, 16 in getal, zijn de navolgende:

1. *Parisinus* 1942, *saec.* XIII.
2. » 288, *saec.* XV.
3. » 1905, *saec.* XVI.
4. » *Coislinianus* 157, *saec.* XII.

5. *Parisinus Palimpsesti fragmentum*, *saec.* XI.
6. *Ambrosianus* E. 93, *saec.* XII.
7. » E. 99, *saec.* XIII.
8. *Laurentianus* 85—1, *saec.* XIV.
9. » 71—2, *saec.* XIV.
10. » 71—5, *saec.* XV.
11. *Vaticanus* 244, *saec.* XV.
12. *Neapolitanus* 236, *saec.* XV.
13. *Marcianus* 224, *saec.* XII.
14. » 225, *saec.* XIII.
15. *Marcianus* 223, *saec.* XV.
16. » IV—XIV, *saec.* XVI.

Al deze codices zijn in twee klassen verdeeld, en Aldus heeft weder een der minst goede voor zijne uitgave moeten gebruiken. Wel verre van den toegang te hebben tot zoovele letterkundige schatten, die Venetië toen bevatte, blijkt het dat hij zich menigmaal met de rampzaligste afschriften behelpen moest, die zoo weinig waarde hadden dat zij na het afdrukken van hetgeen zij inhielden verscheurd of weggeworpen werden. Ik heb hier in de Marciana maar drie codices gezien, welke in zijne drukkerij gebruikt zijn: zij behoorden toen aan den eenen of anderen beoefenaar der oude letterkunde, en zijn eerst veel later in de Marciana gekomen. Zoo gaf Aldus eenen nietswaardigen tekst der *Commentarii de Coelo*, terwijl vier authentieke afschriften ervan in de Marciana waren, maar ontoegankelijk. Even ongenaakbaar waren hem de twee goede codices die hier schuilden, en hij moest zich vergenoegen met eenen vrij slechten codex der tweede klasse.

De eerste codex, welken ik te Parijs heb nagezien, 1942, uit de XIII^de^ eeuw, leverde mij reeds terstond een aantal uitmuntende lezingen, en vulde overal een aantal *lacunae* in. Het was een der beste van de familie der goede codices, en stemde hoofdzakelijk overeen met al de oude handschriften van dit werk, welke ik in Italië heb gevonden.

Voor dit en het voorgaande boek heb ik het geluk gehad uitmuntende critische materialen te verzamelen, die niet wegzinken onder een aantal bespottelijke schrijffouten, ontstaan door eene verkeerde uitspraak of iedere andere onbekwaamheid

der l a t e r e Grieksche monniken of Italiaansche afschrijvers. Men is verwonderd, wanneer men gewoon is ieder oogenblik de *librarii* te hooren beschuldigen of uitjouwen of verwenschen, onder hen eenige menschen aan te treffen, die eene grondige en uitgebreide taalkennis verraden. Taal- en spelfouten zijn in hunne afschriften hoogst zeldzaam, en wanneer er aan den zin iets hapert schrijven zij *ζήτει in margine*, en geven te kennen dat die fout niet door hunne onoplettendheid ontstaan is. Hunne handigheid in het omgaan met honderden *compendia* en *sigla* is allerverwonderlijkst: hoe meer men met die manier van stenographie bekend wordt, hoe duidelijker men inziet dat onder al die schijnbaar willekeurige en grillige afkortingen der woorden er altijd maar ééne lezing m o g e l ij k is, die uitdrukkelijk door den zin of de taal wordt gevorderd: het overgroote getal varianten, waaronder thans zoovele classici zuchten, is van lateren oorsprong: voor deze beide boeken althans heb ik ze kunnen vermijden.

De codices, welke de *Commentarii de Anima* bevatten, zijn 9 in getal, als volgt:

1. *Laurentianus* 85—21, *saec.* XIV.
2. » 7—35, *saec.* XV.
3. *Ambrosianus* A. 45, *saec.* XV.
4. » E. 118, *saec.* XV.
5. » D. 297, *saec.* XVI.
6. » A. 185, *saec.* XVI.
7. *Mutinensis* III. F. 4, *saec.* XV.
8. *Marcianus* 222, *saec.* XV.
9. » 413, *saec.* XV.

Geen enkele van deze afschriften is oud: zij zijn alle van denzelfden oorsprong: e n d e a r c h e t y p u s b e s t a a t n o g: het is de codex te Florence 85—21.

Van dien codex is het eerste blad afgescheurd, vóórdat de overige afschriften gemaakt zijn: daarom ontbreekt in de *Aldina* het begin van het *Prooemium*, evenals in al de afschriften, die beginnen zooals het tweede blad boven aan de pagina van het Florentijnsche afschrift. Dit blad is echter niet terstond verloren gegaan: ik heb er te Milaan drie afschriften van gevonden in de codices boven genummerd 3, 4 en 5, waar dit gedeelte als los blad

later bij den codex gevoegd is, en de *lacuna* is daardoor ingevuld.

Dat de Florentijnsche codex de archetypus is van al de overige, is mij op velerlei wijze gebleken. Ik vergenoeg mij thans met het vermelden van een der sterkste bewijzen. Eene moedwillige hand heeft van de laatste pagina's een gedeelte bovenaan afgescheurd: men heeft naderhand, voordat de thans bestaande afschriften gemaakt zijn, in plaats van de afgescheurde brokken nieuw wit papier op iedere geschondene pagina geplakt, om de gaping in te vullen en het verdere bederf voor te komen. Men heeft, zooals onvermijdelijk was, bij dit overplakken nog een klein gedeelte meer der overgeblevene woorden en lettergrepen bedekt, en al de codices en de *Aldina*, waarin dezelfde *lacunae* zijn, bevatten alleen de woorden die thans nog zichtbaar zijn.

De lezingen zelve der 5 codices (boven 3, 4, 5, 6, 7), welke ik onderzocht had alvorens te Florence aan te komen, hadden mij dien gemeenschappelijken oorsprong doen bemerken: ik had niets van waarde gevonden dan het verloren begin te Milaan. Na den archetypus gevonden te hebben achtte ik het noodzakelijk dien met de grootste zorg na te zien· mijne moeite is niet beloond. Ik hoopte later misschien oudere codices van anderen oorsprong te zullen ontdekken: die hoop is teleurgesteld. De weinige codices, die ik later gevonden heb, nog één te Florence en twee te Venetië (noch Rome noch Parijs bezitten afschriften van dit werk), waren onmiddellijk van den Florentijnschen afgeschreven en beloofden mij slechts nieuwe fouten en nieuwe *lacunae*.

De codices van Simplicius *in Epictetum*, welke ik gevonden heb, zijn deze:

1. *Parisinus* 1959 *saeculi* XV.
2. » 1962 *saec.* XVI.
3. *Codex Bibliothecae olim S. Germ. a Pratis saec.* XVI.
4. *Laurentianus* 81—22 *saec.* XV.
5. *Vaticanus* 327 *saec.* XV.
6. » 326 *saec.* XV.
7. *Palatinus* 100 *saec.* XV.
8. » 276 *saec.* XV.
9. *Cod. Biblioth. Angelicae* IV A *saec.* XVI.
10. *Neapolitanus* 351 *saec.* XV.

11. *Neapolitanus* 352 *saec.* XV.
12. » 236 *saec.* XV.
13. *Marcianus* 253 *saec.* XV.
14. » 201 *saec.* XV.
15. » XI—XII *saec.* XV.

Deze 15 handschriften zijn alle uit denzelfden tijd, van denzelfden oorsprong, en van gelijke, dat is zeer geringe waarde: geen enkele van zoovele afschriften is vrij van honderden rampzalige fouten en gebrekkige gissingen en *lacunae*. Dit gretig gelezen boek, waarvan de ontelbare afschriften met meer ijver dan zorg vervaardigd werden, bedierf hoe langer hoe meer en is in jammerlijken toestand tot ons gekomen. Van alles wat er van Simplicius bestaat was mij niets, na de fragmenten der verlorene critici, van grooter waarde dan dit geschrift. De hoop om iets goeds te vinden, door eenige tamelijk goede lezingen opgewekt, heeft mij meermalen een aanzienlijk gedeelte van eenen codex doen doorworstelen.

Het is niets dat al mijne moeite vruchteloos en mijn tijd verspild was, maar hetgeen ik gevonden heb is gering in vergelijking van hetgeen de oorspronkelijke tekst heeft verloren. Ik heb goede lezingen gevonden en ettelijke kleinere *lacunaë* ingevuld en van andere althans het bestaan ontdekt: maar de bedorvene plaatsen en de gapingen zijn nog te menigvuldig om zich bijzonder over het gevondene te verheugen. Overigens heb ik onder het verzamelen van dit weinige goeds een vrij groot getal onbeduidende en onnutte varianten moeten bijeen rapen, die des te nietiger worden, omdat dit geschrift van Simplicius niet gelijk al de overige slechts eenmaal is uitgegeven en daarna nimmer met eenig handschrift vergeleken geworden, maar daarentegen een groot getal uitgaven gehad heeft en geheel overstelpt is met allerlei nietige varianten uit jonge zeer weinig beduidende codices, die bijna alle uit dezelfde bron voortgevloeid eenen criticus meer verwarren dan voorlichten.

Eén enkele goede codex, in plaats van dit alles, had aan de critiek eenen vasten grond gegeven en in staat gesteld misschien om de gansche *farrago*, welke Schweighäuser uit oude uitgaven en jonge handschriften had bijeen gebracht, te verwerpen.

Het was vooral of liever alleen om dit werk van Simplicius

in Epictetum, dat ik de keizerlijke bibliotheek te Weenen nog gewenscht had te bezoeken.

Lambecius namelijk vermeldt in zijne *Commentarii de Bibliotheca Caesarea*, *libro septimo*, twee handschriften van Simplicius *in Epictetum*: N°. 70 *chartaceus antiquus*, N°. 71 *chartaceus antiquus*. Hij roemt die beide handschriften zeer en verzekert dat men ze met veel vrucht zou kunnen vergelijken. Het is niet te ontkennen dat Lambecius menigmaal gebleken is met veel ophef van sommige handschriften gesproken te hebben, die zulke loftuitingen niet verdienden, en dat *codices chartacei* niet ouder dan het begin der XIV^{de} eeuw kunnen zijn. Ik acht het echter van mijnen plicht aan de Klasse kennis te geven, dat er zich thans een onzer landgenooten te Weenen moet bevinden, volkomen in staat om die zaak te onderzoeken [1]). Het vergelijken der eerste pagina's van het eerste boek, waar eenige *lacunae* den zin onverstaanbaar maken, zal reeds voldoende zijn om over de waarde dier beide codices te oordeelen en te bepalen of het van belang is of niet een of beide die codices te doen vergelijken.

Ingeval er gelegenheid bestaan mocht om dit onderzoek te doen ondernemen, zullen, naar ik vertrouw, de Professoren Bake of Geel, die van het verblijf te Weenen van dien literator verwittigd zijn, wel de goedheid willen hebben hem uit naam der Klasse dezen arbeid aan te bieden.

Wat al de overige geschriften van Simplicius betreft ben ik volkomen overtuigd, en ik hoop door deze opgave aan de leden der Klasse en den Hr. Karsten die overtuiging mede te deelen, dat er geene betere critische materialen meer zullen gevonden worden dan die, welke ik weldra in het vaderland hoop te brengen. Men kan geene betere documenten verlangen noch verwachten dan die welke ik gevonden heb voor de nieuwgevondene boeken *de Coelo*, noch van de groote *Commentarii in libros Physicorum* en die *in Categorias*. Al de codices *de Anima* zijn van denzelfden oorsprong, en de archetypus is gevonden. De afschriften der *Commentarii in Epictetum*, hoewel nog veel

1) Bakhuizen van den Brink. Zie blz. 568.

te wenschen overlatende, hebben toch nog genoeg opgeleverd om na Salmasius, Heinsius, Wolf en Schweighäuser over vele plaatsen nieuw licht te verspreiden.

Met volle vertrouwen kan zich dus onze vaderlandsche letterkunde van de ondernomene nieuwe uitgave van Simplicius een eervol gedenkteeken beloven.

INDEX CODICUM

IN EPISTOLIS LAUDATORUM,

PRAETER SIMPLICIANOS.

CODICES PARISINI.

(p. 1—92) (p. 595—598).

Apsinis. *Regius* n°. 1656, *chartaceus sec.* XV . . . . p. 10, 26.
Regius n°. 1741, *membranaceus sec.* XI . . . . . . 10, 26.
Apsinis, Menandri, Minuciani. *Regius* n°. 1874, *bombycinus sec.* XIII . . . . 11, 26, 74, 558.
Epitomes Athenaei. *Codex* C n°. 3065, *sec.* XIV. 579, 598 (cf. 575 et 576).
Erotiani et Galeni . . . . 127.
Lexicorum Seguerianorum. *Coislinianus* n°. 345, *sec.* X. . . . . 85.
Lysiae, Theophrasti, Photii, Sexti Empirici, Hermogenis, Livii (*sec.* VIII), Ciceronis, Virgilii, Donati . . . . 76.

CODICES TAURINENSES.

(p. 92—113).

nulli laudantur.

CODICES MEDIOLANENSES.

(p. 114—142).

Aeschinis cum Scholiis. *Codex* E n°. 87, *chartaceus* 4°. *sec.* XVI . 141.
Aristophanis, Andocidis, Isaei, Eustathii, Apsinis duo, Lexicorum Graecorum quatuor. *Omnes parvi pretii*. . . . . 127.
Archytae *περὶ τῶν δέκα κατηγοριῶν* . . . . 132, 150.
Dionis Chrysostomi Εὐβοϊκοῦ. *Codex* E III, *membran. sec.* XIV—XV 135, 136.
Lexici Graeci. *Bombyc. sec.* XIII . . . . 126.
Luciani . . . . 127, 141.
Lysiae, Aretaei Cappadocis . . . . 126, 127.
Philostrati, Harpocrationis, Scholiorum in Aristophanem, Anthologiae Graecae, Aristidis . . . . 141.
Pollucis . . . . 127, 141.

CODICES MUTINENSES.

(p. 142—144).

nulli laudantur.

CODICES FLORENTINI.

(p. 144—295) (p. 435—451).

Aeschyli . . . . 232, 235, 236.
Arati . . . . 445.
Diogenis Laërtii. *Laurentianus* . . . . 174, 231.
Plut. 57 n°. 12 . . . . 232.
Plut. 69 n°. 13. *satis antiquus et bonus* 187, 208, 209, 231.
Plut. 69 n°. 28 . . . . 178, 231.
Plut. 69 n°. 65 . . . . 174, 231.
Dionis Chrysostomi . . . . 447.
Eroticorum. *Laurentianus* 243, 246, 247, 255, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 276.
Eudemi *συναγωγῆς λέξεων χρησίμων* . . . . 178.
Iamblichi. *Duo codices egregii* 279, 293, 295, 406 (cf. p. 242, 318, 329).
Iohannis Damasceni . . . . 226, 240.
Isocratis. *Sec.* XIII—XIV . . . . 278, 445.
Luciani. *Codex venerandae antiquitatis*, *sec.* XI . . . . 206.
Opusculi Grammatici . . . . 146.
Plutarchi Moralium. *Codex Bibliothecae Ricciardinae* n°. 45, *sec.* X. 192, 242, 270.
Plutarchi Vitarum. *Sec.* X . . . . 278, 441, 445.
Scholiorum in Odysseam . . . . 445.
Sophoclis. *Sec.* X. . . . . 215, 216, 217, 220, 223, 225, 227.
Theophrasti Characterum. *Palatinus* 149. . . . . . . 447, 448, 449.
Xenophontis, Harpocrationis, Pollucis, Sexti Empirici. . . . . . 278.

CODICES VENETI.

(p. 295—376) (p. 451—594).

Achillis Tatii et Heliodori . . . . 472.
Alexandri Aetoli . . . . 466.
Ammonii. *Duo Marciani* . . . . 460.
Apsinis . . . . 558, 594.
Aristophanis cum Scholiis. *Marcianus* 474, *membran. sec.* XII—XIII
318, 327, 328, 333, 347, 350, 354, 355, 356, 366—370, 373.
Athenaei. *Codex Bessarioneus* (A *Dindorfii*) . 315, 327, 354, 461,
531, 532, 539—546, 549, 551, 554—560, 563—567, 571—578, 591.
Charisii . . . . 481.
Choerobosci. *Codex* IV, *classis* XI, *membran. form. max.*
sec. XV *exeuntis*, *fol.* 204 . . . . 523, 529, 535.

Commentariorum in Dionysium. *Codex* 489, *continens etiam* Γεωργίου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος μεγάλου γραμματικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου ἑρμηνείαν εἴς τε τὰ προλεγόμενα καὶ εἰς τοὺς εἰσαγωγικοὺς κανόνας Θεοδοσίου γραμματικοῦ τοῦ Ἀλεξανδρέως . . . . 524.
Cornuti, de natura Deorum . . . . 465, 472.
Diogenis Laërtii. *Duo codices*, *quorum uno usus est Stephanus.* *Is est* n°. 393, *chartac. form. max. sec.* XIV . . . 299, 301, 306.
Dionis Chrysostomi. *Marcianus* 421 . . . . . . 465 (cf. 468, 472).
Etymologi Magni. *Marcianus* 530, *bombyc. sec.* XIII . 526, 535, 573.
Alter codex . . . . 529, 577.
Euripidis cum Scholiis. N°. 471, *sec.* XII 311, 317, 327, 339, 350, 413, 497, 503.
Euripidis Andromaches cum Scholiis. N°. 470, *membran. sec.* XII . 527.
Galeni de placitis Hippocratis et Platonis . . . . 452.
Herodiani . . . . 472.
Hesychii . . . . 484.
Hippocratis . . . . 452.
Juliani. *Codex egregius* . . . . 472, 483, 484.
Luciani. *Duo codices egregii* . . . . 517, 518, 519.
Philostrati. N°. 391 . . . . 307.
Plutarchi Moralium . . . . 535, 536.
Scholiorum in Hesiodum. *Codex autographus Demetrii Triclinii* 530.
Scholiorum Homericorum. *Codices* A et B *Bekkeri* 373, 375, 427, 440, 452, 453, 454, 457, 458, 459, 461—464, 468, 477—481, 485—487, 502, 516, 537, 577—588, 590—593.
Theocriti. *Codices parvi pretii* . . . . 530.
Tryphonis. *Marcianus* 512 . . . . 309.
Xenophontis Agesilai . . . . 465, 470.
Anabasis . . . . 471.
Hellenicorum. *Marciani quatuor* . . . 465, 466, 470, 471.
Hieronis. *Sec.* XII . . . . 471.
Memorabilium . . . . 471.
Symposii . . . . 471.

CODICES ROMANI.

(p. 378—412) (p. 424—435).

Collatio Lagomarsiniana . . . . 398, 481.
Dionis Chrysostomi. *Ottobonianus* 90, *chart. sec.* XV . . . . . 410.
Palatinus 117, *chart. sec.* XV . 402, 403, 409, 410.
Urbinas 123, *membr. sec.* XIV—XV . . . . 409.
Urbinas 124, *membr. sec.* XIV . . . . . . 409.
Vaticanus 91, *bombyc. sec.* XIII . . . . 402, 409.
Vaticanus 99, *membran. sec.* XI 399, 400, 402, 409, 410.
Vaticanus 123, *chartac. sec.* XIV—XV . . . 409.
Vaticanus 1336, *chart. sec.* XV . . . . . . 409.
Vaticanus 1383, *membr. sec.* XV . . . . . 409.

Heracliti de Allegoriis Homericis. *Codices* 305 et 871 . . . 426, 427, 428, 458, 479, 533.

Codex 305 *continet etiam* *Porphyrii* ζητήματα Ὁμηρικά, *Scholia in Nicandrum et Theodorum Prodromum.*

Hippocratis. *Vaticanus* 277 . . . . 393.

Scholiorum in Aeschinem . . . . 411.

Scholiorum in Euripidem . . . . . . 403, 411, 497, 498, 499, 574.

Theophrasti. *Vaticanus* 110 . . . . 431, 447.

CODICES NEAPOLITANI.

(p. 413—424).

Chrestomathiae ἀκεφάλου, continentis excerpta ex Strabone, Pausania et Dione Cassio . . . . 423.

Dionis Chrysostomi, Diogenis Laërtii, Jamblichi, Apsinis, Theocriti 423.

Scholiorum in quatuor tragoedias Euripidis . . . . 423.

Scholiastae in Hesiodi O. et D. . . . . 423.

Scholiastae in Iliadem . . . . 423.

INDEX LOCORUM.

ACHILLES TATIUS.
I, 8 (ed. Hirschig p. 32, 29) p. 276.
II, 13 (Hirsch. p. 44, 40). . 266.
III, 23 (Hirsch. p. 67, 53) . 276.
III, 24 (Hirsch. p. 68, 13). 276.
V, 6 (Hirsch. p. 82, 23) . . 266.
Isagoge ad Aratum (p. 152 Petavii). . . . . 434.

AELIANUS.
Var. Hist. X, 10. . . . . . . 341.
de Nat. Anim. VII, 39 . . . 528.

AESCHYLUS.
Choeph. 68 . . . . 259.
77 . . . . 259.
Eumen. 590. . . . . 234.
717. . . . . 574.
Prom. 347 sq. . . . . 574.
Sept. adv. Th. 147 (134) . . 574.
667. . . . . . 260.
Suppl. 425 . . . . 258.
431 . . . . 258.
432—434 . . . . . . 258.
436 . . . . 258.
437—440 . . . . . . 258.
682 . . . . 261.
780 . . . . 258.
978 . . . . 258.
1040 . . . . 256.
Fragm. (fr. 302 Nauck^2) . . 286.

ALCAEUS.
Fragm. 23 (Bergk^3 p. 937). 287.
80 (Bergk^3 p. 953). 169.

ALEXANDER EPHESIUS.
ap. SCHOL. ad *Iliad.* 1, 46 . 376.

ALEXIS.
Ὀλυμπιόδωρος (fr. 158 ap. Kock, II p. 355) . . . . 325.
Παννυχὶς ἢ Ἔριθοι (fr. 173 Kock, II 362) . . . . 543.

AMMONIUS.
v. *παιδίσκη* . . . . 459.
τοὔνεκα . . . . 460.
ὑπαίρω . . . . 460.

ANACREONTEA.
3 (31) (33) *Μεσονυκτίοις κτἑ*, 177, 257.

ANAXANDRIDES.
ἀδήλου δράματος (fr. 66 Kock, II 162) . . . 241.

ANAXILAS.
Λυροποιός (fr. 15 Kock, II 267). 567.

ANECDOTA BEKKERI.
p. 970, 19 . . . . 501.

ANTHOLOGIA GRAECA.
VI, 190 (Jacobs I p. 245) . 359.
XI, 218 (Jacobs II 383). . . 501.
Append.Epigr. (Jacobs II 877) 372.

ANTHOLOGIA LATINA.
III, 192 p. 632.
ap. RUHNKEN. in ed. *Rutilii Lupi.* 153.

ANTIPHANES.
Αὐλητής (fr. 47 Kock, II 29) 499.
Βουταλίων (fr. 68 Kock, II 39) 541.
Γανυμήδης (fr. 73 Kock, II 40) . . . . 403, 404, 544, 545.
Κώρυκος (fr. 134 Kock, II 66) 542.
Μισοπόνηρος (fr. 159 Kock, II 75) 565.
ἀδήλου δράματος (fr. 226, 227 Kock, II 111) . . . . 525.

APOLLODORUS COMICUS.
ap. DONAT. ad *Terent. Hecyr.* I, 1, 1 . . . . 55.

APSINES.
περὶ τῶν ἐσχηματισμένων προβλ. (Walz p. 542, 12) . . . . 11.

ARCHILOCHUS.
fragm. 57 ap. GAISFORD (fr. 111 Bergk^3) . . . . 525.
92 (47) . . . . 525.

ARCHYTAS.
ap. MULLACH p. 124, 18 . . 260.
ARISTOPHANES.
Acharn. 294 . . . 373.
296 . . . 373.
298 . . . 373.
301 . . . 373.
318 . . . 375, 390.
336 . . . 373.
339 . . . 373.
371 . . . 375.
508 . . . 374.
520 . . . 373.
839 . . . 373.
Aves 19 . . . 273, 329.
673 . . . 580.
1662 sqq. . . . 504.
1680. . . . 593.
Eccles. 410 . . . 330.
Equit. 1242. . . . 330.
Lysistr. 171. . . . 27.
943. . . . 593.
Nubes 347 . . . 259.
Pax 215 . . . 330.
499 . . . 259.
847 . . . 369.
Plutus 39 . . . 385.
1011. . . . 361.
Ranae 440 . . . 345.
671 . . . 345, 369.
1177. . . . 502.
Thesmoph. 898 . . . 503.
Vespae 7 . . . 369.
31. . . . 375.
246 . . . 331.
1014 . . . 337.
Fragmenta
Γηρυτάδης (fr. 163 Kock, I 431) . . . 434.
Δαιταλῆς (fr. 198 Kock, I 439) . . 183, 184, 571, 572.
Δράματα ἢ Νίοβος (fr. 279, 280 Kock, I 463, 464, 540.
Πελαργοί (fr. 8 ap. Brunck, III p. 167) . . . 346.
ἈΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ
σχόλια εἰς τὰς Τρῳάδας . . . 423.
ARISTOPHON.
Πυθαγοριστής (fr. 12, 13 Kock, II 281) . . . 290.
ATHENAEUS.
p. 5 D . . . 499.
p. 39 C . . . 598.
p. 74 C . . . 316, 531.
p. 103 B . . . 540.
p. 108 B . . . 566.
p. 160 D . . . 556.
p. 183 B . . . 567.
p. 203 A . . . 554.
p. 211 D . . . 555.
p. 220 B . . . 557.
p. 226 D . . . 565.
p. 232 D . . . 569.
p. 245 D . . . 315.
p. 246 F . . . 571.
p. 247 E, F . . . 571.
p. 248 A, B, C . . . 571.
p. 248 F . . . 355.
p. 255 C . . . 557.
p. 270 D . . . 315.
p. 275 B . . . 570.
p. 277 A . . . 571.
p. 313 B . . . 541.
p. 352 A . . . 355.
p. 358 D . . . 541.
p. 358 F . . . 541.
p. 359 A . . . 542.
p. 366 C . . . 542.
p. 370 F . . . 542, 564.
p. 372 C . . . 373.
p. 372 D . . . 542.
p. 382 E . . . 566.
p. 383 A . . . 542, 567.
p. 385 C . . . 543.
p. 386 B . . . 543.
p. 400 E . . . 545, 546.
p. 405 A . . . 545.
p. 405 E . . . 545, 546.
p. 407 B, C . . . 360.
p. 430 E . . . 564.
p. 432 B . . . 563.
p. 459. . . . 545.
p. 467 C . . . 567.
p. 470 B . . . 567.
p. 480 D . . . 566.
p. 481 B . . . 564, 565.
p. 486 F . . . 565.
p. 491 C . . . 413.
p. 500 C . . . 565.
p. 520 A . . . 556.
p. 520 D . . . 556.
p. 520 F . . . 556.
p. 524 F . . . 564.
p. 533 E . . . 555.
p. 538 B . . . 555.
p. 554 E . . . 555
p. 555 A . . . 570.

p. 557 E . . . . 355.
p. 579 A . . . . 246.
p. 583 A . . . . 567.
p. 618 B . . . . 499.
p. 620 C . . . . 314.
p. 661 D . . . . 574.
p. 662 A . . . . 569.
p. 685 E . . . . 566.
p. 686 E . . . . 538.
p. 693 C . . . . 540.
p. 694 B . . . . 540.
p. 694 C . . . . 540, 541.
p. 697 A . . . . 192.
p. 697 C . . . . 316.
p. 699 B . . . . 540.
p. 699 C . . 241, 316, 531, 539.
p. 699 F . . . . 539.
p. 732 B . . . . 544.

ATHENIO.
Σαμόθρᾳκες (fr. 1 Kock, III 370) 574.

BABRIUS.
fab. XIX, 1—3. . . . . 333, 354.
XIX, 10 . . . . 531.

CALLIMACHUS.
Hymn. in Cer. 111 . . . . . . 112.
Hymn. in Jov. 87 . . . . . . 112.
Fragmenta
ap. AMMONIUM v. *τοὔνεκα* . 460.
ap. CHOEROBOSCUM (Schneider, II 196). . . . . . . 525.
ap. GRAMMAT. *de Barbarismo* (Schneider, II 626) 309.
ap. SCHOLIAST. *ad Eurip. Hecubam* (Schneider, II 599) 309.
ap. TRYPHONEM (Schneider, II 258). . . . . . . 369, 334.

CHARITON.
I, 1 (Hirschig, p. 415, 15). 268.
I, 1 (Hirschig, 415, 17) . . 267.
I, 1 (Hirschig, 415, 30). . . 267.
I, 1 (Hirschig, 416, 2) . . . 267.
II, 3 (Hirschig, 430, 44) . . 264.
IV, 4 (Hirschig, 457, 38). . 265.
IV, 5 (Hirschig, 458, 25). . 294.
V, 7 (Hirschig, 470, 8). . . 281.
VI, 4 (Hirschig, 478, 13). . 268.
VII, 2 (Hirschig, 484, 49). 268.

CHOEROBOSCUS.
dictata in THEODOSII *canones*
I p. 16 (Gaisford) . . 526.
I p. 32 . . . . 527.
I p. 147. . . . . 529.

CICERO.
de Finibus II, 7, 20 . . . . . 197.
de Legibus I, 4, 14 . . . . . 320.
de Oratore I, 8. . . . . 398.

CLEOBULINA.
ap. GALE *Opusc. Phys.* p. 720 . 286.

CRATES.
Σάμιοι (fr. 27 Kock, I 138) . 393.

CRATINUS.
Διονυσαλέξανδρος (fr. 43 Kock, I 25) . . . . 554.
Μαλθακοί (fr. 98 Kock, I 43) . 566.
Ὀδυσσῆς (fr. 143 Kock, I 58) 543.
Χείρωνες (fr. 239 Kock, I 86) 555.
ἀδήλου δράματος (fr. 308 Kock, I 102) . . . . 182.

DEMETRIUS COMICUS.
Ἀρεοπαγίτης (fr. I Kock, III 357) . . . . 546.

DEMETRIUS RHETOR.
περὶ ἑρμηνείας § 70 (Walz, IX p. 35). . . . . 55.

DEMOSTHENES.
p. 98 (Reiske) . . . . 357.

DIO CHRYSOSTOMUS.
Orat. 4, p. 59 . . . . 402.
7, p. 235, 236 . . . . 409.
8, p. 277 . . . . 402.
p. 280 . . . . 449.
11, p. 351. . . . . . . 308.
12, p. 371. . . . . . . 403.
p. 379. . . . 403, 406.
p. 384. . . . . . . 403.
30, p. 550. . . . . . . 411.
51, p. 546. . . . . . . 72.

DIOGENES LAËRTIUS (ed. Cobet).
Prooemium 8 . . . . 386.
I, 47 . . . . 224.
I, 54 . . . . 390.
I, 55 . . . . 336, 338.
I, 57 . . . . 337.
I, 59 . . . . 302.
I, 61 . . . . 302.
I, 64 . . . . 336.
I, 71 . . . . 337.
I, 75 . . . . 301.
I, 83 . . . . 338.
I, 85 . . . . 338.
I, 91 . . . . 300.
I, 92 . . . . . . 300, 338, 419.
I. 102 . . . . 280, 338.

I, 110 . . . . 337, 338.
I, 113 . . . . 485.
I, 114 . . . . 338.
II, 18. . . . . 443.
II, 25. . . . . 186.
II, 32. . . . . 331.
II, 41. . . . . 337.
II, 43. . . . . 282.
II, 55. . . . . 188.
II, 65. . . . . 314.
II, 68. . . . . 313.
II, 82. . . . . 315.
II, 95. . . . . 315.
II, 108 . . . . 270.
II, 116 . . . . 189.
II, 125 . . . . 396.
II, 143 . . . . 271.
III, 2. . . . . 326.
III, 9. . . . . 285.
III, 11 . . . . 303, 385.
III, 16 . . . . 236.
III, 22 . . . . 272.
III, 23 . . . . 325.
III, 28 . . . . 274, 325.
III, 38 . . . . 272.
IV, 3. . . . . 188, 326.
IV, 9. . . . . 337.
IV, 15 . . . . 353.
IV, 16 . . . . 391, 392.
IV, 18 . . . . 396.
IV, 34 . . . . 352.
IV, 38 . . . . 314.
IV, 40 . . . . 553.
IV, 47 . . . . 553.
IV, 49 . . . . 353.
IV, 51 . . . . 300, 353.
IV, 55 . . . . 443.
IV, 64 . . . . 353.
V, 27. . . . . 189, 242.
V, 71. . . . . 385, 396.
V, 77. . . . . 271.
V, 86. . . . . 396.
VI, 27 . . . . 210.
VI, 42 . . . . 195.
VI, 53 . . . . 222.
VI, 59 . . . . 177.
VI, 93 . . . . 198.
VI, 100. . . . . 252, 270.
VI, 104. . . . . 210.
VII, 2 . . . . 365.
VII, 31. . 175, 230, 270, 504.
VII, 46. . . . . 174.
VII, 123 . . . . 434.
VII, 130 . . . . 210.
VII, 137 . . . . 333.
VII, 172 . . . . 357.
VII, 173 . . . . 357.
VIII, 5. . . . . 553.
VIII, 14 . . . . 286, 287, 368.
VIII, 19 . . . . 195, 231.
VIII, 20 . . . . 279.
VIII, 22 . . . . 283.
VIII, 24 . . . . 283.
VIII, 33 . . . . 553.
VIII, 35 . . . . 553.
VIII, 39 . . . . 289.
VIII, 42 . . . . 233.
VIII, 44 . . . . 290.
VIII, 52 . . . . 274.
VIII, 54 . . . . 274.
VIII, 55 . . . . 274.
VIII, 58 . . . . 284.
VIII, 60 . . . . 275.
VIII, 64 . . . . 179, 275.
VIII, 66 . . . . 275, 385.
VIII, 68 . . . . 180.
VIII, 69 . . . . 275.
VIII, 71 . . . . 192, 553.
VIII, 72 . . . . 179.
VIII, 73 . . . . 275.
VIII, 78 . . . . 285.
VIII, 80 . . . . 273.
VIII, 91 . . . . 197, 230.
IX, 13 . . . . 232.
IX, 43 . . . . 326.
IX, 62 . . . . 193.
IX, 65 . . . . 443.
IX, 66 . . . . 193, 553.
IX, 113 . . . . 195.
X. 6 . . . . 194.
X; 27. . . . . 302.
X, 110 . . . . 391.
X, 138 . . . . 312.

Dionysius Comicus.
Θεσμοφόρος (fr. 2 Kock, II 424) 545.

Diphilus.
Ἄπληστος (fr. 14 Kock, II 544) . . . . 542, 564.
Ζώγραφος (fr. 43 Kock, II 544) 569.

Empedocles.
vs. 229 (ap. Karsten *Philos. Gr. vett. rel.* II p. 116). . 86.
vs. 239 . . . . 234.

Ephippus.
Ὅμοιοι ἢ Ὀβελιαφόροι (fr. 15 Kock, II 258) . . . . 542.

Epicharmus.
ap. Diog. Laërt. III, 10—12 . 303.
III, 16. . . 236.
ap. Plutarch. *Public.* 15. . 183.
ap. Stob. *Floril.* 38, 21. . . 236.

Epinicus.
Μνησιπτόλεμος (fr. 1 Kock, III 330) . . . . 563.

Epistolae Parisienses Bredovii.
p. 57 . . . . 501.

Eriphus.
Μελίβοια (fr. 4 Kock, II 430) 540.

Erotianus.
in Schol. *ad Hippocratem* . . 393.

Etymologicum Magnum.
v. *ἀσκαρίζειν* . . . . 529.
ἠλαίνειν . . . . 529.

Eubulus.
Νεοττίς (fr. 69 Kock, II 188) 567.
Ὀρθάνη (fr. 75 Kock, II 190) 566.
Σκυτεύς (fr. 97 Kock, II 198) 393.

Eupolis.
Βάπται (fr. 77 Kock, I 276). 393.
(fr. 82 Kock, I 277) 411, 414.
Κόλακες (fr. 156 Kock, I 300) 393.
Πόλεις (fr. 231 Kock, I 320). 362.

Euripides.
Hercules Furens 213. . . . . 86.
Hippolytus 115. . . . . 86.
Iphigenia Aulidensis 407. . . 242.
1474. . 528.
1475 usque ad finem. 528.
1524. . 528.
Medea 597 . . . . 518.
1282 . . . . 155.
Orestes 552. . . . . 220.
Phoenissae 11. . . . . 552.
93. . . . . 331.
156. . . . . 552.
236. . . . . 569.
Fragmenta
ap. Plut. *Moral.* p. 778 B (fr. 428 Nauck²) . . . . 234.
Τημενίδαι (Nauck² p. 582). 227.
Φαέθων (fr. 781 vs. 11 Nauck² p. 608). . . . . 331.

Fabulae Aesopicae.
ed. Furia p. 312. . . . . . . 264.
p. 314. . . . . . . 264.
fab. 169—175 . . . . 266.
fab. 173. . . . . 266.

Foedera Cretensia.
Naber *in Mnemos.* I p. 75—93, p. 105—125. . . . 492—497, 507—516, 521—522, 525, 533—534.

Galenus.
I, 6 . . . . 177.

Gellius.
IV, 11 . . . . 419.

Hegesippus.
Ἀδελφοί (fr. I Kock, III 312) 545.

Heraclitus.
Allegoriae Homericae . . . . . 426.

Hermippus.
Στρατιῶται (fr. 8 Kock, I 241) 564.

Herodotus.
II, 68 . . . . 170.
II, 116 . . . . 389.

Hesiodus.
Theog. 709 . . . . 526.
Fragm. ap. Scholiast. *ad Eurip. Hec.* . . 311, 312, 339, 340, 389, 403.

Hesychius.
v. *δακτυλόδικτον* . . . . 351.
δείδια . . . . 351.
δειδίξεσθαι . . . . 351.
δείληθι . . . . 351.
δῆσαι πρὸς ἄνοδον . . . . . . 351.
καταπληγημήσει 183, 184, 571.
ξυστρωτόν . . . . 351.
πλίγμα . . . . 571.

Hipponax.
fragm. 33 (ap. Bergk³.) . . . 530.

Homerus.
Ilias II, 284 . . . . 579.
III, 105. . . . . 583.
IV, 390. . . . . 583.
V, 402 . . . . 582.
V, 808 . . . . 582.
V, 900 . . . . 582.
V, 901 . . . . 582.
V, 904 . . . . 582.
V, 906 . . . . 581.
VI, 479. . . . . 581.
VIII, 505. . . . . 583.
VIII, 526. . . . . 584.
VIII, 528. . . . . 584.

VIII, 531—541 . 584, 585.
VIII, 545 . . . . 583.
XIII, 825 . . . . . 585, 586.
XXI, 455 . . . . 580.
XXIV, 496 . . . . 552.
XXIV, 704 . . . . 584.
XXIV, 778 . . . . 583.
Odyssea IX, 483 . . . . 583.
IX, 540 . . . . 581.
X, 190 . . . . 578.
XVIII, 259 . . . . 580.

JAMBLICHUS
de vita Pythag. c.5, § 27(ed.Didot) 279.
6, 32 . . . . . 329.
17, 72 . . . . . 318.
19, 91 . . . . . 294.
22, 101 . . . . . 279.
25, 113 . . . . . 318.
28, 145 . . . . . 284.
31, 193 . . 289, 290.
31, 194 . . . . . 283.
31, 196 . . . . . 283.
31, 197 . . . . . 279.
33, 230 . . . . . 282.
33, 231 . . . . . 280.
33, 234 . . . . . 282.
34, 243 . . . . . 294.
34, 247 . . . . . 294.
35, 249 . . . . . 294.
35, 264 . . 293, 294.
36, 266 . . . . . 284.

ISOCRATES.
περὶ ἀντιδόσεως . . . . 445.
Ἀρεοπαγιτικός § 38, 48, 55, 66, 78 . . . . 446.
Πανηγυρικός § 142 . . . . . . 464.
Πλαταϊκός § 41 . . . . 446.

JULIANUS.
Caesares p. 314 D (Hertlein I p. 404). 476.
p. 336 A . . . . . . 476.
Epistola 77(Hertlein II p. 600) 483.
Oratio 8 p. 246 A . . . 483, 484.

LONGINUS.
Ars Rhetorica p. 135 (Bake). 338.

LONGUS.
I, 3 . . . . 253.
I, 10 . . . . 255.
I, 13—I, 17 (fragmentum a CORNIERO repertum). . 249, 250, 251, 252.
I, 16 . . . . 248.
I, 18 . . . . 254.
I, 24 . . . . 252.
I, 28 . . . . 252.
II, 5 . . . . 260.
II, 7 . . . . 254.
II, 37 . . . . 252.
III, 7 . . . . 263.
III, 9 . . . . 263.
III, 13 . . . . 263.
III, 19 . . . . 364.
III, 34 . . . . 254.
IV, 33 . . . . 242, 263.

LUCIANUS.
Asinus cap. 6 . . . . 281.
Convivium s. *Lapithae* § 12 . 245.
Dialogi Deorum XXII, 4 . 518, 558.
XXIII, 1. . . 552.
- 2. . . 517.
3. . . 518.
Parasitus § 3 . . . . 524.

LYSIAS.
XII, 27 . . . . 158.

LYSIS
ap. JAMBLICHUM *de vita Pyth.*
§ 75 . . . . 237.
76 . . . . 242.
77 . . . . 236.

MENANDER COMICUS.
Δακτύλιος (fr. 102 Kock, III 31). 460.
Δίδυμαι (fr. 117, 118 Kock, III 35) . . . . 198.
Δύσκολος (fr. 135 Kock, III 31). 460.
Θησαυρός (fr. 235 Kock, III 67). 183.
ἀδήλων δραμάτων
fr. 599 Kock, III 181. . . 361.
fr. 729 Kock, III 207. . . 241.
fr. 853 Kock, III 228. . . 364.
fr. 860, 861 Kock, III 229. 365.
fr. 976 Kock, III 248 . 390, 391.
ἀμνήμονος γὰρ ἀνδρὸς ὄλλυται χάρις . . . . 240.

MENANDER RHETOR
p. 246, 1 (Walz) . . . . . . 27.
p. 283, 19 . . . . 28.

MNESIMACHUS.
Ἀλκμέων (fr. 1 Kock, II 436). 290.

MIMNERMUS
fr. 12 (Bergk³) . . . . 567.

PHERECRATES.
Κοριαννώ (fr. 69 Kock, I 164). 565.
Τυραννίς (fr. 143 Kock, I 187). 564.

Philemon
ἀδήλου δράματος
fr. 119 Kock, II 515. . . 227.

Philostratus.
Vitae Sophistarum II p. 21, 13
(ed. Teubner) . . . . 322.
II p. 22, 22 . . . 322.
II p. 33, 13 . . . 322.
II p. 121, 17. 328, 329.

Photius
οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον ἐστυκὼς ἀνήρ. 349.

Pindarus.
Olymp. II, 156. . . . . 86.

Plato.
Gorgias p. 518 B . . . . . . 140.
Phaedo p. 117 D. . . . . . . 136.
Politicus p. 273 B . . . . . . 52.

Plato Comicus.
Ἑλλάς (fr. 22 Kock, I 605) . . 151.
Ζεὺς κακούμενος (fr. 46 Kock, I 612) . . . . 150.
Σκευαί (fr. 130 Kock, I 636). . 259.
Φάων (fr. 173 Kock, I 646). 499, 598.

Plutarchus.
Agesil. c. 15 . . . . 188.
Paulus Aemil. c. 9 . . . . . . 442.
Phocion c. 17 . . . 153, 182, 186, 188, 206.
Timol. c. 14 . . . . 442.
Moralia p. 6 D. . . . . 272.
p. 15 D . . . . 194.
p. 20 D . . . . 543.
p. 53 C . . . . 242.
p. 64 C . . . . 242.
p. 150 E, F. . . . . 286.
p. 511 F . . . 226, 228.
p. 518 F . . . 226, 228.
p. 519 A . . . . . . 242.
p. 654 D . . . . . . 287.
p. 737 A . . . . . . 245.
p. 737 B . . . . . . 246.
p. 758 F . . . . . . 261.
p. 788 A . . . . . . 554.

Posidippus.
Ἀναβλέπων (fr. 1 Kock, III 336) 574.

Quintilianus.
Instit. Orat. XII, 2 . . . . . 194.

Scholia in Aeschinem
ad Timarchum § 64 (Schultz, p. 266). . . . . 141.

Scholia in Aristophanem
ad Aves 19 . . . . 329.
40 . . . . 330.
997 . . . . 435.
4013. . . . . 366.
ad Equites 51 . . . . 390.
645. . . . . 363.
ad Nubes 23 . . . . 356.
132. . . . . 365.
144. . . . . . 356, 365.
218. . . . . 357.
ad Pacem 70. . . . . 369.
73. . . . . . 318, 328.
145 . . . . 369.
345 . . . . 369.
ad Ranas 570 . . . . 346.
1459. . . . . 333.
ad Vespas 1326 . . . . 368.

Scholia in Euripidem
ad Alcest. 12 . . . . 574.
ad Androm. 14. . . . . 389, 413.
446 . . . . 317, 527.
975 . . . . 498.
ad Hec. 239 . . . 311, 339, 349, 389, 403.
ad Orest. 1389 . . . . 331.
ad Phoen. 61. . . . . 360.
205 . . . . 498.
207 . . . . 498.
208 . . . . 570.
751 . . . . 503.
766—768 . . . . . 503.
1311. . . . . 503.
ad Troad. 821 . . . . 403.

Scholia in Hippocratem
in fragm. Erotiani . . . . . 393.

Scholia Veneta in Homerum
ad Iliad. I, 1. . . . . 469.
I, 4. . . . . 469.
I, 5. . . . . 469.
I, 8. . . . . 469.
I, 11 . . . . 469.
I, 14 . . . . 469.
I, 21 . . . . 470.
I, 24 . . . . 469.
I, 32 . . . . 469.
I, 34 . . . . 469.
I, 36 . . . . . 469, 470.
I, 37 . . . . 469.
I, 39 . . . . 469.
I, 41 . . . . 469.
I, 46 . . . . . 367, 469.
I, 47 . . . . 469.

I, 58 . . . . 469.
I, 65 . . . . 469.
I, 85 . . . . 470.
I, 86 . . . . 470.
I, 93 . . . . 469.
I, 225 . . . . 464.
I, 251 . . . . 469.
II, 284 . . . . 579, 580.
II, 305 . . . . 480.
IV, 390 . . . . . . 583.
V, 336 . . . . 427.
V, 807 . . . . 583.
V, 808 . . . . 583.
V, 901 . . . . 582.
V, 905 . . . . 582.
V, 906 . . . . 581.
VI, 265. . . . . . . 373.
VI, 311 . . . . 373, 375, 376, 479.
VIII, 70 . . . . . . 376.
VIII, 328. . . . . . 376.
VIII, 505. . . . . . 583.
VIII, 526 . . . . . 584.
VIII, 535-537. 486, 487.
VIII, 535-544. 584, 585.
VIII, 538—540 . . 486.
VIII, 545 . . . . . 583.
IX, 4 . . . . 376.
IX, 90 . . . . 373.
X, 252 . . . . 363.
X, 431 . . . . 590.
XIII, 352. . . . . . 581.
XIV, 56 . . . . . . 463.
XIV, 62—69. . . . 463.
XIV, 71 . . . . . . 463.
XIX, 255. . . . . . 465.
XX, 255 . . . . . . 481.
XXI, 455. . . . . . 580.
XXII, 388 . . . . . 464.
XXII, 487—499 . . 464.
XXII, 489 . . . . . 464.
XXII, 492 . . . . . 464.
XXII, 494 . . . . . 464.
XXII, 496 . . . . . 464.
XXII, 497 . . . . . 464.
XXIII, 604. . . . . 480.
ad Odyss. III, 71 . . . . . . 570.
IX, 540. . . . . . 581.
X, 190 . . . . . . 578.
XVIII, 259. . . . 580.

SIMIAS RHODIUS.
Γοργών (in SCHOL. *ad Eurip. Androm.* 14) . . 389, 413, 422.

Χρυσῷ τοι, Φαέθων, τὸ πολύλλιστον φλέγεται κράς . . . . 525.
(ap. CHOEROBOSCUM).

SIMONIDES AMORGINUS.
fr. 12 (Bergk³) . . . . 525.
fr. 27 (Bergk³) . . . . 566.

SIMONIDES CEUS
fr. 248 (Bergk³) . . . . 525.

SIRACH
in VET. TEST. GRAEC. (Tischendorf II p. 179) . . . 419.

SOLON
ap. DIOG. LAËRT. I, 47 . . . 224.
ap. DIOG. LAËRT. I, 61 . . . 302.

SOPHISTA INCERTUS
ap. KOEN *ad Greg.* p. 180 . . 260, 285, 286.
ap. KOEN *ad Greg.* p. 198 . . 236.

SOPHOCLES
Ajax 524 . . . . 227.
1126 . . . . 235.
1267 . . . . 241.
Antigone 387 . . . . 223.
523 . . . . . . 234, 242.
569 . . . . 220.
781 . . . . 218.
Electra 2 . . . . 246.
167. . . . . 218.
363. . . . . 221.
445. . . . . 219.
902. . . . . 219.
1199 . . . . 215.
1306 . . . . 216.
1395 . . . . 221.
Oedipus Colon. 337. . . 262, 389.
972. . . . . . 222.
Oedipus Tyr. 1497. . . . . . 220.
1498. . . . . . 216.
1526. . . . . . 225.
Philoctetes 422 . . . . 217.
443 . . . . 217.
852 . . . . 220.
1032 . . . . 216.
1289 . . . . 217.
Trachiniae 12 (cf. *de A.I* p.150) 234.
31 . . . . 220.
309. . . . . 242.
330. . . . . 224.
554. . . . . 225.
Fragmenta
Σκύθαι (fr.503 Nauck²). 241, 552.
Τυμπανισταί (fr.579 Nauck²) 343.
Φθιώτιδες (Nauck² p. 282). . 227.

STOBAEUS.
Florileg. XXXVIII, 21. . . . 236.
XLVIII, 62. . . . . 153.

STRATO
Φοινικίδης (fr. I Kock, III 362).
542, 543, 566, 567.

STRATONICUS
ap. ATHENAEUM, p. 350 (τῷ δ' ἕτερον κτέ) . . . . 245.
ap. STRABONEM, p. 610 (Ἄσσον ἴθ' κτέ.). 245.
p. 651 (Οἵη περ κτέ.). 245.

STRATTIS.
Χρύσιππος (fr.53 Kock, I 727). 393.

SUIDAS
v. κόπτω. . . . . 365.
ξενηλατεῖν. . . . . 366.
σίσυρνα . . . . 354.

TABULAE HERACLEËNSES
ap. KOEN *ad Greg.* p. 270 . 258.

TERENTIUS
Andria 395 . . . . 154, 324.
Hecyra 47. . . . . 324.

TESTAMENTUM NOVUM.
Epist. ad Gal. c. IV . . . . . 31.

THEOCRITUS.
I, 82 . . . . 170.
III, 1 . . . . 260.
V, 38 . . . . 241.
XV, 3. . . . . 170.
XV, 41 . . . . 259.
XV, 49 . . . . 290.

THEODORIDAS.
in ANTHOL. GRAEC. II p. 539 (Jacobs) . . . . 323.

THEOPHRASTUS.
Χαρακτὴρ ἀγροικίας. . . . . . . 409.
ἀηδίας . . . . 449.
αἰσχροκερδείας . 431, 432, 433.
ἀλαζονείας . . . . . . 242.
ἀνελευθερίας. . . . . . 432.
ἀπιστίας . . . . 434.
ἀρεσκείας . . . . 448.
βδελυρίας (δυσχερείας) 291, 448.
δεισιδαιμονίας . . . . . 432.
κακολογίας . . . 432, 449.
λαλίας . . . . 449.
μεμψιμοιρίας. 432, 434, 449.
μικρολογίας. . . . . . 447.
μικροφιλοτιμίας. . . . 448.
ὀλιγαρχίας . . . . . . 432.
ὀψιμαθίας. . . . . . . 447.
περιεργίας . . . 291, 292.
ὑπερηφανίας . . . . . 291.
φιλοπονηρίας . . . . 432.

THUCYDIDES.
III, 91. . . . . 106.
V, 79 (cf. *Mnem.* II p. 436 = *Var. Lectt.*, p. 18) . . 278.

TZETZES
ad Lycophron. 1263 . . . . . 422.

XENARCHUS.
Δίδυμοι (fr. 2 Kock, II 468). 540.

XENOPHON.
Ἀγησίλαος III, 2 . . . . 467.
Ἀνάβασις VII, 1, 22 . . . . . 107.
Ἑλληνικά I, 1, 35. . . . . . . 466.
III, 2, 27. . . . . . 471.
Λακώνων πολιτεία IX, 5 . . . 55.
Συμπόσιον II, 2 . . . . 558.

XENOPHON EPHESIUS.
I, 9 . . . . 243.
IV, 10. . . . . 265.

REGISTER VAN NAMEN EN ZAKEN.

A.

Abbatia (Fiorentina).......... 291.
Accademia (della Crusca)...... 201.
Accademia (di Poesia) .... 394, 430.
Aeschylus — koren van....... 256.
— oordeel van Cobet over. 546.
Aesthetica — oordeel van C. over de...... 200, 203, 228, 230, 245.
Afschrijven van codices.....44, 46, 47, 53, 56, 67, 73.
Aglaophamus .... 499.
Ahrens .... 574.
Alberti .... 351.
Aldobrandini.........195, 199, 231.
Alfieri — zijn oordeel over de Italianen .... 168, 202.
„ Oreste van .... 310.
Allatius (Leo) .... 428.
Amaduzzi .... 431.
Ambrosiana — armoede der .... 127.
„ — inrichting der. 118, 119.
Amersfoordt (Mr. J. P.)... 237, 438.
Ancona — indruk van........ 377.
Andreae (Dr. Beucker)........ 29.
Andromache — oordeel van C. over de................... 318.
Angelo (Michel) .... 292.
Antinous.................... 387.
Apenijnnen — reis over de. . 148, 378.
Apollo...................... 387.
Appendix Florentina, ontbreekt te Florence............ 224, 240.
Arcerius (Theodoretus)........ 279.
Archaeologie — oordeel van C. over de .... 415, 509.
Archimandrita — afleiding van. . 321.
Ariosto......... 156, 202, 296, 299.
Aristarchus.................. 502.
„ — critiek van..... 485.
„ — methode van.... 581—588, 593.
Aristarchus — oordeel van A. over de eenheid der Homerische gedichten............. 587.
Aristarchus—σημεῖα van. 578, 579 enz.
Aristophanes — oordeel van C. over....................... 345.
Aristoteles — oordeel van C. over 126, 343, 344.
„ — oordeel van Ruhnkenius over...... 126.
„ — regels van...... 244.
Artikel — van de Allgem. Z. over Cobet.............. 437.
„ — van Bakhuizen v. d. Brink over de Ὀλυμπικός van Geel...... 139.
„ — van Rossi over C. . 136 vlg.
„ — van Schneidewin over de *Plato Comicus* van C. . . 181, 206.
Assen (Prof. van)....128, 131, 334.
Ast..................431, 444, 447.
Athenaeus — lacunen bij...... 565.

B.

Badham....399, 400, 405, 407, 410.
„ — ongeval overkomen aan 422.
Bake....10, 24, 28, 47, 49, 50, 71, 84, 86, 131, 163, 189, 196, 205, 481, 519, 544, 568.
„ — brief van B. over de vooruitzichten van C.... 534, 537.
„ — leermeester van C. ... 547.
„ — ongesteldheid van.. 402, 405, 412,
„ — raad van............ 521.
„ — waardeering van. . 490, 559.
Bakhuizen (van den Brink. . 139, 229, 262, 335, 392, 406, 568, 619.
Bandinius.......162, 166, 174, 241.
Baruffi...................... 104.
Bast.................... 187, 350.

Baumgart.................. 267.
Bekker................. 240, 356.
„ — oordeel van C. over zijne uitgave der Scholia Homerica....461, 462, 463, 477, 486 enz.
„ — zijne uitgave der Schol. Hom. onbekend aan C. 452, 456.
Bellamy.................... 134.
Bellotti.................... 131.
Bencini.................... 250.
Benedictijnenklooster — bezoek van Cobet aan een......... 395.
Bentivoglio................ 119.
Bentley......7, 351, 484, 547, 584.
Berg (Ds. van den)..19, 20, 23, 69, 70, 74, 205, 385, 475.
Bergler.................... 229.
Bergk (Theod.).132, 257, 490, 540, 589.
Bergman (Dr.).......165, 340, 446.
Bernstein (Prof.).. 253, 267, 349, 380.
„ — ongeval hem overkomen.................. 401.
Beronicius — Italiaansche.. 311, 320.
Bethmann.....3, 7, 12, 28, 45, 48, 66, 213, 277, 348, 392.
Bettio.....299, 316, 341, 355, 370, 425, 452, 467, 475, 478, 482, 527, 562, 596, 603.
Bilderdijk................. 291.
Bleeker (Dr. P.)............ 45.
Blom...................... 205.
Böckh.....128, 360, 493, 500, 515.
Bogaers (Mr. A.)......... 425, 438.
Boissonnade.. 157, 192, 214, 501, 570.
Bologna — indruk van.... 146, 239.
„ — onlusten te.... 444, 451.
Boot (Prof.)............... 238.
Borromei.................. 141.
Borromeo (Kardinaal)......... 515.
Bosco (Parrasio)............ 430.
Braun................ 386, 387.
Brera (la).................. 122.
Brief — Bake aan Cobet over zijne vooruitzichten......... 568.
„ — Cobet aan Gaisford over Athenaeus............ 573.
„ — Cobet aan de Klasse... 412.
„ — Cobet aan den Tex.... 82.
„ — Dame uit Oost-Indië aan Cobet............... 180.
„ — Dübner aan Cobet..... 213.
„ — Gaisford aan Cobet.... 515.
„ — Geel aan Menzel...... 551.
„ — Geel aan Cobet over zijne terugreis............ 440.
Brief — Heldewier aan Cobet...
„ — Kayser aan Cobet..... 455.
„ — de Liederkerke over Cobet 454.
„ — den Tex aan Cobet over zijn terugkeer..... 439, 489.
„ — Zamorani aan Cobet.... 358.
Brill (Dr. W. G.)........ 406, 492.
Brown..................... 572.
Brunck.....217, 221, 256, 329, 346.
Buchon. 165, 171, 174, 175, 184, 192.
Burci (Dr. Carlo)............ 239.
Burger (Dr. D.)............. 181.
Burges.....149, 150, 151, 152, 162, 163, 196, 197.
Burlaeus.................... 313.
Burneius (C.)............... 241.
Burman (P.)................ 346.

C.

Callimachus — oordeel van C. over 112i
Caluso — handschriften van..... 106.
Camoëns.................... 245.
Campo Santo, te Bologna...... 239.
Canino (Prins van)........... 353.
„ — Natuurlijke Historie van Bonaparte....... 371.
Canova..................... 392.
Caracalla — beeld van........ 415.
Caraccato — il.............. 167.
Carlos (Don)............... 221.
Carnaval — te Florence....... 172.
„ — te Venetië... 560, 561.
Casaubonus (Isaäc). 173, 180, 199, 555.
Casaubonus (Mericus)..173, 180, 199.
Catena.....112, 114, 116, 119, 130, 144, 171, 534, 603.
Cavedoni...112, 117, 143, 144, 603.
Champollion — papieren van... 102.
Chioggia.................... 317.
Chishull.............. 493, 495.
Christenen — eerste....... 547, 548.
Christina (van Spanje)....12, 18, 221.
Chusler..................... 94.
Ciampi................ 249, 251.
Ciampi (hospes van C. te Venetië). 505.
Cizensis — codex............ 270.
Clarisse (Prof.)............. 155.
Clarisse (Dr. W. H. L.)... 134, 406.
Cleopatra, van Guido Reni..... 162.
Clericus......... 60, 173, 175, 197.
Cobet — erkentelijkheid jegens zijne vrienden....... 549.
„ — heimwee van... 366, 537.
„ — levenswensch.... 325, 588.
„ — levenswijze te Parijs. 6, 17, 18, 37, 81, 67, 96.
„ — levenswijze te Venetië.. 456.

Cobet — ongesteldheid te Venetië 519, 520.
„ — vraag naar zijne terugkomst.............. 414.
„ — vader van Cobet ernstig ziek...................... 508.
Cocchi.................. 267 enz.
Codices — criteria der codd.... 608.
„ — tijdsbepaling der codd. 608.
„ — waarde der codd... 75, 81, 86, 87.
„ — wat men van de codd. heeft te verlangen... 536.
Coletti.................. 462, 516.
Collationneeren.............. 312.
„ — moeilijkheid van het coll.. 410.
„ — waarop is te letten bij het coll....... 605.
„ — wijze van collationneeren van Cobet... 14, 87, 95, 109, 166, 604.
Colosseum.............. 379, 388.
Corai...................... 497.
Corneille.................... 202.
Correctores.................. 606.
Courier.....157, 240, 147, 249, 250, 251, 260, 268, 308, 340.
Cousin (Victor)............. 102.
Cramer................. 335, 350.
Cras...................... 228.
Critici — Duitsche....... 500, 501.
Cyrillo...................... 421.

D.

Dante..............156, 202, 321.
D'Avezac..............4, 48, 62.
Dawes.............265, 581, 584.
De Geer (Lintelo)........... 156.
De Gelder (Dr. J.)....... 125, 146.
De Groot (Hugo)........ 176, 191.
Demosthenes — gebed van.... 385.
De Liederkerke..374, 388, 407, 454.
De Sinner.........48, 50, 66, 83.
De Vries (M.).............. 181.
Dichters — Italiaansche. 178, 204, 245.
„ — kunsttaal der Grieksche D................... 504.
Didot (Firmin)...2, 11, 49, 50, 63, 143, 209, 213, 277, 348, 392, 537, 595.
„ — in Italië...... 441.
Dindorf (Ludwig)........... 574.
Dindorf (Wilhelm)...37, 65, 329, 354, 490, 570, 571 enz.
Dio Chrysostomus — oordeel van Cobet over............... 254.
Diogenes Laërtius — poëzie van. 186, 187.
„ — uitgaaf van. 143.
Dionysius Halicarnassensis — oordeel van Cobet over........ 388.
Dobree.............330, 375, 594.
Doctoraat van Cobet.......... 58.
Döderlein................... 145.
Doehner.................. 67, 68.
Donatelli.................... 292.
D'Orville............265, 267 enz.
Dressel..................... 497.
Dubois...................... 489.
Duitschers — oordeel der Italianen over de.............. 159.

E.

Eichstädt.................. 332.
Emeis...............27, 42, 68.
Emper...72, 326, 327, 400, 404, 405, 439, 456, 491, 500.
„ — dankbaarheid van E. jegens C........... 414.
„ — dood van E......... 536.
Endlicher (Prof.)............ 481.
Engelschen — oordeel der Italianen over de.............. 159.
Engelsche philologie.......... 594.
Epigrafista.................. 239.
Erasmus..................... 177.
Erfurdt..................... 219.
Ermerins.......31, 58, 66, 78, 569.
Ernesti...................... 581.
Erostrato (Lemnio).......... 473.
Erotici — oordeel van Cobet over de.................. 255, 312.
Euripides — oordeel van Cobet over de koren van......... 569.
Eustathius — Etymologie van... 349.

F.

Fagel...................... 455.
Ferrara — indruk van........ 296.
Ficinus — zijne vertaling van Plato 231.
Filippi (Prof.)............ 311, 320.
Finckh................... 10, 28.
Florence — indruk van. 148, 158, 190.
„ — klimaat van........ 148.
„ — levenswijze en omgang van C. te Fl........... 167, 168.
Fontainebleau................ 98.
Fortman (Dr. de Gaay)..37, 229, 262.
Foss........................ 447.

Frankrijk — schoonheid van.... 98.
Fransch — oordeel van C. over het. 157.
Franschen — oordeel der Italianen over de............... 159.
Franschman — karakter van den 120, 121.
Fratelli — vertooning van *I due Fratelli*.................. 185.
Fremery (Mr. N. D. W. P. de).. 537.
Fritzsche............... 359, 517.
Furia (Del, Jr.).......... 166, 247.
Furia (Del, Sr.)...130, 148, 159, 166, 171, 172, 207, 208, 209, 247, 251, 268, 288, 295, 340, 603.
— geschrift van Furia over de inktvlak van Courier.. 308.

G.

Gaddi..................... 145.
Gaisford..262, 523, 529, 530, 535, 544.
„ — brief van G. aan Cobet. 575.
„ — onderhandelingen met G. over de uitgaaf van Athenaeus.. ....559, 573, 591.
Galilei...................... 301.
Gall....................... 357.
Galleria de Medicis.. .... 171, 190.
Galuani.................... 145.
Gassendus (Petrus)........... 194.
Gazzera.........95, 100, 106, 110.
Geel — aanbod van G. aan Cobet. 181.
„ — blijmoedigheid van G.... 550.
„ — brief van G. aan Cobet over zijne terugreis...... 440.
„ — brief van G. aan Menzel.. 551.
„ — huwelijk van G....... 532.
„ — leermeester van Cobet... 547.
„ — omgang van G. met de Fransche philologen.... 184.
„ — omringd door jonge philologen............... 372.
„ — ongesteldheid van G..402, 405, 412.
„ — openhartigheid van Cobet jegens G.......... 81, 570.
„ — het Proza van G..62, 88, 111.
„ — raad van G. aan Cobet.. 85, 406, 413, 521.
„ — vertrouwelijkheid van Cobet jegens G.......... 570.
„ — waardeering van G.... 4, 58, 71, 82, 110, 392, 456, 490, 544, 550.
„ — woonplaats van........ 569.
„ — zachtmoedigheid van.... 205.
Geel (Mevrouw)..88, 90, 538, 563, 568.
Geleerden — oordeel van Cobet over de Italiaansche........ 561.
Gemistius (Pletho)........... 301.
Genius — des Doods......... 191.
Gent (Dr. van).......... 154, 189.
Gericke (Mr. J. L. H. A.).. 54, 150.
Gianelli..................... 421.
Gnomici — voorgenomen uitgaaf der...................... 64.
Goethe.................. 203, 244.
Goldoni............162, 186, 202.
Graberg (de Hemsö)...237, 238, 310.
Grafschriften — Italiaansche.... 239.
Graveerkunst — Engelsche, Fransche, Italiaansche........... 203.
Gregorius Corinthius.......... 596.
„ — het eenige boek van Cobet in Italië..... 189, 596.
Grieken — nietsbeduidendheid der latere.............. 59, 291.
Grieksch — uitspraak van het.. 554,
Gronovius (Abraham)......... 180.
Gros................... 223, 224.
Guizot...................... 207.
Gruppe..................... 207.

H.

Haenel — gekastijd door Libri... 146.
Halbertsma (Dr. P.)...... 129, 500.
Hall (Prof. van).......80, 117, 143.
Hamaker (Prof.)............. 10.
Hamaker (Dr.).... 5, 11, 27, 48, 61, 90, 97, 110, 126, 131, 149, 154, 158, 176, 189, 260, 305.
„ — huwelijk van H. 368, 405, 412, 414.
Hanna (de oude)......... 115, 333.
Hase.....1, 3, 13, 31, 37, 44, 58, 59, 105, 107, 224.
Hecker (Dr. A.)......308, 323, 354, 439, 460.
Hector — oordeel der Grieken over.................. 585, 586.
Heiligverklaring.............. 401.
Heimsoeth................... 128.
Heldewier... 89, 93, 94, 97, 104, 109, 117, 130, 165, 243, 277, 374.
Helmers................ 202, 297.
Hemsterhuis............. 210, 211.
„ — oordeel van Cobet over...................... 361.
Hermann....77, 128, 214, 219, 270, 302, 303, 439, 490, 504, 570.
Heusde (Prof. van)....... 204, 563.
Heyne — als aestheticus.... 204, 346.

Heyse .... 359.
Hirschig (gebroeders) ... 19, 20, 91, 92 enz.
Hoff (Dr. von) .... 262.
Holland — kennis der Franschen van .... 98.
„ — Tischendorf over .... 110.
„ — toestand van .... 552.
Hollanders — karakter der ..... 506.
Holwerda .... 197.
Homerus .... 129, 244.
„ — kennis der Grieken van .... 245.
„ — passage van H. als onderwerp van een schilderstuk .... 178.
„ — samenstelling der gedichten van .. 485, 586, 587, 588, 593.
Hoogvliet (Dr.) .... 340, 438.
Horatius .... 244, 275.
Hübner .... 263, 269 enz.
Hugo (Victor) ..... 12, 54, 297, 485.
Hulleman .... 154.
Hypercritiek .... 592.

I.

Ideeën van Plato, volgens Aristoteles .... 211.
Ideler .... 146.
Instituut — Archaeologisch Inst. te Rome .... 386.
„ — Bake en Geel voor Cobet het heele Inst.. 568.
„ — rapport van Cobet aan het Inst.... 374, 412, 424, 520, 521, 527, 572, 575, 577.
Invernizi .... 229, 329, 330, 428.
Italiaan — karakter van den... 120, 121, 202, 506, 547.
Italianen — geestigheid der.. 335, 339, 355.
„ — oordeel van Cobet over de .... 371.
Italiaansch — Cobet's kennis van het ..... 74, 121, 145, 156, 299.
„ — Cobet's oordeel over het .... 157, 201.
„ — Florentijnsche uitspraak van het .... 144, 159.
Italiaansche — muziek .... 475.
„ — poëzie ..... 178, 204, 245, 430.
„ — schilderkunst.... 178, 293, 342.
Italië — duurte der levenswijze in .... 489.

J.

Jacobitz .... 517, 518.
Jacobs (Fr.) .... 359.
Jahn .... 433.
Janssen (Dr.) .... 89, 145, 262.
Jensius .... 581.
Johannes — feest van Joh. den Dooper .... 288, 292.

K.

Kant .... 344.
Kappeyne (van de Coppello Sr., leermeester van Cobet) ...... 337.
Kappeyne (van de Coppello Jr.) 5, 8, 27, 28, 34, 40, 61, 149, 406 enz.
Karel IX — portret van ...... 191.
Karel XII — portret van ..... 191.
Karsten ..... 16, 24, 26, 47, 56, 73, 85, 106, 141, 146, 150, 161, 166, 192, 367, 368, 553, 568.
„ — uitgaaf van Simplicius door .... 166, 440.
Karthuizers — bezoek van Cobet aan de .... 212, 213.
Keller .... 128, 129.
Kayser .... 307, 322, 488, 568.
„ — brief van K. aan Cobet. 455.
Kenilworth — vertooning van... 121.
Khaldoen (Ibn) .... 237.
Kiessling .... 10, 177, 204.
Kist (Prof.) .... 397.
Kneppelhout .... 485.
Koen .... 170.
Kruseman (Dr H. Polman) .... 155.
Kruseman (Schilder) .... 392.
Kühn .... 199.
Kuys .... 62, 67.

L.

Labus .... 114, 130, 131.
Lafontaine — gezegde van .. 135, 438.
Lambecius ...... 140, 490, 492, 610.
Lambruschini .... 603.
Laocoön .... 191, 230, 387.
La Porte du Theil .... 428.
Laureani .... 397.
Laurentiana — inrichting der.. 160, 164, 165.
Laurentiana — schoonheid der.. 155, 156.

Lavater.................... 357.
Le Bas (Prof. Philip).....140, 546.
Leemans................ 102, 105.
Lehrs...............263, 363, 485.
„ — zijn boek *de Aristarchi studiis* in Italië niet te vinden.. 578.
Lennep (Prof. van)........... 603.
Lennep (J. D. van)........... 349.
Lenting (Prof.).........83, 88, 336.
Leopold — voorgenomen bezoek van C. bij............. 172, 209.
Letronne..... 2, 3, 37, 59, 68, 79, 102, 105, 146.
Librarii — bekwaamheid der. 435, 615.
Libri...................... 146.
Limburg Brouwer............ 537.
Lipsius — portret van........ 191.
Litterati — Italiaansche....561 vlg.
Littré...................... 74.
Lombardije — oordeel van Cobet over...................... 370.
Longus — codex van..246, 247, 248, 249.
„ — oordeel van Cobet over L........248, 253, 254.
„ — oordeel van Ruhnkenius over L...........248, 254.
Louis — bezoek van Cobet bij Koning.................. 238.
Louis Philippe.........63, 69, 169.
Louvre...............21, 22, 23.
Luchtmans...........491, 492, 537.
Luzac (Prof.)............... 349.
Lyon...................... 92.

M.

Macchiavelli................ 202.
Madonna (alla Seggiola)....... 162.
Magnin.................... 37.
Mai (Angelo)........104, 419, 439.
Malebranche — autographen van. 102.
Mangejus.................. 37.
Marchi..................... 399.
Marciana............... 341, 474.
Mariannini................. 145.
Markland................... 528.
Maroncelli.........169, 202, 204.
Mars (Mdme)..............54, 185.
Matthes (Ds.)............... 368.
Medico — vertooning van *il Medico Olandese*............. 185.
Medusa — vertooning van de schipbreuk der Medusa........... 122.
Mees (Dr. A.)............... 139.
Meiboom........173, 175, 199 enz.
Meineke..................... 37.
Menagius ... 173, 194, 199, 224, 283, 563.
Menzel ....33, 37, 48, 154, 591.
„ — levenstaak van M.... 550.
„ — teleurstelling van M... 368, 546.
Meurs...................... 425.
Mezzophanti................ 147.
Milaan — Dom van........116, 122.
„ — schoonheid van...122, 133.
Milanezen — vriendelijkheid der. 114.
Miller.....2, 7, 9, 28, 29, 35, 48, 58, 78, 79, 181, 192, 224, 240, 355, 356.
Minell..............42, 166, 351.
Modena — Hertog van......... 359.
„ — indruk van......... 239.
„ — ontvangst te.... 144, 145.
Moërbeka — vertaling van Simplicius...............52, 369, 611.
Molière..........19, 202, 325, 563.
Moll (Dr. de Bruyn de Neve).... 134, 139, 406.
Moll (Prof.)................ 548.
Moltza..................... 426.
Mont-Cénis............... 92, 97.
Montesquieu................ 562.
Moquette................ 91, 92.
Morellius............... 465, 603.
Mummius.................. 245.
München — Bibliotheek te..... 490.
Munster (il Signore).......... 120.
Murazzi.................... 317.
Muretus.................... 285.
Museo — Borbonico........... 415.
Musgrave................... 219.
Mustoxydis..........118, 278, 445.
Muziek..................... 20.
„ — Italiaansche M....... 475.

N.

Näke...................... 112.
Nanniana — Bibliotheca....... 298.
Napels — indruk van.......... 415.
Napoleon — begrafenis van.... 12.
Newton..................... 343.
Niccolini — Arnoldo di Brescia van............ 450.
„ — bezoek van Cobet bij N.................... 450.
Nieuwenhuis (Prof.)...... 199, 563.
Niobe — groep van........... 191.
Noordziek...........425, 438, 450.
Normanni.................. 603.

O.

Obelisk — te Rome .... 388.
Oliphant (Jr.) .... 23. 33.
Oliphant (Sr.) .... 4, 23.
Oordt (Prof. van) .... 205, 206.
Opera — onbeduidendheid van de opera in Italië .... 167.
Oratie — Amsterdamsche ...... 166.
Osann — Scholion van..... 146, 335.

P.

Pacini .... 425.
Padua — congres van.......... 347.
„ — indruk van........... 297.
Palaeographie — schaduwzijde der........26, 27, 169, 350, 362.
Papyri — Heracleenses..... 423, 424.
Paravicini. 298, 299, 320, 370, 396, 596.
Pardessus.................... 184.
Parijs — hoe men werkt op de Bibliotheek te........ 13.
„ — levenswijze van Cobet te 6, 17, 18, 81, 96.
„ — merkwaardigheden van. 11.
„ — Père-la-Chaise........ 32.
„ — schoonheid van....... 69.
„ — toestand te........... 179.
Paul (Jean).................. 203.
Peerlkamp............84, 149, 204.
„ — leermeester van Cobet........... 547.
„ — methode van..... 593.
„ — uitgaaf van Xenophon Ephesius.......... 243, 264.
Perizonius................... 204.
Petrettini (Prof.).. 105, 332, 510, 512, 513, 522, 533.
Petrini...................... 431.
Peyron (Abbé)....43, 50, 52, 94, 101, 102, 104, 105, 106, 109, 111, 119, 120, 130, 148, 150, 174, 209, 230, 439, 611.
„ — edele daad van.... 113.
„ — reagens van...... 293.
Peyron (Bernardino)....94, 102, 103.
Philips II — portret van...... 191.
Philologen — Duitsche.... 490, 491, 500, 528.
„ — Königsberger..... 590.
Philologie — Duitsche... 7, 589, 590, 591.
Philologie — Hollandsche.... 7, 591.
Philosophie — Duitsche........ 491.
Pietro — indruk van S......... 384.
Pindarus.................... 129.
„ — oordeel van Cobet over Pindarus.......... 504, 546.
Pinelli............ .511, 514, 515.
Pirano — avontuur te.......... 377.
Pisistratus.................. 593.
Pitti (Palazzo).............. 178.
Plutarchus, leven van Pericles.. 182, 437.
„ — uitgaaf der Moralia...................... 183.
Pluygers............363, 507, 582.
Polentonus (Xicco)........... 516.
Pompei — indruk van........ 424.
Porson . . 217, 257, 330, 490, 528, 544, 547.
Pozzi(i)..................... 359.
Prato — uitstapje naar......... 238.
Preek, van een Pater Jezuïet.... 417, 418.
Preller.................. 444, 591.
Puits — de Grenelle........... 73.

R.

Rabelais..................... 436.
Rachel.........12, 19, 20, 31, 32.
Racine................... 32, 202.
Rafaël....................... 342.
Renaud (l'Arabe)............. 359.
Renouard.................... 308.
Reinwardt (Prof.)......88, 90, 145.
Reis — Adriatische zee........ 377.
„ — van Florence naar Venetië 295, 296.
„ — van Milaan naar Modena. 142.
„ — van Rome naar Florence . 435.
„ — van Venetië naar Rome.. 372.
Reisig...................... 331.
Reiske..............215, 218, 433.
Reitz....................... 173.
Ritschl.....146, 335, 399, 500, 590.
Robortellus.................. 177.
Romagna.................... 292.
Rome — indruk van... 379, 380, 381, 383, 384.
„ — klimaat van...... 382, 425.
„ — omgang van Cobet te .. 429.
Romijn (Dr.)................ 335.
Roothaan (Pater).........397, 398.
Rossi...................135, 181.
„ — artikel van R. over Cobet 136 vlg.
Rovigno..................... 377.
Royaards (Prof.).............. 77.
Rubbens — portret van........ 191.

Rudolphus.................. 273.
Ruhnkenius................. 153.
„ — zijn oordeel over het karakter van Aristoteles....... 126.
„ — geest van Ruhnkenius................ 484, 500.

S.

Salmasius................ 197, 314.
Salomon (Dr.)................ 179.
Salzman — Italiaansche........ 320.
Sand (George).............. 297.
Sandifort (Prof.).............. 240.
Sanskrit................. 349, 368.
Sardinische staat — indruk van.. 108.
Sarti — college van Prof. S..... 416.
Savoye — schoonheid van... 92. 97.
Scaliger...................... 285.
Schaefer.............187, 229, 329.
Schilders — hoe de eerste schilders deden................ 341.
Schilderijen.................. 22.
„ — tentoonstelling van. 147.
Schiller................. 311, 331.
Schneider.................. 313.
Schneidewin...... 64, 181, 196, 197, 326, 327, 500, 589.
„ — zijne recensie van *Plato Comicus*............. 206.
Scholia op Homerus — voorgenomen uitgaaf der........ 440, 441.
Schow...................... 350.
Schütz...................... 257.
Schweighäuser (Jr.)...316, 531, 539 vlg., 576, 597.
Schweighäuser (Sr.)........576, 598.
Scott (Walter)........... 121, 245.
Scribe................... 61, 167.
Secchi......... 398, 405, 428, 481.
„ — college van.......... 416.
Séguier...................... 50.
Seidler...................... 256.
Seine........................ 70.
Siebenkees.................. 431.
Silvio Pellico.........119, 169, 202.
Simplicius — algemeen oordeel van Cobet over..343, 346.
„ — verveling van.... 43, 49, 57, 132.
„ — waardeering van.. 24, 160, 161, 568.
Sleusner..................... 349.
Socrates..................... 549.
Sophocles — koren van........ 256.
Sophocles — oordeel van Cobet over.........215, 217, 222, 310.
Specola (la)................. 122.
Spengel...................... 490.
Spinola (Kard. Legaat)........ 451.
Spitzner..................... 584.
Spohn........................ 584.
Steinbüchel.............. 509, 511.
Stephanus (Henricus)..... 173, 197, 199, 224.
Sterk (Dr. Elink)....197, 406. 502.
Stoici — haarkloverijen der.... 434.
„ — oordeel van Cobet over de. 180.
Strabo, in Napels niet te vinden.. 422.
Stratonicus.................. 245.
Strauss...................... 274.
Suidas....................... 367.
Susan........................ 145.
Symbolae Literariae....... 128, 406.

T.

Taglioni (la)................ 359.
Talleyrand................... 169.
Taprobane.................... 307.
Tartuffe — opvoering van de... 185.
Tasso.....88, 121, 156, 201, 202, 245, 297, 299.
„ — reliquiën van......... 296.
„ — vermeende kennis der gondeliers van............ 317.
Taylor....................... 220.
Teatro — del Cocomero....... 167.
„ — del Re.............. 134.
Temminck.................... 371.
Testament — critiek van het Nieuwe.................. 454.
Theocritus — oordeel van Cobet over............ 254.
„ — uitgaven van..... 64.
Theophrastus — oordeel van Cobet over de Karakters van.... 291.
Théséo...................... 250.
Thorbecke................... 135.
Thorwaldsen................. 292.
Tiberius — eiland van......... 424.
Tibur....................... 408.
Tischendorf....9, 29, 37, 67, 77, 78, 79, 84, 110, 404, 416, 441, 445, 454, 455, 456, 467.
„ — ongeval hem overkomen...................... 422.
Torlonia (prins).......... 372, 488.
Toscaan — karakter van den.... 292.
Tragici — kennis der Grieken van de............... 245, 246.

Trevisanato (Prof.)............ 319.
Triëst — indruk van......... 377.
Troonopvolger — bezoek van den Oostenrijkschen te Venetië... 358.
Turin — indruk van....... 93, 99.
„ — levenswijze van Cobet te. 103.
Turk — omgang van Cobet met een........................ 168.

U.

Ugolino — dood van.......... 321.
Unger...................... 308.
Uylenbroek (Prof.)........... 104.

V.

Vadius...................... 561.
Valckenaer............7, 228, 361.
„ — aanteekeningen van. 155.
„ — geest van......... 500.
Valesius.................... 157.
Vallardi.................... 115.
Vauvilliers.................. 218.
Vegetti..................... 147.
Veludo...................... 529.
Venetianen — vriendelijkheid der. 310.
Venetië — afscheid van........ 596.
„ — indruk van..... 298, 309, 341, 473.
„ — klimaat van. 323, 342, 372.
„ — koude te.......... 562.
„ — leven te........... 305.
„ — levenswijze van Cobet te.........334, 335, 475.
„ — werkzaamheid van Cobet te................ 301, 333.
Verschijning van de H. Maagd... 277.
Villemain.................... 207.
Villoison...........248, 260, 266.
Villoison — zijne uitgaaf der Scholia Homerica...468, 477, 486 vlg.
Vloten (J. van).............. 368.
Voltaire................ 201, 246.
Vossius (Isaäc).............. 141.

W.

Wachsmuth.................. 67.
Wakefield.................. 219.
Walz.................10, 27, 55.
Wasa — portret van Gustaaf... 191.
Weenen — Bibliotheek te...... 490.
Welcker.............150, 332, 386.
Wesseling.................. 205.
Weijers (Prof.)......... 253, 438.
Wichers (Dr. Eyssonius)....... 155.
Willemier.................. 42.
Winckelmann................ 230.
Wolf (F. A.)....472, 485, 581., 584, 592.
„ — zijne *Prolegomena*..... 593.
Wyttenbach............. 177, 228.
„ —oordeel van Cobet over................. 535, 547.

Z.

Zamorani............... 347, 358.
Zeitung — artikel over Cobet in de Allgemeine............. 437.
Zenobius — verjaardag van den Heiligen Z................ 240.
Zenodotus — critiek van....... 585.
Ziegler (Dr.)................ 241.
Zonsverduistering — te Venetië.. 300.
Zundell (Prof.)............. 6, 21.
Zwitsers — haat der Italianen tegen de.................. 451.

VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN.

P. 7, noot — blz. 21 en 28 *lees* 28 en 35.

P. 10, regel 10 van boven — τὴν ἀξίαν καλούμενον. *lees* καλούμενον;

P. 10, regel 12 van boven — maar eene plaats *lees* maar éène plaats.

P. 11, regel 6 van boven — κτλ., wat *lees* κτλ. Wat.

P. 15, regel 6 van beneden — Dus waar iets onderhaald is *lees* Dus waar niets onderhaald is.

P. 27 — Zie over het teeken, waarmede ἥλιος of Ἀπόλλων wordt aangeduid, Bijlage II blz. 606; verder de *Praefatio* van de *Var. Lectt.* p. XVI, *Collect. crit.* p. 157, *Miscell. crit.* p. 105.

P. 28, regel 16 van boven — ἐνδιατρίβοι *lees* ἐνδιατρίβει.

P. 30, noot 1 — Vgl. wat *Mnem.* VII p. 11 (*Nov. Lectt.* p. 499) wordt gezegd over de uitgave van Flavius Josephus, door Im. Bekker bezorgd.

P. 55, noot 2 — Vgl. *Mnem.* VI p. 420 (*Collect. crit.* p. 236).

P. 58, noot 3 — Vgl. *Mnem.* XV (1876) p. 236 (*Miscell. crit.* p. 389).

P. 61, regel 10 van beneden — εὑρεθήσεσθαι *lees* εὑρεθήσεσθαι.

P. 62, regel 11 van beneden — Journal de Débats *lees* J. des D.

P. 68 — Over de *Quaestiones Plutarcheae* van Doehner vgl. *Collect. crit.* p. 491: *Sequitur perelegans liber inscriptus* Γυναικῶν ἀρεταί, *quem olim putabam non esse Plutarcheum, sed meliora me Doehnerus docuit.*

P. 72, noot — Zeitschrift für Alterthumswissenschaft *lees* Z. f. die A.

P. 82, noot — subsidie *lees* subsidiën.

P. 86 — noot [2]) *lees* [3]); noot [3]) *lees* [4]). Voeg bij noot [3]): Vgl. de *Praef.* van de *Var. Lectt.* p. VI.

P. 87 — W. Dindorf, in de *Praefatio* der derde uitgaaf van Aeschylus (Teubner 1857) over den codex Mediceus sprekende, roemt Cobet als »*codicum judicem peritissimum, qui librariorum correctorumque veterum mores ita cognitos perspectosque habet quasi cum viventibus familiariter consueverit*".

P. 87, noot — Collectunea *lees* Collectanea.

P. 99, regel 17 van boven — uitgedoscht *lees* uitgedost.

P. 102, noot — pas *lees* par; prêtez *lees* prêté.

P. 112, regel 12 van boven — M. Catena te Florence *lees* te Milaan.

P. 112, regel 12 van beneden — *ἔκρεμε lees ἔτρεμε.*

P. 118, regel 13 van boven — di Sulspicio *lees* di Sulpicio.

P. 127, regel 8 van boven — Over de Hecale vgl. Näke, *Rhein. Mus.* II p. 509 vlg. — Zie blz. 112 van de brieven.

P. 136, regel 5 van boven — Over *ὡραῖον, χρήσιμον τὸ χωρίον* enz. vgl. *Collect. crit.* p. 323, *Miscell. crit.* p. 162, 163, *Var. Lectt.* p. 287, 294, *Nov. Lectt.* p. 441.

P. 144, regel 6 van boven — Bibliotheha — zie blz. 159.

P. 148, regel 8 van boven — oguno *lees* ognuno.

P. 153, noot 2 — Stobaeus *lees* Stobaeus *Floril.*

P. 153, noot 3 — Vgl. *Collect. crit.* p. 346: *palmaris Koenii emendatio* enz.

P. 166, regel 6 van boven — Heb ik niet het volle recht enz. Vgl. blz. 440.

P. 169, regel 9 van onderen — Over Bast en de »krankzinnige Scholiasten" vgl. *Var. Lectt.*^{2} p. 280.

P. 178, regel 10 van boven — Palaographia *lees* Palaeographia.

P. 189, regel 3 van boven — De bedoelde plaats van Diogenes Laërtius is V, 27.

P. 204, laatste regel — Prof. van Heusden *lees* van Heusde.

P. 227, noot 2 — ed.^{5}, blz. 157 *lees* ed.^{5} II p. 157.

P. 234 — De plaats van Euripides bij Plutarchus enz. Zie *Mnem.* IV p. 267.

P. 242, regel 16 van boven — *καλλιτέκνου* enz. Vgl. blz. 189.

P. 246, noot 3 — *Mnemos.* VIII *lees* VII. — Vgl. *Mnem.* VIII p. 229 vlg.

P. 247 — In *Biographie des Contemporains*, Paris 1836, I p. 1121 komen onder de geschriften van Courier voor:

2) Une édition de *Longus* avec la restauration de la lacune d'après le manuscrit de la Bibliothèque Laurentiane à Florence. Rome 1810 in 8°. tirée à 32 exemplaires numérotés, distribuée aux amis de Courier. Il faut avoir soin que les pages 187 à 192 imprimées séparément s'y trouvent; on y joint quelquefois une lettre fort piquante du 1er Octobre 1812 sur la version italienne de Ciampi.

3) *Lettre à M. Renouard, libraire, sur une tache faite à un manuscrit.* Tivoli 1810, in 8°. de 23 pages, réimprimé avec le numero suivant.

4) *Les Pastorales de Longus*, traduction complète. Florence 1810 in 8°. tiré à 60 exemplaires. (Paris 1813 in 12°., 1821 et 1823 in 8°.).

P. 248, regel 4 van boven — gedoscht *lees* gedost.

P. 249, regel 5 van boven — *ἐπ' αὐτῆς lees ἀπ' αὐτῆς.*

P. 263, noot 2 — Zie het boek van Lehrs, p. 31.

P. 266, regel 5 van beneden — Fol. 173 *lees* Fab. — Vgl. *Var. Lectt.* p. 185, waar Cobet deze lezing geeft:

τίς δὲ τὸν ὅρον προστάξει; ἀντέφησεν,
καὶ τὰ τῆς νίκης τίς ἡμῖν ἐπιδώσει;

P. 274, regel 16 van beneden — § 32 *lees* § 52.

P. 278, noot 2 — Vgl. *Mnem.* II p. 460 (*Var. Lectt.* p. 18).

P. 279, regel 2 van beneden — p. 170 vlg. *lees* § 197.

» regel 1 van beneden — p. 101 *lees* § 101.

P. 280, regel 1 van boven — pag. 195 *lees* § 231.

» regel 15 van boven — pag. 101 *lees* § 101.

» » » » » — pag. 195 *lees* § 231.

P. 281, noot 2 — Vgl. *Var. Lectt.*[2] p. 319 vlg.

P. 299, regel 9 van boven — de apographus *lees* het apographum.

P. 300, regel 2 van boven — *οἰκέτην πάροινον μὴ κολάζειν.* Vgl. blz. 419.

P. 301, regel 14 van boven — Ik heb mijne uren zoo verdeeld enz. Vgl. blz. 324.

P. 309, noot 1 — Vgl. Schneider, *Callimachea* II p. 626.

P. 318, regel 9 van beneden — Marcianus 574 *lees* 474.

P. 333, regel 2 van boven — Welke ineptiae? *lees* Welke ineptiae!

P. 337, regel 13 van beneden — Wolff *lees* Wolf.

P. 343, regel 15 van boven — dien naam verdient, en *lees* verdient. En.

P. 382, regel 3 van beneden — morgen *lees* mogen.

P. 382, noot — Over het boek van Geel: *Polybii Historiarum Excerpta Vatiçana* zie *Mnem.* XV p. 355 vlg. (*Collect. crit.* p. 1 vlg.).

P. 407, regel 11 van boven — edidit anno 1825. *lees* 1825:

P. 426, regel 2 van boven — pêle-même *lees* pêle-mêle.

P. 434, regel 14 van beneden — *ἕλεος lees ἔλεος.*

P. 440, regel 4 van boven — Geve de Hemel, dat zulks geschieden moge. Vgl. blz. 166.

P. 442, noot 1 en 2 — Vgl. *Orat. de A. I.* p. 70.

P. 465, regel 10 van boven — Marcianus 422 *lees* 421.

P. 476, noot 1 — Hertlein, II p. 404 *lees* I p. 404.

P. 476, noot 2 — Hertlein, II p. 431 *lees* I p. 431.

INHOUD.

Bladz.

INLEIDING . . . . v—XLV.

Uit Parijs.
25 Nov. 1840—8 Aug. 1841.

N°. 1 COBET AAN GEEL . . . . 1—4.
» 2 » » » . . . . 5—12.
» 3 » » » (14 Dec. 1840) . . . . 13—16.
a. COBET AAN MENZEL . . . . 17—23.
» 4 COBET AAN GEEL (8 Febr. 1841) . . . . 24—33.
» 5 » » » (21 Febr. 1841) . . . . 34—45.
» 6 » » » (16 Maart 1441) . . . . 46—47.
» 7 » » » (24 Maart 1841) . . . . 47—49.
» 8 » » » (29 Maart 1841) . . . . 49—55.
» 9 » » » (17 April 1841) . . . . 56—62.
» 10 » » » (3 Mei 1841) . . . . 62—63.
» 11 » » » (13 Mei 1841) . . . . 63—68.
b. COBET AAN MENZEL (1 Juni 1841) . . . . 69—70.
» 12 COBET AAN GEEL (1 Juli 1841) . . . . 71—77.
» 13 » » » (6 Juli 1841) . . . . 78—79.
» 14 » » » (10 Juli 1841) . . . . 80—82.
» 15 » » » (12 Juli 1841) . . . . 83—84.
» 16 » » » (27 Juli 1841) . . . . 84—89.
» 17 » » » (8 Augustus 1841) . . . . 90—92.
c. COBET AAN MENZEL (Aug. 1841) . . . . . 90—92.

Uit Turin.
14 Aug. 1841—29 Sept. 1841.

» 18 COBET AAN GEEL (14 Augustus 1841) . . . . . . 92—97.
d. COBET AAN MENZEL (16 Augustus 1841) . . 97—99.
» 19 COBET AAN GEEL (19 Augustus 1841) . . . . . . 100—108.
» 20 » » » (20 September 1841) . . . . . . 108—111.
» 21 » » » (29 September 1841) . . . . . . 111—113.
e. COBET AAN MENZEL (September 1841) . . . . . 113.

Uit Milaan.

2 Oct. 1841—14 Nov. 1841. Bladz.

N°. 22 COBET AAN GEEL . . . . 114—118.
» 23 » » » (October 1841). . . . . 118—129.
» 24 » » » (7 November 1841) . . . . . . 129—136.
f. ROSSI OVER COBET . . . . 136—138.
» 25 COBET AAN GEEL (14 November 1841). . . . . . 139—142.

Uit Modena.

21 Nov. 1841.

» 26 COBET AAN GEEL . . . . 142—144.

Uit Florence.

Nov. 1841—eind van Juni 1842.

» 26 COBET AAN GEEL . . . . 144-150.
g. COBET AAN GEEL EN BAKE OVER BURGES . . 150—152.
» 27 COBET AAN GEEL (December 1841) . . . . 152—163.
» 28 » » » (25 December 1841) . . . . . . 163—164.
» 29 » » » (5 Januari 1842) . . . . 164—171.
» 30 » » » (16 Januari 1842). . . . . . . 172—180.
» 31 » » » (19 Januari 1842). . . . . . . 180—189.
h. COBET AAN MENZEL (Januari of Februari). . 189-191.
» 32 COBET AAN GEEL (24 Februari 1842) . . . . . . 192—198.
i. COBET AAN MENZEL (4 Maart 1842) . . . . 198—205.
» 33 COBET AAN GEEL (13 Maart 1842) . . . . 205—213.
k. DÜBNER AAN COBET . . . . 213.
» 34 COBET AAN GEEL (23 Maart 1842) . . . . 214-229.
» 35 » » » . . . . 230—240.
l. COBET AAN BAKE (26 Mei 1842) . . . . . 240—244.
m. COBET AAN MENZEL (21 Mei 1842) . . . . 244-246.
» 36 COBET AAN GEEL . . . . 246-266.
» 37 » » » (12 Juni 1842). . . . . 267—278.
» 38 » » » (eind van Juni 1842). . . . . . 278—295.

Uit Venetië.

Juli 1842—23 Nov. 1842.

» 39 COBET AAN GEEL . . . . 295—306.
» 40 » » » (10 Augustus 1842) . . . . . . 306—318.
» 41 » » » (19 Augustus 1842) . . . . . . 319—340.
n. COBET AAN MENZEL (23 September 1842). . 340—346.
» 42 COBET AAN GEEL (10 October 1842). . . . . . . 347—357.
o. ZAMERANI AAN COBET . . . . 358.
» 43 COBET AAN GEEL (23 October 1842). . . . . . . 358—367.
» 44 » » » (9 November 1842) . . . . . . 368—372.
» 45 » » » (20 November 1842). . . . . . 372—374.
» 46 » » » (23 November 1842). . . . . . 374—376.

Uit Ancona.
29 Nov. 1842. Bladz.
N°. 47 COBET AAN GEEL . . . . 376—377.

Uit Rome.
6 Dec. 1842—21 Mei 1843.
» 47 COBET AAN GEEL . . . . 378—383.
» 48 » » » (23 December 1842). . . . . . 383—389.
» 49 » » » (2 Januari 1843) . . . . 389—401.
» 50 » » » (6 April 1843). . . . . 401—404.
p. GEEL AAN COBET (7 Mei 1843) . . . . . 405—407.
» 51 COBET AAN GEEL . . . . 408—412.

Uit Napels.
31 Mei 1843—13 Juli 1843.
» 52 COBET AAN GEEL . . . . 413.
q. GEEL AAN COBET (4 Juni 1843) . . . . . 413—414.
r. COBET AAN MENZEL (Juni 1843) . . . . . 415—419.
» 53 COBET AAN GEEL (13 Juli 1843) . . . . 420—424.

Uit Rome.
10 Aug. 1843—9 Sept. 1843.
» 54 COBET AAN GEEL (10 Augustus 1843) . . . . . . 424—429.
» 55 » » » (9 Sept. 1843) . . . . 429—435.

Uit Florence.
September 1843.
» 56 COBET AAN GEEL (21 Sept. 1843) . . . . 435—444.
» 57 » » » (Sept. 1843) . . . . 444—450.

Uit Venetië.
13 Oct. 1843—22 Mei 1845.
» 58 COBET AAN GEEL . . . . 451—455.
» 59 » » » (November 1843) . . . . 455—461.
» 60 » » » (6 December 1843) . . . . . . 461—467.
» 61 » » » (26 December 1843) . . . . . . 467—473.
s. COBET AAN MENZEL (Januari 1844) . . . . 473—476.
t. COBET AAN BAKE (2 Januari 1844) . . . . 476—481.
» 62 COBET AAN GEEL (21 Januari 1844). . . . . . . 482—488.
» 63 » » » (25 Januari 1844). . . . . . . 488—492.
» 64 » » » (einde Februari 1844) . . . . . 492—500.
» 65 » » » (20 Maart 1844) . . . . 500—507.
» 66 » » » (21 April 1844) . . . . 507—512.
» 67 » » » (26 Mei 1844) . . . . 512—519.
» 68 » » » (28 Juni 1844). . . . . 519—522.
u. (COBET AAN BAKE (10 Juli 1844). . . . . 523—527.
v. (COBET AAN BAKE (1 September 1845) . . . 527—532.

Bladz.

N°. 69 COBET AAN GEEL (16 October 1844). . . . . . . 532 – 538.
» 70 » » » (1 en 3 November 1844) . . . . 538—546.
w. (COBET AAN MENZEL (27 Nov. tot 1 Dec. 1844). 546—551.
x. GEEL AAN MENZEL (20 December 1844) . . . . 551.
» 71 COBET AAN GEEL (16 December 1844) . . . . . . 551 – 557.
y. COBET AAN BAKE (28 Januari 1845) . . . 558—561.
» 72 COBET AAN GEEL (16 Februari 1845) . . . . . . 561 – 568.
» 73 » » » (22 Maart 1845) . . . . 568 – 572.
z. (COBET AAN BAKE (22 Maart 1845) . . . . 572—574.
aa. COBET AAN BAKE (23 April 1845) . . . . 575—577.
» 74 COBET AAN GEEL (14 Mei 1845) . . . . 577—588.
» 75 » » » (22 Mei 1845) . . . . 588—590.
bb. (COBET AAN BAKE (22 Mei 1845) . . . . 591 —594.

Uit Parijs.
31 Juli 1845.

» 76 COBET AAN GEEL . . . . 595 – 598.

BIJLAGE I . . . . 599—601.
BIJLAGE II . . . . 602—620.
INDEX CODICUM . . . . 621—624.
INDEX LOCORUM . . . . 625 – 633.
REGISTER VAN NAMEN EN ZAKEN . . . . 635—643.
VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN . . . . 645—648.